
मार्कंडेय ऋषिः
बालमुकुंद
बृहद्व्रतधरः शांतः जटिलोवल्क-
लांबरः॥ बिभ्रत्कमण्डलुं दण्डमुप-
वीतंसमेखलम्॥ कृष्णाजिनंसाक्ष
सूत्रं कुशांश्चनियमर्द्धये॥

शंकर.
पार्वति
मार्कंडेय.
यम.

जेमिनि.
विबाध
पिंगाक्ष.
सुपुत्र

भूमिका.

अथात्रभवताभगवतान्तरस्थेन किंचिदावेदनाय नियोजितोहमुपढौकयामिसमया विविधविद्यालाभवतो भवतोभवतोषकरीमिमां मार्कण्डेयमहापुराणप्रस्तावनाम् । नाविदितमेतद्वो यद्द्वापरान्ते परमकारुणिको भगवान्बादरायणः कालेयदोषप्रालेयपुञ्जपरिशुष्यन्मेधाविचारकमलमुकुलानां स्वल्पायुष्यव्याकुलानां द्विजकुलानामुपचिकीर्षया विगलितभेदं वेदमनेकधा व्यास्थत् ।

लक्षणप्रमाणाभ्यां सिद्धं वेदं को हि नामापलपितुं प्रभवति । स किमुपादेयवचनो भवति । धर्मब्रह्मणोरवगमो हि वेदादेव भवतीति निर्विवादम् । न हि तत्र प्रत्यक्षादिकं शङ्कितुमप्यलम् । प्रत्यपादि चेदं मीमांसयोः । साङ्गवेदाध्ययनस्यावश्यकतां द्विजानां को हि नाम विशेषवित्प्रत्याचक्षीत । यथा व्याकरणादीनामङ्गानां वेदार्थावगतावुपकारकत्वमेवमेव पुराणानामप्युपयोगस्तत्रतत्रस्मर्यते ।

पुराणन्यायमीमांसाधर्मशास्त्राङ्गमिश्रिताः ॥ वेदाः स्थानानि विद्यानां धर्मस्य च चतुर्दशेति ।

इतिहासपुराणाभ्यां वेदं समुपबृंहयेत् ॥ बिभेत्यल्पश्रुताद्वेदो मामयं प्रतरिष्यतीति ।

इतिहासो भारतं रामायणं च । पुराणानि ब्राह्मादीन्यष्टादश । एकवचनं जात्यभिप्रायम् । यदिदं सृष्टिस्थितिप्रलयादिकं संक्षेपतो वेदेप्युक्तं तत्पुराणेषु विस्तरतो दृश्यते । सर्गप्रतिसर्गादिप्रतिपादकत्वं पुराणानामसाधारणं लक्षणम् । यतः—

सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च । वंशानुचरितं चेति पुराणं पंचलक्षणमिति ।

महापुराणेधिकमप्यस्तीत्यन्यदेतत् ।

एवं च द्विजानामप्यत्राधिकार इति सिद्धं नः समीहितम् ।

किं च वेदानधिकारिणामपि स्त्रीशूद्रादीनामतिदीनानां गतिहीनानामुद्दिधीर्षयापि भगवांश्चतुर्दशविद्यास्थानकुशलः सत्यवतीसुतो व्यासो ब्राह्मादीनिपुराणानि प्रादुरवीभवत् । तानीमानि चाष्टादश पुराणानि ।

ब्राह्मं पाद्मं वैष्णवं च शैवं लैङ्गं सगारुडम् । नारदीयं भागवतमाग्नेयं स्कान्दसंज्ञितम् ॥

भविष्यं ब्रह्मवैवर्तं मार्कण्डेयं सवामनम् । वाराहमात्स्ये कौर्मं च ब्रह्माण्डाख्यमिति त्रिषट् ॥

भविष्यं ब्रह्मवैवर्तं मार्कण्डेयं सवामनम् । वाराहमात्स्ये कौर्मं च ब्रह्माण्डाख्यमिति त्रिषट् ॥ ... अष्टादश पुराण

नचास्तिकः कश्चित्प्रत्यवतिष्ठते यं प्रति-अष्टादश पुराणानि कृत्वा सत्यवतीसुतः ॥ भारताख्यानमखिलं चक्रे तदुपबृंहितमिति स्कांदमात्स्यवचनम्, अष्टादश पुराण नचास्तिकः कश्चित्प्रत्यवतिष्ठते यं प्रति-अष्टादश पुराणानि कृत्वा सत्यवतीसुतः ॥ भारताख्यानमखिलं चक्रे तदुपबृंहितमिति स्कांदमात्स्यवचनम्, अष्टादश पुराण

नि अष्टौ व्याकरणानि च । ज्ञात्वा सत्यवतीसूनुश्चक्रे भारतसंहितामिति भविष्यवचनम् । अष्टादशपुराणानां कर्ता सत्यवतीसुत इत्यादि चोदाहरामः । तस्मात्कृतमनुत्थि

ताकाङ्क्षापूरणेन ।

यद्यपि तत्र तत्र पुराणेषु कथानां परस्परं विरोधः परिदृश्यते, तथापि कल्पभेदादिना सुपरिहरः । नच जगज्जन्मादिहेतुतया क्वचिद्विष्णुः क्वचिच्छिवः क्वचिद्ब्रह्मा

क्वचिच्छक्तिः क्वचिच्च सूर्यादिर्देवो वर्ण्यते व्यत्यस्ता च परस्परस्य सेव्यसेवकतेति महान् विरोध आपद्यते इति वाच्यम् । तस्य च विचारासहत्वात् । अत्र विरोधो हि

भेदोपजीवकः ॥ स च भेदो वास्तवोऽवास्तवो वेति विचार्यते । न तत्र प्रथमः सकलाद्वैतश्रुतिव्याकोपात् । न द्वितीयः । स चोपाधिकृतो भवेत ॥ उपाधिश्च प्रकृते

कः किंच सोपि अनादिः सादिर्वेति विकल्पव्याहतः । वस्तुतस्तु सर्वशक्तेः सच्चिदानन्दलक्षणस्य परमपूरुषस्येयं लीलैवेत्यन्यत्र विस्तरः ।

इदं च मार्कण्डेयमहापुराणं नवसहस्र्या श्लोकानां संकलितं परमेश्वरस्य परशक्तेर्माहात्म्यप्रतिपादकम् । अत्राष्टसप्ततितममध्यायमारभ्यैकनवतितमाध्यायं यावत्त्रयो

दशभिरध्यायैर्दुर्गासप्तशतीस्तोत्रं वरीवर्ति । सप्तशत्याष्टीकाः परःशताः सन्ति । तासु काश्चन मुद्रिताः समुपलभ्यन्ते । तत्र चेयं शान्तनवीनाम्नी टीका मूलेन सह ना

यावधि क्वापि मुद्रितेति विचार्यास्या गुणगरिमाणमपि चित्ते परिकलय्य तया सहिता सप्तसती अत्र मुद्रिता चकास्ति तत्रेमावादिमौ श्लोकौ—

ब्रह्मा यस्यै हरिर्यस्यै रुद्रो यस्यै व्यधान्नमः ॥ नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ १ ॥

अव्युत्पन्नमुखान्धकूपपतिता गावो मुनेः खिन्दते ताः प्रोद्धर्तुमहो यतध्वमभितः स्वस्वार्थवत्सोत्सुकाः ॥

सूत्रैः पाणिनिसंभृतैरतितरामाकृष्यमाणः पुनस्ता वः कामदुघा भवन्त्यपि तमःस्तोमद्विषः सत्विषः ॥ २ ॥

अस्याष्टीकायाः कर्ता परमवैयाकरणो राजाधिराजश्रीतोमरवंशमुक्तामणिरुद्धरणात्मजनुश्चक्रवर्ती शंतनुः । अस्य वैयाकरणत्वं टीकापर्यालोचनतः स्फुटीभवति ।

अथैतत्पुस्तकं बहुषु स्थलेषु मुद्रितमपि बहुशोधनाभावादनादरपात्रत्वदोषदूरीकरणाय पण्डितैः संशोध्य विततेन सूचीपत्रेण संयोज्येदानीं तृतीयवारं मुद्रितमित्या

कलनीयं विद्वद्भिः । प्रार्थयते च विपश्चितो यन्मानुषशेमुषीसुलभानि स्खलितानि क्षमध्वमुपयुञ्ज्ध्वं च संशोधनेनेत्येतत्प्रकटयिता "श्रीवेङ्कटेश्वर" (स्टीम्)

यन्त्रालयाध्यक्षः श्रीकृष्णदासात्मजः क्षेमराजः । आशास्ते चेदं गुणगृह्यैः पण्डितप्रवरैः पौराणिकैश्च साक्षात्परम्परयापि भूयोभूय उपयुज्यतामिति शम् ।

खेमराज—श्रीकृष्णदास "श्रीवेङ्कटेश्वर" मुद्रणालयाध्यक्ष—मुंबई.

विज्ञापनम् ।

समुपजोषमथ सम्मुद्र्य प्रकाश्यते मार्कण्डेयाभिधानं महापुराणम् । यदेतदविशिष्याद्यतनानाञ्जनानां समुद्दिधीर्षया निसर्गत एव करुणावरुणालयेन गृहीतनरवपुषा नारायणेनैव तत्रभवता कृष्णद्वैपायनेन सरससप्रपञ्चरचनावलीविलासितमोजःप्रसादमाधुर्यादिनिखिलगुणगणालंकृतं न्यस्तललितपदलहरीलीलायितमर्थगौरववन्निखिलजगतां सारभूतममृतायमानम् ।अतएव श्रवणाञ्जलिपुटपेयं निर्म्मितमिति केषां सचेतसांनिरतिशयमानन्दं समवलोकनसमकालं नाधास्यतीति वक्तुं न पारयामः।न केवलमत्र रचनाचातुर्यमलङ्कारकौशलञ्च ।किन्तुरसभावविशेषवत्तया भक्तिश्रवणायिततयाच मोक्षोपयोगिनीभगवतःप्रवृत्तिः ।यैषानितरामाकर्षत्यध्येतृजनस्वान्तम्।अत्रहारिश्चन्द्रोपाख्याने भुवनकोशवर्णने मन्वन्तरराजवंशादिवर्णनायाञ्च पाषाणस्यापि प्रवृत्तिरेकरसानुवर्तिनी स्यात्।किं बहुना।श्रीदेवीमाहात्म्यमपि यस्यांशांशकत्वेन प्रतिभात्यत एवैतन्महापुराणेष्वभ्यर्हिततममित्यभिमन्यन्ते"मद्वयं भद्वयं चैव ब्रत्रयं वचतुष्टयम्" इत्यादिपुराणनामाद्यक्षरानुगणनायांमार्कण्डेयमत्स्यादिष्वष्टादशस्वेषु प्राथम्यमेतस्य प्रमाणयन्तःपुराणरसिकाः ।

अस्यावतारणा तु भारतसंशयक्षुब्धमनसो मुनिवर्य्यस्य श्रीमत्कृष्णद्वैपायनप्रियशिष्यस्य जैमिनेः सन्देहनिरासनार्थैव तदत्र श्रोता स एव जैमिनिर्वक्तारश्च गुरुशापेन विहगाकृतिभूता ऋषिकुमाराः वर्णिताश्चात्र महापुराणोपयोगिविषयादयः ।

तदेतदस्माभिर्मुम्बापुरवासिनस्सहृदयहृदयाह्लादकस्य गुप्तपतेः श्रीलश्रीखेमराजश्रीकृष्णदासाह्वयस्य प्रार्थनाभिरावर्जितस्वान्तैरेतदीयम्मुद्रितममुद्रितञ्च पुस्तकजातमाकलय्यावधार्य च मूलतः पाठशुद्धिं साधारणमतिकदिदृक्षुजनसौकर्य्याय भारतभाषयाऽपि समनुवाद्य ग्राहकजनसौकर्य्यार्थम्पृथक्पृथक्मूलमात्रमनुवादमात्रमुभयघटितञ्चेति त्रिप्रकारकमेतत्तेनैव गुप्तवर्येणमुद्रापितम् ॥ एतस्य सर्वाधिकारोऽप्यस्माभिस्तस्मै दत्त इति विदाङ्कुर्वन्तु सहृदयवर्य्या इति शुभम् ।

पं० श्रीकन्हैयालालमिश्रस्य मुरादाबादमधिवसतः ।

अथ मार्कण्डेयपुराणस्थविषयानुक्रमणिका ।

इत्यनुक्रमणिका समाप्ता।

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीमद्वेङ्कटेशाय नमः ॥ ॥ अथ मार्कण्डेयमहापुराणप्रारंभः ॥ ॥ ॐ नमोभगवतेवासुदेवाय ॥ यद्योगिभिर्भवभयार्तिविनाशयोग्यमासाद्यवंदितमतीवविविक्तचित्तैः ॥ तद्वःपुनातुहरिपादसरोजयुग्ममाविर्भवत्क्रमविलंघितभूर्भुवःस्वः ॥ १ ॥ पायात्सवःसकलकल्मषभेददक्षःक्षीरोदकुक्षिफणिभोगनिविष्टमूर्तिः ॥ श्वासावधूतसलिलोत्कणिकाकरालः सिन्धुःप्रनृत्यमिवयस्यकरोतिसंगात् ॥ २ ॥ नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमम् ॥ देवींसरस्वतींव्यासंततोजयमुदीरयेत् ॥ ३ ॥ ॥ तपःस्वाध्यायनिरतंमार्कण्डेयंमहामुनिम् ॥ व्यासशिष्योमहातेजाजैमिनिःपर्यपृच्छत ॥ १ ॥ भगवन्भारताख्यानंव्यासेनोक्तंमहात्मना ॥ पूर्णमस्तमलैःशुभ्रैर्नानाशास्त्रसमुच्चयैः ॥ २ ॥ जातिशुद्धिसमायुक्तंसाधुशब्दोपशोभितम् ॥ पूर्वपक्षोक्तिसिद्धान्तपरिनिष्ठासमन्वितम् ॥ ३ ॥ त्रिदशानांयथाविष्णुर्द्विपदांब्राह्मणोयथा ॥ भूषणानांचसर्वेषांयथाचूडामणिर्वरः ॥ ४ ॥ यथायुधानांकुलिशमिन्द्रियाणांयथामनः ॥ तथेहसर्वशास्त्राणांमहाभारतमुत्तमम् ॥ ५ ॥ अत्रार्थश्चैवधर्मश्चकामोमोक्षश्चवर्ण्यते ॥ परस्परानुबन्धाश्चसानुबन्धाश्चतेपृथक् ॥ ६ ॥ धर्मशास्त्रमिदंश्रेष्ठमर्थशास्त्रमिदंपरम् ॥ कामशास्त्रमिदंचाग्र्यंमोक्षशास्त्रंतथोत्तमम् ॥ ७ ॥ चतुराश्रमधर्माणामाचारस्थितिसाधनम् ॥ प्रोक्तमेतन्महाभागवेदव्यासेनधीमता ॥ ८ ॥ तथातातकृतंह्येतद्व्यासेनोदारकर्मणा ॥ यथाव्याप्तंमहाशास्त्रंविरोधैर्नाभिभूयते ॥ ९ ॥ व्यासवाक्यजलौघेनकुतर्कतरुहारिणा ॥ वेदशैलावतीर्णेननीरजस्कामहीकृता ॥ १० ॥ कलशब्दमहाहंसंमहाख्यानपराम्बुजम् ॥ कथाविस्तीर्णसलिलंकार्ष्णंवेदंमहाह्रदम् ॥ ११ ॥ तदिदं भारताख्यानंबह्वर्थंश्रुतिविस्तरम् ॥ तत्त्वतोज्ञातुकामोहंभगवंस्त्वामुपस्थितः ॥ १२ ॥ कस्मान्मानुषतांप्राप्तोनिर्गुणोऽपिजनार्दनः ॥ वासुदेवोजगत्सूतिस्थितिसंयमकारणम् ॥ १३ ॥ कस्माच्चपाण्डुपुत्राणामेकासाद्रुपदात्मजा ॥ पञ्चानांमहिषीकृष्णाह्यत्रनःसंशयोमहान् ॥ १४ ॥ भेषजंब्रह्महत्यायाबलदेवोमहाबलः ॥ तीर्थयात्राप्रसंगेनकस्माच्चक्रेहलायुधः ॥ १५ ॥ कथंचद्रौपदेयास्तेऽकृतदारामहारथाः ॥ पाण्डुनाथामहात्मानोवधमापुरनाथवत् ॥ १६ ॥ एतत्सर्वंविस्तरशोममाख्यातुमिहार्हसि ॥ भवन्तोमूढबुद्धीनामवबोधकराःसदा ॥ १७ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वामार्कण्डेयो महामुनिः ॥ दशाष्टदोषरहितोवक्तुंसमुपचक्रमे ॥ १८ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ क्रियाकालोऽयमस्माकंसंप्राप्तोमुनिसत्तम ॥ विस्तरेचापिवक्तव्येनैषकालःप्रशस्यते ॥ १९ ॥ येतुवक्ष्यन्तिवक्ष्येऽद्यतानहंजैमिनेतव ॥ तथाचनष्टसन्देहंत्वांकरिष्यन्तिपक्षिणः ॥ २० ॥ पिङ्गाक्षश्चविबोधश्चसुपुत्रःसुमुखस्तथा ॥ द्रोणपुत्राःखगश्रेष्ठास्तत्त्वज्ञाःशास्त्रचिन्तकाः ॥ २१ ॥ वेदशास्त्रार्थविज्ञानेयेषामव्याहतामतिः ॥ विंध्यकन्दरमध्यस्थास्तानुपास्यचपृच्छच ॥ २२ ॥ एवमुक्तस्तदातेनमार्कण्डेयेनधीमता ॥ प्रत्युवाचर्षिशार्दूलोविस्मयोत्फुल्ल

लोचनः ॥ २३ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ अत्यद्भुतमिदंब्रह्मन्खगवागिवमानुषी ॥ यत्पक्षिणस्तेविज्ञानमापुरत्यन्तदुर्लभम् ॥ २४ ॥ तिर्य्यग्योन्यांयदि भवस्तेषांज्ञानंकुतोऽभवत् ॥ कथंचद्रोणतनयाःप्रोच्यन्तेतेपतत्रिणः ॥ २५ ॥ कश्चद्रोणःप्रविख्यातोयस्यपुत्रचतुष्टयम् ॥ जातंगुणवतांतेषांधर्म ज्ञानंमहात्मनाम् ॥ २६ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ शृणुष्वावहितो भूत्वायद्वृत्तंनन्दनेपुरा ॥ शक्रस्याप्सरसांचैवनारदस्यचसंगमे ॥ २७ ॥ नारदोन न्दनेऽपश्यत्पुंश्चलीगणमध्यगम् ॥ शक्रंसुराधिराजानंतन्मुखासक्तलोचनम् ॥ २८ ॥ सतेनर्षिवरिष्ठेनदृष्टमात्रःशचीपतिः ॥ समुत्तस्थौस्वकंचास्मै ददावासनमादरात् ॥ २९ ॥ तंदृष्ट्वाबलवृत्रघ्नमुत्थितंत्रिदशाङ्गनाः ॥ प्रणेमुस्ताश्चदेवर्षिंविनयावनताःस्थिताः ॥ ३० ॥ ताभिरभ्यर्चितःसोऽथउप विष्टेशक्रतौ ॥ यथार्हकृतसंभाषःकथाश्चक्रे मनोरमाः ॥ ततःकथान्तरेशक्रस्तमुवाचमहामुनिम् ॥ ३१ ॥ शक्र उवाच ॥ देह्याज्ञांनृत्यतामासां तवयाभिमतेतिवै ॥ ३२ ॥ रम्भावाकर्कशावाथउर्वश्यथतिलोत्तमा ॥ घृताचीमेनकावापियत्रवाभवतोरुचिः ॥ ३३ ॥ एतच्छ्रुत्वाद्विजश्रेष्ठोवाच शक्रस्यनारदः ॥ विचिन्त्याप्सरसःप्राहविनयावनताःस्थिताः ॥ ३४ ॥ युष्माकमिहसर्वासां रूपौदार्यगुणाधिकम् ॥ आत्मानंमन्यतेयातुसानृ त्यतुममाग्रतः ॥ ३५ ॥ गुणरूपविहीनायाःसिद्धिर्नाट्यस्यनास्तिवै ॥ चार्वधिष्ठानवन्नृत्यंनृत्यमन्यद्विडम्बनम् ॥ ३६ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ तद्वा क्यसमकालंचएकैकास्तानतास्ततः ॥ अहंगुणाधिकानत्वंनत्वंचान्याब्रवीदिदम् ॥ ३७ ॥ तासांसंभ्रममालोक्य भगवान्पाकशासनः ॥ पृच्छ्यतां मुनिरित्याहवक्तायांवोगुणाधिकाम् ॥ ३८ ॥ शक्रच्छन्दानुयाताभिःपृष्टस्ताभिःसनारदः ॥ प्रोवाचयत्तदावाक्यंजैमिनेतन्निबोधमे ॥ ३९ ॥ तप स्यंतंनगेन्द्रस्थंयावःक्षोभयतेबलात् ॥ दुर्वाससंमुनिश्रेष्ठंतांवोमन्येगुणाधिकाम् ॥ ४० ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वासर्वादेपितकन्ध राः ॥ अशक्यमेतदस्माकमितिताश्चक्रिरेकथाः ॥ ४१ ॥ तत्राप्सरावपुर्नाममुनिक्षोभणगर्विता ॥ प्रत्युवाचानुयास्यामियत्रासौसंस्थितोमुनिः ॥ ॥ ४२ ॥ अद्यतंदेहयन्तारंप्रयुक्तेन्द्रियवाजिनम् ॥ स्मरशस्त्रगलद्रश्मिंकरिष्यामिकुसारथिम् ॥ ४३ ॥ ब्रह्माजनार्दनोवापियदिवानीललोहितः ॥ तमप्यद्यकरिष्यामिकामबाणक्षतान्तरम् ॥ ४४ ॥ इत्युक्त्वाप्रजगामाथप्रालेयाद्रिंवपुस्तदा ॥ मुनेस्तपःप्रभावेणप्रशान्तश्वापदाश्रमम् ॥ ४५ ॥ सापुंस्कोकिलमाधुर्यायत्रास्तेसमहामुनिः ॥ क्रोशमात्रंस्थितातस्मादगायतवराप्सराः ॥ ४६ ॥ तद्गीतध्वनिमाकर्ण्यमुनिर्विस्मितमानसः ॥ जगामतत्रयत्रास्तेसाबालारुचिरानना ॥ ४७ ॥ तांदृष्ट्वाचारुसर्वाङ्गींमुनिःसंस्तभ्यमानसम् ॥ क्षोभणायागतांज्ञात्वाकोपामर्षसमन्वितः ॥ ४८ ॥ उवाचेदंततोवाक्यंमहर्षिस्तांमहातपाः ॥ ४९ ॥ यस्माद्दुःखार्जितस्येहतपसोविघ्नकारणात् ॥ आगतासिमदोन्मत्तेममदुःखायखेचरि ॥ ५० ॥

तस्मात्सुपर्णगोत्रेत्वंमत्क्रोधकलुषीकृता ॥ जन्मप्राप्स्यसिदुष्प्रज्ञेयावद्वर्षाणिषोडश ॥ ५१ ॥ निजरूपंपरित्यज्यपक्षिणीरूपधारिणी ॥ चत्वारस्ते
चतनयाजनिष्यन्तेऽधमाप्सरः ॥ ५२ ॥ अप्राप्यतेषुचप्रीतिंशस्त्रपूतापुनर्दिवि ॥ वासमाप्स्यसिवक्तव्यंनोत्तरंतेकथंचन ॥ ५३ ॥ इतिवचनमस
ह्यंकोपसंरक्तदृष्टिश्चलकलवलयांतांमानिनींश्रावयित्वा ॥ तरलतरतरङ्गांगांपरित्यज्यविप्रःप्रथितगुणगणौघांसंप्रयातःखगङ्गाम् ॥ ५४ ॥ ॥ इति
श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेवपुशापकथनंनामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ अरिष्टनेमिपुत्रोऽभूद्गरुडोनामपक्षिराट् ॥ गरुडस्याभवत्पुत्रः
सम्पातिरितिविश्रुतः ॥ १ ॥ तस्याप्यासीत्सुतःशूरःसुपार्श्वोवायुविक्रमः ॥ सुपार्श्वतनयःकुन्तिःकुन्तिपुत्रःप्रलोलुपः ॥ २ ॥ तस्यापितनयावा
स्तांकङ्कःकन्धरएवच ॥ ३ ॥कङ्कःकैलासशिखरेविद्युद्रूपेतिविश्रुतम् ॥ ददर्शाम्बुजपत्राक्षंराक्षसंधनदानुगम् ॥ ४ ॥ आपानासक्तममलस्रग्दामा
म्बरधारिणम् ॥ भार्यासहायमासीनंशिलापट्टेऽमलेशुभे ॥ ५ ॥ तद्दृष्टमात्रं कङ्केनरक्षःक्रोधसमन्वितम् ॥ प्रोवाचकस्मादायातस्त्वमितोह्यण्डजा
धम ॥ ६ ॥ स्त्रीसन्निकर्षेतिष्ठन्तंकस्मान्मामुपसर्पसि ॥ नैषधमःसुबुद्धीनांमिथोनिष्पाद्यवस्तुषु ॥ ७ ॥ कङ्कउवाच ॥ साधारणोऽयंशैलेन्द्रोयथ
तवतथामम ॥ अन्येषांचैवजन्तूनांममताभवतोऽत्रका ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ८ ॥ ब्रुवाणमित्थंखड्गेनकङ्कंचिच्छेदराक्षसः ॥ क्षरत्क्षतजबीभत्सं
विस्फुरन्तमचेतनम् ॥ ९ ॥ कङ्कंविनिहतंश्रुत्वाकन्धरःक्रोधमूर्छितः ॥ विद्युद्रूपवधायाशुमनश्चक्रेण्डजेश्वरः ॥ १० ॥ सगत्वाशैलशिखरंकङ्को
यत्रहतःस्थितः ॥ तस्यसंकलनंचक्रेभ्रातुर्ज्येष्ठस्यखेचरः ॥ कोपामर्षविवृत्ताक्षोनागेन्द्रइवनिःश्वसन् ॥ ११ ॥ जगामाथसयत्रास्तेभ्रातृहातस्य
राक्षसः ॥ पक्षवातेनमहताचालयन्भूधरान्वरान् ॥ १२ ॥ वेगात्पयोदजालानिविक्षिपन्क्षतजेक्षणः ॥ क्षणात्क्षयितशत्रुःसपक्षाभ्यांक्रान्तभूधरः ॥
॥ १३ ॥ पानासक्तमतिंतत्रतंददर्शनिशाचरम् ॥ आताम्रवक्त्रनयनंहेमपर्यङ्कमाश्रितम् ॥ १४ ॥ स्रग्दामापूरितशिखंहरिचन्दनभूषितम् ॥ केतकी
पत्रगर्भाभैर्दन्तैर्घोरतराननम् ॥ १५ ॥ वामोरुमाश्रितांचास्यददर्शायतलोचनाम् ॥ पत्नींमदनिकांनामपुंस्कोकिलकलस्वनाम् ॥ १६ ॥ ततोरोषप
रीतात्माकन्धरःकन्दरस्थितम् ॥ तमुवाचसुदुष्टात्मन्नेहियुध्यस्ववैमया ॥ १७ ॥ यस्माज्ज्येष्ठोममभ्राताविश्रब्धोघातितस्त्वया ॥ तस्मात्त्वांम
दसंसक्तंनयिष्येयमसादनम् ॥ १८ ॥ विश्वस्तघातिनांलोकायेचस्त्रीबालघातिनाम् ॥ यास्यसेनिरयान्सर्वांस्तांस्त्वमद्यमयाहतः ॥ १९ ॥ मार्कण्डे
यउवाच ॥ ॥ इत्येवंपतगेन्द्रेणप्रोक्तंस्त्रीसन्निधौतदा ॥ रक्षःक्रोधसमाविष्टंप्रत्यभाषतपक्षिणम् ॥ २० ॥ यदितेनिहतोभ्रातापौरुषंतद्धिदर्शितम् ॥
त्वामप्यद्यहनिष्येहंखड्गेनानेनखेचर ॥ २१ ॥ तिष्ठक्षणंनात्रजीवन्पतगाधमयास्यसि ॥ इत्युक्त्वाञ्जनपुञ्जाभंविमलंखड्गमाददे ॥ २२ ॥ ततःपत

गराजस्ययक्षाधिपभटस्यच ॥ बभूवयुद्धमतुलंयथागरुडशक्रयोः ॥ २३ ॥ ततःसराक्षसःक्रोधात्खड्गमाविध्यवेगवत् ॥ चिक्षेपपतगेन्द्रायनिर्वाणा
ङ्गारवर्चसम् ॥ २४ ॥ पतगेन्द्रश्चतंखड्गंकिञ्चिदुत्प्लुत्यभूतलात् ॥ वक्त्रेणजग्राहतदागरुडःपन्नगंयथा ॥ २५ ॥ वक्त्रपादतलैर्भङ्क्त्वाचक्रेक्षोभमथा
ण्डजः ॥ तस्मिन्भग्नेततःखड्गेबाहुयुद्धमवर्तत ॥ २६ ॥ ततःपतगराजेनवक्षस्याक्रम्यराक्षसः ॥ हस्तपादकरैराशुशिरसाचवियोजितः ॥ २७ ॥
तस्मिन्विनिहतेसास्त्रीखगंशरणमभ्यगात् ॥ किञ्चित्सञ्जातसन्त्रासाप्राहभार्याभवामिते ॥ २८ ॥ तामादायखगश्रेष्ठःस्वकंगृहमगात्पुनः ॥ गत्वा
सनिष्कृतिंभ्रातुर्विद्युद्रूपनिपातनात् ॥ २९ ॥ कन्धरस्यचसावेश्मप्राप्येच्छारूपधारिणी ॥ मेनकातनयासुभ्रूःसौपर्णंरूपमाददे ॥ ३० ॥ तस्यांसज
नयामासताक्षींनामसुतांतदा ॥ मुनिशापाग्निविप्लुष्टवपुमप्सरसांवराम् ॥ तस्यानामतदाचक्रेताक्षींमितिविहंगमः ॥ ३१ ॥ मन्दपालसुताश्चासंश्च
त्वारोऽमितबुद्धयः ॥ जरितारिप्रभृतयोद्रोणान्ताद्विजसत्तमाः ॥ ३२ ॥ तेषांजघन्योधर्मात्मावेदवेदांगपारगः ॥ उपयेमेसतांताक्षींकन्धरानुमतेशु
भाम् ॥ ३३ ॥ कस्यचित्त्वथकालस्यताक्षींगर्भमवापह ॥ सप्तपक्षाहितेगर्भेकुरुक्षेत्रंजगामसा ॥ ३४ ॥ कुरुपाण्डवयोर्युद्धेवर्तमानेसुदारुणे ॥
भावित्वाच्चैवकार्यस्यरथमध्येविवेशसा ॥ ३५ ॥ तत्रापश्यतयुद्धंसासर्वेषांपृथिवीक्षिताम् ॥ शरशक्त्यृष्टिभिर्भीमंयथादेवासुरंरणम् ॥ ३६ ॥ तत्रा
पश्यत्तदायुद्धंभगदत्तकिरीटिनोः ॥ निरंतरंशरैरासीदाकाशंशलभैरिव ॥ ३७ ॥ पार्थकोदण्डनिर्मुक्तमासन्नमतिवेगवत् ॥ तस्याभल्लमहिश्यामंत्वचं
चिच्छेदजाठरीम् ॥ ३८ ॥ भिन्नेकोष्ठेशशाङ्काभंभूमावण्डचतुष्टयम् ॥ आयुषःसावशेषत्वात्तूलराशाविवापतत् ॥ ३९ ॥ तत्पातसमकालंचसुप्रती
काद्गजोत्तमात् ॥ पपातमहतीघण्टाबाणसंछिन्नबन्धना ॥ ४० ॥ समंसमन्तात्प्राप्तातुनिर्भिन्नधरणीतला ॥ छादयन्तीखमण्डानिस्थितानिपिशि
तोपरि ॥ ४१ ॥ हतेचतस्मिन्नृपतौभगदत्तेनरेश्वरे ॥ बहून्यहान्यभूद्युद्धंकुरुपाण्डवसैन्ययोः ॥ ४२ ॥ वृत्तेयुद्धेधर्मपुत्रेगतेशान्तनवान्तिकम् ॥
भीष्मस्यगदतोऽशेषान्श्रोतुंधर्मान्महात्मनः ॥ ४३ ॥ घण्टागतानितिष्ठन्तियत्राण्डानिद्विजोत्तम ॥ आजगामतमुद्देशंशमीकोनामसंयमी ॥ ४४ ॥
सतत्रशब्दमशृणोच्चिचीकुचीतिवाशताम् ॥ बाल्यादस्फुटवाक्यानांविज्ञानेऽपिपरेसति ॥ ४५ ॥ अथर्षिःशिष्यसहितोघण्टामुत्पाट्यविस्मितः ॥
अमातृपितृपक्षाणिशिशुकानिददर्शह ॥ ४६ ॥ तानितत्रतथाभूमौशमीकोभगवान्मुनिः ॥ दृष्ट्वासविस्मयाविष्टःप्रोवाचानुगतान्द्विजान् ॥ ४७ ॥
सम्यगुक्तंद्विजाग्र्येणशुक्रेणोशनसास्वयम् ॥ पलायनपरंदृष्ट्वादैत्यसैन्यंसुरार्दितम् ॥ ४८ ॥ नगन्तव्यंनिवर्तध्वंकस्माद्व्रजतकातराः ॥ उत्सृज्यशौ
र्ययशसीक्वगतानमरिष्यथ ॥ ४९ ॥ नश्यतोयुध्यतोवापितावद्भवतिजीवितम् ॥ यावद्धातासृजत्पूर्वंनयावन्मनसेप्सितम् ॥ ५० ॥ एकेम्रियन्ते

स्वगृहेपलायन्तोऽपरेजनाः ॥ भुञ्जन्तोऽन्नंतथैवापःपिबन्तोनिधनंगताः ॥ ५१ ॥ विलासिनस्तथैवान्येकामयानानिरामयाः ॥ अविक्षतांगाःशस्त्रै
श्चप्रेतराजवशंगताः ॥ ५२ ॥ अन्येतपस्यभिरतानीताःप्रेतनृपानुगैः ॥ योगाभ्यासेरताश्चान्येनैवप्रापुरमृत्युताम् ॥ ५३ ॥ शम्बरायपुराक्षिप्तंवज्रंकु
लिशपाणिना ॥ हृदयेऽभिहतस्तेनतथापिनमृतोसुरः ॥ ५४ ॥ तेनैवखलुवज्रेणतेनैवेन्द्रेणदानवाः ॥ प्राप्तेकालेहतादैत्यास्तत्क्षणान्निधनं
गताः ॥ ५५ ॥ विदित्वैवंनसंत्रासःकर्तव्योविनिवर्तत ॥ ततोनिवृत्तास्तेदैत्यास्त्यक्त्वामरणजंभयम् ॥ ५६ ॥ इतिशुक्रवचःसत्यंकृतमेभिःखगो
त्तमैः ॥ येयुद्धेऽपिनसंप्राप्ताःपञ्चत्वमतिमानुषे ॥ ५७ ॥ क्वाण्डानांपतनंविप्राःक्वघण्टापतनंसमम् ॥ क्वचमांसवसारक्तैर्भूमेरास्तरणक्रिया ॥ ५८ ॥
तेकेप्येसर्वथाविप्रनैतेसामान्यपक्षिणः ॥ दैवानुकूलतालोकेमहाभाग्यप्रदर्शिनी ॥ ५९ ॥ एवमुक्त्वासतान्वीक्ष्यपुनर्वचनमब्रवीत् ॥ निवर्ततांश्रमं
यातगृहीत्वापक्षिबालकान् ॥ ६० ॥ मार्जाराखुभयंयत्रनैपामंडजजन्मनाम् ॥ श्येनतोनकुलाद्वापिस्थाप्यतांतत्रपक्षिणः ॥ ६१ ॥ द्विजाःकिंवा
तियत्नेनमार्यन्तेकर्मभिःस्वकैः ॥ रक्ष्यंतेचाखिलाजीवायथैतेपक्षिबालकाः ॥ ६२ ॥ तथापियत्नःकर्तव्योनरैःसर्वेषुकर्मसु ॥ कुर्वन्पुरुषकारंतुवाच्य
तांयातिनोसताम् ॥ ६३ ॥ इतिमुनिवरचोदितास्ततस्तेमुनितनयाःपरिगृह्यपक्षिणस्तान् ॥ तरुविटपसमाश्रितालिसंघंययुरथतापसरम्यमाश्रमं
स्वम् ॥ ६४ ॥ सचापिवन्यंमनसाभिकामितंप्रगृह्यमूलंकुसुमंफलंकुशान् ॥ चकारचक्रायुधरुद्रवेधसांसुरेंद्रवैवस्वतजातवेदसाम् ॥ ६५ ॥ अपां
पतेर्गोष्पतिवित्तरक्षिणोःसमीरणस्यापितथाद्विजोत्तमः ॥ धातुर्विधातुस्त्वथवैश्वदेविकाःश्रुतिप्रयुक्ताविविधास्तुसत्क्रियाः ॥ ६६ ॥ ॥ इति श्रीमार्क
ण्डेयमहापुराणेचटकोत्पत्तिकथनंनामद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ अहन्यहनिविप्रेंद्रसतेपांमुनिसत्तमाः ॥ चकाराहार
पयसातथागुम्याचपोषणम् ॥ १ ॥ मासमात्रेणजग्मुस्तेभानोःस्यंदनवर्त्मनि ॥ कौतूहलविलोलाक्षैर्दृष्टामुनिकुमारकैः ॥ २ ॥ दृष्ट्वामहींसनग
रांसाम्भोनिधिसरिद्वराम् ॥ रथचक्रप्रमाणांतेपुनराश्रममागताः ॥ ३ ॥ श्रमक्लांतांतरात्मानोमहात्मानोवियोनिजाः ॥ ज्ञानंचप्रकटीभूतंतत्रतेपां
प्रभावतः ॥ ४ ॥ ऋषेःशिष्यानुकम्पार्थंवदतोधर्मनिश्चयम् ॥ कृत्वाप्रदक्षिणंसर्वेचरणावभ्यवादयन् ॥ ५ ॥ ऊचुश्चमरणाद्घोरान्मोक्षिताःस्मस्त्वया
मुने ॥ आवासभक्ष्यपयसांत्वंनोदातापितागुरुः ॥ ६ ॥ गर्भस्थानांमृतामातापित्रानैवापिपालिताः ॥ त्वयानोजीवितंदत्तंशिशवोयेनरक्षिताः ॥७॥
क्षितावक्षततेजास्त्वंकृमीणामिवशुष्यताम् ॥ गजघंटांसमुत्पाट्यकृतवान्दुःखरेचनम् ॥ ८ ॥ कथंवर्द्धेयुरबलाःखस्थान्द्रक्ष्याम्यहंकदा ॥ कदाभूमेर्द्रुमं
प्राप्तान्द्रक्ष्येवृक्षांतरंगतान् ॥ ९ ॥ कदामेसहजाकांतिःपांशुनानाशमेष्यति ॥ एपांपक्षानिलोत्थेनमत्समीपविचारिणाम् ॥ १० ॥ इतिचिन्तयता

तातभवताप्रतिपालिताः ॥ तेसांप्रतंप्रवृद्धाःस्मःप्रबुद्धाःकरवामकिम्॥११॥ इत्यृषिर्वचनंतेषांश्रुत्वासंस्कारवत्स्फुटम् ॥ शिष्यैःपरिवृतःसर्वैःसहपुत्रेण
शृङ्गिणा ॥ १२ ॥ कौतूहलपरोभूत्वारोमांचपटसंवृतः ॥ उवाचतत्त्वतोभूतप्रवृत्तेःकारणंगिरः ॥ १३ ॥ कस्य शापादियंप्राप्ताभवद्भिर्विक्रियापरा ॥
रूपस्यवचसश्चैवतन्मेवक्तुमिहार्हथ ॥ १४ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ विपुलस्वानितिख्यातः प्रागासीन्मुनिसत्तमः ॥ तस्यपुत्रद्वयंजज्ञेसुकृषस्तुंबुरुस्तथा ॥
॥ १५ ॥ ॥ सुकृषस्यवयंपुत्राश्चत्वारःसंयतात्मनः ॥ तस्यर्षेर्विनयाचारभक्तिनम्राःसदैवहि ॥ १६ ॥ तपश्चरणशक्तस्यशास्यमानेन्द्रियस्यच ॥
यथाभिमतमस्माभिस्तदातस्योपपादितम् ॥ १७ ॥ समित्पुष्पादिकंसर्वयच्चैवाभ्यवहारिकम् ॥ एवंतत्राथवसतांतस्यास्माकंचकानने ॥ १८ ॥
आजगाममहावर्ष्माभग्नपक्षोजरान्वितः ॥ आताम्रनेत्रःस्रस्तात्मापक्षीभूत्वासुरेश्वरः ॥ १९ ॥ सत्यशौचक्षमाचारमतीवोदारमानसम् ॥ जिज्ञा
सुस्तमृषिश्रेष्ठमस्मच्छापभवायच ॥ २० ॥ ॥ पक्ष्युवाच ॥ द्विजेंद्रमांक्षुधाविष्टंपरित्रातुमिहार्हसि ॥ भक्षणार्थीमहाभागगतिर्भवममातुला ॥२१॥
विंध्यस्यशिखरेतिष्ठन्पत्रिपत्रेरितेनवै ॥ पतितोऽस्मिमहाभागश्वसनेनातिरंहसा ॥ २२ ॥ सोहंमोहसमाविष्टोभूमौसप्ताहमस्मृतिः ॥ स्थितस्तत्रा
ष्टमेनाह्नाचेतनांप्राप्तवानहम् ॥ २३ ॥ प्राप्तचेताःक्षुधाविष्टोभवंतंशरणंगतः ॥ भक्ष्यार्थीविगतानंदोदूयमानेनचेतसा ॥ २४ ॥ तत्कुरुष्वामलमते
मत्त्राणायाचलांमतिम् ॥ प्रयच्छभक्ष्यंविप्रर्षेप्राणयात्राक्षमंमम ॥ २५ ॥ यएवमुक्तःप्रोवाचतमिंद्रंपक्षिरूपिणम् ॥ प्राणसन्धारणार्थायदास्येभ
क्ष्यंतवेप्सितम् ॥ २६ ॥ इत्युक्त्वापुनरप्येनमपृच्छत्सद्विजोत्तमः ॥ आहारःकस्तवार्थायउपकल्प्योभवेन्मया ॥ सचाहनरमांसेनतृप्तिर्भवतिमेपरा
॥ २७ ॥ ऋषिरुवाच ॥ कौमारंतेव्यतिक्रांतमतीतंयौवनंचते ॥ वयसःपरिणामस्तेवर्ततेनूनमंडज ॥ २८ ॥ यस्मिन्नराणांसर्वेषामशेषेच्छानि
वर्तंते ॥ सकस्माद्वृद्धभावेऽपिसुनृशंसात्मकोभवान् ॥ २९ ॥ क्वमानुषस्यपिशितंक्ववयश्चरमंतव॥सर्वथादुष्टभावानांप्रथमोनोपपद्यते ॥ ३० ॥ अथ
वाकिंमयैतेनप्रोक्तेनास्तिप्रयोजनम् ॥ प्रतिश्रुत्यसदादेयमितिनोभावितंमनः ॥ ३१ ॥ इत्युक्त्वातंसविप्रेंद्रस्तथेतिकृतनिश्चयः ॥ शीघ्रमस्मान्समाहू
यगुणतोऽनुप्रशस्यच ॥ ३२ ॥ उवाचक्षुब्धहृदयोमुनिर्वाक्यंसुनिष्ठुरम् ॥ विनयावनतान्सर्वान्भक्तियुक्तान्कृताञ्जलीन् ॥ ३३ ॥ कृतात्मानोद्वि
जश्रेष्ठऋणैर्युक्तामयासह ॥ जातंश्रेष्ठमपत्यंवोयूयंममयथाद्विजाः ॥ ३४ ॥ गुरुःपूज्योयदिमतोभवतांपरमःपिता ॥ ततःकुरुतमेवाक्यंनिर्व्यलीकेन
चेतसा ॥ ३५ ॥ तद्वाक्यसमकालंचप्रोक्तमस्माभिरादृतैः ॥ यद्वक्ष्यतिभवांस्तद्वैकृतमेवावधार्यताम् ॥ ३६ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ मामेषशरणंप्राप्तो
विहंगःक्षुत्तृषान्वितः ॥ युष्मन्मांसेनयेनास्यक्षणंतृप्तिर्भवेतवै ॥ ३७ ॥ तृष्णाक्षयश्चरक्तेनतथाशीघ्रंविधीयताम् ॥ ततोवयंप्रव्यथिताःप्रकम्पोद्धूत

साध्वसाः ॥ कष्टंकष्टमितिप्रोच्यनैतत्कुर्मेतिचाब्रुवन् ॥ ३८ ॥ कथंपरशरीरस्यहेतोर्देहंस्वकंबुधः ॥ विनाशयेद्घातयेद्वायथाह्यात्मातथासुतः ॥
॥ ३९ ॥ पितृदेवमनुष्याणांयान्युक्तानिऋणानिवै ॥ तान्यपाकुरुतेपुत्रोनशरीरप्रदःसुतः ॥ ४० ॥ तस्मान्नैतत्करिष्यामोनोचीर्णयत्पुरातनैः ॥ जी
वन्भद्राण्यवाप्नोतिजीवन्पुण्यंकरोतिच ॥४१ ॥ मृतस्यदेहनाशश्चधर्माद्युपरतिस्तथा ॥ आत्मानंसर्वतोरक्ष्यमाहुर्धर्मविदोजनाः ॥ ४२ ॥ इत्थंश्रुत्वा
वचोऽस्माकंमुनिःक्रोधादिवज्वलन् ॥ प्रोवाचपुनरप्यस्मान्निर्दहन्निवलोचनैः ॥ ४३ ॥ प्रतिज्ञातंवचोमह्यंयस्मान्नैतत्करिष्यथ ॥ तस्मान्मच्छापनि
र्दग्धास्तिर्यग्योनौप्रयास्यथ ॥४४ ॥ एवमुक्त्वातदासोस्मांस्तंविहंगममब्रवीत् ॥ अन्त्येष्टिमात्मनःकृत्वाशास्त्रतश्चौर्ध्वदैहिकम् ॥४५॥ भक्षयस्वसुविश्र
ब्धोमामत्रद्विजसत्तम॥आहारीकृतमेतत्तेमयादेहमिहात्मनः ॥ ४६ ॥ एतावदेवविप्रस्यब्राह्मणत्वंप्रचक्ष्यते ॥ यावत्पतगजात्यग्र्यस्वसत्यपरिपालनम्
॥४७॥ नयज्ञैर्दक्षिणावद्भिस्तत्पुण्यंप्राप्यतेमहत् ॥ कर्मणान्येनवाविप्रैर्यत्सत्यपरिपालनात् ॥ ४८ ॥ इत्यृषेर्वचनंश्रुत्वासोऽन्तर्विस्मयनिर्भरः ॥ प्रत्यु
वाचमुनिंशक्रःपक्षिरूपधरस्तदा ॥ ४९ ॥ योगमास्थायविप्रेंद्रत्यज्येदंस्वंकलेवरम् ॥ जीवज्जंतुंहिविप्रेन्द्रनभक्षामिकदाचन ॥ ५० ॥ तस्यतद्वचनं
श्रुत्वायोगयुक्तोभवन्मुनिः॥ तंतस्यनिश्चयंज्ञात्वाशक्रोऽप्याहस्वदेहभृत् ॥ ५१ ॥ भोभोविप्रेंद्रबुध्यस्वबुद्ध्याबोध्यंबुधात्मक ॥ जिज्ञासार्थंमयाऽयंते
अपराधःकृतोनघ ॥ ५२ ॥ तत्क्षमस्वामलमतेकावेच्छाक्रियतांतव ॥ पालनात्सत्यवाक्यस्यप्रीतिर्मेपरमात्वयि ॥ ५३ ॥ अद्यप्रभृतितेज्ञानमै
न्द्रंप्रादुर्भविष्यति ॥ तपस्यथतथाधर्मेनतेविघ्नोभविष्यति ॥ ५४ ॥ इत्युक्त्वातुगतेशक्रेपिता कोपसमन्वितः ॥ प्रणम्यशिरसास्माभिरिदमुक्तो
महामुनिः ॥ ५५ ॥ बिभ्यतांमरणात्तातत्वमस्माकंमहामते ॥ क्षन्तुमर्हसिदीनानांजीवितप्रियताहिनः ॥ ५६ ॥ त्वगस्थिमांससंघातेपूयशोणित
पूरिते ॥ कर्त्तव्यानरतिर्यत्रतत्रास्माकमियंरतिः ॥५७॥ श्रूयतांचमहाभागयथालोकोविमुह्यति ॥ कामक्रोधादिभिर्दोषैरवशःप्रबलारिभिः ॥ ५८ ॥
प्रज्ञाप्राकारसंयुक्तमस्थिस्थूणंपरंमहत् ॥ चर्मभित्तिमहारोधंमांसशोणितलेपनम् ॥ ५९ ॥ नवद्वारंमहायासंसर्वतःस्नायुवेष्टितम् ॥ नृपश्चपुरुषस्त
त्रचेतनावानवस्थितः ॥ ६० ॥ मंत्रिणौतस्यबुद्धिश्चमनश्चैवविरोधिनौ ॥ यतेतेवैरनाशायतावुभावितरेतरम् ॥ ६१ ॥ नृपस्यतस्यचत्वारोनाश
मिच्छंतिविद्विषः ॥ कामःक्रोधस्तथालोभोमोहश्चान्यस्तथारिपुः ॥ ६२ ॥ यदातुसनृपस्तानिद्वाराण्यावृत्यतिष्ठति ॥ सदासुस्थबलश्चैवनि
रातंकश्चजायते ॥ ६३ ॥ जातानुरागोभवतिशत्रुभिर्नाभिभूयते ॥ ६४ ॥ यदातुसर्वद्वाराणिविवृतानिसमुंचति ॥ रागोनामतदाशत्रुर्नेत्रादिद्वार
मृच्छति ॥ ६५ ॥ सर्वव्यापीमहायामःपञ्चद्वारप्रवेशनः ॥ तस्यानुमार्गंविशतितद्वैघोरंरिपुत्रयम् ॥ ६६ ॥ प्रविश्याथसवैतत्रद्वारैरिन्द्रियसंज्ञकैः ॥

रागःसंश्लेषमायातिमनसाचसहेतरैः ॥ ६७ ॥ इन्द्रियाणिमनश्चैववशेकृत्वादुरासदः ॥ द्वाराणिचवशेकृत्वाप्राकारंनाशयत्यथ ॥ ६८ ॥ मन
स्तस्याश्रितंदृष्ट्वाबुद्धिर्नश्यतितत्क्षणात् ॥ अमात्यरहितस्तत्रपौरवर्गोज्झितस्तथा ॥ ६९ ॥ रिपुभिर्लब्धविवरःसनृपोनाशमृच्छति ॥ एवंरागस्तथा
मोहोलोभःक्रोधस्तथैवच ॥ ७० ॥ प्रवर्त्ततेदुरात्मानोमनुष्यस्मृतिनाशकाः ॥ रागात्क्रोधःप्रभवतिक्रोधाल्लोभोऽभिजायते ॥ ७१ ॥ लोभाद्भ
वतिसम्मोहःसम्मोहात्स्मृतिविभ्रमः ॥ स्मृतिभ्रंशाद्बुद्धिनाशोबुद्धिनाशात्प्रणश्यति ॥ ७२ ॥ एवंप्रनष्टबुद्धीनांरागलोभानुवर्त्तिनाम् ॥ जीवितेचस
लोभानांप्रसादंकुरुसत्तम ॥ ७३ ॥ योऽयंशापोभगवतादत्तःसनभवेत्तथा ॥ नतामसींगतिंकष्टांव्रजेत्समुनिसत्तम ॥ ७४ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥
यन्मयोक्तंनतन्मिथ्याभविष्यतिकदाचन ॥ नमेवागनृतंप्राहयावदद्येतिपुत्रकाः ॥ ७५ ॥ दैवमात्रंपरंमन्येधिक्पौरुषमनर्थकम् ॥ अकार्यंकारितो
येनबलादहमचिन्तितम् ॥ ७६ ॥ यस्माच्चयुष्माभिरहंप्रणिपत्यप्रसादितः ॥ तस्मात्तिर्य्यक्त्वमापन्नाःपरंज्ञानमवाप्स्यथ ॥ ७७ ॥ ज्ञानदर्शित
मार्गाश्चनिर्धूतक्लेशकल्मषाः ॥ मत्प्रसादादसन्दिग्धाः परांसिद्धिमवाप्स्यथ ॥ ७८ ॥ एवंशप्ताःस्मभगवन्पित्रादैववशात्पुरा ॥ ततःकालेन
महतायोन्यन्तरमुपागताः ॥ ७९ ॥ जाताश्चरणमध्येवैभवतापरिपालिताः ॥ वयमित्थंद्विजश्रेष्ठखगत्वंसमुपागताः ॥ ८० ॥ नास्त्यसावि
हसंसारेयोनदिष्टेनबाध्यते ॥ सर्व्वेषामेवजन्तूनांदैवाधीनंहिचेष्टितम् ॥ ८१ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वाशमीकोभगवान्मुनिः ॥
प्रत्युवाचमहाभागःसमीपस्थायिनोद्विजान् ॥ ८२ ॥ पूर्व्वमेवमयाप्रोक्तंभवतांसन्निधाविदम् ॥ सामान्यपक्षिणोनैतेकेऽप्येतेद्विजसत्तमाः ॥ येयुद्धे
ऽपिनसंप्राप्ताःपंचत्वमतिमानुषे ॥ ८३ ॥ ततःप्रीतिमतातेनतेऽनुज्ञातामहात्मना ॥ जग्मुःशिखरिणांश्रेष्ठंविंध्यंद्रुमलतायुतम् ॥ ८४ ॥ यावदद्य
स्थितास्तस्मिन्नचलेधर्मपक्षिणः ॥ तपःस्वाध्यायनिरताःसमाधौकृतनिश्चयाः ॥ ८५ ॥ इति मुनिवरलब्धसत्क्रियास्तेमुनितनयाविहगत्वमभ्यु
पेताः ॥ गिरिवरगहनेऽतिपुण्यतोयेयतमनसोनिवसन्तिविन्ध्यपृष्ठे ॥८६॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेविन्ध्यप्राप्तिकथनंनामतृतीयोऽध्यायः ॥३॥
॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ एवंतेद्रोणतनयाःपक्षिणोज्ञानिनोऽभवन् ॥ वसन्तिह्यचलेविन्ध्येतानुपास्वचपृच्छच ॥ १ ॥ इत्यृषेर्वचनंश्रुत्वामार्कण्डे
यस्यजैमिनिः ॥ जगामविन्ध्यशिखरंयत्रतेधर्मपक्षिणः ॥ २ ॥ तन्नगासन्नभूतश्चशुश्रावपठतांध्वनिम् ॥ श्रुत्वाचविस्मयाविष्टश्चिन्तयामासजै
मिनिः ॥ ३ ॥ स्थानसौष्ठवसम्पन्नंजितश्वासमविश्रमम् ॥ विस्पष्टमपदोषंचपठ्यतेद्विजसत्तमैः ॥ ४ ॥ वियोनिमपिसंप्राप्तानेतान्मुनिकुमार
कान् ॥ चित्रमेतदहंमन्येनजहातिसरस्वती ॥ ५ ॥ बन्धुवर्गस्तथामित्रंयच्चेष्टमपरंगृहे ॥ त्यक्त्वागच्छतितत्सर्वंनजहातिसरस्वती ॥ ६ ॥ इतिसंचिन्त

यत्रैवविवेशगिरिकन्दरम् ॥ प्रविश्यचददर्शासौशिलापट्टगतान्द्विजान् ॥ ७ ॥ पठतस्तान्समालोक्यमुखदोपविवर्जितान् ॥ सोऽथशोकेनहर्षे
णसर्वानेवाभ्यभापत ॥ ८ ॥ स्वस्त्यस्तुवोद्विजश्रेष्ठाजैमिनिंमांनिबोधत ॥ व्यासशिष्यमनुप्राप्तंभवतांदर्शनोत्सुकम् ॥ ९ ॥ मन्युर्नखलुकर्तं
व्योयत्पित्रातीवमन्युना ॥ शप्ताःखगत्वमापन्नाःसर्वथादिष्टमेवतत् ॥ १० ॥ स्फीतद्रव्येकुलेकेचिज्जाताःकिलमनस्विनः ॥ द्रव्यनाशेद्विजेन्द्रा
स्तेशबरेणसुसान्त्विताः ॥ ११ ॥ दत्त्वायाचन्तिपुरुषाहत्वावध्यन्तिचापरे ॥ पातयित्वाचपास्यन्तेतएवतपसःक्षयात् ॥ १२ ॥ एतद्दृष्टंसुबहु
शोविपरीतंतथामया ॥ भावाभावसमुच्छेदैरजस्रंव्याकुलंजगत् ॥ १३ ॥ इतिसंचिन्त्यमनसानशोकं कर्तुमर्हथ ॥ ज्ञानस्यफलमेतावच्छोकैर्हर्षै
रधृष्यता ॥ १४ ॥ ततस्तेजैमिनिंसर्वेपाद्यार्घ्याभ्यामपूजयन् ॥ अनामयंचपप्रच्छुःप्रणिपत्यमहामुनिम् ॥ १५ ॥ अथोचुः खगमाःसर्वे
व्यासशिष्यंतपोनिधिम् ॥ सुखोपविष्टं विश्रांतंपक्षानिलहतक्लमम ॥ १६ ॥ ॥ पक्षिणउचुः ॥ ॥ अद्यनःसफलंजन्मजीवितंचसुजीवि
तम् ॥ यत्पश्यामःसुरैर्वन्द्यंतवपादाम्बुजद्वयम् ॥ १७ ॥ पितृकोपाग्निरुद्भूतोयोनोदेहेषुवर्त्तते ॥ सोद्यशान्तिंगतोविप्रयुष्मद्दर्शनवारिणा ॥ १८ ॥
कच्चित्तेकुशलंब्रह्मन्नाश्रमेमृगपक्षिषु ॥ वृक्षेष्वथलतागुल्मत्वक्सारतृणजातिषु ॥ १९ ॥ अथवानैतदुक्तंहिसम्यगस्माभिरादृतैः ॥ भवतासंगमोये
षांतेषामकुशलंकुतः ॥ २० ॥ प्रसादंचकुरुष्वात्रब्रूह्यागमनकारणम् ॥ देवानामिवसंसर्गोभवतोऽभ्युदयोमहान् ॥ केनास्मद्भाग्यगुरुणाआ
नीतोदृष्टिगोचरम् ॥ २१ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ श्रूयतां द्विजशार्दूलाः कारणंयेनकन्दरम् ॥ विन्ध्यस्येहागतोरम्येरेवावारिकणोक्षितम् ॥
सन्देहान्भारतेशास्त्रेतान्प्रष्टुंगतवानहम् ॥ २२ ॥ मार्कण्डेयंमहात्मानंपूर्वंभृगुकुलोद्वहम् ॥ तमहंपृष्टवान्प्राप्यसन्देहान्भारतंप्रति ॥ २३ ॥
सचपृष्टोमयाप्राहसन्तिविन्ध्येमहाचले ॥ द्रोणपुत्रामहात्मानस्तेवक्ष्यन्त्यर्थविस्तरम् ॥ ॥ २४ ॥ तद्वाक्यचोदितश्चेममागतोऽहंमहागिरिम् ॥
तच्छृणुध्वमशेषेण श्रुत्वाव्याख्यातुमर्हथ ॥ २५ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ विषयेसतिवक्ष्यामोनिर्विशंकःशृणुष्वतत ॥ कथंतन्नवदिष्यामोयदस्म
द्बुद्धिगोचरम् ॥ २६ ॥ चतुर्ष्वपिहिवेदेषुधर्मशास्त्रेषुचैवहि ॥ समस्तेषुतथाङ्गेषुयच्चान्यद्वेदसंमितम् ॥ २७ ॥ एतेषुगोचरोऽस्माकंबुद्धेर्ब्राह्मणसत्त
म ॥ प्रतिज्ञांतुसमावोढुंतथापिनहिशक्नुमः ॥ २८ ॥ तस्माद्वदस्वविश्रब्धंसन्दिग्धंयद्धिभारते ॥ वक्ष्यामस्तवधर्मज्ञनचेन्मोहोभविष्यति ॥ २९ ॥
जैमिनिरुवाच ॥ ॥ सन्दिग्धानीहवस्तूनिभारतंप्रतियानिमे ॥ शृणुध्वममलास्तानिश्रुत्वाव्याख्यातुमर्हथ ॥ ३० ॥ कस्मान्मानुषतांप्राप्तोनिर्गु

णोऽपिजनार्दनः ॥ वासुदेवोऽखिलाधारःसर्वकारणकारणम् ॥ ३१ ॥ कस्माच्चपांडुपुत्राणामेकासाद्रुपदात्मजा ॥ पञ्चानांमहिषीकृष्णासुमहानत्र
संशयः ॥ ३२ ॥ भेषजंब्रह्महत्यायाबलदेवोमहाबलः ॥ तीर्थयात्राप्रसङ्गेनकस्माच्चक्रेहलायुधः ॥ ३३ ॥ कथंचद्रौपदेयास्तेऽकृतदारामहारथाः ॥
पाण्डुनाथामहात्मानोवधमापुरनाथवत् ॥३४॥एतत्सर्वंकथ्यतांमेसन्दिग्धंभारतंप्रति॥ कृतार्थोऽहंसुखंयेनगच्छेयंनिजमाश्रमम् ॥३५॥ पक्षिणऊचुः॥
नमस्कृत्यसुरेशायविष्णवेप्रभविष्णवे ॥ पुरुषायाप्रमेयायशाश्वतायाव्ययायच ॥३६॥ चतुर्व्यूहात्मनेतस्मैत्रिगुणायागुणायच ॥ वरिष्ठायगरिष्ठायवरे
ण्यायामृतायच ॥ ३७ ॥ यस्मादणुतरंनास्तियस्मान्नास्तिबृहत्तरम् ॥ येनविश्वमिदंव्याप्तमजेनजगदादिना ॥ ३८ ॥ आविर्भावतिरोभावदृष्टादृष्ट
विलक्षणम् ॥ वदंतियत्सृष्टमिदंतथैवान्तेचसंहृतम् ॥ ३९ ॥ ब्रह्मणेचादिदेवायनमस्कृत्यसमाधिना ॥ ऋक्सामान्युद्गिरन्वक्त्रैर्यःपुनातिजगत्त्रयम् ॥
॥४०॥प्रणिपत्यतथैशानमेकबाणविनिर्जितैः॥यस्यासुरगणैर्यज्ञाविलुप्यंतेनयज्विनाम्॥४१॥प्रवक्ष्यामोमतंकृत्स्नंव्यासस्याद्भुतकर्मणः ॥ येनभारतमु
द्दिश्यधर्माद्याःप्रकटीकृताः ॥४२॥आपोनाराइतिप्रोक्तामुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ अयनंतस्यताःपूर्वंतेननारायणःस्मृतः ॥४३॥ सदेवोभगवान्सर्वंव्या
प्यनारायणोविभुः ॥ च र्धासंस्थितोब्रह्मन्सगुणोनिर्गुणस्तथा ॥ ४४ ॥ एकामूर्तिरनिर्देश्याशुक्लांपश्यंतितांबुधाः ॥ ज्वालामालोपरुद्धाङ्गीनिष्ठास
योगिनांपरा ॥४५॥ दूरस्थाचांतिकस्थाचविज्ञेयासागुणातिगा ॥ वासुदेवाभिधानोऽसौनिर्ममत्वेनदृश्यते ॥ ४६ ॥ रूपवर्णादयस्तस्यनभावाःकल्प
नामयाः॥ अस्त्येवसासदाशुद्धासुप्रतिष्ठैकरूपिणी ॥४७॥ द्वितीयापृथिवीमूर्ध्नाशेषाख्याधारयत्यधः ॥ तामसीसासमाख्याततिर्यक्त्वंसमुपाश्रिता ॥
४८॥ तृतीयाकर्मकुरुतेप्रजापालनतत्परा ॥ सत्त्वोद्रिक्तातुसाज्ञेयाधर्मसंस्थानकारिणी ॥ ४९ ॥ चतुर्थीजलमध्यस्थाशेतेपन्नगतल्पगा ॥ रजस्तस्या
गुणःसर्गंसाकरोतिसदैवहि ॥ ५० ॥ यातृतीयाहरेर्मूर्तिःप्रजापालनतत्परा ॥ सातुधर्मव्यवस्थानंकरोतिनियतंभुवि ॥ ५१ ॥ प्रोद्धूतानसुरान्हन्ति
धर्मविच्छित्तिकारिणः ॥ पातिदेवान्सतश्चान्यान्धर्मरक्षापरायणान् ॥ ५२ ॥ यदायदाहिधर्मस्यग्लानिर्भवतिजैमिने ॥ अभ्युत्थानमधर्मस्यतदात्मा
नंसृजत्यसौ ॥ ५३ ॥ भूत्वापुरावराहेणतुण्डेनापोनिरस्यच ॥ एकयादंष्ट्रयोत्खातानलिनीववसुंधरा ॥ ५४ ॥ कृत्वानृसिंहरूपंचहिरण्यकशिपुर्हतः ॥
विप्रचित्तिमुखाश्चान्येदानवाविनिपातिताः ॥ ५५ ॥ वामनादींस्तथैवान्यान्नसंख्यातुमिहोत्सहे ॥ अवतारांश्चतस्येहमाथुरःसांप्रतंत्वयम् ॥ ५६ ॥
इतिसासात्त्विकीमूर्तिरवतारान्करोतिवै ॥ प्राद्युम्नेतिचसाख्यातारक्षाकर्मण्यवस्थिता ॥ ५७॥ देवत्वेऽथमनुष्यत्वेतिर्यग्योनौचसंस्थिता ॥ गृह्णातित
त्स्वभावंचवासुदेवेच्छयासदा ॥ ५८ ॥ इत्येतत्तेसमाख्यातंकृतकृत्योऽपियत्प्रभुः ॥ मानुषत्वंगतोविष्णुःशृणुष्वास्योत्तरंपुनः ॥५९॥ इतिश्रीमार्कण्डे

यमहापुराणेचतुर्व्यूहावतारश्चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ त्वष्टृपुत्रेहतेपूर्वंब्रह्मन्निंद्रस्यतेजसः ॥ ब्रह्महत्याभिभूतस्यपराहानिरजायत ॥१॥
तद्धर्मंप्रविवेशाथशाक्रतेजोऽपचारतः ॥ निस्तेजाश्चाभवच्छक्रोधर्मेतेजसिनिर्गते ॥२॥ ततःपुत्रंहतंश्रुत्वात्वष्टाक्रुद्धः प्रजापतिः ॥ अवलुंच्यजटामेका
मिदंवचनमब्रवीत् ॥ ३ ॥ अद्यपश्यंतुमेवीर्यंत्रयोलोकाः सदेवताः ॥ सचपश्यतुदुर्बुद्धिर्ब्रह्महापाकशासनः ॥ ४ ॥ स्वकर्माभिरतोयेनमत्सुतोविनिपा
तितः ॥ इत्युक्त्वाकोपरक्ताक्षोजटामग्नौजुहावताम् ॥ ५ ॥ ततोवृत्रःसमुत्तस्थौज्वालामालीमहासुरः ॥ महाकायोमहादंष्ट्रोभिन्नाञ्जनचयप्रभः ॥ ६ ॥
इन्द्रशत्रुरमेयात्मात्वष्टृतेजोपबृंहितः ॥ अहन्यहनिसोऽवर्द्धदिषुपातंमहाबलः ॥७॥ वधायचात्मनोदृष्ट्वावृत्रंशक्रोमहासुरम् ॥ प्रेषयामाससप्तर्षीन्सन्धि
मिच्छन्भयातुरः ॥८॥ सख्यंचक्रुस्ततस्तस्यवृत्रेणसमयांस्तथा॥ऋषयःप्रीतमनसःसर्वभूतहितेरताः ॥९॥ समयस्थितिमुल्लंघ्ययदाशक्रेणघातितः॥
वृत्रोहत्याभिभूतस्यतदाबलमशीर्यत ॥१०॥ तच्छक्रदेहविभ्रष्टंबलंमारुतमाविशत्॥ सर्वव्यापिनमव्यक्तंबलस्यैवाधिदैवतम् ॥ ११ ॥ अहल्यांचयदा
शक्रोगौतमंरूपमास्थितः ॥ धर्षयामासदेवेंद्रस्तदारूपमहीयत ॥ १२ ॥ अङ्गप्रत्यङ्गलावण्ययदतीवमनोरमम् ॥ विहायदुष्टंदेवेंद्रंनासत्यावगमत्ततः
॥ १३ ॥ धर्मेणतेजसात्यक्तंबलहीनमरूपिणम् ॥ ज्ञात्वासुरेशंदैतेयास्तज्जयेचक्रुरुद्यमम् ॥ १४ ॥ राज्ञामुद्रिक्तवीर्याणांदेवेंद्रविजिगीषवः ॥ कुलेष्व
तिबलादैत्याअजायन्तमहामुने ॥ १५ ॥ कस्यचित्त्वथकालस्यधरणीभारपीडिता ॥ जगाममेरुशिखरं सदोयत्रदिवौकसाम् ॥ १६ ॥ तेषांसाक
थयामासभूरिभारावपीडिता ॥ दनुजात्मजदैत्योत्थंखेदकारणमात्मनः ॥ १७ ॥ एतेभवद्भिरसुरानिहताःपृथुलौजसः ॥ तेसर्वेमानुषेलोकेजातागेहेषु
भूभृताम्॥ १८ ॥ अक्षौहिण्योहिबहुलास्तद्भाराक्तांव्रजाम्यधः ॥ तथाकुरुध्वंत्रिदशायथाशांतिर्भवेन्मम ॥ १९ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ तेजोभागैस्त
तोदेवाअवतेरुर्दिवोमहीम् ॥ प्रजानामुपकारार्थंभूभारहरणायच ॥ २० ॥ यदिन्द्रदेहजंतेजस्तन्मुमोचस्वयंवृषः ॥ कुन्त्यांजातोमहातेजास्ततो
राजायुधिष्ठिरः ॥ २१ ॥ बलंमुमोचपवनस्ततोभीमोव्यजायत ॥ शक्रवीर्यार्धतश्चैवजज्ञेपार्थोधनंजयः ॥ २२ ॥ उत्पन्नौयमजौमाद्र्यांशक्ररूपौ
महाद्युती ॥ पञ्चधाभगवानित्थमवतीर्णःशतक्रतुः ॥ २३ ॥ तस्योत्पन्नामहाभागापत्नीकृष्णाहुताशनात् ॥ २४ ॥ शक्रस्यैकस्यसापत्नीकृष्णा
नान्यस्यकस्यचित् ॥ योगीश्वराः शरीराणि कुर्वंति बहुलान्यपि ॥ २५ ॥ पंचानामेकपत्नीत्वमित्येतत्कथितंतव ॥ श्रूयतांबलदेवोऽपियथायातः
सरस्वतीम्॥ २६ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणे इन्द्रविक्रिया नाम पंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ रामःपार्थेपरांप्रीतिंज्ञात्वाकृष्ण
स्यलाङ्गली ॥ चिन्तयामासबहुधाकिंकृतंसुकृतंभवेत् ॥ १ ॥ कृष्णेनहिविनानाहंयास्येदुर्योधनान्तिकम् ॥ पाण्डवान्वासमाश्रित्यकथंदुर्योधनं

नृपम् ॥२॥ जामातरंतथाशिष्यंघातयिष्येनरेश्वरम् ॥ तस्मान्नपार्थयास्यामिनापिदुर्योधनंनृपम् ॥३॥ तीर्थेष्वाप्लावयिष्यामितावदात्मानमात्मना ॥
कुरूणांपाण्डवानांचयावदन्तायकल्पते ॥ ४ ॥ इत्यामंत्र्यहृषीकेशंपार्थदुर्योधनावपि ॥ जगामद्वारकांशौरिःस्वसैन्यपरिवारितः ॥ ५ ॥ गतेद्वारव
तींरामोहृष्टपुष्टजनाकुलाम् ॥ श्वोगन्तव्येषुतीर्थेषुपपौपानंहलायुधः ॥ ६ ॥ पीतपानोजगामाथरैवतोद्यानमृद्धिमत् ॥ हस्तेगृहीत्वासमदांरेवतीमप्स
रोपमाम् ॥ ७ ॥ स्त्रीकदम्बकमध्यस्थोययौमत्तःपदास्खलन् ॥ ददर्शचवनंवीरोरमणीयमनुत्तमम् ॥ ८ ॥ सर्वर्तुफलपुष्पाढ्यंशाखामृगगणाकुलम् ॥
पुण्यंपद्मवनोपेतंसपल्वलमहावनम् ॥ ९ ॥ सशृण्वन्प्रीतिजननान्बहून्मदकलाञ्छुभान् ॥ श्रोत्ररम्यान्सुमधुराञ्शब्दान्खगमुखेरितान् ॥ १० ॥
सर्वर्तुफलभाराढ्यान्सर्वर्तुकुसुमोज्ज्वलान् ॥ अपश्यत्पादपाँस्तत्रविहगैरनुनादितान् ॥ ११ ॥ आम्रानाम्रातकान्भव्यान्नारिकेलान्सतिन्दुकान् ॥
आबिल्वकांस्तथाजीरान्दाडिमान्बीजपूरकान् ॥ १२ ॥ पनसाँल्लकुचान्मोचान्नीपांश्चातिमनोहरान् ॥ पारावताँश्चकङ्कोलान्नलिनानम्लवेतसान् ॥
॥ १३ ॥ भल्लातकानामलकांस्तिन्दुकांश्चमहाफलान् ॥ इंगुदान्करमर्दांश्चहरीतकविभीतकान् ॥१४॥ एतानन्यांश्चसतरून्दर्शयन्यदुनन्दनः ॥ तथैवा
शोकपुन्नागकेतकीबकुलानथ ॥ १५ ॥ चम्पकान्सप्तपर्णांश्चकर्णिकारान्समालतीन् ॥ पारिजातान्कोविदारान्मन्दारान्बदराँस्तथा ॥ १६ ॥ पाटला
न्पुष्पितान्रम्यान्देवदारुद्रुमांस्तथा ॥ सालांस्तालांस्तमालांश्चकिंशुकान्वंजुलान्वरान् ॥ १७ ॥ चकोरैःशातपत्रैश्चभृंगराजैस्तथाशुकैः ॥ कोकिलैःकल
विंकैश्चहारीतैर्जीवजीवकैः ॥ १८ ॥ प्रियपुत्रैश्चातकैश्चतथान्यैर्विविधैःखगैः ॥ श्रोत्ररम्यंसुमधुरंकूजद्भिश्चाप्यधिष्ठितम् ॥ १९ ॥ सरांसिचमनोज्ञानिप्र
सन्नसलिलानिच ॥ कुमुदैःपुण्डरीकैश्चतथानीलोत्पलैःशुभैः ॥२०॥ कह्लारैःकमलैश्चापिआचितानिसमंततः ॥ कादम्बैश्चक्रवाकैश्चतथैवजलकुक्कुटैः ॥
॥ २१ ॥ कारण्डवैःप्लवैर्हंसैःकूर्मैर्मद्गुभिरेवच ॥ एभिश्चान्यैश्चकीर्णानिसमन्ताज्जलचारिभिः ॥२२॥ क्रमेणेत्थंवनंशौरिर्वीक्ष्यमाणोमनोरमम् ॥ जगा
मानुगतःस्त्रीभिर्लतागृहमनुत्तमम् ॥ २३ ॥ सददर्शद्विजांस्तत्रवेदवेदांगपारगान् ॥ कौशिकान्भार्गवांश्चैवभरद्वाजान्सगौतमान् ॥ २४ ॥ विविधेषुचसं
भूतान्वंशेषुद्विजसत्तमान् ॥ कथाश्रवणबद्धोत्कानुपविष्टान्महत्सुच ॥ २५ ॥ कृष्णाजिनोत्तरीयेषुकुशेषुचवृसीषुच ॥ सूतंचतेषांमध्यस्थंकथयानंक
थाःशुभाः ॥ २६ ॥ पौराणिकीःसुरर्षीणामाद्यानांचरिताश्रयाः ॥ दृष्ट्वारामंद्विजाः सर्वेमधुपानारुणेक्षणम् ॥ २७ ॥ मत्तोऽयमितिमन्वानाःसमुत्तस्थु
स्त्वरान्विताः ॥ पूजयन्तोहलधरमृतेतंसूतवंशजम् ॥ २८ ॥ ततःक्रोधसमाविष्टोहलीसूतंमहाबलः ॥ निजघानविवृत्ताक्षःक्षोभिताशेषदानवः ॥ २९ ॥
अध्यास्यतिपदंब्राह्मंतस्मिन्सूतेनिपातिते ॥ निष्क्रान्तास्तेद्विजाःसर्वेवनात्कृष्णाजिनाम्बराः ॥ ३० ॥ अवधूतंतथात्मानंमन्यमानोहलायुधः ॥ चिन्त

यामासमुमहन्मयापापमिदंकृतम् ॥ ३१॥ ब्राह्मंस्थानंगतोह्येषयत्सूतोविनिपातितः॥ तथाहीमेद्विजाःसर्वेमामवेक्ष्यविनिर्गताः ॥ ३२ ॥ शरीरस्यचमेग
न्धोलोहस्येवासुखावहः ॥ आत्मानंचावगच्छामिब्रह्मघ्नमिवकुत्सितम् ॥ ३३ ॥ धिगमर्षंतथामह्यमतिगानमभीरुताम् ॥ यैराविष्टेनसुमहन्मयापाप
मिदंकृतम् ॥ ३४ ॥ तत्क्षयार्थंचरिष्यामिव्रतंद्वादशवार्षिकम् ॥ स्वकर्मख्यापनंकुर्वन्प्रायश्चित्तमनुत्तमम् ॥ ३५ ॥ अथयेयंसमारब्धातीर्थयात्रामया
धुना ॥ एतामेवप्रयास्यामिप्रतिलोमांसरस्वतीम् ॥ ३६ ॥ अतोजगामरामोऽसौप्रतिलोमांसरस्वतीम् ॥ ततःपरंशृणुष्वेमंपाण्डवेयकथाश्रयम् ॥ ३७ ॥
इति श्रीमार्कण्डेयपुराणेमहाबलदेवब्रह्महत्याकथनंनामषष्ठोध्यायः ॥६॥ धर्मपक्षिणऊचुः॥ हरिश्चन्द्रेतिराजर्षिरासीत्त्रेतायुगेपुरा ॥ धर्मात्मापृथिवीपालः
प्रोल्लसत्कीर्तिरुत्तमः ॥ १ ॥ नदुर्भिक्षंनचव्याधिर्नाकालमरणंनृणाम् ॥ नाधर्मरुचयःपौरास्तस्मिञ्शासतिपार्थिवे ॥ २ ॥ बभूवुर्नतथोन्मत्ताधनवी
र्यतपोमदैः ॥ नाजायन्तस्त्रियश्चैवकाश्चिदप्राप्तयौवनाः ॥ ३ ॥ सकदाचिन्महाबाहुररण्येऽनुसरन्मृगम् ॥ शुश्रावशब्दमसकृत्त्रायस्वेतिचयोषि
ताम् ॥ ४ ॥ सविहायमृगंराजामाभैषीरित्यभाषत ॥ मयिशासतिदुर्मेधाःकोऽयमन्यायवृत्तिमान् ॥ ५ ॥ तत्क्रन्दितानुसारीचसर्वारम्भविघातकृत् ॥
एतस्मिन्नन्तरेरौद्रोविघ्नराट्समचिन्तयत् ॥ ६ ॥ विश्वामित्रोऽयमतुलंतपआस्थायवीर्यवान् ॥ प्रागसिद्धाभवादीनांविद्याः साधयतिव्रती ॥ ७॥ सा
ध्यमानाःक्षमामौनचित्तसंयमिनाऽमुना ॥ तावैभयार्त्ताःक्रन्दन्तिकथंकार्यमिदंमया ॥ ८ ॥ तेजस्वीकौशिकश्रेष्ठोवयमस्यसुदुर्बलाः ॥ क्रोशन्त्येता
स्तथाभीतादुष्पारंप्रतिभातिमे ॥ ९ ॥ अथवायंनृपःप्राप्तोमाभैरितिवदन्मुहुः ॥ इममेवप्रविश्याशुसाधयिष्येयथेप्सितम् ॥ १० ॥ इतिसंचिन्त्यरौद्रेण
विघ्नराजेनवैततः ॥ तेनाविष्टोनृपःकोपादिदंवचनमब्रवीत् ॥ ११ ॥ कोऽयंबध्नातिवस्त्रान्तेपावकंपापकृन्नरः ॥ बलोष्णतेजसादीप्तेमयिपत्यावुपस्थिते
॥ १२ ॥ सोऽद्यमत्कार्मुकाक्षेपविदीपितदिगन्तरैः॥ शरैर्विभिन्नसर्वांगोदीर्घनिद्रांप्रवेक्ष्यति ॥ १३॥ विश्वामित्रस्ततःक्रुद्धःश्रुत्वातन्नृपतेर्वचः ॥ क्रुद्धेचर्षिव
रेतस्मिन्नेशुर्विद्याःक्षणेनताः ॥१४॥ सचापिराजातंदृष्ट्वाविश्वामित्रंतपोनिधिम् ॥ भीतःप्रावेपतात्यर्थंसहसाश्वत्थपर्णवत् ॥ १५ ॥ सदुरात्मन्नितियदामु
निस्तिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ततःसराजाविनयात्प्रणिपत्याभ्यभाषत॥१६॥भगवन्नेषधर्मोमेनापराधोममप्रभो ॥ नक्रोद्धुमर्हसिमुनेनिजधर्मरतस्यमे ॥१७॥
दातव्यंरक्षितव्यंचधर्मज्ञेनमहीक्षिता ॥ चापंचोद्यम्ययोद्धव्यंधर्मशास्त्रानुसारतः ॥ १८ ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ दातव्यंकस्यकेरक्ष्याःकैर्योद्धव्यंचते
नृप ॥ क्षिप्रमेतत्समाचक्ष्वयद्यधर्मभयंतव ॥ १९ ॥ ॥ हरिश्चन्द्रउवाच ॥ ॥ दातव्यंविप्रमुख्येभ्योयेचान्येकृशवृत्तयः ॥ रक्ष्याभीताःसदायुद्धंकर्त्तव्यंप
रिपन्थिभिः ॥ २० ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ यदिराजाभवान्सम्यग्राजधर्ममवेक्षते ॥ निर्वेष्टुकामोविप्रोहंदीयतामिष्टदक्षिणा ॥ २१ ॥ ॥ पक्षिणऊ

२

चुः ॥ एतद्राजावचः श्रुत्वाप्रहृष्टेनान्तरात्मना ॥ पुनर्जातमिवात्मानंमेनेश्र हरिश्चन्द्रकौशिकम् ॥ २२ ॥ उच्यतांभगवन्यत्तेदातव्यमविशङ्कितम् ॥ दत्तमित्ये
वतद्विद्धियद्यपिस्यात्सुदुर्लभम् ॥ २३ ॥ हिरण्यंवासुवर्णंवापुत्रःपुत्रीकलेवरम् ॥ प्राणाराज्यंपुरंलक्ष्मीर्यदभिप्रेतमात्मनः ॥ २४ ॥ ॥ विश्वामित्रउ
वाच ॥ राजन्प्रतिगृहीतोऽयंयस्तेदत्तःप्रतिग्रहः ॥ प्रयच्छप्रथमंतावद्दक्षिणांराजसूयिकीम् ॥ २५ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ ब्रह्मंस्तामपिदास्यामिदक्षि
णांभवतोह्यहम् ॥ व्रियतांद्विजशार्दूलयस्तवेष्टःप्रतिग्रहः ॥ २६ ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ ससागरांधरामेतांसभूभृद्ग्रामपत्तनाम् ॥ राज्यंचसकलं
वीररथाश्वगजसंकुलम् ॥ २७ ॥ कोष्ठागारंचकोशंचयच्चान्यद्विद्यतेतव ॥ विनाभार्यांचपुत्रंचशरीरंचतवानघ ॥ २८ ॥ धर्मंचसर्वधर्मज्ञयोयान्तमनुग
च्छति ॥ बहुनावाकिमुक्तेनसर्वमेतत्प्रदीयताम् ॥ २९ ॥ ॥ पक्षिण ऊचुः ॥ ॥ प्रहृष्टेनैवमनसासोऽविकारमुखोनृपः ॥ तस्यर्षेर्वचनंश्रुत्वात
थेत्याहकृताञ्जलिः ॥ ३० ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ सर्वस्वंयदिमेदत्तंराज्यमुर्वीबलंधनम् ॥ प्रभुत्वंकस्यराजर्षेराज्यस्थेतापसेमयि ॥ ३१ ॥
॥ हरिश्चन्द्रउवाच ॥ यस्मिन्नपिमयाकालेब्रह्मन्दत्तावसुन्धरा ॥ तस्मिन्नपिभवान्स्वामीकिमुताद्यमहीपतिः ॥ ३२ ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥
यदिराजंस्त्वयादत्तामममसर्वावसुन्धरा ॥ यत्रमेविषयेस्वाम्यंतस्मान्निष्क्रान्तुमर्हसि ॥ ३३ ॥ श्रोणीसूत्रादिसकलंमुक्ताभूषणसंग्रहम् ॥ तरुवल्कलमा
बध्यसहपत्न्यासुतेनच ॥ ३४ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ तथेतिचोक्त्वाकृत्वाचराजागन्तुंप्रचक्रमे ॥ स्वपत्न्याशैब्ययासार्धंबालकेनात्मजेनच ॥ ३५ ॥
व्रजतःसततोरुद्ध्वापन्थानंप्राहतंनृपम् ॥ क्वयास्यसीत्यदत्त्वामेदक्षिणांराजसूयिकीम् ॥ ३६ ॥ ॥ हरिश्चन्द्रउवाच ॥ ॥ भगवन्राज्यमेतत्तेदत्तं
निहतकण्टकम् ॥ अवशिष्टमिदंब्रह्मन्नद्यदेहत्रयंमम ॥ ३७ ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ तथापिखलुदातव्यात्वयामेयज्ञदक्षिणा ॥ विशेषतोब्राह्म
णानांहन्त्यदत्तंप्रतिश्रुतम् ॥ ३८ ॥ यावत्तोषोराजसूयेब्राह्मणानांभवेन्नृप ॥ तावदेवतुदातव्यादक्षिणाराजसूयिकी ॥ ३९ ॥ प्रतिश्रुत्यचदातव्यंयोद्ध
व्यंचाततायिभिः ॥ रक्षितव्यास्तथाचार्तास्त्वयैवप्राक्प्रतिश्रुतम् ॥ ४० ॥ ॥ हरिश्चन्द्रउवाच ॥ ॥ भगवन्साम्प्रतंनास्तिदास्येकालक्रमेणते ॥
प्रसादंकुरुविप्रर्षेसद्भावमनुचिन्त्यच ॥ ४१ ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ किंप्रमाणोमयाकालःप्रतीक्ष्यस्तेजनाधिप ॥ शीघ्रमाचक्ष्वशापाग्निर
न्यथात्वांप्रधक्ष्यति ॥ ४२ ॥ हरिश्चन्द्रउवाच ॥ ॥ मासेनतवविप्रर्षेप्रदास्येदक्षिणाधनम् ॥ साम्प्रतंनास्तिमेवित्तमनुज्ञांदातुमर्हसि ॥ ४३ ॥ ॥
विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ गच्छगच्छनृपश्रेष्ठस्वधर्ममनुपालय ॥ शिवश्चतेऽध्वाभवतुमासन्तुपरिपन्थिनः ॥ ४४ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ अनुज्ञातःसगच्छे
तिजगामवसुधाधिपः ॥ पद्भ्यामनुचितागन्तुमन्वगच्छततंप्रिया ॥ ४५ ॥ तंसभार्यंनृपश्रेष्ठंनिर्यान्तंससुतंपुरात् ॥ दृष्ट्वाप्रचुक्रुशुःपौराराज्ञश्चैवानुया

यिनः ॥ ४६ ॥ हानाथकिंजहास्यस्मान्नित्यार्त्तिपारपीडितान् ॥ त्वंधर्मतत्परोराजन्पौरानुग्रहकृत्तथा ॥ ४७ ॥ नयास्मानपिराजर्षेयदिधर्ममवेक्षसे ॥
मुहूर्त्तंतिष्ठराजेन्द्रभवतोमुखपङ्कजम् ॥ ४८ ॥ पिबामोनेत्रभ्रमरैःकदाद्रक्ष्यामहेपुनः ॥ यस्यप्रयातस्यपुरोयान्तिपृष्ठेचपार्थिवाः ॥ ४९ ॥ तस्यानुया
तिभार्येयंगृहीत्वाबालकंसुतम् ॥ यस्यभृत्याःप्रयातस्ययान्त्यग्रेकुञ्जरस्थिताः ॥ ५० ॥ सएषपद्भ्यांराजेन्द्रोहरिश्चन्द्रोऽद्यगच्छति ॥ हाराजन्सुकु
मारंतेसुभ्रुसुत्वचमुन्नसम् ॥ ५१ ॥ पथिपांसुपरिक्लिष्टंमुखंकीदृग्भविष्यति ॥ तिष्ठतिष्ठनृपश्रेष्ठस्वधर्ममनुपालय ॥ ५२ ॥ आनृशंस्यंपरोधर्मःक्षत्रिया
णांविशेषतः ॥ किंदारैःकिंसुतैर्नाथधनैर्धान्यैरथापिवा ॥ ५३ ॥ सर्वमेतत्परित्यज्यच्छायाभूतावयंतव ॥ हानाथहामहाराजहास्वामिन्किंजहासिनः ॥ ५४ ॥
यत्रत्वंतत्रहिवयंतत्सुखंयत्रवैभवान् ॥ नगरंतद्भवान्यत्रसस्वर्गोयत्रनोनृपः ॥ ५५ ॥ इतिपौरवचःश्रुत्वाराजाशोकपरिप्लुतः ॥ अतिष्ठत्सतदामार्गेतेषामेवा
नुकम्पया ॥ ५६ ॥ विश्वामित्रोऽपितंदृष्ट्वापौरवाक्याकुलीकृतम् ॥ रोषामर्षविवृत्ताक्षःसमागम्यवचोऽब्रवीत् ॥ ५७ ॥ धिक्त्वांदुष्टसमाचारमनृतंजिह्मभाषि
णम् ॥ ममराज्यंचदत्त्वायःपुनःप्राकृष्टुमिच्छसि ॥ ५८ ॥ इत्युक्तःपरुषंतेनगच्छामीतिसवेपथुः ॥ ब्रुवन्नेवंययौशीघ्रमाकर्षन्दयितांकरे ॥ ५९ ॥ कर्षतस्तां
ततोभार्यांसुकुमारींश्रमातुराम् ॥ सहसादण्डकाष्ठेनताडयामासकौशिकः ॥ ६० ॥ तांतथाताडितांदृष्ट्वाहरिश्चन्द्रोमहीपतिः ॥ गच्छामीत्याहदुःखार्तोनान्य
त्किञ्चिदुदाहरत् ॥ ६१ ॥ अथविश्वेतदादेवाःपंचप्राहुःकृपालवः ॥ विश्वामित्रःसुपापोऽयंलोकान्कान्समवाप्स्यति ॥ ६२ ॥ येनायंयज्वनांश्रेष्ठःस्वाराज्याद
वरोपितः ॥ कस्यवाश्रद्धयापूतंसुतंसोमंमहाध्वरे ॥ पीत्वावयंप्रयास्यामोमुदंमन्त्रपुरःसरम् ॥ ६३ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वाकौशिकोऽ
तिरुषन्वितः ॥ शशापतान्मनुष्यत्वंसर्वेयूयमवाप्स्यथ ॥ ६४ ॥ प्रसादितश्चतैःप्राहपुनरेवमहामुनिः ॥ मानुषत्वेऽपिभवतांभवित्रीनैवसन्ततिः ॥ ६५ ॥
नदारसंग्रहश्चैवभवितानचमत्सरः ॥ कामक्रोधविनिर्मुक्ताभविष्यथसुराःपुनः ॥ ६६ ॥ ततोऽवतेरुरंशैःस्वैर्देवास्तेकुरुवेश्मनि ॥ द्रौपदीगर्भसम्भूताःपंचवै
पाण्डुनन्दनाः ॥ ६७ ॥ एतस्मात्कारणात्पंचपाण्डवेयामहारथाः ॥ नदारसंग्रहंप्राप्ताःशापात्तस्यमहामुनेः ॥ ६८ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंपाण्डवेयकथा
श्रयम् ॥ प्रश्नंचतुष्टयंगीतंकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ६९ ॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेद्रौपदेयोत्पत्तिकथनंनामसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ जैमिनि
रुवाच ॥ ॥ भवद्भिरिदमाख्यातंयथाप्रश्नमनुक्रमात् ॥ महत्कौतूहलंमेऽस्तिहरिश्चंद्रकथांप्रति ॥ १ ॥ अहोमहात्मनातेनप्राप्तंकृच्छ्रमनुत्तमम् ॥ कच्चि
त्सुखमनुप्राप्तंतादृगेवद्विजोत्तमाः ॥ २ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ विश्वामित्रवचःश्रुत्वासराजाप्रययौशनैः ॥ शैब्ययानुगतोदुःखीभार्ययाबालपुत्रया ॥ ३ ॥
सगत्वावसुधापालोदिव्यांवाराणसींपुरीम् ॥ नैषामनुष्यभोग्येतिशूलपाणेःपरिग्रहः ॥ ४ ॥ जगामपद्भ्यांदुःखार्त्तःसहपत्न्यानुकूलया ॥ पुरींप्रवि

१०
॥

श्यददर्शविश्वामित्रमुपस्थितम्॥५॥तंदृष्ट्वासमनुप्राप्तंविनयावनतोऽभवत्॥प्राहचैवाञ्जलिंकृत्वाहरिश्चंद्रोमहामुनिम् ॥ ६॥ इमेप्राणाःसुतश्चायमियंपत्नी
मुनेमम ॥ येनतेकृत्यमस्त्याशुतद्गृहाणार्घ्यमुत्तमम् ॥७॥यद्वान्यत्कार्यमस्माभिस्तदनुज्ञातुमर्हसि॥८॥विश्वामित्रउवाच ॥पूर्णःसमासोराजर्षेदीयतांम
मदक्षिणा॥ राजसूयनिमित्तंहिस्मर्यतेस्ववचोयदि॥ ९॥ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ ॥ ब्रह्मन्नद्यैवसंपूर्णोमासोऽम्लानतपोधन ॥ तिष्ठत्येतद्दिनार्धंयत्तत्प्रती
क्षस्वमाचिरम् ॥ १० ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ एवमस्तुमहाराजआगमिष्याम्यहंपुनः ॥ शापंतवप्रदास्यामिनचेदद्यप्रदास्यसि ॥ ११ ॥
॥ ॥ पक्षिण ऊचुः ॥ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौविप्रोराजाचाचिंतयत्तदा ॥कथमस्मैप्रदास्यामिदक्षिणायाप्रतिश्रुता ॥ १२ ॥ कुतःपुष्टानिमित्राणिकुतोऽर्थः
सांप्रतंमम ॥ प्रतिग्रहः प्रदुष्टोमेनाहंयायामधःकथम् ॥ १३ ॥ किंनुप्राणान्विमुञ्चामिकांदिशंयाम्यकिंचनः ॥ यदिनाशंगमिष्यामिअप्रदायप्रतिश्रु
तम् ॥ १४ ॥ ब्रह्मस्वहृत्कृमिः पापोभविष्याम्यधमाधमः ॥ अथवाप्रेष्यतांयास्येवरमेवात्मविक्रयः ॥ १५ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ राजानंव्या
कुलंदीनंचिन्तयानमधोमुखम् ॥ प्रत्युवाचतदापत्नी बाष्पगद्गदयागिरा ॥ १६ ॥ त्यजचिन्तांमहाराजस्वसत्यमनुपालय ॥श्मशानवद्वर्जनीयोनरः
सत्यबहिष्कृतः ॥ १७ ॥ नातः परतरंधर्मंवदन्तिपुरुषस्यतु ॥ यादृशं पुरुषव्याघ्रस्वसत्यपरिपालनम् ॥ १८ ॥ अग्निहोत्रमधीतंवादानाद्याश्चाखिलाः
क्रियाः ॥ भजन्तेतस्यवैफल्यंयस्यवाक्यमकारणम् ॥ १९ ॥ सत्यमत्यन्तमुदितंधर्मशास्त्रेषुधीमताम् ॥ तारणायानृतंतद्वत्पातनायाकृतात्मनाम् ॥
॥ २० ॥ सप्ताश्वमेधानाहृत्यराजसूयंचपार्थिवः ॥ कृतिर्नामच्युतःस्वर्गादसत्यवचनात्सकृत् ॥ २१ ॥ राजञ्जातमपत्यंमेइत्युक्त्वाप्ररुरोदह ॥ बाष्पा
म्बुप्लुतनेत्रांतामुवाचेदंमहीपतिः ॥ २२ ॥ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ ॥ विमुंचभद्रेसंतापमयंतिष्ठतिबालकः ॥ उच्यतांवक्तुकामासियद्वात्वंगजगामिनि
॥ २३ ॥ ॥ पत्न्युवाच ॥ ॥ राजञ्जातमपत्यंमेसतांपुत्रफलाःस्त्रियः ॥ समांप्रदायवित्तेनदेहिविप्रायदक्षिणाम् ॥ २४ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ एत
द्वाक्यमुपश्रुत्ययथौमोहंमहीपतिः ॥ प्रतिलभ्यचसंज्ञांसविललापातिदुःखितः ॥ २५ ॥ महद्दुःखमिदंभद्रेयत्त्वमेवंब्रवीषिमाम् ॥ किंतवस्मितसँल्ला
पाममपापस्यविस्मृताः ॥ २६ ॥ हाहाकथंत्वयाशक्यंवक्तुमेतच्छुचिस्मिते ॥ दुर्वाच्यमेतद्वचनंकर्तुंशक्नोम्यहंकथम् ॥ २७ ॥ इत्युक्त्वासनरश्रेष्ठो
धिग्धिगित्यसकृद्ब्रुवन् ॥ निपपातमहीपृष्ठेमूर्च्छयाभिपरिप्लुतः ॥ २८ ॥ शयानंभुवितंदृष्ट्वाहरिश्चंद्रंमहीपतिम् ॥ उवाचेदंसकरुणंराजपत्नीसुदुःखिता
॥ २९ ॥ ॥ पत्न्युवाच ॥ ॥ हामहाराजकस्येदमपध्यानमुपस्थितम् ॥ यत्त्वंनिपतितोभूमौराङ्कवास्तरणोचितः ॥ ३० ॥ येनकोट्यग्रशोवित्तंविप्राणा
मपवर्जितम्॥सएषपृथिवीनाथोभूमौस्वपितिमेपतिः ॥३१॥ हाकष्टंकिंतवानेनकृतंदेवमहीक्षिता ॥ यदिंद्रोपेंद्रतुल्योऽयंनीतःपापामिमांदशाम् ॥३२॥

इत्युक्तासापिसुश्रोणीमूर्च्छितानिपपातह ॥ भर्तृदुःखमहाभारेणासह्येननिपीडिता ॥ ३३ ॥ तौतथापतितौभूमावनाथौपितरौशिशुः ॥ दृष्ट्वात्यंतक्षु
धाविष्टःप्राहवाक्यंसुदुःखितः ॥ ३४ ॥ ताततातददस्वान्नमम्बाम्बभोजनंदद ॥ क्षुन्मेबलवतीजाताजिह्वाग्रंशुष्यतेतथा ॥ ३५ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥
एतस्मिन्नन्तरे प्राप्तोविश्वामित्रोमहातपाः ॥ कालकल्पइवक्रुद्धोधनंसंमार्गितुंतदा ॥ दृष्ट्वातुतंहरिश्चंद्रः पतितोभुविमूर्च्छितः ॥ ३६ ॥ सवारिणासमभ्यु
क्ष्यराजानमिदमब्रवीत् ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठराजेंद्रतांददस्वेष्टदक्षिणाम् ॥ ३७ ॥ ऋणंधारयतोदुःखमहन्यहनिवर्द्धते ॥ आप्यायमानःसतदाहिमशीतेन
वारिणा ॥ ३८ ॥ अवाप्यचेतनांराजाविश्वामित्रमवेक्ष्यच ॥ पुनर्मोहंसमापेदेसचक्रोधंययौमुनिः ॥ ३९ ॥ ससमाश्वास्यराजानंवाक्यमाहद्विजो
त्तमः ॥ दीयतांदक्षिणासामेयदिधर्ममवेक्षसे ॥ ४० ॥ सत्येनार्कःप्रतपतिसत्येतिष्ठतिमेदिनी ॥ सत्यंचोक्तंपरोधर्मः स्वर्गःसत्येप्रतिष्ठितः ॥ ४१ ॥
अश्वमेधसहस्रंचसत्यंच तुलयाधृतम् ॥ अश्वमेधसहस्राद्धिसत्यमेवविशिष्यते ॥ ४२ ॥ अथवाकिंममैतेनसाम्नाप्रोक्तेनकारणम् ॥ अनार्येपापसंकल्पे
क्रूरेचानृतवादिनि ॥४३ ॥ त्वयिराज्ञिप्रभवतिसद्भावःश्रूयतामयम् ॥ अद्यमेदक्षिणांराजन्नदास्यतिभवान्यदि ॥४४॥ अस्ताचलंप्रयातेऽर्केशप्स्यामि
त्वांततोध्रुवम् ॥ इत्युक्त्वास ययौविप्रोराजाचासीद्भयातुरः ॥ ४५ ॥ कान्दिग्भूतोऽधनोनिःस्वोनृशंसधनिनार्दितः ॥ भार्यास्यभूयः प्राहेदंक्रियतांव
चनंमम ॥ ४६ ॥ माशापानलनिर्दग्धःपंचत्वमुपयास्यसि ॥ सतयाचोद्यमानस्तुराजापत्न्यापुनःपुनः ॥ ४७ ॥ प्राहभद्रेकरोम्येषविक्रयंतवनि
र्घृणः ॥ नृशंसैरपियत्कर्तुंनशक्यंतत्करोम्यहम् ॥ ४८ ॥ यदिमेशक्यतेवाणीवक्तुमीदृक्सुदुर्वचः ॥ एवमुक्त्वाततोभार्यांगत्वानगरमातुरः ॥ बाष्पापि
हितकण्ठाक्षस्ततोवचनमब्रवीत् ॥ ४९ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ भोभो नागरिकाः सर्वेशृणुध्वंवचनंमम ॥ किंमांपृच्छथकस्त्वंभोनृशंसोऽहममानुषः
॥ ५० ॥ राक्षसोवातिकठिनस्ततःपापतरोऽपिवा ॥ विक्रेतुंदयितांप्राप्तोयोनप्राणांस्त्यजाम्यहम् ॥५१ ॥ यदिवःकस्यचित्कार्यंदास्याप्राणेष्टयामम ॥
सब्रवीतुत्वरायुक्तोयावत्सन्धारयाम्यहम् ॥ ५२ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ अथवृद्धोद्विजःकश्चिदागत्याहनराधिपम् ॥ समर्पयस्वमेदासीमहंक्रेताध
नप्रदः ॥ ५३ ॥ अस्तिमेवित्तमस्तोकंसुकुमारीचमेप्रिया ॥ गृहकर्मनशक्नोतिकर्त्तुमस्मात्प्रयच्छमे ॥ ५४॥ कर्मण्यतावयोरूपशीलानांतवयोषितः ॥
अनुरूपमिदंवित्तंगृहाणार्पयमेऽबलाम् ॥ ५५ ॥ एवमुक्तस्यविप्रेणहरिश्चन्द्रस्यभूपतेः ॥ व्यदीर्य्यतमनोदुःखान्नचैनंकिंचिदब्रवीत् ॥ ५६ ॥ ततः सवि
प्रोनृपतेर्वल्कलान्तेदृढंधनम् ॥ बद्ध्वाकेशेष्वथादायनृपपत्नीमकर्षयत् ॥ ५७ ॥ रुरोदरोहितास्योऽपिदृष्ट्वाकृष्टांतुमातरम् ॥ हस्तेनवस्त्रमाकर्षन्का
कपक्षधरःशिशुः ॥ ५८ ॥ मुंचार्यमुंचतावन्मांयावत्पश्याम्यहंशिशुम् ॥ दुर्लभंदर्शनंतातपुनरस्यभविष्यति ॥ ५९ ॥ पश्यैहिवत्समामेवंमातरंदास्य

तांगताम् ॥ मांमास्प्राक्षीराजपुत्रअस्पृश्याहंतवाधुना ॥ ६० ॥ ततःसबालःसहसादृष्ट्वाकृष्टांतुमातरम् ॥ समभ्यधावदम्बेतिरुदन्नस्राविलेक्षणः॥६१॥
तमागतंद्विजःक्रोधाद्बालमभ्याहनत्पदा ॥ वदंस्तथापिसोऽम्बेतिनैवामुंचतमातरम् ॥ ६२ ॥ ॥ राजपत्न्युवाच ॥ ॥ प्रसादंकुरुमेनाथक्रीणीष्वे
मंचबालकम्॥क्रीतापिनाहंभवतो विनैनंकार्य्यसाधिका ॥ ६३ ॥ इत्थंममाल्पभाग्यायाःप्रसादसुमुखोभव ॥ मांसंयोजयबालेनवत्सेनेवपयस्विनीम्
॥६४ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ गृह्यतांवित्तमेतत्तेदीयतांबालकोमम ॥ स्त्रीपुंसोर्धर्मशास्त्रज्ञैःकृतमेवहिवेतनम् ॥ शतंसहस्रंलक्षंचकोटिमूल्यंतथापरैः ॥६५॥
॥ पक्षिणऊचुः ॥ तथैवतस्यतद्वित्तं बद्ध्वोत्तरपटेततः ॥ प्रगृह्यबालकंमात्रासहैकस्थमबन्धयत् ॥ ६६ ॥ नीयमानौतुतौदृष्ट्वाभार्य्यापुत्रौसपार्थि
वः ॥ विललापसुदुःखार्तोनिःश्वस्योष्णंपुनःपुनः ॥ ६७ ॥ यांनवायुर्नचादित्योनेन्दुर्नचपृथग्जनः ॥ दृष्टवंतःपुरापत्नींसेयंदासीत्वमागता ॥ ६८ ॥
सूर्यवंशप्रसूतोऽयंसुकुमारकरांगुलिः ॥ संप्राप्तोविक्रयंबालोधिङ्मामस्तुसुदुर्मतिम् ॥ ६९ ॥ हाप्रियेहाशिशोवत्सममानार्यस्यदुर्नयैः ॥ दैवाधीनां
दशांप्राप्तोनमृतोऽस्मितथापिधिक् ॥ ७० ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ एवंविलपतोराज्ञःसविप्रोंतरधीयत ॥ वृक्षगेहादिभिस्तुंगैस्तावादायत्वरान्वितः
॥ ७१ ॥ विश्वामित्रस्ततःप्राप्तोनृपंवित्तमयाचत ॥ तस्मैसमर्पयामासहरिश्चन्द्रोऽपितद्धनम् ॥ ७२ ॥ तद्वित्तंस्तोकमालोक्यदारविक्रयसंभवम् ॥
शोकाभिभूतंराजानंकुपितःकौशिकोब्रवीत् ॥ ७३॥ क्षत्रबंधोममेमांत्वं सदृशींयज्ञदक्षिणाम् ॥ मन्यसेयदितत्क्षिप्रंपश्यत्वंमेबलंपरम् ॥ ७४ ॥ तपसो
ऽत्रसुतप्तस्यब्राह्मण्यस्यामलस्यच ॥ मत्प्रभावस्यचोग्रस्यशुद्धस्याध्ययनस्यच ॥ ७५॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ अन्यांदास्यामिभगवन्कालःकश्चित्प्रतीक्ष्य
ताम् ॥ साम्प्रतंनास्तिविक्रीतापत्नीपुत्रश्चबालकः ॥ ७६ ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ चतुर्भागःस्थितोयोऽयंदिवसस्यनराधिप ॥ एषएवप्रतीक्ष्योमे
वक्तव्यंनोत्तरंत्वया॥ ७७ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ तमेवमुक्त्वाराजेंद्रंनिष्ठुरंनिर्घृणंवचः ॥ तदादायधनंतूर्णंकुपितःकौशिकोययौ ॥ ७८ ॥ विश्वामित्रेगतेराजा
भयशोकादिमध्यगः ॥ स्वविक्रयंविनिश्चित्यप्रोवाचोच्चैरधोमुखः ॥ ७९ ॥ वित्तक्रीतेनयोह्यर्थीमयाप्रेष्येणमानवः ॥ सब्रवीतुत्वरायुक्तोयावत्तपतिभा
स्करः ॥८०॥ अथाजगामत्वरितोधर्मश्चण्डालरूपधृक् ॥ दुर्गंधोविकृतोरूक्षःश्मश्रुलोदंतुरोघृणी ॥८१॥ कृष्णोलम्बोदरःपिङ्गरूक्षाक्षःपरुषाक्षरः ॥
गृहीतपक्षिपुञ्जश्चशवमाल्यैरलंकृतः ॥ ८२ ॥ कपालहस्तोदीर्घास्योभैरवोऽतिवदन्मुहुः ॥ श्वगणाभिवृतोघोरोयष्टिहस्तोनिराकृतिः ॥ ८३ ॥
॥ चण्डालउवाच ॥ अहमर्थीत्वयाशीघ्रंकथयस्वात्मवेतनम् ॥ स्तोकेनबहुनावापियेनवैलभ्यतेभवान् ॥ ८४ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ तंतादृशमथा
लक्ष्यक्रूरदृष्टिंसुनिष्ठुरम् ॥ वदन्तमतिदुःशीलंकस्त्वमित्याहपार्थिवः ॥ ८५ ॥ ॥ चण्डालउवाच ॥ ॥ चण्डालोऽहमिहख्यातःप्रवीरेतिपुरोत्तमे ॥
विख्यातोवध्यवधकोमृतकम्बलहारकः ॥ ८६ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ नाहंचण्डालदासत्वमिच्छेयंसुविगर्हितम् ॥ वरंशापाग्निनादग्धोनचण्डाल

वशंगतः ॥ ८७ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ तस्यैवंवदतःप्राप्तोविश्वामित्रस्तपोनिधिः ॥ कोपामर्षविवृत्ताक्षःप्राहचेदंनराधिपम् ॥ ८८ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥
चण्डालोऽयमनल्पंतेदातुंवित्तमुपस्थितः ॥ कस्मान्नदीयतेमह्यमशेषायज्ञदक्षिणा ॥ ८९ ॥ ॥ हरिश्चन्द्रउवाच ॥ भगवन्सूर्यवंशोत्थमात्मानंवे
द्मिकौशिक ॥ कथंचण्डालदासत्वंगमिष्येवित्तकामुकः ॥ ९० ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ यदिचण्डालवित्तंत्वमात्मविक्रयजंमम ॥ नप्रदास्यसिकाले
नशप्स्यामित्वामसंशयम् ॥ ९१ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ हरिश्चन्द्रस्ततोराजाचिन्तावस्थितजीवितः ॥ प्रसीदेतिवदन्पादावृषेर्जग्राहविह्वलः ॥ ९२ ॥
दासोस्म्यार्त्तोऽस्मिभीतोस्मित्वद्भक्तश्चविशेषतः ॥ कुरुप्रसादंविप्रर्षेकष्टश्चण्डालसङ्करः ॥ ९३ ॥ भवेयंवित्तशेषेणसर्वकर्मकरोवशः ॥ तवैवमुनिशार्दूल
प्रेष्यश्चित्तानुवर्त्तकः ॥९४॥ विश्वामित्रउवाच ॥ यदिप्रेष्योममभवांश्चण्डालायततोमया ॥ दासभावमनुप्राप्तो दत्तोवित्तार्बुदेनवै ॥ ९५ ॥ ॥ हरिश्चन्द्र
उवाच ॥ ॥ यद्यसौशक्यतेविप्रःकौशिकःपरितोषितुम् ॥ ततोगृहाणमामद्यदासत्वंतेकरोम्यहम् ॥ ९६ ॥ चण्डालउवाच ॥ शतयोजनविस्तीर्णांना
नाग्रामैरलंकृताम् ॥ भूमिंरक्षामयींकृत्वादास्येहंकौशिकंप्रति ॥ ९७ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ एवमुक्तेतदातेनश्वपाकोहृष्टमानसः ॥ विश्वामित्रायतद्द्रव्यं
दत्त्वाबद्ध्वानरेश्वरम् ॥ ९८ ॥ दण्डप्रहारसंभ्रान्तमतीवव्याकुलेन्द्रियम् ॥ इष्टबंधुवियोगार्तमनयन्निजपक्कणम् ॥ ९९ ॥ हरिश्चन्द्रस्ततोराजावसंश्च
ण्डालपक्कणे ॥ प्रातर्मध्याह्नसमयेसायंचैतदगायत ॥ १०० ॥ बालांदीनमुखींदृष्ट्वाबालंदीनमुखंपुरः ॥ मांस्मरत्यसुखाविष्टामोचयिष्यतिनौनृ
पः ॥ १ ॥ उपात्तवित्तोविप्रायदत्त्वावित्तमतोधिकम् ॥ नसामांमृगशावाक्षीवेत्तिपापतरंकृतम् ॥ २ ॥ राज्यनाशःसुहृत्त्यागोभार्यातनयवि
क्रयः ॥ प्राप्ताचण्डालताचेयमहोदुःखपरंपरा ॥ ३ ॥ एवंसनिवसन्नित्यंसस्मारदयितंसुतम् ॥ भार्यांचात्मसमाविष्टांहृतसर्वस्वआतुरः ॥ ४ ॥ कस्य
चित्त्वथकालस्यमृतचैलापहारकः ॥ हरिश्चन्द्रोऽभवद्राजाश्मशानेतद्वशानुगः ॥ ५ ॥ चण्डालेनानुशिष्टश्चमृतचैलापहारिणा ॥ शवागमनमन्वि
च्छन्निहतिष्ठन्दिवानिशम् ॥ ६ ॥ इदंराज्ञेपिदेयश्चषड्भागंतुशवंप्रति ॥ त्रयस्तुममभागाःस्युर्द्वौभागौतववेतनम् ॥ ७ ॥ इतिप्रतिसमादिष्टोजगा
मशवमन्दिरम् ॥ दिशंतुदक्षिणांयत्रवाराणस्यांस्थितंतदा ॥ ८ ॥ श्मशानंघोरसंनादंशिवाशतसमाकुलम् ॥ शवमौलिसमाकीर्णंदुर्गंधबहुधूमकम्
॥ ९ ॥ पिशाचभूतवेतालडाकिनीयक्षसंकुलम् ॥ महागणमहाभूतरवकोलाहलायुतम् ॥ गृध्रगोमायुसंकीर्णंश्ववृन्दपरिवारितम् ॥ ११० ॥
अस्थिसंघातसंकीर्णमहादुर्गन्धसंकुलम् ॥ ११ ॥ ॥ नानामृतसुहृन्नादरौद्रकोलाहलायुतम् ॥ हापुत्रमित्रहाबन्धोभ्रातर्वत्सप्रियाद्यमे ॥ १२ ॥ हाप
तेभगिनिमातर्हामातुलपितामह ॥ मातामह पितःपौत्रकगतोऽस्येहिबान्धव ॥ ११३ ॥ इत्येवंवदतांयत्रध्वनिःसंश्रूयतेमहान् ॥ यत्रनेत्रैरनिमिषैः

शवाभयमिवाविशन् ॥ ११४ ॥ निमीलितैश्चनयनैर्बंधुचिंतापथेस्थितः॥ ज्वलन्मांसवसामेदश्छमच्छमितसंकुलम् ॥ १५ ॥ अर्द्धदग्धाःशवाःश्या
माविकसद्दन्तपंक्तयः ॥ हसंत्येवाग्निमध्यस्थाःकायस्येयंदशात्विति ॥ १६ ॥ अग्नेश्चटचटाशब्दोवयसामस्थिपंक्तिषु ॥ बान्धवाक्रन्दशब्दश्चपु
ल्कसेषुप्रहर्षजः ॥ ॥ १७ ॥ गायतांभूतवेतालपिशाचगणरक्षसाम् ॥ श्रूयतेसुमहान्घोरःकल्पांतइवनिस्वनः ॥ १८ ॥ महामहिषकारीषगोशकृ
द्राशिसंकुलम् ॥ तदुत्थभस्मकूटैश्चवृतंसास्थिभिरुन्नतैः ॥ १९ ॥ नानोपहारस्रग्दीपकाकविक्षेपसंकुलम् ॥ अनेकशब्दबहुलंश्मशानंनरकायते ॥
॥ १२० ॥ सवह्निगर्भैरशिवैः शिवारुतैर्निनादितंभीषणरावगह्वरम् ॥ भयं भयस्याप्युपसंजनैर्भृशंश्मशानमाक्रन्दविरावदारुणम् ॥ २१ ॥ सरा
जातत्रसंप्राप्तोदुःखितःशोचनोद्यतः ॥ हाभृत्यामंत्रिणोविप्राःक्वतद्राज्यंविधेगतम् ॥ २२ ॥ हाशैब्येपुत्रहाबालमांत्यक्त्वामन्दभाग्यकम् ॥ विश्वामि
त्रस्यदोषेणगताःकुत्रापितेमम ॥ २३ ॥ इत्येवंचिन्तयंस्तत्रचण्डालोक्तंपुनः पुनः ॥ मलिनोरूक्षसर्वांगःकेशवान्गन्धवान्ध्वजी ॥ २४ ॥ लगुडी
कालकल्पश्चधावंश्चापिततस्ततः ॥ अस्मिन्शवइदंमूल्यंप्राप्तंप्राप्स्यामिचाप्युत ॥ २५ ॥ इदंममइदंराज्ञेमुख्यचंडालकेत्विदम् ॥ इतिधावन्दिशो
राजाजीवन्योन्यन्तरंगतः ॥ २६ ॥ जीर्णकर्पटसुग्रन्थिकृतकन्थापरिग्रहः ॥ चिताभस्मरजोलिप्तमुखबाहूदरांघ्रिकः ॥ २७ ॥ नानामेदोवसामज्जा
लिप्तपाण्यंगुलिःश्वसन् ॥ नानाशवौदनकृताहारतृप्तिपरायणः ॥ २८ ॥ तदीयमाल्यसंश्लेषकृतमस्तकमण्डनः ॥ नराग्रौनदिवाशेतेहाहेतिप्रवद
न्मुहुः ॥ २९ ॥ एवंद्वादशमासास्तुनीताःशतसमोपमाः ॥ सकदाचिन्नृपश्रेष्ठः श्रान्तोबन्धुवियोगवान् ॥ १३० ॥ निद्राभिभूतोरूक्षाङ्गोनिश्चेष्टःसुप्त
एवच ॥ तत्रापिशयनीयेसदृष्टवानद्भुतंमहत् ॥ ३१ ॥ श्मशानाभ्याशयोगेनदैवस्यबलवत्तया ॥ अन्यदेहेनदत्त्वातुगुरवेगुरुदक्षिणाम् ॥ ३२ ॥ तदा
द्वादशवर्षाणिदुःखदानाच्चुनिष्कृतिः ॥ आत्मानंसददर्शाथपुल्कसीगर्भसंभवम् ॥ ३३ ॥ तत्रस्थश्चाप्यसौराजासोऽचिन्तयदिदंतदा ॥ इतोनिष्क्रा
न्तमात्रोहिदानधर्मं करोम्यहम ॥ ३४ ॥ अनन्तरंसजातस्तुतदापुल्कसबालकः ॥ श्मशानमृतसंस्कारकरणेषुसदोद्यतः ॥ ३५ ॥ प्राप्तेतुसप्तमेवर्षे
श्मशानेऽथमृतोद्विजः ॥ आनीतो बन्धुभिर्दृष्टस्तेनतत्राधनोगुणी ॥ ३६ ॥ मूल्यार्थिनातुतेनापिपरिभूतास्तुब्राह्मणाः ॥ ऊचुस्तेब्राह्मणास्तत्रविश्वा
मित्रस्यचेष्टितम् ॥ ३७ ॥ पापिष्ठमशुभंकर्मकुरु त्वंपापकारक ॥ हरिश्चन्द्रःपुराराजाविश्वमित्रेणपुल्कसः ॥ ३८ ॥ कृतःपुण्यविनाशेनब्राह्मणस्वा
पनाशनात् ॥ यदानक्षमतेतेपांतैःसशप्तोरुषातदा ॥ ३९ ॥ गच्छत्वंनरकंघोरमधुनैवनराधम ॥ इत्युक्तमात्रेवचनेस्वप्नस्थःसनृपस्तदा ॥ १४० ॥
अपश्यद्यमदूतान्वैपाशहस्तान्भयावहान् ॥ तैःसंगृहीतमात्मानंनीयमानंतदाबलात् ॥१४१॥ पश्यतिस्मभृशंखिन्नोहामातःपितरद्यमे ॥ एवंवादीसन

रकेतैलद्रोण्यांनिपातितः ॥१४२॥ क्रकचैः पाट्यमानस्तुक्षुरधाराभिरप्यधः ॥ अन्धेतमसिदुःखार्त्तःपूयशोणितभोजनः ॥ ४३ ॥ सप्तवर्षमृतात्मा
नंपुल्कसत्वेददर्शह ॥ दिनंदिनंतुनरकेदह्यतेपच्यतेऽन्यतः ॥ ४४ ॥ खिद्यतेक्षोभ्यतेऽन्यत्रमार्यतेपाट्यतेऽन्यतः ॥ क्षार्यतेदीप्यतेऽन्यत्रशीतवा
ताहतोऽन्यतः ॥ ४५ ॥ एकदिनंवर्षशतप्रमाणंनरकेऽभवत् ॥ तथावर्षशतंतत्रश्रावितंनरकेभटैः ॥ ४६ ॥ ततोनिपातितोभूमौविष्ठाशीश्वाव्यजा
यत ॥ वान्ताशीशीतदग्धश्चमासमात्रेमृतोऽपिसः ॥ ४७ ॥ अथापश्यत्खरंदेहंहस्तिनंवानरंपशुम् ॥ छागंविडालंकङ्कंचगामविंपक्षिणंकृमिम् ॥
॥ ४८ ॥ मत्स्यंकूर्मंवराहंचश्वाविधंकुक्कुटंशुकम् ॥ शारिकांस्थावरांश्चैवसर्पमन्यांश्चदेहिनः ॥ ४९ ॥ दिवसेदिवसेजन्मप्राणिनःप्राणिनस्तदा ॥
अपश्यद्दुःखसन्तप्तोदिनंवर्षशतंतथा ॥ १५० ॥ एवंवर्षशतंपूर्णंगतंतत्रकुयोनिषु ॥ अपश्यच्चकदाचित्सराजातत्स्वकुलोद्भवम् ॥ ५१ ॥
तत्रस्थितस्यतस्यापिराज्यंद्यूतेनहारितम् ॥ भार्य्याहृताचपुत्रश्चसचैकाकीवनंगतः ॥ ५२ ॥ तत्रापश्यत्ससिंहंवैव्यादितास्यंभयावहम् ॥ विभ
क्षयिषुमायांतंशरभेणसमन्वितम् ॥ ५३ ॥ पुनश्चभक्षितःसोऽपिभार्यांशोचितुमुद्यतः ॥ हाशैव्येक्कगतास्यद्यमामिहापास्यदुःखितम् ॥ ५४ ॥
अपश्यत्पुनरेवापिभार्यांस्त्वांहतपुत्रकाम् ॥ त्रायस्वत्वंहरिश्चंद्रकिंद्यूतेनतवप्रभो ॥ ५५ ॥ पुत्रस्तेशोच्यतांप्राप्तोभार्य्ययाशैव्ययासह ॥ सनापश्य
त्पुनरपिधावमानःपुनःपुनः ॥ ५६ ॥ अथापश्यत्पुनरपिस्वर्गस्थःसनराधिपः ॥ नीयतेमुक्तकेशीसादीनाविवसनाबलात् ॥ ५७ ॥ हाहावाक्यं
प्रमुंचन्तीत्रायस्वेत्यसकृत्स्वना ॥ अथापश्यत्पुनस्तत्रधर्मराजस्यशासनात् ॥ ५८ ॥ आक्रन्दन्त्यन्तरिक्षस्थाआगच्छेहनराधिप ॥ विश्वामित्रे
णविज्ञप्तोयमोराजंस्तवार्थतः ॥ ५९ ॥ इत्युक्त्वासर्पपाशैस्तुनीयतेबलवद्भिशुः ॥ श्राद्धदेवेनकथितंविश्वामित्रस्यचेष्टितम् ॥ १६० ॥ तत्रापितस्य
विकृतिर्नाधर्मोत्थाव्यवर्द्धत ॥ एताः सर्वादशास्तस्ययाःस्वप्नेसम्प्रदर्शिताः ॥ ६१ ॥ सर्वास्तास्तेनसम्भुक्तायावद्वर्षाणिद्वादश ॥ अतीतेद्वादशेवर्षेनी
यमानोभटैर्बलात् ॥ ६२ ॥ यमंसोऽपश्यदाकारादुवाचचनराधिपम् ॥ विश्वामित्रस्यकोपोऽयंदुर्निवार्योमहात्मनः ॥ ६३ ॥ पुत्रस्यतेमृत्युमपि
प्रदास्यतिसकौशिकः ॥ गच्छत्वंमानुषंलोकंदुःखशेषंचभुंक्ष्ववै ॥ गतस्यबतत्रराजेन्द्रश्रेयस्तवभविष्यति ॥ ६४ ॥ व्यतीतेद्वादशेवर्षेदुःखस्यान्तेन
राधिपः ॥ अन्तरिक्षाच्चपतितोयमदूतैःप्रणोदितः ॥ ६५ ॥ पतितोयमलोकाच्चविबुद्धोभयसंभ्रमात् ॥ अहोकष्टमितिध्यात्वाक्षतेक्षारावसेचनम् ॥
॥ ६६ ॥ स्वप्नेदुःखंमहद्दृष्टंयस्यान्तोनोपलभ्यते ॥ स्वप्नेदृष्टंमयायत्तुकिन्तुमेद्वादशीःसमाः ॥ ६७ ॥ गतेत्यपृच्छत्तत्रस्थान्पुल्कसांस्तुससंभ्रमात् ॥
नेत्यूचुःकेचित्तत्रस्थाएवमेवापरेऽब्रुवन् ॥ ६८ ॥ श्रुत्वादुःखीतदाराजादेवाञ्शरणमीयिवान् ॥ स्वस्तिकुर्वन्तुमेदेवाःशैव्यायाबालकस्यच ॥ १६९ ॥

नमोधर्मायमहतेनमःकृष्णायवेधसे ॥ परावरायशुद्धायपुराणायाव्ययायच ॥ १७० ॥ नमोबृहस्पतेतुभ्यंनमस्तेवासवायच ॥ एवमुक्त्वासराजा
तुयुक्तःपुल्कसकर्मणि ॥ ७१ ॥ शवानांमूल्यकरणेपुनर्नष्टस्मृतिर्यथा ॥ मलिनोजटिलःकृष्णोलगुडीविह्वलोनृपः ॥ ७२ ॥ नैवपुत्रोनभार्य्यातुत
स्यवैस्मृतिगोचरे ॥ नष्टोत्साहोराज्यनाशाच्छ्मशानेनिवसंस्तदा ॥ ७३ ॥ अथाजगामस्वसुतंमृतमादायलापिनी ॥ भार्यातस्यनरेन्द्रस्यसर्पदष्टंहि
बालकम् ॥ ७४ ॥ हावत्सहापुत्रशिशोइत्थंवैवदतीमुहुः ॥ कृशाविवर्णाविमनाः पांसुध्वस्तशिरोरुहा ॥ ७५ ॥ ॥ राजपत्न्युवाच ॥ ॥ हारा
जन्नद्यबालंत्वंपश्यसीमंमहीतले ॥ रममाणंपुरादृष्टंदष्टंपुष्टाहिनामृतम् ॥ ७६ ॥ तस्याविलापशब्दं तमाकर्ण्यसनराधिपः ॥ जगामत्वरितो
ऽत्रेतिभवितामृतकम्बलः ॥ ७७ ॥ सतांरोरुदतींभार्यांनाभ्यजानात्तुपार्थिवः ॥ चिरप्रवाससन्तप्तांपुनर्जातामिवाबलाम् ॥ ७८ ॥ सापि
तंचारुकेशान्तंपुरादृष्ट्वाजटालकम् ॥ नाभ्यजानान्नृपसुताशुष्कवृक्षोपमंनृपम् ॥ ७९ ॥ सोऽपिकृष्णपटेबालंदृष्ट्वाशीविषपीडितम् ॥ नरेन्द्र
लक्षणोपेतंचिन्तामापनरेश्वरः ॥१८०॥ तस्यास्यंचंद्रबिंबाभंसुभ्रुरम्यंसमुन्नसम् ॥ नीलाःकेशाः कुंचिताश्चसमादीर्घास्तरंगिताः ॥ ८१ ॥ राजीवनेत्र
युगुलोबिंबोष्ठपुटसंवृतः ॥ चतुर्दंष्ट्रश्चतुःकिष्कुर्दीर्घास्योदीर्घबाहुकः ॥ ८२ ॥ चतुर्लेखःकरोमत्स्ययवयुक्चैकपर्वतः ॥ शिरालुपादोगंभीरःसूक्ष्मत्वक्
त्रिवलीधरः ॥ ८३ ॥ अहोकष्टंनरेन्द्रस्यकस्याप्येषकुलेशिशुः ॥ जातोनीतः कृतान्तेनकामप्याशांदुरात्मना ॥ ८४ ॥ एवंदृष्ट्वाहितंबालं मातुरुत्स
ङ्गशायिनम् ॥ स्मृतिमभ्यागतोबालोरोहितास्योब्जलोचनः ॥ ८५ ॥ सोऽप्येतामेवमेवत्सोवयोऽवस्थामुपागतः ॥ नीतोयदिनघोरेणकृतान्तेनात्म
नोवशम् ॥ ८६ ॥ ॥ राजपत्न्युवाच ॥ ॥ हावत्सकस्यपापस्यअपध्यानादिदंमहत् ॥ दुःखमापतितंघोरंयस्यान्तोनोपलभ्यते ॥ ८७ ॥ हाना
थराजन्भवतामामनाश्वास्यदुःखिताम् ॥ क्वापिसन्तिष्ठतास्थानेविश्रब्धंस्थीयतेकथम् ॥ ८८ ॥ राज्यनाशःसुहृत्त्यागोभार्य्यातनयविक्रयः ॥ हरि
श्चन्द्रस्यराजर्षेःकिंविधेनकृतंत्वया ॥ ८९ ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वाराजास्वस्थानतश्च्युतः ॥ प्रत्यभिज्ञायदयितांपुत्रंचनिधनंगतम् ॥ १९० ॥ केष्टाना
मगृहेयुक्तामममयोषिद्दशाभवेत् ॥ बालश्चसमृतःकःस्यादितिराजाविचारयन् ॥ ९१ ॥ कष्टंशैब्येयमेषाहिसबालोऽयमितीरयन् ॥ रुरोददुःखसन्तप्तोमू
र्च्छामभिजगामच ॥ ९२ ॥ साचतंप्रत्यभिज्ञायतामवस्थामुपागतम् ॥ मूर्छितानिपपातार्तानिश्चेष्टाधरणीतले ॥ ९३ ॥ चेतःसंप्राप्यराजेन्द्रोरा
जपत्नीचतौसमम् ॥ विलेपतुःसुसन्तप्तौशोकभारातिपीडितौ ॥ ९४ ॥ राजोवाच ॥ ॥ हावत्ससुकुमारंतेस्वक्षिभ्रूनासिकालकम् ॥ पश्यतोमेमुखं
दीनंहृदयंकिंनदीर्यते ॥ ९५ ॥ तातताततिमधुरंब्रुवाणंस्वयमागतम् ॥ उपगुह्यवदिष्येकंवत्सवत्सेतिसौहृदात् ॥ १९६ ॥ कस्यजानुप्रणीतेनपिङ्गेन

क्षितिरेणुना ॥ ममोत्तरीयमुत्सङ्गंतथाङ्गंमलमेष्यति ॥ १९७ ॥ अङ्गप्रत्यङ्गसम्भूतोमनोहृदयनन्दनः ॥ मयाकुपित्राहावत्सविक्रीतोयेनवस्तु
वत् ॥ ९८ ॥ हृत्वाराज्यमशेषंमेसबांधवधनंमहत् ॥ दैवाहिनानृशंसेनदष्टोमेतनयस्ततः ॥ ९९ ॥ अहंदैवाहिदष्टस्यपुत्रस्याननपङ्कजम् ॥ निरी
क्षन्नपिघोरेणविषेणान्धीकृतोऽधुना ॥ २०० ॥ एवमुक्तातमादायबालकंबाष्पगद्गदः ॥ परिष्वज्यचनिश्चेष्टोमूर्च्छयानिपपातह ॥ १ ॥ ॥ राज
पत्न्युवाच ॥ ॥ अयंसपुरुषव्याघ्रःस्वरेणैवोपलक्ष्यते ॥ विद्वज्जनमनश्चन्द्रोहरिश्चन्द्रोनसंशयः ॥ २ ॥ तथास्यनासिकातुङ्गाअग्रतोऽधोमुखं
गता ॥ दन्ताश्चमुकुलप्रख्याःख्यातकीर्तेर्महात्मनः ॥ ३ ॥ श्मशानमागतःकस्माद्द्यैषसनरेश्वरः ॥ अपहायपुत्रशोकंसापश्यत्पतितंपतिम् ॥ ४ ॥
प्रहृष्टाविस्मितादीनाभर्तृपुत्राधिपीडिता ॥ वीक्षन्तीसाततोऽपश्यद्भर्तृदण्डंजुगुप्सितम् ॥ ५ ॥ श्वपाकार्हंमनोमोहंजगामायतलोचना ॥ प्राप्यचेत
श्चशनकैःसगद्गदमभाषत ॥ ६ ॥ धिक्त्वांदैवात्यकरुणंनिर्मर्यादंजुगुप्सितम् ॥ येनायममरप्रख्योनीतोराजाश्वपाकताम् ॥ ७ ॥ राज्यनाशंसुहृत्त्यागं
भार्यातनयविक्रयम् ॥ प्रापयित्वापिनोमुक्तश्चण्डालोऽयंकृतोनृपः ॥ ८ ॥ हाराजन्ज्ञातसन्तापामित्थंमांधरणीतलात् ॥ उत्थाप्यनाद्यपर्यङ्कमारोह
तिकिमुच्यते ॥ ९ ॥ नाद्यपश्यामितेच्छत्रंशृङ्गारमथवा पुनः ॥ चामरंव्यजनंचापिकोऽयंविधिविपर्ययः ॥२१०॥ यस्याग्रेव्रजतःपूर्वंराजानोभृत्यतां
गताः ॥ स्वोत्तरीयैरकुर्वन्तनीरजस्कंमहीतलम् ॥ ११ ॥ सोऽयंकपालसंलग्नघटीवटनिरंतरे ॥ मृतनिर्माल्यसूत्रान्तर्गूढकेशेसुदारुणे ॥ १२ ॥
वसानिष्यन्दसंशुष्कमहीपृष्ठकमण्डिते ॥ भस्माङ्गारार्द्धदग्धास्थिमज्जासंघट्टभीषणे ॥ १३ ॥ गृध्रगोमायुनादार्त्तनष्टक्षुद्रविहंगमे ॥ चिताधूमायतिरु
चानीलीकृतदिगन्तरे ॥ १४ ॥ कुणपास्वादनमुदासंप्रहृष्टनिशाचरे ॥ चरत्यमेध्ये राजेन्द्रःश्मशानेदुःखपीडितः ॥ १५ ॥ एवमुक्तासमाश्लिष्य
कण्ठंराज्ञोनृपात्मजा ॥ कष्टशोकशताधाराविललापार्त्तयागिरा ॥ १६ ॥ राजपत्न्युवाच ॥ राजन्स्वप्नोऽथतथ्यंवायदेतन्मन्यतेभवान् ॥ तत्क
थ्यतांमहाभागमनोवैमुह्यतेमम ॥ १७ ॥ यद्येतदेवंधर्मज्ञनास्तिधर्मेसहायता ॥ तथैवविप्रदेवादिपूजनेपालने भुवः ॥ १८ ॥ नास्तिधर्मः कुतः
सत्यमार्जवंचानृशंसता ॥ यत्रत्वंधर्मपरमःस्वराज्यादवरोपितः ॥ १९ ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वानिःश्वस्योष्णंसगद्गदम् ॥ कथयामास तन्वंग्यायथा
प्राप्ताश्वपाकता ॥ २२० ॥ रुदित्वासापिसुचिरंनिःश्वस्योष्णंचदुःखिता ॥ स्वपुत्रमरणंभीरुर्यथावृत्तंन्यवेदयत् ॥ २१ ॥ श्रुत्वाराजातदावाक्यं
निपपातमहीतले ॥ मृतस्यपुत्रस्यतदाजिह्वयालेलिहन्मुखम् ॥ २२ ॥ राजोवाच ॥ ॥ यमस्यभिक्षांयाचावःकृपणौपुत्रगर्द्धिनौ ॥ तस्याच्छी
घ्रंव्रजावोद्य पुत्रोयत्रप्रियोगतः ॥ २३ ॥ प्रियेनरोचयेदीर्घंकालंक्लेशमुपासितुम् ॥ नात्मायत्तश्चतन्वङ्गिपश्यमेमन्दभाग्यताम् ॥ २२४ ॥ चण्डालेना

ननुज्ञातःप्रवेक्ष्येज्वलनं यदि ॥ चण्डालदासतांयास्येपुनरप्यन्यजन्मनि॥ २२५॥ नरकेचपतिष्यामिकीटकःकृमिभोजनः ॥ वैतरण्यांमहापूयवसास्ट
क्स्नायुपिच्छिले ॥२६ ॥ असिपत्रवनेप्राप्यच्छेदंप्राप्स्यामिदारुणम् ॥ तापंप्राप्स्यामिवाप्राप्यमहारौरवरौरवौ ॥ २७ ॥ मग्नस्यदुःखजलधौपारः
प्राणवियोजनम् ॥ एकोऽपिबालकोयोयमासीद्वंशकरःसुतः ॥ २८ ॥ ममदैवाम्बुवेगेनमग्नःसोऽपिबलीयसा ॥ कथंप्राणान्विमुंचामिपरायत्तोऽस्मि
दुर्गगः ॥ २९ ॥ अथवानार्तिनाक्लिष्टोनरः पापमवेक्षते ॥ तिर्यक्त्वेनास्तितद्दुःखंनासिपत्रवनेतथा ॥ २३० ॥ वैतरण्यांकुतस्ताद्दग्याद्दशंपुत्रवि
प्लवे ॥ सोऽहंसुतशरीरेणदीप्यमानेहुताशने ॥ ३१ ॥ निपतिष्यामितन्वङ्गिक्षन्तव्यंकुकृतंमम ॥ अनुज्ञाताचगच्छत्वंविप्रवेश्मशुचिस्मिते ॥ ३२ ॥
ममवाक्यंचतन्वङ्गिनिबोधाहतमानसा ॥ यदिदत्तंयदिहुतं गुरवोयदितोषिताः ॥ ३३ ॥ परत्रसङ्गमोभूयात्पुत्रेणसहचत्वया ॥ इहलोकेकुतस्त्वे
तद्भविष्यतिममेङ्गितम् ॥ ३४ ॥ त्वयासहममश्रेयोगमनंपुत्रमार्गणे ॥ यन्मयाहसताकिंचिद्रहस्येवाशुचिस्मिते ॥ ३५ ॥ अश्लीलमुक्तंतत्सर्वंक्षन्तव्यंम
मयाचतः ॥ राजपत्नीतिगर्वेणनावज्ञेयःसतेद्विजः ॥ सर्वयत्नेनतेतोष्यःस्वामीदैवतवच्छुभे ॥ ३६ ॥ राजपत्न्युवाच ॥ अहमप्यत्रराजर्षेदीप्यमानेहुता
शने ॥ दुःखभारासहाद्यैवसहयास्यामिवैत्वया ॥ ३७ ॥ सहस्वर्गंचनरकंसहैवावांहिभुंक्ष्वहे ॥ श्रुत्वाराजातदोवाचएवमस्तुपतिव्रते ॥ ३८ ॥ पक्षि
णऊचुः ॥ ॥ ततःकृत्वाचितांराजाआरोप्यतनयंस्वकम् ॥ भार्ययासहितश्चासौबद्धांजलिपुटस्तदा ॥ ३९ ॥ चिन्तयन्परमात्मानमीशंना
रायणंहरिम् ॥ हृत्कोटरगुहासीनंवासुदेवंसुरेश्वरम् ॥ २४० ॥ अनादिनिधनंब्रह्मकृष्णंपीताम्बरंशुभम् ॥ तस्यचिन्तयमानस्यसर्वे देवाःसवा
सवाः ॥ ४१ ॥ धर्मप्रमुखतःकृत्वासमाजग्मुस्त्वरान्विताः ॥ आगत्यसर्वेप्रोचुस्तेभोभोराजञ्शृणुप्रभो ॥ ४२ ॥ अयंपितामहः साक्षाद्धर्मश्चभग
वान्स्वयम् ॥ ४३ ॥ साध्याश्चविश्वेमरुतोलोकपालाःसचारणाः ॥ नागाःसिद्धाः सगन्धर्वारुद्राश्चैवतथाश्विनौ ॥ ४४ ॥ एतेचान्येचबहवोविश्वामित्र
स्तथैवच ॥ विश्वत्रयेणयोमित्रंकर्तुंवैनाशकत्पुरा ॥ ४५ ॥ विश्वामित्रस्तुतेमैत्रीमिष्टंचाहर्तुमिच्छति ॥ आरुरोहततःप्राप्तोधर्मःशक्रोऽथगाधिजः ॥४६॥
धर्मउवाच ॥ माराजन्साहसंकार्षीर्धर्मोऽहंत्वामुपागतः ॥ तितिक्षादमसत्याद्यैःस्वगुणैःपरितोषितः ॥४७॥ ॥ इन्द्रउवाच ॥ ॥ हरिश्चन्द्रमहाभागप्रा
तः शक्रोस्मितेऽन्तिकम् ॥ त्वयासभार्यापुत्रेणजितालोकाःसनातनाः ॥ ४८ ॥ आरोहत्रिदिवंराजन्भार्यापुत्रसमन्वितः ॥ सुदुष्प्रापंनरैरन्यैर्जितमा
त्मीयकर्मभिः ॥ ४९ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ ततोऽमृतमयंवर्षमपमृत्युविनाशनम् ॥ इन्द्रःप्रासृजदाकाशाच्चितास्थानगतःप्रभुः ॥२५०॥ पुष्पवर्षंचसुमह
द्देवदुन्दुभिनिस्वनम् ॥ ततस्ततोवर्तमानेसमाजेदेवसंकुले ॥ २५१ ॥ समुत्तस्थौततःपुत्रोराज्ञस्तस्यमहात्मनः ॥ सुकुमारतनुःसुस्थःप्रसन्नेन्द्रिय

मानसः ॥२५२॥ ततोराजाहरिश्चंद्रः परिष्वज्यसुतंक्षणात् ॥ सभार्य्यःसुश्रियायुक्तोदिव्यमाल्याम्बरान्वितः॥५३॥ स्वस्थःसम्पूर्णहृदयोमुदापरमया
युतः ॥ बभूवतत्क्षणादिन्द्रोभूयश्चैनमभाषत ॥ ५४ ॥ सभार्यस्त्वंसपुत्रश्चप्राप्स्यसेसद्गतिंपराम् ॥ समारोहमहाभागनिजानांकर्मणांफलैः ॥ ५५ ॥
॥ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ ॥ देवराजाननुज्ञातःस्वामिनाश्वपचेनवै ॥ अगत्वानिष्कृतिंतस्यनारोक्ष्येऽहंसुरालयम् ॥ ५६ ॥ धर्मउवाच ॥ तवैनंभाविनं
क्लेशमवगम्यात्ममायया ॥ आत्माश्वपाकतांनीतोदर्शितंतच्चचापलम् ॥ ५७ ॥ इन्द्रउवाच ॥ प्रार्थ्यतेयत्परंस्थानंसमस्तैर्मनुजैर्भुवि ॥ तदारोहहरि
श्चन्द्रस्थानंपुण्यकृतांनृणाम् ॥ ५८ ॥ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ ॥ देवराजनमस्तुभ्यंवाक्यंचैतन्निबोधमे ॥ प्रसादसुमुखंयत्त्वांब्रवीमिप्रश्रयान्वितः ॥५९॥
मच्छोकमग्नमनसः कोसलानगरेजनाः ॥ तिष्ठन्तितानपोह्याद्यकथंयास्याम्यहंदिवम् ॥२६०॥ ब्रह्महत्यागुरोर्घातोगोवधःस्त्रीवधस्तथा ॥ तुल्यमेभि
र्महापापं भक्तत्यागेऽप्युदाहृतम् ॥ ६१ ॥ भजन्तंभक्तमत्याज्यमदुष्टंत्यजतःसुखम् ॥ नेहनामुत्रपश्यामितस्माच्छक्रदिवंव्रज ॥ ६२ ॥ यदितेसहि
ताःस्वर्गमयायान्तिसुरेश्वर ॥ ततोऽहमपियास्यामिनरकंवापितैःसह ॥ ६३ ॥ ॥ इन्द्रउवाच ॥ ॥ बहूनिपुण्यंपापानितेषांभिन्नानिवैपृथक् ॥ कथंसं
घातभोग्यंत्वंभूयःस्वर्गमवाप्स्यसि ॥ ६४ ॥ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ ॥ शक्रभुंक्तेनृपोराज्यंप्रभावेणकुटुम्बिनाम् ॥ यजतेचमहायज्ञैःकर्मपौर्तंकरोतिच
॥ ६५ ॥ तच्चतेषांप्रभावेणमयासर्वमनुष्ठितम् ॥ उपकर्तॄन्नसन्त्यक्ष्येतानहंस्वर्गलिप्सया ॥ ६६ ॥ तस्माद्यन्ममदेवेशकिंचिदस्तिसुचेष्टितम् ॥ दत्त
मिष्टमथोजप्तंसामान्यंतैस्तदस्तुनः ॥ ६७ ॥ बहुकालोपभोग्यंहिफलंयन्ममकर्मणः ॥ तदस्तुदिनमप्येकंतैःसमंत्वत्प्रसादतः ॥ ६८ ॥ पक्षिणऊचुः ॥
एवंभविष्यतीत्युक्त्वाशक्रस्त्रिभुवनेश्वरः ॥ प्रसन्नचेताधर्मश्चविश्वामित्रश्चगाधिजः ॥ ६९ ॥ गत्वासुनगरंसर्वेचातुर्वर्ण्यसमायुतम् ॥ हरिश्चन्द्रस्यनिकटे
प्रोवाचविबुधाधिपः॥२७०॥आगच्छंतुजनाःशीघ्रंस्वर्गलोकंसुदुर्लभम् ॥ धर्मप्रसादात्संप्राप्तंसर्वैर्युष्माभिरेवतु ॥७१॥ विमानकोटिसम्बद्धंस्वर्गलोकान्म
हीतलम् ॥ गत्वायोध्याजनंप्राहदिवमारुह्यतामिति ॥ ७२ ॥ तदिन्द्रस्यवचःश्रुत्वाप्रीत्यातस्यचभूपतेः ॥ आनीयरोहितास्यंचविश्वामित्रोमहा
तपाः ॥७३॥ अयोध्याख्येपुरेरम्येसोभ्यषिंचन्नृपात्मजम् ॥ देवैश्चमुनिभिःसिद्धैरभिषिच्यनराधिपः ॥७४॥ राज्ञासहतदासर्वेहृष्टपुष्टसुहृज्जनाः ॥ सपु
त्रभृत्यदारास्तेदिवमारुरुहुर्जनाः ॥ ७५ ॥ पदेपदेविमानात्तेविमानमगमन्नराः ॥ तदासंभूतहर्षोसौहरिश्चन्द्रश्चपार्थिवः ॥ ७६ ॥ संप्राप्यभूतिमतुलां
विमानैःसमहीपतिः ॥ आसांचक्रेपुराकारेवप्रप्राकारसंवृते ॥ ७७ ॥ ततस्तस्यर्द्धिमालोक्यश्लोकंतत्रोशनाजगौ ॥ दैत्याचार्योमहाभागःसर्वशास्त्रार्थ
तत्त्ववित् ॥ ७८ ॥ ॥ शुक्रउवाच ॥ ॥ हरिश्चन्द्रसमोराजानभूतोनभविष्यति ॥ यश्चैतच्छृणुयाद्भक्त्यानैरन्तर्येणमानवः ॥२७९॥ तेनवेदाः

पुराणानिसर्वेमंत्राःसुसंग्रहाः ॥ घुष्टाःस्युःपुष्करेतीर्थेप्रयागेसिंधुसागरे ॥२८०॥ देवागारेकुरुक्षेत्रेवाराणस्यांविशेषतः ॥ विषुवद्ग्रहणेचैवयत्फलंजपतो
लभेत् ॥ ८१ ॥ तत्फलंद्विगुणंचैवसंयतात्माशृणोतियः ॥ श्रुत्वातुपूजयेद्भक्त्यापुराणज्ञंद्विजोत्तमम् ॥ ८२ ॥ गोभूहिरण्यवस्त्रैश्चतथैवान्नेनजैमिने ॥
येनैवंयत्कृतंपुण्यंतच्छक्यंनमयोदितुम् ॥ ८३ ॥ अहोतितिक्षामाहात्म्यमहोदानफलंमहत् ॥ यदागतोहरिश्चंद्रःपुरींचेंद्रत्वमाप्तवान् ॥ ८४ ॥ पक्षिण
ऊचुः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंहरिश्चंद्रविचेष्टितम् ॥ यःशृणोतिसुदुःखार्तःससुखंमहदाप्नुयात् ॥८५॥ स्वर्गार्थीप्राप्नुयात्स्वर्गं पुत्रार्थीपुत्रमाप्नुयात्॥भार्यार्थी
प्राप्नुयाद्भार्यांराज्यार्थीराज्यमाप्नुयात् ॥ ८६ ॥ अतःपरंकथाशेषः श्रूयतांमुनिसत्तम ॥ विपाकोराजसूयस्यपृथिवीक्षयकारणम् ॥ तद्विपाकनिमित्तंच
युद्धमाडिबकंमहत् ॥२८७॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेहरिश्चन्द्रोपाख्यानंनामाष्टमोऽध्यायः ॥८॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ राज्यच्युतेहरिश्चंद्रेगतेचत्रि
दशालयम् ॥ निश्चक्राममहातेजाजलवासात्पुरोहितः ॥ १ ॥ वसिष्ठोद्वादशाब्दान्तेगङ्गापर्युषितोमुनिः ॥ शुश्रावचसमस्तंतुविश्वामित्रविचेष्टि
तम् ॥ २ ॥ हरिश्चन्द्रस्यनाशञ्चराज्ञश्चोदारकर्मणः ॥ चण्डालसंप्रयोगञ्चभार्यातनयविक्रयम् ॥ ३ ॥ सश्रुत्वासुमहाभागःप्रीतिमानवनीपतौ ॥
चकारकोपंतेजस्वीविश्वामित्रमृषिम्प्रति ॥ ४ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ ममपुत्रशतंतेनविश्वामित्रेणघातितम् ॥ तत्रापिनाभवत्क्रोधस्तादृशो
यादृशोऽद्यमे ॥ ५ ॥ श्रुत्वानराधिपमिमंस्वराज्यादवरोपितम् ॥ महात्मानंमहाभागंदेवब्राह्मणपूजकम् ॥ ६ ॥ यस्मात्ससत्यवाक्छान्तःश त्रावपि
विमत्सरः ॥ अनागाश्चैवधर्मात्माअप्रमत्तोमदाश्रयः ॥ ७ ॥ सपत्नीभृत्यपुत्रस्तुप्रापितोऽन्त्यांदशांनृपः ॥ सराज्याच्च्यावितोऽनेनबहुशश्च
खिलीकृतः ॥ ८ ॥ तस्माद्दुरात्माब्रह्मद्विड्यज्विनामवरोपकः ॥ मच्छापोपहतोमूढःसबकत्वमवाप्स्यति ॥ ९ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥
श्रुत्वाशापंमहातेजाविश्वामित्रोऽपिकौशिकः ॥ त्वमप्याडिर्भवस्वेतिप्रतिशापमयच्छत ॥ १० ॥ अन्योन्यशापात्तौप्राप्तौतिर्यक्त्वंपरमद्युती ॥
वसिष्ठःसमहातेजाविश्वामित्रश्चकौशिकः ॥ ११ ॥ अन्यजातिसमायोगंगतावप्यमितौजसौ ॥ युयुधातेऽतिसंरब्धौमहाबलपराक्रमौ ॥ १२ ॥
योजनानांसहस्रेद्वेप्रमाणेनाडिरुच्छ्रितः ॥ षण्णवत्यधिकंब्रह्मसहस्रत्रितयंबकः ॥ १३ ॥ तौतुपक्षप्रहाराभ्यामन्योन्यस्योरुविक्रमौ ॥ प्रहरन्तौभयं
तीव्रप्रजानांचक्रतुस्तदा ॥ १४ ॥ विधूयपक्षाणिबकोरक्तोद्वृत्ताक्षिराहनत् ॥ आडिंसोऽप्युन्नतग्रीवोबकंपद्भ्यामताडयत् ॥१५॥ तयोःपक्षानिलापास्ताः
प्रपेतुर्गिरयोभुवि ॥ गिरिप्रपाताभिहताचकम्पेचवसुन्धरा ॥ १६ ॥ क्ष्माकम्पमानाजलधीनुद्वृत्ताम्बूंश्चकारच ॥ ननामचैकपार्श्वेनपातालगमनोन्मुखी
॥ १७ ॥ केचिद्गिरिनिपातेनकेचिदंभोधिवारिणा ॥ केचिन्महीसंचलनात्प्रययुःप्राणिनःक्षयम् ॥ १८ ॥ इतिसर्वंपरित्रस्तंहाहाभूतमचेतनम् ॥ जग

दासीत्सुसंभ्रांतपर्यस्तक्षितिमण्डलम् ॥ १९ ॥ हावत्सहाकांतशिशोप्रयाह्येषोऽस्मिसंस्थितः ॥ हाप्रियेकांतशैलोऽयंपतत्याशुपलायताम् ॥ २० ॥
इत्याकुलीकृतेलोकेसंत्रासविह्वलेतदा ॥ सुरैःपरिवृतःसर्वैराजगामपितामहः ॥ २१ ॥ प्रत्युवाचचविश्वेशस्तावुभावतिकोपितौ ॥ युद्धंवांविरमत्वेतल्लो
काःस्वास्थ्यंव्रजन्तुच ॥ २२ ॥ शृण्वंतावपितौवाक्यं ब्राह्मणोऽव्यक्तजन्मनः ॥ कोपामर्षसमाविष्टौयुयुधातेनतस्थतुः ॥ २३ ॥ ततःपितामहोदेवस्तं
दृष्ट्वालोकसंक्षयम् ॥ तयोश्चहितमन्विच्छंस्तिर्यग्भावमपानुदत् ॥२४॥ ततस्तौपूर्वदेहस्थौप्राहदेवःप्रजापतिः ॥ व्युदस्तेतामसेभावेवसिष्ठकौसिकर्षभौ
॥ २५ ॥ जहिवत्सवसिष्ठत्वंत्वंचकौशिकसत्तम ॥ तामसंभावमाश्रित्ययदीदृग्युद्धंचिकीर्षितम् ॥२६॥ राजसूयविपाकोयंहरिश्चन्द्रस्यभूपतेः ॥ युवयोर्वि
ग्रहश्चायंपृथवीक्षयकारकः ॥ २७ ॥ नचापिकौशिकश्रेष्ठस्तस्यराज्ञोपराध्यति ॥ स्वर्गप्राप्तिकरोब्रह्मन्नुपकारपदेस्थितः ॥ २८ ॥ तपोविघ्नस्यक
र्तारौकामक्रोधवशंतौ ॥ परित्यज्यतभद्रंवोब्राह्मंहिप्रचुरंबलम् ॥ २९ ॥ एवमुक्तौततस्तेनलज्जितौतावुभावपि ॥ क्षमयामासतुःप्रीत्यापरिष्वज्यपरस्प
रम् ॥ ३० ॥ ततःसुरैर्वन्द्यमानोब्रह्मालोकंनिजंययौ ॥ वसिष्ठोऽप्यात्मनःस्थानंकौशिकोऽपिस्वमाश्रमम् ॥३१॥ एतदाडिबकंयुद्धंहरिश्चन्द्रकथांतथा ॥
कथयिष्यंतियेमर्त्याःसम्यक्श्रोष्यंतिचैवये ॥ ३२ ॥ तेषांपापापनोदंतुश्रुतंह्येवकरिष्यति ॥ नचैवविघ्नकार्याणिभविष्यंतिकदाचन ॥ ३३ ॥ इति
मार्कण्डेयमहापुराणआडिबकमहायुद्धकथनंनाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ संशयंद्विजशार्दूलाःप्रब्रूतममपृच्छतः ॥ आविर्भावतिरोभा
वौभूतानांयत्रसंस्थितौ ॥ १ ॥ कथंसंजायतेजंतुःकथंवासविवर्धते ॥ कथंवोदरमध्यस्थस्तिष्ठत्यङ्गनिपीडितः ॥ २ ॥ निष्क्रांतिमुदरात्प्राप्यकथं
वावृद्धिमृच्छति ॥ उत्क्रान्तिकालेचकथंचिद्भावेनवियुज्यते ॥ ३ ॥ कृत्स्नोमृतस्तथाश्नातिउभेसुकृतदुष्कृते ॥ कथंतेचतथातस्यफलंसम्पादयन्त्युत ॥
॥४॥ कथंनजीर्यतेतत्रपिण्डीकृतइवाशये ॥ स्त्रीकोष्ठेयत्रजीर्यन्तेभुक्तानिसुगुरूण्यपि ॥ ५ ॥ भक्ष्याणितत्रनोजन्तुर्जीर्य्यतेकथमल्पकः ॥ कथंभोक्तास
र्वस्यकर्मणःसुकृतस्यवै ॥ ६ ॥ एतन्मेब्रूतसकलंसंदेहोक्तिविवर्जितम् ॥ तदेतत्परमंगुह्यंयत्रमुह्यन्तिजन्तवः ॥ ७ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ प्रश्नभारोऽ
यमतुलस्त्वयास्मासुनिवेशितः ॥ दुर्भाव्यःसर्वभूतानांभावाभावसमाश्रितः ॥ ८ ॥ तंशृणुष्वमहाभागयथाप्राहपितुःपुरा ॥ पुत्रःपरमधर्मात्मासुमति
र्नामनामतः ॥ ९ ॥ ब्राह्मणोभार्गवः कश्चित्सुतांमाहमहामतिः ॥ कृतोपनयनंशान्तंसुमतिंजडरूपिणम् ॥ १० ॥ वेदानधीत्यसुमतेयथानुक्रममा
दितः ॥ गुरुशुश्रूषणेव्यग्रोभैक्षान्नकृतभोजनः ॥ ११ ॥ ततोगार्हस्थ्यमास्थायचेष्ट्वायज्ञाननुत्तमान् ॥ इष्टमुत्पादयापत्यमाश्रयेथावनंततः ॥ १२ ॥
वनस्थश्चततोवत्सपरिव्राण्णिष्परिग्रहः ॥ एवमाप्स्यसितद्ब्रह्मयत्रगत्वानशोचसि ॥ १३ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ इत्येवमुक्तोबहुशोजडत्वान्नाहकि

श्चन ॥ पितापितंसुबहुशःप्राह प्रीत्यापुनःपुनः ॥ १४ ॥ इतिपित्रासुतस्नेहात्प्रलोभिमधुराक्षरम् ॥ सचोद्यमानोबहुशःप्रहस्येदमथाब्रवीत् ॥
॥ १५ ॥ तातैतद्बहुशोभ्यस्तंयत्त्वयाद्योपदिश्यते ॥ तथैवान्यानिशास्त्राणिशिल्पानिविविधानिच ॥ १६ ॥ जन्मनामयुतंसाग्रंममस्मृतिपथंगतम् ॥
उत्पन्नज्ञानबोधस्यवेदैः किंमेप्रयोजनम् ॥ निर्वेदाःपरितोषाश्चक्षयवृद्ध्युदयेरताः ॥ १७ ॥ शत्रुमित्रकलत्राणांवियोगाःसङ्गमास्तथा ॥ मातरोविवि
धाद्दष्टाःपितरोविविधास्तथा ॥ १८ ॥ अनुभूतानिसौख्यानिदुःखानिचसहस्रशः ॥ बांधवाबहवःप्राप्ताःपितरश्चपृथग्विधाः ॥ १९ ॥ विण्मूत्रपिच्छि
लेस्त्रीणांतथाकोष्ठेमयोषितम् ॥ पीडाश्चसुभृशंप्राप्तारोगाणाञ्चसहस्रशः ॥ २० ॥ गर्भदुःखान्यनेकानिबालत्वेयौवनेतथा ॥ वृद्धतायांतथाप्तानितानि
सर्वाणिसंस्मरे ॥ २१ ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशांशूद्राणाञ्चापियोनिषु ॥ पुनश्चपशुकीटानांमृगाणामथपक्षिणाम् ॥ २२ ॥ तथैवराजभृत्यानांराज्ञांचाह
वशालिनाम् ॥ समुत्पन्नोस्मिगेहेषुतथैवतववेश्मनि॥२३॥ भृत्यतांदासतांचैवगतोऽस्मिबहुशोनृणाम् ॥ स्वामित्वमीश्वरत्वंचदरिद्रत्वंतथागतः॥२४॥
हतंमयाहतश्चान्यैर्हतंमेघातितंतथा ॥ दत्तंममान्यैरन्येभ्योमयादत्तमनेकशः॥२५॥पितृमातृसुहृद्भ्रातृकलत्रादिकृतेनच ॥ तुष्टोऽसकृत्तथादैन्यमश्रुधौ
ताननोगतः॥२६॥ एवंसंसारचक्रेस्मिन्भ्रमतातातसङ्कटे ॥ ज्ञानमेतन्मयाप्राप्तंमोक्षसम्प्राप्तिकारकम् ॥२७॥ विज्ञातेयत्रसर्वोऽयमृग्यजुःसामसंहितः॥
क्रियाकलापोविगुणोनसम्यक्प्रतिभातिमे ॥ २८ ॥ तस्मादुत्पन्नबोधस्य वेदैःकिंमेप्रयोजनम् ॥ गुरुविज्ञानतृप्तस्यनिरीहस्यसदात्मनः ॥२९॥ षट्
प्रकारक्रियादुःखसुखहर्षरसैश्च्युत ॥ गुणैश्चवर्जितंब्रह्मतत्प्राप्स्यामिपरंपदम् ॥ ३० ॥ रसहर्षभयोद्वेगक्रोधामर्षजवागुरा ॥ विज्ञातानृमृगग्राहिसंघपा
शशताकुला ॥ ३१ ॥ तस्माद्यास्याम्यहंतातत्यक्त्वेमांदुःखसंततिम् ॥ त्रयीधर्ममधर्माढ्यंकिंपापफलसन्निभम् ॥ ३२ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥
तस्यतद्वचनंश्रुत्वाहर्षविस्मयगद्गदम् ॥ पिताप्राहमहाभागःस्वसुतंहृष्टमानसः ॥ ३३ ॥ ॥ पितोवाच ॥ ॥ किमेतद्वदसेवत्सकुतस्ते
ज्ञानसंभवः ॥ केनतेजडतापूर्वमिदानींचप्रबुद्धता ॥ ३४ ॥ किन्नुशापविकारोऽयंमुनिदेवकृतस्तव ॥ यत्तेज्ञानंतिरोभूतमाविर्भावमुपागतम् ॥
॥ ३५ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ शृणुताततयथावृत्तंममेदंसुखदुःखदम् ॥ यश्चाहमासमन्यस्मिञ्जन्मन्यस्मत्परन्तुयत् ॥ ३६ ॥ अहमासंपुराविप्रो
न्यस्तात्मापरमात्मनि ॥ आत्मविद्याविचारेषुपरांनिष्ठामुपागतः ॥ ३७ ॥ सततंयोगयुक्तस्यसतताभ्याससङ्गमात् ॥ सत्संयोगात्स्वस्वभावाद्विचार
विधिशोधनात् ॥ ३८ ॥ तस्मिन्नेवपराप्रीतिर्ममासीद्युंजतःसदा ॥ आचार्यतांचसंप्राप्तःशिष्यसन्देहहृत्तमः ॥ ३९ ॥ ततःकालेनमहताऐका
न्तिकमुपागतः ॥ अज्ञानाकृष्टसद्भावोविपन्नश्चप्रमादतः ॥ ४० ॥ उत्क्रान्तिकालादारभ्यस्मृतिलोपोनमेऽभवत् ॥ यावदब्दंगतंचैवजन्मनांस्मृति

गतम् ॥ ४१ ॥ पूर्वाभ्यासेनतेनैवसोऽहंताताजितेन्द्रियः ॥ यतिष्यामितथाकर्तुंनभविष्येयथापुनः ॥ ४२ ॥ ज्ञानदानफलंह्येतद्यज्जातिस्म
णंमम ॥ नह्येतत्प्राप्यतेतातत्रयीधर्माश्रितैर्नरैः ॥ ४३ ॥ सोऽहंपूर्वाश्रमादेवनिष्ठाधर्ममुपाश्रितः ॥ एकान्तित्वमुपागम्ययतिष्याम्यात्ममो
क्षणे ॥ ४४ ॥ तद्ब्रूहित्वंमहाभागयत्तेसांशयिकंहृदि ॥ एतावतापितेप्रीतिमुत्पाद्यानृण्यमाप्नुयाम् ॥ ४५ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ पिताप्राह
ततः पुत्रंश्रद्दधत्तस्य तद्वचः ॥ भवतायद्वयंपृष्टाःसंसारग्रहणाश्रयम् ॥ ४६ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ शृणुतातयथातत्त्वमनुभूतंमयाऽसकृत् ॥ संसा
रचक्रमजरंस्थितिर्यस्यनविद्यते ॥ ४७ ॥ सोऽहंवदामितेसर्वंतवैवानुज्ञयापितः ॥ उत्क्रान्तिकालादारभ्ययथानान्योवदिष्यति ॥ ४८ ॥ ऊष्माप्रकु
पितः कायेतीव्रवायुसमीरितः ॥ भिनत्तिमर्मस्थानानिदीप्यमानोनिरिन्धनः ॥ ४९ ॥ उदानोनामपवनस्ततश्चोर्ध्वंप्रवर्तते ॥ भुक्तानामम्बुभक्ष्याणा
मधोगतिनिरोधकृत् ॥ ५० ॥ ततोयेनाम्बुदानानिकृतान्यन्नरसास्तथा ॥ दत्ताःसतस्यआह्लादमापदिप्रतिपद्यते ॥ ५१ ॥ अन्नानियेनदत्तानिश्रद्धा
पूतेनचेतसा ॥ सोऽपितृप्तिमवाप्नोतिविनाप्यन्नेनवैतदा ॥ ५२ ॥ येनानृतानिनोक्तानिप्रीतिभेदःकृतोनच ॥ आस्तिकःश्रद्दधानश्चससुखंमृत्युमृच्छति
॥ ५३ ॥ देवब्राह्मणपूजायांयेरतानोनसूयवः ॥ शुक्लावदान्याह्रीमन्तस्तेनराःसुखमृत्यवः ॥ ५४ ॥ योनकामान्नसंरम्भान्नद्वेषाद्धर्ममुत्सृजेत् ॥ यथोक्त
कारीसौम्यश्चससुखंमृत्युमृच्छति ॥ ५५ ॥ अवारिदायिनोदाहंक्षुधांचानन्नदायिनः ॥ प्राप्नुवन्तिनराःकालेतस्मिन्मृत्यावुपस्थिते ॥ ५६ ॥ शीतंज
यन्तिधनदाःतापंचन्दनदायिनः ॥ प्राणघ्नीं वेदनाकष्टांयेचानुद्वेगकारिणः ॥ ५७ ॥ मोहाज्ञानप्रदातारःप्राप्नुवन्तिमहद्भयम् ॥ वेदनाभिरुग्राभिः
प्रपीड्यन्तेऽधमानराः ॥ ५८ ॥ कूटसाक्षीमृषावादीयश्चासदनुशास्तिवै ॥ तेमोहमृत्यवःसर्वेतथान्येवेदनिन्दकाः ॥५९॥ विभीषणाःपूतिगन्धाः कूट
मुद्गरपाणयः ॥ आगच्छन्तिदुरात्मानोयमस्यपुरुषास्तदा ॥६०॥ प्राप्तेषुदृक्पथंतेषुजायतेतस्यवेपथुः ॥क्रन्दन्त्यविरतंसोऽथभ्रातृमातृसुतानथ ॥६१॥
सास्य वागस्फुटाताताएकवर्णाविभाव्यते ॥ दृष्टिश्चभ्राम्यतेत्रासाच्छ्वासाच्छुष्यत्यथाननम् ॥६२॥ ऊर्ध्वश्वासान्वितःसोऽथदृष्टिभङ्गसमन्वितः ॥ ततः
सवेदनाविष्टस्तच्छरीरंविमुंचति ॥ ६३ ॥ वाय्वग्रसारीतद्रूपंदेहमन्यत्प्रपद्यते ॥ तत्कर्मजंयातनार्थंनमातृपितृसम्भवम् ॥ तत्प्रमाणवयोवस्थासंस्था
नैःप्राग्भवंयथा ॥ ६४ ॥ ततोदूतोयमस्याशुपाशैर्बध्नातिदारुणैः ॥ दण्डप्रहारसंभ्रान्तंकर्षतेदक्षिणांदिशम् ॥ ६५ ॥ कुशकण्टकवल्मीकशंकुपाषाणक
र्कशे ॥ तथाप्रदीप्तज्वलनेक्वचिच्छ्वभ्रशतोत्कटे ॥ ६६ ॥ प्रदीप्तादित्यतप्तेनदह्यमानेनदंशुभिः ॥ कृष्यतेयमदूतैश्चशिवासन्नादभीषणैः ॥ ६७ ॥ विकृ

१ चोदकदायिनइतिवापाठः । २ येचान्येद्वेषकारिणः इति लि०पुस्तके ।

ष्यमाणस्तैर्घोरैर्भक्ष्यमाणःशिवाशतैः ॥ प्रयातिदारुणेमार्गेपापकर्मायमक्षयम् ॥ ६८ ॥ छत्रोपानत्प्रदातारोयेचवस्त्रप्रदानराः ॥ तेयान्तिमनुजामार्गं
तंसुखेनतथान्नदाः ॥६९॥ विमानैःसोज्वलैर्यातिभूमिदानप्रदानराः ॥ एवंक्लेशाननुभवन्नवशःपापपीडितः ॥ नीयतेद्वादशाहेनधर्मराजपुरंनरः ॥७०॥
कलेवरेदह्यमानेमहान्तंदाहमृच्छति ॥ ताडयमानेतथैवार्तिंछिद्यमानेचदारुणाम् ॥ ७१ ॥ क्लिद्यमानेचिरतरंजन्तुर्दुःखमवाप्नुते ॥ स्वेनकर्मविपाकेनदे
हान्तरगतोऽपिसन् ॥ ७२ ॥ तत्रयद्बान्धवास्तोयंप्रयच्छन्तितिलैःसह ॥ यच्चपिण्डंप्रयच्छन्तिनीयमानस्तदश्नुते ॥ ७३ ॥ तैलाभ्यङ्गोबान्धवानाम
ङ्गसंवाहनंचयत् ॥ तेनचाप्यायतेजन्तुर्यच्चाश्नन्तिस्वबान्धवाः ॥ ७४ ॥ भूमौस्वपद्भिर्नात्यन्तंक्लेशमाप्नोतिबान्धवैः ॥ दानंददद्भिश्चतथाजन्तुराप्या
य्यतेमृतः ॥ ७५ ॥ नीयमानःस्वकंगेहंद्वादशाहंसपश्यति ॥ उपभुक्तेतथादत्तंतोयपिण्डादकंभुवि ॥ ७६ ॥ द्वादशाहात्परंघोरमावासंभीषणाकृति
म् ॥ याम्यंपश्यत्यथोजन्तुःकृष्यमाणःपुरंततः ॥७७॥ गतमात्रोऽतिरक्ताक्षंभिन्नाञ्जनचयप्रभम् ॥ मृत्युकालान्तकादीनांमध्येपश्यतिवैयमम् ॥७८॥
दंष्ट्राकरालवदनंभ्रुकुटीदारुणाकृतिम् ॥ विरूपैर्भीषणैर्वक्रैर्वृतंव्याधिशतैःप्रभुम् ॥ ७९ ॥ दण्डासक्तमहाबाहुंपाशहस्तंसुभैरवम् ॥ तन्निर्दिष्टांततोयाति
गतिंजन्तुःशुभाशुभाम् ॥८०॥ रौरवेकूटसाक्षीतुयातियश्चानृतीनरः ॥ ब्रह्मघ्नोहत्ययादष्टोगोघ्नश्चपितृघातकः ॥ ८१ ॥ क्षेत्रदारापहारीचसीमानिक्षेपहा
रकः ॥ गुरुपत्न्यभिगामीचकन्यागामीतथैवच ॥८२॥ तस्यस्वरूपंगदतोरौरवस्यनिशामय ॥ योजनानांसहस्रेद्वेरौरवोहिप्रमाणतः॥ जानुमात्रप्रमा
णश्चततः श्वभ्रःसुदुस्तरः ॥८३॥ तत्राङ्गारचयोपेतंकृतंचधरणीसमम् ॥ जाज्वल्यमानस्तीव्रेणतापिताङ्गारभूमिना ॥८४॥ तन्मध्येपापकर्माणंविमुंच
न्तियमानुगाः ॥ सदह्यमानस्तीव्रेणवह्निनातत्रधावति ॥ ८५ ॥ पदेपदेचपादोऽस्यशीर्यतेजीर्यतेपुनः ॥ अहोरात्रेणोद्धरणंपादन्यासंचगच्छति ॥८६॥
एवंसहस्रमुत्तीर्णोयोजनानांविमुच्यते ॥ ततोऽन्यत्पापशुद्ध्यर्थंतादृङ्निरयमृच्छति ॥ ८७ ॥ ततःसर्वेषुनिस्तीर्णःपापीतिर्यक्त्वमश्नुते ॥ कृमिकीटपत
ङ्गेषुश्वापदेमशकादिषु ॥ ८८ ॥ गत्वागजद्रुमाद्येषुगोष्वश्वेषुतथैवच ॥ अन्यासुचैवपापासुदुःखदासुचयोनिषु ॥ ८९ ॥ मानुष्यंप्राप्यकुब्जोवाकुत्सि
तोवामनोऽपिवा ॥ चण्डालपुल्कसाद्यासुनरोयोनिषुजायते ॥ ९० ॥ अवशिष्टेनपापेनपुण्येनचसमन्वितः ॥ ततश्चारोहणींजातिंशूद्रवैश्यनृपादि
काम् ॥ ९१ ॥ विप्रदेवेन्द्रताञ्चापिकदाचिदवरोहणीम् ॥ एवन्तुपापकर्म्माणोनरकेषुपतन्त्यधः ॥ ९२ ॥ यथापुण्यकृतोयान्ति तन्मेनिगदतःशृणु ॥
तेयमेनविनिर्दिष्टांयान्तिपुण्यांगतिंनराः ॥ ९३ ॥ प्रगीतगन्धर्वगणैःप्रनृत्ताप्सरसांगणैः ॥ हारनूपुरमाधुर्यशोभितान्युत्तमानिच ॥ ९४ ॥ प्रयान्त्या
शुविमानानिनानादिव्यस्रगुज्वलाः ॥ तस्माच्चप्रच्युताराज्ञामन्येषांचमहात्मनाम् ॥ ९५ ॥ जायन्तेचकुलेतत्रसद्वृत्तपरिपालकाः ॥ भोगान्संप्राप्नुव

न्त्यग्र्यांस्ततोयान्त्यूर्ध्वमन्यथा ॥ ९६ ॥ अवरोहणीश्चसम्प्राप्यपूर्ववद्यान्तिमानवाः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयथाजन्तुर्विपद्यते ॥ अतःशृणुष्वविप्रर्षेय
थागर्भंप्रपद्यते ॥ ९७ ॥ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेपितापुत्रसंवादे मृत्युदशावर्णनंनामदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥
निषेकंमानवस्त्रीणांबीजंप्रोक्तंरजस्यथ ॥ विमुक्तमात्रोनरकात्स्वर्गाद्वापिप्रपद्यते ॥ १ ॥ तेनाभिभूतंतत्स्थैर्यंयातिबीजद्वयंपितः ॥ कललत्वं
बुद्बुदत्वं ततःपेशित्वमेवच ॥ २ ॥ पेश्यास्तथायथाबीजादंकुरादिसमुद्भवः ॥ अङ्गानांचतथोत्पत्तिःपंचानामनुभागशः ॥ ३ ॥ उपाङ्गान्यं
गुलीनेत्रनासास्यश्रवणानिच ॥ प्ररोहंयान्तिचाङ्गेभ्यस्तद्वत्तेभ्योनखादिकम् ॥ ४ ॥ त्वचिरोमाणिजायन्तेकेशाश्चैवततःपरम् ॥ समंसमृद्धि
मायातितेनैवोद्भवकोशकः ॥ ५ ॥ नारिकेलफलंयद्वत्सकोशंवृद्धिमृच्छति ॥ तद्वत्प्रयात्यसौवृद्धिंसकोशोऽधोमुखःस्थितः ॥ ६ ॥ तलेतुजानु
पार्श्वाभ्यांकरौन्यस्यसवर्द्धते ॥ अंगुष्ठौचोपरिन्यस्तौजान्वोरग्रेतथांगुली ॥ ७ ॥ जानुपृष्ठेतथानेत्रेजानुमध्येचनासिका ॥ स्फिचौपार्ष्णिद्वयस्थेच[1]
बाहुजंघेबहिः स्थिते ॥ ८ ॥ एवंवृद्धिंक्रमाद्यातिजन्तुःस्त्रीगर्भसंस्थितः ॥ अन्यसत्त्वोदरेजन्तोर्यथारूपंतथास्थितिः ॥ ९ ॥ काठिन्यमग्निनायाति
भुक्तपीतेनजीवति ॥ पुण्यापुण्याश्रयमयीस्थितिर्जन्तोस्तथोदरे ॥ १० ॥ नाडीचाप्यायनीनामनाभ्यांतस्यनिबध्यते ॥ स्त्रीणांतथान्त्रसुषिरेसा
निबद्धोपजायते ॥ ११ ॥ क्रामन्तिभुक्तपीतानिस्त्रीणांगर्भोदरेयथा ॥ तैराप्यायितदेहोऽसौजन्तुर्वृद्धिमुपैतिवै ॥ १२ ॥ स्मृतिंतत्रप्रयान्त्यस्य
बह्व्यःसंसारभूमयः ॥ ततोनिर्वेदमायातिपीड्यमानइतस्ततः ॥ १३ ॥ पुनर्नैवंकरिष्यामिमुक्तमात्रइहोदरात् ॥ तथातथायतिष्यामिगर्भंनाप्स्या
म्यहंयथा ॥ १४ ॥ इतिचिंतयतेस्मृत्वाजन्मदुःखशतानिवै ॥ यानिपूर्वानुभूतानिदैवभूतानियानिवै ॥ १५ ॥ ततःकालक्रमाज्जन्तुः परिवर्तत्य
धोमुखः ॥ नवमेदशमेवापिमासिसञ्जायतेततः ॥ १६ ॥ निष्क्राम्यमाणोवातेनप्राजापत्येनपीड्यते ॥ निष्क्राम्यतेचविलपन्हृदिदुःखनिपी
डितः ॥ १७ ॥ निष्क्रान्तश्चोदरान्मूर्च्छामसह्यांप्रतिपद्यते ॥ प्राप्नोतिचेतनांचासौवायुस्पर्शसमन्वितः ॥ १८ ॥ ततस्तंवैष्णवीमायासमा
स्कन्दतिमोहिनी ॥ तयाविमोहितात्मासौज्ञानभ्रंशमवाप्नुते ॥ १९ ॥ भ्रष्टज्ञानोबालभावंततोजन्तुःप्रपद्यते ॥ ततःकौमारकावस्थांयौवनं
वृद्धतामपि ॥ २० ॥ पुनश्चमरणंतद्वज्जन्मचाप्नोतिमानवः ॥ ततःसंसारचक्रेस्मिन्भ्राम्यतेघटियन्त्रवत् ॥ २१ ॥ कदाचित्स्वर्गमाप्नोतिक
दाचिन्निरयंनरः ॥ निरयंचैवस्वर्गंचकदाचिच्चमृतोश्नुते ॥ २२ ॥ कदाचिदत्रैवपुनर्जातःस्वंकर्मसोश्नुते ॥ कदाचिद्भुक्तकर्माचमृतः स्वल्पेनग

[1] स्फिचौपार्ष्णिद्वयस्थौचबाहूजंघोपरिस्थितौ । इत्यपिपाठः ।

च्छति ॥ २३ ॥ कदाचिदल्पैश्चततोजायतेत्रशुभाशुभैः ॥ स्वर्लोके नरकेवापिभुक्तप्रायोद्विजोत्तम ॥ २४ ॥ नरकेषुमहद्दुःखमेतद्यत्स्वर्गं
वासिनः ॥ दृश्यन्तेतातमोदन्तेपात्यमानाश्चनारकाः ॥ २५ ॥ स्वर्गेपिदुःखमतुलंयदारोहणकालतः ॥ प्रभृत्यहंपतिष्यामीत्येतन्मनसि
वर्तते ॥ २६ ॥ नरकांश्चैवसंप्रेक्ष्यमहद्दुःखमवाप्यते ॥ एतांगतिमहंगंतेत्यहर्निशमनिर्वृतः ॥ २७ ॥ गर्भवासेमहद्दुःखंजायमानस्ययो
नितः ॥ जातस्यबालभावेचवृद्धत्वेदुःखमेवच ॥२८॥कामेर्ष्याक्रोधसम्बन्धंयौवनंचातिदुःसहम् ॥ दुःखप्रायावृद्धताचमरणेदुःखमुत्तमम् ॥ २९ ॥
कृष्यमाणश्चयाम्यैश्चनरकेषुचपात्यतः ॥ पुनश्चगर्भोजन्माथमरणंनरकस्तथा ॥३०॥ एवंसंसारचक्रेस्मिञ्जन्तवोघटियन्त्रवत् ॥ भ्राम्यन्तेप्राकृतैर्बन्धै
र्बद्धावध्यन्तिचासकृत् ॥ ३१॥ नास्तितातसुखंकिंचिदत्रदुःखशताकुले ॥ तस्मान्मोक्षाययततांकथंसेव्यामयात्रयी ॥३२॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुरा
णेपितापुत्रसंवादेगर्भस्थितिवर्णनंनामैकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ पितोवाच ॥ साधुवत्सत्वयाख्यातंसंसारगहनंपरम् ॥ ज्ञानप्रदानसंभूतंसमा
श्रित्यमहाफलम् ॥ १ ॥ तत्रतेनरकाःसर्वेयथावैरौरवस्तथा ॥ वर्णितास्तान्समाचक्ष्वविस्तरेणमहामते ॥ २ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ रौरवस्ते
समाख्यातःप्रथमंनरकोमया ॥ महारौरवसंज्ञंतुशृणुष्वनरकंपितः ॥ ३ ॥ अगम्यागमनेयेचअभक्ष्यभक्षणेरताः ॥ मित्रद्रोहकराश्चैवस्वामि
विश्रंभघातकाः ॥ ४ ॥ परदाररताश्चैवस्वदारपरिवर्जिनः ॥ मार्गभंगकरायेचतडागारामभेदकाः ॥ ५ ॥ एतेन्येचदुराचारादह्यन्तेतत्रकिं
करैः ॥ योजनानांसहस्राणिसप्तपंचसमन्ततः ॥ तत्रताम्रमयीभूमिरधस्तस्याहुताशनः ॥ ६ ॥ तत्तापतप्तासासर्वाप्रोद्यद्विद्युत्समप्रभा ॥
विभात्यतिमहारौद्रादर्शनस्पर्शनादिषु ॥ ७ ॥ तस्यांबद्धःकराभ्यांचपद्भ्यांचैवयमानुगैः ॥ मुच्यतेपापकृन्मध्येलुंठ्यमानःसगच्छति ॥८॥ काकैर्बकै
र्वृकोलूकैर्वृश्चिकैर्मशकैस्तथा ॥ भक्ष्यमाणस्तथागृध्रैर्द्रुतंमार्गेविकृष्यते ॥९॥ दह्यमानःपितर्मातर्भ्रातस्तातेतिचाकुलः ॥ वदत्यसकृदुद्विग्नोनशान्तिम
धिगच्छति ॥ १० ॥ एवंतस्मान्नरैर्मोक्षोह्यतिक्रान्तैरवाप्यते ॥ वर्षायुतायुतैः पापंयैःकृतंदुष्टबुद्धिभिः ॥ ११ ॥ तथान्यस्तुतमोनामसोऽतिशी
तःस्वभावतः ॥ महारौरववद्दीर्घस्तथातितमसावृतः ॥ १२ ॥ गोवधश्चकृतोयेनभ्रातॄणांघातएवच ॥ अबन्नबालघातीचनीयतेशीतसंकरे ॥ १३ ॥
शीतार्तास्तत्रधावन्तिनरास्तमसि दारुणे ॥ परस्परंसमासाद्यपरिरभ्याश्रयन्तिच ॥ १४ ॥ दन्तास्तेषांचभज्यन्तेशीतार्तिपरिकम्पिताः ॥ क्षुत्तृ
ष्णाप्रबलातत्रतथैवान्येऽप्युपद्रवाः ॥ १५ ॥ हिमखण्डवहोवायुर्भिनत्त्यस्थीनिदारुणः ॥ मज्जासृग्गलितंतस्मादश्नुवन्तिक्षुधान्विताः ॥ १६ ॥
लेलिह्यमानाभ्राम्यन्तेपरस्परसमागमे ॥ एवंतत्रापिसुमहान्क्लेशस्तमसिमानवैः ॥ १७ ॥ प्राप्यतेब्राह्मणश्रेष्ठयावद्दुष्कृतसंक्षयः ॥ निकृन्तन

इतिख्यातस्ततोऽन्योनरकोत्तमः ॥ १८ ॥ तस्मिन्कुलालचक्राणिभ्राम्यन्त्यविरतंपितः ॥ अदृष्टं दृष्टवद्ब्रूयादश्रुतंश्रुतमेवच ॥ १९ ॥ एकाक्षरंगुरुं यस्तुदुराचारोनमन्यते ॥ नशृणोतिगुरोर्वाक्यंशास्त्रवाक्यंतथैवच ॥ २० ॥ एतेपापादुराचारास्तत्रतैर्यमपुरुषैः ॥ तेष्वारोप्यनिकृत्यन्तेकाल सूत्रेणमानवाः ॥ २१ ॥ यमानुगांगुलिस्थेनआपादतलमस्तकम् ॥ नचैषांजीवितभ्रंशोजायतेद्विजसत्तम ॥ २२ ॥ छिन्नानितेषांशतशःखण्डान्यैक्यं व्रजन्तिच ॥ एवंवर्षसहस्राणिछिद्यन्तेपापकर्मिणः ॥२३॥ तावद्यावदशेषंवैतत्पापंहिक्षयंगतम् ॥ अप्रतिष्ठंचनरकंशृणुष्वगदतोमम ॥२४॥ यत्रस्थैर्ना रकैर्दुःखमसह्यमनुभूयते ॥ स्वधर्मरतविप्राणांविघ्नंयस्तुसमाचरेत् ॥२५॥ सबद्धैर्दारुणैःपाशैर्नीयतेचक्रसंकरैः ॥ तान्येवतत्रचक्राणिघटीयंत्राणिचा न्यतः ॥ २६ ॥ दुःखस्यहेतुभूतानिपापकर्मकृतांनृणाम् ॥ चक्रेष्वारोपिताःकेचिद्भ्राम्यन्तेतत्रमानवाः ॥२७॥ यावद्वर्षसहस्राणिनतेषांस्थितिरन्तरा ॥ घटीयन्त्रेषुचैवान्योबद्धस्तोयेयथाघटी ॥ २८ ॥ भ्राम्यन्तेमानवारक्तमुद्गिरन्तःपुनःपुनः ॥ अन्त्रैर्मुखेविनिष्क्रान्तैर्नेत्रैरग्रावलम्बिभिः ॥ २९ ॥ दुःखा नितेप्राप्नुवन्तियान्यसह्यानिजन्तुभिः ॥ असिपत्रवनंनामनरकंशृणुचापरम् ॥ ३० ॥ योजनानांसहस्रंयोज्वलदग्न्यास्तृतावनिः ॥ ब्रह्मचारिव्रतानां चतपसांविघ्नमाचरेत् ॥ ३१ ॥ असिपत्रवनंयांतियेसदोद्वेगकारिणः ॥ तप्ताःसूर्यकरैश्चण्डैर्यत्रातीवसुदारुणैः ॥ ३२ ॥ प्रपतन्तिसदातत्रप्रा णिनोनरकौकसः ॥ तन्मध्येचवनंरम्यंस्निग्धपत्रंविभाव्यते ॥ ३३ ॥ पत्राणितत्रखड्गानांफलानिद्विजसत्तम ॥ श्वानश्चतत्रसबलाः स्वनन्त्य युतशोऽभितः ॥ ३४ ॥ महावक्त्रामहादंष्ट्राव्याघ्राइवभयानकाः ॥ ततस्तद्वनमालोक्यशिशिरच्छायमग्रतः ॥ ३५ ॥ प्रयान्तिप्राणिनस्तत्रतृट्ताप परिपीडिताः ॥ हामातर्हातातइतिक्रन्दन्तोऽतीवदुःखिताः ॥ ३६ ॥ दह्यमानाङ्घ्रियुगलाधरणीस्थेनवह्निना ॥ तेषांगतानांतत्रासिपत्रपातीसमी रणः ॥ ३७ ॥ प्रवातितेनपात्यन्तेतेषांखड्गास्तथोपरि ॥ ततःपतन्तितेभूमौज्वलत्पावकसंचये ॥ ३८ ॥ लेलिह्यमानेचातीवव्याप्ताशेषमहीतले ॥ सारमेयास्ततःशीघ्रंशातयन्तिशरीरतः ॥ ३९ ॥ तेषामंगानिरुदतांत्वचश्चातीवभीषणाः ॥ असिपत्रवनंतात मयैतत्कीर्तितंतव ॥ ४० ॥ अतः परंभीमतरंतप्तकुम्भंनिबोधमे ॥ समन्ततस्तप्तकुम्भावह्निज्वालासमावृताः ॥४१॥ ज्वलदग्निचयोत्तप्तास्तैलायश्चूर्णपूरिताः ॥ तेषुदुष्कृतकर्माणोया म्यैःक्षिप्तास्त्वधोमुखाः ॥४२॥ दूषयेद्धर्मशास्त्राणियेचान्येतीर्थदूषकाः ॥ भुक्तभोगांतुयोनारीमिष्यमाणांप्रियांशुभाम् ॥ ४३ ॥ अदृष्टामपिदोषेणत्य जतेमूढचेतनः ॥ तेसमानीयपच्यंतेलोहकुम्भेषुशीघ्रतः ॥ ४४ ॥ क्वाथ्यन्तेविस्फुटद्गात्राज्वलन्मज्जाजलाविलाः ॥ स्फुटत्कपालनेत्रास्थिच्छिद्यमा नाविभीषणैः ॥ ४५ ॥ गृध्रैरुत्पाट्यमुच्यन्तेपुनस्तेष्वेववेगितैः ॥ पुनः सिमसिमायन्तेतैलेनैक्यंव्रजन्तिच ॥४६॥ द्रवीभूतैःशिरोगात्रस्नायुमांसत्वग

स्थिभिः ॥ ततोयाम्यैर्भटैराशुदर्वीघट्टनघट्टिताः ॥४७॥ कृतावर्तेमहातैलेमथ्यन्तेपापकर्मिणः ॥ एषतेविस्तरेणोक्तस्तप्तकुम्भोमयापितः ॥४८॥ इति
मार्कण्डेयमहापुराणेपितापुत्रसंवादेमहारौरवादिनरकाख्यानकथनंनामद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ अहंवैश्यकुलेजातोजन्मन्यस्मात्तु
सप्तमे ॥ समतीतेगवांरोधंनिपानेकृतवान्पुरा ॥ १ ॥ विपाकात्कर्मणस्तस्यनरकंभृशदारुणम् ॥ संप्राप्तोऽग्निशिखानाथमयोमुखखगाकुलम् ॥ २ ॥
यन्त्रपीडनगात्रासृक्प्रवाहोद्भूतकर्दमम् ॥ विकृष्यमाणदुष्कर्मितन्निपातरवाकुलम् ॥ ३ ॥ पात्यमानस्यमेतत्रसाग्रंवर्षशतंगतम् ॥ महातापार्तितप्त
स्यतृष्णादाहान्वितस्यच ॥ ४ ॥ तत्राह्लादकरःसद्यःपवनःसुखशीतलः ॥ करम्भवालुकाकुम्भमध्यस्थेवैसमागतः ॥ ५ ॥ अकस्मादेवभोतातनरर
त्नंसमागतम् ॥ तत्सम्पर्कादशेषाणांनाभवद्यातनानृणाम् ॥ ममचापियथास्वर्गेस्वर्गिणांनिर्वृतिःपरा ॥ ६ ॥ किमेतदितिचाह्लादविस्तारस्तिमिते
क्षणैः ॥ दृष्टमस्माभिरासन्नंनररत्नमनुत्तमम् ॥ ७ ॥ याम्यश्चपुरुषोघोरोदण्डहस्तोल्लसत्प्रभः ॥ पुरतोदर्शयन्मार्गमितएहीतिचब्रुवन् ॥ ८ ॥ ततस्तेज
न्तवःसर्वेमत्वातद्दर्शनात्सुखम् ॥ ऊचुःप्रांजलयोभूपक्षणमात्रंस्थितोभव ॥ ९ ॥ त्वद्गात्रसंगीपवनोह्यस्माकंसुखकारकः ॥ ततोसौनरकाभ्याशेउपविष्टः
कृपान्वितः ॥ १० ॥ पुरुषःसतदादृष्ट्वायातनाशतसंकुलम् ॥ नरकंप्राहतंयाम्यंकिङ्करंकृपयान्वितः ॥ ११ ॥ पुरुषउवाच ॥ भोयाम्यपुरुषाचक्ष्वकिं
मयादुष्कृतंकृतम् ॥ येनेदंयातनाभीमंप्राप्तोऽस्मिनरकंपरम् ॥ १२ ॥ विपश्चिदितिविख्यातोजनकानामहंकुले ॥ जातोविदेहविषयेसम्यङ्मनुजपा
लकः ॥ १३ ॥ चातुर्वर्ण्यंस्वधर्मस्थंकृत्वासंरक्षितंमया ॥ धर्मतोधर्मकल्पेनमनुनात्रयथापुरा ॥ १४ ॥ यज्ञैर्मयेष्टंबहुभिर्धर्मतः पालितामही ॥ नोत्सृ
ष्टश्चैवसंग्रामोनातिथिर्विमुखोगतः ॥ १५ ॥ पितृदेवर्षिभृत्याश्चनचापचरितामया ॥ महातापार्तितप्तस्यतृष्णादाहार्दितस्यच ॥ १६ ॥ सर्वस्यजीवभू
तस्यकृतंत्राणंसदामया ॥ कृतास्पृहाचनमयापरस्त्रीविभवादिषु ॥ १७ ॥ पर्वकालेषुपितरस्तिथिकालेषुदेवताः ॥ पुरुषंस्वयमायान्तिनिपानमिवधे
नवः ॥ १८ ॥ यतस्तेविमुखायान्तिनिःस्वस्यगृहमेधिनः ॥ तस्मादिष्टश्चपूर्तश्चधर्मौद्वावपिनश्यतः ॥ १९ ॥ पितृनिश्वासविध्वस्तंसप्तजन्मार्जितंध
नम् ॥ त्रिजन्मप्रभवंदैवोनिश्वासोहन्त्यसंशयम् ॥ २० ॥ तस्माद्दैवेचपित्र्येचनित्यमेवहितोऽभवम् ॥ सोऽहंकथमिमंप्राप्तोनरकंभृशदारुणम् ॥२१॥
॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेपितापुत्रसंवादेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ इतिपृष्टस्तदातेनशृण्वतांनोमहात्मना ॥ उवाचपुरुषोया
म्योघोरोऽपिप्रश्रितंवचः ॥ १ ॥ यमकिङ्करउवाच ॥ महाराजयथात्थत्वंतथैतन्नात्रसंशयः ॥ किन्तुस्वल्पंकृतंपापंभवतास्मारयामितत् ॥ २ ॥ वैद
र्भीतवयापत्नीपीवरीनामनामतः ॥ ऋतुमत्याऋतुर्वन्ध्यस्त्वयातस्याःकृतःपुरा ॥ ३ ॥ सशोभनायांकैकेय्यामासक्तेनततोभवान् ॥ ऋतुव्यतिक्रमात्त्वा

तोनरकंघोरमीदृशम् ॥ ४ ॥ होमकालेयथावह्निराज्यपातमवेक्षते ॥ ऋतौप्रजापतिस्तद्वद्बीजपातमवेक्षते ॥ ५ ॥ यस्तमुल्लंघ्यधर्मात्माकामेष्वासक्ति
मान्भवेत् ॥ सतुपित्र्याहणात्पापमवाप्यनरकंपतेत् ॥ ६ ॥ एतावदेवतेपापंनान्यत्किञ्चनविद्यते ॥ तदेह्यागच्छ पुण्यानामुपभोगायपार्थिव ॥ एतच्छ्रु
त्वातुराजर्षिःकृपयाजनकोऽब्रवीत् ॥ ७ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ यास्यामिदेवानुचरयत्रत्वंमांनयिष्यसि ॥ किंचित्पृच्छामितन्मेत्वंयथावद्वक्तुमर्हसि
॥ ८ ॥ वज्रतुण्डास्त्वमीकाकाःपुंसांनयनहारिणः ॥ पुनःपुनश्चनेत्राणितद्वदेषांभवन्तिहि ॥ ९ ॥ किंकर्मकृतवन्तश्चकथयैतज्जुगुप्सितम् ॥ हरन्त्येषां
तथाजिह्वांजायमानांपुनर्नवाम् ॥ १० ॥ करपत्रेणपाट्यन्तेकस्मादेतेऽतिदुःखिताः ॥ करम्भवालुकास्थाश्चतथैतेक्वाथतैलगाः ॥ ११ ॥ अयोमुखैः
खगैश्चैवकृष्यन्तेकिंविधावद ॥ विश्लिष्टदेहबन्धार्तिमहारावविराविणः ॥ १२ ॥ अयश्चञ्चुनिपातेनसर्वाङ्गक्षतविक्षताः ॥ किमेतेनिःस्वनन्तोपितुद्य
न्तेऽहर्निशंनराः ॥ १३ ॥ एताश्चान्याश्चदृश्यन्तेयातनाःपापकर्मिणाम् ॥ येनकर्मविपाकेनतन्ममोद्देशतोवद ॥ १४ ॥ ॥ यमकिङ्करउवाच ॥ ॥
यन्मांपृच्छसिभूपालपापकर्मफलोदयम् ॥ तत्तेऽहंसंप्रवक्ष्यामिसंक्षेपेणयथातथम् ॥ १५ ॥ पुण्यापुण्येहिपुरुषःपर्यायेणसमश्नुते ॥ भुञ्जतश्चक्षयंयाति
पापंपुण्यमथापिवा ॥ १६ ॥ नतुभोगादृतेपुण्यंपापंवाकर्ममानवः ॥ परित्यजतिभोगाच्चपुण्यापुण्येनिबोधमे ॥ १७ ॥ दुर्भिक्षादेवदुर्भिक्षंक्लेशात्क्लेशंभ
याद्भयम् ॥ मृतेभ्यःप्रमृतायान्तिदरिद्राःपापकर्मिणः ॥ १८ ॥ गतिंनानाविधांयान्तिजन्तवःकर्मबन्धनात् ॥ उत्सवादुत्सवंयान्तिस्वर्गात्स्वर्गंसुखा
त्सुखम् ॥१९॥ श्रद्दधानाश्चदान्ताश्चधनदाःशुभकारिणः ॥ व्याघ्रकुंजरदुर्गाणिसर्पचौरभयानितु ॥२०॥ हताःपापेनगच्छन्तिपापिनःकिमतःपरम् ॥
सुगन्धिमाल्यसद्वस्त्रसाधुयानासनाशनाः ॥ २१ ॥ स्तूयमानाःसदायान्तिपुण्यैःपुण्याटवीष्वपि ॥ अनेकशतसाहस्रजन्मसंचयसंचितम् ॥ २२ ॥
पुण्यापुण्यंनृणांतद्वत्सुखदुःखांकुरोद्भवम् ॥ यथाबीजंहिभूपालपयांसिसमवेक्षते ॥ २३ ॥ पुण्यापुण्येतथाकालदेशान्यकर्मकारकम् ॥ स्वल्पंपापंकृतंपुं
सांदेशकालोपपादितम् ॥२४॥ पादन्यासकृतंदुःखंकण्टकोत्थंप्रयच्छति॥तत्प्रभूततरंस्थूलशंकुकीलकसम्भवम् ॥२५॥ दुःखंयच्छतितद्वच्चशिरोरोगा
दिदुःसहम् ॥ अपथ्याशनशीतोष्णश्रमतापादिकारकम्॥२६॥ तथान्योन्यमपेक्षन्तेपापानिफलसङ्गमे ॥ एवंमहान्तिपापानिदीर्घरोगादिकाःक्रियाः॥
॥ २७ ॥ तद्वच्छस्त्राग्निकृच्छ्रार्तिबन्धनादिफलायवै ॥ स्वल्पंपुण्यंशुभंगन्धंहेलयासम्प्रयच्छति ॥ २८ ॥ स्पर्शंवाप्यथवाशब्दंरसंरूपमथापिवा॥चिरा
द्गुरुतरंतद्वन्महान्तमपिकालजम् ॥ २९ ॥ एवंचसुखदुःखानिपुण्यापुण्योद्भवानिवै ॥ भुञ्जानोऽनेकसंसारसम्भवानीहतिष्ठति ॥ ३० ॥ जातिदेशावरु
द्धानिज्ञानाज्ञानफलानिच ॥ तिष्ठन्तितत्रपृक्तानिलिङ्गमात्रेणचात्मनि ॥ ३१ ॥ कर्मणामनसावाचानकदाचित्क्वचिन्नरः ॥ अकुर्वन्पापकंकर्मपुण्यंवा

ण्यवतिष्ठते ॥ ३२ ॥ यद्यत्प्राप्नोतिपुरुषःसुखंदुःखमथापिवा ॥ प्रभूतमथवास्वल्पंविक्रियाकारिचेतसः ॥ ३३ ॥ तावतातस्यपुण्यंवापापंवाप्यथ
चेतरत् ॥ ३४ ॥ उपभोगात्क्षयंयातिभुज्यमानमिवाशनम् ॥ एवमेतेमहापापंयातनाभिरहर्निशम् ॥ ३५ ॥ क्षपयन्तिनराघोरंनरकान्तवि
र्तिनः ॥ तथैवराजन्पुण्यानिस्वर्गलोकेमरैःसह ॥ ३६ ॥ गन्धर्वसिद्धाप्सरसांगीताद्यैरुपभुंजते ॥ देवत्वेमानुषत्वेचतिर्यक्त्वेचशुभाशुभम् ॥ ३७ ॥
पुण्यपापोद्भवंभुंक्तेसुखदुःखोपलक्षणम् ॥ यत्त्वंपृच्छसिमांराजन्यातनाःपापकर्मिणाम् ॥ ३८ ॥ केनकेनेतिपापेनतत्तेवक्ष्याम्यशेषतः ॥ दुष्टेनचक्षु
षादृष्टाःपरदारा नराधमैः ॥ ३९ ॥ मानसेनचदुष्टेनपरद्रव्यंचसस्पृहैः ॥ वज्रतुंडाःखगास्तेषांहरंत्येतेविलोचने ॥ ४० ॥ पुनःपुनश्चसंभूतिरक्ष्णो
रेषांभवत्यथ ॥ यावतोऽक्षिनिमेषास्तुपापमेभिर्नृभिःकृतम् ॥ ४१ ॥ तावद्वर्षसहस्राणिनेत्रार्तिंप्राप्नुवंत्युत ॥ असच्छास्त्रोपदेशास्तुयैर्दत्तायैश्च
मंत्रिताः ॥ ४२ ॥ सम्यग्दृष्टेर्विनाशायरिपूणामपिमानवैः ॥ यैःशास्त्रमन्यथाप्रोक्तंयैरसद्वागुदाहृता ॥ ४३ ॥ वेददेवद्विजातीनांगुरोर्निन्दाच
यैःकृता ॥ हरंतितेषांजिह्वाश्चजायमानाःपुनःपुनः ॥ ४४ ॥ तावतोवत्सरानेतेवज्रतुंडाःसुदारुणाः ॥ मित्रभेदंतथापित्रापुत्रस्यस्वजनस्यच ॥ ४५ ॥
यज्वोपाध्याययोर्मात्रासुतस्यसहचारिणः ॥ भार्यापत्योश्चयेकेचिद्भेदंचक्रुर्नराधमाः ॥ ४६ ॥ तइमेपश्यपाट्यंतेकरपत्रेणपार्थिव ॥ परोपता
पकायेचयेचाह्लादनिषेधकाः ॥ ४७ ॥ तालवृंतानिलस्थानचंदनोशीरहारिणः ॥ प्राणान्तिकंददुस्तापमदुष्टानांचयेऽधमाः ॥ ४८ ॥ कर
म्भवालुकासंस्थास्तइमेपापभागिनः ॥ भुङ्क्तेश्राद्धंतुयोऽन्यस्यनरोन्येननिमंत्रितः ॥ ४९ ॥ दैवेवाप्यथवापैत्र्येसद्विधाकृष्यतेखगैः ॥ मर्माणियस्तु
साधूनामसद्वाग्भिर्निकृन्तति ॥ ५० ॥ तमिमेतुदमानास्तुखगास्तिष्ठन्त्यवारिताः ॥ यःकरोतिचपैशुन्यमन्यवागन्यथामतिः ॥ ५१ ॥ पाट्यतेहि
द्विधाजिह्वातस्येत्थंनिशितैःक्षुरैः ॥ मातापित्रोर्गुरूणांचयेऽवज्ञांचक्रुरुद्धताः ॥ ५२ ॥ तइमेपूयविण्मूत्रगर्त्तेमज्जन्त्यधोमुखाः ॥ देवतातिथिभूतेषु
भृत्येष्वभ्यागतेषुच ॥ ५३ ॥ अभुक्तवत्सुयेऽश्नन्तितद्वत्पित्रग्निपक्षिषु ॥ दुष्टास्तेपूयनिर्यासभुजःसूचीमुखास्तुते ॥ ५४ ॥ जायन्तेगिरिव
र्ष्माणःपश्यैतेयादृशानराः ॥ एकपंक्त्यातुयेविप्रमथवेतरवर्णजम् ॥ ५५ ॥ विषमंभोजयन्तीहविड्भुजस्तइमेयथा ॥ एकसार्थप्रयातंयेनिः
स्वमर्थार्थिनंनरम् ॥ ५६ ॥ अपास्यस्वान्नमश्नन्तितइमेश्लेष्मभोजिनः ॥ गोब्राह्मणाग्नयःस्पृष्टायैरुच्छिष्टैर्नरेश्वर ॥ ५७ ॥ तेषामेतेऽग्निकुण्डे
षुप्रज्वलत्स्वाहिताःकराः ॥ सूर्येन्दुतारकादृष्टायैरुच्छिष्टैस्तुकामतः ॥ ५८ ॥ तेषांयाम्यैर्नरैर्नेत्रेन्यस्तोवह्निःसमिध्यते ॥ गावोऽग्निर्जननीविप्रो
ज्येष्ठभ्रातापितास्वसा ॥ ५९ ॥ जामयोगुरवोवृद्धायैःस्पृष्टास्तुपदान्नृभिः ॥ बद्धांघ्रयस्तेनिगडैर्लोहैरग्निप्रतापितैः ॥ ६० ॥ अंगारराशि

मध्यस्थास्तिष्ठन्त्याजानुदाहिनः ॥ पायसंकृसरंछागंदेवान्नानिचयानिवै ॥ ६१ ॥ भुक्तानियैरसंस्कृत्यतेषांनेत्राणिपापिनाम् ॥ निपातितानां
भूपृष्ठेउद्वृत्ताक्षिनिरीक्षताम् ॥ ६२ ॥ सन्दंशैःपश्यकृष्यन्तेनरैर्याम्यैर्मुखात्ततः ॥ गुरुदेवद्विजातीनांवेदानांचनराधमैः ॥ ६३ ॥ निन्दानिशामितायै
श्चपापानामभिनन्दताम् ॥ तेषामयोमयान्कीलानग्निवर्णान्पुनःपुनः ॥ ६४ ॥ कर्णेषुपूरयन्त्येतेयाम्याविलपतामपि ॥ यैःप्रपादेवविप्रौकोदेवा
लयसभाःशुभाः ॥ ६५ ॥ भङ्क्त्वाविध्वंसमानीताःक्रोधलोभानुवर्त्तिभिः ॥ तेषामेतैःशितैःशस्त्रैर्मुहुर्विलपतांत्वचः ॥ ६६ ॥ पृथक्कुर्वन्तिवैया
म्याः शरीरादतिदारुणाः ॥ गोब्राह्मणार्कमार्गांस्तुयेऽवमेहन्तिमानवाः ॥ ६७ ॥ तेषामेतानिकृष्यन्तेगुदेनांत्राणिवायसैः ॥ दत्त्वाकन्यांयए
कस्मैद्वितीयायप्रयच्छति ॥ ६८ ॥ सत्वेवंनैकधाछिन्नःक्षारनद्यांप्रवाह्यते ॥ स्वपोषणपरोयस्तुपरित्यजतिमानवः ॥ ६९ ॥ पुत्रभृत्यकलत्रा
दिबन्धुवर्गमकिंचनम् ॥ दुर्भिक्षेसंभ्रमेवापिसोऽप्येवंयमकिंकरैः ॥ ७० ॥ उत्कृत्यदत्तानिमुखेस्वमांसान्यश्नुतेक्षुधा ॥ शरणागतान्यस्त्यजति
लोभादुत्कोचजीविकः ॥ ७१ ॥ सोऽप्येवंयंत्रपीडाभिःपीड्यतेयमकिंकरैः ॥ सुकृतंयेप्रयच्छन्तियावज्जन्मकृतंनराः ॥ ७२ ॥ तेपिष्यन्तेशिलापे
षैर्यथैतेपापकर्मिणः ॥ न्यासापहारिणोबद्धाःसर्वगात्रेषुबन्धनैः ॥ ७३॥ कृमिवृश्चिककाकोलैर्भुज्यन्तेऽहर्निशंनराः ॥ क्षुत्क्षामास्तृट्पतज्जिह्वातालवोवे
दनातुराः ॥७४॥ दिवामैथुनिनःपापाःपरदारभुजश्चये ॥ तथैवकण्टकैस्तीक्ष्णैरायसैःपश्यशाल्मलिम् ॥ ७५ ॥ आरोपिताविभिन्नांगाःप्रभूतासृक्स्रवावि
लाः ॥ मूपायामपिपश्यैतान्ध्मायमानान्यमानुगैः ॥ ७६ ॥ पुरुषैःपुरुषव्याघ्रपरदारावमार्शिनः ॥ उपाध्यायमधःकृत्वास्तब्धोयोऽध्ययनंनरः ॥७७॥ गृ
ह्णातिशिल्पमथवासोऽप्येवंशिरसाशिलाम् ॥बिभ्रत्क्लेशमवाप्नोतिजनमार्गेऽतिपीडितः॥७८॥क्षुत्क्षामोऽहर्निशंभारपीडाव्यथितमस्तकः॥मूत्रश्लेष्मपुरी
षाणियैरुत्सृष्टानिवारिणि ॥ ७९ ॥ तइमेश्लेष्मविण्मूत्रदुर्गन्धंनरकंगताः ॥ परस्परंचमांसानिभक्षयन्तिक्षुधान्विताः ॥ ८० ॥ भुक्तंनातिथ्यविधिनापूर्वमे
भिःपरस्परम् ॥ अपविद्धास्तुयैर्वेदावह्नयश्चाहिताग्निभिः ॥८१॥ तइमेशैलशृंगाग्रात्पात्यंतेऽधःपुनः पुनः ॥ पुनर्भूपतयोजीर्णायावज्जीवंतियेनराः॥८२॥
इमेकृमित्वमापन्नाभक्ष्यंतेऽत्रपिपीलिकैः ॥ नीचप्रतिग्रहाद्दानाद्याजनान्नित्यसेवनात् ॥८३॥ पाषाणमध्यकीटत्वंनरःसततमश्नुते॥पश्यतोभृत्यवर्गस्य
मित्रस्याप्यतिथेस्तथा ॥ ८४ ॥ एकोमिष्टान्नभुग्भुंक्तेज्वलदंगारसंचयम् ॥ वृकैर्भयंकरैःपृष्ठंनित्यमस्योपभुज्यते ॥ ८५ ॥ पृष्ठमांसंनृपैतेनयतोलोकस्य
भक्षितम् ॥ अंधोऽथ बधिरोमूकोभ्राम्यतेत्रक्षुधातुरः ॥ ८६ ॥ अकृतज्ञोऽधमः पुंसामुपकारिषुवर्त्तते ॥ अयंकृतघ्नोमित्राणामपकारिसुदुर्मतिः ॥८७॥

१ मूल्यं गृहीत्वा स्वकृतानुष्ठानादिफलं विक्रीणन्तीत्यर्थ. ।२ पुनर्भूपतया ये च कामतापवशानुगाः ॥ इत्येकस्मिन्पुस्तके ।

तप्तकुंभेनिपतितोविलपन्याति शोपणम् ॥ करंभवालुकांतस्मात्ततोयंत्रावपीडनम् ॥ ८८ ॥ असिपत्रवनंतस्मात्करपत्रेणपाटनम् ॥ कालसूत्रेतथा
च्छेदमनेकाश्चैवयातनाः ॥८९॥ प्राप्यनिष्कृतिमेतस्मान्नवेद्मिकथमेष्यति ॥ श्राद्धेसंगतिनोविप्राःसम्मुपेत्यपरस्परम् ॥९०॥ दुष्टाहिनिःसृतंफेनंसर्वां
गेभ्यःपिबंतिवै ॥ सुवर्णस्तेयीविप्रघ्नःसुरापोगुरुतल्पगः ॥ ९१ ॥ अधश्चोर्ध्वंचदीप्ताग्नौदह्यमानाःसमंततः ॥ ९२ ॥ तिष्ठंत्यब्दसहस्राणिसुबहूनिततः
पुनः ॥ जायन्तेमानवाःकुष्ठक्षयरोगादिचिह्निताः ॥ ९३ ॥ मृताःपुनश्चनरकंपुनर्जाताश्चतादृशम् ॥ व्याधिमृच्छंतिकल्पांतपरिमाणंनराधिप
॥९४॥ गोघ्नोन्यूनतरंयातिनरकेऽथत्रिजन्मनि ॥ तथोपपातकानांससर्वेपामितिनिश्चयः ॥९५॥ नरकप्रच्युतायान्तियेयैर्विहितपातकैः ॥ प्रयांति
योनिजातानितन्मेनिगदतःशृणु ॥९६॥ इतिमा॰महापु॰पितापुत्रसंवादेयमार्किंकरसंवादेस्वकृतकर्मभुक्तिकथनंनामचतुर्दशोध्यायः ॥१४॥ यमकिं
करउवाच ॥ पतितात्प्रतिगृह्याथखरयोनिंव्रजेद्द्विजः ॥ नरकात्प्रतिमुक्तस्तुकृमिःपतितयाजकः ॥१॥ उपाध्यायव्यलीकंतुकृत्वाश्वाभवतिद्विजः ॥ त
ज्जायांमनसावाचातद्द्रव्यंवापिकामयेत् ॥ २ ॥ गर्दभोजायतेजन्तुःपित्रोश्चाप्यवमानकः ॥ मातापितरावाक्रुश्यसारिकासम्प्रजायते ॥ ३ ॥ भ्रातुः
पत्न्यवमन्ताचकपोतत्वंप्रपद्यते ॥ तावेवपीडयित्वातुकच्छपत्वंप्रपद्यते ॥ ४ ॥ भर्तृपिण्डमुपाश्नन्यस्तदिष्टंननिषेवते ॥ सोऽपिमोहसमापन्नोजायते
वानरोमृतः ॥ ॥ ५ ॥ न्यासापहर्त्तानरकाद्विमुक्तोजायतेकृमिः ॥ असूयकश्चनरकान्मुक्तोभवतिराक्षसः ॥ ६ ॥ विश्वासहन्ताचनरोमीनयोनौप्रजा
यते ॥ धान्यंयवांस्तिलान्माषान्कुलत्थान्सर्षपांश्चणान् ॥ ७ ॥ कलायान्कलमान्मुद्गान्गोधूमानतसीस्तथा ॥ सस्यान्यन्यानिवाहृत्वामोहाज्जन्तु
रचेतनः ॥ ८ ॥ सञ्जायतेमहावक्रोमूषिकोबभ्रुसन्निभः ॥ परदाराभिमर्शात्तुवृकोघोरोऽभिजायते ॥ ९ ॥ श्वासृगालोवकोगृध्रोव्यालःकङ्कस्तथाक्र
मात् ॥ भ्रातृभार्य्यांचदुर्बुद्धिर्योधर्षयतिपापकृत् ॥ १० ॥ पुंस्कोकिलत्वमाप्नोतिसचापिनरकाच्च्युतः ॥ सखिभार्य्यांगुरोर्भार्य्यांराजभार्य्यांचपाप
कृत् ॥ ११ ॥ प्रधर्षयित्वाकामात्मासूकरोजायतेनरः ॥ यज्ञदानविवाहानांविघ्नकर्त्ताभवेत्कृमिः ॥ १२ ॥ पुनर्दातातुकन्यायाःकृमिरेवोप
जायते ॥ देवतापितृविप्राणामदत्त्वायोऽन्नमश्नुते ॥ १३ ॥ प्रमुक्तोनरकात्सोऽपिवायसःसम्प्रजायते ॥ ज्येष्ठंपितृसमंवापिभ्रातरंयोवमन्यते
॥ १४ ॥ नरकात्सोपिविभ्रष्टःक्रौंचयोनौप्रजायते ॥ शूद्रश्चब्राह्मणींगत्वाकृमियोनौप्रजायते ॥ १५ ॥ तस्यामपत्यमुत्पाद्यकाष्ठान्तः
कीटकोभवेत् ॥ सूकरःकृमिकोमद्गुश्चण्डालश्चप्रजायते ॥ १६ ॥ अकृतज्ञोऽधमःपुंसांविमुक्तोनरकान्नरः ॥ कृतघ्नःकृमिकःकीटः
पतङ्गोवृश्चिकस्तथा ॥ १७ ॥ मत्स्यस्तुवायसःकूर्मःपुक्कसोजायतेततः ॥ अशस्त्रंपुरुषंहत्वानरःसंजायतेखरः ॥ कृमिःस्त्रीवधकर्त्ताचबालहंताच

जायते ॥ ॥ १८ ॥ भोजनंचोरयित्वातुमक्षिकाजायतेनरः ॥ तत्राप्यस्तिविशेषोवैभोजनस्यशृणुष्वतम् ॥ १९ ॥ हत्वादुग्धंतुमार्जारोजाय
तेनरकाच्युतः ॥ तिलपिण्याकसंमिश्रमन्नंहत्वातुमूषकः ॥ २० ॥ घृतंहत्वातुनकुलःकाकोमद्गुरजामिषम् ॥ मत्स्यमांसापहृत्काकःश्येनोमे
षामिषापहृत् ॥ २१ ॥ चिरीवाकस्त्वपहृतेलवणेदध्नि वाकृमिः ॥ चोरयित्वापयश्चापिवलाकासंप्रजायते ॥ २२ ॥ यस्तुचोरयतेतैलंतैलपायी
सजायते ॥ मधुहृत्वानरोदंशोऽपूपंहत्वापिपीलिका ॥ २३ ॥ चोरयित्वाहविष्यान्नंजायतेगृहगोधिका ॥ आसवंचोरयित्वातुतित्तिरित्वम
वाप्नुयात् ॥ २४ ॥ अयो हत्वातुपापात्मावायसःसंप्रजायते ॥ पात्रेकांस्येपिहारीतःकपोतोरौप्यभाजने ॥ २५ ॥ हत्वातुकंचनंभांडंकृ
मियोनौप्रजायते ॥ कौशेयंचोरयित्वातुचक्रवाकत्वमृच्छति ॥ २६ ॥ कोशकारश्चकौशेयेहृतेवस्त्रेभिजायते ॥ दुकूलेशार्ङ्गकःपापोहृतेचैवांशु
केशुकः ॥ २७ ॥ ऋक्षश्चैवाविकंहत्वावस्त्रंक्षौमंचजायते ॥ कार्पासिकेहृतेक्रौंचोवह्नेर्हर्तावकःखरः ॥ २८ ॥ मयूरोवर्णकान्हृत्वापत्रशाकंच
जायते ॥ जीवञ्जीवकतांयातिरक्तवस्त्रापहृन्नरः ॥ २९ ॥ छुच्छुंदरीशुभान्गंधान्वासोहृत्वाशशोभवेत् ॥ खंजःपलालहरणेकाष्ठहृद्घुणकीटकः
॥ ३० ॥ पुष्पापहृद्दरिद्रस्तुपंगुर्यानापहृन्नरः ॥ शाकहर्त्ताचहारीतस्तोयहर्त्ताचचातकः ॥ ३१ ॥ भूमिहृन्नरकान्गत्वारौरवादीन्सुदारु
णान् ॥ तृणगुल्मलतावल्लीत्वक्सारतरुतांक्रमात् ॥ ३२ ॥ प्राप्यक्षीणाल्पपापस्तुनरोभवतिवैततः ॥ वृषस्यवृषणौछित्त्वापंढत्वंप्राप्नुयान्नरः ॥३३॥
परिहृत्यतथाभूयोजन्मनामेकविंशतिः ॥ कृमिःकीटःपतंगो वा पक्षीतोयचरोमृगः ॥ ३४ ॥ गोत्वंचप्राप्यचांडालपुल्कसादिजुगुप्सितम् ॥ पंग्वं
धोबधिरः कुष्ठीयक्ष्मणाचप्रपीडितः ॥ ३५ ॥ मुखरोगाक्षिरोगैश्चगुदरोगैश्चबाध्यते ॥ अपस्मारीचभवतिशूद्रत्वं चसगच्छति॥ ३६ ॥ एषएव
क्रमोदृष्टोगोसुवर्णादिहारिणाम् ॥ विद्यापहारिणांचैवनिष्क्रयभ्रंशिनांगुरोः ॥ ३७ ॥ जायामन्यस्यपारक्यांपुरुषःप्रतिपादयेत् ॥ प्राप्नोतिषंढतांमूढो
यातनाभ्यःपरिच्युतः ॥ ३८ ॥ यःकरोतिनरोहोममसमिद्धेहुताशने ॥ सोजीर्णवनदुःखार्तोमंदाग्निरभिजायते ॥ ३९ ॥ परनिंदाकृतघ्नत्वंपरमर्मो
पघट्टनम् ॥ नैष्ठुर्यंनिर्घृणत्वंचपरदारोपसेवनम् ॥ ४० ॥ परस्वहरणाशाचदेवतानांचकुत्सनम् ॥ निकृत्यावंचनानृणांकार्पण्यंचनृणांवधः ॥ ४१ ॥
यानिचप्रतिषिद्धानितद्वृत्तिंचप्रशंसताम् ॥ उपलक्षणानीजानियान्मुक्तानांनरकादनु ॥ ४२ ॥ दयाभूतेषुसद्वादःपरलोकंप्रतिक्रिया ॥ सत्याभूतहिता
चोक्तिर्वेदप्रामाण्यदर्शनम् ॥ ४३ ॥ गुरुदेवर्षिसिद्धर्षिपूजनंसाधुसंगमः ॥ सत्क्रियाभ्यसनंमैत्रीचैतद्बुध्येतपंडितः ॥ ४४ ॥ अन्यानिचैव
सद्धर्मक्रियाभूतानियानिच ॥ स्वर्गच्युतानांलिंगानिपुरुषाणामपापिनाम् ॥ ४५ ॥ एतदुद्देशतोराजन्भवतांकथितंमया ॥ स्वकर्मफलभोक्तृणां

पुण्यानांपापिनांतथा ॥ ४६ ॥ तदेह्यन्यत्रगच्छामोदृष्टंसर्वंत्वयाधुना ॥ त्वयाचदृष्टोनरकस्तदेह्यन्यत्रगम्यताम् ॥ ४७ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥
ततस्तमग्रतःकृत्वासराजागंतुमुद्यतः ॥ ततश्चसर्वैरुत्क्रुष्टंयातनास्थायिभिर्नृभिः॥४८॥प्रसादंकुरुभूपेतितिष्ठतावन्मुहूर्त्तकम्॥त्वदंगसंगीपवनोमनोह्लाद
यतेहिनः॥४९॥परितापंचगात्रेषुपीडांबाधांचकृत्स्नशः॥अपहंतिनरव्याघ्रकृपांकुरुमहीपते॥५०॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तेषांतंयाम्यंपुरुषंततः ॥ पप्रच्छक
थमेतेपामाह्लादोमयितिष्ठति॥५१॥ किंमयाकर्मतत्पुण्यंमर्त्यलोकेमहत्कृतम्॥ आह्लाददायिनीव्युष्टिर्यस्येयंतदुदीरय ॥५२॥ याम्यउवाच ॥ पितृदेवा
तिथिप्रेष्यशिष्टेनान्नेनतेतनुः॥पुष्टिमभ्यागतायस्मात्तद्गतंचमनोयतः॥५३॥ततस्त्वद्गात्रसंसर्गीपवनोह्लाददायकः॥ पापकर्मकृतोराजन्यातनानप्रबा
धते॥५४॥ अश्वमेधादयोयज्ञास्त्वयेष्टाविधिवद्यतः ॥ ततस्त्वद्दर्शनाद्याम्यायंत्रशस्त्राग्निवायसाः॥ ५५॥ पीडनच्छेददाहादिमहादुःखस्यहेतवः॥मृदुत्व
मागताराजंस्तेजसोपहतास्तव ॥५६॥ राजोवाच ॥ नस्वर्गेब्रह्मलोकेवातत्सुखंप्राप्यतेनरैः॥यदार्त्तजंतुनिर्वाणदानोत्थमितिमेमतिः॥५७॥यदिमत्सन्नि
धावेतान्यातनानप्रबाधते ॥ ततोभद्रमुखात्राहंस्थास्येस्थाणुरिवाचलः॥ ५८ ॥ यमपुरुषउवाच ॥ एहिराजेंद्रगच्छामिनिजपुण्यसमार्जितान्॥ भुंक्ष्व
भोगांस्तुभुज्यंतुयातनाःपापकर्मिणः॥५९॥राजोवाच॥तस्मान्नतावद्यास्यामियावदेतेसुदुःखिताः॥मत्सन्निधानात्सुखिनोभवंतिनरकौकसः॥६०॥धि
क्तस्यजीवितंपुंसःशरणार्थिनमागतम्॥ योनार्त्तमनुगृह्णातिवैरिपक्षमपिध्रुवम्॥६१॥यज्ञदानतपांसीहपरत्रचनभूतये॥ भवंतितस्ययस्यार्त्तपरित्राणेनमा
नसम्॥६२॥नरस्ययस्यकठिनंमनोबालातुरादिषु॥वृद्धेषुचनतंमन्येमानुषंराक्षसोहिसः॥६३॥ एषांसत्सन्निकर्षात्तुयद्यग्निपरितापजम्॥ तथोग्रगंधजंवा
पिदुःखंनरकसंभवम्॥६४॥क्षुत्पिपासोद्भवंदुःखंयच्चमूर्छाप्रदंमहत्॥ विनाशमेतितद्भद्रमन्येस्वर्गसुखात्परम्॥६५॥ प्राप्स्यंतेतेयदिसुखंबहवोदुःखितेम
यि॥ किंवाप्राप्तंमयानस्यात्तस्मात्त्वंवदमाचिरम्॥ ६६ ॥ याम्यउवाच ॥ एषधर्मश्चशक्रश्चत्वांनेतुंसमुपागतौ ॥ अवश्यमस्माद्गन्तव्यंतस्मात्पार्थिवगम्य
ताम् ॥ ६७ ॥ धर्मउवाच ॥ नयामित्वामहंस्वर्गंत्वयासम्यगुपासितः ॥ विमानमेतदारुह्यमाविलंबस्वगम्यताम् ॥ ६८ ॥ राजोवाच ॥ नरकेमानवाधर्म
पीड्यमानाःसहस्रशः ॥ त्राहीत्यमीचक्रंदंतिमामतोनव्रजाम्यहम् ॥ ६९ ॥ इन्द्रउवाच ॥ कर्मणानरकप्राप्तिरेषांपापिष्ठकर्मणाम् ॥ स्वर्गस्त्वयापिगन्त
व्योनृपपुण्येनकर्मणा ॥ ७० ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ यदिजानासिधर्मत्वंत्वंवादेवशतक्रतो ॥ ममयावत्प्रमाणंतुशुभंतद्वक्तुमर्हथः ॥ ७१ ॥ ॥ धर्म
उवाच ॥ अब्बिन्दवोयथांभोधौयथावादिवितारकाः ॥ यथावावर्षतोधारागंगायांसिकतायथा ॥ ७२ ॥ असंख्येयामहाराजन्नानायोनिषुजंतवः॥तथात
वापिपुण्यस्यसंख्यानैवोपपद्यते ॥७३॥ अनुकंपामिमामद्यनारकेष्विहकुर्वता॥तदेवशतसाहस्रसंख्यानीतंत्वयानृप ॥७४॥ तद्गच्छत्वंनृपश्रेष्ठतद्भोक्तुमम

रालयम् ॥ एतेतुनरकेपापंक्षपयंतुस्वकर्मजम् ७५॥ राजोवाच ॥ कथंस्पृहांकरिष्यंतिमत्संपर्कायमानवाः॥ यदिमत्संनिधावेषामुत्कर्षोनोपपद्यते॥७६॥
तस्माद्यत्सुकृतंकिंचिन्ममास्तित्रिदशाधिप॥ मुच्यंतांतेननरकात्पापिनोयातनागताः ॥७७॥ इन्द्रउवाच ॥ एवमूर्ध्वतरंस्थानंत्वयाप्राप्तंमहीपते॥ एतां
स्तुनरकात्पश्यविमुक्तान्पापकर्मिणः ॥७८॥ पुत्रउवाच॥ततोपतत्पुष्पवृष्टिस्तस्योपरिमहीपतेः॥विमानंचाधिरोप्यैनंस्वर्लोकमनयद्धरिः॥७९॥अहंचा
न्येचयेतत्रयातनाभ्यःपरिच्युताः ॥ स्वकर्मफलनिर्दिष्टंततोयोन्यंतरंगताः॥८०॥ एवमेतेसमाख्यातानरकाद्विजसत्तम॥ येनयेनचपापेनयांयांयोनिमुपै
तिवै॥८१॥तत्तत्सर्वंसमाख्यातंयथादृष्टंमयापुरा॥ पुरानुभवजंज्ञानमवाप्यकथितंतव ॥ अतःपरंमहाभागकिमन्यत्कथयामिते ॥८२॥इतिश्रीमार्कण्डे
यम०पितापुत्रसंवादेनरकस्थोद्धारवर्णनंनामपंचदशोऽध्यायः॥ १५॥पितोवाच॥कथितंमेत्वयावत्ससंसारस्यव्यवस्थितम्॥ स्वरूपमपिदेहस्यघटीयंत्र
वदव्ययम्॥ १॥तदेवमेतदखिलंममावगतमीदृशम्॥किंमयावदकर्त्तव्यमेवमस्मिन्व्यवस्थिते॥२॥ ॥पुत्रउवाच॥यदिमद्वचनंतातश्रद्धास्यविशंकितः॥
तत्परित्यज्यगार्हस्थ्यंवानप्रस्थमनाभव ॥ ३ ॥ तमनुष्ठायविधिवद्विहायाग्निपरिग्रहम् ॥ आत्मन्यात्मानमाधायनिर्द्वंद्वोनिष्परिग्रहः ॥ ४ ॥ एकां
तशीलोवश्यात्माभवभिक्षुरतंद्रितः॥ तत्रयोगपरोभूत्वाबाह्यस्पर्शविवर्जितः॥५॥ततःप्राप्स्यसितंयोगंदुःखसंयोगभेषजम् ॥ मुक्तिहेतुमनौपम्यमनाख्ये
यमसंज्ञितम् ॥ तत्संयोगान्नतेयोगोभूयोभूतैर्भविष्यति ॥६॥ ॥ पितोवाच ॥ वत्सयोगंममाचक्ष्वमुक्तिहेतुमतःपरम् ॥७॥ येनभूतैःपुनर्भूतोनेदृग्दुःख
मवाप्नुयाम् ॥ यत्रासक्तिपरस्यात्माममसंसारबंधनैः ॥८॥ नेतियोगमयोगोपितंयोगमधुनावद ॥ संसारादित्यतापार्त्तिविप्लुष्यद्देहिमानसम् ॥९॥
ब्रह्मज्ञानांबुशीतेनसिंचमांवाक्यवारिणा ॥ अविद्याकृष्णसर्पेणदष्टंतद्विषपीडितम् ॥ १० ॥ स्ववाक्यामृतदानेनमांजीवयपुनर्मृतम् ॥ पुत्रदारगृहक्षेत्र
ममत्वनिगडार्दितम् ॥ मांमोचयेष्टसद्भावविज्ञानोद्घाटनैश्चिरम् ॥११॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ शृणुताततथायोगोदत्तात्रेयेणधीमता ॥ अलर्कायपुराप्रो
क्तःसम्यक्पृष्टेनविस्तरात् ॥ १२ ॥ ॥ पितोवाच ॥ ॥ दत्तात्रेयस्सुतःकस्यकथंवायोगमुक्तवान् ॥ कश्चालर्कोमहाभागोयोयोगंपरिपृष्टवान् ॥१३॥
॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ कौशिकोब्राह्मणःकश्चित्प्रतिष्ठानेभवत्पुरे ॥ १४ ॥ सोन्यजन्मकृतैःपापैःकुष्ठरोगातुरोभवत् ॥ तंतथाव्याधितंभार्यापतिंदे
वमिवार्चयत् ॥ १५ ॥ पादाभ्यंगांगसंवाहस्नानाच्छादनभोजनैः ॥ श्लेष्ममूत्रपुरीषासृक्प्रवाहक्षालनेनच ॥ १६ ॥ रहस्येवोपचारेणप्रियसंभाषणे
नच ॥ सततंपूज्यमानोपितयातीवविनीतया ॥ १७ ॥ अतितीव्रप्रकोपत्वान्निर्भर्त्सयतिदारुणः ॥ तथापिप्रणतासाध्वीतममन्यतदैवतम् ॥ १८ ॥
तंतथाप्यतिबीभत्संसर्वश्रेष्ठममन्यत ॥ अचंक्रमणशीलोपिसकदाचिद्द्विजोत्तमः ॥ १९ ॥ प्राहभार्यांनयस्वेतित्वंमांतस्यानिवेशनम् ॥ यासावेश्या

मयादृष्टाराजमार्गेगृहेसता ॥ २० ॥ तांमेप्रापयधर्मज्ञसैवमेत्रद्दिवर्त्तते ॥ दृष्टासूर्योदयेबालारात्रिश्चैयमुपागता ॥ २१ ॥ दर्शनानंतरंसामेहृदयान्नापस
र्पति ॥ यदिसाचारुसर्वांगीपीनश्रोणिपयोधरा ॥२२॥ नोपगूहतितन्वंगीतन्मांद्रक्ष्यसिवैमृतम् ॥वामःकामोमनुष्याणांबहुभिःप्राप्यचेतसः ॥ २३ ॥
ममाऽशक्तिश्चगमनेसंकुलंप्रतिभातिमे ॥ तत्तदावचनंश्रुत्वाभर्तुःकामातुरस्यसा ॥ २४ ॥ तत्पत्नीव्याकुलाजातामहाभागापतिव्रता ॥ गाढंपरिकरंबद्ध्वा
शुल्कमादायचाधिकम् ॥ २५ ॥ स्कंधेभर्त्तारमारोप्यजगाममृदुगामिनी ॥ निशिमेघावृतेव्योम्निचलद्विद्युत्चदृश्यते ॥ २६ ॥ राजमार्गेप्रियंभर्तुश्चि
कीर्षंतीद्विजांगना ॥पथिशूलेतदाप्रोतमचोरंचोरशंकया ॥२७॥ माण्डव्यमतिदुःखार्तमंधकारेचसद्विजः ॥ पत्नीस्कंधसमारूढश्चालयामासकौशिकः
॥२८॥वामांगेनाथसंक्रुद्धोमांडव्यस्तमुवाचह ॥ येनाहमेवमत्यर्थंदुःखितश्चालितोवृथा ॥२९॥ इत्थंकष्टमनुप्राप्तःसपापात्मानराधमः ॥ सूर्योदयेऽवशः
प्राणैर्वियोक्ष्यतिनसंशयः ॥ ३० ॥ भास्करालोकनादेवसविनाशमवाप्स्यति ॥ तस्यभार्याततः श्रुत्वातंशापमतिदारुणम् ॥ ३१ ॥ प्रोवाचव्यथिता
सूर्योनैवोदयमुपेष्यति ॥ ततःसूर्योदयाभावादभवत्संततानिशा ॥ ३२ ॥ बहून्यहःप्रमाणानिततोदेवाभयंययुः ॥ निःस्वाध्यायवषट्कारंस्वधास्वाहा
विवर्जितम् ॥ ३३ ॥ कथंनुखल्विदंसर्वंनगच्छेत्संक्षयंजगत् ॥ अहोरात्रव्यवस्थायाविनामासर्तुसंक्षयः ॥ ३४ ॥ तत्संक्षयान्नत्वयनेज्ञायेतेदक्षिणोत्तरे ॥
॥ ३५ ॥ विनाचायनविज्ञानंकालःसंवत्सरःकुतः ॥ पतिव्रतायावचनान्नोद्गच्छतिदिवाकरः ॥ ३६ ॥ सूर्योदयंविनानैवस्नानदानादिकाः क्रियाः ॥
अग्नेर्विहरणंचैवक्रत्वभावश्चलक्ष्यते ॥ ३७ ॥ नकालेनविनाचेष्टिर्नचयज्ञादिकाःक्रियाः ॥ नश्यंतिसर्वभूतानितमोभूतेचराचरे ॥ ३८ ॥ नैवाप्यायनम
स्माकंविनाहोमेनजायते ॥ वयमाप्यायितामर्त्यैर्यज्ञभागैर्यथोचितैः ॥ ३९ ॥ वृष्ट्यादिनानुगृह्णीमोमर्त्यान्सस्याभिवृद्धये ॥ निष्पादितास्वोषधीषुम
र्त्यायज्ञैर्यजंतिनः ॥ ४० ॥ एवंवयंप्रयच्छामःकामान्यज्ञादिपूजिताः ॥ अधोहिवर्षामवयंमर्त्याश्चोर्ध्वंप्रवर्षिणः ॥ ४१ ॥ तोयवर्षेणहिवयंहविर्वर्षेणमा
नवाः ॥ येस्माकंनप्रयच्छंतिनित्यनैमित्तिकीःक्रियाः ॥ ४२ ॥ क्रतुभागंदुरात्मानःस्वयंवाश्नंतिलोलुपाः ॥ विनाशायवयंतेषांतोयसूर्याग्निमारुताः ॥
॥ ४३ ॥ क्षितिंचसंदूषयामःपापानामपकारिणाम् ॥ दुष्टतोयादिदोषेणतेषांदुष्कृतकर्मणाम् ॥ ४४ ॥ उपसर्गाःप्रवर्त्ततेमरणायसुदारुणाः ॥ येत्व
स्मान्प्रीणयित्वातुभुंजतेशेषमात्मना ॥ ४५ ॥ तेषांपुण्यतमाँल्लोकान्वितरामोमहात्मनाम् ॥ तन्नास्तिसर्वमेतद्धिनचोपायव्यवस्थितम् ॥ ४६ ॥ कथं
नुदिनसंगःस्यादन्योन्यमवदन्सुराः ॥ तेषामेवसमेतानांयज्ञव्युच्छित्तिशंकिनाम् ॥ ४७ ॥ देवानांवचनंश्रुत्वाप्राहदेवःप्रजापतिः ॥ तेजःपरंतेजसैव
तपसाचतपस्तथा ॥ ४८ ॥ प्रशाम्यत्यमरास्तस्माच्छृणुध्वंवचनंमम ॥ पतिव्रतायामाहात्म्यान्नोद्गच्छतिदिवाकरः ॥ ४९ ॥ तस्यचानुदयाद्धानिर्म

त्यौनांभवतांयथा ॥ तस्मात्पतिव्रतामत्रेरनसूयांतपस्विनीम् ॥ प्रसादयतवैपत्नींभानोरुदयकाम्यया ॥ ५० ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ तैःसाप्रसा
दितागत्वाप्राहेष्टंव्रियतामिति ॥ अयाचंतदिनंदेवाभवत्विवितियथापुरा ॥ ५१ ॥ अनसूयोवाच ॥ पतिव्रतायामाहात्म्यंनहीयेतकथंत्विति ॥ ५२ ॥
संमान्यतांतथासाध्वींतथाप्रेष्याम्यहंसुराः ॥ यथापुनरहोरात्रसंस्थानमुपजायते ॥ ५३ ॥ यथाचतस्याःसपतिर्नशापान्नाशमेष्यति ॥ ॥ पुत्र
उवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वासुरांस्तस्यागत्वासामंदिरंशुभा ॥ ५४ ॥ उवाचकुशलंपृष्ट्वाधर्मंभर्तुस्तथात्मनः ॥ कच्चिन्नंदसिकल्याणिस्वभर्तुःसुखदायिनी
॥ ५५ ॥ कच्चिचाखिलदेवेभ्योमन्यसेह्यधिकंपतिम् ॥ भर्तुःशुश्रूपणादेवमयाप्राप्तंमहत्फलम् ॥ ५६ ॥ सर्वकामफलावाप्तिःपत्युःशुश्रूषणात्स्त्रियाः ॥
पंचर्णानिमनुष्येणसाध्विदेयानिसर्वदा ॥ ५७ ॥ तथात्मवर्णधर्मेणकर्तव्योधनसंचयः ॥ प्राप्तश्चार्थस्तथापात्रेविनियोज्योविधानतः ॥ ५८ ॥ सत्या
र्जवतपोदानदयायुक्तोभवेत्सदा ॥ क्रियाचशास्त्रनिर्दिष्टारागद्वेपविवर्जिता ॥ ५९ ॥ कर्त्तव्याहरहःश्रद्धापुरस्कारेणशक्तितः ॥ स्वजातिविहितानेवंलो
कान्प्राप्नोतिमानवः ॥ ६० ॥ क्लेशेनमहतासाध्विप्राजापत्यादिकान्क्रमात् ॥ स्त्रियश्चैवंसमस्तस्यनरैर्दुःखार्जितस्यवै ॥ ६१ ॥ पुण्यस्यार्द्धापहारि
ण्यःपतिशुश्रूपयैवहि ॥ नास्तिस्त्रीणांपृथग्यज्ञोनश्राद्धंनाप्युपोषितम् ॥ ६२ ॥ भर्तुःशुश्रूपयैवैतांल्लोकानिष्टान्व्रजंतिहि ॥ तस्मात्साध्विमहाभागेपति
शुश्रूषणंप्रति ॥ त्वयामतिःसदाकार्यायतोभर्त्तापरागतिः ॥६३॥ यद्देवेभ्योयच्चपित्रादिकेभ्यःकुर्याद्भर्ताभ्यर्चनंसत्क्रियाश्च ॥ तस्यार्द्धंवैकेवलानन्यचि
त्तानारीभुङ्क्तेभर्तृशुश्रूपयैव ॥ ६४ ॥ ॥ पुत्र उवाच ॥ ॥ तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वाप्रतिपूज्यतदादरात् ॥ प्रत्युवाचात्रिपत्नीतामनसूयामिदंवचः॥६५॥
धन्यास्म्यनुगृहीतास्मिदैवस्याप्यवलोकतः ॥ यन्मेप्रकृतिकल्याणिश्रद्धांवर्धयसेपुनः ॥६६॥ जानाम्येतन्ननारीणांकच्चित्पतिसमागतिः ॥ तत्प्रीतिश्चो
पकारायइहलोकेपरत्रच ॥ ६७ ॥ पतिप्रसादादिहचप्रेत्यचैवयशस्विनी ॥ नारीसुखमवाप्नोतिनार्याभर्त्ताहिदैवतम् ॥ ६८ ॥ सात्वंब्रूहिमहाभागेप्राप्ता
यामममंदिरम् ॥ आर्यायाःकिंनुकर्त्तव्यंमयार्येणापिवाशुभे ॥६९॥ अनसूयोवाच ॥ एतेदेवाःसहेन्द्रेणमामुपागम्यदुःखिताः॥ तद्वाक्यापास्तसत्कर्मदि
ननक्तनिरूपणाः ॥ ७० ॥ याचंतेहर्निशासंस्थांयथावदविखंडिताम् ॥ अहंतदर्थमायाताशृणुचैतद्वचोमम ॥७१॥ दिनाभावात्समस्तानामभावोया
गकर्मणाम् ॥ तदभावात्सुराःपुष्टिंनोपयांतितपस्विनि॥७२॥अह्नश्चैवसमुच्छेदादुच्छेदःसर्वकर्मणाम् ॥ तदुच्छेदादनावृष्ट्याजगदुच्छेदमेष्यति॥७३॥
तत्त्वमिच्छसिधैर्येणजगदुद्धर्त्तुमापदः ॥ प्रसीदसाध्विलोकानांपूर्ववद्वर्त्ततांरविः ॥७४॥ ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ ॥ मांडव्येनमहाभागेशप्तोभर्त्ताममेश्वरः॥
सूर्योदयेविनाशंत्वंप्राप्स्यसीत्यतिमन्युना ॥७५॥ ॥ अनसूयोवाचः॥ यदितेरोचतेभद्रेततस्तद्वचनादहम् ॥ करोमिपूर्ववद्देहंभर्त्तारंवचनात्तव ॥७६॥

मयापिसर्वथास्त्रीणांमाहात्म्यंवरवर्णिनि ॥ पतिव्रतानामाराध्यमितिसंमानयामिते ॥ ७७ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ तथेत्युक्तेतथासूर्यमाजुहावतप
स्विनी ॥ अनसूयार्घ्यमुद्यम्यसार्धरात्रेतदानिशि ॥७८॥ ततोविवस्वान्भगवान्फुल्लपद्मारुणाकृतिः ॥ शैलाधिराजमुदयमारुरोहोरुमंडलः॥ ७९ ॥
समनंतरमेवास्याभर्त्ताप्राणैर्व्ययुज्यत ॥ पपातचमहीपृष्ठेपतंतंजगृहेचसा ॥ ८० ॥ ॥ अनसूयोवाच ॥ ॥ नविषादस्त्वयाभद्रेकर्तव्यःपश्यमे
बलम् ॥ पतिशुश्रूषयावाप्तंतपसःकिंचिरेणमे ॥ ८१ ॥ यथाभर्तृसमंनान्यमपश्यंपुरुषंक्वचित् ॥ रूपतःशीलतोबुद्ध्यावाङ्माधुर्यादिभूषणैः॥८२॥
तेनसत्येनविप्रोयंव्याधिमुक्तःपुनर्युवा ॥ प्राप्तोनुजीवितंभार्यासहायःशरदांशतम् ॥८३॥ यथाभर्तृसमंनान्यमहंपश्यामिदैवतम् ॥ तेनसत्येनविप्रोयं
पुनर्जीवत्वनामयः ॥ ८४ ॥ कर्मणामनसावाचाभर्तुराराधनंप्रति ॥ यथाममोद्यमोनित्यंतथायंजीवताद्द्विजः ॥ ८५ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥
ततोविप्रःसमुत्तस्थौव्याधिमुक्तःपुनर्युवा ॥ स्वभाभिर्भासयन्वेश्मवृंदारकइवाजरः ॥ ८६ ॥ ततोपतत्पुष्पवृष्टिर्देववाद्यानिसस्वनुः ॥ लेभिरेच
मुदंदेवाअनसूयामथाब्रुवन् ॥ ८७ ॥ देवाऊचुः ॥ वरंवृणीष्वकल्याणिदेवकार्यंमहत्कृतम् ॥ आदित्योदयसद्भावाद्वरंवरयसुव्रते ॥ त्वयाय
स्मात्ततोदेवावरदास्तेतपस्विनि ॥ ८८ ॥ ॥ अनसूयोवाच ॥ ॥ यदि देवाःप्रसन्नामेपितामहपुरोगमाः ॥ ८९ ॥ वरदावरयोग्याचयद्यहंभवतां
मता ॥ तद्यांतुममपुत्रत्वंब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ योगंचप्राप्नुयां भर्तृसहिताक्लेशमुक्तये ॥ ९० ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ एवमस्त्वितिदेवास्तां
ब्रह्मविष्णुशिवादयः ॥ ॥ ९१ ॥ उक्त्वाजग्मुर्यथान्यायमनुमान्यतपस्विनीम् ॥ ततः कालेबहुतिथेद्वितीयोब्रह्मणःसुतः ॥ ९२ ॥ स्व
भार्यांभगवानत्रिरनसूयामपश्यत ॥ ऋतुस्नातांसुचार्वंगींलोभनीयतमाकृतिम् ॥ ९३ ॥ सकामस्तोमनसाभेजेसमुनिस्तामनिंदिताम् ॥ तस्या
भिपश्यतस्तांतुविकारोयोभ्यजायत ॥ ९४ ॥ तमपोवाहपवनस्तिर्यगूर्ध्वंचवेगवान् ॥ ब्रह्मरूपंचशुक्लाभंपतमानंसमंततः ॥ ९५ ॥ सोम
रूपंरजोरूपंदिशस्तंजगृहुर्दश ॥ ससोमोमानसोजज्ञेतस्यामत्रेःप्रजापतेः ॥ ९६ ॥ पुत्रःसमस्ततत्त्वानामायुराधारएवच ॥ तुष्टेनविष्णुना
जज्ञेदत्तात्रेयोमहात्मना ॥ ९७ ॥ स्वशरीरात्समुत्पन्नःसत्त्वोद्रिक्तोद्विजोत्तमः ॥ दत्तात्रेयइतिख्यातःसोनसूयास्तनंपपौ ॥ ९८ ॥ विष्णु
रेवावतीर्णोसौद्वितीयोत्रेः सुतोभवत् ॥ सप्ताहात्प्रच्युतोमातुरुदरात्कुपितोयतः ॥ ९९ ॥ स हैहयेंद्रमुपावृत्तमपराध्यन्तमुद्धतम् ॥ दृष्ट्वात्रोकुपितः
सद्यो दग्धुकामःसहैहयम् ॥ १०० ॥ गर्भवासमहायासदुःखामर्षसमन्वितः ॥ दुर्वासास्तमसायुक्तो रुद्रांशःसोभ्यजायत ॥ ॥ १ ॥ इति
पुत्रत्रयंतस्याजज्ञेब्रह्मेशवैष्णवम् ॥ सोमोब्रह्माभवद्विष्णुर्दत्तात्रेयोभ्यजायत ॥ २ ॥ दुर्वासाःशंकरोजज्ञेवरदानादिवौकसाम् ॥ सोमःस्वरश्मिभि

शीतैर्वीरुदौषधिमानवान् ॥ १०३ ॥ आप्याययन्सदास्वर्गेवर्त्ततेसप्रजापतिः ॥ दत्तात्रेयःप्रजाःपातिदुष्टदैत्यनिबर्हणात् ॥ ४ ॥ शिष्टानुग्रहकृद्यो
गीज्ञेयश्चांशःसवैष्णवः ॥ निर्दहत्यवमंतारंदुर्वासाभगवानजः ॥ ५ ॥ रौद्रंभावंसमाश्रित्यदृङ्मनोवाग्भिरुद्धतः ॥ सोमत्वंभगवानत्रिःपुनश्चक्रे
प्रजापतिः ॥ ६ ॥ दत्तात्रेयोपिविषयान्योगस्थोदृष्टशेहरिः ॥ दुर्वासाःपितरंत्यक्त्वामातरंचोत्तमंव्रतम् ॥ ७ ॥ उन्मत्ताख्यंसमाश्रित्यपरिबभ्राम
मेदिनीम् ॥ मुनिपुत्रवृतोयोगीदत्तात्रेयोप्यसंगिताम् ॥ ८ ॥ अभीप्समानःसरसिनिममज्जचिरंविभुः ॥ तथापितंमहात्मानमतीवप्रियदर्शनम् ॥
॥ ९ ॥ तत्यजुर्नकुमारास्तेसरसस्तीरसंश्रयाः ॥ दिव्येवर्षशतेपूर्णेयदातेनत्यजंतितम् ॥ ११० ॥ तत्प्रीत्यासरसस्तीरंसर्वेमुनिकुमारकाः ॥ ततोदिव्यां
वरधरांसुरूपांसुनितंबिनीम् ॥११॥ नारीमादायकल्याणीमुत्ततारजलान्मुनिः ॥ स्त्रीसन्निकर्षिणंह्येतेपरित्यक्ष्यंतिमामिति ॥१२॥ मुनिपुत्रास्ततोयो
गेस्थास्यतीति विचिंतयन् ॥ तथापितेमुनिसुतानत्यजंतियदामुनिम् ॥ १३ ॥ ततःसहतयानार्यामद्यपानमथाकरोत् ॥ सुरापानरतंतेनसभार्यंतत्य
जुस्ततः ॥१४॥ गीतवाद्यादिवनिताभोगसंसर्गदूषितम् ॥ मन्यमानामहात्मानंतयासहबहिष्क्रियम् ॥१५॥ नावापदोषंयोगीशोवारुणींसपिबन्नपि॥
अंतावसायिवेश्मांतर्मातरिश्वास्पृशन्निव ॥ १६ ॥ सुरांपिबन्सपत्नीकस्तपस्तेपेसयोगवित् ॥ योगीश्वरश्चिन्त्यमानोयोगिभिर्मुक्तिकांक्षिभिः ॥
॥ १७ ॥ कस्यचित्त्वथकालस्यकार्त्तवीर्योर्जुनोबली ॥ कृतवीर्ये दिवंयातेमंत्रिभिःसपुरोहितैः ॥ १८ ॥ पौरैश्चात्माभिषेकार्थंसमाहूतोब्रवीदिदम् ॥
नाहंराज्यंकरिष्यामिमंत्रिणोनरकोत्तरम् ॥ १९ ॥ यदर्थंगृह्यतेशुल्कंतदनिष्पादयन्वृथा ॥ पण्यानांद्वादशंभागंभूपालायवणिग्जनाः ॥ १२० ॥
दत्त्वात्मरक्षिभिर्मार्गेरक्षितोयातिदस्युतः ॥ गोपाश्चघृततक्रादेःषड्भागंचकृषीवलाः ॥ २१ ॥ दत्त्वान्यद्भूभुजेदद्युर्यदिभागंततोधिकम् ॥ पण्यादी
नामशेषाणांवणिजोगृह्णतस्ततः ॥ २२ ॥ अग्निहोत्रंतपःसत्यंवेदानांचैवसाधनम् ॥ आतिथ्यंवैश्वदेवं चइष्टमित्यभिधीयते ॥ २३ ॥ वापीकूपतडा
गानिदेवतायतनानिच ॥ अन्नप्रदानमर्थिभ्यःपूर्त्तमित्यभिधीयते ॥ २४ ॥ इष्टापूर्त्तविनाशायतद्राज्ञश्चौरकर्मिणः ॥ यदन्यैःपाल्यतेलोकस्तद्वृत्त्ये
तरसंश्रितः ॥ २५ ॥ गृह्णतोबलिषड्भागंनृपतेर्नरकोध्रुवम् ॥ निरूपितमिदंराज्ञःपूर्वैरक्षणवेतनम् ॥ २६ ॥ अरक्षंश्चोरतश्चोरस्तद्धनंनृपतेर्भवेत् ॥
तस्माद्यदितपस्तप्त्वाप्राप्तोयोगित्वमीप्सितम् ॥ २७ ॥ भुवःपालनसामर्थ्ययुक्तएकोमहीपतिः ॥ पृथिव्यामस्त्रभृन्नाद्याप्यहमेवर्द्धिसंयुतः ॥ २८ ॥
ततोभविष्येनात्मानंकरिष्येपापभागिनम् ॥ तस्यतंनिश्चयंज्ञात्वामंत्रिमध्यस्थितोब्रवीत् ॥ २९ ॥ गर्गोनाममहाबुद्धिर्मुनिर्भूपवयोतिगः ॥ भक्त्या
तुकृपयाविष्टस्तंतोषयितुमर्हति ॥ १३० ॥ यद्येवकर्तुकामस्त्वंराज्यंसम्यक्प्रशासितुम् ॥ ततःशृणुष्वमेवाक्यंकुरुष्वचनृपात्मज ॥ १३१ ॥

दत्तात्रेयंमहात्मानंसह्यद्रोणीकृताश्रमम् ॥ तमाराधयभूपालपातियोभुवनत्रयम् ॥ १३२ ॥ योगयुक्तंमहात्मानंसर्वत्रसमदर्शिनम् ॥ विष्णोरंशं
जगद्धातुरवतीर्णंधरातले ॥ ३३ ॥ यमाराध्य सहस्राक्षः प्राप्तवान्पदमात्मनः ॥ हृतं दुरात्मभिर्दैत्यैर्जघान चदितेः सुतान् ॥ ३४ ॥
॥ ॥ अर्जुनउवाच ॥ ॥ कथमाराधितोदेवैर्दत्तात्रेयःप्रतापवान् ॥ कथंवापहृतंदैत्यैरिंद्रत्वंप्रापवासवः ॥ ३५ ॥ ॥ गर्गउवाच ॥ ॥
दैत्यानांदेवतानांचयुद्धमासीत्सुदारुणम् ॥ दैत्यानामीश्वरेजंभेदेवानांचशचीपतौ :॥ ३६ ॥ तेषांतुयुध्यमानानांदिव्यःसंवत्सरोगतः ॥ ततोदे
वाःपराभूतादैत्याविजयिनोऽभवन् ॥ ३७ ॥ विप्रचित्तिमुखैर्देवादानवैस्तेपराजिताः ॥ पलायनकृतोत्साहानिरुत्साहाद्विषज्जये ॥ ३८ ॥ बृह
स्पतिमुपागम्यदैत्यसैन्यवधेप्सवः ॥ अमंत्रयंतसहितावालखिल्यैःसहर्षिभिः ॥ ३९ ॥ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ ॥ दत्तात्रेयंमहाभागमत्रेःपुत्रं
तपोधनम् ॥ विकृताचरणंभक्त्यासंतोषयितुमर्हथ ॥ १४० ॥ सवोदैत्यविनाशायवरदोदास्यतेवरम् ॥ ततोहनिष्यथ सुराः सहितान्दैत्यदान
वान् ॥ ४१ ॥ ॥ गर्गउवाच ॥ ॥ हंतुंशक्तानसंदेहोदत्तात्रेयप्रसादतः ॥ इत्युक्तास्तेतदाजग्मुर्दत्तात्रेयाश्रमं सुराः ॥ ४२ ॥ ददृशुश्चमहा
त्मानंक्षांतंलक्ष्म्यासमन्विम् ॥ उद्गीयमानंगन्धर्वैःसुरापानरतंमुनिम् ॥ ४३ ॥ तेतस्यगत्वाप्रणतिंचक्रुःसर्वार्थसाधनीम् ॥ भक्त्यातस्योपजह्रुश्चभ
क्ष्यपस्यसुरादिकम् ॥ ४४ ॥ तिष्ठंतमनुतिष्ठंतियांतंयांतिदिवौकसः ॥ आराधयामासुरधःस्थितास्तिष्ठंतमासने ॥ ४५ ॥ सप्राहदेवान्प्रणतान्द
त्तात्रेयः किमिष्यते ॥ मत्तोभवद्भिर्येनेयंशुश्रूषाक्रियतेमम ॥ ४६ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ दानवैर्मुनिशार्दूलजंभाद्यैर्भूर्भुवादिकम् ॥ हृतंत्रैलोक्यमाक्रम्यक्रतु
भागाश्चकृत्स्नशः ॥ ४७ ॥ तद्वधेकुरुबुद्धिंत्वंपरित्राणायनोनघ ॥ त्वत्प्रसादादभीप्सामःपुनःप्राप्तंत्रिविष्टपम् ॥ ४८ ॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥
मद्यासक्तो ह्मुच्छिष्टोनचैवाहंजितेंद्रियः ॥ कथमिच्छथमत्तोपिदेवाःशत्रुपराभवम् ॥ ४९ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ अनघस्त्वंजगन्नाथनलेपस्तववि
द्यते ॥ विद्याक्षालनशुद्धांतर्निविष्टज्ञानदीधिते ॥ १५० ॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ सत्यमेतत्सुराविद्याममास्तिसमदर्शिनः ॥ अस्यास्तुयोषितःसंगादह
मुच्छिष्टतांगतः ॥ ५१ ॥ स्त्रीसंभोगोतिदुःखायसातत्येनोपसेवितः ॥ एवमुक्तास्ततोदेवाःपुनर्वचनमब्रुवन् ॥ ५२ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ अन
घेयंमुनिश्रेष्ठजगन्मातानदुष्यति ॥ यासाविद्यातवविभोसर्वज्ञस्यहृदिस्थिता ॥ ५३ ॥ यथांशुमालासूर्यस्यद्विजचंडालसंगिनी ॥ नदुष्यतिजग
न्नाथतथेयंवरवर्णिनी ॥ ५४ ॥ ॥ गर्गउवाच ॥ ॥ एवमुक्तस्ततोदेवैर्दत्तात्रेयोब्रवीदिदम् ॥ प्रहस्यत्रिदशान्सर्वान्यद्येतद्भवतांमतम् ॥ ५५ ॥
तदाहूयसुरान्सर्वान्युद्धायसुरसत्तमाः ॥ इहानयतमद्दृष्टिगोचरंमाविलंबताम् ॥ १५६ ॥ मद्दृष्टिपातहुतभुक्प्रक्षीणबलतेजसः ॥ येननाशमशेषास्ते

प्रयांति ममदर्शनात् ॥ १५७ ॥ ॥ गर्गउवाच ॥ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वादेवैर्दैत्यामहाबलाः ॥ आह्वायसमाहूताजग्मुर्देवगणाश्रमम् ॥ ५८ ॥ तेहन्य
मानादैतेयैर्देवाःसर्वेभयातुराः ॥ दत्तात्रेयाश्रमंजग्मुःसमस्ताःशरणार्थिनः ॥ ५९ ॥ तमेवविविशुर्दैत्याः कालयंतोदिवौकसः ॥ ददृशुस्तंमहात्मानं
दत्तात्रेयंमदालसम् ॥ १६० ॥ वामपार्श्वस्थितामिष्टामशेषजगतःशुभाम् ॥ भार्यांचास्यसुचार्वंगींलक्ष्मीमिंदुनिभाननाम् ॥ ६१ ॥ नीलोत्पला
भनयनांपीनश्रोणिपयोधराम् ॥ सुदतींमधुराभाषांसर्वयोषिद्गुणैर्युताम् ॥ ६२ ॥ दृष्ट्वाग्रतस्तदादैत्याःसाभिलाषमनोभवाः ॥ नशेकुरुद्धतादैत्यामन
सावोढुमातुराः ॥ ६३ ॥ त्यक्त्वादेवान्स्त्रियंतांतुहर्तुंकामाहतौजसः ॥ प्रेरितास्तेनपापेनह्यासक्तास्तेततोब्रुवन् ॥ ६४ ॥ स्त्रीरत्नमेतत्त्रैलोक्यसारंचे
द्रिदितंभवेत् ॥ कृतकृत्यास्ततःसर्वेइतिनोभावितंमनः ॥ ६५ ॥ तस्मात्सर्वेसमुत्क्षिप्यशिबिकायांसुरार्दनाः॥ आरोप्यस्वमधिष्ठानंनयामइतिनि
श्चिताः ॥६६॥ ॥ गर्गउवाच ॥ ॥ सानुरागास्ततस्तेतुमुनेरंतिकमागमन् ॥ तस्यतांयोषितंसाध्वींसमुत्क्षिप्यस्मरातुराः ॥६७॥ शिबिकायांसमा
रोप्यसहितादैत्यदानवाः ॥ शिरःसुशिबिकांकृत्वास्वस्थानाभिमुखाययुः ॥ ६८ ॥ दत्तात्रेयस्तथादेवान्विहस्येदमथाब्रवीत् ॥ दिष्ट्याचहंत
दैत्यानामेषालक्ष्मीःशिरोगता ॥ सप्तस्थानान्यतिक्रम्यलयमन्यसुपेष्यति ॥ ६९ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ कथयस्वजगन्नाथकेषुस्थानेष्ववस्थिता ॥
पुरुषस्यफलंकिंवाप्रयच्छत्यथनश्यति ॥ १७० ॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥ नृणांपादस्थितालक्ष्मीर्निलयंसंप्रयच्छति ॥ सक्थोश्वसंस्थितावस्त्रं
रत्नं नानाविधंवसु ॥७१ ॥ कलत्रदागुह्यसंस्थाक्रोडस्थापत्यदायिनी ॥ मनोरथान्पूरयतिपुरुषाणांहृदिस्थिता ॥ ७२ ॥ लक्ष्मीर्लक्ष्मीवतांश्रेष्ठा कं
ठस्थाकंठभूषणम् ॥ अभीष्टबंधुदारैश्चतथाश्लेषंप्रवासिभिः ॥ ७३ ॥ मृष्टान्नंवाक्यलावण्यमाज्ञामवितथांतथा ॥ मुखस्थिताकवित्वंचयच्छत्युदधिसं
भवा ॥ ७४ ॥ शिरोगतासंत्यजतिततोन्यंयातिचाश्रयम् ॥ सेयंशिरोगतादैत्यान्परित्यजतिसांप्रतम् ॥ ७५ ॥ प्रगृह्यास्त्राणिवध्यन्तांत
स्मादेतेसुरारयः ॥ नभेतव्यंभृशं त्वेतेमयानिस्तेजसःकृताः ॥ ७६ ॥ परदारावमर्शाच्चदग्धपुण्याहतौजसः ॥ तस्मादेतेभिहन्यंतांभवद्भिरवि
शंकितैः ॥ ७७ ॥ ॥ गर्गउवाच ॥ ॥ ततस्ते विविधैरस्त्रैर्वध्यमानाःसुरारयः ॥ शिरःसुलक्ष्म्यात्याक्रांताविनेशुरितिनःश्रुतम् ॥ ७८ ॥
लक्ष्मीश्चोत्पत्यसंप्राप्तादत्तात्रेयंमहामुनिम् ॥ स्तूयमानासुरैःसेंद्रैर्दैत्यनाशान्मुदान्वितैः ॥ ७९ ॥ प्रणिपत्यततोदेवादत्तात्रेयंमहामुनिम् ॥ जय
कृष्णजगन्नाथदैत्यांतकहरप्रभो ॥ १८० ॥ नारायणाच्युतानंतवासुदेवाक्षयाजर ॥ त्वत्प्रसादात्सुखं लक्ष्मीराज्यंसंपज्जनार्दन ॥ ८१ ॥
शार्ङ्गधन्वंश्चक्रपाणेभक्तानांनित्यवत्सल ॥ इतिस्तुत्वानाकपृष्ठंयथापूर्वंगताःसुराः ॥ १८२ ॥ तथात्वमपिराजेंद्रयदीच्छसियथेप्सितम् ॥ प्राप्त

मैश्वर्यमतुलंतूर्णमाधरायस्वतम् ॥ १८३ ॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डयमहापुराणेदत्तात्रेयमाहात्म्यवर्णनंनामषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥
इत्यूपेर्वचनंश्रुत्वाकार्त्तवीर्योनरेश्वरः ॥ दत्तात्रेयाश्रमंगत्वातंभक्त्यासमपूजयत् ॥ १ ॥ पादसंवाहनाद्येनअर्घ्याद्याहरणेनच ॥ स्रक्चंदनादिगंधांबु
फलाद्यानयनेनच ॥ २ ॥ तथान्नसाधनैस्तस्यउच्छिष्टापोहनेनच ॥ परितुष्टोमुनिर्भूपंतमुवाचतथैवसः ॥ ३ ॥ यथैवोक्ताःपुरादेवामद्यभो
ज्यादिकुत्सनम् ॥ स्त्रीचेयंममपार्श्वस्थेत्येतद्भोगात्तुकुत्सितः ॥ ४ ॥ सदैवाहंनमामेवमुपरोद्धुंत्वमर्हसि ॥ अशक्तमुपकारायशक्तमाराधयस्वभोः ॥ ५ ॥
॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ तेनैवमुक्तोमुनिनास्मृत्वागर्गवचश्चतत् ॥ प्रत्युवाचप्रणम्यैनंकार्त्तवीर्यस्ततोर्जुनः ॥ ६ ॥ ॥ अर्जुनउवाच ॥ देवस्त्वंहिपुरा
णोयःस्वांमायांसमुपाश्रितः ॥ ७ ॥ अनघस्त्वंतथैवेयंदेवीसर्वभवारणिः ॥ इत्युक्तःप्रीतिमान्देवोभूयस्तंप्रत्युवाचह ॥ ८ ॥ कार्त्तवीर्यंमहावीर्यंवशी
कृतमहीतलम् ॥ वरंवृणीष्वगुह्यंमेत्वयानामयदीरितम् ॥ ९ ॥ तेनतुष्टिःपराजातात्वय्यद्यममपार्थिव ॥ येचमांपूजयिष्यंतिगंधमाल्यादिभि
र्नराः ॥ १० ॥ मांसमद्योपहारैश्चमृष्टान्नैश्चात्मसंमतैः ॥ लक्ष्म्या समेतंगीतैश्चब्राह्मणानांतथार्चनैः ॥ ११ ॥ वाद्यैर्मनोरमैर्वीणावेणुशंखादिभिस्तथा॥
तेपामहंपरांपुष्टिंपुत्रदारधनादिकीम् ॥ १२ ॥ प्रदास्याम्यवधूतश्चहनिष्याम्यवमन्यताम् ॥ सत्वंवरयभद्रंमेवरंयंमनसेच्छसि ॥ प्रसादसुमुख
स्तेहंगुह्यनामप्रकीर्त्तनात् ॥ १३ ॥ ॥ कार्त्तवीर्यउवाच ॥ ॥ यदिदेवप्रसन्नस्त्वंततप्रयच्छर्द्धिमुत्तमाम् ॥ १४ ॥ यथाप्रजांपालयेयंनचाधर्ममवाप्नु
याम् ॥ परानुस्मरणंज्ञानमप्रतिद्वंद्वतांरणे ॥ १५ ॥ सहस्रमाप्तमिच्छामिबाहूनांलघुतागुणम् ॥ असंगागतयःसंतु शैलाकाशांबुभूमिषु ॥१६॥ पाता
लेषुचसर्वेषुवधश्चाप्यधिकान्नरात् ॥ तथामार्गप्रवृत्तस्यसंतुसन्मार्गदेशिकाः ॥ १७ ॥ संतुमेतिथयःश्लाघ्यावित्तंवान्यत्तथाक्षयम् ॥ अनष्टद्रव्यताराष्ट्रे
ममानुस्मरणेनच ॥ त्वयिभक्तिश्चदेवास्तुनित्यमव्यभिचारिणी ॥१८॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥ यएतेकीर्तिताःसर्वेतान्वत्ससमवाप्स्यसि ॥ मत्प्रसा
दात्प्रभविताचक्रवर्तित्वमेश्वरम् ॥ १९ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ प्रणिपत्यततस्तस्मैदत्तात्रेयायसोर्जुनः ॥ २० ॥ आनीयप्रकृतीःसम्यगभिषेकमगृह्णत ॥
आगताश्चापिगंधर्वास्तथैवाप्सरसांगणाः ॥२१॥ ऋषयश्चवसिष्ठाद्यामेर्वाद्याःपर्वतास्तथा ॥ गंगाद्याःसरितःसर्वाःसमुद्रारत्नसंभवाः ॥२२॥ प्लक्षाद्याश्चत
थावृक्षादेवावैवासवादयः ॥ वासुकिप्रमुखानागाअभिषेकार्थमागताः ॥२३॥ तार्क्ष्याद्याःपक्षिणश्चैवपौराजानपदास्तथा ॥ संभाराःसंभृताःसर्वेदत्तात्रेय
प्रसादतः ॥२४॥ अथसंज्वाल्यतैर्वह्निंदेवैर्ब्रह्मादिभिःसह ॥ नारायणेनाभिषिक्तोदत्तात्रेयस्वरूपिणा ॥२५॥ समुद्रैश्चनदीभिश्चऋषिभिश्चाभिषेचितः ॥
आघोषयामासतदास्थितोराज्येसहैहयः ॥२६॥ दत्तात्रेयात्परामृद्धिमवाप्यातिबलान्वितः ॥ अद्यप्रभृतियःशस्त्रंमामृतेन्योग्रहीष्यति ॥२७॥ हंतव्यः

समयादस्युःपरहिंसारतोपिवा॥ इत्याज्ञतेनतद्राज्येकश्चिदायुधभृन्नरः ॥२८॥तमृतेपुरुषव्याघ्रंबभूवोरूपराक्रमम् ॥ सएवग्रामपालोभूत्पशुपालःसएवच
॥२९॥क्षेत्रपालःसएवासीद्द्वितीयोनचरक्षिता॥तपस्विनांपालयितासार्थपालश्चसोभवत् ॥३०॥दस्युव्यालाग्निशस्त्रारिभयेष्वब्धौनिमज्जताम् ॥ अन्या
सुचैवमग्नानामापत्सुपरवीरहा ॥३१॥ सएवसंस्मृतःसद्यःसमुद्धर्ताभवन्नृणाम् ॥ अनष्टद्रव्यताचासीत्तस्मिन्छासतिपार्थिवे ॥ ३२ ॥ तेनेष्टंबहुभिर्यज्ञैः
समाप्तवरदक्षिणैः ॥ तपश्चतप्तंसुमहत्संग्रामेवातिचेष्टितम् ॥ ३३ ॥ तस्यर्द्धिमहिमानंचदृष्ट्वाप्राहांगिरामुनिः ॥ ननूनंकार्त्तवीर्यस्यगतिंयास्यंतिपार्थि
वाः ॥३४॥ यज्ञैर्दानैस्तपोभिर्वासंग्रामेचातिचेष्टितैः ॥ दत्तात्रेयाद्दिनेयस्मिन्संप्राप्तर्द्धिर्नरेश्वरः ॥३५॥ तस्मिंस्तस्मिन्दिनेयागंदत्तात्रेयस्यसोकरोत् ॥
तथैवचप्रजाःसर्वास्तस्मिन्नहनिभूपते ॥ ३६ ॥ तस्यर्द्धिंपरमांदृष्ट्वायागंचक्रुःसमाधिना ॥ इत्येतत्तस्यमाहात्म्यंदत्तात्रेयस्यधीमतः ॥ ३७ ॥ विष्णोश्च
राचरगुरोरनंतस्यमहात्मनः ॥ प्रादुर्भावाःपुराणेषुकथ्यतेशार्ङ्गधन्वनः ॥ ३८ ॥ अनंतस्याप्रमेयस्यशंखचक्रगदाभृतः ॥ एतस्यपरमंरूपंयश्चिंतयति
मानवः ॥ ३९ ॥ ससुखीसचसंसारात्ससमुत्तीर्णोऽचिराद्भवेत् ॥ सदैववैष्णवानांचभक्त्याहंसुलभोस्मिभोः ॥ ४० ॥ पत्रपुष्पफलेनाहंपूजितोमोक्षदो
स्मिवै ॥ इत्येवंयस्यवैवाचस्तंकथंनाश्रयेज्जनः ॥ ४१ ॥ अधर्मस्यविनाशायधर्माधारार्थमेवच ॥ अनादिनिधनोदेवःकरोतिस्थितिपालनम् ॥४२॥
तथैवजन्मचाख्यातमालर्ककथयामिते ॥ यथाचयोगःकथितोदत्तात्रेयेणतस्यवै ॥ पितृभक्तस्यराजर्षेरलर्कस्यमहात्मनः ॥४३॥ ॥ इतिश्रीमार्कंडेय
महापुराणेदत्तात्रेयोपाख्यानंनामसप्तदशोध्यायः ॥१७॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ प्राग्बभूवमहावीर्यःशत्रुजिन्नामपार्थिवः ॥ तुतोषयस्ययज्ञेषुसोमावाप्या
पुरंदरः ॥ १ ॥ तस्यात्मजोमहावीर्योबभूवारिविदारणः ॥ नाम्नाऋतध्वजःख्यातःसर्वलक्षणसंयुतः ॥ २ ॥ बुद्धिविक्रमलावण्यैर्गुरुशुक्राश्विनांसमः ॥
ससमानवयोबुद्धिसत्त्वविक्रमचेष्टितैः ॥ ३ ॥ नृपपुत्रोनृपसुतैर्नित्यमास्तेसमावृतः ॥ कदाचिच्छास्त्रसद्भावविवेककृतनिश्चयः ॥ ४ ॥ कदा
चित्काव्यसंलापगीतनाटकसंभवैः ॥ तथैवाक्षविनोदैश्चशस्त्रास्त्रविनयेषुच ॥ ५ ॥ योग्योनियुद्धनागाश्वस्यंदनाभ्यासतत्परः ॥ रेमेनृपेंद्रपुत्रोसौनरें
द्रतनयैर्वृतः ॥ ६ ॥ यथैवहिदिवातद्वद्रात्रावपिमुदायुताः ॥ तेषांतुक्रीडतांतत्रद्विजभूपविशांसुताः ॥ ७ ॥ समानवयसःप्रीत्यारंतुमायांत्यनेकशः ॥
कस्यचित्त्वथकालस्यनागलोकान्महीतलम् ॥ ८ ॥ कुमारावागतौनागौपुत्रावश्वतरस्यतु ॥ ब्रह्मरूपप्रतिच्छन्नौतरुणौप्रियदर्शनौ ॥ ९ ॥
तौतैर्नृपसुतैःसार्द्धंतथैवान्यैर्द्विजात्मजैः ॥ विनोदैर्विविधैस्तत्रतस्थतुःप्रीतिसंयुतौ ॥ १० ॥ सर्वेचतेनृपसुतास्तेचब्रह्मविशांसुताः ॥ नागराजात्म
जौतौचस्नानसंवाहनादिकाम् ॥ ॥ ११ ॥ वस्त्रगंधान्नसंयुक्तांचक्रुर्भोगभुजिक्रियाम् ॥ अहन्यहन्यनुप्राप्तौतौचनागकुमारकौ ॥ १२ ॥ आजग्म

विनोदैर्विविधैर्हास्यसंलापादिभिरेवच ॥ विनाताभ्यांनबुभुजे
तुर्मुदायुक्तौप्रीत्यासूनोर्महीपतेः ॥ सचताभ्यांनृपसुतःपरंनिर्वाणमाप्तवान् ॥ १३ ॥ विनोदैर्विविधैर्हास्यसंलापादिभिरेवच ॥ विनाताभ्यांनबुभुजे
नसस्नौनपपौमधु ॥ १४ ॥ नरेमेचनजग्राहशास्त्राण्यात्मगुणर्द्धये ॥ रसातलेचतौरात्रिंविनातेनमहात्मना ॥१५॥ निःश्वासपरमौनीत्वाजग्मतुस्तंदि
नेदिने ॥ मर्त्यलोकेपराप्रीतिर्भवतोःकेनपुत्रकौ ॥ १६ ॥ सहेतिचप्रलपितौताबुभौनागदारकौ ॥ द्दष्टयोरत्रपातालेबहूनिदिवसानिमे ॥ दिवारज
न्यामेवोभौपश्यामिप्रियदर्शनौ ॥ १७ ॥ ॥ जडउवाच ॥ ॥ इतिपित्रास्वयंपृष्टौप्रणिपत्यकृतांजली ॥ प्रत्यूचतुर्महाभागावुरगाधिपतेःसुतौ ॥
॥ १८ ॥ पुत्रावूचतुः ॥ ॥ पुत्रःशत्रुजितस्तातनाम्नाख्यातऋतध्वजः ॥ १९ ॥ रूपवानार्जवोपेतःशूरोमानीप्रियंवदः ॥ अनावृतकथोवाग्मीवि
द्वान्मैत्रोगुणाकरः ॥ २० ॥ मान्यमानयिताधीमान्ह्रीमान्विनयभूषणः ॥ तस्योपचारसंप्रीतिसंभोगापहृतंमनः ॥ २१ ॥ नागलोकेऽन्यलोकेवा
नरतिंविंदतेपितः ॥ तद्वियोगेननौतातनिशापातालशीतला ॥ परितापायतत्संगश्चाह्लादायरविर्दिवा ॥ २२ ॥ पितोवाच ॥ पुत्रःपुण्यवतोधन्यःस
यस्यवंभवद्विधैः ॥ २३ ॥ परोक्षस्यापिगुणिभिःक्रियतेगुणकीर्तनम् ॥ संतिशास्त्रविदोऽशीलाःसंतिमूर्खाःसुशीलिनः ॥ २४ ॥ शास्त्रशीलेसमंम
न्येयस्मिन्धन्यतरंतुतम् ॥ यस्यमित्रगुणान्मित्राण्यमित्राश्चपराक्रमम् ॥ २५ ॥ कथयंतिसदासत्सुपुत्रवांस्तेनवैपिता ॥ तस्योपकारिणःकच्चिद्भव
द्भ्यामभिवांछितम् ॥ २६ ॥ किंचिन्निष्पादितंवत्सौपरितोषायचेतसः ॥ सधन्योजीवितंतस्यतस्यजन्मसुजन्मनः ॥ २७ ॥ यस्यार्थिनोनविमुखा
मित्रार्थेनचदुर्बलः ॥ मद्गृहेयत्सुवर्णादिरत्नवाहनमासनम् ॥ २८ ॥ यद्वान्यत्प्रीतयेतस्यतद्देयमविशंकया ॥ धिक्तस्यजीवितंपुंसोमित्राणामपका
रिणः ॥ २९ ॥ प्रतिरूपमकुर्वन्योजीवामीत्यवगच्छति ॥ उपकारंसुहृद्वर्गेष्वपकारंचशत्रुषु ॥ नृमेघोवर्षतिप्राज्ञास्तस्येच्छंतिसदोन्नतिम् ॥
॥ ३० ॥ ॥ पुत्रावूचतुः ॥ ॥ किंतस्यकृतकृत्यस्यकर्तुंशक्येतकेनचित् ॥ ३१ ॥ यस्यसर्वार्थिनोगेहेसर्वकामैःसदार्चिताः ॥ यानिरत्नानि
तद्गेहेपातालेतानिनःकुतः ॥ ३२ ॥ वाहनासनयानानिभूषणान्यंबराणिच ॥ विज्ञानंयच्चतत्रास्तितदन्यत्रनविद्यते ॥ ३३ ॥ प्राज्ञानामप्यसौ
तातसर्वसंदेहहृत्तमः ॥ एकंतस्यास्तिकर्त्तव्यमसाध्यंतच्चनोमतम् ॥ हिरण्यगर्भगोविंदशर्वादीनांवराहते ॥ ३४ ॥ ॥ पितोवाच ॥ ॥ तथा
पिश्रोतुमिच्छामितस्ययत्कार्यमुत्तमम् ॥ ३५ ॥ असाध्यमथवासाध्यंकिंचासाध्यंविपश्चिताम् ॥ देवत्वममरेशत्वंतत्पूज्यत्वंचमानवाः ॥ ३६ ॥
प्रयांतिवांछितंचान्यद्दृढंयेव्यवसायिनः ॥ नाविज्ञातंनचागम्यंनाप्राप्यंदिविचेहवा ॥ ३७ ॥ उद्यतानांमनुष्याणांयतचित्तेंद्रियात्मनाम् ॥ योज
नानांसहस्राणियातिगच्छन्पिपीलिकः ॥ ३८ ॥ अगच्छन्वैनतेयोपिपदमेकंनगच्छति ॥ क्वभूतलंक्वचध्रौव्यंस्थानंयत्प्राप्तवान्ध्रुवः ॥ ३९ ॥

उत्तानपादनृपतेःपुत्रःसद्भूमिगोचरः ॥ तत्कथ्यतांमहाभागौकार्यंवान्येनपुत्रकौ ॥ सभूपालसुतःसाधुर्येनानृण्यंलभेतवाम् ॥ ४० ॥ ॥ पुत्रावू
चतुः ॥ ॥ तेनाख्यातमिदंतातपूर्ववृत्तंमहात्मना ॥ ४१ ॥ कौमारकेयथातस्यवृत्तंसद्वृत्तशालिनः ॥ तस्यशत्रुजितंतातंपूर्वंकश्चिद्द्विजोत्तमः ॥ ४२ ॥
गालवोभ्यागमद्धीमान्गृहीत्वातुरगोत्तमम् ॥ प्रत्युवाचचराजानंसमुपेत्याश्रमंमम ॥ ४३ ॥ कोपिदैत्याधमोराजन्विध्वंसयतिपापकृत् ॥
तत्तद्रूपंसमास्थायसिंहेभवनचारिणाम् ॥ ४४ ॥ अन्येषांचातिकायानामहर्निशमकारणात् ॥ समाधिध्यानयुक्तस्यमौनव्रतरतस्यच ॥ ४५ ॥
तथाकरोतिविघ्नानियथानेच्छामिपार्थिव ॥ दग्धुंकोपाग्निनासद्यः समर्थास्तंवयंनतु ॥ ४६ ॥ दुःखार्जितस्यतपसोव्ययमिच्छामिपा
र्थिव ॥ एकदातुमयाराजन्नतिनिर्विण्णचेतसा ॥ ४७ ॥ तत्क्लेशितेननिःश्वासोनिरीक्ष्यांबरमुज्झितः ॥ ततोंबरतलात्सद्यःपतितोयंतुरं
गमः ॥ ४८ ॥ वाक्चाशरीरिणीप्राहनरनाथशृणुष्वतत् ॥ अश्रांतःसकलंभूमेर्वलयंतुरगोत्तमः ॥ ४९ ॥ समर्थःक्रांतुमर्केणतवायं प्रतिपा
दितः ॥ पातालांबरतोयेषुनास्यप्रतिहतागतिः ॥ ५० ॥ समस्तदिक्षुव्रजतोनसंगःपर्वतेषुच ॥ यतोभूवलयंसर्वमश्रांतोयंचरिष्यति ॥ ५१ ॥
ततः कुवलयोनाम्नाख्यातिंलोकेषुयास्यति ॥ क्लिश्नात्यहर्निशंपापोयश्चत्वांदानवाधमः ॥ ५२ ॥ तमप्येनंसमारुह्यद्विजश्रेष्ठहनिष्यति ॥ शत्रुजि
न्नामभूपालस्तस्यपुत्रऋतध्वजः ॥ ५३ ॥ प्राप्यैतदश्वरत्नंचख्यातिमेतेनयास्यति ॥ सोहंत्वामनुसंप्राप्तस्तपसोविघ्नकारिणम् ॥ ५४ ॥ तंनिवारयभू
पालभागभाङ्नृपतिर्यतः ॥ तदेतदश्वरत्नंतेमयाभूपनिवेदितम् ॥ ५५ ॥ पुत्रमाज्ञापयतथायथाधर्मोनलुप्यते ॥ सतस्यवचनाद्राजातंवैपुत्रमृतध्व
जम् ॥५६॥ तदश्वरत्नमारोप्यकृतकौतुकमंगलम् ॥ अप्रेषयतधर्मात्मागालवेनसमंतदा ॥ स्वमाश्रमपदंसोपितमादायययौमुनिः ॥ ५७ ॥ ॥ इति
श्रीमार्कंडेयमहापुराणेपितापुत्रसंवादेमदालसोपाख्याने कुवलयाश्वीयेऽष्टादशोध्यायः ॥१८॥ ॥ पितोवाच ॥ ॥ गालवेनसमंगत्वानृपपुत्रेणतेनय
त् ॥ कृतंतत्कथ्यतांपुत्रौविचित्रायुधयोधिना ॥ १ ॥ ॥ पुत्रावूचतुः ॥ ॥ सगालवाश्रमेरम्येतिष्ठन्भूपालनंदनः ॥ सर्वविघ्नोपशमनंचकारब्रह्मवादि
नाम् ॥ २ ॥ वीरः कुवलयाश्वंतंवसंतंगालवाश्रमे ॥ मदावलेपोपहतोनाजानाद्दानवाधमः ॥ ३ ॥ ततस्तंगालवंविप्रंसंध्योपासनतत्परम् ॥ सौ
करंरूपमास्थायप्रधर्षयितुमागमत ॥ ४ ॥ मुनिशिष्यैरथोत्क्रुष्टेशीघ्रमारुह्यतंहयम् ॥ अन्वधावद्वराहंतंनृपपुत्रःशरासनी ॥ ५ ॥ आ
जघानचबाणेनचंद्रार्धाकारवर्चसा ॥ आकृष्यबलवच्चापंचारुचित्रोपशोभितम् ॥ ६ ॥ नाराचाभिहतःशीघ्रमात्मत्राणपरोमृगः ॥ गिरिपादपसंबा
धांसोत्यक्रामन्महाटवीम् ॥ ७ ॥ तमन्वधावद्वेगेनतुरगोसौमनोजवः ॥ चोदितोराजपुत्रेणपितुरादेशकारिणा ॥८॥ अतिक्रम्याथवेगेनयोजनानि

सहस्रशः ॥ धरण्यांविवृतेगर्तेनिपपातलघुक्रमः ॥ ९ ॥ तस्यानंतरमेवाथसचाश्वीनृपतेःसुतः ॥ निपपातमहागर्तेतिमिरौघसमावृते ॥ १० ॥ ततो
नादृश्यतमृगःसतस्मिन्राजसूनुना ॥ प्रकाशंचसपातालमपश्यत्तत्रचार्चिषा ॥ ११ ॥ ततोपश्यत्ससौवर्णप्रासादशतसंकुलम् ॥ पुरंदरपुरप्रख्यंपुरंप्रा
कारशोभितम् ॥१२॥ तत्प्रविश्य स नापश्यत्तत्रकंचिन्नरंपुरे ॥ भ्रमताचततोदृष्टातत्रयोषित्त्वरान्विता ॥ १३ ॥ सापृष्टातेनतन्वंगीप्रस्थिताकेतिक
स्यवा ॥ नोवाचकिंचित्प्रासादमारुरोहचभामिनी ॥१४॥ सोप्यश्वमेकतोबद्ध्वातामेवानुससारवै ॥ विस्मयोत्फुल्लनयनोनिःशंकोनृपतेःसुतः ॥१५॥
ततोपश्यत्सुविस्तीर्णेपर्यंकेसर्वकांचने ॥ निषण्णांकन्यकामेकांकामयुक्तांरतिंयथा ॥ १६ ॥ विस्पष्टेंदुमुखींसुभ्रूपीनश्रोणिपयोधराम् ॥ बिंबाधरौष्ठीं
तन्वंगींनीलोत्पलविलोचनाम् ॥ १७ ॥ रक्ततुंगनखांश्यामां मृदुताम्रकरांघ्रिकाम् ॥ करभोरुंसुदशनांनीलसूक्ष्मस्थिरालकाम् ॥ १८ ॥ तांदृष्ट्वाचा
रुसर्वांगीमनंगांगलतामिव ॥ सोमन्यत्पार्थिवसुतस्तांरसातलदेवताम् ॥ १९ ॥ साचदृष्ट्वैवतंबालानीलकुंचितमूर्धजम् ॥ पीनोरःस्कंधबाहुंतममंस्त
मदनंशुभा ॥२०॥ उत्तस्थौचशुभाचाराचित्तक्षोभमवापसा ॥ लज्जाविस्मयदैन्यानांसद्यस्तन्वीवशंगता ॥ २१ ॥ कोयंदेवोथयक्षोनुगंधर्वोवोरगो
पिवा ॥ विद्याधरोवासंप्रातःकृतपुण्यापतिर्नरः॥२२॥एवंविचिंत्यबहुधानिःश्वस्यचमहीतले ॥ उपविश्यतदाभेजेसामूर्छामिंदिरेक्षणा ॥२३॥ सोपिका
मशराघातमवाप्यनृपतेःसुतः ॥ तांसमाश्वासयामासनभेतव्यमितिब्रुवन् ॥२४॥ साचस्त्रीयातदादृष्टापूर्वंतेनमहात्मना ॥ तालवृंतमुपादायपर्यवीजय
दाकुला ॥२५॥ समाश्वस्तातदापृष्टातेनसामोहकारणम् ॥ किंचिल्लज्जान्विताबालतस्यैसख्यैन्यवेदयत् ॥२६॥ साचास्मैकथयामासनृपपुत्रायविस्त
रात् ॥ मोहस्यकारणंसर्वंतद्दर्शनसमुद्भवम् ॥ यथातयासमाख्यातंतद्वृत्तांतं चभामिनी ॥ २७ ॥ ॥ सख्युवाच ॥ ॥ विश्वावसुरितिख्यातोदिविगंधर्व
राट्प्रभो ॥२८॥ तस्येयमात्मजासुभ्रूर्नाम्नाख्यातामदालसा ॥ वज्रकेतोःसुतश्चोग्रोदानवोरिविदारणः ॥२९॥ पातालकेतुर्विख्यातःपातालांतरसंश्रयः॥
तेनेयमुद्यानगताकृत्वामायांतमोमयीम् ॥३०॥ अपहृत्यसमानीताबालेयंदुष्टबुद्धिना ॥ आगामिन्यांत्रयोदश्यामुद्वक्ष्यतिकिलासुरः ॥ ३१ ॥ सतुना
र्हतिचार्वंगींशूद्रोवेदश्रुतिंयथा ॥ अतीतेचदिनेबालांचात्मव्यापादनोद्यताम् ॥ ३२ ॥ सुरभिःप्राहनायं त्वांप्राप्स्यतेदानवाधमः ॥ मर्त्यलोकमनु
प्राप्तंयएनंभेत्स्यतेशरैः ॥ ३३ ॥ सतेभर्तामहाभागेह्यचिरेणभविष्यति ॥ अहंत्वस्याःसखीनाम्नाकुंडलेतिमनस्विनी ॥ ३४ ॥ सुताविंध्यवतःपत्नी
वीरपुष्करमालिनः ॥ हतेभर्तरिशुंभेनतीर्थात्तीर्थमनुव्रता ॥ ३५ ॥ चरामिदिव्ययागत्यापरलोकार्थमुद्यता ॥ पातालकेतुर्दुष्टात्मावाराहवपुरास्थि
तः ॥ ३६ ॥ केनापिविद्धोबाणेनमुनीनांत्राणकारणे ॥ तथाहंतत्त्वतोन्विष्यत्वरिताहमिहागता ॥ ३७ ॥ सत्यमेवसकेनापिताडितोदौष्ट्यमाचरन् ॥

इयंचमूर्च्छामगमद्येनतत्कारणंशृणु ॥३८॥ त्वयिप्रीतिमतीबालादर्शनादेवमानद ॥ देवपुत्रोपमेचारुवाक्यरूपादिशालिनि ॥ ३९ ॥ भार्याचान्यस्य
विहितायेनविद्धःसदानवः ॥ एतस्मात्कारणान्मोहंमहांतमियमागता ॥ ४० ॥ यावज्जीवंचतन्वंगीदुःखमेवोपभोक्ष्यति ॥ त्वय्यस्याहृदयंरागिभ
र्त्ताचान्योभविष्यति ॥ ४१ ॥ यावज्जीवमतोदुःखंसुरभ्यानान्यथावचः ॥ अहंत्वस्याःप्रभोप्रीत्यादुःखितात्रसमागता ॥ ४२ ॥ यतोविशेषोनैवास्ति
स्वसखीनिजदेहयोः ॥ यद्येषाभिमतंवीरपतिमाप्नोतिशोभना ॥ ४३ ॥ ततस्त्वहंतपःकुर्यांनिर्व्यलीकेनचेतसा ॥ त्वंतुकोवाकिमर्थंवासंप्राप्तोत्रमहाम
ते ॥ ४४ ॥ देवोदैत्योनुगंधर्वःपन्नगःकिन्नरोपिवा ॥ नह्यत्रमानुषगतिर्नचेदृङ्मानुषीगतिः ॥ तत्त्वमाख्याहिकोसित्वंयथैवावितथंमया ॥ ४५ ॥
॥ ॥ कुवलयाश्वउवाच ॥ ॥ यन्मांपृच्छसिधर्मज्ञेकस्त्वंकिंवासमागतः ॥४६॥ तच्छृणुष्वामलप्रज्ञेकथयाम्यादितस्तव ॥ राज्ञःशत्रुजितःपुत्रःपित्रासं
प्रेषितःशुभे ॥ ४७ ॥ मुनिरक्षणमुद्दिश्यगालवाश्रममागतः ॥ कुर्वतोममरक्षांचमुनीनांधर्मचारिणाम् ॥ ४८ ॥ विघ्नार्थमागतःकोपिशौकरंवपुरास्थि
तः ॥ मयासविद्धोबाणेनचंद्रार्द्धाकारवर्चसा ॥ ४९ ॥ अपक्रांतोतिवेगेनतमस्म्यनुगतोहयी ॥ पपातसहसागर्त्तेसक्रोधोश्वश्चमामकः ॥ ५० ॥ सोहम
श्वंसमारूढस्तमस्येकःपरिभ्रमन् ॥ प्रकाशमासादितवान्दृष्टाचभवतीमया ॥५१॥ पृष्टाचनचमेकिंचिद्भवत्यादत्तमुत्तरम् ॥ त्वांचैवानुप्रविष्टोहमिमं
प्रासादमुत्तमम् ॥५२॥ इत्येतत्कथितंसत्यंनदेवोहंनदानवः ॥ नपन्नगोनगंधर्वःकिन्नरोवाशुचिस्मिते ॥ ५३ ॥ समस्ताःपूज्यपक्षावैदेवाद्याममकुंडले ॥
मनुष्योस्मिविशंकातेनकर्त्तव्यात्रकर्हिचित् ॥५४॥ ॥ पुत्रावूचतुः ॥ ॥ ततःप्रहृष्टासाकन्यासखीवदनमुत्तमम् ॥ लज्जाजडंवीक्षमाणाकिंचिन्नोवाच
भामिनी ॥५५॥ तत्सखीपुनरप्येनांप्रहृष्टाप्रत्युवाचह ॥ यथावत्कथितंतेनसुरभ्यावचनानुगम् ॥ ५६ ॥ कुंडलोवाच ॥ वीरसत्यमसंदिग्धंभवताभि
हितंवचः ॥ नान्यत्रहृदयंह्यस्याहृष्टास्थैर्यंप्रयास्यति ॥ ५७ ॥ चंद्रमेवाधिकाकांतिःसमुपैतिरविंप्रभा ॥ भूतिर्धन्यंधृतिर्धीरंक्षांतिरभ्येतिचोत्तमम् ॥
॥५८॥ त्वयैवविद्धोसंदिग्धंसपापोदानवाधमः ॥ सुरभिःसागवांमाताकथंमिथ्यावदिष्यति ॥५९॥ तद्धन्येयंसभाग्याचत्वत्संबंधमवेत्यवै ॥ कुरुष्व
वीरयत्कार्यंविधिनैवसमाहितम् ॥ ६० ॥ ॥ पुत्रावूचतुः ॥ ॥ परवानहमित्याहराजपुत्रःसदापितुः ॥ साचतांचिंतयामासतुंबुरुंतत्कुलेगुरुम् ॥ ६१ ॥
सचापितत्क्षणात्प्राप्तोनिगृहीतसमित्कुशः ॥ मदालसायाःसंप्रीत्याकुंडलागौरवेणच ॥ ६२ ॥ प्रज्वाल्यपावकंहुत्वामंत्रवित्कृतमंगलाम् ॥ वैवाहिके
विधौकन्यांप्रतिपाद्ययथागतम् ॥ ६३ ॥ जगामतपसेधीमान्स्वमाश्रमपदंततः ॥ साचाहतांसखींबालांकृतार्थास्मिवरानने ॥ ६४ ॥ संयु
क्तामुमुनादृष्ट्वात्वामहंरूपशालिनीम् ॥ तपस्तप्स्येहमतुलंनिर्व्यलीकेनचेतसा ॥ ६५ ॥ तीर्थांबुधौतपापाचभवित्रीनेदृशीयथा ॥ तंचाहराजपुत्रं

साप्रश्रयोपनतंवचः ॥ गंतुकामानिजसखीस्नेहविक्कवभाषिणी ॥ ६६ ॥ कुण्डलोवाच ॥ पुंभिरप्यमितप्रज्ञैनोपदेशोभवद्विधे ॥ ६७ ॥ दात
व्यःकिमुतस्त्रीभिरतोनोपदिशामिते ॥ किंत्वस्यास्तनुमध्यायाःस्नेहाकृष्टेनचेतसा ॥ ६८ ॥ त्वयाविश्रंभिताचास्मिस्मारयाम्यरिसूदन ॥ भर्त्त
व्यारक्षितव्याचभार्याहिपतिनासदा ॥ ६९ ॥ धर्मार्थकामसंसिद्ध्यैभार्याभर्त्तुःसहायिनी ॥ याचभार्याचभर्त्ताचपरस्परमनुव्रतौ ॥ ७० ॥
तदाधर्मार्थकामानांत्रयाणामपिसंगतम् ॥ कथंभार्यामृतेधर्ममर्थंवापुरुषःप्रभो ॥ ७१ ॥ प्राप्नोतिकाममर्थंवातस्यांत्रितयमाहितम् ॥ तथैवभर्त्ता
रमृतेभार्याधर्मादिसाधने ॥ ७२ ॥ नसमर्थात्रिवर्गोयंदांपत्यंसमुपाश्रितः ॥ देवतापितृभृत्यानामतिथीनांचपूजनम् ॥ ७३ ॥ नपुंभिःशक्य
तेकर्त्तुंमृतेभार्यांनृपात्मज ॥ प्राप्तोपिचार्थोमनुजैरानीतोपिनिजंगृहम् ॥ ७४ ॥ क्षयमेतिविनाभार्यांकुभार्यासंश्रयेपिवा ॥ कामस्तुतस्यनैवा
स्तिप्रत्यक्षेणोपलक्ष्यते ॥ ७५ ॥ दंपत्योःसहधर्मेणत्रयीधर्ममवाप्नुयात् ॥ पुत्राणांयोनिरन्यावैनान्यतोभार्ययाविना ॥ पितॄन्पुत्रैस्तथैवान्नसाध
नैरतिथीनपि ॥ ७६ ॥ पूजाभिरमरांस्तद्वत्साध्वींभार्यांनरोऽवति ॥ स्त्रियाश्चापिविनाभर्त्राधर्मकामार्थसंततिः ॥ ७७ ॥ नैवतस्मात्रिवर्गोयंदांपत्यम
धिगच्छति ॥ एतन्मयोक्तंयुवयोर्गमिष्यामियथेप्सितम् ॥ वर्धत्वमनयासार्द्धंधनपुत्रसुखायुषा ॥ ७८ ॥ ॥ पुत्रावूचतुः ॥ ॥ इत्युक्त्वासंपरिष्व
ज्यस्वसखींतंनमस्यच ॥७९॥ जगामदिव्ययागत्यायथाभिप्रेतमात्मनः ॥ सोपिशत्रुजितःपुत्रस्तामारोप्यतुरंगमम् ॥८० ॥ निर्गंतुकामःपातालाद्विज्ञा
तोदनुसंभवैः ॥ ततस्तैःसहसोत्क्रुष्टंह्रियतेह्रियतेत्विति ॥ ८१ ॥ कन्यारत्नंयदानीतंदिवःपातालकेतुना ॥ ततःपरिघनिस्त्रिंशगदाशूलशरायुधम् ॥८२॥
दानवानांबलंप्राप्तंसहपातालकेतुना ॥ तिष्ठतिष्ठेतिजल्पंतस्तेतदादानवोत्तमाः ॥८३॥ शरवर्षैस्तथाशूलैर्ववर्षुर्नृपनंदनम् ॥सतुशत्रुजितःपुत्रस्ततस्तान्प्र
तिवीर्यवान् ॥ ८४ ॥ चिच्छेदशरजालेनप्रहसन्निवलीलया ॥ क्षणेनपातालतलमसिशक्त्यृष्टिसायकैः ॥ ८५ ॥ छिन्नैःसंछन्नमत्यर्थमृतध्वजशरोत्क
रैः ॥ ततोस्त्रंत्वाष्ट्रमादायचिक्षेपप्रतिदानवान् ॥ ८६ ॥ तेनतेदानवाःसर्वेसहपातालकेतुना ॥ ज्वालामालातितीव्रेणस्फुटदस्थिचयास्तदा ॥८७॥
निर्दग्धाःकापिलंतेजःसमासाद्येवसागराः ॥ ततःसराजपुत्रोश्वीनिहत्यासुरसत्तमान् ॥ ८८ ॥ स्त्रीरत्नेनसमंतेनसमागच्छत्पितुःपुरम् ॥ प्रणिपत्यचत
त्सर्वंसतुपित्रेन्यवेदयत् ॥ ८९ ॥ पातालगमनंचैवकुंडलायाश्चदर्शनम् ॥ तद्वन्मदालसाप्राप्तिंदानवैश्चापिसंगरम् ॥ ९० ॥ वधश्चतेषामस्त्रेणपुनराग
मनंतथा ॥ इतिश्रुत्वापितातस्यचरितंचारुचेतसः ॥ ९१॥ प्रीतिमानभवच्चैनंपरिष्वज्याहचात्मजम् ॥ सत्पुत्रेणत्वयापुत्रतारितोहंमहात्मना ॥९२ ॥
भयेभ्योमुनयस्त्रातायेनसद्धर्मचारिणा ॥ मत्पूर्वैःख्यातिमानीतंमयाविस्तारितंपुनः ॥ ९३ ॥ पराक्रमवतावीरत्वयातद्बहुलीकृतम् ॥ यदुपा

त्वंयशःपित्राधनंवीर्यमथापिवा ॥ ९४ ॥ तन्नहापयतेयस्तुसनरोमध्यमःस्मृतः ॥ तद्वीर्यादधिकंयस्तुपुनरन्यत्स्वशक्तितः ॥ ९५ ॥ निष्पादयति
तंप्राज्ञावदंतिनरसुत्तमम् ॥ यः पित्रासमुपात्तानिधनवीर्ययशांसिवै ॥ ९६ ॥ न्यूनतांनयतिप्राज्ञास्तमाहुःपुरुषाधमम् ॥ तन्मयाब्राह्मणत्राणंकृतमासी
द्यथात्वया ॥ ९७॥ पातालगमनंयच्चयच्चासुरविनाशनम्॥ एतदभ्यधिकंवत्सतेनत्वंपुरुषोत्तमः ॥ ९८॥ ॥ तद्धन्योस्म्यथवानत्वमहमेवगुणाधिकः ॥
त्वांपुत्रमीदृशंप्राप्यश्लाघ्यंपुण्यवतामपि॥९९॥ नसत्पुत्रकृतांप्रीतिमन्यःप्राप्नोतिमानवः ॥ पुत्रेणनातिशयितोयःप्रज्ञादानविक्रमैः ॥ १०० ॥ धिक्तस्य
जन्मयःपित्रालोकेविज्ञायतेनरः ॥ यत्पुत्रात्ख्यातिमभ्येतितस्यजन्मसुजन्मनः ॥१०१॥ आत्मज्ञानीयतोधन्योमध्यःपितृपितामहैः ॥ मातृपक्षेणमा
त्राचख्यातिंयातिनराधमः ॥ २ ॥ तत्पुत्रधनवीर्यैस्त्वंविवर्धस्वसुखेनच ॥ गंधर्वतनयाचेयंमावियुज्यतुवैत्वया ॥३॥ इतिपित्राबहुविधंप्रियमुक्त्वापुनः
पुनः॥परिष्वज्यस्वमावासंसभार्यःसविसर्जितः ॥ ४ ॥ सतयाभार्ययासार्धंरेमेतत्रपितुःपुरे ॥ अन्येषुचतथोद्यानवनपर्वतसानुषु ॥५॥ श्वश्रूश्वशुरयोः
पादौप्रणिपत्यचसाशुभा॥ प्रातःप्रातस्ततस्तस्यप्रणिपत्यसुमध्यमा॥१०६॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेकुवलयाश्वीयएकोनविंशोऽध्यायः॥१९॥पुत्रा
वूचतुः॥ ततःकालेबहुतिथेगतेराजापुनःसुतम् ॥१॥ प्राहगच्छाशुविप्राणांत्राणायचरमेदिनीम्॥अश्वमेतंसमारुह्यप्रातःप्रातर्दिनेदिने ॥ आबाधाद्विजमु
ख्यानामन्वेष्टव्यासदैवहि ॥२॥ दुर्वृत्ताःसंतिशतशोदानवाःपापबुद्धयः ॥ तेभ्योनस्याद्यथाबाधामुनीनांत्वंतथाकुरु ॥ ३ ॥ सतथोक्तस्तदापित्रातथा
चक्रेनृपात्मजः ॥ परिक्रम्यमहींकृत्स्नांववंदेचरणौपितुः ॥ ४ ॥ अहन्यहनिसंप्राप्तेपूर्वाह्णेनृपनंदनः ॥ ततश्चशेषंदिवसंतयारेमेसुमध्यया ॥५॥ एकदातुचर
न्सोथददर्शयमुनातटे॥ पातालकेतोरनुजंतालकेतुंकृताश्रमम्॥६॥ मायावीदानवःसोथमुनिरूपंसमाश्रितः ॥ सप्राहराजपुत्रंतंपूर्ववैरमनुस्मरन् ॥ ७ ॥
राजपुत्रब्रवीमित्वांतत्कुरुष्वयदीच्छसि ॥ नचतेप्रार्थनाभंगःकार्यःसत्यप्रतिश्रव ॥८॥ यक्ष्येयज्ञेनधर्मायकर्त्तव्याश्चमयेष्टयः॥ चिंतयेतत्रकर्त्तव्यानास्ति
मेदक्षिणायतः॥९॥ततःप्रयच्छमेवीरदक्षिणार्थंस्वभूषणम्॥ यदेतत्कंठलग्नंतेरक्षचेमंममाश्रमम्॥१०॥ यावदंतर्जलेदेवंवरुणंयादसांपतिम्॥वैदिकैर्वारुणै
र्मंत्रैःप्रजानांपुष्टिहेतुकैः ॥११॥ अभिष्टूयत्वरायुक्तःसमभ्येमीतिवादिनम् ॥ तंप्रणम्यततःप्रादात्सतस्मैकंठभूषणम्॥१२॥ प्राहचैनंभवान्यातुनिर्व्यली
केनचेतसा॥ स्थास्यामितावदत्रैवतवाश्रमसमीपतः॥१३॥ तवादेशान्महाभागयावदागमनंतव ॥ नतेत्रकश्चिदाबाधांकरिष्यतिमयिस्थिते॥१४॥ वि
श्रब्धस्त्वंमुनिश्रेष्ठकुरुष्वचमनोगतम्॥ एतदुक्तस्ततस्तेनसममज्जनदीजले॥१५॥ अरक्षत्सोपितस्यैवमायाविहितमाश्रमम्॥ गत्वाजलाशयात्तस्मात्तप
लकेतुश्चतत्पुरम्॥१६॥ मदालसायाःप्रत्यक्षमन्येषांचैतदुक्तवान् ॥ वीरःकुवलयाश्वोसौममाश्रमसमीपतः॥१७॥ केनापिदुष्टदैत्येनकुर्वन्रक्षांतास्विना

॥ युध्यमानोयथाशक्तिनिघ्नन्ब्रह्मद्विषोयुधि ॥१८॥ मायामाश्रित्यपापेनभिन्नःशूलेनवक्षसि ॥ म्रियमाणेनतेनेदंदत्तंमेकंठभूषणम् ॥१९॥ प्रापितश्चा
म् ॥ युध्यमानोयथाशक्तिनिघ्नन्ब्रह्मद्विषोयुधि ॥१८॥ मायामाश्रित्यपापेनभिन्नःशूलेनवक्षसि ॥ म्रियमाणेनतेनेदंदत्तंमेकंठभूषणम् ॥१९॥ प्रापितश्चा
ग्निसंयोगंशोकार्तैःसतुतापसैः ॥ कृतार्तहेषाशब्दोवैत्रस्तःसाश्रुविलोचनः ॥२०॥ नीतःसोश्वश्चतेनैवदानवेनदुरात्मना ॥ एतन्मयानृशंसेनदृष्टंदुष्कृतका
रिणा ॥ २१॥ यदत्रानंतरंकृत्यंकुरुष्वोत्तरकालिकम् ॥ हृदयाश्वासनंचैतद्गृह्यतांकण्ठभूषणम् ॥२२॥ नास्माकंहिसुवर्णेनकृत्यमस्तितपस्विनाम् ॥
इत्युक्तोत्सृज्यतद्भूमौसजगामयथागतम् ॥ २३ ॥ निपपातजनःसोथशोकार्त्तोमूर्छयातुरः ॥ क्षणेनचेतनांप्राप्यसर्वास्तानृपयोषितः ॥ २४ ॥ राज
पत्न्यश्चराजाचविलेपुरतिदुःखिताः ॥ मदालसातुतद्दृष्ट्वातदीयंकंठभूषणम् ॥२५॥ तत्याजसुप्रियान्प्राणाञ्श्रुत्वाविनिहतंप्रियम् ॥ ततःपुरेमहाक्रंदः
पौराणांभवनेष्वभूत् ॥ २६ ॥ यथैवतस्यनृपतेःस्वगृहेसमवर्तत ॥ राजाचतांमृतांदृष्ट्वाविनाभर्त्रामदालसाम् ॥ २७ ॥ प्रत्युवाचजनंसर्वंविमृश्यस्वस्थ
मानसः ॥ नरोदितव्यंपश्यामिभवतामात्मनस्तथा ॥२८॥ सर्वेषामेवसंचिंत्यसंबंधानामनित्यताम् ॥ किंनुशोचामितनयंकिंनुशोचाम्यहंस्नुषाम् ॥
॥२९॥विमृश्यकृतकृत्यत्वान्मन्येऽशोच्यावुभावपि ॥ मच्छुश्रूषुर्मद्वचनाद्द्विजरक्षणतत्परः ॥३०॥ प्राप्तोमेयःसुतोमृत्युंकथंशोच्यःसधीमताम् ॥ अवश्यं
यातियद्देहंतद्द्विजानांकृतेयदि ॥ ३१ ॥ ममपुत्रेणसंत्यक्तंनन्वभ्युदयकारितत् ॥ इयंचसत्कुलोत्पन्नाभर्त्तर्येवमनुव्रता ॥ ३२ ॥ कथंतुशोच्यानारीणां
भर्तुरन्यन्नदैवतम् ॥ अस्माकंबांधवानांचतथान्येषांदयावताम् ॥ ३३ ॥ शोच्याह्येषाभवेदेवंयदिभर्त्रावियोगिनी ॥ यातुभर्तुर्वधंश्रुत्वातत्क्षणादेवभा
मिनी ॥ ३४ ॥ भर्तारमनुयातेयंनशोच्यातोविपश्चिताम् ॥ ताःशोच्यायावियोगिन्यःसहभर्त्राकुलांगनाः ॥३५॥ कष्टभ्रांत्यानगच्छन्तिकष्टदाःस्युः
कुलात्मनोः ॥ भर्तुर्वियोगस्त्वनयानानुभूतःकृतज्ञया ॥ ३६ ॥ दातारंसर्वसौख्यानामिहचामुत्रचोभयोः ॥ लोकयोःकाहिभर्त्तारंनारीमन्येतमा
नुषम् ॥ ३७ ॥ नसशोच्योनचैवेहनायंतज्जननीनच ॥ त्यजताब्राह्मणार्थायप्राणान्सर्वेस्मतारिताः ॥ ३८ ॥ विप्राणांममधर्मस्यगतःसतुमहापतिः ॥
आनृण्यमर्द्धभुक्तस्यत्यागाद्देहस्यमेसुतः ॥३९॥ मातुःसतीत्वंमद्वंशवैमल्यंशौर्यमात्मनः ॥ संग्रामेसंत्यजन्प्राणान्सोविंदद्द्विजरक्षणात् ॥४०॥ ततःकुव
लयाश्वस्यमाताभर्तुरनंतरम् ॥ श्रुत्वापुत्रवधंतादृक्प्राहदृष्ट्वातुतंपतिम् ॥४१॥ नमेमात्रानमेस्वस्राप्राप्ताप्रीतिर्नृपेदृशी ॥ श्रुत्वामुनिपरित्राणेहतंपुत्रं
यथामया ॥ ४२ ॥ शोचतांब्राह्मणानां येनिस्वनेनातिदुःखिताः ॥ म्रियंतेव्याधिनाक्लिष्टास्तेषांमातावृथाप्रजा ॥ ४३ ॥ संग्रामेयुध्यमाना
येभीतागोद्विजरक्षणे ॥ क्षुण्णाःशस्त्रैर्विपद्यंतेतएवभुविमानवाः ॥४४॥ अर्थिनांमित्रवर्गस्यविद्विषांचपराङ्मुखः ॥ योनयातिपितातेनपुत्रीमाताचवी
रसूः ॥४५॥ गर्भक्लेशःस्त्रियोमन्येसाफल्यंभजतेतदा ॥ यदारिविजयीवास्यात्संग्रामेवाहतःसुतः ॥ ४६ ॥ ॥ पुत्रावूचतुः ॥ ॥ ततःसराजासंस्का

रंपुत्रपत्नीमलंभयत ॥ निर्गम्यचबहिःस्नातोददौपुत्रायचोदकम् ॥ ४७ ॥ तालकेतुश्चनिर्गम्यतथैवयमुनाजलात् ॥ राजपुत्रमुवाचेदंप्रणयान्मधुरं वचः ॥ ४८ ॥ गच्छभूपालपुत्रत्वंकृतार्थोहंकृतस्त्वया ॥ वांछितंतुकृतंकार्यंत्वय्यत्राविचलेस्थिते ॥ ४९ ॥ वारुणंयज्ञकार्यंचजलेशस्यमहात्मनः ॥ तन्मयासाधितंसर्वंयन्ममासीदभीप्सितम् ॥ ५० ॥ प्रणिपत्यसतंप्रागाद्राजपुत्रःपुरंपितुः ॥ समारुह्यतमेवाश्वंसुपर्णानिलविक्रमम् ॥५१॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेकुवलयाश्वीयेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ पुत्रावूचतुः ॥ सराजपुत्रःसंप्राप्यवेगादात्मपुरंततः ॥ पित्रोर्ववंदिषुःपादौदिदृक्षुश्चमदालसाम् ॥ १ ॥ सददर्शतदुद्विग्नमप्रहृष्टसुखंपुरम् ॥ पुनश्चविस्मिताकारंप्रहृष्टवदनंपुनः ॥ २ ॥ अन्यमुत्फुल्लनयनंदिष्ट्यादिष्ट्येतिवादिनम् ॥ परिष्वजंतमन्योन्यमतिकौतूहलान्वितम् ॥ ३ ॥ सराजपुत्रोमित्रंतुउत्फुल्लनयनंशुभम् ॥ आलिलिंगतदाकालेसौहृदेनपरेणच ॥ ४ ॥ ततःपौरास्तदालोक्यदिष्ट्यादिष्ट्येतिवादिनः ॥ चिरंजीवोरुकल्याणहतास्तेपरिपंथिनः ॥ ५ ॥ पित्रोःप्रह्लादयमनस्तथास्माकमकंटकः ॥ इत्येवंवादिभिःपौरैःपुरःपृष्ठेचसंवृतः ॥ ६ ॥ तत्क्षणप्रभवानंदःप्रविवेशपितुर्गृहम् ॥ पिताचतंपरिष्वज्यमाताचान्येचबांधवाः ॥ ७ ॥ चिरंजीवोरुकल्याणददौचास्मैतदाशिषः ॥ प्रणिपत्यततःसोथकिमेतदितिविस्मितः ॥ ८॥ पप्रच्छपितरंचाथसोस्मैसर्वंतदुक्तवान् ॥ सभार्यांतांमृतांश्रुत्वाहृदयेष्टांमदालसाम् ॥ ९ ॥ पितरौचपुराहृष्ट्वालज्जाशोकविमध्यगः ॥ चिंतयामाससाबालामांश्रुत्वानिधनंगतम् ॥ १० ॥ तत्याजजीवितंसाध्वीधिङ्मांनिष्ठुरमानसम् ॥ नृशंसोहमनार्योहंविनातांमृगलोचनाम् ॥ ११ ॥ मत्कृतेनिधनंप्राप्तांयज्जीवाम्यतिनिर्घृणः ॥ पुनःसचिंतयामासपरिसंस्तभ्यमानसम् ॥ १२ ॥ मोहोद्गममपास्यैवंनिःश्वस्योच्छ्वस्यचातुरः ॥ मृतेतिसामन्निमित्तंत्यजामियदिजीवितम् ॥ १३ ॥ किंमयोपकृतंतस्याःश्लाघ्यमेतत्तुयोषिताम् ॥ यदिरोदिमिवादीनंहाप्रियेतिवदन्मुहुः ॥ १४ ॥ तथाप्यश्लाघ्यमेतन्नोवयंहिपुरुषाःकिल ॥ अथशोकजडोदीनोऽसृजाहीनोबलान्वितः ॥ १५ ॥ विपक्षस्यभविष्यामिततः परिभवास्पदम् ॥ मयारिशातनात्कार्यंराज्ञःशुश्रूषणंपितुः ॥ १६ ॥ जीवितंतस्यचायत्तंसंत्याज्यंतत्कथंमया ॥ किंत्वत्रमेन्यत्कर्त्तव्यंत्यागोभोगस्ययोषितः ॥ १७ ॥ सचापिनोपकारायतन्वंग्याःकिंतुसर्वथा ॥ मयानृशंस्यंकर्त्तव्यंनापकार्युपकारिवा ॥ यामदर्थेत्यजत्प्राणांस्तदर्थेल्पमिदंमम ॥ १८ ॥ ॥ पुत्रावूचतुः ॥ ॥ इतिकृत्वामतिंसोथनिष्पाद्योदकदानिकम् ॥ १९ ॥ क्रियाश्चानंतरंकृत्वाप्रत्युवाचऋतध्वजः ॥ यदिसाममतन्वंगीनस्याद्भार्यामदालसा ॥ २० ॥ अस्मिञ्जन्मनिनान्यामेभवित्रीसहचारिणी ॥ तांमृतेमृगशावाक्षींगंधर्वतनयामहम् ॥ २१ ॥ नभोक्ष्येयोषितंकांचिदितिसत्यंमयोदितम् ॥ सधर्मचारिणींपत्नींतांमुक्तागजगामिनीम् ॥ २२ ॥ कांचिन्नान्यांकरि

ष्यामितेनसत्यंमयोदितम् ॥ एवंसर्वान्परित्यज्यस्त्रीभोगांस्तातसर्वदा ॥ २३ ॥ क्रीडन्नास्तेसमंतुल्यैर्वयस्यैःशीलसंपदा ॥ एतत्तस्यपरंकार्यंतातततत्के
नसाध्यते ॥ कर्तुमत्यंतदुष्प्राप्यमीश्वरैः किमुतेतरैः ॥ २४ ॥ ॥ जडउवाच ॥ इतिवाक्यंतयोःश्रुत्वाविमर्शमगमत्पिता ॥ २५ ॥ विमृश्य
चाहतौपुत्रौनागराट्प्रहसन्निव ॥ यच्चशक्यमितिश्रुत्वा नकरिष्यंतिमानवाः ॥ २६ ॥ कर्मण्युत्रमसुद्योगहान्याहानिस्ततःपरम् ॥ आरभेतनरः
कर्मस्वपौरुषमहापयन् ॥ २७ ॥ निष्पत्तिःकर्मणांदैवेपौरुषेचव्यवस्थिता ॥ तस्मादहंतथायत्नंकरिष्येपुत्रकार्यतः ॥ तपश्चर्यांसमास्थाययथैतत्साध्य
तेऽचिरात् ॥ २८ ॥ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वासनागेंद्रःप्लक्षावतरणंगिरेः ॥ २९ ॥ तीर्थंहिमवतोगत्वातपस्तेपेसुदुश्चरम् ॥ तुष्टाववाग्भि
रिष्टाभिस्तत्रदेवींसरस्वतीम् ॥ तन्मनानियताहारोभूत्वात्रिपवणाप्लुतः ॥३०॥ ॥ अश्वतरउवाच ॥ ॥जगद्धात्रीमहंदेवीमारिराधयिषुःशुभाम् ॥३१॥
स्तोष्येप्रणम्यशिरसाब्रह्मयोनिंसरस्वतीम् ॥ सदसद्देवियत्किंचिन्मोक्षबंधार्थवत्पदम् ॥ ३२ ॥ तत्सर्वंत्वय्यसंयोगंयोगवद्देविसंस्थितम् ॥ त्वमक्षरं
परंदेवियत्रसर्वंप्रतिष्ठितम् ॥ ३३ ॥ अक्षरंपरमंब्रह्मजगच्चैतत्क्षरात्मकम् ॥ दारुण्यवस्थितोवह्निर्भौमाश्चपरमाणवः ॥ ३४ ॥ तथात्वयिस्थितंब्रह्मज
गच्चेदमशेषतः ॥ ओंकाराक्षरसंस्थानंयत्तेदेविस्थिरास्थिरम् ॥ ३५ ॥ तत्रमात्रात्रयंसर्वमस्तियद्देविनास्तिच ॥ त्रयोलोकास्त्रयोदेवास्त्रैविद्यंपावकत्र
यम् ॥ ३६ ॥ त्रीणिज्योतींषिवर्गाश्चत्रयोधर्मादयस्तथा ॥ त्रयोगुणास्त्रयःशब्दास्त्रयोदोषास्तथाश्रमाः ॥ ३७ ॥ त्रयःकालास्तथावस्थाः पितरोहर्नि
शादयः ॥ एतन्मात्रात्रयंदेवितवरूपंसरस्वति ॥३८॥ विभिन्नदर्शिनामाद्याब्रह्मणोहिसनातनाः ॥ सोमसंस्थाहविःसंस्थाःपाकसंस्थाश्चसप्तयाः ॥३९॥
तास्त्वदुच्चारणाद्देविक्रियंतेब्रह्मवादिभिः ॥ अनिर्देश्यंतथाचान्यदर्द्धमात्राश्रितंपरम् ॥ ४० ॥ अविकार्यक्षयंदिव्यंपरिणामविवर्जितम् ॥ तवैवचपरं
रूपंयन्नशक्यंमयेरितुम् ॥ ४१ ॥ नचास्येननवाजिह्वाताल्वोष्ठादिभिरुच्यते ॥ इन्द्रोपिवसवोब्रह्माचंद्रार्कौज्योतिरेवच ॥ ४२ ॥ विश्वावासंविश्वरूपं
विश्वेशंपरमेश्वरम् ॥ सांख्यवेदांतवेदोक्तंबहुशाखास्थिरीकृतम् ॥ ४३ ॥ अनादिमध्यनिधनंसदसन्नःसदेवतु ॥ एकंत्वनेकमप्येकंभवभेदसमाश्रितम्॥
॥ ४४ ॥ अनाख्यंषड्गुणाख्यंचपक्षाख्यंत्रिगुणाश्रयम्॥नानाशक्तिमतामेकंशक्तिवैभाविकंपरम् ॥४५॥ सुखासुखमहत्सौख्यरूपंतवविभाव्यते॥एवं
देवित्वयाव्याप्तंसकलंनिष्कलंजगत् ॥ अद्वैतावस्थितं ब्रह्मयच्चद्वैतेव्यवस्थितम् ॥४६॥ येर्थानित्यायेविनश्यंतिचान्येयेवास्थूलायेचसूक्ष्माश्चसूक्ष्माः ॥
येवाभूमौयेंतरिक्षेन्यतोवातेषांसत्यंत्वत्तएवोपलब्धिः ॥ ४७ ॥ यच्चामूर्तंयच्चमूर्तंसमस्तंयद्वाभूतेष्वेकमेकंचकिंचित् ॥ यद्दिव्येस्तिक्ष्मातलेखेन्यतोवात
त्संबंधंत्वत्स्वरैर्व्यंजनैश्च ॥ ४८ ॥ ॥ जडउवाच ॥ ॥ एवंस्तुतातदादेवीविष्णोर्जिह्वासरस्वती ॥ प्रत्युवाचमहात्मानंनागमश्वतरंततः ॥४९॥ सरस्व

त्युवाच ॥ ॥ वरंतेकंबलभ्रातःप्रयच्छाम्युरगाधिप ॥ तदुच्यतांप्रदास्यामियत्तेमनसिवर्त्तते ॥ ५० ॥ ॥ अश्वतरउवाच ॥ ॥ साहाय्यंदेविदेहित्वंपूर्वकं बलमेवच ॥ समस्तस्वरसंबद्धमुभयोःसंप्रयच्छच ॥ ५१ ॥ ॥ सरस्वत्युवाच ॥ ॥ सप्तस्वराग्रामरागाःसप्तपन्नगसत्तम ॥ गीतकानिचसप्तैवतावत्यश्चापिमूर्छनाः ॥ ५२ ॥ तानाश्चकोनपंचाशत्तथाग्रामत्रयंचयत् ॥ एतत्सर्वंभवान्वेत्ता कंबलश्चैवतेनघ ॥ ५३ ॥ ज्ञास्यतेमत्प्रसादेनभुजंगेंद्रपरंतथा ॥ चतुर्विधंपरंतालंत्रिःप्रकारंलयत्रयम् ॥ ५४ ॥ गतित्रयंतथाकालंमयादत्तंचतुर्विधम् ॥ एतद्भवान्मत्प्रसादात्पन्नगेंद्रापरंचयत् ॥ ५५ ॥ आस्यांतर्गतमायत्तंस्वरव्यंजनयोश्चयत् ॥ तदशेषंमयादत्तंभवतःकंबलस्यच ॥ ५६ ॥ यथानान्यस्यभूलोकेपातालेवापिपन्नग ॥ प्रणेतारौभवंतौचसर्वस्याद्यभविष्यतः ॥ पातालेदेवलोकेचभूर्लोकेचैवपन्नगौ ॥ ५७ ॥ ॥ जडउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वासातदादेवीसर्वजिह्वासरस्वती ॥ ५८ ॥ जगामादर्शनं सद्योनागस्यकमलेक्षणा ॥ तयोश्चतद्यथावृत्तंभ्रात्रोः सर्वमजायत ॥ ५९ ॥ विज्ञानमुभयोरग्र्यंपदतालस्वरादिकम् ॥ ततःकैलासशैलेंद्रशिखरस्थितमीश्वरम् ॥ ६० ॥ गीतकैःसप्तभिर्नागौतंत्रीलयसमन्वितैः ॥ आरिराधयिषुर्देवमनंगांगहरंहरम् ॥ ६१ ॥ प्रचक्रतुःपरंयत्नमुभौसंहतवाक्कलौ ॥ प्रातर्निशायांमध्याह्नेसंध्ययोश्चापितत्परौ ॥ ६२ ॥ ततःकालेनमहतास्तूयमानोवृषध्वजः ॥ तुतोषगीतकैस्तौचप्राहसंगृह्यतांवरः ॥ ६३ ॥ ततः प्रणम्याश्वतरः कंबलेनसमंतदा ॥ विज्ञापयन्महादेवंशितिकंठमुमापतिम् ॥ ६४ ॥ यदिनौभगवन्प्रीतोदेवदेवत्रिलोचन ॥ ततोयथाभिलषितंवरमेनं प्रयच्छनौ ॥ ६५ ॥ मृताकुवलयाश्वस्यपत्नीदेवमदालसा ॥ तेनैववयसासद्योदुहितृत्वंप्रयातुमे ॥ ६६ ॥ जातिस्मरायथापूर्वंतद्वत्क्षांतिसमन्विता ॥ योगिनीयोगमाताचजायतांवचनात्तव ॥६७॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ यथोक्तंपन्नगश्रेष्ठसर्वमेतद्भविष्यति ॥ मत्प्रसादादसंदिग्धंशृणुचेदंभुजंगम ॥ ६८ ॥ श्राद्धावसानेप्राश्नीथामध्यमंपिण्डमात्मना ॥ कामंचेमामनुध्यायन्कुरुत्वंपितृपूजनम् ॥ ६९ ॥ तत्क्षणादेवसासुभ्रूर्भवतोमध्यमात्फणात् ॥ समुत्पत्स्यतिकल्याणीतथारूपायथामृता ॥७०॥ स्वयमेवोपभुंजस्वततःसर्वंभविष्यति ॥ उत्पत्स्यतेततःसातुसत्यंवैमध्यमात्फणात् ॥ ७१ ॥ एतच्छ्रुत्वा ततस्तौतुप्रणिपत्यमहेश्वरम् ॥ रसातलमनुप्राप्तौपरितोषसमन्वितौ ॥ ७२ ॥ तथाचकृतवाञ्छ्राद्धंसनागःकंबलानुजः ॥ पिंडंचमध्यमंतद्वद्यथावदुपभुक्तवान् ॥७३॥ उपभुक्तेततःपिंडेतस्यसातनुमध्यमा॥ जज्ञेनिःश्वसतःसद्यस्तद्रूपामध्यमात्फणात्॥७४॥नचापिकथयामासकस्यचित्सभुजंगमः॥ अंतर्गृहेतांसुदतींस्त्रीभिर्गुप्तामधारयत् ॥७५॥ तौचानुदिनमागत्यपुत्रौनागपतेःसुखम् ॥ ऋतुध्वजेनसहितौचिक्रीडातेमराविव ॥७६॥ एकदातुसतौप्राहसनागोश्वतरोमुदा ॥ तन्मयापूर्वमुक्तंतुक्रियतेकिंनुतत्तथा ॥७७॥ सराजपुत्रोयुवयोरुपकारीममांतिकम् ॥ किंनुनानीयतेवत्सावुपकारायमानदः ॥७८॥

एवमुक्तोपुनस्तेनपुत्रोस्नेहवतातुतौ॥गत्वातस्यपुरंरम्यूंदृष्टातेतेनधीमता॥७९॥ततःकुवलयाश्वंतंकृत्वाकिंचित्कथांतरम् ॥ अब्रूतांप्रणिपातेनस्वगृहाग मनंप्रति ॥८०॥ तावाहनृपपुत्रोसौननिवेदंभवतोर्गृहम् ॥ धनवाहनवस्त्रादियन्मदीयंतदेववाम्॥८१॥यस्यवांवांछितंदातुंधनंरत्नमथापिवा ॥ तदीयतां द्विजसुतौयदिवांप्रणयोमयि ॥८२॥ एतावताहंदेवेनवंचितोस्मिदुरात्मना ॥ यद्भवद्भ्यांममत्वंनोमदीयेक्रियतांगृहे ॥८३॥यदिवामेप्रियंकार्यंमनुग्राह्योस्मिवायदि॥तद्धनेममगेहेनममत्वमनुकल्प्यताम् ॥ ८४॥ युवयोर्यन्मदीयंतन्मामकंयुवयोःस्वयम् ॥ एतत्सत्यंविजानीयास्सत्प्राणोपहिश्चरः ॥८५॥ पुनर्नैवंविभिन्नार्थंवक्तव्यंद्विजसत्तमौ ॥ मत्प्रसादपरौप्रीत्याशापितौहृदयेनमे ॥८६॥ ततःस्नेहार्द्रवदनौतावुभौनागनंदनौ ॥ ऊचतुर्नृपतेःपुत्रंकिंचित्प्रणयकोपितम् ॥८७॥ ऋतध्वजमनसंदेहोयथैवाहभवानिदम् ॥ तथैवचास्मन्मनसिनात्राचिंत्यमतोन्यथा ॥८८॥ किंत्वावयोःसमंपित्राप्रोक्तमेतन्महात्मना ॥ द्रष्टुंकुवलयाश्वंतमिच्छामीतिपुनःपुनः ॥ ८९ ॥ ततःकुवलयाश्वोथसमुत्थायवरासनात् ॥ यथाहताततेतिवदन्प्रणाममकरोद्भुवि ॥ ९० ॥ कुवलयाश्वउवाच ॥ धन्योहमतिपुण्योहंकोन्योस्तिसदृशोमया॥ यत्तातोमामभिद्रष्टुंकरोतिप्रवणंमनः॥९१॥ तदुत्तिष्ठतगच्छामतातज्ञांक्षणमप्यहम्॥ नातिक्रांतुमिहेच्छामिपद्भ्यांतस्यशपाम्यहम् ॥ ९२ ॥ जडउवाच ॥ एवमुक्त्वाययौसोथसहताभ्यांनृपात्मजः ॥ प्रातश्चगोतमींपुण्यांनिर्गम्यनगराद्बहिः ॥९३॥ तन्मध्येनययुस्तेवैनागेंद्रनृपनन्दनाः ॥ मेनेचराजपुत्रोऽसौपारेतस्यास्तयोर्गृहम् ॥९४॥ ततश्चाकृष्यपातालंताभ्यांनीतोनृपात्मजः॥ पातालेददृशेचोभौसपन्नगकुमारकौ ॥ ९५ ॥ फणामणिकृतोद्योतौव्यक्तौस्वस्तिकलक्षणौ ॥ विलोक्यतौसुरूपांगौविस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ ९६ ॥ विहस्यचाब्रवीत्प्रेम्णासाधुभोद्विजसत्तमौ ॥ कथयामासतुस्तौतुपितरंपन्नगेश्वरम् ॥ ९७ ॥ शांतमश्वतरंनागंमाननीयंदिवौकसाम् ॥ रमणीयंततोपश्यत्पातालंसनृपात्मजः ॥ ९८ ॥ कुमारैस्तरुणैर्वृद्धैरुरगैरुपशोभितम् ॥ तथैवनागकन्याभिःक्रीडंतीभिरितस्ततः ॥ ९९ ॥ चारुकुंडलहाराभिस्ताराभिर्गगनंयथा ॥ गीतशब्दैस्तथान्यत्रवीणावेणुस्वरानुगैः ॥ १००॥ मृदंगपणवातोद्यहारिवेश्मशताकुलम् ॥ वीक्षमाणःसपातालंययौशत्रुजितःसुतः ॥ १ ॥ सहताभ्यामभीष्टाभ्यांपन्नगाभ्यामरिंदमः ॥ ततःप्रविश्यतेसर्वेनागराजनिवेशनम् ॥ २ ॥ ददृशुस्तंमहात्मानमुरगाधिपतिंस्थितम्॥ दिव्यमाल्यांबरधरंमणिकुंडलभूषणम् ॥ ३ ॥ स्वच्छमुक्ताफललताहारिहारोपशोभितम् ॥ केयूरिणंमहाभागमासनेसर्वकांचने ॥ ४ ॥ मणिविद्रुमवैदूर्यजालांतरितरूपके ॥ सताभ्यांदर्शितस्तस्यतातोस्माकमसाविति ॥ ५ ॥ वीरःकुवलयाश्वोयंपित्रेचासौनिवेदितः ॥ ततोननामचरणौनागेंद्रस्यऋतुध्वजः ॥६॥ समुत्थाप्यबलाद्गाढंसनागःपरिषस्वजे ॥ मूर्ध्निचैवमुपाघ्रायचिरंजीवेत्युवाचह ॥ ७ ॥ निहतामित्रवर्गश्चपित्रोःशुश्रूषणंकुरु ॥

वत्सधन्यस्यकथ्यंतेपरोक्षस्यापितेगुणाः ॥ १०८ ॥ भवतोममपुत्राभ्यामाभ्यांयेमेनिवेदिताः ॥ तदेतैरेववद्धेथामनोवाक्कायचेष्टितैः ॥ ९ ॥ जीवि
तंगुणिनःश्लाघ्यंजीवन्नपिमृतोऽगुणी ॥ गुणवान्निर्वृतिंपित्रोःशत्रूणांहृदयेज्वरम् ॥ ११० ॥ करोत्यात्महितंकुर्वन्विश्वासंचमहाजने ॥ देवताःपितरोवि
प्रामित्रार्थिविभवादयः ॥ ११ ॥ बांधवाश्चतथेच्छंतिजीवितंगुणिनश्चिरम् ॥ परवादनिवृत्तानांदुर्गतेषुदयावताम् ॥ गुणिनांसफलंजन्मसंश्रितानां
विपद्गतैः ॥ १२ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वासतंवीरंपुत्राविदमथाब्रवीत् ॥ १३ ॥ पूजांकुवलयाश्वस्यकर्तुंकामोभुजंगमः ॥ स्नानादिकक्रमं
कृत्वासर्वमेवयथाक्रमम् ॥ १४ ॥ मधुपानादिसंभोगमाहारंचयथेप्सितम् ॥ ततःकुवलयाश्वेनहृदयोत्सवभूतया ॥ १५ ॥ कथयास्वल्पकंकालंस्था
स्यामोहृष्टचेतसः ॥ अनुमेनेचतंमौनीवचःशत्रुजितःसुतः ॥ १६ ॥ तथाचकारचपतिःपन्नगानामुदारधीः ॥ १७ ॥ समेत्यतैरात्मजभूपनंदनैर्महो
रगाणामधिपःससत्यवाक् ॥ मुदायुतोन्नानिमधूनिचात्मवान्यथोपजोषंबुभुजेसभोगभाक् ॥११८॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेकुवलयाश्वीयेपाता
लप्रवेशोनामैकविंशोऽध्यायः ॥२१॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ कृताहारंमहात्मानमधिपंपवनाशिनाम् ॥ उपासांचक्रिरेपुत्रौभूपालतनयस्तथा ॥१॥ कथा
भिरनुरूपाभिःप्रहृष्टात्माभुजंगमः ॥ प्रीतिंसञ्जनयामासपुत्रसख्युरुवाचह ॥२॥ तवभद्रसुखंब्रूहिगेहमभ्यागतस्ययत् ॥ कर्तव्यमुत्सृजाशंकांपितरीवसुतो
मयि ॥ ३ ॥ हिरण्यंवासुवर्णंवावस्त्रंवाहनमासनम् ॥ यद्वाभिमतमत्यर्थंदुर्लभंतद्वृणुष्वमाम् ॥ ४ ॥ कुवलयाश्वउवाच ॥ भवत्प्रसादाद्भगवन्सुवर्णादि
गृहेमम ॥ पितुरस्तिममाद्यापिनकिंचित्कार्यमीदृशैः ॥ ५ ॥ तातेवर्षसहस्रायुः शासतीमांवसुंधराम् ॥ तथैवत्वयिपातालेनमेयाच्ञोन्मुखंमनः ॥
॥ ६ ॥ तेसुभाग्याःसुपुण्याश्चयेषांपितरिजीवति ॥ तृणंकोटिसमंवित्तंतारुण्यंवित्तकोटिषु ॥ ७ ॥ मित्राणितुल्यशिष्टानितद्वद्देहमनामयम् ॥ जनेवा
ध्रियतेवित्तंयौवनंकिंतुनास्तिमे ॥ ॥ ८ ॥ असत्यर्थेनृणांयाच्ञाप्रवणंजायतेमनः ॥ सत्यशेषेकथंयाच्ञांममजिह्वाकरिष्यति ॥ ९ ॥ यैर्नचिंत्यंध
नांकिंचिन्ममगेहेस्तिनास्तिवा ॥ पितृबाहुतरुच्छायांसंश्रिताःसुखनोहिते ॥१०॥ येतुबाल्यात्प्रभृत्येवविनापित्राकुटुंबिनः ॥ तान्सुखस्वादविभ्रंशा
न्मन्येधात्रैववंचितान् ॥ ११ ॥ तद्वयंतत्प्रसादेनधनरत्नादिसंचयम् ॥ पितृभक्ताःप्रयच्छामःकामतोनित्यमर्थिनाम् ॥ १२ ॥ तत्सर्वमिहसंप्राप्तंयदं
घ्रियुगलंतव ॥ मच्चूडामणिनाघृष्टंयच्चांगस्पर्शमाप्तवान् ॥ १३ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ इत्येवंप्रश्रितंवाक्यमुक्तःपन्नगसत्तमः ॥ प्राहराजसुतंप्रीत्यापु
त्रयोरुपकारिणम् ॥ १४ ॥ यदिरत्नसुवर्णादिमत्तोवाप्तुंनतेमनः ॥ यदन्यन्मनसःप्रीत्यैब्रूहितत्तेददाम्यहम् ॥ १५ ॥ ॥ कुवलयाश्वउवाच ॥ ॥
भगवंस्त्वत्प्रसादेनप्रार्थितस्यगृहेमम ॥ सर्वमस्तिविशेषेणसंप्राप्तंतवदर्शनात् ॥१६॥ कृतकृत्योस्मिचैतेनसफलंजीवितंमम ॥ यदंगसंश्लेषमितस्तवदे

॥ १८ ॥ यदित्ववश्यंदातव्योवरोमेमनसेप्सितः ॥
वस्यमानुषः ॥ १७ ॥ ममोत्तमांगेत्वत्पादरजसायदिहास्पदम् ॥ कृतंतेनैवनप्राप्तंकिंमयापन्नगेश्वर ॥ १८ ॥ यदित्ववश्यंदातव्योवरोमेमनसेप्सितः ॥
वस्यमानुषः ॥ १७ ॥ ममोत्तमांगेत्वत्पादरजसायदिहास्पदम् ॥ सुवर्णमणिरत्नादिवाहनंगृहमासनम् ॥ स्त्रियोन्नपानपुत्राश्चचारुमाल्यानुलेपनम् ॥ २० ॥
तत्पुण्यकर्मसंस्कारोहृदयान्माव्यपैतुमे ॥ १९ ॥ सुवर्णमणिरत्नादिवाहनंगृहमासनम् ॥ स्त्रियोन्नपानपुत्राश्चचारुमाल्यानुलेपनम् ॥ २० ॥
एतेचविविधाभोगागीतवाद्यादिकंचयत् ॥ सर्वमेतन्ममफलंपुण्यवनस्पतेः ॥ २१ ॥ तस्मान्नरेणतन्मूलसेकेयत्नःकृतात्मना ॥ कर्त्तव्यःपुण्यस
त्तानांनकिंचिद्भुविदुर्लभम् ॥ २२ ॥ ॥ अश्वतरउवाच ॥ ॥ एवंभविष्यतिप्राज्ञतवधर्माश्रितामतिः ॥ सत्यंचतत्फलंसर्वंधर्मस्योक्तंयथात्वया
॥ २३ ॥ तथाप्यवश्यंमद्गेहमागतेनत्वयाधुना ॥ ग्राह्यंयन्मानुषेलोकेदुष्प्रापंभवतोमतम् ॥ २४ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वासत
दानृपनंदनः ॥ मुखावलोकनंचक्रेपन्नगेश्वरपुत्रयोः ॥ २५ ॥ ततस्तौप्रणिपत्योभौराजपुत्रस्ययन्मतम् ॥ तत्पितुःसकलंवीरौकथयामासतुःस्फुटम्
॥ २६ ॥ तातास्यपत्नीदयिताश्रुत्वेमंविनिपातितम् ॥ अत्यजद्दयिताप्राणान्विप्रलब्धादुरात्मना ॥ २७ ॥ केनापिकृतवैरेणदानवेनकुबुद्धिना ॥
गंधर्वराजस्यसुतानाम्नाख्यातामदालसा ॥ २८ ॥ कृतज्ञोयंततस्तातप्रतिज्ञांकृतवानिमाम् ॥ नान्याभार्याभवित्रीमेवर्जयित्वामदालसाम् ॥ २९ ॥
द्रष्टुंतांचारुसर्वांगीमयंवीरोऋतध्वजः ॥ तातवांछतियद्येतत्क्रियतेतत्कृतंभवेत् ॥ ३० ॥ ॥ अश्वतरउवाच ॥ ॥ भूतैर्वियोगिनोयोगस्तादृशोरेव
तादृशः ॥ कथमेतद्विनास्वप्नंमायांवाशंबरोदिताम् ॥ ३१ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ प्रणिपत्यभुजंगेशंपुत्रःशत्रुजितस्ततः ॥ प्रत्युवाचमहात्मानं
प्रेमलज्जासमन्वितः ॥ ३२ ॥ मायामयीमप्यधुनाममतातोमदालसाम् ॥ यदिदर्शयतेमन्येपरंकृतमनुग्रहम् ॥ ३३ ॥ ॥ अश्वतरउवाच ॥ ॥
तस्मात्पश्येहवत्सत्वंमायांचेद्द्रष्टुमिच्छसि ॥ अनुग्राह्योभवान्गेहेबालोप्यभ्यागतोगुरुः ॥ ३४ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ आनयामासनागेंद्रोगृहेगुप्तां
मदालसाम् ॥ दर्शयामासचतदाराजपुत्रायतांशुभाम् ॥ ३५ ॥ तेषांसंमोहनार्थायजजल्पचततःस्फुटम् ॥ सेयंनवेतितेभार्याराजपुत्रमदालसा ॥
॥ ३६ ॥ ॥ जडउवाच ॥ ॥ सदृष्ट्वातांतदातन्वींतत्क्षणाद्विगतत्रपः ॥ प्रियेतितामभिमुखंययौवाचमुदीरयन् ॥ निवारयामासचतंनागःसोश्वतर
स्त्वरन् ॥ ३७ ॥ ॥ अश्वतरउवाच ॥ ॥ मायेयंपुत्रमास्प्राक्षीःप्रागेवकथितंतव ॥ ३८ ॥ अंतर्द्धानमुपैत्याशुमायासंस्पर्शनादिभिः ॥ ततःपपा
तमेदिन्यांसतुमूर्छापरिप्लुतः ॥ ३९ ॥ हाप्रियेतिवदन्सोथचिंतयामासभामिनीम् ॥ मोहोममायंनोवेतिनालंप्रत्ययवानहम् ॥४०॥ अहोममत्यहंचे
तिवलंप्रत्यययोर्महत् ॥ येनाहंपातनोरीणांविनाशस्त्रंनिपातितः ॥ ४१ ॥ ममेतिदर्शितानेनमिथ्यामायेतिविस्फुटम् ॥ वाय्वंबुतेजसांभूमेराकाश
स्यचचेष्टया ॥ ४२ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ ततःकुवलयाश्वंससमाश्वास्यभुजंगमः ॥ कथयामासतत्सर्वंमृतसंजीवनादिकम् ॥ ४३ ॥ ततःप्रहृष्टः

प्रतिलभ्यकांतांप्रणम्यनागंनिजमाजगाम ॥ संस्तूयमानश्चपुरंतमश्वमारुह्यसंचिंतितमभ्युपेतम् ॥ ४४ ॥ शृणुयाद्भक्तिपूर्वंयोनैरंतर्येणमानवः ॥ वेद
घोषफलंतेनप्राप्तंवैसुविदुर्लभम् ॥ ४५॥ संप्राप्नोतिसुखंनित्यंसर्वकामसमन्वितः ॥ लोकेचदुर्लभंतस्यनास्तिकिंचिन्नविद्यते ॥ ४६ ॥ ॥ इति श्री
मार्कंडेयमहापुराणेमदालसोपाख्यानेपुनर्मदालसांप्राप्यपातालान्निर्गमोनामद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ आगम्यस्व
पुरंसोथपित्रोःसर्वमशेषतः ॥ कथयामासतन्वंगीयथाप्राप्तापुनर्मृता ॥ १ ॥ ननामसापिचरणौश्वश्रूश्वशुरयोःशुभा ॥ स्वजनंचयथापूर्वंवंद
नाश्लेपणादिभिः ॥ २ ॥ पूजयामासतन्वंगीयथान्यायंयथावयः ॥ ततोमहोत्सवोजज्ञेपौराणांतत्रवैपुरे ॥३॥ ऋतध्वजश्चसुचिरंतयारेमेसुमध्यया ॥
निर्झरेषुचशैलानांनिम्नगापुलिनेषुच ॥४॥ काननेषुचरम्येषुवनेषूपवनेषुच ॥ पुण्यक्षयंवाञ्छमानासापिकामोपभोगतः ॥ ५ ॥ सहतेनातिकांतासु
रेमेरम्यासुभूमिषु ॥ ततःकालेनमहताशत्रुजित्सनराधिपः ॥ ६ ॥ सम्यक्प्रशास्यवसुधांकालधर्ममुपेयिवान् ॥ ततःपौरामहात्मानंपुत्रंतस्यऋत
ध्वजम् ॥ ७ ॥ अभ्यषिंचंतराजानमुदाराचारचेष्टितम् ॥ सम्यक्पालयतस्तस्यप्रजाःपुत्रानिवौरसान् ॥ ८ ॥ मदालसायाःसंजज्ञेपुत्रःप्रथमजस्त
तः ॥ तस्यचक्रेपितानामविक्रांतइतिधीमतः ॥ ९ ॥ तुतुषुस्तेनवैभृत्याजहासचमदालसा ॥ सावैमदालसापुत्रंबालमुत्तानशायिनम् ॥ उल्लापन
च्छलेनाहरुदमानमविस्वरम् ॥ १० ॥ शुद्धोसिरेताततनतेस्तिनामकृतंचतेकल्पनयाधुनैव ॥ पश्चात्मकंदेहमिदंनतेस्तिनैवास्यत्वंरोदिषिक
स्यहेतोः ॥ ११ ॥ नवाभवान्रोदितिवैस्वजन्माशुद्धोयमासाद्यमहीसमूहम् ॥ विकल्प्यमानोविविधैर्गुणार्थैर्गुणाश्चभौताःसकलेंद्रियेषु ॥ १२ ॥
भूतानिभूतैःपरिदुर्बलानिवृद्धिंसमायांतियथेहपुंसः ॥ अन्नांबुपानादिभिरेवकस्यनतेस्तिवृद्धिर्नचतेस्तिहानिः ॥ १३ ॥ त्वंकंचुकेशीर्यमाणे
निजेस्मिंस्तस्मिन्स्वदेहेमूढतांमाव्रजेथाः ॥ शुभाशुभैःकर्मभिर्देहमेतन्मदादिमूढैःकंचुकस्तेपिनद्धः ॥ १४ ॥ तातेतिकिंचित्तनयेतिकिंचिदंबेतिकिं
चिद्दयितेतिकिंचित् ॥ ममेतिकिंचिन्नममेतिकिंचिद्भौतंहिसंघंबहुधालपेथाः ॥ १५ ॥ दुःखानिदुःखोपगमायभोगान्सुखायजानातिविमूढचेताः ॥
तान्येवदुःखानिपुनःसुखानिजानातिविद्वानविमूढचेताः ॥ १६ ॥ हासोस्थिसंदर्शनमक्षियुग्ममत्युज्ज्वलंयत्कलुषंवसायाः ॥ कुचादिपीनंपि
शितंघनंतत्स्थानंरतेःकिंनरकोनयोषित् ॥ १७ ॥ यानंक्षितौयानगतश्चदेहोदेहेपिचान्यःपुरुषोनिविष्टः ॥ १८ ॥ ममत्वमुर्व्यांनतथायथास्वेदेहे
तिमात्रंचविमूढतैषा ॥ १९ ॥ त्यजधर्ममधर्मंचउभेसत्यानृतेत्यज ॥ उभेसत्यानृतेत्यक्त्वायेनत्यजसितत्त्यज ॥ २० ॥ वर्धमानंसुतंसातुराजप
त्नीदिनेदिने ॥ तमुल्लापादिनाबोधमनयन्निर्मलात्मकम् ॥ २१ ॥ यथायथाबलंलेभेयथालेभेमतिंपितः ॥ तथातथात्मबोधंचसोवापन्मातृभा

पितेः ॥ २२ ॥ इत्थंतयासतनयोजन्मप्रभृतिबोधितः ॥ चकारनमतिंप्राज्ञोगार्हस्थ्यंप्रतिनिर्ममः ॥ २३ ॥ द्वितीयोस्याःसुतोजज्ञेतस्यनामाकरो
तिपता ॥ सुबाहुरयमित्युक्तेसाजहासमदालसा ॥ २४ ॥ तमप्येवंयथापूर्वंबालमुल्लापवादिनी ॥ प्राहबाल्यात्सचप्रापतथाबोधंमहामतिः ॥ २५ ॥
तृतीयंतनयंजातंतंराजाशत्रुमर्दनम् ॥ यदाहतेनसासुभ्रूर्जहासातिचिरंपुनः ॥ २६ ॥ तथैवसोपितन्वंग्याबालत्वादेवबोधितः ॥ क्रियाश्चकार
निष्कामानकिंचित्फलकारणम् ॥ २७ ॥ चतुर्थस्यसुतस्याथचिकीर्षुर्नामभूपतिः ॥ ददर्शतांशुभाचारामीषद्धासांमदालसाम् ॥ २८ ॥ तामा
हराजाहसतींकिंचित्कौतूहलान्वितः ॥ क्रियमाणेऽसकृन्नाम्निकथ्यतांहास्यकारणम् ॥ २९ ॥ विक्रांतश्चसुबाहुश्चयथान्यःशत्रुमर्दनः ॥ शोभना
नीतिनामानितानिमन्येकृतानिवै ॥ ३० ॥ योग्यानिक्षत्रबंधूनांशौर्याटोपयुतानिच ॥ असंत्येतानिवैभद्रेयदितेमनसिस्थितम् ॥ तदस्यक्रियतांना
मचतुर्थस्यसुतस्यमे ॥ ३१ ॥ ॥ मदालसोवाच ॥ मयाज्ञाभवतःकार्यामहाराजयथात्थमाम् ॥ तथानामकरिष्यामिचतुर्थस्यसुतस्यते ॥ ३२ ॥
अलर्कइतिधर्मज्ञः ख्यातिंलोकेगमिष्यति ॥ कनीयानेषतेपुत्रोमतिमांश्चभविष्यति ॥ ३३ ॥ पुत्रउवाच ॥ तच्छ्रुत्वानामपुत्रस्यकृतंमात्रामही
पतिः ॥ ३४ ॥ अलर्कइत्यसंबद्धंप्रहस्येदमथाब्रवीत् ॥ भवत्यायदिदंनाममत्पुत्रस्यकृतंशुभे ॥ ३५ ॥ किमीदृशमसंबद्धमर्थः कोस्यमदालसे ॥
॥ ॥ मदालसोवाच ॥ ॥ कल्पनेयंमहाराजकृतासाव्यावहारिकी ॥ ३६ ॥ त्वत्कृतानांतथानाम्नांशृणुभूपनिरर्थताम् ॥ वदंतिपुरुषाःप्राज्ञाव्यापि
नंपुरुषंसतः ॥ ३७ ॥ क्रांतिश्चगतिरुद्दिष्टादेशाद्देशांतरंतुया ॥ सर्वगोनप्रयातीहव्यापीदेहेश्वरोयतः ॥ ३८ ॥ ततोविक्रांतसंज्ञेयंमताममनिर
र्थिका ॥ सुबाहुरितियासंज्ञाकृतान्यस्यसुतस्यते ॥ ३९ ॥ निरर्थासाप्यमूर्त्तस्यपुरुषस्यमहीपते ॥ पुत्रस्ययत्कृतंनामतृतीयस्यारिमर्दनः ॥ ४० ॥
मन्येतच्चाप्यसंबद्धंशृणुवाप्यत्रकारणम् ॥ एकएवशरीरेषुसर्वेषुपुरुषोयदा ॥ ४१ ॥ तदास्यराजन्कःशत्रुःकोवामित्रमिहेष्यते ॥ भूतैर्भूतानिमर्द्यंतेअमू
र्त्तोमर्द्यतेकथम् ॥ ४२ ॥ क्रोधादीनांपृथग्भावात्कल्पनेयंनिरर्थिका ॥ यदिसंव्यवहारार्थमसन्नामप्रकल्प्यते ॥ ४३ ॥ नाम्निकस्मादलर्काख्येनैरर्थ्यंभ
वतोमतम् ॥ एवमुक्तस्तयासाधुमहिष्यासमहीपतिः ॥ ४४ ॥ तथेत्याहमहाबुद्धिर्दयितांतथ्यवादिनीम् ॥ तंचापिसासुतंसुभ्रूर्यथापूर्वसुतांस्तथा ॥ ४५ ॥
प्राहावबोधजननंतामुवाचसपार्थिवः ॥ करोषिकिमिदंमूढेममाभावायसंततेः ॥ ४६ ॥ दुष्टावबोधदानेनयथापूर्वसुतेषुमे ॥ यदितेमत्प्रियंकार्यमनुग्रा
ह्यंवचोमम ॥ ४७ ॥ तदेनंतनयंमार्गेप्रवृत्तेः सन्नियोजय ॥ कर्ममार्गःसमुच्छेदंनैवदेविगमिष्यति ॥ ४८ ॥ पितृपिण्डनिवृत्तिश्चनैवसाध्विभविष्यति ॥
पितरोदेवलोकस्थास्तथातिर्यक्त्वमागताः ॥ ४९ ॥ तद्वन्मनुष्यतांयाताभूतवर्गेषुयेस्थिताः ॥ सपुण्यानसपुण्यांश्चक्षुत्क्षामाँस्तृट्परिप्लुतान् ॥ ५० ॥ पिंडो

दकप्रदानेननरःकर्मण्यवस्थितः ॥ सदाप्यायय‍तेसुभ्रूस्तद्वद्देवातिथीनपि ॥५१॥ देवैर्मनुष्यैःपितृभिःप्रेतैर्भूतैःसगुह्यकैः ॥ वयोभिःकृमिभिःकीटैर्नरएवो
पजीव्यते ॥५२॥ तस्मात्तन्वंगिमेपुत्रंयत्कार्यंक्षत्रयोनिभिः ॥ ऐहिकामुष्मिकायालंतत्कर्मप्रतिपादय ॥५३॥ तेनैवमुक्तासासाध्वीवरनारीमदालसा ॥
अलर्कंनामतनयंप्रोवाचोल्लापवादिनी ॥ ५४ ॥ पुत्रवर्द्धस्वमेभर्त्तुर्मनोनंदयकर्मभिः ॥ ऐहिकामुष्मिकफलंतत्सम्यक्परिपालय ॥ मित्राणामुपकाराय
दुर्हृदांनाशनायच ॥ ५५ ॥ धन्योसिरेयोवसुधामशत्रुरेकश्चिरंपालयितासिपुत्र ॥ तत्पालनादिंद्रसमोपभोग्यंधर्म्मफलंप्राप्स्यसिचामरत्वम् ॥ ५६ ॥
धरामरान्पर्वसुतर्पयेथाःसमीहितंबंधुषुपूरयेथाः ॥ हितंपरस्मैहृदिचिंतयेथामनःपरस्त्रीषुनिवर्तयेथाः ॥ ५७ ॥ सदामुरारिंहृदिचिंतयेथास्तद्ध्यानतो
न्तःषडरीञ्जयेथाः ॥ मायांप्रबोधेननिवारयेथाह्यनित्यतामेवविचिंतयेथाः ॥५८॥ अर्थागमायक्षितिपाञ्जयेथायशोर्ज्जनायार्थमपिव्ययेथाः ॥ परापवा
दश्रवणाद्बिभीथाविपत्समुद्राज्जनमुद्धरेथाः ॥ ५९ ॥ यज्ञैरनेकैर्विबुधानजस्रमन्नैर्द्विजान्प्रीणयसंश्रितांश्च ॥ स्त्रियश्चकामैरतुलैश्चिराय युद्धैश्चारींस्तोष
यितासिवीर ॥ ६० ॥ बालोमनोनंदयबांधवानांगुरोस्तथाज्ञाकरणैःकुमारः ॥ स्त्रीणांयुवासत्कुलभूषणानांवृद्धोवनेवत्सवनेचराणाम् ॥ ६१ ॥
राज्यंकुर्वन्सुहृदोनंदयेथाःसाधून्रक्षंस्तातयज्ञैर्यजेथाः ॥ दुष्टान्निघ्नन्वैरिणश्चाजिमध्येगोविप्रार्थेवत्समृत्युंभजेथाः ॥ ६२ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणे
प्रवृत्तिमार्गानुशासनंनामत्रयोविंशोध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ पुत्रउवाच॥ ॥ एवमुल्लाप्यमानस्तुसतुमात्रादिनेदिने ॥ ववृधेवयसाबालोबुद्ध्याचालर्कसं
ज्ञितः ॥ १ ॥ सकौमारकमासाद्यऋतध्वजसुतस्तदा ॥ कृतोपनयनःप्राज्ञःप्रणिपत्याहमातरम् ॥ २ ॥ मयायदंबकर्त्तव्यमैहिकामुष्मि
कायवै ॥ सुखायवदतत्सर्वंप्रश्रयावनतस्यमे ॥ ३ ॥ ममार्थेचैवधर्मार्थंप्रजानांचैवयद्धितम् ॥ श्रेयसेयच्चतत्सर्वंप्रजारंजनमादितः ॥ ४ ॥
॥ ॥ मदालसोवाच ॥ ॥ वत्सराज्याभिषिक्तेनप्रजारंजनमादितः ॥ कर्त्तव्यमविरोधेनस्वधर्मस्यमहीभृताम् ॥ ५ ॥ व्यसनानिपरित्य
ज्यसत्यमूलहराणिवै ॥ आत्मारिपुभ्यःसंरक्ष्योबहिर्मन्त्रविनिर्गमात् ॥ ६ ॥ दुष्टादुष्टांश्चजानीयादमात्यानारिदोषतः ॥ अष्टधानाशमाप्नोतिस्व
चक्रात्स्यंदनाद्यथा ॥ ७ ॥ तथाराजाप्यसंदिग्धंबहिर्मंत्रविनिर्गमात् ॥ चरैश्चरास्तथाशत्रोरन्वेष्टव्याःप्रयत्नतः ॥ ८ ॥ विश्वासोनतु कर्तव्योराज्ञामि
त्रातबंधुषु ॥ कार्ययोगादमित्रेषुविश्वसीतनराधिपः ॥९ ॥ स्थानवृद्धिक्षयज्ञेनषाड्गुण्यविदितात्मना ॥ भवितव्यंनरेन्द्रेणनकामवशवर्तिना ॥ १० ॥
प्रागात्ममंत्रिणश्चैवततोभृत्यामहीभृता ॥ ज्ञेयाश्चानंतरंपौराविरुध्येतततोरिभिः ॥११॥ यस्त्वेतानविजित्यैववैरिणोविजिगीषते ॥ सोजितात्माजिता
मात्यःशत्रुवर्गेणबाध्यते ॥ १२ ॥ तस्मात्कामादयःपूर्वंजेयाःपुत्रमहीभृता॥ तज्जयेहिजयोराज्ञोराजानश्यतितैर्जितः ॥१३ ॥ कामःक्रोधश्चलोभश्चमदो

मानस्तथैवच ॥ हर्षश्चशत्रवोह्येतेनाशायकुमहीभृताम्॥१४॥कामप्रसक्तमात्मानंस्मृत्वापांडुंनिपातितम्॥निवर्त्तयेत्तथाक्रोधादनुह्रादंहतात्मजम् १५॥
हतमैलंतथालोभान्मदाद्वेनंद्विजैर्हतम्॥मानादनायुषःपुत्रंहतंदर्पात्पुरंजयम्॥१६॥ एभिर्जितैर्जितंसर्वंमरुत्तेनमहात्मना॥ स्मृत्वाविवर्जयेदेतान्षड्दोषा
श्चमहीपतिः ॥ १७ ॥ काककोकिलभृंगाणांबकव्यालशिखंडिनाम् ॥ हंसकुक्कुटलोहानांशिक्षेतचरितंनृपः ॥१८॥ कौशिकस्यक्रियांकुर्याद्विपक्षेमनुजे
श्वरः ॥ चेष्टांपिपीलिकानांचकालेभूपःप्रदर्शयेत् ॥ १९ ॥ ज्ञेयाग्निविस्फुलिंगानांबीजचेष्टाचशाल्मलेः॥चंद्रसूर्यस्वरूपंचनीत्यर्थंपृथिवीक्षिता ॥२०।
बंधकीपद्मशरभशूलिकागुर्विणीस्तनात् ॥ एवंसाम्नाचभेदेनप्रदानेनचपार्थिवः ॥ २१ ॥ दंडेनचप्रकुर्वीतनीत्यर्थंपृथिवीक्षिता ॥ प्रज्ञानृपेणवादेयातथ
चंडालयोषितः ॥ २२ ॥ शक्रार्कयमसोमानांतद्वद्वायोर्महीपतिः ॥ रूपाणिपंचकुर्वीतमहीपालनकर्मणि ॥ २३॥ यथेंद्रश्चतुरोमासान्वार्योघेणवभूत
लम् ॥ आप्याययेत्तथालोकान्परिचारैर्महीपतिः ॥२४॥ मासानष्टौयथासूर्यस्तोयंहरतिरश्मिभिः ॥ सूक्ष्मेणैवाभ्युपायेनतथाशुल्कादिनानृपः ॥२५।
यथायमःप्रियद्वेष्यौप्राप्तेकालेनियच्छति ॥ तथाप्रियाप्रियेराजादुष्टादुष्टेसमोभवेत् ॥ २६ ॥ पूर्णेंदुमालोक्ययथाप्रीतिमाञ्जायतेनरः ॥ एवंयत्रप्रजा
सर्वानिर्वृतास्तच्छशिव्रतम् ॥ २७ ॥ मारुतःसर्वभूतेषुनिगूढश्चरतेयथा ॥ एवंचरेन्नृपश्चारैःपौरामात्यारिबंधुषु ॥ २८ ॥ नलोभार्थैर्नकामार्थैर्नार्थार्थैः
स्यमानसम् ॥ पदार्थैःकृष्यतेधर्मात्सराजास्वर्गमृच्छति ॥ ॥ २९ ॥ उत्पथग्राहिणोमूढान्स्वधर्माच्चलितान्नरान् ॥ यःकरोतिनिजेधर्मेसराजास्वर्गं
च्छति ॥ ३० ॥ वर्णधर्मानसीदंतियस्यराष्ट्रेतथाश्रमाः ॥ राज्ञस्तस्यसुखंतातपरत्रेहचशाश्वतम् ॥ ३१ ॥ एतद्राज्ञःपरंकृत्यंतथतद्वृद्धिकारणम् ।
स्वधर्मेस्थापनंनृणांचाल्यतेनकुबुद्धिभिः ॥ ३२ ॥ पालनेनैवभूतानांकृतकृत्योमहीपतिः ॥ सम्यक्पालयिताभागंधर्मस्याप्नोतिवैयतः ॥ ३३ ।
एवमाचरतेराजाचातुर्वर्ण्यस्यरक्षणम् ॥ ससुखीविहरत्येषशक्रस्यैतिसलोकताम् ॥ ३४ ॥ इति श्रीमार्कं० महा० मदालसो० चतुर्विंशोऽध्यायः ।
॥२४॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ तन्मातुर्वचनंश्रुत्वासोलर्कोमातरंपुनः ॥ पप्रच्छवर्णधर्मांश्चधर्मान्येचाश्रमेषुच ॥ १ ॥ ॥ अलर्कउवाच ॥ ।
कथितोयंमहाभागराज्यतंत्राश्रितस्त्वया ॥ ममधर्मोहमिच्छामिश्रोतुंवर्णाश्रमात्मकम् ॥ २ ॥ ॥ मदालसोवाच ॥ ॥ दानमध्ययनंयज्ञोब्राह्म
स्यत्रिधोदितः ॥ धर्मोनान्यश्चतुर्थोस्तिधर्मस्तस्यापदंविना ॥ ३ ॥ याजनाध्यापनेशुद्धस्तथापुत्रप्रतिग्रहः ॥ एतत्सम्यक्समाख्यातंत्रितयंचास्यजी
विका ॥ ४ ॥ दानमध्ययनंयज्ञाःक्षत्रियस्याप्ययंत्रिधा ॥ धर्मःप्रोक्तःक्षितेरक्षाशस्त्राजीवश्चजीविका ॥ ५॥ दानमध्ययनंयज्ञोवैश्यस्यापित्रिधैवसः
वाणिज्यंपाशुपाल्यंचकृषिश्चैषास्यजीविका ॥ ६ ॥ दानंयज्ञोथशुश्रूषाद्विजातीनांत्रिधामया ॥ व्याख्यातःशूद्रधर्मोपिजीविकाकारुकर्मजा ॥ ७ ।

तद्वद्द्विजातिशुश्रूषापोषणंक्रयविक्रयैः ॥ वर्णधर्मास्त्विमेप्रोक्ताःश्रूयतामाश्रमाश्रयाः ॥ ८ ॥ स्ववर्णधर्मात्संसिद्धिंनरःप्राप्नोतिनच्युतः ॥ प्रयातिन
रकंप्रेत्यप्रतिषिद्धनिषेवणात् ॥ ९ ॥ यावत्तुनोपनयनंक्रियतेवैद्विजन्मनः ॥ कामचेष्टोक्तिभक्षस्तुतावद्भवतिपुत्रक ॥ १० ॥ कृतोपनयनःसम्य
ग्ब्रह्मचारीगुरोर्गृहे ॥ वसेतत्तत्रधर्मोस्यकथ्यते तन्निबोधमे ॥ ११ ॥ स्वाध्यायोथाग्निशुश्रूषास्नानंभिक्षाटनंतथा ॥ गुरोर्निवेद्यतच्चाद्यमनुज्ञातेनसर्वदा
॥ १२ ॥ गुरोःकर्मणिसोद्योगः सम्यक्प्रीत्युपपादकः ॥ तेनाहूतःपठेच्चैवतत्परोनान्यमानसः ॥ १३ ॥ एकंद्वौसकलान्वापिवेदान्प्राप्यगुरोर्मुखात् ॥
अनुज्ञातोवरान्दत्त्वादक्षिणांगुरवेततः ॥ १४ ॥ गार्हस्थ्याश्रमकामस्तुगृहस्थाश्रममावसेत् ॥ वानप्रस्थाश्रमंवापिचतुर्थंवेच्छयात्मनः ॥ १५ ॥ तथै
ववागुरोर्गेहेद्विजोनिष्ठामवाप्नुयात् ॥ गुरोरभावेतत्पुत्रेतच्छिष्येतत्सुतंविना॥१६॥ शुश्रूषुर्निरभीमानोब्रह्मचर्याश्रमंवसेत् ॥ उपावृत्तस्ततस्तस्माद्गृहस्था
श्रमकाम्यया ॥१७॥ ततोऽसमानर्षिकुलांतुल्यांभार्यामरोगिणीम् ॥ उद्वहेन्न्यायतोऽव्यंगांगृहस्थाश्रमकारणात् ॥ १८ ॥ स्वकर्मणाधनंलब्ध्वापितृदे
वातिथींस्तथा ॥ सम्यक्संप्रीणयेद्भक्त्यापोषयेच्चाश्रितांस्तथा ॥१९॥ भृत्यात्मजाञ्जामयोथदीनांथिपतितानपि ॥ यथाशक्त्यान्नदानेनवयांसिपशवस्त
था ॥ २० ॥ एषधर्मोगृहस्थस्यऋतावभिगमस्तथा ॥ पंचयज्ञविधानंतुयथाशक्तिनहापयेत् ॥२१॥ पितृदेवातिथिज्ञातिभुक्तशेषंस्वयं नरः ॥ भुंजी
तचसमंभृत्यैर्यथाविभवमात्मनः ॥ २२॥ एषतूद्देशतःप्रोक्तोगृहस्थस्याश्रमोमया ॥ वानप्रस्थस्यधर्मंतेकथयाम्यवधार्यताम् ॥ २३ ॥ अपत्यसंततिं
दृष्ट्वाप्राज्ञोदेहस्यचानतिम् ॥ वानप्रस्थाश्रमंगच्छेदात्मनःशुद्धिकारणात् ॥ २४ ॥ तत्रारण्योपभोगश्चतपोभिश्चात्मकर्षणम् ॥ भूमौशय्याब्रह्मचर्यं
पितृदेवातिथिक्रियाः ॥ २५ ॥ होमस्त्रिषवणंस्नानंजटावल्कलधारणम् ॥ मौनादिकरणंचैववन्यस्नेहनिषेवणम् ॥ २६ ॥ इत्येषपापशुद्ध्यर्थमात्मन
श्चोपकारकः ॥ वानप्रस्थाश्रमस्तस्माद्भिक्षोस्तुचरमोपरः ॥२७॥ चतुर्थस्यस्वरूपंतुश्रूयतामाश्रमस्ययत् ॥ यश्चधर्मोस्यधर्मज्ञैः प्रोक्तस्तातमहात्म
भिः ॥ २८ ॥ सर्वसंगपरित्यागोब्रह्मचर्यमकोपता ॥ जितेंद्रियत्वमावासेनैकस्मिन्वसतिश्चिरम् ॥ २९ ॥ अनारंभस्तथाहारेभिक्षान्नंचैककालि
कम् ॥ आत्मज्ञानावबोधश्चतथाचात्मावलोकनम् ॥३०॥ चतुर्थेत्वाश्रमेधर्मोमयायंतेनिवेदितः ॥ सामान्यमन्यवर्णानामाश्रमाणांचमेशृणु ॥३१ ॥
सत्यंशौचमहिंसाचअनसूयातथाक्षमा ॥ अनृशंस्यमकार्पण्यंसंतोषश्चाष्टमोगुणः ॥ ३२ ॥ एतेसंक्षेपतःप्रोक्ताधर्मावर्णाश्रमेषुच ॥ एतेषुनित्यधर्मेषु
नित्यंतिष्ठेत्समंततः ॥३३॥ सयातिब्रह्मलोकंहियावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ यश्चोल्लंघ्यस्वकंधर्मंस्ववर्णाश्रमसंज्ञितम् ॥३४ ॥ नरोन्यथाप्रवर्त्तेतसदंड्योभूभृतो
भवेत् ॥ येचस्वधर्मसंत्यागात्पापंकुर्वंतिमानवाः ॥ ३५ ॥ उपेक्षतस्तान्नृपतेरिष्टापूर्तंप्रयात्यधः ॥ तस्माद्राज्ञाप्रयत्नेनसर्वेवर्णाःस्वधर्मतः ॥३६॥

प्रवर्त्तंतेऽन्यथादंड्याःस्थाप्याश्चैवस्वकर्मसु ॥ ३७ ॥ इति श्रीमार्कंडेयमहापुराणेमदालसानुशासनंनामपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥
॥ ॥ अलर्क उवाच ॥ ॥ यत्कार्यंपुरुषेणेहगार्हस्थ्यमनुवर्त्तता ॥ बन्धश्चस्यादकरणेक्रियायांयस्यचोच्छ्रितिः ॥ १ ॥ उपकाराययन्नृणां
यच्चवर्ज्यंगृहेसताम् ॥ यथाचक्रियतेतन्मेयथावत्पृच्छतेवद ॥ २ ॥ मदालसोवाच ॥ वत्सगार्हस्थ्यमास्थायनरःसर्वमिदंजगत् ॥ पुष्णा
तितेनलोकांश्चसजयत्यभिवांछितान् ॥ ३ ॥ पितरोमुनयोदेवाभूतानिमनुजास्तथा ॥ कृमिकीटपतंगाश्चवयांसिपशवोऽसुराः ॥ ४ ॥ गृह
स्थमुपजीवंतिततस्तृप्तिंप्रयांतिच ॥ मुखंचास्यनिरीक्षंतेअपिनोदास्यतीतिवै ॥ ५ ॥ सर्वस्याधारभूतेयंवत्सधेनुस्त्रयीमयी ॥ यस्यांप्रतिष्ठितंविश्वंविश्व
हेतुश्चयामता ॥ ६ ॥ ऋक्पृष्ठासौयजुर्मध्यासामवक्त्रशिरोधरा ॥ ॥ इष्टापूर्तविषाणाचसाधुसूक्ततनूरुहा ॥ ७ ॥ शांतिपुष्टिशकृन्मूत्रावर्णपादप्रति
ष्ठिता ॥ आजीव्यमानाजगतांसाऽक्षयानापचीयते ॥ ८ ॥ स्वाहाकारःस्वधाकारोवषट्कारश्चपुत्रक ॥ हंतकारस्तथैवान्यस्तस्याःस्तनचतुष्टयम् ॥९॥
स्वाहाकारंस्तनंदेवाःपितरश्चस्वधामयम् ॥ मुनयश्चवषट्कारंदेवभूतसुरेतराः ॥ १० ॥ हंतकारंमनुष्याश्चपिबंतिसततं स्तनम् ॥ एवमाप्याययत्येषादेवा
दीनखिलांस्त्रयी ॥ ११ ॥ एतद्वत्सचतुष्कंतुनरस्तनचतुष्टये ॥ ननियुज्याद्यथाकालंतेनस्युस्तेविमानिताः ॥१२॥ देवादीनखिलान्येषुसंतर्पयतिमा
नवः ॥ तेषामुच्छेदकर्त्तायः पुरुषोत्यंतपापकृत् ॥१३॥ सतमस्यंधतामिस्रेतामिस्रेचनिमज्जति ॥ यस्त्वेतांमानवोधेनुंस्वैर्वत्सैरमरादिभिः ॥ १४ ॥
प्रापयत्युचितेकालेसस्वर्गायोपपद्यते ॥ तस्मात्पुत्रमनुष्येणदेवर्षिपितृमानवाः ॥ १५ ॥ भूतानिचानुदिवसंपोष्याणिस्वतनुर्यथा ॥ तस्मात्स्नातःशु
चिर्भूत्वादेवर्षिपितृतर्पणम् ॥ १६ ॥ प्रजापतेस्तथैवाद्भिःकालेकुर्यात्समाहितः ॥ सुमनोगंधधूपैश्चदेवानभ्यर्च्यमानवः ॥ १७ ॥ ततोग्नेस्तर्पणंकु
र्याद्दद्याच्चबलिमित्यथ ॥ ब्रह्मणेगृहमध्येतुविश्वेदेवेभ्यएवच ॥ १८ ॥ धन्वंतरिंसमुद्दिश्यप्रागुदीच्यांबलिंक्षिपेत् ॥ प्राच्यांशक्राययाम्यायांयमायबलि
माहरेत् ॥ १९ ॥ प्रतीच्यांवरुणायाथसोमायोत्तरतोबलिम् ॥ दद्याद्धात्रेविधात्रेचबलिंद्वारेगृहस्यच ॥ २० ॥ अर्यम्णेथबहिर्दद्याद्गृहेभ्यश्चसमंततः॥
नक्तंचरेभ्योभूतेभ्योबलिमाकाशतोहरेत् ॥ २१ ॥ पितॄणांनिर्वपेच्चैवदक्षिणाभिमुखःस्थितः ॥ गृहस्थस्तत्परोभूत्वासुसमाहितमानसः ॥ २२ ॥
ततस्तोयमुपादायतेषामाचमनायवै ॥ स्थानेषुनिक्षिपेत्प्राज्ञस्तास्ताउद्दिश्यदेवताः ॥ २३ ॥ एवंगृहबलिंकृत्वागृहेगृहमतिःशुचिः ॥ आप्याय
नायभूतानांकुर्यादुत्सर्गमादरात् ॥ २४ ॥ श्वभ्यश्चश्वपचेभ्यश्चवयोभ्यश्चावपेद्भुवि ॥ वैश्वदेवंहिनामैतत्सायंप्रातरुदाहृतम् ॥ २५ ॥ आचम्यच
ततःकुर्यात्प्राज्ञोद्वारावलोकनम् ॥ मुहूर्तस्याष्टमंभागमुदीक्ष्योह्यतिथिर्भवेत् ॥ २६ ॥ अतिथिंतत्रसंप्राप्तमन्नाद्येनोदकेनच ॥ संपूजयेद्यथाश

क्तिगंधपुष्पादिभिस्तथा ॥ २७ ॥ नमित्रमतिथिंकुर्यान्नैकग्रामनिवासिनम् ॥ अज्ञातकुलनामानंतत्कालसमुपस्थितम् ॥ २८ ॥ बुभुक्षुमागतंश्रांतंयाचमानमकिंचनम् ॥ ब्राह्मणंप्राहुरतिथिंसपूज्यःशक्तितोबुधैः ॥ २९ ॥ नपृच्छेद्गोत्रचरणंस्वाध्यायंचापिपंडितः ॥ शोभनाशोभनाकारंतंमन्येतप्रजापतिम् ॥ ३० ॥ अनित्यंहिस्थितोयस्मात्तस्मादतिथिरुच्यते ॥ तस्मिंस्तुष्टेनृयज्ञोत्थादृणान्मुच्येद्गृहाश्रमी ॥ ३१ ॥ तस्यादत्त्वातुयोभुंक्ते स्वयंकिल्बिषभुङ्नरः ॥ सपापंकेवलंभुंक्तेपुरीषंचान्यजन्मनि ॥ ३२ ॥ अतिथिर्यस्यभग्नाशोगृहात्प्रतिनिवर्तते ॥ सदत्त्वादुष्कृतंतस्मैपुण्यमादायगच्छति ॥ ३३ ॥ अप्यंबुशाकदानेनयच्चाप्यश्नातिसस्वयम् ॥ पूजयेतनरःशक्त्यातेनैवातिथिमादरात् ॥ ३४ ॥ कुर्याच्चाहरहःश्राद्धमन्नाद्येनोदकेनच ॥ पितॄनुद्दिश्यविप्रांश्चभोजयेद्विप्रमेववा ॥ ३५ ॥ अन्नस्याग्रंतदुद्धृत्यब्राह्मणायोपपादयेत् ॥ भिक्षांचयाचितांदद्यात्परिव्राड्ब्रह्मचारिणाम् ॥ ॥ ३६ ॥ ग्रासप्रमाणाभिक्षास्यादग्रंग्रासचतुष्टयम् ॥ अग्रंचतुर्गुणंप्राहुर्हंतकारंद्विजोत्तमाः ॥ ३७ ॥ भोजनंहंतकारंवाअग्रंभिक्षामथापिवा ॥ अदत्त्वातुनभोक्तव्यंयथाविभवमात्मनः ॥ ३८ ॥ पूजयित्वातिथीनिष्टाञ्ज्ञातीन्बंधूंस्तथार्थिनः ॥ विकलान्बालवृद्धांश्चभोजयेच्चातुरांस्तथा ॥ ३९ ॥ वांछतेक्षुत्परीतात्मायच्चान्योन्नमकिंचनः ॥ कुटुंबिनाभोजनीयःस्वसमंविभवेसति ॥ ४० ॥ श्रीमंतंज्ञातिमासाद्ययोज्ञातिरवसीदति ॥ सीदतायत्कृतंतेनतत्पापंससमश्नुते ॥ ४१ ॥ सायंचैषविधिःकार्यःपूर्वोक्तंतत्रचातिथिम् ॥ पूजयेच्चयथाशक्तिशयनासनभोजनैः ॥ ४२ ॥ एवमुद्वहतस्तातगार्हस्थ्यंभारमास्थितम् ॥ स्कंधेविधातादेवाश्चपितरश्चमहर्षयः ॥ ४३ ॥ श्रेयोभिवर्षिणःसर्वेभवंत्यतिथिबांधवाः ॥ पशुपक्षिमृगास्तृप्तायेचान्येसूक्ष्मकीटकाः ॥ ४४ ॥ गाथाश्चात्रमहाभागस्वयमत्रिरगायत ॥ ताःशृणुष्वमहाभागगृहस्थाश्रमसंस्थिताः ॥ ४५ ॥ देवान्पितॄंश्चातिथींश्चतद्वत्स्वंपूज्यबांधवान् ॥ जामयश्चगुरूंश्चैवगृहस्थोविभवेसति ॥४६॥ श्वभ्यश्चश्वपचेभ्यश्चवयोभ्यश्चावपेद्भुवि ॥ ॥वैश्वदेवंहिनामैतत्कुर्यात्सायंतथादिने ॥४७॥ मांसमन्नंतथाशाकंगृहेयच्चोपसाधितम्॥ न चतत्स्वयमश्नीयाद्विधिवद्यन्ननिर्वपेत्॥ ४८॥ इति श्रीमार्कंडेयमहापुराणेमदालसोपाख्यानेषड्विंशतितमोऽध्यायः॥२६॥ ॥ मदालसोवाच ॥ ॥ नित्यंनैमित्तिकंचैवनित्यनैमित्तिकंतथा॥गृहस्थस्यत्रिधाकर्मतन्निशामयपुत्रक॥१॥ पञ्चयज्ञाश्रितंनित्यंयदेतत्कथितंतव ॥ नैमित्तिकंतथाचान्यत्पुत्रजन्मक्रियादिकम् ॥ २ ॥ नित्यनैमित्तिकंज्ञेयंपर्वश्राद्धादिपंडितैः ॥ तत्रनैमित्तिकंवक्ष्येश्राद्धमाभ्युदयंतव ॥ ३ ॥ पुत्रजन्मनियत्कार्यंजातकर्मसमंनरैः ॥ विवाहादौचकर्तव्यंसर्वंसम्यक्क्रमोदितम् ॥ ४ ॥ पितरश्चात्रसंपूज्याःख्यातानांदीमुखास्तुये ॥ पिंडांश्चदधिसंमिश्रान्दद्याद्यवसमन्वितान् ॥ ५ ॥ उदङ्मुखःप्राङ्मुखोवायजमानःसमाहितः ॥ वैश्वदेवविहीनंतत्केचिदिच्छंतिमानवाः ॥ ६ ॥ युग्मा

श्चात्रद्विजाःकार्यास्तेपूज्याश्चप्रदक्षिणम् ॥ एतंनैमित्तिकंवृद्धौतथान्यच्चौर्ध्वदैहिकम् ॥ ७ ॥ मृताहनितुकर्तव्यमेकोद्दिष्टंशृणुष्वतत् ॥ दैवहीनंतथैका
ध्यंतथैवैकपवित्रकम् ॥ ८ ॥ आवाहनंनकर्त्तव्यमग्नौकरणवर्जितम् ॥ प्रेतस्यपिंडमेकंचदद्यादुच्छिष्टसन्निधौ ॥ ९ ॥ तिलोदकंचापसव्यंतन्नामस्म
रणान्वितम् ॥ अक्षय्यममुकस्येतिस्थानेविप्रविसर्जने ॥ १० ॥ अभिरम्यतामितिब्रूयाद्ब्रूयुस्तेभिरताःस्मह ॥ प्रतिमासंभवेदेतत्कार्यमावत्स
रान्नरैः ॥ ११ ॥ अथसंवत्सरेपूर्णेयदावाक्रियतेनरैः ॥ सपिंडीकरणंकार्यंतस्यापिविधिरुच्यते ॥ १२ ॥ तच्चापिदैवरहितमेकार्घ्यैकपवित्रकम् ॥
नैवाग्नौकरणंतत्रतच्चावाहनवर्जितम् ॥ १३ ॥ अपसव्यंचतत्रापिभोजयेदयुजोद्विजान् ॥ विशेषस्तत्रचान्योस्तिप्रतिमासंक्रियाधिकः ॥ १४ ॥
तंकथ्यमानमेकाग्रोवदंत्यामेनिशामय ॥ तिलगंधोदकैर्युक्तंकुर्यात्पात्रचतुष्टयम् ॥ १५ ॥ कुर्यात्पितॄणांत्रितयमेकंप्रेतस्यपुत्रक ॥ पात्रत्रयेप्रेतपा
त्रमर्घ्यंचैवप्रसेचयेत् ॥ १६ ॥ येसमानाइतिजपन्पूर्ववच्छेपमाचरेत् ॥ स्त्रीणामप्येवमेवैतदेकोद्दिष्टमुदाहृतम् ॥ १७ ॥ सपिंडीकरणंतासांपुत्राभा
वेनविद्यते ॥ प्रतिसंवत्सरंकार्यमेकोद्दिष्टंनरैःस्त्रियाः ॥ १८ ॥ मृताहनियथान्यायंनृणांयद्वदिहोदितम् ॥ पुत्राभावेसपिंडास्तुतदभावेसहोदकाः ॥
॥ १९ ॥ मातुःसपिंडायेचस्युर्येन्येमातुःसहोदकाः ॥ कुर्युरेवंविधिंसम्यगपुत्रस्यसुतासुतः ॥ २० ॥ कुर्युर्मातामहायैवंपुत्रिकातनयास्तथा ॥ द्व्या
मुष्यायणसंज्ञास्तुमातामहपितामहान् ॥ २१ ॥पूजयेयुर्यथान्यायंश्राद्धैर्नैमित्तिकैरपि ॥ सर्वाभावेस्त्रियःकुर्युःस्वभर्तॄणाममंत्रकम् ॥ २२ ॥ तदभावे
चनृपतिःकारयेत्स्वकुटुंबिना ॥ तज्जातीयैर्नरैःसम्यग्दाहाद्याःसकलाःक्रियाः ॥ २३ ॥ सर्वेषामेववर्णानांबांधवोनृपतिर्यतः ॥ एतास्तेकथितावत्स
नित्यानैमित्तिकाःक्रियाः ॥ २४ ॥ क्रियांश्राद्धाश्रयामन्यांनित्यनैमित्तिकींशृणु ॥ दर्शस्तत्रनिमित्तंवैकालश्चंद्रक्षयात्मकः ॥ नित्यतांनियतःकाल
स्तस्यसंसूचयत्यथ ॥ २५ ॥ इतिश्रीमार्कंडेयमहापुराणेमदालसोपाख्यानेऽलर्कानुशासनेगार्हस्थ्यकथनेनैमित्तिकादिश्राद्धकल्पोनामसप्तविंशो
ध्यायः ॥ २७ ॥ मदालसोवाच ॥ सपिंडीकरणादूर्ध्वंपितुर्यःप्रपितामहः ॥ सुतलेपभुजोयातिप्रलुप्तपितृपिंडकः ॥ १ ॥ तेषामन्यश्चतुर्थोयःपुत्रलेप
भुजान्नभुक् ॥ सोपिसंबंधतोहीनमुपभोगंप्रपद्यते ॥ २ ॥ पितापितामहश्चैवतथैवप्रपितामहः ॥ पिंडसंबंधिनोह्येतेविज्ञेयाः पुरुषास्त्रयः ॥ ३ ॥ लेप
संबंधिनश्चान्येपितामहपितामहात् ॥प्रभृत्युक्तास्त्रयस्तेषांयजमानश्चसप्तमः ॥४॥ इत्येषमुनिभिःप्रोक्तःसंबंधःसाप्तपौरुषः ॥ यजमानात्प्रभृत्यूर्ध्वमनु
लेपभुजस्तथा ॥५ ॥ ततोन्येपूर्वजाः स्वर्गेयेचान्येनरकौकसः ॥ येचतिर्यक्त्वमापन्नायेचभूतादिसंस्थिताः ॥६॥ तान्सर्वान्यजमानोवैश्राद्धंकुर्वन्यथा
विधि ॥समाप्याययतेवत्सयेनयेनशृणुष्वतत् ॥ ७ ॥ अन्नप्रकिरणंयत्तुमनुष्यैःक्रियतेभुवि ॥ तेनतृप्तिमुपायांतियेपिशाचत्वमागताः ॥ ८॥ यदंबु

स्नानवस्त्रोत्थंभूमौपततिपुत्रक ॥ तेनयेतरुतांप्राप्तास्तेषांतृप्तिःप्रजायते ॥ ९ ॥ यास्तुगात्रांबुकणिकाःपतंतिधरणीतले ॥ ताभिराप्यायनंतेषांयेदेवत्वं
कुलेगताः ॥ १० ॥ उद्धृतेष्वथपिंडेषुयाश्चान्नकणिकाभुवि ॥ ताभिराप्यायनंतेषांयेतिर्यक्कुलेगताः ॥११॥ येवादग्धाःकुलेबालाःक्रियायोग्याह्यसं
स्कृताः ॥ विपन्नास्तेन्नविकिरसंमार्जनजलाशिनः ॥ १२ ॥ भुक्त्वाचाचामतांयच्चजलंयच्चांघ्रिशोधने ॥ ब्राह्मणानांतथैवान्येतेनतृप्तिंप्रयांतिवै ॥१३॥
पिशाचत्वमनुप्राप्ताःक्रिमिकीटत्वमेवये ॥ एवंयोयजमानस्ययश्चतेषांद्विजन्मनाम् ॥ १४ ॥ कश्चिज्जलान्नविक्षेपःशुचिरुच्छिष्टएववा ॥ तेनतेनकुले
तत्रतत्तद्योन्यंतरंगताः ॥१५ ॥ प्रयांत्याप्यायनंवत्ससम्यक्छ्राद्धक्रियावताम् ॥ अन्यायोपार्जितैरर्थैर्यच्छ्राद्धंक्रियतेनरैः ॥१६॥ तृप्यंतेतेनचांडालपु
ल्कसाद्यासुयोनिषु ॥ एवमाप्यायनंवत्सबहूनामपिबांधवैः ॥ १७ ॥ श्राद्धंकुर्वद्भिरन्नांबुशाकैरपिहिजायते ॥ तस्माच्छ्राद्धंनरोभक्त्याशाकैरपियथावि
धि॥१८॥कुर्वीतकुर्वतःश्राद्धंकुलेकश्चिन्नसीदति ॥ तस्यकालानहंवक्ष्येनित्यनैमित्तिकात्मकान् ॥१९॥ विधिनायेनचनरैःक्रियतेतन्निबोधमे॥कार्यंश्रा
द्धममावास्यांमासिमास्युडुपक्षये ॥ २० ॥ तथाष्टकास्वप्यवश्यमिष्टकालान्निबोधमे ॥ विशिष्टब्राह्मणप्राप्तौसूर्येंदुग्रहणेऽयने ॥ २१ ॥ विषुवद्रवि
संक्रांतिव्यतीपातेषुपुत्रक ॥ श्राद्धार्हद्रव्यसंपत्तौतथादुःस्वप्नदर्शने ॥ २२ ॥ जन्मर्क्षग्रहपीडासुश्राद्धंकुर्वीतचेच्छया[1] ॥ विशिष्टःश्रोत्रियोयोगीवेद
विज्ज्येष्ठसामगः ॥ २३ ॥ त्रिणाचिकेतःश्रुतवान्विहितव्रतकारकः ॥ त्रिणाचिकेतस्त्रिमधुस्त्रिसुपर्णःषडंगवित् ॥ २४ ॥ दौहित्रऋत्विक्जामातास्व
स्रीयःश्वशुरस्तथा ॥ पंचाग्निकर्मनिष्ठश्चतपोनिष्ठोथमातुलः ॥ २५ ॥ मातापितृपराश्चैवशिष्यसंबंधिबांधवाः ॥ एतेद्विजोत्तमाःश्राद्धेसमस्ताःकेत
नक्षमाः ॥ २६ ॥ अवकीर्णीतथारोगीन्यूनांगस्त्वधिकांगकः ॥ पौनर्भवस्तथाकाणःकुंडोगोलोथपुत्रक ॥ २७ ॥ मित्रध्रुक्कुनखीकुष्ठीश्यावदंतोनि
राकृतिः ॥ अभिशस्तस्तथास्तेयःपिशुनःसोमविक्रयी ॥२८॥ कन्यादूषयितावैद्योगुरुपित्रोस्तथोज्झकः ॥ भृतकाध्यापकोमित्रंपरदुष्टापतिस्तथा
॥ २९॥ वेदोज्झश्चाग्निसंत्यागीवृषलापत्यदूषितः ॥ तथान्येचविकर्मस्थावर्ज्याःपैत्र्येषुवैद्विजाः ॥ ३० ॥ निमंत्रयेतपूर्वेद्युःपूर्वोक्तान्द्विजसत्तमान् ॥
दैवेनियोगेपित्र्येचतांस्तथैवोपकल्पयेत् ॥ ३१ ॥ तैश्चसंयमिभिर्भाव्यंयश्चश्राद्धंकरिष्यति ॥ श्राद्धंदत्त्वाचभुक्त्वाचमैथुनंयोनुगच्छति ॥ ३२ ॥
पितरस्तुतयोर्मासंतस्मिन्रेतसिशेरते ॥ गत्वाचयोषितंश्राद्धेयोभुंक्तेयस्तुगच्छति ॥३३॥ रेतोमूत्रकृताहारास्तंमासंपितरस्तयोः ॥ तस्मात्तुप्रथमंका
र्यंप्राज्ञेनोपनिमंत्रणम् ॥३४॥ अप्राप्तौतद्दिनेचापिवर्ज्यायोषित्प्रसंगिनः ॥ भिक्षार्थमागतान्वापिकालेसंयमिनोयतीन् ॥३५॥ भोजयेत्प्रणिपाताद्यैः

१ इदमर्धमन्यस्मिन्नेवलिखितपुस्तकेऽधिकमस्ति ।

प्रसाद्यतमानसः ॥ यथैवशुक्लपक्षाद्वैपितॄणामसितःप्रियः ॥ ३६ ॥ तथापराह्णःपूर्वाह्णात्पितॄणामतिरिच्यते ॥ संपूज्यस्वागतेनैतानभ्युपेतान्गृहेद्वि
जान् ॥ ३७ ॥ पवित्रपाणिराचांतानासनेषूपवेशयेत् ॥ पितॄणामयुजःकामंयुग्मान्दैवेद्विजोत्तमान् ॥ ३८ ॥ एकैकंवापितॄणांचदेवानांचस्वशक्ति
तः ॥ तथामातामहानांचतुल्यंवावैश्वदैविकम् ॥ ३९ ॥ पृथक्तयोस्तथाचान्येकेचिदिच्छंतिमानवाः ॥ प्राङ्मुखान्दैवसंकल्पान्पित्र्यान्कुर्यादु
दङ्मुखान् ॥ ४० ॥ तथामातामहानांचविधिरुक्तोमनीषिभिः ॥ विष्टरार्थंकुशान्दत्त्वासंपूज्यार्घ्यादिनाततः ॥ ४१ ॥ पवित्रकाणिदत्त्वावैतेभ्योनुज्ञा
मवाप्यच ॥ कुर्यादावाहनंप्राज्ञोदेवानांमंत्रतोद्विजः ॥ ४२ ॥ यवांभोभिस्ततश्चार्घ्यंदत्त्वावैवैश्वदैविकम् ॥ गंधमाल्यादिधूपंचदत्त्वासम्यक्सदी
पकम् ॥ ४३ ॥ अपसव्यंपितॄणांचसर्वमेवोपकल्पयेत् ॥ दर्भांश्चद्विगुणान्दत्त्वातेभ्योनुज्ञामवाप्यच ॥ ४४ ॥ मंत्रपूर्वंपितॄणांचकुर्यादावाहनंबुधः ॥
अपसव्यंतथैवार्घ्यंयवार्थेचतथातिलैः ॥ ४५ ॥ निष्पादयेन्महाभागपितॄणांप्रीणनेरतः ॥ अग्नौकार्यमनुज्ञातःकुरुष्वेतिततोद्विजैः ॥ ४६ ॥ जुहु
याद्व्यंजनक्षारवर्जमन्नंयथाविधि ॥ अग्नयेकव्यवाहनायस्वाहेतिप्रथमाहुतिः ॥ ४७ ॥ सोमायवैपितृमतेस्वाहेत्यन्यातथाभवेत् ॥ यमायप्रेतप
तयेस्वाहेतितृतीयाहुतिः ॥ ४८ ॥ हुतावशिष्टंदद्याचभाजनेषुद्विजन्मनाम् ॥ भाजनालंभनंकृत्वादत्त्वाचान्नंयथाविधि ॥ ४९ ॥ यथासुखंजुष
ध्वंभोरितिवाच्यमनिष्ठुरम् ॥ भुंजीरंश्चततस्तेपितचित्तामौनिनःसुखम् ॥ ५० ॥ यद्यदिष्टतमंतेषांतत्तदन्नमसत्वरम् ॥ अक्रुध्यंश्चनरोदद्यात्संस्तवेन
प्रलोभयेत् ॥ ५१ ॥ रक्षोघ्नांश्चजपेन्मंत्रांस्तिलैश्चविकिरेन्महीम् ॥ सिद्धार्थकैश्चरक्षार्थंश्राद्धंहिप्रचुरच्छलम् ॥ ५२ ॥ पृष्टैस्तृतैश्चतृप्ताःस्थतृप्ताः
स्मइतिवादिभिः ॥ अनुज्ञातोनरस्त्वन्नंविकिरेद्भुविसर्वतः ॥ ५३ ॥ तद्वदाचमनार्थायदद्यादंभःसकृत्सकृत् ॥ अनुज्ञांचततःप्राप्ययतवाक्कायमा
नसः ॥ ५४ ॥ सतिलेनततोन्नेनपिंडान्सर्वेणपुत्रक ॥ पितॄनुदिश्यदर्भेषुदद्यादुच्छिष्टसंनिधौ ॥ ५५ ॥ पितृतीर्थेनतोयंचदद्यात्तेभ्यःसमाहितः ॥
पितॄन्संचिंत्यतद्भक्त्यायजमानोनृपात्मज ॥ ५६ ॥ तद्वन्मातामहानांचदद्यात्पिंडान्यथाविधि ॥ गंधमाल्यादिसंयुक्तान्दद्यादाचमनंततः ॥ ५७ ॥
दत्त्वाचदक्षिणांशक्त्यासुस्वधास्त्वितितान्वदेत् ॥ तैश्चतुष्टैस्तथेत्युक्त्वावाचयेद्वैश्वदैविकान् ॥ ५८ ॥ प्रीयंतामितिभद्रंवोविश्वेदेवाइतीरयेत् ॥
तथेतिचोक्तेतैर्विप्रैःप्रार्थनीयास्तदाशिषः ॥ ५९ ॥ विसर्जयेत्प्रियाण्युक्त्वाप्रणिपत्यचभक्तितः ॥ आद्वारमनुगच्छेच्चआगच्छेच्चानुमोदितः ॥ ६० ॥
ततोनित्याक्रियांकुर्याद्भोजयेच्चतथातिथीन् ॥ नित्याक्रियांपितॄणांचकेचिदिच्छंतिसत्तमाः ॥ ६१ ॥ नपितॄणांतथैवान्येशेषंपूर्ववदाचरेत् ॥ पृथक्पा
केनचेत्यन्येकेचित्पूर्वंचपूर्ववत् ॥ ६२ ॥ ततस्तदन्नंभुंजीतसहभृत्यादिभिर्नरः ॥ एवंकुर्वीतधर्मज्ञःश्राद्धंपित्र्यंसमाहितः ॥ ६३ ॥ यथावाद्विजमु

॥

रुयांनांपरितोषोभिजायते ॥ त्रीणिश्राद्धेपवित्राणिदौहित्रंकुतुपस्तिलाः ॥ ६४ ॥ वर्ज्यानिचाहुर्विप्रेश्चकोपोध्वगमनंत्वरा ॥ राजतंचतथापात्रंशस्तं
श्राद्धेषुपुत्रक ॥६५ ॥ रजतस्यतथाकार्यंदर्शनंदानमेववा ॥ राजतेहिस्वधादुग्धापितृभिःश्रूयतेमही ॥ ६६ ॥ तस्मात्पितॄणांरजतमभीष्टंप्रीतिवर्धनम् ॥
॥६७॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेऽलर्कानुशासनेश्राद्धकल्पोनामाष्टाविंशोऽध्यायः॥२८॥मदालसोवाच ॥ अतःपरंशृणुष्वेमंपुत्रभक्त्यायदाहृतम् ॥
पितॄणांप्रीतयेयद्वद्वर्ज्यंवाप्रीतिकारकम् ॥१॥ मासंतृप्तिःपितॄणांचहविष्यान्नेनजायते ॥ मासद्वयंमत्स्यमांसैस्तृप्तिंयांतिपितामहाः ॥२॥ त्रीन्मासान्हा
रिणमांसंविज्ञेयंपितृतृप्तये ॥ पुष्णातिचतुरोमासाञ्छशस्यपिशितंपितॄन् ॥ ३ ॥ शाकुनंपंचवैमासान्षण्मासान्सूकरामिषम् ॥ छागलंसप्तवैमासानै
णेयंचाष्टमासिकीम् ॥४ ॥ करोतितृप्तिंनववैरुरोमांसंनसंशयः ॥ गवयस्यामिषंतृप्तिंकरोतिदशमासिकीम् ॥ ५ ॥ तथैकादशमासांस्तुऔरभ्रंपितृतृप्ति
दम् ॥संवत्सरंतथागव्यंपयःपायसमेववा ॥६॥ वार्ध्रीणसामिषंलोहंकालशाकंतथामधु ॥ दौहित्रामिषमन्यच्चदत्तमात्मकुलोद्भवैः ॥ ७ ॥ अनंतांवैप्रय
च्छंतितृप्तिंगौरीसुतस्तथा ॥ पितॄणांनात्रसंदेहोगयाश्राद्धंचपुत्रक॥८॥राजश्यामाकश्यामाकौतद्वच्चैवप्रशातिका ॥ नीवाराःपौष्कराश्चैववन्यानिपितृ
तृप्तये ॥९॥ यवव्रीहिसगोधूमतिलमुद्गाःससर्षपाः ॥ प्रियंगवःकोद्रवाश्चनिष्पावाश्चातिशोभनाः ॥१०॥ वर्ज्यामर्कटकाःश्राद्धेराजमाषास्तथाणवः ॥
विप्रूषिकामसूराश्चश्राद्धकर्मणिगर्हिताः ॥ ११ ॥ लशुनंगृंजनंचैवपलांडुः पिंडमूलकम् ॥ करंभंयानिचान्यानिहीनानिरसवर्णतः ॥ १२ ॥ गांधा
रिकमलांबूनिलवणान्यूषराणिच ॥ आरक्तायेचनिर्यासाःप्रत्यक्षलवणानिच ॥ १३ ॥ वर्जयेत्तानिवैश्राद्धेयच्चवाचानशस्यते ॥ यच्चाप्युत्कोचतः
प्राप्तंपतिताद्यदुपार्जितम् ॥ १४ ॥ अन्यायकन्याशुल्कोत्थंद्रव्यंचात्रविगर्हितम् ॥ दुर्गंधिफेनिलंचांबुतथैवाल्पतरोदकम् ॥ १५ ॥ नलभेद्यत्र
गौस्तृप्तिंनक्तंयच्चाप्युपाहृतम् ॥ यन्नसर्वापचोत्सृष्टंयच्चाभोज्यनिपानजम् ॥ १६ ॥ तद्वर्ज्यंसलिलंतातसदैवपितृकर्मणि ॥ मार्गमाविकमौष्ट्रंचसर्वमे
कशफंचयत् ॥ १७ ॥ माहिषंचामरंचैवधेन्वागोश्चाप्यनिर्दशम् ॥ पित्रर्थंमेप्रयच्छस्वेत्युक्त्वायच्चाप्युपाहृतम् ॥ १८ ॥ वर्जनीयंसदासद्भिस्तत्पयःश्रा
द्धकर्मणि ॥ वर्ज्याजंतुमतीरूक्षाक्षितिःप्लुष्टातथाग्निना ॥ १९ ॥ अनिष्टादुष्टशब्दोग्रादुर्गंधाश्राद्धकर्मणि ॥ कुलापमानकाःश्राद्धेन्यायुज्यकुलहिंस
काः ॥ २० ॥ कुलाधमोब्रह्महाचतथावैरोगिणोंत्यजाः ॥ नग्नाःपातकिनश्चैवघ्नंतिदृष्ट्यापितृक्रियाम् ॥ २१ ॥ अपुमानपविद्धश्चकुक्कुटोग्रामसूकरः ॥
श्वाचैवहंतिश्राद्धानियातुधानाश्चदर्शनात् ॥२२॥ तस्मात्सुसंवृतोदद्यात्तिलैश्चविकिरेन्महीम् ॥ एवंरक्षाभवेच्छ्राद्धेकृतातातोभयोरपि ॥ २३ ॥ शावसू

१ उरभ्रोमेषकोष्टृष्णिरेडकोरोमशोडुडुः । २ त्रिःपिबंदिन्द्रियक्षीणंश्वेतंवृद्धमजापतिम् । वार्ध्रीणसंतुतंप्राहुर्याज्ञिकाःश्राद्धकर्मणीति ।

तकिसंस्पृष्टंदीर्घरोगिभिरेवच ॥ पतितैर्मलिनैश्चैवपुष्णातिनपितामहान् ॥ २४ ॥ वर्जनीयंतथाश्राद्धेसदोदक्यादिदर्शनम् ॥ चंडशौंडसमाभाषायजमा
तकिसंस्पृष्टंदीर्घरोगिभिरेवच ॥ पूतिपर्युषितंचैववार्ताक्यभिषवांस्तथा ॥ २६ ॥ वर्जनीयाहिवैश्राद्धेतथावस्त्रानलाह
नेनचादरात् ॥ २५ ॥ केशकीटावपन्नंचतथाश्वभिरवेक्षितम् ॥ तस्माच्छ्रद्धायुतंपात्रेयच्छत्वंपितृकर्मणि ॥ २८ ॥
तम् ॥ श्रद्धयापरयादत्तंपितृणांनामगोत्रतः ॥ २७ ॥ यदाहाराश्चतेजातास्तदाहारत्वमेतितत् ॥ तस्माच्छ्रद्धायुतंपात्रेयच्छत्वंपितृकर्मणि ॥ २८ ॥
तम् ॥ श्रद्धयापरयादत्तंपितॄणांनामगोत्रतः ॥ २७ ॥ यदाहाराश्चतेजातास्तदाहारत्वमेतितत् ॥ योगाधाराहिपितरस्तस्मात्तान्भोजयेत्सदा ॥ ब्राह्मणानां
तथातच्चैवदातव्यंपितॄणांतृप्तिमिच्छता ॥ योगिनश्चसदाश्राद्धेभोजनीयाविपश्चिता ॥ २९ ॥ योगाधाराहिपितरस्तस्मात्तान्भोजयेत्सदा ॥ ब्राह्मणानां
सहस्रस्ययोगीत्वग्रासनीयदि ॥ ३० ॥ यजमानंचभोक्तॄंश्चनौरिवांभसितारयेत् ॥ पितृगाथास्तथैवात्रश्रूयंतेब्रह्मवादिभिः ॥ ३१ ॥ यागीताःपितृ
भिःपूर्वमैलस्यासन्महीपतेः ॥ कदानःसंततावग्र्यःकस्यचिद्भवितासुतः ॥ ३२ ॥ योयोगिभुक्तशेषान्नेर्भुविपिंडंप्रदास्यति ॥ गयायामथवापिंडं
खड्गमांसंमहाहविः ॥ ३३ ॥ कालशाकंतिलाढ्यंवाकृसरंमासतृप्तये ॥ वैश्वदेव्यंचसौम्यंचखड्गमांसंपरंहविः ॥ ३४ ॥ विषाणवर्ज्यंखड्गात्प्यामासू
यांन्नाशयामहे ॥ तथावर्षत्रयोदश्यांमघासुचयथाविधि ॥ ३५ ॥ मधुसर्पिःसमायुक्तंपायसंदक्षिणायने ॥ तस्मात्संपूजयेद्भक्त्यास्वपितॄन्यतमा
नसः ॥ कामानभीप्सन्सकलान्पापाच्चात्मविमोचनम् ॥ ३६ ॥ वसून्रुद्रांस्तथादित्यान्नक्षत्रग्रहतारकाः ॥ प्रीणयंतिमनुष्याणांपितरःश्राद्धत
र्पिताः ॥ ३७ ॥ आयुःप्रजाधनंविद्यांस्वर्गंमोक्षंसुखानिच ॥ प्रयच्छंतितथाराज्यंपितरःश्राद्धतर्पिताः ॥ ३८ ॥ एतत्तेकथितंपुत्रश्राद्धकर्मयथोदि
तम् ॥ काम्यानांश्रूयतांवत्सश्राद्धानांतिथिकीर्त्तनम् ॥ ३९ ॥ ॥ इतिश्रीमार्कंडेयमहापुराणेऽलर्कानुशासनेश्राद्धकल्पोनामैकोनत्रिंशोध्यायः ॥ २९ ॥
॥ ॥ मदालसोवाच ॥ ॥ प्रतिपद्धनलाभायद्वितीयाद्विपदप्रदा ॥ वरार्थिनीतृतीयातुचतुर्थीशत्रुनाशिनी ॥ १ ॥ श्रियंप्राप्नोतिपंचम्यांषष्ठ्यांपूज्यो
भवेन्नरः ॥ राजाधिपत्यंसप्तम्यामष्टम्यांवृद्धिमुत्तमाम् ॥ २ ॥ स्त्रियोनवम्यांप्राप्नोतिदशम्यांपूर्णकामताम् ॥ वेदांस्तथाप्नुयात्सर्वानेकादश्यांक्रिया
परः ॥ ३ ॥ द्वादश्यांजयलाभंचप्राप्नोतिपितृपूजकः ॥ प्रजांबुद्धिंपशून्वृद्धिंस्वातंत्र्यंपुष्टिमुत्तमाम् ॥ ४ ॥ दीर्घमायुस्तथैश्वर्यंकुर्वाणस्तुत्रयोदशीम् ॥
अवाप्नोतिनसंदेहोश्राद्धंश्रद्धापरोनरः ॥ ५ ॥ यथासंभावितान्नेनश्रद्धासंपत्समन्वितः ॥ विकृत्यापितरोयस्यमृताःशस्त्रेणवाहताः ॥ ६ ॥ तेनकार्यं
चतुर्दश्यांतेषांतृप्तिमभीप्सता ॥ श्राद्धंकुर्वन्नमावास्यांयत्नेनपुरुषःशुचिः ॥ ७ ॥ सर्वान्कामानवाप्नोतिस्वर्गंचानंत्यमश्नुते ॥ कृत्तिकासुपितॄनर्चन्स्व
र्गंप्राप्नोतिमानवः ॥ ८ ॥ अपत्यकामोरोहिण्यांसौम्येतेजस्वितांलभेत् ॥ शौर्यमार्द्रासुचाप्नोतिक्षेत्रादिचपुनर्वसौ ॥ ९ ॥ पुष्टिंपुष्येसदाभ्यर्च्यआ
श्लेषासुवरान्सुतान् ॥ मघासुस्वजनश्रैष्ठ्यं सौभाग्यंफाल्गुनीषुच ॥ १० ॥ प्रदानशीलोभवतिसापत्यश्चोत्तरासुवै ॥ प्रयातिश्रेष्ठतांसत्सुहस्तेश्राद्धप्रदो

नरः ॥ ११ ॥ रूपयुक्तस्तुचित्रासुतथापत्यान्यवाप्नुयात् ॥ वाणिज्यलाभदास्वातिर्विशाखापुत्रकामदा ॥ १२ ॥ कुर्वंतश्चानुराधासुलभंतेचक्रवर्तिताम् ॥ आधिपत्यंचज्येष्ठासुमूलेचारोग्यमुत्तमम् ॥१३॥ आषाढासुयशःप्राप्तिरुत्तरासुविशोकताम् ॥ श्रवणेनशुभाँल्लोकान्धनिष्ठासुधनंमहत् ॥१४॥ वेदविद्याचाभिजितिभिषक्सिद्धिंचवारुणे ॥ अजाविकंप्रोष्ठपदेविद्यागावस्तथोत्तरे ॥ १५ ॥ रेवतीषुतथाकुप्यमाश्विनीषुतुरंगमान् ॥ श्राद्धंकुर्वंस्तथाप्नोतिभरणीष्वायुरुत्तमम् ॥ १६ ॥ तस्मात्काम्यानिकुर्वीतऋक्षेष्वेतेषुतत्त्ववित् ॥ १७ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेमदालसोपाख्यानेऽलर्कानुशासने श्राद्धकल्पोनामत्रिंशोध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ मदालसोवाच ॥ ॥ एवंपुत्रगृहस्थेनदेवताःपितरस्तथा ॥ संपूज्यहव्यकव्याभ्यामन्नेनातिथिबांधवाः ॥१॥ भूतानिभृत्याविकलाःपशुपक्षिपिपीलिकाः ॥ भिक्षवोयाचमानास्तुयेचान्येवसतागृहे ॥ २ ॥ सदाचारवतातातसाधुनागृहमेधिना ॥ पापंभुंक्तेसमुल्लंघ्यनित्यनैमित्तिकीःक्रियाः ॥३॥ ॥ अलर्कउवाच ॥ ॥ कथितंमेत्वयामातर्नित्यनैमित्तिकंचयत् ॥ नित्यनैमित्तिकंचैवत्रिविधंकर्मपौरुषम् ॥ ४ ॥ सदाचारमहंश्रोतुमिच्छामिकुलनंदिनि ॥ यंकुर्वन्सुखमाप्नोतिपरत्रेहचमानवः ॥ ५ ॥ मदालसोवाच ॥ गृहस्थेनसदाकार्यमाचारपरिपालनम् ॥ नह्याचारविहीनस्यसुखमत्रपरत्रवा ॥६॥ यज्ञदानतपांसीहपुरुषस्यनभूतये ॥ भवंतियंःसदाचारंसमुल्लंघ्यप्रवर्त्तते ॥ ७ ॥ दुराचारोहिपुरुषोनेहायुर्विंदतेमहत् ॥ कार्योयत्नःसदाचारेआचारोहंत्यलक्षणम् ॥ ८ ॥ तस्यस्वरूपंवक्ष्यामिसदाचारस्यपुत्रक ॥ समाहितमनाःश्रुत्वातथैवपरिपालय ॥ ९ ॥ त्रिवर्गसाधनेयत्नःकर्त्तव्योगृहमेधिना ॥ तत्संसिद्धौगृहस्थस्यसिद्धिरत्रपरत्रच ॥ १० ॥ पादेनार्थस्यपारत्र्यंकुर्यात्संचयमात्मवान् ॥ अर्धेनचात्मभरणंनित्यनैमित्तिकान्वितम् ॥ ११ ॥ पादंचात्मार्थमायस्यमूलभूतंविवर्द्धयेत् ॥ एवमाचारतःपुत्रअर्थःसाफल्यमृच्छति ॥ १२ ॥ तद्वत्पापनिषेधार्थंधर्मःकार्योविपश्चिता ॥ परत्रार्थंतथाचान्यःकाम्योत्रैवफलप्रदः ॥१३ ॥ प्रत्यवायभयात्कामस्तथान्यश्चाविरोधवान् ॥ द्विधाकामोनिगदितस्त्रिवर्गस्याविरोधतः ॥१४॥ परस्परानुबंधांश्चसर्वानेतान्विचिंतयेत् ॥ विपरीतानुबंधांश्चधर्मादींस्ताञ्छृणुष्वमे ॥ १५ ॥ धर्मोधर्मानुबंधार्थोधर्मोनात्मार्थवाधकः ॥ उभाभ्यांचद्विधाकामस्तेनतौचद्विधापुनः ॥ १६ ॥ ब्राह्मेमुहूर्त्तेबुध्येतधर्मार्थौचानुचिंतयेत् ॥ कायक्लेशांश्चतन्मूलान्वेदतत्त्वार्थमेवच ॥१७॥ उत्थायावश्यकंकृत्वाकृतशौचःसमाहितः ॥ समुत्थायतथाचम्यप्राङ्मुखोनियतःशुचिः ॥ १८ ॥ पूर्वांसंध्यांसनक्षत्रांपश्चिमांसदिवाकराम् ॥ उपासीतयथान्यायंनैनांजह्यादनापदि ॥ १९ ॥ असत्प्रलापमनृतंवाक्पारुष्यंचवर्जयेत् ॥ असच्छास्त्रमसद्वादमसत्सेवांचपुत्रक ॥ २० ॥ सायंप्रातस्तथाहोमंकुर्वीतनियतात्मवान् ॥ नोदयास्तमयेबिंबमुदीक्षेतविवस्वतः ॥ २१ ॥ केशप्रसाधनादर्शदर्शनंदंतधावनम् ॥ पूर्वाह्णएवकुर्वीतदेवतानांचतर्प

णम् ॥ २२ ॥ ग्रामावसथतीर्थानांक्षेत्राणांचैववर्त्मनि ॥ नमूत्रमनुतिष्ठेतनकृष्टेनचगोव्रजे ॥२३॥ नग्नांपरस्त्रियंनेक्षेन्नपश्येदात्मनःशकृत् ॥ उदक्या
दर्शनंस्पर्शोवर्ज्यंसंभाषणंतथा ॥ २४ ॥ नाप्सुमूत्रंपुरीषंवानिष्ठीवंनसमाचारेत् ॥ नाधितिष्ठेच्छकृन्मूत्रंकेशभस्मकपालिकाः ॥ २५ ॥ तुषांगारा
स्थिचूर्णानिरजोवस्त्राणिकानिचित् ॥ नाधितिष्ठेत्तथाप्राज्ञःपथिपत्राणिवाभुवि ॥ २६ ॥ पितृदेवमनुष्याणांभूतानांचतथार्चनम् ॥ कृत्वाविभवतःप
श्चाद्गृहस्थोभोक्तुमर्हति ॥ २७ ॥ उदङ्मुखःप्राङ्मुखोवास्वाचांतोवाग्यतःशुचिः ॥ भुंजीतान्नंचतच्चित्तोह्यंतर्जानुःसदानरः ॥ २८ ॥ उपघातमृते
दोषंनान्नस्योदीरयेद्बुधः ॥ प्रत्यक्षंलवणंवर्ज्यमन्नमत्युष्णमेवच ॥ २९ ॥ नगच्छन्नैवतिष्ठन्वैविण्मूत्रोत्सर्गमाचरन् ॥ कुर्वीतनैवचाचामेन्नकिंचिदपिभ
क्षयेत् ॥ ३० ॥ उच्छिष्टोनालपेत्किंचित्स्वाध्यायंचविवर्जयेत् ॥ गांब्राह्मणंतथाचाग्निंस्वमूर्धानंचनस्पृशेत् ॥ ३१ ॥ नचपश्येद्रविंनेन्दुंनन्क्षत्राणिका
मतः ॥ भिन्नासनंतथाशय्यांभाजनंचविवर्जयेत् ॥ ३२ ॥ गुरूणामासनंदेयमभ्युत्थानादिसत्कृतम् ॥ अनुकूलंतथालापमभिवादनपूर्वकम् ॥३३॥
तथानुगमनंकुर्यात्प्रतिकूलंनसंलपेत् ॥ नैकवस्त्रश्चभुंजीतनकुर्याद्देवतार्चनम् ॥ ३४ ॥ नगर्हयेद्द्विजान्नाग्नौमेहंकुर्वीतबुद्धिमान् ॥ नस्नायीतनरोनग्नोन
शयीतकदाचन ॥ ३५ ॥ नपाणिभ्यामुभाभ्यांचकण्डूयेतशिरस्तथा ॥ नचाभीक्ष्णंशिरःस्नानंकार्यंनिष्कारणंनरैः ॥ ३६ ॥ शिरःस्नातश्चतैलेननाङ्गं
किंचिदपिस्पृशेत् ॥ अनध्यायेषुसर्वेषुस्वाध्यायंचविवर्जयेत् ॥३७॥ ब्राह्मणानलगोसूर्यान्नमेहेतकदाचन ॥ उदङ्मुखोदिवारात्रावुत्सर्गंदक्षिणामुखः
॥ ३८ ॥ आबाधासुयथाकामंकुर्यान्मूत्रपुरीषयोः ॥ दुष्कृतंनगुरोर्ब्रूयात्क्रुद्धंचैनंप्रसादयेत् ॥ ३९ ॥ परीवादंनशृणुयादन्येषामपिकुर्वताम् ॥ पन्थादे
योब्राह्मणानांराज्ञोदुःखातुरस्यच ॥४०॥ विद्याधिकस्यगुर्विण्याभारार्त्तस्ययवीयसः ॥ मूकान्धबधिराणांचमत्तस्योन्मत्तकस्यच ॥ ४१ ॥ पुंश्चल्या
कृतवैरस्यबालस्यपतितस्यच ॥ देवालयंचैत्यतरुंतथैवचचतुष्पथम् ॥ ४२ ॥ विद्याधिकंगुरुंचैवबुधःकुर्यात्प्रदक्षिणम् ॥ उपानद्वस्त्रमाल्यादिधृतमन्यै
र्नधारयेत् ॥ ४३ ॥ उपवीतमलंकारंकरकंचैववर्जयेत् ॥ प्रशस्तानिचकर्माणिकुर्वाणादीर्घजीविनः ॥४४॥ चतुर्दश्यांतथाष्टम्यांपञ्चदश्यांचपर्वसु ॥
तैलाभ्यङ्गंतथाभोगंयोषितश्चविवर्जयेत् ॥४५॥ नक्षितपादजङ्घश्चप्राज्ञस्तिष्ठेत्कदाचन ॥ नचापिविक्षिपेत्पादौपादंपादेननाक्रमेत् ॥४६॥ मर्माभिघातमा
क्रोशंपैशुन्यंचविवर्जयेत् ॥ दम्भाभिमानतैक्ष्ण्यानिनकुर्वीतविचक्षणः ॥४७॥ मूर्खोन्मत्तव्यसनिनोविरूपान्मायिनस्तथा ॥ न्यूनाङ्गांश्चाधिकाङ्गां
श्चनोपहासेनदूषयेत् ॥ परस्यदण्डंनोद्यच्छेच्छिक्षार्थंपुत्रशिष्ययोः ॥४८॥ तद्वन्नोपविशेत्प्राज्ञःपादेनाक्रम्यचासनम् ॥ संयावंकृसरंमांसंनात्मार्थमुपसा
धयेत् ॥ ४९ ॥ सायंप्रातश्चभोक्तव्यंकृत्वाचातिथिपूजनम् ॥ उदङ्मुखःप्राङ्मुखोवावाग्यतोदन्तधावनम् ॥५०॥ कुर्वीतसततंवत्सवर्जयेद्वर्ज्यवीरुधः ॥

ोदक्छिराःस्वपेज्जातुनचप्रत्यक्छिरानरः ॥ ५१ ॥ शिरस्यगस्त्यमास्थायशयीताथपुरन्दरम् ॥ नतुगन्धवतीष्वप्सुस्नायीतनतथानिशि ॥ ५२ ॥
परागेपरंस्नानमृतेदिनमुदाहृतम् ॥ अपमृज्यान्नचास्नातोगात्राण्यम्बरपाणिभिः ॥ ५३ ॥ नचापिधूनयेत्केशान्वाससीनचधूनयेत ॥ नानुलेपनमा
द्याद्स्नातःकर्हिचिद्बुधः ॥ ५४ ॥ नचापिरक्तवासाःस्याच्चित्रासितधरोऽपिवा ॥ नचकुर्याद्विपर्यासंवाससोर्नापिभूषणे ॥ ५५ ॥ वर्ज्यंचविदशं
त्यन्तोपहतंचयत् ॥ केशकीटावपन्नंचक्षुण्णंश्वभिरवेक्षितम् ॥ ५६ ॥ अवलीढावपन्नंचसारोद्धरणदूषितम् ॥ पृष्टमांसंवृथामांसंवर्ज्यंमांसंचपु
॥५७॥ नभक्षयीतसततंप्रत्यक्षलवणानिच ॥ वर्ज्यंचिरोपितंपुत्रभक्तंपर्युषितंचयत् ॥ ५८ ॥ पिष्टशाकेक्षुपयसांविकारान्नृपनन्दन ॥ तथामांस
काराश्वतेचवर्ज्याश्चिरोषिताः ॥ ५९ ॥ उदयास्तमनेभानोःशयनंचविवर्जयेत् ॥ नास्नातोनैवसंविष्टोनचैवान्यमनानरः ॥ ६० ॥ नचैवशयने
र्व्यामुपविष्टोनशब्दवत् ॥ नचैकवस्त्रोनवदन्प्रेक्षतामप्रदायच ॥ ६१ ॥ भुंजीतपुरुषःस्नातःसायंप्रातर्यथाविधि ॥ परदारानगन्तव्याःपुरुषेणवि
श्चिता ॥ ६२ ॥ इष्टापूर्तायुषांहन्त्रीपरदारगतिर्नृणाम् ॥ नहीदृशमनायुष्यंलोकेकिंचनविद्यते ॥ ६३ ॥ यादृशंपुरुषस्येहपरदाराभिमर्शनम् ॥
वार्चनाग्निकार्याणितथागुर्वभिवादनम् ॥ ६४ ॥ कुर्वीतसम्यगाचम्यतद्वदन्नभुजिक्रियाम् ॥ अफेनाभिरगन्धाभिरद्भिरच्छाभिरादरात् ॥ ६५ ॥
आचामेत्पुत्रपुण्याभिःप्राङ्मुखोवाप्युदङ्मुखः ॥ अन्तर्जलादावसथाद्वल्मीकान्मूषिकस्थलात् ॥ ६६ ॥ कृतशौचावशिष्टाश्चवर्जयेत्पंचवैमृदः ॥
प्रक्षाल्यहस्तौपादौचसमभ्युक्ष्यसमाहितः ॥ ६७ ॥ अन्तर्जानुस्तथाचामेत्त्रिश्चतुर्वापिबेदपः ॥ परिमृज्यद्विरास्यान्तंखानिमूर्धानमेवच ॥ ६८ ॥
सम्यगाचम्यतोयेनक्रियांकुर्वीतवैशुचिः ॥ देवतानामृषीणांचपितॄणांचैवयत्नतः ॥ ६९ ॥ समाहितमनाभूत्वाकुर्वीतसततंनरः ॥ क्षुत्त्वानिष्ठीव्यवा
सश्चपरिधायाचमेद्बुधः ॥७०॥ क्षुतेऽवलीढेवान्तेचतथानिष्ठीवनादिषु ॥ कुर्यादाचमनंस्पर्शंगोपृष्ठस्यार्कदर्शनम् ॥ ७१ ॥ कुर्वीतालम्बनंचापिदक्षि
णश्रवणस्यवै ॥ यथाविभवतोह्येतत्पूर्वाभावेततःपरम् ॥७२॥ अविद्यमानेपूर्वोक्तेउत्तरप्राप्तिरिष्यते ॥ नकुर्याद्दन्तसंघर्षंनात्मनोदेहताडनम् ॥७३ ॥
स्वप्नाध्यापनभोज्यानिस्वाध्यायंचविवर्जयेत् ॥ सन्ध्यायांमैथुनंचापितथाप्रस्थानमेवच ॥ ७४ ॥ पूर्वाह्णेतातदेवानांमनुष्याणांचमध्यमे ॥ भक्त्या
तथापराह्णेचकुर्वीतपितृपूजनम् ॥ ७५ ॥ शिरःस्नातश्चकुर्वीतदैवंपैत्र्यमथापिवा ॥ प्राङ्मुखोदङ्मुखोवापिश्मश्रुकर्मचकारयेत् ॥ ७६ ॥ व्यङ्गांवि
वर्जयेत्कन्यामकुलांचापिरोगिणीम् ॥ विकृतांपिंगलांचैववाचालांसर्वदूषिताम् ॥ ७७ ॥ अव्यंगांगींसौम्यनाम्नींसर्वलक्षणलक्षिताम् ॥ तादृशीमुद्वहे
त्कन्यांश्रेयःकामोनरःसदा ॥ ७८ ॥ उद्वहेत्पितृमात्रोश्चसप्तमींपंचमींतथा ॥ रक्षेद्दारांस्त्यजेदीर्षांदिवाचस्वप्नमैथुने ॥ ७९ ॥ परोपतापकंकर्मजन्तु

पीडांचवर्जयेत् ॥ उदक्याःसर्ववर्णानांवर्ज्यारात्रिचतुष्टयम् ॥ ८० ॥ स्त्रीजन्मपरिहारार्थंपंचमीमपिवर्जयेत् ॥ ततःषष्ठ्यांव्रजेद्रात्र्यांश्रेष्ठायुग्माः
सुपुत्रक ॥ ८१॥ पर्वाणिवर्जयेन्नित्यमृतुकालेपियोषितः ॥ तस्मान्नित्यंनरोगच्छेच्छेषयुग्मासुपुत्रक ॥ ८२ ॥ युग्मासुपुत्राजायन्तेस्त्रियोऽयुग्मासुरा
त्रिषु ॥ तस्माद्युग्मासुपुत्रार्थीसंविशेतसदानरः ॥८३॥ विधर्मिणोऽह्निपूर्वाख्येसंध्याकालेचषण्ढकाः ॥ क्षुरकर्मणिवान्तेचस्त्रीसंभोगेचपुत्रक ॥८४॥
स्नायीतचैलवान्प्राज्ञःकटभूमिमुपेत्यच ॥ देववेदद्विजातीनांसाधुसभ्यमहात्मनाम् ॥ ८५ ॥ गुरोःपतिव्रतानांचतथायज्वितपस्विनाम् ॥ परीवादंनकु
र्वीतपरिहासंचपुत्रक ॥ ८६ ॥ कुर्वतामविनीतानांनश्रोतव्यंकथंचन ॥ देवपित्र्यातिथेयाश्चक्रियाःकुर्वीतवैबुधः ॥ ८७ ॥ स्वाध्यायंचापिकुर्वीत
यथाशक्त्याह्यतंद्रितः ॥ नोत्कृष्टशय्यासनयोर्नापकृष्टस्यचारुहेत् ॥ ८८ ॥ नचामङ्गल्यवेषःस्यान्नचामङ्गल्यवाग्भवेत् ॥ धवलाम्बरसंवीतः
सितपुष्पविभूषितः ॥ ८९ ॥ नोद्धतोन्मत्तमूढैश्चनाविनीतैश्चपण्डितः ॥ गच्छेन्मैत्रींनचाशीलैर्नचचौर्यादिदूषितैः ॥ ९० ॥ नचातिव्ययशीलैश्च
नलुब्धैर्नापिवैरिभिः ॥ नानृतकैस्तथाक्रूरैःसहासीतकदाचन ॥ नबन्धकीभिर्नन्यूनैर्बन्धकीपतिभिस्तथा ॥ ९१ ॥ सार्द्धंनबलिभिःकुर्यान्नचन्यूनै
र्नैनिन्दितैः ॥ नसर्वशङ्किभिर्नित्यंनचदैवपरैर्नरैः ॥ ९२ ॥ कुर्वीतसाधुभिर्मैत्रींसदाचारावलम्बिभिः ॥ प्राज्ञैरपिशुनैःशक्तैःकर्मण्युद्योगभागिभिः ॥
॥ ९३ ॥ वेदविद्याव्रतस्नातैःसहासीतसदाबुधः ॥ सुहृद्दीक्षितभूपालस्नातकश्वशुरैःसह ॥ ऋत्विगादीन्षडर्घार्हानर्चयेच्चगृहागतान् ॥ ९४ ॥ यथा
विभवतःपुत्रद्विजान्संवत्सरोषितान् ॥ अर्चयेन्मधुपर्केणयथाकालमतन्द्रितः ॥ ९५ ॥ तिष्ठेच्चशासनेतेषांश्रेयस्कामोद्विजोत्तमः ॥ नचतान्विवदे
द्धीमानाक्रुष्टश्चापितैःसदा ॥ ९६ ॥ सम्यग्गृहार्चनंकृत्वायथास्थानमनुक्रमात् ॥ संपूजयेत्ततोवह्निंदद्याच्चैवाहुतीःक्रमात् ॥ ९७ ॥ प्रथमांब्रह्मणे
दद्यात्प्रजानांपतयेततः ॥ तृतीयांचैवगुह्येभ्यःकश्यपायतथापराम् ॥ ९८ ॥ ततोऽनुमतयेदत्त्वादद्याद्गृहबलिंततः ॥ पूर्वंख्यातोमयायस्तेनित्यक
र्मक्रियाविधिः ॥ ९९ ॥ वैश्वदेवंततःकुर्याद्बलयस्तत्रमेशृणु ॥ यथास्थानविभागंतुदेवानुद्दिश्यवैपृथक् ॥ १०० ॥ पर्जन्याद्भ्योधरित्र्यैचदद्या
च्चमणिकेत्रयम् ॥ ततोधातुर्विधातुश्चदद्याद्द्वारेगृहस्यतु ॥ वायवेचप्रतिदिशंदिग्भ्यःप्राच्यादितःक्रमात् ॥ १०१ ॥ ब्रह्मणेचान्तरिक्षायसूर्यायचयथा
क्रमम् ॥ विश्वेभ्यश्चैवदेवेभ्योविश्वभूतेभ्यएवच ॥ १०२ ॥ उषसेभूतपतयेदद्याच्चोत्तरतस्ततः ॥ स्वधानमइतीत्युक्त्वापितृभ्यश्चापिदक्षिणे ॥ १०३ ॥
कृत्वापसव्यंवायव्यांयक्ष्मैतत्तेतिभाजनात् ॥ अन्नावशेषमिच्छन्वैतोयंदद्याद्यथाविधि ॥ १०४ ॥ ततोन्नाग्रंसमुद्धृत्यहन्तकारोपकल्पनम् ॥
यथाविधियथान्यायंब्राह्मणायोपपादयेत् ॥ १०५॥ कुर्यात्कर्माणितीर्थेनस्वेनस्वेनयथाविधि ॥ देवादीनांतथाकुर्याद्ब्राह्मेणाचमनक्रियाम् ॥ १०६ ॥

अंगुष्ठोत्तरतोरेखापाणेर्योदक्षिणस्यतु ॥ एतद्ब्राह्ममितिख्याततंतीर्थमाचमनायवै ॥ १०७ ॥ तर्जन्यंगुष्ठयोरन्तःपैत्रंतीर्थमुदाहृतम् ॥ पितॄणां
तेनतोयादिदद्यान्नान्दीमुखादृते ॥ १०८ ॥ अंगुल्यग्रेतथादैवंतेनदिव्यक्रियाविधिः ॥ तीर्थंकनिष्ठिकामूलेकायंतेनप्रजापतेः ॥ १०९ ॥ एव
मेभिःसदातीर्थैर्देवानांपितृभिःसह ॥ सदाकार्याणिकुर्वीतनान्यत्तीर्थेनकर्हिचित ॥ ११० ॥ ब्राह्मेणाचमनंशस्तंपित्र्यंपैत्रेणसर्वदा ॥ देवतीर्थेनदे
वानांप्राजापत्यंनिजेनच ॥ १११ ॥ नान्दीमुखानांकुर्वीतप्राज्ञःपिण्डोदकक्रियाम् ॥ प्राजापत्येनतीर्थेनयच्चकिंचित्प्रजापतेः ॥ ११२ ॥ युगपज्ज
लमग्निंचविभृयान्नविचक्षणः ॥ गुरुदेवान्प्रतितथानचपादौप्रसारयेत् ॥ ११३ ॥ नाचक्षीतधयन्तींगांजलंनाञ्जलिनापिवेत् ॥ शौचकालेषुसर्वेषुगु
रुष्वल्पेषुवापुनः ॥ ११४ ॥ नविलम्वेतशौचार्थंनमुखेनानलंधमेत् ॥ तत्रपुत्रनवस्तव्यंयत्रनास्तिचतुष्टयम् ॥ ११५ ॥ ऋणप्रदातावैद्यश्चश्रोत्रि
यःसजलानदी ॥ जितामित्रोनृपोयत्रबलवान्धर्मतत्परः ॥ ११६ ॥ तत्रनित्यंवसेत्प्राज्ञःकुतःकुनृपतःसुखम् ॥ यत्राप्रधृष्योनृपतिर्यत्रसस्यवतीमही ॥
॥ ११७ ॥ पौरासुसंयतायत्रसततंन्यायवर्तिनः ॥ यत्रामत्सरिणोलोकास्तत्रवासःसुखोदयः ॥ ११८॥ यस्मिन्कृपीवलाराष्ट्रेप्रायशोनातिभोगिनः ॥
यत्रौपधान्यशेपाणिवसेत्तत्रविचक्षणः ॥ ११९ ॥ तत्रपुत्रनवस्तव्यंयत्रैतत्त्रितयंसदा ॥ जिगीषुःपूर्ववैरश्चजनश्चसततोत्सवः ॥ १२० ॥ वसेन्नित्यंसु
शीलेषुसहवासिषुपण्डितः ॥ इत्येतत्कथितंपुत्रमयातेहितकाम्यया ॥ १२१ ॥ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेऽलर्कानुशासनेसदाचारवर्णनंनाम
एकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ मदालसोवाच ॥ ॥ अतःपरंशृणुष्वत्वंवर्ज्यावर्ज्यप्रतिक्रियाम् ॥ भोज्यमन्नंपर्युषितंस्नेहाक्तंचिरसंभृतम् ॥ १ ॥
अस्नेहाश्चापिगोधूमयवगोरसविक्रियाः ॥ शशकःकच्छपोगोधाश्वावित्खड्गोऽथपुत्रक ॥ २ ॥ भक्ष्याह्येतेतथावर्ज्यौग्रामशूकरकुक्कुटौ ॥ पितृदेवादिशे
पश्चश्राद्धेब्राह्मणकाम्यया ॥ ३ ॥ प्रोक्षितंचौपधार्थंचखादन्मांसंनदुष्यति ॥ शङ्खाश्मस्वर्णरूप्याणांरज्जूनामथवाससाम् ॥ ४ ॥ शाकमूलफलानां
चतथाविदलचर्मणाम् ॥ मणिवज्रप्रवालानांतथामुक्ताफलस्यच ॥ ५ ॥ गात्राणांचमनुष्याणामम्बुनाशौचमिष्यते ॥ पात्राणांचमसानांचवारि
णाशुद्धिरिष्यते ॥ ६ ॥ ताम्रायःकांस्यरैत्यानांत्रपुषःसीसकस्यच ॥ शौचंयथार्थंकर्तव्यंक्षाराम्लोदकवारिणा ॥ ७ ॥ तथायसानांतोयेनग्राव्णःसंघ
र्षणेनच ॥ सस्नेहानांचभांण्डानांशुद्धिरुष्णेनवारिणा ॥ ८ ॥ शूर्पधान्याजिनानांचमुशलोलूखलस्यच ॥ संहतानांचवस्त्राणांप्रोक्षणात्संचयस्यच ॥
॥ ९ ॥ वल्कलानामशेषाणामम्बुमृच्छौचमिष्यते ॥ तृणकाष्ठौपधीनांचप्रोक्षणाच्छुद्धिरिष्यते ॥ १० ॥ आविकानांसमस्तानांकेशानांचापिमेध्य
ता ॥ सिद्धार्थकानांकल्केनतिलकल्केनवापुनः ॥ ११ ॥ साम्बुनातातभवतिउपघातवतांसदा ॥ तथाकार्पासिकानांचविशुद्धिर्जलभस्मना ॥१२॥

नागदन्तास्थिशृङ्गाणांतत्क्षणाच्छुद्धिरिष्यते ॥ पुनःपाकेनभाण्डानांपार्थिवानांचमेध्यता ॥ १३ ॥ शुचिर्भैक्षंकारुहस्तैःपण्यंयच्चप्रसारितम् ॥ योषि
न्मुखंबालमुखमात्मवृद्धमुखंतथा ॥ १४ ॥ रथ्यागतमविज्ञातंदासवर्गादिनाहृतम् ॥ वाक्प्रशस्तंचिरातीतमनेकान्तरितंलघु ॥ १५ ॥ अतिप्रभूतंबालं
चवृद्धातुरविचेष्टितम् ॥ कर्मान्ताङ्गारशालाश्चस्तनन्धयसुताःस्त्रियः ॥ १६ ॥ अभ्यस्यचतथावाचःस्रवन्त्योऽनन्धबुद्बुदाः ॥ भूमिर्विशुध्यतेकाला
दाहमार्जनगोक्रमैः ॥ १७ ॥ लेपादुल्लेखनात्सेकाद्वेश्मसंमार्जनार्चनात् ॥ केशकीटावपन्नेऽन्नेगोघ्रातेमक्षिकान्विते ॥ १८ ॥ मृदंबुभस्मनातातप्रोक्षित
व्यंविशुद्धये ॥ औदुम्बराणामम्लेनक्षारेणत्रपुसीसयोः ॥ १९ ॥ भस्माम्बुभिश्चकांस्यानांशुद्धिःप्लावोद्रवस्यच ॥ अमेध्याक्तस्यमृत्तोयैर्गन्धापहरणे
नच ॥ २० ॥ अन्येषांचैवतद्द्रव्यैर्वर्णगन्धापहारतः ॥ चांडालैरंत्यजैश्चैवम्लेच्छैरस्पृश्यजातिभिः ॥ २१ ॥ स्पृष्टमक्षालितंधान्यमनर्हंसर्वकर्मणि ॥
द्रोणादधस्तुयद्धान्यंतस्यायंविधिरुच्यते ॥ २२ ॥ द्रोणादूर्ध्वंतुयद्धान्यंप्रोक्षणादेवशुध्यति ॥ रथ्यासुपतितंधान्यंदृष्ट्वायत्नेनवंदयेत् ॥ २३ ॥ उद्धृत्य
मूर्ध्नाचादद्याल्लक्ष्मीर्नश्यतिचान्यथा ॥ शुचिगोतृप्तिकृत्तोयंप्रकृतिस्थंमहीगतम् ॥ २४ ॥ तथामांसंचचंडालक्रव्यादादिनिपातितम् ॥ रथ्यागतंचचे
लादिताततवाताच्छुचिस्मृतम् ॥ २५ ॥ गजोऽग्निरश्वोगावश्छायारश्मयःपवनोमही ॥ विप्रुषोमाक्षिकाद्याश्चदुष्टसङ्गाददोषिणः ॥ २६ ॥ अजाश्वौमुख
तोमेध्यौनगोर्वत्सस्यचाननम् ॥ मातुःप्रस्रवणंमेध्यंशकुनिःफलपातने ॥ २७ ॥ आसनंशयनंयानंनावःपथितृणानिच ॥ सोमसूर्यांशुपवनैःशुध्यन्ते
तानिपण्यवत् ॥२८॥ रथ्याप्रसर्पणेस्नानेक्षुतपानान्नकर्मसु ॥ आचामेतयथान्यायंवासोविपरिधायच ॥ २९ ॥ स्पृष्टानामप्यसंस्पृश्यैर्विरथ्याकर्दमांभ
साम् ॥ पक्केष्टरचितानांचमेध्यतावायुसंगमात् ॥ ३० ॥प्रभूतोपहतादन्नादग्रमुद्धृत्यसंत्यजेत् ॥ शेषस्यप्रोक्षणंकुर्यादाचम्याद्भिस्तथामृदा ॥ ३१ ॥ उप
वासस्त्रिरात्रंतुदुष्टभक्ष्याशिनोभवेत् ॥ अज्ञातेज्ञानपूर्वंतुतद्दोषोपशमेनतु ॥ ३२॥ उदक्याश्वशृगालादीन्सूतिकान्त्यावसायिनः ॥ स्पृष्ट्वास्नायीतशौचार्थं
तथैवमृतहारिणः ॥ ३३ ॥ नारंस्पृष्ट्वास्थिसस्नेहंस्नातःशुध्यतिमानवः ॥ आचम्यैवतुनिःस्नेहंगामालभ्यार्कमीक्ष्यवा ॥ ३४ ॥ नलंघयेत्तथैवासृक्ष्ठीवनोद्व
र्तनानिच ॥ नोद्यानादौविकालेषुप्राज्ञस्तिष्ठेत्कदाचन ॥ ३५ ॥ नचालपेज्जनद्विष्टांवीरहीनांतथास्त्रियम् ॥ गृहादुच्छिष्टविण्मूत्रपादाम्भांसिक्षिपेद्बहिः ॥
॥ ३६ ॥ पंचपिण्डाननुद्धृत्यनस्नायात्परवारिणा ॥ स्नायीतदेवखातेषुगंगाह्रदसरित्सुच ॥ ३७ ॥ देवतापितृसच्छास्त्रयज्ञमन्त्रादिनिन्दकैः ॥ कृत्वातु
स्पर्शनालापंशुध्येतार्कावलोकनात् ॥ ३८ ॥ अवलोक्यतथोदक्यामन्त्यजंपतितंशवम् ॥ विधर्मिसूतिकापण्ढविवस्त्रान्त्यावसायिनः ॥ ३९ ॥मृतनिर्या
तकांश्चैवपरदाररतांश्चये ॥ एतदेवहिकर्तव्यंप्राज्ञैःशोधनमात्मनः ॥ ४० ॥ अभोज्यसूतिकापण्ढमार्जाराखुश्वकुक्कुटान् ॥ पतितापविद्धचण्डालमृतहारांश्च

धर्मवित् ॥४१॥ संस्पृश्यशुध्यतेस्नानादुदक्याग्रामसूकरौ ॥ तद्वच्चसूतिकाशौचदूषितौपुरुषावपि ॥ ४२ ॥ (अतःपरंशृणुष्वत्वंस्त्रीधर्मान्ननुविस्तरात् ॥
उदुंबरेवसेन्नित्यंभवानीसर्वदेवता ॥ ४३ ॥ ततःसाप्रत्यहंपूज्यागन्धपुष्पाक्षतादिभिः॥ अशून्यादेहलीकार्याप्रातःकालेविशेषतः ॥ ४४ ॥ यस्यशून्याभ
वेत्सातुशून्यंतस्यकुलंभवेत् ॥ पादस्यस्पर्शनंतत्रअसंपूज्यचलंवनम् ॥ कुर्वन्नरकमाप्नोतितस्मात्तत्परिवर्जयेत् ॥ ४५ ॥ प्रातःकालेस्त्रियाकार्यंगोमयेना
नुलेपनम् ॥ प्रत्यहंसदनेतस्मान्नैवदुःखानिपश्यति ॥ ४६ ॥ स्पृशंतिरश्मयोयस्यगृहंसंमार्जनादृते ॥ भवन्तिविमुखास्तस्यपितरोदेवमातरः ॥ ४७ ॥
निशायाःपश्चिमेयामेधान्यसंस्करणादिकम् ॥ कुरुतेयातुमोहेनवंध्याजन्मनिजन्मनि ॥ ४८ ॥ सन्ध्याकालेतुसम्प्राप्तेमार्जनंनकरोतिया ॥ भर्तृही
नाभवेत्सातुनिःस्वाजन्मनिजन्मनि ॥ ४९ ॥ अकृतस्वस्तिकांयातुकामलिप्तांचमेदिनीम् ॥ तस्याःस्त्रियाविनश्यन्तिवित्तमायुर्यशस्तथा ॥ ५० ॥
मार्जनीचुल्लिकाष्ठीवदृषदश्चोपलंतथा ॥ नाक्रमेदंघ्रिणाजातुपुत्रदारधनक्षयात् ॥ ५१ ॥ उलूखलंचमुसलंतथाचैवतुघर्षणम् ॥ पदाक्रमणात्पापीयान्नाप्नो
त्येवोत्तमांगतिम् ॥ ५२ ॥ भिन्नासनंयोगपट्टंतथैवमृगचर्मच ॥ कृष्णाविकंतथातातवर्जयेत्पुत्रवान्गृही ॥ ५३ ॥ दक्षिणाभिमुखोयस्तुविदिक्संमुख
एवच ॥ केशान्संस्कुरुतेमर्त्योधननाशंचविन्दति ॥५४॥ अनूढस्तुनकुर्वीतभुक्त्वादन्तविशोधनम् ॥ पादुकारोहणंचैवतिलैश्चापिसतर्पणम् ॥ ५५ ॥
नजीवत्पितृकःकुर्यादर्धकक्षोत्तरीयकम् ॥ दर्शश्राद्धंनकुर्वीतदर्शस्नानंकथंचन ॥५६॥ पादुकारोहणंचैवयोगपट्टकमेवच ॥ नजीवत्पितृकःकुर्याद्द्वया
श्राद्धंतथैवच ॥५७॥ दीपभांडमयीच्छायाबिभीतककुरंटजा ॥ वर्जनीयासदापुत्रयदिजीवितुमिच्छसि ॥५८॥ अधोवस्त्रेणयोवायुंकुरुतेशिरसिद्विज ॥
स्थालेनचर्मशूर्पाभ्यांसुकृतंतस्यनश्यति ॥५९॥) ॥ अलर्कउवाच ॥[1] ॥ भवत्याकीर्तिताभोज्यायएतेसूतिकादयः ॥ अमीषांश्रोतुमिच्छामितत्त्वतो
लक्षणानिह ॥ ६० ॥ ॥ मदालसोवाच ॥ ॥ ब्राह्मणीब्राह्मणस्येहयावरोधत्वमागता ॥ तावुभौसूतिकेत्युक्तौतयोरन्नंविगर्हितम् ॥ ६१ ॥ नजुहो
त्युचितेकालेनाश्नातिनददातिच ॥ पितृदेवार्चनाद्धीनःषंढःसपरिगीयते ॥ ६२ ॥ दंभार्थंयजतेयश्चतप्यतेचतपस्तथा ॥ नपरार्थमिहेत्युक्तःसमार्जा
रःस्मृतोबुधैः ॥ ६३ ॥ विभवेसतिनैवार्त्तिनददातिजुहोतिच ॥ तमाहुराखुतस्यान्नभुक्त्वाकृच्छ्रेणशुद्ध्यति ॥ ६४ ॥ सभागतानांमर्त्यानांपक्षपातंसमा
श्रयेत् ॥ तमाहुःकुक्कुटंदेवास्तस्याप्यन्नंविगर्हितम् ॥६५॥ स्वधर्मंयःसमुच्छिद्यपरधर्मंसमाश्रयेत् ॥ अनापदिसविद्वद्भिःपतितःपरिकीर्तितः ॥ ६६ ॥
देवत्यागीगुरुत्यागीगुरुपत्न्युज्झकस्तथा ॥ गोब्राह्मणस्त्रीवधकृदपविद्धःप्रचक्षते॥ येषांकुलेनवेदोस्तिनशास्त्रंनैवचव्रतम् ॥६७॥ तेनग्राःकीर्तिताःसद्भि

१ इतो 'ऽलर्कउवाच' इत्यतः प्राक् एकस्मिन्नेव जर्णिपुस्तके पद्यान्युपलभ्यन्ते ।

पु० १ ॥

स्तेषामन्नंविगर्हितम् ॥६८॥ आशाकर्त्तुस्त्वदातान्दातुश्चप्रतिषेधकः ॥ शरणागतंयस्त्यजतिसचांडालोनराधमः ॥६९॥ योबांधवैःपरित्यक्तःसाधुभि
र्ब्राह्मणैरपि ॥ कुंडाशीयश्चतस्यान्नंभुक्त्वाचांद्रायणंचरेत् ॥ ७० ॥ योनित्यकर्मणोहानिंकुर्यान्नैमित्तिकस्यच ॥ भुक्त्वान्नंतस्यशुद्ध्यैचत्रिरात्रोपोपि
तोनरः ॥ ७१ ॥ यस्यचानुदिनंहानिर्गृहेनित्यस्यकर्मणः ॥ यश्चब्राह्मणसन्त्यक्तःकिल्बिषीसनराधमः ॥ ७२ ॥ नित्यस्यकर्मणोहानिंनकुर्वीतक
दाचन ॥ तस्यत्वकरणेबन्धःकेवलंमृतजन्मसु ॥ ७३ ॥ दशाहंब्राह्मणस्तिष्ठेद्दानहोमादिवर्जितः ॥ क्षत्रियोद्वादशाहंचवैश्योमासार्द्धमेवच ॥ ७४ ॥
शूद्रस्तुमासमासीतनित्यकर्मविवर्जितः ॥ रोगगृहादिविधिनानित्यकर्मविधिच्युतः ॥ ७५ ॥ पादकृच्छ्रंततःकृत्वागांदत्त्वाशुद्धिमाप्नुयात् ॥ ततःपरं
निजंकर्मकुर्युःसर्वेयथोदितम् ॥ ७६ ॥ प्रेतायसलिलंदेयंबहिर्गेहाच्चगोत्रिकैः ॥ प्रथमेऽह्नितृतीयेवासप्तमेनवमेतथा ॥ ७७ ॥ भस्मास्थिचयनंकार्यंच
तुर्थेगोत्रिकैर्दिने ॥ ऊर्ध्वंसंचयनात्तेषामङ्गस्पर्शोविधीयते॥७८॥ सोदकैस्तुक्रियाःसर्वाःकार्याःसंचयनात्परम् ॥ स्पर्शएवसपिण्डानांमृताहनितथोभ
योः ॥७९ ॥ वृक्षाद्रिगोदंष्ट्रिशस्त्रतोयोद्बंधनवह्निषु ॥विषप्रपातादिमृतेप्रायोनाशकयोरपि॥८०॥बालेदेशान्तरस्थेचतथाप्रव्रजितेमृते ॥ सद्यःशौचमथा
न्यैश्चत्र्यहमुक्तमशौचकम् ॥८१॥ नैवोर्ध्वंदेहिकंकार्यंनचकार्योदकक्रिया॥गर्भस्रावेतदेवोक्तंपूर्णकालेनशुध्यति ॥८२॥ ब्राह्मणानामहोरात्रंक्षत्रियाणां
दिनत्रयम् ॥ षड्रात्रमपिवैश्यानांशूद्राणांद्वादशाह्निकम् ॥८३॥ सपिण्डानांसपिण्डस्तुमृतेऽन्यस्मिन्मृतोयदि ॥ पूर्वाशौचसमाख्यातैःकार्यातस्यदि
नैःक्रिया ॥८४॥ एषएवविधिर्दृष्टोजन्मन्यपिहिसूतके॥ सपिण्डानांसपिण्डेषुयथावत्सोदकेषुच ॥८५॥ जातेपुत्रेपितुःस्नानंसचैलंतुविधीयते॥मृतेहि
सर्वबन्धूनामित्याहभगवान्भृगुः॥८६॥तत्रापियदिचान्यस्मिञ्जातेजायेतचापरः ॥ तत्रापिशुद्धिरुद्दिष्टापूर्वजन्मवतोदिनैः ॥८७॥ दशद्वादशमासार्द्धमा
ससंख्यैर्दिनैर्गतैः॥ स्वाःस्वाःकर्मक्रियाःकुर्युःसर्वेवर्णायथाविधि ॥ ८८ ॥ प्रेतमुद्दिश्यकर्त्तव्यमेकोद्दिष्टंततःपरम् ॥ सपिंडीकरणंचैवकार्यमावत्सरान्नरैः
॥८९॥ ततःपितृत्वमापन्नेदर्शपूर्णादिभिस्त्रिभिः॥प्रीणयंस्तस्यकर्तव्यंयथाश्रुतिनिदर्शनम् ॥९०॥ दानानिचैवदेयानिब्राह्मणेभ्योमनीषिभिः ॥यद्यदिष्ट
तमंलोकेयच्चास्यदयितंगृहे ॥ तत्तद्गुणवतेदेयंतदेवाक्षयमिच्छता ॥९१॥ प्रेतंप्रेतंसमुद्दिश्यभूमिंधेन्वादिकंस्वकम् ॥ दद्याद्येनास्यसंप्रीताःपितरःसंतिपु
त्रक ॥९२॥ पूर्णैस्तुदिवसैःस्पृष्ट्वासलिलंवाहनायुधम् ॥ प्रतोददण्डौचतथासम्यग्वर्णाःकृतक्रियाः ॥ ९३ ॥ स्ववर्णधर्मनिर्दिष्टमुपादानंतथाक्रियाः ॥
कुर्युःसमस्ताःशुचयःपरत्रेहचभूतिदाः ॥ ९४ ॥ अध्येतव्यात्रयीनित्यंभवितव्यंविपश्चिता ॥ धर्मतोधनमाहार्यंयष्टव्यंचापियत्नतः ॥ ९५ ॥ यच्चा
पिकुर्वतोनात्माजुगुप्सामेतिपुत्रक ॥ तत्कर्त्तव्यमशंकेनयन्नगोप्यंमहाजने ॥ एवमाचरतोवत्सपुरुषस्यगृहेसतः ॥ ९६ ॥ धर्मार्थकामसंप्राप्त्यापरत्रेहच

शोभनम् ॥ ९७ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेऽलर्कानुशासनेधर्माधर्मनिरूपणंनामद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥३२ ॥ ॥ जडउवाच ॥ सएवमनुशिष्टःस
न्मात्रासंप्राप्ययौवनम् ॥ ऋतध्वजसुतश्चक्रेसम्यग्दारपरिग्रहम् ॥ १ ॥ पुत्रांश्चोत्पादयामासयज्ञैश्चाप्ययजद्विभुः ॥ पितुश्चसर्वकालेषुचकाराज्ञानु
पालनम् ॥ २ ॥ ततःकालेनमहतासंप्राप्यचरमंवयः ॥ चक्रेभिऽषेकंपुत्रस्यतस्यराज्येऋतध्वजः ॥ ३ ॥ भार्ययासहधर्मात्मायियासुस्तपसेवनम् ॥
अवतीर्णोमहीरक्षोमहाभागोमहीपतिः ॥४॥ मदालसाचतनयंप्राहेदंपश्चिमंवचः ॥ कामोपभोगसंसर्गप्रहाणायसुतस्यवै ॥५॥ ॥ मदालसोवाच ॥ ॥
यदादुःखमसह्यंतेप्रियबन्धुवियोगजम् ॥ शत्रुबाधोद्भवंवापिवित्तनाशात्मसंभवम् ॥ ६ ॥ भवेत्तत्कुर्वतोराज्यंगृहधर्मावलम्बिनः ॥ दुःखायतनभूतो
हिममत्वालम्बनोगृही ॥ ७॥ तदास्मात्पुत्रनिष्कृश्यमद्दत्तादंगुलीयकात् ॥ वाच्यंतेशासनंपट्टेसूक्ष्माक्षरनिवेशितम् ॥ ८ ॥ ॥ जडउवाच ॥ ॥
इत्युक्त्वाप्रददौतस्मैसौवर्णसांगुलीयकम् ॥ आशिषश्चापियायोग्याःपुरुषस्यगृहेसतः ॥ ९ ॥ ततः कुवलयाश्वोऽसौसाचदेवीमदालसा ॥ पुत्राय
दत्त्वातद्राज्यंतपसेकाननंगतौ ॥ १० ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेमदालसोपाख्यानंनामत्रयस्त्रिंशोध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥ जडउवाच ॥
सोऽप्यलर्कोयथान्यायंपुत्रवन्मुदिताःप्रजाः ॥ पालयामासधर्मात्मास्वेस्वेकर्मण्यवस्थिताः ॥ १ ॥ दुष्टेषुदंडंशिष्टेषुसम्यक्चपरिपालनम् ॥ कुर्वन्परां
मुदंलेभेइयाजचमहामखैः ॥ २ ॥ अजायंतसुताश्चास्यमहाबलपराक्रमाः ॥ धर्मात्मानोमहात्मानोविमार्गपरिपन्थिनः ॥ ३ ॥ चकारसोऽर्थंधर्मेणध
र्ममर्थेनवापुनः ॥ तयोश्चैवाविरोधेनबुभुजेविषयानपि ॥ ४ ॥ एवंबहूनिवर्षाणितस्यपालयतोमहीम् ॥ धर्मार्थकामसक्तस्यजग्मुरेकमहर्यथा ॥ ५ ॥
वैराग्यंनास्यसंजज्ञेभुंजतोविषयान्प्रियान् ॥ नचाप्यलमभूत्तस्य धर्मार्थोपार्जनंप्रति ॥ ६ ॥ तंतथाभोगसंसर्गप्रमत्तमजितेन्द्रियम् ॥ सुबाहुर्नामशु
श्रावभ्रातातस्यवनेचरः ॥ ७ ॥ तंबुबोधयिषुःसोऽथचिरंध्यात्वामहामतिः ॥ तद्वैरिसंश्रयंतस्यश्रेयोऽमन्यतभूपतेः ॥ ८ ॥ ततःसकाशिभूपालमुदीर्ण
बलवाहनम् ॥ स्वराज्यमाप्तुमागच्छद्बहुशःशरणंकृती ॥ ९ ॥ सोऽपिचक्रेबलोद्योगमलर्कंप्रतिपार्थिवः ॥ दूतंचप्रेषयामासराज्यमस्मैप्रदीयताम् ॥
॥ १० ॥ सोऽपिनैच्छत्तदादातुमाज्ञापूर्वंस्वधर्मवित् ॥ प्रत्युवाचचतंदूतमलर्कःकाशिभूभृतः ॥ ११ ॥ मामेवाभ्येत्यहार्देनयाचतांराज्यमग्रजः ॥
नाक्रांत्यासंप्रदास्यामिभयेनाल्पामपिक्षितिम् ॥१२॥ सुबाहुरपिनोयाच्ञांचकारमतिमांस्तदा ॥ नधर्मःक्षत्रियस्येतियाच्ञावीर्यधनोहिसः ॥ १३ ॥
ततःसमस्तसैन्येनकाशीशःपरिवारितः ॥ आक्रान्तुमभ्यगाद्राष्ट्रमलर्कस्यमहीपतेः ॥ १४ ॥ अनन्तरैश्चसंश्लेषमभ्येत्यतदनन्तरम् ॥ तेषामन्यतमै
र्भृत्यैःसमाक्रम्यानयद्वशम् ॥ १५ ॥ अपीडयंश्चसामंतांस्तस्यराष्ट्रोपरोधनैः ॥ तथादुर्गांतपालांश्चचकेचाटविकान्वशे ॥ १६ ॥ कांश्चिच्चोपप्रदाने

नकांश्चिद्भेदेनपार्थिवान् ॥ साम्नैवान्यान्वशंनिन्येनिभृतास्तस्ययेऽभवन् ॥ १७ ॥ ततःसोऽल्पबलोराजापरचक्रावपीडितः ॥ कोशक्षयमवापोच्चैः
पुरंचारुंध्यतारिणा ॥ १८ ॥ इत्थंसंपीड्यमानस्तुक्षीणकोशोदिनेदिने ॥ विपादमागात्परमंव्याकुलत्वंचचेतसः ॥ १९ ॥ आर्तिंसपरमांप्राप्यततस
स्मारांगुलीयकम् ॥ यदुद्दिश्यपुराप्राहमातातस्यमदालसा ॥ २० ॥ ततःस्नातःशुचिर्भूत्वावाचयित्वाद्विजोत्तमान् ॥ निष्कृष्यशासनंतस्माद्ददृशे
प्रस्फुटाक्षरम् ॥ २१ ॥ तत्रैवलिखितंमात्रावाचयामासपार्थिवः ॥ प्रकाशपुलकांगोऽसौप्रहर्षोत्फुल्ललोचनः ॥ २२ ॥ संगःसर्वात्मनात्याज्यःसचे
त्त्यक्तुंनशक्यते ॥ ससद्भिःसहकर्त्तव्यःसतांसंगोहिभेषजम् ॥ २३ ॥ कामःसर्वात्मनाहेयोहातुंचेच्छक्यतेनसः ॥ मुमुक्षांप्रतितत्कार्यंसैवतस्यापिभेष
जम् ॥ २४ ॥ वाचयित्वातुबहुशोनृणांश्रेयःकथंत्विति ॥ मुमुक्षयेतिनिश्चित्यसाचतत्सङ्गतोयतः ॥ २५ ॥ ततःससाधुसम्पर्कंचिन्तयन्पृथिवीप
तिः ॥ दत्तात्रेयंमहाभागमगच्छत्परमार्तिमान् ॥ २६ ॥ तंसमेत्यमहात्मानमकल्मषमसङ्गिनम् ॥ प्रणिपत्याभिसम्पूज्ययथान्यायमभाषत ॥ २७ ॥
ब्रह्मन्कुरुप्रसादंमेशरण्यःशरणार्थिनाम् ॥ दुःखापहारंकुरुमेदुःखार्त्तस्यातिकामिनः ॥ २८ ॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥ दुःखापहारमद्यैवकरोमि
तवपार्थिव ॥ सत्यंब्रूहिकिमर्थंतेदुःखंतत्पृथिवीपते ॥ २९ ॥ कस्यत्वंकस्यवादुःखंतत्त्वमेवंविचार्यताम् ॥ अंगान्यंगिनिरंगंचसर्वांगानिविचिंतय ॥
॥ ३० ॥ ॥ जडउवाच ॥ ॥ इत्युक्तश्चिन्तयामाससराजातेनधीमता ॥ त्रिविधस्यापिदुःखस्यस्थानमात्मानमेवच ॥ ३१ ॥ सविमृश्यचिरंराजापु
नःपुनरुदारधीः ॥ आत्मानमात्मनाधीरःप्रहस्येदमथाब्रवीत् ॥ ३२ ॥ नाहमुर्वीनसलिलंनज्योतिरनिलोनच ॥ नाकाशंकिंतुशारीरंसमेत्यसुख
मिष्यते ॥ ३३ ॥ न्यूनातिरिक्ततांयातिपञ्चकेऽस्मिन्सुखासुखम् ॥ यदिस्यान्ममकिंनस्यादन्यस्थेऽपिहितंमयि ॥ ३४ ॥ नित्यप्रभूतसद्भावेन्यूना
धिक्यान्नतोन्नते ॥ तथाचममतात्यक्तोविशेषेणोपलभ्यते ॥ ३५ ॥ तन्मात्रावस्थितेसूक्ष्मेतृतीयांशेचपश्यतः ॥ तथैवभूतसद्भावंशारीरंकिंसुखासु
खम् ॥ ३६ ॥ मनस्यवस्थितंदुःखंसुखंवामानसंचयत् ॥ यतस्ततोनमेदुःखंसुखंवानह्यहंमनः ॥ ३७ ॥ नाहङ्कारोनचमनोबुद्धिर्नाहंयतस्ततः ॥
अन्तःकरणजंदुःखंपारक्यंममतत्कथम् ॥ ३८ ॥ नाहंशरीरंनमनोयतोऽहंपृथक्छरीरान्मनसस्तथाहम् ॥ तत्सन्तुचेतस्यथवापिदेहेसुखानिदुःखानि
चकिंममात्र ॥ ३९ ॥ राज्यस्यवांछांकुरुतेऽग्रजोऽस्यदेहस्यचेत्पंचमयःसराशिः ॥ गुणप्रवृत्त्याममकिंनुतत्रतत्स्थःसचाहंचशरीरतोऽन्यः ॥ ४० ॥
नयस्यहस्तादिकमप्यशेषंमांसंनचास्थीनिशिराविभागः ॥ कस्तस्यनागाश्वरथादिकोशैःस्वल्पोपि सम्बन्धइहास्तिपुंसः ॥ ४१ ॥ तस्मान्नमेऽरि
र्नचमेऽस्तिदुःखंनमेसुखंनापिपुरंनकोशम् ॥ नचाश्वनागादिबलंनतस्यनान्यस्यवाकस्यचिद्वाममास्ति ॥ ४२ ॥ यथाघटीकुम्भकमण्डलुस्थमा

काशमेकंबहुधाहिदृष्टम् ॥ तथासुबाहुःसचकाशिपोऽहंमन्येचदेहेषुशरीरभेदैः ॥ ४३ ॥ इतिश्रीमा० पितापुत्रसंवादआत्मविवेकोनामचतुस्त्रिं
शोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ ॥ जडउवाच ॥ ॥ दत्तात्रेयंततोविप्रंप्रणिपत्यसपार्थिवः ॥ प्रत्युवाचमहात्मानंप्रश्रयावनतोवचः ॥ १ ॥ सम्यक्प्रपश्यतो
ब्रह्मन्ममदुःखंनकिंचन ॥ असम्यग्दर्शिनोमग्नाःसर्वदैवासुखार्णवे ॥ २ ॥ यस्मिन्यस्मिन्ममत्वेनबुद्धिःपुंसःप्रजायते ॥ ततस्ततःसमादायदुःखा
न्येवप्रयच्छति ॥ ३ ॥ मार्जारभक्षितेदुःखंयादृशंगृहकुक्कुटे ॥ नतादृङ्ममताशून्येकलविङ्केऽथमूषिके ॥ ४ ॥ सोऽहंनदुःखीनसुखीयतोऽहं
प्रकृतेःपरः ॥ योभूताभिभवोभूतैःसुखदुःखात्मकोहिसः ॥ ५ ॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥ एवमेतन्नरव्याघ्रयथैतद्व्याहृतंत्वया ॥ ममेतिमूलंदुः
खस्यनममेतिचनिर्वृतिः ॥ ६ ॥ मत्प्रश्नादेवतेज्ञानमुत्पन्नमिदमुत्तमम् ॥ ममेतिप्रत्ययोयेनक्षिप्तःशाल्मलितूलवत् ॥ ७ ॥ अहमित्यंकुरो
त्पन्नोममेतिस्कन्धवान्महान् ॥ गृहक्षेत्रोच्चशाखश्चपुत्रदारादिपल्लवः ॥ ८ ॥ धनधान्यमहापत्रोनैककालप्रवर्धितः ॥ पुण्यापुण्याग्रपुष्पश्चसुखदुः
खमहाफलः ॥ ९ ॥ अपवर्गपथव्यापीमूढसम्पर्कसेचनः ॥ विधित्साभृङ्गमालाढ्योऽकृत्यज्ञानमहातरुः ॥ १० ॥ संसाराध्वपरिश्रान्तायेतच्छा
यांसमाश्रिताः ॥ भ्रान्तिज्ञानसुखाधीनास्तेषामात्यन्तिकंकुतः ॥ ११ ॥ यैस्तुसत्सङ्गपाषाणशितेनममतातरुः ॥ छिन्नोविद्याकुठारेणतेगतास्ते
नवर्त्मना ॥ १२ ॥ प्राप्यब्रह्मवनंशीतंनीरजस्कमकण्टकम् ॥ प्राप्नुवन्तिपरांप्राज्ञानिर्वृतिंवृत्तिवर्जिताः ॥ १३ ॥ भूतेन्द्रियमयंस्थूलंनत्वंराजन्नचा
प्यहम् ॥ नतन्मात्रंमयावाच्यंनैवान्तःकरणात्मकौ ॥ १४ ॥ कंवापश्यामिराजेंद्रप्रधानमिदमावयोः ॥ यतःपरोहिक्षेत्रज्ञसंघातोहिगुणात्मकः
॥ १५ ॥ मशकोदुम्बरेषीकामुञ्जमत्स्याम्भसांयथा ॥ एकत्वेऽपिपृथग्भावस्तथाक्षेत्रात्मनोर्नृप ॥ १६ ॥ ॥ अलर्कउवाच ॥ ॥ भगवंस्त्वत्प्रसादे
नममाविर्भूतमुत्तमम् ॥ ज्ञानंप्रधानचिच्छक्तिविवेककरमीदृशम् ॥ १७ ॥ किन्त्वत्रविषयाक्रान्तेस्थैर्य्यंवत्त्वंनचेतसि ॥ नचापिवेद्मिमुच्येयं
कथंप्रकृतिबन्धनात् ॥ १८ ॥ कथंनभूयांभूयश्चकथंनिर्गुणतामियाम् ॥ कथंचब्रह्मणैकत्वंव्रजेयंशाश्वतेनवै ॥ १९ ॥ तन्मेयोगंतथाब्रह्मन्प्रणता
याभियाचते ॥ सम्यग्ब्रूहिमहाप्राज्ञसत्सङ्गोह्युपकृन्नृणाम् ॥ २० ॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेदत्तात्रेयालर्कसंवादेपंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥
॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥ ज्ञानपूर्वोवियोगोयोऽज्ञानेनसहयोगिनः ॥ सामुक्तिर्ब्रह्मणाचैक्यमनैक्यंप्राकृतैर्गुणैः ॥ १ ॥ योगेचशक्तिर्विदुपायेन
श्रेयःपरंभवेत् ॥ मुक्तिर्योगात्तथायोगःसम्यग्ज्ञानान्महीपते ॥ संगदोषोद्भवंदुःखंममत्वासक्तचेतसाम् ॥२॥ तस्मात्सङ्गंप्रयत्नेनमुमुक्षुःसंत्यजेन्नरः ॥
सङ्गाभावेममेत्यस्याःख्यातेर्हानिःप्रजायते ॥ ३ ॥ निर्ममत्वंसुखायैववैराग्याद्दोषदर्शनम् ॥ ज्ञानादेवचवैराग्यंज्ञानंवैराग्यपूर्वकम् ॥ ४ ॥ तद्गृहं

यत्रवसतिस्तद्रोज्यंयेनजीवति ॥ यन्मुक्तयेतदेवोक्तंज्ञानमज्ञानमन्यथा ॥ ५ ॥ उपभोगेनपुण्यानामपुण्यानांचपार्थिव ॥ कर्त्तव्यमितिनित्यानाम
कामकरणात्तथा ॥ ६ ॥ असंचयादपूर्वस्यक्षयात्पूर्वार्जितस्यच ॥ कर्मणोबन्धमाप्नोतिशरीरंचपुनःपुनः ॥ ७ ॥ कर्मणामोक्षमाप्नोतिवैपरीत्येन
तस्यतु ॥ एतत्तेकथितंज्ञानंयोगंचेमंनिबोधमे ॥ यंप्राप्यब्रह्मणोयोगीशाश्वतान्नान्यतांव्रजेत् ॥ ८ ॥ प्रागेवात्मात्मनाजेयोयोगिनांसहिदुर्जयः ॥
कुर्वीततज्जयेयत्नंतस्योपायंशृणुष्वमे ॥ ९ ॥ प्राणायामैर्दहेद्दोषान्धारणाभिश्चकिल्बिषम् ॥ प्रत्याहारेणविषयान्ध्यानेनानीश्वरान्गुणान् ॥ १० ॥
यथापर्वतधातूनांध्मातानांदह्यतेमलम् ॥ तथेन्द्रियकृतादोषादह्यन्तेप्राणनिग्रहात् ॥ ११ ॥ प्रथमंसाधनंकुर्यात्प्राणायामस्ययोगवित् ॥ प्राणापा
ननिरोधस्तुप्राणायामउदाहृतः ॥ १२ ॥ लघुमध्योत्तरीयाख्यःप्राणायामस्त्रिधोदितः ॥ तस्यप्रमाणंवक्ष्यामितदलर्कशृणुष्वमे ॥ १३ ॥ लघुर्द्वाद
शमात्रस्तुद्विगुणःसतुमध्यमः ॥ त्रिगुणाभिस्तुमात्राभिरुत्तमःपरिकीर्त्तितः ॥ १४ ॥ निमेषोन्मेषणेमात्राकालोलघ्वक्षरस्तथा ॥ प्राणायामस्यसं
ख्यार्थंस्मृतोद्वादशमात्रिकः ॥ १५ ॥ प्रथमेनजयेत्स्वेदंमध्यमेनचवेपथुम् ॥ विषादंहितृतीयेनजयेद्दोषाननुक्रमात् ॥ १६ ॥ मृदुत्वंसेव्यमाना
स्तुसिंहशार्दूलकुञ्जराः ॥ यथायान्तितथाप्राणोवश्योभवतियोगिनः ॥ १७ ॥ वश्यंमत्तंयथेच्छातोनागंनयतिहस्तिपः ॥ तथैवयोगीछन्देनप्राणं
नयतिसाधितम् ॥ १८ ॥ यथाहिसाधितःसिंहोमृगान्हंतिनमानवान् ॥ तद्वन्निषिद्धपवनःकिल्बिषंननृणांतनुम् ॥ १९ ॥ तस्माद्युक्तःसदायोगी
प्राणायामपरोभवेत् ॥ श्रूयतांमुक्तिफलदंतस्यावस्थाचतुष्टयम् ॥ २० ॥ ध्वस्तिःप्राप्तिस्तथासंवित्प्रसादश्चमहीपते ॥ स्वरूपंशृणुचैतेषांकथ्यमान
मनुक्रमात् ॥ २१ ॥ कर्म्मणामिष्टदुष्टानांजायतेफलसंक्षयः ॥ चेतसोऽपकषायत्वंयत्रसाध्वस्तिरुच्यते ॥ २२ ॥ ऐहिकामुष्मिकान्कामाँल्लोभमो
हात्मकान्स्वयम् ॥ निरुध्यास्तेसदायोगीप्राप्तिःसासार्वकालिकी ॥ २३ ॥ अतीतानागतानर्थान्विप्रकृष्टतिरोहितान् ॥ विजानातीन्दुसूर्य्यर्क्षग्र
हाणांज्ञानसम्पदा ॥ २४ ॥ तुल्यप्रभावस्तुयदायोगीप्राप्नोतिसंविदम् ॥ तदासंविदितिख्याताप्राणायामस्यसास्थितिः ॥२५॥ यान्तिप्रसादंयेनास्य
मनःपंचचवायवः ॥ इन्द्रियाणीन्द्रियार्थाश्चसप्रसादइतिस्मृतः ॥ २६ ॥ शृणुष्वचमहीपालप्राणायामस्यलक्षणम् ॥ युञ्जतश्चसदायोगंयादृग्वि
हितमासनम् ॥ २७ ॥ पद्ममर्द्धासनंचापितथास्वस्तिकमासनम् ॥ आस्थाययोगंयुंजीतकृत्वाचप्रणवंहृदि ॥ २८ ॥ समःसमासनोभूत्वासंहृत्य
चरणावुभौ ॥ संवृतास्यस्तथैवोरूसम्यग्विष्टभ्यचाग्रतः ॥ २९ ॥ पार्ष्णिभ्यांलिङ्गवृषणावस्पृशन्प्रयतःस्थितः ॥ किंचिदुन्नामितशिरादन्तैर्दन्ता
न्नसंस्पृशेत् ॥ ३० ॥ सपश्यन्नासिकाग्रंस्वंदिशश्चानवलोकयन् ॥ रजसातमसोवृत्तिंसत्त्वेनरजसस्तथा ॥ ३१ ॥ संछाद्यनिर्म्मलेसत्त्वेस्थितोयु

ञीतयोगवित् ॥ इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यःप्राणादीन्मनएवच ॥ ३२ ॥ निगृह्यसमवायेनप्रत्याहारमुपक्रमेत् ॥ यस्तुप्रत्याहरेत्कामान्सर्वाङ्गानीवक
च्छपः ॥ ३३ ॥ सदात्मरतिरेकस्थःपश्यत्यात्मानमात्मनि ॥ सबाह्याभ्यन्तरंशौचंनिष्पाद्याकंठनाभितः ॥ ३४ ॥ पूरयित्वाबुधोदेहंप्रात्याहारमु
पक्रमेत् ॥ प्राणायामादशद्वौचधारणासाभिधीयते ॥ ३५ ॥ द्वेधारणेस्मृतेयोगेयोगिभिस्तत्त्वदृष्टिभिः ॥ तथावैयोगयुक्तस्ययोगिनोनियता
त्मनः ॥ ३६ ॥ सर्वेदोषाःप्रणश्यन्तिस्वस्थश्चैवोपजायते ॥ वीक्षतेचपरंब्रह्मप्राकृतांश्चगुणान्पृथक् ॥३७॥ व्योमादिपरमाणूंश्चतथात्मानमकल्मषम् ॥
इत्थंयोगीयताहारःप्राणायामपरायणः ॥ ३८ ॥ जितांजितांशनैर्भूमिमारोहेतयथागृहम् ॥ दोषान्व्याधींस्तथामोहमाक्रान्ताभूरनिर्जिता ॥ ३९ ॥
विवर्धयतिनारोहेत्तस्माद्भूमिमनिर्जिताम् ॥ प्राणानामुपसंरोधात्प्राणायामइतिस्मृतः ॥ ४० ॥ धारणेत्युच्यतेचेयंधार्य्यतेयन्मनोयया ॥ शब्दा
दिभ्यःप्रवृत्तानियदक्षाणियतात्मभिः ॥ ४१ ॥ प्रत्याह्रियन्तेयोगेनप्रत्याहारस्ततःस्मृतः ॥ उपायश्चात्रकथितोयोगिभिःपरमर्षिभिः ॥ ४२ ॥
येनव्याध्यादयोदोषानजायन्तेहियोगिनः ॥ यथातोयार्थिनस्तोयंयन्त्रनालादिभिःशनैः ॥ ४३ ॥ आपिबेयुस्तथावायुंपिबेद्योगीजितश्रमः ॥
प्राङ्नाभ्यांहृदयेचाथतृतीयेचतथोरसि ॥ ४४ ॥ कंठेमुखेनासिकाग्रेनेत्रभ्रूमध्यमूर्द्धसु ॥ किञ्चितस्मात्परस्मिंश्चधारणापरमास्मृता ॥ ४५ ॥ दशै
ताधारणाःप्राप्यप्राप्नोत्यक्षरसाम्यताम् ॥ नाध्मातःक्षुधितःश्रान्तोनचव्याकुलचेतनः ॥ ४६ ॥ युञ्जीतयोगंराजेन्द्रयोगीसिद्ध्यर्थमादृतः ॥ नाति
शीतेनचोष्णेवैनद्वन्द्वेनानिलात्मके ॥ ४७ ॥ कालेष्वेतेषुयुञ्जीतनयोगंध्यानतत्परः ॥ सशब्दाग्निजलाभ्याशेजीर्णगोष्ठेचतुष्पथे ॥ ४८ ॥ शुष्क
पर्णचयेनद्यांश्मशानेससरीसृपे ॥ सभयेकूपतीरेवाचैत्यवल्मीकसंचये॥४९॥ देशेष्वेतेषुतत्त्वज्ञोयोगाभ्यासंविवर्जयेत् ॥ सत्त्वस्यानुपपत्तौचदेशकालंवि
वर्जयेत्॥५०॥नासतोदर्शनंयोगेतस्मात्तत्परिवर्जयेत्॥दोषानेताननादृत्यमूढत्वाद्योयुनक्तिवै ॥५१॥ विघ्नायतस्यवैदोषाजायन्तेतन्निबोधमे ॥ बाधि
र्य्यंजडतालोपःस्मृतेर्मूकत्वमन्धता ॥ ५२ ॥ ज्वरश्चजायतेसद्यस्तत्तदज्ञानयोगिनः ॥ प्रमादाद्योगिनोदोषायद्येतेस्युश्चिकित्सितम् ॥ ५३ ॥
तेषांनाशायकर्त्तव्यंयोगिनांतन्निबोधमे ॥ स्निग्धांयवागूमत्युष्णांभुक्त्वातत्रैवधारयेत् ॥ ५४ ॥ वातगुल्मप्रशान्त्यर्थमुदावर्त्तेतथोदरे ॥ यवागूंवा
पिपवनंवायुग्रन्थिंप्रतिक्षिपेत् ॥ ५५ ॥ तद्वत्कंपेमहाशैलंस्थिरंमनसिधारयेत् ॥ विघातेवचसोवाचंबाधिर्य्येश्रवणेन्द्रियम् ॥ ५६ ॥ यथैवाम्रफलं
ध्यायेत्तृष्णार्त्तोरसनेन्द्रियम् ॥ यस्मिन्यस्मिन्रुजादेहेतस्मिंस्तदुपकारिणीम् ॥ ५७ ॥ धारयेद्धारणामुष्णेशीतांशीतेचदाहिनीम् ॥ कीलंशिरसिसं
स्थाप्यकाष्ठंकाष्ठेनताडयेत् ॥ ५८ ॥ लुप्तस्मृतेःस्मृतिःसद्योयोगिनस्तेनजायते ॥ द्यावापृथिव्यौवाय्वग्नीव्यापिनावपिधारयेत् ॥ ५९ ॥ अमानु

धात्सत्त्वजाद्वाबाधास्त्वितिचिकित्सितम् ॥ अमानुषंसत्त्वमन्तर्योगिनंप्रविशेद्यदि ॥ ६० ॥ वाय्वग्निधारणेनैनंदेहसंस्थंविनिर्दहेत् ॥ एवंसर्वात्म
नारक्षाकार्य्यायोगविदानृप ॥ ६१ ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांशरीरंसाधनंयतः ॥ प्रवृत्तिलक्षणाख्यानाद्योगिनोविस्मयात्तथा ॥ विज्ञानंविलयंयातित
स्माद्गोप्याःप्रवृत्तयः ॥ ६२ ॥ अलौल्यमारोग्यमनिष्ठुरत्वंगन्धःशुभोमूत्रपुरीषमल्पम् ॥ कान्तिःप्रसादःस्वरसौम्यताचयोगप्रवृत्तेःप्रथमंहिचिह्नम् ॥
॥ ६३ ॥ अनुरागंजनोयातिपरोक्षेगुणकीर्त्तनम् ॥ नबिभ्यतिचसत्त्वानिसिद्धेर्लक्षणमुत्तमम् ॥ ६४ ॥ शीतोष्णादिभिरत्युग्रैर्यस्यबाधानविद्यते ॥
नभीतिमेतिचान्येभ्यस्तस्यसिद्धिरुपस्थिता ॥ ६५ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेजडोपाख्यानेयोगनिरूपणंनामषट्त्रिंशोध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥
॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥ उपसर्गाःप्रवर्तन्तेदृष्टेह्यात्मनियोगिनः ॥ येतांस्तेसंप्रवक्ष्यामिसमासेननिबोधमे ॥ १ ॥ काम्याःक्रियास्तथाकामान्मानुषान
भिवाञ्छति॥स्त्रियोदानफलंविद्यांमायांकुप्यंधनंदिवम् ॥२॥ देवत्वममरेशत्वंरसायनवयःक्रियाम् ॥ मरुत्प्रपतनंयज्ञंजलाग्न्यावेशनंतथा ॥ ३ ॥
श्राद्धानांसर्वदानानांफलानिनियमांस्तथा ॥ तथोपवासात्पूर्त्ताच्चदेवताभ्यर्चनादपि ॥ ४ ॥ तेभ्यस्तेभ्यश्चकर्मभ्यउपसृष्टोऽभिवाञ्छति ॥ चित्त
मित्थंवर्तमानंयत्नाद्योगीनिवर्तयेत् ॥ ५ ॥ ब्रह्मसङ्गिमनःकुर्वन्नुपसर्गात्प्रमुच्यते ॥ उपसर्गैर्जितैरेभिरुपसर्गास्ततःपुनः ॥ ६ ॥ योगिनःसंप्रवर्तन्ते
सात्त्वराजसतामसाः ॥ प्रातिभःश्रावणोदैवोभ्रमावर्त्तौतथापरौ ॥ ७ ॥ पंचैतेयोगिनांयोगविघ्नायकटुकोदयाः ॥ वेदार्थाःकाव्यशास्त्रार्थाविद्याशि
ल्पान्यशेषतः ॥ ८ ॥ प्रतिभान्तियदस्येतिप्रातिभःसतुयोगिनः ॥ शब्दार्थानखिलान्वेत्तिशब्दंगृह्णातिचैवयत् ॥ ९ ॥ योजनानांसहस्रेभ्यःश्रावणः
सोऽभिधीयते ॥ समन्ताद्वीक्षतेचाष्टौसयदादेवयोनयः ॥१०॥ उपसर्गंतमप्याहुर्दैवमुन्मत्तवद्बुधाः ॥ भ्राम्यतेयन्निरालम्बंमनोदोषेणयोगिनः ॥११॥
समस्ताचारविभ्रंशाद्भ्रमःसपरिकीर्तितः ॥ आवर्तइवतोयस्यज्ञानावर्त्तोयदाकुलः ॥ १२ ॥ नाशयेच्चित्तमावर्तउपसर्गःसउच्यते ॥ एतैर्नाशितयो
गास्तुसकलादेवयोनयः ॥ १३ ॥ उपसर्गैर्महाघोरैरावर्तन्तेपुनःपुनः ॥ प्रावृत्यकम्बलंशुक्लंयोगीतस्मान्मनोमयम् ॥ १४ ॥ (शरीरमंडलेदृष्ट्वा
गुरुज्ञानंततोहियत् ॥ ज्ञानपूर्वोपियोयोगोज्ञातव्योवैविपश्चिता ॥ १५ ॥) चिन्तयेत्परमंब्रह्मकृत्वातत्प्रवणंमनः ॥ योगयुक्तःसदायोगीलघ्वाहारो
जितेन्द्रियः ॥ १६ ॥ सूक्ष्मास्तुधारणाःसप्तभूराद्यामूर्ध्निधारयेत् ॥ धरित्रींधारयेद्योगीतत्सौक्ष्म्यंप्रतिपद्यते ॥ १७ ॥ आत्मानंमन्यतेचोर्वींतद्गंधं
चजहातिसः ॥ तथैवाप्सुरसंसूक्ष्मंतद्वद्रूपंचतेजसि॥१८॥स्पर्शंवायौतथातद्वद्बिभ्रतस्तस्यधारणाम् ॥ व्योम्नःसूक्ष्मांप्रवृत्तिंचशब्दंतद्वज्जहातिसः ॥१९॥
मनसासर्वभूतानांमनस्याविशतेयदा ॥ मानसींधारणांबिभ्रन्मनःसूक्ष्मंचजायते ॥ २० ॥ तद्वद्बुद्धिमशेषाणांसत्त्वानामेत्ययोगवित् ॥ परित्यजति

सम्प्राप्यबुद्धिसौक्ष्म्यमनुत्तमम् ॥ २१ ॥ परित्यजतिसूक्ष्माणिसत्तत्वेतानियोगवित् ॥ सम्यग्विज्ञाययोऽलर्कतस्यावृत्तिर्नविद्यते ॥२२॥ एतासांधारणानांतुसप्तानांसौक्ष्म्यमात्मवान् ॥ दृष्ट्वादृष्ट्वाततःसिद्धिंत्यक्त्वात्यक्त्वापरांव्रजेत् ॥ २३ ॥ यस्मिन्यस्मिंश्चकुरुतेभूतेरागंमहीपते ॥ तस्मिंस्तस्मिन्समासक्तिंसंप्राप्यसविनश्यति ॥ २४ ॥ तस्माद्विदित्वासूक्ष्माणिसंसक्तानिपरस्परम् ॥ परित्यजतियोदेहीसपरं प्राप्नुयात्पदम् ॥ २५ ॥ एतान्येवतुसंधायसप्तसूक्ष्माणिपार्थिव ॥ भूतादीनांविनाशोऽत्रसद्भावज्ञस्यमुक्तये ॥ २६ ॥ गन्धादिषुसमासक्तिंसम्प्राप्यसविनश्यति ॥ पुनरावर्त्ततेभूपसब्रह्मापरमानुषम् ॥ २७ ॥ सप्तैताधारणायोगीसमतीत्ययदिच्छति ॥ तस्मिंस्तस्मिँल्लयंसूक्ष्मेभूतेयातिनरेश्वर ॥ २८ ॥ देवानामसुराणांवागन्धर्वोरगरक्षसाम् ॥ देहेषुलयमायातिसंगंनाप्नोतिचक्वचित् ॥ २९ ॥ अणिमालघिमाचैवमहिमाप्राप्तिरेवच ॥ प्राकाम्यंचतथेशित्वं वशित्वंचतथापरम् ॥ ३० ॥ यत्रकामावशायित्वंगुणानेतांस्तथैश्वरान् ॥ प्राप्नोत्यष्टौनरव्याघ्रपरंनिर्वाणसूचकान् ॥३१॥ सूक्ष्मात्सूक्ष्मतमोऽणीयाञ्छीघ्रत्वंलघिमागुणः ॥ महिमाशेषपूज्यत्वात्प्राप्तिर्नाप्राप्यमस्ययत् ॥ ३२ ॥ प्राकाम्यमस्यव्यापित्वादीशित्वंचेश्वरोयतः ॥ वशित्वाद्वशिमानामयोगिनःसप्तमोगुणः ॥ ३३॥ यत्रेच्छास्थानमप्युक्तंयत्रकामावशायिता ॥ ऐश्वर्यंकारणैरेभियोगिनःप्रोक्तमष्टधा ॥३४॥ मुक्तिसंसूचकंभूपपरंनिर्वाणमात्मनः ॥ ततोनजायतेनैववर्द्धतेनविनश्यति ॥ ३५ ॥ नापिक्षयमवाप्नोतिपरिणामंनगच्छति ॥ छेदंक्लेदंतथादाहंशोषंभूरादितोनच ॥ ३६ ॥ भूतवर्गादवाप्नोतिशब्दाद्यैर्ह्रियतेनच ॥ नचास्यसन्तिशब्दाद्यास्तद्भोक्तातैर्नयुज्यते ॥ ३७ ॥ यथाहिकानकंखण्डमपद्रव्यवदग्निना ॥ दग्धदोषंद्वितीयेनखण्डेनैक्यंव्रजेन्नृप ॥ ३८ ॥ नविशेषमवाप्नोतितद्वद्योगाग्निनायतिः ॥ निर्दग्धदोषस्तेनैक्यंप्रयातिब्रह्मणासह ॥ ३९ ॥ यथाग्निरग्नौसंक्षिप्तःसमानत्वमनुव्रजेत् ॥ तदाख्यस्तन्मयोभूतोनगृह्येतविशेषतः ॥ ४० ॥ परेणब्रह्मणातद्वत्प्राप्यैक्यंदग्धकिल्बिषः ॥ योगीयातिपृथग्भावंनकदाचिन्महीपते ॥ ४१ ॥ यथाजलंजलेनैक्यंनिक्षिप्तमुपगच्छति ॥ तथात्मासाम्यमभ्येतियोगिनःपरमात्मनि ॥ ४२ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेयोगसिद्धिर्नामसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ अलर्कउवाच ॥ ॥ भगवन्योगिनश्चर्य्यांश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ॥ ब्रह्मवर्त्मन्यनुसरन्यथायोगीनसीदति ॥ १ ॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥ मानापमानौयावेतौप्रत्युद्वेगकरौनृणाम् ॥ तावेवविपरीतार्थौयोगिनःसिद्धिकारकौ ॥ २ ॥ मानापमानौयावेतौतावेवाहुर्विषामृते ॥ अपमानोऽमृतंतत्रमानस्तुविषमंविषम् ॥ ३ ॥ चक्षुःपूतंन्यसेत्पादंवस्त्रपूतंजलंपिबेत् ॥ सत्यपूतांवदेद्वाणींबुद्धिपूतंचचिन्तयेत् ॥ ४ ॥ आतिथ्यश्राद्धयज्ञेषुदेवयात्रोत्सवेषुच ॥ महाजनेषुसिद्धयर्थंनगच्छेद्योगवित्क्वचित् ॥ ५ ॥ व्यस्तेविधूमेव्यङ्गारेसर्वस्मिन्भुक्तवज्जने ॥ अटेतयोग

विद्वेक्ष्यंनतुतेष्वेवनित्यशः ॥ ६ ॥ यथैवमवमन्यंतेजनाःपरिभवन्तिच ॥ तथायुक्तश्चरेद्योगीसतांवर्त्मनदूषयन् ॥ ७ ॥ भैक्ष्यंचरेद्गृहस्थेषुयायावर
गृहेषुच ॥ श्रेष्ठातुप्रथमाचेतिवृत्तिरस्योपदिश्यते ॥ ८ ॥ अथनित्यंगृहस्थेषुशालीनेषुचरेद्यतिः ॥ श्रद्दधानेषुदान्तेषुश्रोत्रियेषुमहात्मसु ॥ ९ ॥ अत
ऊर्ध्वंपुनश्चापिअदुष्टापतितेषुच ॥ भैक्ष्यचर्य्याविवर्णेषुजघन्यावृत्तिरिष्यते ॥ १० ॥ भैक्ष्यंयवागूंतक्रंवापयोयावकमेववा ॥ फलंमूलंप्रियंगुंवाकणपि
ण्याकसक्तवः ॥ ११ ॥ इत्येतेचशुभाहारायोगिनांसिद्धिकारकाः ॥ तत्प्रयुंज्यान्मुनिर्भक्त्यापरमेणसमाधिना ॥ १२ ॥ अपःपूर्वंसकृत्प्राश्यतूष्णीं
भूत्वासमाहितः ॥ प्राणायेतिततस्तस्यप्रथमाह्याहुतिःस्मृता ॥ १३ ॥ अपानायद्वितीयातुसमानायेतिचापरा ॥ उदानायचतुर्थीस्याद्व्यानायेतिच
पंचमी ॥ १४ ॥ प्राणायामैःपृथक्कृत्वाशेषंभुञ्जीतकामतः ॥ अपःपुनःसकृत्प्राश्यआचम्यहृदयंस्पृशेत् ॥ १५ ॥ अस्तेयंब्रह्मचर्यंचत्यागोऽलोभस्त
थैवच ॥ व्रतानिपंचभिक्षूणामहिंसापरमाणिवै ॥ १६ ॥ अक्रोधोगुरुशुश्रूषाशौचमाहारलाघवम् ॥ नित्यस्वाध्यायइत्येतेनियमाःपरिकीर्तिताः ॥
॥ १७ ॥ सारभूतमुपासीतज्ञानंयत्कार्यसाधकम् ॥ ज्ञानानांबहुतायेयंयोगविघ्नकरीहिसा ॥ १८ ॥ इदंज्ञेयमिदंज्ञेयमितियस्तृषितश्चरेत् ॥ अपिक
ल्पसहस्रेषुनैवज्ञेयमवाप्नुयात् ॥ १९ ॥ त्यक्तसङ्गोजितक्रोधोलघ्वाहारीजितेन्द्रियः ॥ विधायबुद्ध्याद्वाराणिमनोध्यानेनिवेशयेत् ॥ २० ॥ शून्येष्वे
वावकाशेषुगुहासुचवनेषुच ॥ नित्ययुक्तःसदायोगीध्यानंसम्यगुपक्रमेत् ॥ २१ ॥ वाग्दण्डःकर्मदण्डश्चमनोदण्डश्चतेत्रयः ॥ यस्यैतेनियतादण्डाःस
त्रिदण्डीमहायतिः ॥ २२ ॥ सर्वमात्ममयंयस्यसदसज्जगदीदृशम् ॥ गुणागुणमयंतस्यकःप्रियःकोनृपाप्रियः ॥ २३ ॥ विशुद्धबुद्धिःसमलोष्टकाञ्चनः
समस्तभूतेषुसमःसमाहितः ॥ स्थानंपरंशाश्वतमव्ययंचयतिर्हिगत्वानपुनःप्रजायते ॥ २४ ॥ वेदाच्छ्रेष्ठाःसर्वयज्ञक्रियाश्चयज्ञाज्जाप्यंज्ञानमार्गश्चज
प्यात् ॥ ज्ञानाद्ध्यानंसंगरागव्यपेतंतस्मिन्प्राप्तेशाश्वतस्योपलब्धिः ॥ २५ ॥ समाहितोब्रह्मपरोऽप्रमादीशुचिस्तथैकान्तरतिर्यतेन्द्रियः ॥ समाप्नुया
द्योगमिमंमहात्माविमुक्तिमाप्नोतिततःस्वयोगतः ॥ २६ ॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेयोगिचर्याकथनंनामाष्टत्रिंशोध्यायः ॥ ३८ ॥
॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥ एवंयोवर्त्ततेयोगीसम्यग्योगव्यवस्थितः ॥ नसव्यावर्तितुंशक्योजन्मान्तरशतैरपि ॥ १ ॥ दृष्ट्वाचपरमात्मानंप्रत्यक्षं
विश्वरूपिणम् ॥ विश्वपादशिरोग्रीवंविश्वेशंविश्वभावनम् ॥ २ ॥ तत्प्राप्तयेमहत्पुण्यमोमित्येकाक्षरंजपेत् ॥ तदेवाध्ययनंतस्यस्वरूपंशृण्वतःप
रम् ॥ ३ ॥ अकारश्चतथोकारोमकारश्चाक्षरत्रयम् ॥ एतास्तिस्रःस्मृतामात्राःसात्त्वराजसतामसाः ॥ ४ ॥ निर्गुणायोगिगम्यान्याचार्धमात्रोर्ध्वसं
स्थिता ॥ गान्धारीतिचविज्ञेयागान्धारस्वरसंश्रया ॥५॥ पिपीलिकागतिस्पर्शाप्रयुक्तामूर्ध्निलक्ष्यते ॥ यथाप्रयुक्तओङ्कारःप्रतिनिर्यातिमूर्धनि ॥६॥

तथोङ्कारमयोयोगीत्वक्षरेत्वक्षरोभवेत् ॥ प्राणोधनुःशरोह्यात्माब्रह्मवेध्यमनुत्तमम् ॥ ७ ॥ अप्रमत्तेनवेद्धव्यंशरवत्तन्मयोभवेत् ॥ ओमित्येतत्त्र
योवेदास्त्रयोलोकास्त्रयोऽग्नयः ॥ ८ ॥ विष्णुर्ब्रह्माहरश्चैवऋक्सामानियजूंषिच ॥ मात्राः सार्द्धाश्चतिस्रश्चविज्ञेयाःपरमार्थतः ॥ ९ ॥ तत्रयुक्त
स्तुयोयोगीसतल्लयमवाप्नुयात् ॥ अकारस्त्वथभूर्लोकउकारश्चोच्यतेभुवः ॥ १० ॥ सव्यञ्जनोमकारश्चस्वर्लोकःपरिकल्प्यते ॥ व्यक्तातुप्रथमामात्रा
द्वितीयाव्यक्तसंज्ञिता ॥ ११ ॥ मात्रातृतीयाचिच्छक्तिरर्धमात्रापरंपदम् ॥ अनेनैवक्रमेणैताविज्ञेयायोगभूमयः ॥ १२ ॥ ओमित्युच्चारणात्सर्वंगृही
तंसदसद्भवेत् ॥ ह्रस्वातुप्रथमामात्राद्वितीयादैर्घ्यसंयुता ॥१३॥ तृतीयाचप्लुतार्धाख्यावचसःसानगोचरा ॥ इत्येतदक्षरंब्रह्मपरमोंकारसंज्ञितम् ॥१४॥
यस्तुवेदनरःसम्यक्तथाध्यायातिवापुनः ॥ संसारचक्रमुत्सृज्यत्यक्तत्रिविधबन्धनः ॥ १५ ॥ प्राप्नोतिब्रह्मणिलयंपरमेपरमात्मनि ॥ आक्षीणकर्मबन्ध
श्चज्ञात्वामृत्युमरिष्टतः ॥ १६ ॥ उत्क्रान्तिकालेसंस्मृत्यपुनर्योगित्वमृच्छति ॥ तस्मादसिद्धयोगेनसिद्धयोगेनवापुनः ॥ ज्ञेयान्यरिष्टानिसदायेनो
त्क्रान्तौनसीदति ॥ १७ ॥ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेयोगधर्मेओंकारवर्णनंनामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥
अरिष्टानिमहाराजशृणुवक्ष्यामितानिते ॥ येषामालोकनान्मृत्युंनिजंजानातियोगवित् ॥ १ ॥ देवमार्गंध्रुवंशुक्रंसोमच्छायामरुन्धतीम् ॥ योनपश्ये
न्नजीवेत्सनरःसंवत्सरात्परम् ॥ २ ॥ अरश्मिबिम्बंसूर्य्यस्यवह्निंचैवांशुमालिनम् ॥ दृष्ट्वैकादशमासेभ्योनरोनोर्ध्वंतुजीवति ॥३॥ वान्तेमूत्रपुरीषेचयः
स्वर्णंरजतंतथा ॥ प्रत्यक्षंकुरुतेस्वप्नेजीवेत्सदशमासिकम् ॥ ४ ॥ दृष्ट्वाप्रेतपिशाचादीन्गन्धर्वनगराणिच ॥ सुवर्णवर्णान्वृक्षांश्चनवमासान्सजीवति ॥
॥५॥ स्थूलःकृशःकृशःस्थूलोयोऽकस्मादेवजायते ॥ प्रकृतेश्चनिवर्तेततस्यायुश्चाष्टमासिकम् ॥६॥ खण्डंयस्यपदंपार्ष्ण्यंपादस्याग्रेचवाभवेत् ॥पांशु
कर्दमयोर्मध्येसप्तमासान्सजीवति ॥ ७ ॥ गृध्रःकपोतःकाकोलोवायसोवापिमूर्द्धनि ॥ क्रव्यादोवाखगोनीलःषण्मासायुःप्रदर्शकः ॥८॥ हन्यतेकाक
पंक्तीभिःपांशुवर्षेणवानरः ॥ स्वांछायामन्यथादृष्ट्वाचतुःपंचसजीवति ॥ ९ ॥ अनभ्रेविद्युतंदृष्ट्वादक्षिणांदिशमाश्रिताम् ॥ रात्राविन्द्रधनुश्चापिजीवि
तंहित्रिमासिकम् ॥ १० ॥ घृतेतैलेतथादर्शेतोयेवानात्मनस्तनुम् ॥ यःपश्येदशिरस्कांवामासादूर्ध्वंनजीवति ॥ ११ ॥ यस्यबस्तसमोगन्धोगात्रे
शवसमोऽपिवा ॥ तस्यार्द्धमासकंज्ञेयंयोगिनोनृपजीवितम् ॥ १२ ॥ यस्यवैस्नातमात्रस्यहृत्पादमवशुष्यते ॥ पिबतश्चजलंशोषोदशाहंसोऽपिजीव
ति ॥१३॥ संभिन्नोमारुतोयस्यमर्मस्थानानिकृन्तति ॥ हृष्यतेनाम्बुसंस्पर्शात्तस्यमृत्युरुपस्थितः ॥ १४ ॥ ऋक्षवानरयानस्थोगायन्योदक्षिणांदि
शम् ॥ स्वप्नेप्रयातितस्यापिनमृत्युःकालमिच्छति ॥१५॥ रक्तकृष्णाम्बरधरागायन्तीहसतीचयम्॥ दक्षिणाशांनयेन्नारीस्वप्नेसोपिनजीवति ॥१६॥

नग्नंक्षपणकंस्वप्नेहसमानंमहाबलम् ॥ एवंसंवीक्ष्यवल्गन्तंविद्यान्मृत्युमुपस्थितम् ॥ १७ ॥ आमस्तकतलाद्वस्तुनिमग्नंपङ्कसागरे ॥ स्वप्नेपश्यत्य
थात्मानंससद्योम्रियतेनरः ॥ १८ ॥ केशाङ्गारांस्तथाभस्मभुजङ्गान्निर्जलांनदीम् ॥ दृष्ट्वास्वप्नेदशाहात्तुमृत्युरेकादशेदिने ॥ १९ ॥ करालै
र्विकटैःकृष्णैःपुरुषैरुद्यतायुधैः ॥ पाषाणैस्ताडितःस्वप्नेसद्योमृत्युंलभेन्नरः ॥ २० ॥ सूर्योदयेयस्यशिवाक्रोशन्तीयातिसंमुखम् ॥ विपरीतंपरीतंवा
ससद्योमृत्युमृच्छति ॥२१॥ यस्यवैभुक्तमात्रस्यहृदयंबाध्यतेक्षुधा ॥ जायतेदन्तघर्षश्चसगतायुर्नसंशयः ॥२२॥ दीपगन्धंनयोवेत्तित्रस्यत्यह्नितथा
निशि ॥ नात्मानंपरनेत्रस्थंवीक्षतेनसजीवति ॥ २३ ॥ शक्रायुधंचार्द्धरात्रेदिवाग्रहगणांस्तथा ॥ दृष्ट्वामन्येतसंक्षीणमात्मजीवितमात्मवित् ॥ २४ ॥
नासिकावक्रतामेतिकर्णयोर्नमनोन्नती ॥ नेत्रंचवामंस्रवतियस्यतस्यायुरुद्गतम् ॥ २५ ॥ आरक्ततामेतिमुखंजिह्वावाश्यामतांयदा ॥ तदाप्राज्ञोविजा
नीयान्मृत्युमासन्नमात्मनः ॥ २६ ॥ उष्ट्ररासभयानेनयःस्वप्नेदक्षिणांदिशम् ॥ प्रयातितंचजानीयात्सद्योमृत्युंनरेश्वर ॥ २७ ॥ पिधायकर्णौनिर्घो
षंनशृणोत्यात्मसम्भवम् ॥ नश्यतेचक्षुषोर्ज्योतिर्यस्यसोऽपिनजीवति ॥ २८ ॥ पततोयस्यवैगर्तेस्वप्नेद्वारंपिधीयते ॥ नचोत्तिष्ठतियःश्वभ्रात्तदन्तं
तस्यजीवितम् ॥ २९ ॥ ऊर्ध्वाचदृष्टिर्नचसंप्रतिष्ठारक्तापुनःसंपरिवर्तमाना ॥ मुखस्यचोष्माशिशिराचनाभिःशंसंतिपुंसामपरंशरीरम् ॥ ३० ॥
स्वप्नेऽग्निंप्रविशेद्यस्तुनचनिष्क्रमतेपुनः ॥ जलप्रवेशादपिवातदन्तंतस्यजीवितम् ॥ ३१ ॥ यश्चाभिहन्यतेदुष्टैर्भूतैरात्रावथोदिवा ॥ समृत्युंसप्तरात्रा
न्तेनरःप्राप्नोत्यसंशयम् ॥ ३२ ॥ स्ववस्त्रममलंशुक्लंरक्तंपश्यत्यथोसितम् ॥ यःपुमान्मृत्युमासन्नंतस्यापिहिविनिर्दिशेत् ॥ ३३ ॥ स्वभाववैपरीत्यंतु
प्रकृतेश्चविपर्ययः ॥ कथयन्तिमनुष्याणांसमासन्नौयमान्तकौ ॥ ३४ ॥ येषांविनीतःसततंयेऽस्यपूज्यतमामताः ॥ तानेवचावजानातितानेवचविनि
न्दति ॥ ३५ ॥ देवान्नार्चयतेवृद्धान्गुरून्विप्रांश्चनिन्दति ॥ मातापित्रोर्नसत्कारंजामातॄणांकरोतिच ॥ ३६ ॥ योगिनांज्ञानविदुषामन्येषांचमहा
त्मनाम् ॥ प्राप्तेतुकालेपुरुषस्तद्विज्ञेयंविचक्षणैः ॥ ३७ ॥ योगिनांसततंयत्नादरिष्टान्यवनीपते ॥ संवत्सरान्तेतज्ज्ञेयंफलदानिदिवानिशम् ॥ ३८ ॥
विलोक्याविशदाचैषांफलपंक्तिःसुभीषणा ॥ विज्ञायकार्योमनसिसचकालोनरेश्वर ॥ ३९ ॥ ज्ञात्वाकालंचतंसम्यगभयस्थानमाश्रितः ॥ युञ्जीत
योगीकालोऽसौयथानास्याफलोभवेत् ॥ ४० ॥ दृष्ट्वारिष्टंतथायोगीत्यक्त्वामरणजंभयम् ॥ तत्स्वभावंतदालोक्यकालोयावद्विपाकदः ॥ ४१ ॥
तस्यभागेतथैवाह्नोयोगंयुञ्जीतयोगवित् ॥ पूर्वाह्णेचापराह्णेचमध्याह्नेचापितद्दिने ॥ ४२ ॥ यत्रवारजनीभागेतदरिष्टंनिरीक्षितम् ॥ तत्रैवतावद्युञ्जी
तयावत्प्राप्तंहितद्दिनम् ॥ ४३ ॥ ततस्त्यक्त्वाभयंसर्वंजित्वातंकालमात्मवान् ॥ तत्रैवावसथेस्थित्वायत्रवास्थैर्यमात्मनः ॥ ४४ ॥ युञ्जीतयोगंनिर्जि

त्यत्रीन्गुणान्परमात्मनि ॥ तन्मयश्चात्मनाभूत्वाचिद्वृत्तिमपिसंत्यजेत् ॥ ४५ ॥ ततःपरमनिर्वाणमतीन्द्रियमगोचरम् ॥ यद्बुद्धेर्यन्नचाख्यातुंशक्य
तेतत्समश्नुते ॥ ४६ ॥ एतत्सर्वंसमाख्यातंतवालर्कयथार्थवत् ॥ प्राप्स्यसेयेनतद्ब्रह्मसंक्षेपात्तन्निबोधमे ॥ ४७ ॥ शशांकरश्मिसंयोगाच्चन्द्रकान्तम
णिःपयः ॥ समुत्सृजतिनायुक्तःसोपमायोगिनःस्मृता ॥ ४८ ॥ यथार्करश्मिसंयोगादर्ककान्तोहुताशनम् ॥ आविष्करोतिनैकःसन्नुपमासापियो
गिनः ॥ ४९ ॥ पिपीलिकाखुनकुलगृहगोधाकपिंजलाः ॥ वसन्तिस्वामिवद्गेहेध्वस्तेयान्तिततोऽन्यतः ॥ ५० ॥ दुःखंतुस्वामिनोध्वंसेतस्यतेषांन
किंचन ॥ वेश्मनोयत्रराजेन्द्रसोपमायोगसिद्धये ॥ ५१ ॥ मृद्देहिकाल्पदेहापिमुखाग्रेणाप्यणीयसा ॥ करोतिमृद्भारचयमुपदेशःसयोगिनः ॥ ५२ ॥
पशुपक्षिमनुष्याद्यैःपत्रपुष्पफलान्वितम् ॥ वृक्षंविलुप्यमानंतुदृष्ट्वासिध्यन्तियोगिनः ॥ ५३ ॥ रुरुशावविषाणाग्रमालक्ष्यतिलकाकृतिम् ॥ सहते
नविवर्द्धन्तंयोगीसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ ५४ ॥ द्रवपूर्णमुपादायपात्रमारोहतोभुवः ॥ तुङ्गमङ्गंविलोक्योच्चैर्विज्ञातंकिंनयोगिना ॥ ५५ ॥ सर्वस्वेजीव
नायालंनिखातेपुरुषस्यया ॥ चेष्टांतांतत्त्वतोज्ञात्वायोगिनःकृतकृत्यता ॥ ५६ ॥ तद्गृहंयत्रवसतितद्भोज्यंयेनजीवति ॥ येनसम्पद्यतेचार्थस्तत्सुखं
ममतात्रका ॥ ५७ ॥ अभ्यर्थितोऽपितैःकार्यंकरोतिकरणैर्यथा ॥ तथाबुद्ध्यादिभिर्योगीपारक्यैः साधयेत्परम् ॥ ५८ ॥ ॥ जडउवाच ॥ ततः
प्रणम्यात्रिपुत्रमलर्कःसमहीपतिः ॥ प्रश्रयावनतोवाक्यमुवाचातिमुदान्वितः ॥ ५९ ॥ दिष्ट्यादेवैरिदंब्रह्मन्पराभिभवसम्भवम् ॥ उपपादितमत्युग्रं
प्राणसंदेहदंभयम् ॥ ६० ॥ दिष्ट्याकाशिपतेर्भूरिबलसम्पत्पराक्रमः ॥ यदुच्छेदादिहायातःसयुष्मत्सङ्गदोमम ॥ ६१ ॥ दिष्ट्यामंदबलश्चाहंदि
ष्ट्याभृत्याश्चमेहताः ॥ दिष्ट्याकोषःक्षयंयातोदिष्ट्याहंभीतिमागतः ॥ ६२ ॥ दिष्ट्यात्वत्पादयुगुलंममस्मृतिपथंगतम् ॥ दिष्ट्यात्वदुक्तयःसर्वाभम
चेतसिसंस्थिताः ॥ ६३ ॥ दिष्ट्याज्ञानंममोत्पन्नंभवतश्चसमागमात् ॥ भवताचैवकारुण्यंदिष्ट्याब्रह्मन्कृतंमयि ॥ ६४ ॥ अनर्थोऽप्यर्थतांयातिपुरु
षस्यशुभोदये ॥ तथेदमुपकारायव्यसनंसंगमात्तव ॥ ६५ ॥ सुबाहुरुपकारीमेसचकाशिपतिःप्रभो ॥ तयोःकृतेऽहंसंप्राप्तोयोगीशभवतोऽन्ति
कम् ॥ ६६ ॥ सोऽहंतवप्रसादाग्निनिर्दग्धाज्ञानकिल्बिषः ॥ तथायतिष्येयेनेदृङ्नभूयांदुःखभाजनम् ॥ ६७ ॥ परित्यजिष्येगार्हस्थ्यमार्तिपाद
पकाननम् ॥ त्वत्तोऽनुज्ञांसमासाद्यज्ञानदातुर्महात्मनः ॥ ६८ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ गच्छराजेन्द्रभद्रंतेयथातेकथितंमया ॥ निर्ममोनिरहङ्कार
स्तथाचरविमुक्तये ॥ ६९ ॥ जडउवाच ॥ एवमुक्तःप्रणम्यैनमाजगामत्वरान्वितः ॥ यत्रकाशिपतिर्भ्रातासुबाहुश्चास्यसोऽग्रजः ॥ ७० ॥
समुपेत्यमहाबाहुंसोलर्कःकाशिभूपतिम् ॥ सुबाहोरग्रतोवीरमुवाचप्रहसन्निव ॥ ७१ ॥ राज्यकामुककाशीशभुज्यतांराज्यमूर्जितम् ॥ यथाचरो

चतेतद्दत्तसुबाहोःसंप्रयच्छवा ॥७२॥ काशिराजउवाच ॥ किमलर्कपरित्यक्तंराज्यंतेसंयुगंविना ॥ क्षत्रियस्यनधर्मोऽयंभवांश्चक्षत्रधर्मवित् ॥ ७३ ॥
निर्जितामात्यवर्गस्तुत्यक्त्वामरणजंभयम् ॥ संदधीतशरंराजालक्ष्यमुद्दिश्यवैरिणम् ॥ ७४ ॥ तंजित्वानृपतिर्भोगान्यथाभिलषितान्वरान् ॥ भुञ्जीत
परमंसिद्ध्यैयजेतचमहामखः ॥ ७५ ॥ अलर्कउवाच ॥ एवमीदृशकंवीरममाप्यासीन्मनःपुरा ॥ साम्प्रतंविपरीतार्थंशृणुचाप्यत्रकारणम् ॥ ७६ ॥
यथायंभौतिकःसंघस्तथान्तःकरणंनृणाम् ॥ गुणास्तुसकलास्तद्वदशेषेष्वेवजन्तुषु ॥७७॥ चिच्छक्तिरेकएवायंयदानान्योऽस्तिकश्चन ॥ तदाकानृपते
ज्ञानान्मित्रारिप्रभुभृत्यता॥७८॥ तन्मयादुःखमासाद्यत्वद्भयोद्भवमुत्तमम् ॥ दत्तात्रेयप्रसादेनज्ञानंप्राप्तंनरेश्वर ॥ ७९ ॥ निर्जितेंद्रियवर्गस्तुत्यक्त्वासंग
मशेषतः ॥ मनोब्रह्मणिसंधास्येतज्जयेपरमोजयः ॥ ८० ॥ संसाध्यमन्यत्तत्सिद्ध्यैयतःकिंचिन्नविद्यते ॥ इन्द्रियाणिचसंयम्यततःसिद्धिंनियच्छति
॥ ८१ ॥ सोहंनतेऽरिर्नममासिशत्रुःसुबाहुरेषोनममापकारी ॥ दृष्टंमयासर्वमिदंयथात्माअन्विष्यतांभूपरिपुस्त्वयान्यः ॥ ८२ ॥ इत्थंसतेनाभिहि
तोनरेन्द्रोहृष्टःसमुत्थायततःसुबाहुः ॥ दिष्ट्येतितंभ्रातरमाभिनन्द्यकाशीश्वरंवाक्यमिदंबभाषे ॥ ८३ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेअलर्कनिर्वेदो
नामचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ ॥सुबाहुरुवाच ॥ ॥ यदर्थंनृपशार्दूलत्वामहंशरणंगतः ॥ तन्मयासकलंप्राप्तंयास्यामित्वंसुखीभव ॥ १ ॥ काशि
राजउवाच ॥ किंनिमित्तंभवान्प्राप्तोनिष्पन्नोऽर्थश्चकस्तव ॥ सुबाहोतन्ममाचक्ष्वपरंकौतूहलंहिमे ॥ २ ॥ समाक्रान्तमलर्केणपितृपैतामहंमहत् ॥ रा
ज्यंदेहीतिनिर्जित्यत्वयाहमभिचोदितः॥३॥ ततोमयासमाक्रम्यराज्यमस्यानुजस्यते ॥ एतत्तेबलमानीतंतद्भुङ्क्ष्वस्वकुलोचितम् ॥४॥ सुबाहुरुवा
च ॥ काशिराजनिबोधत्वंयदर्थमयमुद्यमः॥ कृतोमयाभवांश्चैवकारितोऽत्यन्तमुद्यमम् ॥५॥ भ्रातामभायंग्राम्येषुसक्तोभोगेषुतत्त्ववित् ॥ विमूढौबोधव
न्तौचभ्रातरावग्रजौमम ॥ ६ ॥ तयोर्ममचयन्मात्रावाल्येस्तन्यंयथामुखे ॥ तथावबोधोविन्यस्तः कर्णयोरवनीपते ॥ ७ ॥ तयोर्ममचविज्ञेयाःप
दार्थायेमतानृभिः॥प्रकाश्यंमनसोनीतास्तेमात्रानास्य पार्थिव ॥८॥ यथैकमर्थेयातानामेकस्मिन्नवसीदति ॥ दुःखंभवतिसाधूनांतथास्माकंमहीपते
॥ ९ ॥ गार्हस्थ्यमोहमापन्नेसीदत्यस्मिन्नरेश्वर ॥ सम्बन्धिन्यस्यदेहस्यविभ्रतिभ्रातृकल्पनाम् ॥ १० ॥ ततोमयाविनिर्श्चित्यदुःखाद्वैराग्यभावना ॥
भविष्यतीत्यस्यभवानित्युद्योगायसंश्रितः ॥ ११ ॥ तदस्यदुःखाद्वैराग्यंसंबोधादवनीपते ॥ समुद्भूतंकृतंकार्यंभद्रंतेस्तुव्रजाम्यहम् ॥ १२ ॥ उष्ट्वा
मदालसागर्भेपीत्वातस्यास्तथास्तनम् ॥ नान्यनारीसुतैर्यातंवर्त्मयात्वितिपार्थिव ॥ १३ ॥ विचार्य्यतन्मयासर्वंयुष्मत्संश्रयपूर्वकम् ॥ कृतंतच्चापि
निष्पन्नंप्रयास्येसिद्ध्येपुनः ॥ १४ ॥ उपेक्ष्यतेसीदमानःस्वजनोबान्धवःसुहृत् ॥ यैर्नरेन्द्रनतान्मन्येसेन्द्रियाविकलाहिते ॥ १५ ॥ सुहृदि

स्वजनेबन्धौसमर्थेयोऽवसीदति ॥ धर्मार्थकाममोक्षेभ्योवाच्यास्तेतत्रनत्वसौ ॥ १६ ॥ एतत्त्वत्सङ्गमाद्भूपमयाकार्यंमहत्कृतम् ॥ स्वस्तितेऽस्तुग
मिष्याभिज्ञानभाग्भवसत्तम ॥ १७ ॥ काशिराजउवाच ॥ उपकारस्त्वयासाधोरलर्कस्यकृतोमहान् ॥ ममोपकारायकथंनकरोषिस्वमानसम् ॥
॥ १८ ॥ फलदायीसतांसद्भिःसंगमोनाफलोयतः ॥ तस्मात्त्वत्संश्रयाद्युक्तामयाप्रातासमुन्नतिः ॥ १९ ॥ सुबाहुरुवाच ॥ धर्मार्थकाममोक्षाख्यंपु
रुषार्थचतुष्टयम् ॥ तत्रधर्मार्थकामास्तेसकलोहीयतेऽपरः ॥ २० ॥ तत्तेसंक्षेपतोवक्ष्येतदिहैकमनाः शृणु ॥ श्रुत्वाचसम्यगालोच्ययतेथाःश्रे
यसेनृप ॥ २१ ॥ ममेतिप्रत्ययोभूपनकार्य्योऽहमितित्वया ॥ सम्यगालोच्यधर्मोहिधर्माभावेनिराश्रयः ॥ २२ ॥ कोवाहमितिसंज्ञेयमित्यालोच्य
त्वयात्मना ॥ बाह्यान्तर्गतमालोच्यमालोच्यापररात्रिषु ॥ २३ ॥ अव्यक्तादिविशेषान्तमविकारमचेतनम् ॥ व्यक्ताव्यक्तंत्वयाज्ञेयंज्ञाताकश्चा
हमित्युत ॥ २४ ॥ एतस्मिन्नेवविज्ञातविज्ञातेमखिलंत्वया ॥ अनात्मन्यात्मविज्ञानमस्वेस्वमितिमूढता ॥ २५ ॥ सोऽहंसर्वगतोभूपलोकसंव्यवहा
रतः ॥ मयेदमुच्यतेसर्वंत्वयापृष्टोव्रजाम्यहम् ॥ २६ ॥ एवमुक्त्वाययौधीमान्सुबाहुःकाशिभूमिपम् ॥ काशिराजोऽपिसंपूज्यसोऽलर्कंस्वपुरंययौ ॥
॥ २७ ॥ अलर्कोऽपिसुतंज्येष्ठमभिषिच्यनराधिपम् ॥ वनंजगामसन्त्यक्तसर्वसङ्गःस्वसिद्धये ॥ २८ ॥ ततःकालेनमहतानिर्द्वन्द्वोनिष्परिग्रहः ॥
प्राप्ययोगर्द्धिमतुलांपरंनिर्वाणमाप्तवान् ॥ २९ ॥ पश्यञ्जगदिदंसर्वंसदेवासुरमानुषम् ॥ पाशैर्गुणमयैर्बद्धंवध्यमानंचनित्यशः ॥ ३० ॥ पुत्रा
दिभ्रातृपुत्रादिस्वपारक्यादिभावितैः ॥ आकृष्यमाणंकरणैर्दुःखार्त्तंभिन्नदर्शनम् ॥ ३१ ॥ अज्ञानपङ्कगर्भस्थमनुद्धारंमहामतिः ॥ आत्मानंचसमुत्ती
र्णंगाथामेतामगायत ॥ ३२ ॥ अहोकष्टंयदस्माभिःपूर्वंराज्यमनुष्ठितम् ॥ इतिपश्चान्मयाज्ञातंयोगान्नास्तिपरंसुखम् ॥ ३३ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥
तातैनंत्वंसमातिष्ठमुक्तयेयोगमुत्तमम् ॥ प्राप्स्यसेयेनतद्ब्रह्मयत्रगत्वानशोचसि ॥ ३४ ॥ ततोऽहमपियास्यामिकिंयज्ञैःकिंजपेनमे ॥ कृतकृ
त्यस्यकरणंब्रह्मभावायकल्पते ॥ ३५ ॥ ततोऽनुज्ञामवाप्याहंनिर्द्वन्द्वोनिष्परिग्रहः ॥ प्रयतिष्येतथामुक्तौयथायास्यामिनिर्वृतिम् ॥ ३६ ॥
॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ एवमुक्त्वासपितरंप्राप्यानुज्ञांततश्वसः ॥ ब्रह्मञ्जगाममेधावीपरित्यक्तपरिग्रहः ॥ ३७ ॥ सोऽपितस्यपितातद्वत्क्रमेणसुमहामतिः ॥
वानप्रस्थंसमास्थायचतुर्थाश्रममभ्यगात् ॥ ३८ ॥ तत्रात्मजंसमासाद्यहित्वाबन्धंगुणादिकम् ॥ प्रापसिद्धिंपरांप्राज्ञस्तत्कालोपात्तसन्मतिः ॥ ३९ ॥
एतत्तेकथितंब्रह्मन्यत्पृष्टाभवतावयम् ॥ सुविस्तरंयथावच्चकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ४० ॥ यश्चैतच्छृणुयाद्विप्रपठेद्वासुसमाहितः ॥ ४१ ॥ यद
श्वमेधावभृथस्नातःप्राप्नोतिवैफलम् ॥ सकलंतदवाप्नोतिश्रुत्वैतन्मुनिसत्तम ॥ ४२ ॥ एतत्संसारभ्रमणपरित्राणमनुत्तमम् ॥ अलर्कात्रयसंवादमश्रु

भान्मुच्यतेनरः ॥ ४३ ॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेपितापुत्रसंवादेजडोपाख्यानेएकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥
सम्यगेतन्ममाख्यातंभवद्भिर्द्विजसत्तमाः॥ प्रवृत्तंचनिवृत्तंचद्विविधंकर्मवैदिकम् ॥ १ ॥ अहोपितृप्रसादेनभवतांज्ञानमीदृशम् ॥ येनतिर्यक्त्वमप्येतत्प्रा
प्यमोहस्तिरस्कृतः ॥ २ ॥ धन्याभवन्तःसंसिद्धयैप्रागवस्थास्थितंयतः ॥ भवतांविपयोद्भूतैर्नमोहैश्चाल्यतेमनः ॥ ३ ॥ दिष्ट्याभगवतातेनमा
र्कण्डेयेनधीमता ॥ भवन्तोवैसमाख्याताःसर्वसंदेहहृत्तमाः ॥ ४ ॥ संसारेऽस्मिन्मनुष्याणांभ्रमतामतिसङ्कटे ॥ भवद्भिर्वैःसमंसङ्गोजायतेनातपस्वि
नाम् ॥ ५ ॥ यद्यहंसङ्गमासाद्यभवद्भिर्ज्ञानदृष्टिभिः॥ नस्यांकृतार्थस्तन्नूनंनमेऽन्यत्रकृतार्थता ॥ ६ ॥ प्रवृत्तेचनिवृत्तेचभवतांज्ञानकर्मणि ॥ मतिम
स्तमलांमन्येयथानान्यस्यकस्यचित् ॥ ७ ॥ यदित्वनुग्रहवतीमयिबुद्धिर्द्विजोत्तमाः ॥ भवतांतत्समाख्यातुमर्हतेदमशेषतः ॥ ८ ॥ कथमेतत्समुद्भू
तंजगत्स्थावरजङ्गमम् ॥ कथंचप्रलयंकालेपुनर्यास्यतिसत्तमाः ॥ ९ ॥ कथंचवंशादेवर्षिपितृभूतादिसम्भवाः ॥ मन्वन्तराणिचकथंवंशानुचरितंच
यत् ॥ १० ॥ यावत्यःसृष्टयश्चैवयावन्तःप्रलयास्तथा ॥ कथाकल्पविभागश्चयाचमन्वन्तरस्थितिः ॥ ११ ॥ यथाचक्षितिसंस्थानंयत्प्रमाणंच
वैभुवः ॥ यथास्थितिससमुद्राद्रिनिम्नगाःकाननानिच ॥ १२ ॥ भूर्लोकादिश्चलोकानांगणःपातालसंश्रयः ॥ गतिस्तथार्कसोमादिग्रहर्क्षज्योतिषाम
पि ॥ १३ ॥ श्रोतुमिच्छाम्यहंसर्वमेतदाभूतसंप्लवम् ॥ उपसंहृतेचयच्छेषंजगत्यस्मिन्भविष्यति ॥ १४ ॥ ॥ पक्षिणऊचुः ॥ ॥ प्रश्नभारोऽय
मतुलोयस्त्वयामुनिसत्तम ॥ पृष्टस्तंतेप्रवक्ष्यामस्तच्छृणुष्वेहजैमिने ॥ १५ ॥ मार्कण्डेयेनकथितंपुराक्रौष्टुकयेयथा ॥ द्विजपुत्रायशान्तायव्रतस्ना
तायधीमते ॥ १६ ॥ मार्कण्डेयंमहात्मानमुपासीनंद्विजोत्तमैः ॥ क्रौष्टुकिःपरिपप्रच्छयदेतत्पृष्टवान्प्रभो ॥ १७ ॥ तस्यचाकथयत्प्रीत्यायन्मुनिर्भृगु
नन्दनः ॥ तत्तेप्रकथयिष्यामःशृणुत्वंद्विजसत्तम ॥१८॥ प्रणिपत्यजगन्नाथंपद्मयोनिंपितामहम् ॥ जगद्योनिंस्थितंसृष्टौस्थितौविष्णुस्वरूपिणम् ॥
प्रलयेचान्तकर्त्तारंरौद्रंरुद्रस्वरूपिणम् ॥१९॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ उत्पन्नमात्रस्यपुराब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः ॥ पुराणमेतद्वेदाश्चमुखेभ्योऽनुविनिः
सृताः ॥ २० ॥ पुराणसंहिताश्चक्रुर्बहुलाःपरमर्षयः ॥ वेदानांप्रविभागश्चकृतस्तैस्तुसहस्रशः ॥२१॥ धर्मज्ञानंचवैराग्यमैश्वर्यंचमहात्मनः ॥ तस्यो
पदेशेनविनानहिसिद्धंचतुष्टयम् ॥२२॥ वेदान्सप्तर्षयस्तस्माज्जगृहुस्तस्यमानसाः ॥ पुराणंजगृहुश्चाद्यामुनयस्तस्यमानसाः ॥ २३ ॥ भृगोःसकाशा
च्च्यवनस्तेनोक्तंचद्विजन्मनाम् ॥ ऋषिभिश्चापिदक्षायप्रोक्तमेतन्महात्मभिः ॥२४॥ दक्षेणचापिकथितमिदमासीत्तदामम ॥ तत्तुभ्यंकथयाम्यद्यक
लिकल्मषनाशनम् ॥ २५ ॥ सर्वमेतन्महाभागश्रूयतांमेसमाधिना ॥ यथाश्रुतंमयापूर्वंदक्षस्यगदतोमुने ॥२६॥ प्रणिपत्यजगद्योनिमजमव्ययमाश्र

यम् ॥ चराचरस्यजगतोधातारंपरमंपदम् ॥ २७ ॥ ब्रह्माणमादिपुरुषमुत्पत्तिस्थितिसंयमे ॥ यत्कारणमनौपम्यंयत्रसर्वंप्रतिष्ठितम् ॥ २८ ॥ तस्मै
हिरण्यगर्भायलोकतन्त्रायधीमते ॥ प्रणम्यसम्यग्वक्ष्यामिभूतवर्गमनुत्तमम् ॥ २९॥ महदाद्यंविशेषान्तंसवैरूप्यंसलक्षणम् ॥ प्रमाणैःपंचभिर्गम्यं
स्रोतोभिःषड्भिरन्वितम् ॥ ३० ॥ पुरुषाधिष्ठितंनित्यमनित्यमिवचस्थितम् ॥ तच्छ्रूयतांमहाभागपरमेणसमाधिना ॥ ३१ ॥ प्रधानंकारणंयत्तद
व्यक्ताख्यंमहर्षयः ॥ यदाहुःप्रकृतिंसूक्ष्मांनित्यांसदसदात्मिकाम् ॥ ३२॥ ध्रुवमक्षय्यमजरममेयंनान्यसंश्रयम् ॥ गन्धरूपरसैर्हीनंशब्दस्पर्शविवर्जि
तम् ॥ ३३ ॥ अनाद्यंतंजगद्योनिंत्रिगुणप्रभावाप्ययम् ॥ असाम्प्रतमविज्ञेयंब्रह्माग्रेसमवर्त्तत ॥ ३४ ॥ प्रलयस्यानुतेनेदंव्याप्तमासीदशेषतः ॥ गुण
साम्यात्ततस्तस्मात्क्षेत्रज्ञाधिष्ठितान्मुने ॥ ३५॥ गुणभावात्सृज्यमानात्सर्गकालेततःपुनः ॥ प्रधानंतत्त्वमुद्भूतंमहान्तंतत्समावृणोत् ॥ ३६ ॥ यथा
बीजंत्वचातद्वदव्यक्तेनावृतोमहान् ॥ सात्त्विकोराजसश्चैवतामसश्चत्रिधोदितः ॥ ३७॥ ततस्तस्मादहङ्कारस्त्रिविधोवैव्यजायत ॥ वैकारिकस्तैजस
श्चभूतादिश्चसतामसः ॥ ३८ ॥ महताचावृतःसोऽपियथाव्यक्तेनवैमहान् ॥ भूतादिस्तुविकुर्वाणःशब्दतन्मात्रकंततः ॥ ३९ ॥ ससर्जशब्दतन्मात्रा
दाकाशंशब्दलक्षणम् ॥ आकाशंशब्दमात्रन्तुभूतादिश्चावृणोत्ततः ॥ ४० ॥ स्पर्शतन्मात्रमेवेहजायतेनात्रसंशयः ॥ बलवाञ्जायतेवायुस्तस्यस्पर्शोगु
णोमतः ॥ ४१ ॥ वायुश्चापिविकुर्वाणोरूपमात्रंससर्जह ॥ ज्योतिरुत्पद्यतेवायोस्तद्रूपगुणमुच्यते ॥ ४२ ॥ स्पर्शमात्रस्तुवैवायूरूपमात्रंसमावृणो
त् ॥ ज्योतिश्चापिविकुर्वाणंरसमात्रंससर्जह ॥४३॥ सम्भवन्तिततोह्यापश्चासन्वैतारसात्मिकाः ॥ रसमात्रन्तुताह्यापोरूपमात्रंसमावृणोत् ॥ ४४ ॥
आपश्चापिविकुर्वत्योगन्धमात्रंससर्जिरे ॥ संघातोजायतेतस्मात्तस्यगन्धोगुणोमतः ॥ ४५ ॥ तस्मिंस्तस्मिंस्तुतन्मात्रंतेनतन्मात्रतास्मृता ॥ अवि
शेषवाचकत्वादविशेषास्ततश्चते ॥ ४६ ॥ नशान्तानापिघोरास्तेनमूढाश्चाविशेषतः ॥ भूततन्मात्रसर्गोऽयमहङ्कारात्तुतामसात् ॥ ४७ ॥ वैकारिका
दहंकारात्सत्त्वोद्रिक्तात्तुसात्त्विकात् ॥ वैकारिकःससर्गस्तुयुगपत्संप्रवर्त्तते ॥ ४८ ॥ बुद्धीन्द्रियाणिपञ्चैवपंचकर्मेन्द्रियाणिच ॥ तैजसानीन्द्रिया
ण्याहुर्देवावैकारिकादश ॥ ४९ ॥ एकादशंमनस्तत्रदेवावैकारिकाःस्मृताः ॥ श्रोत्रंत्वक्चक्षुषीजिह्वानासिकाचैवपंचमी ॥ ५० ॥ शब्दादीनामवाप्त्यर्थं
बुद्धियुक्तानिवक्ष्यते ॥ पादौपायुरुपस्थश्चहस्तौवाक्पञ्चमीभवेत् ॥ ५१ ॥ गतिर्विसर्गोह्यानन्दःशिल्पंवाक्यंचकर्मतत ॥ आकाशंशब्दमात्रंतुस्पर्श
मात्रंसमाविशत् ॥ ५२ ॥ द्विगुणोजायतेवायुस्तस्यस्पर्शोगुणोमतः ॥ रूपंतथैवाविशतःशब्दस्पर्शगुणावुभौ ॥ ५३ ॥ त्रिगुणस्तुततश्चाग्निःसशब्द
स्पर्शरूपवान् ॥ शब्दःस्पर्शश्चरूपंचरसमात्रंसमाविशत् ॥ ५४ ॥ तस्माच्चतुर्गुणाह्यापोविज्ञेयास्तारसात्मिकाः ॥ शब्दःस्पर्शश्चरूपंचरसोगन्धंसमा
९

विशत् ॥ ५५ ॥ संहतागन्धमात्रेणआवृण्वंस्तेमहीमिमाम् ॥ तस्मात्पंचगुणाभूमिःस्थूलाभूतेषुदृश्यते ॥ ५६ ॥ शान्ताघोराश्चमूढाश्चविशेषास्तेनते
स्मृताः ॥ परस्परानुप्रवेशाद्धारयन्तिपरस्परम् ॥ ५७ ॥ भूमेरन्तस्त्विमंसर्वंलोकालोकंघनावृतम् ॥ विशेषाश्चेन्द्रियग्राह्यानियतत्वाच्चतेस्मृताः ॥५८॥
गुणंपूर्वस्यपूर्वस्यप्राप्नुवन्त्युत्तरोत्तरम् ॥ नानावीर्याःपृथग्भूताःसप्तैतेसंहतिंविना ॥५९॥नाशक्नुवन्प्रजाःस्रष्टुमसमागम्यकृत्स्नशः ॥ समेत्यान्योन्यसंयो
गमन्योन्याश्रयिणश्चते ॥६०॥ एकसंघातचिह्नाश्चसंप्राप्यैक्यमशेषतः ॥ पुरुषाधिष्ठितत्वाच्चअव्यक्तानुग्रहेणच ॥ ६१ ॥ महदाद्याविशेषान्ताह्यण्डमु
त्पादयन्तिते ॥ जलबुद्बुदवत्तत्रक्रमाद्वैवृद्धिमागतम् ॥ ६२ ॥ भूतेभ्योऽण्डंमहाबुद्धेबृहत्तदुदकेशयम् ॥ प्राकृतेऽण्डेविवृद्धःसन्क्षेत्रज्ञोब्रह्मसंज्ञितः ॥६३॥
सवैशरीरीप्रथमःसवैपुरुषउच्यते ॥ आदिकर्ताचभूतानांब्रह्माग्रेसमवर्तत ॥ ६४ ॥ तेनसर्वमिदंव्याप्तंत्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ मेरुस्तस्यानुसंभूतोजरायु
श्चापिपर्वताः ॥ ६५ ॥ समुद्रागर्भसलिलंतस्याण्डस्यमहात्मनः ॥ तस्मिन्नण्डेजगत्सर्वंसदेवासुरमानुषम् ॥ ६६ ॥ द्वीपाद्यद्रिसमुद्राश्चसज्यो
तिर्लोकसंग्रहः ॥ जलानिलानलाकाशैस्ततोभूतादिनाबहिः ॥६७॥ वृतमण्डंदशगुणैरेकैकत्वेनतैःपुनः ॥ महतातत्प्रमाणेनसहैवानेनवेष्टितः ॥ ६८ ॥
महांस्तैःसहितःसर्वैरव्यक्तेनसमावृतः ॥ एभिरावरणैरण्डंसप्तभिःप्राकृतैर्वृतम् ॥ ६९ ॥ अन्योन्यमावृत्यचताअष्टौप्रकृतयःस्थिताः ॥ एषासाप्र
कृतिर्नित्यातदन्तःपुरुषश्चसः ॥७०॥ ब्रह्माख्यःकथितोयस्तेसमासाच्छ्रूयतांपुनः ॥ यथामग्नोजलेकश्चिदुन्मज्जञ्जलसम्भवम् ॥ ७१ ॥ वलयंक्षिपति
ब्रह्मासतथाप्रकृतीर्विभुः ॥ अव्यक्तंक्षेत्रमुद्दिष्टंब्रह्माक्षेत्रज्ञउच्यते ॥७२॥ एतत्समस्तंजानीयात्क्षेत्रक्षेत्रज्ञलक्षणम् ॥ इत्येषप्राकृतःसर्गःक्षेत्रज्ञाधिष्ठितस्तु
सः ॥ अबुद्धिपूर्वःप्रथमःप्रादुर्भूतस्तडिद्यथा ॥७३॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेब्रह्मोत्पत्तिर्नामद्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ ॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥ ॥
भगवंस्त्वण्डसंभूतिर्यथावत्कथितामम ॥ ब्रह्माण्डेब्रह्मणोजन्मतथाचोक्तंमहात्मनः ॥ १ ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंत्वत्तोभृगुकुलोद्भव ॥ यदानसृष्टिर्भूता
नामस्तिकिंनुनचास्तिवा ॥ कालेवैप्रलयस्यान्तेसर्वस्मिन्नुपसंहृते ॥ २ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ यदातुप्रकृतौयातिलयंविश्वमिदंजगत् ॥ तदो
च्यतेप्राकृतोऽयंविद्वद्भिःप्रतिसंचरः ॥ ३ ॥ स्वात्मन्यवस्थितेऽव्यक्तेविकारेप्रतिसंहृते ॥ प्रकृतिः पुरुषश्चैवसाधर्म्येणावतिष्ठतः ॥ ४ ॥ तदातमश्चस
त्त्वंचसमत्वेन गुणौस्थितौ ॥ अनुद्रिक्तावनूनौचओतप्रोतौपरस्परम् ॥ ५ ॥ तिलेषुवायथातैलंघृतंपयसिवास्थितम् ॥ तथातमसिसत्त्वेचरजोऽप्य
नुसृतंस्थितम् ॥ ६ ॥ उत्पत्तिर्ब्रह्मणोयावदायुर्वैद्विपरार्द्धिकम् ॥ तावद्दिनंपरेशस्यतत्समासंयमेनिशा ॥ ७ ॥ (अष्टौयुगसहस्राणिअहोरात्रं
प्रजापतेः ॥ अनेनैवतुमानेनशतंब्रह्मासजीवति ॥ पितामहशतेनैवविष्णोर्मानंविधीयते ॥ निमेषार्धेनशंभोस्तुसहस्राणिचतुर्दश ॥ विनश्यंतितथावि

ष्णोरसंख्याताःपितामहाः ॥) अहर्मुखेप्रबुद्धस्तुजगदादिरनादिमान् ॥ सर्वहेतुरचिन्त्यात्मापरःकोऽप्यपरक्रियः ॥ ८ ॥ प्रकृतिंपुरुषंचैवप्रविश्याशुज
गत्पतिः ॥ क्षोभयामासयोगेनपरेणपरमेश्वरः ॥ ९ ॥ यथामदोनवस्त्रीणां यथावामाधवानिलः ॥ अनुप्रविष्टःक्षोभायतथासौयोगमूर्त्तिमान् ॥ १० ॥
प्रधानेक्षोभ्यमाणेतुसदेवोब्रह्मसंज्ञितः ॥ समुत्पन्नोऽण्डकोषस्थोयथातेकथितंमया ॥ ११ ॥ सएवक्षोभकःपूर्वंसक्षोभ्यःप्रकृतेःपतिः ॥ ससंकोचवि
काशाभ्यांप्रधानत्वेऽपिसंस्थितः ॥ १२ ॥ उत्पन्नःसजगद्योनिरगुणोऽपिरजोगुणम् ॥ भुञ्जन्प्रवर्ततेसर्गेब्रह्मत्वंसमुपाश्रितः ॥ १३ ॥ ब्रह्मत्वेसप्र
जाःसृष्ट्वाततःसत्त्वातिरेकवान् ॥ विष्णुत्वमेत्यधर्मेणकुरुतेपरिपालनम् ॥ १४ ॥ ततस्तमोगुणोद्रिक्तोरुद्रत्वेचाखिलंजगत् ॥ उपसंहृत्यवैशेतेत्रैलोक्यं
त्रिगुणोऽगुणः ॥ १५ ॥ यथाप्राग्व्यापकःक्षेत्रीपालकोलावकस्तथा ॥ तथासंसंज्ञामायातिब्रह्मविष्णुहरात्मिकाम् ॥ १६ ॥ ब्रह्मत्वेसृजतेलोकान्रु
द्रत्वेसंहरत्यपि ॥ विष्णुत्वेचाप्युदासीनस्तिस्रोऽवस्थाःस्वयम्भुवः ॥ १७ ॥ रजोब्रह्मातमोरुद्रोविष्णुःसत्त्वंजगत्पतिः ॥ एतएवत्रयोदेवाएतएवत्रयो
गुणाः ॥ १८ ॥ अन्योन्यमिथुनाह्येतेह्यन्योन्याश्रयिणस्तथा ॥ क्षणंवियोगोनह्येषांनत्यजन्तिपरस्परम् ॥ १९ ॥ एवंब्रह्माजगत्पूर्वोदेवदेवश्चतुर्मुखः ॥
रजोगुणंसमाश्रित्यस्रष्टृत्वेसव्यवस्थितः ॥ २० ॥ हिरण्यगर्भोदेवादिरनादिरुपचारतः ॥ भूपद्मकर्णिकासंस्थोब्रह्माग्रेसमजायत ॥ २१ ॥ तस्यवर्ष
शतंत्वेकंपरमायुर्महात्मनः ॥ ब्राह्मेणैवहिमानेनतस्यसंख्यांनिबोधमे ॥ २२ ॥ निमेषैर्दशभिःकाष्ठातथापञ्चभिरुच्यते ॥ कलास्त्रिंशच्चवैकाष्ठामु
हूर्त्तास्त्रिंशदेवताः ॥ २३ ॥ अहोरात्रंमुहूर्त्तानांनृणांत्रिंशत्तुवैस्मृतम् ॥ अहोरात्रैश्चत्रिंशद्भिःपक्षौद्वौमासउच्यते ॥ २४ ॥ तैःषड्भिरयनंवर्षंद्वेऽयने
दक्षिणोत्तरे ॥ तद्देवानामहोरात्रंदिनंतत्रोत्तरायणम् ॥ २५ ॥ दिव्यैर्वर्षसहस्रैस्तुकृतत्रेतादिसंज्ञितम् ॥ चतुर्युगंद्वादशभिस्तद्विभागंशृणुष्वमे ॥ २६ ॥
चत्वारितुसहस्राणिवर्षाणांकृतमुच्यते ॥ शतानिसन्ध्याचत्वारिसन्ध्यांशश्चतथाविधः ॥ २७ ॥ त्रेतात्रीणिसहस्राणिदिव्याब्दानांशतत्रयम् ॥
तस्यसन्ध्यासमाख्यातामध्यांशश्चतथाविधः ॥ २८ ॥ द्वापरंद्वेसहस्रेतुवर्षाणांद्वेशतेतथा ॥ तस्यसन्ध्यासमाख्याताद्वेशताब्देतदंशकः ॥ २९ ॥
कलिःसहस्रंदिव्यानामब्दानांद्विजसत्तम ॥ सन्ध्यासन्ध्यांशकश्चैवशककौसमुदाहृतौ ॥ ३० ॥ एषाद्वादससाहस्रीयुगाख्याकविभिःकृता ॥ एतत्स
हस्रगुणितमहोब्राह्मसुदाहृतम् ॥ ३१ ॥ ब्रह्मणोदिवसेब्रह्मन्मनवःस्युश्चतुर्दश ॥ भवन्तिभागशस्तेषांसहस्रंतद्विभज्यते ॥ ३२ ॥ देवाःसप्तर्षयः
सेन्द्रामनुस्तत्सूनवोनृपाः ॥ मनुनासहसृज्यन्तेसंह्रियन्तेचपूर्ववत् ॥ ३३ ॥ चतुर्युगानांसंख्यातासाधिकाह्येकसप्ततिः ॥ मन्वन्तरंतस्यसंख्यां
मानुषाब्दैर्निबोधमे ॥ ३४ ॥ त्रिंशत्कोट्यस्तुसंपूर्णाःसंख्याताःसंख्ययाद्विज ॥ सप्तषष्टिस्तथान्यानिनियुतानिचसंख्यया ॥ ३५ ॥ विंशतिश्चसहस्रा

णिकालोऽयंसाधिकंविना ॥ एतन्मन्वन्तरंप्रोक्तंदिव्यैर्वर्षैर्निबोधमे ॥ ३६ ॥ अष्टौवर्षसहस्राणिदिव्ययासंख्ययायुतम् ॥ द्विपञ्चाशत्तथान्यानि सहस्राण्यधिकानितु ॥ ३७ ॥ चतुर्दशगुणोह्येषकालोब्राह्ममहःस्मृतम् ॥ तस्यान्तेप्रलयःप्रोक्तोब्राह्मोनैमित्तिकोबुधैः ॥ ३८ ॥ भूर्लोको ऽथभुवर्लोकःस्वर्लोकस्तन्निवासिनः ॥ तदाविनाशमायांतिमहर्लोकश्चतिष्ठति ॥ ३९ ॥ तद्वासिनोऽपितापेनजनलोकंप्रयान्तिवै ॥ एकार्णवे चत्रैलोक्येब्रह्मास्वपितिवैनिशि ॥ ४० ॥ तत्प्रमाणैवसारात्रिस्तदन्तेसृज्यतेपुनः ॥ एवंतुब्रह्मणोवर्षमेकंवर्षशतंतुतत् ॥ ४१ ॥ शतंहितस्यवर्षाणां परमित्यभिधीयते ॥ पंचाशद्भिस्तथावर्षैःपरार्द्धमितिकीर्त्यते ॥ ४२ ॥ एकमस्यपरार्द्धंतुव्यतीतंद्विजसत्तम ॥ यस्यान्तेऽभून्महाकल्पःपाद्मइ त्यभिविश्रुतः ॥ ४३ ॥ द्वितीयस्यपरार्द्धस्यवर्त्तमानस्यवैद्विज ॥ वाराहइतिकल्पोऽयंप्रथमःपरिकल्पितः ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुरा णेब्रह्मायुःप्रमाणकथनंनामत्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४३॥ ॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥ ॥ यथाससर्जवैब्रह्माभगवानादिकृत्प्रजाः ॥ प्रजापतिःपतिर्देवस्तन्मेवि स्तरतोवद ॥ १ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ कथयाम्येषतेब्रह्मन्ससर्जभगवान्यथा ॥ लोककृच्छाश्वतःकृत्स्नंजगत्स्थावरजंगमम् ॥ २॥ पाद्मावसा नसमयेनिशासुप्तोत्थितःप्रभुः ॥ सत्त्वोद्रिक्तस्तदाब्रह्माशून्यंलोकमवैक्षत ॥३॥ इमंचोदाहरन्त्यत्रश्लोकंनारायणंप्रति ॥ ब्रह्मस्वरूपिणंदेवंजगतःप्रभ वाप्ययम् ॥ ४ ॥ आपोनाराइतिप्रोक्ताआपोवैनरसूनवः ॥ तासुशेतेसयस्माच्चतेननारायणःस्मृतः ॥ ५ ॥ विबुद्धःसलिलेतस्मिन्विधायान्तर्गे तांमहीम् ॥ अनुमानात्समुद्धारंकर्तुकामस्तदाक्षितेः ॥ ६ ॥ अकरोत्संतनूरन्याःकल्पादिषुयथापुरा ॥ मत्स्यकूर्मादिकास्तद्वद्वाराहंवपुरास्थि तः ॥ ७ ॥ वेदयज्ञमयंदिव्यंवेदयज्ञमयोविभुः ॥ रूपंकृत्वाविवेशाप्सुसर्वगःसर्वसम्भवः ॥ ८॥ समुद्धृत्यचपातालान्मुमोचसलिलेभुवम् ॥ जनलोक स्थितैःसिद्धैश्चिन्त्यमानोजगत्पतिः ॥ ९ ॥ तस्योपरिजलौघस्यमहतीनौरिवस्थिता ॥ विस्तृतत्वात्तुदेहस्यनमहीयातिसंप्लवम् ॥ १० ॥ ततःक्षितिंसमीकृत्यपृथिव्यांसोऽसृजद्गिरीन् ॥ प्राक्सर्गेदह्यमानेतुतदासंवर्तकाग्निना ॥ ११ ॥ तेनाग्निनाविशीर्णास्तेपर्वताभुविसर्वशः ॥ शैलाएकार्णवेमग्नावायुनापस्तुसंहताः ॥ १२ ॥ निषक्तायत्रयत्रासंस्तत्रतत्राचलाभवन् ॥ भूविभागंततःकृत्वासप्तद्वीपोपशोभितम् ॥ १३ ॥ भूरा द्यांश्चतुरोलोकान्पूर्ववत्समकल्पयत् ॥ सृष्टिंचिन्तयतस्तस्यकल्पादिषुयथापुरा ॥ १४ ॥ अबुद्धिपूर्वकस्तस्मात्प्रादुर्भूतस्तमोमयः ॥ तमोमोहोमहा मोहस्तामिस्रोह्यन्धसंज्ञितः ॥ १५ ॥ अविद्यापंचपर्वैषाप्रादुर्भूतामहात्मनः ॥ पंचधावस्थितःसर्गोध्यायतोऽप्रतिबोधवान् ॥१६॥ बहिरन्तश्चाप्रका शःसंवृतात्मानगात्मकः ॥ मुख्यानगायतश्चोक्तामुख्यसर्गस्ततस्त्वयम् ॥ १७ ॥ तंदृष्ट्वासाधकंसर्गममन्यदपरंपुनः ॥ तस्याभिध्यायतःसर्गंतिर्य

क्स्रोतोह्यवर्तत ॥ १८ ॥ यस्मात्तिर्यक्प्रवृत्तिःसतिर्यक्स्रोतस्ततःस्मृतः ॥ पश्वादयस्तेविख्यातास्तमःप्रायाह्यवेदिनः ॥ १९ ॥ उत्पथग्राहिणश्चैव तेऽज्ञानेज्ञानमानिनः ॥ अहंकृताअहंमानाअष्टाविंशद्विधात्मकाः ॥ २० ॥ अन्तःप्रकाशास्तेसर्वेआवृतास्तुपरस्परम् ॥ तमप्यसाधकंमत्वाध्याय तोऽन्यस्ततोऽभवत् ॥ २१ ॥ ऊर्ध्वस्रोतस्तृतीयस्तुसात्त्विकोर्ध्वमवर्तत ॥ तेसुखप्रीतिबहुलाबहिरन्तस्त्वनावृताः ॥ २२ ॥ प्रकाशाबहिरन्तश्चऊर्ध्व स्रोतःसमुद्भवाः ॥ तुष्टात्मनस्तृतीयस्तुदेवसर्गोहिसस्मृतः ॥ २३ ॥ तस्मिन्सर्गेऽभवत्प्रीतिर्निष्पन्नेब्रह्मणस्तदा ॥ ततोऽन्यंसतदादध्यौसाधकंसर्गमुत्त मम् ॥ २४ ॥ तथाभिध्यायतस्तस्यसत्याभिध्यायिनस्ततः ॥ प्रादुर्बभौतदाव्यक्तादर्वाक्स्रोतस्तुसाधकः ॥ २५ ॥ यस्मादर्वाग्व्यवर्तन्तततोऽर्वा क्स्रोतसस्तुते ॥ तेचप्रकाशबहुलास्तमोद्रिक्तारजोऽधिकाः ॥ २६ ॥ तस्मात्तेदुःखबहुलाभूयोभूयश्चकारिणः ॥ प्रकाशाबहिरन्तश्चमनुष्याःसाधका श्चते ॥ २७ ॥ पंचमोऽनुग्रहःसर्गःसचतुर्धाव्यवस्थितः ॥ ॥ विपर्ययेणसिद्ध्याचशान्त्यातुष्ट्यातथैवच ॥ २८ ॥ निवृत्तंवर्तमानंचतेऽर्थंजानन्तिवै पुनः ॥ भूतादिकानांभूतानांषष्ठःसर्गःसउच्यते ॥ २९ ॥ तेपरिग्राहिणःसर्वेसंविभागरतास्तथा ॥ चोदनाश्चाप्यशीलाश्चज्ञेयाभूतादिकाश्चते ॥ ३० ॥ प्रथमोमहतःसर्गोविज्ञेयोब्रह्मणस्तुसः ॥ तन्मात्राणांद्वितीयस्तुभूतसर्गःसउच्यते ॥ ३१ ॥ वैकारिकस्तृतीयस्तुसर्गश्चैन्द्रियकःस्मृतः ॥ इत्येषप्राकृ तःसर्गःसंभूतोबुद्धिपूर्वकः ॥३२॥ मुख्यःसर्गश्चतुर्थस्तुमुख्यावैस्थावराःस्मृताः ॥ तिर्यक्स्रोतास्तुयःप्रोक्तस्तिर्यग्योन्यःसपंचमः ॥ ३३ ॥ तथोर्ध्वस्रो तसांषष्ठोदेवसर्गस्तुसस्मृतः ॥ ततोर्वाक्स्रोतसांसर्गःसप्तमःसतुमानुषः ॥ ३४ ॥ अष्टमोऽनुग्रहःसर्गःसात्त्विकस्तामसश्चसः ॥ पंचैतेवैकृताःसर्गाःप्रा कृतास्तुत्रयःस्मृताः ॥३५ ॥ प्राकृतोवैकृतश्चैवकौमारोनवमःस्मृतः ॥ इत्येतेवैसमाख्यातानवसर्गाःप्रजापतेः ॥ ३६ ॥ प्राकृतावैकृताश्चैवजगतोमूल हेतवः ॥ सृजतोजगदीशस्यकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेप्राकृतवैकृतसर्गवर्णनंनामचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥

॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥ समासात्कथितासृष्टिःसम्यग्भगवताभम ॥ देवादीनांभवंब्रह्मन्विस्तराद्ब्रवीहिमे ॥ १ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ कुशलाकुश लैर्ब्रह्मन्भावितापूर्वकर्मभिः ॥ ख्यात्यातयाह्यनिर्मुक्ताःप्रलयेह्युपसंहृताः ॥ २ ॥ देवाद्याःस्थावरान्ताश्चप्रजाब्रह्मंश्चतुर्विधाः ॥ ब्रह्मणःकुर्वतःसृष्टिंज ज्ञिरेमानसास्तदा ॥ ३ ॥ ततोदेवासुरपितॄन्मानुषांश्चचतुष्टयम् ॥ सिसृक्षुरम्भस्येतानिस्वमात्मानमयूयुजत् ॥ ४ ॥ युक्तात्मनस्तमोमात्राउद्रिक्ता भूत्प्रजापतेः ॥ सिसृक्षोर्जघनात्पूर्वमसुराजज्ञिरेततः ॥ ५ ॥ उत्ससर्जततस्तांतुतमोमात्रात्मिकांतनुम् ॥ सापिविद्धातनुस्तेनसद्योरात्रिरजायत ॥ ६ ॥ अन्यांतनुमुपादायसिसृक्षुःप्रीतिमापसः ॥ सत्त्वोद्रेकास्ततोदेवामुखतस्तस्यजज्ञिरे ॥ ७ ॥ उत्ससर्जचभूतेशस्तनुंतामप्यसौविभुः ॥ साचापविद्धा

पितृवन्मन्यमानस्यपितरस्तस्यजज्ञिरे ॥९॥ सृष्ट्वापितॄनुत्ससर्जतनुंतां
दिवसंसत्त्वप्रायमजायत ॥ ८ ॥ सत्त्वमात्रात्मिकामेवततोऽन्यांजगृहेतनुम् ॥ ततोमनुष्याःसम्भूतारजोमात्रस
मपिसप्रभुः ॥ साचोत्सृष्टाभवत्सन्ध्यादिननक्तान्तरस्थिता ॥ १० ॥ रजोमात्रात्मिकामन्यांतनुंभेजेऽथसप्रभुः ॥ इत्येतास्तनवस्तस्यदेवदेवस्यधीमतः ॥
मुद्भवाः ॥११॥ सृष्ट्वामनुष्यान्सविभुरुत्ससर्जतनुंततः ॥ ज्योत्स्नासमभवत्साचनक्तान्तेऽहर्मुखेचया ॥१२॥ तमोमात्रात्मिकारात्रिःसावैतस्मात्तमोधिका
ख्यातारात्र्यहनीचैवसन्ध्याज्योत्स्नाचवैद्विज ॥ १३ ॥ ज्योत्स्नासन्ध्यातथैवाहःसत्त्वमात्रात्मकंत्रयम् ॥ भवन्तिबलिनोऽधृष्याविपक्षाणांनसंशयः॥
॥१४॥ तस्माद्देवादिवारात्रावसुरास्तुबलान्विताः ॥ ज्योत्स्नागमेचमनुजास्सन्ध्यायांपितरस्तथा ॥१५॥ ब्रह्मणस्तुशरीराणित्रिगुणोपसृतानितु ॥१७॥ चत्वा
तद्विपर्ययमासाद्यप्रयान्तिचविपर्ययम् ॥१६॥ ज्योत्स्नारात्र्यहनीसन्ध्याचत्वार्येतानिवैप्रभोः ॥ तदन्धकारेक्षुत्क्षामानसृजद्भगवानजः ॥ विरूपान्श्मश्रुलान
र्येतान्यथोत्पाद्यतनुमन्यांप्रजापतिः ॥ रजस्तमोमयींरात्रौजगृहेक्षुत्तृडन्वितः ॥ १८ ॥ खादामइतियेचोचुस्तेयक्षायक्षणाद्द्विज ॥ २० ॥ तान्दृष्ट्वाह्यप्रियेणास्य
तुमारब्धास्तेचतांतनुम् ॥ १९ ॥ रक्षामइतितेभ्योऽन्येयऊचुस्तेतुराक्षसाः ॥ सर्पणात्तेऽभवन्सर्पाहीनत्वादहयःस्मृताः ॥ सर्पान्दृष्ट्वाततःक्रोधात्क्रोधात्मा
केशाःशीर्यन्तवेधसः ॥ समारोहणहीनाश्चशिरसोब्रह्मणस्तुते ॥ २१ ॥ ध्यायतोगांततस्तस्यगन्धर्वाजज्ञिरेसता ॥ २३ ॥ जज्ञिरेपिततोवाचंगन्धर्वा
नोविनिर्ममे ॥ २२ ॥ वर्णेनकपिलेनोग्रास्तेभूताःपिशिताशनाः ॥ ततःस्वदेहतोऽन्यानिवयांसिपशवोऽसृजत् ॥ मुखतोऽजाःससर्जाथवक्षसश्चाव
स्तेनतेस्मृताः ॥ अष्टास्वेतासुसृष्टासुदेवयोनिषुसप्रभुः ॥ २४ ॥ पद्भ्यांचाश्वान्समातङ्गान्रासभान्छशकान्मृगान् ॥ २६ ॥ उष्ट्रानश्वतरांश्चैवनाना
योऽसृजत् ॥ २५ ॥ गाश्चैवोदरतोब्रह्मापार्श्वाभ्यांचविनिर्ममे ॥ एवंपश्वोषधीःसृष्ट्वाह्ययजच्चाध्वरेविभुः ॥ तस्मादादौतुकल्पस्यत्रेता
रूपाश्चजातयः ॥ ओषध्यःफलमूलिन्योरोमभ्यस्तस्यजज्ञिरे ॥ २७ ॥ एतान्ग्राम्यान्पशूनाहुरारण्यांश्चनिबोधमे ॥ २९ ॥ श्वापदंद्विखुरंहस्तीवानराः
युगमुखेतदा ॥ २८ ॥ गौरजःपुरुषोमेषोह्यश्वाश्वतरगर्दभाः ॥ गायत्रीश्चतृचंचैवत्रिवृत्सामरथन्तरम् ॥ अग्निष्टोमंचयज्ञानांनिर्ममेप्रथमा
पक्षिपंचमाः ॥ औदकाःपशवःषष्ठाःसप्तमास्तुसरीसृपाः ॥ ३० ॥ बृहत्सामतथोक्थंचदक्षिणादसृजन्मुखात् ॥३२॥ सामानिजगतीच्छन्दःस्तोमंपंचदशंतथा ॥
न्मुखात् ॥३१॥ यजूंषित्रैष्टुभंछन्दःस्तोमंपचदशंतथा ॥ अनुष्टुभंसवैराजमुत्तरादसृजन्मुखात् ॥३४॥ विद्युतोऽशनिमेघा
वैरूपमतिरात्रंचनिर्ममेपश्चिमान्मुखात्॥ ३३॥ एकविंशमथर्वाणमाप्तोर्यामाणमेवच ॥ उच्चावचानिभूतानिगात्रेभ्यस्तस्यजज्ञिरे ॥ सृष्ट्वाचतुष्टयंपूर्वंदेवासुरपितॄन्प्र
श्चरोहितेन्द्रधनूंषिच ॥ वयांसिचससर्जादौकल्पस्यभगवान्विभुः ॥ ३५॥

जाः ॥ ३६ ॥ ततोऽसृजत्सभूतानिस्थावराणिचराणिच ॥ यक्षान्पिशाचान्गन्धर्वांस्तथैवाप्सरसांगणान् ॥३७॥ नरकिन्नररक्षांसिवयःपशुमृगोरगान् ॥
अव्ययंचव्ययंचैवयदिदंस्थाणुजङ्गमम् ॥ ३८ ॥ तेषांयेयानिकर्माणिप्राक्सृष्टेःप्रतिपेदिरे ॥ तान्येवप्रतिपद्यन्तेसृज्यमानाःपुनःपुनः ॥ ३९ ॥ हिंस्राहिं
स्नेमृदुक्रूरेधर्माधर्मावृतानृते ॥ तद्भाविताःप्रपद्यन्तेतस्मात्तत्तस्यरोचते ॥ ४० ॥ इन्द्रियार्थेषुभूतेषुशरीरेषुचसप्रभुः ॥ नानात्वंविनियोगंचधातैवव्यद
धात्स्वयम् ॥ ४१ ॥ नामरूपंचभूतानांकृत्यानांचप्रपञ्चनम् ॥ वेदशब्देभ्यएवादौदेवादीनांचकारसः ॥ ४२ ॥ ऋषीणांनामधेयानियाश्चदेवेषुसृष्ट
यः ॥ शर्वर्यन्तेप्रसूतानामन्येषांचददातिसः ॥ ४३ ॥ यथर्त्तावृतुलिङ्गानिनानारूपाणिपर्यये ॥ दृश्यन्तेतानितान्येवतथाभावायुगादिषु ॥ ४४ ॥ एवं
विधाःसृष्टयस्तुब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः ॥ शर्वर्यन्तेप्रबुद्धस्यकल्पेकल्पेभवन्तिवै ॥ ४५ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेसृष्टिप्रकरणेपञ्चचत्वारिंशोऽध्या
यः ॥ ४५ ॥ ॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥ ॥ अर्वाक्स्रोतस्तुकथितोभवतायस्तुमानुषः ॥ ब्रह्मन्विस्तरतोब्रूहिब्रह्मासमसृजद्यथा ॥ १ ॥ यथाचवर्णानसृज
द्यद्गुणांश्चमहामते ॥ यच्चयेषांस्मृतंकर्मविप्रादीनांवदस्वतत् ॥ २ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ब्रह्मणःसृजतः पूर्वंसत्याभिध्यायिनस्तथा ॥ मिथुनानां
सहस्रंतुमुखात्सोऽथासृजन्मुने ॥ ३ ॥ जातास्तेह्युपपद्यन्तेसत्त्वोद्रिक्ताःस्वतेजसः ॥ सहस्रमन्यद्वक्षस्तोमिथुनानांससर्जह ॥ ४ ॥ तेसर्वेरजसो
द्रिक्ताःशुष्मिणश्चाप्यमर्षिणः ॥ ससर्जान्यत्सहस्रंतुद्वंद्वानामूरुतःपुनः ॥ ५ ॥ रजस्तमोभ्यामुद्रिक्ताईहाशीलास्तुतेस्मृताः ॥ पद्भ्यांसहस्रमन्यच्चमि
थुनानांससर्जह ॥६॥ उद्रिक्तास्तमसासर्वेनिःश्रीकाह्यल्पचेतसः ॥ ततःसंहर्षमाणास्तेद्वन्द्वोत्पन्नास्तुप्राणिनः ॥७॥ अन्योन्यंहृच्छयाविष्टामैथुनायो
पचक्रमुः ॥ ततःप्रभृतिकल्पेऽस्मिन्मिथुनानांहिसम्भवः ॥८॥ मासिमास्यार्तवंयत्तुनतदासीत्तुयोषिताम् ॥ तस्मात्तदानसुषुवुःसेवितैरपिमैथुनैः ॥९॥
आयुषोन्तेप्रसूयन्तेमिथुनान्येवताःसकृत् ॥ (कुलिकंकुलिकाचैवउत्पद्यंतेमुमूर्षताम्)॥ ततःप्रभृतिकल्पेऽस्मिन्मिथुनानांहिसम्भवः ॥१०॥ ध्यानेन
मनसातासांप्रजानांजायतेसकृत् ॥ शब्दादिर्विषयःशुद्धःप्रत्येकंपंचलक्षणः ॥ ११ ॥ इत्येषामानुषीसृष्टिर्यापूर्वंवैप्रजापतेः ॥ तस्यान्ववायसम्भूता
यैरिदंपूरितंजगत् ॥ १२ ॥ सरित्सरःसमुद्रांश्चसेवन्तेपर्वतानपि ॥ तास्तदाह्यल्पशीतोष्णायुगेतस्मिंश्चरन्तिवै ॥ १३ ॥ तृप्तिंस्वाभाविकींप्राप्ताविषये
षुमहामते ॥ नतासां प्रतिघातोऽस्तिनद्वेषोनापिमत्सरः ॥ १४ ॥पर्वतोदधिसेविन्योह्यनिकेतास्तुसर्वशः ॥ तावैनिष्कामचारिण्योनित्यंमुदितमा
नसाः ॥ १५ ॥ पिशाचोरगरक्षांसितथामत्सरिणोजनाः ॥ पशवः पक्षिणश्चैवनक्रामत्स्याःसरीसृपाः ॥ १६ ॥ अवारकाह्यण्डजावातेह्यधर्मप्रसूत
यः ॥ नमूलफलपुष्पाणिनार्तवावत्सराणि च ॥ १७ ॥ सर्वकालसुखःकालोनात्यर्थंघर्मशीतता ॥ कालेनगच्छतातेषांपित्रासिद्धिरजायत ॥ १८ ॥

इच्छतांचतथायासोमनसःसमजायत ॥ अपांसौक्ष्म्यंतत ॥ १९ ॥
ततश्चतेषांपूर्वाह्णेमध्याह्नेचवितृप्तता ॥ पुनस्तथेच्छतांतृप्तिरनायासेनसाभवत् ॥ १९ ॥ इच्छतांचतथायासोमनसःसमजायत ॥ अपांसौक्ष्म्यंतत
स्तासांसिद्धिर्नाम्नारसोल्लसा ॥२०॥ समजायतचैवान्यासर्वकामप्रदायिनी ॥ असंस्कार्यैःशरीरैश्चप्रजास्ताःस्थिरयौवनाः ॥२१॥ तासांविनातुसं
कल्पंजायन्तेमिथुनाःप्रजाः ॥ समंजन्मचरूपंचम्रियन्तेचैवताःसमम् ॥ २२ ॥ अनिच्छाद्वेषसंयुक्तावर्तन्तेतुपरस्परम् ॥ तुल्यरूपायुषःसर्वाअधमो
त्तमतांविना ॥ २३ ॥ चत्वारितुसहस्राणिवर्षाणांमानुषाणितु ॥ आयुःप्रमाणंजीवन्तिनचक्लेशाद्विपत्तयः ॥२४॥ क्वचित्क्वचित्पुनःसाभूत्क्षितिर्भाग्ये
नसर्वशः ॥ कालेनगच्छतानाशमुपयान्तियथाप्रजाः ॥ २५ ॥ तथाताः क्रमशोनाशंजग्मुःसर्वत्रसिद्धयः ॥ तासुसर्वासुनष्टासुनभसःप्रच्युता
रसाः ॥ २६ ॥ पयसःकल्पवृक्षास्तेसंभूतागृहसंस्थिताः ॥ सर्वप्रत्युपभोगाश्चतासांतेभ्यःप्रजायत ॥ २७ ॥ वर्तयन्तिस्मतेभ्यस्तास्त्रेतायुगमुखे
तदा ॥ ततःकालेनवैरागस्तासामाकस्मिकोऽभवत् ॥ २८ ॥ मासिमास्यार्तवोत्पत्त्यागर्भोत्पत्तिःपुनःपुनः ॥ रागोत्पत्त्याततस्तासांवृक्षास्तेगृहसं
स्थिताः ॥ २९ ॥ प्रणेशुरपरेचासंश्चतुःशाखामहीरुहाः ॥ वस्त्राणिचप्रसूयन्तेफलेष्वाभरणानिच ॥ ३० ॥ तेष्वेवजायतेतेषांगन्धवर्णरसान्वि
तम् ॥ अमाक्षिकंमहावीर्यंपुटकेपुटकेमधु ॥ ३१ ॥ तेनतावर्तयन्तिस्ममुखेत्रेतायुगस्यवै ॥ ततःकालान्तरेणैवपुनर्लोभान्वितास्तुताः ॥ ३२ ॥
वृक्षास्ताःपर्यगृह्णन्तममत्वाविष्टचेतसः ॥ नेशुस्तेनापचारेणतेहितासांमहीरुहाः ॥ ३३ ॥ (मूलेषुचापरंवासंचक्रुःशालामहीरुहाम् ॥) ततोद्वन्द्वा
न्यजायन्तशीतोष्णक्षुन्मुखानिवै ॥ तास्तद्द्वन्द्वोपघातार्थंचक्रुःपूर्वंपुराणितु ॥ ३४ ॥ मरुधन्वसुदुर्गेषुपर्वतेषुदरीषुच ॥ संश्रयन्तिंचदुर्गाणिवार्क्षंपार्व
तमौदकम् ॥ ३५ ॥ कृत्रिमंचतथादुर्गंमित्वामित्वात्मनोंगुलैः ॥ मानार्थानिप्रमाणानितास्तुपूर्वंप्रचक्रिरे ॥ ३६ ॥ परमाणुःपरंसूक्ष्मंत्रसरेणुर्महीं
रजः ॥ वालाग्रंचैवलिक्षांचयूकांचाथयवोदरम् ॥ ३७ ॥ क्रमादष्टगुणान्याहुर्यवानष्टौतथांगुलम् ॥ षडंगुलंपदंतच्चवितस्तिर्द्विगुणंस्मृतम् ॥ ३८ ॥
द्वेवितस्तीतथाहस्तोब्राह्म्यतीर्थादिवेष्टितः ॥ चतुर्हस्तंधनुर्दण्डोनाडिकायुगमेवच ॥ ३९ ॥ क्रोशोधनुःसहस्रेद्वेगव्यूतिस्तच्चतुर्गुणम् ॥ प्रोक्तंचयोजनं
प्राज्ञैःसंख्यानार्थमिदंपरम् ॥ ४० ॥ चतुर्णामथदुर्गाणांस्वसमुत्थानित्रीणितु ॥ चतुर्थंकृत्रिमंदुर्गंतच्चक्रुर्यत्नतस्तुवै ॥ ४१ ॥ पुरंचखेटकंचैवतद्वद्द्रोणी
मुखंद्विज ॥ शाखानगरकंचापितथाखर्वटकंद्रुमी ॥ ४२ ॥ ग्रामसंघोषविन्यासंतेषुचावसथान्पृथक् ॥ सोत्सेधवप्रकारंचसर्वतःपरिखावृतम् ॥ ४३ ॥
योजनार्द्धार्द्धविष्कम्भमष्टभागायतंपुरम् ॥ प्रागुदक्प्रवणंशस्तंशुद्धवंशबहिर्गमम् ॥ ४४ ॥ तदर्द्धेनतथाखेटंतत्पादेनचखर्वटम् ॥ न्यूनंद्रोणीमुखं
तस्मादष्टभागेनचोच्यते ॥ ४५ ॥ प्राकारपरिखाहीनंपुरंखर्वटमुच्यते ॥ शाखानगरकंचान्यन्मन्त्रिसामन्तभुक्तिमत् ॥ ४६ ॥ तथाशूद्रजन

प्रायाःस्वसमृद्धकृषीवलाः ॥ क्षेत्रोपभोग्यभूमध्येवसतिर्ग्रामसंज्ञिता ॥ ४७ ॥ अन्यस्मान्नगरादेर्याकार्यमुद्दिश्यमानवैः ॥ क्रियतेवसतिःसावैविज्ञेया
वसतिर्नरैः ॥ ४८ ॥ दुष्टप्रायोविनाक्षेत्रैःपरभूमिचरोबली ॥ ग्रामएवद्रमीसंज्ञोराजवल्लभसंश्रयः ॥ ४९ ॥ शकटारूढभाण्डैश्चगोपालैर्विपणंविना ॥
गोसमूहैस्तथाघोषोयत्रेच्छाभूमिकेतनः ॥ ५० ॥ तएवंनगरादींस्तुकृत्वावासार्थमात्मनः ॥ निकेतनानिद्वंद्वानांचक्रुश्चोपशमायवै ॥ ५१ ॥
गृहाकारायथापूर्वंतेषामासन्महीरुहाः ॥ तथासंस्मृत्यतत्सर्वंचक्रुर्वेश्मानिताःप्रजाः ॥ ५२ ॥ वृक्षस्यैवङ्गताःशाखास्तथैवंचापरागताः ॥ नताश्चै
वोन्नताश्चैवतद्वच्छाखाःप्रचक्रिरे ॥५३॥ याःशाखाःकल्पवृक्षाणांपूर्वमासन्द्विजोत्तम ॥ ताएवशाखागेहानांशालात्वंतेनतासुतत ॥ ५४ ॥ कृत्वाद्वंद्वो
पघातंतेवार्तोपायमचिंतयन् ॥ नष्टेषुमधुनासार्द्धंकल्पवृक्षेष्वशेषतः ॥ ५५ ॥ विषादव्याकुलास्तावैप्रजास्तृष्णाक्षुधार्दिताः ॥ ततःप्रादुर्बभौतासांसि
द्धिस्त्रेतामुखेतदा ॥ ५६ ॥ वार्त्तास्वसाधिताह्यन्यावृष्टिस्तासांनिकामतः ॥ तासांवृष्ट्युदकानीहयानिनिम्नगतानिवै ॥ ५७ ॥ वृष्ट्यावरुद्धैरभवन्स्रो
तःखातानिनिम्नगाः ॥ येपुरस्तादपांस्तोकाआपन्नाःपृथिवीतले ॥५८॥ ततोभूमेश्चसंयोगादोषध्यस्तास्तदाभवन् ॥ अफालकृष्टाश्चानुप्ताग्राम्यारण्या
श्चतुर्दश ॥५९॥ ऋतुपुष्पफलाश्चैववृक्षागुल्माश्चजज्ञिरे ॥ प्रादुर्भावस्तुत्रेतायामाद्योऽयमौषधस्यतु ॥६०॥ तेनौषधेनवर्तन्तेप्रजास्त्रेतायुगेमुने ॥ राग
लोभौसमासाद्यप्रजाश्चाकस्मिकौतदा ॥ ६१ ॥ ततस्ताःपर्यगृह्णन्तनदीक्षेत्राणिपर्वतान् ॥ वृक्षगुल्मौषधीश्चैवमात्सर्याच्चयथाबलम् ॥ ६२ ॥ तेनदो
षेणतानेशुरोषध्योमिषतांद्विज ॥ अग्रसद्भूर्युगपत्तास्तदोषध्योमहामते ॥६३॥ पुनस्तासुप्रनष्टासुविभ्रान्तास्ताःपुनःप्रजाः ॥ ब्रह्माणंशरणंजग्मुःक्षुधा
र्त्ताःपरमेष्ठिनम् ॥६४॥ सचापितत्त्वतोज्ञात्वातदाग्रस्तांवसुन्धराम् ॥ वत्संकृत्वासुमेरुंतुदुदोहभगवान्विभुः ॥ ६५ ॥ दुग्धेयंगौस्तदातेनसस्यानि
पृथिवीतले ॥ जज्ञिरेतानिबीजानिग्राम्यारण्यास्तुताःपुनः ॥ ६६ ॥ ओषध्यःफलपाकान्तागणाःसप्तदशस्मृताः ॥ व्रीहयश्चयवाश्चैवगोधूमाअणव
स्तिलाः ॥६७॥ प्रियङ्गवःकोविदाराःकोरदूषाःसतीनकाः ॥ माषामुद्गामसूराश्चनिष्पावाःसकुलत्थकाः ॥ ६८ ॥ आढक्यश्चणकाश्चैवशणाःसप्तदश
स्मृताः ॥ इत्येताओषधीनांतुग्राम्याणांजातयःपुरा ॥ ६९ ॥ ओषध्योयज्ञियाश्चैवग्राम्यारण्याश्चतुर्दश ॥ व्रीहयश्चयवाश्चैवगोधूमाअणवस्तिलाः
॥ ७० ॥ प्रियंगुषष्ठावैह्येतेसप्तमास्तुकुलत्थकाः ॥ श्यामाकास्त्वथनीवारायत्तिलाःसगवेधुकाः ॥७१॥ कुरुविन्दामर्कटकास्तथावेणुयवाश्चये ॥ ग्रा
म्यारण्याःस्मृताह्येताओषध्यश्चचतुर्दश ॥७२ ॥ यदाप्रसृष्टाओषध्योनप्ररोहन्तिताःपुनः ॥ ततःसतासांवृद्ध्यर्थंवार्त्तोपायंचकारह ॥७३॥ ब्रह्मास्वय
म्भूर्भगवान्हस्तसिद्धिंचकर्मजाम् ॥ ततःप्रभृत्यथौषध्यःकृष्टपच्यास्तुजज्ञिरे ॥७४॥ संसिद्धायांतुवार्तायांततस्तासांस्वयंप्रभुः ॥ मर्यादांस्थापयामासय

थान्यायंयथागुणम् ॥७५॥ वर्णानामाश्रमाणांचधर्मान्धर्मभृतांवर ॥ लोकानांसर्ववर्णानांसम्यग्धर्मार्थपालिनाम् ॥७६॥ प्राजापत्यंब्राह्मणानांस्मृतं
स्थानंक्रियावताम् ॥ स्थानमैन्द्रंक्षत्रियाणांसंग्रामेष्वपलायिनाम् ॥७७॥ वैश्यानांमारुतंस्थानंस्वधर्ममनुवर्ततताम् ॥ गांधर्वंशूद्रजातीनांपरिचर्यानुव
र्तिनाम् ॥७८॥ अष्टाशीतिसहस्राणामृषीणामूर्ध्वरेतसाम्॥स्मृतंतेषान्तुयत्स्थानंतदेवगुरुवासिनाम्॥७९॥सप्तर्षीणांतुयत्स्थानंस्मृतंतद्वैवनौकसाम्॥
प्राजापत्यंगृहस्थानांन्यासिनांब्रह्मणःक्षयम् ॥ ८० ॥ योगिनाममृतंस्थानमितिवैस्थानकल्पना ॥ ८१ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेसृष्टिप्रकरणेष
ट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥४६॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततोऽभिध्यायतस्तस्यजज्ञिरेमानसीःप्रजाः ॥ तच्छरीरसमुत्पन्नैःकार्यैस्तैःकारणैः सह॥१॥
क्षेत्रज्ञाःसमवर्तन्तगात्रेभ्यस्तस्यधीमतः ॥ तेसर्वेसमवर्त्तन्तयेमयाप्रागुदाहृताः ॥ २ ॥ देवाद्याःस्थावरांताश्चत्रैगुण्यविषयाःस्मृताः ॥ एवंभूतानिसृष्टा
निस्थावराणिचराणिच ॥ ३ ॥ यदास्यताःप्रजाःसर्वानव्यवर्द्धतधीमतः ॥ अथान्यान्मानसान्पुत्रान्सदृशानात्मनोऽसृजत् ॥ ४ ॥ भृगुंपुलस्त्यंपु
लहंक्रतुमङ्गिरसंतथा ॥ मरीचिंदक्षमत्रिंचवसिष्ठंचैवमानसम् ॥ ५ ॥ नवब्रह्मणइत्येतेपुराणेनिश्चयङ्गताः ॥ ततोऽसृजत्पुनर्ब्रह्मारुद्रंक्रोधात्मसम्भवम्॥
॥ ६ ॥ सङ्कल्पंचैवधर्मंचपूर्वेषामपिपूर्वजम् ॥ सनन्दनादयोयेचपूर्वसृष्टाःस्वयंभुवा ॥ ७॥ नतेलोकेषुसज्जन्तोनिरपेक्षाःसमाहिताः ॥ सर्वेतेऽनागतज्ञा
नावीतरागाविमत्सराः ॥ ८ ॥ तेष्वेवंनिरपेक्षेषुलोकसृष्टौमहात्मनः ॥ ब्रह्मणोऽभून्महाक्रोधस्तत्रोत्पन्नोऽर्कसन्निभः ॥ ९ ॥ अर्द्धनारीनरवपुःपुरुषोऽ
तिशरीरवान् ॥ विभजात्मानमित्युक्त्वासतदान्तर्दधेततः ॥१०॥ सचोक्तोवैपृथक्स्त्रीत्वंपुरुषत्वंतथाकरोत् ॥बिभेदपुरुषत्वंचदशधाचैकधातुसः ॥११॥
सौम्यासौम्यैस्तथाशान्तैःपुंस्त्वंस्त्रीत्वंचसप्रभुः ॥ बिभेदबहुधादेवःपुरुषैरमितैःशितैः ॥१२॥ ततोब्रह्मात्मसम्भूतंपूर्वंस्वायम्भुवंप्रभुः ॥ आत्मनःसदृशं
कृत्वाप्राजापाल्येमनुंद्विज ॥ १३ ॥ शतरूपांचतांनारींतपोनिर्धूतकल्मषाम् ॥ स्वायम्भुवोमनुर्देवःपत्नीत्वेजगृहेविभुः ॥ १४ ॥ तस्माच्चपुरुषात्पु
त्रौशतरूपाव्यजायत ॥ प्रियव्रतोत्तानपादौप्रख्यातावात्मकर्मभिः ॥ १५ ॥ कन्येद्वेचतथाकूतिंप्रसूतिंचततःपिता ॥ ददौप्रसूतिंदक्षायतथाकूतिंरुचेः
पुरा ॥ १६ ॥ प्रजापतिःसजग्राहतयोर्यज्ञःसदक्षिणः ॥ पुत्रोजज्ञेमहाभागदम्पतीमिथुनंततः ॥ १७ ॥ यज्ञस्यदक्षिणायान्तुपुत्राद्वादशजज्ञिरे ॥
यामाइतिसमाख्यातादेवाःस्वायंभुवेऽन्तरे ॥ १८ ॥ तस्यपुत्रास्तुयज्ञस्यदक्षिणायां सुभास्वराः ॥ प्रसूत्यांचतथादक्षश्चतस्रोविंशतिस्तथा ॥ १९ ॥
ससर्ज्जकन्यास्तासांचसम्यङ्नामानिमेशृणु ॥ श्रद्धालक्ष्मीर्धृतिस्तुष्टिःपुष्टिर्मेधाक्रियातथा ॥ २०॥ बुद्धिर्लज्जावपुःशान्तिःसिद्धिःकीर्तिस्त्रयोदशी ॥
पत्न्यर्थेप्रतिजग्राहधर्मोदाक्षायणीःप्रभुः ॥२१॥ ताभ्यःशिष्टायवीयस्यएकादशसुलोचनाः ॥ ख्यातिःसत्यथसम्भूतिःस्मृतिःप्रीतिस्तथाक्षमा ॥ २२ ॥

सन्ततिश्चानसूयाचऊर्जास्वाहास्वधातथा ॥ भृगुर्भवोमरीचिश्चतथाचैवाङ्गिरामुनिः ॥ २३ ॥ पुलस्त्यःपुलहश्चैवक्रतुश्चऋषयस्तथा ॥ वसिष्ठोऽत्रि
स्तथावह्निःपितरश्चयथाक्रमम् ॥२४॥ ख्यात्याद्याजगृहुःकन्यामुनयोमुनिसत्तमाः ॥ श्रद्धाकामंश्रीश्चदर्पंनियमंधृतिरात्मजम् ॥२५॥ सन्तोषंचतथा
तुष्टिर्लोभंपुष्टिरजायत ॥ मेधाश्रुतंक्रियादण्डंनयंविनयमेवच ॥२६॥ बोधंबुद्धिस्तथालज्जाविनयंवपुरात्मजम् ॥ व्यवसायंप्रजज्ञेवैक्षेमंशान्तिरसूयत
॥२७॥ सुखंसिद्धिर्यशःकीर्तिरित्येतेधर्मयोनयः ॥ कामादतिमुदंहर्षंधर्मपौत्रमसूयत ॥२८॥ हिंसाभार्यात्वधर्मस्यतस्यांजज्ञेतथानृतम् ॥ कन्याचनि
र्ऋतिस्तस्यांसुतौद्वौनरकंभयम् २९॥ मायाचवेदनाचैवमिथुनंद्वयमेतयोः ॥ तयोर्जज्ञेऽथवैमायामृत्युंभूतापहारिणम् ॥३०॥ वेदनात्मसुतंचापिदुःखंज
ज्ञेऽथरौरवात्॥मृत्योर्व्याधिजराशोकतृष्णाक्रोधाश्चजज्ञिरे ॥ ३१ ॥ दुःखोद्भवाःस्मृताह्येतेसर्वेवाधर्मलक्षणाः ॥ नैषांभार्यास्तिपुत्रोवासर्वेतेह्यूर्ध्वरेतसः
॥३२॥ निर्ऋतिश्चतथाचान्यामृत्योर्भार्याभवन्मुने ॥ अलक्ष्मीर्नामतस्यांचमृत्योःपुत्राश्चतुर्दश ॥३३॥ अलक्ष्मीपुत्रकाह्येतेमृत्योरादेशकारिणः॥विना
शकालेषुनरान्भजन्त्येतेशृणुष्वतान् ॥ ३४ ॥ इन्द्रियेषुदशस्वेतेतथामनसिचस्थिताः ॥ स्वेस्वेनरंस्त्रियंवापिविषयेयोजयन्तिहि ॥ ३५ ॥ अथेन्द्रि
याणिचाक्रम्यरागक्रोधादिभिर्नरान् ॥ योजयन्तियथाहानिंयान्त्यधर्मादिभिर्द्विज ॥ ३६ ॥ अहङ्कारगताश्चान्येतथान्येबुद्धिसंस्थिताः ॥ विनाशा
यनरस्त्रीणांयतन्तेमोहसंश्रिताः ॥ ३७ ॥ तथैवान्योगृहेपुंसांदुःसहोनामविश्रुतः ॥ क्षुत्क्षामोऽधोमुखोनग्नश्चीरीकाकसमस्वनः ॥ ३८ ॥ ससर्वान्खा
दितुंसृष्टोब्रह्मणातमसोनिधिः ॥ दंष्ट्राकरालमत्यर्थंविवृतास्यंसुभैरवम् ॥ ३९॥ तमत्तुकाममाहेदंब्रह्मालोकपितामहः ॥ सर्वब्रह्ममयःशुद्धःकारणंजगतोऽ
व्ययः ॥४०॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ नात्तव्यंतेजगदिदंजहिकोपंशमंव्रज ॥ त्यजैनांतामसींवृत्तिमपास्यरजसःकलाम् ॥ ४१ ॥ ॥ दुःसहउवाच ॥ ॥
क्षुत्क्षामोऽस्मिजगन्नाथपिपासुश्चापिदुर्बलः ॥ कथंतृप्तिमियांनाथभवेयंबलवान्कथम् ॥ कश्चाश्रयोममाख्याहिवर्तेयंयत्रनिर्वृतः ॥ ४२ ॥ ॥ ब्रह्मो
वाच ॥ ॥ तवाश्रयोगृहंपुंसांजनश्चाधार्मिकोबलम् ॥ पुष्टिर्नित्यक्रियाहान्याभवान्वत्सगमिष्यति ॥ ४३ ॥ लूताःस्फोटाश्चतेवस्त्रमाहारंचददामि
ते ॥ क्षुतंकीटावपन्नंचतथाश्वभिरवेक्षितम् ॥ ४४॥ भग्नभाण्डगतंतद्वन्मुखवातोपशामितम् ॥ उच्छिष्टापक्वमस्विन्नमवलीढमसंस्कृतम् ॥ ४५ ॥ भग्ना
सनस्थितैर्भुक्तमासन्नागतमेवच ॥ विदिङ्मुखंसन्ध्ययोश्चनृत्यवाद्यस्वनाकुलम् ॥ ४६ ॥ उदक्योपहतंभुक्तमुदक्याद्दृष्टमेवच ॥ यच्चोपघातवत्किंचि
द्भक्ष्यंपेयमथापिवा ॥ ४७ ॥ एतानितवपुष्ट्यर्थमन्यच्चापिददामिते ॥ अश्रद्धयाहुतंदत्तमस्नातैर्यदवज्ञया ॥ ४८ ॥ यन्नाम्बुपूर्वकंक्षिप्तमना[illegible]मीकृतमे
वच ॥ त्यक्तुमाविष्कृतंयत्तुदत्तंचैवातिविस्मयात् ॥ ४९ ॥ दुष्टंक्रुद्धार्तदत्तंचयक्ष्मन्प्राप्स्यसितत्फलम् ॥ यच्चपौनर्भवः किंचित्करोत्या[illegible]मकंक्र

मम् ॥ ५० ॥ यच्चपौनर्भवायोषित्तद्यक्ष्मंस्तवतृप्तये ॥कन्याशुल्कोपधानायसमुपास्तेधनक्रियाः ॥५१॥ तथैवयक्ष्मन्पुष्ट्यर्थमसच्छास्त्रक्रियाश्रयाः ॥
यच्चार्थनिर्वृतौकिंचिदधीतंयन्नसत्यतः ॥ ५२ ॥ तत्सर्वंतवकामांश्चददामितवसिद्धये ॥ गुर्विण्यभिगमेसन्ध्यानित्यकार्यव्यतिक्रमे ॥ ५३ ॥ अस
च्छास्त्रक्रियालापदूषितेषुचदुःसह ॥ तवाभिभवसामर्थ्यंभविष्यतिसदानृषु ॥ ५४ ॥ पङ्क्तिभेदेवृथापाकेपाकभेदेतथाकृते ॥ नित्यंचगेहकलहेभवि
तावसतिस्तव ॥ ५५ ॥ अपोष्यमाणेचतथाभृत्यगोवाहनादिके ॥ असन्ध्याभ्युक्षितागारेकालेत्वत्तोभयंनृणाम् ॥ ५६ ॥ नक्षत्रग्रहपीडासुत्रिवि
धोत्पातदर्शने ॥ अशान्तिकपरान्यक्ष्मन्नरानभिभविष्यसि ॥ ५७ ॥ वृथोपवासिनोमर्त्याद्यूतस्त्रीषुसदारताः ॥ त्वद्भाषणोपकर्त्तारोवैडालव्रति
काश्रये ॥ ५८ ॥ अब्रह्मचारिणाधीतमिज्याचाविदुषाकृता ॥ तपोवनेग्राम्यभुजांतथैवानिर्जितात्मनाम् ॥ ५९ ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशांशूद्राणांच
स्वकर्मतः ॥ परिच्युतानांयाचेष्टापरलोकार्थमीप्सताम् ॥ ६० ॥ तस्याश्चयत्फलंसर्वंतत्तेयक्ष्मन्भविष्यति ॥ अन्यच्चतेप्रयच्छामिपुष्ट्यर्थंसंनिबो
धतत् ॥ ६१ ॥ भवतोवैश्वदेवान्तेनामोच्चारणपूर्वकम् ॥ एतत्तवेतिदास्यन्तिभवतोबलिमूर्ज्जितम् ॥ ६२ ॥ यः संस्कृताशीविधिवच्छुचिरन्तस्त
थाबहिः ॥ अलोलुपोजितस्त्रीकस्तद्गेहमपवर्जय ॥ ६३ ॥ पूज्यन्तेहव्यकव्याभ्यांदेवताःपितरस्तथा ॥ जामयोऽतिथयश्चापितद्गेहंयक्ष्मवर्जय ॥
॥ ६४ ॥ यत्रमैत्रीगृहेबालवृद्धयोषिन्नरेषुच ॥ तथास्वजनवर्गेषु गृहंतच्चापिवर्जय ॥६५॥ योषितोऽभिरतायत्रनबहिर्गमनोत्सुकाः ॥ लज्जान्विताः
सदागेहेयक्ष्मंस्तत्परिवर्जय ॥६६॥ वयःसम्बंधयोग्यानिशयनान्यशनानिच ॥ यत्रगेहेत्वयायक्ष्मंस्तद्वर्ज्यंवचनान्मम॥६७॥ यत्रकारुणिकानित्यंसा
धुकर्मण्यवस्थिताः ॥ सामान्योपस्करैर्युक्तास्त्यजेथायक्ष्मतद्गृहम् ॥ ६८ ॥ यत्रासनस्थास्तिष्ठत्सुगुरुवृद्धद्विजातिषु ॥ नतिष्ठन्तिगृहंतच्चवर्ज्यंयक्ष्मं
स्त्वयासदा ॥ ६९ ॥ तरुगुल्मादिभिर्द्वारंनविद्धंयस्यवेश्मनः ॥ मर्मभेदोनवापुंसस्तच्छ्रेयोभवनंनते ॥ ७० ॥ देवतापितृभृत्यानामतिथीनांचवर्त
नम् ॥ यस्यावशिष्टेनान्नेनपुंसस्तस्यगृहंत्यज ॥ ७१ ॥ सत्यवाक्यान्क्षमाशीलानहिंस्रान्नानुतापिनः ॥ पुरुषानीदृशान्यक्ष्मंस्त्यजेथाश्चानसूय
कान् ॥७२॥ भर्तृशुश्रूषणेयुक्तामसत्स्त्रीसङ्गवर्जिताम् ॥ कुटुम्बभर्तृशेषान्नपुष्टांचत्यजयोषितम् ॥ ७३ ॥ यजनाध्ययनाभ्यासदानासक्तमतिंसदा ॥
याजनाध्यापनादानकृतवृत्तिंद्विजंत्यज ॥ ७४ ॥ दानाध्ययनयज्ञेषुसदोद्युक्तंचदुःसह ॥ क्षत्रियंत्यजसच्छुल्कशस्त्राजीवात्तवेतनम् ॥ ७५ ॥ त्रिभिः
पूर्वगुणैर्युक्तंपाशुपाल्यवणिज्ययोः ॥ कृषेश्चावाप्तवृत्तिंचत्यजवैश्यमकल्मषम् ॥ ७६ ॥ दानेज्याद्विजशुश्रूषातत्परंयक्ष्मसंत्यज ॥ शूद्रंचब्राह्मणादीनां
शुश्रूषावृत्तिपोषकम् ॥ ७७ ॥ श्रुतिस्मृत्यविरोधेनकृतवृत्तिर्गृहेगृही ॥ यत्रतत्रचतत्पत्नीतस्यैवानुगतात्मिका ॥ ७८ ॥ यत्रपुत्रोगुरोःपूजांदेवानांच

थापतुः ॥ पत्नीचभर्तुःकुरुतेतत्रालक्ष्मीभयंकुतः ॥ ७९ ॥ सदानुलिप्तंसन्ध्यासुगृहमम्बुसमुक्षितम् ॥ कृतपुष्पबलिंयक्ष्मनत्वंशक्तोषिवीक्षितुम् ॥
॥ ८० ॥ भास्कराद्दृष्टशय्यानिनित्याग्निसंसलिलानिच ॥ सूर्यावलोकदीपानिलक्ष्म्यागेहानिभाजनम् ॥ ८१ ॥ यत्रोक्षाचन्दनंवीणाआदर्शोमधुस
र्पिषी ॥ विषाज्यताम्रपात्राणितद्गृहंनतवाश्रयः ॥ ८२ ॥ यत्रकण्टकिनोवृक्षायत्रनिष्पाववल्लरी ॥ भार्यापुनर्भूर्वल्मीकस्तद्यक्ष्मतवमन्दिरम् ॥८३॥
यस्मिन्गृहेनराःपंचस्त्रीत्रयंतावतीश्चगाः ॥ अन्धकारेन्धनाग्निश्चतद्गृहंवसतिस्तव ॥ ८४ ॥ एकच्छागंद्विबालेयंत्रिगवंपञ्चमाहिषम् ॥ षडश्वंसप्तमात
ङ्गंगृहंयक्ष्माशुशोषय ॥८५॥ कुद्दालदात्रपिटकंतद्वत्स्थाल्यादिभाजनम् ॥ यत्रतत्रैवक्षिप्तानितवदद्युःप्रतिश्रयम् ॥८६॥ मुशलोलूखलेस्त्रीणामास्यात
द्वदुदुम्बरे ॥ अवस्करेमन्त्रणंचयक्ष्मतदुपकृत्तव ॥ ८७ ॥ लंघ्यन्तेयत्रधान्यानिपक्वापक्वानिवेश्मनि ॥ तद्वच्छास्त्राणितत्रत्वंयथेष्टंचरदुःसह ॥ ८८ ॥
स्थालीपिधानेयत्राग्निर्दत्तोदर्व्वीफलेनवा॥गृहेतत्रहिरिष्टानामशेषाणांसमाश्रयः ॥८९॥ मानुषास्थिगृहेयत्रदिवारात्रंमृतस्थितिः॥ तत्रयक्ष्मतवावासस्त
थान्येषांचरक्षसाम्॥९०॥अदत्त्वाभुञ्जतेयेवैबन्धोःपिण्डंतथोदकम् ॥सपिण्डान्सोदकांश्चैवतत्कालेतान्नरान्भज ॥९१॥ यत्रपद्ममहापद्मौसुरभिर्मोदका
शिनी॥वृषभैरावतौयत्रकल्प्यंतेतद्गृहंत्यज ॥९२॥अशस्त्रादेवतायत्रसशस्त्राश्चाहवंविना ॥ कल्प्यन्तेमनुजैरर्च्यास्तत्परित्यजमन्दिरम् ॥९३॥ पौरजान
पदैर्यत्रप्राक्प्रसिद्धमहोत्सवाः ॥ क्रियंते पूर्ववद्गेहेनत्वंतत्रगृहेचर ॥ ९४ ॥ शूर्पवातघटाम्भोभिःस्नानंवस्त्राम्बुविप्रुषैः ॥ नखाग्रसलिलैश्चैवतान्याहिहत
लक्षणान् ॥ ९५ ॥ देशाचारान्समयाञ्ज्ञातिधर्मंजपंहोमंमङ्गलंदेवतेष्टिम् ॥ सम्यक्छौचंविधिवल्लोकवादान्पुंसस्त्वयाकुर्वतोमाऽस्तुसङ्गः ॥ ९६ ॥
मार्कण्डेयउवाच ॥ इत्युक्त्वादुःसहंब्रह्मातत्रैवान्तरधीयत ॥ चकारशासनंसोऽपितथापंकजजन्मनः ॥ ९७ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेयक्ष्मानुशा
सनंनामसप्त चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ दुःसहस्याभवद्भार्यानिर्माष्टिर्नामनामतः ॥ जाताकलेस्तुभार्यायामृतौचाण्डाल
दर्शनात् ॥ १ ॥ तयोरपत्यान्यभवञ्जगद्व्यापीनिषोडश ॥ अष्टौकुमाराःकन्याश्चतथाष्टावतिभीषणाः ॥२॥ दन्ताकृष्टिस्तथोक्तिश्चपरिवर्तस्तथापरः॥
अङ्गध्रुक्छकुनिश्चैवगण्डप्रान्तरतिस्तथा ॥ ३ ॥ गर्भहासस्यहाचान्यः कुमारास्तनयास्तयोः ॥ कन्याश्चान्यास्तथैवाष्टौतासांनामानिमेशृणु ॥ ४ ॥
नियोजिकावैप्रथमातथैवान्याविरोधिनी॥ स्वयंहारकरीचैवभ्रामणीऋतुहारिका ॥ ५ ॥ स्मृतिबीजहरीचान्येतयोःकन्येसुदारुणे ॥ विद्वेषण्यष्टमीना
मकन्यालोकभयावहा॥६॥एतासांकर्मवक्ष्यामिरोषप्रशमनंचयत्॥अष्टम्यांचकुमाराणांश्रूयतांद्विजसत्तम ॥ ७॥ दन्ताकृष्टिःप्रसूतानांबालानांदशन
स्थितः ॥ करोतिदंतसंघर्षंचिकीर्षुर्दुःसहागमम् ॥८॥ तस्योपशमनंकार्य्यंसुप्तस्यसितसर्षपैः ॥ शयनस्योपरिक्षिप्तैर्मानुषैर्दशनोपरि ॥ ९ ॥ सौवर्च

लौपधीस्नानात्तथासच्छास्त्रकीर्त्तनात् ॥ उष्ट्रकण्टकगङ्गास्थिक्षौमवस्त्रविधारणात्॥१०॥तिष्ठत्यन्यकुमारस्तुतथास्त्वित्यसकृद्ब्रुवन् ॥ शुभाशुभेनृणां
युङ्क्तेतथोक्तिस्तत्स्वनान्यथा ॥ ११ ॥ तस्मादुदुष्टमङ्गल्यंवक्तव्यंपण्डितैः सदा ॥ दुष्टेश्रुतेतथैवोक्तेकीर्त्तनीयोजनार्दनः ॥ १२ ॥ चराचरगुरुर्ब्रह्मा
यायस्यकुलदेवता ॥ अन्यगर्भेपरान्गच्छन्सदैवपरिवर्तयन् ॥ १३ ॥ रतिमाप्नोतिवाक्यंचविवक्षोरन्यदेवयत् ॥ परिवर्त्तकसंज्ञोऽयंतस्यापिसितसर्षे
पैः ॥ १४ ॥ रक्षोघ्नमन्त्रजप्यैश्वरक्षांकुर्वीततत्त्ववित् ॥ अन्यश्चानिलवन्नृणामङ्गेषुस्फुरणोदितम् ॥ १५ ॥ शुभाशुभंसमाचष्टेकुशैस्तस्याङ्गताड
नम् ॥ काकादिपक्षिसंस्थोऽन्यःश्वादेरंगगतोऽपिवा ॥ १६ ॥ शुभाशुभंचशकुनिःकुमारोऽन्योब्रवीतिवै ॥ तत्रापिदुष्टेव्याक्षेपःप्रारम्भत्यागएवच
॥१७॥ शुभेद्रुततरंकार्यमितिप्राहप्रजापतिः ॥ गण्डान्तेषुस्थितश्चान्योमुहूर्तार्द्धंद्विजोत्तम ॥ १८ ॥ सर्वारंभान्कुमारोऽत्तिशमंतस्यनिशामय ॥ वि
प्रोत्त्यादेवतास्तुत्यामूलोत्खातेनचद्विज ॥ १९ ॥ गोमूत्रसर्षपस्नानैस्तद्दक्षग्रहपूजनैः ॥ पुनश्चधर्मोपनिषत्करणैःशास्त्रदर्शनैः ॥२०॥ अवज्ञयाजन्म
नश्चप्रशमंयातिगण्डवान् ॥ गर्भेस्त्रीणांतथाऽन्यस्तुकललाशीसुदारुणः ॥२१॥ तस्यरक्षासदाकार्यांनित्यंशौचनिषेवणात् ॥ प्रसिद्धमन्त्रलिखनाच्छ
स्तमाल्यादिधारणात्॥२२॥विशुद्धगेहावसनादनायासाच्चवैद्विज ॥ तथैवसस्यहाचान्यःसस्यर्द्धिमुपहन्तियः॥२३॥तस्यापिरक्षांकुर्वीतजीर्णोपानद्वि
धारणात् ॥ तथापसव्यगमनाच्चण्डालस्यप्रवेशनात् ॥२४॥ बहिर्बलिप्रदानाच्चसोमाम्बुपरिकीर्तनात् ॥ परदारपरद्रव्यहरणादिषुमानवान् ॥ २५ ॥
नियोजयतिचैवान्याकन्यासाचनियोजिका ॥ तस्याःपवित्रपठनात्क्रोधलोभादिवर्जनात् ॥ २६ ॥ नियोजयतिमामेपविरोधाच्चविवर्जनात् ॥ आक्रु
ष्टोऽन्येनमन्येतताडितोवानियोजिका ॥ २७ ॥ नियोजयत्येनमितिनगच्छेत्तद्वशंबुधः ॥ परदारादिसंसर्गेचित्तमात्मानमेवच ॥ २८ ॥ नियोज
यत्यत्रसामामितिप्राज्ञोविचिन्तयेत् ॥ विरोधंकुरुतेचान्यादम्पत्योःप्रीयमाणयोः ॥ २९ ॥ बन्धूनांसुहृदांपित्रोःपुत्रैःसावर्णिकैश्चया ॥ विरोधिनी
सातद्रक्षांकुर्वीतबलिकर्मणा ॥ ३० ॥ तथातिवादसहनाच्छास्त्राचारनिषेवणात् ॥ धान्यंखलाद्गृहाद्गोष्ठात्पयःसर्पिस्तथापरा ॥ ३१ ॥ समृद्धिमृद्धिम
द्द्रव्यादपहन्तिचकन्यका ॥ सास्वयंहारिकेत्युक्तासदान्तर्धानतत्परा ॥ ३२ ॥ महानसादर्द्धसिद्धमन्नागारस्थितंतथा ॥ परिविष्यमाणंचसदासार्द्धंभु
ङ्क्तेचभुञ्जता ॥ ३३ ॥ उच्छेषणंमनुष्याणांहरत्यन्नंचदुर्हरा ॥ कर्मान्तागारशालाभ्यः सिद्धर्द्धिंहरतिद्विज ॥ ३४ ॥ गोस्त्रीस्तनेभ्यश्चपयःक्षीरहारी
सदैवसा ॥ दध्नोघृतंतिलात्तैलंसुरागारात्तथासुराम् ॥ ३५ ॥ रागंकुसुम्भकादीनांकार्पासात्सूत्रमेवच ॥ सास्वयंहारिकानामहरत्यविरतंद्विज ॥ ३६ ॥
कुर्याच्छिखण्डिनोद्वंद्वंरक्षार्थंकृत्रिमांस्त्रियम् ॥ रक्षाश्चैवगृहेलेख्यावर्ज्याचोच्छिष्टतातथा ॥ ३७ ॥ होमाग्निदेवताधूपभस्मनाचपरिष्क्रिया ॥ कार्या

क्षीरादिभाण्डानामेवंतद्रक्षणंस्मृतम् ॥ ३८ ॥ उद्वेगंजनयत्यन्याएकस्थाननिवासिनः ॥ पुरुषस्यतुयाप्रोक्ताभ्रामणीसातुकन्यका ॥ ३९ ॥ तस्याथर
क्षांकुर्वीतविक्षिप्तैःसितसर्षपैः ॥ आसनेशयनेचोर्व्यांयत्रास्तेसतुमानवः ॥ ४० ॥ चिन्तयेच्चनरःपापामामेषादुष्टचेतना ॥ भ्रामयत्यसकृज्जप्यं
भुवःसूक्तंसमाधिना ॥ ४१ ॥ स्त्रीणांपुष्पंहरत्यन्याप्रवृत्तंसातुकन्यका ॥ तथाप्रवृत्तंसाज्ञेयादुःसहाऋतुहारिका ॥ ४२ ॥ कुर्वीततीर्थदेवौकश्चैत्य
पर्वतसानुषु ॥ नदीसङ्गमखातेषुस्नपनंतत्प्रशान्तये ॥ ४३ ॥ मन्त्रविद्भूततत्त्वज्ञःपर्वसूषसिचद्विज ॥ (तेषांतुपूजनंकार्यंधूपवत्युपहारकैः) ॥ चिकि
त्साज्ञश्चवैद्यः संप्रयुक्तैर्वरौषधैः ॥ ४४ ॥ स्मृतिंचापहरत्यन्या (प्रवृत्तांसातुकन्यका ॥ अथाप्रवृत्तासाज्ञेया) नृणांसास्मृतिहारिका ॥ ४५ ॥
विविक्तदेशसेवित्वात्तस्याश्चोपशमोभवेत् ॥ बीजापहारिणीचान्यास्त्रीपुंसोरतिभीषणा ॥ मेध्यान्नभोजनैः स्नानैस्तस्याश्चोपशमोभवेत् ॥ ४६ ॥
दारुणासादुराचाराद्दारुणंकुरुतेभयम् ॥ तत्प्रशांत्यैप्रकुर्वीतद्विजानामर्चनंशुभम् ॥ ४७ ॥ अष्टमीद्वेषणीनामकन्यालोकभयावहा ॥ याकरो
तिजनद्विष्टंनरंनारीमथापिवा ॥ ४८ ॥ मधुक्षीरघृताक्तांस्तुशान्त्यर्थंहोमयेत्तिलान् ॥ कुर्वीतमित्रविन्दांचतथेष्टिंतत्प्रशान्तये ॥ ४९ ॥ एतेषांतुकुमा
राणांकन्यानांद्विजसत्तम ॥ अष्टत्रिंशदपत्यानितेषांनमानिमेशृणु ॥५०॥ दन्ताकृष्टेरभूत्कन्याविजल्पाकलहातथा ॥ अवज्ञानृतदुष्टोक्तिर्विजल्पातत्प्र
शान्तये ॥ ५१ ॥ तामेवचिन्तयेत्प्राज्ञःप्रयतश्चगृहीभवेत् ॥ कलहाकलहंगेहेकरोत्यविरतंनृणाम् ॥ ५२ ॥ कुटुम्बनाशहेतुःसातत्प्रशान्तिंनिशामय ॥
दूर्वांकुरान्मधुघृतक्षीराक्तान्बलिकर्मणि ॥५३॥ विक्षिपेज्जुहुयाच्चैवानलंमित्रंचकीर्तयेत् ॥ भूतानांमातृभिःसार्द्धंबालकानांतुशान्तये ॥ ५४॥ विद्यानां
तपसांचैवसंयमस्ययमस्यच ॥ कृष्यांवाणिज्यलाभेचशान्तिंकुर्वन्तुमेसदा ॥५५॥ पूजिताश्चयथान्यायंतुष्टिंगच्छन्तुसर्वशः॥ कूष्माण्डायातुधानाश्च
येचान्येगणसंज्ञिताः ॥ ५६ ॥ महादेवप्रसादेनमहेश्वरमतेनच ॥ सर्वएतेनृणांनित्यंतुष्टिमाशुव्रजन्तुते ॥ ५७ ॥ तुष्टाःसर्वंनिरस्यन्तुदुष्कृतंदुरनुष्ठि
तम् ॥ महापातकजंसर्वंयच्चान्यद्विघ्नकारणम् ॥ ५८॥ तेषामेवप्रसादेनविघ्नानश्यन्तुसर्वशः ॥ उद्वाहेषुचसर्वेषुवृद्धिकर्मसुचैवहि ॥ ५९ ॥ पुण्यानुष्ठा
नयोगेषुगुरुदेवार्चनेषुच॥जपयज्ञविधानेषुयात्रासुचचतुर्दश॥६०॥शरीरारोग्यभोग्येषुसुखदानधनेषुच॥वृद्धबालातुरेष्वेवशान्तिंकुर्वंतुमेसदा ॥ ६१॥
सोमाम्बुपौतथाम्भोभिः सविताचानिलानलौ ॥ तथोक्तेःकलिजिह्वोऽभूत्पुत्रस्तालनिकेतनः ॥ ६२ ॥ सयेषांरसनासंस्थस्तानसाधून्विवाद
येत् ॥ परिवर्तसुतौद्वौतुविरूपविकृतौद्विज ॥ ६३ ॥ तौतुवृक्षाद्रिपरिखाप्राकाराम्भोधिसंश्रयौ ॥ गुर्विण्याः परिवर्तंतौकुरुतः पादपादिषु ॥६४ ॥
कौष्ठुकेपरिवर्तःस्याद्गर्भस्यान्योदरात्ततः ॥ नवृक्षंचैवनैवाद्रिंनप्राकारंमहोदधिम् ॥ ६५ ॥ परिखांवासमाक्रामेदबलागर्भधारिणी ॥ अङ्गधुक्त

सोऽस्थिमज्जागतःपुंसांबलमत्त्यजितात्मनाम् ॥ श्येनकाककपोतांश्चगृध्रोलूकौचवैसुतान् ॥ ६७ ॥ अवापश
नयंलेभेपिशुनंनामनामतः ॥ ६६ ॥ सोऽस्थिमज्जागतःपुंसांबलमत्त्यजितात्मनाम् ॥ ६८ ॥ उलूकंनिर्ऋतिश्चैवजग्राहातिभयावहम् ॥ गृध्रंव्याधिस्तदीशोऽथ
कुनिःपंचजगृहुस्तान्सुरासुराः ॥ श्येनंजग्राहमृत्युश्चकाकंकालोगृहीतवान् ॥ तस्माच्छ्येनादयोयस्यनिलीयेयुःशिरस्यथ ॥ ७० ॥ तेनात्मरक्षणायालं
कपोतंचस्वयंयमः ॥ ६९ ॥ ॥ एतेषामेवचैवोक्ताभूताःपापोपपादने ॥ तस्माच्छ्येनादयोयस्यनिलीयेयुःशिरस्यथ ॥ श्येनःकपोतोगृध्रश्चकाकोलूकौगृहेद्वि
शान्तिंकुर्य्याद्द्विजोत्तम ॥ गेहेप्रसूतिरेतेषांतद्वन्नीडनिवेशनम् ॥ ७१ ॥ नरस्तंवर्जयेद्गेहंकपोताक्रान्तमस्तकम् ॥ स्वप्नेऽपिहिकपोतस्यदर्शनंनप्रशस्यते ॥ षडप
ज ॥ ७२ ॥ प्रविष्टःकथयेदन्तंवसतांतत्रवेश्मनि ॥ ईदृक्परित्यजेद्गेहंशान्तिंकुर्याच्चपण्डितः ॥ ७३ ॥ चत्वार्य्यहानिपूर्वाणितथैवान्यत्रयोदशम् ॥ ७५ ॥ एकादशंत
त्यानिकथ्यन्तेगण्डप्रान्तरतेस्तथा॥७४॥ स्त्रीणांरजस्यवस्थानंतेषांकालाश्चमेशृणु ॥ पर्व्वस्वथान्यत्तस्मात्तुवर्ज्यान्यंतानिपण्डितैः ॥ गर्भहन्तुःसुतोनिघ्नो
थैवान्यदपत्यंतस्यवैदिने ॥ अन्यद्दिनाभिगमनेश्राद्धदानेतथापरे ॥ ७६ ॥ जायन्तेमोहनात्तस्याःसर्पमण्डूककच्छपाः ॥ ७८ ॥ सरीसृपाणिचा
मोहनीचापिकन्यका ॥ ७७ ॥ प्रविश्यगर्भमत्त्येकोभुक्त्वामोहयतेऽपरा ॥ वृक्षच्छायाश्रयांरात्रावथवात्रिचतुष्पथे ॥ श्मशानकटभूमिष्ठासुत्त
न्यानिपुरीषमथवापुनः ॥ षण्मासाद्गुर्विणीमांसमश्नुवानामसंयताम् ॥ ७९ ॥ सस्यहन्तुस्तथैवैकःक्षुद्रकोनामनामतः ॥ ८१ ॥ ॥ सस्यर्द्धि
रीयविवर्जिताम् ॥ ८० ॥ रुद्यमानांनिशीथेऽथआविशत्तामिमौस्त्रियम् ॥ क्षेत्रेष्वनुप्रवेशंवेकरोत्यन्तोपसंगिषु ॥ ८३ ॥ ॥ अमङ्गल्यादि
ससदाहन्तिलब्ध्वारन्ध्रंशृणुष्वतत् ॥ अमङ्गल्यदिनारम्भेसुतृत्तोवपतेचयः ॥८२॥ तस्मात्कल्पःसुप्रशस्तेदिनेऽभ्यर्च्यनिशाकरम् ॥ ८४॥ कुर्यादारम्भमुतिंचहृष्ट
नारंभंमङ्गलानांचवर्जयेत् ॥ (महद्भयंप्रयच्छंतियत्रवैतत्प्रसंगिषु ॥) जातंप्रचोदिकासंज्ञंतस्याःकन्याचतुष्टयम् ॥ मत्तोन्मत्तप्रमत्तांस्तुनराज्ञा
स्तुष्टः सहायवान् ॥ नियोजिकेतियाकन्यादुःसहस्यमयोदिता ॥ ८५ ॥ अधर्मंधर्मरूपेणकामंचाकामरूपिणम् ॥ ८७ ॥ अनर्थंचार्थरूपेणमोक्षंचामो
रीस्तुताः सदा ॥ ८६ ॥ समाविशन्तिनाशायचोदयन्तीहदारुणम् ॥ भ्रंशंत्याभिःप्रविष्टाभिः पुरुषार्थात्पृथङ्नराः ॥ तासांप्रवेशश्चगृहेसन्ध्यृक्षेषुद्यु
क्षरूपिणम् ॥ दुर्विनीतान्विनाशौचंदर्शयन्तिपृथङ्नरान् ॥ ८८ ॥ नरनारीषुसंक्रान्तिस्तासामाश्वभिजायते ॥
दुम्बरे ॥ ८९ ॥ धात्रेविधात्रेचबलिर्यत्रकालेनदीयते ॥ भुञ्जतांपिबतांवापिसंगिभिर्जलविप्रुषैः ॥ ९० ॥ प्रदीपतैलसंसर्गदूषितेलंघितेखले ॥ ९२ ॥ मुसलोलू
विरोधिन्यास्त्रयःपुत्राश्चोदकोग्राहकस्तथा ॥९१॥ तमःप्रच्छादकश्चान्यस्तत्स्वरूपंशृणुष्वमे ॥ यत्रोपलिप्तेनाभ्यर्च्यविहारःक्रियतेगृहे ॥ दर्वीमुखेनयत्राग्निराहृतोऽन्य
खलेयत्रपादुकेवासनेस्त्रियः ॥ शूर्पदात्रादिकंयत्रपदाकृष्टंतथासनम् ॥ ९३ ॥

त्रनीयते ॥ ९४ ॥ विरोधिनीसुतास्तत्रविजृम्भन्तेप्रचोदिताः ॥ एकोजिह्वागतःपुंसांस्त्रीणांचालीकसत्यवान् ॥ ९५ ॥ चोदकोनामसप्रोक्तःपैशुन्यं
कुरुतेगृहे ॥ अवधानगतश्चान्यःश्रवणस्थोऽतिदुर्मतिः ॥ ९६ ॥ करोतिग्रहणंतेपांवचसांग्राहकस्तुसः ॥ आक्रम्यान्योमनोनॄणांतमसाच्छाद्यदुर्म
तिः ॥ ९७ ॥ क्रोधंजनयतेयस्तुतमःप्रच्छादकस्तुसः ॥ स्वयंहार्यास्तुचौर्येणजनितंतनयत्रयम् ॥ ९८ ॥ सर्वहार्यर्द्धहारीचवीर्यहारीतथैवच ॥ अना
चान्तगृहेष्वेतेमन्दाचारगृहेषुच ॥ ९९ ॥ अप्रक्षालितपादेषुप्रविशत्सुमहानसम् ॥ खलेषुगोष्ठेषुचवैदोहोयेषुगृहेषुवै ॥१००॥ तेषुसर्वेयथान्यायंविहर
न्तिरमन्तिच ॥ भ्रमण्यास्तनयस्त्वेकःकाकजंघइतिस्मृतः ॥ १०१ ॥ तेनाविष्टोरतिंसर्वोनैवप्राप्नोतिवैमुने ॥ भुञ्जन्योगायतेमैत्रेगायतेहसतेचयः ॥
॥१०२॥ सन्ध्यामैथुनिनंचैवनरमाविशतिद्विज ॥ कन्यात्रयंप्रसूतासायाकन्याऋतुहारिणी ॥ १०३ ॥ एकाकुचहराकन्याअन्याव्यञ्जनहारिका ॥
तृतीयातुसमाख्याताकन्यकाजातहारिणी ॥१०४॥ यस्यानक्रियतेसर्वःसम्यग्वैवाहिकोविधिः ॥ कालातीतोऽथवातस्याहरत्येकाकुचद्वयम् ॥१०५॥
सम्यक्श्राद्धमदत्त्वाचतथानभ्यर्च्यमातृकाः ॥ विवाहितायाःकन्यायाहरतिव्यञ्जनंतथा ॥ १०६ ॥ अग्न्यम्बुशून्येचतथाविधूपेसूतिकागृहे ॥ अदी
पशस्त्रमुसलेभूतिसर्षपवर्जिते ॥ १०७ ॥ अनुप्रविश्यसाजातमपहृत्यात्मसम्भवम् ॥ क्षणप्रसविनीबालंतत्रैवोत्सृजतेद्विज ॥ १०८ ॥ साजातहा
रिणीनामसुघोरापिशिताशना ॥ तस्मात्संरक्षणंकार्यंयत्नतःसूतिकागृहे ॥ १०९ ॥ स्मृतिंचाप्रयतानांचशून्यागारनिषेवणात् ॥ अपहन्तिसुतस्त
स्याःप्रचण्डोनामनामतः ॥ ११० ॥ पौत्रेभ्यस्तस्यसंभूतालीकाशतसहस्रशः ॥ चण्डालयोनयश्चाष्टौदण्डपाशातिभीषणाः ॥ १११ ॥ क्षुधाविष्टा
स्ततोलीकास्ताश्चचण्डालयोनयः ॥ अभ्यधावन्तचान्योन्यमत्तुकामाःपरस्परम् ॥११२ ॥ प्रचण्डोवारयित्वातुयास्ताश्चण्डालयोनयः ॥ समयेस्था
पयामासयादृशेतादृशंशृणु ॥११३॥ अद्यप्रभृतिलोकानामावासंयोहिदास्यति ॥ दण्डंतस्याहमतुलंपातयिष्येनसंशयः ॥ ११४ ॥ चण्डालयोन्या
वसथेलीकायाप्रसविष्यति ॥ तस्याश्चसन्ततिःपूर्वासाचसद्योनशिष्यति ॥ ११५ ॥ प्रसूतेकन्यकेद्वेतुस्त्रिपुंसोर्बीजहारिणी ॥ वातरूपामरूपांचत
स्याःप्रहरणं तुते ॥ ॥ ११६ ॥वातरूपानिषेकान्तेसायस्मैक्षिपतेसुतम् ॥ सपुमान्वातशुक्रत्वंप्रयातिवनितापिवा ॥ ११७ ॥ तथैवगच्छतःसद्योनि
र्बीजत्वमरूपया ॥ अस्नाताशीनरोयोऽसौतथाचापिवियोगिनः ॥ ११८ ॥ विद्वेषिणीतुयाकन्याभ्रुकुटीकुटिलानना ॥ तस्याद्वौतनयौपुंसामपकारप्र
काशकौ ॥ ११९ ॥ निर्बीजत्वं नरोयातिनारीवाशौचवर्जिता ॥ पैशुन्याभिरतंलोलमसज्जलनिषेवणम् ॥ १२० ॥ पुरुषद्वेषिणंचैतौनरमाक्रम्यतिष्ठ
तः॥ मात्राभ्रात्रातथामित्रैरभीष्टैःस्वजनैःपरैः ॥१२१ ॥ विद्विष्टोनाशमायातिपुरुषोधर्मतोऽर्थतः ॥ एकस्तुस्वगुणाँल्लोकेप्रकाशयतिपापकृत् ॥१२२॥

द्वितीयस्तुगुणान्मैत्रींलोकस्थामपकर्षति ॥ इत्येतेदौःसहाः सर्वेयक्ष्मणःसन्ततावथ ॥ पापाचाराःसमाख्यातायैर्व्याप्तमखिलंजगत् ॥ १२३ ॥
इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेदौःसहोत्पत्तिसमापननंनामाष्टचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्येषतामसःसर्गोब्रह्म
णोऽव्यक्तजन्मनः ॥ रुद्रसर्गंप्रवक्ष्यामितन्मेनिगदतःशृणु ॥ १ ॥ तनवश्च तथैवाष्टौपत्न्यःपुत्राश्चतेतथा ॥ कल्पादावात्मनस्तुल्यं सुतंप्र
ध्यायतःप्रभोः ॥ २ ॥ प्रादुरासीदथाङ्केऽस्यकुमारोनीललोहितः ॥ रुरोदसुस्वरंसोऽथद्रवंश्चद्विजसत्तम ॥ ३ ॥ किंरोदिषीतितंब्रह्मारुदन्तंप्रत्युवाच
ह ॥ नामदेहीतितंसोथप्रत्युवाचजगत्पतिम् ॥ ४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ रुद्रस्त्वंदेवनाम्नासिमारोदीर्धैर्य्यमावह ॥ एवमुक्तस्ततःसोऽथसप्तकृत्वोरुरोदह
॥ ५ ॥ ततोऽन्यानिददौतस्मैसप्तनामानिवैप्रभुः ॥ स्थानानिचैषामष्टानांपत्नीःपुत्रांश्चवैद्विज ॥ ६ ॥ भवंशर्वंतथेशानंतथा पशुपतिंप्रभुः ॥ भीममु
ग्रंमहादेवमुवाचसपितामहः ॥ ७ ॥ चक्रेनामान्यथैतानिस्थानान्येषांचकारह ॥ सूर्य्योजलंमहीवह्निर्व्वायुराकाशमेवच ॥ ८ ॥ दीक्षितोब्राह्मणःसोम
इत्येतास्तनवःक्रमात् ॥ सुवर्चलातथैवोमाविकेशीचापरास्वधा ॥ ९ ॥ स्वाहादिशस्तथादीक्षारोहिणीचयथाक्रमम् ॥ सूर्य्यादीनांद्विजश्रेष्ठरुद्राद्यैर्नाम
भिःसह ॥१०॥ शनैश्चरस्तथाशुक्रोलोहिताङ्गोमनोजवः ॥ स्कन्दःसर्गोऽथसन्तानोबुधश्चानुक्रमात्सुताः ॥११॥एवम्प्रकारोरुद्रोऽसौसतींभार्य्यामवि
न्दत ॥ दक्षकोपाच्चतत्याजसासतीस्वंकलेवरम् ॥१२॥ शंभोरवज्ञायत्रास्तेस्थातव्यंनैवसूरिभिः ॥ एतेचब्राह्मणाःसर्वेयेद्विषंतोमहेश्वरम् ॥१३॥ भवंतुते
वेदबाह्याः पापोपहतचेतसः॥पाखंडाचारनिरताःसर्वेनिरयगामिनः ॥१४॥ कलौयुगेतुसंप्राप्तेदरिद्राःशूद्रजापकाः ॥हिमवद्दुहितासाभून्मेनायांद्विजस
त्तम ॥ तस्याभ्रातातुमैनाकः सखाम्भोधेरनुत्तमः ॥१५॥ उपयेमेपुनश्चैनामनन्यांभगवान्भवः ॥ देवौधाताविधातारौभृगोःख्यातिरसूयत ॥ १६ ॥
श्रियंचदेवदेवस्यपत्नीनारायणस्यया ॥ आयतिर्नियतिश्चैवमेरोःकन्येमहात्मनः ॥ १७ ॥ भार्येधाताविधात्रोस्तेतयोर्जातौसुतावुभौ ॥ प्राणश्चैवमृक
ण्डुश्चपितामममहायशाः ॥ १८ ॥ मनस्विन्यामहंतस्मात्पुत्रोवेदशिराममम ॥ धूम्रवत्यांसमभवत्प्राणस्यापिनिबोधमे ॥ १९ ॥ प्राणस्यद्युतिमान्पुत्र
उत्पन्नस्तस्यचात्मजः ॥ अजराश्चतयोःपुत्राःपौत्राश्चबहवोऽभवन् ॥ २० ॥ पुत्रीमरीचेः संभूतिःपौर्णमासमसूयत ॥ विरजाःपर्वतश्चैवतस्यपुत्रौम
हात्मनः ॥ २१ ॥ तयोः पुत्रांस्तुवक्ष्येहंवंशसंकीर्तनेद्विज ॥ स्मृतिश्चाङ्गिरसः पत्नीप्रसूताःकन्यकास्तया ॥ २२ ॥ सिनीवालीकुहूश्चैवराकाचानु
मतिस्तथा ॥ अनसूयातथैवात्रेर्जज्ञेपुत्रानकल्मषान् ॥ २३ ॥ सोमंदुर्वाससंचवदत्तात्रेयंचयोगिनम् ॥ प्रीत्यांपुलस्त्यभार्यायांदत्तोन्यस्तत्सुतोऽभ
वत् ॥ २४ ॥ पूर्वजन्मनिसोऽगस्त्यःस्मृतःस्वायम्भुवेऽन्तरे ॥ कर्दमश्चार्ववीरश्चसहिष्णुश्चसुतत्रयम् ॥२५॥ क्षमातुसुषुवेभार्यापुलहस्यप्रजापतेः ॥

क्रतोस्तुसन्नतिर्भार्यावालखिल्यानसूयत ॥ २६ ॥ षष्टिर्यानिसहस्राणिऋषीणामूर्द्धरेतसाम् ॥ ऊर्जायान्तुवसिष्ठस्यसप्ताजायन्तवैसुताः ॥ २७ ॥
रजोगात्रोर्ध्वबाहुश्चसबलश्चानघस्तथा ॥ सुतपाः शुक्रइत्येतेसर्वेसप्तर्षयःस्मृताः ॥ २८ ॥ योसावग्निरभीमानीब्रह्मणस्तनयोऽग्रजः ॥ तस्मात्स्वा
हासुतांल्लेभेत्रीनुदारौजसोद्विज ॥ २९ ॥ पावकंपवनंचैवशुचिंचापिजलाशिनम् ॥ तेषांतुसन्ततावन्येचत्वारिंशच्चपञ्च ॥ ३० ॥ कथ्यन्तेबहुश
श्चैतेपितापुत्रत्रयंचयत् ॥ एवमेकोनपञ्चाशद्वज्र्जेयाः परिकीर्तिताः ॥ ३१ ॥ पितरोब्रह्मणासृष्टायेव्याख्यातामयातव ॥ अग्निष्वत्ताबर्हिषदोऽनग्नयः
साग्नयश्चये ॥ ३२ ॥ तेभ्यःस्वधासुतेजज्ञेमेनां वैधारिणींतथा ॥ तेउभेब्रह्मवादिन्यौयोगिन्यौचाप्युभेद्विज ॥ ३३ ॥ इति श्रीमा० रुद्रसर्गाभि
धानोनामैकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥ ॥ स्वायम्भुवंत्वयाख्यातमेतन्मन्वतरंचयत् ॥ तदहंभगवन्सम्यक्श्रो
तुमिच्छामिकथ्यताम् ॥ १ ॥ मन्वन्तरप्रमाणंचदेवादेवर्षयस्तथा ॥ येचक्षितीशाभगवन्देवेन्द्रश्चैवयस्तथा ॥२॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ मन्वन्तरा
णांसंख्यातासाधिकाह्येकसप्ततिः ॥ मानुषेणप्रमाणेनशृणुमन्वन्तरंचमे ॥ ३ ॥ त्रिंशत्कोटयस्तुसंख्याताः सहस्राणिचविंशतिः ॥ सप्तषष्टिस्तथा
न्यानिनियुतानिचसंख्यया ॥ ४ ॥ मन्वन्तरप्रमाणंचइत्येतत्साधिकंविना ॥ अष्टौशतसहस्राणिदिव्ययासंख्ययास्मृतम् ॥ ५ ॥ द्विपंचा
शत्तथान्यानिसहस्राण्यधिकानिच ॥ स्वायम्भुवोमनुः पूर्वं मनुः स्वारोचिषस्तथा ॥ ६ ॥ औत्तमस्तामसश्चैवरैवतश्चाक्षुषस्तथा ॥ षडेते मनवो
ऽतीतास्तथावैवस्वतेऽधुना ॥ ७ ॥ सावर्णाःपंचरौच्याश्चभौत्याश्चागामिनस्त्वमी ॥ एतेषांविस्तरंभूयोमन्वंतरपरिग्रहे ॥ ८ ॥ वक्ष्येदेवानृषीं
श्चैवदेवेन्द्राःपितरश्चये ॥ उत्पत्तिसंग्रहंब्रह्मञ्श्रूयतामस्यसंततिः ॥ ९ ॥ यच्चतेषामभूत्क्षेत्रंतत्पुत्राणांमहात्मनाम् ॥ मनोःस्वायम्भुवस्यासन्दश
पुत्रास्तुतत्समाः ॥१०॥ यैरियंपृथिवीसर्वासप्तद्वीपासपर्वता ॥ ससमुद्राऽऽकरवतीप्रतिवर्षंनिवेशिता ॥११॥ स्वायम्भुवेऽन्तरेपूर्वमाद्येत्रेतायुगेतथा ॥
प्रियव्रतस्यपुत्रैस्तैःपौत्रैःस्वायम्भुवस्यच ॥ १२ ॥ प्रियव्रतात्प्रजावत्यांवीरात्कन्याव्यजायत ॥ कन्यासातुमहाभागाकर्दमस्यप्रजापतेः ॥ १३ ॥
कन्येद्वेदशपुत्रांश्चसम्राट्कुक्षीचतेउभे ॥ तयोर्वैभ्रातरःशूराःप्रजापतिसमादश ॥१४॥ आग्नीध्रोमेधातिथिश्चवपुष्मांश्चतथापरः ॥ ज्योतिष्मान्द्युतिमा
न्भव्यःसवनःसप्तएवते ॥१५॥ मेधाग्निबाहुमित्रास्तुत्रयोयोगपरायणाः ॥ जातिस्मरामहाभागानराज्यायमनोदधुः ॥१६॥ प्रियव्रतोऽभ्यर्षिंचत्तान्स
तसप्तसुपार्थिवान् ॥ द्वीपेषुतेनधर्मेणद्वीपांश्चैवनिबोधमे ॥ १७ ॥ जम्बुद्वीपेतथाग्नीध्रंराजानंकृतवान्पिता ॥ प्लक्षद्वीपेश्वरश्चापितेनमेधातिथिःकृतः ॥
॥ १८ ॥ शाल्मलेस्तुवपुष्मन्तंज्योतिष्मन्तंकुशाह्वये ॥ क्रौंचद्वीपेद्युतिमन्तंभव्यंशाकाह्वयेश्वरम् ॥ १९ ॥ पुष्कराधिपतिंचापिसवनंकृतवान्सुतम् ॥

महावीतोधातकिश्चपुष्कराधिपतेःसुतौ ॥ २० ॥ द्विधाकृत्वातयोर्वर्षंपुष्करेसन्न्यवेशयत् ॥ भव्यस्यपुत्राःसप्तासन्नामतस्तान्निबोधमे ॥ २१ ॥ जल
दश्चकुमारश्चसुकुमारोमणीवकः ॥ कुशोत्तरोऽथमेधावीसप्तमस्तुमहाद्रुमः ॥ २२ ॥ तन्नामकानिवर्षाणिशाकद्वीपेचकारसः ॥ तथाद्युतिमतःसप्तपु
त्रास्तांस्तुनिबोधमे ॥ २३ ॥ कुशलोमनुगश्चोष्णःप्राकारश्चार्थकारकः ॥ मुनिश्चदुन्दुभिश्चैवसप्तमःपारिकीर्तितः ॥ २४ ॥ तेषांस्वनामधेयानिक्रौंच
द्वीपेतथाभवन् ॥ ज्योतिष्मतःकुशद्वीपेपुत्रनामाङ्कितानिवै ॥ २५ ॥ (तत्रापिसप्तवर्षाणितेषांनामानिमेशृणु) ॥ तस्यापिसप्तपुत्रास्तुज्ञेयास्तेपिमहौ
जसः ॥ उद्भिदंवैणवंचैवसुरथंलम्बनंतथा ॥ २६ ॥ धृतिमत्प्राकरंचैवकापिलंचापिसप्तमम् ॥ वपुष्मतःसुताःसप्तशाल्मलेशस्यचाभवन् ॥ २७ ॥
श्वेतश्चहरितश्चैवजीमूतोरोहितस्तथा ॥ वैद्युतोमानसश्चैवकेतुमान्साप्तमस्तथा ॥ २८ ॥ तथैवशाल्मलेतेषांसमनामानिसप्तवै ॥ सप्तमेधातिथेःपुत्राः
प्लक्षद्वीपेश्वरस्यवै ॥ २९ ॥ येषांनामाङ्कितैर्वर्षैःप्लक्षद्वीपस्तुसप्तधा ॥ पूर्वंशाकभवंवर्षंशिशिरंतुसुखोदयम् ॥ ३० ॥ आनन्दंचशिवंचैवक्षेमकंचध्रुवं
तथा ॥ प्लक्षद्वीपादिभूतेषुशाकद्वीपान्तिमेषुवै ॥ ३१ ॥ ज्ञेयःपंचसुधर्मश्चवर्णाश्रमविभागजः ॥ नित्यः स्वाभाविकश्चैवअहिंसाविधिवर्जितः ॥ ३२ ॥
(यानिकिंपुरुषाद्यानिवर्जयित्वाहिमाह्वयम् ॥ सुखमायुश्चरूपंचबलंधर्मश्चनित्यशः ॥) पंचस्वेतेषुवर्षेषुसर्वसाधारणःस्मृतः ॥ अग्नीध्रायपितापूर्वंजम्बू
द्वीपंददौद्विज ॥ ३३ ॥ तस्यपुत्राबभूवुर्हिप्रजापतिसमानव ॥ ज्येष्ठोनाभिरितिख्यातस्तस्यकिंपुरुषोऽनुजः ॥ ३४ ॥ हरिवर्षस्तृतीयस्तुचतुर्थोऽभूदि
लावृतः ॥ वश्यश्चपंचमःपुत्रोहिरण्यःषष्ठउच्यते ॥ ३५ ॥ कुरुस्तुसप्तमस्तेषांभद्राश्वश्चाष्टमःस्मृतः ॥ नवमःकेतुमालश्चतन्नाम्नावर्षसंस्थितिः ॥ ३६ ॥
यानिकिंपुरुषाद्यानिवर्जयित्वाहिमाह्वयम् ॥ तेषांस्वभावतः सिद्धिःसुखप्रायाह्ययत्नतः ॥ ३७ ॥ विपर्ययोनतेष्वस्तिजरामृत्युभयंनच ॥ धर्माधर्मौ
नतेष्वास्तांनोत्तमाधममध्यमाः ॥ ३८ ॥ नवैचतुर्युगावस्थानाश्रमाऋतवोनच ॥ आग्नीध्रसूनोर्नाभेस्तुऋषभोऽभूत्सुतोद्विज ॥ ३९ ॥ ऋषभाद्भरतोज
ज्ञेवीरः पुत्रशताद्वरः ॥ सोऽभिषिच्यर्षभः पुत्रंमहाप्राव्राज्यमास्थितः ॥ ४० ॥ तपस्तेपेमहाभागःपुलहाश्रमसंश्रयः ॥ हिमाह्वंदक्षिणंवर्षंभरतायपि
तादद‍ौ ॥ ४१ ॥ तस्माचुभारतंवर्षंतस्यनाम्नामहात्मनः ॥ भरतस्यान्वभूत्पुत्रःसुमतिर्नामधार्मिकः ॥ ४२ ॥ तस्मिन्राज्यंसमावेश्यभरतोऽपिवनंययौ ॥
एतेषांपुत्रपौत्रैस्तुसप्तद्वीपावसुन्धरा ॥ ४३ ॥ प्रियव्रतस्यपुत्रैस्तुभुक्तास्वायम्भुवेऽन्तरे ॥ एषस्वायम्भुवःसर्गःकथितस्तेद्विजोत्तम ॥ ४४ ॥ पूर्वमन्वन्त
रेसम्यक्किमन्यत्कथयामिते ॥ ४५ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेभुवनकोशेस्वायंभुवमन्वन्तरकथनंनामपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥
कतिद्वीपाःसमुद्रावापर्वतावाकतिद्विज ॥ कियन्तिचैववर्षाणितेषांनद्यश्चकामुने ॥ १ ॥ महाभूतप्रमाणंचलोकालोकंतथैवच ॥ पर्य्यासंपरिमाणंच

गतिंचन्द्रार्कयोरपि ॥२॥ एतत्प्रब्रूहिमेसर्वंविस्तरेणमहामुने ॥३॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ शतार्द्धकोटिविस्तारापृथिवीकृत्स्नशोद्विज ॥ तस्याःसं
स्थानमखिलंकथयामिशृणुष्वतत् ॥ ४ ॥ येतेद्वीपामयाप्रोक्ताजम्बुद्वीपादयोद्विज ॥ पुष्करान्तामहाभागशृण्वेपांविस्तरंपुनः ॥ ५ ॥ द्वीपात्तुद्वि
गुणोद्वीपोजम्बुःप्लक्षोऽथशाल्मलिः ॥ कुशःक्रौंचस्तथाशाकःपुष्करद्वीपएवच ॥ ६ ॥ लवणेक्षुसुरासर्पिर्दधिक्षीरजलाब्धिभिः ॥ द्विगुणैर्द्विगुणैर्वृद्ध्या
सर्वतःपरिवेष्टिताः ॥ ७ ॥ जम्बुद्वीपस्यसंस्थानंप्रवक्ष्येऽहंनिबोधमे ॥ लक्षमेकंयोजनानांवृत्तोविस्तारदैर्घ्यतः ॥ ८ ॥ हिमवान्हेमकूटश्चनिषधोमेरु
रेवच ॥ नीलःश्वेतस्तथाशृङ्गीसप्ततद्वर्षपर्वताः ॥ ९ ॥ द्विलक्षयोजनायामौमध्येतत्रमहाचलौ ॥ तयोर्दक्षिणतोयौतुयौतथोत्तरतोगिरी ॥ १० ॥ दश
भिर्दशभिर्न्यूनैःसहस्रैस्तेपरस्परम् ॥ द्विसाहस्रोच्छ्रयाःसर्वेतावद्विस्तारिणश्चते ॥ ११ ॥ समुद्रान्तःप्रविष्टाश्चपडस्मिन्वर्षपर्वताः ॥ दक्षिणोत्तरतोनि
म्नामध्येतुङ्गायथाक्षितिः ॥ १२ ॥ वेद्यर्द्धेदक्षिणेत्रीणित्रीणिवर्षाणिचोत्तरे ॥ इलावृतंतयोर्मध्येचन्द्रार्द्धाकारवत्स्थितम् ॥ १३ ॥ ततःपूर्वेणभद्राश्वंके
तुमालंचपश्चिमे ॥ इलावृतस्यमध्येतुमेरुःकनकपर्वतः ॥ १४ ॥ चतुराशीतिसाहस्रस्तस्योच्छ्रायोमहागिरेः ॥ प्रविष्टःषोडशाधस्ताद्विस्तारःषोडशै
वतु ॥ १५ ॥ शरावसंस्थितत्वाच्चद्वात्रिंशन्मूर्ध्निविस्तृतः ॥ शुक्लपीतोऽसितोरक्तःप्राच्यादिषुयथाक्रमम् ॥ १६ ॥ विप्रोवैश्यस्तथाशूद्रःक्षत्रियश्चस्व
वर्णतः॥ तस्योपरितथैवाष्टौपुर्योदिक्षुयथाक्रमम् ॥१७॥ तस्योपरिसभादिव्याःपूर्वादिषुक्रमेणतु ॥ इन्द्रादिलोकपालानांतन्मध्येब्रह्मणःसभा॥योजना
नांसहस्राणिचतुर्दशसमुच्छ्रिता॥१८॥अयुतोच्छ्रायास्तस्याधस्तथाविष्कम्भपर्वतः ॥ प्राच्यादिषुक्रमेणैवमन्दरोगन्धमादनः ॥१९ ॥ विपुलश्चसुपार्श्व
श्चकेतुपादपशोभिताः ॥ कदम्बोमन्दरेकेतुर्जम्बुर्वैगन्धमादने ॥२० ॥ विपुलेचतथाश्वत्थःसुपार्श्वेचवटोमहान् ॥ एकादशशतायामायोजनानामिमेन
गाः॥२१ ॥ जठरोदेवकूटश्चपूर्वस्यांदिशिपर्वतौ ॥ आनीलनिषधायातौपरस्परनिरन्तरौ ॥२२॥ निषधःपारियात्रश्चमेरोःपार्श्वेतुपश्चिमे ॥ यथापूर्वौ
तथाचैतावानीलनिषधायतौ ॥२३॥ कैलासोहिमवांश्चैवदक्षिणेनमहाचलौ ॥ पूर्वतश्चायतावेतावर्णवान्तर्व्यवस्थितौ ॥२४॥ शृङ्गवाञ्जारुधिश्चैवतथै
वोत्तरपर्वतौ ॥ यथैवदक्षिणेतद्वदर्णवान्तर्व्यवस्थितौ ॥ २५ ॥ मर्यादापर्वताह्येतेकथ्यन्तेऽष्टौद्विजोत्तम ॥ हिमवद्धेमकूटादिपर्व्वतानांपरस्परम् ॥
॥ २६ ॥ नवयोजनसाहस्रंप्रागुदग्दक्षिणोत्तरम् ॥ मेरोरिलावृतेतद्वदन्तरंवैचतुर्दिशम् ॥ २७ ॥ फलानियानिवैजम्ब्वागन्धमादनपर्वते ॥ गजदेहप्र
माणानिपतन्तिगिरिमूर्धनि ॥ २८ ॥ तेषांस्रावात्प्रभवतिख्याताजम्बूनदीतिवै ॥ यत्रजाम्बूनदंनामकनकंसम्प्रजायते ॥ २९ ॥ सापरिक्रम्यवैमेरुं
जम्बूमूलंपुनर्नदी ॥ विशतिद्विजशार्दूलपीयमानाजनैश्चतैः ॥ ३० ॥ भद्राश्वेऽश्वशिराविष्णुर्भारतेकूर्मसंस्थितिः ॥ वराहःकेतुमालेचमत्स्यरूपस्त

॥ चतुर्ष्वपिद्विजश्रेष्ठग्रहाभिभवपाठकाः ॥ ३२ ॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेभुवन
थोत्तरे ॥ ३१ ॥ तेषुनक्षत्रविन्यासाद्विषयःसमवस्थिताः ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ शैलेषुमन्दराद्येषुचतुर्ष्वपिद्विजोत्तम ॥ वनानियानिचत्वारिसरां
कोशेजम्बूद्वीपवर्णनंनामैकपंचाशत्तमोध्यायः ॥ ५१ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ वैभ्राजंपाश्चिमेशैलेसावित्रंचोत्तराचले ॥ २ ॥ अरुणोदंसरःपूर्वेमानसंदक्षिणेतथा ॥
सिचनिबोधमे ॥ १ ॥ पूर्वेचैत्ररथंनामदक्षिणेनन्दनंवनम् ॥ वैभ्राजंपाश्चिमेशैलेसावित्रंचोत्तराचले ॥ मणिशैलोऽथवृषवान्महानीलीभवाचलः ॥ ४ ॥ सुबिन्दुर्म
शीतोदंपश्चिमेमेरोर्महाभद्रंतथोत्तरे ॥ ३ ॥ शीतार्तश्चक्रमुंजश्चकुलीनोऽश्वश्चकङ्कवान् ॥ त्रिकूटःशिखराद्रिश्चकलिङ्गोऽथपतङ्गकः ॥ रुचकःसानुमांश्चाद्रिस्ताम्र
न्दरोवेणुस्तामसोनिषधस्तथा ॥ देवशैलश्चपूर्वेणमन्दरस्यमहाचलः ॥ ५ ॥ त्रिकूटःशिखराद्रिश्चकलिङ्गोऽथपतङ्गकः ॥ ७ ॥ पंचशैलोऽथकैलासोहिमवांश्चाच
कोऽथविशाखवान् ॥ ६ ॥ श्वेतोदरःसमूलश्चवसुधारश्चरत्नवान् ॥ एकशृङ्गोमहाशैलोराजशैलःपिपाठकः ॥ पिंजरोऽथमहाभद्रःसुरसःकपिलोमधुः ॥ ९ ॥
लोत्तमः ॥ इत्येतेदक्षिणेपार्श्वेमेरोःप्रोक्तामहाचलाः ॥ ८ ॥ सुरक्षःशिशिराक्षश्चवैदूर्यःपिङ्गलस्तथा ॥ पश्चिमेनतथामेरोर्विष्कम्भात्पश्चिमाद्बहिः ॥
अञ्जनः कुक्कुटःकृष्णः पाण्डुरश्चाचलोत्तमः ॥ सहस्रशिखरश्चाद्रिःपारियात्रःसशृङ्गवान् ॥ १० ॥ कपिलेन्द्रस्तथाशैलःसानुमान्नीलएवच ॥ १२ ॥
एतेऽचलाःसमाख्याताःशृणुष्वान्यांस्तथोत्तरान् ॥ ११ ॥ शङ्खकूटोऽथवृषभोहंसनाभस्तथाचलः ॥ इत्येतेकथिताब्रह्मन्मेरोरुत्तरतोनगाः ॥ एतेषांपर्वतानांतु
स्वर्णशृङ्गःशातशृङ्गःपुष्पकोमेघपर्वतः ॥ विरजाक्षोवराहाद्रिर्मयूरोजारुधिस्तथा ॥ १३ ॥ तासुपुण्यकृतांजन्ममनुष्याणांद्विजोत्तम ॥ १५ ॥ एतेभौमाद्विजश्रेष्ठस्वर्गाः
द्रोण्योतीवमनोहराः ॥ १४॥ वनैरमलपानीयैःसरोभिरुपशोभिताः ॥ पुण्योपभोगएवोक्तोदेवानामपितास्वपि ॥ शीतान्ताद्येषुचैतेषुशैलेषुद्विजस
स्वर्गगुणाधिकाः ॥ नतासुपुण्यपापानामपूर्वाणामुपार्जनम् ॥ १६ ॥ देवानांचमहावासागन्धर्वाणांचशोभनाः ॥ १८ ॥ सभाःपुर्योमनोज्ञाश्चसदैवोपवनैर्युताः ॥
त्तम ॥ १७ ॥ विद्याधराणांयक्षाणांकिन्नरोरगरक्षसाम् ॥ तदेतत्पार्थिवंपद्मंचतुष्पत्रंमयोदितम् ॥ २० ॥ भद्राश्वभार
सरांसिचमनोज्ञानिसर्वर्तुसुखदोनिलः ॥ १९ ॥ नचैतेषुक्रमोबाधावैमनस्यंचकुत्रचित् ॥ एतत्प्रधानंविज्ञेयंयत्र
ताद्यानिपत्राण्यस्यचतुर्दिशम् ॥ भारतंनामयद्वर्षंदक्षिणेनमयोदितम् ॥ २१ ॥ तत्कर्मभूमिर्नान्यत्रसंप्राप्तिःपुण्यपापयोः ॥ इति श्रीमा० भुवनकोशेजम्बूद्वीपां
सर्वंप्रतिष्ठितम् ॥२२॥ अस्मात्स्वर्गापवर्गौचमानुष्यनारकावपि ॥ तिर्यक्त्वमथवाप्यन्यन्नरःप्राप्नोतिवैद्विज ॥२३॥ ततःप्रवृत्तायादेवीगङ्गात्रिप
तर्गतखण्डवर्णनंनामद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ धराधारंजगद्योनेः पदंनारायणस्यच ॥ पपातमेरुपृष्ठेचसाचतुर्द्धाततोययौ ॥ मेरु
थगामिनी ॥१॥ साप्रविश्यसुधायोनिंसोममाधारमम्भसाम् ॥ ततःसंवर्धमानार्करश्मिसङ्गतिपावनी ॥२॥

कूटतटान्तेभ्योनिपतन्तीविवर्तिता ॥ ३ ॥ विकीर्यमाणसलिलानिरालम्बापपातसा ॥ मन्दराद्येषुपादेषुप्रविभक्तोदकासमम् ॥ ४ ॥ चतुर्ष्वपिपपा
ताम्बुविभिन्नाङ्घ्रिशिलोच्चया ॥ पूर्वाशीतेतिविख्यातायया चैत्ररथंवनम् ॥५ ॥ तत्प्लावयित्वाचययौवरुणोदंसरोवरम् ॥ शीतान्तंचगिरिंतस्मात्ततश्चा
न्यान्गिरीन्क्रमात् ॥ ६ ॥ गत्वाभुवंसमासाद्यभद्राश्वेजलधिंगता ॥ तथैवालकनन्दाख्यादक्षिणेगन्धमादने ॥ ७ ॥ मेरुपादेवनंगत्वानन्दनंदेवनन्द
नम् ॥ मानसंचमहावेगात्प्लावयित्वासरोवरम् ॥ ८ ॥ आसाद्यशैलराजानंरम्यंत्रिशिखरंगता ॥ तस्माच्चपर्वतान्सर्वान्दक्षिणेयेक्रमोदिताः ॥ ९ ॥ ता
न्प्लावयित्वा संप्राप्ताहिमवन्तंमहागिरिम् ॥ दधारतत्रतांशम्भुर्नमुमोचवृषध्वजः ॥ १० ॥ भगीरथेनोपवासैःस्तुत्याचाराधितोविभुः ॥ तत्रमुक्ताच
शर्वेणसप्तधादक्षिणोदधिम् ॥ ११ ॥ प्रविवेशत्रिधाप्राच्यांप्लावयन्तीमहानदी ॥ भगीरथरथस्यानुस्रोतसैकेनदक्षिणाम् ॥ १२ ॥ तथैवपश्चिमेपादे
विपुलेसामहानदी ॥ सुचक्षुरितिविख्यातावैभ्राजंसावनंययौ ॥ १३ ॥ शीतोदंचसरस्तस्मात्प्लावयन्तीमहानदी ॥ तस्मात्क्रमेणचाद्रीणांशिखरेषुनिप
त्यसासुचक्षुःपर्वतंप्राप्ताततश्चत्रिशिखंगता ॥ १४ ॥ केतुमालंसमासाद्यप्रविष्टादक्षिणोदधिम् ॥ १५ ॥ (गत्वोत्तरांदिशंगङ्गादिव्यासाचमहानदी ॥
तस्माच्चऋषभादींश्चक्रमादुत्तरजान्नगान् ॥) सुपार्श्वंतुतथैवाद्रिंमेरुपादंहिसागता ॥ भद्रसोमेतिविख्यातासाययौसवितुर्वनम् ॥ १६ ॥ तत्पावय
न्तीसंप्राप्तामहाभद्रंसरोवरम् ॥ ततश्चशङ्खकूटंसाप्रयातावैमहानदी ॥ १७ ॥ तस्माच्चवृषभादीन्साक्रमात्प्राप्यशिलोच्चयान् ॥ महार्णवमनुप्राप्ताप्लाव
यित्वोत्तरान्कुरून् ॥ १८ ॥ एवमेषामयागङ्गाकथितातेद्विजर्षभ ॥ जम्बूद्वीपनिवेशश्चवर्षाणिचयथातथम् ॥ १९ ॥ वसन्तितेषुसर्वेषुप्रजाःकिंपु
रुषादिषु ॥ सुखप्रायानिरातङ्कन्यूनतोत्कर्षवर्जिताः ॥ २० ॥ नवस्वपिचवर्षेषुसप्तसप्तकुलाचलाः ॥ एकैकस्मिंस्तथादेशेनद्यश्चाद्रिविनिःसृताः
॥२१॥ यानिकिंपुरुषाद्यानिवर्षाण्यष्टौद्विजोत्तम ॥ तेषूद्भिज्जानितोयानिनैवंवार्यत्रभारते ॥२२॥ वार्क्षीस्वाभाविकीदेश्यातोयोत्थामानसीतथा ॥ क
र्मजाचनृणांसिद्धिर्वर्षेष्वेतेषुचाष्टसु ॥ २३ ॥ कामप्रदेभ्योवृक्षेभ्योवार्क्षीसिद्धिःस्वभावजा ॥ स्वाभाविकीसमाख्यातातृप्तिर्देश्याचदैशिकी ॥ २४ ॥
अपांसौक्ष्म्याच्चतोयोत्थाध्यानोपेताचमानसी ॥ उपासनादिकार्यातुकर्मजासाप्युदाहृता ॥ २५ ॥ नचैतेषुयुगावस्थानाधयोव्याधयोनच ॥ पुण्या
पुण्यसमारम्भानैवतेषुद्विजोत्तम ॥२६॥ इतिश्रीमा०गङ्गावतरणवर्णनंनामत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥ भगवन्कथितंत्वे
तज्जम्बूद्वीपंसमासतः ॥ यदेतद्भवताप्रोक्तंकर्मनन्यत्रपुण्यदम् ॥ १ ॥ पापायवामहाभागवर्जयित्वातुभारतम् ॥ इतःस्वर्गश्चमोक्षश्चमध्यश्चान्तश्चग
म्यते ॥ २ ॥ नखल्वन्यत्रमर्त्यानांभूमौकर्मविधीयते ॥ तस्माद्विस्तरशोब्रह्मन्ममैतद्भारतंवद ॥ ३ ॥ येचास्यभेदायावन्तोयथावत्स्थितिरेवच ॥ वर्षोऽ

यंद्विजशार्दूलयेचास्मिन्देशपर्वताः ॥ ४ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ भारतस्थास्यवर्षस्यनवभेदान्निबोधमे ॥ समुद्रान्तरिताज्ञेयास्तेत्वगम्यापरस्परम् ॥
॥५॥ इन्द्रद्वीपःकशेरुमांस्ताम्रवर्णोगभस्तिमान् ॥ नागद्वीपस्तथासौम्योगान्धर्वोवारुणस्तथा ॥ ६ ॥ अयंतुनवमस्तेषांद्वीपःसागरसंवृतः ॥ योजना
नांसहस्रंवैद्वीपोऽयंदक्षिणोत्तरम् ॥७॥ पूर्वेकिरातायस्यान्तेपश्चिमेयवनास्तथा ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चान्तःस्थिताद्विज ॥८॥ इज्यायुधवणि
ज्याद्यैःकर्मभिःकृतपावनाः ॥ तेषांसंव्यवहारश्चएभिःकर्मभिरिष्यते ॥९॥ स्वर्गापवर्गप्राप्तिश्चपुण्यंपापंचवैतदा ॥ महेन्द्रोमलयःसह्यःशुक्तिमानृक्षप
र्वतः ॥१०॥ विन्ध्यश्चपारियात्रश्चसप्तैवात्रकुलाचलाः ॥ तेषांसहस्रशश्चान्येभूधरायेसमीपगाः ॥ ११ ॥ विस्तारोच्छ्रयिणोरम्याविपुलाश्चित्रसानवः ॥
कोलाहलः सवैभ्राजोमन्दरोदर्दुराचलः ॥ १२ ॥ वातस्वनोवैद्युतश्चमैनाकः स्वसरस्तथा ॥ तुंगप्रस्थोनागगिरीरोचनःपाण्डुराचलः ॥ १३ ॥ पुष्पो
गिरिर्दुर्जयन्तोरैवतोऽर्बुदएवच ॥ ऋष्यमूकःसगोमन्तःकूटशैलःकृतस्मरः ॥ १४ ॥ श्रीपर्वतश्चकोरश्चशतशोऽन्येचपर्वताः ॥ तैर्विमिश्राजनपदाम्ले
च्छाश्चार्याश्चभागशः ॥१५॥ तैः पीयन्तेसरिच्छ्रेष्ठायास्ताःसम्यङ्निबोधमे ॥ गङ्गासरस्वतीसिन्धुश्चन्द्रभागातथापरा ॥ १६ ॥ यमुनाचशतद्रुश्चवि
तस्तेरावतीकुहूः ॥ गोमतीधूतपापाचबहुदाचदृषद्वती ॥१७॥ विपाशादेविकारंक्षुर्निश्चीरागण्डकीतथा ॥ कौशिकीचापगाविप्रहिमवत्पादनिःसृताः
॥१८॥ वेदस्मृतिर्वेदवतीवृत्रघ्नीसिन्धुरेवच ॥ वेणासानन्दनाचैवसदानीरामहीतथा ॥१९॥ पाराचर्मण्वतीनूपीविदिशावेत्रवत्यपि ॥ क्षिप्राह्यवन्तीचत
थापारियात्राश्रयाःस्मृताः ॥२०॥ शोणोमहानदश्चैवनर्मदासुरथाऽद्रिजा ॥ मन्दाकिनीदशार्णाचचित्रकूटातथापरा ॥ २१ ॥ चित्रोत्पलासतमसाकर
मोदापिशाचिका ॥ तथान्यापिप्पलश्रोणिर्विपाशावञ्जुलानदी ॥ २२ ॥ सुमेरुजाशुक्तिमतीसकुलीत्रिदिवाक्रमुः ॥ ऋक्षपादप्रसूतावैतथान्यावेग
वाहिनी ॥ २३ ॥ क्षिप्रापयोष्णीनिर्विन्ध्यातापीचनिषधावती ॥ वेण्यावैतरणीचैवसिनीवालीकुमुद्वती ॥ २४ ॥ करतोयामहागौरीदुर्गाचान्तः
शिवातथा ॥ विन्ध्यपादप्रसूतास्तानद्यःपुण्यजलाःशुभाः ॥ २५ ॥ गोदावरीभीमरथीकृष्णावेण्यातथापरा ॥ तुङ्गभद्रासुप्रयोगावाह्याकावेर्यथा
पगा ॥ २६ ॥ सह्यपादविनिष्कान्ताइत्येताःसरिदुत्तमाः ॥ कृतमालाताम्रपर्णीपुष्पजासूत्पलावती ॥ २७ ॥ मलयाद्रिसमुद्भूतानद्यःशीतज
लास्त्विमाः ॥ पितृसोमर्षिकुल्याचइक्षुकात्रिदिवाचया ॥ २८ ॥ लांगूलिनीवंशकरामहेन्द्रप्रभवाःस्मृताः ॥ ऋषिकुल्याकुमारीचमंदगामन्द
वाहिनी ॥ २९ ॥ कुशापलाशिनीचैवशुचिमत्प्रभवाःस्मृताः ॥ सर्वाःपुण्याःसरस्वत्यःसर्वागङ्गाःसमुद्रगाः ॥ ३० ॥ विश्वस्यमातरः सर्वाःसर्व
पापहराः स्मृताः ॥ अन्याः सहस्रशश्चोक्ताःक्षुद्रनद्योद्विजोत्तम ॥ ३१ ॥ प्रावृट्कालवहाः काश्चित्सर्वकालवहाश्चयाः ॥ मत्स्याश्वकूटाः

कुल्याश्चकुन्तलाः काशिकोशलाः ॥ ३२ ॥ अर्बुदाश्चार्कलिंगाश्चमलकाश्चवृकैःसह ॥ मध्यदेश्याजनपदाःप्रायशोमीप्रकीर्त्तिताः ॥ ३३ ॥ सह्यस्य चोत्तरेयास्तुयत्रगोदावरीनदी ॥ पृथिव्यामपिकृत्स्नायांसप्रदेशोमनोरमः ॥ ३४ ॥ गोवर्द्धनपुरंरम्यंभार्गवस्यमहात्मनः ॥ बाह्लीकावाटधानाश्चआभीराः कालतोयकाः ॥ ३५ ॥ अपरान्ताश्चशूद्राश्चपह्लवाश्चर्मखण्डिकाः ॥ गान्धारायवनाश्चैवसिन्धुसौवीरमद्रकाः ॥ ३६ ॥ शतद्रुजाःकलिङ्गाश्चपारदाहारभूषिकाः ॥ माठराबहुभद्राश्चकैकेयादशमालिकाः ॥ ३७ ॥ क्षत्रियोपनिवेशाश्चवैश्यशूद्रकुलानिच ॥ काम्बोजादरदाश्चैवबर्बराअंगलौकिकाः ॥ ३८ ॥ चीनाश्चैवतुषाराश्चपह्लवाबाह्यतोदराः ॥ आत्रेयाश्चभरद्वाजाःपुष्कलाश्चकशेरुकाः ॥ ३९ ॥ लम्पाकाःशूलकाराश्चचुलिकाजागुडैःसह ॥ औपधाश्चानिमद्राश्चकिरातानांचजातयः ॥ ४० ॥ तामसाहंसमार्गाश्चकाश्मीरास्तुमणास्तथा ॥ शूलिकाःकुहकाश्चैवऊर्णादार्वास्तथैव च ॥ ४१ ॥ एतेदशह्युदीच्यास्तुप्राच्यान्देशान्निबोधमे ॥ अन्ध्रारकामुद्गरकाअन्तर्गिरिबहिर्गिराः ॥ ४२ ॥ तथाप्लवङ्गारङ्गेयामालदामलवर्त्तिकाः ॥ ब्राह्मोत्तराःप्रविजयाभार्गवागेयमल्लकाः ॥४३॥ प्राग्ज्योतिषाश्चमद्राश्चविदेहास्ताम्रलिप्तकाः ॥ मल्लामगधगोमेदाःप्राच्याजनपदाःस्मृताः ॥ ४४ ॥ अथापरेजनपदादक्षिणापथवासिनः ॥ पांड्याश्चकेरलाश्चैवचोलाःकुंत्यास्तथैवच ॥ ४५ ॥ शैलूषामूषिकाश्चैवकुमारावनावासकाः ॥ महाराष्ट्रामाहिषिकाः कलिङ्गाश्चैवसर्वशः ॥ ४६ ॥ आभीराः सहवैशिक्याआटव्याःशबराश्चये ॥ पुलिन्दाविन्ध्यमालेयावैदर्भादण्डकैःसह ॥ ४७ ॥ पौरिकामौलिकाश्चैवअश्मकाभोगवर्द्धनाः ॥ नैषिकाःकुन्तलाआन्ध्राउद्भिदावनदारकाः ॥ ४८ ॥ दाक्षिणात्यास्त्वमीदेशाअपरांस्तान्निबोधमे ॥ सूर्यारकाः कालिबलादुर्गाश्चामीकटैःसह ॥ ४९ ॥ पुलिन्दाश्चसुमीनाश्चरूपपाःस्वापदैःसह ॥ तथाकुरुमिनश्चैवसर्वेचैवकठाक्षराः ॥ ५० ॥ (कारस्करालोहजंघावाजेयाराजभद्रकाः) ॥ तोसलाःकोसलाश्चैवत्रैपुराविदिशस्तथा ॥ (तुषारास्तुंबुराश्चैवसर्वे चैवकरस्कराः ॥) नासिक्यावाश्चयेचान्येयेचैवोत्तरनर्म्मदाः ॥ ५१ ॥ भीरुकच्छाःसमाहेयाः सह सारस्वतैरपि ॥ काश्मीराश्चसुराष्ट्राश्चआवन्त्याश्चार्बुदैःसह ॥ ५२ ॥ इत्येतेह्यपरान्ताश्चशृणुविन्ध्यनिवासिनः ॥ सरजाश्चकरूषाश्चकेरलाश्चोत्कलैः सह ॥५३॥ उत्तमर्णादशार्णाश्चभोज्याःकिष्किन्धकैःसह ॥ तुम्बरास्तुम्बुलाश्चैवपटवीनैषधैःसह ॥ ॥ ५४ ॥ अन्नजास्तुष्टिकाराश्चवीरहोत्राह्यवन्तयः ॥ एतेजनपदाःसर्वेविन्ध्यपृष्ठनिवासिनः ॥ ५५ ॥ अतोदेशान्प्रवक्ष्यामिपर्वताश्रयिणश्चये ॥ नीहाराहंसमार्गाश्चकुरवोगुर्गणाःखसाः ॥ ५६ ॥ कुन्तप्रावरणाश्चैवऊर्णादार्वाःसकृत्रकाः ॥ त्रिगर्त्तागालवाश्चैवकिरातास्तामसैःसह ॥ ५७ ॥ कृतत्रेतादिकश्चात्रचतुर्युगकृतांविधिः ॥ एतत्तुभारतंवर्षंचतुःसंस्थानसंस्थितम् ॥ ५८ ॥ दक्षिणापरतोह्यस्यपूर्वेणचमहोदधिः ॥ हिमवानुत्तरेणास्यकार्मु

तदेतद्भारतंवर्षंसर्वबीजंद्विजोत्तम ॥ ब्रह्मत्वममरेशत्वंदेवत्वंमर्त्यतांतथा ॥ ६० ॥ मृगपश्वप्सरोयोनिस्तद्वत्सर्वेंसरीसृ
कस्ययथागुणः ॥ ५९ ॥ तदेतद्भारतंवर्षंसर्वबीजंद्विजोत्तम ॥ ब्रह्मत्वममरेशत्वंदेवत्वंमर्त्यतांतथा ॥ देवानामपिविप्रर्षेसदाएषमनोरथः ॥ ६२ ॥
पाः ॥ स्थावराणांचसर्वेषामितोब्रह्मन्शुभाशुभैः ॥ ६१ ॥ प्रयांतिकर्मभूर्ब्रह्मन्नान्यलोकेषुविद्यते ॥ तत्कर्मनिगडग्रस्तैःस्वकर्मख्यापनोत्सुकैः ॥
अपिमानुष्यमाप्स्यामोदेवत्वात्प्रच्युताःक्षितौ ॥ मनुष्यःकुरुतेतत्तुयन्नशक्यंसुरासुरैः ॥ ६३ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेनद्यादिवर्णनोनामचतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ क्रौष्टुकिरु
नकिंचित्क्रियतेकर्मसुखलेशोपबृंहितैः ॥ ६४ ॥ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेनद्यादिवर्णनोनामचतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ कथितस्तस्य
नकिंचित्क्रियतेकर्मसुखलेशोपबृंहितैः ॥ सरितःपर्व्वतादेशायेचतत्रवसन्तिवै ॥ १ ॥ किन्तुकूर्मस्त्वयापूर्वंभारतेभगवान्हरिः ॥ यथासुखंयथापादास्त
वाच ॥ भगवन्कथितंसम्यग्भवताभारतंमम ॥ सरितःपर्व्वतादेशायेचतत्रवसन्तिवै ॥ शुभाशुभंमनुष्याणांव्यज्यतेचततःकथम् ॥ यथासुखंयथापादास्त
संस्थानंश्रोतुमिच्छाम्यशेषतः ॥ २ ॥ कथंससंस्थितोदेवःकूर्मरूपीजनार्दनः ॥ शुभाशुभंमनुष्याणांव्यज्यतेचततःकथम् ॥ ४ ॥ नवधासं
संस्थानंश्रोतुमिच्छाम्यशेषतः ॥ प्राङ्मुखोभगवान्देवःकूर्मरूपीव्यवस्थितः ॥ आक्रम्यभारतंवर्षंनवभेदमिदंद्विज ॥ उज्जिहानास्त
स्यतद्ब्रूह्यशेषतः ॥ ३ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ प्राङ्मुखोभगवान्देवःकूर्मरूपीव्यवस्थितः ॥ ५ ॥ वेदिमद्रारिमाण्डव्याःशाल्वानीपास्तथाशकाः ॥ ७ ॥ वैदेहकाः
स्थितेन्यस्यनक्षत्राणिसमन्ततः ॥ विषयाश्चद्विजश्रेष्ठयेसम्यक्तान्निबोधमे ॥ धर्म्मारण्याज्योतिषिकागौरग्रीवागुडाश्मकाः ॥ गजाह्वयाश्चकू
थावत्सघोपसंख्यास्तथाखशाः ॥ ६ ॥ मध्येसारस्वतामत्स्याःशूरसेनाःसमाथुराः ॥ ८ ॥ कापिंजलाःकुरोर्बाह्यास्तथैवोदुम्बराजनाः ॥ १० ॥ वृषध्वजोऽञ्जनश्चै
सपांचालाःसंकेताःकङ्कमारुताः ॥ कालकोटिसपापण्डाःपारियात्रनिवासिनः ॥ नक्षत्रत्रितयंविप्रशुभाशुभविपाकदम् ॥ शिबयोमैथिलाःशुभ्रास्तथा
मस्यजनामध्यनिवासिनः ॥ ९ ॥ कृत्तिकारोहिणीसौम्याएतेषांमध्यवासिनाम् ॥ ११ ॥ तथाचन्द्रेश्वराश्चैवखशाश्चमगधास्तथा ॥ १३ ॥ काशयोमेखलामुष्ठ
वजम्बाख्योमानवाचलः ॥ शूर्पकर्णोव्याघ्रमुखोमुर्वरःकर्व्वटाशनः ॥ पूर्णोत्कटोभद्रगौरस्तथोदयगिरिर्द्विज ॥ पादेतद्दक्षिणेदेशाःक्रौष्टुकेवदतः
वदनदन्तुराः ॥ १२ ॥ प्राग्ज्योतिषाःसलौहित्याः सामुद्राः पुरुपादकाः ॥ १४ ॥ रौद्रंपुनर्वसुःपुष्योनक्षत्रत्रितयंमुखे ॥ विदर्भानारिकेलाश्चधर्मद्वीपास्तथै
स्ताम्रलिप्तैकपादपाः ॥ वर्द्धमानाःकोसलाश्चमुखेकूर्मस्यसंस्थिताः ॥ १६ ॥ विदर्भानारिकेलाश्चधर्मद्वीपास्तथै
शृणु ॥ १५ ॥ कलिङ्गवङ्गजठराःकोशलामूषिकास्तथा ॥ चेदयश्चोर्ध्वकर्णाश्चमत्स्यांध्राविन्ध्यवासिनः ॥ दशार्णाहारिकानग्नानिषधाःकाकुलाल
लिकाः ॥ व्याघ्रग्रीवामहाग्रीवास्त्रैपुराःश्मश्रुधारिणः ॥१७॥ कैष्किन्ध्याहैमकूटाश्चनिषधाःकटकस्थलाः ॥ १९ ॥ नक्षत्रत्रितयंपादमाश्रितंपूर्वदक्षिणम् ॥ लंका
काः ॥ १८॥ तथैवपर्णशबराःपादेवैपूर्वदक्षिणे ॥ आश्लेषर्क्षंतथापैत्र्यंफाल्गुन्यःप्रथमास्तथा ॥ कर्कोटकवनेयेचभृगुकच्छाःसकोङ्कणाः ॥ २१ ॥ सर्वाश्चैवतथा
कालाजिनाश्चैवशैलिकानिकटास्तथा ॥ २० ॥ महेन्द्रमलयाद्रौचदर्दुरेचवसन्तिये ॥ कर्कोटकवनेयेचभृगुकच्छाःसकोङ्कणाः ॥ २१ ॥ सर्वाश्चैवतथा

भीरावेण्यास्तीरनिवासिनः ॥ अवन्तयोदासपुरास्तथैवाकारिणोजनाः ॥ २२ ॥ महाराष्ट्राः सकर्णाटागोनर्दाश्चित्रकूटकाः ॥ चोलाःकौलगिराश्चैव
क्रौंचद्वीपजटाधराः ॥२३॥ कावेरीऋष्यमूकस्थानासिक्याश्चैवयेजनाः ॥ शंखशुक्त्यादिवैदूर्य्यशैलप्रान्तचराश्चये॥२४॥ तथावारिचराःकोलाश्चर्मपट्ट
निवासिनः ॥ गणबाह्याःपुराःकृष्णाद्वीपवासनिवासिनः ॥ २५ ॥ सूर्याद्रौकुमुदाद्रौचतेवसन्तितथाजनाः ॥ रौद्रस्वनाःसपिशिकास्तथायेकर्मनाय
काः ॥ २६ ॥ दक्षिणाः कौरुषायेचऋषिकास्तापसाश्रमाः ॥ ऋषभाःसिंहलाश्चैवतथाकांचीनिवासिनः ॥ २७ ॥ त्रिलङ्गाःकुञ्जरदरीकच्छवासा
श्चयेजनाः ॥ ताम्रपर्णीतथाकुक्षिरितिकूर्मस्यदक्षिणः ॥२८॥ फाल्गुन्यश्चोत्तराहस्तश्चित्राचर्क्षत्रयंद्विज ॥ कूर्मस्यदक्षिणेकुक्षौबाह्यपादस्तथापरम् ॥
॥ २९ ॥काम्बोजाः पह्लवाश्चैवतथैववडवामुखाः ॥ तथाचसिन्धुसौवीराः सानर्त्तावनितामुखाः ॥३०॥ द्रावणाः सार्गिगाः शूद्राःकर्णप्राधेयबर्बराः॥
किराताः पारदाःपाण्ड्यास्तथापारशवाःकलाः ॥ ३१ ॥ धूर्त्तकाहैमगिरिकाःसिन्धुकालकवैरताः ॥ सौराष्ट्रादरदाश्चैवद्राविडाश्चमहार्णवाः ॥ ३२ ॥
एतेजनपदाःपादेस्थितावैदक्षिणेऽपरे ॥ स्वात्योविशाखामैत्रंचनक्षत्रत्रयमेवच ॥ ३३ ॥ मणिमेघक्षुराद्रिश्चखंजयोऽस्तगिरिस्तथा ॥ अपरान्तिकानोह
याश्चशान्तिकाविप्रशस्तकाः ॥ ३४ ॥कोंकणाःपंचनदकावमनाह्यवरास्तथा ॥ तारक्षुराह्यङ्गतकाःशर्कराःशाल्मवेश्मकाः ॥३५॥ गुरुस्वराःफाल्गुण
कावेणुमत्यांचयेजनाः ॥ तथाफल्गुलुकाघोरागुरुहाश्चकलास्तथा ॥ ३६ ॥ एकेक्षणावाजिकेशादीर्घग्रीवाःसचूलिकाः ॥ अश्वकेशास्तथापुच्छेजनाः
कूर्मस्यसंस्थिताः ॥ ३७ ॥ ऐन्द्रंमूलंतथाषाढानक्षत्रत्रयमेवच ॥ माण्डव्याश्चंडखाराश्चअश्वकालनदास्तथा॥३८॥ कुन्यतालडहाश्चैवस्त्रीबाह्याबालि
कास्तथा ॥ नृसिंहावेणुमत्यांचबलावस्थास्तथापरे ॥ ३९ ॥ धर्मबद्धास्तथोलूकाउरुकर्मस्थिताजनाः ॥ (तथापल्गुलकाघोराघुरलाहेमतारकाः ॥
एकेक्षणावाजिकोशादीर्घपादास्तथैवच) बामेपरेजनाःपादेस्थिताःकूर्मस्यभागुरे ॥४०॥ अषाढाश्रवणेचैवधनिष्ठायत्रसंस्थिता ॥ कैलासोहिमवांश्चैव
धनुष्मान्वसुमांस्तथा ॥ ४१ ॥ क्रौंचाःकुरुबकाश्चैवक्षुद्रवीणाश्चयेजनाः ॥ रसालयाःसकैकेयाभोगप्रस्थाःसयामुनाः ॥ ४२ ॥ अन्तर्द्वीपास्त्रि
गर्त्ताश्चअग्नीज्याःसार्दनाजनाः ॥ तथैवाश्वमुखाःप्राप्ताश्चिबिडाःकेशधारिणः ॥ ४३ ॥ दासेरकावाटधानाःशवधानास्तथैवच ॥ पुष्पलाधमकैराता
स्तथातक्षशिलाश्रयाः ॥ ४४ ॥ अम्बष्ठामालधामद्रावेणुकाःसवदन्तिकाः ॥ पिङ्गलागानकलहाहूणाःकोहलकास्तथा ॥ ४५ ॥ माण्डव्याभूति
युवकाःशातकाहेमतारकाः ॥ यशोमत्याःसगान्धाराःखरसागरराशयः ॥ ४६ ॥ यौधेयादासमेयाश्चराजन्याःस्यामकास्तथा ॥ क्षेमधूर्त्ताश्चकूर्म
स्यवामकुक्षिमुपाश्रिताः ॥ ४७ ॥ वारुणंचात्रनक्षत्रंतद्वत्प्रोष्ठपदाद्वयम् ॥ येनकिन्नरराज्यंचपशुपालंसकीचकम् ॥ ४८ ॥ काश्मीरकंतथाराष्ट्रमभिसा

रजनस्तथा ॥ दरदास्त्वंगणाश्चैवकुलटावनराष्ट्रकाः ॥ ४९ ॥ सैरिष्ठाब्रह्मपुरकास्तथैवतनबाह्यकाः ॥ किरातकौशिकानन्दाजनाःपह्ववलोलनाः॥ ॥ ५० ॥ दार्वादामरकाश्चैवकुरटाश्चान्नदारकाः ॥ एकपादाःखशाघोपाःस्वर्गभौमानवद्यकाः ॥ ५१ ॥ तथासयवनाहिंगाश्चीरप्रावरणाश्चये ॥ त्रिनेत्राःपौरवाश्चैवगन्धर्वाश्चद्विजोत्तम ॥ ५२ ॥ पूर्वोत्तरंतुकूर्मस्यपादमेतेसमाश्रिताः ॥ रेवत्यश्वाश्विदैवत्यंयाम्यंचर्क्षमितित्रयम् ॥ ५३ ॥ तत्रपादेसमाख्यातंपाकायमुनिसत्तम ॥ देशेष्वेतेषुचैतानिनक्षत्राण्यपिवैद्विज ॥ ५४ ॥ एतत्पीडाअमीदेशाःपीड्यन्तेयेक्रमोदिताः ॥ यान्तिचाभ्युदयंविप्रग्रहैःसम्यगवस्थितैः ॥ ५५ ॥ यस्यर्क्षस्यपतिर्यो वैग्रहस्तद्भावितोभयम् ॥ तद्देशस्यमुनिश्रेष्ठतदुत्कर्षेशुभागमः ॥ ५६ ॥ प्रत्येकंदेशसामान्यंनक्षत्रग्रहसम्भवम् ॥ भयंलोकस्यभवतिशोभनंवाद्विजोत्तम ॥ ५७ ॥ स्वर्क्षैरशोभनैर्जन्तोःसामान्यमितिभीतिदम् ॥ ग्रहैर्भवतिपीडोत्थमल्पायासमशोभनम् ॥ ५८ ॥ तथैवशोभनःपाकोदुःस्थितैश्चतथाग्रहैः ॥ अल्पोपकारायनृणांदेशज्ञैश्चात्यनोबुधैः ॥ ५९ ॥ द्रव्येगोष्ठेऽथभृत्येषुसुहृत्सुतनयेषुवा ॥ भार्यायांचग्रहेदुःस्थेभयंपुण्यवतांनृणाम् ॥ ६० ॥ आत्मन्यथाल्पपुण्यानांसर्वत्रैवातिपापिनाम् ॥ नैकत्रापिह्यपापानांभयमस्तिकदाचन॥६१॥दिग्देशजनसामान्यंनृपसामान्यमात्मजम् ॥ नक्षत्रग्रहसामान्यंनरोभुङ्क्तेशुभाशुभम्॥६२॥परस्पराभिरक्षाचग्रहदौस्थ्येनजायते ॥ एतेभ्यएवविप्रेन्द्रशुभहानिस्तथाशुभैः ॥ ६३ ॥ यदेतत्कूर्मसंस्थानंनक्षत्रेषुमयोदितम् ॥ एतत्तुदेशसामान्यमशुभंशुभमेवच ॥ ६४ ॥ तस्माद्विज्ञायदेशर्क्षंग्रहपीडांतथात्मनः ॥ कुर्वीतशान्तिमेधावीलोकवादांश्चसत्तम ॥ ६५ ॥ आकाशाद्देवतानांचदैत्यादीनांचदोहदाः ॥ पृथ्व्यांपतन्तितेलोकेलोकवादाइतिश्रुताः ॥ ६६ ॥ तांतथैवबुधःकुर्याल्लोकवादान्नहापयेत् ॥ तेषांतत्करणान्नृणांयुक्तोदुष्टागमक्षयः ॥ ६७ ॥ शुभोदयंप्रहानिंचपापानांद्विजसत्तम ॥ प्रज्ञाहानिंप्रकुर्युस्तेद्रव्यादीनांचकुर्वते ॥ ६८ ॥ तस्माच्छान्तिपरः प्राज्ञोलोकवादरतस्तथा ॥ लोकवादांश्चशान्तीश्चग्रहपीडासुकारयेत् ॥ ६९ ॥ अद्रोहानुपवासांश्चशस्तंदेवादिवन्दनम् ॥ जपोहोमस्तथादानंस्नानंक्रोधादिवर्जनम् ॥ ७० ॥ अद्रोहंसर्वभूतेषुमैत्रींकुर्याच्चपण्डितः ॥ वर्जयेदसतींवाचमतिवादांस्तथैवच ॥ ७१ ॥ ग्रहपूजांचकुर्वीतसर्वपीडासुमानवः ॥ एवंशाम्यन्त्यशेषाणिघोराणिद्विजसत्तम ॥ ७२ ॥ प्रयतानांमनुष्याणांग्रहर्क्षोत्थान्यशेषतः ॥ एषकूर्मोमयाख्यातोभारतेभगवान्विभुः ॥७३॥ नारायणोह्यचिन्त्यात्मायत्रसर्वंप्रतिष्ठितम् ॥ अत्रदेवाःस्थिताःसर्वेप्रतिनक्षत्रसंश्रयाः ॥ ७४ ॥ तथामध्येहुतवहःपृथ्वीसोमश्चवैद्विज ॥ मेपादयस्त्रयोमध्ये मुखेद्वौमिथुनादिकौ ॥७५॥ प्राग्दक्षिणेतथापादेकर्किसिंहौव्यवस्थितौ ॥ सिंहकन्यातुलाश्चैवकुक्षौराशित्रयंस्थितम् ॥ ७६ ॥ तुलाथवृश्चिकश्चोभौपादेदक्षिणपश्चिमे ॥ पृष्ठेचवृश्चिकेनैवसहधन्वीव्यवस्थितः ॥७७॥ वायव्येचास्यवैपादेधनुर्ग्राहादिकं

त्रयम् ॥ कुम्भमीनौतथैवास्यउत्तरांकुक्षिमाश्रितौ ॥ ७८ ॥ मीनमेषौद्विजश्रेष्ठपादेपूर्वोत्तरेस्थितौ ॥ कूर्मेदेशास्तथर्क्षाणिदेशेष्वेतेषुवैद्विज ॥ ७९ ॥
राशयश्चतथर्क्षेषुग्रहराशिष्ववस्थिताः ॥ तस्माद्ग्रहर्क्षपीडासुदेशपीडांविनिर्दिशेत् ॥ ८० ॥ तत्रस्नात्वाप्रकुर्वीतदानहोमादिकंविधिम् ॥ सएषवैष्णवः
पादोब्रह्मन्मध्येग्रहस्ययः ॥ ८१ ॥ (नारायणाख्योचिन्त्यात्माकारणंजगतः प्रभुः ॥) ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेभारतीयकूर्मनिवेशोनामपंचपं
चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ एवंतुभारतंवर्षंयथावत्कथितंमुने ॥ कृतंत्रेताद्वापरंचतथातिष्यंचतुष्टयम् ॥ १ ॥ अत्रैवैतद्यु
गानान्तुंचातुर्वर्ण्यंचवैद्विज ॥ चत्वारित्रीणिद्वेचैवंतथैकंचशरच्छतम् ॥२॥ जीवन्त्यत्रनराब्रह्मन्कृतत्रेतादिषुक्रमात् ॥ देवकूटस्यपूर्वस्यशैलेन्द्रस्यमहा
त्मनः ॥३॥ पूर्वेणयत्स्थितंवर्षंभद्राश्वंतन्निबोधमे ॥ श्वेतपर्णश्चनीलश्च शैवालश्चाचलोत्तमः ॥४॥ कौरञ्जःपर्णशालाग्रः पंचैतेतुकुलाचलाः ॥ तेषांप्र
सूतिरन्येयेबहवःक्षुद्रपर्वताः॥५॥ तैर्विशिष्टाजनपदानानारूपाःसहस्रशः ॥ ततःकुमुदसंकाशाःशुद्धसानुसुमङ्गलाः॥६॥इत्येवमादयोऽन्येऽपिशतशोऽ
थसहस्रशः ॥ सीताशङ्खावतीभद्राचक्रावर्त्तादिकास्तथा ॥७॥ नद्योऽथबह्वचोविस्तीर्णाःशीततोयौघवाहिकाः ॥ अत्रवर्षेनराःशङ्खशुद्धहेमसमप्रभाः
॥८॥ दिव्यसंगमिनःपुण्यादशवर्षशतायुषः ॥ अधमोत्तमंनतेष्वस्तिसर्वेतेसमदर्शनाः ॥९॥ तितिक्षादिभिरष्टाभिःप्रकृत्यात्मगुणैर्युताः ॥ तत्राप्यश्व
शिरादेवश्चतुर्बाहुर्जनार्दनः ॥ १० ॥ शिरोहृदयमेढ्राङ्घ्रिहस्तैश्चाक्षित्रयान्वितः ॥ तस्याप्यथैवंविषयाविज्ञेयाजगतःप्रभोः ॥११॥ केतुमालमतोवर्षंनि
बोधममपश्चिमम् ॥ विशालःकम्बलःकृष्णोजयन्तोहरिपर्वतः ॥ १२ ॥ विशोकोवर्द्धमानश्चसप्तैतेकुलपर्वताः ॥ अन्येसहस्रशःशैलायेषुलोकगणःस्थि
तः ॥१३॥ मौलयस्तेमहाकायाःशाकपोतकरम्भकाः॥अञ्चलप्रमुखाश्चापिवसन्तिशतशोजनाः ॥१४॥ येपिबन्तिमहानद्योवंक्षुश्यामांस्वकम्बलाम् ॥
अमोघांकामिनींश्यामांतथैवान्याःसहस्रशः॥१५॥अत्राप्यायुःसमंपूर्वैरत्रापिभगवान्हरिः॥ वराहरूपीपादास्यहृत्पृष्ठेपार्श्वतस्तथा ॥१६॥ (मुखेनासाद
तश्चैवकण्ठतःपुच्छतस्तथा)॥ त्रिनक्षत्रयुतेदेशेनक्षत्राणियुतानिच॥इत्येतत्केतुमालंतेकथितंमुनिसत्तम॥१७॥अतःपरंकुरून्वक्ष्येनिबोधेहममोत्तरान्॥
तत्रवृक्षामधुफलानित्यपुष्पफलोपगाः ॥ १८ ॥ वस्त्राणिचप्रसूयन्तेफलेष्वाभरणानिच ॥ सर्वकामप्रदास्तेहिसर्वकालफलप्रदाः॥१९॥ भूमिर्मणिमयी
वायुःसुगन्धःसर्व्वदासुखः ॥ जायन्तेमानवास्तत्रदेवलोकपरिच्युताः ॥ २० ॥ मिथुनानिप्रसूयन्तेसमकालस्थितानिवै ॥ अन्योन्यमनुरक्तानिचक्र
वाकोपमानिच ॥२१॥ चतुर्दशसहस्राणितेषांसार्द्धानिवैस्थितिः ॥ चन्द्रकान्तश्चशैलेन्द्रःसूर्य्यकान्तस्तथापरः ॥२२॥ तस्मिन्कुलाचलेवर्षेतन्मध्ये
चमहानदी ॥ भद्रसोमाप्रयात्युर्व्यांपुण्यामलजलौघिनी ॥ २३ ॥ सहस्रशस्तथैवान्यानद्योवर्षेऽपिचोत्तरे ॥ तथान्याःक्षीरवाहिन्योघृतवाहिन्यएव

च॥२४॥ दध्नोह्रदास्तथातत्रतथान्येचानुपर्व्वताः ॥ अमृतास्वादकल्पानिफलानिविविधानिच ॥२५॥ वनेषुतेषुरम्याणिशतशोऽथसहस्रशः ॥ तत्रा
पिभगवान्विष्णुःप्राक्छिरामत्स्यरूपवान् ॥२६॥ विभक्तोनवधाविप्रनक्षत्राणांत्रयंत्रयम् ॥ देशास्तत्रापिनवधाविभक्तामुनिसत्तम ॥२७॥ चन्द्रद्वीपः
समुद्रेचभद्रद्वीपस्तथापरः ॥ तत्रापिपुण्योविख्यातःसमुद्रान्तर्महामुने ॥ २८ ॥ इत्येतत्कथितंब्रह्मन्कुरुवर्षमयोत्तरम् ॥ शृणुकिंपुरुषादीनिवर्षा
णिगदतोमम ॥ २९ ॥ ॥ इतिश्रीमार्कंडेयमहापुराणेउत्तरकुरुकथनंनामषट्पञ्चाशोध्यायः ॥ ५६ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ यत्तुकिं
पुरुषंवर्षंतत्प्रवक्ष्याम्यहंद्विज ॥ तत्रायुर्दशसाहस्रंपुरुषाणांवपुष्मताम् ॥ १ ॥ अनामयाह्यशोकाश्चनरायत्रतथास्त्रियः ॥ प्लक्षःखण्डश्चयत्रोक्तःसुमहान्नं
दनोपमः ॥ २ ॥ तस्यतेवैफलरसंपिबन्तःपुरुषाःसदा ॥ स्थिरयौवननिष्पन्नाःस्त्रियश्चोत्पलगन्धिकाः ॥ ३ ॥ अतः परंकिंपुरुषाद्धरिवर्षं
प्रचक्षते ॥ महारजतसंकाशाजायंतेतत्रमानवाः ॥ ४ ॥ देवलोकच्युताःसर्वेदेवरूपाश्चसर्वशः ॥ हरिवर्षेनराःसर्वेपिबन्तीक्षुरसंशुभम् ॥ ५ ॥
नजराबाधतेतत्रनजीर्यन्तेचकर्हिचित् ॥ तावन्तमवतेकालेजीवन्त्यथनिरामयाः ॥ ६ ॥ मेरुवर्षमयाप्रोक्तंमध्यमंयदिलावृतम् ॥ नतत्रसूर्यस्तप
तिनतेजीर्यन्तिमानवाः ॥ ७ ॥ लभन्तेनात्मलाभंचरश्मयश्चन्द्रसूर्ययोः ॥ नक्षत्राणांग्रहाणांचमेरोस्तत्रपराद्युतिः ॥ ८ ॥ पद्मप्रभापद्मगन्धा
जम्बूफलरसाशिनः ॥ पद्मपत्रायताक्षास्तुजायन्तेतत्रमानवाः ॥ ९ ॥ वर्षाणान्तुसहस्राणितत्राप्यायुस्त्रयोदश ॥ शरावाकारसंस्तारोमेरुमध्येइला
वृते ॥ १० ॥ मेरुस्तत्रमहाशैलस्तदाख्यातमिलावृतम् ॥ रम्यकंवर्षमस्माच्चकथयिष्येनिबोधतम् ॥ ११ ॥ वृक्षस्तत्रापिचोत्तुङ्गोन्यग्रोधोहरित
च्छदः ॥ तस्यापितेफलरसंपिबन्तोवर्तयन्तिवै ॥ १२ ॥ वर्षायुतायुषस्तत्रनरास्तत्फलभोगिनः ॥ रतिप्रधानविमलाजरादौर्गन्ध्यवर्जिताः ॥
॥ १३ ॥ तस्मादथोत्तरंवर्षंनाम्नाख्यातंहिरण्मयम् ॥ हिरण्वतीनदीयत्रप्रभूतकमलोज्ज्वला ॥ १४ ॥ महाबलाःसतेजस्काजायन्तेतत्रमानवाः ॥
महाकायामहासत्त्वाधनिनःप्रियदर्शनाः ॥ १५ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेभुवनकोशवर्णनंनामसप्तपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५७॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥
कथितंभवतासम्यग्यत्पृष्टोऽसिमहामुने ॥ भूसमुद्रादिसंस्थानंप्रमाणानितथाग्रहाः ॥ १ ॥ तेषांचैवप्रमाणंयन्नक्षत्राणांचसंस्थितिः ॥ भूरादयस्तथा
लोकाः पातालान्यखिलान्यपि ॥ २ ॥ स्वायम्भुवंतथाख्यातंमुनेमन्वन्तरंमम ॥ तदन्तराण्यहंश्रोतुमिच्छेमन्वन्तराणिवै ॥ मन्वन्तराधिपान्देवानृ
षींस्तत्तनयान्नृपान् ॥ ३ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ मन्वन्तरंमयाख्यातंतवस्वायम्भुवंचयत् ॥ स्वारोचिषाख्यमन्यत्तुशृणुतस्मादनन्तरम् ॥ ४ ॥
कश्चिद्द्विजातिप्रवरःपुरेऽभूदरुणास्पदे ॥ वरुणायास्तटेविप्रोरूपेणात्यश्विनावपि ॥ ५ ॥ मृदुस्वभावःसद्वृत्तोवेदवेदाङ्गपारगः ॥ सदातिथिप्रि
योरात्रावागतानांसमाश्रयः ॥ ६ ॥ तस्यबुद्धिरियंत्वासीदहंपश्येवसुन्धराम् ॥ अतिरम्यवनोद्यानांनानानगरशोभिताम् ॥ ७ ॥ अथागतोऽतिथिः

कश्चित्कदाचित्तस्यवेश्मनि ॥ नानौषधिप्रभावज्ञोमन्त्रविद्याविशारदः ॥ ८ ॥ अभ्यर्थितस्तुतेनासौश्रद्धापूतेनचेतसा ॥ तस्याचख्यौसदेशांश्चर
म्याणिनगराणिच ॥ ९ ॥ नदीवनानिशैलांश्चपुण्यान्यायतनानिच ॥ सततोविस्मयाविष्टःप्राहतंद्विजसत्तमम् ॥ १० ॥ अनेकदेशदर्शित्वेनाति
श्रमसमन्वितः ॥ त्वंनातिवृद्धोवयसानातिवृत्तश्चयौवनात् ॥ कथमल्पेनकालेनपृथिवीमटसिद्विज ॥ ११ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ मन्त्रौषधिप्रभा
वेणविप्राप्रतिहतागतिः ॥ योजनानांसहस्रंहिदिनार्द्धेनव्रजाम्यहम् ॥ १२ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःसविप्रस्तंभूयः प्रत्युवाचेदमादरात् ॥
श्रद्दधानोवचस्तस्यब्राह्मणस्यविपश्चितः ॥ १३ ॥ ममप्रसादंभगवन्कुरुमन्त्रप्रभावजम् ॥ द्रष्टुमेतांममहीमतीवेच्छाप्रवर्तते ॥ १४ ॥ प्रादात्सब्राह्मण
श्चास्मैपादलेपमुदारधीः ॥ अभिमन्त्रयामासदिशंतेनाख्यातांचयत्नतः ॥ १५ ॥ तेनानुलिप्तपादोऽथसद्विजोद्विजसत्तम ॥ हिमवन्तमगाद्द्रष्टुंनाना
प्रस्रवणान्वितम् ॥ १६ ॥ सहस्रंयोजनानांहिदिनार्धेनव्रजामियत् ॥ आयास्यामीतिसंचिन्त्यतदर्द्धेनापरेणहि ॥ १७ ॥ संप्राप्तोहिमवत्पृष्ठंनातिश्रा
न्ततनुर्द्विज ॥ विचचारततस्तत्रतुहिनाचलभूतले ॥ १८ ॥ पादाक्रान्तेनतस्याथतुहिनेनविलीयता ॥ प्रक्षालितःपादलेपःपरमौषधिसंभवः ॥ १९ ॥
ततोजडगतिःसोऽथइतश्चेतश्चपर्यटन् ॥ ददर्शातिमनोज्ञानिसानूनिहिमभूभृतः ॥ २० ॥ सिद्धगन्धर्वजुष्टानिकिन्नराभिरतानिच ॥ क्रीडाविहाररम्या
णिदवादीनामितस्ततः ॥ २१ ॥ दिव्याप्सरोगणशतैराकीर्णान्यवलोकयन् ॥ नातृप्यतद्विजश्रेष्ठःप्रोद्भूतपुलकोमुने ॥ २२ ॥ क्वचित्प्रस्रवणाद्भ्रष्टज
लपातमनोरमम् ॥ प्रनृत्यच्छिखिकेकाभिरन्यतश्चनिनादितम् ॥ २३ ॥ दात्यूहकोयष्टिकाद्यैःक्वचिच्चातिमनोहरैः ॥ पुंस्कोकिलकलालापैःश्रुति
हारिभिरन्वितम् ॥ २४ ॥ प्रफुल्लतरुगन्धेनवासितानिलवीजितम् ॥ मुदायुक्तःसददृशेहिमवन्तंमहागिरिम ॥ २५ ॥ दृष्ट्वाचैतंद्विजसुतोहिमवन्तंम
हाचलम् ॥ श्वोद्रक्ष्यामीतिसंचिन्त्यमतिंचक्रेगृहंप्रति ॥ २६ ॥ विभ्रष्टपादलेपोऽथचिरेणजडितक्रमः ॥ चिन्तयामासकिमिदंमयाऽज्ञानादनुष्ठि
तम् ॥ २७ ॥ यदिप्रलेपोनष्टोमेविलीनोहिमवारिणा ॥ शैलोऽतिदुर्गमश्चायंदूरंचाहमिहागतः ॥ २८ ॥ प्रयास्यामिक्रियाहानिमग्निशुश्रूषणादिकम् ॥
कथमत्रकरिष्यामिसंकटंमहदागतम् ॥ २९ ॥ इदम्परमिदंरम्यमित्यस्मिन्वरपर्वते ॥ सक्तदृष्टिरहंतृप्तिंनयास्येऽब्दशतैरपि ॥ ३० ॥ किन्नराणांकला
लापः समन्ताच्छ्रोत्रहारिणः ॥ प्रफुल्लतरुगन्धांश्चघ्राणमत्यन्तमृच्छति ॥ ३१ ॥ सुखस्पर्शस्तथावायुःफलानिरसवन्तिच ॥ हरन्तिप्रसभंचेतोमनो
ज्ञानसरांसिच ॥ ३२ ॥ एवंगतेतुपश्येयंयदिकंचित्तपोनिधिम् ॥ सममोपदिशेन्मार्गंगमनायगृहंप्रति ॥ ३३ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ सएवं
चिन्तयन्विप्रोबभ्रामचहिमाचले ॥ भ्रष्टपादौषधिबलोवैक्लव्यंपरमंगतः ॥ ३४ ॥ तंददर्शभ्रमन्तंचमुनिश्रेष्ठंवरूथिनी ॥ वराप्सरामहाभागामौलेया

चिन्तयामासकोन्वेपरमणी
रूपशालिनी ॥ ३५ ॥ तस्मिन्दृष्टेततःसाभूद्द्विजवर्येवरूथिनी ॥ मदनाकृष्टहृदयासानुरागाहितत्क्षणात् ॥ ३६ ॥ चिन्तयामासकोन्वेपरमणी
यतमाकृतिः ॥ सफलंमेभवेज्जन्मयदिमांनावमन्यते ॥ ३७ ॥ अहोऽस्यरूपमाधुर्यमहोऽस्यललितागतिः ॥ अहोगम्भीरताहृष्टेःकुतोऽस्यसदृ
शोभुवि ॥ ३८ ॥ दृष्टादेवास्तथादैत्याःसिद्धगन्धर्वपन्नगाः ॥ कथमेकोऽपिनास्त्यस्यतुल्यरूपोमहात्मनः ॥ ३९ ॥ यथाहमस्मिन्मय्येपसानु
रागस्तथायदि ॥ भवेदत्रमयाकार्यस्तत्कृतः पुण्यसंचयः ॥ ४० ॥ यद्येपमयिसुस्निग्धांदृष्टिमद्यनिपातयेत् ॥ कृतपुण्यानमत्तोऽन्यात्रैलोक्येव
नितातततः ॥ ४१ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ एवंसंचिन्तयन्तीसादिव्ययोपित्स्मरातुरा ॥ आत्मानंदर्शयामासकमनीयतराकृतिम् ॥४२॥
तांतुदृष्ट्वाद्विजसुतश्चारुरूपांवरूथिनीम् ॥ सोपचारंसमागम्यवाक्यमेतदुवाचह ॥ ४३ ॥ कात्वंकमलगर्भाभेकस्यकिंवानुतिष्ठसि ॥ ब्राह्मणोऽहमि
हायातोनगरादरुणास्पदात् ॥ ४४ ॥ पादलेपोऽत्रमेध्वस्तोविलीनोहिमवारिणा ॥ यस्यानुभावादत्राहमागतोमदिरेक्षणे ॥ ४५ ॥ ॥ वरूथि
न्युवाच ॥ ॥ मौलेयाहंमहाभागानाम्नाख्यातावरूथिनी ॥ विचरामिसदैवात्ररमणीयेमहाचले ॥ ४६ ॥ साहंत्वदर्शनाद्विप्रकामवैक्लव्यतांगता ॥
प्रशाधियन्मयाकार्यंत्वदधीनास्मिसांप्रतम् ॥ ४७ ॥ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ॥ येनोपायेनगच्छेयंनिजगेहंशुचिस्मिते ॥ तन्ममाचक्ष्वकल्याणिहा
निर्नोऽखिलकर्मणाम् ॥ ४८ ॥ नित्यनैमित्तिकानांतुमहाहानिर्द्विजन्मनः ॥ भवत्यतस्त्वंहेभद्रेमामुद्धरहिमालयात् ॥ ४९ ॥ प्रशस्यतेनप्रवासो
ब्राह्मणानांकदाचन ॥ अपराध्यतिमेभीरुदेशदर्शनकौतुकम् ॥ ५० ॥ सतोगृहेद्विजाग्र्यस्यनिष्पत्तिःसर्वकर्मणाम् ॥ नित्यनैमित्तिकानांचहानिरेवंप्र
वासिनः ॥ ५१ ॥ सात्वंकिंबहुनोक्तेनतथाकुरुयशस्विनि ॥ यथानास्तंगतेसूर्येपश्यामिनिजमालयम् ॥ ५२ ॥ ॥ वरूथिन्युवाच ॥ ॥ मैवंब्रूहि
महाभागमाभूत्सदिवसोमम॥मांपरित्यज्ययत्रत्वंनिजगेहमुपैष्यसि॥५३॥अहोरम्यतरः स्वर्गोनयतोद्विजनन्दन॥अतोवयंपरित्यज्यतिष्ठामोऽत्रसुराल
यम् ॥५४॥ सत्वंसहमयाकान्तकान्तेऽत्रतुहिनाचले ॥ रममाणोनमर्त्यानांबान्धवानांस्मरिष्यसि ॥ ५५ ॥ स्रजोवस्त्राण्यलङ्कारान्भक्ष्यभोज्यानुले
पनम् ॥ दास्याम्यत्रतथाहन्तेस्मरेणवशगाहृता ॥ ५६ ॥ वीणावेणुस्वनंगीतंकिन्नराणांमनोरमम् ॥ अङ्गाह्लादकरोवायुरुष्णान्नमुदकंशुचि ॥ ५७ ॥
मनोभिलपिताशय्यासुगन्धमनुलेपनम् ॥ इहासतोमहाभागगृहेकिंतेनिजेऽधिकम् ॥ ५८ ॥ इहासतोनैवजराकदाचित्तेभविष्यति ॥ त्रिदशानामियं
भूमिर्यौवनोपचयप्रदा ॥ ५९ ॥ इत्युक्त्वासानुरागासासहसाकमलेक्षणा ॥ आलिलिङ्गप्रसीदेतिवदन्तीकलमुन्मनाः ॥ ६० ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥
मामांस्प्राक्षीर्व्रजान्यत्रदुष्टेयःसदृशस्तव ॥ मयान्यथायाचितात्वमन्यथैवाभ्युपैपिमाम् ॥ ६१ ॥ सायंप्रातर्हुतंहव्यंलोकान्यच्छतिशाश्वतान् ॥ त्रैलो

क्यमेतदखिलंमूढेहव्येप्रतिष्ठितम ॥ तमुपायंसमाचक्ष्वयेनयामिस्वमालयम् ॥ ६२ ॥ ॥ वरूथिन्युवाच ॥ ॥ किंतेनाहंप्रियाविप्ररमणीयोनकिं
गिरिः ॥ गन्धर्वान्किन्नरादींश्चत्यक्त्वाभीष्टोहिकस्तव ॥ ६३ ॥ निजमालयमप्यस्माद्भवान्यास्यत्यसंशयम् ॥ स्वल्पकालंमयासार्द्धंभुङ्क्ष्वभोगान्सु
दुर्लभान् ॥ ६४ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ अभीष्टागार्हपत्याद्याःसततंमेत्रयोऽग्नयः ॥ रम्यंममाग्निशरणंवेदीविष्टरिणीप्रिया ॥ ६५ ॥
॥ ॥ वरूथिन्युवाच ॥ ॥ अष्टावात्मगुणायेहितेषामादौदयाद्विज ॥ तांकरोषिकथंनत्वंमयिसद्धर्मपालक ॥ ६६ ॥ त्वद्विमुक्तानजीवामितथाप्रीति
मतीत्वयि ॥ नैतद्वदाम्यहंमिथ्याप्रसीदकुलनन्दन ॥ ६७ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ॥ यदिप्रीतिमतीसत्यंनोपचाराद्ब्रवीषिमाम् ॥ तदुपायंसमाच
क्ष्वयेनयामिस्वमालयम् ॥ ६८ ॥ ॥ वरूथिन्युवाच ॥ ॥ निजमालयमप्यस्माद्भवान्यास्यत्यसंशयम् ॥ स्वल्पकालंमयासार्द्धंभुङ्क्ष्वभोगान्सुदुर्ल
भान् ॥ ६९ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ॥ नभोगार्थायविप्राणांशस्यतेहिवरूथिनि ॥ इहक्लेशायविप्राणांचेष्टाप्रेत्यफलप्रदा ॥ ७० ॥ वरूथिन्युवाच ॥
सन्त्राणंम्रियमाणायाममकृत्वापरत्रते ॥ पुण्यस्यैवफलंभाविभोगाश्चान्यत्रजन्मनि ॥ ७१ ॥ एवंचद्वयमप्यत्रतवोपचयकारणम् ॥ प्रत्याख्यानादहं
मृत्युत्वंचपापमवाप्स्यसि ॥ ७२ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ परस्त्रियंनाभिलषेदित्यूचुर्गुरवोमम ॥ तेनत्वांनाभिवाञ्छामिकामंविलपशुष्यवा ॥ ७३ ॥
॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वासमहाभागःस्पृष्ट्वापःप्रयतःशुचिः ॥ प्राहेदंप्रणिपत्याग्निंगार्हपत्यमुपांशुना ॥ ७४ ॥ भगवन्गार्हपत्याग्नेयोनिस्त्वं
सर्वकर्मणाम् ॥ त्वत्तआहवनीयोऽग्निर्दक्षिणाग्निश्चनान्यतः ॥ ७५ ॥ युष्मदाप्यायनादेवावृष्टिसस्यादिहेतवः ॥ भवन्तिसस्यादखिलंजगद्भवतिना
न्यतः ॥ ७६ ॥ एवंत्वत्तोभवत्येतद्येनसत्येनवैजगत् ॥ तथाहमद्यस्वंगेहंपश्येयंसतिभास्करे ॥ ७७ ॥ यथावैवैदिकंकर्मस्वकालेनोज्झितंमया ॥
तेनसत्येनपश्येयंगृहस्थोऽद्यदिवाकरम् ॥ ७८ ॥ यथाचनपरद्रव्येपरदारेचमेमतिः ॥ कदाचित्साभिलाषाभूत्तथैतत्सिद्धिमेतुमे ॥ ७९ ॥ इतिश्रीमा
र्कण्डेमहापुराणेस्वारोचिषेमन्वन्तरेब्राह्मणवाक्यंनामाष्टपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ एवंतुवदतस्तस्यद्विजपुत्रस्यपाव
कः ॥ गार्हपत्यःशरीरेतुसन्निधानमथाकरोत् ॥ १ ॥ तेनचाधिष्ठितःसोऽथप्रभामण्डलमध्यगः ॥ व्यदीपयततंदेशंमूर्तिमानिवहव्यवाट् ॥ २ ॥ तस्या
स्तुसुतरांतत्रताहग्रूपेद्विजन्मनि ॥ अनुरागोऽभवद्विप्रंपश्यन्त्यादेवयोषितः ॥ ३ ॥ ततःसोऽधिष्ठितस्तेनहव्यवाहेनतत्क्षात् ॥ यथापूर्वंतथागन्तुंप्रवृ
त्तोद्विजनन्दनः ॥ ४ ॥ जगामचत्वरायुक्तस्तयासास्त्रंनिरीक्षितः ॥ आदृष्टिपातात्तन्वङ्ग्यानिश्वासोत्कम्पिकन्धरम् ॥ ५ ॥ ततःक्षणेनैवतदानिज
गेहमवाप्यसः ॥ यथाप्रोक्तंद्विजश्रेष्ठश्चकारसकलाःक्रियाः ॥ ६ ॥ अथसाचारुसर्वांगीतत्रासक्तात्ममानसा ॥ निश्वासपरमानिन्येदिनशेषंतथानि

शाम् ॥ ७ ॥ निश्वसन्त्यनवद्याङ्गीहाहेतिरुदतीमुहुः ॥ मन्दभाग्येतिचात्मानंनिनिन्दमदिरेक्षणा ॥ ८ ॥ नविहारेनचाहारेरमणीयेनवावने ॥ नक
न्दरेपुरम्येपुसावबन्धतदारतिम् ॥ ९ ॥ चकाररममाणेचचक्रवाकयुगेस्पृहाम् ॥ मुक्तातेनवरारोहानिनिन्दनिजयौवनम् ॥ १० ॥ क्वागताहमिमंशैलं
दुष्टदैववलात्कृता ॥ क्वचप्रातःसमेदृष्टेर्गोचरंताद्दशोनरः ॥११॥ यदद्यसमहाभागोनमेसंगमुपैष्यति ॥ तत्कामाग्निरवश्यंमांक्षपयिष्यतिदुःसहः ॥१२॥
रमणीयमभूद्यत्तत्पुंस्कोकिलनिनादितम् ॥ तेनहीनंतदेवैतद्दहतीवाद्यमामलम् ॥ १३ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्थंसामदनाविष्टाजगाम
मुनिसत्तमम् ॥ ववृधेचतदारागस्तस्यास्तस्मिन्प्रतिक्षणम् ॥ १४ ॥ कलिर्नाम्नातुगन्धर्वःसानुरागोनिराकृतः ॥ तयापूर्वमभूत्सोऽथतदवस्थांददर्श
ताम् ॥ १५ ॥ सचिन्तयामासतदाकिंन्वेपागजगामिनी ॥ विश्वासपवनम्लानागिरावत्रवरूथिनी ॥ १६ ॥ मुनिशापक्षताकिंनुकेनचित्किंविमानि
ता॥ बाष्पवारिपरिक्लिन्नमियंधत्तेयतोमुखम् ॥१७॥ ततःसदध्यौसुचिरंतमर्थंकौतुकात्कलिः॥ ज्ञातवांश्चप्रभावेणसमाधेःसयथातथम्॥१८॥ पुनःसचि
न्तयामासतद्विज्ञायमुनेःकलिः ॥ ममोपपादितंसाधुभाग्यैरेतत्पुराकृतैः ॥१९॥ मयैषासानुरागेणबहुशःप्रार्थितासती ॥ निराकृतवतीसेयमद्यप्राप्या
भविष्यति॥ २० ॥ मानुषेसानुरागेयंतत्रतद्रूपधारिणि ॥ रंस्यतेमय्यसन्दिग्धंकिंकालेनकरोमितत् ॥ २१ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ आत्मप्रभावे
णततस्तस्यरूपंद्विजन्मनः ॥ कृत्वाचचारयत्रास्तेनिषण्णासावरूथिनी ॥ २२ ॥ सातंदृष्ट्वावरारोहाकिंचिदुत्फुल्ललोचना ॥ समेत्यप्राहतन्वंगीप्रसी
देतिपुनःपुनः ॥ २३ ॥ त्वयात्यक्तानसन्देहः परित्यक्ष्यामिजीवितम् ॥ तत्राधर्मःकष्टतरःक्रियालोपोभविष्यति ॥ २४ ॥ मयासमेत्यरम्येऽस्मिन्म
हात्मन्वनकन्दरे ॥ मत्परित्राणजंधर्ममवश्यंप्रतिपत्स्यसे ॥ २५ ॥ आयुषःसावशेषंमेनूनमस्तिमहामते ॥ निवृत्तस्तेननूनंत्वंहृदयाह्लादका
रकः ॥ २६ ॥ ॥ कलिरुवाच ॥ ॥ किंकरोमिक्रियाहानिर्भवत्यत्रसतोमम ॥ त्वमप्येवंविधंवाक्यंब्रवीषितनुमध्यमे ॥ २७ ॥ तदहंसङ्कटंप्राप्तोय
द्ब्रवीमिकरोषितत् ॥ यदिस्यात्संगमोमेद्यभवत्यासहनान्यथा ॥ २८ ॥ ॥ वरूथिन्युवाच ॥ ॥ प्रसीदयद्ब्रवीषित्वंतत्करोमिनतेमृषा ॥ ब्रवीम्ये
तदनाशङ्कंयत्तत्कार्यंमयाधुना ॥ २९ ॥ कलिरुवाच ॥ ॥ नाद्यसंभोगसमयेद्रष्टव्योहंत्वयावने ॥ निमीलिताक्ष्याःसंसर्गस्तवसुभ्रुमया
सह ॥ ३० ॥ ॥ वरूथिन्युवाच ॥ ॥ एवंभवतुभद्रंतेयथेच्छसितथास्तुतत् ॥ मयासर्वप्रकारंहिवशेस्थेयंतवाधुना ॥ ३१ ॥ ॥ इति
श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेस्वारोचिषेमन्वन्तरएकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःसहतयासोथररा
मगिरिसानुषु ॥ फुल्लकाननहृद्येषुमनोज्ञेषुसरःसुच ॥ १ ॥ कन्दरेषुचरम्येषुनिम्नगापुलिनेषुच ॥ मनोज्ञेषुतथान्येषुदेशेषुमुदितोद्विज ॥ २ ॥ वहि

नाधिष्ठितस्यासीद्यद्रूपंतस्यतेजसा ॥ अचिन्तयद्भोगकालेनिमीलितविलोचना ॥ ३ ॥ ततःकालेनसागर्भमवापमुनिसत्तम ॥ गन्धर्ववीर्य्यतोरूपं
चिन्तनाच्चद्विजन्मनः ॥ ४ ॥ तांगर्भधारिणींसोऽथसान्त्वयित्वावरूथिनीम् ॥ विप्ररूपधरोयातस्तयाप्रीत्याविसर्जितः ॥ ५ ॥ जज्ञेसबालोद्युति
माञ्ज्वलन्निवविभावसुः ॥ स्वरोचिभिर्यथासूर्य्योभासयन्सकलादिशः ॥ ६ ॥ स्वरोचिभिर्यतोभातिभास्वानिवसबालकः ॥ ततःस्वरोचिरित्येवं
नाम्नाख्यातोबभूवसः ॥ ७ ॥ ववृधेचमहाभागोवयसानुदिनंतथा ॥ गुणौघैश्चयथावालःकलाभिःशशलाञ्छनः ॥ ८ ॥ सजग्राहधनुर्वेदंवेदांश्चैवयथा
क्रमम् ॥ विद्याश्चैवमहाभागस्तदायौवनगोचरः ॥ ९ ॥ मन्दराद्रौकदाचित्सविचरंश्चारुचेष्टितः ॥ ददर्शैकांतदाकन्यांगिरिप्रस्थेभयातुराम् ॥ १० ॥
त्रायस्वेतिनिरीक्ष्यैनंसातदावाक्यमब्रवीत् ॥ माभैषीरितिसप्राहभयविप्लुतलोचनाम् ॥ ११ ॥ किमेतदितितेनोक्तेवीरवाक्येमहात्मना ॥ ततःसा
कथयामासश्वासाक्षेपप्लुताक्षरम् ॥ १२ ॥ ॥ कन्योवाच ॥ ॥ अहमिन्दीवराख्यस्यसुताविद्याधरस्यवै ॥ नाम्नामनोरमाजातासुतायांमरुध
न्वनः ॥ १३ ॥ मन्दारविद्याधरजासखीममविभावरी ॥ कलावतीचाप्यपरासुतापारस्यवैमुनेः ॥ १४ ॥ ताभ्यांसहमयायातंकैलासतटमुत्तमम् ॥
तत्रदृष्टोमुनिःकश्चित्तपसातिकृशाकृतिः ॥ १५ ॥ क्षुत्क्षामकण्ठोनिस्तेजादूरपाताक्षितारकः ॥ मयावहसितःक्रुद्धःसतदामांशशापह ॥ १६ ॥
क्षामक्षामस्वरःकिंचित्कंपिताधरपल्लवः ॥ त्वयावहसितोयस्मादनार्य्येदुष्टतापसि ॥ १७ ॥ तस्मात्त्वामचिरेणैवराक्षसोभिभविष्यति ॥ दत्तेशापेम
त्सखीभ्यांसतुनिर्भर्त्सितोमुनिः ॥ १८ ॥ धिक्तेब्राह्मण्यमक्षान्त्याहतंतेनिखिलंतपः ॥ अमर्षणैर्धर्षितोऽसितपसानातिकर्शितः ॥ १९ ॥ क्षान्त्या
स्पदंवैब्राह्मण्यंक्रोधसंयमनंतपः ॥ एतच्छ्रुत्वाददौशापंतयोरप्यमितद्युतिः ॥ २० ॥ एकस्याःकुष्ठमङ्गेषुभाव्यन्यस्यास्तथाक्षयः ॥ तयोस्तथैवतज्जा
तंयथोक्तंतेनतत्क्षणात् ॥ २१ ॥ ममाप्येवंमहद्रक्षःसमुपैतिपदानुगम् ॥ नश्रृणोषिमहानादंतस्यादूरेऽपिगर्जतः ॥ २२ ॥ तृतीयमद्यदिवसंयन्मेपृष्ठंन
मुंचति ॥ अस्त्रग्रामस्यसर्वस्यहृदयज्ञाहमव्रते ॥ २३ ॥ तंप्रयच्छामिमांरक्षरक्षसोऽस्मान्महामते ॥ प्रादात्स्वायम्भुवस्यादौस्वयंरुद्रःपिनाक
धृक् ॥ २४ ॥ स्वायम्भुवोवसिष्ठायसिद्धवर्यायदत्तवान् ॥ तेनापिदत्तंमन्मातुःपित्रेचित्रायुधायवै ॥ २५ ॥ प्रादादौद्वाहिकंसोऽपिमत्पित्रेश्वशुरः
स्वयम् ॥ मयापिशिक्षितंवीरसकाशाद्बालयापितुः ॥ २६ ॥ हृदयंसकलास्त्राणामशेषरिपुनाशनम् ॥ तदिदंगृह्यतांशीघ्रमशेषास्त्रपरायणम् ॥ २७ ॥
ततोजहिदुरात्मानमेनंराक्षसमागतम् ॥ २८ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ तथेत्युक्तेततस्तेनवार्य्युपस्पृश्यतस्यतत् ॥ अस्त्राणांहृदयंप्रादात्सरहस्यनि
वर्तनम् ॥ २९ ॥ एतस्मिन्नन्तरेरक्षस्तत्तदाभीषणाकृति ॥ नर्दमानंमहानादमाजगामत्वरान्वितम् ॥ ३० ॥ मयाभिभूताकिंत्राणमुपैतिद्रुतमेहिमे ॥

भक्षायकिंचिरेणेतिब्रुवाणंतददर्शसः ॥ ३१ ॥ स्वरोचिश्चिन्तयामासदृष्ट्वातंसमुपागतम् ॥ गृह्णात्येपवचःसत्यंतस्यास्त्वितिमहामुनेः ॥ ३२ ॥ जग्राह
समुपेत्यैनांत्वरयासोऽपिराक्षसः ॥ त्राहित्राहीतिकरुणंविलपन्तींसुमध्यमाम् ॥ ३३ ॥ ततःस्वरोचिःसंक्रुद्धश्चण्डास्त्रमतिभैरवम् ॥ दृष्ट्वानिवेश्यतद्र
क्षोददर्शानिमिषेक्षणः ॥ ३४ ॥ तदाभिभूतःसतदातामुत्सृज्यनिशाचरः ॥ प्रसीदशाम्यतामस्त्रंश्रूयतांचेत्यभापत ॥ ३५ ॥ मोक्षितोऽहंत्वयाशापा
दतिघोरान्महाद्युते ॥ प्रदत्तादतितीव्रेणब्रह्ममित्रेणधीमता ॥ ३६ ॥ उपकारोनमेत्वत्तोमहाभागाधिकोऽपरः ॥ येनाहंसुमहाकष्टान्महाशापाद्विमो
क्षितः ॥ ३७ ॥ स्वरोचिरुवाच ॥ ॥ ब्रह्ममित्रेणमुनिनाकिंनिमित्तंमहात्मना ॥ शप्तस्त्वंकीदृशश्चैवशापोदत्तोऽभवत्पुरा ॥ ३८ ॥ राक्षसउवाच ॥
ब्रह्ममित्रोऽष्टधाभिन्नमायुर्वेदमधीतवान् ॥ त्रयोदशाधिकारंचप्रगृह्याथर्वणोद्विजः ॥ ३९ ॥ अहंचेन्दीवराक्षेतिख्यातोऽस्याजनकोऽभवम् ॥ विद्याधर
पतेःपुत्रोनलनाभस्यखड्गिनः ॥ ४० ॥ मयाचयाचितःपूर्वंब्रह्ममित्रोऽभवन्मुनिः ॥ आयुर्वेदमशेषंमेभगवन्दातुमर्हसि ॥ ४१ ॥ यदातुबहुशोवीर
प्रश्रयावनतस्यमे ॥ नप्रादाद्याचितोविद्यामायुर्वेदात्मिकांमम ॥ ४२ ॥ शिष्येभ्योददतस्तस्यमयान्तर्धानगेनहि ॥ आयुर्वेदात्मिकाविद्यागृहीताभूत्त
दानघ ॥ ४३ ॥ गृहीतायांतुविद्यायांमासैरष्टाभिरन्तरात् ॥ ममातिहर्षादभवद्धासोऽतीवपुनःपुनः ॥ ४४ ॥ प्रत्यभिज्ञायमांहासान्मुनिःकोपसम
न्वितः ॥ विकम्पिकन्धरःप्राहमामिदंपरुषाक्षरम् ॥ ४५ ॥ राक्षसेनेवयस्मान्मेत्वयाऽदृश्येनदुर्मते ॥ हृताविद्यावहासश्चमामवज्ञायवैकृतः ॥ ४६ ॥
तस्मात्त्वंराक्षसः पापमच्छापेननिराकृतः ॥ भविष्यसिनसन्देहःसप्तरात्रेणदारुणः ॥ ४७ ॥ इत्युक्तेप्रणिपाताद्यैरुपचारैःप्रसादितः ॥ समामाहपुन
र्विप्रस्तत्क्षणान्मृदुमानसः ॥ ४८ ॥ यन्मयोक्तमवश्यंतद्भाविगन्धर्वनान्यथा ॥ किन्तुत्वंराक्षसीभूत्वापुनःस्वंप्राप्स्यसेवपुः ॥ ४९ ॥ नष्टस्मृतिर्य
दाक्रुद्धःस्वमपत्यंचिखादिषुः ॥ निशाचरत्वेगन्तासितदस्त्रानलतापितः ॥ ५० ॥ पुनःसंज्ञामवाप्यस्वामवाप्स्यसिनिजंवपुः ॥ तथैवस्वमधि
ष्ठानंलोकेगन्धर्वसंज्ञिते ॥ ५१ ॥ सोऽहंत्वयामहाभागमोक्षितोऽस्मान्महाभयात् ॥ निशाचरत्वाद्वीरतेनमेप्रार्थनांकुरु ॥ ५२ ॥ इमांतेतनयां
भार्यांप्रयच्छामिप्रतीच्छताम् ॥ आयुर्वेदश्चसकलस्त्वष्टाङ्गोयोमयाततः ॥ मुनेःसकाशात्संप्राप्तस्तंगृह्णीष्वमहामते ॥ ५३ ॥ ॥ मार्कण्डेय
उवाच ॥ इत्युक्त्वाप्रददौविद्यांसचदिव्याम्बरोज्ज्वलः ॥ स्रग्भूपणधरोदिव्यंपौराणंवपुरास्थितः ॥ ५४ ॥ दत्त्वाविद्यांततःकन्यांसदातुमुपचक्रमे ॥
तमाहसातदाकन्याजनितारंस्वरूपिणम् ॥ ५५ ॥ अनुरागोममाऽप्यत्रताताऽतीवमहात्मनि ॥ दर्शनादेवसंजातोविशेषेणोपकारिणि ॥ ५६ ॥
किन्त्वेषामेसखीसाचमत्कृतेदुःखपीडिते ॥ अतोनाभिलषेभोगान्भोक्तुमेतेनवैसमम् ॥ ५७ ॥ पुरुषैरपिनोशक्याकर्तुमित्थंनृशंसता ॥

स्वभावरुचिरैर्मांहक्कथंयोषित्करिष्यति ॥ ५८ ॥ साहंयथातेदुःखार्त्तेमत्कृतेकन्यकेपितः ॥ तथास्थास्यामिदुःखार्तांतच्छोकानलतापिता ॥ ५९ ॥
॥ ॥ स्वरोचिरुवाच ॥ ॥ आयुर्वेदप्रसादेनतेकरिष्येपुनर्नवे ॥ सख्यौतवमहाशोकंसमुत्सृज्यसुमध्यमे ॥ ६० ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःपि
त्रास्वयंदत्तांतांकन्यांसविधानतः ॥ उपयेमेगिरौतस्मिन्स्वरोचिश्चारुलोचनाम् ॥ ६१ ॥ दत्तांतुतांतदाकन्यामभिसान्त्व्यचभाविनीम् ॥ जगामदि
व्ययागत्यागन्धर्वःस्वपुरंततः ॥ ६२ ॥ सचापिसहितस्तन्व्यातदुद्यानंतदाययौ ॥ कन्यकायुगलंयत्रतच्छापोत्थगदातुरम् ॥ ६३ ॥ ततस्तयोःसत
त्वज्ञोरोगघ्नैरौषधैरसैः ॥ चकारनीरुजेदेहेस्वरोचिरपिराजितः ॥ ६४ ॥ ततोऽतिशोभनेकन्येविमुक्तेव्याधितःशुभे ॥ स्वकान्त्योज्ज्योतिदि ग्भा
चक्रातेतन्महीधरम् ॥ ६५ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेस्वारोचिषेमन्वन्तरेपद्मितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ एवंविमुक्तरोगा
तुकन्यकातंमुदान्विता ॥ स्वरोचिषमुवाचेदंशृणुष्ववचनंप्रभो ॥ १ ॥ मन्दारविद्याधरजानाम्नाख्याताविभावरी ॥ उपकारिन्स्वमात्मानंप्रयच्छामि
प्रतीच्छमाम् ॥ २ ॥ विद्यांचतुभ्यंदास्यामिसर्वभूतरुतानिते ॥ ययाभिव्यक्तिमेष्यन्तिप्रसादप्रवणोभव ॥३॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ एवमस्त्वति
तेनोक्तेधर्मज्ञेनस्वरोचिषा ॥ द्वितीयातुतदाकन्याइदंवचनमब्रवीत् ॥ ४ ॥ कुमारब्रह्मचार्यासीत्पारोनामपितामम ॥ ब्रह्मर्षिःसुमहाभागोवेदवेदाङ्गपा
रगः ॥ ५ ॥ तस्यपुंस्कोकिलालापरमणीयेमधौपुरा ॥ आजगामाप्सरोभ्याशंप्रख्यातापुञ्जिकस्थला ॥६॥ कामवैक्लव्यतांनीतःसतदामुनिपुङ्गवः ॥
तत्संयोगेऽहमुत्पन्नातस्यामत्रमहाचले ॥ ७ ॥ विहायमांगतासाचमातास्मिन्निर्जनेवने ॥ वालामेकांमहीपृष्ठेव्यालश्वापदसंकुले ॥ ८ ॥ ततःकलाभिः
सोमस्यवर्द्धन्तीभिरहःक्षये ॥ आप्यायमानाहरहोवृद्धिंयातास्मिसत्तम ॥ ९ ॥ ततःकलावतीत्येतन्ममनाममहात्मना ॥ गृहीतायाःकृतंपित्रागन्धर्वे
णशुभात्मना ॥ १० ॥ नदत्ताहंतदातेनयाचितेनमहात्मना ॥ देवारिणानिशासुतस्ततोमेघातितःपिता ॥ ११ ॥ ततोऽहमतिनिर्वेदादात्मव्यापाद
नोद्यता ॥ निवारिताशम्भुपत्न्यासत्यासत्यप्रतिश्रवा ॥ १२ ॥ माशुचःसुभ्रुभर्त्तातेमहाभागोभविष्यति ॥ स्वरोचिर्नामपुत्रश्चमनुस्तस्यभविष्यति
॥ १३ ॥ आज्ञांचनिधयःसर्वेकरिष्यंतितवाहताः ॥ यथाभिलषितंवित्तंप्रदास्यन्तिचतेशुभे ॥ १४ ॥ यस्यावत्सेप्रभावेणविद्यायास्तांगृहाणमे ॥
पद्मिनीनामविद्येयंमहापद्माभिपूजिता ॥ १५ ॥ इत्याहमांदक्षसुतासतीसत्यपरायणा ॥ स्वरोचिस्त्वंध्रुवंदेवीनान्यथासावदिष्यति ॥ १६ ॥ साहंप्रा
णप्रदायाद्यतांविद्यांस्वंतथावपुः ॥ प्रयच्छामिप्रतीच्छत्वंप्रसादसुमुखोभव ॥ १७ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ एवमस्त्वतितामाहसतुकन्यांकलाव

तीम् ॥ विभावर्याःकलावत्याःस्निग्धदृष्टयानुमोदितः ॥ १८ ॥ जग्राहचततःपाणीसतयोरमरद्युतिः ॥ नदत्सुदेवतूर्येषुनृत्यन्तीस्वप्सरःसुच ॥ १९ ॥
इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेस्वारोचिषेमन्वन्तरएकषष्टितमोध्यायः ॥ ६१ ॥ छ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःसताभिःसहितःपत्नीभिरमरद्यु
तिः॥ रराामतस्मिञ्छैलेन्द्रेरम्यकाननानिर्झरे ॥ १ ॥सर्वोपभोगरत्नानिमधूनिमधुराणिच ॥ निधयःसमुपाजग्मुःपद्मिन्यावशवर्तिनः ॥ २ ॥ स्रजोव
स्त्राण्यलङ्कारान्गन्धाढ्यमनुलेपनम् ॥ आसनान्यतिशुभ्राणिकांचनानियथेच्छया ॥ ३ ॥ सौवर्णानिमहाभागकरकान्भाजनानिच ॥ तथाशय्या
श्चविविधादिव्यैरास्तरणैर्युताः ॥४॥ एवंसताभिःसहितोदिव्यगन्धाधिवासिते ॥ ररामस्वरुचिर्भाभिर्भासितेवरपर्वते ॥ ५ ॥ ताश्चापिसहतेनेतिलेभि
रेमुदमुत्तमाम् ॥ रममाणायथास्वर्गेतथातत्रशिलोच्चये॥६॥ कलहंसीजगादेकांचक्रवाकींजलेसतीम् ॥ तस्यतासांचललितेसम्बन्धेचस्पृहावती ॥७ ॥
धन्योऽयमतिपुण्योऽयंयोऽयंयौवनगोचरः ॥ दयिताभिःसहैताभिर्भुङ्क्तेभोगानभीप्सितान् ॥८॥ सन्तियौवनिनःश्लाघ्यास्तत्पत्न्योनातिशोभनाः॥ ज
गत्यामल्पकाःपत्न्यःपतयश्चातिशोभनाः ॥९॥ अभीष्टाकस्यचित्कान्ताकान्तःकस्याश्चिदीप्सितः ॥परस्परानुरागाढ्यंदाम्पत्यमतिदुर्लभम् ॥१० ॥
धन्योऽयंदयिताभीष्टोह्येताश्चास्यातिवल्लभाः ॥ परस्परानुरागोहिधन्यानामेवजायते ॥११॥ एतन्निशम्यवचनंकलहंसीसमीरितम् ॥ उवाचचक्रवाकी
तांनातिविस्मितमानसा ॥ १२ ॥ नायंधन्योयतोलज्जानान्यस्त्रीसन्निकर्षतः ॥ अन्यांस्त्रियमयंभुङ्क्तेनसर्वास्वस्यमानसम् ॥ १३ ॥ चित्तानुरागए
कस्मिन्नधिष्ठानेयतःसखि ॥ ततोतिप्रीतिमानेषभार्यासुभविताकथम् ॥ १४ ॥ एतानदयिताःपत्युर्नैतासांदयितःपतिः ॥ विनोदमात्रमेवैतायथापरि
जनोपरः ॥ १५ ॥ एतासांचयदीष्टोऽयंतत्किंप्राणान्नमुञ्चति ॥ आलिङ्गन्त्यपरांकान्तांध्यातोवैकन्तयान्यया ॥ १६ ॥ विद्याप्रदानमूल्येनक्रीतोह्ये
पसुभृत्यवत् ॥ प्रवर्त्ततोनहिप्रेमसमंबह्वीषुतिष्ठति ॥ १७॥ कलहंसिपतिर्धन्योममधन्याहमेवच ॥ यस्यैकस्यांचिरंचित्तंयस्याश्चैकत्रसंस्थितम् ॥
॥१८॥ बहुपत्नीपतिर्लोकःशरणंपुण्यपापयोः ॥ गृहाशनासनाद्यैश्चभूषणैश्चसहागमैः ॥ १९ ॥ विषमैःक्रियमाणोहियुज्यतेमहदेनसा ॥ ज्येष्ठांकनी
यभावेनकनिष्ठांज्येष्ठतांनयेत् ॥ २० ॥ गुरवेतुवरंदत्त्वाहुत्वान्यांसमिधंयथा ॥ ऊढयासहकर्त्तव्यानित्यनैमित्तिकीःक्रियाः ॥ जगादाथान्यभावेनपा
पीयाञ्जायतेनरः ॥ २१ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ सर्वसत्त्वरुतज्ञोऽसौस्वरोचिरपराजितः ॥ २२ ॥ निशम्यलज्जितोदध्यौसत्यमेवहिनानृतम् ॥
ततोवर्षशतेयातेरममाणोमहागिरौ ॥ रममाणःसमन्ताभिर्ददर्शपुरतोमृगम् ॥ २३ ॥ सुस्निग्धपीनावयवंमृगीयूथविहारिणम् ॥ वासिताभिःस्व
रूपाभिर्मृगीभिः परिवारितम् ॥ २४ ॥ आकृष्टघ्राणपुटकाजिघ्रन्तीस्तास्ततोमृगीः ॥ उवाचसमृगोऽलंवोलज्जात्यागेनगम्यताम् ॥ २५ ॥ नाहंस्व
रोचिस्तच्छीलोनचैवाहंसुलोचनाः ॥ निर्लज्जाबहवः सन्तितादृशास्तत्रगच्छत ॥२६॥ एकात्वनेकानुगतायथाहासास्पदंजने ॥ अनेकाभिस्तथैवैको

भोगदृष्ट्यानिरीक्षितः ॥ २७ ॥ तस्यधर्मक्रियाहानिरहन्यहनिजायते ॥ सक्तोऽन्यभार्ययाचान्यकामासक्तःसदैवसः ॥ २८ ॥ यस्तादृशोऽन्यस्त
च्छीलःपरलोकपराङ्मुखः ॥ तंकामयतभद्रंवोनाहंतुल्यःस्वरोचिषा ॥ २९ ॥ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेस्वारोचिषेमन्वन्तरेद्विषष्टितमोध्या
यः ॥ ६२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ एवंनिरस्यमानास्ताहारिणेनमृगाङ्गना ॥ श्रुत्वास्वरोचिरात्मानंमेनेसपतितंयथा ॥ १ ॥ त्यागेच
कारचमनःसतासांमुनिसत्तम ॥ चक्रवाकीमृगप्रोक्तोमृगचर्याजुगुप्सितः ॥ २ ॥ समेत्यताभिर्भूयश्चवर्द्धमानमनोभवः ॥ आक्षिप्तनिर्वेदकथोरेमेवर्षश
तानिषट् ॥ ३ ॥ किन्तुधर्माविरोधेनकुर्वन्धर्माश्रिताः क्रियाः ॥ भुङ्क्तेस्वरोचिर्विषयान्सहताभिरुदारधीः ॥ ४ ॥ ततश्चजज्ञिरेतस्यत्रयःपुत्राःस्व
रोचिषः ॥ विजयोमेरुनन्दश्चप्रभावश्चमहाबलः ॥ ५ ॥ मनोरमाचविजयंप्रासूतेन्दीवरात्मजा ॥ विभावरीमेरुनन्दंप्रभावंचकलावती ॥ ६ ॥ पद्मि
नीनामयाविद्यासर्वभोगोपपादिका ॥ सतेषांतत्प्रभावेणपिताचक्रेपुरत्रयम् ॥७॥ प्राच्यांतुविजयंनामकामरूपेनगोत्तमे ॥ विजयायसुतायादौसददौ
पुरमुत्तमम् ॥ ८ ॥ उदीच्यांमेरुनंदस्यपुरींनन्दवतीमिति ॥ ख्यातांचकारप्रोत्तुङ्गवप्रप्राकारमालिनीम् ॥ ९ ॥ कलावतीसुतस्यापिप्रभावस्यनिवे
शितम् ॥ पुरंतालमितिख्यातंदक्षिणापथमाश्रितम् ॥ १० ॥ एवंनिवेश्यपुत्रान्सपुरेषुपुरुषर्षभः ॥ रेमेताभिःसमंविप्रमनोज्ञास्वद्रिभूमिषु ॥ ११ ॥
एकदातुगतोऽरण्येविहरन्सधनुर्द्धरः ॥ चकर्षधनुरालोक्यवराहमतिदूरगम् ॥ १२ ॥ अथाहकाचिदभ्येत्यतंतदाहरिणाङ्गना ॥ मय्येवपात्यतांबाणःप्र
सीदेतिपुनःपुनः ॥ १३ ॥ किमनेनहतेनाद्यमामाशुविनिपातय ॥ त्वयानिपातितोबाणोदुःखान्मांमोक्षयिष्यति ॥ १४ ॥ स्वरोचिरुवाच ॥ नतेश
रीरंसरुजमस्माभिरुपलक्ष्यते ॥ किन्तुतत्कारणं येनत्वंप्राणान्हातुमिच्छसि ॥ १५॥ मृग्युवाच ॥ अन्यास्वासक्तहृदयेयस्मिंश्चेतःकृतास्पदम् ॥ मम
तेनविनामृत्युरौषधंकिमिहापरम् ॥१६॥ स्वरोचिरुवाच ॥ कस्त्वांनाभिलषेद्भीरुसानुरागासिकुत्रवा ॥ यदप्राप्तौनिजान्प्राणान्परित्यक्तुंव्यवस्यसि॥
॥ १७ ॥ मृग्युवाच ॥ त्वामेवेच्छामिभद्रंतेत्वयामेऽपहृतंमनः ॥ वृणोम्यहमतोमृत्युंमयिबाणोनिपात्यताम् ॥१८॥ स्वरोचिरुवाच ॥ ॥ त्वंमृगीचंच
लापाङ्गीनररूपधरावयम् ॥ कथंत्वयासमंयोगोमद्विधस्यभविष्यति ॥१९॥ मृग्युवाच ॥ यदिसापेक्षितंचित्तंमयितेमांपरिष्वज ॥ यदिवासाधुचित्तं
तेकरिष्यामियथेप्सितम् ॥ एतावताहंभवताभविष्याम्यतिमानिता ॥२०॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ आलिलिङ्गततस्तांसस्वरोचिर्हरिणाङ्गनाम् ॥२१॥
तेनचालिङ्गितासद्यःसाभूद्दिव्यवपुर्धरा ॥ ततःसविस्मयाविष्टः कात्वमित्यभ्यभाषत ॥ २२ ॥ साचास्मैकथयामासप्रेमलज्जाजडाक्षरम् ॥ अहमभ्य
र्थितादेवैः काननस्यास्यदेवता ॥ २३ ॥ उत्पादनीयोहिमनुस्त्वयामयिमहामते ॥ प्रीतिमत्यांमयिसुतंभूलोकपरिपालकम् ॥ तमुत्पादयदेवा

नांत्वामहंवचनाद्वदे ॥२४॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ततःसतस्यांतनयंसर्वलक्षणलक्षितम् ॥ तेजस्विनमिवात्मानंजनयामासतत्क्षणात् ॥ २५ ॥जातमा
त्रस्यतस्याथदेववाद्यानिसस्वनुः ॥ जगुर्गन्धर्वपतयोननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥२६॥ सिषिचुःशीकरैर्मेघाऋषयश्चतपोधनाः ॥२७॥ देवाश्चपुष्पवर्षंचमुमु
चुश्चसमन्ततः ॥ तस्यतेजःसमालोक्यनामचक्रेपितास्वयम् ॥ २८॥ द्युतिमानितियेनास्यतेजसाभासितादिशः ॥ सबालोद्युतिमान्नाममहाबलपरा
क्रमः ॥ २९ ॥ स्वरोचिषःसुतोयस्मात्तस्मात्स्वारोचिषोऽभवत् ॥ सचापिविचरन्नम्येकदाचिद्गिरिनिर्झरे ॥ ३० ॥ स्वरोचिर्ददृशेहंसंनिजपत्नीसम
न्वितम् ॥ उवाचसतदाहंसींसाभिलाषांपुनःपुनः ॥ ३१॥ उपसंह्रियतामात्माचिरंतेक्रीडितंमया ॥ किंसर्वकालंभोगैस्तेआसन्नंचरमंवयः ॥ परित्या
गस्यकालोमेतवचापिजलेचरि ॥ ३२ ॥ हंस्युवाच ॥ ॥ अकालःकोहिभोगानांसर्वंभोगात्मकंजगत् ॥ ३३ ॥ यज्ञाःक्रियन्तेभोगार्थंब्राह्मणैःसंयता
त्मभिः ॥ दृष्टादृष्टांस्तथाभोगान्वाञ्छमानाविवेकिनः ॥ ३४ ॥ दानानिचप्रयच्छन्तिपूतान्धर्मांश्चकुर्वते ॥ सत्वंनेच्छसिकिंभोगान्भोगश्चेष्टफलंनृ
णाम् ॥ विवेकिनांतिरश्चांचकिंपुनःसंयतात्मनाम् ॥३५॥ ॥ हंसउवाच ॥ ॥ भोगेष्वासक्तचित्तानांपरमार्थान्वितामतिः ॥ भविष्यतिकदास
ङ्गमुपेतानांचबन्धुषु ॥ ३६ ॥ पुत्रमित्रकलत्रेषुसक्ताःसीदन्तिजन्तवः ॥ सरःपङ्कार्णवेमग्नाजीर्णावनगजाइव ॥ ३७ ॥ किंनपश्यसिवाभद्रेजातसङ्गं
स्वरोचिषम् ॥ आबाल्यात्कामसंसक्तंमग्नंस्नेहाम्बुकर्दमे ॥ ३८ ॥ यौवनेऽतीवभार्यासुसाम्प्रतंपुत्रनप्तृषु ॥ स्वरोचिषोमनोमग्नमुद्धारंप्राप्स्यतेकुतः ॥
॥ ३९ ॥ नाहंस्वरोचिषस्तुल्यःस्त्रीवश्योवाजलेचरि ॥ विवेकवांश्चभोगानांनिवृत्तोऽस्मिचसाम्प्रतम् ॥ ४० ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ स्वरोचिरेतदाक
र्ण्यजातोद्वेगःखगेरितम् ॥ आदायभार्यास्तपसेययावन्यत्तपोवनम् ॥ ४१ ॥ तत्रतप्त्वातपोघोरंसहताभिरुदारधीः ॥ जगामलोकानमलान्निवृत्ताखि
लकल्मषः ॥४२॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेस्वारोचिषमन्वन्तरेत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥६३॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःस्वारोचिषंनाम्नाद्युतिम
न्तंप्रजापतिम् ॥ मनुंचकारभगवांस्तस्यमन्वन्तरंशृणु ॥ १ ॥ तत्रान्तरेतुयेदेवामुनयस्तत्सुताश्चये ॥ भूपालाःक्रोष्टुकेयेतान्गदतस्त्वंनिशामय ॥ २ ॥
देवाःपारावतास्तत्रतथैवतुषिताद्विज ॥ स्वारोचिषेऽन्तरेचेन्द्रोविपश्चिदितिविश्रुतः ॥ ३ ॥ ऊर्जस्तम्बस्तथाप्राणोदत्तोलिर्ऋषभस्तथा ॥ निश्चरश्चा
र्वंवीराश्चतत्रसप्तर्षयोऽभवन् ॥ ४ ॥ चैत्रकिंपुरुषाद्याश्चसुतास्तस्यमहात्मनः ॥ सप्तासन्सुमहावीर्याःपृथिवीपरिपालकाः ॥५॥ तस्यमन्वन्तरंयावत्ता
वत्तद्वंशविस्तरे ॥ भुक्तेयमवनिःसर्वाद्वितीयंवैतदन्तरम् ॥६॥ स्वरोचिषस्तुचरितंजन्मस्वारोचिषस्यच ॥ निशम्यमुच्यतेपापैःश्रद्दधानोहिमानवः ॥
॥ ७ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे स्वरोचिषसमाप्तिर्नामचतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥ ॥ भगवन्कथितंसर्वंविस्तरेणत्वयामम ॥

स्वरोचिषस्तुचरितंजन्मस्वारोचिषस्यतु ॥ १ ॥ यातुसापद्मिनीनामविद्याभोगोपपादिका ॥ तत्संश्रयायेनिधयस्तान्मेविस्तरतोवद ॥ २ ॥ अष्टौ
येनिधयस्तेषांस्वरूपंद्रव्यसंस्थितिः ॥ भवताभिहितंसम्यक्छ्रोतुमिच्छाम्यहंगुरो ॥ ३ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ पद्मिनीनामयाविद्यालक्ष्मीस्तस्या
श्चदेवता ॥ तदाधाराश्चनिधयस्तन्मेनिगदतःशृणु ॥ ४ ॥ यत्रपद्ममहापद्मौतथामकरकच्छपौ ॥ मुकुन्दोनंदकश्चैवनीलःशङ्खोऽष्टमोनिधिः ॥ ५ ॥
सत्यामृद्धौभवन्त्येतेसिद्धिस्तेषांहिजायते ॥ एतेह्यष्टौसमाख्यातानिधयस्तवक्रौष्टुके ॥ ६ ॥ देवतानांप्रसादेनसाधुसंसेवनेनच ॥ एभिरालोकितंवित्तं
मानुषस्यसदामुने ॥ ७ ॥ यादृक्स्वरूपंभवतितन्मेनिगदतःशृणु ॥ पद्मोनामनिधिःपूर्वंसयस्यभवतिद्विज ॥८॥ सतस्यतत्सुतानांचतत्पौत्राणांच
नित्यशः ॥ दाक्षिण्यसारःपुरुषस्तेनचाधिष्ठिताभवेत् ॥ ९ ॥ सत्त्वाधारोमहाभागोयतोऽसौसात्त्विकोनिधिः ॥ ॥ सुवर्णरूप्यताम्रादिधातूनांचपरि
ग्रहम् ॥ १० ॥ करोत्यतितरांसोऽथतेषांचक्रयविक्रयम् ॥ करोतिचतथायज्ञान्दक्षिणांचप्रयच्छति ॥ ११ ॥ (संपादयतिकामांश्चसर्वा
नेवयथाक्रमम् ॥) सभांदेवनिकेतांश्चसकारयतितन्मनाः ॥ सत्त्वाधारोनिधिश्चान्योमहापद्मइतिश्रुतः ॥ १२ ॥ सत्त्वप्रधानोभवतितेनचाधिष्ठि
तोनरः ॥ करोतिपद्मरागादिरत्नानांचपरिग्रहम् ॥ १३ ॥ मौक्तिकानांप्रवालानांतेषांचक्रयविक्रयान् ॥ ददातियोगशीलेभ्यस्तेषामावसथांस्तथा
॥ १४ ॥ सकारयतितच्छीलः स्वयमेवचजायते ॥ तत्प्रसूतास्तथाशीलःपुत्रपौत्रक्रमेण च ॥ १५ ॥ पूर्वार्द्धमात्रःसत्तासौपुरुषांश्चनमुंचति ॥ तामसो
मकरोनामनिधिस्तेनावलोकितः ॥ १६ ॥ पुरुषोऽथतमःप्रायःसुशीलोऽपिहिजायते ॥ बाणखड्गर्ष्टिधनुषांचर्मणांचपरिग्रहम् ॥ १७ ॥ दंशनानांच
कुरुतेयातिमैत्रींचराजभिः ॥ ददातिशौर्यवृत्तीनांभूभुजांयेचतत्प्रियाः ॥ १८ ॥ क्रयविक्रयेचशस्त्राणांनान्यत्रप्रीतिमेतिच ॥ एकस्यैवभवत्येषनरस्यन
सुतानुगः ॥ १९ ॥ द्रव्यार्थंदस्युतोनाशं संग्रामेवापिसव्रजेत् ॥ कच्छपश्चनिधिर्योऽसौनरस्तेनाभिवीक्षितः ॥ २० ॥ तमःप्रधानोभवतियतोऽसौ
तामसोनिधिः ॥ व्यवहारानशेषांस्तुपुण्यजातैःकरोतिच ॥ २१ ॥ कर्मस्थानखिलांश्चैवनविश्वसितिकस्यचित् ॥ समस्तानियथाङ्गानिसंहरत्येव
कच्छपः ॥ २२ ॥ तथाविष्टभ्यरत्नानितिष्ठत्याकुलमानसः ॥ नददाति नवाभुङ्क्तेतद्विनाशभयाकुलः ॥ २३ ॥ निधानमुर्व्यांकुरुतेनिधिःसोप्येक
पूरुषः ॥ रजोगुणमयश्चान्योमुकुंदोनामयोनिधिः ॥ २४ ॥ नरोऽवलोकितस्तेनतद्गुणोभवतिद्विज ॥ वीणावेणुमृदङ्गानामातोद्यस्यपरिग्र
हम् ॥ २५ ॥ करोतिगायतांवित्तंनृत्यतांचप्रयच्छति ॥ बन्दिमागधसूतानांविटानांलास्यपाठिनाम् ॥ २६ ॥ ददात्यहर्निशंभोगान्भुङ्क्तेतैश्चसमंद्वि
ज ॥ कुलटासुरतिश्चास्यभवत्यन्यैश्चतद्विधैः ॥ २७ ॥ प्रयातिसङ्गमेकंचयंनिधिर्भजतेनरम् ॥ रजस्तमोमयश्चान्योनन्दोनामममहानिधिः ॥ २८ ॥

उपैतिस्तम्भमधिकंनरस्तेनावलोकितः ॥ समस्तधातुरत्नानांपुण्यधान्यादिकस्यच ॥ २९ ॥ परिग्रहंकरोत्येषतथैवक्रयविक्रयम् ॥ आधारःस्वजना
नांचआगताभ्यागतस्यच ॥ ३० ॥ सहतेनापमानोक्तिंस्वल्पामपिमहामुने ॥ स्तूयमानश्चमहतींप्रीतिंबध्नातियच्छति ॥३१॥ यंयमिच्छतिवैकामंमृ
दुत्वमुपयातिच ॥ बह्व्योभार्य्याभवन्त्यस्यसूतिमत्योऽतिशोभनाः ॥ ३२ ॥ भजतेसप्तचनरान्निधिर्नन्दोऽनुवर्तते ॥ प्रवर्द्धमानोऽथनरमष्टभागेनस
त्तम ॥ ३३ ॥ दीर्घायुष्ट्वंचसर्वेषांपुरुषाणांप्रयच्छति ॥ बन्धूनामेवभरणंयेचदूरादुपागताः ॥ ३४ ॥ तेषांकरोतिवैनन्दःपरलोकेनचादृतः ॥ भवत्यस्य
नचस्नेहःसहवासिषुजायते ॥ ३५॥ पूर्वमित्रेषुशैथिल्यंप्रीतिमन्यैःकरोतिच ॥ तथैवसत्त्वरजसीयोबिभर्तिमहानिधिः ॥ ३६ ॥ सनीलसंज्ञस्तत्सङ्गी
नरस्तच्छीलवान्भवेत् ॥ वस्त्रकार्पासधान्यादिफलपुष्पपरिग्रहम् ॥३७॥ मुक्ताविद्रुमशङ्खानांशुक्त्यादीनांतथामुने ॥ काष्ठादीनांकरोत्येषयच्चान्यज्जल
सम्भवम् ॥ ३८॥ क्रयविक्रयमन्येषांनान्यत्ररमतेमनः ॥ तडागान्पुष्करिण्योऽथतथारामान्करोतिच ॥३९॥ बन्धंचसरितांवृक्षांस्तथारोपयतेनरः ॥
अनुलेपनपुष्पादिभोगभुग्वाभिजायते ॥ ४० ॥ त्रिपौरुषश्चापिनिधिर्नीलोनामैषजायते ॥ रजस्तमोमयश्चान्यःशङ्खसंज्ञोहियोनिधिः ॥ ४१ ॥
तेनापिनीयतेविप्रतद्गुणित्वंनिधीश्वरः ॥ एकस्यैवभवत्येषनरंनान्यमुपैतिच ॥ ४२ ॥ यस्यशङ्खोनिधिस्तस्यस्वरूपंक्रौष्टुकेशृणु ॥ एकएवात्मनामृ
ष्टमन्नंभुङ्क्तेतथाम्बरम् ॥ ४३ ॥ कदन्नभुक्परिजनोनचशोभनवस्त्रधृक् ॥ नददातिसुहृद्भार्य्याभ्रातृपुत्रस्नुषादिषु ॥ ४४ ॥ स्वपोषणपरःशङ्खीनरोभ
वतिसर्वदा ॥ इत्येतेनिधयः ख्यातानराणामर्थदेवताः ॥ ४५ ॥ मिश्रावलोकनान्मिश्राःस्वभावफलदायिनः ॥ यथाख्यातस्वभावस्तुभवत्येवविलोक
नात्॥सर्वेषामाधिपत्येचश्रीरेषांद्विजपद्मिनी ॥४६॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेनिधिवर्णनंनामपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥
विस्तरात्कथितंब्रह्मन्ममस्वारोचिषंत्वया ॥ मन्वन्तरंतथैवाष्टौयेपृष्टानिधयोमया ॥ १ ॥ स्वायम्भुवंपूर्वमेवमन्वन्तरमुदाहृतम् ॥ मन्वन्तरंतृतीयं
मेकथयौत्तमसंज्ञितम् ॥२॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ उत्तानपादपुत्रोऽभूदुत्तमोनामनामतः ॥ सुरुच्यास्तनयःख्यातोमहाबलपराक्रमः ॥३॥ धर्मा
त्माचमहात्माचपराक्रमधनोनृपः ॥ अतीत्यसर्वभूतानिबभौभानुपराक्रमः ॥ ४ ॥ समःशत्रौचमित्रेचपरेपुत्रेचधर्मवित् ॥ दुष्टेचयमवत्साधौसोमवच्च
महामुने ॥५॥ बाभ्रव्यांबहुलांनामउपयेमेसधर्मवित् ॥ उत्तानपादतनयःशचीमिन्द्रइवोत्तमः ॥ ६ ॥ तस्यामतीवतस्यासीद्द्विजवर्यमनःसदा ॥ स्नेहव
च्छशिनोयद्वद्रोहिण्यांनिहितास्पदम् ॥ ७ ॥ अन्यप्रयोजनासक्तिमुपैतिनहितन्मनः ॥ स्वप्नेचैवतदालम्बिमनोऽभूत्तस्यभूभृतः ॥ ८ ॥ सचतस्याःसु
चार्वङ्ग्यादर्शनादेवपार्थिवः ॥ ददाहलोचनैर्गात्रेगात्रस्पर्शश्चतन्मयः ॥ ९ ॥ श्रोत्रोद्वेगकरंवाक्यंप्रियमप्यवनीपतेः ॥ तस्यापिभूरिसन्मानंमेनेपरि

भवंततः ॥ १० ॥ अवमेनेस्रजंदत्तांशुभान्याभरणानिच ॥ उत्तस्थावर्धपीतेवपिबतोऽस्यवासवम् ॥ ११ ॥ भुञ्जताचनरेन्द्रेणक्षणमात्रंकरेधृता ॥
बुभुजेस्वल्पकंभक्ष्यंद्विजनातिसुदावती ॥ १२ ॥ एवंतस्यानुकूलस्यनानुकूलामहात्मनः ॥ प्रभूततरमत्यर्थंचक्रेरागंमहीपतिः ॥ १३ ॥ अथपानगतो
भूपःकदाचित्तांमनस्विनीम् ॥ सुराभृतंपानपात्रंग्राहयामाससादरः ॥ १४ ॥ पश्यतांभूमिपालानांवारमुख्यासमन्वितः ॥ प्रगीयमानोमधुरैर्गेयगा
यनतत्परैः ॥ १५ ॥ सातुनेच्छतितत्पात्रमादातुंतत्पराङ्मुखी ॥ समक्षमवनीशानांततः क्रुद्धःसपार्थिवः ॥ १६ ॥ उवाचद्राःस्थमाहूयनिश्वसन्नु
रगोयथा ॥ निराकृतस्तयादेव्याप्रिययापतिरप्रियः ॥ १७ ॥ द्राःस्थैनांदुष्टहृदयामादायविजनेवने ॥ परित्यज्याशुनैतत्तेविचार्यंवचनंमम ॥ १८ ॥
॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततोनृपस्यवचनमविचार्यमवेक्ष्यसः ॥ द्वास्थस्तत्याजतांसुभ्रूमारोप्यस्यन्दनेवने ॥ १९ ॥ साचतंविपिनेत्यागंनीता
तेनमहीभृता ॥ अपश्यमानातंमेनेपरंकृतमनुग्रहम् ॥ २० ॥ सोऽपितत्रानुरागार्तिदह्यमानात्ममानसः ॥ औत्तानपादिर्भूपालोनान्यांभार्याम
विन्दत ॥ २१ ॥ सस्मारतांसुचार्वंगीमहर्निशमनिर्वृतः ॥ चकारचनिजंराज्यंप्रजाधर्मेणपालयन् ॥ २२ ॥ प्रजाःपालयतस्तस्यपितुःपुत्रानिवौ
रसान् ॥ आगत्यब्राह्मणःकश्चिदिदमाहार्त्तमानसः ॥ २३ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ महाराजभृशार्त्तोऽस्मिश्रूयतांगदतोमम ॥ नृणामार्ति
परित्राणमन्यतोननराधिपात् ॥ २४ ॥ ममभार्याप्रसुप्तस्यकेनाप्यपहृतानिशि ॥ गृहद्वारमनुद्घाट्यतांसमानेतुमर्हसि ॥ २५ ॥ ॥ राजोवाच ॥
नवेत्सिकेनापहृताक्ववानीतातुसाद्विज ॥ यतामिविग्रहेकस्यकुतोवाप्यानयामिताम् ॥ २६ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ तथैवस्थगितेद्वारिप्रसुप्तस्य
गृहेमम ॥ हृताहिभार्याकिंकेनेत्येतद्विज्ञायतेभवान् ॥ २७ ॥ त्वंरक्षितानोनृपतेषड्भागादानवेतनः ॥ धर्मस्यतेऽतोनिश्चिन्ताःस्वपन्तिमनुजानिशि
॥२८॥ राजोवाच ॥ नतेदृष्टामयाभार्यायादृग्रूपाचदेहतः ॥ वयश्चैवसमाख्याहिकिंशीलाब्राह्मणीचते ॥२९॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ कठोरनेत्रासा
त्युच्चाह्रस्वबाहुःकृशानना ॥ (लम्बोदरीह्रस्वस्फिचंतथाह्रस्वस्तनीनृप) ॥ विरूपरूपाभूपालननिन्दामितथैवताम् ॥३०॥ वाचिभूपातिपरुषानसौ
म्यासाचशीलतः ॥ इत्याख्यातामयाभार्यासाकरालनिरीक्षणा ॥ ३१ ॥ मनागतीतंभूपालतस्याश्चप्रथमंवयः ॥ तादृग्रूपाहिमेभार्यासत्यमेतन्मयो
दितम् ॥ ३२ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ अलंतेब्राह्मणतयाभार्यामन्यांददामिते ॥ सुखायभार्याकल्याणीदुःखहेतुर्हिताहशी ॥ ३३ ॥ अल्पाकुरूपता
विप्रकारणंशीलमुत्तमम् ॥ रूपशीलविहीनायात्याज्यातेन्येनसाहृता ॥ ३४ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ रक्ष्याभार्यामहीपालइतिचश्रुतिरुत्तमा ॥
भार्यायांरक्ष्यमाणायांप्रजाभवतिरक्षिता ॥ ३५ ॥ आत्माहिजायतेतस्यांसारक्ष्यातोनरेश्वर ॥ प्रजायांरक्ष्यमाणायामात्माभवतिरक्षितः ॥ ३६ ॥

तस्यामरक्ष्यमाणायांभवितावर्णसङ्करः ॥ सपातयेन्महीपालपूर्वान्स्वर्गादधःपितॄन् ॥ ३७ ॥ (अनुज्ञायगुरुंराजन्दत्त्वान्यांजातवेदसे ॥ ३८॥ समि
धंनुमयाभार्यावृतेयंकर्कशायतः ॥ कथमेतांविहायान्यभार्ययासहसंचरे ॥ ३९ ॥ गृह्यधर्मोयतोब्रह्मप्राप्यतेशाश्वतंनरैः ॥ पूर्वोढयातुधर्मेणगृहीकुर्वं
न्नसीदति ॥ ४० ॥ त्यक्त्वातांचक्रियांकुर्वन्नैवकर्मफलंलभेत् ॥ अग्निनासहयानूनंसाजगामगृहंशुभा ॥ ४१ ॥ धर्मस्यग्रहणेसातुपूर्वोढैवप्रशस्यते ॥
शठायाचारणात्तस्याजायतेवर्णसंकरः ॥ ४२ ॥) धर्महानिश्चानुदिनमभार्यस्यभवन्मम ॥ नित्यक्रियाणांविभ्रंशात्सचापिपतनायमे ॥ ४३ ॥
तस्यांनपृथिवीपालभवित्रीमससन्ततिः ॥ तवषड्भागदात्रीसाभवित्रीधर्महेतुकी ॥ ४४ ॥ तदेतत्तेमयाख्यातापत्नीयामेहृताप्रभो ॥ तांसमानयरक्षा
यांभवानधिकृतोयतः ॥ ४५ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ सतस्यैवंवचः श्रुत्वाविमृश्यचनरेश्वरः ॥ सर्वोपकरणैर्युक्तमारुरोहमहारथम् ॥ ४६ ॥ इतश्चेत
श्चतेनासौपरिबभ्राममेदिनीम् ॥ ददर्शचमहारण्येतापसाश्रममुत्तमम् ॥ ४७ ॥ अवतीर्यचतत्रासौप्रविश्यददृशेमुनिम् ॥ कौश्यांवृष्यांसमासीनंज्वल
न्तमिवतेजसा ॥ ४८ ॥ सदृष्ट्वानृपतिंप्राप्तंसमुत्थायत्वरान्वितः ॥ संमान्यस्वागतेनैवशिष्यमाहार्घ्यमानय ॥ ४९ ॥ तमाहशिष्यःशनकैर्दातव्योऽ
र्घ्योऽस्यकिंमुने ॥ तदाज्ञापयसंचिन्त्यत्वदाज्ञांहिकरोम्यहम् ॥५०॥ ततोऽवगतवृत्तान्तोभूपतेस्तस्यसद्द्विजः ॥ सम्भाषासनदानेनचक्रेसम्मानमात्म
वान् ॥ ५१ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ किंनिमित्तमिहायातोभवान्किंतेचिकीर्षितम् ॥ उत्तानपादतनयंवेद्मित्वामुत्तमंनृप ॥ ५२ ॥ राजोवाच ॥ ब्राह्मण
स्यगृहाद्भार्याकेनाप्यपहृतामुने ॥ अविज्ञातस्वरूपेणतामन्वेष्टुमिहागतः ॥५३॥ पृच्छामियत्त्वतन्मेत्वंप्रणतस्यानुकम्पया ॥ अभ्यागतस्याथगृहंभग
वन्वक्तुमर्हसि ॥ ५४ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ पृच्छमामवनीपालयत्प्रष्टव्यमशङ्कितः ॥ वक्तव्यंचेत्तवमयाकथयिष्यामितत्त्वतः ॥ ५५ ॥ राजोवाच ॥
गृहागताययोमह्यंप्रथमेदर्शनेमुने ॥ त्वयासमुद्यतोदातुंकथंसोऽर्घ्योनिवर्तितः ॥ ५६ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ त्वद्दर्शनेनरभसादाज्ञप्तोऽयंमयानृप ॥
यदातदाहमेतेनशिष्येणप्रतिबोधितः ॥ ५७ ॥ एषवेत्तिजगत्यत्रमत्प्रसादादनागतम् ॥ यथाहंसमतीतंचवर्तमानंचसर्वतः ॥ ५८ ॥ आलोच्याज्ञाप
येत्युक्तेततोज्ञातंमयापितत् ॥ ततोनदत्तवानर्घ्यमहंतुभ्यंविधानतः ॥ ५९ ॥ सत्यंराजंस्त्वमर्घ्यार्हःकुलेस्वायम्भुवस्यच ॥ तथापिनार्घ्ययोग्यंत्वां
मन्यामोवयमुत्तमम् ॥ ६० ॥ राजोवाच ॥ ॥ किंकृतंहिमयाब्रह्मञ्ज्ञानादज्ञानतोऽपिवा ॥ येनत्वत्तोऽर्घ्यमर्हामिनाहमभ्यागतश्चिरात् ॥ ६१ ॥
॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ किंविस्मृतंतेयत्पत्नीत्वयात्यक्ताचकानने ॥ परित्यक्तस्तयासार्धंत्वयाधर्मोनृपाखिलः ॥६२॥ पक्षेणकर्मणोहान्याप्रयात्यस्पृ
शतांनरः ॥ किमत्रवार्षिकीयस्यहानिस्तेनित्यकर्मणः ॥ ६३ ॥ पत्न्यानुकूलयाभाव्यंयथाशीलेऽपिभर्तरि ॥ दुःशीलापितथाभार्यापोषणीया

नरेश्वर ॥६४॥ प्रतिकूलाहिसापत्नीतस्यविप्रस्ययाहृता ॥ तथापिधर्मकामोऽसौत्वामुद्द्योतितवान्नृप ॥ ६५ ॥ चलतःस्थापयस्यन्यान्स्वधर्मेषुमही
पते ॥ त्वांस्वधर्माद्विचलितंकोऽपरःस्थापयिष्यति ॥६६॥ (द्विपेकडंगरीयेवाराज्ञिचान्यायवर्तिनि ॥ पापकृत्सुचविद्वत्सुनियंताजंतुरत्रकः॥) मार्कं
डेयउवाच ॥ ॥ विलक्ष्यःसमहीपालइत्युक्तस्तेनधीमता ॥ तथेत्युक्त्वाचपप्रच्छहृतांपत्नींद्विजन्मनः ॥ ६७ ॥ भगवन्केननीतासापत्नीविप्रस्यकु
त्रवा ॥ अतीतानागतंवेत्तिजगत्यवितथंभवान् ॥ ६८ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ तांजहाराद्रितनयोबलाकोनामराक्षसः ॥ द्रक्ष्यतेचाद्यतांभूपउत्प
लावतकेवने ॥ ६९ ॥ गच्छसंयोजयाशुत्वंभार्ययाहिद्विजोत्तमम् ॥ मापापास्पदतांयातुत्वमिवासौदिनेदिने ॥ ७० ॥ इतिश्रीमार्कंडेयमहापुराण
औत्तमेमन्वन्तरेऋषिदर्शनंनामषट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ अथारुरोहस्वरथंप्रणिपत्यमहामुनिम् ॥ तेनाख्यातंवनं
तच्चप्रययावुत्पलावतम्॥१॥ यथाख्यातस्वरूपांचभार्यांभर्त्राद्विजस्यताम् ॥ भक्षयन्तींददर्शाथश्रीफलानिनरेश्वरः ॥२॥ पप्रच्छचकथंभद्रेत्वमेतद्वनमा
गता ॥ स्फुटंब्रवीहिवैशालेरपिभार्यासुशर्मणः ॥३॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ सुताहमतिरात्रस्यद्विजस्यवनवासिनः ॥ पत्नीविशालपुत्रस्ययस्यनामत्वयोदि
तम् ॥ ४॥ साहंहृताबलाकेनराक्षसेनदुरात्मना ॥ प्रसुप्ताभवनस्यान्तर्भ्रातृमातृवियोजिता ॥ ५ ॥ भस्मीभवतुतद्रक्षोयेनास्म्येवंवियोजिता ॥ मात्रा
भ्रातृभिरन्यैश्चतिष्ठाम्यत्रसुदुःखिता ॥६॥ अस्मिन्वनेऽतिगहनेयेनानीयाहमुज्झिता ॥ नवेद्मिकारणंकिंतन्नोपभुङ्क्तेनखादति ॥ ७ ॥ राजोवाच ॥
अपितज्ज्ञायतेरक्षस्त्वामुत्सृज्यक्ववैगतम् ॥ अहंभर्त्रातवैवात्रप्रेषितोद्विजनन्दिनि ॥ ८ ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ अस्यैवकाननस्यान्तःसतिष्ठतिनिशाचरः॥
प्रविश्यपश्यतुभवान्नबिभेतिततोयदि ॥ ९ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ प्रविवेशततःसोथतयावर्त्मनिदर्शिते ॥ ददर्शपरिवारेणसमवेतंचराक्षसम् ॥ १० ॥
दृष्टमात्रेततस्तस्मिंस्त्वरमाणःसराक्षसः ॥ दूरादेवमहींमूर्ध्नास्पृशन्पादान्तिकंययौ ॥ ११ ॥ राक्षसउवाच ॥ ममात्रागच्छतागेहंप्रसादस्तेमहान्कृतः ॥
प्रशाधिकिंकरोम्येषवसामिविषयेतव ॥ १२ ॥ अर्घ्यंचेमंप्रतीच्छत्वंस्थीयतांचेदमासनम् ॥ वयंभृत्याभवान्स्वामीदृढमाज्ञापयस्वमाम् ॥ १३ ॥
॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ कृतमेवत्वयासर्वंसर्वामेपचितिःकृता ॥ किमर्थंब्राह्मणवधूस्त्वयानीतानिशाचर ॥ १४ ॥ नेयंसुरूपासन्त्यन्याभार्यार्थंचेद्धृ
तात्वया ॥ भक्ष्यार्थंचेत्कथंनात्तात्वयैतत्कथ्यतांमम ॥ १५ ॥ ॥ राक्षसउवाच ॥ ॥ नवयंमानुषाहाराअन्येतेनृपराक्षसाः ॥ सुकृतस्यफलंयत्तुतद
श्नीमोवयंनृप ॥ १६ ॥ (सुकृतस्यफलंयत्तुतत्तेवक्ष्याम्यहंनृप ॥ राक्षसींयोनिमापन्नःक्रूरांलोकभयंकरीम् ॥) स्वभावंचमनुष्याणांयोषितांचविमानि
ताः ॥ नाश्निमःसमश्नीमोनवयंजन्तुखादकाः ॥ १७ ॥ यदस्माभिर्नृणांक्षान्तिर्भुक्ताक्रुध्यन्तितेतदा ॥ भुक्तेदुष्टेस्वभावेचगुणवन्तोभवन्तिच ॥ १८ ॥

सन्तिनःप्रमदाभूपरूपेणाप्सरसांसमाः ॥ राक्षस्यस्तासुतिष्ठत्सुमानुषीषुरतिःकथम् ॥ १९ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ यद्येपानोपभोगायनाहारायनिशा
चर ॥ गृहंप्रविश्यविप्रस्यतत्किमेपाहृतात्वया ॥ २० ॥ ॥ राक्षसउवाच ॥ ॥ मन्त्रवित्सद्विजश्रेष्ठोयज्ञेयज्ञेगतस्यमे ॥ रक्षोघ्नमन्त्रपठनात्करोत्यु
च्चाटनंनृप ॥ २१ ॥ वयंबुभुक्षितास्तस्यमन्त्रोच्चाटनकर्मणा ॥ क्वयामःसर्वयज्ञेषुसऋत्विग्भवतिद्विजः ॥ २२ ॥ ततोऽस्माभिरिदंतस्यवैकल्यमुपपा
दितम् ॥ पत्न्याविनापुमानिज्याकर्मयोग्योनजायते ॥ २३ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ वैकल्योच्चारणात्तस्यब्राह्मणस्यमहामतेः ॥ ततःसराजा
तिभृशंविपण्णःसमजायत ॥ २४ ॥ वैकल्यमेपविप्रस्यवदन्मामेवनिन्दति ॥ अनर्हमर्घस्यचगांसोऽप्याहमुनिसत्तमः ॥ २५ ॥ वैकल्यंतस्यविप्रस्य
राक्षसोऽप्याहमेयथा ॥ अपत्नीकतयासोऽहंसङ्कटंमहदास्थितः ॥ २६ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ एवंचिन्तयतस्तस्यपुनरप्याहराक्षसः ॥ प्रणा
मनम्रोराजानंबद्धांजलिपुटोमुने ॥ २७ ॥ नरेन्द्राज्ञाप्रदानेनप्रसादःक्रियतांमम ॥ भृत्यस्यप्रणतस्येत्थंयुष्मद्विपयवासिनः ॥ २८ ॥ राजोवाच ॥
स्वभावंवयमश्रीमस्त्वयोक्तंयन्निशाचर ॥ तदर्थिनोवयंयेनकार्येणशृणुतन्मम ॥ २९ ॥ अस्यास्त्वयाद्यब्राह्मण्यादौःशील्यमुपभुज्यताम् ॥ येन
त्वयात्तदौःशील्यातद्विनीताभवेदियम् ॥ ३० ॥ नीयतांयस्यभार्य्येयंतस्यवेश्मनिशाचर ॥ अस्मिन्कृतेकृतंसर्वंगृहमभ्यागतस्यमे ॥ ३१ ॥
॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःसराक्षसस्तस्याःप्रविश्यान्तःस्वमायया ॥ भक्षयामासदौःशील्यंनिजशक्त्यानृपाज्ञया ॥ ३२ ॥ दौःशील्येना
तिरौद्रेणपत्नीतस्यद्विजन्मनः ॥ तेनसासम्परित्यक्तातमाहजगतीपतिम् ॥ ३३ ॥ स्वकर्मफलपाकेनभर्तुस्तस्यमहात्मनः ॥ वियोजिताहंतद्धेतुर
यमासीन्निशाचरः ॥ ३४ ॥ नास्यदोपोनवातस्यममभर्तुर्महात्मनः ॥ ममैवदोषोनान्यस्यस्वकृतंह्युपभुज्यते ॥ ३५ ॥ अन्यजन्मनिकस्या
पिविप्रयोगःकृतोमया ॥ सोऽयंमयाप्युपगतःकोदोषोऽस्यमहात्मनः ॥ ३६ ॥ ॥ राक्षसउवाच ॥ ॥ प्रापयामितवादेशादिमांभर्तृगृहंप्रभो ॥
यदन्यत्करणीयंतेतदाज्ञापयपार्थिव ॥ ३७ ॥ राजोवाच ॥ अस्मिन्कृतेकृतंसर्वंत्वयामेरजनीचर ॥ आगन्तव्यंचतेवीरकार्य्यकालेस्मृतेनमे ॥
॥ ३८ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ तथेत्युक्त्वातुतद्रक्षस्तामादायद्विजाङ्गनाम् ॥ निन्येभर्तृगृहंशुद्धांदौःशील्यापगमात्तदा ॥ ३९ ॥
इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणऔत्तममन्वन्तरे ब्राह्मणभार्यानयनंनामसप्तषष्टितमोध्यायः ॥ ६७ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ तांप्रेपयित्वाराजापि
स्वभर्तृगृहमंगनाम् ॥ चिन्तयामासनिःश्वस्यकिमत्रसुकृतंभवेत् ॥ १ ॥ अनर्घयोग्यताकष्टंसयामाहमहामनाः ॥ वैकल्यंविप्रमुद्दिश्यतथाहायं
निशाचरः ॥ २ ॥ सोऽहंकथंकरिष्यामित्यक्तापत्नीमयाहिसा ॥ अथवाज्ञानदृष्टिंतंपृच्छामिमुनिसत्तमम् ॥ ३ ॥ संचिन्त्येत्थंसभूपालःसम

रुह्यचतंरथम् ॥ ययौयत्रसधर्मात्मात्रिकालज्ञोमहामुनिः ॥ ४ ॥ अवरुह्यरथात्सोऽथतंसमेत्यप्रणम्यच ॥ यथावृत्तंसमाचख्यौराक्षसेनसमाग
मम् ॥ ५ ॥ ब्राह्मण्यादर्शनंचैवदौःशील्यापगमंतथा ॥ प्रेषणंभर्तृगेहेचकार्यमागमनेचयत् ॥ ६ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ ज्ञातमेतन्मयापूर्वंयत्कृतं
तेनराधिप ॥ कार्यमागमनेचैवमत्समीपेतवाखिलम् ॥ ७ ॥ प्रष्टुंमामिहकिंकार्यमयेत्युद्विग्नमानसः ॥ त्वमागतोमहीपालशृणुकार्यंचयत्त्व
या ॥ ८ ॥ पत्नीधर्मार्थकामानांकारणंप्रबलंनृणाम् ॥ विशेषतश्चधर्मस्यसत्यक्तस्त्यजताहिताम् ॥ ९ ॥ अपत्नीकोनरोभूपनयोग्योनिजकर्म
णाम् ॥ ब्राह्मणःक्षत्रियोवापिवैश्यःशूद्रोऽपिवानृप ॥ १० ॥ त्यजताभवतापत्नींनशोभनमनुष्ठितम् ॥ अत्याज्योहियथाभर्त्तास्त्रीणांभार्यातथानृ
णाम् ॥ ११ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ भगवन्किंकरोम्येषविपाकोममकर्मणाम् ॥ नानुकूलानुकूलस्ययस्मात्त्यक्तातततोमया ॥ १२ ॥ यद्यत्करोतित
त्क्षान्तंदह्यमानेनचेतसा ॥ भगवंस्तद्वियोगातिविभीतेनान्तरात्मना ॥ १३ ॥ साम्प्रतंतुवनेत्यक्तानवेद्मिक्वनुसागता ॥ भक्षितावापिविपिनेसिं
हव्याघ्रनिशाचरैः ॥ १४ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ नभक्षितासाभूपालसिंहव्याघ्रनिशाचरैः ॥ सात्वविप्लुतचारित्रासाम्प्रतंतुरसातले ॥ १५ ॥
॥ राजोवाच ॥ ॥ सानीताकेनपातालमास्तेसाऽदूषिताकथम् ॥ अत्यद्भुतमिदंब्रह्मन्यथावद्वक्तुमर्हसि ॥ १६ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ पा
तालेनागराजोऽस्तिप्रख्यातश्चकपोतकः ॥ तेनदृष्टात्वयात्यक्ताभ्रममाणामहावने ॥ १७ ॥ सारूपशालिनीतेनसानुरागेणपार्थिव ॥ वेदितार्थेन
पातालंनीतासायुवतीतदा ॥ १८ ॥ ततस्तस्यसुतासुभ्रूर्नन्दानाममहीपते ॥ भार्यामनोरमाचास्यनागराजस्यधीमतः ॥ १९ ॥ तयामातुःसप
त्नीयंसाभवित्रीतिशोभना ॥ दृष्टास्वगेहंसानीतागुप्ताचान्तःपुरेशुभा ॥ २० ॥ यदातुयाचितानन्दानददातिनृपोत्तरम् ॥ मूकाभविष्यसीत्याहत
दातांतनयांपिता ॥ २१ ॥ एवंशप्तासुतातेनसाचास्तेतत्रभूपते ॥ नीतातेनोरगेन्द्रेणधृतातत्सुतयासती ॥ २२ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततोराजा
परंहर्षमवाप्यतमपृच्छत ॥ द्विजवर्यंस्वदौर्भाग्यकारणेदयितांप्रति ॥ २३ ॥ राजोवाच ॥ भगवन्सर्वलोकस्यमयिप्रीतिरनुत्तमा ॥ किन्तुतत्कारणं
येनस्वपत्नीनातिवत्सला ॥ २४ ॥ ममचासावतीवेष्टाप्राणेभ्योऽपिमहामुने ॥ साचमांप्रतिदुःशीलाब्रूहितत्कारणंद्विज ॥ २५ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥
पाणिग्रहणकालेत्वंसूर्यभौमशनैश्चरैः ॥ शुक्रवाचस्पतिभ्यांचतवभार्यावलोकिता ॥ २६ ॥ तन्मुहूर्तेऽभवच्चन्द्रस्तस्याःसोमसुतस्तथा ॥ परस्पर
विपक्षौतौततःपार्थिवतेभृशम् ॥ २७ ॥ तद्गच्छत्वंस्वधर्मेणपारिपालयमेदिनीम् ॥ पत्नीसहायःसर्वाश्चकुरुधर्मवतीःक्रियाः ॥ २८ ॥ ॥ मार्कण्डे
यउवाच ॥ ॥ इत्युक्तेप्रणिपत्यैनमारुह्यस्यन्दनंततः ॥ उत्तमःपृथिवीपालआजगामनिजंपुरम् ॥२९॥ इतिश्रीमार्कण्डेयपुराणऔत्तममन्वन्तरेऽष्टषष्टि

तमोऽध्यायः ६८ ॥ ॥ मार्कंण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःस्वनगरंप्राप्यतंददर्शद्विजंनृपः ॥ समेतंभार्ययाचैवशीलवत्यामुदान्वितम् ॥१॥ ब्राह्मणउवाच ॥
राजवर्यकृतार्थोऽस्मियतोधर्म्मोहिरक्षितः ॥ धर्मज्ञेनेहभवताभार्यामानयतामम ॥२॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ कृतार्थस्त्वंद्विजश्रेष्ठनिजधर्मानुपालनात् ॥
वयंसङ्कटिनोविप्रयेषांपत्नीनवेश्मनि ॥ ३ ॥ ॥ ब्रह्मणउवाच ॥ ॥ नरेन्द्रसाहिविपिनेभक्षिताश्वापदैर्यदि ॥ क्रोधस्यवशमागम्यधर्मोनावेक्षितस्त्वया
॥ ४ ॥ अलंतयाकिमन्यस्यानपाणिर्गृह्यते त्वया ॥ संतिराज्ञांगृहेकन्याःशोभनानृपनंदन ॥ ५॥ ॥राजोवाच ॥ नभक्षितामेदयिताश्वापदैःसाहिजी
वति ॥ अविदूषितचारित्राकथमेतत्करोम्यहम् ॥ ६॥ ब्राह्मणउवाच ॥ यदिजीवतितेभार्यानचैवव्यभिचारिणी ॥ अपत्नीकत्वतोजन्मकिंपापंक्रियते
त्वया ॥७॥ राजोवाच ॥ ॥ आनीतापिहिसाविप्रप्रतिकूलासदैवमे ॥ दुःखायन सुखायालंतस्यामैत्रीनवैमयि ॥८॥ यथातेब्राह्मणीविप्रवशगातवसुंद
री ॥ तथात्वंकुरुयत्नंमेयथासावशगामिनी ॥ ९ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ त्वयिसंप्रीतयेतस्यावरेष्टिरपकारिणी ॥ क्रियतेमित्रकामैर्यामित्रविन्दांक
रोमिताम् ॥ १० ॥ अप्रीतयोः प्रीतिकरीसाहिसंजननीपरम् ॥ भार्यापत्योर्मनुष्येन्द्रतांतवेष्टिंकरोम्यहम् ॥ ११॥ यत्रतिष्ठतिसासुभ्रूस्तवभार्यामही
पते ॥ तस्मादानीयतांसातेपरांप्रीतिमुपैष्यति ॥ १२ ॥ (तस्यास्तवहितार्थायधर्मोयत्रनसीदति ॥) ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्युक्तःससुसम्भा
रानशेषानवनीपतिः ॥ आनिनायचकारेष्टिंसचतांद्विजसत्तमः ॥ १३ ॥ सप्तकृत्वःसतुतदाचकारेष्टिंपुनःपुनः ॥ तस्यराज्ञोद्विजश्रेष्ठोभार्यासम्पाद
नायवै ॥ १४॥ यदारोपितमैत्रांताममन्यतमहामुनिः ॥ स्वभर्त्तरितदाविप्रस्तमुवाचनराधिपम् ॥ १५ ॥ आनीयतांनरश्रेष्ठयातवेष्टात्मनोऽन्ति
कम् ॥ भुंक्ष्वभोगांस्तयासार्द्धंयजयज्ञांस्तथादृतः ॥ १६ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्युक्तस्तेनविप्रेणभूपालोविस्मितस्तदा ॥ सस्मारतंमहावीर्यं
सत्यसन्धंनिशाचरम् ॥ ॥ १७ ॥ स्मृतस्तेनतदासद्यः समुपेत्यनराधिपम् ॥ किंकरोमीतिसोऽप्याहप्रणिपत्यमहामुने ॥ १८ ॥ ततस्तेननरेन्द्रेण
विस्तरेणनिवेदिते ॥ गत्वापातालमादायराजपत्नीमुपाययौ ॥ १९ ॥ आनीताचातिहार्देनसाददर्शतदापतिम् ॥ उवाचचप्रसीदेतिभूयोभूयोमु
दान्विता ॥ २०॥ ततःसराजारभसात्परिष्वज्याहमानिनीम् ॥ प्रियेप्रसन्नएवाहंभूयोऽप्येवंब्रवीषिकिम् ॥ २१ ॥ ॥ पत्न्युवाच ॥ ॥ यदिप्रसादप्रव
णंनरेन्द्रमयितेमनः ॥ तदेतदभियाचेत्वांतत्कुरुष्वममार्हणम् ॥ २२ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ निःशंकेब्रूहिमत्तोयद्भवत्याकिंचिदीप्सितम् ॥
तदलभ्यंनतेभीरुतवायत्तोऽस्मिनान्यथा ॥ २३ ॥ ॥ पत्न्युवाच ॥ मदर्थंतेननागेनसुताशप्तासखीमम ॥ मूकाभविष्यसीत्याहसाचमूक

त्वमागता ॥ २४ ॥ तस्याःप्रतिक्रियांप्रीत्याममशक्नोतिचेद्भवान् ॥ वाग्विघातप्रशान्त्यर्थंततःकिंनकृतंमम ॥ २५ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥
ततःसराजातंविप्रमाहास्मिन्कीदृशीक्रिया ॥ तन्मूकतापनोदायसचतंप्राहपार्थिवम् ॥ २६ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ भूपसारस्वतीमि
ष्टिंकरोमिवचनात्तव ॥ पत्नीतवेयमानृण्यंयातुतद्वाक्प्रवर्तनात् ॥ २७ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इष्टिंसारस्वतींचक्रेतदर्थंसद्विजोत्तमः ॥
सारस्वतानिसूक्तानिजजापचसमाहितः ॥ २८ ॥ ततः प्रवृत्तवाक्यांतांगर्गःप्राहरसातले ॥ उपकारःसखीभर्त्राकृतोऽयमतिदुष्करः ॥ २९ ॥
इत्थंज्ञानंसमासाद्यनन्दाशीघ्रगतिः पुरम् ॥ ततोराज्ञींपरिष्वज्यस्वसखींसुरगात्मजा ॥ ३० ॥ तंचसंस्तूयभूपालंकल्याणोक्त्यापुनःपुनः ॥
उवाचमधुरंनागीकृतासनपरिग्रहा ॥ ३१ ॥ उपकारःकृतोवीरभवतायोममाधुना ॥ तेनास्म्याकृष्टहृदयायद्ब्रवीमिशृणुष्वतत् ॥ ३२ ॥ तवपुत्रोम
हावीर्य्योभविष्यतिनराधिप ॥ तस्याप्रतिहतंचक्रमस्यांभुविभविष्यति ॥ ३३ ॥ सर्व्वार्थशास्त्रतत्त्वज्ञोधर्मानुष्ठानतत्परः ॥ मन्वन्तरेश्वरोधीमान्भ
विष्यतिसवैमनुः ॥ ३४ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इतिदत्त्वावरंतस्मैनागराजसुताततः ॥ सखींतांसंपरिष्वज्यपातालमगमन्मुने ॥
॥ ३५ ॥ तत्रतस्यतयासार्द्धंरमतःपृथिवीपतेः ॥ जगामकालःसुमहान्प्रजाःपालयतस्तथा ॥ ३६ ॥ ततःसतस्यांतनयोजज्ञेराज्ञोमहात्मनः ॥
पौर्णमास्यांयथाकान्तश्चन्द्रःसंपूर्णमण्डलः ॥ ३७ ॥ तस्मिञ्जातेमुदंप्रापुःप्रजाःसर्वाःसहामराः ॥ देवदुन्दुभयोनेदुःपुष्पवृष्टिःपपातच ॥ ३८ ॥
तस्यदृष्ट्वावपुःकान्तंभविष्यंशीलमेवच ॥ औत्तमश्चेतिमुनयोनामचक्रुःसमागताः ॥ ३९ ॥ जातोऽयमुत्तमेवंशेबालःकालेतथोत्तमे ॥ उत्तमावयव
स्तेनऔत्तमोऽयंभविष्यति ॥४०॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ उत्तमस्यसुतःसोऽथनाम्नाख्यातस्तथौत्तमः ॥ मनुरासीत्तत्प्रभावोभागुरेश्रूयतांमम ॥४१॥
उत्तमाख्यानमखिलंजन्मचैवौत्तमस्ययः ॥ नित्यंशृणोतिविद्वेषंसकदाचिन्नगच्छति ॥ ४२ ॥ इष्टैर्दारैस्तथापुत्रैर्बन्धुभिर्वाकदाचन ॥ वियोगोना
स्यभविताशृण्वतःपठतोऽपिवा ॥ ४३ ॥ तस्यमन्वन्तरंब्रह्मन्वदतोममविस्तरात् ॥ श्रूयतांतत्रयश्चेन्द्रोयेचदेवास्तथर्षयः ॥ ४४ ॥ इति श्रीमार्कण्डे
यमहापुराण औत्तममन्वन्तरएकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ मन्वन्तरेतृतीयेऽस्मिन्नौत्तमस्यप्रजापतेः ॥ देवानिन्द्र
मृषीन्भूपान्निबोधगदतोमम ॥१॥ स्वधामानस्तथादेवायथानामानुकारिणः ॥ सत्याख्यश्चद्वितीयोऽन्यस्त्रिदशानांतथागणः ॥ २ ॥ तृतीयेतुगणेदेवाः
शिवाख्यामुनिसत्तम ॥ शिवाःस्वरूपतस्तेतुश्रुताःपापप्रणाशनाः ॥ ३ ॥ प्रतर्दनाख्यश्चगणोदेवानांमुनिसत्तम ॥ चतुर्थस्तत्रकथितऔत्तमस्यान्तरे
मनोः ॥४॥ वशवर्तिनःपंचमेऽपिदेवास्तत्रगणेद्विज॥यथाख्यातस्वरूपास्तुसर्वेएवमहामुने॥५॥एतेदेवगणाःपंचस्मृतायज्ञभुजस्तथा ॥ मन्वन्तरेमनुश्रे

ष्टेसर्वेद्वादशकागणाः॥६॥तेषामिन्द्रोमहाभागस्त्रैलोक्यस्येश्वरोऽभवत्॥शतंक्रतूनामाहृत्यसुशान्तिर्नामनामतः॥७॥ यस्योपसर्गनाशायनामाक्षरविभू
पिता॥अद्यापिमानवैर्गाथागीयतेतुमहीतले॥८॥सुशान्तिर्देवराट्कान्तःसुशान्तिंसंप्रयच्छति॥सहितःशिवसत्याद्यैस्तथैववशवर्तिभिः ॥९॥ अजःपर
शुचिर्दिव्योमहाबलपराक्रमः ॥ पुत्रास्तस्यमनोरासन्विख्यातास्त्रिदशोपमाः ॥ १० ॥ तत्सूतिसम्भवैर्भूमिःपालिताभून्नरेश्वरैः ॥ यावन्मन्वन्तरंतस्यम
नोरुत्तमतेजसः ॥ ११ ॥ चतुर्युगानांसंख्यातासाधिकाह्येकसप्ततिः ॥ कृतत्रेतादिसंज्ञानियान्युक्तानिपुरामया ॥ १२ ॥ स्वतेजसाहितपसोवरिष्ठ
स्यमहात्मनः ॥ तनयाश्चान्तरेतस्मिन्सप्तसप्तर्षयोऽभवन् ॥१३ ॥ तृतीयमेतत्कथितंतवमन्वन्तरंमया ॥ तामसस्यचतुर्थंतुमनोरन्तरमुच्यते ॥१४॥
वियोनिजन्मनोयस्ययशसाद्योतितंजगत् ॥ जन्मतस्यमनोर्ब्रह्मञ्छ्रूयतांगदतोमम ॥ १५ ॥ अतीन्द्रियमशेषाणांमनूनांचरितंतथा ॥ तथाजन्मापि
विज्ञेयंप्रभावश्चमहात्मनाम् ॥ १६ ॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणऔत्तममन्वन्तरंनामसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥
राजाभूद्भुविविख्यातःस्वराष्ट्रोनामवीर्यवान् ॥ अनेकयज्ञकृत्प्राज्ञःसंग्रामेष्वपराजितः ॥ १ ॥ तस्यायुःसुमहद्दत्तंसूर्येणसुमहाद्युतेः ॥ (पुराभगवता
विप्रमंत्रिणाराधितेनवै ॥) पत्नीनांचशतंतस्यधन्यानामभवद्द्विज ॥ २ ॥ तस्यदीर्घायुषःपत्न्योनातिदीर्घायुषोमुने ॥ कालेनजग्मुर्निधनंभृत्यमन्त्रि
जनास्तथा ॥ ३ ॥ सभार्याभिस्तथामुक्तोभृत्यैश्चसहजन्मभिः ॥ उद्विग्नचेताःसंप्रापवीर्यहानिमहर्निशम् ॥ ४ ॥ तंवीर्यहीनंनिभृतैर्भृत्यैस्त्यक्तंसुदुःखि
तम् ॥ अनन्तरोविमर्दाख्योराज्याच्च्यावितवांस्तदा ॥ ५ ॥ राज्याच्च्युतःसोऽपिवनंगत्वानिर्विण्णमानसः ॥ तपस्तेपेमहाभागोवितस्तापुलिनेस्थि
तः ॥ ६ ॥ ग्रीष्मेपंचतपाभूत्वावर्षास्वभ्रावकाशकः ॥ जलशायीचशिशिरेनिराहारोयतव्रतः ॥ ७ ॥ ततस्तपस्यतस्तस्यप्रावृट्कालेमहाप्लवः ॥
बभूवानुदिनंमेघैर्वर्षद्भिरनुसन्ततम् ॥ ८ ॥ नदिग्विज्ञायतेपूर्वादक्षिणावानपश्चिमा ॥ नोत्तरातमसासर्वमनुलिप्तमिवाभवत् ॥ ९ ॥ ततोऽतिपूरेणनृपः
सनद्याप्रेरितस्तटम् ॥ प्रार्थयन्नपिनावापह्रियमाणोऽतिवेगिना ॥ १० ॥ अथदूरेजलौघेनह्रियमाणोमहीपतिः ॥ आससादजलेरोहींसपुच्छेजगृहेच
ताम् ॥११॥ तेनप्लवेनसययावूह्यमानोमहीतले ॥ इतश्चेतश्चान्धकारेआससादततटंततः ॥ १२॥ विस्तारिपङ्कमत्यर्थंदुस्तरंसनृपस्तरन् ॥ तथैवकृष्य
माणोन्यद्रम्यंवनमवापसः ॥ १३ ॥ तत्रान्धकारेसारौहीचकर्षवसुधाधिपम् ॥ पुच्छेलग्नंमहाभागंकृशंधमनिसन्ततम् ॥ १४ ॥ तस्याश्चस्पर्शसंभूता
मवापसुदमुत्तमाम् ॥ सोऽन्धकारेभ्रमन्भूपोमदनाकृष्टमानसः ॥ १५ ॥ विज्ञायसानुरागंतंपृष्ठस्पर्शनतत्परम् ॥ नरेन्द्रंतंनृपस्यंतंसामृगीतमुवाचह
॥ १६ ॥ किंपृष्ठंवेपथुमताकरेणस्पृशसेमम ॥ अन्यथैवास्यकार्यस्यसञ्जातानृपतेगतिः ॥ १७ ॥ नास्थानेवामनोयातंनागम्याहंतवेश्वर ॥ किंतुत्व

ंसङ्गमेविघ्नमेषलोलःकरोतिमे ॥ १८ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्याम्मृग्याश्चजगतीपतिः ॥ जातकौतूहलोरौहीमिदंवचन
मब्रवीत् ॥ १९ ॥ कात्वंब्रूहिमृगीवाक्यंकथंमानुषवद्वदेत् ॥ कश्चैवलोलोयोविघ्नंत्वत्सङ्गेकुरुतेमम ॥ २० ॥ ॥ मृग्युवाच ॥ ॥ अहन्तेदयिता
भूपप्रागासमुत्पलावती ॥ भार्य्याशताग्रमहिषीदुहितादृढधन्वनः ॥ २१ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ किन्तुयावत्कृतंकर्मयेनेमांयोनिमागता ॥ पतिव्र
ताधर्मपरासाचेत्थंकथमीदृशी ॥ २२ ॥ ॥ मृग्युवाच ॥ ॥ अहंपितृगृहेबालासखीभिःसहितावनम् ॥ रन्तुंगतादद्दर्शैकंमृगंमृग्यासमागतम् ॥ २३ ॥
ततःसमीपवर्तिन्यामयासाताडितामृगी ॥ मयात्रस्तागतान्यत्रक्रुद्धःप्राहततोमृगः ॥ २४ ॥ मूढेकिमेवंमत्तासिधिक्तेदौःशील्यमीदृशम् ॥ आधानका
लेयेनायंत्वयामेविफलीकृतः ॥ २५ ॥ वाचंश्रुत्वाततस्तस्यमानुषस्येवभाषतः ॥ भीतातमब्रुवंकोसीत्येतांयोनिमुपागतः ॥ २६ ॥ ततःसप्राहपुत्रो
ऽहमृषेर्निर्वृतिचक्षुषः ॥ सुतपानाममृग्यान्तुसाभिलाषोमृगोऽभवम् ॥ २७ ॥ इमांचानुगतःप्रेम्णावाञ्छितश्चानयावने ॥ त्वयावियोजितादुष्टेतस्मा
च्छापंददामिते ॥ २८ ॥ मयाचोक्तंतवाज्ञानादपराधःकृतोमुने ॥ प्रसादंकुरुशापंमेनभवान्दातुमर्हति ॥ २९ ॥ इत्युक्तःप्राहमांसोऽपिमुनिरित्थंमहीपते ॥
नप्रयच्छामिशापंतेयद्यात्मानंददासिमे ॥ ३० ॥ मयाचोक्तंमृगीनाहंमृगरूपधरावने ॥ लप्स्यसेऽन्यांमृगींतावन्मयिभावोनिवर्त्यताम् ॥ ३१ ॥ इत्युक्तः
कोपरक्ताक्षःसप्राहस्फुरिताधरः ॥ नाहंमृगीत्वयेत्युक्तंमृगीमूढेभविष्यसि ॥ ३२ ॥ ततोभृशंप्रव्यथिताप्रणम्यमुनिमब्रुवम् ॥ स्वरूपस्थमतिक्रुद्धंप्रसीदे
तिपुनःपुनः ॥ ३३ ॥ बालानभिज्ञावाक्यानांततःप्रोक्तमिदंमया ॥ पितर्य्यसतिनारीभिर्व्रियतेहिपतिःस्वयम् ॥ ३४ ॥ सतितातेकथंचाहंवृणोमिमुनिसत्तम ॥
सापराधाथवापादौप्रसीदेषानमाम्यहम् ॥ ३५ ॥ प्रसीदेतिप्रसीदेतिप्रणतायांमहामते ॥ इत्थंलालप्यमानायाःसप्राहमुनिपुङ्गवः ॥ ३६ ॥ नभवत्य
न्यथाप्रोक्तंममवाक्यंकदाचन ॥ मृगीभविष्यसिमृतावनेऽस्मिन्नेवजन्मनि ॥ ३७ ॥ मृगत्वेचमहाबाहुस्तवगर्भमुपैष्यति ॥ लोलोनाममुनेःपुत्रः
सिद्धवीर्यस्यभाविनि ॥ ३८ ॥ जातिस्मराभवित्रीत्वंतस्मिन्गर्भमुपागते ॥ स्मृतिंप्राप्यतथावाचंमानुषीमीरयिष्यसि ॥ ३९ ॥ तस्मिञ्जातेमृग
त्वात्त्वंविमुक्तापतिनार्चिता ॥ लोकानवाप्स्यसिप्राप्यायेनदुष्कृतकर्मभिः ॥ ४० ॥ सोऽपिलोलोमहावीर्यःपितृशत्रून्निपात्यवै ॥ जित्वावसुन्ध
रांकृत्स्नांभविष्यतिततोमनुः ॥ ४१ ॥ एवंशापमहंलब्ध्वामृतातिर्य्यक्त्वमागता ॥ त्वत्संस्पर्शाच्चगर्भोऽसौसंभूतोजठरेमम ॥ ४२ ॥ अतोब्रवी
मिनास्थानेतवयातंमनोमयि ॥ नचाप्यगम्यागर्भस्थोलोलोविघ्नंकरोत्यसौ ॥ ४३ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ एवमुक्तस्ततःसोऽपिराजाप्राप्यपरां
मुदम् ॥ पुत्रोममारीञ्जित्वेतिपृथिव्यांभवितामनुः ॥ ४४ ॥ ततस्तंसुषुवेपुत्रंसामृगीलक्षणान्वितम् ॥ तस्मिञ्जातेचभूतानिसर्व्वाणिप्रययुर्मुदम् ॥ ४५ ॥

विशेषतश्चराजासौपुत्रेजातेमहावने ॥ साविमुक्तामृगीशापात्प्रापलोकाननुत्तमान् ॥ ४६ ॥ ततस्तस्यर्षयःसर्वेसमेत्यमुनिसत्तम ॥ अवेक्ष्यभावि
नीमृद्धिंनामचक्रुर्महात्मनः ॥ ४७ ॥ तामसींभजमानायांयोनिंमातर्यजायत ॥ तमसाचावृतेलोकेतामसोऽयंभविष्यति ॥ ४८ ॥ ततःसताम
सस्तेनपित्रासंवर्द्धितोवने ॥ जातबुद्धिरुवाचेदंपितरंमुनिसत्तम ॥ ४९ ॥ कस्त्वंतातकथंवाहंपुत्रोमाताचकामम ॥ किमर्थमागतश्चत्वमेतत्सत्यंब्रवी
हिमे ॥ ५० ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःपितायथावृत्तंस्वराज्यच्यावनादिकम् ॥ तस्याचष्टेमहाबाहुःपुत्रस्यजगतीपतिः ॥ ५१ ॥
श्रुत्वातत्सकलंसोऽपिसमाराध्यचभास्करम् ॥ अवापदिव्यान्यस्त्राणिससंहाराण्यशेषतः ॥ ५२ ॥ कृतास्त्रस्तानरीञ्जित्वापितुरानीयचान्तिकम् ॥
अनुज्ञातान्मुमोचाथसचस्वंधर्ममास्थितः ॥ ५३ ॥ पितापितस्यस्वाँल्लोकांस्तपोयज्ञसमार्जितान् ॥ विसृष्टदेहःसंप्राप्तोदृष्ट्वापुत्रमुखंसुखम् ॥ ५४ ॥
जित्वासमस्तांपृथिवींतामसाख्यःसपार्थिवः ॥ तामसाख्योमनुरभूत्तस्यमन्वन्तरंशृणु ॥ ५५ ॥ येदेवास्तत्पतिर्यश्चदेवेन्द्रोयेतथर्षयः ॥ येपुत्राश्चमनो
स्तस्यपृथिवीपरिपालकाः ॥ ५६ ॥ सत्यास्तथान्येसुधियः सुरूपाहरयस्तथा ॥ एतेदेवगणास्तत्रसप्तविंशतिकामुने ॥ ५७ ॥ महाबलोमहावीर्य्यः
शतयज्ञोपलक्षितः ॥ शिखिरिन्द्रस्तथातेषांदेवानामभवद्विभुः ॥ ५८ ॥ ज्योतिर्धर्मापृथुःकाव्यश्चैत्रोऽग्निर्वलकस्तथा ॥ पीवरश्चतथाब्रह्मन्सप्तसप्तर्ष
योऽभवन् ॥ ५९ ॥ नरःक्षान्तिःशान्तदान्तजानुजङ्घादयस्तथा ॥ पुत्रास्तुतामसस्यासन्राजानःसुमहाबलाः ॥ ६० ॥ इत्येतत्तामसंविप्रमन्व
न्तरमुदाहृतम् ॥ यःपठेच्छृणुयाद्वापितमसासनबाध्यते ॥ ६१ ॥ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेतामसमन्वन्तरएकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥
॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ पंचमोपिमनुर्ब्रह्मन्रैवतोनामविश्रुतः ॥ तस्योत्पत्तिंविस्तरशःशृणुष्वकथयामिते ॥ १ ॥ ऋषिरासीन्महाभागऋतवागितिवि
श्रुतः ॥ तस्यापुत्रस्यपुत्रोऽभूद्रेवत्यन्तेमहात्मनः ॥ २ ॥ सतस्यविधिवच्चक्रेजातकर्मादिकाःक्रियाः ॥ तथोपनयनादींश्चसचाशीलोऽभवन्मुने ॥ ३ ॥
यतःप्रभृतिजातोऽसौततःप्रभृतिसोऽप्यृषिः ॥ दीर्घरोगपरामर्शमवापमुनिपुङ्गवः ॥ ४ ॥ मातातस्यपरामार्तिंकुष्ठरोगादिपीडिता ॥ जगामसपिताचा
स्यचिन्तयामासदुःखितः ॥ ५ ॥ किमेतदितिसोऽप्यस्यपुत्रोऽप्यत्यन्तदुर्मतिः ॥ जग्राहभार्यामन्यस्यमुनिपुत्रस्यसंमुखीम् ॥ ६ ॥ ततोविषण्णमन
साऋतवागिदमुक्तवान् ॥ अपुत्रतामनुष्याणांश्रेयसेनकुपुत्रता ॥ ७ ॥ कुपुत्रोहृदयायासंसर्वदाकुरुतेपितुः ॥ मातुश्चस्वर्गसंस्थांश्चस्वपितॄन्पातयत्य
धः ॥ ८ ॥ सुहृदांनोपकारायपितॄणांचनतृप्तये ॥ पित्रोर्दुःखायधिग्जन्मतस्यदुष्कृतकर्मणः ॥ ९ ॥ धन्यास्तेतनयायेषांसर्वलोकाभिसंमताः ॥
परोपकारिणःशान्ताःसाधुकर्मण्यनुव्रताः ॥ १० ॥ अनिर्वृतंतथामन्दंपरलोकपराङ्मुखम् ॥ नरकायनसद्वृत्यैकुपुत्रालम्बिजन्मनः ॥ ११ ॥ करोति

सुहृदांदैन्यमहितानांतथामुदम् ॥ अकालेचजरांपित्रोःकुसुतःकुरुतेध्रुवम् ॥१२॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ एवंसोत्यन्तदुष्टस्यपुत्रस्यचरितैर्मुनिः ॥
दह्यमानमनोवृत्तिर्वृत्तंगर्गमपृच्छत ॥ १३ ॥ ॥ ऋतवागुवाच ॥ ॥ सुव्रतेनपुरावेदागृहीताविधिवन्मया ॥ समाप्यवेदान्विधिवत्कृतोदारपरिग्रहः
॥१४॥ सदारेणक्रियाःकार्याःश्रौताःस्मार्त्तावषट्क्रियाः ॥ नमेन्यूनाःकृताःकाश्चिद्यावदद्यमहामुने ॥१५ ॥ गर्भाधानविधानेननकाममनुरुध्यता ॥
पुत्रार्थंजनितश्चायंपुन्नाम्नोबिभ्यतामुने ॥ १६ ॥ सोयंकिमात्मदोषेणममदोषेणवामुने ॥ अस्मद्दुःखावहोजातोदौःशील्याद्बन्धुशोकदः ॥ १७ ॥
॥ ॥ गर्गउवाच ॥ ॥ रेवत्यन्तेमुनिश्रेष्ठजातोऽयंतनयस्तव ॥ तेनदुःखायतेदुष्टेकालेयस्मादजायत ॥१८॥ नतेऽपचारोनैवास्यमातुर्नायंकुलस्यते ॥
तस्यदौःशील्यहेतुस्त्वंरेवत्यन्तमुपागतम् ॥१९ ॥ ॥ ऋतवागुवाच ॥ ॥ यस्मान्ममैकपुत्रस्यरेवत्यन्तसमुद्भवम् ॥ दौःशील्यमेतत्सातस्मात्पततामा
शुरेवती ॥ २० ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ तेनैवंव्याहृतेशापेरेवत्यृक्षंपपातह ॥ पश्यतःसर्वलोकस्यविस्मयाविष्टचेतसः ॥२१॥ रेवत्यृक्षंचपतितंकुमु
दाद्रौसमन्ततः ॥ भासयामाससहसावनकन्दरनिर्झरान् ॥ २२ ॥ कुमुदाद्रिश्चतत्पातात्ख्यातोरैवतकोऽभवत् ॥ अतीवरम्यःसर्वस्यांपृथिव्यांपृथि
वीधरः ॥ २३ ॥ तस्यर्क्षस्यतुयाकान्तिर्जातापङ्कजिनीसरः ॥ ततोजज्ञेतदाकन्यारूपेणातीवशोभना ॥ २४ ॥ रेवतीकान्तिसम्भूतांतांदृष्ट्वाप्रमुचोमु
निः ॥ तस्यानामचकारेत्थंरेवतीनामभागुरे ॥ २५ पोषयामासचैवैतांस्वाश्रमाभ्याशसम्भवाम् ॥ प्रमुचःसमहाभागस्तस्मिन्नेवमहाचले ॥ २६ ॥
तांतुयौवनिनींदृष्ट्वाकन्यकांरूपशालिनीम् ॥ समुनिश्चिन्तयामासकोऽस्याभर्ताभवेदिति ॥ २७ ॥ एवंचिन्तयतस्तस्यययौकालोमहान्मुने ॥ नचा
ससादसदृशंवरंतस्यामहामुनिः ॥२८॥ ततस्तस्यावरंप्रष्टुमग्निंसप्रमुचोमुनिः ॥ विवेशवह्निशालांवैपृष्टस्तंप्राहहव्यभुक् ॥ २९ ॥ महाबलोमहावीर्यः
प्रियवाग्धर्मवत्सलः ॥ दुर्गमोनामभविताभर्त्तास्यामहीपतिः ॥३०॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ अनन्तरश्चमृगयाप्रसङ्गेनागतोमुने ॥ तस्याश्रमप
दंधीमान्दुर्गमःसनराधिपः ॥ ३१ ॥ प्रियव्रतान्वयभवोमहाबलपराक्रमः ॥ पुत्रोविक्रमशीलस्यकालिन्दीजठरोद्भवः ॥३२॥ सप्रविश्याश्रमपदंतांत
न्वींजगतीपतिः ॥ अपश्यमानस्तमृषिंप्रियेत्यामन्त्र्यपृष्टवान् ॥ ३३ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ क्वगतोभगवानस्मादाश्रमान्मुनिपुङ्गवः ॥ तंप्रणेतुमिहे
च्छामितत्त्वंप्रब्रूहिशोभने ॥ ३४ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ अग्निशालांगतोविप्रस्तच्छ्रुत्वातस्यभाषितम् ॥ प्रियेत्यामन्त्रणंचैवनिश्चक्रामत्वरा
न्वितः ॥ ३५ ॥ सददर्शमहात्मानंराजानंदुर्गमंमुनिः ॥ नरेन्द्रचिह्नसहितंप्रश्रयावनतंपुरः ॥ ३६ ॥ तस्मिन्दृष्टेततःशिष्यमुवाचसतुगौतमम् ॥
गौतमानीयतांशीघ्रमर्घोऽस्यजगतीपतेः ॥ ३७ ॥ एकस्तावदयंभूपश्चिरकालादुपागतः ॥ जामाताचविशेषेणयोग्योऽर्घस्यमतोमम ॥ ३८ ॥

॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःसचिन्तयामासराजाजामातृकारणम् ॥ विवेदचनतन्मौनीजगृहेऽर्घंचतन्नृपः ॥ ३९ ॥ तमासनगतंविप्रोगृहीता
र्घंमहामुनिः ॥ स्वागतंप्राहराजेन्द्रमपितेकुशलंगृहे ॥ ४० ॥ कोशेबलेऽथमित्रेषुभृत्यामात्येनरेश्वर ॥ तथात्मनिमहाबाहोयत्तत्सर्वंप्रतिष्ठितम् ॥
॥ ४१ ॥ पत्नीचतेकुशलिनीयतएवानुतिष्ठति ॥ पृच्छाम्यस्यास्ततोनाहंकुशलिन्योऽपरास्तव ॥ ४२ ॥ राजोवाच ॥ ॥ त्वत्प्रसादादकुश
लंनकचिन्ममसुव्रत ॥ जातकौतूहलश्चास्मिममभार्यात्रकामुने ॥ ४३ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ रेवतीसुमहाभागात्रैलोक्यस्यापिसुन्दरी ॥ तवभा
र्यावरारोहातांत्वंराजन्नवेत्सिकिम् ॥ ४४ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ सुभद्रांशान्ततनयांकावेरीतनयांविभाम् ॥ सुराष्ट्रजांसुजातांचकदम्बांचवरूथ
जाम् ॥ ४५ ॥ विपाठांनन्दिनींचैववेद्मिभार्यांगृहेद्विज ॥ तिष्ठन्तिमेनभगवन्रेवतींवेद्मिकान्वियम् ॥ ४६ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ प्रियेतिसा
म्प्रतंयेयंत्वयोक्तावरवर्णिनी ॥ किंविस्मृतंतेभूपालश्लाघ्येयंगृहिणीतव ॥ ४७ ॥ राजोवाच ॥ ॥ सत्यमुक्तंमयाकिन्तुभावोदुष्टोनमेमुने ॥
नात्रकोपंभवान्कर्तुमर्हत्यस्मासुयाचितः ॥ ४८ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ यत्त्वंब्रवीषिभूपालनभावस्तवदूषितः ॥ व्याजहारभवानेतद्वह्निनानृपचो
दितः ॥ ४९ ॥ मयापृष्टोहुतवहःकोऽस्याभर्त्तेतिपार्थिव ॥ भवितातेनचाप्युक्तोभवानेवाद्यवैवरः ॥ ५० ॥ तद्गृह्यतांमयादत्तातुभ्यंकन्या
नराधिप ॥ प्रियेत्यामन्त्रिताचेयंविचारंकुरुषेकथम् ॥ ५१ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततोऽसावभवन्मौनीतेनोक्तःपृथिवीपतिः ॥
ऋषिस्तथोद्यतःकर्तुंतस्यावैवाहिकंविधिम् ॥ ५२ ॥ तमुद्यतंसापितरंविवाहायमहामुने ॥ उवाचकन्यायत्किंचित्प्रश्रयावनतानना ॥ ५३ ॥
यदिमेप्रीतिमांस्तातप्रसादंकर्तुमर्हसि ॥ रेवत्यृक्षेविवाहंमेतत्करोतुप्रसादितः ॥ ५४ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ रेवत्यृक्षंनवैभद्रेचन्द्रयोगिव्यव
स्थितम् ॥ अन्यानिसन्तिऋक्षाणिसुभ्रुवैवाहिकानिते ॥ ५५ ॥ ॥ कन्योवाच ॥ ॥ ताततेनविनाकालोविफलःप्रतिभातिमे ॥ विवाहोविफले
कालेमद्विधायाः कथंभवेत् ॥ ५६ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ ऋतवागितिविख्यातस्तपस्वीरेवतींप्रति ॥ चकारकोपंक्रुद्धेनतेननर्क्षंविनिपातितम् ॥
॥ ५७ ॥ मयाचास्मैप्रतिज्ञाताभार्येतिमदिरेक्षणा ॥ नचेच्छसिविवाहंत्वंसंकटंनःसमागतम् ॥ ५८ ॥ ॥ कन्योवाच ॥ ॥ ऋतवाक्समुनिस्ता
तकिमेवंतप्तवांस्तपः ॥ नत्वयाममतातेनब्रह्मबन्धोःसुतास्मिकिम् ॥ ५९ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ ब्रह्मबन्धोःसुतानत्वंबालेनैवतपस्विनः ॥
सुतात्वंममयोदेवान्कर्तुमन्यान्समुत्सहे ॥ ६० ॥ ॥ कन्योवाच ॥ ॥ तपस्वीयदिमेतातस्तत्किमृक्षमिदंदिवि ॥ समारोप्यविवाहोमेतदृक्षेक्रियते
नतु ॥ ६१ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ एवंभवतुभद्रन्तेभद्रेप्रीतिमतीभव ॥ आरोपयामीन्दुमार्गे रेवत्यृक्षंकृतेतव ॥ ६२ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥

ततस्तपःप्रभावेणरेवत्यृक्षंमहामुनिः ॥ यथापूर्वन्तथाचक्रेसोमयोगिद्विजोत्तम ॥ ६३ ॥ विवाहंचैवंदुहितुर्विधिवन्मन्त्रयोगिनम् ॥ निष्पाद्यप्रीतिमा
न्भूयोजामातरमथाब्रवीत् ॥ ६४ ॥ ऋषिरुवाच ॥ औद्वाहिकंतेभूपालकथ्यतांकिंददाम्यहम् ॥ दुर्लभ्यमपिदास्यामिममाप्रतिहतंतपः ॥ ६५ ॥
॥ राजोवाच ॥ ॥ मनोःस्वायम्भुवस्याहमुत्पन्नःसन्ततौमुने ॥ मन्वन्तराधिपंपुत्रंत्वत्प्रसादाद्वृणोम्यहम् ॥ ६६ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥
भविष्यत्येपतेकामोमनुस्त्वत्तनयोमहीम् ॥ सकलांभोक्ष्यतेभूपधर्मविच्चभविष्यति ॥ ६७ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ तामादायततोभूपः स्वमेवनगरं
ययौ ॥ तस्मादजायतसुतोरेवत्यांरैवतोमनुः ॥ ६८ ॥ समेतःसकलैर्धर्मैर्मानवैरपराजितः ॥ विज्ञाताखिलशास्त्रार्थोवेदविद्यार्थशास्त्रवित् ॥ ६९ ॥
तस्यमन्वन्तरेदेवान्मुनिदेवेन्द्रपार्थिवान् ॥ कथ्यमानान्मयाब्रह्मन्निबोधसुसमाहितः ॥ ७० ॥ सुमेधसस्तत्रदेवास्तथाभूतनयाद्विज ॥ वैकुण्ठश्चामि
ताभाश्चचतुर्दशचतुर्दश ॥ ७१ ॥ तेषांदेवगणानांतुचतुर्णामपिचेश्वरः ॥ नाम्नाविभुरभूदिन्द्रःशतयज्ञोपलक्षकः ॥ ७२ ॥ हिरण्यलोमावेदश्रीरूर्ध्व
बाहुस्तथापरः ॥ वेदबाहुःसुधामाचपर्जन्यश्चमहामुनिः ॥ ७३ ॥ वसिष्ठश्चमहाभागोवेदवेदांगपारगः ॥ एतेसप्तर्षयश्चासन्रैवतस्यान्तरेमनोः ॥ ७४ ॥
बलबन्धुर्महावीर्यःसुयष्टव्यस्तथापरः ॥ सत्यकाद्यास्तथैवासन्रैवतस्यमनोःसुताः ॥ ७५ ॥ रैवतान्तास्तुमनवः कथितायेमयातव ॥ स्वायम्भुवाश्र
याह्येतेस्वारोचिषमृतेमनुम् ॥ ७६ ॥ (यएषांशृणुयान्नित्यंपठेदाख्यानमुत्तमम ॥ विमुक्तःसर्वपापेभ्योलोकंप्राप्नोत्यभीप्सितम्)॥ ७७ ॥ इति श्रीमा
र्कण्डेयमहापुराणेरैवतमन्वन्तरेद्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ इत्येतत्कथितंतुभ्यंपंचमंमन्वन्तरंमया ॥ चाक्षुषस्यमनोः
षष्ठंश्रूयतामिदमन्तरम् ॥ १ ॥ अन्यजन्मनिजातोऽसौचक्षुषःपरमेष्ठिनः ॥ चाक्षुषत्वमतस्तस्यजन्मन्यस्मिन्नपिद्विज ॥ २ ॥ (अनमित्रस्यराज
र्षेर्भद्राभार्यामहात्मनः ॥ जज्ञेसुतंसुविद्वांसंशुचिंजातिस्मरंविभुम् ॥ ३ ॥ जातंमातानिजोत्सङ्गेस्थितमुल्लाप्यतंपुनः ॥ परिष्वजतिहार्देनपुनरुल्ला
पयत्यथ ॥ ४ ॥ जातिस्मरःसजातोवैमातुरुत्सङ्गमास्थितः ॥ जहासतंतदामातासंक्रुद्धावाक्यमब्रवीत् ॥ ५ ॥ भीतास्मिकिमिदंवत्सहासोयद्वदने
तव ॥ अकालबोधःसञ्जातःकच्चित्पश्यसिशोभनम् ॥ ६ ॥ (तन्मातुर्वचनंश्रुत्वाप्रहस्येदमथाब्रवीत्) ॥ पुत्रउवाच ॥ मामत्तुमिच्छतिपुरोमार्जा
रीकिंनपश्यसि ॥ अन्तर्द्धानगताचेयंद्वितीयाजातहारिणी ॥ ७ ॥ पुत्रप्रीत्याचभवतीसहार्दामामवेक्षती ॥ उल्लाप्योल्लाप्यबहुशः परिष्वजतिमां
यतः ॥ ८ ॥ उद्भूतपुलकास्नेहसम्भवास्राविलेक्षणा ॥ ततोममागतोहासःशृणुचाप्यत्रकारणम् ॥ ९ ॥ स्वार्थेप्रसक्तामार्जारीप्रसक्तंमामवेक्षते ॥ तथा
न्तर्द्धानगाचैवद्वितीयाजातहारिणी ॥ १० ॥ स्वार्थायस्निग्धहृदयेयथैवैतेममोपरि ॥ प्रवृत्तेस्वार्थमास्थायतथैवप्रतिभासिमे ॥ ११ ॥ किन्तुमदुपभो

गायमार्जारीजातहारिणी ॥ त्वन्तुक्रमेणोपभोग्यंमत्तःफलमभीप्ससि ॥ १२ ॥ नमांजानासिकोप्येषनचैवोपकृतंमया ॥ सङ्गतंनातिकालीनंपंच
सप्तदिनात्मकम् ॥ १३ ॥ तथापिस्निह्यसेसास्नापरिष्वजसिचाप्स्यति ॥ तातेतिवत्सभद्रेतिनिर्व्यलीकंब्रवीषिमाम् ॥ १४ ॥ मातोवाच ॥ नत्वाहमुप
कारार्थंवत्सप्रीत्यापरिष्वजे ॥ नचेदेतद्भवत्प्रीत्यैपरित्यक्तास्म्यहंत्वया ॥ १५ ॥ स्वार्थोमयापरित्यक्तोयस्त्वत्तोमेभविष्यति ॥ इत्युक्तासातमुत्सृ
ज्यनिष्क्रान्तासूतिकागृहात् ॥ १६ ॥ जडाङ्गबाह्यकरणंशुद्धान्तःकरणात्मकम् ॥ जहारतंपरित्यक्तंसातदाजातहारिणी ॥ १७ ॥ साहित्वातंतदा
बालंविक्रान्तस्यमहीभृतः ॥ प्रसूतपत्नीशयनेन्यस्यतस्याददेसुतम् ॥ १८ ॥ तमप्यन्यगृहेनीत्वागृहीत्वातस्यचात्मजम् ॥ तृतीयंभक्षयामाससाक्ष
माज्जातहारिणी ॥ १९ ॥ हृत्वाहृत्वातृतीयंतुभक्षयत्यतिनिर्घृणा ॥ करोत्यनुदिनंसातुपरिवर्ततथान्ययोः ॥ २० ॥ विक्रान्तोऽपिततस्तस्य
सुतस्यैवमहीपतिः ॥ कारयामाससंस्कारान्राजन्यस्यभवन्तिये ॥ २१ ॥ आनन्देतिचनामास्यपिताचक्रेविधानतः ॥ मुदापरमयायुक्तोविक्रान्तःसन
राधिपः ॥ २२ ॥ कृतोपनयनंतंतुगुरुराहकुमारकम् ॥ जनन्याःप्रागुपस्थानंक्रियतांचाभिवादनम् ॥ २३ ॥ सगुरोस्तद्वचःश्रुत्वाविहस्यैवमथा
ब्रवीत् ॥ आनंदउवाच ॥ ॥ वंद्यामेकतमामाताजननीपालनीनुकिम् ॥ २४ ॥ गुरुरुवाच ॥ ॥ नन्वियंतेमहाभागजनित्रीजारुजात्म
जा ॥ विक्रान्तस्याग्रमहिषीहैमिनीनामनामतः ॥ २५ ॥ आनन्दउवाच ॥ ॥ इयंजनित्रीचैत्रस्यविशालग्रामवासिनः ॥ विप्राग्र्यबोधपुत्रस्य
योस्यांजातोन्यतोगतः ॥ २६ ॥ ॥ गुरुरुवाच ॥ ॥ कुतस्त्वंकथयानन्दचैत्रःकोवात्वयोच्यते ॥ संकटंमहदाभातिक्वजातोऽत्रब्रवीषिकिम् ॥
॥ २७ ॥ ॥ आनन्दउवाच ॥ ॥ जातोऽहमनमित्रस्यक्षत्रियस्यगृहेद्विज ॥ तत्पत्न्यांगिरिभद्रायामाददेजातहारिणी ॥ २८ ॥ तयात्रमुक्तोहै
मिन्यागृहीत्वाचसुतंचसा ॥ बोधस्यद्विजमुख्यस्यगृहेनीतवतीपुनः ॥ २९ ॥ भक्षयामासचसुतंतस्यबोधद्विजन्मनः ॥ सतत्रद्विजसंस्कारैः
संस्कृतोहैमिनीसुतः ॥ ३० ॥ वयमत्रमहाभागसंस्कृतागुरुणात्वया ॥ मयातववचःकार्य्यमुपैमिकतमांगुरो ॥ ३१ ॥ ॥ गुरुरुवाच ॥ ॥
अतीवगहनंवत्ससंकटंमहदागतम् ॥ नवेद्मिकिंचिन्मोहेनभ्रमन्तीवहिबुद्धयः ॥ ३२ ॥ ॥ आनन्दउवाच ॥ ॥ मोहस्यावसरःकोऽत्रज
गत्येवंव्यवस्थिते ॥ कःकस्यपुत्रोविप्रर्षेकोवाकस्यनबान्धवः ॥ ३३ ॥ आरभ्यजन्मनोनॄणांसम्बन्धित्वमुपैतियः ॥ अन्यसंबंधिनोविप्रमृ
त्युनासन्निवर्तिताः ॥ ३४ ॥ अत्रापिजातस्यसतःसम्बन्धोयोऽस्यबान्धवैः ॥ सोप्यस्तमन्तेदेहस्यप्रयात्येषोऽखिलक्रमः ॥ ३५ ॥ अतोब्रवीमि
संसारेवसतःकोनबान्धवः ॥ कोवापिसततंबन्धुःकिंवोविभ्राम्यतेमतिः ॥ ३६ ॥ पितृद्वयंमयाप्राप्तमस्मिन्नेवहिजन्मनि ॥ मातृद्वयंचाकिंचि

त्रंयदन्यदेहसम्भवे ॥ ३७ ॥ सोऽहंतपःकरिष्यामित्वचायोह्यस्यभूपतेः ॥ विशालग्रामतःपुत्रश्चैत्रआनीयतामिह ॥ ३८ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥
ततःसविस्मितोराजासभार्य्यःसहबन्धुभिः ॥ तस्मान्निवर्त्यममतामनुमेनेवनायतम् ॥ ३९ ॥ चैत्रमानीयतनयंराज्ययोग्यंचकारसः ॥ संमान्यब्राह्म
णंयेनपुत्रबुद्ध्यासपालितः ॥ ४० ॥ सोऽप्यानन्दस्तपस्तेपेबालएवमहावने ॥ कर्मणांक्षपणार्थायविमुक्तेःपरिपन्थिनाम् ॥ ४१ ॥ तपस्यन्तंततस्तंच
प्राहदेवःप्रजापतिः ॥ किमर्थंतप्यसेवत्सतपस्तीव्रंवदस्वतत् ॥ ४२ ॥ ॥ आनन्दउवाच ॥ आत्मनःशुद्धिकामोऽहंकरोमिभगवंस्तपः ॥ बन्धायमम
कर्माणियानितत्क्षपणोन्मुखः ॥ ४३ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ क्षीणाधिकारोभवतिमुक्तियोग्योनकर्मवान् ॥ सत्त्वाधिकारवान्मुक्तिमवाप्स्यतिततो
भवान् ॥ ४४ ॥ भवतामनुनाभाव्यंषष्ठेनव्रजतत्कुरु ॥ अलंतेतपसातस्मिन्कृतेमुक्तिमवाप्स्यसि ॥ ४५ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्युक्तोब्र
ह्मणासोऽपितथेत्युक्त्वामहामतिः ॥ तत्कर्माभिमुखोयस्तुतपसोविरराम्ह ॥ ४६ ॥ चाक्षुषेत्याहतंब्रह्मातपसोविनिवर्तयन् ॥ पूर्वंनाम्नाबभूवाथप्रख्या
तश्चाक्षुषोमनुः ॥ ४७ ॥ उपयेमेविदर्भांससुतामुग्रस्यभूभृतः ॥ तस्यांचोत्पादयामासपुत्रान्प्रख्यातविक्रमान् ॥ ४८ ॥ तस्यमन्वन्तरेशस्ययेऽन्तरे
त्रिदशाद्विज ॥ येचर्षयस्तथैवेन्द्रोयेसुताश्चास्यताञ्छृणु ॥ ४९ ॥ आप्यानामसुरास्तत्रतेषामेकोऽष्टकोगणः ॥ प्रख्यातकर्मणांविप्रयज्ञेहव्यभुजामय
म् ॥ ५० ॥ प्रख्यातबलवीर्य्याणांप्रभामण्डलदुर्दृशाम् ॥ द्वितीयश्चप्रसूताख्योदेवानामष्टकोगणः ॥५१॥ तथैवाष्टकएवान्योभव्याख्योदेवतागणः ॥
चतुर्थश्चगणस्तत्रयूथगाख्यस्तथाष्टकः ॥ ५२ ॥ लेखसंज्ञास्तथैवान्येतत्रमन्वन्तरेद्विज ॥ पंचमेचगणेदेवास्तत्संज्ञाह्यमृताशिनः ॥ ५३ ॥ शतंक्रतू
नामाहृत्ययस्तेषामधिपोभवत् ॥ मनोजवस्तथैवेन्द्रःसंख्यातोयज्ञभागभुक् ॥ ५४ ॥ सुमेधाविरजाश्चैवहविष्मानुन्नतोमधुः ॥ अतिनामासहिष्णुश्च
सप्तासन्निितिचर्षयः ॥ ५५ ॥ ऊरुपुरुशतद्युम्नप्रमुखाः सुमहाबलाः ॥ चाक्षुषस्यमनोःपुत्राःपृथिवीपतयोभवन् ॥ ५६ ॥ एतत्तेकथितंषष्ठंमयामन्वन्त
रंद्विज ॥ चाक्षुषस्यतथाजन्मचरितंचमहात्मनः ॥ ५७ ॥ साम्प्रतंवर्त्ततेयोऽयंनाम्नावैवस्वतोमनुः॥ सप्तमोयेन्तरेतस्यदेवाद्यास्ताञ्छृणष्वमे ॥ ५८ ॥
(यइदंकीर्तयेद्धीमांश्चाक्षुषस्यांतरंभुवि ॥ शृणुतेचलभेत्पुत्रानारोग्यसुखसंपदम्) ॥ ५९ ॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेषष्ठमन्वन्तरंनामत्रिस
प्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ मार्त्तण्डस्यरवेर्भार्यातनयाविश्वकर्मणः ॥ संज्ञानाममहाभागतस्यांभानुरजीजनत् ॥ १ ॥
मनुंप्रख्यातयशसमनेकज्ञानपारगम् ॥ विवस्वतःसुतोयस्मात्तस्माद्वैवस्वतस्तुसः ॥ २ ॥ संज्ञाचरविणादृष्टानिमीलयतिलोचने ॥ यतस्ततःसरो
षोऽर्कःसंज्ञांनिष्ठुरमब्रवीत् ॥ ३ ॥ मयिदृष्टेसदायस्मात्कुरुषेनेत्रसंयमम् ॥ तस्माज्जनिष्यसेमूढेप्रजासंयमनंयमम् ॥ ४ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥

ततः साचपलांदृष्टिंदेवीचक्रेभयाकुला ॥ विलोलितदृशंदृष्ट्वापुनराहचतांरविः ॥ ५ ॥ यस्माद्विलोलितादृष्टिर्मयिदृष्टेत्वयाधुना ॥ तस्माद्विलोलांतन
यांनदींत्वंप्रसविष्यसि॥ ६ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततस्तस्यांतुसंजज्ञेभर्तृशापेनतेनवै ॥ यमश्चयमुनाचेयंप्रख्यातासुमहानदी ॥ ७ ॥ सापि
संज्ञारवेस्तेजःसेहेदुःखेनभामिनी ॥ असहन्तीचसातेजश्चिन्तयामासवैतदा ॥ ८ ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिक्वगतायाश्चनिर्वृतिः ॥ भवेन्ममकथंभ
र्ताकोपमर्कश्चनैष्यति ॥ ९ ॥ इतिसंचिन्त्यबहुधाप्रजापतिसुतातदा ॥ बहुमेनेमहाभागापितृसंश्रयमेवसा ॥ १० ॥ ततःपितृगृहेगंतुंकृतबुद्धिर्यशस्वि
नी॥छायामयीमात्मतनुंनिर्ममेदयितांरवेः ॥११ ॥ तांचोवाचत्वयावेश्मन्यत्रभानोर्यथामया ॥ तथासम्यगपत्येषुवर्तितव्यंयथारवौ ॥ १२ ॥ पृष्ट
यापिनवाच्यंतेतथैतद्गमनंमम ॥ सैवास्मिन्नामसंज्ञेतिवाच्यमेतत्सदावचः ॥ १३ ॥ ॥ छायासंज्ञोवाच ॥ ॥ आकेशग्रहणाद्देविआशापाच्चवचस्तव ॥
करिष्येकथयिष्यामिवृत्तंतुशापकर्षणात् ॥१४॥ इत्युक्तासातदादेवीजगामभवनंपितुः ॥ ददर्शतत्रत्वष्टारंतपसाधूतकल्मषम् ॥ १५ ॥ बहुमानाच्चतेना
पिपूजिताविश्वकर्मणा ॥ तस्थौपितृगृहेसातुकंचित्कालमनिन्दिता ॥ १६ ॥ ततस्तांप्राहचार्वङ्गींपितानातिचिरोषिताम् ॥ स्तुत्वाचतनयांप्रेमबहु
मानपुरःसरम् ॥ १७ ॥ त्वांतुमेपश्यतोवत्सेदिनानिसुबहून्यपि ॥ मुहूर्तार्द्धसमानिस्युःकिन्तुधर्मोविलुप्यते ॥ १८ ॥ बान्धवेषुचिरंवासोनारीणांन
यशस्करः ॥ मनोरथोबान्धवानांनार्य्याभर्तृगृहेस्थितिः ॥ १९ ॥ सात्वंत्रैलोक्यनाथेनभर्त्रासूर्य्येणसङ्गता ॥ पितृगेहेचिरंकालंवस्तुंनार्हसिपुत्रिके
॥ २० ॥ सात्वंभर्तृगृहंगच्छतुष्टोऽहंपूजितासिमे ॥ पुनरागमनंकार्यंदर्शनायशुभेमम ॥२१॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्युक्तासातदापित्रातथेत्युक्त्वा
चसामुने ॥ संपूजयित्वापितरंजगामाथोत्तरान्कुरून् ॥२२॥ सूर्यतापमनिच्छन्तीतेजसस्तस्यबिभ्यती ॥ तपश्चचारतत्रापिवडवारूपधारिणी ॥२३॥
संज्ञेयमितिमन्वानोद्वितीयायामहस्पतिः ॥ जनयामासतनयौकन्यांचैकांमनोरमाम् ॥ २४ ॥ छायासंज्ञात्वपत्येषुयथास्वेष्वतिवत्सला ॥ तथानसं
ज्ञाकन्यायांपुत्रयोश्चान्ववर्त्तत ॥ २५ ॥ लालनाद्युपभोगेषुविशेषमनुवासरम् ॥ मनुस्तत्क्षान्तवानस्यायमस्तस्यानचक्षमे ॥२६॥ ताडनायचवैकोपा
त्पादस्तेनसमुद्यतः ॥ तस्याःपुनःक्षांतिमतानतुदेहेनिपातितः ॥२७॥ ततःशशापतंकोपाच्छायासंज्ञायमंद्विज ॥ किंचित्प्रस्फुरमाणौष्ठीविचलत्पाणि
पल्लवा ॥२८॥ पितुःपत्नीममर्य्यादंयन्मांतर्जयसेपदा ॥ भुवितस्मादयंपादस्तवाद्यैवपतिष्यति ॥ २९ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्ययमः
शापंमात्रादत्तंभयातुरः ॥ अभ्येत्यपितरंप्राहप्रणिपातपुरःसरम् ॥ ३० ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ तातैतन्महदाश्चर्य्यंनदृष्टमितिकेनचित् ॥ मातावा

त्सत्यमुत्सृज्यशापंपुत्रेप्रयच्छति ॥ २१ ॥ यथामनुर्ममाचष्टेनेयंमातातथामम ॥ विगुणेष्वपिपुत्रेषुनमाताविगुणाभवेत् ॥ २२ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥
यमस्यैतद्वचःश्रुत्वाभगवांस्तिमिरापहः ॥ छायासंज्ञांसमाहूयपप्रच्छक्वगतेतिसा ॥ २३ ॥ साचाहतनयात्वष्टुरहंसंज्ञाविभावसो ॥ पत्नीतवत्वया
पत्यान्येतानिजनितानिमे ॥ २४ ॥ इत्थंविवस्वतःसातुबहुशःपृच्छतोयदा ॥ नाचचक्षेततःक्रुद्धोभास्वांस्तांशप्तुमुद्यतः ॥ २५ ॥ ततःसाकथया
मासयथावृत्तंविवस्वतः ॥ विदितार्थश्चभगवाञ्जगामत्वष्टुरालयम् ॥ २६ ॥ ततःसपूजयामासतदात्रैलोक्यपूजितम् ॥ भास्वन्तंपरयाभक्त्यानिजगे
हमुपागतम् ॥ २७ ॥ संज्ञांपृष्टस्तदातस्मैकथयामासविश्वकृत् ॥ आगतैवेहमेवेश्मभवतःप्रेषितेतिवै ॥ २८ ॥ दिवाकरःसमाधिस्थोवडवारूपधारि
णीम् ॥ तपश्चरन्तींददृशेउत्तरेषुकुरुष्वथ ॥ २९ ॥ सौम्यमूर्तिःशुभाकारोममभर्त्ताभवेदिति ॥ अभिसन्धिश्चतपसोबुबुधेऽस्यादिवाकरः ॥ ४० ॥
शातनंतेजसोमेऽद्यक्रियतामितिभास्करः ॥ तंचाहविश्वकर्माणंसंज्ञायाःपितरंद्विज ॥ ४१ ॥ संवत्सरभ्रमेस्तस्यविश्वकर्मारवेस्ततः ॥ तेजसःशात
नंचक्रेस्तूयमानश्चदैवतैः ॥ ४२ ॥ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेवैवस्वतमन्वन्तरेचतुःसप्ततितमोध्यायः ॥७४॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ततस्तंतु
ष्टुवुर्देवास्तथादेवर्षयोरविम् ॥ वाग्भिरीड्यमशेषस्यत्रैलोक्यस्यसमागताः ॥ १ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ नमस्तेऋक्स्वरूपायसामरूपायतेनमः ॥ यजुः
स्वरूपरूपायसाम्नांधामवतेनमः॥२॥ ज्ञानैकधामभूतायनिर्धूततमसेनमः ॥ शुद्धज्योतिःस्वरूपायविशुद्धायामलात्मने ॥ ३ ॥ (चक्रिणेशंखिनेधाम्ने
शार्ङ्गिणेपद्मिनेनमः ॥) वरिष्ठायवरेण्यायपरस्मैपरमात्मने ॥ नमोऽखिलजगद्व्यापिस्वरूपायात्ममूर्त्तये ॥ ४ ॥ सर्वकारणभूतायनिष्ठायैज्ञानचेत
साम् ॥ ५ ॥ नमःसूर्य्यस्वरूपायप्रकाशात्मस्वरूपिणे ॥ भास्करायनमस्तुभ्यंतथादिनकृतेनमः ॥ ६ ॥ शर्वरीहेतवेचैवसन्ध्याज्योत्स्नाकृतेनमः ॥
त्वंसर्वमेतद्भगवञ्जगदुद्भ्रमतात्वया ॥ ७ ॥ भ्रमत्याविद्धमखिलंब्रह्माण्डंसचराचरम् ॥ त्वदंशुभिरिदंस्पृष्टंसर्वंसंजायतेशुचि ॥ ८ ॥ क्रियतेत्वत्करैः
स्पर्शाज्जलादीनांपवित्रता ॥ होमदानादिकोधर्मोनोपकारायजायते ॥ ९ ॥ तावद्यावन्नसंयोगिजगदेतत्त्वदंशुभि ॥ ऋचस्तेसकलाह्येतायजूंष्येता
निचान्यतः ॥ १० ॥ सकलानिचसामानिनिपतन्तित्वदङ्गतः ॥ ऋङ्मयस्त्वंजगन्नाथत्वमेवचयजुर्मयः ॥ ११ ॥ यतःसाममयश्चैवततोनाथत्रयी
मयः ॥ त्वमेवब्रह्मणोरूपंपरंचापरमेवच ॥ १२ ॥ मूर्त्तामूर्त्तस्तथासूक्ष्मःस्थूलरूपस्तथास्थितः ॥ निमेषकाष्ठादिमयःकालरूपःक्षयात्मकः ॥ प्रसीद
स्वेच्छयारूपंस्वतेजःशमनंकुरु ॥ १३ ॥ (इदंस्तोत्रवरंरम्यंश्रोतव्यंश्रद्धयानरैः ॥ शिष्योभूत्वासमाधिस्थोदत्त्वादेयंगुरोरपि ॥ १४ ॥) मार्कण्डेय

उवाच ॥ ॥ एवंसंस्तूयमानस्तुदेवैर्देवर्षिभिस्तथा ॥ मुमोचस्वंतदातेजस्तेजसांराशिरव्ययः ॥ १५ ॥ यत्तस्यऋङ्मयंतेजोभवितातेनमेदिनी ॥
यजुर्मयेनापिदिवंस्वर्गः साममयंरवेः ॥ १६ ॥ शातितास्तेजसोभागायेत्वष्ट्रादशपंचच ॥ त्वष्ट्रैवतेनशर्वस्यकृतंशूलंमहात्मना ॥ १७ ॥ चक्रंवि
ष्णोर्वसूनांचशंकवोथसुदारुणाः ॥ पावकस्यतथाशक्तिःशिबिकाधनदस्यच ॥१८॥ अन्येषामसुरारीणामस्त्राण्युग्राणियानिवै ॥ यक्षविद्याधराणाञ्च
तानिचक्रेसविश्वकृत् ॥ १९ ॥ ततश्चषोडशंभागंबिभर्तिभगवान्विभुः ॥ तत्तेजःपंचदशधाशातितंविश्वकर्मणा ॥ २० ॥ ततोऽश्वरूपधृग्भानुरुत्तरा
नगमत्कुरून् ॥ ददृशेतत्रसंज्ञांचवडवारूपधारिणीम् ॥ २१ ॥ साचदृष्ट्वातमायान्तंपरपुंसोविशङ्कया ॥ जगामसंमुखंतस्यपृष्ठरक्षणतत्परा ॥ २२ ॥
ततश्चनासिकायोगंतयोस्तत्रसमेतयोः ॥ नासत्यदस्रौतनयावश्वीवक्त्रविनिर्गतौ ॥ २३ ॥ रेतसोऽन्तेचरेवन्तःखड्गीचर्म्मीतनुत्रधृक् ॥ अश्वारूढः
समुद्भूतोबाणतूणसमन्वितः ॥ २४ ॥ ततःस्वरूपमतुलंदर्शयामासभानुमान् ॥ तस्यैषाचसमालोक्यस्वरूपंमुदमाददे ॥ २५ ॥ स्वरूपधारिणींचेमा
मानिनाःयनिजाश्रमम् ॥ संज्ञांभार्य्यांप्रीतिमतींभास्करोवारितस्करः ॥ २६ ॥ ततःपूर्वसुतोयोऽस्याःसोऽभूद्वैवस्वतोमनुः ॥ द्वितीयश्चयमःशापाद्ध
र्मदृष्टिरभूत्सुतः ॥ २७ ॥ कृमयोमांसमादायपादतोऽस्यमहीतले ॥ पतिष्यन्तीतिशापान्तंतस्यचक्रेपितास्वयम् ॥ २८ ॥ धर्मदृष्टिर्यतश्चासौसमो
मित्रेतथाऽहिते ॥ ततोनियोगंतंयाम्येचकारतिमिरापहः ॥ २९ ॥ यमुनाचनदीजज्ञेकलिन्दान्तरवाहिनी ॥ अश्विनौदेवभिषजौकृतौपित्रामहा
त्मना ॥ ३० ॥ गुह्यकाधिपतित्वेचरेवन्तोऽपिनियोजितः ॥ छायासंज्ञासुतानांचनियोगःश्रूयतांमम ॥ ३१ ॥ पूर्वजस्यमनोस्तुल्यश्छायासंज्ञासु
तोऽग्रजः ॥ ततःसावर्णिकींसंज्ञामवापतनयोरवेः ॥ ३२ ॥ भविष्यतिमनुःसोऽपिबलिरिन्द्रोयदातदा ॥ शनैश्चरोग्रहाणांचमध्येपित्रानियो
जितः ॥ ३३ ॥ तयोस्तृतीयाकन्यातुतपतीनामसाकुरुम् ॥ नृपात्संवरणात्पुत्रमवापमनुजेश्वरम् ॥ ३४ ॥ तस्यवैवस्वतस्याहंमनोःसप्तममन्तरम् ॥
कथयामिसुतान्भूपानृषीन्देवान्सुराधिपम् ॥३५ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेवैवस्वतमन्वन्तरेवैवस्वतोत्पत्तिर्नामपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥
॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ आदित्यावसवोरुद्राःसाध्याविश्वेमरुद्गणाः ॥ भृगवोऽङ्गिरसश्चाष्टौयत्रदेवगणाःस्मृताः ॥ १ ॥ आदित्यावसवोरुद्रा
विज्ञेयाःकश्यपात्मजाः ॥ साध्याश्चवसवोविश्वेधर्मपुत्रगणास्त्रयः ॥ २ ॥ भृगोस्तुभृगवोदेवाःपुत्राह्यङ्गिरसःसुताः ॥ एषसर्गश्चमारीचोविज्ञेयः
साम्प्रताधिपः ॥ ३ ॥ ऊर्ज्जस्वीनामचैवेन्द्रोमहात्मायज्ञभागभुक् ॥ अतीतानागतायेचवर्तन्तेसाम्प्रतंचये ॥ ४ ॥ सर्वेतेत्रिदशेन्द्रास्तुविज्ञे

यास्तुल्यलक्षणाः ॥ सहस्राक्षाःकुलिशिनःसर्वएवपुरन्दराः ॥ ५ ॥ मघवन्तोवृषाःसर्वेशृङ्गिणोगजगामिनः ॥ तेशतक्रतवस्सर्वेभूताभिभवतेजसः ॥ ६ ॥ धर्माद्यैःकारणैःशुद्धैराधिपत्यगुणान्विताः ॥ भूतभव्यभवन्नाथाःशृणुचैतत्त्रयंद्विज ॥ ७ ॥ भूर्लोकोऽयंस्मृताभूमिरन्तरिक्षंदिवःस्मृतम् ॥ दिव्याख्यश्चतथास्वर्गस्त्रैलोक्यमितिगद्यते ॥ ८ ॥ अत्रिश्चैववसिष्ठश्चकश्यपश्चमहानृषिः ॥ गौतमश्चभरद्वाजोविश्वामित्रोऽथकौशिकः ॥ ९ ॥ तथैवपुत्रोभगवानृचीकस्यमहात्मनः ॥ जमदग्निस्तुसप्तैतेमुनयोऽत्रतथान्तरे ॥ १० ॥ इक्ष्वाकुर्नाभगश्चैवधृष्टःशर्यातिरेवच ॥ नरिष्यन्तश्चविख्यातोनाभागोदिष्टएवच ॥ ११ ॥ करूपश्चपृषध्रश्चवसुमाँल्लोकविश्रुतः ॥ मनोर्वैवस्वतस्यैतेनवपुत्राःप्रकीर्तिताः ॥ १२ ॥ वैवस्वतमिदंब्रह्मन्कथितंतेमयान्तरम् ॥ अस्मिञ्छ्रुतेनरःसद्यःपठितेचैवसत्तम ॥ मुच्यतेपातकैःसर्वैःपुण्यंचमहदश्नुते ॥ १३ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयपुराणेवैवस्वतमन्वन्तरे षट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ ॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥ ॥ स्वायम्भुवाद्याःकथिताःसप्तैतेमनवोमम ॥ तदन्तरेषुयेदेवाराजानोमुनयस्तथा ॥ १ ॥ अस्मिन्कल्पेसप्तयेऽन्येभविष्यन्तिमहामुने ॥ मनवस्तान्समाचक्ष्वतथादेवादयश्चये ॥ २ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ कथितस्तवसावर्णिश्छायासंज्ञासुतश्चयः ॥ पूर्वजस्यमनोस्तुल्यःसमनुर्भविताष्टमः ॥ ३ ॥ रामोव्यासोगालवश्चदीप्तिमान्कृपएवच ॥ ऋष्यशृङ्गस्तथाद्रोणस्तत्रसप्तर्षयोऽभवन् ॥ ४ ॥ सुतपाश्चामिताभाश्चमुख्याश्चैवत्रिधासुराः ॥ विंशकःकथिताश्चैषांत्रयाणांत्रिगुणोगणः ॥ ५ ॥ तपस्तपश्चशक्रश्चद्युतिर्ज्योतिःप्रभाकरः ॥ प्रभासोदयितोधर्मस्तेजोरश्मिश्चवक्रतुः ॥ ६ ॥ इत्यादिकस्तुसुतपादेवानांविंशकोगणः ॥ प्रभुर्विभुर्विभासाद्यस्तथान्योविंशकोगणः ॥ ७ ॥ सुराणाममितानांतुतृतीयमपिमेशृणु ॥ दमोदान्तऋतःसोमोविन्ताद्याश्चैवविंशतिः ॥८॥ मुख्याह्येतेसमाख्यातादेवामन्वन्तराधिपाः ॥ मारीचस्यैवतेपुत्राःकाश्यपस्यप्रजापतेः ॥ ९ ॥ भविष्याश्चभविष्यन्तिसावर्णस्यान्तरेमनोः ॥ तेषामिन्द्रोभविष्यस्तुबलिर्वैरोचनिर्मुने ॥ १० ॥ पातालआस्तेयोऽद्यापिदैत्यःसमयबन्धनः ॥ विरजाश्चार्ववीरश्चनिर्मोहःसत्यवाक्कृतिः ॥ विष्णवाद्याश्चैवतनयाःसावर्णस्यमनोर्नृपाः ॥ ११ ॥ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेसावर्णिकेमन्वन्तरेसप्त सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ ॥

अ

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ ॐनमश्चंडिकायै ॥ ॥ ब्रह्मायस्यैहरिर्यस्यैरुद्रोयस्यैव्यधान्नमः ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यै नमस्तस्यै नमोनमः ॥ १ ॥ अव्युत्पन्नमुखांधकूपपतितागावो मुनेः खिंदते ताः प्रोद्धर्तुं महोयतध्वमभितः स्वस्वार्थवत्सोत्सुकाः ॥ सूत्रैः पाणिनिसंभृतैरतितरामाकृष्यमाणाः पुनस्ता वः कामदुघाभवंत्वपितमस्तोमद्विषः सत्विषः ॥ २ ॥ ऐंश्रींह्रींपदभावितंजगदद: स्रष्टुंस्वयंरक्षितुंसंहर्तुंसमयेक्षमाभयमयींब्राह्मींश्रियंचंडिकाम् ॥ आराध्यादिमशक्तिमार्तिदमनींश्रीतोमरः शंतनुर्मार्कंडेयपुराणसिद्धमहिमाव्याख्यां विचिख्यासते ॥ ३ ॥ मार्कंडेयपुराणोक्तंदेवीमाहात्म्यमद्भुतम् ॥ अल्पाक्षरमनल्पार्थमपपाठपराङ्मुखम् ॥ ४ ॥ शुभंयुः शंतनुःशंयुः सत्कीर्तिस्तोमरान्वयः ॥ व्याकरोतिपराकृत्यकुव्याख्यानपरंपराम् ॥ ५ ॥ ॐनमश्चंडिकायै ॥ अवतीत्युपासकमू अवतिब्रह्मवेति विगृह्य । अवरक्षणादौ । अवतेष्टिलोपश्चेतिमन्प्रत्ययः । तस्यप्रत्ययस्यै वटिलोपः न प्रकृतेः । अन्यथाहिमडित्येवविदध्यात् ॥ ज्वरत्वरेत्यादिनावकारस्योपधायाश्चऊठौद्वयोरूठोः सवर्णदीर्घत्वेसार्वधातुकार्धधातुकयोरितिगुणः ॥ कृन्मेजंतइत्यव्ययत्वमोम् । ओमित्यनुमतौप्रोक्तंप्रथमेवाप्युपक्रमे ।ओमित्येकाक्षरंब्रह्मसर्वमंत्राधिदैवतम् । गुर्वादिभजनेदानेनमःस्यात्काप्यनादरे॥चतुर्थीस्यान्नमोयोगान्नमःस्वस्त्यादिसूत्रतः॥ चंडिकायै चंडतेकुप्यतेचं डाचंडीच ॥ चंडैवचंडिकाकोपना।बह्वादिभ्यश्चेतिवाङीष्।केणइतिह्रस्वः।कुत्सिताशत्रुभिर्निंदितेतिसंज्ञायांकन्॥अथवाह्रस्वादीर्घविलक्षणाकारासूक्ष्म

ॐ नमश्चंडिकायै ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ सावर्णिःसूर्यतनयोयोमनुःकथ्यतेऽष्टमः ॥ निशामयतदुत्पत्तिंविस्तराद्गदतोमम ॥ १ ॥

रूपतयादुरधिगमत्वात्संज्ञायांकन् ॥ अथवाचंडउग्रःतस्यस्त्रीचंडीपूर्ववत्संज्ञायांकन् ॥ अथवा चंडतेचंडिका।ण्वुल्।युवोरनाकौ।प्रत्ययस्थात्कात्पूर्वस्यातइदाप्यसुपइतिइत्वम्॥ मार्कंडेयउवाच॥कडिमदे॥मृगवत्कंडतेयोगान्मायतिमृकंडुः।मृकंड्वादयश्चेत्युः॥ मृगानृकंडयतिमदयतिवामृकंडुःमृगस्येवास्यकंडुरितिवा।पृषोदरादित्वात्साधुः ।वर्णागमोवर्णविपर्ययश्चद्वौचापरौवर्णविकारनाशौ।धातोस्तदर्थातिशयेनयोगस्तदुच्यतेपंचविधंनिरुक्तम् ॥मृकंडोरपत्यंपुमान्मार्कंडेयः । शुभ्रादिभ्यश्चेत्यपत्येढक्प्रत्ययः।किितिचेत्यादिवृद्धिः । ढेलोपोऽकद्र्वाःइत्युकारलोपः।ढस्यएयादेशः ॥ उवाचऊचिवान्स्वशिष्यायाष्टममनूत्पत्तिहेतुमुक्तवानितियावत्॥इहखलुब्रह्मकल्पेचतुर्दशमनवःक्रमशःक्रमंते ।तद्यथा।स्वायंभुवोमनुःपूर्वंततःस्वारोचिषोमनुः । औत्तमस्तामसश्चैवरैवतश्चाक्षुषस्तथा।षडेतेमनवोतीताअथवैवस्वतोमनुः।सावर्णाःपंचरौच्यश्चभौत्यश्चागामिनस्त्वमी ॥ तत्रसवर्णायाःसंबंधिनः सुताःपंचापिसावर्णाःसावर्णयोमनवःकथ्यंते ॥ ततश्चस्वायंभुवायाःषट्सप्तमोवैवस्वतःअष्टमःसावर्णिः नवमोदशमएकादशोद्वादशश्चसावर्णयएव । त्रयोदशोमनुःरौच्यःचतुर्दशस्तुमनुर्भौत्यः॥इतिचतुर्दशमनवः॥ तत्रअष्टमस्यमनोःसावर्णेरुत्पत्तिंस्वशिष्यायवेदयितुंप्रस्तौतिमार्कंडेयोभगवान्॥वृणोतिव्रियतेवर्ण्यतेचवर्णनंवर्णः ।वर्णोद्विजादौशुक्लादौस्तुतौवर्णंतुचाक्षरे ॥ वर्णनस्तुत्यासहवर्तमानासवर्णा।अथवा आत्मभर्त्रासवित्रा समानोवर्णोयस्याःसासवर्णा।सवर्णायाःअपत्यंपुमान्सावर्णिः । स्त्रीभ्योढक्बाधित्वाबाह्वादिभ्यश्चेति

॥ ०

इञ्प्रत्ययः ॥ सावर्णाःपंचेतितुप्रयोगःसंबधविवक्षया दाशरथोरामइतिवदर्दतोज्ञेयः ॥ सूर्यस्यतनयः ॥ सकतमोमनुरित्यपेक्षायामाह । योमनुःकथ्यतेष्टमइति ॥ यच्छब्दे नोच्यतेयोर्थस्तच्छब्दस्तस्यवाचकः।यःपुराणज्ञैर्वैवस्वतमनोःसप्तमादनन्तरं सूर्यतनयःसावर्णिर्नाममनुःकथ्यतेसोष्टमोमनुर्भविष्यतीत्यर्थः । अष्टमत्वंविधेयम्॥सावर्णिरष्टमोमनु रित्येवोक्तेसवर्णायाः प्रागुक्तसामान्यव्युत्पत्त्याताादृश्याः अन्यजोपिकाश्चिन्मनुःस्यात्।अतउक्तंसूर्यतनय इति । सूर्यतनयोष्टमोमनुरित्येवोक्तेछायासुतोपिसूर्यतनयःशनैश्चरोमनुः स्यात्॥अतउभयमुक्तंसावर्णिः सूर्यतनयइति॥तस्यसावर्णेरष्टममनोरुत्पत्तिंविस्तराच्छब्दप्रपंचनात्गदतोममसुखंवासंमुखंनिशामयहेशिष्यदत्तावधानःसन्पश्येत्यर्थः॥निशामय शृणिवितितुकुव्याख्यानम् । तथाहि । शमउपशमे दिवादिः। शमलक्षआलोचनेचुरादिः । आभ्यांयथायोगंणिचिअतउपधायावृद्धौ । शमोऽदर्शने । शमोणौदर्शनादन्यत्रार्थेमि त्संज्ञोभवति । अमंतत्वादेवमित्त्वसिद्धौनियमार्थोयंयोगः । मितांह्रस्वः । शमयतिव्याधिंनिवर्त्तयति । निशामयेतिश्लोकान्शृणोति ॥ दर्शनेतुमित्त्वाभावाद्ध्रस्वत्वाभावादत उपधायावृद्धिरेव ॥ निशामयतिरूपंचक्षुषारूपंपश्यतीत्यर्थः ॥ निःशर्करमिदंतीर्थंभारद्वाजंनिशामय । चक्षुषापश्येत्यर्थः ॥ तथाचदुर्घटः । निशामयतदुत्पत्तिमित्यत्रनिश मनंचक्षुःसाधनंज्ञानमितियावत् ॥ १ ॥ सप्रसिद्धःसावर्णिःरवेस्तनयः महाभागः महामायानुभावेनयथामन्वंराधिपोबभूवतथाविस्तरतोवदिष्यामीत्यन्वयः ॥ मात्यस्यांविश्वं

महामायानुभावेनयथामन्वन्तराधिपः ॥ सबभूवमहाभागःसावर्णिस्तनयोरवेः ॥ २ ॥

माया । माकाभ्यामयचूं । अथवा मानपूजायांचुरादिः । मानायितुमर्हामाया । पृषोदरादित्वान्नलोपः । अथवा।मालक्ष्मीःमाइतिअयः शुभावहोविधिर्यस्याःसामाया महती चासौमायाचमहामाया तस्याः परमशक्तेःअनुभावःप्रभावःसामर्थ्यंमहामायानुभावः तेन । अथवामहतीचाद्यामायायस्याः सामहामायातस्यामनुभावः मतिनिश्चयः आबा ध्याध्यवसायःमहामायानुभावःतेन ॥ अथवाअःविष्णुःतस्यमायामहतीचासौअमायाचमहामायातस्याःअनुभावः तेन ॥ अनुभावः प्रभावेचसतांचमतिनिश्चये ॥ अथवा अयगतौअययतिअर्पयतीतिणिजंतात्पचाद्यचिस्त्रियांटापिआया । आसमंतादभिव्याप्तांमांलक्ष्मीमुपासकायअययति अर्पयतिशक्तिर्भवतिसामहामायातस्याः अनुपश्चादाबा ध्याध्यवसायादनंतरंभावः । परमतयाअनुसादनम्अनुभावः तंभावंभावयेद्योगीतिस्मरणात् । भावः सत्तास्वभावाभिप्रायचेष्टात्मजन्मसु । तेन । पश्चात्सादृश्ययोरनुमन्वन्तरा धिपःइहप्रकरणतः सप्तममनुजीवितकालात्परभूतोनवममनूदयात्पूर्वोयः कालः समन्वंतरशब्देनविवक्षितः ततश्चांतरशब्दोमध्येवर्त्तते ॥ मन्वोः सप्तमनवमयोरंतरेमध्यकाले ब्रह्म णाअधिकृतःरक्षकः प्रजानांपतिरधिपो मन्वन्तराधिपः ॥ अंतरमवकाशावधिपारिधानांतर्द्धिभेदतादर्थ्ये । छिद्रात्मीयविनाबहिरवसरमध्येन्तरात्मनिच ॥ महाभागः । भजसेवायाम् ॥ भावेघञ् । चजोः कुधिण्ण्यतोः ॥ महानुभागोभक्तिर्यस्यसः । अथवाभासृदीप्तौकर्तरिक्विप् भासतेभाः भासंधर्मंवागच्छतिप्राप्नोतिभागः ॥ गमेर्डोन्यत्रापि

अथवाभासंपरदेवतांगायतिइतिभागो मंत्रः । आतोनुपसर्गेकः । महान्भागोमंत्रोयस्यसमहाभागः अथवाभगस्यै
श्वर्यतइतिकर्तरिडः । महांश्चासौभागश्चेतिमहाभागः । अथवाभासंपरदेवतांगायतिइतिभागो मंत्रः । आतोनुपसर्गेकः । महान्भागोमंत्रोयस्यसमहाभागः ॥ ऐश्वर्यस्यसमग्रस्यधर्मस्ययशसःश्रियः । वैराग्यस्याथमोक्षस्यषण्णांभगइतिस्मृतिः ॥ भगःश्रीकाम
श्वर्यादेरिदंभागं भवितव्यतालक्षणं हेतुवस्तु महद्भाग्यंयस्यसमहाभागः ॥ ऐश्वर्यस्यसमग्रस्यधर्मस्ययशसःश्रियः । वैराग्यस्याथमोक्षस्यषण्णांभगइतिस्मृतिः ॥ भगःश्रीकाम
माहात्म्यवीर्ययत्नार्ककीर्तिषु ॥ तनोतिकुलंतनयः ॥ सूयतेस्तूयतेरत्रिःतस्य ॥ २ ॥ अष्टमोमनुः कथ्यतइतिप्राग्यः प्रस्तुतस्तस्य सावर्णेःप्राग्जननिदानतामहिम
चारित्राणिवर्णयतिमार्कण्डेयोऽनेनश्लोकेन ॥ पूर्वंप्रथमस्वायंभुवमन्वंतरकालमपेक्ष्यद्वितीयमन्वन्तरलक्षणेस्वारोचिषेऽन्तरेस्वारोचिषमन्वन्तरकालेपुराकल्पे चैत्रवंशसमुद्भवः
सुरथोनामप्रसिद्धः समस्तेक्षितिमंडले राजाऽभूत् अजनिष्ट (अवर्तत) अवृतेत्यन्वयः ॥ स्वस्येवआत्मनइवब्रह्मणइवरोचिःप्रभायस्यसःस्वरोचिः मनुः । अथवा ।
अःविष्णुः सुष्ठुअस्येवविष्णोरिवरोचिर्यस्यसःस्वरोचिःमनुः ॥ स्वरोचिषइदंस्वारोचिषंतस्मिन्स्वारोचिषे । आगमशासनाऽनित्यत्वादैजभावः ॥ रोचिःशोचिरुभे क्लीवेप्र
काशोद्द्योतआतपः ॥ अंतमवसानं रातिगृह्णात्यंतरम् । तस्मिन्कालविशेषेपूर्वकाले अपेक्षणाक्रियापेक्षाद्वितीया ॥ चितीसंज्ञाने ।सर्वधातुभ्यष्ट्रन् । चेततिजानातिधर्माधर्मप्र
वृत्त्यप्रवृत्तीः कर्तुमितिचित्रः कश्चिद्राजा तस्यापत्यंपुमान्चैत्रः । शिवादिभ्योण् । तस्यवंशः संतानः । तस्मात्सम्यगुद्भवतिइतिचैत्रवंशसमुद्भवः ॥ अथवाचिञ्चयने । अमि

स्वारोचिषेंतरेपूर्वंचैत्रवंशसमुद्भवः ॥ सुरथोनामराजाभूत्समस्तेक्षितिमंडले ॥ ३ ॥
तस्यपालयतःसम्यक्प्रजाःपुत्रानिवौरसान् ॥ बभूवुःशत्रवोभूपाःकोलाविध्वंसिनस्तदा ॥ ४ ॥

चिमिदिशसिभ्यः क्त्रः ॥ चीयतेचित्रमद्भुतंकर्मतस्यायंचैत्रः तस्यराज्ञोवंशःतस्मात्समुद्भवः ॥ वियद्याजन्मनावाप्राणिनामेकलक्षणः संतानोवंशइत्युच्यते ॥ रमंतेयस्मि
न्नथः । शोभनोरथोयस्यसुरथः ॥ नामप्राकाश्यसंभाव्यक्रोधोपगमकुत्सने ॥ राजतेइतिराजा ॥ अभूत्भूसत्तायांलुङ् ॥ क्षितेर्भूमेर्मंडलंचक्रवालंतस्मिन् ॥ ३ ॥ तदातस्मि
न्स्वारोचिषमन्वंतरेकाले । औरसान् उरसोत्पादितान् । उरसानिर्मितान् । उरसोयच्च । पुत्रानिवसम्यक्अनवद्यंयथास्यात्तथा ॥ प्रजाःलोकान्पालयतःदुखेभ्योरक्षतस्तस्यरा
ज्ञःकोलाविध्वंसिनोभूपाःशत्रवःशातयितारः बभूवुरित्यन्वयः ॥ कोब्रह्मा अःविष्णुः उःमहेश्वरः तान्ब्रह्मविष्णुमहेश्वरान्काःलांतिअर्चयितुंगृह्णंतीतिकोलाब्राह्मणादयः तानास
मंताद्विध्वंसयंतीतिकोलाविध्वंसिनःरक्षोयोनयः । अथवाकोलाःशूकराःतान्विध्वंसयन्तीतिकोलाविध्वंसिनोयवनाः । अथवा । कोलान्शूकरान् विध्यंतिताडयंतिकोला
विधः ॥ नहिवृतिवृषिव्यधिइतिदीर्घः । कोलाविधः क्षत्रियादयःतान्ध्वंसयन्तीतिकोलाविद्ध्वंसिनोयवनाः ॥ ननुचकोलान्शूकरान्अवंतिरक्षंतीतिकोलाविनोयवनाःतान्ध्वं
सयतीतिकोलाविध्वंसी तस्यकोलाविध्वंसिनः । इतिसुरथस्यापिविशेषणमेतत्स्यात् ॥ अस्तु यदीत्थंव्युत्पाद्येत उत्तरश्लोकेतुकोलाविध्वंसिभिरित्येतद्यवनविशेषणतयाव्यु

त्पादयिष्यामः ॥उरसानिर्मितः ॥ उरसोयश्च ॥औरसोधर्मपत्नीजः इतिस्मृतिः ॥ पुतअव्ययंनरकवाचिपितरंपुत्वनरकात्रायतेपुत्रः ॥ अथवा ॥ पूञ्पवने॥पुनातीतिपुत्रः। पुवोह्रस्वश्चेतिक्त्रः । पुत्रःस्यादात्मसंभवः ॥ पुन्नाम्नोनरकायस्मात्पितरंत्रायतेसुतः । ततःपुत्रइतिप्रोक्तःस्वयमेवस्वयंभुवेतिस्मृतिः ॥ ४ ॥ तस्यअतितरांप्रकृष्टंबलंहस्त्यश्वरथपादातसमृद्धंबलंसैन्यंयेषांशत्रूणांतेअतिप्रबलाः तान्दंडयतीत्यतिप्रबलदंडी तस्यसुरथस्य तैःकोलाविध्वंसिभिर्यवनैर्भूपैःसहयुद्धमभवत् । तस्मिन्युद्धेसुरथोराजान्यूनैरल्पबलैरपितैः कोलाविध्वंसिभिर्यवनभूपैर्जितःअभिभूतइत्यन्वयः ॥ इहजितइतिनायंजिजयेइत्यस्यप्रयोगः । कस्यतर्हिजिअभिभवेइत्यस्य । तदुक्तम् । जयिर्जयाभिभवयोरार्थेसावकर्मकः । उत्कर्षप्राप्तिरार्योर्थोद्वितीयेर्थेसकर्मकइति । कोलानामनगरीतांराजधानींविध्वंसयंतीतिकोलाविध्वंसिनः । सुरथोनामराजाभूत्समस्तेक्षितिमंडले । इतिसुरथस्ययत्सार्वभौमत्वमुक्तंप्राक्तदिनानींन ॥ दैवघटनाच्छत्रुभिरल्पैरथाक्रांतःसागरांताखिलावनिवलयत्वात्तस्येतिभावः ॥ ५ ॥ ततएवाह स्वकीयपुरजनपदमात्राधिपएवआसीन्नतुसार्वभौमइत्यन्वयः ॥ सयद्यपिशत्रुभिराक्रांतस्तथापितदाक्रांतिजनितोद्वेगोपगतवनवासिमुनिवरोपदिष्टमहामायैकसमाराधनलब्धवरावाप्तव्यसाम्राज्य

तस्यतैरभवद्युद्धमतिप्रबलदंडिनः ॥ न्यूनैरपिसतैर्युद्धेकोलाविध्वंसिभिर्जितः ॥५॥ततःस्वपुरमायातोनिजदेशाधिपोभवत् ॥ आक्रांतःसमहाभागस्तैस्तदाप्रबलारिभिः ॥ ६ ॥ अमात्यैर्बलिभिर्दुष्टैर्दुर्बलस्यदुरात्मभिः ॥ कोशोबलंचापहृतंतत्रापिस्वपुरेततः ॥ ७ ॥ ततोमृगयाव्याजेनहृतस्वाम्यः सभूपतिः ॥ एकाकीहयमारुह्यजगामगहनंवनम् ॥ ८ ॥

संप्राप्तव्याष्टममनुत्वपदलक्षणभवितव्यतावाप्तिपात्रतयामहाभागइतिविशेषणमर्थवदेव । तदुक्तं । संभवेव्यभिचारेचस्याद्विशेषणमर्थवदिति ॥ दिश्यतेदेशःस्थानमात्रम् ॥ननुचनीवृज्जनपदःदेशस्तुविषयःस्थानमात्रंतत्कथंदेशग्रहणेनेहजनपदोलभ्यते । तदभ्यधादमरः ॥ नीवृज्जनपदोदेशविषयौतूपवर्त्तनम्।इति।त्वंताथादिनपूर्वभागितिचयत्पर्यभाषिष्ट । नैषदोषः ॥ नीवृदादीन्पंचैकार्थानाहुरपरेत्वित्याश्रयणात् ॥ आत्मात्मीयज्ञातिधनवाचीस्वशब्दः ॥६॥ तत्रापितन्मात्रेसपत्नापहृतभूचक्रेगर्हितेस्वपुरेसतोनिवसतोदुर्बलस्यशत्रुभिर्गृहीतभूचक्रस्यप्रभुमंत्रोत्साहशक्तिशून्यस्यसुरथस्यकोशोबलंचबलिभिर्बलवद्भिर्दुष्टैरुल्लंघितमर्यादैर्दुरात्मभिर्दुष्टाशयैः राज्यंग्रहीतुंकृतनिश्चयैरमात्यैर्मंत्रिभिरपहृतम्आत्मसात्कृतमित्यन्वयः ॥ अमासहसमीपेभवाअमात्याः ॥ स्थौल्यसामर्थ्यसैन्येषुबलंनाकाकसीरिणोः । कोशःस्वर्णादिलोहाष्टकसंग्रहः । सुवर्णंरजतंताम्रंरीतिःकांस्यंततथात्रपु । सीसंकालायसंचैवह्यष्टलोहानिचक्षते ॥ अपहृतःकोशःअपहृतंचबलमितिविगृह्यनपुंसकमनपुंसकेनैकवच्चास्यान्यतरस्यामितिनपुंसकशेषः एकवद्भावश्च । अपिशब्दोगर्हायाम् । दुरीषदर्थकुत्सनवैवर्ण्यासंभवलाभेषु ॥ दुष्टैरिति । दुषवैकृत्ये । क्तःकर्त्तरि ॥ वैकृत्यंरूपभंगः ॥ ७ ॥ ततःअमात्यैरपहृतकोशबलत्वाद्धृतस्वाम्यःअपहृतस्वामित्वःससुरथो

मृग्यंतेन्वेष्यंतेप्राणिनोमृगादयोऽ केवलःमृगयाव्याजेनहयमारुह्यगहनंनिरंतरव्याप्तलतादिपिहितोदरंवनंकाननंजगामगतवानित्यन्वयः । भूपतिः ॥ एकाकीअसहायः ॥ स्वामिनईश्वरस्यभावः ह्रतंस्वाम्यं मुख्यकार्यस्वरूपाच्छादनंव्याजः ॥ स्यांमृगयापापर्द्धिःतस्याःव्याजेनाखेटकवृत्तिमिषेणमुनिवनोपगमन मेवात्रमुख्यंकार्यंनतुमृगयाचरणम् ॥ मार्कंडेयःस्वशि यस्यसहृतस्वाम्यः । एकएवएकाकी ॥ एकादाकिनिचासहाये ॥ एकत्वेतुएककः । कलिलंगहनंसमे ॥ ८ ॥ द्विजेतिसंबुद्ध्यंतंवर्यइतितुराजविशेषणम् ॥ ष्यंसंबोधयति ॥ हेद्विजइतःसुरथचारित्रकथायाःश्रवणप्रवणोभवेति ॥ सवर्यःवराहःसुरथस्तत्रतस्मिन्वने ॥ सुमेधसोनाममुनेःशिष्योपशोभितंप्रशांतश्वापदाकीर्णमाश्रममद्रा क्षीत्ददर्शेत्यन्वयः ॥ मुनेरितिसुमेधसोविशेषणम् ॥ विधेयत्वेनआश्रम्यंतितपस्यंतिअत्रेत्याश्रमः ॥ द्वाभ्यांमातृमौंजीभ्यांजायतेद्विजः ॥ हेद्विजसुष्ठुशोभनामेधायस्य ससुमेधाः । नित्यमसिच्प्रजामेधयोरीतिअसिच्समासांतः ॥ तस्यमुनेःपरमसामर्थ्यात्प्रशांताःसंत्यक्तहिंस्रताःयेश्वापदाःव्याघ्रादयःतैराकीर्णंव्याप्तम् ॥ शुनइवपदानियेषांते श्वापदाः । शुनोदंतदंष्ट्राकर्णककुदग्राहपदपुच्छेष्वितिदीर्घत्वम् ॥ वरंपुनाराज्यावाप्त्यष्टममनुत्वातिलक्षणमर्हतीतिवर्यःसुरथः । दंडादिभ्योयः ॥ अथवाछंदसिचेतियत् ॥

सतत्राश्रममद्राक्षीद्द्विजवर्यःसुमेधसः ॥ प्रशांतश्वापदाकीर्णंमुनिशिष्योपशोभितम् ॥ ९ ॥ तस्थौकंचित्सकालंचमुनिनातेनसत्कृतः ॥ इतश्चेतश्वविच रंस्तस्मिन्मुनिवराश्रमे ॥ १० ॥ सोचिंतयत्तदातत्रममत्वाकृष्टमानसः ॥ मत्पूर्वैःपालितंपूर्वंमयाहीनंपुरंहितत् ॥ मद्भृत्यैस्तैरसद्वृत्तैर्धर्मतःपाल्यतेनवा ११

शिष्यैर्वेदानधीयद्भिरुपशोभितंशोभान्वितंसंजातशोभम् ॥ ९ ॥ देवाद्वतेवरःश्रेष्ठेत्रिषुक्लीबेमनाक्प्रिये ॥ छंदोवत्पुराणानिभवंति ॥ तपोभिरिष्यतेयस्तुदेवेभ्यःसवरोत्तमः ॥ कालमितिकालाध्वनोरत्यं तसंयोगेद्वितीया ॥ तेनसुमेधसामुनिनासत्कृतः आदृतःपूजितःससुरथःतस्मिन्मुनिवराश्रमेइतश्चेतश्चइतस्ततश्चविचरन्पारिभ्रमन्कंचित्कालंतस्थौस्थितश्चेत्यन्वयः ॥ मुनिषुवरःश्रेष्ठःसुमेधाःमुनिस्तस्याश्रमे ॥ अथवा ॥ ससुरथस्त्वस्मिन्मुनिवराश्रमेतेनमुनिनाइतःप्राप्तःअभ्यागतःसत्कृतश्चसन्कंचित्कालंचेतश्चस्वां तंचविचरन् तपःक्षमंस्यान्नवेतिचिंतयंस्तस्थावित्यपरोन्वयः ॥ १० ॥ तदामुनिसंदर्शनकालेतत्राश्रमेममत्वाकृष्टमानसःससुरथःस्वचेतसाचिंतयत्कुटुंबंसंस्मृतवानित्यन्वयः ॥ ममेतिविभक्तिप्रतिरूपकमव्ययम् ॥ ममेतिभावोममत्वंममताममत्वमितिमदीयताबुद्धिःतयाआकृष्टंवशीकृतंमानसंस्वांतंचेतोयस्यसतथोक्तः ॥ किमाचिंतयदित्यपेक्षाया माह ॥ पूर्वंमत्पूर्वैर्मत्पित्रादिभिःधर्मतःपालितंमत्कुलागतंपुरंप्रतिविधिवशेनमयाहीनंत्यक्तंतत्हिनिश्चयेनअसद्वृत्तैरसच्चरितैस्तैर्मद्भृत्यैर्मदमात्यप्रभृतिभिःपुंभिर्धर्मतःधर्ममाश्रित्य स्वान्ववायागतंवस्तुधर्मार्थयोपसाधनम् । स्वान्ववायोद्भवैःसम्यक्पालनीयंहिधर्मतइतियमगीतातोयुक्तैषाराज्ञःस्वपुर दुःखेभ्यःपाल्यतेकिंनवेतिसोचिंतयत्सुरथइत्यन्वयः ॥

नुस्मृतिः ॥ मत्पूर्वैःमम मे वा पूर्वा मत्पूर्वाःतैः ॥ पूर्वंकालम् ॥ भरणीयाभृत्याः ॥ भृञोसंज्ञायांक्यप् ॥ हिर्हेतावववधारणे ॥ वृत्तंपद्येचारित्रेत्रिष्वतीतेदृढनिस्तले ॥ धर्माः पुण्ययमन्यायस्वभावाचारसोमपाः ॥ उपमायांविकल्पेवा ॥ ११ ॥ किंनुभविष्यतीति तन्नजानेइतिसोचिंतयदित्यन्वयः ॥ सुखेनअकृच्छ्रेणप्रकर्षेणधीयतेधार्यतेपोष्यते चप्रधानः ॥ आतोयुगितिईषद्दुःसुषुकृच्छ्राकृच्छ्रार्थेषुउपपदेषुदधातेर्युक् ॥ युवोरनाकौ ॥ सप्रधानइत्यपपाठः ॥ सइतिच्छेदेपिप्रधानइतिनस्यात् ॥ प्रदधातिप्रधानमितिन नपुंसकत्वात् ॥ यदभ्यधुःपरमात्मधीप्रकृतिमहामात्रमुख्येषुप्रधानमजहल्लिंगमद्वयोरितिप्रधानेनामात्येनसहवर्त्ततेसप्रधानमितिचेन्न, ममवैरिवशंयातइत्यनेनपौनरुक्त्यप्रसंगा त् ॥ प्रसह्याक्रांतराज्यत्वादमात्याएवहिवैरिणइत्यलंविस्तरेण ॥ सदासर्वदामदोयस्येति सदामदः । यद्वा । सइतिपदात्सप्रसिद्धोमेहस्तीतिसंबंधनीयम् ॥ दामानिद्यतिखंडय तिदामदः ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ नपुंसिदामसंदानम् ॥ भुज्यतेभोगः ॥ पालनेभ्यवहारेचनिर्वेशेचपणेस्त्रियाम् ॥ भोगःसुखेभुजंगानांशरीरफणयोरपि ॥ जानेइति ॥ ज्ञाजनोर्जाशिति अनुपसर्गाज्ज्ञाइत्यात्मनेपदम् ॥ १२ ॥ येनित्यंसंततमनवरतंशश्वत्प्रसादधनभोजनैः प्रसादैरुचितदानैर्वेतनरूपैर्भोजनैः ममअनुगता अनुजीविनः तेअद्यइदानींमद्वि

नजानेसुप्रधानोमेशूरोहस्तीसदामदः ॥ ममवैरिवशंयातःकान्भोगानुपलप्स्यते ॥ १२ ॥ येममानुगतानित्यंप्रसादधनभोजनैः ॥ अनुवृत्तिंध्रुवंते द्यकुर्वंत्यन्यमहीभृताम् ॥१३॥ असम्यग्व्ययशीलैस्तैःकुर्वद्भिःसततंव्ययम् ॥ संचितःसोतिदुःखेनक्षयंकोशोगमिष्यति ॥१४॥ एतच्चान्यच्च सततं चिंतयामासपार्थिवः ॥ तत्रविप्राश्रमाभ्याशेवैश्यमेकंददर्शसः ॥ १५ ॥

हीनाअनाथाः संतःअन्यमहीभृतांमदितरमहीभृतांराज्ञाम्अनुवृत्तिंसेवांध्रुवंनिश्चितंकुर्वन्तितानिश्चितामनुवृत्तिंविदधातिसोचिंतयदित्यन्वयः ॥ ध्रुवोभभेदेक्लीबंतुनिश्चितेशाश्वतेत्रिषु ॥ ॥ १३ ॥ अतिदुःखेनमत्पूर्वैर्मयात्रसंचितः उपार्जितःससुवर्णादिद्रव्याणांकोशःराशिः असम्यग्व्ययशीलैरसम्यक्विफलः व्ययः द्रव्योत्सर्गःशीलंस्वभावोयेषांतेतथोक्ताःतैः सततंव्ययंवित्तोत्सर्गं कुर्वद्भिः तैरमात्यप्रभृतिभिःकरणैःक्षयंनाशंगमिष्यतिप्राप्स्यतीतिसोचिंतयदित्यन्वयः ॥ आहुश्च ॥ आगमेचव्ययाभावेव्ययेचानागमेक्रमात् ॥ कोशस्यवृ द्धिनाशौस्तस्तत्साम्येपूर्वरूपतेति ॥ सततंसंततम् ॥ लुंपेदवश्यमः कृत्ये तुंकाममनसोरपि ॥ समोवाहितततयोर्मांसस्यपचियुड्घञोः ॥ अत्यर्थं दुःखंयस्मिंस्तत्अतिदुःखं तेनकर्म णा ॥ शीलंस्वभावेसद्वृत्ते ॥ व्ययवित्तसमुत्सर्गेचुरादावदन्तः । व्ययनंव्ययः ॥ यदभ्यधुः ॥ वित्तत्यागेव्ययतिर्व्ययनेगतौइति ॥ १४ ॥ सपार्थिवः सुरथःएतच्चपूर्वो क्तम्अतोन्यच्चसततंविस्तारितम्अंतःपुरगतंपुरांतरगतं देशांतरगतंचस्वकीयंवस्तुसर्वंचिंतयामासेत्यन्वयः ॥ सततमित्यत्रसइतिच्छेदः ततंविस्तारितमित्यर्थः ॥ एकपदत्वे तुसततंसंततमितिहिव्याख्यानंस्यात् ॥ ततश्चसुरथश्चिंतासंततिकाक्रांतस्वांततयावक्ष्यमाणप्राप्तव्याष्टममनुत्वपदावाप्त्यैचिंतानुकूलतयासमाधानविधानविधुरःप्रसज्येत ॥

ननुचसोचिंतयदितिक्रियापदेकृतेपुनश्चिंतयामासेतिवाचोयुक्तिर्नयुक्तिमतीतिचेत् । तन्न । उक्तं चानुक्तंचममत्वाकृष्टमानसतयापुनःपुनश्चिंतितमेवाचिंतितमिव आचिं
तयद्राजेतियुक्तिमत्येवतद्वाचोयुक्तिरिति ॥ पृथिव्याःईश्वरःपृथिव्यांविदितः ज्ञातश्चपार्थिवः ॥ तस्येश्वरस्तत्रविदितइतिचेत्यत्र् ॥ समुरथःतत्रतपोवनेतथातथातत्रस्वकी
यंवस्तुविचिंतयन्सन्विप्राश्रमाभ्याशेविप्रस्यसुमेधसोमुनेःआश्रमस्याभ्याशेनिकटेदेशेएकं कंचिद्वैश्यंतृतीयंद्वितीयंददर्शदृष्टवानित्यन्वयः । तृतीयम्आत्ममुन्यपेक्षयाद्वितीयमा
त्मापेक्षयेत्यर्थः ॥ विशोपत्यंजातिर्वैश्यः । गर्गादित्वाद्यञ् ॥ ददर्शहेतिक्वचित्पाठः । सइतितुप्रकरणतोलभ्यते ॥ तुहिचस्मह्वैपादपूरणे ॥ अशूव्याप्तौ ॥ तालव्यांतः
कर्मणिघञ् अभ्यश्यतेव्याप्यतेअभ्याशः ॥ एकं केवलमेकाकिनम् ॥ १५ ॥ तेनसुरथेनसवैश्यःपृष्टः किंपृष्टइत्याह ॥ भोअहोत्वंकःकोसिजातितः किंच अत्रमुन्याश्रमे
तवागमनेचकोहेतुःकिंकारणमित्यन्वयः ॥ अव्ययम्एषभोशब्दइतिभाष्यम् ॥ अथेचैतद्भवच्छब्दस्यसंबुद्धौरूपं रुत्वोत्वयत्वलोपेषु । सामान्याल्लेशतोज्ञातमपिवस्तुविशेषतः
जिज्ञासमानोजिज्ञास्यंपृच्छन्नेवान्यदीप्सितम्॥राजावैश्यंपुनःपृच्छति ॥ भोअहोत्वंकस्माद्धेतोःसशोकइवलक्ष्यसे सखेदइवप्रतीयसेकस्माच्चहेतोःत्वंदुर्मनाइवलक्ष्यसेविमनस्कइ

सपृष्टस्तेनकस्त्वंभोहेतुश्चागमनेत्रकः ॥ सशोकइवकस्मात्त्वंदुर्मनाइवलक्ष्यसे ॥ १६ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यभूपतेःप्रणयोदितम् ॥ प्रत्युवाचसतं
वैश्यः प्रश्रयावनतोनृपम् ॥१७॥ ॥ वैश्यउवाच ॥ ॥ समाधिर्नामवैश्योहमुत्पन्नोधनिनांकुले ॥ पुत्रदारैर्निरस्तश्चधनलोभादसाधुभिः ॥१८॥
विहीनःस्वजनैर्दारैःपुत्रैरादायिमेधनम् ॥ वनमभ्यागतोदुःखीनिरस्तश्चाप्तबंधुभिः ॥ १९ ॥

वबीक्ष्यसेइत्यन्वयः ॥ मन्युशोकौतुशुक् स्त्रियाम् ॥ मन्युर्दैन्येक्रतौक्रुधि ॥ शोकेनसहितःसशोकः ॥ दुर्मनाविमनाः स्यात् ॥ दुःस्थंमनो यस्यसदुर्मनाइवसाम्येशारदाभ्रमिवपे
लवमायुरितिवत् ॥१६॥ इतीत्थं प्रणयोदितंप्रणयेनप्रेम्णाउदितंकथितम् ॥ तस्यभूपतेः सुरथस्यवचःआकर्ण्यश्रुत्वासवैश्यस्तंनृपंसुरथमुद्दिश्यप्रश्रयावनतः प्रश्रयेणविनयेना
- तोनम्रःसन्प्रत्युवाचेत्यन्वयः ॥ सुरथकृतप्रश्नानांप्रत्युत्तरंवक्तुंवाक्यमग्रहीदितिभावः॥विश्रंभयाच्ञाप्रेमाणःप्रणयेनसमार्थकाः ॥१७॥ धनिनांकुलेउत्पन्नोहंसमाधिर्नामवि
ख्यावैश्योस्मीत्यन्वयः ॥ अनेनकस्त्वंभोइतिप्रश्नस्योत्तरमुक्तम् ॥ इभ्यआढ्योधनी ॥ कुलंगृहेपिवंशेपि ॥ धनेषुलोभात्गाढर्यात्असाधुभिरसज्जनैःपुत्रैश्च दारैश्च पु
रैःनिरस्तश्चनिराकृतोस्मीत्यन्वयः ॥ एतेनसशोकइवकस्मात्त्वम्॥इतिप्रश्नस्योत्तरमुक्तम्॥१८॥विहीनःस्वजनैःबांधवैश्चरहितोस्मि॥इतोपिसशोकोस्मीत्यन्वयः॥
.दायिमेधनंमदीयैर्दारैःपुत्रैश्च मेधनमादायिगृहीतमित्यन्वयः ॥ अनेन दुर्मनाइवलक्ष्यसेकस्मादितिप्रश्नस्योत्तरमुक्तम् ॥ मदीयैराप्तैर्बंधुभिः पुत्रमित्रकलत्रादिभि

हृतधनोनिरस्तश्चाहंदुःखीउद्विग्नमनाःसन्वनमभ्यागतोस्मीत्यन्वयः ॥ अनेनहेतुश्चागमनेत्रकइतिप्रश्नस्योत्तरमुक्तम् ॥ १९ ॥ तथाविधःसोहमत्रवनेसंस्थितःसन्पुत्राणांच स्वजनानांचकुशलाकुशलात्मिकांकुशलस्वरूपामकुशलस्वरूपांचद्विविधरूपांप्रवृत्तिंवार्तांनवेद्मिनजानामीत्यन्वयः ॥ संगतोत्रत्यैःस्थितःसंस्थितः ॥ संस्थाधारेस्थितौमृतौ इतिवा ॥ दारशब्दःपुंस्येवभूम्न्येवकलत्रवाची ॥ कुशलंचाकुशलंचात्मास्वभावोयस्याःसातथोक्ता ॥ शेषाद्विभाषेतिकप्समासांतःइत्वंच ॥ २० ॥ किन्तुइतिच्छेदःकि म्पृच्छायांजुगुप्सने नुपृच्छायांविकल्पेच ॥ तत्रकिमित्यनव्ययंच ॥ संप्रत्येवसांप्रतंप्रज्ञादिभ्यश्चेत्यण् इहक्षेमत्वाअयोविकल्पःतुशब्देनसूच्यते ॥ सांप्रतमिदानीं तेषांपुत्रादी नांगृहेकिमपिक्षेमंनुवर्तते ॥ अथवासांप्रतमिदानींतेषांपुत्रादीनां गृहेकिमपिअक्षेमंतुवर्ततेइतितदुभयंनवेद्मीत्यन्वयः ॥ क्षेमंवाक्षेमंवानवेद्मीत्यर्थः ॥ कुशलंक्षेममस्त्रियाम् ॥ क्षिणोतिंहिनस्तिक्लेशान्क्षेमम् ॥ तेसुताःसांप्रतंकिंसद्वृत्तानुअथवातेसुताःसांप्रतंकिंदुर्वृत्तानुइतितदुभयंकथं मेज्ञेयंस्यादित्यन्वयः ॥ तेसुताःसांप्रतंसद्वृत्तावाकथंमयाज्ञेयाइति भावः ॥ सत्साधुवृत्तंचारित्रं येषां तेसद्वृत्ताः ॥ अथवासतामिववृत्तंचारित्रंयेषां तेसद्वृत्ताः ॥ दुष्टमसाधुवृत्तंचारित्रं येषां तेदुर्वृत्ताः ॥ अथवादुष्टानामसज्जनाना

सोहंनवेद्मिपुत्राणांकुशलाकुशलात्मिकाम् ॥ प्रवृत्तिंस्वजनानांचदाराणांचात्रसंस्थितः ॥ २० ॥ किंनुतेषांगृहेक्षेममक्षेमंकिंनुसांप्रतम् ॥ कथंते किंनुसद्वृत्ता दुर्वृत्ताःकिंनुमेसुताः ॥ २१ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ यैर्निरस्तोभवाँल्लुब्धैःपुत्रदारादिभिर्धनैः ॥ तेषुकिंभवतःस्नेहमनुबध्नातिमानसम् ॥२२॥ ॥ वैश्यउवाच ॥ ॥ एवमेतद्यथाप्राहभवानस्मद्गतंवचः ॥ किंकरोमिनबध्नातिममनिष्ठुरतांमनः ॥ २३ ॥

मिववृत्तंचारित्रं येषां तेदुर्वृत्ताः ॥ २१ ॥ इतिदुर्दैवतोवैश्याद्बुद्ध्यत्पुत्रादिबंधुतः ॥ दुःखितःकथितंवाक्यमाकर्ण्योचेपुनर्नृपः ॥ हेसमाधेहेवैश्यभवान्यनैःकारणैः लुब्धैःगृध्नुभिर्यैःपुत्रदारादिभिर्दुर्वृत्तैर्बंधुभिःनिरस्तोभूत् तेषुभवतःमानसंकर्तृस्नेहांकिमनुबध्नातिकिमर्थंकरोतीत्यन्वयः ॥ तादृशेषुस्नेहनिबंधनंजुगुप्सितंगर्हितंत्यजनीयं भवतइतिभावः ॥ यदाहुः ॥ सततंस्निह्यतिस्निग्धेद्बुह्येचद्रुह्यतेपुनः ॥ सौजन्यंसुजनेकुर्याद्दौर्जन्यमपिदुर्जनइति ॥ भवाल्लुँब्धैरित्यत्रतोर्लिइतिनकारस्यपरसवर्णो नुनासिकोलकारः ॥ २२ ॥ यन्मद्गतमित्यपिकचित्पाठः सभ्यः ॥ ममेत्येकवचनपाठौचित्यादस्मद्गतमितिपाठेराजाग्रेवैश्यस्यप्रश्रयावनतस्यसतः प्रागल्भ्यानौ चित्यप्रसंगाच्च ॥ हेनृपभवान्यन्मद्गतंवचः यथाप्राहब्रवीतिएतद्वचःएवमिदमित्थमेव अथाप्यहंकिंकरोमिमेमनःकर्तृनिष्ठुरतांपरुषतांनबध्नातिनाचरतिनाश्रयतिइत्यन्वयः ॥ इवेत्थमर्थयोरेवम्अस्मद्गतम्अस्मद्गतम् । अस्मत्पृथक् ॥ मद्गतंमद्गतं मत्पृथक् ॥ अथवाअस्माभिर्गतंज्ञातम्अस्मद्गतम् ॥ मयागतंज्ञातंमद्गतम् ॥ गत्यर्था धातवो

ज्ञानार्थाअपिभवंति ॥ २३ ॥ हे राजन् पितृस्नेहंसंत्यज्यधनलुब्धैःयैर्मत्पुत्रैर्निराकृतोस्मितेष्वेवपुनर्ममनःहार्दिवर्त्तते ॥ किंच पतिस्वजनहार्दंभर्तृलक्षणबंधुस्नेहंसंत्यज्य धनलुब्धैर्यैर्मदारैर्निराकृतोस्मितेष्वेवपुनर्ममनःहार्दिवर्त्ततेकरोमिकिमित्यन्वयः ॥ हृदयस्यस्वांतस्य कर्महार्दंप्रेमस्नेहइतियावत् युवादित्वादण् ॥ हृदयस्यहृल्लेखयदण्लासेष्विति तिद्भावः ॥ हार्दमस्त्यस्यतत् हार्दिमेमनःहृदयनिविष्टस्नेहोपेतंस्नेहनिबद्धमितियावत् ॥ पतिरेवस्वभर्त्तैवस्वजनोबंधुस्तस्मिन्हार्दस्नेहःपतिस्वजनहार्दंतत् ॥ लुब्धोभिलाषुक स्तृष्णक् ॥ २४ ॥ हेमहामतेराजन्विगुणेष्वपिबंधुषुप्रेमप्रवणंमेचित्तमितिजानन्नपिनाभिजानामिकिमेतदित्यन्वयः ॥ अथवाहेमहामतेराजन्यद्यस्मात्कारणात्बंधुषुअसत्स्व प्यस्तिमेचित्तंप्रेमप्रवणमितिजानन्नप्येतद्वारयितुंनाभिजानामिकरोमिकिमित्यन्वयः ॥ अथवाहेराजन्बंधुषुविगुणेषुसत्स्वपियच्चित्तंप्रेमप्रवणंस्यात् ॥ तत्किंनामकुत्सितंगर्हित मितिजानन्नपिनाभिजानामीत्यन्वयः ॥ महतीमतिर्यस्यसःमहामतिः ॥ हेमहामतेप्रवणंप्रह्वंनम्रमनुकूलम् । प्रवणंक्रमनिम्नोर्व्यांप्रह्वेनातुचतुष्पथे ॥ अगुणेषुअस्नेहेषु त्रिगुणे पुविस्नेहेषु ॥ २५ ॥ कारणंकृतिःकृतं नपुंसकेभावेक्तः ॥ अथवा करणंकृतिःकृत्तस्यै संपदादित्वाद्भावेस्त्रियांक्विप् ॥ निर्गलतिश्वासोयस्मात्सनिःश्वासःशोकः ॥ दुःस्थंमनो

यैःसंत्यज्यपितृस्नेहंधनलुब्धैर्निराकृतः ॥ पतिस्वजनहार्दंचहार्दितेष्वेवमेमनः ॥ २४ ॥ किमेतन्नाभिजानामिजानन्नपिमहामते ॥ यत्प्रेमप्रवणं
चित्तंविगुणेष्वपिबंधुषु ॥२५॥ तेषांकृतेमेनिःश्वासोदौर्मनस्यंचजायते ॥ करोमिकिंयन्नमनस्तेष्वप्रीतिषुनिष्ठुरम् ॥ २६ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ उपवि
ततस्तौसहितौविप्रतंमुनिंसमुपस्थितौ ॥ समाधिर्नामवैश्योसौसचपार्थिवसत्तमः ॥ २७ ॥ कृत्वातुतौयथान्यायंयथार्हंतेनसंविदम् ॥ उपवि
ष्टौकथाःकाश्चिच्चक्रतुर्वैश्यपार्थिवौ ॥ २८ ॥

यस्यदुर्मनास्तद्भावोदौर्मनस्यं प्रतिपक्षिणिनास्तिप्रीतिर्येषांतेअप्रीतयः निष्ठुरंकठोरं तेषांपुत्रादीनांकृतेमेलाभायासांसिद्धविपर्ययेसांसिद्धिप्रयुक्तस्यैवमेनिःश्वासःशोकाद्दैन्यंदौर्मनस्यं दुःस्थितमनस्कत्वंजायते ॥ यद्यस्मात्कारणात्मयिअप्रीतिष्वपितेषुपुत्रादिषुमेमनःनिष्ठुरंनजायतेअतःकरोमिकिमित्यन्वयः । तदित्थंसंप्रतिसांसारिकचिंतातःकांदिशीकोस्मी तिभावः ॥ कांदिशीकोभयद्रुतः कांदिशंव्रजमीतिव्याकुलोस्मीतिभावः ॥ २६ ॥ हेविप्रहेशिष्यसमाधिर्नामअसौवैश्यश्चपार्थिवसत्तमःससुरथश्चतौद्वौसहितौमिलितौहित संयुक्तौवासंतौतंप्रसिद्धंसुमेधसंनाममुनिंसमुपस्थितौसम्यग्जग्मतुः इत्यन्वयः ॥ तिष्ठतिरुपपूर्वोगत्यर्थोपि ॥ पार्थिवेषुसन्अतिशयेनपार्थिवसत्तमः ॥ २७ ॥ अल्पाच्त रत्वाद्वैश्यस्य पूर्वनिपातः ॥ अभ्यर्हितस्तुपार्थिवःक्षत्रियत्वात् ॥ यथान्यायंतुशश्वत्वर्णाक्तविधिमनतिक्रम्यैवयथार्हम् अर्हंपूज्यंवृद्धमनतिक्रम्यैवयथाश्रमंतस्मैसुमेधसे मुनयेसंविदंसंभाषणाद्याचारंकृत्वातेनापिपूजितौ तदनुमत्याउपविष्टौसंतौवैश्यपार्थिवौ काश्चित्स्वार्थपराःउचिताःकथाःउक्तीः चक्रतुःविदधतुरित्यर्थः ॥ तुः स्याद्भे

देवधारणे ॥ स्त्रीसंविज्ञानसंभाषाक्रियाकाराजिनामसु ॥ प्रतिज्ञातोषणाचारेष्वपिसंवित्प्रयुज्यते ॥ २८ ॥ हेभगवन्हेसर्वैश्वर्यसंपन्नहेमुनेत्वामहमेकंरहस्यंप्रष्टुमिच्छामितद्वदस्व रहस्युपदिश ॥ भासनोपसंभाषासूत्रेणरहस्युपच्छंदनेपआत्मनेदम् ॥ यद्यस्मात्कारणात्स्वचित्तायत्ततांविनाऽवस्थानंमेमनसःदुःखायभवतीत्यन्वयः ॥ यदहमेकंरहस्यंत्वांप्रष्टुमिच्छामितत्ममावश्यमाकर्णनीयम् ॥ अन्यथातदाकर्णनाभावेस्वचित्तायत्तत्वंनस्यात्॥ तद्भावस्तुमेमनसःदुःखायस्यात्संशयापन्नत्वात्तस्मात्तद्रहस्यंमयाश्रोतव्यमेवेतिभावः ॥ ऐश्वर्यस्यसमग्रस्यधर्मस्ययशसःश्रियः ॥ वैराग्यस्याथमोक्षस्यषण्णांभगइतिस्मृतिः ॥ २९ ॥ मुनिष्वतिशयेनसान्विपश्चिन्मुनिसत्तमः हेमुनिसत्तम ॥ जानतोपिउत्पन्नज्ञानस्यापिगतराज्यस्यशत्रुहस्तंगतसाम्राज्यस्यमेअखिलेष्वपिराज्यांगेषुयथाअज्ञस्येवममत्वंममतावर्ततेकिमेतदित्यन्वयः ॥ विनष्टराज्यस्यपुंसःराज्यांगेषुकिंममत्वेनकृतंस्यादितिभावः ॥ स्वाम्यमात्यसुहृत्कोशराष्ट्रदुर्गबलानिचेतिसप्तराज्यांगानि ॥ ववायथातथैवैवम् ॥ ३० ॥ अयंवैश्यश्चयद्यपिपुत्रैर्निकृतः

॥ राजोवाच ॥ ॥ भगवंस्त्वामहंप्रष्टुमिच्छाम्येकंवदस्वतत् ॥ दुःखाययन्मेमनसः स्वचित्तायत्ततांविना ॥ २९ ॥ ममत्वंगतराज्यस्यराज्यांगेष्वखिलेष्वपि ॥ जानतोपियथाज्ञस्यकिमेतन्मुनिसत्तम ॥ ३० ॥ अयंचानिकृतःपुत्रैर्दारैर्भृत्यैस्तथोज्झितः ॥ स्वजनेनचसंत्यक्तस्तेषुहार्दीतथाप्यति ॥ ३१ ॥ एवमेषतथाहंचद्वावप्यत्यंतदुःखितौ ॥ दृष्टदोषेपिविषयेममत्वाकृष्टमानसौ ॥ ३२ ॥ तत्किमेतन्महाभागयन्मोहोज्ञानिनोरपि ॥ ममास्यचभवत्येषाविवेकांधस्यमूढता ॥ ३३ ॥

विप्रकृतःखिलीकृतःतथादारैः कलत्रैर्भृत्यैश्चउज्झितःउत्सृष्टः ॥ स्वजनैर्भ्रात्रादिबंधुभिरपिसंत्यक्तस्तथापितेषुपुत्रादिषुममत्वेनअतिस्नेहवानितिभावः ॥ निकृतःस्याद्विप्रकृतःनिक्रियतेखिलीक्रियतेस्मनिकृतः ॥ अथवा ॥ निकृतस्त्वनृजुःशठःनिकृणोतिहिनस्तिनिकृतःहिंसकोयमनृजुःशठइत्युज्झितइत्यर्थः । कुसृतिर्निकृतिःशाठ्यम् ॥ निष्कृतइत्यप्रस्तुतत्वादपपाठः ॥ तथाहिनिष्कृतिःप्रायश्चित्तिः यदाहुः कामतोब्राह्मणवधेजीवतोनास्तिनिष्कृतिरितिप्रायश्चित्तिर्नास्तीत्यर्थःप्रायश्चित्तिस्तुनिष्कृतिः ॥ अथवानिरर्थकःकृतोनिःकृतःअथवानिःक्रांतःकृतात्कारणात् ॥ राज्याद्वानिःकृतः ॥ ३१ ॥ द्वावपिअत्यंतदुःखितौवर्त्तावहेइत्यन्वयः ॥ इवेत्थमर्थयोरेवम् ॥ षिञ्बंधने ॥ विसिनोतिबध्नातिविषयःशब्दस्पर्शरूपरसगंधलक्षणःग्रामसमूहादिलक्षणश्च विषयश्चदृष्टदोषत्वमध्रुवत्वम्अंततोदुःखहेतुत्वंच ॥ ममेतिभावोममत्वंतेनआकृष्टमानसंययोस्तौतथोक्तौ ॥ ३२ ॥ हेमहाभागहेसुमेधोमुने ॥ ज्ञानिनोरपिआवयोर्नृपवैश्ययोर्मोहोभवतीतियत्तदेतत्किमित्यन्वयः ॥ भगस्यैश्वर्यादेरिदंभागंमहद्भागंयस्यसमहाभागः ॥

हेव्रह्मन्नूमूढस्यविवेकांधस्यइदंसुखायइदंदुःखायेतिहिताहितपार्थक्ययेविषयेअंधस्यममच सुरथसमाधि पंज्ञयोर्नृपवैश्ययोरेषामूढताविवेकवि
तयोर्ज्ञानिनोःकोनुमोहइत्यतआह ॥ हेब्रह्मन्नूगूढस्यविवेकांधस्यइदंसुखायइदंदुःखायेतिहिताहितपार्थक्ये ॥ ३३ ॥ हेराजन्समस्तस्यसर्वस्यजंतोश्चेतनस्यप्राणिनः विषयगोचरेज्ञानंबुद्धिमा
हीनतामोहापन्नताभवतीतिकिमेतदित्यन्वयः ॥ अचक्षुषितमस्यंधंजलेतिमिरकृत्यपि ॥ इंद्रियार्थस्यतत्तदिंद्रियजंज्ञानंविद्यतएवतावन्मात्रमितिभावः ॥ विसिनोतिबध्नातीतिविषयःशब्दा
त्रमस्तीत्यन्वयः । नह्मिमोक्षेधीर्ज्ञानंविवक्षितम् । किंतु । विषयगोचरे ॥ यद्यपि रूपंशब्दोगंधरसस्पर्शाश्चविषयाअमी । गोचराइंद्रियार्थाश्चेत्यभिधानात् यएवविषयःसएवगो
दिः॥गावःइंद्रियाणिचरंत्यस्मिन्गोचरः ॥ गोचरसंचरेतिसाधुत्वम् ॥ तथापीहदुःखितंसुरथंप्रतिविसिनोतिबध्नातिविषयोदुःखहेतुरिंद्रियंवशीकरोतिगोचरइतिप्रदर्शनादपौनरुक्त्यंद्रष्टव्यम् ॥ भगस्यैश्वर्यादेरिदंभागं
चरइतिपौनरुक्त्यंप्रतीयते ॥ हेमहाभागराजन्एवंवक्ष्यमाणप्रकारेणविषयाश्चविषयवृत्तयश्चपृथक्विभिन्नायांति ॥ पार्थक्येनेंद्रियगोचरतांव्रजंति ॥ अथवाप्रसरंतिसंच
महद्भागंयस्यासौमहाभागः ॥ विषयाश्चमहाभागजातिश्चैवंपृथक्पृथगितिपाठेजातिः सामान्यंरूपत्वगंधत्वाद्यमप्यनेकविधम् ॥ ३४ ॥ सत्यपिचक्षुर्गोलकेकेचिच्चेतनाःप्राणिनः
रंतिइत्यन्वयः ॥

॥ ऋषिरुवाच ॥ ज्ञानमस्तिसमस्तस्यजंतोर्विषयगोचरे ॥ विषयाश्चमहाभागयांतिचैवंपृथक्पृथक् ॥ ३४ ॥ दिवांधाःप्राणिनःकेचिद्रात्रावंधास्त
थापरे ॥ केचिद्दिवातथारात्रौप्राणिनस्तुल्यदृष्टयः ॥ ३५ ॥ ज्ञानिनोमनुजाःसत्यंकिंतुतेनहिकेवलम् ॥ यतोहिज्ञानिनःसर्वेपशुपक्षिमृगादयः
॥ ३६ ॥ ज्ञानंनतन्मनुष्याणांयत्तेषांमृगपक्षिणाम् ॥ मनुष्याणांचयत्तेषांतुल्यमन्यत्तथोभयोः ॥ ३७ ॥

दिवांधाःउलूकादयःतथाअपरेकेचित्प्राणिनःकाकादयोरात्रावंधाः ॥ दृष्टिहीनाइत्यन्वयः ॥ केचिद्गवाश्वप्रभृतयःप्राणिनःयथादिवातथारात्रौचतुल्यादृष्टिर्येषांतेतुल्यदृष्टयो
भवंतीत्यन्वयः ॥ पूर्वराज्ञासुरथेनपृष्टंयन्मोहोज्ञानिनोरपितत्किमेतदितितत्रोत्तरमर्थांगीकारेण ॥ ३५ ॥ मनुजाःज्ञानिनःसत्यंकिंतुतेएवकेवलंज्ञानिनोनहि ॥ यतोमनु
जेभ्योऽन्येपिसर्वेपशुपक्षिमृगादयःज्ञानिनःसंत्येवहीत्यन्वयः ॥ सर्वेऽपिमनुजादयोयथाविषयंयथोचितज्ञानाएवेतिभावः ॥ मनुजामानवाः संतिसाधुसत्यम् ॥ तुस्यादेवेवधा
रणे ॥ हिहेतावधारणे ॥ अतोह्यनेनापिकेवलंनियतमपरंक्रिया।विशेषणम्इदानींज्ञानित्वाविशेषात्प्राणिनांप्रतिनियतज्ञाननिबंधनव्यवहारसिद्धिः कथंस्यादित्याशंक्यता
मुपपादयितुमाह ॥ ३६ ॥ तेषांमृगपक्षिणांयज्ज्ञानंस्वभावजम् ॥ शास्त्रजमव्याहतज्ञानजंचतन्नमृगपक्षिणाम् ॥ तुल्यमन्यत्तथोभयोःतथातेनप्रकारेणप्रतिनियतंतत्तत्स्व
जातिप्रयुक्तोपयुक्तंविषयज्ञानादन्यद्यज्ज्ञानंशरीरमात्रोपयोगितदुभयोर्मृगादिमनुष्ययोः॥आहारनिद्रादिविषयज्ञाननिबंधनव्यवहारपार्थक्यसंसिद्धेरसांकर्यमितिभावः ॥ ३७॥

प्रागुक्तंराज्ञायन्मोहोज्ञानिनोरपितत्किमेतदिति तत्रकिमाश्चर्यमित्याहसदृष्टांतम् ॥ हेराजन्ज्ञानेसत्यपिमोहात्ममत्वात्शावचंचुषुशिशुत्रोटिषुकणमोक्षादृतान्आदृतकणमोक्षान्क्षुधाबुभुक्षयापीड्यमानानपिएतान्पतंगान्पश्येत्यन्वयः ॥ ज्ञानेसत्यपीति ॥ येशावचंचुषुनिक्षेप्तव्यकणास्तेयद्यस्माभिरेवभक्ष्येरन्तर्हिनूनंवयंक्षुधानपीड्यामहेइतिस्वार्थंजानंतोपिस्वयंक्षुधापीड्यमानाअपिमोहान्ममत्वाद्धाशावचंचुष्वेवकणान्निक्षिपंतिपक्षिणइतिभावः ॥ पतंगंगच्पक्षिणि॥ चंचुस्त्रोटिरुभेस्त्रियौ ॥ आदृताःकणमोक्षायैस्तेकणमोक्षादृताः । वाहिताग्न्यादिषुपरनिपातः॥कणमोक्षाहितानित्यपिक्वचित्पाठः ॥३८॥ हे मनुजव्याघ्रराजन्मानुषालोभात्प्रत्युपकारायप्रत्युपकृतिलोभात्हेतोः सुतान्सुतेषुविषयेषुकालांतरेप्रत्युपकारमेतेऽस्मदर्थंकरिष्यंतीतिसाभिलाषाःसकामाःभवंतिइतिपादत्रयान्वयः ॥तत्रनिदर्शनमाह॥ननुभोराजन्त्वमेतान्लोकेप्रसिद्धान्पक्षिमृगादीन्ममत्वात्सुतान्प्रतिसाभिलाषान्सादृतान्किंनपश्यसि ॥ इतिचतुर्थपादान्वयः ॥ अहोराजन्नेतेयदिपशुपक्षिमृगादयोपिकिलप्रत्युपकारनिरपेक्षाअपिकेवलंममत्वादेवसुतान्प्रतिसाभिलाषाःसादराःदृश्यंतेकिमुतमानुषाममत्वाकृष्टमानसाःप्रत्युपकारगृध्नवःसुतान्प्रतिसाभिलाषाःस्युःअतितरामेवेतिभावः ॥ मनुजोयंव्याघ्रइवशूरःश्रेष्ठःमनुजव्याघ्रः ॥ उपमितंव्याघ्रा

ज्ञानेपिसतिपश्यैतान्पतंगाञ्छावचंचुषु ॥ कणमोक्षादृतान्मोहात्पीडयमानानपिक्षुधा ॥ ३८ ॥ मानुषामनुजव्याघ्रसाभिलाषाःसुतान्प्रति ॥ लोभात्प्रत्युपकारायनन्वेतान्किंनपश्यसि ॥ ३९ ॥ तथापिममतावर्त्तेमोहगर्त्तेनिपातिताः ॥ महामायाप्रभावेणसंसारस्थितिकारिणा ॥ ४० ॥ तन्नात्रविस्मयःकार्योयोगनिद्राजगत्पतेः ॥ महामायाहरेश्चैषातयासंमोह्यतेजगत् ॥ ४१ ॥

दिभिःसामान्याप्रयोगइतिसमासः । स्युरुत्तरपदेव्याघ्रपुंगवर्षभकुंजराः । सिंहशार्दूलनागाद्याःपुंसिश्रेष्ठार्थगोचराः॥प्रश्नावधारणानुज्ञानुनयामंत्रणेननु । सुतान्प्रतिइतिप्रतियोगेद्वितीयासप्तम्यर्थेअत्रापिउपकृतपुत्रकर्तव्यप्रत्युपकारलोभात्पितरोमनुष्याःपुत्रवात्सल्यंकुर्युर्ममत्वाच्चविशेषतइत्यलंविस्तरेण ॥ ३९ ॥ यद्यप्यमीमनुष्यायथाप्रत्युपकारार्थंपुत्रान्पालयंतितद्वन्मोक्षार्थमपियतंतएव ॥ तथापिसंसारस्थितिकारिणामहामायाप्रभावेणममतावर्त्तेमोहगर्त्तेनिपातिताःइत्यन्वयः ॥ ममताआवर्त्तइवममतावर्त्तः ॥ तत्रतत्रचमहत्यामायायाःप्रभावःसामर्थ्यंसर्वाकलनशक्तिविजृंभःतेन । अथवामहामायांप्रतिपूरयतिमहामायाप्रः सचासौभावश्चेतितेन ॥ भावःसत्तास्वभावाभिप्रायचेष्टात्मजन्मसु ॥ संसारस्यस्थितिःप्रवाहनित्यतयावस्थानंनकदाचिदनीदृशंजगदितिभावाभावावपिजगद्रूपौसंसाररूपावेवसंसारस्थितिंकरोतीतितच्छीलःसंसारस्थितिकारीतेन ॥ ४० ॥ चशब्दोहेतौ यतोमहामायेतियाऽनादिःप्रसिद्धास्तिभवतीएषाजगत्पतेःहरेर्विष्णोःयोगनिद्रेतिकथ्यते ॥ तयाजगत्संमोह्यतेमुह्यत्संप्रयुज्यतेमोहपरायणंक्रियते ॥ तत्तस्मात्ज्ञानेसत्यपिपुत्रादिषुममत्वंकथंजायतेइतिअत्रविस्मयोनकार्यइत्यन्वयः ॥ विस्मयोद्भुतम् ॥ योगोनिद्रेवयोगनिद्राप्रपंचात्मावगमोयोगोत्रध्यानलक्षणोविषयेभ्यश्चित्तवृत्तिनिरोधोवि

वशितः ॥ नतुसाक्षान्निद्राअस्वमत्वादेवानाम् । योगःसन्नहनोपायध्यानसंगतियुक्तिषु ॥ अपूर्ववस्तुलाभेपिभेषजेपिचरेपिच । ममयादुरत्ययेतिभगवद्वचनान्महामायायाः प्राधान्यमाह ॥ ४१ ॥ हियस्मादनादिःप्रसिद्धावैष्णवीमायाभगवतीऐश्वर्यादियुता ॥ अतःसादेवीस्वेच्छयादीव्यंतीसतीज्ञानिनामपिउपनिषत्स्थज्ञानानामपिपुंसांचेतांसिबला त्सामर्थ्यादाकृष्यमोहायसांसारिकत्वायममत्वायप्रयच्छतिददाति।चित्तानिममत्वाधीनानिकरोतीत्यन्वयः ॥ स्थौल्यसामर्थ्यसैन्येषुबलंनाकाकसीरिणोः ॥ दाणोग्रच्छःशिति ॥ ४२ ॥ तयादेव्याचराचरंविश्वंविसृज्यतेविशेषेणसृज्यतेउत्पाद्यते ॥अथचसैषादेवीप्रसन्नासतीनृणांपुंसांवरदाभवति ॥ अप्रसन्नाऽवरदाभवति ॥ अथचसैषादेवीनृणांभक्ता नांप्रसन्नासतीमुक्तयेचभवतीत्यन्वयः॥तयाविसृज्यतेतयाअविसृज्यतेइत्यकारप्रश्लेषोविवक्षातोज्ञेयः । अइत्येतत्पृथगव्ययम्॥ अमानोनाःप्रतिषेधवचनाइतिस्मरणात्॥अभ्य धुश्च॥अभावेनह्यनोनापीति॥चरतीतिचराचरंजंगमरूपंविश्वमित्यर्थः॥चारिष्णुजंगमचरंत्रसमिंगंचराचरम् । चारिचलिपतिवदीनांद्वित्वमच्याक्चाभ्यासस्यवा चरादीनांपचाद्य चिद्विर्भावोभ्यासस्यागागमश्च आग्विधानसामर्थ्याद्धलादिःशेषोन अन्यथाऽकारादेशएववक्तव्यःस्यात्॥नचेहचरंचाचरंचेतिविगृह्यैकवद्भावेनविश्वविशेषणंचराचरमित्येतदिति

ज्ञानिनामपिचेतांसिदेवीभगवतीहिसा ॥ बलादाकृष्यमोहायमहामायाप्रयच्छति ॥ ४२ ॥ तयाविसृज्यतेविश्वंजगदेतच्चराचरम् ॥ सैषाप्रसन्ना वरदानृणांभवतिमुक्तये ॥ ४३ ॥ साविद्यापरमामुक्तेर्हेतुभूतासनातनी ॥ संसारबंधहेतुश्चसैवसर्वेश्वरेश्वरी ॥ ४४ ॥

शंकनीयम् ॥ विश्वग्रहणादेवजगद्ग्रहणादेववातस्यपौनरुक्त्यप्रसंगात् ॥ नहिस्थावरजंगमात्मकादन्यद्विश्वस्यशब्दवाच्यंवास्ति ॥ तस्माच्चराचरमिहजंगममेवविवक्षितम्॥विश्व जगच्छब्दयोरिहभिन्नवाक्यस्थतयाविवक्षितत्वादपौनरुक्त्यम् ॥ समंसर्वविश्वमशेषंकृत्स्नंसमस्तनिखिलाखिलनिनिःशेषम् ॥ विष्टपंभुवनंजगत् ॥ जगतिजगद्विश्वम् ॥ जगत्स्याद्विष्टपेक्लीबेवायौवनेजंगमेत्रिषुइतिरुद्रकोशः ॥ ४३ ॥ इहमहामायाअविद्यारूपाबंधहेतुःविद्यारूपातुमुक्तिहेतुरितिप्रतिपाद्यते ॥ तत्रअविद्यापक्षस्तावत्साप्रसि द्धादेवीअविद्याविद्येतरा ॥ यद्वावेत्तिवित्ब्रह्मज्ञानसंपन्नःततोन्यःअवित्सांसारिकःतयातिअविद्या ॥ कीदृशीअविद्याअपरमापराउत्कृष्टामामोक्षलक्ष्मीःततोन्याऽपरमा ॥ अथवानविद्यतेपराउत्कृष्टामामोक्षलक्ष्मीर्यस्याःसाअपरमा ॥ अथवा ॥ अःविष्णुःपरमःपरोन्योधिकरणभूतोयस्याःसाअपरमा ॥ पुनःकीदृशीअविद्याअमुक्तेर्हेतुभूतान विद्यतेमुक्तिर्यस्मात्त्रिवर्गात्सोमुक्तिस्त्रिवर्गःधर्मकामार्थलक्षणः क्षयस्थानवृद्धिलक्षणोवात्रिवर्गः तस्यहेतुभूता ॥ पुनःकीदृशीअविद्याअसनातनीनसनासदाभवाअसनातनी ॥ अनादिरपिह्यविद्याविद्याविनिवर्तनीयत्वादनित्याअध्रुवा ॥ पुनःकीदृशीअविद्यासर्वेश्वरीसर्वेईश्वराःईशनशीलाःस्वामिनःस्वस्वामिभावसंबंधिनोभवंति ॥ यतःसासर्वे

श्वरीअखिलप्रपंचरूपासैवेश्वरीऐश्वर्यसंपन्ना ॥ अतएवसंसारबंधहेतुःसंसारइतिबंधस्तस्यहेतुःकारणमथवासर्वेषांलोकानामीश्वराःब्रह्मविष्णुमहेश्वराःतेषांब्रह्मादीनामीश्वरीब्राह्मी वैष्णवी माहेश्वरीतिव्यपदेशतस्तत्रतद्वशीकृत्यौचित्यात्स्वामिनीतियावत् ॥ पुनःकीदृशीअविद्या.साअःविष्णुस्तेनसहवर्तमाना विष्णुमायेत्यर्थः ॥ चकारेणविद्यारूपाहिमहामायेतिपक्षःसमुच्चीयते ॥ तथाहि ॥ सावैष्णवीमायासैव विद्याअतीतप्रपंचब्रह्मगोचरा ॥ पुनःकीदृशीविद्यापरमापरात्मात्मतत्त्वगोचरत्वाद्धुस्तरा ॥पुनःकीदृशीविद्या॥सनातनी सत्यंज्ञानमनंतंब्रह्मेतिश्रुतेः ॥ ब्रह्मरूपत्वान्नित्या ॥ ब्रह्मतत्त्वगोचरत्वोपचारौचित्यापिशाश्वती ॥ शाश्वतस्तुध्रुवोनित्यःसदातनसनातनाः ॥ सायंचिरमित्यादिनाट्युःतुट्टित्वा तुङीप् ॥ पुनःकीदृशीविद्यासर्वासंपूर्णाविश्वरूपा ॥ पुनःकीदृशीविद्याईश्वरस्यईश्वरी ईश्वरेश्वरीईश्वरस्यापिहिस्वरूपदिदृक्षुत्वौचित्यावाप्तव्यत्वात् अवश्याश्रयणीयत्वात्तस्याः ॥ स्थेशभासपिसकसोवरचिईष्टइतिईश्वरः ॥ ईश्वरइतिरूपम्अश्नुतेअशूव्याप्तौव्यामो.तिइतिविगृह्यईश्वरीतिभवति ॥ अश्नोतेराशुकर्मणिवरट्चेचोपधायाइत्यौणादिकोवरट ॥ पुनःकीदृशीविद्या ॥ संसारबंधहेतुःपुंसःमुक्तेर्हेतुभूताकारणभूतेत्यर्थः ॥ संसाररूपबंधस्यहेतागंतासंसारबंधहेता तस्यसंसारबंधहेतुःपुंसः मुक्तेर्मोक्षस्यहेतुभूता ॥

राजोवाच ॥ भगवन्काहिसादेवीमहामायेतियांभवान्॥ ब्रवीतिकथमुत्पन्नाकर्मचास्याश्चकिंद्विज ॥४५॥ यत्प्रभावाचसादेवीयत्स्वरूपायदुद्भवा॥ तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामित्वत्तोब्रह्मविदांवर॥४६॥ऋषिरुवाच॥नित्यैवसाजगन्मूर्तिस्तयासर्वमिदंततम्॥तथापितत्समुत्पत्तिर्बहुधाश्रूयतांमम ॥ ४७॥

ज्ञानादेवतुकैवल्यमितिसिद्धांतश्चविद्यैवमुक्तिःनिदानमितितात्पर्यम्।।हेतुरिति हिगतौ तृचिषष्ट्येकवचनांतमेतत् ॥षष्ठीसमासः ॥ कर्तरिचेतितु षष्टीसमासप्रतिषेधःप्रायिकोजनिकर्तुः प्रकृतिरितिपाणिनिप्रयोगाल्लिंगादवसीयते ॥ हेतुशब्दस्तुउकारांतःकारणवाची ॥ अविद्याअहंमतिः विद्यातुमोक्षफलंज्ञानम् ॥ ४४ ॥ सुरथःसुमेधसंमुनिंमहामायामहिमानंप्रष्टुंवाक्यमूचे ॥ हेभगवन्द्विजसुमेधः मुनेभवान्यांमहामायेतिब्रवीतिआहकाहिसादेवीसाचकथं केनप्रकारेण उत्पन्नाउदभूत्अस्याःदेव्याःकर्मचाकिंपराक्रमश्चकइत्युवाच राजेत्यन्वयः ॥ इतिहेतुप्रकरणप्रकर्षादिसमाप्तिषु ॥ ४५ ॥ पुनःपृच्छतिराजा ॥ हेब्रह्मविदांवरश्रेष्ठ त्वत्तः सकाशात्तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामितदितिकिंसादेवी यत्प्रभावायत्सामर्थ्यायत्स्वरूपायदाकृतिःयदुद्भवाचयदुत्पत्तिकाच ॥ तस्याःदेव्याःसामर्थ्यंकीदृशांकिंस्वरूपंकीदृशंच प्रादुर्भवनमितिप्रश्नतात्पर्यम् ॥ त्वत्तःत्वात् आख्यातोपयोगइत्यपादानता यःभावोयस्याःसा यत्स्वरूपंयस्याःसायथोक्ता ॥ ब्रह्मविदंतिब्रह्मविदःतेषांमध्येवर ॥ वेदस्तत्त्वंतपोब्रह्मब्रह्माविप्रःप्रजापतिः ॥ब्रह्मवेदोब्रह्मतपोब्रह्मज्ञानंचशाश्वतम् ॥ ब्रह्मविदितिसंबुद्ध्यंतः पाठःक्वचित् ॥ ४६ ॥ अथसुमेधाऋषिरुवाच ॥ हेराजन्जगन्मूर्तिःसादेवीनित्यैवतयादेव्याइदंलोकमयंसर्वंततंकृतम् ॥ सातुकेनापिनततानकृता ॥

जगत्जगतीमूर्तिः कायोयस्याःसातथोक्ता ॥ तस्याःसमीचीना तथापिलोकोपकारार्थातत्समुत्पत्तिस्तत्प्रादुर्भावः॥बहुधाअनेकधाममवाचोयुक्तितःत्वयाश्रूयतामित्यन्वयः ॥ जगत्जगतीमूर्तिः कायोयस्याःसातथोक्ता ॥ तस्याःसमीचीना तथापिलोकोपकारार्थातत्समुत्पत्तिस्तत्प्रादुर्भावः॥बहुधाअनेकधाममवाचोयुक्तितः त्वयाश्रूयतामित्यन्वयः सादेवीदेवानांकार्यसिद्ध्यर्थंयदाविर्भवतिप्रकाशतेतदासादेवीनित्यापिसतीलोकेउत्पन्नालब्धजन्मेति ॥ ४७ ॥ सादेवीदेवानांकार्यसिद्ध्यर्थंयदाविर्भवतिप्रकाशतेइत्यर्थः ॥ आविर्भवतिप्रकाशतेइत्यर्थः ॥
उत्पत्तिस्तत्समुत्पत्तिः ॥ मूर्त्तिःकाठिन्यकाययोः ॥ ४७ ॥ प्रकाशेप्रादुराविःस्यात् ॥ आविर्भवतिप्रकाशतेइत्यर्थः ॥
अभिधीयतेकथ्यतेजनतयेत्यन्वयः ॥ आत्मवचनादात्मरूपत्वादकृतकत्वाच्चनित्यंतस्याइतिभावः ॥ सहजोयःसमुल्लासःक्षीराब्धेःसोपिमंस्यते । चंद्रइत्य
नियतंभवानित्यानेर्ध्रुवेत्यप् ॥ गतानुगतिकोलोकोनलोकः पारमार्थिकः ॥ सतीमप्यसतीमाहसीतांरक्षःक्षयाश्रयात् ॥ सहजोयःसमुल्लासःक्षीराब्धेःसोपिमंस्यते । चंद्रइत्य
त्रकिंकुर्मोगतानुगतिकंजगत् ॥ ४८ ॥ कल्पांतेप्रलयेब्रह्मादीनांनिशावसानेजगतिभुवनेएकार्णवीकृतेएकार्णवत्वेनकृतेसतिएकोदकपूरत्वावस्थापितेसतिभगवानैश्वर्यादिसंगतः
प्रभुःस्वामीविष्णुर्व्यापकोनारायणःशेषमनंतफणीश्वरम्आस्तीर्यआप्रसार्यतल्पकीकृत्ययदायोगनिद्रामभजद्योगनिद्रामिवासेवत । तदास्मिन्कालेयोगनिद्रोपलक्षितेकालेवि
ष्णुकर्णमलोद्भूतौमधुकैटभावितिविख्यातौनाम्नाकथितौद्वावसुरौसुरविद्विषौब्रह्माणंविष्णोर्नाभिकमलस्थंवधसंहिंसितुमुद्यतौ उद्युक्तावुन्मुखावभूतामिति श्लोकयुग्मान्वयः ॥

देवानांकार्यसिद्ध्यर्थमाविर्भवतिसायदा ॥ उत्पन्नेतितदालोकेसानित्याप्यभिधीयते ॥ ४८ ॥ योगनिद्रांयदाविष्णुर्जगत्येकार्णवीकृते ॥ आस्ती र्यशेषमभजत्कल्पांतेभगवान्प्रभुः ॥ ४९ ॥ तदाद्वावसुरौघोरौविख्यातौमधुकैटभौ ॥ विष्णुकर्णमलोद्भूतौहंतुंब्रह्माणमुद्यतौ ॥ ५० ॥ सनाभिक मलेविष्णोःस्थितोब्रह्माप्रजापतिः ॥ दृष्ट्वातावसुरौचोग्रौप्रसुप्तंचजनार्दनम् ॥ ५१ ॥

योगोनिद्रेवध्यानांगनिद्रातां वेवेष्टिव्याप्नोतिविश्वंविष्णुःजंगम्यतेजगत्तस्मिन्यस्मिन्नर्णंत्यंभांसिसंतिबहूनिसोर्णवः ॥ अर्णसोलोपश्चेतिवः ॥ एकःकेवलोर्णवःसमुद्रःपूर्णोयस्मिं
स्तत् एकार्णवंजगत् प्रलयतःप्राक्सप्तार्णवत्वेनजगद्व्यवस्थापितंप्रलयेतु एकार्णवस्यजगतोभावःऐकार्णव्यम् ब्राह्मणादित्वात्ष्यञ् वृद्धिः स्त्रियामैकार्णव्यमेवऐकार्णवी
षिद्गौरादिभ्यश्चेतिङीष् ॥ तयाऐकार्णव्या एकार्णवत्वेनकृतंव्यवस्थापितंजगत्तस्मिन् ॥ अथवा ॥ नियत्याभगवत्या जगत्येकार्णवेकृतेतिमुक्तसंशयः
पाठः ॥ संवर्त्तःप्रलयःकल्पःक्षयःकल्पांतइत्यपि ॥ कल्पःशास्त्रेविधौन्यायेसंवर्त्तेब्रह्मणोदिने ॥ कल्पस्यांतोवधिःकल्पान्तस्तस्मिन् ॥ मन्यतेऽहमेवशूरइतिमधुः ॥
मधुःपुंस्यसुरेचैत्रेमधुकेसुरभावपि ॥ क्लीबंतुमधुमद्येस्यात्क्षौद्रेपुष्परसेपिच ॥ कीटस्येवभाःप्रभायस्यतत्कीटभंकर्णजंमलंतत्रभवःकैटभः ॥ बृंहतिवर्धतेब्रह्मातम् ।
विष्णोःकर्णातयोर्मलंतदुद्भूतौ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ विष्णोर्नाभिकमलेस्थितःसप्रजापतिर्ब्रह्मातावसुरौचउग्रौदृष्ट्वाजनार्दनंचप्रसुप्तंयोगनिद्रापन्नंदृष्ट्वाएकाग्रहृदयस्थितःसन्हरेः
विष्णोःप्रबोधनार्थाय हरिनेत्रकृतालयांतांयोगनिद्रांमहामायांतुष्टावस्तुतवान् ॥ इति श्लोकयुग्मान्वयः ॥ नाभिरेवकमलंतत्रस्थितउपविष्टः ॥ ब्रह्माविप्रोपिकथ्यतेस्या

त् ॥ अतउक्तंप्रजापतिरिति । प्रजापतिर्मनुरपिस्यादतउक्तंब्रह्माइति ॥ अर्दहिंसायांचुरादिः जनानर्दयतिहिनस्तिजनार्दनः ॥ अर्दगतौयाचनेच भ्वादिःजनान्अर्दतिग च्छति ॥ ष्टुञ्स्तुतौस्तवनक्रियाफलंस्वरक्षालक्षणंब्रह्मणएवेत्यात्मनेपदेसतितुष्टुवेइतिपाठः ॥ अथवास्तवनक्रियाफलंपारंपर्यात्तदेवरक्षणेलक्षणमेवेतियुक्तं परस्मैपदंतुष्टावेति ॥ यदुक्तम् इतिहरेःप्रबोधनार्थायेतितुयद्यप्यव्यवहितंस्तवनक्रियाफलंसाक्षात्प्रयोजनम् ॥ तथापिप्रयोजनंदैत्यवधविधिद्वारकंपारंपर्यावधृतंदेवसंरक्षणमेवस्तवनक्रियाफलम् ॥ एकमद्वितीयम्अग्रंप्रमुखंहृदयंस्वांतंयस्यसएकाग्रहृदयः ॥ अनन्यमनस्कःस्थितःनिष्कंपः ॥ अथवा ॥ एकमद्वितीयमग्रंप्रधानंहृच्चित्तंयस्यसःएकाग्रहृत् अयेशुभावहेविधौ दैत्यवधलक्षणेविषयेस्थितःदत्तावधानःअयस्थितः ॥ हरेर्नेत्रेएवकृतआलयोययासातथोक्ता ॥ अथवाहारिणानेत्राभ्यांकृतआलयोगृहंयस्याःसातथोक्ता ॥ अथवा ॥ हरेर्नेत्रे णचक्षुषाप्रमाणेनकृतःआलयःअसंश्लेषःअनाशःअमोक्षोवायस्याःसातथोक्ता ॥ अथवा ॥ हरेःपरमात्मनोनेताप्रापयितावेदांतःहारिनेतातेनअकृतःआलयःगृहंप्रतिनियतं स्थानंयस्याःसातथोक्तातताम् ॥ प्रबोधनमेवार्थःप्रयोजनंतस्मैप्रबोधनार्थाय ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ब्रह्मातावत्तस्तोतुंस्वयमेवप्रतिजानीतेप्रतिज्ञांकरोति ॥ अतुलमसदृशंतेजोय

तुष्टावयोगनिद्रांतामेकाग्रहृदयस्थितः॥प्रबोधनार्थायहरेर्हरिनेत्रकृतालयाम्॥५२॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ विश्वेश्वरींजगद्धात्रींस्थितिसंहारकारिणीम्॥ स्तौमिनिद्रांभगवतींविष्णोरतुलतेजसः॥५३॥ त्वंस्वाहात्वंस्वधात्वंहिवषट्कारःस्वरात्मिका ॥ सुधात्वमक्षरेनित्येत्रिधामात्रात्मिकास्थिता ॥५४॥

स्यसःअतुलतेजाःतस्यविष्णोर्ध्यानरूपांनिद्रांस्तौमि । तेजःप्रभावेदीप्तौचबलेशुक्रेपिकीर्त्तितम् । तेजःअसहनत्वेपि । यदाहुः । अधिक्षेपावमानादेःप्रयुक्तस्यपरेणयत् ॥ प्राणा त्ययेप्यसहनंतत्तेजःसमुदाहृतम् ॥ कीदृशींनिद्रां विश्वेश्वरींविश्वस्यईश्वरींव्यापिकांजनयित्रीम् ॥ अश्नोतेराशुकर्मणिवरट्चेचोपधायाः॥पुनश्छेदेतु ॥ कीदृशीं जगद्धात्रींजगतो धारयित्रींपोषयित्रींच ॥ पुनःकीदृशींस्थितिंसर्गसंहारमध्यमावस्थांकुर्वाणाम् ॥ संहारंचसर्गस्थित्युत्तरावस्थांकुर्वाणाम् ॥ सुप्यजातौणिनिस्ताच्छील्ये ॥ पुनःकीदृशींभगव तीम् ॥षडैश्वर्यसंगताम् ॥ जगदिति ॥ धात्रीमितिताच्छील्येतृन्योगे नलोकाव्ययसूत्रेणषष्ठीनिषेधात्कर्मणिद्वितीयांतंजगदिति ॥ एतेनविष्णुयोगनिद्रैवजगत्सर्ग स्थितिसंहारकारिणीब्राह्मीवैष्णवीमाहेश्वरीमयीशक्तिरितिस्तुतितात्पर्यंसूचितम् ॥ ५३ ॥ अशेःसरत् वत्वकत्वषत्वानि ॥ अक्षरंवर्णंनिर्माणंवर्णमप्यक्ष रंविदुः । अक्षरंनक्षरंविंद्यादक्षरंश्रुतितोययोः ॥ अश्नातित्रींल्लोकान्भुंक्तेभूतात्मकत्वादक्षरा ॥ अश्नुतेव्याप्नोतिविश्वात्मकत्वाच्चअक्षरा ॥ यद्वा क्षरतिसंच लतिक्षरंनक्षरमक्षरंध्रुवम् अक्षराध्रुवा ॥ अतएव हेअक्षरेध्रुवेहेनित्येहेशाश्वतिहेदेवित्वंस्वाहादेवतोद्देशेनद्रव्यत्यागजनितदेवतापितृरूपत्वेनआस्थिताअंगीकृता ॥

प्रज्ञासिशास्त्रेण । अव्ययंस्वाहेति ॥ यदभ्यधुः । स्वाहादेवहविर्दानेश्रौषट्वौषट्वषट्स्वधेतिच ॥ यद्वा ॥ त्वंस्वाहेति देवहविर्दानमंत्ररूपासि ॥ यद्वा ॥ त्वं स्वाहेत्येवमसिस्वाहात्वंदेवस्वरूपेत्यर्थः ॥ यद्वा ॥ त्वंस्वाहासिहुतभुक्प्रियासि ॥ सुष्ठुआहूयतेस्वाहासास्त्यस्याःइतिवास्वाहा ॥ स्वाहाग्नाय्यनलप्रिया ॥ यद्वा ॥ आका रःस्यात्पितामहः । त्वंसुष्ठुआंपितामहंब्रह्माणंजिहीषेगच्छसिस्वाहासि त्र्यसिब्राह्मयसि ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ हेदेवित्वंस्वधापितृद्देशेनदीयमानद्रव्यजनिततृप्तिरसि ॥ यद्वा ॥ त्वंस्वधेत्येवमत्सिस्वधात् ॥ स्वधेतिमंत्रतोभुंजानापितृरूपासीत्यर्थः ॥ यद्वा ॥ अकारोवासुदेवःस्यात् ॥ सुष्ठुअंवासुदेवंदधासिपोषयसिस्वधासिलक्ष्मीरसि ॥ हेदेविहि यतःत्वंवषट्कारोसि ॥ अतःवषडिंद्रायेतिवषट्कारभागिंद्रइतित्वमिंद्राण्यसीत्यर्थः ॥ यद्वा ॥ हेदेवित्वंहित्वमेववषट्कारोसि वषट्कारोयजमानः ऋत्विक्चासि॥ हिहेतावव धारणे ॥ हेदेवित्वंस्वरात्मिका ॥ स्वःस्वर्गःआत्मायस्याःसास्वर्गरूपासि ॥ यद्वा ॥ त्वंपरलोकात्मासि ॥ स्वर्गेपरेचलोकेस्वः ॥ यद्वा ॥ त्वंस्वरात्वंस्वरात्मिकाऽनुदात्तादि स्वरूपरूपासि अथचनिषादऋषभादिस्वरात्मिकाप्यसि ॥ अथवा ॥ वषट्कारस्वरात्मिकाइत्येकंपदम् ॥ वषट्कारयतिवषट्कारंस्वःफलंतपःप्रयोजनमात्मायस्याः सा॥वषट्कारप्रवर्त्तकस्वर्गरूपफलात्मासि॥ हेदेवित्वंसुधामत्सिसुधात्असि ॥ हेदेवित्वंत्रीन्लोकांस्त्रीन्वेदांस्त्रीन्ब्रह्मविष्णुमहेश्वरान्वादधासिइतित्रिधासि ॥यद्वा॥ त्रिधामासि॥

अर्धमात्रास्थितानित्यायानुच्चार्याविशेषतः ॥ त्वमेवसंध्यासावित्रीत्वंदेविजननीपरा ॥ ५९ ॥

त्रीणिधामानिगृहाणिभुवनलक्षणानिदेहानिब्रह्मादिरूपाणितेजांसिचंद्रार्काग्निरूपाणिप्रभावरूपाणिचत्रिशक्तिलक्षणानियस्याः सात्रिधामा ॥ हेदेवित्वं त्र्यात्मिका ॥ त्रैङ्पालने ॥ त्रायतेत्राः विष्णुःक्विप्त्रा आत्मास्वभावोयस्याःसाविष्णुरूपासि ॥ यद्वा संपदादित्वाद्भावेक्विप् ॥ त्राणंत्राः पालनमात्मास्वरूपंयस्याःसा पालनस्वरूपासि ॥ यद्वा हेदेवित्वंत्रिधात्रिभिःप्रकारैःएकमात्रद्विमात्रत्रिमात्ररूपस्वरा ॥ परंपरयावर्णात्मकह्रस्वदीर्घप्लुतभेदभिन्नमात्राआत्मायस्याः सात्रिधामात्रात्मिका स्वरवर्णरूपासिस्थिता सिअस्थितासिच ॥ यद्वा ॥ त्रिधात्रिभिःप्रकारैःब्राह्मीवैष्णवीमाहेश्वरीरूपाःमातरः आत्मास्वरूपंयस्याःसात्रिशक्त्याकृतिस्त्रिमात्रात्मिकेयंविष्णुयोगनिद्रास्थितेति ॥ त्रिधा मात्रात्मिका ॐकाररूपेतिचमात्राअकारःउकारःमकारश्चेतितदात्मिकातत्स्वरूपेतिकश्चिदोम्पदगतवर्णानभांक्षीत् ॥ तच्चपापात्पापीयः ॥ ईदृशीमोम्पदव्युत्पत्तिमत्सूत्राम् अंधस्यचांधलग्नस्यविनिपातःपदेपदेइत्यंधपरंपरापारंपर्यपर्यागतामंधकुक्कुटीगतिमिवपदेपदेस्खलंतींप्रतिकियद्वतुष्यामःकिं ॥ यद्वा तुष्यामः॥ कियद्वातुष्यामः॥ तथाहि ॥ वर्णेषुयेवर्णैकदेशावर्णांतरसमानाकृतयस्तेषु तत्कार्यंनभवति ॥ तच्छायानुकारिणोहितेनपुनस्तएवेतिपृथक्प्रयत्ननिवर्त्यंहिवर्णमिच्छंत्याचार्याः ॥ दर्शिताचास्माभिरोंपदव्यु त्पत्तिरोंनमश्चंडिकायाइत्यत्रावतेष्टिलोपश्चेतिसूत्रतइत्यलंविस्तरेण ॥ ५४ ॥ पूर्वंत्रिधामात्रात्मिकाइतिविशेषणेनअकारादिस्वरूपमात्रकात्मतोक्ता ॥ अर्द्धमात्रात्वमित्यने

नतुककारादिव्यंजनरूपमात्रकात्मवोच्यते ॥ हेदेवित्वमर्धमात्राअर्धमात्राअर्धमात्रासाव्यंजनंवर्णस्वरूपमात्रकात्वमेव ॥ अर्धनपुंसकमितिसमासः॥तदुक्तम् ॥ एकमात्रोभवेद्ध्रस्वोद्विमात्रोदीर्घउच्यते ॥ त्रिमात्रस्तुप्लुतोज्ञेयोव्यंजनंचार्धमात्रकमिति ॥१॥ अथवापूर्वत्रत्रिधामात्रात्मिकेत्यनेनओमात्मकत्वंविवक्षितम् ॥ तत्रओंइतिद्विमात्रेदीर्घत्वात् ॥ मकारस्त्वर्धमात्रःव्यंजनत्वात् ॥ एवंत्रिधामात्रात्मकता ॥ अथवा ॥ ओमभ्यादानइतिसूत्रतोवेदादिप्रारंभेॐअग्निमीळेपुरोहितमित्यादौओशब्दओंइतिप्लुतः ॥ एवंत्रिधामात्रात्मकता ॥ अथवा ॥ प्रणवष्टेरितिसूत्रेणयज्ञकर्मणिअपांरेतांसिजिन्वतो३मूइत्येवंपादस्यवाअर्द्धस्यवाअंत्यस्याक्षरस्यो ३म् शब्दस्त्रिमात्रआदिश्यतेएवंत्रिधामात्रात्मकता ॥ तत्रो ३म् शब्देमकाररूपायाअर्द्धमात्रास्थितानित्याध्रुवामोक्षंसूचयंतीविशेषतः ॥ अनुच्चार्या ॥ परमात्मरूपत्वात् ॥ यतोवाचोनिवर्त्तंते अप्राप्यमनसासहेतिश्रुतिविशेषतः ॥ लक्षणीयासाअर्धमात्रात्वमेव ॥ अर्धमात्रासूचितायामुक्तिःसात्वमेवेतिभावः ॥ अर्धमात्रायामर्धरूपतयास्थितेत्यपिव्याख्यातम् ॥ अथच॥ अंविष्णुंयातिअयारमासात्वमेव ॥ अथचवदेःक्विप् ॥ वदतीतिउत्वाचकःशब्दः॥नविद्यतेउत्वाचकःशब्दोयस्याःसानुत्यतोवाचोनिवर्त्ततेअप्राप्यमनसासहेतिश्रुतेः॥चारितुंगंतुंप्राप्तुमर्हाचार्या॥ अनुच्चसाचार्याचअनुच्चार्यापरब्रह्मतासात्वमेव ॥ हेदेवित्वमेवसंध्यासि ॥ संध्यायंत्यस्यांसंधीयतेअहोरात्रौवास्यांसंध्यापितृप्रसूः ॥ पितॄणांमातासीतियावत् ॥ अथवा ॥

त्वयैतद्धार्यतेविश्वंत्वयैतत्सृज्यतेजगत् ॥ त्वयैतत्पाल्यतेदेवित्वमत्स्यंतेचसर्वदा ॥ ५६ ॥

हेदेवित्वमेवसावित्री ॥ सवितुरयंसावित्रीऋगसि ॥ यद्वा ॥ साप्रसिद्धासावित्रीवैष्णवीशक्तिरसीतियावत् ॥ यद्वा ॥ सवितादेवतायस्याःसातदादिव्याहृतिरहिताऋक् ॥ सैवव्याहृतिसहितागायत्रीत्युच्यते ॥ हेदेवि त्वं वेदजननीगायत्र्यसिइतियावत् । नित्यस्यापिसतोवेदस्यगायत्र्युपदेशानुदयाद्वेदाध्ययनानुदयइतिगायत्र्युपरिष्टैवतीवेदाध्ययनजननीत्यध्येयाध्ययनैक्योपचारौचित्यतोवेदंजनयतिवेदजननी ॥ वेदस्यवाजननीवेदमातागायत्रीत्युक्तम् ॥ हेदेवित्वंपरासिश्रेष्ठासि ॥ यद्वा ॥ पॄपालनपूरणयोः पिपर्ति इतिपरा ॥ वेदांश्चजनांश्चवेदजनान्नयंतिसौख्यंप्रापयंतीतिवेदजनन्योब्राह्मणायास्तासांपरापालयित्रीचत्वमेवासि ॥ देवजननीतितुपाठे देवानांजननी अदितिस्त्वमेवपराउत्तमा ॥ यद्वा वेदजननींगायत्रींपांतिवेदजननीपाःऋषयःतान्रक्षितुंरासिगृह्णासिवेदजननीपरात्वमेवासि ॥ ५५ ॥ इहहिपाठक्रमादर्थक्रमोबलीयानितिसृष्टयाद्युपक्रम्योच्यते ॥ हेदेवित्वयाब्राह्म्याशक्त्याएतज्जगत्सृज्यतेउत्पाद्यतेहेदेवित्वयावैष्णव्याशक्त्याएतज्जगत्पाल्यतेदुःखाद्रक्ष्यते ॥ हेदेवित्वं रौद्रीशक्तिः सतीएतज्जगदंतेऽवसानेअत्सिखादसि ॥ तदित्थंसर्वदापुनःपुनःक्रमशःसर्गस्थितिसंहारलक्षणत्रिविधावस्थापन्नमेतद्विश्वंवस्तुतस्त्वयैकयापिब्राह्मीवैष्णवीरौद्री

व्यपदेशभेदभिन्नयाशक्त्याधार्यतेआत्मशक्त्यामधिकरणरूपायांविश्वमाधेयीक्रियतेत्वयेतितात्पर्यंसर्वंददासीत्यन्वयः ॥ ५६ ॥ इहजगन्मयेइतिपाठः ॥ मयगतौ ॥ मयतेजा
नातिइतिमया ॥ पचाद्यचित्स्त्रियांटाप् ॥ जगतोमयाजगन्मया ॥ हेसर्वज्ञेसंबुद्धौहेजगन्मयेहेभुवनज्ञे ॥ सर्वेगत्यर्थाधातवःप्रयोगात्ज्ञानार्थाः ॥ जगन्मयिइतिपाठेपिसंबुद्ध्यन्त
मेव॥ देव्यानयास्रष्टव्यत्वेनपालनीयत्वेनसंहर्तव्यत्वेनच देवीकर्तृकजगत्कर्मकतत्तत्सर्गादिक्रियाविषयभूताज्जगतोहेतोरागताजगत्सर्गादिव्यापारमुद्दिश्यागताप्रादुर्भूता देवीजग
न्मयीत्युच्यते ॥ ततआगतइत्यधिकृत्यमयडितिसूत्रेणहेतुभ्योमनुष्येभ्यश्चमयट्प्रत्ययः ॥ ततआगतइत्यर्थेजगतोहेतोरागतादेवीजगन्मयी ॥ टित्वात्ङीप् ॥ ह्रस्वः ॥ अथवा
तत्प्रकृतवचनेमयट् ॥ प्रकृतंप्रस्तुतमुच्यतेस्मिन्निति प्रकृतवचनंतदितिप्रथमासमर्थात्प्रकृतवचनाभिधेयेमयट् ॥ जगत् प्रकृतंप्रस्तुतंकर्तव्यत्वेनोच्यतेऽस्यांजगन्मयीसंबुद्धौ
ह्रस्वः ॥ हेदेविहेजगन्मयिभुवनज्ञे ॥ अथवा ॥ हेजगन्मयिजगन्निर्मातुमागतेजगन्निर्माणकारणादागतेत्वमस्यजगतःविसृष्टौविशेषतःसृष्टौउत्पादनेविषयेसृष्टिरूपासि ॥ तथा
तेवसानेसंहारेविषयेसंहृतिरूपाचासीत्यन्वयः ॥ सृष्टिस्रष्ट्रोःपालनपालयित्रोःसंहृतिसंहर्त्रोश्चाभेदेनातिशयोक्तिः॥देव्याःसर्वात्मकत्वेनवास्वरूपकथनम् ॥ हेदेविजगन्मयि
ब्रह्मणिवर्तत इतिव्यपदेशमात्रंसृष्ट्यादिकंतुत्वमेवचकरोषिनाहमितिनम्रोक्तिरप्यवसेया ॥ ५७ ॥ हेदेवित्वंमहतीविद्यापरब्रह्मगोचरज्ञानरूपासि ॥ हेदेवित्वंमहतीअविद्याअ

विसृष्टौसृष्टिरूपात्वंस्थितिरूपाचपालने ॥ तथासंहृतिरूपांतेजगतोस्यजगन्मये ॥ ५७ ॥ महाविद्यामहामायामहामेधामहास्मृतिः ॥
महामोहाभगवतीमहादेवीमहेश्वरी ॥५८॥ प्रकृतिस्त्वंचसर्वस्यगुणत्रयविभाविनी ॥ कालरात्रिर्महारात्रिर्मोहरात्रिश्चदारुणा ॥ ५९ ॥

निर्वचनीयाविद्याप्रपंचपरिविज्ञानरूपासि ॥ हेदेवित्वंमहतीमाया ॥ अनात्मन्यात्मेतिबुद्धिरात्मन्यप्यनात्मेतिबुद्धिर्माया ॥ हेदेवित्वंमहामेधामहतीधारणावतीबुद्धिःमहती
अमेधाअधारणावतीधीः॥हेदेवित्वंमहास्मृतिर्महतीस्मृतिर्ध्यानरूपामहतीअस्मृतिः अध्यानरूपा ॥ हेदेवित्वंमहामोहामहाममतामहाअममताच ॥ हेदेवित्वंभगवतीऐश्वर्ययुक्ता
च अभगवतीअनैश्वर्यासि ॥ हेदेवित्वंमहादेवीमहादेवस्यस्त्री ॥ हेदेवित्वंमहेश्वरी ॥ महतीईश्वरीव्यापकस्वभावा ॥ अश्नोतेराशुकर्मणिवरट्चेचोपधायाः ॥ अथच ॥
महतीविद्यास्यांसामुक्तिःमहतीमायाअविद्यायस्यांसाअमुक्तिः इत्थंमहामेधास्मृतिः महास्मृतिरितिइष्टदेवतोपासना महामोहा तृष्णा अस्मृतिः मूर्छानिद्राच ॥ ५८ ॥
हेदेवित्वंचत्वमेवसर्वस्यप्रकृतिरिति ॥ प्रक्रियतेसर्वमनयाप्रकृतिः सत्त्वरजस्तमःसाम्यावस्थाअव्यक्ताख्याप्रधानम् ॥ अथचत्वमेवगुणान्सत्त्वरजस्तमांसिविभावयसि ॥ पृथक्कृ
त्यजगद्रूपेणावस्थापयसि ॥ गुणत्रयविभाविनी ॥ सत्त्वंज्ञानसुखहेतुःरजोरागात्मदुःखहेतुःतमआवरकंमोहहेतुःगुणाःप्रकृतिधर्माः ॥ हेदेवित्वमेवकालरात्रिः ॥ जगत्संहारका
रिणीयामभगिनीयत्रप्रलीयतेजगत् ॥ हेदेवित्वमेवमहारात्रिःयत्रचतुर्मुखोमुक्तिमगात् ॥ हेदेवित्वमेवदारुणा मोहरात्रिश्चासि ॥ममतागर्भपातिनीमहामायाख्यासंसृतिःदंष्ट्राक

रालाग्निरुद्रपत्न्यः अतिदारुणाः ॥ मोहरात्रिर्मोहतनुर्जगत्सूत्रेजगत्करी ॥ ५९ ॥ हेदेवित्वंश्रीःसंपत्तिरसिहरिप्रियाप्यसि ॥ हेदेवित्वमीश्वरीईश्वरस्यपत्न्यसि अश्नोतेराशुकर्मणिवरट्चेचोपधायाइति ॥ जगद्व्यापिनीचासि ॥ हेदेवित्वंह्रीःअसि ॥ ह्रींकारोवैप्राणइतिश्रुतेः ॥ प्राणभूतासि ह्रीमितिमकारांतमव्ययं प्राणवाचि ॥ ह्रीमनुनासिकस्वरांतपाठेतुदेवीप्रणवासीतिरहस्यम् ॥ ह्रीस्त्वमितिचपाठेलज्जाशब्देनपौनरुक्त्यंस्यात् ॥ हेदेवित्वंबुद्धिरसिचिन्मात्रब्रह्मरूपासि त्वंबोधलक्षणासि ॥ बोधयितृव्यापारदर्शनासि अथवा बोधरूपाविविधागमरूपासि ॥ हेदेवित्वंलज्जासिव्रीडासि ॥ हेदेवित्वंपुष्टिरसि अवयवोपचितिरसि ॥ हेदेवि त्वंतथातेनतुष्टिरसि ॥ प्रीतिरसि ॥ हेदेवित्वंशांतिरूपारतिविषयव्यावृत्तिरसि ॥ हेदेवित्वमेवक्षांतिस्तितिक्षाचासि ॥ ६० ॥ हेदेविहेचंडिकेत्वंतथाउक्तलक्षणप्रकारेण खड्गिनी शूलिनीगदिनीचक्रिणीशंखिनीचापिनीबाणाबाणवतीपरिघायुधाचसतीअतएवघोराअत्युग्रदर्शनाभुशुंडीतिभाष्यसेइत्यन्वयः॥अतइनिठनौ गदिनीत्यत्रतुव्रीह्यादिभ्यश्चेतिइनिःसर्वत्र ॥ ऋन्नेभ्योङीप्॥बाणाबाणवतीअर्शआदिभ्योऽच्मत्वर्थीयः॥परिघः परिघातनः लोहबद्धोलगुडआयुधंयस्याः सातथोक्ता ॥ खड्गशूलगदाचक्रशंखचापबाणपरिघै

त्वंश्रीस्त्वमीश्वरीत्वंह्रीस्त्वंबुद्धिर्बोधलक्षणा ॥ लज्जापुष्टिस्तथातुष्टिस्त्वंशान्तिःक्षांतिरेवच ॥ ६० ॥ खड्गिनीशूलिनीघोरागदिनीचक्रिणीतथा ॥
शंखिनीचापिनीबाणाभुशुंडीपरिघायुधा ॥ ६१ ॥ सौम्यासौम्यतराशेषसौम्येभ्यस्त्वतिसुंदरी ॥ परापराणांपरमात्वमेवपरमेश्वरी ॥ ६२ ॥

रष्टाभिरायुधैरष्टभुजाघोरात्युग्राकृतिश्चंडिकादेवी॥ भुशुंडीतिवक्ष्यमाणलक्षणासतीप्रसीदत्विति भावः॥मुडिखंडने॥शत्रून्मुंडतिखंडयतिइतिकर्मण्यणिस्त्रियांङीप्शत्रुमुंडी॥भुजैः शत्रुमुंडीभुजशत्रुमुंडीचंडिका ॥ अत्रहिभुजशत्रुमुंडीशब्दैःपृषोदरादीनियथोपदिष्टमितिशिष्टोपदिष्टत्वात्जइत्यस्यअत्रुमइत्यस्यचलोपेकृतेभुशुंडीतिव्युत्पाद्यते॥भुजाभिरष्टभिः शत्रूनष्टावष्टाभिरायुधैः ॥ मुंडत्यत्युग्रचंडोक्तिर्भुशुंडीचंडिकास्मृता॥यच्चाहुःउड्डीयोड्डीयचप्राप्यनदंतीदशकर्तिका ॥ क्रमतेचानतांगीयासाभुशुंडीनिगद्यते॥ एतेन बाणभुशुण्डीपरिघायुधेत्येकंपदमितिव्याख्यावगंतव्या । बाणइत्यनाकारःपाठःइत्युक्तिरपिव्युदस्ता ॥ भुशुंडीगोफणिकेत्युक्तिरप्ययुक्तिमूलोपेक्षणीयाप्रेक्षावद्भिः ॥ परिघोलोहार्गलमितितुशब्दतोर्थतश्चभ्रष्टंव्याख्यातम् ॥यदाहक्षीरस्वामी॥ परितोहंतिपरिघः परौघइतिहेर्घत्वम् ॥ लोहबद्धोलगुडइति॥६१॥ हेदेवित्वमेवजगतीसौम्यासिअक्रूराप्रशांतासि सोमदैवतिकाप्यसि । अथवा । शोभनामालक्ष्मीःयस्यासौसुमहःविष्णुः सुमस्यभावःसौम्यंशोभनलक्ष्मीकत्वं तत्यस्याअस्त्यसौसौम्या । अर्शआद्यच् । शोभनलक्ष्मीकत्वयुतासि ॥ अथवा । उमासहितःसोमः उमापतिस्तस्यभावःसौम्यंतद्यस्याःसासौम्याउमापतित्वयुतासि ॥ हेदेवित्वमेवसौम्यतरासि ॥ सूयतेसुधांसोमश्चन्द्रःसोमस्येयं

सुधासौमी ॥ सौमींसुधामर्हतिसौम्यादेवावालिस्त्वंच । दंडादित्वाद्यः । तयोस्त्वमतिशयेनसौम्यासौम्यतरा ॥ द्विवचनविभज्योपपदेतरबीयसुनावितिद्विवचनेउपपदेतरप् ॥ तसिलादिष्वाकृत्वसुचःइतिपुंवद्भावः ॥ हेदेवित्वमशेषसौम्येभ्यःअखिलसुंदरेभ्यःपदार्थेभ्यस्तुपार्थक्येनअतिसुंदरीअसि ॥ सुष्ठुनंदयतिसुंदरी मनोज्ञा मनोरमा सोमदैवतके सौम्यः सौम्यःस्यात्सुंदरेपिच॥ सौम्योऽक्रूरेबुधेसौम्यःसौम्यःशांतेप्रयोगतः ॥ हेदेवित्वमेवपराश्रेष्ठा । हेदेवित्वमेवपराणांश्रेष्ठातः परमा॥अत्युत्कृष्टापरमोत्तमा ॥ व्यवस्थात्र तुश्रेष्ठत्वस्यविवक्षितत्वात् । अन्यथापरेषामितिस्यात् । अथवा । परंब्रह्मअणंतिकथयंतिपराणःक्विप् ॥ तेषांमध्येत्वंपरमासि ॥ यद्वापरेचापरेचपरापराः ॥ द्वंद्वेचेतिसर्व नामत्वाभावात्सुडागमाभावः ॥ तेषांत्वंपरमा । अथच । हेदेवित्वमेवपरमा । उत्कृष्टालक्ष्मीः । अथवा । परमःईश्वरःतस्यस्त्रीत्वमेवपरमेश्वरी । ईश्वरीस्वामिनीदुर्गालोका नांव्यापिकाचसा ॥ ६२ ॥ हेअखिलात्मिकेदेविक्वचित जगतिसत्असद्वायच्चाकिंचिद्वस्तुपदार्थरूपंप्रतीयतेतस्यसर्वस्यसदसदात्मकस्ययाशक्तिःसामर्थ्यंसात्वमेवासि ॥ अतःपरंमयाकिंस्तूयसेइत्यन्वयः ॥ पदंचपदार्थश्चताभ्यांक्रियमाणास्तुतिश्चस्तोताचस्तुत्यंचतत्तदुचितशक्तिश्चत्वमेवेतित्वत्तोन्यत्वाभावाद्भेदनिबंधनास्तुतिःकथंप्रवर्तनीयेति

यच्चकिंचित्क्वचिद्वस्तुसदसद्वाऽखिलात्मके ॥ तस्यसर्वस्ययाशक्तिःसात्वंकिंस्तूयसेमया ॥ ६३ ॥ ययात्वयाजगत्स्रष्टाजगत्पात्यत्तियोजगत् ॥
सोपिनिद्रावशंनीतःकस्त्वांस्तोतुमिहेश्वरः ॥६४॥ विष्णुःशरीरग्रहणमहमीशानएवच ॥ कारितास्तेयतोऽतस्त्वांकःस्तोतुंशक्तिमान्भवेत् ॥६५॥
सात्वमित्थंप्रभावैःस्वैरुदारैर्देविसंस्तुता ॥ मोहयैतौदुराधर्षावसुरौमधुकैटभौ ॥ ६६ ॥

भावः॥इयमेवचपरमावधिस्तुतिरतोऽपिकानामस्तुतिरित्यपरोभावः ॥ अत्र्यादितत्तदौचित्यतत्तदर्थक्रियाकरीशक्तिरप्रतिबद्धात्मधर्मः सामर्थ्यशब्दिता ॥ ६३ ॥ हेदेवित्वां स्तोतुमिहकईश्वरःकःसमर्थोऽस्तिनकोपि ॥ तथाहिययाजगत्स्रष्टाउत्पादयिता । तृन्नंतोयम् । यद्वा । भविष्यदनद्यतनेलुडन्तोयम् ॥ यःजगत्पातिरक्षतिभविष्यत्सामीप्येलट् ॥ यद्वाजगत्पाताइतिपाठः ॥ भविष्यदनद्यतनेलुडंतोयम् ॥ योवसानेजगत् अत्तिसंहरति ॥ सोपिविष्णुरपिययायोगनिद्रयात्वयादेव्यानिद्राधीनतांगमितः ॥ वशीत्वंध्यग वीवश्यासुताङ्गीकारिणीवशा । इच्छायंत्रणयोःपुंसिप्रभुत्वेचवशंगतः ॥ ६४ ॥ हेदेवियतःत्वयामहामाययाअहंब्रह्माविष्णुश्चईशानश्चतेत्रयोपिशरीरग्रहणंकारिताःशरीरंगृह्णन्तःकारिताःममतावृताःकृताः ॥ अतस्त्वांकःपुमान्स्तोतुंशक्तिमान्भवेत् ॥ नकोपि ॥ यःकोपिशरीरधारीसत्वांस्तोतुमसमर्थएवतदन्यस्तुमुक्तस्त्वद्रूपएवसन्कथंत्वामेवस्तोष्यतित्वंचाशरीरिणीस्तुतिश्चस्तुत्यस्तोतृभेदनिबंधना ॥ अतस्त्वद्विषयास्तुतिःकथंघटेतसाकल्येनेतिस्तुत्युपसंहारएवत्वरमितिभावः ॥६५॥ हेदेविइत्थंवर्णितैरुदारैर्दक्षिणैःसरलैर्वरैःस्वैरात्मीयैःप्रभावैःसामर्थ्यविशेषैःसंस्तुताजगन्मोहयंतीत्वम्एतौइमौ । यद्वा । आइतौएतौआगतौदुर्धर्षौदुःखेनाभिभवनीयौमधुकैटभौनामअसुरौमुरद्विषौमोहय

अविवेकंप्रापयेत्यन्वयः ॥ दक्षिणेसरलोदारौ ॥६६॥ हेदेवित्वयाजगत्स्वाम्यच्युतःदैत्यारिर्विष्णुर्लघुशीघ्रंप्रबोधंचउन्निद्रभावंनीयतांत्वयासमुच्यतााम् ॥ किंचएतौमहासुरौ हंतुमस्यअच्युतस्यविष्णोर्बोधश्चक्रियताम् उत्साहानुकूल्यंबुद्ध्युन्मेषश्चक्रियतांरच्यतामित्यन्वयः ॥ प्रबोधमितिप्रधानेकर्मणिद्वितीया ॥ अप्रधानेकर्मणितुनीयतामितितिङा भिहितत्वात्प्रथमा ॥ ६७ ॥ तदातस्मिन्प्रलयेकालेतत्रविष्णुनाभिकमलेवेधसाब्रह्मणाएवंस्तुतातामसीतमोगुणसंमतानिद्रात्मिकादेवीमधुकैटभौनिहंतुंविष्णोःप्रबोधनार्थायत स्यैवनेत्रास्यनासिकाबाहुहृदयेभ्यस्तथोरसःवक्षसश्चनिर्गम्यव्यक्तजन्मनःप्रकटजननस्यब्रह्मणः अव्यक्तजन्मनश्चब्रह्मणः दर्शनविषयेतस्थौप्रकटीबभूवेतिश्लोकद्वयान्वयः ॥ अव्यक्तात्प्रधानाज्जन्मयस्यसःअव्यक्तादात्मनःजन्मयस्यवा । यतोसावात्मनाभूत् । नेत्रेचआस्यंचनासिकाचबाहवश्चहृदयंचेतिद्वंद्वः ॥ प्राण्यंगत्वात्प्राप्तस्यैकवद्भावस्यनद धिपयआदीनीतिनिषेधाद्बहुवचनम् । यद्वा । अयंतेअयाः प्राणाः नेत्रास्यनासिकाबाहुहृत्तेनसहिताअयाःप्राणाःउच्छ्वासनिश्वासलक्षणाःतेभ्यःसकाशेभ्यःउरसश्चनिर्गत्यनिद्रा ब्रह्मदर्शनपथमगमदितिभावः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ तयानिद्रयादेव्यामुक्तःपरित्यक्तोजगन्नाथोजनार्दनःविष्णुश्चएकार्णवेजगत्येकजलपूरेअहिशयनात्शेषनागशयनात्सकाशाद्

प्रबोधंचजगत्स्वामीनीयतामच्युतोलघु ॥ बोधश्चक्रियतामस्यहंतुमेतौमहासुरौ ॥ ६७ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ एवंस्तुतातदादेवीतामसीतत्रवेधसा ॥ विष्णोः प्रबोधनार्थायनिहंतुंमधुकैटभौ ॥ ६८ ॥ नेत्रास्यनासिकाबाहुहृदयेभ्यस्तथोरसः ॥ निर्गम्यदर्शनेतस्थौब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः ॥ ६९ ॥ उत्तस्थौचजगन्नाथस्तयामुक्तोजनार्दनः ॥ एकार्णवेहिशयनात्ततःसददृशेचतौ ॥ ७० ॥ मधुकैटभौदुरात्मानावतिवीर्यपराक्रमौ ॥ क्रोधरक्तेक्षणाहंतुंब्रह्माणंजनितोद्यमौ ॥ ७१ ॥

उत्तस्थौउत्तस्थिवान्ततःशयनादुत्थायउत्थानादनंतरंवासजनार्दनःतौमधुकैटभौददृशे ॥ तावपितंददृशातेपरस्मैपदंबाधित्वाकर्तरिकर्मव्यतिहारेआत्मनेपदम् ॥ विष्णुकर्तृकंदै त्यकर्मकंतावद्दर्शनंव्यतिबभूवे । अथचतावत् ॥ दैत्यकर्तृकविष्णुकर्मकंदर्शनंव्यतिबभूवे अन्यथाददर्शइतिस्यात् ॥ ७० ॥ कीदृशौददृशेजनार्दनः ॥ मधुश्चकैटभश्चतौ मन्यवेहर्षेववीरइतिमधुः । कीटस्येवभायस्यतत्कीटभंकर्णमलंतत्रभवःकैटभः । इहहिपृषोदरादित्वाद्भइत्युत्तरपदलोपोद्रष्टव्योभीमसेनोभीमइतिवत्॥क्वचित्वृत्तभंगमुत्सृत्यत तश्चमधुकैटभौदुरात्मानावितिपाठः । युजोर्जेनसारिद्भ्तुःपथ्यावक्त्रंप्रकीर्तितमितिद्वितीयेचरणेअतिवीर्यपराक्रमावित्यत्रचतुरक्षरादूर्ध्वंजगणस्यसत्त्वान्नवृत्तभंगः॥तेनमधुकैटभा वित्यत्रभौइतिनपठनीयमित्यर्थः ॥ पथ्यावक्त्रतयानभौ ॥अन्यथामधुकैटभौदुरात्मानावितिनवाक्षरपादत्वेनअपिमाषंमषंकुर्याच्छंदोभंगंनचाचरेदितिछंदःशास्त्रतः नयभंगप्रसं गःस्यात् ॥ अथवाहुः ॥ छंदोवत्पुराणानिभवंतिअन्यस्वेवंछांदसंछंदः ॥ यदभ्यधुस्तद्विदः।न्यूनाधिकाक्षरत्वेनयत्रपादःक्वचिद्भवेत्॥तद्वैदिकंनिवृच्छंदोभूरिग्जतुर्यथा ॥ इति ॥ दुरात्मानौदुष्टबुद्धी ॥ अतिवीर्यपराक्रमौ अत्युत्कृष्टबलौअत्युत्कृष्टप्रभावौअत्युत्कृष्टशक्तीभत्युत्कृष्टोद्योगौच ॥ वीर्यंबलंप्रभावश्चशक्तयुद्योगौपराक्रमौ ॥ क्रोधरक्ते-

पु० ९० ॥

क्षणौ क्रोधेनरक्तेईक्षणेययोस्तौप्रत्येकंतथोक्तौ ब्रह्माणंहंतुंजनितोद्यमौ ॥ दुर्विविवाजनितउत्पादितउद्यमउत्थितः यत्र ःकालोययोस्तौ । यद्वा । अननंजनिःसंजाताजनिर्ययोस्या सौ जनितः ॥ तारकादित्वादितच् ॥ जनितोथप्रावासन्नकालावितियावत् ॥ ७१ ॥ ततःशयनात्समुत्थायभगवान्ऐश्वर्यादिमान्विभुःव्यापकःहरिःविष्णुस्ताभ्यामसुराभ्यां सहयुगपत्बाहुप्रहरणःसन्पंचवर्षसहस्राणियुयुधे ॥ युधसंप्रहारेआत्मनेपदीदिवादिः ॥ बाहवएवप्रहरणानिआयुधानियस्यासौबाहुयुद्धंचकारेत्यर्थः ॥ वर्षाणांसहस्राणिपंचे तिसंख्यायाःशब्देप्राधान्येप्यन्वयार्थंवर्षाणामेवप्राधान्यमितिकालस्यात्यंतसंयोगेद्वितीया ॥ पंचसहस्राणिवर्षाण्यभिव्याप्ययुद्धंव्यधादितिभावः ॥७२॥ अतिबलोन्मत्तौमहा मायाविमोहितौसंतौतावप्यसुरौअस्मत्तोवरोवांछितोर्थस्त्वयाव्रियतामितिकेशवमूक्तवंतौऊचतुः ॥ अत्यधिकबलेनसामर्थ्येनउन्मत्तावधिकमदौमहामायया विमोहितौप्रयुक्तौ प्रापिताविवेकौअस्मत्तआवाभ्याम् ॥ प्रशस्तकेशःकेशवःविष्णुः ॥ ७३ ॥ असुरौप्रतिविष्णुरवोचत ॥ अथेदानींचेद्भवंतौमेतुष्टौस्तस्तर्हिउभावपिअसुरौममव ध्यौभयाहंतुमर्हौ ॥ इहहनोवावधचेतियत्तथेतितुधात्यौभवेतांस्याताम् ॥ अत्रचप्रतिपक्षेविषयेकिमन्येनवधादपरेणकृतंस्यात् ॥ वधादितरवरेप्रार्थितेशत्रुशेषप्रसंगः

समुत्थायततस्ताभ्यांयुयुधेभगवान्हरिः ॥ पंचवर्षसहस्राणिबाहुप्रहरणोविभुः ॥ ७२ ॥ तावप्यतिबलोन्मत्तौमहामायाविमोहितौ ॥ उक्तवंतौव
रोस्मत्तोव्रियतामितिकेशवम् ॥ ७३ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ भवेतामद्यमेतुष्टौममवध्यावुभावपि ॥ किमन्येनवरेणात्रएतावद्धिवृतंमया ॥७४॥
ऋषिरुवाच ॥ ॥ वंचिताभ्यामितितदासर्वमापोमयंजगत् ॥ विलोक्यताभ्यांगदितोभगवान्कमलेक्षणः ॥ ७५ ॥

स्यात् ॥ तदन्यत्तुवस्तुभगवतोममप्रार्थ्यंसिद्धमेवेत्याशयादाह ॥ भवन्तौमयाएतावद्धिएतावदेवभवत्कर्मकमत्कर्तृकवधलक्षणंवृतंप्रार्थितंनान्यत् ॥ वाक्येसंधिकार्यमतंत्रम् ॥ एकाएकशिरोरुहात्रिचरणाएकेक्षणाद्विस्तनीतिवत् ॥ अथवावरेणातएतावद्धीतिपाठः ॥ अतएवाभ्यांभवद्भ्यामेतावदेववधरूपंवस्तुमयावृतंनान्यदिति ॥ ७४ ॥ तदाअसुरवधवर प्रार्थनाकालेविष्णुनामहामायानुकूलेनवंचिताभ्यांविप्रलब्धाभ्यांमधुकैटभाभ्यांसर्वजगदापोमयंविलोक्यभगवान्कमलेक्षणः पुंडरीकाक्षोविष्णुःइतिगदितःइतिवक्ष्यमाणप्रकारे णउक्तः । विप्रलब्धस्तुवंचितः । आप्लृव्याप्तौ । आपःकर्माख्यायामितिआपस्शब्दःसांतोप्यस्ति ॥ आपोभिर्मार्जनंकुर्वीतवत् ॥ अपांसिकर्मसाधनानि ॥ प्रकृतानिउच्यं तेऽस्मिन्जगतितत्आपोमयंतत् ॥ प्रकृतवचनेमयट् ॥ अथवा ॥ आपःस्त्रीभूम्नि मयगतौ । अनुदात्तेत्त्वलक्षणमात्मनेपदंचक्षिङोङित्वात्कचिदनित्यमिति लङिप रस्मैपदम् । आपःकर्त्र्यः ॥ जगत्कर्म ॥ आपोमयञ्जगदित्यत्रनकारस्यचुत्वेनञकारः ॥ सर्वमापोमयञ्जगत्सर्वजगत्कर्मआपःकर्त्र्यःअमयन् अगच्छन्व्याप्तवत्यइतिविलो

क्यताभ्यांहरिरुक्तइतियोजना ॥ ७५ ॥ किंगदितःकमलेक्षणोभगवान्ताभ्यां । हेविष्णोतवयुद्धेनआवामसुरौप्रीतौस्वःभवावः ॥ हेविष्णोत्वमावयोर्मधुकैटभयोःश्लाघ्यः स्तुत्यःमृत्युःअंतकालोसि ॥ ॥किंतुयत्रोर्वीभूमिःसलिलेनपरिप्लुतानाभूत् तत्रआवांमधुकैटभौजहिहन्याः इतिताभ्यांविष्णुरुक्तः॥आवयोर्वधरूपंवरंवाञ्छतामायिनातेनविष्णु नाआवामसुरौवंचितावभूताम् । ततोयेननौवधोनस्यात्सकोन्यस्त्वद्वधोपायः। अयमास्तिसंप्रतिसर्वंजगदापोमयंजलमयमेववर्त्तते ॥ ततश्चयत्रोर्वीजलमयीनदृश्येतेतत्रावयोर सुरयोस्त्वत्कर्तृकोवधोस्त्विति ॥ एवंचोक्तोहिसर्वापिपृथ्वीजलमध्येचेतिकनौहनिष्यत्यसावित्यावाभ्यामसुराभ्यांमायाविभ्यांभगवानपिवंचितोभविष्यत्यशुभस्यकालायप नास्त्वितिभावः ॥ आपोमयमित्यत्रआपस्इतिसांतम्आपोभिर्मार्जनंकुर्यादितिप्रयोगश्च ॥ भुजिमृङ्भ्यांयुक्त्युकौ ॥ मृत्युःस्त्रीपुंसयोरंते ॥ जहीतिहंतेर्विध्यादौलोटि सेर्ह्यपिच्चहंतेर्जःआभीयतयाजस्यासिद्धत्वाद्धेर्लुगभावः ॥ वधिःप्रकृत्यंतरमस्तीतिकेवलोप्यस्तिवधशब्दःशिष्टप्रयोगतः ॥ ७६ ॥ सुमेधाऋषिःसुरथंप्रतिवाक्य मूचिवान् ॥ हेमधुकैटभौयद्यथायुवाभ्यामगादितत्तथानततोन्यथाइत्युक्त्वाशंखचक्रगदाभृताभगवताविष्णुनास्वकीयेजघनेउपस्थादूर्ध्वप्रदेशेतयोरसुरयोःशिरसिकृत्वानिधाया

प्रीतौस्वस्तवयुद्धेनश्लाघ्यस्त्वंमृत्युरावयोः ॥ आवांजहिनयत्रोर्वीसलिलेनपरिप्लुता ॥७६॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ तथेत्युक्त्वाभगवताशंखचक्रगदा भृता ॥ कृत्वाचक्रेणवैच्छिन्नेजघनेशिरसीतयोः ॥ ७७ ॥ एवमेषासमुत्पन्नाब्रह्मणासंस्तुतास्वयम् ॥ प्रभावमस्यादेव्यास्तुभूयःशृणुवदामिते ॥ ॥ ७८ ॥ इति श्रीमा०सावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्येमधुकैटभवधोनामाष्टसप्ततितमोध्यायः ॥ ७८ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ देवासुरमभूद्युद्धंपू र्णमब्दशतंपुरा ॥ महिषेऽसुराणामधिपेदेवानांचपुरंदरे ॥ १ ॥

वस्थाप्यवैप्रसिद्धेनचक्रेणछिन्नेकृतेअच्छेदिषातामित्यन्वयः ॥ प्रलयकालजलपूरोभगवतोजघनादधोनाभूदितिभगवतोजघनंजलप्लुतंचन ॥उर्वीचभवतिपृथिव्यारब्धत्वात् ॥ इत्थंविष्णुचक्रोच्छिन्नशिरस्कत्वात्तयोरसुरयोःश्लाघ्यमृत्युताच ॥ शंखश्चचक्रंचशंखचक्रेतेनसहितागदाशंखचक्रगदातांबिभर्तिइतिशंखचक्रगदाभृत् तेन। यद्वा । स्त्रीकट्याः पुरोभागोहन्यतेजघनमित्युपलक्षणम् ॥ ७७ ॥ एवंप्रकारेणब्रह्मणाआत्मभुवास्वयमात्मनासंस्तुताएषादेवीसमुत्पन्नादेवकार्यार्थंप्रादुरभूत् ॥ हेराजन्सुरथत्वंभूयःपुनःभूयिष्ठं यथाभवतितथाचअस्याःदेव्याःप्रभावंप्रादुर्भावंसामर्थ्यंचशृणुआकर्णय । भूयस्तेवदाम्यहम् ॥ सुमेधानामर्षिः ॥ ७८ ॥ इतिश्रीमद्राजाधिराजश्रीमत्तोमरान्वयश्रीमदुद्ध रणात्मजश्रीशंतनुचक्रवर्तिविरचितायांशांतनव्यांमार्कण्डेयेचंडिकामाहात्म्यटीकायांमधुकैटभवधविध्युपलक्षितोष्टसप्ततितमोध्यायः ॥ ७८ ॥ छ ॥ सावर्णिमनुंकायति सावर्णिकंसावर्णिःप्रयोजनमस्येतिसावर्णिकम् ॥ ॥ पुराकल्पेमहिषासुरेअसुराणामधिपेसति देवानांचपुरंदरेइन्द्रेअधिपेसतिदेवासुरंयुद्धंपूर्णमन्यूनमब्दशतंवर्षशतमभूदित्य

देवाश्चासुराश्चदेवासुरंयेषांचविरोधःशाश्वतिकइतिएकव न्वयः ॥ असुराणांविजिगीषूणामिदमासुरंदेवानामासुरंदेवासुरम् ॥ अथवा ॥ देवैःसहआसुरंदेवासुरंयुद्धं ॥यद्वा ॥ अन्यथादैवासुरमेवस्यात् ॥ द्भावः ॥ तदस्मिन्नस्तितद्देवासुरंयुद्धम् ॥ अर्शआदित्वादच् ॥ यद्वा ॥ देवासुरस्येदंदेवासुरंयुद्धंसंज्ञापूर्वकोविधिरनित्यइतिह्यादिवृद्ध्यभावः ॥ तत्रयुद्धेमहावीर्यैरसुरैर्देवसै पुराण्यरीणांदारयतिपुरंदरः । वाचंयमपुरंदरौचेतिखश् ॥ महिषेसुराणामधिपेइतिनिचृच्छंदोमधुकैटभौदुरात्मानावितिवत् ॥ १ ॥ सिनोति न्यंपराजितमभिभूतमभ्यभावि ॥ ततश्चमहिषासुरःसकलान्देवान्जित्वाअभिभूयइंद्रोभूदित्यन्वयः ॥ वीर्यंबलंप्रभावश्चवीरकर्मचकीर्तितम् ॥ ततोमहिषासुरात्पराजिताःप्राप्तपराभवाःदेवाःपद्मयोनिंपद्मजंप्रजापतिंब्रह्माणं बध्नाति सहइनेनस्वामिनावर्ततेवासेनासेनैवसैन्यंचातुर्वर्ण्यादित्वात्स्वार्थेष्यञ् ॥ २ ॥ योनिःस्यात्कारणेभगे ॥ पुरोव्ययंगत्याख्यं ॥ पराजेरसोढइत्यपादानाख्या ॥ पुरस्कृत्यपुरोधायतत्रगताः । क्व । यत्रेशःशर्वःयत्रचगरुडध्वजोविष्णुरास्तेइत्यन्वयः ॥ यथायेनप्रकारेणवृत्तंनिष्पन्नंमहिषासुरचेष्टितमौद्धत्यंतद्वत्तथैवप्रकारेणवृत्तं देवाभिभवविस्तरंशब्दप्रपंचनंकथयामासुः ॥ ॥ ३ ॥ त्रिदशादेवाःतयोरीशकेशवयोःअग्रे

तत्रासुरैर्महावीर्यैर्देवसैन्यंपराजितम् ॥ जित्वाचसकलान्देवानिंद्रोभून्महिषासुरः ॥ २ ॥ ततःपराजितादेवाःपद्मयोनिंप्रजापतिम् ॥ पुरस्कृत्यग तास्तत्रयत्रेशगरुडध्वजौ ॥ ३ ॥ यथावृत्तंतयोस्तद्वन्महिषासुरचेष्टितम् ॥ त्रिदशाःकथयामासुर्देवाभिभवविस्तरम् ॥ ४ ॥ सूर्येंद्राग्न्यनिलेंदूनां यमस्यवरुणस्यच ॥ अन्येषांचाधिकारान्सस्वयमेवाधितिष्ठति ॥ ५ ॥ स्वर्गान्निराकृताःसर्वेतेनदेवगणाभुवि ॥ विचरंतियथामर्त्यामहिषेण दुरात्मना ॥ ६ ॥ एतद्वःकथितंसर्वममरारिविचेष्टितम् ॥ शरणंवःप्रपन्नाःस्मोवधस्तस्यविचिंत्यताम् ॥ ७ ॥

अथवात्रिदशाःतयोरीशकेशवयोरग्रेयथावृत्तंवृत्तंचरित्रमनतिक्रम्यमहिषासुरचेष्टितंकथयामासुः ॥ तद्वन्महिषासुरचेष्टितवत् ॥ यथावृत्तंवृत्तमनतिक्रम्यदेवाभिभवविस्तरं देवानामभिभवोयस्मिन्सःविस्तरोयस्मिन्कर्मणितद्यथाभवतितथाकथयामासुःमहिषासुरचेष्टितं देवाभिभवंचविस्तरसहितंकथयामासुरितिभावः ॥ ४ ॥ चकारेणानुक्त दिक्पत्यनुक्तग्रहाःगृह्यंते ॥ ततोन्येषांब्रह्मर्षीणांचअमीषांसूर्यादीनामधिकारान्समहिषासुरःस्वयमेवाधितिष्ठति सूर्यस्येंद्राग्न्योरनिलस्येंदोर्यमस्यवरुणस्यततोन्येषांचदे वानामृषीणांचअधिकारेषुस्वयमेवमहिषासुरस्तिष्ठति ॥ अधिशीङ्स्थासांकर्मेतिअधिकरणंकर्माख्यमुपपदविभक्तेःकारकविभक्तिर्बलीयसीअन्यथाभिधाने ॥ ॥ ५ ॥ दुरात्मनातेनमहिषेणासुरेण सर्वेदेवगणाः स्वर्गान्निराकृताःसंतःभुविविचरंतिमर्त्यायथामरणधर्माणोमनुष्याइवप्रत्याख्याताःनिरस्ताःनिराकृताः ॥ ६ ॥ अत्रवद्व तित्रह्मविष्णुमहेश्वरापेक्षंवहुवचनम् ॥ अस्माभिर्देवैरिंद्रादिभिःएतदमरारिविचेष्टितं देवारिपोर्महिषासुरस्यचेष्टितमौद्धत्यं देवाभिभवंचसर्वंनिरवशेषंचयुष्माकमग्रेकथितं

वयमिंद्रादयःसर्वेवोयुष्मान्शरणंरक्षितॄन्दुःखेभ्यःपालयितॄन्प्रपन्नाःप्राप्ताःस्मः ॥ तस्यमहिषासुरस्यवधोहननंविचिंत्यतां येनसहन्येतसउपायोयुष्माभिश्चिंतनीयः ॥ वधहिंसायांवधनंवधः ॥ वेदाःप्रमाणमितिवच्छरणमिहैकवचनांतंविवक्षितम् अस्तेर्लङुत्तमपुरुषबहुवचनांतंस्मइति ॥ शृहिंसायांशृणातिशत्रून् शरणंगृहरक्षित्रोः ॥ अतएवचवधितुमर्हौ वध्यौऋहलोर्ण्यत् इतिवृद्ध्यभावः ॥ तथाचममवध्यावुभावपिइतिप्राक्तनेप्रयोगेइदंचसाधनमवगंतव्यम् ॥ भावेघञ् जनिवध्योश्चेति वृद्ध्यभावः ॥ इत्थं देवानांवचांसिनि शम्यआकर्ण्यमधुसूदनः कैटभजित्विष्णुश्चशंभुश्चमृत्युंजयःकोपंचकार ॥ तौकीदृशाकृती ॥ भ्रुकुटीकुटिलाननौभृकुटीकुटिलाननौभ्रकुटीकुटिलाननौइतिपाठत्रयम् ॥ इनोवावधचेतितुअदंतत्वंतत्रदर्शितं ॥ ममेतितत्रकृत्यानांकर्त्तरिचेतिषष्ठी ॥ यद्वा ॥ तत्रवधमर्हतौवध्यौ ॥ दंडादिभ्योयदितियत् ॥ ७ ॥ इत्थं देवानांवचांसिनि शम्यआकर्ण्यमधुसूदनः कैटभजित्विष्णुश्चशंभुश्चमृत्युंजयःकोपंचकार ॥ तौकीदृशाकृती ॥ इकोह्रस्वोङ्यो गालवस्यौत्तरपदिकंह्रस्वत्वम् ॥ भ्रुकुटीभृकुटी भ्रकुटीस्त्रियः ॥ कुटकौटिल्ये ॥ इकृष्यादिभ्यः ॥ यद्वा ॥ सर्वधातुभ्यइन् ॥ कुटादित्वात्ङित्त्वाद्गुणाभावः॥ कृदिकारादक्तिनोवाङीप् ॥ अकारोवाभ्रुकुंसादीनामितिपक्षेअत्वमौत्तरपदिकम् ॥ ततश्चभ्रुवौक्रोधात्भुग्नेकुटीइवभृकुट्यौताभ्यांभ्रुकुटीभ्यांकुटिलेभुग्नेआननेययोःतौ

॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ इत्थंनिशम्यदेवानांवचांसिमधुसूदनः ॥ चकारकोपंशंभुश्चभ्रुकुटीकुटिलाननौ ॥ ८ ॥ ततोतिकोपपूर्णस्यचक्रिणोवदना
त्ततः ॥ निश्चक्राममहत्तेजोब्रह्मणःशंकरस्यच ॥ ९ ॥ अन्येषांचैवदेवानांशक्रादीनांशरीरतः ॥ निर्गतंसुमहत्तेजस्तच्चैक्यंसमगच्छत ॥ १० ॥
अतीवतेजसःकूटंज्वलंतमिवपर्वतम् ॥ ददृशुस्तेसुरास्तत्रज्वालाव्याप्तदिगंतरम् ॥ ११ ॥

भृकुटीकुटिलाननौहारिहरौनिशम्येतिशमेर्णौअतउपधायाइतिवृद्धौशमोदर्शनगतिसूत्रेणचक्षुःसाधनज्ञानादन्यत्रश्रवणेमित्त्वान्मितांह्रस्वः चक्षुःसाधनज्ञानेतु निशामय पश्यत्यर्थे ह्रस्वाभावः ॥ चकारात्ब्रह्माचभ्रुकुटीकुटिलाननःकोपंचकारेत्यनुसंधेयम् ॥ ८ ॥ ततोनंतरमतिकोपपूर्णस्यचक्रिणोविष्णोर्ब्रह्मणःशंकरस्यततोविस्तृतात्तस्मा च्चवदनात्सकाशान्महत्तेजोनिश्चक्रामनिरगात् ॥ तेजःप्रभावेदीप्तौचबलेशुक्रेपिकीर्त्तितम् ॥ ९ ॥ तेभ्यस्त्रिभ्योऽन्येषांशक्रादीनांचदेवानांसुमहत्तेजःकर्तृशरीरतएवनि र्गतंनिरगमत् ॥ तत्तेजःकर्तृ ऐक्यम् एकमपृथक्समगच्छतसमपद्यतएकमभवत् ॥ ऐक्यमितिचातुर्वर्ण्यादित्वात्स्वार्थेष्यञ् ॥ अकर्मकाच्चेत्यनुवृत्तौसमोगम्यृच्छीत्या दिसूत्रेणगमेरात्मनेपदंतङ् ॥ तच्चैक्यंसमपद्यतेत्यपिक्वचित्पाठः ॥ सकर्मत्वेपरस्मैपदम् ॥ तच्चैकतांसमगच्छत् ॥ १० ॥ तेइंद्रादायःसुराःतत्रदेवसदसि ॥ यद्वा ॥ तत्रदैवेतेजसिदेदीप्यमानेजृंभमाणेजयति ॥ अतीवअत्यर्थंसुतरांसुष्ठुज्वालाव्याप्तदिगंतरं ॥ ज्वालाभिरर्चिभिर्व्याप्तंविद्योतितंदिशांदशानामंतरंमध्यमंतरालंयेनतथोक्तंज्वलं

पु० ॥

तेदीप्यमानंपर्वतमिवहेमाद्रिमिवतेजसः कूटंपुंजंददृशुर्द्दृष्टवंतः ॥ मायानिश्चलयंत्रेषुकैतवानृतराशिषु ॥ अयोघनेशैलशृंगेसीरांगेकूटमस्त्रियाम् ॥ बलवत्सुष्ठुकिमुतस्वत्यती
वचनिर्भरे ॥ ११ ॥ तत्रदेवसदसितत्प्रागुत्पन्नंब्रह्मविष्णुरुद्रमुखजं तेजस्ततपश्चात् उत्पन्नमिंद्रादिसर्वदेवशरीरजं च तेजःउभयत्विषाअतुलमनुपमंत्विषादीप्त्याव्याप्तलो
कत्रयम्एकस्थमेकस्मिन्नेवसमवायिनितिष्ठत् एकत्वेनापृथग्भावेनतिष्ठत्वर्त्तमानंसन्नारीअभूत् ॥ तत्तेजःस्त्रीरूपमभूदितिभावः नृनरयोर्वृद्धिश्चेतिशार्ङ्गरवादिपाठात् नृत्वज
तिविवक्षायांङीषिवृद्धिः ॥ १२ ॥ यच्छंभोरिदंशांभवं तेजःतेनास्याःमुखमजायतसमजनिष्ट ॥ याम्येनयमदेवताकेनतेजसातस्याः नार्याःकेशाअभवन् विष्णुतेजसातस्या
नार्याः बाहवश्चाभवन् ॥ दित्यदित्यादित्यपत्युत्तरपदाण्ण्यइत्यत्रयमाचेतिवक्तव्यमित्याहुः ॥ १३ ॥ सौम्येनसोमदेवताकेनतेजसातस्याःनार्याःस्तनयोर्युग्ममभवत् ऐंद्रेणते
जसामध्यमभवत् ॥ वरुणसंबंधिनावारुणेनतेजसाजंघोरूजंघाभ्यांसहितौऊरूजंघोरूअभवताम् ॥ जंघेचऊरूचवारुणेनतेजसाप्रत्येकमभूतामित्यर्थः॥ अन्यथाजानुबाहुवत्प्रा

अतुलंतत्रतत्तेजःसर्वदेवशरीरजम् ॥ एकस्थंतदभून्नारीव्याप्तलोकत्रयंत्विषा ॥१२॥ यदभूच्छांभवंतेजस्तेनाजायततन्मुखम् ॥ याम्येनचाभवन्के
शाबाहवोविष्णुतेजसा ॥१३॥ सौम्येनस्तनयोर्युग्मंमध्यमैंद्रेणचाभवत् ॥ वारुणेनचजंघोरूनितंबस्तेजसाभुवः ॥ १४ ॥ ब्रह्मणस्तेजसापादौत
दंगुल्योर्कतेजसा ॥ वसूनांचकरांगुल्यःकौबेरेणचनासिका ॥ १५ ॥ तस्यास्तुदंताःसंभूताःप्राजापत्येनतेजसा ॥ नयनत्रितयंजज्ञेतथापावक
तेजसा ॥ १६ ॥ भ्रुवौचसंध्ययोस्तेजःश्रवणावनिलस्यच ॥ अन्येषांचैवदेवानांसंभवस्तेजसांशिवा ॥ १७ ॥

ण्यंगत्वादेकवद्भावान्नपुंसकत्वात्ह्रस्वत्वंस्यात्॥ जंघोरूइतिनदधिपयआदित्वान्नैकवत्त्वमितिपक्षेजंघाचऊरुश्चेतिजात्येकवचनंविग्रहे ॥ भुवःतेजसानितंबःकटिदेशःअभवत् ॥
॥१४॥ ब्रह्मणस्तेजसातस्याःनार्याःपादावभवतां तदंगुल्यःपादयोरंगुल्यःअर्कतेजसाअभवन् अष्टानांवसूनांचतेजसाकरांगुल्योऽभवन् ॥१५॥ कौबेरेणकुबेरसंबंधिनातेजसा
नासिकाअभवत् ॥ १५ ॥ तस्याःनार्याःदंतास्तुप्राजापत्येनप्रजापतिसंबंधिनातेजसासंभूताः समभवन् ॥ प्राग्दीव्यतीयेष्वर्थेषुदित्यदित्यादित्यपत्युत्तरपदाण्ण्यः ॥ तथान
यनत्रितयंनेत्रत्रयंपावकतेजसावह्नितेजसाजज्ञेअजनिष्ट॥जनेः कर्त्तरिपरोक्षेलिट्यात्मनेपदम् ॥ १६ ॥ तस्याःनार्याःयेभ्रुवौतत्संध्ययोस्तेजःयद्वायत्संध्ययोस्तेजःतत्तस्याःना
र्याभ्रुवावितिह्युभयथायोज्यम्॥तथाअनिलस्यवायोर्यत्तेजःतौतस्यानार्याःश्रवणौशब्दग्रहणौ ॥ यद्वा ॥ यौतस्याःनार्याःश्रवणौशब्दग्रहणौतदनिलस्यवायोस्तेजःइत्युभयथापि
योज्यम् ॥ तदित्थम्उक्तानांचततोन्येषांचदेवानांसंबंधिनांतेजसांसंभवःसाशिवासासर्वमंगलादेवी॥यद्वा॥याशिवासदेवानांतेजसांसंभवःइत्युभयथापियोज्यम् ॥ निर्दिश्यमान

प्रतिनिर्दिश्यमानयोरेकत्वमापादयंति सर्वनामानिपर्यायेणतल्लिंगसंख्याभांजिभवंति ॥ श्रूयतेशब्दआभ्यामितिकरणेल्युटि श्रवणौशब्दग्रहौइतिपुँल्लिंगता ॥ कर्णशब्दग्रहौ श्रोत्रंश्रुतिःस्त्रीश्रवणंश्रवःइत्यभिधानतस्तुनपुंसकत्वे श्रवणेअनिलस्ययेतिपाठोपिसभ्यः ॥१७॥ ततःशिवायाःदेव्याआविर्भावानंतरंसमस्तदेवानांतेजोराशिसमुद्भवांतेजःपुंजात्समुद्भवंतींतांसर्वमंगलांदेवींविलोक्यअमराःप्राक्महिषार्दिताअपिमहिषासुरेणाहिंसिताअपिप्रीतिंप्रापुःप्राप्तवंतः ॥ अर्दहिंसायांचुरादिःक्तःकर्मणि ॥ १८ ॥ ततोदेवीदर्शनतःप्रमोदावाप्त्यनंतरंतेदेवाःजयैषिणःसंतस्तांदेवींजयंतींजयजयेत्युच्चैरूचुः॥अथतेदेवाः सर्वेपितस्यैदेव्यैस्वानिस्वान्यायुधानिचददुः॥१९॥ देवायुधानिमंत्रध्यानवशंवददेवताकृतीन्यत्यद्भुतशक्तीनिइतिशूलाधिदैवताद्विनिकृष्यपिनाकभृत्पिनाकीशिवःतस्यैदेव्यैशूलमायुधंस्वसदृशमायुधंददौदत्तवान् ॥ आयुधादिदेवतासामर्थ्यादायुधंस्वसदृशमायुधंसूतेयत्नस्यैदत्तवानितिभावः॥अस्त्रीशूलंरुगायुधं॥कृष्णश्वविष्णुश्वस्वचक्रतःसुदर्शनाचक्रतःसमुत्पाट्यआकृष्यतस्यैदेव्यैदत्तवान् ॥ यथादेवतेजोमयीदेवीसमभवत्तथातदायुधान्य

ततःसमस्तदेवानांतेजोराशिसमुद्भवाम् ॥ तांविलोक्यमुदंप्रापुरमरामहिषार्दिताः ॥ १८ ॥ ततोदेवाददुस्तस्यैस्वानिस्वान्यायुधानिच ॥
ऊचुर्जयजयेत्युच्चैर्जयंतींतेजयैषिणः ॥ १९ ॥ शूलंशूलाद्विनिष्कृष्यददौतस्यैपिनाकभृत् ॥ चक्रंचदत्तवान्कृष्णःसमुत्पाद्यस्वचक्रतः ॥ २० ॥
शंखंचवरुणःशक्तिंददौतस्यैहुताशनः ॥ मारुतोदत्तवांश्चापंबाणपूर्णेतथेषुधी ॥ २१ ॥ वज्रमिन्द्रःसमुत्पाद्यकुलिशादमराधिपः ॥ ददौतस्यैसहस्राक्षोघंटामैरावताद्गजात् ॥ २२ ॥

पिदेवायुधसमुद्भवान्येवदैवतेच्छयेतिनात्राश्चर्यमितिभावः ॥२०॥ वरुणश्चशंखंतस्यैदेव्यैददौ॥ हुताशनश्चाग्निस्तस्यैदेव्यैददौशक्तिमायुधविशेषम् ॥ अत्रापिशंखतःशक्तितश्चशंखंशक्तिंचाकृष्यदत्तवंतौताविितिभावः॥ मरुदेवमारुतःवायुःतस्यैदेव्यैचापंदत्तवान्॥तथामारुतएवबाणपूर्णेशरसंभृतेइषुधीदत्तवान्तस्यैदेव्यै ॥ अक्षयबाणपूर्णतूण्यौदत्तवान् ॥ तूणोपासंगतूणीरनिषंगाइषुधिर्द्वयोः।इषवोधीयंतेऽत्रइषुधिःइषुधीइतिद्विवचनंसव्यापसव्याभ्यांचापाकर्षणसूचनार्थम् ॥ २१ ॥ अमराधिपःसहस्राक्षःइंद्रःशचीपतिःकुलिशाद्वज्रात्सकाशाद्वज्रंपविंसमुत्पाट्याकृष्यतस्यैददौ ॥ किंचसएवेंद्रःशचीपतिःऐरावतात्स्वर्गजात्सकाशात्घंटांचमहतीमाकृष्यतस्यैदेव्यैददौ ॥ वज्रोस्त्रीहीरकेपवौ ॥संभवेव्यभिचारेचस्याद्विशेषणमर्थवत् इदिपरमैश्वर्ये इंदतिइन्द्रः सोन्योपिस्यात्अतःउक्तममराधिपइतिसोन्योपिदेवःस्यात् अतउक्तंसहस्राक्षइति ॥सहस्रमक्षीणियस्यसःसहस्राक्षःसोऽहिःशेषोपिसहस्राननत्वात् सहस्रमेवअक्षीणियस्येत्येवंधृतविग्रहत्वस्यविविक्षितत्वादशे (दो) षः । सुरूढिर्योगमपहरतीतितुन्यायोत्रनाश्रितः ॥ तत्रत्याश्रितेऽव्या

वृत्त्याकीर्त्तनेनश्ले (शे) षोनास्तीति ॥ यद्यपिस्यात्तथापितदा (दना) श्रयणजनितःपौनरुक्त्यदोषःप्रसज्येतेत्यलंविस्तरेण ॥ बहुव्रीहौसक्थ्यक्ष्णोःस्वांगात्षच्समासांतः ॥ २२ ॥ यमोअंतकःकालदंडादाकृष्यदंडंकालदंडमायुधंतस्यैदेव्यैददौ ॥ अंबुपतिश्चवरुणःपाशादाकृष्यपाशंददौ ॥ तस्यैदेव्यैपाशाख्यमस्त्रंददौ। आश्वाख्याशालिशीघ्रार्थौपाशोबंधनशस्त्रयोः ॥ प्रजापतिर्ब्रह्मातस्यैदेव्यैअक्षमालांजपमालांकमंडलुंचददौ ॥ अस्त्रीकमंडलुःकुंडी ॥ ब्रह्माविप्रोपिकाश्चित्स्यात् ॥ अतउक्तंप्रजापतिरिति ॥ समनुरपिस्यात् ॥ अतउक्तंब्रह्मेत्यपि ॥ वेदस्तत्त्वंतपोब्रह्मब्रह्माविप्रःप्रजापतिः ॥ २३ ॥ रविःनिजानात्मीयान्रश्मीन्किरणांस्तस्यादेव्याःसमस्तेषुरोम्णांकूपेषुददौनिक्षिप्तवान् ॥ किरणप्रग्रहौरश्मी ॥ स्वकेनित्येनिजंत्रिषु ॥ कालोयमःतस्यैदेव्यैनिर्मलंखड्गंनिर्मलंस्वच्छंचर्मंदत्तवान् ॥ अंगत्राणसाधनंफलकंचर्मंदत्तवान् ॥ फलकोस्त्रीफलंचर्म ॥ कालोमृत्यौमहाकालेयमेऽनेहसिचस्मृतः ॥ २४ ॥ क्षीराण्युदकानियस्ययस्मिन्वासक्षीरोदश्च ॥ उदकस्योदःसंज्ञायां ॥ क्षीराब्ध्यधिदैवतःअमलंहारंमुक्ताफलहारंददौदत्तवान् ॥ तथासएवक्षीरोदःतस्यैदेव्यैअजरेचनूतनेजरारहितेअंबरेवाससीदत्तवान् ॥ अंबरंव्योम्निवाससि ॥ २५ ॥ चूडामणिमित्यारभ्यश्लोकत्रयमेककर्तृकैकक्रिय

कालदंडाद्यमोदंडंपाशंचांबुपतिर्ददौ ॥ प्रजापतिश्चाक्षमालांददौब्रह्माकमंडलुम् ॥ २३ ॥ समस्तरोमकूपेषुनिजरश्मीन्दिवाकरः ॥ कालश्चदत्तवान्खड्गंतस्यैचर्मचनिर्मलम् ॥ २४ ॥ क्षीरोदश्चामलंहारमजरेचतथांबरे ॥ चूडामणिंतथादिव्यंकुंडलेकटकानिच ॥ २५॥ अर्द्धचंद्रंतथाशुभ्रंकेयूरान्सर्वबाहुषु ॥ नूपुरौविमलौतद्वद्ग्रैवेयकमनुत्तमम् ॥ अंगुलीयकरत्नानिसमस्तास्वंगुलीषुच ॥ २६ ॥

कंद्रष्टव्यम् ॥ तथाहिविश्वकर्मादेवशिल्पी सूर्योपि ॥ यदभ्यधुः ॥विश्वकर्मार्कसुरशिल्पिनोरिति ॥ विश्वस्यकर्मास्मादर्कात् ॥ विश्वंकर्मास्यसुरशिल्पिनइतिविश्वकर्मा ॥ सदेवशिल्पीतस्यैदेव्यैयथाचातुर्येणरचितंदिव्यंदिविभवं युप्रागपागुदक्प्रतीचोयत् ॥ चूडामणिंशिरोरत्नंददौ ॥ तथाकुंडलेकर्णवेष्टनेसुवर्तुलेतस्यैसएवविश्वकर्माददौ ॥ कटकोर्द्धर्चादित्वादस्त्रियाम् ॥ तथासएवतस्यैदेव्यैशुभ्रमर्द्धचंद्रस्यसमप्रविभागःअर्द्धचंद्रःतंददौ ॥ अर्द्धंनपुंसकमितिसमासः ॥ परवल्लिंगंद्वंद्वतत्पुरुषयोः ॥ तथासएवविश्वकर्मातस्यैदेव्यैसर्वबाहुषुकेयूरान्केयूराणिअंगदानिददौ ॥ केयूरोर्द्धर्चादित्वादस्त्रियां ॥ तद्वत्पूर्ववत्सएवविश्वकर्मातस्यैदेव्यैतस्याःदेव्याःपादयोर्नूपुरौमंजीरौविमलौनिर्मलौमंजीरौददौ ॥पादांगुलंतुलाकोटिर्मंजीरोनुपुरोस्त्रियाम्॥हंसकःपादकटकंतद्वत्पूर्ववच्चातुर्येणरचितम्॥ अनुत्तमंनास्त्यततोन्यदुत्तमंयस्मात्तदनुत्तमंवरेण्यं ग्रैवेयकंग्रीवालंकारंकंठभूषणंतस्यैदेव्यैददौविश्वकर्मा कुलकाक्षिग्रीवाभ्यःश्वास्यलंकारेष्वितिढकञ्॥नास्त्रसत्कारिणांग्रैवमित्यत्रत्वनलंकारत्वादणेव॥तथासएवविश्वकर्मादेवशिल्पीतस्याःदेव्याःसमस्ता

सुसकलासुअंगुलीषुयोग्यानि अंगुलीयकरत्नानितस्यैदेव्यैददौ ॥ जिह्वामूलांगुलेश्छः ॥ स्वार्थेकन् ॥ अंगुलीषुभवानिअंगुलीयकानांरत्नानिअंगुलीयकान्येववारत्नानि ॥ रत्नंस्वजातिश्रेष्ठेपीत्यभिधानतःगुणतःश्रेष्ठानिमनोज्ञानिअंगुलीयकरत्नानिरमंतेस्मिन्नत्नं॥जातौजातौयदुत्कृष्टंतद्रत्नमभिधीयते ॥ अंगुलीयकानिरत्नानिचेतिद्वन्द्वः॥तथासएव विश्वकर्माऽभेद्यंदंशनंचदिव्यंकवचंतस्यैदेव्यैददौ॥दश्यंतेवध्यंतेदंशनं॥तनुत्रंवर्मदंशनम् उरच्छदःकंकटकोजगरःकवचोस्त्रियाम्॥ २६ ॥ २७॥ जलधिःसमुद्रःतस्यैदेव्यैशिरसिउ रसिचअपराम्म्लानपंकजांमालांस्रजमददात् ॥ डुदाञ्दाने ॥ भूतानद्यतनेलङ्परस्मैपदम् ॥ अददादितिपाठेतुददानेचक्षिङोङित्करणलिंगादनुदात्तेत्त्वनिबंधनमात्मनेपदमनि त्यमित्यात्मनेपदाभावः ॥ किंचसएवजलधिःतस्यैदेव्यैअतिशोभनमत्यर्थंमनोहरंपंकजंलीलारविंदमददात्अददद्वापाठः॥अम्लानानिअशुष्काणिसदैवार्द्रीभूतानियस्यांसातथो क्ताताम् ॥ यद्वा ॥ नास्तिम्लानंम्लानिःसर्वदैवयेषांतानिअम्लानानिपंकजानियस्याःसातां माल्यतेधार्यतेमालास्रक्ताम् ॥आसमंतादाता आह्यपेक्षयाआशब्दस्योपसर्गत्वं आपांभांसियैःयानिवातानिआपानिपंकजानितानिरातिगृह्णातीतिआपराताम् ॥ ऋक्पूरब्धूःपथामानक्षेइतिअःसमासांतःद्व्यंतरुपसर्गेभ्योपईत्तुनईत्वमनवर्णातादितिवक्तव्य

विश्वकर्माददौतस्यैपरशुंचातिनिर्मलम् ॥ अस्त्राण्यनेकरूपाणितथाभेद्यंचदंशनम् ॥ २७ ॥ अम्लानपंकजांमालांशिरस्युरसिचापराम् ॥ अददा ज्जलधिस्तस्यैपंकजंचातिशोभनम् ॥ २८ ॥ हिमवान्वाहनंसिंहंरत्नानिविविधानिच ॥ ददावशून्यंसुरयापानपात्रंधनाधिपः ॥ २९ ॥ शेषश्चस र्वनागेशोमहामणिविभूषितम् ॥ नागहारंददौतस्यैधत्तेयःपृथिवीमिमाम् ॥ ३० ॥

मितिस्मरणादित्थंचआपरांइतिच्छेदः ॥ यद्वा ॥ नास्तिपरंश्रेष्ठंयतःसाअपराअनुत्तमाताम् ॥ यद्वा ॥ नविद्यंतेपराःशत्रवोयत्रधार्यमाणायांसाताम्॥ यद्वा ॥ ततोदेवीतःअप रानपराअपराअभिन्नाअपृथग्भूतासदैवसंलग्नाताम् ॥ यद्वा ॥ शिरसिउरसिचअपरांपृथग्भूताम् ॥ शिरसिमालांमाल्यरूपांस्रजंमाल्यंमालास्रजौमूर्ध्निइत्यभिधानात् ॥ उर सितुकंठात्प्रालंबरूपांमालां प्रालंबमृजुलंबिस्यात्कंठादित्यभिधानात् ॥ कंठाद्वक्षस्यवलंबमानंमाल्यंमालाख्यंप्रालंबमुच्यतइतिअपरत्वंपृथक्त्वंमालायाः ॥ २८ ॥ हिमवान्अद्रिराजः तस्यैदेव्यैसिंहंनामवाहनंददौ ॥ वाहयतिप्रापयतिवाहनम् ॥ यद्वा ॥ वहतिवाहनम्॥ वाहनमाहितादितिप्रयोगादन्येषामपिदृश्यते इतिदीर्घः ॥ यद्वा ॥ उह्यतेप्राप्यतेनेनेतिवाहनम् ॥ वाहनमाहितादितिनिपातनादुपधादीर्घत्वम्॥हिनस्तिसिंहःपंचास्यःकंठीरवः॥किंच सएवहिमवान् तस्यैदेव्यै विविधानिनानाप्रकाराणिरत्नानि अददात् ॥ धनाधिपोधनदःसुरयाअशून्यंसर्वदापरिपूर्णंपानपात्रंददौ ॥ सूयतेपरिवास्यतेसुरा गंधोत्तमा ॥ २९ ॥ यइमांपृथिवींधत्तेधारयतिससर्वनागेशःसर्वनागाधिपःशेषः

अनंतश्चमहामणिविभूषितंनागहारंनागरूपंहारंतस्यैदेव्यैददौ ॥ नागाःसर्पेभ्योन्येदेवयोनयःइत्याहुः ॥ अनंतोनागराजःस्यात्सर्पराजस्तुवासुकिः ॥ नागाःकाद्रवेयाः ॥ काद्रवेयेगजेसीसेनागःस्यान्नागकेसरे ॥ ३० ॥ यैरायुधालंकारादिकंदेव्यैसमर्पितंदेवैस्ततोऽन्यैरपिसुरैःसर्वैर्भूषणैस्तथाआयुधैश्चसंमानितापूजितासतीदेवीसाट्टहासमत्यधिकहासगर्भंयथास्यात्तथाउच्चैःउदग्रंयथास्यादुदात्तंवायथास्यात्तथामुहुर्मुहुःवारंवारंननाद ॥ णदअव्यक्तेशब्दे ॥ मुखतोनादमानंदतः सिंहनादंचकार ॥ एतेनसंग्रामतःशत्रून्संहरिष्यामीतिवीररसाविर्भावःसूचितः सिंहनादेन ॥ क्ष्वेडा तु सिंहनादःस्यात् ॥ सिंहस्येवनादोनदनंवीराणांयोद्धकामानांखलुभवति ॥ अट्टअतिक्रमहिंसनयोः भावेघञ् ॥ अट्टनमट्टःअट्टेनजातोहासोऽट्टहासः अट्टहासेनसहितंसाट्टहासं क्रियाविशेषणमेतत् ॥ ३१ ॥ तस्यादेव्याःघोरेणभयंकरेणनादेनसिंहनादेनकृत्स्नंनभःअंतरिक्षमापूरितमभिव्याप्तंकवलितम् ॥ अथचअमायता अमासमीपेआयताआगच्छताअतिमहताऽऽदीर्घेणवर्धमानेनतेनसिंहनादेनघोरेणजनितःप्रतिशब्दःप्रतिध्वनिः महानभूत् ॥ कश्चिन्माइणगतौ ॥ अङ्पूर्वः यद्वा अनुपसर्गः ॥ शतरिङ्णोयणादेशः । तृतीयांतं नादेनेत्यस्य विशेषणममायतेत्यदः ॥ समीपार्थेसहार्थेचस्यादमेत्येतदव्ययम् ॥

अन्यैरपिसुरैर्देवीभूषणैरायुधैस्तथा ॥ संमानितानना दोच्चैःसाट्टहासंमुहुर्मुहुः ॥३१ ॥ तस्यानादेनघोरेणकृत्स्नमापूरितंनभः ॥ अमायतातिमहता प्रतिशब्दोमहानभूत् ॥ ३२ ॥ चुक्षुभुःसकलालोकाःसमुद्राश्चचकंपिरे ॥ चचालवसुधाचेलुः सकलाश्चमहीधराः ॥ ३३ ॥ जयेतिदेवाश्चमुदाता मूचुःसिंहवाहिनीम् ॥ तुष्टुवुर्मुनयश्चैनांभक्तिनम्रात्ममूर्त्तयः ॥ ३४ ॥

ङ्मानेदैवादिकःआत्मनेपदानित्यत्वेनशत्रंतंमायतेत्येतदित्याख्यत । तन्न ङित्त्वनिमित्तात्मनेपदस्यनित्यत्वाभ्युपगमात् ॥ यद्वा ॥ माङ्मानेदिवादिः । भूतानद्यतने लङ् । तेननादेनकृत्स्नंनभः आपूरितंसत्अमायतपरिमितमजायत । अहोविभुनभःअनंतंमहत्परिमाणमपितेनासिंहनादेनआपूरितत्वादमायतपरिमितमजायतेत्याश्चर्योक्तिः । अन्यथाविभुस्तावन्नपरिमीयते ॥ परिमीयतेचेद्विभुत्वव्याहतिरिति ॥ ३२ ॥ तेनप्रतिशब्देननिमित्तेनसकलालोकाःचुक्षुभुःक्षोभमापुः ॥ क्षुभसंचलने ॥ लोकस्तुभुवनेजने ॥ तेनशब्देनसमुद्राश्चचकंपिरे सरित्पतयश्चकंपमापुः ॥ कपिचलने ॥ चचालवसुधा भूश्चलनमाप ॥ चलकंपने ॥ चेलुः सकलाश्चमहीधराः पर्वताःचेलुःचकंपिरेकंपमापुः ॥ चलकंपने ॥ सर्वत्रकर्तरिलिट् ॥ ३३ ॥ जयेतिचमुदादेवास्तामूचुःसिंहवाहनां सिंहोवाहनंयस्याःसासिंहवाहनातां सिंहवाहनां देवींजयलोकोत्कर्षेणवर्त्तस्व ॥ यद्वा ॥ जयशत्रूनभिभवेतिदेवाःमुदाहर्षेणऊचुःउक्तवन्तः ॥ सिंहवाहिनीमितिपाठे सिंहेन वाहयत्यात्मानंसिंहवाहिनी ॥ यद्वा ॥ सिंहंवाहयतियुद्धौचितींप्रापयतिसिंहवाहिनीतां

अथोएनां देवींभक्तिनम्रात्ममूर्तयोमुनयस्तुष्टुवुः चकारादानर्चुश्चभक्त्यानम्राआत्ममूर्तयोयेषां तेतथोक्ताः ॥ आत्ममूर्तयःस्वकायाः ॥ ३४॥ तदित्थं देव्याःसाट्टहाससिंहनादे नसमस्तं त्रैलोक्यंत्रिभुवनंसंक्षुब्धंदृष्ट्वाप्राप्तक्षोभंवीक्ष्यतेसर्वेअमरारयःमहिषासुरादयःदैत्याःसन्नद्धाखिलसैन्याःउदायुधाःसंतःसमुत्तस्थुःयोद्धुमुत्थिताअभूवन्इत्यन्वयः । सम्यक्क्षुब्धं यदाहुः—क्षुब्धस्वांतेतिनिपातनान्मन्थातिरिक्तविषयेक्षुभितमितिप्राप्नोति । तत्रपरिहारः ॥ क्षुब्धागिरिनदीत्याद्यमिति ॥ क्षुब्धागिरिनदीत्याद्यमुपमानाद्भविष्यतीति त्रयोलोकाःत्रैलोक्यं चातुर्वर्ण्यादित्वात्स्वार्थेष्यञ् ॥ अमराणामरयः अमरावाअरयोयेषांतेअमरारयः ॥ महिषासुरादयोदैत्याःसन्नद्धाःव्यूढकंकटाःअखिलाः सैन्याः सैनिकाःयेषां सेनाधीश्वराणां ते तथोक्ताः ॥ सन्नद्धोवर्मितःसज्जोदंशितोव्यूढकंकटः ॥ सेनायांसमवेतायेसैन्यास्तेसैन्यकाश्चते ॥ योद्धुमूर्द्ध्वीकृतानिआयुधानियैस्तेउदायुधाःसमुत्तस्थुः ॥ अनोरूर्ध्वंकर्मणिइत्युक्तेर्नात्रात्मनेपदम् ॥ ३५ ॥ आस्तुस्यात्कोपपीडयोः महिषासुरःआः एतत्किमितिक्रोधात् आभाष्यउक्त्वाअशेषैरसुरैर्वृतःपरिवेष्टितःसन्तंदेव्याःसिंहनादलक्षणंशब्दमभ्यधावतअभिययौ।धावुगतिशुद्ध्योः।स्वरितेत्त्वादात्मनेपदम् ॥ ३६ ॥श्लोकद्वयमेकान्वयेदृष्टव्यम्।ततःअभिधावनानंतरंसमहिषासुरः

दृष्ट्वासमस्तंसंक्षुब्धंत्रैलोक्यममरारयः ॥ सन्नद्धाखिलसैन्यास्तेसमुत्तस्थुरुदायुधाः ॥३५॥ आःकिमेतदितिक्रोधादाभाष्यमहिषासुरः ॥ अभ्यधावततंशब्दमशेषैरसुरैर्वृतः ॥ ३६ ॥ सददर्शततोदेवींव्याप्तलोकत्रयांत्विषा ॥ पादाक्रांत्यानतभुवंकिरीटोल्लिखितांबराम् ॥ ३७ ॥ क्षोभिताशेषपातालांधनुर्ज्यानिःस्वनेनताम् ॥ दिशोभुजसहस्रेणसमंताद्व्याप्यसंस्थिताम् ॥ ३८ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतयादेव्यासुरद्विषाम् ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैरादीपितदिगंतरम् ॥ ३९ ॥

तांदेवींददर्श । कीदृशीम् । त्विषादीप्त्यातेजसाव्याप्तलोकत्रयाम् ॥ पादाक्रांत्यानतभुवंनम्रवसुधां किरीटेनउल्लिखितांबरांस्पृष्टगगनाम्॥ धनुर्ज्यानिःस्वनेन क्षोभिताशेषपातालकंपितसकलरसातलाम् ॥ भुजसहस्रेणसमंतात्समंततःदिशःदशव्याप्यसंस्थितांसम्यगवस्थिताम् ॥ किरीटंपुंनपुंसकम्॥धनुर्ज्याधनुषिआरोपितामौर्वीसमंतात्समंततइत्यर्थेऽव्ययम् ॥ संस्थाधारेस्थितौमृतौ ॥३७॥३८॥ ततोदेवीदर्शनादनंतरंतयादेव्यासहसुरद्विषांमहिषासुरादीनांयुद्धंप्रववृते प्रकर्षेणअवर्तिष्ट ॥ कीदृग्युद्धम्॥बहुधामुक्तैरुज्झितैःप्रयुक्तैःप्रेरितैःशस्त्रास्त्रैःखङ्गबाणादिभिःआदीपितदिगंतरमासमंतात्दीपितमुद्द्योतितंदिशामंतरंमध्यमंतरालंयस्ययत्रवातत्तथोक्तम् ॥ क्रियाविशेषणंचैतत्स्यात् ॥ यद्यप्यायुधंतुप्रहरणंशस्त्रमस्त्रमित्यभिन्नार्थतयाभ्यधुस्तथापिशस्त्राणिखङ्गादीनिकरस्थानि अस्त्राणितुबाणादीनि मोक्तव्यानि इत्यस्यावांतरभेदः ॥ अथवा शस्त्रमायुधलोहयोरित्यभिधानात् शस्त्रेणलोहेनकालायसेननिर्मितान्यस्त्राणितैः ॥ अतश्चसेनांगत्वनिबंधनैकवद्भावशंकाप्यपास्ता ॥ शास्त्रैरितिपाठे शास्त्रैःआयुधशास्त्रेकथितान्यस्त्राणितैः ॥ शास्त्रे

स्तत्तद्देवताकैर्मंत्रैःशिक्षितान्यस्त्राणिवाशास्त्राणि ॥ यद्वा ॥ शस्त्रस्यलोहस्येमानीत्यणिशास्त्राणिलोहमयानितैः ॥ ३९॥ सेनांनयमानःसेनानीर्महिषासुरस्यसेनानीःसेनाधिपः
चिक्षुराख्यःचिक्षुरसंज्ञःसमहासुरःयुयुधे । युधसंप्रहारे॥आत्मनेपदी॥संप्रहारोहननम्॥अथच॥अतोन्यःचामरःचामराख्यः महासुरश्चचतुरंगबलान्वितःसन्युयुधे संप्रजहार॥
हस्त्यश्वरथपादातंसेनांगंस्याच्चतुष्टयम् ॥ चत्वारिअंगानियत्रबलेतेनअन्वितः ॥ ४० ॥ रथानांषड्भिरयुतैः अन्वितःरथानांषष्ट्यासहस्रैर्युक्तः उदग्राख्योमहासुरःयुयुधे॥
एकाद्याःसंख्याअष्टादशपर्यंताः संख्येयेषुवर्त्तमानास्त्रिलिंगाःविशेष्यलिंगाःभवंति ॥ इहषड्भिरित्येतदयुतैरित्यस्यविशेषणंद्रष्टव्यम् ॥ किंच विंशत्याद्यास्तुसर्वाःसंख्यायां—
संख्येयेचवर्त्तमानाःसत्यएकवचनांताएवभवंति॥किंच—संख्यामात्रार्थेवर्तमानायाःविंशत्यादेःसंख्यायाःद्विवचनबहुवचनेअपिभवतः । सरूपाणामेकशेषारंभात् द्वेविंशतीतिस्रो
विंशतयःगवांविंशती गवांविंशतयः॥ इहच षट्अयुतानिषड्भिरयुतैरित्ययुतशब्दस्यएकशेषः।ततोबहुवचनम्।एवमुत्तरत्रापियथासंख्यंव्युत्पत्तिरनुसंधेया ॥ दशसहस्राणिअयु
तम् ॥ महाहनुर्नाममहासुरःरथानाम्अयुतानियानितेषांमयुतानांसहस्रेणरथायुतसहस्रेणयुद्धसाधनेनदेव्यासहअयुध्यत ॥ रथानांकोट्यासाधनभूतयायुद्धमकरोदित्यर्थः

महिषासुरसेनानीश्चिक्षुराख्योमहासुरः ॥ युयुधेचामरश्चान्यश्चतुरंगबलान्वितः ॥ ४० ॥ रथानामयुतैःषड्भिरुदग्राख्योमहासुरः ॥ अयुध्यतायु
तानांचसहस्रेणमहाहनुः ॥ ४१ ॥ पंचाशद्भिश्चनियुतैरसिलोमामहासुरः ॥ अयुतानांसतैःषड्भिर्बाष्कलोयुयुधेरणे ॥ ४२ ॥ गजवाजिसहस्रौ
घैरनेकैरुग्रदर्शनः ॥ वृतोरथानांकोट्याचयुद्धेतस्मिन्नयुध्यत ॥ ४३ ॥

॥ ४१ ॥असयःखड्गाइवलोमान्यस्यअसय एववालोमानियस्यसः असिलोमानाममहासुरश्चरथानांपंचाशद्भिर्नियुतैःयुद्धसाधनैःदेव्यासहअयुध्यतयुद्धमकरोत्॥दशलक्षाणिनियु
तम्। पंचाशन्नियुतानिपंचकोटयः ॥ रथानांपंचभिः कोटिभिरयुध्यतेत्यर्थः॥द्वौपंचतौपंक्तिर्दशपंक्तयःशतंदशशतानिसहस्रंदशसहस्राण्ययुतंदशायुतानिप्रयुतंतल्लक्षमेव । दशल
क्षाणिनियुतमेव लक्षादुपरिगणितस्थानंनियुतमुक्तंगणितागमेलक्षमयंनियुतमिति । एतेनतन्निरस्तं यत्अयुतंदशसाहस्रंनियुतंस्याद्दशायुतैरिति ॥ नियुतंदशायुतैरित्येतदमूल
प्रमाणमुपेक्ष्यंप्रेक्षावद्भिः। विंशत्याद्याः सदैकत्वेयद्यपिस्युस्तथापिसंख्यामात्रेर्थेवर्त्तमानानांविंशत्यादीनांसंख्यानांद्विवचनबहुवचनेअपिभवतःएकशेषात्॥ततश्चपंचाशद्भिरिति
अत्रबहुवचनंयुक्तंनियुतैरित्यस्यबहुत्वात्॥रणेयुद्धेबाष्कलोनाममहासुरःअयुतानांषड्भिःशतैर्युयुधे ॥ रथानांयानिषड्भिःशतैर्गुणितानिषष्टिलक्षाणितैःसाधनैःदेव्यासमंबाष्क
लोयुद्धंचकार ॥ ४२॥ तस्मिन्युद्धेउग्रदर्शनोनाममहासुरःअनेकैर्गजवाजिसहस्रौघैश्चरथानांकोट्या।चवृतःपरिवेष्टितःसन्देव्यासममयुध्यत॥गजाश्चवाजिनश्चभूयांसःगजवाजि

सेनांगत्वात्द्वंद्वैकवद्भावः ॥ गजवाजिनोभूयांसःसहस्राणिअपरिमितानितेषांसमूहाःअनेकेऽपरिमिताःतैःपरिवारितःपरिवेष्टितः॥ अथचरथानांकोट्यावृतःपरिवेष्टितः ॥ कोटिःसंख्याविशेषःकोटिरर्बुदसंज्ञासंख्याप्रयुतसंज्ञंलक्षम्अर्बुदसंज्ञाकोटिरितिह्याहुः॥४३॥ अथतत्रसंयुगेसंग्रामेबिडालाख्यः बिडालोनाममहादैत्यः रथानांपंचाशद्भिरयुतैःपंचभिर्लक्षैःपरिवारितःपरिवेष्टितःसन्देव्यासमंयुयुधेयुद्धंचकार ॥४४ ॥ कालोनाममहादैत्यःरणेरथानांपंचाशतायुतैःपंचाशत्संख्यागुणैस्तैरयुतैःपंचभिर्लक्षैर्वृतःवेष्टितःयुयुधे॥अपिचसएवतत्रसंयुगेयुद्धेतावद्भिरेवहस्तिभिर्वाजिभिःपदातिभिश्चसेनांगैःप्रत्येकंपंचभिःपंचभिर्लक्षैःपारिवारितःसन्देव्यासमंयुयुधे ॥४५॥ तत्रसंयुगेयुद्धेअन्येचचिक्षुरादिभ्योऽपरेयेऽसुरास्तत्रतेषुमहासुराअयुतशःअयुतैरयुतैःदशसाहस्रीभीरथनागहयैःकरणैर्वृताःपारिवेष्टिताःसंतःदेव्यासहयुयुधुः ॥ चक्षिङोङित्करणतोनुदात्तेत्त्वनिमित्तात्मनेपदस्यानित्यत्वात्परस्मैपदम् ॥ अन्यथात्रयुयुधिरेइत्येवन्याय्यम् ॥ युध्यतेरनुदात्तेत्त्वात् ॥ इहअन्येचतत्रेतिनिर्द्धारणेसप्तमी ॥ येचिक्षुरादिभ्योऽन्येअसुराःसन्तितत्रतेषुमहासुराइतियत्तदोरर्थतोनित्यसंबंधः ॥ परतोयस्तत्रशब्दःससंयुगेइत्येतदपेक्षयाधिकरणसप्तम्यंतः॥अयुतशइति॥संख्यैकवचनाच्चवीप्सायामितिकारकवाचिनःसंख्याशब्दाद्वीप्सायांशस्प्रत्ययः॥

बिडालाख्योमहादैत्यःपंचाशद्भिरथायुतैः ॥ युयुधेसंयुगेतत्ररथानांपरिवारितः ॥ ४४ ॥ वृतःकालोरथानांचरणेपंचाशतायुतैः ॥ युयुधेसंयुगेतत्रतावद्भिःपरिवारितः ॥ ४५ ॥ अन्येचतत्रायुतशोरथनागहयैर्वृताः ॥ युयुधुःसंयुगेदेव्यासहतत्रमहासुराः ॥ ४६ ॥ कोटिकोटिसहस्रैस्तुरथानांदंतिनांतथा ॥ हयानांचवृतोयुद्धेतत्राभून्महिषासुरः ॥ ४७ ॥ तोमरैर्भिंदिपालैश्चशक्तिभिर्मुसलैस्तथा ॥ युयुधुःसंयुगेदेव्याखड्गैःपरशुपट्टिशैः ॥ ४८ ॥

रथैःसहिताःनागाःगजाःरथनागाःरथनागैःसहिताहयाःरथनागहयास्तैःसमानाधिकरणाधिकारेशाकपार्थिवादीनामुपसंख्यानमुत्तरपदलोपश्चेतिसमासः ॥ अन्यथारथाश्चनागाश्चहयाश्चेतिद्वंद्वेरथनागहयमितिसेनांगत्वादेकवद्भावःस्यात् ॥४६॥ महिषासुरःतत्रयुद्धेरथानांदंतिनांहयानांचप्रत्येकंकोटिकोटिसहस्रैर्वृतःपरिवेष्टितःसन्तयादेव्यासहयोद्धुमवहितोभूत् ॥ कोट्यागुणिताकोटिःकोटिकोटिःकोटिकोट्यागुणितानिसहस्राणिकोटिकोटिसहस्राणितैःचकारात्पदातीनामपितावद्भिरेवकोटिकोटिसहस्रैर्वृतइत्यवगंतव्यम् ॥४७ ॥संयुगेयुद्धेचिक्षुराद्याःसर्वेपिमहासुराःतोमराद्यैरायुधैःसाधनैःदेव्यासमंयुयुधुः॥चक्षिङोङित्करणादत्रआत्मनेपदानित्यत्वात्परस्मैपदम् ॥ अन्यथायुयुधिरेइत्येवस्यात् युधेरनुदात्तेत्त्वात् ॥ सर्वलातोमरोस्त्रियाम् ॥ स्तोम्यंतेश्लाघ्यंतेतोमराः ॥ स्तोमश्लाघायाम् ॥ भिंदिपालःसृगस्तुल्यौ ॥ भिंदतःशत्रोःप्रयोक्तारंयापालयतिभिंदिपालःहस्तक्षेप्योलगुडःकासूसामर्थ्ययोःशक्तिः ॥कासूर्नामायुधविशेषः ॥अयोग्रंमुसलोस्त्रीस्यात् ॥ मुस्यतेखंड्यतेनेनमुसलं खंडयतिभिनत्तिखड्गःद्विधारःकरवालोसिरित्यर्थः॥ परानृश्यं

॥श्री॥ ॥ परशुभिः सहिताः पट्टिशाः तैः ॥ परशवश्च
पट्टिर्धाराविशेषोस्त्यस्मिन्पट्टिशः ॥ लोमादित्वाच्छः । परशुभिः सहिताः पट्टिशाः तैः ॥ परशवश्च
तितनूकुर्वंतिपरशवः कुठारभेदाः ॥ पट्टिः क्षेत्रादिविन्यासेहिंसास्त्रधारयोरपि ॥ पट्टिर्धाराविशेषोस्त्यस्मिन्पट्टिशः ॥ लोमादित्वाच्छः । क्षिपप्रेरणे ॥ आचिक्षिपुरितिपाठेतु
पट्टिशाश्चआयुधविशेषाइतिद्वंद्वेतुसेनांगत्वाद्द्वंद्वैकवद्भावःस्यात् ॥ ४८ ॥ ततोयुद्धप्रवृत्तेरनंतरंकेचित्महासुराः देवींहंतुंशक्तीश्चिक्षिपुः । आदिकर्मणिप्रयोक्तव्येप्रोपाभ्यामित्यात्मनेपदेनभाव्यमि
प्रयोक्तुमारब्धवंतः ॥ तथादेवींहंतुंपाशांश्चिक्षिपुःपाशान्प्रेरितवंतः ॥ तथैवअपरेकेचित्तुखड्गप्रहारैर्देवींहंतुंप्रचक्रमुः ॥ अथवानायंप्रइत्युपसर्गः ॥ तर्हिप्रोपसर्गः प्रतिरूपकः अव्ययाख्यः अन्यथाप्रचक्रमिरेइत्यात्मने
तिचेत् ॥ उच्यते ॥ पूर्वंधातुःसाधनेनयुज्यतेपश्चादुपसर्गेणेत्यादिरीत्याकर्मणिवृत्तिः ॥ अथवानायंप्रइत्युपसर्गः ॥ तर्हिप्रोपसर्गः प्रतिरूपकः अव्ययाख्यः अन्यथाप्रचक्रमिरेइत्यात्मने
पदमेवस्यात् ॥ ४९ ॥ ततः सादेवीविजिगीषमाणांचंडिकानिजान्यात्मीयानिशस्त्राणिखड्गादीनिअस्त्राणिचबाणादीन्यायुधानिवर्षतिप्रवर्त्तयतितच्छीलेतितथोक्तासतीतानिम
हासुरप्रवर्तितानिप्रयुक्तानि शस्त्राणिखड्गादीनि अस्त्राणिच बाणान्यायुधानिलीलयैवप्रचिच्छेदद्वेधाचकार खंडयामास ॥ छिदिर्द्वैधीकरणे ॥ हलादिःशेषेपुनःप्रसं
गविज्ञानात्सिद्धमिति प्रसक्तोपि न॥ हलादिःशेषः अवयवावयवः समुदायावयवोभवतीतिवचनात् ॥ शस्त्राण्यस्त्राणिचंडिकेतिपाठेअंतरेणापिचकारंचार्थोर्थतःक्वचिल्लभ्यते ॥

केचिच्चचिक्षिपुःशक्तीःकेचित्पाशांस्तथापरे ॥ देवींखड्गप्रहारैस्तुतेतांहंतुंप्रचक्रमुः ॥ ४९ ॥ सापिदेवीततस्तानिशस्त्राण्यस्त्राणिचंडिका ॥ लीलयै
वप्रचिच्छेदनिजशस्त्रास्त्रवर्षिणी ॥ ५० ॥ अनायस्ताननादेवीस्तूयमानासुरर्षिभिः ॥ मुमोचासुरदेहेषुशस्त्राण्यस्त्राणिचेश्वरी ॥ ५१ ॥ सोपिक्रुद्धो
धुतसटोदेव्यावाहनकेसरी ॥ चचारासुरसैन्येषुवनेष्विवहुताशनः ॥ ५२ ॥

यथाअहरहर्नयमानोपिगामश्वंपुरुषव्रजंवैवस्वतोनतृप्यतीतिवाक्ये ॥ अथवा ॥ शस्त्राण्यस्त्राणिचांबिकेतिपाठः ॥ शस्त्राण्यस्त्राणिचेश्वरीतितुक्वचित्पाठः ॥ लीलाहेलाविला
सःखेलाक्रीडावातथा ॥ ५० ॥ अनायस्तमखिन्नमम्लानमाननंमुखंयस्याःसातथोक्तादेवीविजिगीषमाणा सुरैर्ब्रह्मादिभिर्ऋषिभिर्वसिष्ठादिभिश्च ॥ यद्वानारदादिभिः
सुरर्षिभिःस्तूयमानाईश्वरीचभगवतीअसुराणांदेहेषु ॥ यद्वा ॥ आसुरेष्वसुरसंबंधिषुदेहेषुशस्त्राणिखड्गादीनिअस्त्राणिबाणादीन्यायुधानिमुमोचप्रयुक्तवतीप्रेरितवती ॥
ईश्वरस्यस्त्रीईश्वरी ॥ यद्वा ॥ अश्नोतेराशुकर्मणिवरट्चेचोपधायाइतिईश्वरीविश्वव्यापिकाभगवतीत्यर्थः ॥ ५१ ॥ सप्रसिद्धःदेव्याःवाहनीभूतःकेसरीसिंहोपिक्रुद्धः
धुतसटःकंपितस्कंधकेसरःसन्आसुरसैन्येषुयद्वाअसुरसैन्येषुचचारप्रससारपरिबभ्राम ॥ केषुकइव वनेषुहुताशनोग्निरिव ॥ सिंहःक्रोधेनज्वलद्रूपत्वाद्धुताशनइवेतिहुताशनसा
दृश्यंसिंहस्यवर्णितम् ॥ यथाचवनानि वनाग्निदग्धानिभस्मीभूतानिस्युस्तथादैत्यसैन्यान्यपिदेवीवाहनीभूतसिंहरोषानलदग्धानिभवेयुरितिदैत्यसैन्यानांवनसादृश्यंद्रष्टव्यम् ॥

क्रुद्धःकंठीरवोगर्जन्नुज्ज्वलोज्ज्वलदीधितिः ॥ उद्भ्रमान्निवजज्वालसज्वालाज्वलनंयुधीइतिभावः ॥ व्रतिनस्तुसटाजटेत्यभिधानाद्व्रतिनःशिखासटेत्युच्यतेइहतुसटेवसटाइत्यु
पमानात्धुताःसटायेनतथोक्तइतिसटाप्रयोगसिद्धिः ॥ ५२ ॥ अंबिकाचंडिकारणेसंग्रामेमहासुरैः समंयुध्यमानासतीयान्यानेवयावतएवनिश्वासान्उच्छ्वासान्मुमुचेमुक्तवती
तेएवतावंतएवनिश्वासाः प्रत्येकंसद्यःतस्मिन्नेवक्षणेशतसहस्रशःगणाःचंडिकागणाः संभूताःसमदृश्यंत ॥ इहगणाः शताधिकंसहस्रंचेद्विवक्षिताःस्युस्तदाशतसहस्रमेकादशशता
निशतसहस्रं शतसहस्रमितिवीप्सायांशतसहस्रशः। संख्यैकवचनाच्चवीप्सायांशस्॥अथचगणाःशतगुणितानिसहस्राणिलक्षमित्यर्थः॥५३॥तेरणेदेवीरोषनिश्वासजागणाःयुध्य
ध्वंयुध्यध्वमितिदेव्याउपबृंहिताःप्रोत्साहिताःपरशुभिःभिंदिपालासिपट्टिशैरायुधैरसुरगणान्नाशयंतःमहासुरैःसमंयुयुधुः॥ भिंदिपालैःसहिताअसयःखड्गाःतैःसहिताःपट्टिशाःतैः
द्वंद्वेतुसेनांगत्वादेकत्वंस्यात् ॥ बृहिवृद्धौ ॥ उपपूर्वःप्रोत्साहनेवृद्ध्युत्कर्षेवावर्तते ॥ देवीशक्त्यपबृंहितानितिपाठेअपपूर्वोबृहिरवृद्धिवाची । तेगणाःदेवीसामर्थ्यात्क्षीणानसुर
गणान्नाशयंतः ॥अस्मिन्पाठेगणानांशौर्योत्कर्षोनास्ति ॥ यतोदेवीशक्त्यपबृंहितानेवासुरान्नाशयंतोयुयुधुः॥५४॥युद्धेमहोत्सवेइवदेव्यागणाः पटहानानकानवादयंतवादि

निश्वासान्मुमुचेयांश्चयुध्यमानारणेंबिका ॥ तएवसद्यःसंभूतागणाःशतसहस्रशः ॥ ५३ ॥ युयुधुस्तेपरशुभिर्भिंदिपालासिपट्टिशैः ॥ नाशयंतो
सुरगणान्देवीशक्त्युपबृंहिताः ॥ ५४ ॥ अवादयंतपटहान्गणाःशंखांस्तथापरे ॥ मृदंगांश्चतथैवान्येतस्मिन्युद्धमहोत्सवे ॥ ५५ ॥ ततोदेवीत्रि
शूलेनगदयाशरवृष्टिभिः ॥ खड्गादिभिश्चशतशोनिजघानमहासुरान् ॥५६॥ पातयामासचैवान्यान्घंटास्वनविमोहितान् ॥ असुरान्भुविपाशेन
बद्ध्वाचान्यानकर्षयत् ॥ ५७ ॥ केचिद्द्विधाकृतास्तीक्ष्णैःखड्गपातैस्तथापरे ॥ विपोथितानिपातेनगदयाभुविशेरते ॥ ५८ ॥

त्रवंतः ॥ वदेर्ण्यंताल्लङिणिचश्चेत्यात्मनेपदम् ॥ आनकःपटहोस्त्रीस्यात् ॥ तथापरेगणाःशंखानवादयंत ॥ तथान्येगणाःमृदंगान्मुरजानवादयंत ॥ युद्धमहोत्सवइत्यनेनबाणा
नांरणोन्मुखत्वेनशौर्योत्कर्षसंग्रामजयित्वंसूच्यते॥उत्सूतेसुखमुत्सवःमहानुत्सवोमहोत्सवः ॥ ५५॥ ततोनंतरंदेवीत्रिशूलेनगदयाशरवृष्टिभिःखड्गादिभिश्चसंग्रामसाधनैरायुधैःश
तशःशतैःशतैःमहासुरान्निजघान । निरंतरंजिहिंस॥आदिशब्देनयष्टिपरशुकुंतमुद्गरमुशलकर्त्तरीकरवालिकाभिंदिपालपरिघशंकुतोमरवज्रशक्तिपाशचक्राद्यायुधानिगृह्यंते ॥
॥ ५६ ॥ अथचदेवीघंटास्वनविमोहितान्घंटानिर्घोषमूर्छितान्अन्यानसुरान्पाशेनबद्ध्वाभुविपातयामास ॥ अथचदेवीअन्यानसुरान्पाशेनाकर्षयदाकृष्टवती॥कृषेश्चुरादि
कात्स्वार्थेणिचिलङिरूपम्॥ननुचनायंपठ्यतेचुरादौयदेवम् ॥कर्षत्याकर्षणेशेतुकृषते कृषतीत्युभेइत्येवंपठ्यते॥एवंतर्हिभ्वादेःकर्षतेःकर्षणंकर्षःकर्षमकरोत् तत्करोतीतिणिच्॥
॥ ५७ ॥ देव्यास्तीक्ष्णैःखड्गपातैःकेचिन्महासुराःद्विधाकृताःखंडिताः॥ तथाऽपरेमहासुरादेव्यागदयाकृतेननिपातेनविपोथिताःसंतःभूमौशेरतेशायितवंतइत्यर्थः ॥ विपोथि

ताइतिपुथहिंसायांदिवादिः ॥ यदाहुः॥ पुथ्येत्पुंथतिहिंसार्थेभाषार्थेपोथयेदिति ॥ विविधंपोथनं विहननं विपोथः संजातएषांविपोथिता संजातविघातइत्यर्थः॥यद्वाविविधः पोथःविघातोयेषांतेविपोथाः विपोथाःकृताःविपोथिताः तत्करोतीतिणिचि कर्मणिक्तः ॥नतुचपुथ्यतेर्णिचिकर्मणिक्तः ननुचपुथ्यतेरुदुपधत्वान्नपुंसकेभावेक्तेकृतेकिन्त्वनिपेधप क्षेपोथितमितिस्यात्॥ततश्चविविधंपोथितंपोथनं विहननंयेषांतेइतिबहुव्रीहौवाहिताग्न्यादित्वान्निष्ठांतस्यपरनिपातेविपोथिताःस्युः नस्युः यतउदुपधाद्भावादिकर्मणोरन्यतर स्यामितिशब्विकरणानामेवोदुपधानांतत्रसूत्रेग्रहणंनान्येषामित्यभ्युपजग्मुः ॥ यद्वा ॥ विपुंथिताइतिपाठेपुथिहिंसासंक्लेशनयोःभ्वादिःकर्मणिक्तःविपुंथिताभिर्हिंसिताःसंक्लेशि तावधिताइतियावत् ॥ ५८ ॥ केचिन्महासुराःदेव्यामुसलेनभृशमत्यर्थंहताःताडिताःरुधिरंरक्तंवेमुःउज्जगरुः ॥ केचिच्चमहासुराःदेव्याशूलेनवक्षसिभिन्नाविदारि ताःसंतःभूमौनिपातिताःन्यपतन् ॥ वेमुरितिअतएकहल्मध्येनादेशादेर्लिटीति टुवमुउद्गिरणइत्यस्यनशसददवादिगुणानामितिनिषेधादेत्वाभ्यासलोपौनस्तइत्याहुः ॥ ततश्चववमुरित्येवंभवितव्यमिति ॥ अत्रसमादधुः अतएकहल्मध्येनादेशादेर्नशसददवादिगुणानांलिटीत्येकयोगेकर्तव्येयोगविभागादस्यानित्यत्वमितिततःवेमुरित्यपिक

वेमुश्चकेचिद्रुधिरंमुसलेनभृशंहताः ॥ केचिन्निपतिताभूमौभिन्नाःशूलेनवक्षसि ॥ ५९ ॥ निरंतरशरौघेणकृत्ताः केचिद्रणाजिरे ॥ शैलानुकारिणः प्राणान्मुमुचुस्त्रिदशार्दनाः ॥ ६० ॥ केषांचिद्बाहवश्छिन्नाश्छिन्नग्रीवास्तथापरे ॥ शिरांसिपेतुरन्येषामन्येमध्येविदारिताः ॥ ६१ ॥

चित्साधुःस्यादिति ॥ ५९ ॥ केचिच्छैलानुकारिणः शैलान्स्वगात्रपरिमाणतःअनुकुर्वाणाःपर्वतायमानाः त्रिदशानामर्दनाःअर्दयितारःहिंसकाः असुराःरणा जिरेरणस्याग्रेदेव्याप्रयुक्तेननिरंतरशरौघेणअविच्छिन्नबाणव्यूहेनकृत्ताः छिन्नाःविद्धाःप्राणानसून्मुमुचुःव्यमुंचन् ॥ शराणामोघःतेनशरौघेण ॥ कुमतिचेतिणत्वम् ॥निरंतरः शराःनिरंतरशराःतेषामोघःसमूहः तेन॥सेनानुकारिणइतिक्वचित्पाठः॥सेनासैन्यम्अनुपश्चात्कर्तुंशीलंयेषांतेअग्रेसराःशूराःत्रिदशार्दिनःदेवहिंसिनःकेचिदसुराःरणाजिरेप्राणा न्मुमुचुःअत्याक्षुः॥ सेनानुकारिणइतिपाठे सिध्यंतिसेधाः ॥ शल्यानुकारिणइतितुसभ्यःपाठः ॥ श्वावितुशल्यइत्यभिधानात् ॥ शल्यःशल्यकोभक्ष्यःपंचनखः ॥ निरंत राइतिपाठे शरौघेणनिरंतराः प्रतिलोमकपव्याप्ताः कृताः सिद्धाः ॥ अतएवशल्यकाइवशललीकण्टकशतावृताः ॥ शल्यकाइवदृश्यमानारणाग्रेप्राणान्मुमुचुः ॥ निरंतराः शरौघेणकृताइतितुपाठेकृतारचिताइत्यर्थः ॥ ६० ॥ तयादेव्याकेषांचिदसुराणांबाहवोभुजाःछिन्नाःखण्डिताः भुविपेतुः तयादेव्याऽपरेसुराःछिन्नग्रीवाःशिरोधरायेषां तेछिन्नग्रीवाः संतः पेतुः ॥ तथादेव्याऽन्येषामसुराणांछिन्नानिशिरांसिपेतुःतथादेव्याऽन्येसुराःवपुषोमध्येदेशेविदारिताःखण्डिताःसंतःपेतुः भूमौवभ्रंशुः ॥ असाकल्येतुचि

॥

च्चन॥छिन्नंछातंलूनंकृत्तंदातंदितंछितंवृक्णं दारितौभिन्नभेदितौ॥६१॥ अपरेतुमहासुरायुद्धतःदेव्याविच्छिन्नजंघाःखण्डितजंघाकाःसंतःउर्व्यांभुविपेतुःप्रग्रभ्रंशुः ॥ केचित्तुयु ध्यंतःएकबाह्वक्षिचरणाःएकबाहुकाएकाक्षाःएकचरणकाश्चसंतोदेव्याद्विधाकृताः खण्डिताउर्व्यांपेतुःन्यपतन्॥ बाहुश्चअक्षिचचरणंबाह्वक्षिचरणंचयुद्धतःप्रतिमहासुरंसंपन्नमे कबाह्वक्षिचरणंयेषांते ॥ द्वंद्वांतेश्रूयमाणंपदंव्यावर्त्तकंप्रत्येकमभिसम्बध्यते ॥ तथासम्पन्नव्रीहियवोग्रामःतथाचव्रीहियवधान्याःप्रजाः ॥ ६२ ॥ अन्येमहासुराःशिरसि छिन्नेपिसतिभूमौपतिताःपुनस्तदनुउत्थिताःकंशिरोबध्नंतिकबंधाःसंतःपुनःशिरोधारिणःसंतःगृहीतपरमायुधाःआत्तोत्तमशस्त्राः पुनर्देव्यासमंयुयुधुः ॥ गृहीतपरमायुधेतिह्यवि सर्गपाठेतुगृहीतापरमाआसमंतात्युत्युद्धंययासादेवीगृहीतपरमायुत्गृहीतपरमायुधेतितृतीयांतमेतत् ॥ कबंधोस्त्रीक्रियायुक्तमपमूर्द्धकलेवरम् ॥ कस्यशिरसोबन्धोत्रकबन्धः ॥ कंबध्नातिवाकबन्धः ॥ कबंधंसलिलेतुण्डे ॥युद्धेषुयोद्धृवीरेषुसहस्रेकृन्तमूर्द्धसु ॥तदावेशात्कबन्धःस्यादेकोऽमूर्द्धाक्रियान्वितइतिकबंधलक्षणम्॥देवीदानवयुद्धेतुकबन्धार्बुदको टयः॥क्षणेक्षणेसमुत्पन्नादेव्यायुयुधिरेपुनः॥ देवीदानवयुद्धोत्थकबन्धार्बुदकोटयः ॥ देवीरोषोत्थहुंकारज्वलज्ज्वनभस्मिताः ॥६३॥ तत्रयुद्धेअपरेमहासुराःतूर्याणांवाद्यादी

विच्छिन्नजंघास्त्वपरेपेतुरुर्व्यांमहासुराः ॥ एकबाह्वक्षिचरणाःकेचिद्देव्याद्विधाकृताः ॥ ६२ ॥ छिन्नेपिचान्येशिरसिपतिताः पुनरुत्थिताः ॥ कबं धायुयुधुर्देव्यागृहीतपरमायुधाः ॥ ६३ ॥ ननृतुश्चापरेतत्रयुद्धेतूर्यलयाश्रिताः ॥ कबंधाश्छिन्नशिरसःखड्गशक्त्यृष्टिपाणयः॥ ६४॥ तिष्ठतिष्ठेति भाषंतोदेवीमन्येमहासुराः ॥ रुधिरौघविलिप्तांगाःसंग्रामेलोमहर्षणे ॥ ६५ ॥

नांततानद्धघनशुषिराणांचतुर्णांलयःसाम्यंवाद्यादीनामन्योन्यसमत्वमाश्रिताःवीररसावेशवशाःखड्गशक्त्यृष्टिपाणयःयुध्यमानाः पूर्वंदेव्याछिन्नशिरसोपिवीररसाविष्कारात्संग्रा मादिदेवतावेशाच्चाविःकृतचेतनाःसंतःपश्चात्कंशिरोबध्नंतिस्वंस्वंयथास्थानंसंनिवेशयंतीतिकबन्धाःसंतःपुनःशिरोधारिणःसंतःननृतुर्नृत्यंचक्रुः॥चकारात्केचिद्देव्यासमंयुयुधि रेच॥ तूर्यलयाश्रिताहिनृत्यंतिखड्गशक्त्यृष्टिपाणयोहियुध्यंते॥ ततंवीणादिकंवाद्यमानद्धंमुरजादिकम् । वंशादिकंतुशुषिरंकांस्यतालादिकंघनम्॥तथाचभरतः॥ततंचैवावनद्धं चघनंशुषिरमेवच ॥ चतुर्विधंतुविज्ञेयमातोद्यंलक्षणान्वितम् ॥ एतएवाभ्यधुः ॥ चतुर्विधमिदंवाद्यंवादित्रातोद्यनामकमिति ॥ यद्यपिखड्गेतुनिस्त्रिंशचंद्रहासासिकृष्टयइतिऋष्टिः खड्गपर्यायस्तथाप्याकृतिसंनिवेशविशेषभेदभिन्नतयापृथक्प्रयुक्तः ॥ खड्गशक्त्यष्टपाणयइतिपाठेतुखड्गैःशक्तिभिश्चअष्टाव्याप्ताःपाणयोयेषांते ॥ यद्वा ॥ दैत्याःकेचिदष्ट भुजाश्चसंतीतिखड्गाश्चशक्तयश्चअष्टस्वष्टसुपाणिषुयेषांते ॥ ६४ ॥ अन्येमहासुराः संग्रामशूराःयुद्धेतिष्ठतिष्ठेतिदेवींभाषंतःकथयंतःस्वकीयामहमहमिकांप्रकटयंतोदेव्यास

अनुदात्तेत्त्वादात्मनेपदस्यचाक्षिङोङि
मंयोद्धुमाजग्मुरितिशेषः ॥ तिष्ठतिष्ठेत्यत्रनित्यवीप्सयोर्नित्येआभीक्ष्ण्येचतिङन्तस्यद्विर्वचनम् ॥ भाषंतइतिभाषव्यक्तायांवाचि ॥ अनुदात्तेत्त्वादात्मनेपदस्यचाक्षिङोङि ॥ तिष्ठ
त्वादनित्यत्वात्परस्मैपदं शतृप्रत्ययः ॥ तिष्ठतिष्ठेत्यभाषंतेतिपाठेतुअन्येमहासुरादेवींतिष्ठतिष्ठअद्यास्मदग्रेकयास्यसिक्कचनिलीयसेइतिसभर्त्सनंनामग्राहमालपन्नित्यर्थः ॥ लोमानिरोमाणिहृष्यंत्युद्धर्वत्यनेनेतिलोमहर्षणंतस्मिन्रोमाञ्चोद्ग
तिष्ठेतिचैवोक्त्वादेव्याऽन्येयुयुधुर्मृधे अन्येचमहासुरामृधेयुद्धेदेवितिष्ठतिष्ठेतिसभर्त्सनमुक्त्वादेव्याचसमंयुयुधुः ॥ रोमांचोरोमपुलकोरोमहर्षणमित्यपि ॥ ओघोवृंदेंभसांरये ॥ ६५ ॥ देव्यापातितैः भ्रंशितैः रथैर्नागै
मकारिणिसंग्रामेरुधिराणामोघाःस्तोमाःतैः विलुप्तांगाअपरेमहासुरास्तैः ॥ कयत्रसमहानूरणःसंग्रामःदेव्यासमंमहिषासुरसैन्यानामभूत् ॥ पातितैरथेत्यत्ररोरीतिरेफलोपः ॥
र्गजैरश्वैरसुरैश्चकीर्णासावसुंधराअगम्याऽनाधिगम्यागंतुमशक्यातत्राभवत् ॥ वसूनिधारयतिसावसुंधरा नगम्याअगम्याअसेव्या ॥ गमेःपोरदुपधायत्त ॥ ६६ ॥ किंच
रथसहिताःनागाःरथनागाःतत्सहिताअश्वाःतैः । द्वंद्वेतुसेनांगत्वादेकवद्भावःस्यात् ॥ वसूनिधारयतिसावसुंधरा नगम्याअगम्याअसेव्या ॥ शोणितौघारक्तसमूहाएवमहानद्यःसमुद्रगाः सद्यः
तत्रयुद्धेअसुरसैन्यस्यमध्येसद्यः सपदितत्क्षणेदेव्यासहसंग्रामारंभक्षणेएववारणानांगजानामसुराणांदैत्यानांवाजिनांघोटकानांशोणितौघारक्तसमूहाएवमहानद्यःसमुद्रगाः ॥ मध्येचासुरसै

न्यस्यवारणासुरवाजिनाम् ॥ ६७ ॥ शोणितौघामहानद्यःसद्यस्तत्रविसुस्रुवुः ॥ मध्येचासुरसै

पातितैरथनागाश्वैरसुरैश्चवसुंधरा ॥ अगम्यासाऽभवत्तत्रयत्राभूत्समहारणः ॥ ६६ ॥ शोणितौघामहानद्यःसद्यस्तत्रविसुस्रुवुः ॥ मध्येचासुरसै

न्यस्यवारणासुरवाजिनाम् ॥ ६७ ॥ क्षणेनतन्महासैन्यमसुराणांतथांबिका ॥ निन्येक्षयंयथावह्निस्तृणदारुमहाचयम् ॥ ६८ ॥ सचासिंहोमहाना

दमुत्सृजन्धुतकेसरः ॥ शरीरेभ्योमरारीणामसूनिवविचिन्वति ॥ ६९ ॥

दमुत्सृजन्धुतकेसरः ॥ स्रुगतौ लिट् उस्युवङ् ॥ ६७ ॥ तथातद्वत्अंबिकादेवीअसुराणांतत्प्रसिद्धंमहासैन्यंक्ष
विसुस्रुवुःप्रसुस्रुवुरित्यर्थः ॥ रक्तप्रवाहमय्योमहानद्योबभूवुरित्यर्थः ॥ विसुस्रुवुः ॥ स्रुगतौ लिट् उस्युवङ् ॥ ६७ ॥ तथातद्वत्अंबिकादेवीअसुराणांतत्प्रसिद्धंमहासैन्यंक्ष
णेनतत्क्षणमात्रेणक्षयंविनाशंनिन्येप्रापयामास ॥ नयतिर्द्विकर्मकः ॥ तृणानिचदारूणिचतृणदारूणितेषांमहान्चयःगणःसमूहःतंयथावह्निस्तद्वत् ॥ यद्वा ॥ यथातथैवसाम्ये
॥ ६८ ॥ नकेवलमांबिकैवअपितुससिंहश्च ॥ सप्रसिद्धोदेव्यावाहनीभूतोधुतकेसरःकंपितस्कंधकेसरःसिंहश्चमहानादंमहांतंनादंकंठीरवत्वात् । कंठगर्जनमुत्सृजन् कुर्वन्तथो
चितमसुरसैन्यंक्षयंनाशंनिन्ये॥ यद्वाव्याख्यात्अथवासचसिंहःकर्त्ता विचिन्वतीतिविचयनाक्रियासंबंधनीयः ससिंहःमहानादमुत्सृजन्धुतकेसरःसन्नमरारीणांसुरद्विषांशरीरेभ्यः
सकाशतः असून्प्राणान् विचिन्वतिप्राणान्गृह्णीयादिवसंहरेदिव॥विचिन्वतीतिचिञ्चयने ॥ विध्यादौलिङर्थेलेट्कर्त्तरिस्वादिभ्यः श्नुः लेटस्तिप् लेटोडाटावितिअडागमः॥
छांदसोगुणाभावः इकोयणचि न किंतुहुश्नुवोःसार्वधातुकेयण् ॥ इतश्चलोपःपरस्मैपदेष्वितितुवा तेनात्रनाश्रीयते ॥ अथवाविचिन्वतीतिसप्तमीयम् ॥ ससिंहश्चधुतकेसरः

महानादमुत्सृजन्असुरान्व्यापायतच्छरीरेभ्यःप्राणान्विचिन्वतीवेत्युत्प्रेक्षते॥ ततश्चतस्मिन्सिंहेऽमरारीणांशरीरेभ्यःप्राणान्विचिन्वतीवइतस्ततःसंहर्तुंगवेषयतीवसतिदेव्याग णैश्चतैरसुरैःसहयुद्धंकृतंव्यधायीत्यर्थः।६९। तत्रसंग्रामभूमौदेव्यारोषनिश्वाससंभूतैर्गणैश्चतैरसुरैःसहयुद्धंतथाकृतंयथादिविस्वर्गेदेवाःपुष्पवृष्टिमुचःसंतः एनांदेवींतुष्टुवुःस्तुतवंतः॥ पुष्पाणांवृष्टीर्मुंचंतिपुष्पवृष्टिमुचः ॥ अथैनांतुष्टुवुरितिपाठेतुदेव्यागणैश्चतत्रभूमौमहासुरैःसमंयुद्धंकृतमथानंतरंपुष्पवृष्टिमुचोदेवाःदिविषदःएनांयुध्यमानांससिंहांसगणामंबिकांतु ष्टुवुः ॥ अहोइदंनामाश्चर्ययोद्धारोमायाविनोममासुराःतैःसममेकाकिन्यबलायुध्यतेमहासुरसैन्यान्यप्यनेकानि दशशःशतशःसहस्रशःअयुतशःलक्षशःनियुतशःकोटिशःकोटि कोटिश्चक्षयंतयैकयैवनीतानि तद्रणेकबंधाअपितयाऽबलयायुध्यंतेतेचतदबलारोषहुंकारज्वलज्ज्वलनज्वालावलीढाः क्षणेक्षणेभस्मीभवंति अथ च रणमंडलेतदबलाविखंडित प्रचंडविक्रमोल्लासिमहायोद्धृमहासुरवपुर्विलसद्रुधिरौघामहानद्यःप्रवहंतीतितामित्थमद्भुताद्भुतचरितांलोकाभ्युदयैकफलोदयामंबिकांदिविषदःस्तुवंतीत्यर्थः ॥७०॥इति श्रीमार्कं डेयेमहाराजाधिराजश्रीमत्तोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजश्रीशंतनुचक्रवर्तिविरचितायांशांतनव्यांचंडिकामाहात्म्यटीकायामेकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥७९॥ ऋषिरुवाच ॥ अ

देव्यागणैश्चतैस्तत्रकृतंयुद्धंमहासुरैः ॥ यथैनांतुष्टुवुर्देवाःपुष्पवृष्टिमुचोदिवि ॥ ७० ॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेसावर्णिकेमन्वन्तरेदेवीमाहा त्म्यएकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ निहन्यमानंतत्सैन्यमवलोक्यमहासुरः ॥ सेनानीश्चिक्षुरः कोपाद्ययौयोद्धुमथांबि काम् ॥ १ ॥ सदेवींशरवर्षेणववर्षसमरेऽसुरः ॥ यथामेरुगिरेःशृंगंतोयवर्षेणतोयदः ॥ २ ॥ तस्यच्छित्त्वाततोदेवीलीलयैवशरोत्करान् ॥ जघान तुरगान्बाणैर्यंतारंचैववाजिनाम् ॥ ३ ॥ चिच्छेदचधनुःसद्योध्वजंचातिसमुच्छ्रितम् ॥ विव्याधचैनंगात्रेषुच्छिन्नधन्वानमाशुगैः

थमहिषासुरसेनानीःचिक्षुरसंज्ञःमहासुरःतत्सैन्यंतस्यमहिषासुरस्यसैन्यंदेव्यानिहन्यमानंनिरंतरंहन्यमानमवलोक्यवीक्ष्यकोपाद्योद्धुमंबिकांदेवींययौजगाम॥ निहन्यमानमिति वर्तमानसामीप्येवर्तमानवद्वा भतेलट्निहतमित्यर्थः॥१॥ सचिक्षुरनामाऽसुरःसमरेसंग्रामेशरवर्षेणनिरंतरप्रयुक्तबाणपातनेनदेवींववर्षछादयामास॥कःकेनकिमिवतोयदोमेघः तोयवर्षेणसंततप्रवृद्धपाथःप्रथितपातनेनमेरुगिरेःशृंगमिव॥ नभिन्नेवचनेलिंगेनहीनाधिकतापिवा ॥ उपमादूषणायालंयत्रोद्वेगोनधीमताम् ॥ क्रियावाचित्वमाख्यातुमेकोत्रार्थः प्रदर्शितः ॥ प्रयोगतोनुवर्त्तव्याअनेकार्थाहिधातवः ॥ यद्वा यथातथैवेदंसाम्यम् ॥ २ ॥ ततोनंतरंदेवीसंग्रामेलीलयैवक्रीडयैवअनायासेनैवबाणैस्तस्यचिक्षुरसंज्ञस्यशरोत्करान् बाणगणान्छित्त्वाखंडयित्वातुरगान्घोटकान्बाणैर्जघान ॥ अथचबाणैरेववाजिनांघोटकानांयंतारंसारथिंजघान ॥ क्रीडालीलाचनर्मच ॥ स्त्रीणांविलासविब्बोकविभ्रमाललितं तथा ॥ हेलालीलेत्यमीहावाःक्रियाःशृंगारभावजाः॥ नियंताप्राजितायंतासूतःक्षत्ताचसारथिः॥ ३॥सादेवीसद्यःसपदितत्क्षणएवाशुगैर्बाणैःधनुःकोदंडंचचिच्छेदअच्छिनत् ॥

अतिसमुच्छ्रितमत्युचतरं ध्वजं चकेतुं बाणैश्चिच्छेद ॥ छिन्नं धन्व धनुर्यस्य सतथोक्तः तं छिन्नधन्वानं चिक्षुरं महासुरं गात्रेषु सर्वावयवेषु आशुगैर्विव्याध ताडयामास ॥ व्यधताडने लिटि अभ्यासस्योभयेषामिति संप्रसारणम् ॥ आशुगौ वायुविशिखौ ॥ धनुरर्धर्चादित्वान्नपुंसकेपि ॥ अन्यथा धनुश्चापौ धन्व शरासन कोदण्ड कार्मुकमित्यभिधानात् ॥ ४ ॥ सचिक्षुराख्योसुरः देव्या छिन्नं धन्व धनुर्यस्य विच्छिन्नो रथो यस्य विरथः ॥ हता अश्वा यस्य सः हतः सारथिर्यस्य सः ईदृगवस्थः खड्गचर्मधरः संस्तां देवीं हंतुमभ्यधावत उपाद्रवत् ॥ अतश्चात्र सृगतौ सर्तेः वेगितायां गतौ धावादेशो वक्तव्यः ॥ यद्येवं सर्तेः परस्मैपदित्वादात्मनेपदं नस्यात् ॥ स्यात्कर्तरि कर्मव्यतिहारइति । नस्यात् । नगतिहिंसार्थेभ्यइति निषेधात् ॥ अतश्चाभ्यधावततां देवीमित्यपपाठः ॥ यद्वा ॥ धावुगतिशुद्ध्योरित्येतस्य स्वरितेत्त्वात्पाक्षिकस्यात्मनेपदमिति अस्त्वभ्यधावततां देवीमित्यपि पाठ पाठत्वं पठितॄणां फलकोस्त्रीफलं चर्म ॥ गात्रत्राणं चर्ममयत्वाच्चर्म ॥ धृञ्धारणे धरतेधरः ॥ खड्गश्च चर्म च सेनांगत्वादेकवद्भावः ॥ खड्गचर्मणोधरः खड्गचर्मधरः ॥ अन्यथा कर्मण्यण्स्यात् ॥ ५ ॥ अक्रमकत्वात्परांग अतितरां वेगवान् सचिक्षुरः सेनानीरसुरः तीक्ष्णातिग्मा धारा यस्य तेन खड्गेन मण्डलाग्रेण सिंहमूर्ध्नि आहत्य प्रहृत्य देवीमपि सव्ये वामे भुजे आजघान प्रजहार ॥

सच्छिन्नधन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः ॥ अभ्यधावतता देवीं खड्गचर्मधरोसुरः ॥ ५ ॥ सिंहमाहत्य खड्गेन तीक्ष्णधारेण मूर्धनि ॥ आजघान भुजे सव्ये देवीमप्यतिवेगवान् ॥ ६ ॥ तस्याः खड्गो भुजं प्राप्य पफाल नृपनंदन ॥ ततो जग्राह शूलं स कोपादरुणलोचनः ॥ ७ ॥ चिक्षेप च ततस्तत्तु भद्रकाल्यां महासुरः ॥ जाज्वल्यमानं तेजोभी रविबिंबमिवांबरात् ॥ ८ ॥ दृष्ट्वा तदापतच्छूलं देवी शूलममुंचत ॥ तेन तच्छतधा नीतं शूलं स च महासुरः ॥ ९ ॥

कर्मकत्वाच्चाङोयमहनइत्यात्मनेपदाप्राप्तिः ॥ वामंशरीरे सव्यं स्यादपसव्यं तु दक्षिणे ॥ ६ ॥ हे नृपनंदन सुरथ निशामय ॥ तस्या देव्या वामं भुजं प्राप्य चिक्षुराख्यमहासुरप्रयुक्तः खड्गः मण्डलाग्रः पफाल ॥ त्रिफलाविशरणे विशशार चूर्णीबभूव ॥ ततः खड्गभंगानंतरं कोपादरुणलोचनः रक्तलोचनः चिक्षुरः शूलं त्रिशूलमायुधं जग्राह अग्रहीत् ॥ अस्त्री शूलं रुगायुधम् ॥ ७ ॥ ततस्तु त्रिशूलग्रहानंतरं चिक्षुरो महासुरः तत्प्राग्गृहीतं त्रिशूलं तमायुधं भद्रकाल्यां देव्यां विषये चिक्षेप अक्षेप्सीत् कीदृशं शूलम् अम्बरादाकाशात् अम्बरमाक्रम्य तेजोभी रविबिंबमिव जाज्वल्यमानं देदीप्यमानमित्यर्थः ॥ अम्बरादिति कर्मणि ल्यब्लोपे पंचमी । तेजोभीरविबिंबमित्यत्र रोरीति रेफलोपे ढ्रलोपे पूर्वस्य दीर्घोणः तेजोभिरविबिंबमित्यदीर्घपाठे अवेः सूर्यस्य बिंबमिवेत्यर्थः ॥ अवयः शैलमेषार्का इत्यभिधानात् ॥ अम्बरमततिअम्बरात् इति प्रथमांतत्वे तु रविबिंबविशेषणं द्रष्टव्यम् ॥ भद्रा च सा काल स्य कालाग्निरुद्रस्य स्त्री काली ॥ भद्राकाली चण्डिका ॥ ८ ॥ तच्चिक्षुरप्रयुक्तमापतत् दागच्छत् शूलं कर्म दृष्ट्वा देवी स्वकीयं शूलममुंचत प्रयुक्तवती तेन देवीप्रयुक्तेन शूलेन तच्चिक्षुरप्रयुक्तशूलं शतधा शतप्रकारैः चूर्णतां नी

तंप्रापितम्॥नकेवलंत्रिशूलमेवअपितुचिक्षुरमहासुरश्चचूर्णतांनीतइत्यर्थः॥अमुंचतमुच्लृमोक्षणेस्वारितेत् ॥९॥ महिषासुरस्यचमूपतौसेनापतौतस्मिन्चिक्षुराख्येमहावीर्ये देव्या हतेसतिचामरोनामत्रिदशार्दनःअमरहिंसकःमहासुरःगजारूढःसन्देव्यासहसंग्रामयितुमाजगामागतवान् ॥ वीर्यंबलंप्रभावश्चमहद्यस्य। अर्दयतिहिनस्तिअर्दनःत्रिदशानामर्दनः ॥१०॥ अथसचामरनामापिमहादैत्यःदेव्याःप्रतिघातनायशक्तिमायुधविशेषंमुमोच।अथांबिकादेवीद्रुतंशीघ्रंसस्वरंहुंकाराभिहतामतएवनिःष्प्रभांतांचामरमहादैत्यप्रयुक्तांशक्तिं भूमौपातयामास ॥११॥ चामराख्योमहासुरःआत्मीयांशक्तिमायुधंदेव्याभूमौनिपतितांप्रभ्रष्टांचदृष्ट्वाक्रोधसमन्वितः अप्रतिहतशक्तिः अद्यमदीयाहताईदृगवस्थामास्तादिति क्रोधोर्मिमूर्छितःसन्देवींप्रतित्रिशूलंचिक्षेपमुमोच ॥ तदपिशूलंसादेवीअच्छिनतबाणैःकृत्वा ॥ छिदिर्द्वैधीकरणे । भूतानद्यतनेलङ्लिङ्विषयेपिकिंचिदस्ति ॥ पुराकल्प एतदासीदितिभाष्यकारप्रयोगादित्याहुः ॥ १२ ॥ ततोदेव्याचामरीयेशूलाग्रेचूर्णितेसत्यनंतरम् ॥ सिंहःउच्चैःसमुत्पत्यगजस्यकुंभयोरंतरेमध्येविषयेस्थितःसन्तेनत्रिदशारि

हतेतस्मिन्महावीर्येमहिषस्यचमूपतौ ॥ आजगामगजारूढश्चामरस्त्रिदशार्दनः ॥ १० ॥ सोपिशक्तिंमुमोचाथदेव्यास्तामम्बिकाद्रुतम् ॥ हुंकाराभिहतांभूमौपातयामासनिष्प्रभाम् ॥ ११ ॥ भग्नांशक्तिंनिपतितांदृष्ट्वाक्रोधसमन्वितः ॥ चिक्षेपचामरःशूलंबाणैस्तदपिसाच्छिनत् ॥ १२ ॥ ततः सिंहःसमुत्पत्यगजकुंभांतरेस्थितः ॥ बाहुयुद्धेनयुयुधेतेनोच्चैस्त्रिदशारिणा ॥ १३ ॥ युध्यमानौततस्तौतुतस्मान्नागान्महींगतौ ॥ युयुधातेतिसंरब्धौप्रहारैरतिदारुणैः ॥ १४ ॥ ततोवेगात्खमुत्पत्यनिपत्यचमृगारिणा ॥ करप्रहारेणशिरश्चामरस्यपृथक्कृतम् ॥ १५ ॥ उदग्रश्चरणेदेव्याशिलावृक्षादिभिर्हतः ॥ दंतमुष्टितलैश्चैवकरालश्चनिपातितः ॥ १६ ॥

णासुरद्विषाचामरेणदैत्येनसममुच्चैरतितरांबाहुभ्यांप्रवर्तितेनयुद्धेनबाहुयुद्धेनयुयुधेसंप्रजह्रे ॥ युध्यतेरनुदात्तत्त्वादात्मनेपदम्॥ कुंभौतुपिंडौशिरसःतयोर्मध्येविदुःपुमान् ॥१३॥ ततोबाहुयुद्धवृत्तितस्तुपुनर्युध्यमानौतौसिंहचामरौतस्मान्नागाद्गजात्सकाशात्महींभूमिंगतौसंतावतिदारुणैर्भयंकरैःप्रहारैरतिसंरब्धौअतितरांक्रोधाविष्टौयुयुधाते ॥ संपूर्वरभिः क्रोधार्थः युयुधातेअतिसंरब्धौइतिच्छेदः मणीवादित्वात्प्रगृह्यत्वाभावात्प्रकृतिभावाभावादेङःपदांतादितिपूर्वरूपत्वमेव ॥ अथवाशिष्टप्रयोगतःसंज्ञापूर्वकोविधिरनित्यःओर्गुणादित्यतः स्वायंभुवप्रयोगवत् ॥१४॥ ततोयुद्धरसावेशतोवेगाज्जगज्जयरयात्खमंतरिक्षमुत्पत्यउत्प्लुत्यचपुनर्वेगान्निपत्यचमृगारिणासिंहेनचामरनाम्नोमहासुरस्यशिरोमस्तकं करप्रहारेण करकृतःप्रहारःताडनंतेनपृथक्कृतंदूरीकृतंछिन्नम् । प्रहारजवयोर्वेगोविण्मूत्रातिप्रवर्तने ॥ १५ ॥ रणेदेव्याशिलादिभिःपाषाणैर्वृक्षैस्तरुभिः आदि

शब्दाद्धनुराद्यायुधैश्चउदग्राख्यमहासुरःहतः॥ करालोनाममहासुरःचशब्दात्ससैन्यःदंतमुष्टितलैःदंतमुष्टिभिःतलैःप्रतलैः चशब्दात् खड्गाद्यैरायुधैः सिंहेनगणैःदेव्याचनिपातितः
न्यघातिव्यसूकृतः॥ पाणौचपेटप्रतलप्रहस्ताविस्तृतांगुलौ।दंतैःसहितामुष्टयःदंतमुष्टिभिःसहिताःतलाःतैःद्वंद्वेतुप्राण्यंगत्वादेकवद्भावः स्यात्॥ दंतोगजदंतःतेननिर्मितोमुष्टिःदन्त
मुष्टिःतस्यतलैर्भागदेशैःछुरिकाधाराविशेषैश्चनिपातितइत्यपिव्याख्यानम्॥केचिद्दत्तमुष्टितलैरितिक्तांतंपठंति॥दत्तंमुष्टितलैर्येर्गुणैःतेदत्तमुष्टितलाःतैर्निपातितइत्यपिव्याख्येयम्
॥ १६ ॥ रणेक्रुद्धादेवीउद्धतंनाममहासुरंचशब्दात् सैन्यंगदापातैश्चूर्णयामाससंपिपेष॥परासुमकार्षीत् ॥ त्रिनेत्रापरमेश्वरीचण्डिकादेवीरणेक्रुद्धासतीभिंदिपालेनहस्तक्षेप्ये
णलगुडेनबाष्कलंनाममहासुरंजघान ॥ भिंदिपालःसृगस्तुल्यौ ॥ तथापरमेश्वरीबाणैःताम्रन्नाममहासुरंजघान ॥ तथापरमेश्वरीबाणैरेवअंधकंनाममहासुरंजघान ॥ तथा
परमेश्वरी बाणैरेवउग्रमास्यंयस्यतमुग्रास्यंनाममहासुरंजघान ॥ तथापरमेश्वरीबाणैरेवउग्रंवीर्यंयस्यतमुग्रवीर्यंनाममहासुरंचजघान ॥ तथैवपरमेश्वरीबाणैरेवमहांतौहनूक

देवीक्रुद्धागदापातैश्चूर्णयामासचोद्धतम् ॥ बाष्कलंभिन्दिपालेनबाणैस्ताम्रंतथांधकम् ॥ १७ ॥ उग्रास्यमुग्रवीर्यंचतथैवचमहाहनुम् ॥ त्रिनेत्रा
चत्रिशूलेनजघानपरमेश्वरी ॥ १८ ॥ बिडालस्यासिनाकायात्पातयामासवैशिरः ॥ दुर्धरंदुर्मुखंचोभौशरैर्निन्येयमक्षयम् ॥ कालंचकालदंडेन
कालरात्रिरपातयत् ॥ ॥ १९ ॥ "उग्रदर्शनमत्युग्रैःखड्गपातैरताडयत् ॥ असिनैवासिलोमानमच्छिदत्सारणोत्सवे ॥ गणैःसिंहेनदेव्याचजय
क्ष्वेडाकृतोत्सवैः"॥ २० ॥ एवंसंक्षीयमाणेतुस्वसैन्येमहिषासुरः ॥ माहिषेणस्वरूपेणत्रासयामासतान्गणान् ॥ २१ ॥

पोलाधोभागौयस्यतंमहाहनुंनाममहासुरंजघान ॥ त्रिनेत्रंचेतितुपाठेत्रीणिनेत्राणियस्यतंत्रिनेत्रंमहासुरंत्रिशूलेन चशब्दात्ससैन्यम् ॥ परमाईश्वरीअश्नोतेराशुकर्मणि
वरट्चेचोपधायाः । यद्वापरमेश्वरस्यस्त्रीपरमेश्वरी ॥ १७ ॥ एकार्थवाचकौ ॥ १८ ॥ रणेदेवीअसिनाखड्गेनबिडालस्यमहासुरस्यशिरोमूर्द्धानंकायाच्छरी
रात् वैप्रख्यातितः पातयामाम ॥ रणेदेवीशरैःदुर्धरंनामदुर्मुखंचोभौनाममहासुरौ कर्म यमक्षयंयमगृहंद्वितीयंकर्म निन्येप्रापयामास ॥ नयतिर्द्विकर्मकः ॥ क्षयोयक्षप्रणिक
ल्पांतेनिलयेपचयेपिच ॥ कालंचकालदंडेनकालरात्रिरपातयत् ॥ कालंनाममहासुरंकालरात्रिरंबिकाकालदण्डेनापातयत् प्राभ्रंशयत् ॥ १९ ॥ उग्रदर्शनंनाममहासुर
मत्युग्रैःखड्गपातैः अताडयत्॥ तडआघातेचुरादिः ॥ असिनैवअसिलोमानंमहासुरमच्छिदत् अच्छैत्सीत् ॥ गणैः सिंहेनदेव्याचजयक्ष्वेडाकृतोत्सवैः ॥ गणादिभिःउत्सवै
रणोत्सवैःजयसंबंधिनिक्ष्वेडाकृताजयसिंहनादःकृतइत्यर्थः ॥ क्ष्वेडातुसिंहनादःस्यात्॥ कालंवेत्यादिश्लोकद्वयं केचित्पठंतिकेचित्तुन ॥ २० ॥ एवंप्रागुक्तभंग्यास्वसैन्ये

स्वयंसंक्षीयमाणेसतिमहिषासुरस्तुतदसहमानःसन्माहिषेणमहिषसंबंधिनामहिषाकारेणस्वरूपेणतान्देवीगणान्त्रासयामासउद्वेजयामास ॥संक्षीयमाणइतिक्षिक्षयेभ्वादिरकर्मकः
परस्मैपदीइतितुप्रयोगतोंतर्भावितण्यर्थविवक्षायांन्नाभुक्तंक्षीयतेकर्मक्षीयंतेचास्यकर्माणीतिवत्सकर्मकत्वेसतिकर्मकर्त्तरिलटः शानचिकर्मवत्कर्मणातुल्यक्रियइतियक्यात्मनेपदेऽ
कृत्सार्वधातुकयोर्दीर्घेरूपम् ॥ २१ ॥ महिषासुरःतुंडप्रहारेणतुंडेनवक्त्रेणजनिताघातेनकांश्चिद्गणान्देवीरोषजनितान्पुरुषान्रणशूरान्भूतलेपातयामास ॥ तथाखुरक्षेपैर
परान्भूमौपातयामास॥शफंक्लीबेखुरःपुमान्॥सतथान्याँल्लांगूलताडितान्गणान्भूमौपातयामास ॥ पुच्छोस्त्रीलूमलांगूले॥ सतथान्यांश्चशृंगाभ्यांविदारितान्गणान्भूमौपातयामास
दारितेभिन्नभेदितौ ॥ सतथावेगेनजवेनकांश्चिदपरान्भूमौपातयामास ॥ सतथामहिषः नादेनध्वनिनाकंठगर्जितेनापरान्व्याकुलचित्तान्भूमौपातयामास ॥ अपरान्भ्रमणेनप
रितोग्रतःपार्श्वतश्चभूतलेपातयामास ॥ महिषः अन्यान्निश्वासपवनेननिश्वासएवपवनोवायुःतेनभूतलेपातयामास ॥ २२ ॥ २३ ॥ इत्थंसमहिषासुरोमहादेव्याःअंबिका

कांश्चित्तुंडप्रहारेणखुरक्षेपैस्तथापरान्॥ लांगूलताडितांश्चान्याञ्छृंगाभ्यांचविदारितान्॥ २२ ॥ वेगेनकांश्चिदपरान्नादेनभ्रमणेनच॥ निश्वासपवने
नान्यान्पातयामासभूतले॥२३॥ निपात्यप्रमथानीकमभ्यधावतसोसुरः॥सिंहंहंतुंमहादेव्याः कोपंचक्रेततोंबिका ॥२४॥ सोपिकोपान्महावीर्यःखु
रक्षुण्णमहीतलः॥शृंगाभ्यांपर्वतानुच्चैश्चिक्षेपचननादच॥२५॥वेगभ्रमणविक्षुण्णामहीतस्यव्यशीर्यत॥ लांगूलेनाहतश्चाब्धिःप्लावयामाससर्वतः॥२६

याः प्रमथानांपार्षदानामनीकानिसैन्यानिप्रमथगणान्निपात्यभूमौनितरांपातयित्वातस्याःसिंहंहंतुमभ्यधावतआभिमुख्येनाधावत आद्रवत् । धावुगतिशुद्ध्योःस्वरितेत्त्वादात्म
नेपदम् ॥ वरूथिनीबलंसैन्यंचक्रंचानीकमस्त्रियाम् ॥ ततःप्रमथगणमथनतःसिंहंहंतुमागमनंतस्यततश्चमहिषेमहासुरेविषयेंबिकाचंडिकाकोपंचक्रे ॥ २४॥ महावीर्यःसमहि
षासुरःखुरक्षुण्णमहीतलःसन्योद्धुंक्रोधादग्रैकपादशफनिष्पिष्टकृताग्रक्षोणिभागःसन्नुच्चैरभ्रंलिहाभ्यांशृंगाभ्यामुच्चैरभ्रंलिहान्पर्वतानुच्चैरभ्रंलिहमुकुटमूर्द्धनिदेव्याउच्चैश्चिक्षेप उच्चै
रक्षैप्सीत् ॥ अथचोच्चैर्ननाद॥णदअव्यक्तेशब्दे॥गलगर्जनंचोच्चैश्चकार॥महावीर्यःवीर्यसंपन्नःसत्त्ववान्महिषोतितरामितियावत् ॥ २५ ॥ तस्यमहिषासुरस्यवेगेनजवेनयुक्तं
भ्रमणंतेनविक्षुण्णाविशेषेणसंपिष्टामहीव्यशीर्यतस्वयमेवविशीर्णाभवत् ॥ शॄहिंसायांक्र्यादिःपरस्मैपदीविपूर्वोकर्मकः ॥ इहतुअंतर्भावितण्यर्थविवक्षायाम् ॥ विशीर्यतेमेघःस्व
यमेवविशीर्यतेहेतुःस्वयमेवेतिवत्कर्मकर्त्तरिलङिरूपम् ॥ किंचतस्यमहिषस्यलांगूलेनपुच्छेनआहतःताडितोब्धिःअर्णवःसर्वतःसर्वत्रपृथिव्यांसकलजनान्प्लावयामास ॥ वारि

॥ घनाश्चमहा

पूरमग्नंविश्वंचकार ॥ तसिप्रकरणेआद्यादिभ्यउपसंख्यानमित्यधिकरणेतसिः ॥ यद्वा ॥ कर्मणिल्यब्लोपेपंचमी ॥ सर्वतःसर्वांपृथ्वींप्लावयामास । २६ ॥ घनाश्चमहा तोमेघाःतेनमहिषासुरेणधुताभ्यांशृंगाभ्यांविभिन्नाःविदारिताःसंतःखंडंखंडंशकलंशकलंययुः ॥ महिषेणधुतशृंगविदारिताःमहांतोमेघाःखंडप्रकाराःखंडसदृशाःसंतःययुरि त्यर्थः ॥ प्रकारेगुणवचनस्येत्यधिकस्याल्पसादृश्येगुणवचनस्यद्विर्भावः ॥खंडंखंडंययुरितितुपाठेकर्मधारयवद्गुत्तरेष्वितिविकल्पेनकर्मधारयत्वातिदेशाद्द्विरुक्तयोर्भागयोर्मध्येपूर्व भागसंबंधिन्याविभक्तेर्लुक् ॥ श्वासानिलास्ताविशीर्णाःश्वासानिलास्ताःशतशःश्वासानिलाहताःशीर्णानिपेतुर्नभसोचलाः ॥ अत्रपाठत्रयेतस्यमहिषस्यरोषजाःश्वासाएव अनिलाःवायवः तैरस्ताःक्षिप्ताः अतएवविशीर्णाः चूर्णीभूताःअचलाःपर्वताःनभसःसकाशान्निपेतुःनिपतिताः ॥ यद्वा ॥ श्वासानिलास्ताःशतशःशतंशतंशतशः ॥ संख्यैकव चनाच्चवीप्सायांशस्प्रत्ययः ॥ यद्वा ॥ श्वासानिलैराहताःताडिताइत्यनुसंधेयम् ॥ शीर्णाःचूर्णीभूताः ॥ २७ ॥ इतिप्रागुक्तरीत्याक्रोधसमाध्मातक्रोधाग्निसंयुक्तंक्रोधेनस मंतादाविष्टंविजृंभितंतमभ्यापतंतंमहिषंमहासुरंदृष्ट्वावीक्ष्यतदातद्वधायतंमहिषंहंतुंचंडिकादेवीकोपमकरोत् ॥ वधार्हंसार्थेःइतिवधिःप्रकृत्यंतरंजनिवध्योश्चेतिवधिग्रहणादवसी

धुतशृंगविभिन्नाश्चखंडंखंडंययुर्घनाः ॥ श्वासानिलास्ताःशतशोनिपेतुर्नभसोऽचलाः ॥२७॥ इतिक्रोधसमाध्मातमापतंतंमहासुरम् ॥दृष्ट्वासाचंडि काकोपंतद्वधायतदाकरोत् ॥२८॥ साक्षिप्त्वातस्यवैपाशंतंबबंधमहासुरम् ॥तत्याजमाहिषंरूपंसोपिबद्धोमहामृधे॥२९॥ततःसिंहोभवत्सद्योयावत्त स्यांबिकाशिरः ॥ छिनत्तितावत्पुरुषःखड्गपाणिरदृश्यत॥३०॥ ततएवाशुपुरुषंदेवीचिच्छेदसायकैः॥तंखड्गचर्मणासार्धंततःसोभून्महागजः॥३१॥

यते तद्वधायेतितस्यवधनंवधःतद्वधःभावेवञ् ॥ जनिवध्योश्चेत्यतउपधायावृद्ध्यभावः॥ क्रियार्थोपपदस्यचकर्मणिस्थानिनइतिचतुर्थी तद्वधंविधातुंकोपंक्रोधमकरोत् ॥ २८ ॥ म्रियंतेस्मिन्वीराःमृधंयुद्धंतत्रमहतिमृधेसादेवीतावत्तस्यमहिषासुरस्यवधायत्रैप्रसिद्धंवरुणादवाप्तंपाशमायुधंक्षिप्त्वाप्रवर्त्यतंमहासुरंबबंध ॥ अथसपाशबंधमसहिष्णुः माहिषंरूपंतत्याजअत्याक्षीत् ततोनुसंत्यक्तमहिषाकारोमायावित्वादन्यएवपशुःशार्दूलःखड्गःपोत्रीवाप्रशस्तंप्रमथनेनक्षमगात्रोभूत् ॥ अथदेव्यापाशेनसोपिवाबद्धएवाभूत् ॥२९॥ततोमहिषादिरूपपरित्यागादनंतरंसमहासुरोमायावित्वात्सद्यःसपदिदेव्यासमंयोद्धुंसिंहोऽभवत्॥ततोंबिकादेवीतस्यमायामयसिंहस्यशिरःमूर्धानंयावद्यावताकालेनच्छि नत्तिछेत्स्यतितावत्तावत्येवकालेसमायावीमहासुरःखड्गपाणिःपुरुषःप्रादुर्भवन्नदृश्यतपैक्ष्यतदेव्येतिशेषः ॥ यावत्तावच्चसाकल्येवधौमानेवधारणे॥ खड्गःपाणौयस्यसतथोक्तःप्रहर णार्थेभ्यःपरेनिष्ठासप्तम्यौभवतइतिवक्तव्यम्॥ ३०॥ततःखड्गपाणेःपुरुषस्यदर्शनानंतरमेवदेवीआशुसत्वरंसायकैःआशुगैःखड्गचर्मणासार्द्धंतंखड्गपाणिपुरुषंकंठेचिच्छेद॥खड्ग

चचर्मंचपुरुषंचसायकैश्चिच्छेदेतिसूचयितुंसार्द्धमित्युक्तम्।।खङ्गश्चचर्मचखङ्गचर्मसेनांगत्वादेकवद्भावः ॥ तेनसार्द्धम्॥ फलकोस्त्रीफलंचर्म॥ चर्ममयंचर्मगात्रत्राणंहस्तग्राह्यंफलकम् ।। करेणचमहासिंहंतंचकर्षजगर्जच ॥ ततःपुरुषरूपतःसकाशात्समहासुरःमहागजोभूत् ॥३१॥ सचमहागजः करेणशुंडादंडेनतंप्रसिद्धंदेवीवाहनंसिंहंचकर्षआकृष्टवान् जगर्जचबृंहितंचचकार ॥ गर्जशब्दे भ्वादिःपरस्मैपदी ॥गजःसिंहंचकर्षेतिहिअसुरविनाशसूचकउत्पातोयंप्रसिद्धवैपरीत्यात् ॥३२॥ ततोदेवीतुपुनःसिंहंकर्षतःआक्षिपतःआहरतःतस्यमहागजस्यकरंशुंडादंडंखड्गेनचंद्रहासेननिरकृंततनिकृत्याच्छैत्सीत्॥कृतीछेदनेपरस्मैपदी॥ यदन्यधुः ॥ कृणत्तिकृंततीत्येतेवेष्टनेछेदनेक्रमादिति ॥ इहतुछांदसमात्मनेपदम्॥ऋषयश्छांदसंपदमनुकुर्वंति ॥अन्यथानिरकृंतदित्येवस्यात् ॥ कर्षतस्तत्करंदेवीतिपाठेकर्षवोगजस्यकरःप्रसिद्धः तत्करइतिव्याख्या ॥ इहसमहासुरः भाङ्महाहवक्षमःमहिषोभूत्ततोव्याघ्रःखड्गः पोत्रीहरिः पुमान् गजोथमहिषोभूयोमायावीसमहामृधे इत्येतदावेदयितुमाह ॥ ततोगजवपुस्त्यागानन्तरं भूयः पुनरपि समहासुरः माहिषंवपुराश्रितःप्राप्तवान्सन् तथैवपूर्ववदेवप्राग्वत्महिषःसन्तथैवत्रैलोक्यंक्षोभयामासक्षोभंप्रापयामास ॥ तथैवसचराचरंत्रैलोक्यंलोकत्रयंक्षोभयामास ॥ आश्रितइतिश्रिञ्सेवायाम् ॥

करेणचमहासिंहंतंचकर्षजगर्जच ॥ कर्षतस्तुकरंदेवीखड्गेननिरकृंतत ॥ ३२ ॥ ततोमहासुरोभूयोमाहिषंवपुराश्रितः ॥ तथैवक्षोभयामासत्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ ३३ ॥ ततः क्रुद्धाजगन्माताचंडिकापानमुत्तमम् ॥ पपौपुनःपुनश्चैवजहासारुणलोचना ॥ ३४॥

प्रतिष्ठितप्रतिज्ञानार्थःसकर्मकः ॥ गत्यर्थाकर्मकश्लिषशीङ्स्थासेत्यादिनाकर्त्तरिक्तः ॥ वपुराश्रितःअंगीकृतवान्सन्त्रैलोक्यंक्षोभयामासेत्यर्थः ॥ आस्थितेत्यविसर्गपाठेतु आङःस्थःप्रतिज्ञानेइत्यात्मनेपदंकर्तरिलुङ्स्थाघ्वोरिच्चेत्यकारस्यइत्वंसिचःकित्त्वंच तेनगुणाभावः ॥ ह्रस्वादंगादितिसिचोलोपः ॥ सइतिच्छेदेतुमहासुरइत्यर्थः । चराश्च देवाःअचराश्चपर्वतादयः चराचरं सर्वोद्वंद्वोविभाषैकवद्भवति ॥ चराचरात्मकंत्रैलोक्यंसमहासुरःक्षोभयामासेत्यर्थः ॥ यद्वा ॥ चराश्चाचराश्चचराचराःतैःसहितंत्रैलोक्यंस चराचरं संभवात्स्वरूपाख्यानवोविशेषणविशेष्यभावः॥ चारिगैत्यर्थः ॥ चरिचलिपतिवदीनांवाद्वित्वमच्याक्चाभ्यासस्येतिपचाद्यचिद्विर्भावेभ्यासस्यचआगागमः ॥ आग्विधिसामर्थ्याद्धलादिशेषाभावः ॥ अन्यथाह्यागमादेशयोर्विशेषाभावादागमलिंगमपार्थकंस्यात् ॥ चारिष्णुजंगमचरंत्रसमिंगंचरसाचरम् ॥३३॥ ततस्त्रैलोक्यक्षोभणाज्जगन्माताजगतां जननीजगद्धिताचण्डिकादेवीक्रुद्धासतीअतएवारुणलोचना अरुणेरक्तेलोचनेयस्याःसा उत्तमममृतंपानंमधुपुनःपुनःपपौ ॥ पापानेकर्मणिल्युट् ॥ लीउयामध्वेवपपौ पुनःपुनश्चजहासैवयुद्धंतुनगणयामास ॥ हसेहसनेलिटस्तिपोणल् ॥ पपावित्यातऔणलः ॥ वीरपानंचकारेत्यर्थः ॥ वीरपानंतुयत्पानंवृत्तेभाविनिवारणे ॥ वीराणांकर्त्त

व्यंमद्यपानंवीरपानम् ॥ मुहुःपुनःपुनःशश्वदभीक्ष्णमसकृत्समाः ॥ घटायुतायुतोन्मानंमधुमांसोपदंशकम् ॥ एकैकवारतश्चण्डीपपावत्ररणोत्सवे ॥ ३४ ॥ बलेनसामर्थ्येनवीर्ये णप्रभावेणतेजसामदेनहर्षेणगर्वेणचोद्धतःअविनीतोनिर्मर्यादउत्कटःसमहिषासुरोपिननर्दचकण्ठगर्जनंचकार ॥ नर्दगर्दशब्दे ॥ चण्डिकांप्रतिभूधरान् गिरीन्विषाणाभ्यांशृं गाभ्यांचिक्षेपप्रक्षिप्तवान् । अविनीतःसमुद्धतः ॥ स्थैर्यसामर्थ्यसैन्येषुबलंनाकाकसीरिणोः वीर्यबलंप्रभावश्च ॥३५॥ साचण्डिकातेनमहिषासुरेणप्रहितान्क्षिप्तान्तान्भूधरा न्गिरीन्शरोत्करैःशराणामुत्करैःउत्क्षेपैःचूर्णयंतीनिःशेषयंतीसतीतंमहिषासुरंमदोद्धूतमुखरागाकुलाक्षरंयथास्यात्उवाच ॥ मदान्मधुपानजाद्धूतोमुखेरागःतेनाकुलान्यक्षरा णिवर्णायस्मिन्कर्मणिवचनेतन्मदोद्धूतमुखरागाकुलाक्षरंक्रियाविशेषणानांकर्मत्वंनपुंसकैकत्वंचवाच्यम् ॥ यद्वा ॥ मदोद्धूतमुखरागादेवीमदेनमधुपानजेनउद्धूतोजातोमुखेरागः कषायभावोयस्याःसा आकुलाक्षरमितिक्रियाविशेषणम् ॥ आकुलानिव्यामिश्रितान्यस्पष्टाक्षराणियस्मिन्कर्मणितत् ॥ ३६ ॥ अत्रह्याकुलाक्षरमित्युक्तत्वाद्गर्जगर्जइत्येवंप्र

ननर्दचासुरःसोपिबलवीर्यमदोद्धतः ॥ विषाणाभ्यांचचिक्षेपचंडिकांप्रतिभूधरान् ॥३५॥ साचतान्प्रहितांस्तेनचूर्णयंतीशरोत्करैः ॥ उवाचतंमदो द्धूतमुखरागाकुलाक्षरम् ॥ ३६ ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ गर्जगर्जक्षणंमूढमधुयावत्पिबाम्यहम् ॥ मयात्वयिहतेत्रैवगर्जिष्यंत्याशुदेवताः ॥ ३७ ॥ ऋषिरुवाच ॥ एवमुक्त्वासमुत्पत्यसारूढातंमहासुरम् ॥ पादेनाक्रम्यकंठेचशूलेनैनमताडयत् ॥३८॥ ततःसोपिपदाक्रांतस्तयानिजमुखात्ततः ॥ अर्द्धनिष्क्रांतएवासीद्देव्यावीर्येणसंवृतः ॥ ३९ ॥

तिपदंव्यत्यस्ताक्षरंदेव्योक्तम् ॥ ऋषिणातुतत्सत्कृत्यार्थसंगत्याप्रणीतम् हेमूढहेअज्ञत्वंक्षणंतावद्गर्जगर्जयावदहंमधुपिबामि ॥ यावताक्षणेनमधुपास्यामितावंतंक्षणंत्वमपिकण्ठग र्जनंकुरुकुरु ॥ तावदेवतवायुःततःक्षणांतरेमयात्वयिहतेव्यसूकृतेसतिअत्रैवसंग्रामभूमावेवअत्रैवअस्मिन्नेवक्षणेवाआशुअविलंबितंदेवताइन्द्रादयोदेवागर्जिष्यंत्यानन्दतो गास्यंति ॥ गृजिशब्देलट् पिबामीतिपानाग्रेभविष्यतिकालेयावत्पुरानिपातयोर्लडितिलट् ॥ अज्ञेमूढयथाजातमूर्खवैधेयबालिशाः ॥ ३७ ॥ सदेवीएवमुक्त्वासमुत्पत्य सम्यक्उत्पत्यतंमहिषासुरमारूढाआरूढवती एनंमहिषासुरंकण्ठेचकण्ठप्रदेशएवएकेनपादेनउचितेनाक्रम्यशूलेनाताडयत् ॥ तडआघातेचुरादिःआरूढा इत्युगत्यर्थाकर्म केत्यादिनाकर्त्तरिक्तः ॥ एनमित्यन्वादेशेरूपमिदमेतदोन्यतरस्याम् ॥ ३८ ॥ ततोनंतरंसमहिषासुरःतयादेव्यापदापादेनआक्रांतःसशूलेनताडितोपितस्मान्निजमुखादा त्मीयमुखात्सकाशादर्द्धनिष्क्रांतएवअर्द्धेनशरीरेणनिर्गतःदेव्यावीर्येणबलेनसामर्थ्येनसंवृतः संछादितःस्तंभितःआसीत्तथैवास ॥ नसंपूर्णोनिष्क्रांतःअर्धनिष्क्रान्तःअर्धेनवा

निष्क्रांतः अर्धनिष्क्रांतः॥ ३९ ॥ असौमहासुरोमहिषवक्त्रादर्द्धनिष्क्रांतःशरीरार्द्धेननिर्गतःयुध्यमानःयुद्धंकुर्वाणएवतयादेव्याभगवत्यामहासिनामण्डलाग्रेणशिरःतस्यासुरस्य
उत्तमांगंछित्त्वाभूमौनिपातितः ॥ शरीरस्यार्द्धःनिष्क्रांतःविशेषणसमासः ॥ अर्द्धेनवानिष्क्रांतःकर्तृकरणेकृतावहुलमितिसमासः ॥ नवहुव्रीहिः ॥ अर्द्धोनिष्क्रांतोदेहभा
गोयस्येतिविग्रहप्रसंगात् ॥ ४० ॥ एवमुक्तरीत्यामहिषोनामप्रसिद्धःसमहासुरःसैन्यसहितः सुहृद्गणसहितः त्रैलोक्यंत्रींल्लोकान्मोहयित्वामोहंदुःखंप्रापय्यततोयुद्धंकुर्वाणः
तयादेव्यानाशंभावितः ॥ महाकाल्यानिपातितइतिपाठेमहान्कालःउग्रःतत्पत्नीमहतीकालीदुर्गातयावा ॥ ४१ ॥ तदातस्मिन्समयेदेव्यामहिषेमहासुरेविनिपातितेसतित्रै
लोक्यस्थैःसर्वैःपुरुषैःदेवींप्रतिजयलोकोत्कर्षेणवर्तस्वेत्युक्तम् ॥ कीदृशैःदेवाःस्वर्लोकसद्मानःइन्द्रादयःअसुराःपातालवासिनोबलिप्रभृतयःमानवाभूलोकसद्मानोब्राह्मणादयः
तैःसहितैः ॥ पुनःकीदृशैःतदाभूतैःतस्मान्महिषासुरादाभूताःपीडांप्राप्तवंतःतैः ॥ आभूःस्यात्कोपपीडयोः ॥ भूप्राप्तावात्मनेपदीचुरादिः ॥ आधृषाद्वेतिणिजभावपक्षेकर्त्तरि

अर्द्धनिष्क्रांतएवासौयुध्यमानोमहासुरः ॥ तयामहासिनादेव्याशिरश्छित्त्वानिपातितः ॥ ४० ॥ एवंसमहिषोनामससैन्यःससुहृद्गणः ॥ त्रैलो
क्यंमोहयित्वातुतयादेव्याविनाशितः॥ ४१॥त्रैलोक्यस्थैस्तदाभूतैर्महिषेविनिपातिते ॥ जयेत्युक्तं ततः सर्वैः सदेवासुरमानवैः ॥ ४२ ॥ ततोहाहा
कृतंसर्वंदैत्यसैन्यंननाशयत् ॥ प्रहर्षंचपरंजग्मुः सकलादेवतागणाः ॥ ४३ ॥ तुष्टुवुस्तांसुरादेवींसहदिव्यैर्महर्षिभिः ॥ जगुर्गंधर्वपतयोननृतुश्चा
प्सरोगणाः ॥ ४४ ॥ इति श्रीमार्कं०दे० महिषासुरवधोनामाशीतितमोऽध्यायः ॥८०॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ ततःसुरगणाःसर्वे देव्याइंद्रपुरोगमाः ॥
स्तुतिमारेभिरेकर्त्तुंनिहतेमहिषासुरे ॥ १ ॥

र्कृरूपम् ॥ योगविभागात्समासः ॥ इत्थंभूतेतिनिर्देशाद्वा ॥ ४२ ॥ ततोमहिषमर्द्दनादनंतरंयत्किंचिद्दैत्यसैन्यमवशिष्टंस्वल्पंतदपिहाहाकृतंहाहाइतिससंभ्रमंदीनभावेनकृत
माहितंसतन्ननाश ॥ णशअदर्शने ॥ अदर्शनमभावः ॥ अदृष्टमभूत् ॥ किंचदेवतानांगणास्तुसकलाःसर्वेपिपरमुत्कृष्टंप्रहर्षंसंतोषंजग्मुश्चप्राप्तवन्तः ॥ हा विषादशुगार्तिषु ॥
चापलेद्वेभवतइतिवक्तव्यम् ॥ संभ्रमेणप्रवृत्तिश्चापलम् ॥ हाहाइतिसंभ्रमप्रवृत्त्यादीनत्वेनकृतमनाथंननाश दैत्यसैन्यमित्यर्थः॥ ४ ३॥ अथ तांदेवींसुराःइन्द्रादयःदिविभवैर्दि
व्यमहर्षिभिःसहसहितास्तुष्टुवुस्तुतवन्तः ॥ सुराश्चदिव्यामहर्षयश्चदेवींस्तुतवन्तइत्यर्थः ॥ अथगन्धर्वपतयश्चजगुःहाहाहूहूप्रभृतयोगन्धर्वाःगायमानाःतेषांपतयोगानविच
क्षणाःतुम्बुरुप्रभृतयःगीतवंतः ॥ गैशब्देलिट् ॥ अथअप्सरोगणाश्चननृतुःउर्वशीप्रभृतयःस्वर्गवारांगनाःतासांगणाःनर्तितवंतोदेवीविजयेमहोत्सवे ॥ नृतीगात्रविक्षेपेनाट्येलिट्
उस् ॥ ४४ ॥ इतिम० श्रीतो० श्रीमदुद्ध० श्रीशंतनुचक्रवर्तिविरचितायांदेवीमाहात्म्यटीकायांमहिषासुरवधोनामाशीतितमोऽध्यायः ॥८०॥ ॥ महिषासुरेनिहतेसतिततो

पुरोगच्छतीति पुरोगमः इन्द्रःपुरोगमःअग्रेसरो
रमराभस्ये ॥ आत्मनेपदेलिट् ॥ पुरोगच्छतीति पुरोगमः इन्द्रःपुरोगमःअग्रेसरो
नन्तरमिन्द्रपुरोगमाःशक्रप्रमुखाःसर्वेपिसुरगणाःस्तुतिंकर्तुमारेभिरेउपक्रांतवंतः ॥ रमराभस्ये ॥ आत्मनेपदेलिट् ॥ पुरोगच्छतीति पुरोगमः इन्द्रःपुरोगमःअग्रेसरो प्रहर्ष
रणे देव्याचंडिकया तस्मिन्नतिवीर्येसुरारिबलेमहिषासुरसैन्येचअतिवीर्यदुरात्मनिमहिषासुरेचहतेसति प्रणतिनम्रशिरोधरांसाः
येषां ते ॥ १ ॥ तांदेवींवाग्भिःतुष्टुवुःस्तुतवंतः ॥ वीर्यंबलंप्रभावश्च ॥ प्रणतिभिर्नम्राःशिरोधराः कंधराग्रीवाअंसाःस्कंधाभुजशिरांसिच
पुलकोद्गमचारुदेहाःशक्रादयःसुरगणाः तांदेवींवाग्भिःतुष्टुवुःस्तुतवंतः ॥ वाग्भिरितिचतुर्विधाभिर्वाणी
येषांते धरंतीतिधराः शिरसांधराःशिरोधराः प्रहर्षेप्रमोदे पुलकाःरोमांचाःतेषामुद्गमःप्रादुर्भावःतेनचारवोमनोहरादेहायेषांते ॥ द्रव्यंगुणांक्रियांजातिमाहुः
भिः ॥ यद्भाष्यं—चतुष्टयी शब्दानां प्रवृत्तिः—जातिशब्दाः गुणशब्दाः क्रियाशब्दा यदृच्छाशब्दाश्चतुर्थाइति ॥ अन्ये त्वाहुः ॥ द्योतितार्थाचपश्यंती सूक्ष्माचा
शब्दाश्चतुर्विधाः । यदृच्छयाप्रयुक्ताःस्युः संज्ञाशब्दाश्चपंचमाः इति ॥ अपरे त्वाहुः ॥ वैखरी शब्दनिष्पत्तिर्मध्यमा श्रुतिगोचरा ॥

शक्रादयःसुरगणानिहतेतिवीर्येतस्मिन्दुरात्मनिसुरारिबलेचदेव्या ॥ तांतुष्टुवुःप्रणतिनम्रशिरोधरांसावाग्भिःप्रहर्षपुलकोद्गमचारुदेहाः ॥ २ ॥
॥ देवाऊचुः॥ देव्याययाततमिदंजगदात्मशक्त्यानिःशेषदेवगणशक्तिसमूहमूर्त्या॥ तामंबिकामखिलदेवमहर्षिपूज्यांभक्त्यानताःस्मविदधातुशुभा
निसानः ॥ ३ ॥ यस्याःप्रभावमतुलंभगवाननंतोब्रह्माहरश्चनहिवक्तमलंबलंच ॥ साचंडिकाखिलजगत्परिपालनायनाशायचाशुभभयस्यमतिंक
रोतु ॥ ४ ॥ या श्रीःस्वयंसुकृतिनांभवनेष्वलक्ष्मीःपापात्मनांकृतधियांहृदयेषुबुद्धिः ॥ श्रद्धासतांकुलजनप्रभवस्यलज्जातांत्वानताःस्मपरि
पालयदेविविश्वम् ॥ ५ ॥

श्रुतिगोचराश्रोत्रग्राह्यावाक्मध्यमेत्युच्यते ॥ द्योतितोर्थोययासाद्यो
त्यनपायिनीचेतिचतुर्विधावागुच्यते ॥ शब्दानांनिष्पत्तिर्यस्याःसा घटाद्यर्थरूपावाक्वैखरीत्युच्यते ॥ ययादेव्याआत्मशक्त्यास्वशक्त्याइदंजगत् प्रपंचितंतामखिलदेवमहर्षिपूज्याम
तितार्थज्ञानरूपावाक्पश्यंतीत्युच्यते ॥ अनपायिनीब्रह्मरूपावाक्सूक्ष्मेत्युच्यते ॥ २ ॥ निःशेषाःसर्वेदेवाःतेषांगणाःतेषांशक्तयःतासांसमूहाःतएवमूर्तयोयस्याःसा ॥
म्बिकांदेवींभक्त्याआनताःस्मः॥सानोस्माकंशुभानिविदधातुकरोतु ॥ तुहिचस्महवैपादपूरणे ॥ भगवानैश्वर्यसम्प
आखिलाःसर्वेदेवाःमहर्षयश्चतैस्तैःपूज्यांपूजनीयामानतावयंभाक्तिप्रह्वाः ॥ ३ ॥ यस्याःदेव्याअतुलमनुपमंप्रभावबलवक्तंसाकल्येनवर्णयितुंब्रह्माचतुर्मुखः
न्नःअनंतोविष्णुः हरश्चनालंनहिसमर्थः हिप्रसिद्धमेवतत् ॥ साचण्डिकादेवीअखिलजगत्परिपालनायअशुभभयस्यनाशायमतिंकरोतु ॥ अखिलंजगत्परिपालयितुमशुभेभ्यो
भयंनाशयितुंचस्वयंस्वांतंसदाऽवधानंकरोतु ॥ प्रभावःप्रभुत्वम् ॥ स्थौल्यसामर्थ्यसैन्येषुबलम् ॥ अशुभभवस्येतिपाठेभवउदयः ॥ ४ ॥ हेदेविसुकृतिनांपुण्यवतांभवनेषुगेहे

षुयाश्रीःसंपत्तिरभूदस्तिभविष्यतिस्वयंतांत्वानताःप्रणतावयंस्म ॥ अतःत्वंसुकृत्यात्मकंविश्वंश्रीःसतीपरिपालय ॥ हेदेविपापात्मनांभवनेषुयाऽलक्ष्मीःअभूदस्तिभविष्यति स्वयंतांत्वानताःप्रणताःवयम् ॥ अतस्त्वंपापात्मकंविश्वमलक्ष्मीःसतीपरिपालय ॥ हेदेविकृतधियांज्ञानिनांहृदयेषुयाबुद्धिःअभूदस्तिभविष्यतिस्वयंतांत्वांनताःप्रणतावयमतस्त्वं कृतध्यात्मकंविश्वंबुद्धिःसतीपरिपालय ॥ हेदेविसतांसज्जनानांहृदयेषुयाश्रद्धासत्कर्मनिष्ठाऽभूदस्तिभविष्यतिस्वयंतांत्वांनतावयम्।अतःत्वंसदात्मकंविश्वंश्रद्धासतीपरिपालयहेदे वित्वंकुलजनप्रभवस्यहृदयेयालज्जाभूदस्तिभविष्यतितांत्वांनतावयम् ॥ अतःत्वंसत्कुलाचारसंरक्षणंलज्जालज्जासतीसत्कुलजनप्रभवात्मकंविश्वंपरिपालय ॥ स्मशब्दःपाद पूरणेस्वयमव्ययम्।सुष्ठुअयःशुभावहोविधिर्यस्मिन्कर्मणिनमनेपरिपालनेवातत् ॥ ५ ॥ असुराश्चदेवाश्चअसुरदेवाःशाश्वतिकविरोधविविक्षायांत्वसुरदेवंतेषांगणाआदयोये षांतेमनुष्यादीनांतेतथोक्ताः । तेषुअजाद्यदंतमित्यसुरशब्दस्यपूर्वप्रयोगः ॥ अजाद्यदंतंत्वाद्भ्यर्हितत्वाच्च।अमरदैत्यगणादिकेष्वितितुपाठः सम्यः । हेदेवि सर्वेष्वसुरादिगणेषु तवाद्भुतंरूपमचिंत्यंमनसापिचिंतयितुंस्मर्तुमप्यशक्यंतत्तवमनोहररूपंवाचाकिंवर्णयाम ॥ वर्णवर्णक्रियायांचुरादिलोडंतम् ॥ यन्मनसापिस्मर्तुमशक्यंतद्वाचाकिंवर्णयितुंशक्यं

किंवर्णयामतवरूपमचिंत्यमेतत्किंचातिवीर्यमसुरक्षयकारिभूरि ॥ किंचाहवेषुचरितानितवाद्भुतानिसर्वेषुदेव्यसुरदेवगणादिकेषु ॥ ६ ॥ हेतुःसमस्त जगतांत्रिगुणापिदेवैर्नज्ञायसेहरिहरादिभिरप्यपारा ॥ सर्वाश्रयाखिलमिदंजगदंशभूतमव्याकृताहिपरमाप्रकृतिस्त्वमाद्या ॥ ७ ॥

स्यादितिभावः ॥हेदेवितवभूर्यधिकमसुरक्षयकारिअतिवीर्यंचाकिंवाचावर्णयामयन्मनसाप्यचिंत्यंस्यात् ॥ हेदेविसर्वेष्वसुरदेवगणादिकेष्वाहवेषुसंग्रामेषुतवाद्भुतानिचारितानिवी र्याणिकिंवर्णयामवाचा । यानिमनसापिस्मर्तुमशक्यानि ॥६॥ हेदेवित्वंत्रिगुणापित्रयोगुणायस्यांसासत्त्वरजस्तमइतित्रयोगुणाः ॥ सत्त्वगुणात्वंवैष्णवीशक्तिःसतीजगंतिरक्ष सि। रजोगुणात्वंब्राह्मीशक्तिःसतीसृजसि । तमोगुणारौद्रीशक्तिःसतीसंहरसि । अतःसर्जनीयसंरक्षणीयसंहरणीयानिजगंतिस्वर्गभूपातालाख्यानियेषांत्वंहेतुरसि॥हेदेवित्वंहरि हरादिभिरपिदेवैःतत्त्वतोनज्ञायसेमायारूपत्वात् ॥ हेदेवित्वम्अपाराअनवधिरनंता ॥ त्वंसर्वाश्रयासर्वआश्रयोयस्याःसा ॥ आश्रीयतेइत्याश्रयासर्वस्याश्रयासर्वाश्रया ॥ हेदेविइदमखिलंजगत्तवैवांशभूतंमायामयत्वात् ॥ जगतःअंशरूपेणनिष्पन्नमंशत्वंभूतप्रापदितिवांशभूतम् ॥ त्वमव्याकृता केनापिनव्याकृतासिपदेनवाक्येनवा ॥ यतोवाचोनिवर्त्ततेअप्राप्यमनसासहेति श्रुतेः ॥ त्वंच विद्यात्वेनपरब्रह्मत्वमेव ॥ यद्वा ॥ हेदेवित्वमव्याकृतासिनकेनापिप्रकाशितासि ॥ परप्रकाश्यत्वानभ्युप गमाद्ब्रह्मस्वरूपस्यस्वयंप्रकाशत्वाभ्युपगमाच्च ॥ त्वंचपरब्रह्मतत्त्वमेवस्वयंप्रकाशमनतिशयानंदचिद्रूपमसीत्यर्थः ॥ यद्वा ॥ अव्याकृताऽव्याहताकेनापिनहिंसिता

त्वमेवतुयुद्धेऽहितान्व्याकृणोपिव्याहंसि ॥ यदाहुः ॥ हिंसाकरणयोःस्वादौकृणोतिकृणुतेकृञः ॥ करोतिकुरुतेद्वेद्वेसंपद्येतेक्रमादि कृञ्हिंसायांस्वादिः ॥ हेदेविहियस्मा ति ॥ अव्याकृताहिपरमेतिपाठेतुहियस्मात् ॥ हेदेवित्वंपरमापराउत्कृष्टामालक्ष्मीःततःअःविष्णुःतेनव्याकृताउरसिस्थापितालोकेषुवा ॥ यद्वा ॥ अवयःशैलमे त्तवरोमकूपेषुनिजरश्मीन्दिवाकरः ददौ ॥ अतःत्वमव्याकृतासिअविनासूर्येणआसमंतात्कृतातेजोभिर्निर्मितासि ॥ अतएवत्वंपरमापराश्रेष्ठामातेजोलक्ष्मीः ॥ पार्काः ॥ यद्वा ॥ हियतः त्वंजगतामायामूलभूता ॥ अतःसृष्टेःप्राक्केवलैवेत्यव्याकृतासत्त्वरजस्तमोगुणानुदयाद्भेदप्रत्ययानुदयात्सत्त्वादिनाअपृथक्कृतासांख्यदर्शनप्रसिद्धा परमाप्रकृतिः प्रधानाख्यासि ॥ इयं देवीसांख्यमतेप्रकृतिराख्याता । वेदांतिनस्तुतामनिर्वचनीयामात्ममायामनादिमविद्यामाहुः ॥ शाब्दिकास्तांवस्तुतत्त्वावसितिसिद्धिभेदा माहुः ॥ शैवास्तांशिवशक्तिसंसक्तिमाहुः ॥ वैष्णवाःविष्णुमायांतामाहुः ॥ शाक्तास्तुतांमहामायामनादिमाहुः ॥ पौराणिकाःतांदेवीमाहुः ॥ ७ ॥ षुरऐश्वर्ये ॥ सुरंतीति सुराःसुराणांभावःसुरतासास्तियेषांतेसुरताःइंद्रादयः ॥ मत्वर्थेऽर्शआदित्वादच् समस्ताश्चतेसुरताश्च समस्तविबुधाइतियावत् ॥ हेदेविसावैप्रसिद्धा स्वाहात्वमेवासियस्याः

यस्याःसमस्तसुरताःसमुदीरणेनतृप्तिंप्रयांतिसकलेषुमखेषुदेवी ॥ स्वाहासिवैपितृगणस्यचतृप्तिहेतुरुच्चार्यसेत्वमतएवजनैःस्वधाच ॥ ८ ॥ यामु क्तिहेतुरविचिंत्यमहाव्रतात्वमभ्यस्यसेसुनियतेंद्रियतत्त्वसारैः ॥ मोक्षार्थिभिर्मुनिभिरस्तसमस्तदोषैर्विद्यासिसाभगवतीपरमाहिदेवि ॥ ९ ॥

समुदीरणेनसकलेषुमखेषुयज्ञेषुसमस्तसुरताःयज्ञभुजःतृप्तिंप्रयांति ॥ किंचवैप्रसिद्धास्वाहाचत्वमेवासि । अतएवखलुपितृयज्ञेषुजनैः श्राद्धकृद्भिःपुरुषैःपितृगणस्यतृप्तिहेतुः ॥ स्वधेत्येवंरूपंमन्त्रात्मासतीत्वमेवोच्चार्यसे कथ्यसे दैवेश्राद्धेभवेत्स्वाहापित्र्येश्राद्धेस्वधोच्यते ॥ स्वाहादेवहविर्दानेश्रौषड्वौषड्वषट्स्वधेत्यभिधानेतुविभागोनाश्रितः ॥ ८ ॥ हेदेवि हिनिश्चयेनयामुक्तिहेतुः अचिंत्यमहाव्रतापरमावेदांतोद्भवब्रह्मतत्त्वागवतिरूपसाक्षात्कारलक्षणाविद्यासिभवगतीसुनियतेंद्रियतत्त्वसारैर्मोक्षार्थिभिर्मुनिभिरस्तसमस्तदोषैरभ्यस्यसे पुनःपुनरावर्त्यसेशिक्ष्यसेइत्यन्वयः ॥ मुक्तिरमृतं कैवल्यंज्ञानादेवतुकैवल्यमित्यभ्युपगमात् ॥ मुक्तिहेतुर्विद्याअविचिंत्याचिंतयितुमशक्या ॥ दुस्तराणिमहांतिव्रतानिउपवासादीनि यस्यांसाचिंत्यमहाव्रताअभ्यस्यसे । असुक्षेपणेऽभिपूर्वःकर्मणिलटःथासःसे । सुष्ठुनियतानिविषयेभ्योव्यावर्तितानींद्रियाणियैःतेचतेतत्त्वसाराश्चतत्त्वंतत्त्वज्ञानंसारंनान्यंयेषांतेत त्त्वसाराः ॥ मन्यंतेमुनयःतैःमोक्षमर्थयंतेमोक्षार्थिनःअस्तःनष्टःसमस्तदोषःकामादिरूपोयेषांतेऽस्तसमस्तदोषाःतैःविद्यतेज्ञायतेनयाविद्याभगवतीसवैश्वर्यसपन्नापरमाउत्कृष्टा ॥ ९ ॥

हेदेविभगवतीऐश्वर्यादिसंपन्नाशब्दात्मिकावर्णपदवाक्यरूपवाणीस्वरूपा ॥ सुविमलर्ग्यजुपामुद्गीथरम्यपदपाठवतांसाम्नांचनिधानंसर्वजगतामार्तिहंत्रीपरमाउत्तमाचतुर्वर्गदर्शिनीवार्त्तावृत्तांतरूपात्रय्यसि वेदानांत्रयीभवसीत्यन्वयः ॥अथवाभगवतीत्वंसर्वजगतांभवभावनायसंसृत्युत्पादनायपरंनिधानमाश्रयः स्थानमसि ॥ त्वमार्तिहंत्र्यसि ॥त्वंवार्तासिकृषिगोरक्षादिवृत्तिरसि ॥त्वंशब्दात्मिकानादरूपासि ॥ यद्वा ॥वर्णपदवाक्यरूपासिगद्यपद्यात्मिकासि ॥हेदेवित्वं सुविमलानिऋग्भिःसहितानियजूंषितेपाम् ऋचःऋग्वेदाःयजूंषियजुर्वेदाः तेषांसाम्नांसामवेदानांचत्रय्यसीत्यन्वयः ॥ वेदशाखानांबाहुल्याद्बहुवचनम् ।उद्गीथउद्गीतम् ।अतएवरम्यपदपाठवतामुद्गीथरम्याणिपदानितैःकृत्वापाठवताम् अन्यथापदानांपाठःपदपाठःउद्गीथेनरम्यःपदपाठोयेषांतानिउद्गीथरम्यपदपाठानिसामानीतिस्यात् ॥ उद्गीथःप्रणवइतिक्षीरतरंगिणीकारोव्याख्यत् ॥उद्गीथःसामवेदइत्यौणादिकवृत्तिकारः ॥प्रणवपक्षेउद्गीथरम्यताऋग्यजुषाणामप्यस्ति ॥ यद्वा ॥उद्गीथउद्गीतंसाम्निप्रसिद्धम् ।वार्त्तावृत्तौजनश्रुते ॥वृत्तिःकुसीदपाशुपाल्यवाणिज्याख्या ॥जनश्रुतिर्वृत्तांतः ॥स्त्रियामृक्सामयजुषीइतिवेदास्त्रयस्त्रयी ॥ऋचःयजूंषिचऋग्यजुषाणि अचतुरादिनासमासांतः ॥इहतुसमासांतविध्यनित्यत्वमाश्रितम् ॥सुविमलानिऋग्यजूंषियेषाम् ॥ यद्वा ॥ समासां

शब्दात्मिकासुविमलर्ग्यजुषांनिधानमुद्गीथरम्यपदपाठवतांचसाम्नाम् ॥ देवित्रयीभगवतीभवभावनायवार्त्तासिसर्वजगतांपरमार्तिहंत्री ॥ १० ॥
मेधासिदेविविदिताखिलशास्त्रसारादुर्गासिदुर्गभवसागरनौरसंगा ॥ श्रीःकैटभारिहृदयैककृताधिवासागौरीत्वमेवशशिमौलिकृतप्रतिष्ठा ॥ ११ ॥

तरमुक्तमेव ॥ भवभावनाय भवःशिवःपरमात्मायस्यभावनंध्यानंतस्मैप्रवृत्तात्रयीत्वमेवासीत्यर्थः ॥ उग्रेजन्मनिकल्याणेप्राप्तौसंसृतिसत्तयोःभवः ॥ आर्तिहंत्रीति जनिकर्तुःप्रकृतिरितिनिर्देशात्समाससिद्धिः ॥ आर्तिःपीडाधनुःकोट्योः ॥ आङ्पूर्वताक्वचित् ॥ १० ॥ हेदेवि त्वं मेधासि अतएवत्वंविदिताखिलशास्त्रासि ॥ यद्वा ॥ हेदेवित्वंविदिताखिलशास्त्रसारामेधासि ॥ धीर्धारणावतीमेधा ॥ विदितान्यखिलानिशास्त्राणिसाराणिचतुर्वर्गतत्त्वपराणिन्याय्यानियथामेधयासात्वमेवासिप्रवृत्तिर्वानिवृत्तिर्वानित्येन कृतकेन वा ॥ पुंसांयेनोपदिश्येत तच्छास्त्रमभिधीयते ॥ हेदेवित्वमसंगासंत्यक्ताखिलबंधहेतुःअप्रतिबंधाऽनिवारितगतिः ॥ दुर्गादुष्प्रापादुःखेनगम्यमानादुर्गा ॥दुर्गभवसागरनौरसि दुर्गोदुस्तरोभवः संसारःसागरइवतत्रनौःतरणिरसि ॥ यद्वा ॥दुर्गंदुस्तरंभवंस्यतिखण्डयतिदुर्गभवसा नविद्यतेगरोविषंदुःखंयत्रसाअगरा अगराचासौनौश्चेतिअगरनौःदुर्गभवसाचासौअगरनौश्च ॥ यद्वा ॥ त्वंदुर्गेदुर्गमेदुष्प्रापेभवेशंभौपरब्रह्मभूतेसागरेसामृतेविषयेअसंगारागादिरहितादुर्गादुष्प्रापानौरसि ॥ नौरिवनौर्देवीब्रह्मप्राप्तिसाधनविद्यारूपेत्यर्थः ॥ हेदेवित्वंकटभारिहृदयैककृताधिवासाश्रीरसि विष्णुवक्षःस्थलनिवासिनीलक्ष्मीःत्वमेवासि ॥ हेदेवित्वमेवशशिमौलिकृतप्रतिष्ठागौरीउमा

चूडाकिरीटंकेशाश्वसंयतामौलयस्त्वयः ॥ ११ ॥ ईषत्सहासंमंदास्मतापेतंरुचि
सि॥शशीचंद्रःमौलौकिरीटेयस्यसशंभुःतेनकृताप्रतिष्ठाऽवस्थितिरर्द्धशरीरभाक्त्वेनयस्याःसा ॥ एवंभूतंतववक्त्रकमलंजगन्मोहनंजयति। तथापितद्विलोक्यस
रंपारिपूर्णचंद्रबिंबानुकारिपूर्णेंदुबिंबोपमंकनकेषुउत्तमंयत्कनकंतस्येवकांतिःशोभायस्यतत्। अतएवकांतंमनोहरम्। एवंभूतंतववक्त्रकमलंजगन्मोहनंजयति। कथंमहासुरःसंजातकोपःप्राहार्षीदि
हसाऽतर्कितम्आत्तरुषाप्राप्तकोपेनमहिषासुरेणप्रहृतमत्यद्भुतमेतत् ॥ अहोईदृशंजगन्मोहनंजगत्संजीवनंवक्त्रंविलोक्यपुमानानंदमाप्नुयात्तत्कथंमहासुरःसंजातकोपःप्राहार्षीदि
तिभावः ॥ अतर्कितेतुसहसाऽव्ययम् ॥ सहसाबलेनवा ॥ सहोबलंसहामागः सहतेसहः ॥ अनव्ययत्वेसहसाकृतमित्योजःसहोंभस्तमसस्तृतीयायाइत्यौपपदिकमलुग्वि
धानंचात्रगमकम्॥ अत्यद्भुतम् अदिभुवोडुतच् ॥अदित्याश्चर्येऽव्ययम्॥ आत्तारुट्क्रुधेनसतेन॥ १२ ॥हेदेविकुपितंक्रोधाविष्टंभ्रुकुटीकरालं भ्रुकुट्याकरालंविषमंभयंकरमतएवक्रो
धताम्रमुद्यच्छशांकसदृशच्छवि उद्यन्उदयंकुर्वन् शशांकश्चंद्रःआरक्तः पूर्णश्चतेनसदृशीछविःप्रभायस्यतत् ॥ तदीयंसंग्रामोन्मुखंदृष्ट्वातुदृष्ट्वैवमहिषासुरःसद्यःसपदिदर्शनक्षणए
वप्राणान्नमुमोचनतत्याजेतियत्तदतीवचित्रम् ॥ युक्तोयमर्थः ॥ हिनिश्चयेन कुपितांतकदर्शनेन कुपितकृतांतदर्शनेनकैःजंतुभिःजीव्यतेनकैश्चिदपि॥जीवप्राणधारणे । अकर्म

ईषत्सहासममलंपरिपूर्णचंद्रबिंबानुकारिकनकोत्तमकांतिकांतम् ॥ अत्यद्भुतंप्रहृतमात्तरुषातथापिवक्त्रंविलोक्यसहसामहिषासुरेण ॥ १२ ॥ दृष्ट्वातु
देविकुपितंभ्रुकुटीकरालमुद्यच्छशांकसदृशच्छवियन्नसद्यः ॥ प्राणान्मुमोचमहिषस्तदतीवचित्रंकैर्जीव्यतेहिकुपितांतकदर्शनेन ॥ १३ ॥ देविप्रसी
दपरमाभवतीभवायसद्योविनाशयसिकोपवतीकुलानि ॥ विज्ञातमेतदधुनैवयदस्तमेतन्नीतंबलंसुविपुलंमहिषासुरस्य ॥ १४ ॥

कत्वाद्भावेलटियगात्मनेपदप्रथमपुरुषैकवचनमेव।भावस्यैकत्वात् । प्राणधारणंप्रकृतावंतर्भूतमितिजीवतेदेवदत्तइतिप्रयोगेपृथक्नप्राणपदंकर्मवाचिप्रयुज्यतेअनुच्यमानेपितास्मि
न्प्राणान्धारयतीतिगम्यमानत्वादतश्चजीवतिरकर्मकः ॥ भ्रुवौकुटीवभ्रुकुटी ॥ इकोह्रस्वोऽङ्योगालवस्योत्तरपदिकंह्रस्वत्वमत्वंचवा ॥ तेनभ्रुकुटीकरालंकुटिलम् ॥ बलवत्सुष्ठु
किमुतस्वत्यतीवचनिर्भरे ॥ करालोदंतुरेतुंगे ॥ कृणोतिहिनस्तिकरालम् ॥ १३ ॥ हेदेवित्वंप्रसीदप्रसन्नाभव ॥ परमापराउत्कृष्टामालक्ष्मीरसि ॥ हेदेविभवतीजगतांभवायस
म्पदुद्भवायसद्यःसपदिभवति ॥ भवतीत्वंकोपवती अप्रसन्नास्तितर्हिसद्यःजगतांकुलानिवंशान्समूहान्वाविनाशयति ॥ इहभगवतीतिभवच्छब्दप्रयोगे युष्मदस्मच्छब्दान्यत्वे
नशेषेप्रथमःपुरुषःविनाशयतीत्ययम्॥वंशेवृन्देगृहेकुलम्॥उक्तमर्थंप्रकृतेनदेवीचरितेनयोजयतिविज्ञातमित्यर्द्धेन । अधुनैवविज्ञातंविदितमस्माभिः। एतत्कियत्त्वाम्आहतमेतं
योद्धुमागतम् सुविपुलंसुष्ठुबहुलंमहिषासुरस्यबलंसैन्यमस्तंविनाशंनीतंप्रापितमित्येतत् ॥ प्रसादपरमेतिपाठेप्रसादेनप्रसन्नत्वेनपरमाउत्कृष्टाचेत्तर्हिलोकानांभवायभूतयेसंपदुद

यायभवति ॥ अस्तमदर्शने । अस्तमितिमकारांतमव्ययमनुपलब्धेर्थेवर्त्तते ॥ असुक्षेपणइत्यतोनपुंसकेभावेक्तेतुअस्तंप्रेरणंदूरीकरणमन्यत्र क्षेपं नीतमित्यर्थः ॥ विनाशंनीतमित्यर्थस्तुनस्यात् ॥ अस्तमित्यव्ययत्वेविष्टसिद्धिः ॥ १४ ॥ हेदेविभवतीसदाऽभ्युदयदासतीयेषांप्रसन्नास्तितेएवलोकाजनपदेषुजीवत्सुदेशेषुमताःलब्धप्रतिष्ठाःस्युः तेषामेवधनानिस्युःतेषामेवयशांसिसत्कीर्त्तयःस्युः॥तेषांबंधुवर्गश्चनसीदति॥चकाराच्चतुष्पात्प्रभृतिश्चनसीदंति॥तएवधन्याःधनेषुसाधवः॥यद्वा॥धनानिलब्धारःप्राप्तारःधन्याः धनगणंलब्धेतिसूत्रेणयत्प्रत्ययः॥सुकृतीपुण्यवान्धन्यः॥ हेदेवियेषांभवतीप्रसन्नास्तितएवनिभृताःविनीताःशिक्षितकुलाचाराःअचपलाःआत्मजाःसुताःभृत्याःअनुचराःदाराः कुलस्त्रियश्चयेषांते॥निभृतविनीतप्रश्रिताःसमाः॥ १५॥ हेदेविभवतीप्रसादाद्भवत्याप्रसादात्संभावितःसुकृतीपुण्यवान्जनःप्रतिदिनंसदैवअत्याद्दतःअतितरामाद्दतःसन्सकलानि समस्तानिस्वशाखोक्तान्यतएवधर्म्याणिधर्मेणप्राप्याणिधर्मादनपेतानियथायथंश्रौतानिस्मार्त्तानिचकरोति ॥ज्योतिष्टोमादीनिहिस्वर्गकामःकरोतिततश्चस्वर्गंप्रयातितेनहेतुनाहे देविलोकद्वयेपिभुविदिव्यपित्वमेवफलदासि॥ननुइदमित्थमेव॥प्रश्नावधारणानुज्ञानुनयामंत्रणेनन॥नौवयोधर्मेतिधर्मेणप्राप्याणीत्यर्थेयत्प्रत्ययः॥ यद्वा॥धर्मपत्यर्थन्यायादनपेतेय

तेसंमताजनपदेषुधनानितेषांतेषांयशांसिनचसीदतिबंधुवर्गः ॥ धन्यास्तएवनिभृतात्मजभृत्यदारा येषांसदाभ्युदयदाभवतीप्रसन्ना ॥ १५ ॥
धर्म्याणिदेविसकलानिसदैवकर्माण्यत्याद्दतःप्रतिदिनंसुकृतीकरोति ॥ स्वर्गंप्रयातिचततोभवतीप्रसादाल्लोकत्रयेपिफलदाननुदेवितेन ॥ १६ ॥
दुर्गेस्मृताहरसिभीतिमशेषजतोःस्वस्थैःस्मृतामतिमतीवशुभांददासि ॥ दारिद्र्यदुःखभयहारिणिकात्वदन्यासर्वोपकारकरणायसदार्द्रचित्ता ॥१७॥

त्।अत्याद्दतौसादरार्चितौ ॥ ननुचभवतीप्रसादादित्यत्रसर्वनाम्नोवृत्तिमात्रेपूर्वपदस्यपुंवद्भावोभवतीतिभवत्प्रसादादितिस्याचत्राह ॥ पुंवदितियोगविभागसाध्यमिदंपुंवत्त्वंक्वचिदेव योगविभागादिष्टसिद्धिः ॥ ततश्चैकोहंभवतीसुतक्षयकरोमातःकियंतोरयइतिवत्पुंवद्भावाभावःक्वचिदस्त्येव ॥ भवतीतिछित्त्वाप्रसादात्प्रसन्नत्वाद्भवतीलोकद्वयेपिफलदास्तिइति पुंवत्त्वशंकानिरासपरव्याख्यानेभवतीसुतक्षयकरइतिप्रयोगःकदर्थितःस्यात् ॥ १६ ॥हेदुर्गेभीतस्याशेषजंतोःसर्वस्यापिप्राणिनःस्वांतेनस्मृतासतीत्वंभीतिंहरसिहेदुर्गेत्वंस्वस्थैरभी तैस्तुजंतुभिःस्मृतासतीअतीवशुभांमतिंचतुर्वर्गफलसाधनभूतांबुद्धिंददासि ॥ त्वन्मंत्रत्वद्ध्यानत्वद्भजनपरांमतिंवाददासि ॥ तदित्थं हेदारिद्र्यदुःखभयहारिणिसर्वोपकारकर णायसर्वोपकारान्कर्तुंसदाआर्द्रचित्ताकृपार्द्रहृदयापरादेवतात्वदन्याकास्तुनकापि ॥ अग्न्यादितोभयंहर्तुंमतिंदातुमनुत्तमाम् ॥ हेदेवित्वदपराकास्तुसर्वोपकृतिकारिणी ॥ दुःखे नगंतुशक्यतेस्यांदुर्गा।सुदुरोरधिकरणेचेतिडः ॥ बलवत्सुष्ठुकिमुतस्वत्यतीवचनिर्भरे॥स्वस्थैःस्वर्गस्थैर्देवैःस्मृतेतिवा । दारिद्राद्दुर्गतौ।।दारिद्रातिदुर्गतिंगच्छतिनिर्द्धनीभवतीतिद

वि
रिद्रः ॥ दरिद्रस्यकर्मदारिद्र्यंतस्यदुःखंदारिद्र्यदुःखंतस्माद्भयंहरतीतितच्छीलातस्याःसंबुद्धिःहेदारिद्र्यदुःखभयहारिणिसर्वेषुभक्तेषुअभक्तेषुउदासीनेषुचउपकाराणांकरणं वि
धानंतस्मै ॥१७॥ यद्येषादेवीसर्वोपकारकरणायदयार्द्रचित्तास्यात्किमितिहिदैत्यान्निहंति । तत्रोत्तरमाह उपैतु लोडंतःपाठः ॥ नांबइतिपाठे नअंबइतिछेदः हेअंब हेसर्वज
ननि त्वंसर्वोपकारायसदाकृपार्द्रचित्तासीतियत्तत्तथैवनान्यथा ॥ तथाहि॥एभिरहितैर्महिषासुरादिभिर्हतैरणेत्वद्धतैःजगत्लोकःसुखमुपैतु पीडकाभावात्सुखंप्राप्नोतु ॥ तथाएते
अहिताल्लोकत्रयद्रुहोमहिषासुरादयःचिरायनरकायनरकंगंतुंपापंनकुर्वंतु किंतुसंग्रामेमृत्युंमरणमधिगम्यप्राप्यदिवंस्वर्गंप्रयांतुइतिमत्वाविचिंत्यानुग्रहबुद्ध्याएतान्दैत्यान्विनिहंसि
न्यवधीः । यानपिदैत्यान्विनिहनिष्यसि । सिप्वर्तमानसामीप्येवर्तमानवद्वेतिलट् ॥ नूनमवश्यम् ॥ नूनमवश्यंनिश्चयेद्वयम् ॥ चिरायचिररात्रायचिरस्याद्याश्चिरार्थकाः
अत्ययाख्याः ॥ अंबेतिअंबार्थनद्योर्ह्रस्वः ॥ नामेत्यत्रपाठे न आमनरकायकुष्ठादिमहाव्याधिप्रधाननरकायपापंनकुर्वंत्वित्यर्थः ॥ अथवानामप्राकाश्यसंभाव्यक्रोधोपगमकु
त्सने।।एभिरसुरैर्हतैर्जगत्सुखमुपैतुतथैतेऽसुराःयद्यपिपापंकृतवंतःकुर्वंतुनामचिरायचिरकालंतथावधेनोद्धरणीयाइत्यर्थः॥ १८॥ हेदेविभवतीसर्वासुरान्सर्वेषामपिअसून्प्राणान्रा

एभिर्हतैर्जगदुपैतिसुखंतथैतेकुर्वंतुनामनरकायचिरायपापम् ॥ संग्राममृत्युमधिगम्यदिवंप्रयांतुमत्वेतिनूनमहितान्विनिहंसिदेवि ॥ १८ ॥ दृष्ट्वैव
किंनभवतीप्रकरोतिभस्मसर्वासुरानरिषुयत्प्रहिणोषिशस्त्रम् ॥ लोकान्प्रयांतुरिपवोपिहिशस्त्रपूताइत्थंमतिर्भवतितेष्वहितेषुसाध्वी ॥ १९ ॥ खड्ग
प्रभानिकरविस्फुरणैस्तथोग्रैःशूलाग्रकांतिनिवहेनदृशोसुराणाम् ॥ यन्नागताविलयमंशुमदिंदुखंडयोग्याननंतवविलोकयतांतदेतत् ॥ २० ॥

अथापिहिहेदेवित्वमरिषुशत्रुषुशस्त्रमायुधंप्रहिणोषिप्रयुंक्षेइतियत्तत्रतवा
तिगृह्णंतितान्असुरान्दृष्ट्वैवक्रूरदृष्ट्यैवभस्मभस्मीभूतान्किंनप्रकरोति किंतुसामर्थ्यतःकरोत्येव ॥
भिप्रायोन्यएवहिनिश्चयेनारिपवोपिशत्रवोपिशस्त्रपूताःशस्त्रहताःकृतप्रायश्चित्ताइवपूमितपापफलाःसंतोशलोकान्स्वर्गादीन्प्रयांत्विति तदित्थं हेदेवि तवतेष्वहितेष्वपिसाध्वी
मतिरनुग्रहबुद्धिर्भवतिकिंपुनःसाधुषुस्वधर्मनिरतेषुसाध्वीतवमतिर्भवतीतिकिंब्रूम इतिभावः ॥ भवतीशब्दप्रयोगेप्रकरोतीतिप्रथमपुरुषःभस्मत्वस्यविधेयत्वादेकत्वेपिनविरो
धोवेदाःप्रमाणमितिवत् ॥ प्रहिणोतीति हिगतौ ॥ स्वादिभ्य श्नुः । हिनुमीनाइतिणत्वम् ॥ लोकस्तुभुवनेजने ॥ साध्वीवोतोगुणवचनान्ङीष् ॥ १९ ॥ हेदेविरणे
तवउग्रैःखड्गप्रभानिकरैर्विस्फुरणैःतथाउग्रेणशूलाग्रकांतिनिवहेनिवा असुराणांदृष्टयःविलयंविनाशंनागताःनअगमन्इतियत्तदेतदन्यदेवास्तिकारणम् । किम् ॥ अंशुमदिंदुखंड
योगिआननंसुधांशुखंडयुक्तंतववक्त्रंविलोकयतामितिहेतुगर्भविशेषणमसुराणाम् ॥ यद्यमीअसुरारणेदेव्याअमृतांशुखंडयुक्तमाननंनविलोकयेयुःतर्हिउग्रैःखड्गप्रभानिकरविस्फु

रणैःशूलाग्रकांतिनिवहेनचविलयंगतदृशःसंपद्येरन्निति भावः ॥ अत्रक्रियातिपत्तिर्वर्त्तते ॥ यथा ॥ हेदेवियद्यसुराः तवामृतांशुखंडयुक्तंमुखंव्यलोकयिष्यन्तर्हिउग्रैःखड्ग प्रभानिकरविस्फुरणैःशूलाग्रकांतिनिवहेनचविलीनदृशःसमपत्स्यंत ॥ नच तदेतत्समपत्स्यंत ॥ यद्यस्मान्मुखंव्यलोकयिष्यन्नूतस्मादसुराविलीनदृशोनसमपत्स्यंतेति ॥ खड्गस्य प्रभाः तासां निकरः स्तोमः तस्य विस्फुरणानि संवलयनानि तैः शूलस्याग्राणित्रीणियेषांतेषांकांतयःतासांनिवहःसमूहःतेन ॥ अंशवःकिरणाः इंदुरमृतमयूखःतस्यखंडःशकलःतेनयोगःसंबंधःतद्वत् ॥ अंशुमदिंदुखंडेनयोक्तुमर्हंयोग्यमाननमित्यपिशब्दः । सवर्णदीर्घः ॥ २० ॥

हेदेवितवशीलंसद्वृत्तंकर्तृदुर्वृत्तवृत्तशमनंदुष्टंवृत्तंयेषांतेदुर्वृत्ताः तेषांशमनंशमयितृनिवारकंवर्त्ततेयद्वादुष्टेनवृत्तेनवृत्तंनिष्पन्नंफलंदुर्वृत्तवृत्तंदुष्टफलंनरकलक्षणंतस्यशमनंतवशीलम् ॥ तथाहेदेवितवैतत्सर्वसौभाग्यसौंदर्यभाजनंरूपमचिंत्यंमनसापिविचारयितुमशक्यमविचार्यंसत्अन्यैर्मनोहरैरतुल्यमसदृशमसाधारणमसमानंवर्तते ॥ च तथाहेदेवितववीर्यंचहृतदेवपराक्रमाणांदैत्यानांहंतृघातकंवर्त्तते ॥ तथाहेदेविइत्थंप्रागुक्तभणित्यात्वयास्वकीयादयावैरिष्वपिप्रगटितैवप्रकाशितैव ॥ वृत्तपद्येचारित्रेत्रिष्वतीतेदृढनिस्तले ॥ शीलंस्वभावे

दुर्वृत्तवृत्तशमनंतवदेविशीलंरूपंतथैतदविचिंत्यमतुल्यमन्यैः॥ वीर्यंचहंतृहृतदेवपराक्रमाणांवैरिष्वपिप्रकटितैवदयात्वयेत्थम् ॥२१॥ केनोपमाभवतुतेस्यपराक्रमस्यरूपंचशत्रुभयकार्यतिहारिकुत्र ॥ चित्तेकृपासमरनिष्ठुरताचदृष्टात्वय्येवदेविवरदेभुवनत्रयेपि ॥२२॥ त्रैलोक्यमेतदखिलंरिपुनाशनेनत्रातंत्वयासमरमूर्द्धनितेपिहत्वा ॥ नीतादिवंरिपुगणाभयमप्यपास्तमस्माकमुन्मदसुरारिभवंनमस्ते ॥ २३ ॥

सद्वृत्ते॥रूपंगुणेस्वभावेच ॥२१॥ हेदेविवरदेभुवनत्रयेपितेतवास्यपराक्रमस्यकेनसहउपमाभवतुनकेनापि ॥ निरुपमत्वाच्चेपराक्रमस्य ॥ नन्वतुलोपमाभ्यामितिनिषेधात्तृतीयानस्यात् ॥ सहविवक्षायांतृतीयास्त्येव ॥ सूत्रंतुषष्ठ्यर्थसहभावाविवक्षार्थंच ॥ हेदेविरूपंचशत्रुभयकारिशत्रूणांभयोत्पादनशीलंततोन्येषांतुअतिहारिअतिमनोहारितवैवास्तिनत्वन्यस्य ॥ त्वदीयचित्तेकृपाचसमरनिष्ठुरताचत्वय्येवदृष्टा नान्यत्रदृष्टेत्यर्थः ॥ भवत्वितिलोट् । दृष्टेतिनिष्ठा ॥ दृष्टाइतिक्रांतोपपाठः ॥ कृपासमरनिष्ठुरताइतिचप्रथमानतुद्वितीया ॥ समरे निष्ठुराया भावः ॥ त्वतलोर्गुणवचनस्यपुंवद्भावः ॥ २२॥ हेदेवित्वयाएतत्त्रैलोक्यंरिपुनाशनेनातुलंयथाभवतितथात्रातंरक्षितम् ॥ त्रैङ्पालने नुदविदोन्दत्राघ्राह्रीभ्योन्यतरस्यामितिवानिष्ठानत्वम्। त्वयासमरमूर्द्धनिरिपुगणान्हत्वातेरिपुगणाःदिवंस्वर्गंनीताः। हेदेवित्वयाऽस्माकंदेवानामुन्मदसुरारिभवंभयमप्यपास्तमपक्षिप्तंदूरीकृतम् ॥ हेसर्वजननि नमस्ते ॥ लोकेखलुहिताःनतिमर्हंति ॥ त्रयोलोकाःत्रैलोक्यंचातुर्वर्ण्यादित्वात्स्वार्थेष्यञ॥अखिलंत्रैलोक्यमितिपाठेपौनरुक्त्यभियानवियतेखि

लंयत्रेतिक्रियाविशेषणम् ॥ संभवेव्यभिचारेचस्याद्विशेषणमर्थवत्॥रिपूणांनाशनेनसमरस्यमूर्द्धंवमूर्द्धायुद्धाग्रभूमिःतथाचोक्तिक्रतमदेभ्यःसुराणामरिभ्योदैत्येभ्यःभयंसंभवम् ॥ नमःस्वस्तीतिचतुर्थी ॥२३॥ हेदेविअंबिकेत्वंशूलेनायुधेनशत्रुभ्योनोस्मान्पाहिरक्ष ॥ पारक्षणे ॥ सेर्लपिच ॥ अम्रीशूलंरुगायुधम् ॥ त्वंघंटायाःस्वनेननःशत्रुतःपापतश्चपाहि ॥ हेदेविधंचापज्यानिःस्वनेनचापारोपिताकृष्टमौर्वीजनितनिःस्वनेननोस्मान्पाहिपापतःशत्रुभ्यश्चेतिशेषः ॥२४॥ हेदेविईश्वरिईश्वरस्यपत्नि ॥ यद्वा ॥हेईश्वरिजगद्व्यापिनि ॥ अश्नोतेराशुकर्मणिवरट्चेत्युपधायाः ॥ हेचंडिकेत्वमात्मनःशूलस्यायुधस्यभ्रामणेनपरितोभितश्चक्राकारेणपरिवर्त्तनेननोस्मान्प्राच्यांदिशिरक्षशत्रुतः ॥ त्वंप्रतीच्यांपश्चिमायांदिशिआत्मशूलस्यभ्रामणेनरक्ष ॥ त्वमात्मशूलस्यभ्रामणेनदक्षिणेदिग्विभागे तथाउत्तरस्यांदिशिरक्ष ॥ भ्रमणस्येदंभ्रामणंप्रदक्षिणीकरणपरितोमंडलीकरणम् ॥ अन्यथाचलनमात्रंशूलसमेताक्रियास्यात् ॥ अतश्चप्रदक्षिणाकृतिपरिभ्रमणंविवक्षितमितिसूचयितुंप्राच्यांप्रतीच्यांदक्षिणेउत्तरस्यामित्युक्तम्॥चकारात्रिदिग्ग्रहणम् ॥ २५ ॥

शूलेनपाहिनोदेविपाहिखड्गेनचांबिके ॥ घंटास्वनेननःपाहिचापज्यानिःस्वनेनच ॥ २४ ॥ प्राच्यांरक्षप्रतीच्यांचचंडिकेरक्षदक्षिणे ॥ भ्रामणेनात्मशूलस्यउत्तरस्यांतथेश्वरि ॥ २५ ॥ सौम्यानियानिरूपाणित्रैलोक्येविचरंतिते ॥ यानिचात्यंतघोराणितैरक्षास्मांस्तथाभुवम् ॥ २६ ॥ खड्गशूलगदादीनियानिचास्त्राणितेंबिके ॥ करपल्लवसंगीनितैरस्मान्रक्षसर्वतः ॥ २७ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ एवंस्तुतासुरैर्दिव्यैःकुसुमैर्नंदनोद्भवैः ॥ अर्चिताजगतांधात्रीतथागंधानुलेपनैः ॥ २८ ॥

हेदेवित्रैलोक्येत्रिपुलोकेपुतेतवयानिसौम्यानिसुंदराणिप्रसन्नानिरूपाणिभयंकराणिविचरंतिविहरंति ॥ यानिचात्यंतघोराणिभयंकराणिरूपाणिविचरंति ॥ तैस्तैश्चरूपैरुपलक्षितात्वंतैस्तैःकरणैर्वाऽस्मान्रक्ष ॥ तथातैरेवद्विविधैरूपैर्भुवंरक्ष ॥ चकारात्पाताललोकंरक्ष ॥ सौम्यंतुसुन्दरेसोमदैवते ॥ सोमात्ट्यणि सौम्यंसुन्दरेतूपचारतः ॥ अनुगृह्णातियान्देवीतेषांसौमीजगन्मयी ॥ नानुगृह्णातियान्देवीतेषांघोराजगन्मयी ॥ २६ ॥ हेदेविखड्गशूलगदादीनियान्यायुधानितैः यानिचास्त्राणिधनुरादीनितैश्चत्वंसर्वतःसमंततःअस्मान्त्वदेकशरणान्रक्ष दुःखतःशत्रुतश्चपालय ॥ हस्तिशुंडांशुवाह्वाग्रनलिपूक्तःकरःपुमान् ॥ करोहस्तः अंगुल्यःकरशाखाःकरपल्लवाःतैःसंगःतद्वंतिकरपल्लवसङ्गीनि ॥ करपल्लवइवकरपल्लवःतेनसंगःतद्वंतिवाहस्तस्थितानीत्यर्थः ॥ समंततस्तुपरितःसर्वतोविष्वगित्यपि ॥ खड्गश्चशूलंचगदाचखड्गशूलगदंसेनांगत्वादेकवत्त्वंतदादिर्येषांतानिधनुरादीनि ॥ २७ ॥ एवमुक्तप्रकारेणजगतांधात्रीपोषयित्रीदेवासुरैस्तुतातादिव्यैर्दिविभवैः नंदनोद्भवैःनंदनंस्वस्तनवनंततउद्भवैःकुसुमैः तथादिव्यैः

गनुलेपनैश्चार्चितापूजिता ॥ गंधैरनुलेपनानि गंधाः कुंकुमादयः ॥ कुंकुमागरुकस्तूरीकर्पूरंचंदनंतथा ॥ महासुगंधमित्युक्तंनाम्नास्यायक्षकर्दमः ॥ अनुलेपनमंगरागः ॥
२८ ॥ समस्तैरखिलैःत्रिदशैर्देवैःभक्त्यादिविभवैर्धूपराजैःसुधूपितासुपूजिता ॥ देवीप्रसादसुमुखीसतीतान्प्रणतान्समस्तान्सुरानिंद्रादीन्वाक्यंप्राहउवाच ॥ उपसर्ग
पकःप्रशब्दोऽव्ययाख्यः ॥ अहेतिनिपातस्तिङंतप्रतिरूपःकालसामान्यवचनः ॥ शोभनंमुखमस्त्यस्याःसुमुखी ॥ स्वांगाच्चोपसर्जनादसंयोगोपधादितिचात्ङी
टाप्च ॥ नखमुखात्संज्ञायामितिङीषोनिषेधस्तुसंज्ञायामेव ॥ २९ ॥ हेत्रिदशाःयुष्मत्कृतैरेभिःस्तवैःप्रपूजिताअहंअतिप्रीतास्मि ॥ युष्माभिरस्मत्तःसकाशाद्य
द्वांछितमभिलषितंवर्त्ततेतद्वस्तुव्रियतांप्रार्थ्यतामहंददामिदास्यामि॥इहप्रीताप्रीत्येतिपाठद्वयम् ।यत्तन्मत्तोभिवांछितमितिपाठःसाध्यः ॥ यदस्मत्तोभिवांछितमितिपाठेअस्म
त्यःव्रीयतामहंदास्यामीतिवचनचातुर्यम्॥कीदृक्स्याद्वहुत्वेनोपक्रम्यैकत्वेनोपसंहाराद्वाचोयुक्तिरियंयुक्तिमतामुद्वेगंजनयतीत्यर्थः॥ ३० ॥ हेदेविअपरंयुष्माभिःकर्तव्यंसत्

भक्त्यासमस्तैस्त्रिदशैर्दिव्यधूपैःसुधूपिता ॥ प्राहप्रसादसुमुखीसमस्तान्प्रणतान्सुरान् ॥२९॥ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ ॥ व्रियतांत्रिदशाःसर्वेयदस्मत्तो
भवांछितम् ॥ ददाम्यहमतिप्रीत्यास्तवैरेभिःसुपूजिता ॥ ३० ॥ कर्त्तव्यमपरंयच्चदुष्करंतन्नविद्महे ॥ इत्याकर्ण्यवचोदेव्याःप्रत्यूचुस्तेदिवौकसः
॥३१॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ भगवत्याकृतंसर्वंनकिंचिदवशिष्यते ॥ यदयंनिहतःशत्रुरस्माकंमहिषासुरः ॥३२॥ यदिचापिवरोदेयस्त्वयास्माकंमहे
रि ॥ संस्मृतासंस्मृतात्वंनोहिंसीथाःपरमापदः॥३३॥ यश्चमर्त्यःस्तवैरेभिस्त्वांस्तोष्यत्यमलानने ॥तस्यवित्तर्द्धिविभवैर्धनदारादिसंपदाम्॥ वृद्ध
स्मत्प्रसन्नात्वंभवेथाःसर्वदांबिके ॥ ३४ ॥

साध्यंयत्तच्चमदग्रेमह्यंनिवेद्यतांज्ञाप्यतांतदप्यपरंमहिषासुरवधापेक्षयाद्वितीयंकार्यंसाधयामि इतिभावः ॥ इतिइत्थंदेव्यावचःआकर्ण्यश्रुत्वातेसर्वेदिवौकसःइंद्रादयःप्रत्यूचुः
तेवाक्यमुक्तवंतः दिविओकोनिवासोयेषां तेदिवौकसः॥पृषोदरादित्वात्साधुः ॥ ३१ ॥ हेदेवियद्यस्मात्त्वयास्माकंशत्रुरयंमहिषासुरोनामनिहतः अतःत्वयासर्वमस्माकंप्रयो
कृतमेव ॥ नकिंचिदवशिष्यते ॥ नकश्चिदपिशत्रुरवशिष्टः ॥ ३२ ॥ हेमहेश्वरिदेवियदिपक्षांतरेत्वयाऽस्माकंत्वदनुग्रहजीविनांवरः देयोनुमतःस्यात्तर्हिवरःप्रार्थ्यते
माभिःकोसौ हेदेवित्वंपरमापत्सुअस्माभिःत्वदेकशरणैः संस्मृतासंस्मृतासतीवारंवारंध्यातानोस्माकंपरमापदः ॥यद्वा॥परमाअत्यर्थाआपदः येभ्यस्तेपरमापदः शत्रवः तन्म
रान्हिंसीथाःहिंस्याः। हिसिहिंसायांरुधादेःप्रार्थनेलिङ्चपरस्मैपदस्थानेव्यत्ययोवहुलमित्यात्मनेपदस्यथासःसीयुट् ॥अस्माकमितिदानप्रतिग्रहभावात्संबंधेषष्ठ्येव ॥रज
यांशुकंदनेस्वामीभृत्यस्यवेतनमितिवत् ॥ पक्षांतरेचेद्यदिच ॥३३॥ देवाःद्वितीयंवरंप्रार्थयंते ॥ हेदेविहेअंबिकेअमलाननेप्रसन्नवदनेत्वमस्माभिः प्रसन्नाप्रणतासेवितासती

सहधनदारादिसम्पदांसदावृद्धयेभवेथाः
वरंददासिअतोयश्चमर्त्यःएभिस्त्वद्विषयैरस्माभिर्देवैःकृतैस्तवैःत्वांदेवींस्तोष्यतिभक्तितःस्तविष्यतितस्यमर्त्यस्यमनुष्यस्यवित्तर्द्धिविभवैः सहधनदारादिसम्पदांसदावृद्धयेभवेथाः॥प्रार्थने
सर्वदावित्तस्यऋद्धेःसमृद्धेःविभवैरुद्धवैःसहधनस्यगोमहिषस्याश्वादेर्दाराणांपत्नीनाम्।आदिशब्दात्सेवकानांसम्पदांक्षेत्रारामधान्यपुत्रमित्रादिसम्पत्तीनांचवृद्धयेभवेथाः॥प्रार्थने
लिङ्व्यत्ययोबहुलमित्यात्मनेपदम्॥यद्यपिवित्तंधनमितिपर्यायस्तथाप्युपचाराद्गवाश्वादिकंधनशब्देनविवक्षितंवित्तर्द्धयश्चविभवाश्चऐश्वर्याणितैःसहितंधनंगवादिदारादिपत्न्या
दियेषांसम्पदः तासाम्॥३४॥ हेनृपसुरथइतिप्रागुक्तरीत्यादेवैर्जगतोर्थे त्रैलोक्यसंरक्षणप्रयोजनायतथात्मनोर्थेस्वार्थेदेवकार्यार्थे चविषयेप्रसादिताप्रसादसुमुखीकृताभद्रकाली
भद्रासर्वमंगलाकाली रुद्रपत्नी। कर्मधारयः॥ हेदेवाः तथास्तुयुष्मद्वांछितंवस्तुसिध्यत्वित्युक्त्वांतर्हिताऽभवत् अदृश्याबभूव॥ ३५॥ हेभूपजगत्त्रयहितापणीसादेवीदे
वशरीरेभ्योयथापुरापूर्वं तेजोरूपासंभूतामहिषासुरवधायप्रादुरभूदित्येतत्सर्वंतेतुभ्यंमयाकथितम्॥ श्लोकद्वयमेकान्वयम्॥३६॥३७॥ शृणुष्वेतिपदद्वयम्॥ हेस्वआत्मी

ऋषिरुवाच॥ इतिप्रसादितादेवैर्जगतोर्थेतथात्मनः॥ तथेत्युक्त्वाभद्रकालीबभूवांतर्हितानृप॥ ३५॥ इत्येतत्कथितंभूपसंभूतासायथापुरा॥
देवीदेवशरीरेभ्योजगत्त्रयहितैषिणी॥ ३६॥ पुनश्चगौरीदेहात्सासमुद्भूतायथाभवत्॥ वधायदुष्टदैत्यानांतथाशुंभनिशुंभयोः॥ ३७॥ रक्षणाय
चलोकानांदेवानामुपकारिणी॥ तच्छृणुष्वमयाख्यातंयथावत्कथयामिते॥३८॥ इति श्रीमार्कंडेयमहापुराणेदेवीमाहात्म्यएकाशीतितमोऽध्यायः
॥ ८१॥ ७॥ ॥ ऋषिरुवाच॥ पुराशुंभनिशुंभाभ्यामसुराभ्यांशचीपतेः॥ त्रैलोक्यंयज्ञभागाश्चहृतामदबलाश्रयात्॥ १॥ तावेवसूर्यतांतद्व
दधिकारंतथैंदवम्॥ कौबेरमथयाम्यंचचक्रातेवरुणस्यच॥ २॥

यसुरथसाप्रसिद्धादेवानामुपकारिणीदेवीपुनश्चदुष्टदैत्यानांधूम्रलोचनचण्डमुण्डादीनांवधायच तथाशुंभनिशुंभयोर्वधायलोकानांरक्षणायचगौर्या देहात्समुद्भूताऽभवदासीत् तत्सर्वं
यथावद्यथार्थंयावत्तेतुभ्यंकथयाम्यहंयथावद्यावत्प्रकारेणाख्यातंमयाकथितंशृणु॥ शृणुष्वेतिपाठेव्यत्ययोबहुलमित्यात्मनेपदम्॥ शुंभभाषणेहिंसायांचभ्वादिः॥ शुंभति
भाषतेहिनस्तिवाशुंभः दंत्यादिरयम्(?)॥तालव्यादिपाठेतुशुभशुंभशोभार्थेतुदादिः॥ शुंभतिशोभतेरणेष्विविशुंभःयथाप्रकारवद्यथावत्क्रियाविशेषणम्॥३८॥ इतिश्री
मद्राजाधिराजतोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजशंतनुविरचितायांशांतनव्यांदेवीमाहात्म्यटीकायांशक्रादिस्तुतिर्नामैकाशीतितमोऽध्यायः॥ ८१॥ ॥ हेराजन्पुरापूर्वस्मिन्
कल्पेशुंभनिशुंभाभ्यामसुराभ्यांद्वाभ्यांकर्मभ्यांमदबलाश्रयात्मदेनगर्वेणसहितंबलंसामर्थ्यंयस्याश्रयणंतस्माद्धेतोः॥शचीपतेरिंद्रस्यइन्द्रात्सकाशात्त्रैलोक्यंहृतंगृहीतं यज्ञभागा
श्चहृताःयज्ञविधिविहितद्वारा॥ हर्षेगर्वेमदेक्षव्येगजदानेचकीर्त्तितः॥ स्थौल्यसामर्थ्यसैन्येषुबलंनाकाकसीरिणोः॥ १॥ तौशुंभनिशुंभावेवकामरूपत्वात्सूर्यरूपतांचक्राते ॥

सूर्याधिकारहरणात्सूर्यभावमिवऐंदवमिन्दुसंबंधिनमधिकारमाधिपत्यंतावेवचक्राते ॥ तथातावेवकौबेरसंबंधिनमधिकारंचक्राते ॥ तावेवयाम्यंयमाधिकारं तथातावेववरुण स्याधिकारंचक्राते ॥ याम्यमितिदित्यदित्यादित्यपत्युत्तरपदाण्ण्यइत्यत्रप्राग्दीव्यतीयेष्वर्थेषुयमाच्चेतिवक्तव्यमितिण्यः ॥ सूर्याद्यधिकारान्तावेवाग्रहीष्टामित्यर्थः ॥ २ ॥ तावेवासुरौपवनस्यवायोर्ऋद्धिमस्खलितगतिमैश्वर्यंचक्रतुः ॥ तथातावेववह्नेः कर्मव्यापारंचक्रतुः ॥ तावेवान्येषांदिवौकसांदेवानामधिकारानग्रहीष्टाम् ॥ इदमर्धकाण्येवदृश्य ते ॥ ततःताभ्यामसुराभ्यांसकाशतःपराजिताः प्राप्तपराभवाः अतएवभ्रष्टराज्याःभ्रष्टाधिकारादेवाविनिर्धूताःस्वर्गाद्दूरीकृताआसन् ॥ ताभ्यामसुराभ्यांविनिर्धूताः त्यक्ताइ तिभावः ॥ ३ ॥ ताभ्यांशुंभनिशुंभाभ्यांहृताधिकाराअथहृतराज्यानिराकृताःनिरस्ताःसर्वेत्रिदशाःदेवाःतांप्रसिद्धामपराजितांकैरप्यपराभूतांदेवींस्मरंतिस्मस्मृतवंतः ॥ स्मेत्य ध्याहृत्य लट्स्मेइतिलट् । प्रत्यादिष्टोनिरस्तःस्यात्प्रत्याख्यातोनिराकृतः ॥ ४ ॥ अपराजितांनामदेशंगताइत्याह ॥ यथाप्रागुक्तप्रकारेणापत्सुस्मृतासतीतत्क्षणा देव भवतामखिलाः परमापदः नाशयिष्यामीति तयादेव्याऽस्माकंदेवानांवरोदत्तोस्तीतिमतिंकृत्वा चेतसिनिधाय देवाः हिमवंतंनगेश्वरं जग्मुः ययुः ॥ ततः तत्रवि

तावेवपवनर्द्धिंचचक्रतुर्वह्निकर्मच ॥ अन्येषांचाधिकारान्सस्वयमेवाधितिष्ठति ॥ ततोदेवाविनिर्धूताभ्रष्टराज्याःपराजिताः ॥ ३ ॥ हृताधिकारा स्त्रिदशास्ताभ्यांसर्वेनिराकृताः ॥ महासुराभ्यांतांदेवींसंस्मरंत्यपराजिताम् ॥४॥ तयास्माकंवरोदत्तोयथापत्सुस्मृताखिलाः ॥ भवतांनाशयिष्यामि तत्क्षणात्परमापदः ॥५॥ इतिकृत्वामतिंदेवाहिमवंतंनगेश्वरम् ॥ जग्मुस्तत्रततोदेवींविष्णुमायांप्रतुष्टुवुः ॥६॥ ॥देवाऊचुः ॥ ॥ नमोदेव्यैमहादेव्यैशि वायैसततंनमः ॥नमःप्रकृत्यैभद्रायैनियताःप्रणताःस्मताम् ॥७॥रौद्रायैनमोनित्यायैगौर्यैधात्र्यैनमोनमः ॥नमोजगत्प्रतिष्ठायैदेव्यैकृत्यैनमोनमः८

ष्णुमायांदेवींप्रतुष्टुवुः प्रकर्षेणभक्तिपूर्वंस्तुतवंतः ॥ विष्णुमायामहामायेतिपर्यायौ ॥ अथवा ॥ वेवेष्टिविष्णुःमानंमायः विष्णुर्मायोमानंपरिमाणंयस्याः सासर्वव्यापिकेत्यर्थः। ॥५॥६॥ शिवायैमंगलहेतवेभवान्यैनमः ॥ पुंयोगेतुशिवस्यस्त्रीशिवा ॥ प्रकृतिःजगत्कारणंसत्त्वरजस्तमसांसाम्यावस्था ॥ यद्वा ॥ अंगमंत्रापेक्षयामूलमंत्रमात्रात्मिकादेव ताप्रकृतिः ॥ यद्वा ॥ प्रत्ययात्पूर्वा प्रकृतिः॥ यदाहुः ॥प्रकृतिःपार्वतीसाक्षात्प्रत्ययस्तुमहेश्वरः॥अर्द्धनारीश्वरःशब्दःकामधुग्वःप्रसीदत्वितितस्यैनमः ॥ भद्रायैनमः ॥ भद्रा सर्वमंगलाभद्ररूपेत्यर्थः ॥ तांप्रसिद्धामस्मद्वरदामंबांनियताजितेंद्रियाःप्रणतानम्रीभवामः ॥ स्मशब्दःपूरणेऽव्ययम् ॥ नियत्यैप्रणतात्मनामितिपाठेभक्तिप्रह्वस्वभावानांपुंसांनि यत्यैदिष्टयैनमःभाग्यरूपायैइत्यर्थः ॥ दैवंदिष्टंभागधेयंभाग्यंस्त्रीनियतिर्विधिः ॥ ७ ॥ रुद्रस्येवरौद्रमुग्ररूपमस्त्यस्यारौद्रातस्यैनमः ॥ रौद्रशब्दादर्शआदित्वादच् ॥ नेर्ध्रुवे त्यप् ॥ नित्यायैकालावस्थितायै ॥ गुरीउद्यमेतुदादिरनुदात्तेत्।गुरतेगुरइगुपधत्वात्कः ॥ गुरएवगौरःस्वार्थेण् ॥ स्त्रियांङीप्॥यद्वावर्णवाचित्वेनरूढत्वात् षिद्गौरादिभ्यश्चेतिनि

पातनात्साधुत्वेङीष् ॥ गौर्य्यैपार्वत्यैनमः॥गौरीगौरवर्णयोगात् ॥ यद्वा ॥ गुङ्अव्यक्तेशब्देअतःउणादौऋज्रेन्द्राग्रेत्यादिसूत्रेणरनिवृत्तौ ...गवतेगौरः॥गौरोरुणेसिते पीते ॥ धात्र्यैधरण्यैनमः ॥ उपमात्र्यैवा ॥ धात्रीस्यादुपमातापिक्षितिरप्यामलक्यपि ॥ ८ ॥ ज्योतिःशास्त्रविशेषेस्यात् ज्योतिरक्षरतेजसोः ॥ ज्योतिर्निर्भास्करेऽग्नौवमग्नि खद्योतदृष्टिषु ॥ ज्योतिरस्त्यस्यांतस्यैज्योत्स्नायैनमः ॥ चदिआह्लादने ॥ चन्दतिचन्द्रः॥रूपरूपक्रियायाम् । रूपरूपदर्शनेच । चुरादिः॥ चंद्ररूपयतितच्छीलाचंद्ररूपिणी तस्यैनमः ॥ चंद्रस्यरूपंकरोतिचंद्ररूपिणीतिचव्युत्पत्तिः । सुखदुःखतत्क्रियायांचुरादिः ॥ सुखयतिसुखा पचादित्वादच्तस्यै । कलासुसाधुः कल्या शुभात्मिकावाणी ॥ कल्यामणतिकल्यंनिरुक्तंवाअणतिकथयतिकल्याणीतस्यैनमः ॥ अणधातोःकर्मण्यण् ॥ किंचजगद्भिःऋद्ध्यैसिद्ध्यैचप्रणतांवंदितांजगज्जननींदेवींप्रतिनमः नर्तिंकुर्मः कुर्म इतिपाठे प्रणमंतीतिप्रणंतःतेषांप्रणतामितिषष्ठीबहुवचनांतंबोध्यम् ॥ तथाचप्रणतांप्रणमतामृद्ध्यैसिद्ध्यैचनमइत्यलवेश्वरभट्टाः ॥ कूर्म्यैइतिपाठेकूर्मसंबंधिन्यैशक्त्यैनमः ॥ ९ ॥ निष्कांताकृतेःसन्मार्गान्निर्ऋतिःअलक्ष्मीःअन्यायोपार्जितालक्ष्मीः ॥ स्यादलक्ष्मीस्तुनिर्ऋतिः ॥ निर्ऋतेःउपमाकृतिर्नैर्ऋतीतस्यैअलक्ष्मीरूपायैशर्वाण्यैशंभुपत्न्यैनमो

ज्योत्स्नायैचंद्ररूपिण्यैसुखायैसततंनमः ॥ कल्याण्यैप्रणतामृद्ध्यैसिद्ध्यैकूर्म्यैनमोनमः ॥९॥नैर्ऋत्यैभूभृतांलक्ष्म्यैशर्वाण्यैतेनमोनमः ॥ दुर्गायैदुर्गपारायैसारायैसर्वकारिणि ॥ ख्यात्यैतथैवकृष्णायैधूम्रायैसततंनमः॥१०॥ अतिसौम्यातिरौद्रायैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ नमोजगत्प्रतिष्ठायैदेव्यैकृत्यै नमोनमः ॥ ११ ॥

नमः ॥ यद्वा ॥ निश्चिताकृतिःसत्यतायेनसनिर्ऋतिः ॥ निर्ऋतेर्दिक्पालस्येयंनैर्ऋतीतस्यैनिर्ऋत्युपार्जितलक्ष्मीरूपायैनमः ॥ अथचभुवंबिभ्रतीतिभूभृतआदिमंडूकादिनागादि कुलपर्वतादिमनुप्रभृतिराजानःतेषांलक्ष्मीरूपायैनमः ॥ शर्वस्यस्त्रीशर्वाणी ॥ इंद्रवरुणेत्यादिनापुंयोगेङीषानुकौ ॥ हेसर्वकारिणिदेवितुभ्यंदुर्गायैसततंनमः ॥ दुःखेनगम्यते दुर्गा ॥ यद्वा ॥ दुःखेनगच्छत्यस्यांदुर्गा ॥ सुदुरोरधिकरणेइतिवक्तव्यंगमेर्डः ॥ तथाहेदेवितुभ्यंदुर्गपारायै दुर्गपारंयस्याःमहामायाख्यसिंधोःसादुर्गपारा ॥ यद्वा पिपर्त्तिपारा ॥ पॄपालनपूरणयोः ॥ यद्वा ॥ दुर्गाःपाराःपारयंतोगणायस्याःतस्यै ॥ हेदेवितुभ्यंसारायै संसारसागरेवरायैश्रेष्ठायैसततंनमः ॥ तुभ्यंख्यात्यैविख्यातिरूपायैसततंनमः ॥ तुभ्यंकृष्णायैकृष्णवर्णायैकालरात्र्यैनमः ॥ हेदेवितुभ्यंधूम्रायैधूम्रवर्णायैनमः॥सर्वंकरोतिसर्वकारिणिसंबुद्धिः ॥ १० ॥सोमाट्ट्यण् ॥ सौम्यंसोमदेवताकंसुंदरंचरूप मत्यर्थंसौम्यंयस्याःसाऽतिसौम्या॥रौद्रदेवताकंरुद्रसंबंधिवारूपंरौद्रमत्यर्थंरौद्रंयस्याःसाऽतिरौद्रा ॥ततश्चभजतामभजतांचयथाक्रममतिसौम्याचासावतिरौद्राचेतिकर्मधारयः ॥ तस्यैवाङ्मोमारूपायैत्रिशक्त्यात्मिकायैनमोनमःइतिशक्तित्रयापेक्षंनमस्त्रयम्॥सोमस्यभावःसौम्यं भावेष्यञ् ॥ रुद्रस्यभावःरौद्रंयुवादित्वाद्भावेअण्॥अतिक्रांतंसौम्यंययासाऽ

तिसौम्या ॥ अतिक्रांतंरौद्रंययासाऽतिरौद्रा ॥ ततःकर्मधारयेसतितस्यैनमइत्यप्यनुसंधेयम् ॥ जगतांप्राणभृतांप्रतिष्ठाआस्पदमाधारशक्तिःस्थानंतस्यैजगत्प्रतिष्ठारूपायैनमः॥ प्राणिनांप्राणधारणार्थं यत्स्थानंमूलाधारसंज्ञंतत्प्रतिष्ठेत्युच्यते ॥ आस्पदंप्रतिष्ठायामित्यास्पदशब्दपर्यायःप्रतिष्ठाशब्दः॥ दिवुक्रीडादौ ॥ दीव्यतीतिदेवीतस्यैक्रीडाविजिगीषा घर्थक्रियाकारिण्यैनमः ॥ करणंकृतिःप्रयत्नःसर्गस्थितिप्रत्यवहारविषयःप्रयत्नोत्रविवक्षितः॥तस्यैप्रयत्नरूपायैनमः॥नमस्यानांत्रित्वादित्वादिहनमस्त्रित्वम् । कर्त्र्यैइतिपाठेतु न्नंतत्वाज्जगदितिकर्मविवक्षितम् ॥ जगत्करणशीलायैनमइत्यर्थः ॥ ११ ॥ यादेवीवाङ्मोमात्मिकासर्वकालेषुकालत्रयात्मिकासर्वभूतेषुभूतात्मिका ॥ अनात्मन्यात्मबुद्धिं जनयंत्यात्मनिवाऽनात्मबुद्धिंजनयंतीममतावशंवदाँल्लोकान्प्रसूयमानासर्वजननीमहामायाभगवतीविष्णुमायेतिशब्दिताकथितातस्यैत्रिगुणरूपायैप्रत्येकंकायवाङ्मनोभिः एकस्यै चैववादेव्यै भक्तिश्रद्धातिशयद्योतनायनमःशब्दोनमस्येनचसहाम्रेडितः ॥ आम्रेडितंद्विस्त्रिरुक्तम्॥चापलेद्विर्वचनम् । संभ्रमेणवृत्तिश्चापलम् । इत्थंहिनपौनरुक्त्यंदोषावहम् ॥ यदुक्तम्॥ प्रहर्षहर्षशोकेषुस्वमदैन्यभयेषुच ॥ स्तुत्यभ्यासानुवादेषुपौनरुक्त्यंनदुष्यति॥ सर्वाणिपृथिव्यादीनिभूतानिदेहानि॥इतिप्रथमादेवीविष्णुमाया ॥१२॥ अभिधीय

यादेवीसर्वभूतेषुविष्णुमायेतिशब्दिता॥नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः॥१२॥यादेवीसर्वभूतेषुचेतनेत्यभिधीयते॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैन
मस्तस्यैनमोनमः॥ १३ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुबुद्धिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥१४॥ यादेवीसर्वभूतेषुनिद्रारूपेणसं
स्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः १५ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुक्षुधारूपेणसंस्थिता॥नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥१६॥

तेकथ्यते ॥ चुरादावात्मनेपदंचितसंचेतनेसंवेदनेवा ॥ चेतनंचेतनाबुद्धिरेवेतिकथनंपौनरुक्त्यंयद्यपिवैशेषिकादौदर्शनेतथापिसांख्येबुद्धिधर्मश्चित्तवृत्तिविशेषविजृंभितशक्तिश्चे तनाइत्याश्रयणादपौनरुक्त्यम् ॥ अन्येतुचेतनाचित्तवृत्तिविशेषशक्तिःसंज्ञानंवाबुद्धिस्तुस्वप्रकाशज्ञानस्वभावेत्याहुः ॥ अन्येतुनिर्विकल्पज्ञानंचेतनाबुद्धिस्तद्विशेषावगतिःसवि कल्पकज्ञानमित्यस्तितयोर्भेदइत्याहुः॥इतिद्वितीयादेवीचेतना ॥१३॥ बुद्धिरित्येवंरूपेणसम्यक्स्थिता॥यदभ्यधुःसंधारणेस्थितौभृत्यौबुद्धिः॥इतितृतीयादेवीबुद्धिः ॥१४॥ निद्रेतिरूपंतस्यैनमः ॥ द्राकुत्सायांनियतंद्रांत्यस्यांनिद्रा संवेशः॥ भुक्तान्नादिपरिपाकादिहेतुर्निरिंद्रियप्रदेशमलकोशेमनसोवस्थानंनिद्रा ॥ सर्वेंद्रियव्यापारविरतप्राणनंसुखनं निद्रेत्यन्ये ॥ इतिचतुर्थीदेवीनिद्रा ॥१५॥ क्षुधबुभुक्षायाम् ॥ संपदादित्वाद्भावेस्त्रियांक्विप् ॥ क्षुध्प्रातिपदिकम् ॥ भोक्तुमिच्छाक्षुत् ॥ अशनायाबुभुक्षाक्षुत्तयाक्षुधा ॥ रूपेणेतिपृथक्पदम् ॥ यद्वा ॥ वष्टिभागुरिरल्लोपमवाप्योरुपसर्गयोः ॥ हलंतादपिटापंचयथावाचानिशादिशा॥ ततश्चक्षुधेतिरूपंतेनक्षुधारूपेण क्षुधांविनाप्राणिनांसुखंनास्ति

छायासूर्यप्रियाकांतिःप्रतिबिंबमनातपः॥ इतिपंचमीदेवीक्षुधा ॥ १६ ॥ छायाप्रतिबिंबरूपासर्वभूतेषुतिष्ठति ॥ नष्टच्छायोमध्याह्नतइत्यत्रतुत्वातपाभावाभावोविवक्षितः ॥ छायासूर्यप्रियाकांतिःप्रतिबिंबमनातपः॥ प्रतिबिंबेयथासंक्रांतच्छायआदर्शः ॥ छ्यतिछिनत्तिसंतापंछाया ॥ इतिषष्ठीदेवीच्छाया ॥ १७॥शक्लृशक्तौ शकनंशक्तिःसामार्थ्यं वस्तुगतःस्वभावसिद्धोधर्मःशक्तिरितिरूपं तेन ॥ शक्तिः प्रतिवस्तुप्रतिनियतार्थक्रियाकारित्वम् । वस्तुधर्मइत्येके।वस्तुरूपमेवशक्तिर्नतुवस्तुनोन्योधर्मःशक्तिरित्यन्येभ्युपजग्मुः ॥ इहतुसर्वभूतेष्वित्याधाराधेयभावानुवा दाच्छक्तिर्वस्तुधर्मइत्येषपक्षोभ्युपगतः ॥ इतिसप्तमीदेवीशक्तिः ॥ १८ ॥ सर्वाणिभूतानिपृथिव्यादीनियेषांदेहानामारंभकत्वेनसंतितानिसर्वभूतानिदेहाःतेषु ॥ ञितृषापिपा सायाम् तृषिशुषिरसिभ्यःकित्इतिनः ॥ तृष्णाउपभोगनिमित्तकोभिलाषः ॥ तृष्णाभिलषणंभोगेतृष्णावनपिशाचिका ॥ तृष्णास्पृहापिपासेद्वेतद्रूपेहांविकास्मृता॥तर्षणं तृष्णास्पृहानिरूढलक्षणत्वात् ॥ इत्यष्टमीदेवीतृष्णा ॥ १९ ॥ क्षमूषसहने पित्वात्स्त्रियांक्षमा ॥ बाहुलकात्तुक्तिनिक्षांतिः ॥ अनुनासिकस्यक्विझलोःक्ङितीतिदीर्घः ॥

याद्देवीसर्वभूतेषुशक्तिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनम स्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥१७॥ याद्देवीसर्वभूतेषुच्छायारूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ १८ ॥ याद्देवीसर्वभूतेषुतृष्णारूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ १९ ॥ याद्देवीसर्व भूतेषुक्षांतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ २० ॥ याद्देवीसर्वभूतेषुजातिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैन मस्तस्यैनमोनमः ॥२१॥ याद्देवीसर्वभूतेषुलज्जारूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ २२ ॥ याद्देवीसर्वभूतेषुशांतिरूपे णसंस्थिता॥नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः॥२३॥याद्देवीसर्वभूतेषुश्रद्धारूपेणसंस्थिता॥नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः॥२४॥

क्षांतिःक्षमातितिक्षामर्षःसहार्थकाः ॥ शांतिस्तृष्णाविरोधनीपरप्रयुक्तापकारंप्रत्युपेक्षाप्रतिकूलवेदनांप्रत्युपेक्षा ॥ इतिनवमीदेवीक्षांतिः॥ २०॥नित्यैकानुगतप्रत्ययहेतुरनेक समवायिनीजातिः ॥ इतिदशमी ॥ २१ ॥ ओलस्जीव्रीडायाम् । स्त्रियां गुरोश्चहलइत्यप्रत्ययः ॥ झलांजशझशीतिजश्त्वंदःश्चुत्वं स्त्रियामजाद्यतष्टाप् ॥ कर्तव्याकरणनि मित्तमकारणनिमित्तमन्यतःस्वतोवाजनितंलज्जनंसंकोचनंलज्जा ॥ इत्येकादशी लज्जा ॥ २२ ॥ शमउपशमे ॥ स्त्रियांक्तिन् ॥ क्षांतिवद्दीर्घः ॥ शमथुस्तुशमःशांतिः ॥ कामक्रोधाद्यभावः ॥ विकृतेंद्रियनिवृत्तिःशांतिरित्यन्ये ॥ विषयव्यावृत्तात्मतेत्यपरे ॥ इतिद्वादशीशांतिः ॥ २३ ॥ डुधाञ्धारणपोषणयोः ॥ श्रच्छब्दस्यो पसंख्यानमित्युपसर्गसंज्ञा ॥ आतश्चोपसर्गेइतिकः स्त्रियांटाप् ॥ श्रद्धनम् श्रद्धा । सम्प्रत्ययःस्पृहा । संप्रत्ययोभक्त्यतिशयः।श्रद्धयापरयोपेतइतिवत् ॥ शास्त्रोक्तार्थाविपरीत

बुद्धिःश्रद्धेत्यन्ये ॥ आदरेणानुसरणंभक्तिःश्रद्धात्वास्तिक्यबुद्धिरित्यपरे ॥ इतित्रयोदशीश्रद्धा ॥ २४ ॥ कमुकांतौ ॥ कमेर्णिङ्॥आयादयआर्धधातुकेवा॥ स्त्रियांक्तिन् ॥ अनुनासिकस्यक्विझलोःक्ङितीतिदीर्घः॥शोभाकांतिः ज्योतिःस्वरूपोज्ज्वलतेत्याहुः॥इतिचतुर्दशीकान्तिः॥२५॥लक्षदर्शनांकनयोःचुरादिः॥लक्षेर्मुट्चेतिईर्मुडागमश्च ॥नेड्वशिकृति॥णेरनिटीतिणिलोपः॥लक्ष्मीःसाविभूतिश्चकायशोभाच॥इतिपंचदशीलक्ष्मीः॥२६॥धृञ्धारणेभ्वादिःस्त्रियांक्तिन्॥धृतिःस्याद्धारणेधैर्येसौख्यसंतोषयोरपिइतिषोडशीधृतिः॥२७॥वृतुवर्त्तनेस्त्रियांक्तिन्॥वर्त्तनंवृत्तिःवर्त्ततेऽनयावृत्तिः॥आजीवोजीविकावार्त्तावृत्तिर्वर्तनजीवने॥वृत्तिर्जीवनोपायः॥युक्तेक्ष्मादावृतेभूतंप्राण्यतीतसमेत्रिषु ॥ भूतंक्लीबेन्यहेयुक्तेपृथिव्यादावृतेपिच॥इतिसप्तदशीवृत्तिः॥२८॥स्याच्चिंतास्मृतिराध्यानम्॥अनुभूतस्यभावनाख्यसंस्कारहेतुकोज्ञानविशेषःस्मृतिः ॥ इत्यष्टादशीस्मृतिः ॥२९॥

यादेवीसर्वभूतेषुकांतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ २५ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुलक्ष्मीरूपेणसंस्थिता॥नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥२६॥ यादेवीसर्वभूतेषुधृतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ २७ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुवृत्तिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ २८ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुस्मृतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥२९॥ यादेवीसर्वभूतेषुदयारूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ३० ॥ यादेवीसर्वभूतेषुनीतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ३१ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुतुष्टिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ३२ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुपुष्टिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥३३॥ यादेवीसर्वभूतेषुमातृरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ३४ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुभ्रांतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ३५ ॥ इन्द्रियाणामधिष्ठात्रीभूतानामखिलेषुया ॥ भूतेषुसततंव्याप्त्यैतस्यैदेव्यैनमोनमः ॥ ३६ ॥

दयरक्षणे ॥ षिद्भिदादिभ्योऽङ् ॥ दय्यतेऽनयादया ॥ परदुःखप्रहाणेच्छापरदुःखसमभागकत्वंवादया ॥ इत्येकोनविंशीदया॥३०॥नीतिर्नयःइतिविंशीदेवीनीतिः ॥३१॥ तुषप्रीतौ ॥ तुष्टिःप्रीतिरानन्दः ॥ विषयभोगमवाप्यतदभिलाषोपरमःतुष्टिरित्यपरे ॥ अन्येतुविषयोपभोगंप्राप्यतदभिलाषतस्तदवाप्यप्राप्तंपरमंसुखमित्याहुः ॥ इत्येकविंशीतुष्टिः ॥ ३२ ॥ पुषपुष्टौ ॥ पुष्टिरवयवोपचयः॥ इतिद्वाविंशीपुष्टिः ॥३३॥ मात्यस्यांगर्भइतिमाता॥ जनयित्रीप्रसूर्माता॥यद्वा ॥मानपूजायाम्॥मान्यतेपूज्यतेमाता ॥ उणादौ नप्तृनेष्टृत्वष्टृ इत्यादिसूत्रेणनिपात्यते ॥ यद्वा ॥ अष्टौमातृनाम्न्यआद्याःशक्तयःयाःविनाभूतसृष्टिरेवनघटते ॥ ब्राह्मीमाहेश्वरीचैंद्रीवाराहीवैष्णवीतथा ॥ कौमारीचर्ममुण्डाचकालीसंकर्षणीतिच ॥ इतित्रयोविंशीमाता ॥ ३४ ॥ भ्रांतिर्मिथ्यामतिर्भ्रमः ॥ अतस्मिंस्तदितिज्ञानंभ्रांतिः॥ इतिचतुर्विंशीदेवीभ्रांतिः ॥३५॥ इत्थंविष्णुमाया

यादेवीभूतानांपृथिव्यादीनांपंचानामधिष्ठात्रीआधारशक्तिःस्वामिनीईश्वरीव्यापिनीयाचदेवीअपरेष्वखिले दिमूर्त्तयोदेव्याःसर्वभूतेषुवर्त्तमानाभ्रांत्यंताःचतुर्विंशतिःप्रदर्शिताः॥ यादेवीभूतानांपृथिव्यादीनांपंचानामधिष्ठात्रीतस्यैव्यातिरूपायैसततंनमोनमः ॥ एतेनसर्वगतत्वमुक्तंदेव्याः ॥ पुभूतेषुविशिष्टेषुप्राणिषुवर्त्तमानानांभूतानांप्राणिनामिन्द्रियाणांमनोनेत्ररसनघ्राणश्रोत्रत्वक्कर्मणांवाधिष्ठात्रीतस्यैव्यातिरूपायैसततंनमोनमः ॥ चेतनंचितिःसंज्ञानरूपेण यादेवीएतत् ॥ ३६ ॥ चिञ्चयने ॥ चयनंचितिरविकारताकूटरूपतातद्रूपेण ॥ यद्वा ॥ चितीसंज्ञाने॥स्त्रियामिकृकृष्यादिभ्यइतिइक्प्रत्ययः ॥ चेतनंचितिःसंज्ञानरूपेण यादेवीएतत् ॥ ३७ ॥ पूर्वंपुराकल्पेसुरैःस्तुतातथाभीष्ट कृत्स्नमखिलंजगद्व्याप्यस्थिता तस्यैनमोनमः ॥ पुनःपुनर्नंतेरनेककर्तृकत्वादनेकस्तोतृकत्वाचनपौनरुक्त्यमार्थंशाब्दंवाशंकनीयम् ॥ ३७ ॥ पूर्वंपुराकल्पेसुरैःस्तुतातथाभीष्ट संश्रयादभीष्टस्यवस्तुनः संश्रयात्कारणात् सुरेंद्रःशक्रःईशःशंकरःदिनेशःसूर्यस्तैःसेविता ॥ अतएवभद्रमणतिभद्राणीअस्तुभद्रमितिकथयती ॥ अतएवशुभहेतुः साई श्वरीनोस्माकंदेवानांशुभानिमंगलानिकरोतु ॥ किंच नःअस्माकमापदश्चविरोधिजनितदुःखानिचाभिहंतु ॥ सुरेंद्रेणदिनेषुसेवितेतिपाठेसुरेंद्रेणशक्रेणदिनेषुप्रत्यहंसेविता ॥

चितिरूपेणयाकृत्स्नमेतद्व्याप्यस्थिताजगत् ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ३७ ॥ स्तुतासुरैःपूर्वमभीष्टसंश्रयात्तथासुरेन्द्रेणदिने शसेविता ॥ करोतुसानःशुभहेतुरीश्वरीशुभानिभद्राण्यभिहंतुचापदः ॥ ३८ ॥ यासांप्रतंचोद्धतदैत्यतापितैरस्माभिरीशाचसुरैर्नमस्यते ॥ याच स्मृतातत्क्षणमेवहंतिनःसर्वापदोभक्तिविनम्रमूर्तिभिः ॥३९॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ एवंस्तवाभियुक्तानांदेवानांतत्रपार्वती॥स्नातुमभ्याययौतोयेजाह्न व्यानृपनंदन ॥ ४० ॥ साऽब्रवीत्तान्सुरान्सुभ्रूर्भवद्भिःस्तूयतेत्रका ॥ शरीरकोशतश्चास्याःसमुद्भूताब्रवीच्छिवा ॥ ४१ ॥

अभीष्टसंश्रयेतिपाठे ॥ अभीष्टःवांछितं शुभानिभद्राणीतिच्छेदे यानिनःशुभानिजगद्धितानिकर्माणिप्रार्थनीयानितानिभद्राण्यनुकूलानिअबाधानिअविघ्नानिकरोत्वित्यर्थः ॥ सादेवीनःशुभहेतुरित्युक्तंसाकेत्याह ॥ यादेवीसांप्रतमिदानीमुद्धतदैत्यतापितैः निर्मर्यादैर्बललोल्बणैःदैत्यैःशुंभा संश्रियमाणःसंश्रयइत्यर्थोयस्याःसकाशाद्भवतिसा ॥ ३८ ॥ सादेवीनःशुभहेतुरित्युक्तंसाकेत्याह ॥ यादेवीसांप्रतमिदानीमुद्धतदैत्यतापितैः निर्मर्यादैर्बललोल्बणैःदैत्यैःशुंभा दिभिःतापितैःसंतापितैरस्माभिःसुरैरीशास्वामिनीनमस्यतेसेव्यते॥यादेवीभक्तिनम्रमूर्तिभिःसुरैःस्मृताचस्मृतैवसतीतत्क्षणएवनोस्माकंसर्वाआपदःहंति॥ सर्वापदोयतःस्युःतान्स र्वापदःशत्रून्वा॥ईशापचायचइगुपधज्ञाप्रीकिरःकोवा॥ सांप्रतमव्ययम्॥भक्त्याविनम्रामूर्त्तयःकायायेषांतैः॥नमस्यतइतिनमोवरिवश्चित्रङःक्यच्॥ नमसःपूजायांभावकर्मणोः सार्वधातुकेयक् यस्यहलःक्यस्यविभाषेतियलोपः ॥३९॥हेनृपनन्दनहेसुरथएवमित्थंस्तवाभियुक्तानांस्तुतिपराणांदेवानामग्रतः तत्रहिमाद्रौपार्वतीदेवीजाह्नव्यागंगायाःतोये स्नातुंजलक्रीडांकर्त्तुमभ्याययौ ॥ ४० ॥ सादेवानामग्रतःकिंकृतवतीत्याह ॥ सासुभ्रूःपार्वतीतान्देवान्पृष्टवती। किं हेसुराःअत्रहिमवतिपर्वतेभवद्भिःकास्तूयतेइति॥शोभनेभ्रु

वीयस्याःसा ततःतांपार्वतींप्रतितावद्देवैरेवोत्तरदानमुचितम्।किंतुततःप्रागेवतस्याःशरीराद्विनिर्गत्यशिवामायादेवींपार्वतींप्रत्याह ॥ इयंब्रह्मादिसर्वदेवमयीशिवानामाद्याशक्तिरव सेया ॥ तथाहि ॥ अस्याःपार्वत्याःशरीरंकोशःइवशरीरकोशःततउद्भूताशिवादेवीपार्वतींप्रत्यब्रवीत् ॥ कोशोस्त्रीकुड्मलेखड्गेपिधानेर्थौघदिव्ययोः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ किम ब्रवीत्तदाह ॥ शुंभेनप्रत्यादिष्टैःसमस्तैर्देवैःममएतत्स्तोत्रंक्रियतेइत्यब्रवीत् ॥ यद्यस्मात्तस्याःपार्वत्याःशरीरकोशादंबिकानिःसृतानिर्गता ततःकारणात्समस्तलोकेषुकौशि कीतिगीयतेकथ्यते ॥ कोशेनव्यतिनिर्गमनात्कौशिकी ॥ तेनदीव्यतीतिठक् ॥ यद्वा ॥ कोशाद्यानिर्गतासाकोशेनिर्वृत्तैवेति निर्वृत्तेक्षद्यूतादिभ्यइतिठक् ॥ ४३ ॥ साभगव तीपार्वत्यपिस्वशरीरकोशात्तस्यांसर्वदेवतेजोमय्यांकौशिक्यांविनिर्गतायांसत्यांकृष्णाभूत्कृष्णवर्णासमजनिष्ट । ततश्चसापार्वतीकालिकेतिसमाख्यातासतीहिमाचलेकृताश्रयाकृ तनिलयाभूत् ॥ कृष्णवर्णार्थात्कालशब्दात्तद्धितिवर्त्तमानात्संज्ञायांजानपदसूत्रेणङीष् ॥ संज्ञायांकन् ॥ केणइतिह्रस्वः ॥ कालीहैमवतीश्वरी॥ इहमहामायादेवकार्यार्थं

स्तोत्रंममैतत्क्रियतेशुंभदैत्यनिराकृतैः॥देवैःसमस्तैःसमरेनिशुंभेनपराजितैः ॥४२॥ शरीरकोशाद्यत्तस्याःपार्वत्यानिःसृतांबिका॥कौशिकीतिसम स्तेषुततोलोकेषुगीयते ॥४३॥तस्यांविनिर्गतायांतुकृष्णाभूत्सापिपार्वती ॥ कालिकेतिसमाख्याताहिमाचलकृताश्रया ॥४४॥ततोंबिकांपरंरूपंबि भ्राणांसुमनोहरम् ॥ ददर्शचंडोमुंडश्चभृत्यौशुंभनिशुंभयोः ॥ ४५ ॥ ताभ्यांशुंभायचाख्याताअतीवसुमनोहरा ॥ काप्यास्तेस्त्रीमहाराजभासयंती हिमाचलम् ॥ ४६ ॥

विष्णुयोगनिद्राभूत् । ततःपार्वत्यभूत्ततःकौशिक्यभूत्तत्सादेवकृतस्तुतिमंगीकर्तुंततःकालिकाभूत्सैवांबिकानामेत्याह ॥ ४४ ॥ ततोनंतरम् ॥यद्वा ॥ ततःतत्रहिमाचले आद्या दित्वात्तसिः ॥ शुंभनिशुंभयोःभृत्यौसेवकौचंडोमुंडश्चतौपरमतितरांसुमनोहरंरूपंबिभ्राणामंबिकांकालिकाख्यांपार्वतींददर्श ॥ सुमनोहरामितिपाठेदेवीविशेषणम् ॥ चडिकोपे चंडतेचंडः ॥ मुडिखंडने मुंडतेमुंडयतिमुंडः ॥ ४५ ॥ सारूपवतीकालिकादेवीताभ्यांचंडमुंडाभ्यांशुंभायआख्याताचशुंभसमक्षमुक्ता ॥ किं हेमहाराज शुंभदैत्येश्वरसमधि गतसर्वैश्वर्य सावधानोभव ॥ अतीवसुमनोहराकापिस्त्रीआस्ते किंकुर्वती हिमाचलंभासयंती स्वयंश्यामाश्यामाभिःशोभाभिरदभ्रशुभ्रशोभाढ्यंहिमाद्रिंपार्वतीआस्ते ॥ आख्या ताअतीवेत्यत्रवैवक्षिकंसंधिकार्यम् ॥शुंभायेतिक्रियाग्रहणंकर्त्तव्यमितिसंप्रदानत्वंपत्येशेतेइतिवत्॥सुष्ठुमनोहरतिसुमनोहरा॥हरतेरनुद्यमनेच्॥यद्वा॥इःकामःवसुनिधनेयेषांतेइव सवः कामधनाःतेषांमनःहरतिइतिइवसुमनोहरा अत्यर्थमुइवसुमनोहराइत्यंबिकांप्रत्यनिष्टोर्थःतस्याःपातिव्रत्यभंगप्रसंगात्॥ इष्टोर्थस्त्वेषःशोभनंमनोयस्यसुमनाःशंभुस्तंहरति

अर्थांगहरत्वात्सुमनोहरा ॥ अतितरांसुमनोहरा ॥ यद्वा ॥ पैओवै शोषणे । इंकामं वायतिशोषयतिइवःशिवः ॥ यद्वा ॥ इंकामंवातिगच्छतिइवःशिवः ॥ आतोनुपपसर्गेकः ॥ इवस्यसुम
नोहरा अत्यधिकंसुमनोहराअतीवसुमनोहरा ॥ यद्वा ॥ इश्चकामःईचलक्ष्मीःवसवश्चाष्टौईवसवः अतिक्रांतईवसून्अतीवसुःशंभुःतस्यमनोहरा ॥ ध्रुवोधरश्चसोमश्चह्यापश्चैवा
निलोनलः ॥ प्रत्यूषश्चप्रभासश्चवसवोष्टौध्रुवादयः ॥ ४६ ॥ हेअसुरेश्वरशुंभकचिदपिभुवनेकेनाचिदपिपुंसाताहक्ताहशमुत्तममतिसुंदररूपमाकरःनैवालोकि ॥ असौकापिदे
वस्त्री ॥ यद्वा ॥ कापिकृताभिषेकाराज्ञीइति त्वयाज्ञायताम् ॥ अथत्वयासौ गृह्यतामुपादीयतांचेतिअंबिकांप्रतिअनिष्टोन्वयः ॥ इष्टस्त्वेषः—ताहगुत्तमंकचिद्रू
पंज्ञानरूपंकापि केनाचिद्दृष्टं न तस्मादसौदेवीकापिपरदेवताइतित्वया ज्ञायताम् ॥ असौकापिस्त्रीअबलास्तीतिनैवज्ञा यताम् ॥ अपित्वसौदेवीगृह्यतांचात्मसंरक्षणार्थम्
आश्रीयतामिति हितोपदेशः शुंभंप्रतिताटस्थ्येन ॥ ४७ ॥ हेदैत्येंद्र त्विषादीप्त्यादिशःदशापिककुभःद्योतयंतीअंगकांत्या भासयंती ॥ अतिचार्वंगी अत्यंतंचा
रुमनोहरमंगं यस्याः सा ॥ स्त्रीरत्नं रत्नंहि मनोहरत्वेनोत्कृष्टंसापुनरुत्कृष्टातिष्ठतितांभवान्द्रष्टुमर्हतीत्ययमंबिकांप्रत्यनिष्टोन्वयः ॥ इष्टस्त्वेषः—हेदैत्येंद्रसानूनस्त्री

नैवताहक्कचिद्रूपंदृष्टंकेनचिदुत्तमम् ॥ ज्ञायतांकाप्यसौदेवीगृह्यतांचासुरेश्वर ॥ ४७ ॥ स्त्रीरत्नमतिचार्वंगीद्योतयंतीदिशस्त्विषा ॥ सातुतिष्ठतिदै
त्येंद्रतांभवान्द्रष्टुमर्हति ॥ ४८ ॥ यानिरत्नानिमणयोगजाश्वादीनिवैप्रभो ॥ त्रैलोक्येतुसमस्तानिसांप्रतंतानितेगृहे ॥ ४९ ॥ ऐरावतःसमानीतोगज
रत्नंपुरंदरात् ॥ पारिजाततरुश्चायंतथैवोच्चैःश्रवाहयः ॥ ५० ॥

रत्नंसानूनमतिचार्वंगीकिंतया तेकृतंस्यात् तांभवान् द्रष्टुमर्हति ॥ यः तांदोषबुद्ध्यापश्येन्नश्येत्सतदैवतस्मात्तांद्रष्टुंभवान्मायततामितिशुंभंप्रतिताटस्थ्येनहितोपदेशः ॥
रमंतेस्मिन्नराररत्नंरत्नमितिप्रख्यातमणावेवनकेवलम् ॥ जातौजातौयदुत्कृष्टंतद्रत्नमाभिधीयते ॥ ४८ ॥ हेप्रभोशुंभयानित्रैलोक्येगजाश्वादीनितत्तज्जातिप्रधानान्युत्कृ
ष्टानिरत्नानितथापद्मरागादयोमणयः रत्नानितानिसमस्तानिसांप्रतमधुनातेतवगृहेवर्त्ततेवैप्रसिद्धमेवैतत् ॥ ताटस्थ्येपिप्रायेणैषोन्वयः ॥ हेप्रभोत्वंदूतवचनात्तामानयितुंयते
थाश्चेत्तर्हियानित्रैलोक्येगजाश्वादीनिवैप्रसिद्धानिमणयश्चरत्नानिसंप्रतितेगृहेसंतितद्दर्शनोत्तरकालंतु न स्युः किंतु त्रैलोक्ये एव तानि यथास्थानंस्युरितिहितोपदेशः ॥
गजाश्वादिशब्दविवक्षितरत्नजातानिनामतोनिर्दिशति ॥ ४९ ॥ गजोरत्नमितिपाठःउत्तरत्ररत्नप्राधान्यसूचनार्थः ॥ गजरत्नमित्यपिपाठे रत्नानीतिवक्ष्यमाणरत्नोपसंहारव
शात्सर्वत्ररत्नोपक्रमोप्यवगंतव्यः ॥ यःपुरंदरादैरावतोगजःसमानीतःतद्गजरत्नं तेगृहेवर्त्ततेनिर्दिश्यामानप्रतिनिर्दिश्यमानयोरेकत्वमापादयंतिसर्वनामानिपर्यायेण तल्लिंगभांजिभ

वंतिएतिभ्रास्यत्यनयेतीरातद्वानइरावान्सुरासमुद्रःतत्रजातऐरावतः॥पुराण्यरीणांदारयतिपुरंदरः॥गजइतिरत्नंगजरत्नम् ॥ अयंचयःपुरंदरात्पारिजाततरुःसमानीतःतत्तरुरत्नं तेगृहेवर्त्तते ॥ पारिणःपारवतोअब्धेर्जातः पारिजाताख्यस्तरुः ॥ तथापुरंदरादेवयःउच्चैःश्रवाहयःसमानीतःतद्धयरत्नंतेगृहे ॥ उच्चैःश्रवसीयस्यसउच्चैश्रवाः ॥ ५० ॥ हेप्रभो यत्वेधसः ब्रह्मणःअद्भुतमाश्चर्यकारिविमानमासीत हंसयुक्तंरत्नभूतंरत्नत्वंप्राप्तंविमानमिहानीतंतत्तेगृहेतेंगणेतिष्ठति ॥ विविक्तंमांतिवर्त्ततेयत्रदेवाःविमानम् ॥ व्योमयानंविमानोस्त्री ॥ ५१ ॥ धनेश्वरात्कुबेरायएषमहापद्मोनामनिधिःसमानीतः तदेतन्निधिरत्नं तेगृहेवर्तते ॥ हेप्रभोतुभ्यमब्धिःसमुद्रःकिंजल्किनीमविशीर्णकेसराम् अवयवगतधर्मःकेसरवत्त्वंमालयाअपिपंकजारब्धत्वादवयवावयव्यभेदोपचारात्प्राप्नुवंतीकर्णस्थकुंडलेनकुंडलीतिवत्किंजल्किनीत्युक्तम् सर्वदाऽम्लानपंकजामशुष्ककमलां मालां ददौ ॥ उपचारतःकिंचिज्जलतिजडीभवतिकिंजल्कः ॥ ५२ ॥ हे प्रभो यद्वारुणंवरुणसंबंधिकांचनस्राविछत्रंछत्ररत्नंतवगेहेतिष्ठतिनान्यत्र ॥ कांचनंसुवर्णंस्रवतिकांचनस्रावीतिव्याख्यानमुत्कर्षाभावादुपेक्षणीयम् ॥ यस्यगेहेनिधयःसंतितस्यस्वर्णस्राविणाछत्रेणाकिंस्यात् ॥ कस्तर्हिविग्रहः ॥ कांत्याकांचनंस्वर्णंस्रवतीववर्षतीव ॥ यद्वा ॥

विमानंहंससंयुक्तमेतत्तिष्ठतितेंगणे ॥ रत्नभूतमिहानीतंयदासीद्वेधसोद्भुतम् ॥ ५१ ॥ निधिरेषमहापद्मःसमानीतोधनेश्वरात् ॥ किंजल्किनींददौ चाब्धिर्मालामम्लानपंकजाम् ॥ ५२ ॥ छत्रंतेवारुणंगेहेकांचनस्रावितिष्ठति ॥ तथायंस्यंदनवरोयःपुरासीत्प्रजापतेः ॥ ५३ ॥

कांत्याकांचनवर्षीकल्पवृक्षः ॥ यद्वा ॥ कांचनकांतिमिवकांतिंस्रवति ॥ यद्वा ॥ कांचनस्येवकांतिंस्रवतिकांचनस्रावि ॥ पृषोदरादित्वादीप्सितसिद्ध्याकांतिशब्दलोपः ॥ यद्वा ॥ कचिदीप्तिबंधनयोः कंचनंदीप्तिः प्रभा ॥ कंचनमेवकांचनम् कांचनंदीप्तिःप्रभा ॥ अन्येषामपिदृश्यतइतिदीर्घःपूरुषवत् कांचनंदीप्तिंस्रवतितच्छीलम् ॥ लावण्यस्राविमुखमितिवदुत्प्रेक्षितमेतत् ॥ कांचननामवैदिकनिघंटुतःस्वार्णिकर्मभःस्रवतीतितुव्याख्यानंकुशकाशावलंबनम् ॥ अथद्वितीयोन्वयः ॥ हेप्रभो यद्वारुणंछत्ररत्नंकांचनस्रावितेगृहेस्ति ॥ कांचनस्रावीति सप्तम्येकवचनं गृहेइत्यस्यविशेषणम् ॥ स्रुगतौहेतुमतिचेतिणिच्ण्यंतात्क्विप्ण्यल्लोपावियङ्यण्गुणवृद्धिदीर्घेभ्यःपूर्वविप्रतिषेधेनेतिअकृत्वावृद्ध्यावादेशौणिलोपः ॥ ततःप्रत्ययलोपेप्रत्ययलक्षणमितिवृद्धिः । आवादेशस्तुवर्णाश्रयविधौप्रत्ययलक्षणान्नेष्यते ॥ पुंसि कांचनानांस्रौःकांचनानांस्रापयिता नपुंसकेतु ह्रस्वोनपुंसकेप्रातिपदिकस्य एचइग्घ्रस्वादेशेकांचनस्रुत्रपुशब्दवद्रूपं तृतीयादिषुभाषितपुंस्कंपुंवद्गालवस्येतिङौह्रस्वश्चनुमूनभवति ॥ आवादेशः ॥ कांचनस्रावि ॥ पक्षेकांचनस्रुणिगृहे ॥ हेप्रभोस्यंदनवरः अयमितिकोनु यः पुराकल्पेप्रजापतेर्ब्रह्मणःआसीत्तदिदंनामरथरत्नंत्वयासमानीतंस्यं

दनेपुवरःश्रेष्ठः ॥ यानेचक्रिणियुद्धार्थेशतांगःस्यंदनोरथः ॥ ५३ ॥ हेईशस्वामिन्मृत्योरंतकस्ययाशक्तिरुत्क्रांतिदानामत्वयाहृता ॥ भुजिमृङ्भ्यांयुक्तुकौ ॥ मृत्युःस्त्रीपुंसयोरंते ॥ म्रियंतेस्मिन्नुपस्थितेतेप्राणिनइतिमृत्युः ॥ प्राणिनामायुपांतेयाप्राणाकर्षिणीशक्तिःसाउत्क्रांतिदोत्क्रांतिर्लिंगकायविनिर्गतिः ॥ उत्क्रमणमुत्क्रांतिः तांददाति उत्क्रांतिदा ॥ कासूसामर्थ्ययोःशक्तिर्देवतायामृषावपि ॥ हेशुंभतवभ्रातुः निशुंभस्यापिपरिग्रहेपरिजनेविषयेसलिलराजस्यवरुणस्यपाशःआयुध्रं वर्वते ॥ पत्नीपरिजनादानमूलशापाःपरिग्रहाः ॥ पाशोबंधनशस्त्रयोः ॥ ५४ ॥ किंचतेतवभ्रातुर्निशुंभस्यगृहेऽब्धिजातारत्नाकरसमुद्भूताः समस्तारत्नजातयश्चउत्तमरत्नीप्रकाराःतिष्ठंति ॥ जातिःसामान्यजन्मनोः ॥ मुक्ताफलविद्रुमहारिन्मणिवज्रपद्मरागाद्यारत्नजातयः ॥ हेशुंभतुभ्यंवह्निश्चापिदेवः अग्निशौचेनामवाससीवसनेददौ ॥ अग्नौनिःक्षेपतःशौचंनिर्मलीकरणंययोस्ते ॥ कल्पवृक्षोपकल्पितं स्वर्णमयमग्निदेवताकमग्निनिक्षेपेणविमलात्मकंवासोयुग्ममग्निशौचंवासः ॥ ५५ ॥

मृत्योरुत्क्रांतिदानामशक्तिरीशत्वयाहृता ॥ पाशःसलिलराजस्यभ्रातुस्तवपरिग्रहे ॥ ८४ ॥ निशुंभस्याब्धिजाताश्चसमस्तारत्नजातयः ॥ वह्निश्चापिददौतुभ्यमग्निशौचेचवाससी ॥ ८५ ॥ एवंदैत्येंद्ररत्नानिसमस्तान्याहृतानिते ॥ स्त्रीरत्नमेषाकल्याणीत्वयाकस्मान्नगृह्यते ॥ ८६ ॥ ऋषिरुवाच ॥ निशम्येतिवचःशुंभःसतदाचण्डमुण्डयोः ॥ प्रेषयामाससुग्रीवंदूतंदेव्यामहासुरः ॥ ८७॥ शुंभउवाच ॥ इतिचेतिचवक्तव्यासागत्वावचनान्मम ॥ यथाचाभ्येतिसंप्रीत्यातथाकार्यंत्वयालघु ॥ ८८ ॥

एवमुक्तरीत्याऐरावतःसमानीत इत्याद्यया हेदैत्येंद्रयद्वा हेदैत्य इंद्ररत्नानिइंद्रादिदेवानामैरावतादीनिरत्नानितुभ्यमाहृतानिउपढौकितानिउपहारीकृतानि ॥एपाचकल्याण्यंबिकास्त्रीरत्नंवर्ततेतत्कस्मात्कारणान्नगृह्यते॥ अयंत्वम्बिकांप्रत्यनिष्टोर्थः॥अयंत्विष्टोर्थस्तटस्थोक्तिसमाधिना॥हेदैत्येंद्रयद्यप्येवमैरावतादीनिरत्नानितुभ्यमाहृतानिदेवैःतथाप्येषांबिकातवकल्याणीशुभकारिणी न ॥ कुतःयतएपाभगवती ॥ त्वम् अन्यंयातीतित्वया ॥ आतोनुपसर्गेकः॥अन्यगामिनीतिगृह्यतेज्ञायते॥त्वशब्दोन्यवाचीसर्वादिषुपठ्यते॥ त्वम्अन्यंमहेश्वरंयातित्वयाऽन्ययाऽन्यपत्नीमहेशपत्नीदैत्यसंहारिणी अतःशुम्भस्यशुभकारिणी न तस्मात्तार्चितांत्यजेतिहितोपदेशः ॥ ५६ ॥ महासुरःशुंभःतदाचण्डमुण्डयोरितिप्रागुपन्यस्तंवचःनिशम्यश्रुत्वासुग्रीवंनामदूतंसंदेशहरंदेव्याःदेवीमुद्दिश्यप्रेषयामास ॥ शाम्यतिर्निपूर्वःश्रवणार्थः ॥ इषगतौ प्रपूर्वःआद्गुणः ॥ देव्याइतिकर्मणिल्यब्लोपेपञ्चमी ॥ दूयतेऽनेनयथोक्तवादित्वात्पारिताप्यतेपरइतिदूतः॥५७॥ हेसुग्रीवहेदूतत्वयातत्रगत्वासास्त्रीममवचनादितिचेतिचइत्थंचेत्थंचसाम्नाभेदेनचोपायेनवक्तव्या ॥

तथैवसासंप्रीत्याहर्षेणलघुक्षिप्रमविलंबमभ्येतिआभिमुख्येनागच्छति तथाकार्यंत्वयाविधेयम् ॥ अयंत्वंविकायामनिष्टोर्थः ॥ इष्टस्त्वयम्—अत्रापरेणमंत्रभेदबुद्धिसमाधिना ख्यायतेर्थः ॥ हेदूतत्वयालघुक्षिप्रंतथाकार्यं मदभिप्रायादन्यत्वेनकर्त्तव्यम्॥तत्कथं यथामयिविषयेऽभिधमानंवचनं निंदायेषांतेअवचनाअसुराःतानत्तिउपसंहरत्यवचनात् असुरसंहारिणीत्यर्थः।पुनःकिंभूतांबिका एतिगच्छतिविनश्यतिइततस्मिन्निति शुम्भेनिशुम्भेचविषये ॥ वक्तव्यासावक्तव्यप्रतिक्षेपा ।।असुक्षेपणे असनमासः ॥ वक्तव्योवचनीयःआसःप्रतिक्षेपोन्यक्कारोययासावक्तव्यासा॥पुनःकिंभूता॥मम—ममेत्यव्ययम्।ममशब्दोत्रमायावचनःनिर्ममोयोगीसममःसंसारीतिवत् । मायारूपेत्यर्थः॥पुनःकिंभूता ॥ संप्रीत्याप्रीङ्प्रीतौदिवादिःप्रीतिःप्रीःस्त्रियांसम्पदादित्वाद्भावेक्विप्॥समीचीनाप्रीःप्रीतिर्येषांतेसंप्रियोबुधाः॥ईयतेवश्यंप्राप्यतेतयोरुपासकैरित्यासंप्राप्या॥ आदंतरूपम् ॥५८॥ ससुग्रीवोनामदूतः यत्रयस्मिन्नतिशोभनेशैलोद्देशेपर्वतप्रदेशेअसौदेव्यास्तेतिष्ठतितत्रगत्वाततःतदनंतरंतांदेवीं श्लक्ष्णंसमुचितंसंगतंसुकुमारंयथास्यात्तथामधुरयाश्राव्याक्षरपदया गिरावाचाप्राहच शुम्भोदितसंदेशाभिप्रायगर्भसंदर्भमकथयत् ॥ प्राहेतिप्रशब्दउपसर्गप्रतिरूपकोनिपातः॥ आहेतितिङन्तप्रतिरूपकमव्ययम् ॥ सामावृत्ति॥श्लक्ष्णमिति।श्लि

सतत्रगत्वायत्रास्तेशैलोद्देशेतिशोभने ॥ तांचदेवींततःप्राहश्लक्ष्णंमधुरयगिरा ॥५९॥ ॥ दूतउवाच ॥ ॥ देविदैत्येश्वरःशुंभस्त्रैलोक्येपरमेश्वरः ॥
दूतोहंप्रेषितस्तेनत्वत्सकाशमिहागतः ॥ ६० ॥ अव्याहताज्ञःसर्वासुयःसदादेवयोनिषु ॥ निर्जिताखिलदैत्यारिःसयदाहशृणुष्वतत् ॥ ६१ ॥
ममत्रैलोक्यमखिलंममदेवावशानुगाः ॥ यज्ञभागानहंसर्वानुपाश्नामिपृथक्पृथक् ॥ ६२ ॥

षआलिंगने ॥ श्लिषेरच्चोपधायाइतिक्सः ॥ कत्वषत्वे ॥ ५९ ॥ हेदेविसावधानाभव ॥ अस्तिखलुदैत्येश्वरःलोकत्रयेपरमउत्कृष्टईश्वरःस्वामीतेनशुम्भेनत्वत्सकाशंप्रतिप्रेषितःदूतःसंदेशहरोऽहमिहागतोस्मि ॥ दैत्यग्रहणंजातिख्यापनाय ॥ त्रैलोक्यग्रहणं देव्याःप्रोचनार्थम् ॥ दूतग्रहणंतन्निग्रहपरीहाराय ॥ दूतोक्तंसदसद्वापिश्रुत्वाकार्यं हिताहितम्॥दूतोननिग्रहीतव्यइतिनीतिविदोविदुः॥आदौदेवीत्युक्तत्वाद्देव्याएवजयःसूच्यते॥यतःदीव्यंतिविजिगीषतेदेवी ॥ हेदेवि तेनशुम्भेनदूतःप्रेषितस्त्वत्देवीतःसशुम्भः काशंतृणंगतःस्यान्नतुजयमित्यपिदेवीपारिषदोक्तिलेशोनुसंधेयः ॥६०॥ हेदेवियःसदासर्वदासर्वासुदेवयोनिषुविषयेषुअव्याहताज्ञःअप्रतिहतशासनःनिर्जिताखिलदैत्यारिःनिर्जिताअभिभूताअखिलाःदैत्यारयःदेवायेनशुंभोयदाहतद्वचनंशृणुष्वाकर्णय॥व्यत्ययोबहुलमित्यात्मनेपदम् ॥व्येञ्संवरणे॥संवरणमाच्छादनंक्विप् ॥ अंविष्णुंव्ययतिसंवृणोति आच्छादयतिव्याप्नोत्यविघात्वेनेतिअवीर्विष्णुमायातयाअव्यया देव्य आहताआज्ञास्यशुम्भस्यस अव्याहताज्ञोभविष्यति ॥ निर्निश्चयनिषेधयोः ॥ निर्जिताअजिताअखिलादेवायेनसतथोक्तोभविष्यतीत्यपिदेवीपार्षदोक्तिलेशोप्यनुसंधेयः ॥ ६१ ॥ शुंभआहेदम् ॥ पटैकदेशेदग्धेप .... इत्यवयवेएकदेशेप्यवयवीसमुदायोवर्ततेकाचिदवयवावय

। अखिलमित्येवोक्तेएकैको विनोरभेदोपचारात्प्रयोगेषु तद्वत्त्रैलोक्यंममस्वंवर्ततेइत्युक्तेकिंत्रैलोक्यमेकदेशवृत्त्याविवक्षितमिहेतिकस्यचिच्छंकास्यादतस्तामपनेतुमखिलमिति ॥ ममेमायादेव्याःत्रैलोक्यमित्यु पिलोकोखिलोभवत्यखण्डवृत्तित्वाद्भुवनस्येत्यतस्त्रैलोक्यमित्युक्तम् ॥ इहममेतिविभक्तिप्रतिरूपकमव्ययं मायावाचि निर्ममोयोगीतिवत् ॥ वशःकांतिरिच्छा॥ मदिच्छामनुवर्ततेनतुशुंभस्येत्यपि क्तम् ॥ मायायाअखिलंस्वंवर्ततेतत्कुतःशुंभस्येत्यपिदेवीपार्षदोक्तिलेशोप्यनुसंधेयः देवाःममशुंभस्यवशानुगाः ॥ तत्तद्देवतोद्देशेनपृथक्पृथक्विहितांस्तान्सर्वान्यज्ञभागानाहुतिरूपान्यज्ञांशानहमेवशुंभःपृथक्पृथगिंद्रियादितत्तद्देवताकायव्यूहमुपाश्रित्यउपाश्ना देवीपार्षदोक्तिलेशोनुसंधेयः॥ अहमितिविभक्तिप्रतिरूपकमव्ययमविद्यावाचिअविद्याचाऽतस्मिंस्तद्बुद्धिःसाचदेव्येवयज्ञभागानुपाश्नातीतिकुतःशुम्भस्ययज्ञभागोपभोग म्युपभुंजे ॥ अशभोजनेव्रयादिः ॥ ६२ ॥ त्रिष्वपिलोकेषुवराणिश्रेष्ठानिरत्नानिस्त्रीरत्नानिममवश्यानिविधेयानि ॥ वशंकांतिमिच्छांगतानीत्यर्थः ॥ वशंगतइतियत्र इत्यपिदेवीपार्षदोक्तिलेशोनुसंधेयः ॥ आहितत्वस्याविवक्षितत्वात् ॥ अत्रहिदेवेंद्रस्यवाहनमित्येतस्यस्वस्वामि त्ययः ॥ तथैवतद्वदेववलवत्त्वएव ॥ गजरत्नं देवेंद्रवाहनम् ॥ वाहनमाहितादितिणत्वंनात्रभवति ॥

त्रैलोक्येवररत्नानिममवश्यान्यशेषतः ॥ तथैवगजरत्नंचहृतंदेवेंद्रवाहनम् ॥ ६३ ॥ क्षीरोदमथनोद्भूतमश्वरत्नंममामरैः॥उच्चैःश्रवससंज्ञंतुप्रणिप
त्यसमर्पितम् ॥ ६४ ॥ यानिचान्यानिदेवेषुगन्धर्वेषूरगेषुच ॥ रत्नभूतानिभूतानितानिमय्येवशोभने ॥ ६५ ॥

॥ ६३ ॥क्षीराण्युदकानियस्यसक्षी रोदःक्षीराब्धिः उत्तरपदेउदकस्योदःसंज्ञायामित्यत्रसंज्ञायामुत्तरपदस्योदकशब्दस्योदादेशोवक्तव्यः॥क्षीरोदस्यमथनंततउद्भूतमुच्चैःश्रवससंज्ञम्॥श्रुगतौश्रुश्रवणे ॥ उच्चैःशृणोति गच्छतिउच्चैःश्रवःपचाद्यच् ॥ सहसंज्ञयाचेतनयानाम्नाचवर्ततेसंज्ञः ॥ सहस्यसःसंज्ञायांवोपसर्जनस्येति । ततःकर्मधारयः ॥ उच्चैःश्रवश्चासौससंज्ञश्चउच्चैःश्रवससंज्ञः ॥ भावसम्बंधमात्रंविवक्षितम् ॥ यद्वाहनेआरोपितंयतोखिलंतदाहितमुच्यते ॥ इक्षुवाहणमित्यत्रइक्षवोवाहनेआरोपिताइतिकृत्वाणत्वंभवति ॥ अथवाप्रशस्तेश्रवसीयस्यसः श्रवसःमत्वर्थेअर्शआदित्वादच् ॥ जवेनमानेनचउत्कृष्टत्वादु अश्वविशेषणत्वेपुंल्लिंगः ॥ अश्वरत्नविशेषणत्वेतुनपुंसकलिंगमुच्चैःश्रवससंज्ञम् ॥ अश्वरत्नविशेषणत्वेउच्चैःश्रवससंज्ञंतुमद्भीतैरमरैःप्रणिपत्यमत्पादपद्मेऽर्पितमुपायनीकृतम् ॥ उपायनमु चैरित्युच्यते ॥ उच्चैश्वासौश्रवसउच्चैःश्रवसइतिसंज्ञायस्यसः ॥ मायादेव्यैअमरैर्भाक्तिनश्रेश्वरत्नंप्रणिपत्यसमर्पितंतत्रैलोक्येगृहेयस्यायत्रकाप्यस्तुअयंतुशुंभोन्यदीयंममेद पग्राहउपहारस्तथोपदा ॥ अत्रापिमायावाचिममेत्यव्ययम् ॥ हेशोभनेदेविदेवेषुवागंधर्वेषुदेवगायनेषुवाउरगेषुनागेषुवायानिचान्यानिरत्नत्वमुत्कृष्टत्वंप्राप्तानिभूतानिशरीरभांजिमनो मितिमुधाभिमन्यते इतिदेवीपार्षदोक्तिः ॥ ६४ ॥

हराणिस्त्रीरूपाणिसंति तानि सर्वाणिमध्येवविषयेवर्तंते ॥ आः सखिशोभनेगर्वस्थोसावित्थमभूत्वादीशुंभः शांभवीयंदेव्येवभूतमयीभूतमित्थमाचष्टयानिदेवेषुगंधर्वेषूरगेषुवारत्न भूतानिरत्नतांप्राप्तानिभूतानिकृतानिसत्यानितत्स्थानिसन्तितानिमध्येवदेव्यामेववर्तमानानिनान्यत्र ॥ अथवाइतोऽन्यानिचयानिचरत्नभूतानिपृथिव्यादीनिसंतितानिसर्वाणि विश्वरूपत्वेनविश्वमातृत्वेनमध्येवदेव्यांवर्त्ततेनशुंभइतिदेवीसखीजनोक्तिलेशोप्यनुसंधेयः॥ ६५ ॥ हेदेविलोकेस्मिन्रत्नभूतांभूलोकेऽहिमालयनिवासनींमानिनींत्वांस्त्रीरत्नभूतां स्त्रीरत्नजातांस्त्रीजात्युत्कृष्टांतांप्राप्तवतींवयंशुंभनामानोमन्यामहे ॥ साएवंविधात्वमस्मानुपागच्छप्राप्नुहि ॥ कुतइत्यतआह ॥ यतोवयंरत्नभुजोराजानः ॥ यदुक्तं—स्वराष्ट्रम न्यतोरक्षत्यन्यदीयंक्षिणोतिच ॥ वर्द्धतोपायवान्नित्यंरत्नहारीसपार्थिवः ॥ देवीष्टार्थस्त्वेषः—उपागच्छेत्यत्र उ पा गच्छेतिच्छेदः ॥ तत्र—उसंबुद्धौरुषोक्तेचशिववाचित्व न्व्ययम् ॥ पानेपिबतिरक्षायांपातिः पायंतिशोषणे।क्विप् ॥ पायतिशत्रून्शोषयतिपाः।उरिवरुद्रइवपाउपाः॥हेदेविकालाग्निरुद्रइवपायंतीशत्रून्शोषयन्तीसतीअस्मानितिशु म्भादीन्त्वामाकारयमाणान्शत्रून्शोषयितुंगच्छयाहीतिदेवीपार्षदोक्तिलेशोप्यनुसंधेयः ॥ यद्वा ॥ असुक्षेपणेदिवादिःक्विप् ॥ अस्यत्यरीन्क्षिपत्यधिक्षिपतिन्यक्करोतिअः

स्त्रीरत्नभूतांत्वांदेविलोकेमन्यामहेवयम् ॥ सात्वमस्मानुपागच्छयतोरत्नभुजोवयम् ॥ ६६ ॥
मांवाममानुजंवापिनिशुंभमुरुविक्रमम् ॥ भजत्वंचंचलापांगिरत्नभूताऽसिवैयतः ॥ ६७ ॥

अत्वसंतस्यचेतिउपधादीर्घः अधावोरितिप्रतिषेधान्नभवति । पैओवैशोषणे पायंतिशोषयंतिलोकानितिपाःतेषांपाशुंभादीनां दैत्यानामः आसिकाक्षेपिकाअधिक्षेपिकान्य क्कारिकेतिपाः ॥ पाः । उ इतिसंबुद्धावव्ययम् ॥ उ हेदेवित्वमस्मानुपागच्छेतिशुंभादिभिःरत्नभुक्तिःदैत्यैराकारितासि ॥ सात्वंपाःसतीगच्छ । पायतोजगंतीशोषयतः शुंभादीनस्यंती अधिक्षिपंतीगच्छयाहि ॥ कुत इत्यतआह ॥ यतस्तेरत्नभुजः ॥ भुजोकौटिल्ये तुदादिः क्विप् ॥ भुजंति कौटिल्येनवर्त्ततेभुजःरत्नेषूत्कृष्टेषु विषयेषुभुजः कौटिल्येनान्यायेनवर्त्तमानाःरत्नभुजः । अतःतेषांशुंभादीनांकुटिलानांन्यक्करणायगमनंयुक्तमुत्पश्यामइतीतिदेवीपार्षदोक्तिः ॥ ६६ ॥ चलाचलःस्यात्तर लश्चंचलश्चपलश्चलः ॥ चंचलौनेत्रांतनिरीक्षणेनतरलौअपांगौनेत्रांतौयस्याःसाचंचलापांगी ॥ हेचंचलापांगिहेवरारोहेत्वंयतोरत्नभूतासिसौंदर्येणउत्कृष्टतांप्राप्तासिततोवैअनु नीयसे नरत्नमन्विष्यतिमृग्यतेहितदितिन्यायतःप्रार्थ्यसे । ततश्चमांनिशुंभंवाभजआश्रय ॥उरुविक्रमःशौर्यलक्षणोयस्य तंममअनुजंकनिष्ठंभ्रातरंनिशुंभंवापिभजसंश्रय॥ त्वंहि रत्नम् । रत्नभाजश्चराजानएववयंचराजानः । तस्मात्त्वमस्मानेवभजनान्यानितिशुंभानुकूलोभिप्रायोयम् ॥ वैस्यात्संबोधनेपादपूरणेऽनुनयेपिच ॥ देव्यनुकूलार्थस्त्वेषः—

सप्तम्यांजनेर्डअन्येष्वपिदृश्यतेइत्यत्रसूत्रेअपिशब्दःसर्वोपाधिव्यभिचारार्थः॥ तेनधात्वंतरादपिडोभवतिकारकांतरेषूपपदेचेतिवचनात्पिष्लृसंचूर्णनइत्यस्मादाङ्पूर्वाच्चंचलोपपदा तूडःटिलोपःसाचंचलानून्यायादपभ्रष्टान्दैत्यानासमंतादभिव्याप्यपिनष्टिसंचूर्णयतिइतिचंचलापमंगंगात्रंयस्याःसाचंचलापांगी ॥अंगगात्रकंठेभ्यश्चोपसंख्यानाद्वाङीषू॥हेचंच लापांगि हेदुष्टदैत्योपसंचूर्णनसन्नद्धगात्रेएवंविधात्वंशुंभेनआकारितासिकिमितिमांवाअनुजंनिशुंभंवाभजेत्याहूतासि यतश्चत्वंरत्नभूतासिवैअनुनीयसेप्रार्थ्यसेच।ततःत्वं मांवेतिशुं भमूअमगच्छयाहि।अनुजंवापीति।निशुंभमूअमगच्छयाह्रिअमइत्येतदमगतावित्यतोऽवादेर्लोटिरूपम्।तच्चमांवा ॥ अम अमा अनुजंइतिपदच्छेदात्क्रियतेकिंविशिष्टात्वंमा-मः शिवोवारमायांचमानिपेधेव्ययंमतम्॥ मंशिवंशंभुंयसतिगच्छतिशंभुनासहदीव्यतिचेतिविगृह्यअसगतिदीस्यादानेष्वित्यसतेःपूर्ववदपिशब्दविहितोडःडितिटेरसशब्दस्यलोपःस्त्रि यांमाइतिरूपम्॥ ततश्चतादृशीशांभवीचंचलापांगीदुष्टदैत्यसंहारसज्जांगी॥ सतीत्वमुरुविपुलंयथास्यात्तथाशुंभादिषुविपयेषुविक्रमंभजशौर्यंसमाश्रयेतिदेवीपार्षदोक्तिःलेशोऽप्यनुसं धेयः ॥ यद्वा ॥ चंचलापांगि रत्नभूतासि वा ऐ यतः इतिच्छेदः ॥ एकारउच्यतेविष्णुरैकारःस्यान्महेश्वरः॥ममेतिमायावाच्यव्ययम्॥ यतीप्रयत्नेयतनंयत्स्त्रियांभावेसंप दादित्वाद्वाकिप्॥ ऐमहेश्वरस्येवकालाग्निरुद्रस्येवयतंयत्नंप्राप्यहेममहेमायेदेविमांहंतुंनिशुंभंचहंतुमहांतंविक्रमंपादविक्षेपंपराक्रमंवाभजेतिदेवीपार्षदोक्तिः ॥ चंचलानन्यायाद

परमैश्वर्यमतुलंप्राप्स्यसेमत्परिग्रहात् ॥ एतद्बुद्ध्यासमालोच्यमत्परिग्रहतांव्रज ॥ ६८ ॥

पभ्रष्टानपकर्त्तुंहिंसितुङ्गंगतिंप्राप्नोतितच्छीलाचंचलापांगी । अगिर्गत्यर्थः ॥ रत्नभूतश्चासावसिश्चेतिरत्नभूतासिः ॥ चंचलापांगि रत्नभूतासि वा । वागतिगंधनयोःआवोनुपस र्गेकः ॥६७॥ हेदेवित्वंममशुंभस्यपरिग्रहात्पत्नीत्त्वेनस्वीकारादतुलमनुपमंपरंश्रेष्ठमैश्वर्यंपरमेषुश्रेष्ठेषुस्वामितांचप्राप्स्यसि ॥ व्यत्ययेनात्मनेपदम् ॥ यद्वा ॥ नयाशुंभेनत्वंपर मैश्वर्यंप्राप्स्यसेप्रापयतेः कर्मणिलुटिथासःसेरूपम् ॥ हेदेविएतत्सर्वंप्रागुक्तंशुंभाभिप्रायगर्भंबुद्ध्यासमालोच्यविचार्यमत्परिग्रहतांव्रजप्राप्नुहि ॥ परिग्रहः परिजनेपत्न्यांस्वीकार मूलयोः ॥ यदाहुः ॥ पत्नीपरिजनादानमूलशापाःपरिग्रहाः ॥ इतिशुंभानुकूलोर्थः ॥ देव्यनुकूलोर्थस्त्वेपः ॥ हेदेवित्वंपरमासर्वोत्कृष्टा ॥ यद्वा ॥ पराउत्कृष्टामालक्ष्मीः त्वमेवेतिअतुलमैश्वर्यंप्राप्स्यसीतियत्सत्यमेवैतत् ॥ किंचित्रम् ॥ किंचमत्परिग्रहात् ॥ मदीहर्षे मायतिकिप् ॥ यःमद्मायन्परिग्राहःमातृमुख्यःपरिवारःतंप्राप्यपरमैश्वर्यं प्राप्स्यसेइत्येतदपिसिद्धमेवैतत् ॥ मत्परिग्रहादितिकर्मणिल्यब्लोपेपंचमी ॥ हेदेवित्वम्एतद्बुद्ध्यासमालोच्यमायत्परिग्रहोमातृमुख्यःपरिजनोयस्याःसामत्परिग्रहातस्याःभाव मत्परिग्रहतातांव्रजप्राप्नुहि ॥ यःखल्विमाश्चित्रागावोमेसंतीत्यादौबुद्ध्यासमालोच्चतेसएवचित्रगुतांप्राप्नोतितद्वदियमपिदेवीप्रेमतःआत्मनोमन्मायन्परिग्रहोस्तीतिबुद्ध्यासमालो

व्यपश्वान्मायत्परिग्रहतांव्रजतीतिदेवीपार्षदोक्तिः ॥ त्वतलोगुणवचनस्यपुंवद्भावोवक्तव्यः ॥ ६८ ॥ ततःसंदेशश्रवणसमयइत्येवंशुंभेनदूतद्वाराउक्ताकथिता ॥ देवीगंभीरा अगाधाभिप्रायादैत्यान्नहंतुकामाअतएवांतःस्मिता ॥ शुंभोदुरात्मामांप्रतिदेवतामित्थमाहेतिसोत्प्रासमंतःस्तंभितहासातंहंतुमनाः सतीजगौ ॥ दूतंवाचमुचितामूचेऽकथयत् ॥ दुर्गादुरवगाहा ॥ भगवतीसमग्रैश्वर्यरूपा ॥ भद्राक्षेमरूपा ययाइदंजगद्धार्यते गैशब्दे आत औणलः ॥ अयंभावःइतिदूतेनव्यभिचारिभावेनउक्तापिदेवीनसाअसातादृशी नाभूत् अतिपतिव्रताशुंभादिभिःसहरंतुकामानाभूत् ॥ किंतुअतदाकालांतरेहंतुकामैवाभूत् ॥ ६९ ॥ अत्रशुंभेपिविषयेसत्यमुक्तंहेदूतअत्रत्वयामिथ्यापदंकिंचिन्नउदितंन उक्तम् ॥ तथाहि ॥ शुंभस्त्रैलोक्याधिपतिर्भवतिनिशुंभोपिचतादृशःशुंभसदृशएव ॥मिथ्येत्यव्ययम् ॥इदंहिसोल्लुंठनंवचः॥अनितिजीवतिअनःपचाद्यच्॥अयेनशुभावहविधि नाअनःअयानःहेअयान दूत त्वयात्रास्यांपतिव्रतायांदेव्यांविषयेयदसंभावितंकिंचिन्मिथ्योदितमुक्तंशुंभंनिशुंभंवाभजेतितत्तुसत्यमुक्तंहीनम् ॥ त्रैलोक्याधिपतिःशुंभइतियत् एतत्सत्यंयतःशुंभः त्रैलोक्यस्याधेर्मानसपीडायाःपतिःउत्पादकत्वेनस्वामीयतश्चसतादृशएवनिशुंभोपि ॥ पुंस्याधिर्मानसीव्यथा ॥ त्रैलोक्यस्यत्वधिपतिरियंदेव्येवेतिदेवीपार्षं

ऋषिरुवाच॥इत्युक्तासातदादेवीगंभीरांतःस्मिताजगौ॥ दुर्गाभगवतीभद्राययेदंधार्यतेजगत् ॥६९॥ सत्यमुक्तंत्वयानात्रमिथ्याकिंचित्त्वयोदितम् ॥
त्रैलोक्याधिपतिःशुंभोनिशुंभश्चापितादृशः॥७०॥किंत्वत्रयत्प्रतिज्ञातंमिथ्यातत्क्रियतेकथम् ॥ श्रूयतामल्पबुद्धित्वात्प्रतिज्ञायाकृतापुरा ॥ ७१ ॥
योमांजयतिसंग्रामेयोमेदर्पंव्यपोहति ॥ योमेप्रतिबलोलोकेसमेभर्त्ताभविष्यति ॥ ७२ ॥

दाभिप्रायतः सोत्प्रासतावसेया ॥ ७० ॥ किंवितर्केपरिप्रश्नेक्षेपेनिंदाप्रकारयोः ॥ किमव्ययंवितर्केतुतुस्याद्भेदेवधारणे ॥ शुम्भःत्रैलोक्याधिपतिःसत्यंकिंत्वत्रास्मिन्शुंभेप त्यावाश्रयितव्येविषयेममविचारोस्तिपृथक्प्रतिनियतः ॥ मयायत्प्राक्प्रतिज्ञातंतत्किंमिथ्याक्रियते ॥ मयादेव्याऽल्पबुद्धित्वादनालोच्यपुरावाल्यकालेयाप्रतिज्ञाकृतासात्वया दूतेनश्रूयताम् ॥ कृतामयेतिवापाठः ॥ अतसातत्यगमने ॥ अल्पबुद्धित्वमततिसततंगच्छतिसदाप्नोतीति अल्पबुद्धित्वात् क्विपिरूपम् ॥ संबुद्धौ हेअल्पबुद्धित्वात्हेस्वल्पधि षणहेदूतत्वयोक्तंशुम्भंनिशुंभंवाभजेति तत्रयाप्रतिज्ञाभर्त्तरिविषयेकृतासाश्रूयतां साचेत्घटतेमेभर्त्ता ॥ अन्यथायन्मयाप्रतिज्ञातंतन्नस्यात् ॥ मानिनोनिरयंयांतियावदाभूतसं प्लवम् ॥ ७१ ॥ कासौप्रतिज्ञा ॥ जिअभिभवे जिजयेइत्ययंत्वकर्मकः ॥ योमेदर्पंगर्वंव्यपोहतिद्रावयतिदूरीकरोति ॥ दृपहर्षमोहनयोः ॥ गर्वोभिमानोहंकारोदर्पोहंकार सूर्ययोः ॥ ऊहवितर्केआत्मनेपदीउपसर्गादस्यत्यूह्योर्वावचनमितिपरस्मैपदम् ॥ योमेदेव्याःप्रतिबलोलोकेअधिबलःसबलःस्यात्प्रतिबलःविपक्षःप्रतियोगीवास्यात्समेभर्त्ता

लोकेजयंतीअभिभवित्रीशक्तिरियमेवनैतांकोपिनेतुंशक्नोति ॥ लोकेदर्पात्माऽहंकाररूपाशक्तिरियमेवनैतांकोपिप्रच्यावयितुंशक्नोति॥ लोकेबल
भविष्यतीतिप्रतिज्ञास्वरूपम् ॥ लोकेजयंतीअभिभवित्रीशक्तिरियमेवनैतांकोपिनेतुंशक्नोति ॥ यःसंग्रामेतुल्येसंसारग्रामेमांलक्ष्मींसंपदंजयतिपरमवैराग्ययोगादभिभवति ॥ योऽमेऽ
रूपाशक्तिरियमेवनैतांकोपिप्रच्यावयितुंशक्नोति इत्यभिप्रायेणप्रतिज्ञातमित्थंदेव्या ॥ यःसंग्रामेतुल्येसंसारग्रामेमांलक्ष्मींसंपदंजयतिपरमवैराग्ययोगादभिभवति ॥ योऽमेऽ
लक्ष्मीकेदैत्यवर्गेदर्पंहर्षणंगर्वंचव्यपोहति ॥ योलोकेमेदेव्याअप्रतिबलःअप्रतिपक्षःअनुकूलःसमहेश्वरोमेभर्त्ताधारकः पोपकश्चनान्यइतिदेव्याःपरमोभिप्रायोयंदेवीपार्षदैःसहृद
ग्रैरूहितः॥७२॥ पाणिग्रहणंकरोतु ॥ तयोरन्यतरः ॥ अत्रमत्प्रतिज्ञापरिपालनेचिरेणकालेनकिंसाध्यंकिंविलंबेनकृतंस्यात्॥आदानस्यप्रदानस्यकर्त्तव्यस्यचकर्मणः॥क्षिप्र
माक्रियमाणस्यकालःपिबतितत्फलम् ॥ मत्पाणौप्रभुशत्रुः तत्फलंद्रक्ष्यतिसइतिदेव्याशयः ॥ तत्तस्मात्प्रतिज्ञातकारणाच्छुंभोनिशुंभोवाआगच्छतु ॥ तेनकिंस्यात्तदनाह
त्यजित्वाजेतात्रैलोक्यविजयीमहान्सुरःमहासुरःमहादेवःमांगृह्णातुअत्रमद्ग्रहणेकिंचिरेणेतिदेव्याःपरमाभिप्रायंदेवीसख्यःस्वस्वचेतःसु ऊहंते ॥ जिअभिभवे अन्येभ्योपिद्दश्य
तइतिकिंपिहस्वस्यपितिकृतितुगागमः ॥ नातः ॥ चिरेणातिकालेन अव्ययंचानव्ययंचेदम् ॥ ७३ ॥ लिपउपदेहे उपदेहउपचयः ॥ अवपूर्वस्तुलिपिर्गर्वेवर्तते ॥ यदभ्यधुः

अवलिप्तासिमैवंत्वंदेविब्रूहिममाग्रतः ॥
तदागच्छतुशुंभोत्रनिशुंभोवामहासुरः ॥ मांजित्वाकिंचिरेणात्रपाणिंगृह्णातुमेलघु ॥७३॥ दूतउवाच ॥
त्रैलोक्येकःपुमांस्तिष्ठेदग्रेशुंभनिशुंभयोः ॥ ७४ ॥ अन्येषामपिदैत्यानांसर्वेदेवानवैयुधि ॥ तिष्ठन्तिसंमुखादेविकिंपुनःस्त्रीत्वमेकिका ॥ ७५ ॥

गर्वोभिमानोहंकारोमानश्चित्तसमुन्नतिः ॥ दर्पोवलेपोऽहंताच॥हेदेवित्वमवलिप्तासिमैवंभूः ॥ एवंगर्वितामाभूः ॥ त्वंममाग्रेएवंयदवोचः योमांजयतिसंग्रामेइत्यादि तदागच्छतु
शुंभोत्रेत्यादिचेतिप्रतिज्ञाव्याजेनखलुत्वंकेवलमहमहमिकामवोचोमैवंब्रूहि॥कुतइत्याह ॥ त्रैलोक्येशुंभनिशुंभयोरग्रेयोद्धुकामःकःपुमांस्तिष्ठतनकोपि ॥ अबलात्वंयोत्स्यसेइति
काकथा ॥ इतिशुंभानुकूलोभिप्रायः॥ अवलिप्तान्सगर्वान्दैत्यानस्यतिअधिक्षिपतिअवलिप्तासी॥असुक्षेपे॥कर्मण्यणिटिड्ढाणञ्सूत्रेणङीपिरूपम्॥तत्संबुद्धौहेअवलिप्तासिहेमदो
द्धतमर्द्दनि यतः त्वंमालक्ष्मीः अतोममाऽग्रतःसखीजनस्यपुरतःएवंब्रूहियोमांजयतिसंग्रामेइत्यादित्रैलोक्येअग्रेपुरोभाविसंग्रामेशुंभनिशुंभयोर्मध्येकःपुमान्त्वयासमंयोद्धुंतिष्ठे
दपितुनकोपि ॥ यदातदग्रेशुंभनिशुंभयोःसंबंधी कःपुमान्योद्धुकामःतिष्ठेन्नकोपिइतिदेव्याःसखीजनाशयोनुसंधेयः ॥ ७४ ॥ हेदेविहेभव्येअन्येषामपिशुंभव्यतिरिक्तानांदै
त्यानांधूम्रलोचनप्रभृतीनांयुधिसर्वे देवायोद्धुकामाः संमुखानतिष्ठंति ॥ किंपुनःत्वमेकिकाअबलादैत्यानांपुरतःयोद्धुमक्षमेतिकिंपुनर्वक्तव्यमितिशुंभानुकूलोर्थः ॥ हेदेविअन्ये
पामपिदैत्यानांसंमुखायुधिसर्वे देवानतिष्ठंतिचेन्मातिष्ठंतु ॥ त्वंतुपुनःत्वंस्त्रीसत्यपिसमस्तशक्त्यधिदेवतारूपाएकाकिन्येवअसहायशूरायोद्धुमन्येषां दैत्यानांसंमुखीकिंनतिष्ठसि॥

अपितुयोद्धुंसंमुखीतिष्ठस्येवेतिदेवीसखीजनाभिप्रायोनुसंधेयः ॥ वैस्यात्संबोधनेपादपूरणेनुनयेपिच ॥ एकाकीत्वेकएकलः ॥ प्रत्ययस्थात्कात्पूर्वस्यातइदाप्यसुपः ॥ ७५ ॥ हेदेवियेषांसंयुगेइंद्राद्याःसर्वेदेवाःसंमुखाःनतस्थुःनतस्थिवांसः तेषांशुंभादीनांदैत्यानांसंमुखंत्वंस्त्रीअवलायोद्धुंकथंप्रयास्यसिअभिगमिष्यसि ॥ विवाहनिमित्तप्रतिज्ञापालनाय शुंभादिभिः सहस्त्रियास्तवयुद्धंनघटते ॥ अपितुतद्युद्धंविनैवशुंभेनाहूतात्वंतंभजव्रजेतिशुंभानुकूलोर्थः ॥ देवीसखीजनाभिप्रायोन्यएव ॥ यथा-हे देवित्वमिंद्राद्याः आसउप वेशनेकर्त्तरिक्विप्-आस्तेआः सांतःइंद्रादिषुआः आसीनाःइंद्राद्याःइंद्रादिभिर्देवैर्ध्याताससतीतेष्वासीनासि ॥ त्वंसकलाकलाभिः सहवर्त्तमाना ॥ हेदेवित्वं देवाःसांतम् ॥ दिवु क्रीडाविजिगीषादौ सर्वधातुभ्योऽसुन् ॥ दीव्यतीतिदेवाः अत्वसंतस्येत्युपधादीर्घः देवाःविजिगीषमाणासि ॥ पुनःकथंभूतात्वं येषांशुम्भादीनांसंयुगे इन्द्राद्याःनतस्थुःतेषांस्त्री प्रयासीअसिस्त्रीःप्रयासंतीभर्तृविनाशाजनितदुःखाःकुर्वती ॥ यसुप्रयत्नेणिच् ॥ कर्मण्यणङ्गीप् ॥ एवंविधासि ॥ तेषांसंयुगेसंमुखंकथंनस्थास्यसिअपितुयोद्धुंप्रयास्यसिइति । सम्भवत्येकवाक्यत्वेवाक्यभेदस्तुनेष्यते ॥ अर्थांतरविवक्षायांवाक्यभेदोनदुष्यति ॥ यद्वा ॥ हेदेवि इन्द्राद्याःसकलादेवाः येषांशुम्भादीनांसंयुगेसंमुखंनतस्थुःस्थातुंनशेकुःएता

इंद्राद्याःसकलादेवास्तस्थुर्येषांनसंयुगे ॥ शुंभादीनांकथंतेषांस्त्रीप्रयास्यसिसंमुखम् ॥ ७६ ॥ सात्वंगच्छमयैवोक्तापार्श्वंशुंभनिशुंभयोः ॥ केशाकर्षणनिर्द्धूतगौरवामागमिष्यसि ॥ ७७ ॥

वतातेषांशुम्भादीनांसंमुखेयोद्धुंविजेतुंत्वंकथंनप्रयास्यसि ॥ इतिदेवीसखीजनाभिप्रायः-यद्वा॥तस्थुः या ईषामितिच्छेदः ईषामितिहिंसादर्शनेषुंभ्वादिरात्मनेपदीकर्तरिक्विप् ॥ ईषंतेहिंसंतिईषःहिंसकास्तेषांहिंसकानांशुम्भादीनांसंयुगेइन्द्राद्याःनतस्थुःतेखलुभीरवः ॥ हेदेवियात्वंस्त्र्यपिसर्वशाक्तिरूपावतीर्णासि ॥ साभगवतीत्वंतेषांसंमुखंकथं नप्रयास्यसियोद्धुम् । अपितुप्रयास्यस्येवेति ॥ ७६ ॥ हेदेविसात्वंप्रागुक्तप्रतिज्ञापालनपटीयसीविवोढुमनाः मयादूतेनोक्ताकथितैवसती ॥ यद्वा ॥ त्वद्गौरवाभिवांछिनामयादूतेनोपादिष्टासतीप्रतिज्ञाभंगभयंपरित्यज्यानपत्रपासतीशुंभनिशुम्भयोः पार्श्वंगच्छ।। यतःत्वमित्थंसदुपदेशमाश्रयंतीकेशाकर्षणनिर्द्धूतगौरवासतीमागमिष्यसि ॥ माइत्यङ्द्व्ययंनिषेधार्थकमन्यथामाङिलुङ् स्यात् ॥ केशानांशिरोरुहाणामाकर्षणेननिर्द्धूतंकम्पितमपास्तमपनीयंगौरवंगुरुत्वंबहुमान्यत्वंयस्याःसाइत्थंभूतासतीनागमिष्यसि ॥ अन्यथात्वंमदुपदेशपराङ्मुखीसतीप्रतिज्ञांपालयितुंसंग्रामंकर्तुंकामापितमलभमानात्रैवासीनाकेशपाशाकर्षणापाकृतबहुमान्यतासतीबलादाकृष्यमाणाशुम्भनिशुम्भयोः पार्श्वंगमिष्यसि इति

विन्नोरभेदोपचारात्प्रयोगेप तन्नत्रैलोक्यंममस्वंवर्त्ततेइत्यक्तेकिंत्रैलोक्यमंकदेशवत्या...

शुम्भानुकूलोर्थः॥ देवीसखीविवक्षितस्त्वन्यएव ॥ यथा-हेदेविसात्वंदुरात्मनादूतेनेत्थमुक्ताऽतएवसंजातक्रोधासतीययासख्यासहशुम्भनिशुम्भयोःपार्श्वंगच्छ ॥ ततःतयोःकेशाकर्षणनिर्धूतगौरवाशुम्भनिशुम्भयोःकेशानामाकर्षणेननिर्धूतंनिरस्तंगौरवं दैत्येश्वरत्वंययासा ॥ तृतीयार्थेबहुव्रीहिः॥एवंविधात्वंपुनरप्यमासखीजनस्यसमीपमागमिष्यसीति । अमासहसमीपे च ॥ त्यक्तंहीनंविधुतंसमुज्झितंधूतमुत्सृष्टे ॥ गौरवान्नागमिष्यसीतिपाठेतुहेदेविमयात्वद्गौरववांछिनादूतेनोपदिष्टासतीमत्पार्श्वेइतिपाठेद्वितीयाद्विवचनांतम् ॥ मद्वचनाच्चेन्नगच्छेस्तर्हिगौरवाद्बहुमानान्नागमिष्यसिकिंतुकेशाकर्षणनिर्धूताआगमिष्यसि॥निर्निश्चयनिषेधयोः ॥ निर्धूताअत्यक्ताकेशाकर्षणेननिर्धूताबध्वागृहीताबन्दीकृतासत्यपमानादागमिष्यसि ॥ गौरवात्तुनागमिष्यसि इतिशुम्भानुकूलोर्थः ॥ देव्यनुकूलस्त्वेषः-हेदेविकृतप्रतिज्ञा त्वं तेन दुरात्मनाशुम्भेनमांभजेत्युक्तासतीअतःसक्रोधामयासख्यासहशुम्भनिशुम्भयोः पार्श्वेहननायगच्छ ॥ ततश्चतयोःनिर्धूतमत्यक्तंनिगृहीतं केशाकर्षणंययासा॥ आहिताग्न्यादित्वादन्याहितइतिवन्निष्ठांतस्यपरनिपातः। निर्धूतशत्रुकेशाकर्षणासतीअत्यक्तकेशाकर्षणासत्यगौरवान्नागमिष्यसि ॥ गौरवान्नागमिष्यसि ॥ गौरवादेवसन्मानादेवनिजस्थानंपुनःआगमिष्यसिइतिदेवीसखीजनाभिप्रायः ॥

॥ श्रीदेव्युवाच ॥ ॥ एवमेतद्बलीशुंभोनिशुंभश्चातिवीर्यवान् ॥ किंकरोमिप्रतिज्ञामेयदनालोचितापुरा ॥ ७८ ॥

गौरवादागमिष्यसीतिवापाठः ॥ यद्वा ॥ कःब्रह्माअश्वविष्णुःईशश्चमहेशःकेशाःतेषामाकर्षणंध्यानेनवशीकरणंह्यवस्थापनंतवधूतंत्यक्तंनिर्निषेधेनिर्धूतमत्यक्तं केशाकर्षणं यैः ऋषिभिस्तेषांकेशाकर्षणनिर्धूतानांऋषीणामासमंतादभिव्याप्यवर्तमानानांगौरवंमान्यत्वंतदर्दंतिनाशयंतियेदैत्याःतेकेशाकर्षणगौरवादः॥पैओवैशोषणेतान्केशाकर्षणनिर्धूतगौरवादोदैत्यान्वायतिशोषयति केशाकर्षणनिर्धूतगौरवाद्वा ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ एवंविधासतीआगमिष्यसि अनुस्यूतब्रह्मविष्णुमहेशानांगौरवादोदैत्याः ॥ अदभक्षणेकिप् तान्वायंतीशोषयंतीसत्यपास्यसिस्वस्थानमितिसखीजनाभीष्टाभिप्रायः ॥ ७७ ॥ हेदूतत्वयायदुक्तंशुंभोबलीवीर्यवान् निशुंभश्चवीर्यवानिति । एतदेवंनान्यथा ॥ अहंतुकिंकरोमियद्यस्मान्मेममप्रतिज्ञाइयमस्तिपुराप्रागेवमयानालोचिताविचारितानाभूत् ॥ संभावितंप्रतिज्ञाय निर्वोढव्यंमनीषिभिः ॥ प्रतिज्ञयाप्यसंभाव्यंनिर्वोढव्यंकथंनतैः ॥ निर्वोढव्यंप्रतिज्ञातंतर्कितंवाप्यतर्कितम् ॥ प्रतिज्ञातपरित्यक्तेःप्राणत्यक्तिर्वरंनृणाम् ॥ वीरकर्मतदेतच्चवीर्यमित्यभिधीयते ॥ इवेत्थमर्थयोरेवम् ॥ यत्तद्यतस्ततो हेतौ ॥ मयापुरानालोचिताप्यविचारितापिमे प्रतिज्ञाईदृश्येवाभूत् ॥ अतश्चाहंकिंकरोमियुद्धादन्यत्किं तु युद्धमेवकरोमि ॥ किंच बलीशुंभोनिशुंभश्चातिवीर्यवानिति दूतेनयोगर्व उक्तः तमनर्वमपिगर्वमर्वंकरोमि ॥ एवमेतत्इदमित्थमेवेतिदेव्याःपरमोभिप्रायः ॥ ७८ ॥

स अ

हेदूतसत्वंगच्छनिजस्थानंयाहि ॥ मयादेव्यायदेतदुक्तंप्रतिज्ञाप्रमुखंवचनंतदेवसर्वमादृतः आकलितवान्सन्नसुरेंद्रायाचक्ष्वआख्याहि ॥ ७८ ॥ सचयद्युक्तमुचितंयद्वा नुचितंतत्करोतु ॥ यदेतत्सर्वमादितःइतिपाठे आदितआरभ्यअसुरेंद्रायाचक्ष्व ॥ चक्षिङ्लोटिरूपम् ॥ सचयद्युक्तमुचितंतत्करोतु ॥७९॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयेश्रीमद्रा० जवोमरान्वयश्रीमद्० शंतनुचक्रवर्तिविरचितायांशांतनव्यांदेवीमाहात्म्यटीकायांदेवीदूतसंवादोनामद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ हेसुरथइतिप्रागुक्तंदेव्यावचःआकर्ण्यश्रुत्वाअमर्षेणक्रोधेनपूरितःपूर्णःसदूतःसमागम्यदेवीशैलात्सकाशादागत्यदैत्यराजायशुम्भायविस्ताराच्छब्दप्रपंचनात्समाचष्टअकथयत् ॥ चक्षिङ्लङिरूपम् ॥ १ ॥ असुराणांराट्दैत्यराजः शुम्भःतस्यदूतस्यमुखाद्यद्वाक्यम् यद्वा तस्यादेव्यावाक्यंप्रतिकूलमाकर्ण्यश्रुत्वाततोसौसक्रोधःसन्दैत्यानामधिपंधूम्रलोचनंनाममहासुरंप्राह प्रेत्युपसर्गप्रतिरूपकमाहेतितिङंतप्रतिरूपकमव्ययम् ॥ हेशुम्भत्वत्पार्श्वंदेवीनायातित्वयासहयोद्धुमिच्छतितांजेतुमुद्युंक्ष्व—इतिदूतवचःश्रुत्वादेव्यानयनायशुंभोधूम्रलोचनंप्रस्था

सत्वंगच्छमयोक्तंतेयदेतत्सर्वमादृतः॥तदाचक्ष्वासुरेन्द्रायसचयुक्तंकरोतुतत्॥७९॥ ॥इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेदेवीमाहात्म्येद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥८२॥ ॥ छ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यवचोदेव्याःसदूतोमर्षपूरितः ॥ समाचष्टसमागम्यदैत्यराजायविस्तरात् ॥ १ ॥ तस्यदूतस्य तद्वाक्यमाकर्ण्यासुरराट्ततः ॥ सक्रोधःप्राहदैत्यानामधिपंधूम्रलोचनम् ॥ २ ॥ हेधूम्रलोचनाशुत्वंस्वसैन्यपरिवारितः ॥ तामानयबलाद्दुष्टां केशाकर्षणविह्वलाम् ॥ ३ ॥

पयामास ॥ २ ॥ हेधूम्रलोचनत्वंस्वसैन्यपरिवारितःसन्दुष्टांकेशानामाकर्षणेनविह्वलांविवशांतांनितांविनीमाशुक्षिप्रंबलादानयप्रापयमामितिशेषः ॥ नीप्रापणेद्विकर्मकः ॥ इत्थंशुंभस्याचरणंसन्मंत्रशक्तिरहितश्चतमिदमनीतिकमालोच्यहितकारीनीतिविशारदोमात्यः कश्चिद्धूम्रलोचनंप्रस्थातुमुद्युक्तमुद्दिश्योपदिशति ॥ कथम् ॥ तामानयबलाद्दुष्टामित्यत्रतन्त्रेणश्वेतोधावतीतिवदर्थांतरसृष्टौपदांतरसृष्टिरिष्टैवेतितामूअआनयइतिच्छेदःक्रियते ॥ तथाहि ॥ अनेकार्थंसकृदुच्चरणंतन्त्रमाहुः ॥ तत्रअइतिनिषेधेव्ययम् ॥ अमानोनाःप्रतिषेधेव्ययाख्याइतिवचनात् ॥ अतश्चधूम्रलोचनत्वंस्वसैन्यपरिवारितः सन्तांदेवीमाशुक्षिप्रंबलाद्बलमाश्रित्यअआनयनय ॥ कीदृशींतांपूर्ववत्तंत्रेणआनयबलाद्दुष्टामित्येकपदम् ॥ अविद्यमानःनयोनीतिर्येषांतेअनयःशुंभादयःतेषामिमानिबलानिआनयानि तानि चतानिबलानिचआनयबलानि तानि अतंतिसततंगच्छंतिभजंतिआनयबलातः ॥ अतसातत्यगमनेक्विप् ॥ तेषुआनयबलात्सुआनयसंबंधिबलभाक्षुपुरुषेषुदुष्टाविरुद्धाक्रूरा । तामानयबलाद्दुष्टामित्येकंपदम् ॥ यद्वा॥ केशानांब्रह्मादीना

मात्मशक्तेरात्ममहामायाकेशात्सकाशाज्जगदुत्पत्तिस्थितिलयकारिणी ॥ तत्तदवसरेषूचितेष्वाकेशाकर्षणंस्वमायानिलीनब्रह्मादिप्रकटीकरणमाह्वानंतद्विषयेविशेषणह्वलतिच लतिविजृंभतेकेशाकर्षणविह्वलाताम्॥ह्वलचलनेपचाद्यच् ॥ इतिदेवीष्टार्थप्रतिपत्तिव्याख्यानतोदैत्यनिध्वंसोनभवतीतिनीतिविदमात्याभिप्रायः॥ ३॥ हेधूम्रलोचनतस्यादेव्याः परित्राणंरक्षणंददातीतितत्परित्राणदः॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ यःकश्चिन्मरोमर्त्योवाऽमरो देवोवायक्षोवापिगंधर्वोवापिपरःशत्रुःपरःतांजिघृक्षुरन्यः ॥ चकाराज्ञागादिर्वाविपक्ष त्वेनउत्तिष्ठतेउद्युंक्तेयदिसहंतव्यएवनस्थापनीयः ॥ उदोनूर्ध्वकर्मणिइत्यात्मनेपदम् ॥ यक्षःकुबेरादिः॥गंधर्वस्तुंबुरादिप्रभृतिः॥पक्षांतरेययंशुंभोनीतिरहितोयदाइत्थमादिक्षत परस्त्रियमानयेतितत्रनीतिपरोमात्यःप्राह ॥ हेधूम्रलोचनतस्याःदेव्याःसकाशात्परित्राणंयेषांतेतदेकशरणादेवादयः ॥ दोअवखंडने ॥ तान्द्यतिखंडयतिइतितत्परित्राणदः ॥ तद्रक्षहिंसापरःशत्रुर्यःकश्चिन्मरोमर्त्योवाअमरोदेवोवायक्षःकुबेरादिःगंधर्वस्तुंबुरुप्रभृतिर्वा चकाराद्दैत्योवान्यस्तद्वेषीवाराक्षसोवालंकानिवासीनागोवासद्योहन्तव्यएवेतितस्मात तांनानय ॥ आनयसिचेत्तामापदमेवानयसिदैत्यकुलविध्वंसिनीसेतिनीतिविदमात्योक्त्यादेवीष्टार्थसिद्धिः॥ ४ ॥ततस्तेनशुंभेनशीघ्रंगच्छतामानयेत्याज्ञप्तआदिष्टःसधूम्रलोचनःदै

तत्परित्राणदःकश्चिद्यदिवोत्तिष्ठतेपरः ॥ सहंतव्योमरोवापियक्षोगंधर्वएववा ॥ ४ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ तेनाज्ञप्तस्ततःशीघ्रंसदैत्योधूम्रलोचनः ॥
वृतःषष्ट्यासहस्राणामसुराणांद्रुतंययौ ॥ ५ ॥ सदृष्ट्वातांततोदेवींतुहिनाचलसंस्थिताम् ॥ जगादोच्चैःप्रयाहीतिमूलंशुंभनिशुंभयोः ॥ ६ ॥

त्यःषष्ट्यागुणितानांसहस्राणांसंख्येयानामसुराणांसंघट्टेनवृतःद्रुतंक्षिप्रंययौ॥ सहस्राणांषष्ट्यावृतःअसुराणांसंबंधीनिसहस्राणितेषांसम्बन्धिनीयाषष्टिःतयावृतोद्रुतंययौ॥ आज्ञ प्तइतिमारणतोषणनिशामनेषुज्ञा।ज्ञपमिच्चेतिचुरादिः ॥ कर्मणिक्तः ॥ वादांतसूत्रेज्ञप्तइतिनिपातनाद्वाइट्प्रतिषेधोणिलोपउपधायाह्रस्वताच ॥ ज्ञानियोजनेचुरादिरेव॥अतो निष्ठायामाज्ञप्तइत्येव ॥ ५ ॥ ततःशुम्भनिदेशतःसधूम्रलोचनः तुहिनाचलसंस्थितांहिमाचलस्थांतांदेवींदृष्ट्वाउच्चैर्जगादअत्युच्चैरुवाच ॥ हेदेवित्वंशुम्भनिशुम्भयोर्मूलं समीपंप्रयाहिगच्छेति ॥ मूलमाद्येशिफायांस्यादेनिकुंजेतिकेपिच ॥ इतिशुम्भानुकूलोर्थः ॥ देव्यनुकूलस्त्वेषः—हेदेवित्वम्।मूलप्रतिष्ठायांभ्वादिः ॥मूलनंमूलः॥भावेघञ्॥ तं मूलंप्रभुतांयाहिप्राप्नुहीतिसदेवीसखीजनःतुहिनाचलसंस्थितांतांदृष्ट्वोच्चैर्जगाद॥ कीदृशीदेवीशुंभनिशुम्भयोः॥शुम्भभासनहिंसनयोः भ्वादिःपरस्मैपदीशुम्भतिरणेभासते हिन स्ति चेतिशुम्भोदैत्यः ॥ पचाद्यच् ॥ नितरांशुम्भनंहिंसनंनिशुम्भः॥भावेघञ् ॥शुम्भस्यदैत्यस्यनिशुम्भःहिंसनंतस्मिन् विषयेयतमाना॥सप्तम्यांजनेर्डः अन्येष्वपिदृश्यतेइत्य त्रापिशब्दात्सर्वोपाधिव्यभिचारः इतिवचनाद्धात्वंतरेपिकारकांतरेपिचडोभवतिडित्यभस्यापिटिलोपः स्त्रियांटाप् ॥ अवतिरक्षतिपापेभ्यः ऊःउवौउवः॥शुम्भनिशुंभयाचासौ

ऊश्वेतिविगृह्यकर्मधारयेआद्गुणेचशुम्भनिशुम्भयोः॥यद्वा॥शुम्भनिशुम्भयादेवी।कीदृशी॥ऊः इतिपदच्छेदः॥अवरक्षणेक्विप् ॥ ज्वरत्वरस्रिव्यविमवामुपधायाश्चेतिवकारस्यअ कारस्यचऊठादेशद्वयेसवर्णदीर्घत्वेऊः रक्षिकेति॥संस्थितांसम्यगवस्थिताम्।संस्थाधारेस्थितौमृतौ ॥६॥ हेदेविअद्यास्मिन्नहनिभवतीप्रीत्यास्वरुच्यामद्भर्त्तारंस्वामिनंशुम्भंनोपे ष्यसिंचेद्यदिनागमिष्यसिततः तर्हिएषोहंधूम्रलोचनः अधुनैवबलात्कारेणकेशानामाकर्षणादाश्रथनाद्विह्वलांविवशांभवतींममभर्तारंस्वामिनंशुम्भंनयामिप्रापयामि॥ वर्त्तमानसामी प्येभविष्यतिलट्॥उपैष्यतीतिभवच्छब्दप्रयोगेप्रथमपुरुषएव॥एत्येधत्यूठ्सुवृद्धिः॥इतिशुम्भानुकूलोर्थः॥देव्यास्त्वनुकूलस्त्वेषः-अद्यभवतीमन्मांसखीजनमात्रवर्गंप्राप्य ॥ कर्म णिल्यब्लोपेपंचमी ॥ अबलादबलात्कारेणततएवप्रीत्याहर्षेणभर्त्तारंशिवंननउपैष्यतिचेत्उपगमिष्यतिचेत् ॥ द्वौप्रतिषेधौप्रकृतमर्थंगमयतः ॥ ततएषोहंसखीजनः तांकेशाक र्षणविह्वलांयामिप्राप्नोमिजानामि ॥ कः ब्रह्मा अः विष्णुः तौकौब्रह्मविष्णूतयोरीशः स्वामीशिवः केशः तस्याकर्षणमाह्वानंतस्मिन्विषयेविह्वलांलज्जितत्वात् ॥ यद्वा ॥ उपाए ष्यतीतिच्छेदः ॥ नचेत्प्रीत्येत्येकंपदम् ॥ उः संबुद्धौरुषोक्तौचशिववाचित्वनव्ययम् ॥ धूम्रलोचनआह ॥ उहेदेविअद्यभवतीमद्भर्त्तारंशुम्भमेष्यतिप्राप्स्यति । किंभूतासती॥ पारक्षणे॥ पांतिरक्षंतिनिवारयंतिपाः ॥ कर्त्तरिक्विब्भसिरूपम् ॥ अजगतिक्षेपणयोः ॥ पः रक्षकान्शुम्भपरिवारानजतिक्षिपतिदूरीकरोतिपादेवी॥सप्तम्यांजनेर्डः ॥ अन्येष्व

नचेत्प्रीत्याद्यभवतीमद्भर्त्तारमुपैष्यति ॥ ततोबलान्नयाम्येषकेशाकर्षणविह्वलाम् ॥ ७ ॥

पिदृश्यतेइत्यत्रापिशब्दः सर्वोपाधिव्यभिचारार्थइतिवचनाद्धात्वंतरादपिकारकांतरेपिचडोभवति ॥ डित्यभस्यापीत्यजशब्दस्यटेर्लोपः ॥ स्त्रियामजाद्यतष्टाप् ॥ हल्ङ्या दिलोपेसतिपाइतिरूपम्।पाशुम्भरक्षकक्षेपिका ॥ देवीशुंभंहंतुमेष्यतीत्यर्थः॥पुनःकिंभूता नचेत्प्रीत्याआकारांतमेतत्॥ चितीसंज्ञाने चेततिकेचन।तानन्येप्रयुंजतेइतिहेतुमतिचे तिणिच्ततःक्विप्॥णेरनिटि ॥वेरपृक्तस्यलोपः प्रत्ययलक्षणेनगुणः ॥ चेतोदेवर्ष्यादयः तेषु चेत्सु बोधयितृषु प्रीतिःस्नेहश्चेत्प्रीतिः ॥ नइतिनञोन्यएवनिषेधार्थोनिपातः ॥ नविद्यमानाचेत्प्रीतिर्येषांदैत्यानांतेनचेत्प्रीतयः ॥ नलोपोनञइतिचास्ति नतुनशब्दस्याप्यननुबंधकस्य ॥ उज्झउत्सर्गे ॥ नचेत्प्रीतीनविद्यमानविबुधप्रीतीन्दैत्यानुज्झति उत्सृजतिहिनस्तीतिपूर्ववड्डप्रत्ययेडित्यभस्यापिटेर्लोपः सचोज्झेरेवस्त्रियांडांताट्टाप् ॥ इकोयणचि ॥ हल्ङ्यादिलोपः ॥ नचेत्प्रीत्यादेवीदैत्यानुपैष्यतिततोद्याहंधूम्रलोचनः योद्धुमनाः सन्भवतीबलाद्बलंसैन्यंप्राप्यकर्मणि । ल्यब्लोपेपंचमी ॥ न यामि नगच्छामि मद्भर्त्तारंचनगच्छामीत्यर्थः ॥ किंभूतांभवतीमेषकेशाकर्षणविह्वलामित्येकंपदम् ॥ इषगतिहिंसादर्शनेषुभ्वादिरात्मनेपदीआङ्पूर्व आसमंतादीषंतिहिंसंत्येषः पचाद्यच् ॥ एषाणांहिंसकानांदैत्यानांकेशाः मूर्द्धजाः तेषामाकर्षणंतस्मिन्विषयेविशेषेणह्वलां ॥

ह्वलचलनेपचायच्च् ॥ एषक्केशाकर्षणविह्वलांदैत्यकेशग्रहणसज्जामित्ययंदेवीशब्दार्थः॥ ७ ॥हेधूम्रलोचनत्वंबलवान्सामर्थ्ययुक्तः बलेनसैन्येनसंवृतःवेष्टितः॥ अथचदैत्येश्वरशु
म्भेनप्रहितः प्रस्थापितःबलात्केशाकर्षणादेः मामबलांनयसिततोहंतेतवकिंकरोमिस्त्रीत्वायुद्धादिकंकर्तुमक्षमास्मीतिशुम्भानुकूलोर्थः ॥ देव्यनुमतस्त्वेषः-हेधूम्रलोचनत्वं शु
म्भेनप्रस्थापितोसिएवंचसतित्वामहंपृच्छामिबलमस्तीतिबलात्अहंमांदेवींतेधूम्रलोचनस्यसंबंधिवस्तुकिंनयसिकिंप्रापयसि॥ नयेर्द्विकर्मकत्वादजांग्रामंनयतीतिवत्प्रधानमप्रधानं
चेतिकर्मद्वयंवक्तव्यंतत्रबलादमांदेवींप्रधानंकर्म। द्वितीयांकिं स्यात्तद्वद॥अथेहप्रकृतित्वाद्बलादमांदेवींशुम्भंचेन्नयसितर्हिबलादमितिकृत्वातस्यबलंसामर्थ्यमत्स्यामि ॥अथबला
दमांशुम्भसैन्यंप्रतिनयसिबलादहंतदेवात्स्यामिसंहारिष्यामि ॥ ततस्तेकिंकरोमिकिमस्तितेयत्करोम्यहंयत्किंचिदस्तिततदपिविनष्टंकरोमीतिक्रोधावेशोत्थोदेव्यभिप्रायः ॥ ८॥
इत्येवंदेव्योक्तःसधूम्रलोचनअसुरःतांदेवीमभ्यधावत्वेगेनाभ्यद्रवत्॥सृगतौसर्त्तेर्वेगितायांगतौधावादेशोवक्तव्यः॥यद्वा॥धावुगतिशुद्ध्योःउभयपदी ॥ ततोनंतरंसांबिकादेवीतंधू
म्रलोचनंक्रोधानलज्वालागर्भेणहुंकारेणैवभस्मचकारभस्मीचकार ॥ हुंवितर्केपारिप्रश्नेऽभित्सायांभर्त्सनेभये॥भस्मसाच्चकारेतिवापाठः ॥ विभाषासातिकात्स्न्येइत्यभूततद्भावेकृ

श्रीदेव्युवाच ॥ ॥ दैत्येश्वरेणप्रहितोबलवान्बलसंवृतः ॥ बलान्नयसिमामेवंततः किंतेकरोम्यहम् ॥८॥ ऋषिरुवाच ॥ इत्युक्तःसोभ्यधावत्तामसुरो
धूम्रलोचनः ॥ हुंकारेणैवतंभस्मसाच्चकारांबिकाततः ॥९॥ अथक्रुद्धंमहासैन्यमसुराणांतथांबिका॥ववर्षसायकैस्तीक्ष्णैस्तथाशक्तिपरश्वधैः॥१०॥

भ्वस्तियोगेसंपद्यकर्त्तरिच्विरित्यस्मिन्विषयेकृत्स्नतायांगम्यमानायांसातिप्रत्ययः ॥ अभस्मभस्मचकारकात्स्न्येंनभस्मसाच्चकारधूम्रलोचनशरीरंकृत्स्नमपि भस्म चकारे
त्यर्थः॥अंतर्वर्तिविभक्त्याश्रितेनपदत्वेननलोपेनपादांतयतिश्छांदसत्वेन ॥९॥ अथधूम्रलोचनेभस्मीकृतेतथाक्रुद्धमसुराणांमहासैन्यंकर्तृतीक्ष्णैःसायकैःशरैस्तथाशक्तिसहितैः
परश्वधैःपरशुभिश्चायुधैःकुठारैरंबिकांववर्षशरसंपातेनशक्तिपरशुपातेनचदेवींसंछादयामास॥शक्तिपरश्वधैरितिमध्यमपदलोपीसमासः॥द्वंद्वेतुसेनांगत्वादेकवद्भावःस्यात् ॥इहा
सुरमहासैन्यंकर्तृअंबिकामायुधैर्ववर्षतदासिंहएवयुयुधेनैवांबिकेतिकस्यचिदाकांक्षास्यात्किमंबिकासुरसंपाततःनजीवतियद्यप्युत्तरत्रसासमानीयतांलब्धितिदमृततोपपत्स्यतेत
थापिसामहासुरशरसंपाततःमूर्छितासतीपुनरुत्थाययोद्धुमक्षमाभूत् ॥ अन्यथायुध्यतैवकिंनेतिवीरकर्मण्यपकर्षःस्यात् ॥ अतःसोपियुयुधेतद्यथातत्रैवश्लोकेअंबिका आम् भव
तिपदच्छेदः ॥ अंबिकाकर्त्रीमहासैन्यंकर्म ॥ उ प्रश्नेंगीकृतौरोषआंस्मृतौचावधारणे ॥ अथधूम्रलोचनःसंग्रामेदेव्याभस्मीकृतइत्यामितिमनसास्मृत्वाक्रुद्धमसुराणांम
हासैन्यंकर्मअंबिकापितथातद्वदेवक्रुद्धासतीसायकादिभिर्ववर्षअसुरसेनांछादयामास ॥ यद्वा ॥ आमित्यवधारणे ॥ अथतथाक्रुद्धमसुराणांमहासैन्यंकर्मअंबिकाआमंबि

कैववर्षनत्वसुरसैन्यमम्बिकाइत्यंबिकायाएववीरकर्मण्युत्कर्षः ॥ १० ॥ ततःकोपाद्धुतसटःकंपितस्कंधकेसरःससिंहोदेव्यावाहनंवाहनीभूतोदेव्याःसिंहःसुभैरवमतिभयंकरंनादंगर्जनंकृत्वाऽसुरसेनायांहंतुंपपातउत्प्लुत्यनिपपात ॥ स्ववाहनमितिपाठेऽनन्यसाधारणंवाहनंदेव्याएवसिंहोवाहनंनान्यस्येति॥सइतिपाठेसप्रसिद्धः सिंहः॥ भीरोरयंत्रासकारीभैरवःत्रिलिंगः ॥ वाहनमाहितादितिनिर्देशाद्वाहनशब्दोनपुंसकलिंगः ॥ असुरसेनायांनिपत्यासिंहःकिमकार्षीदितितत्राह ॥ ११ ॥ ससिंहःपंचास्यःकरप्रहारेणकांश्चिद्दैत्याञ्जघान ॥ आस्येनअपरांश्चदैत्यान्मुखेनजघान ॥ चरणेनाक्रम्यअन्याञ्जघानजिहिंस ॥ ससिंहःखलुपंचास्यः एकमास्यंवक्रमास्यवद्घातकत्वात्करद्वयंचरणद्वयंचास्यचतुष्टयंपंचास्यानियुद्धसाधनानियस्यसपंचास्यः ॥आक्रम्यचाधरेणान्यानित्यपिपाठेअधरेणचरणभागेनाक्रम्यान्यान्महासुराञ्जघानेत्येवार्थः ॥ अन्यथाऽधरेणोष्ठेनमहासुराणामाक्रमणंनसंभवति॥अथदेवीप्रभावात्सम्भवेत् । तस्याप्यास्येनचापराञ्जघानेत्यास्यग्रहणेनैवाधरस्यापियुद्धसाधनत्वेनग्रहणस्यसिद्धत्वात्पुनरधरेणेतिकेयंवाचोयुक्तिरुक्तिमताम् ॥ यद्वा ॥ अधरेणोष्ठेनस्फुरितेनप्रकटितःकोपोधरइत्युपचर्यते ॥ अधरेणकोपेनाक्रम्य[1] ॥ यद्वा ॥ अविद्यमानाधराभूर्यत्रसोधरः आकाशदेशः ॥ अंतरिक्षेणाक्रम्यनिरुध्य ॥ १२ ॥ सकेसरीसिंहःकेषांचिद्दैत्यानांकोष्ठाञ्जठराभ्यंतरान्देशान्नखैर्नखरैरुत्पाटयामासविदारयामास॥पटभाषार्थश्चुरादिः ॥ धातूनामनेकार्थत्वेनप्रयोगतोविदारणार्थः ॥ असाकल्येतुचिचन ॥ पुंसिकोष्ठोंतर्जठरंकुसूलोंतर्गृहंतथा ॥ कोष्ठानिकेसरीतिपाठेतुव्यत्ययेनच्छांदसंनपुंसकत्वम् ॥ यद्वा ॥ कोष्ठान् इकेसरीतिच्छेदः ॥ इःकामःइनाकामेनचरतिइचारीअनिवारितप्रसरःकेसरीत्यर्थः ॥ मध्यमपदलोपिसमासः ॥ तथतलप्रहारेणहस्ततलाघातेनचपेटेनचपेटयाचपेटघातेनकेषांचिद्दैत्यानांशरीरेभ्यः शिरांसिपृथग्भूतानिचकार ॥ करनखपंजरेणशिरांसिच्छित्वाभुविपातयामासेत्यर्थः ॥ पाणौचपेटप्रतलप्रहस्ताविस्तृतांगुलौ ॥ केचिदाहुः तलाभ्यांप्रतलाभ्यांप्रवर्तिततवेनप्रहारेणशिरांसिपृथक्कृतवानितियुक्तमेतत ॥ यदभ्यधुः ॥ द्वौसंहतौसिंहतलौप्रतलौवामदक्षिणौ ॥ द्वौप्रतलौप्रसृततलौसंहतौवामदक्षिणौमिलितौसिंहतलाख्यौकथ्येते॥ सिंहोपि

ततोधुतसटःकोपात्कृत्वानादंसुभैरवम् ॥ पपातासुरसेनायांसिंहोदेव्यास्तुवाहनः ॥ ११ ॥ कांश्चित्करप्रहारेणदैत्यानास्येनचापरान् ॥ आक्रम्यचरणेनान्यान्निजघानमहासुरान् ॥ १२ ॥ केषांचित्पाटयामासनखैःकोष्ठानिकेसरी ॥ तथातलप्रहारेणशिरांसिकृतवान्पृथक् ॥ १३ ॥

१ यद्वा अधस्तादपचारतः शरीरस्याधस्तादधोभागेन उरोदेशेनाक्रम्य इति पाठान्तरम् ।

मिलिताभ्यांचपेटाभ्यांहंति ॥ १३ ॥तथाशौर्यभाजातेनासिंहेनापरेशत्रवः विच्छिन्नबाहुशिरसः कृताः॥ बाहवश्चाशिरांसिचबाहुशिरःप्राण्यंगत्वादेकवद्भावः विछिन्नंबाहुशिरोयेषां तेतथाधुतकेसरः सःकेसरीअन्येषांमहासुराणांकोष्ठादन्तर्जठराज्जठरांतर्देशात्कोष्ठंविदार्यकर्मणिल्यब्लोपेपञ्चमी ॥ रुधिरंपपौ ॥पापाने ॥ एतेनासिंहस्यापिवीरपानौचितीकथिता ॥ वीरपानंतुयत्पानंवृत्तेभाविनिवारणे॥ १४॥ तेनकेसारिणादेव्यावाहनेनातिकोपिनाअतएवक्षणेनैवेतत्प्रसिद्धंबलंसैन्यम्॥यद्वा ॥ तस्यधूम्रलोचनस्यबलंसैन्यंक्षयंनाशंनीतंप्रापितम्॥निर्व्यापारस्थितौकालविशेषोत्सवयोःक्षणः॥निलयापचयौक्षयौ ॥आत्मायत्नोधृतिर्बुद्धिःस्वभावोब्रह्मवर्ष्मंच ॥१५॥ इहश्रवणाकोपनाज्ञापनाक्रियात्रयापेक्षैककर्तृकत्वेनश्लोकयुग्मस्यैकोन्वयः॥ देव्यातत्प्रसिद्धंधूम्रलोचनमसुरंनिहतंभस्मितंश्रुत्वाततःदेवीकेसारिणादेव्याःसिंहेनतस्यधूम्रलोचनस्यकृत्स्नंबलं सैन्यंक्षपितंनाशितंच॥श्रुत्वादैत्याधिपतिःशुम्भः कोपतः प्रस्फुरिताधरः संरंभकंपितोष्ठःसन्नचुकोपचुक्रोध ॥ अथतौप्रसिद्धौप्राग्दृष्टदेवीकौचण्डमुंडौमहासुरौकर्मभूतौवाज्ञापयामासनिजभृत्यौनियुयुजे

विच्छिन्नबाहुशिरसःकृतास्तेनतथापरे ॥ पपौचरुधिरंकोष्ठादन्येषांधुतकेसरः ॥ १४ ॥ क्षणेनतद्बलंसर्वंक्षयंनीतंमहात्मना ॥ तेनकेसारिणा देव्यावाहनेनातिकोपिना॥१५॥श्रुत्वातमसुरंदेव्यानिहतंधूम्रलोचनम् ॥ बलंचक्षयितंकृत्स्नंदेवीकेसारिणाततः ॥ १६ ॥ चुकोपदैत्याधिपतिःशुंभः प्रस्फुरिताधरः ॥ आज्ञापयामासचतौचण्डमुण्डौमहासुरौ ॥१७॥ हेचण्डहेमुण्डबलैर्बहुभिःपरिवारितौ ॥ गच्छतंतत्रगत्वाचसासमानीयतांलघु ॥ १८ ॥ केशेष्वाकृष्यबद्ध्वावायदिवःसंशयोयुधि ॥ तदाशेषायुधैःसर्वैरसुरैर्विनिहन्यताम् ॥ १९ ॥

क्षपितमिति । क्षपप्रेरणे चुरादिः ॥ अदन्तः क्षयितमितिपाठे क्षयःसंजातोस्येतितारकादित्वादितच् ॥ आज्ञापयामास ॥ ज्ञानियोजनेचुरादिः ॥ १६ ॥ १७ ॥ हेचण्डहेमुण्डयुवांबहुभिःबलैःपरिवारितौगच्छतं कुत्र यत्रसादेवीपर्वतेगत्वाचगत्वैवाक्षिप्रंलघुसादेवीसमानीयतांयुवाभ्यामितिशेषः ॥ गच्छतमितिगमेर्लोण्मध्यमपुरुषस्यद्विवचनस्यथसस्तम्लोटोलङ्वदतिदेशात ॥ सेत्यभिहितंकर्म ॥ मामितिद्वितीयंकर्म ज्ञेयमजाग्रामंनीयतामितिवत् ॥ प्रधानंकर्माभिहितंनाप्रधानम् ॥ इतिशुम्भानुकूलोर्थः ॥ देव्यनुकूलस्त्वेषः ॥ तथाहि ॥ गच्छतं तत्र गत्वा तु साआसमानीयतां लघु इतिपदच्छेदः ॥ असुक्षेपणेभावेघञ् ॥ असनमासः क्षेपोधःकारोन्यक्कारः ॥ आस्तुस्यात्कोपपीडयोः ॥ ततश्चचण्डमुण्डयोरगमनंदृष्ट्वासखीवर्गो देवीमाचष्ट ॥ हेदेवित्वंआःकोपेनतत्रगच्छ कुत्रयत्रचण्डमुण्डौस्तः ॥ गत्वातुपुनःतंचण्डंमुण्डंचआह्वयस्व॥हेचण्डहेमुण्डयोर्द्धुमाच्छेति ॥ किंच ॥ तुपुनःतयादेव्यालघुशीघ्रंसाचण्डमुण्डसम्बंधिनीसेनाआसंक्षेपंविनाशंचनीयतांयोध्यतामिति ॥१८॥ हेचण्डहेमुण्डसैन्यानियुष्माभिः सादेवी

केशेष्वाकृष्यबद्ध्वावारज्जुभिःसासमानीयताम् ॥ केशाकर्षणेबन्धनेचवोयुष्माकंयदिपक्षांतरेसंशयःस्यात्तदायुधिसंग्रामेऽशेषायुधैःसाधनैःतद्युक्तैर्वासर्वैरसुरैर्युष्माभिःसादेवीनिहन्यतांनिहतानिजाधीनाकर्त्तव्या॥यद्वा॥विशेषेणनिहंतव्या॥निग्रावश्याकर्त्तव्येतिशुम्भानुकूलोर्थः॥देव्यनुकूलस्त्वेषः--देवीस्ववर्गानादिक्षत्॥हेमदीयागणा युष्माभिःचण्डोमुण्डश्चकेशेष्वाकृष्यबद्ध्वाविनिहन्यतांयदिवोयुष्माकंकेशाकर्षणेबन्धनेचवासंशयःस्यात् तदायुधिसंयुगेऽशेषायुधैःसर्वैर्युष्माभिःतैर्दैत्यगणापहारिभिः इतिदेव्यभीष्टार्थः ॥ अन्यथादेव्याःपराभिभववचःश्रवणादपकर्षःशक्यते ॥ अथवाकेशेष्वाकृष्य अवा अयदिवःसंशय इतिपदच्छेदः ॥ कःब्रह्माअःविष्णुःईशोरुद्रःतेषामिवद्दपवोबाणाःयस्याःसाकेशेषुः तयादेव्याकेशेष्वा ॥ आकृष्यबद्ध्वादैत्यानव रक्ष । कान् । अयदिवः अयेनलब्धायौर्यैस्तेअयदिवो देवाःतानयदिवःसंभृताःआभरणीकृताःशयवःचक्रमण्डल्याख्याःसर्पाययासासंशयुः कालिकादेवीतत्संबुद्धौहेसंशयो । तस्यायुधोयुद्धस्यसंबंधिन्यआशाःतासुप्रयुक्तानीपालांगलदंडाएवायुधानियैःतैस्तदाशेषायुधाःदैत्याःतैरस्यविग्रहांतरंत्वग्रेवक्ष्ये इति कृत्पदविवक्षितविग्रहा ॥ अत्रान्वयः ॥ सखीभिर्देवीप्रार्थ्यतेहेसंशयोसंभृतशयोहेसंभृतचक्रमंडल्याख्यसर्पाभरणेकालिकेदेवित्वमयदिवः अयेन

तस्यांहतायांदुष्टायांसिंहेचविनिपातिते ॥शीघ्रमागम्यतांबद्ध्वागृहीत्वातामथांबिकाम्॥२०॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेदेवीमाहात्म्येधूम्रलोचनवधोनामत्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥ ॥ छ ॥

लब्धस्वर्गानूदेवानव रक्ष । अवरक्षणे ॥ हेदेविकेशेष्वा तृतीयांतमेतत् ॥ ब्रह्मविष्णुरुद्रसद्दशबाणपात्वयापाशेनदैत्यानाकृष्याच्छियालभ्यवातदाशेषायुधैर्युद्धदिक्प्रयुक्तैरायुधैःसर्वैरसुरैःसहसचण्डःमुण्डश्चदैत्योविनिहन्यतांहिंस्यताम् ॥ १९ ॥ हेचण्डहेमुण्डयुष्माभिःदुष्टाभिःदैत्यद्वेषिण्यांतस्यांदेव्यांहतायांताडितायांपरासूकृतायांवातदीयेसिंहेभुविनिपातितेव्यसूकृतेवाशीघ्रमागम्यतांनिजस्थानंप्राप्यताम् ॥ अथसाजीवंतीआनेतुंशक्याचेत्तर्हितामंबिकांगृहीत्वाबद्ध्वाशीघ्रमागम्यतांतद्दर्शनेममाभिलाषोस्तीतिभावः ॥ तस्यांहतायामिति ॥ अकोपप्रज्वलितात्मनापुंसाप्रबलशत्रौमृधेमत्तोपद्रष्टुमिष्यते ॥ अथवाक्रोधव्याकुलचेतसातस्यांहतायांसमागम्यतामितिवदुक्तम् ॥ ततः पुनरपिउक्तम्॥बद्ध्वातुपरंतां जीवंतीमेवशीघ्रंगृहीत्वायुष्माभिरागम्यतामित्युक्तम्॥नन्वंबिकाशब्दोमातृवाचीतिशुम्भःकथंब्रूयात्तामेवाभिगंतुकामः॥उच्यते ॥ शुंभादन्येषांसाम्बिकैवेतितस्यांचण्डमुण्डादीनांरमणाभिलाषोनकर्त्तव्यइयंहियुष्माकमंबैवेतिसूचयितुमंबिकामित्युक्तम् ॥ मातृगमनंहिपशुपक्षीतरेषुस्वतएवगर्हितमितिशुम्भानुकूलोर्थः ॥देव्यनुकूलस्त्वेषः ॥ तस्यां हतायां दुष्टायां सिंहेच विनिपातिते॥ शीघ्रमागम्यतां बद्ध्वा गृहीत्वातामथांबिकामितिपदच्छेदः ॥हतायामितिहन्तेर्गत्यर्थेकर्मणिक्तः॥ विनिपाइ

तिपैशोपणेकर्त्तरिक्विप्॥विशेषेणनितरांपायतिशत्रून्शोषयतिविनिपा तयाविनिपादेव्या आतितेइति॥अतसातत्यगमने॥ अतनमातःभावेघञ् ॥ आतःसंजातोस्याआतिताहे
आतितेदेवि॥अम्बिकाशब्देनदेवीहननंविवक्षितम्॥तर्हि॥अविरविलबिअवस्रंसनेइत्यतःकर्तरिण्वुलिवोरकादेशेइत्वेचअम्बतेशत्रूणांगलेष्वितिअम्बिकायारज्जुःविवाहकृता॥
इतिविवक्षितविग्रहाः॥अत्रायंदेव्यनुकूलोऽन्वयउच्यते॥हेसिंहेच॥अन्यत्रचहे आतिते जगद्रक्षणायसंजातसततगते हेदेवि तस्यांदुष्टायांदेवविद्वेषिण्यांदैत्यसेनायांहतायांगताया
मुपस्थितायांसत्यामथानन्तरंविनिपाविशेषेणनितरांपायंत्याशत्रून्शोपयंत्यात्वयादेव्याम्बिकांशत्रुगृहेषुलंबिकांपाशरज्जुंगृहीत्वातांसेनांबद्ध्वाशीघ्रमागम्यतामितिसखीभिःदेवी
निगदितेतिदेवीष्टार्थसिद्धिः ॥२०॥ इतिश्रीमद्राजाधिराजतोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजश्रीशंतनुचक्रवर्तिविरचितायांदेवीमाहात्म्यटीकायांधूम्रलोचनवधो नाम त्र्यशीतितमो
ध्यायः ॥ ८३ ॥ छ ॥ ततोधूम्रलोचनवधानंतरंशुम्भेनाज्ञप्ताआदिष्टाश्चंडमुंडपुरोगमाःदैत्याःचतुरंगबलोपेताःहस्त्यश्वरथपादातसमेता अभ्युद्यतायुधाःसंनद्धबद्धोन्मुखायुधाः
संतःययुःजग्मुः॥आज्ञप्ताइतिवादांतसूत्रेणनिपातितः।पुरोगमःपुरोगामी।पुरःगच्छतःपुरोगमौचण्डमुण्डौपुरोगमौयेषांते॥हस्त्यश्वरथपादातसेनांगंस्याच्चतुष्टयम् ॥चत्वार्यंगानिय

ऋषिरुवाच ॥ आज्ञप्तास्तेततोदैत्याश्चंडमुंडपुरोगमाः ॥ चतुरंगबलोपेताययुरभ्युद्यतायुधाः ॥ १ ॥ ददृशुस्तेततोदेवीमीषद्धासांव्यवस्थिताम् ॥
सिंहस्योपरिशैलेंद्रशृंगेमहतिकांचने॥२॥तेदृष्ट्वातांसमादातुमुद्यमंचक्रुरुद्यताः॥आकृष्टचापासिधरास्तथान्येतत्समीपगाः॥३॥ततःकोपंचकारोच्चैरं
बिकातानरीन्प्रति॥कोपेनचास्यावदनंमषीवर्णमभूत्तदा॥४॥भ्रुकुटीकुटिलात्तस्याललाटफलकाद्द्रुतम्॥कालीकरालवदनाविनिष्क्रांतासिपाशिनी॥५

त्र तत्बलंसैन्यंतेनउपेताःययुरेवनपुनरायाताइतिभावः॥१॥ततःआगताःतेचंडादयोदैत्यामहत्युच्चेकांचनमयेशलेशृंगेहिमाद्रिशिखरेस्थितस्यासिंहस्यउपरिव्यवस्थितांविशेषेणाव
स्थितामीषदल्पोहासोयस्याःसातांदेवींददृशुः॥काचिदीप्तिबंधनयोःभावेल्युट्॥कंचनस्यपीतदीप्तिरूपस्येदमधिकरणत्वेनकांचनंशृंगंतस्मिन्नितिव्युत्पाद्यतेरूपम् ॥विविधवर्ण
सान्निध्याद्वर्णोत्कर्षोदेव्यावर्णितः॥शत्रूणांतुविरुद्धवर्णदर्शनात्विवर्णमुखतासूच्यते॥ देवीमीषद्धासामितियथाप्राग्धूम्रलोचनःससैन्यःफलंप्रापत्चंडादिरपिप्राप्स्यतिइतिदेव्याः
सोत्प्रासोवर्णितः॥२॥ततउद्यताउद्युक्ताःतेचण्डादयःतांदेवींदृष्ट्वासमादातुमुद्यमंचक्रुः॥हंतुंवातत्समीपआसन् ॥आकृष्टाःआच्छिताःचापाद्यैःतेचअसीनांखड्गानांधराःधारकाः
असिधराश्चेतिद्वंद्वः ॥ आच्छिआयामेआच्छिताः॥३ ॥ततोदैत्यानुपसंहर्तुमंबिकादेवीतानागतानरीन्दैत्यान्प्रतिउच्चैरतितरांकोपंचकारतदाकोपेनचास्यावदनंमुखंमष्याइव
कृष्णोवर्णोयस्यतन्मषीवर्णमभूत् ॥ ४ ॥ यदंबिकामुखंकोपात्कृष्णवर्णमभूल्ललाटात्कालीनामदेवीदैत्यान्विनाशयितुंजातेत्याह ॥ शत्रुषुकुप्यंत्याःतस्यादेव्याभ्रुकुटीकुटिला

स अ ० ॥

त् । भ्रुवौकुटीइवभ्रुकुटी ॥ इकोह्रस्वोङ्योगालवस्येतिवाऔत्तरपदिकंह्रस्वत्वंवाअत्वंचभ्रूकुट्यादीनाम् ।तेनउभयविकल्पेत्रैरूप्यम् ॥ भ्रूकुटीभ्रुकुटीभृकुटीवेति । भ्रूकुट्याःभ्रूभंगात्कुटिलंभुग्नंतस्माल्ललाटफलकात् ललाटंफलकमिवविशालत्वेनतस्मात्तत्सकाशात्तद्रुतंशीघ्रं करालवदनाकरालंभयंकरंदंतुरंवदनंयस्याःसा दंष्ट्राकरालवक्त्रा ॥असिःखड्गः पाशश्चायुधमाकर्षणसाधनंतद्वतीअसिपाशिनीखड्गपाशपाणिःसतीकालीनामशक्तिः कापिअपरादेवीविनिष्क्रांता ॥ ५॥ कीदृशीकालीधरतिबिभर्तिधराविविधानिचित्राणि यस्यतत्विचित्रंखट्वायाअंगंतस्यधराविचित्रखट्वांगधरा ॥ यद्वा—विचित्रंखट्वासुरस्यांगंशरीरमंबकोस्थिपंजरःकंकालाख्योत्रगृह्यतेतस्यधरा॥प्रेतनरखट्वांगधरेतिचाहुः ॥ नराणांप्रेतानांशिरसांमालानरमालास्रक्विभूषणंयस्याः सा ॥ नरमुण्डमालाविभूषणा ॥ मध्यमपदलोपीसमासः । द्विधागता आपो यत्रतद्वीपंतदस्त्यस्यविवासत्वेन द्वीपी व्याघ्रः तस्यचर्म परीधानंवासो यस्याःसा ॥ अन्येषामपिदृश्यतइतिदीर्घः ॥ शुष्कं मांसं यस्याःसानिर्मांसाअस्थिचर्ममात्रशरीरा ॥ अतएवातितरांभैरवाति भयंकरा ॥ अतिक्रांताभैरवान्भयंकरानतिभैरवावा ॥ ६ ॥ पुनःकीदृशी अतिक्रांतंविस्तारमधिकोविस्तारोयस्यवातद्वदनंयस्याःसा अतिविस्तारवदना ॥

विचित्रखट्वांगधरानरमालाविभूषणा ॥ द्वीपिचर्मपरीधानाशुष्कमांसातिभैरवा ॥ ६ ॥ अतिविस्तारवदनाजिह्वाललनभीषणा ॥ निमग्नारक्तनयनानादापूरितदिङ्मुखा ॥ ७ ॥ सावेगेनाभिपतिताघातयंतीमहासुरान् ॥ सैन्येतत्रसुरारीणामभक्षयततद्बलम् ॥ ८ ॥ पार्ष्णिग्राहांकुशग्राहयोधघंटासमन्वितान् ॥ समादायैकहस्तेनमुखेचिक्षेपवारणान् ॥ ९ ॥

ललईप्सायांचुरादिराकुस्मीयआत्मनेपदी । णिचिभावेल्युटिलालनम् । ललनंत्वानित्यण्यन्तत्वपक्षेज्ञेयम् ॥ जिह्वायाललनमवलेढुमिच्छातेनभीषणाभयंकरा ॥ निमग्नेनितरामन्तर्लीनेअन्तर्गतेआरक्तेनयनेयस्याः सा निमग्नारक्तनयना ॥ नादेनसिंहनादेनआसमन्तात्पूरितानिदिशामाशानामपिमुखानिद्वाराण्यन्तरालानियस्याः सा । स्वांगचोपसर्जनादसंयोगोपधाद्वाङीष् ॥ दिक्पूर्वपदात्ङीब्वा ॥ वाटाप् ॥ तेनङीषोपवादेनङीपामुक्तेटाबेव ॥ यद्वेहप्रागादिदिक्शब्दपूर्वकत्वाभावात्ङीपामुक्तेटाबेव ॥ ७॥ साकालीदेवीवेगेनाभिपपात ॥ महासुरान्घातयन्तीघातंकुर्वंतीताडयंतीसतीतत्रसैन्येसुरारीणां देवद्विषांबलं सैन्यंकर्मअभक्षयत् ॥ घातयन्तीतिघातशब्दात्तत्करोतीति णिच् ॥ अन्यथाघ्नन्तः प्रयुंक्तेघातयन्तीत्युक्ते घ्नंतुमामसुराइतिप्रत्युक्तवतीत्यर्थःस्यात् ॥ यद्वाहंन्तिर्गत्यर्थःघ्नतः गच्छतःपलायमानान्पलायध्वमितिप्रयुंजानाघातयंतीत्युच्यते ॥ यद्वागच्छतःपुरुषान्गच्छतेतिप्रयुंजानागमयन्तीत्युच्यते ॥ यद्वामहासुरान्घातयन्तीत्यर्थः ॥ स्वार्थेशिष्टप्रयोगतोणिच् ॥ निवृत्तप्रेषणाद्धातोःप्रकृतेर्थे णिजिष्यते।धात्वर्थानुप्रवेशोपिबुद्ध्यारोपाण्णिचंविनेतिवचनात् ॥वेगःप्रवाहजवयोः ॥ ८ ॥ पुमान्पार्ष्णिस्तयोरधः ॥ तयोःगुल्फयोरधःपश्चाद्भागःपार्ष्णिः । इहोपमानात्

पार्ष्णिमिवपार्ष्णिंगृह्णंतिअवष्टभ्नंतितेपार्ष्णिग्राहाः ॥ पार्ष्णिग्राहास्तुपृष्ठतः॥गजानांतुपार्ष्णिग्राहाःशिक्षकाःपृष्ठगाः।अंकुशोऽस्त्रीसृणिःस्त्रियाम्॥ अंकुशान्गृह्णंतीत्यंकुशग्राहाः॥ कर्मण्यण्॥युध्यन्तेप्रहरंतियोधाःपचाद्यच्॥घंटाः।गजानांपार्श्ववर्तिन्यःनिद्रालस्यहारिण्योलकारार्थाश्वतत्समन्वितान्वारयंतिअरीनितिवारणाःगजाः॥नंद्यादित्वाल्ल्युः ॥ एकेनहस्तेनसमादायसंक्षिप्यगृहीत्वामुखेचिक्षेपकालीदेवीतिसंबंधः॥पार्ष्णिग्राहादिभिर्घंटाभिःसहितान्गजान् ॥ चखादेत्यर्थः ॥ ९ ॥ किंकुर्वतीसाकालीतथैवगजानिवयोधं योद्धारमश्वारोहंजात्येकवचनम् ॥ तुरगैरश्वैःसमंवक्त्रेनिःक्षिप्यदशनैः दंतैःसाधनैरतिभैरवमतिभयंकरंमृत्युंचर्वयन्तीत्युच्यते ॥ गतिबुद्धिप्रत्यवसानार्थेतिसूत्रेण अण्यंताव स्थायांयःकर्त्तासण्यंतेकर्मभवति। रथंसारथिनेत्यत्रजात्येकवचनम् ॥ रथान्सारथिभिः सहवक्त्रेनिःक्षिप्यदशनैःसाधनैःअतिभैरवंमृत्युम् चर्वयन्तीचर्वंतंचर्वेतिप्रयुंजाना भुंक्ष्वेतिप्रेरयंतीत्युच्यते ॥ अत्रयोधाःतुरगाःरथाः सारथयश्चर्व्याःचर्वकोमृत्युः पात्रंवक्त्रंपरिवेषिकाकालीसैवचर्वयन्तीमातापुत्रमिवेतिसमाधिः ॥ अत्र चर्वयन्तीतिशप्श्यनोर्नित्यंनुम् ॥ चर्वयतीतिपाठेपिलिङ्विषयेकालेऽव्यत्ययोबहुलमितिलट् ॥ १० ॥ हस्त्यश्वरथविध्वंसनानंतरंपदातिरूपसैन्यंविध्वंसयितुमाह

तथैवयोधंतुरगैरथंसारथिनासह ॥ निःक्षिप्यवक्त्रेदशनैश्चर्वयंत्यतिभैरवम् ॥ १० ॥ एकंजग्राहकेशेषुग्रीवायामथचापरम् ॥ पादेनाक्रम्यचैवान्यमुरसान्यमपोथयत् ॥ ११ ॥ तैर्मुक्तानिचशस्त्राणिमहास्त्राणितथासुरैः ॥ मुखेनजग्राहरुषादशनैर्मथितान्यपि ॥ १२ ॥ बलिनांतद्बलंसर्वमसुराणांदुरात्मनाम् ॥ ममर्दाभक्षयच्चान्यानन्यांश्चाताडयत्तथा ॥ १३ ॥

साकालीएकमसुरंताडयितुंकेशेजग्राह ॥ अथ अपरंचदानवंग्रीवायांशिरोधौजग्राह ॥ साकालीअन्यंदानवंपादेनवाक्रम्यअपोथयत्हिंसितवती ॥ यद्यपियुध्यत्यूधतिहिंसार्थे भासार्थेपोथयेदित्यभिधानात्चुरादौपृथभासार्थइतिदृश्यते तथापिधात्वनेकार्थत्वेनपुथाहिंसार्थइत्यपिज्ञेयः ॥ अथवाअपोटयदितिपाठःपुटसंचूर्णनेचुरादिः ॥ असूदय दितिपाठेषूदहिंसायांचुरादिः ॥ अन्यंदानवमुरसाक्रम्यापोथयत् ॥ ११ ॥ साकालीदेवीतैःचण्डमुण्डादिभिरसुरैर्मुक्तानिप्रयुक्तानिशस्त्राणिखड्गादीनिहस्तस्थानि तथामहांत्यस्त्राणिआग्नेयवायव्यादीनिक्षेप्यणिमुखेनजग्राह ॥ अपिचतानिशस्त्राणिमहास्त्राणिचमुखेनगृहीत्वादशनैःसाधनैःतयाकाल्यादेव्यामथितान्यपि॥मथविलोडने विलोडितानिचूर्णानिशस्त्रमस्त्रमायुधंतिआयुधत्वेनएकत्वेपितत्तज्जात्याकारप्रयोगभेदेनभेदोस्त्येवतयोरित्याहुः॥ देवीशक्तिर्विचित्रातेनघटतएवायमर्थः ॥ १२ ॥ साकाली देवीदुरात्मनांदुष्टाशयानांबलिनांचण्डादीनांतत्प्रसिद्धंबलंसैन्यंममर्द ॥ मृदक्षोदेत्र्यादिः लिट् चुक्षोदचूर्णीचकार ॥ अन्यान्दैत्यानभक्षयच्च ॥ तथाअन्यान्दै

त्यानताडयत् ॥ तडआघातेचुरादिः ॥ १३ ॥ तयाकाल्यादेव्याकेचिदसुराः असिनामण्डलाग्रेणनिहताःताडिताःसंतःविनाशंजग्मुः ॥ तथाकेचिदसुराःदंताग्राभिहताः
विनाशंजग्मुः ॥ खट्वायाअंगमंघ्रिःतेनताडिताः खट्वेहपितृभूमिष्ठाश्मशानसिद्धिलब्धिदा देवता तद्दत्तमंगमायुधमप्रतिहतशक्तिकम् ॥ अन्येत्वाहुःखट्वासुरशरीरपंजरःख
ट्वांख्यमंगमिति ॥ अन्येतुप्रेतनरशरीरकीकसपंजरःकंकालःखट्वांगमित्याहुः ॥ दंतानामग्राःभागाःतेषुवाभागास्तैरभिहताः ॥ १४ ॥ काल्यादेव्याक्षणमात्रेणयद्वाक्षणे
नरणोत्सवेन ॥ तत्प्रसिद्धंमहद्बहुलंचंडादीनांसैन्यंनिपातितंदृष्ट्वाप्रचंडविक्रमःचंडोदैत्यः तामतिभीषणामतिभयंकररूपविक्रमांकालींदेवीमभिदुद्राव ॥ आभिमुख्येनोपद्रो
तुमाडुढौके ॥ क्षणेनतद्बलंसर्वमसुराणामितिपाठेपिसएवार्थः अतिभीषणामितिपाठेतुक्रियाविशेषणमेतत् ॥ द्रुगतौलिटि ॥ अतिभीषयतेऽतिभीषणानंद्यादित्वाल्ल्युः ॥ १५ ॥
चंडस्तामभिद्रुत्यकिमकार्षीदित्यतआह ॥ शराणांवर्षाणिसंपाताःतैःमहांतिबहुलानिभीमानिघोराणितैःभीमेभयंकरेऽक्षिणीयस्याःसाताम् ॥ बहुव्रीहौसक्थ्यक्ष्णोः
स्वांगात्षच्समासांतः ॥ महानसुरःमुंडानिमस्तकानिक्षिप्तान्यपनीतानियैः तानिमुंडक्षिप्तानिक्षिप्तमुंडानि॥ वाहिताग्न्यादिष्वितिपरनिपातः ॥सहस्रेणसहस्रशःसंख्यैकवचना

असिनानिहताःकेचित्केचित्खट्वांगताडिताः ॥ जग्मुर्विनाशमसुरादंताग्राभिहतारणे ॥१४॥ क्षणेनतन्महासैन्यमसुराणांनिपातितम् ॥ दृष्ट्वाचंडो
भिदुद्रावतां कालीमतिभीषणाम् ॥ १५ ॥ शरवर्षैर्महाभीमैर्भीमाक्षींतांमहासुरः ॥ छादयामासचक्रैश्चमुंडक्षिप्तैःसहस्रशः ॥ १६ ॥ तानिचक्राण्य
नेकानिविशमानानितन्मुखम् ॥ बभुर्यथार्कबिंबानिसुबहूनिघनोदरम् ॥ १७ ॥

च्चवीप्सायांशस् ॥ कुर्वंत्यनेनेतिचक्रम् ॥ घञर्थेकविधानम् ॥ कृञादीनांचकेद्वेभवतइतिवक्तव्यम् ॥ अथान्वयः—महासुरःचंडः महाभीमैरतिभयंकरैःशरवर्षैः
भीमाक्षींभयंकरदृष्टिंकालींदेवींछादयामास ॥ छदसंवरणे चुरादिः ॥ किंच अन्येत्वाहुः—चण्डःशरवर्षैश्छादयामास मुण्डस्तुक्षिप्तैरस्तैः चक्रैरायुधैःछादयामासेति ॥
तन्नूत्तरे-अथमुण्डोभ्यधावत्तामितिप्राधान्येनपृथङ्मुण्डस्ययुद्धारम्भेणविरोत्स्यते ॥ तस्माच्चण्डएवशरवर्षैःचक्रैःछादयामासेतियुक्तंवक्तुम् । ततश्चात्रसविसर्गोमुण्डशब्दःपाठ्य
ताम् ॥ किंतुनिर्विसर्गःकृतसमासश्च ॥ १६ ॥ तानिचण्डेनदैत्येनप्रयुक्तान्यनेकानिचक्राणिकर्तॄणितन्मुखंतस्याःकाल्याःमुखंकर्मविशमानानिप्रवेशनशीलानि बभुः ।
भादीप्तौशुशुभिरे।कानीवार्कबिंबानीव ॥ यथासुबहूर्यर्कस्याबिंबानिमण्डलानिघनस्यमेघस्यउदरमभ्यन्तरंप्रविशमानानिभांतितथाचक्राणीति॥नेर्विशइत्यात्मनेपदविधौनेरुपस
र्गस्याश्रयप्प्रदिहशानच् ॥कस्तर्हिताच्छील्यवयोवचनशक्तिषुचानश्प्रत्ययोनादेशोलटः नलोकाव्ययेत्यादौषष्ठीप्रतिषेधविधौतृन्निति लटःशतृचइतितृशब्दमारभ्यतृनोनकारेणप्र

त्याहत्याश्रयणाच्चानशायोगेषष्ठींबाधित्वाद्वितीया । व्यत्ययोबहुलमित्यात्मनेपदेतुलटःशानच्लादेशयोगेषष्ठीप्रतिषेधाद्वितीया॥विशप्रवेशनेसकर्मकः ॥ उपदाविविशुस्तस्यनो
त्सेकः कोसलेश्वरमितिवत् ॥ उत्पातादौबहून्यर्कबिंबानिसम्भवेयुः ॥ अभूतंचौपम्यंद्रष्टव्यम् ॥ अर्कःस्फटिकसूर्ययोः॥चक्रंराष्ट्रेरथांगेचसैन्येशस्त्रेचकीर्तितम् ॥ घनोमेघेमू
र्तिगुणेत्रिषुमूर्तिर्निरंतरे ॥ १७ ॥ ततोरणोत्सवोल्लासतःकालीदेवीअतिरुषाक्रुधाभीमंभयंकरंयथास्यात्तथाजहासहसितवती ॥ कीदृशीभैरवंभयंकरंनदतीभैरवनादिनी ॥ यद्वा
भैरवः कालाग्निरुद्रस्तद्वन्नदतिगर्जतिइतिभैरवनादिनी ॥भैरवंनादयतिनादोपेतंकरोतिदानवपशुबलिभोगोत्सवतःकृतशृंगनादंकृतवतीवा ॥ पुनःकीदृशी।करालंवक्त्रंतस्यांतःमध्ये
दुर्दर्शाःदुःखेनदृश्यमानायेदशनाःदंताःदंष्ट्राःतैरुज्ज्वला ॥ हासःशुभ्रःतेनकालीकृष्णापिसतीउज्ज्वलेतिवर्णोत्कर्षोक्तिः ॥ १८ ॥ साकालीविजिगीषुःसतीमहासिंमहाखड्गमु
त्थायउत्थाप्यसज्जीकृत्यांतर्भावितण्यर्थस्तिष्ठतिः ॥ यद्वा ॥ उत्थायउद्यम्यऊर्ध्वीकृत्यउत्पूर्वस्तिष्ठतिः कचित्प्रयोगवशतोगतिवचनःसकर्मकः ॥ यद्वा ॥ उत्ताप्येतिपाठः ॥
तयगतौणिच् ॥ महासिमुत्तयमानंप्रयुज्यचण्डमधावत ॥ ततःकिंगृहीत्वेत्यादिः ॥ अस्यचण्डस्यकेशेषुगृहीत्वाआकृष्यतेनप्रसिद्धेनासिनाशिरोमस्तकमच्छिनत ॥ उत्थाय
चमहासिंहमितिपाठे ॥ महांतंसिंहमुत्थायारुह्यदेवीचण्डमधावतेतिसंबंधः॥ अथवामहासिंहंदेवीतिच्छेदः॥रुषोक्तौतुहमव्ययम्॥देवीमहासिंहमुत्थायउत्तोल्यहमितिरुषाचण्ड

ततोजहासातिरुषाभीमंभैरवनादिनी ॥ कालीकरालवक्त्रांतर्दुर्दर्शदशनोज्ज्वला ॥१८॥ उत्थायचमहासिंहंदेवीचंडमधावत॥गृहीत्वाचास्यकेशे
षुशिरस्तेनासिनाच्छिनत्॥१९॥ छिन्नेशिरसिदैत्येंद्रश्चक्रेनादंसुभैरवम्॥तेननादेनमहतात्रासितंभुवनत्रयम् ॥२०॥ अथमुण्डोभ्यधावत्तांदृष्ट्वाचंडं
निपातितम् ॥ तमप्यपातयद्भूमौखट्वांगाभिहतंरुषा ॥२१॥ हतशेषंततःसैन्यंदृष्ट्वाचंडंनिपातितम्॥मुंडंचसुमहावीर्यंदिशोभेजेभयातुरम् ॥ २२ ॥

मधावत।अतएवतेनासिनाअच्छिनदित्यन्वयः ॥ उत्थायचमहासिंहादित्येवोचुः॥उत्थायअवरुह्य।उत्थाप्यचमहासिंहमितिपाठे॥सुपिस्थःकः॥उच्चैस्तिष्ठतिउत्था॥अयगतौ॥
आङ्पूर्वःक्त्वोल्यप् ॥ आसमंतादयित्वाआय्य ॥ देवीउत्थाउत्थितासतीमहासिंहंचआय्यआगत्यप्राप्येत्यन्वयः ॥ अत्रैवपाठेऽर्थांतरम् ॥ महासिंहंचआय्यप्राप्येति ॥
उत्तरार्धान्वयः-पूर्ववत् ॥ १९ ॥ दैत्येंद्रःचण्डस्तदैवशिरसिदेव्याछिन्नेसतिशिरच्छेदसमयएवपशुवत्सुभैरवंसुष्ठुभयंकरंनादंमुखेनध्वनिंचक्रे ॥तेनमहतानादेनशब्देनभुवनत्रयंत्रा
सितम् ॥ त्रसीउद्वेगेणिचिकर्मणिक्तउद्वेगंप्रापितम् ॥ यद्वात्रासःसंजातोऽस्यतारकादिभ्यइतच् ॥ किमसौचंडःछिन्नशिराअपिमायावित्वात्पुनरुत्थितोयोद्धुम् । कथ
मन्यथायंनादोस्येतिसंजातत्रासमभूद्भुवनत्रयम् ॥ २० ॥ अथचण्डःमहासुरःकाल्यादेव्यानिपातितंभ्रंशितंचण्डंदृष्ट्वातांकालीमभ्यधावत् ॥ अथकालीदेवीरुषा
तंमुण्डमपिखट्वांगेनाभिहतंताडितंपरासुंभूमावपातयत् ॥ मुण्डकेत्रिपुमंडिते ॥ दानवेपुंसिमुंडःस्यान्मस्तकेतुद्वयोरदः ॥ मुण्डितंत्रिषुलिंगेषु मुण्डोमुण्डत्वयो
गिनि ॥ २१ ॥ देव्याहतेभ्यः शेषमवशिष्टंसैन्यंकर्तृसुमहावीर्यंसुमहद्वीर्यंप्रभावोयस्यसःतंचण्डंमुण्डंचदेव्यानिपातितंदृष्ट्वाभयातुरंसत्ततःयुद्धभूमितःसकाशादपगत्यदिशोभेजे

पलायत।भयेनातुरंविह्वलम् ॥ २२ ॥ साकालीदेवीचण्डस्यासुरस्यशिरःतथामुण्डस्यासुरस्येदंमौंडशिरश्चेतिमस्तकद्वयंगृहीत्वा ॥ प्रचण्डःप्रगल्भःअट्टःअत्यधिकः हासस्तेनामिश्रंमिलितंप्रचण्डाट्टहासगर्भंयथास्यात्तथा अभ्येत्यैव अंतिकमागत्यैवचंडिकामम्बिकामासाद्यशक्तिःप्राह ॥ प्राहेत्यव्ययंकालसामान्यद्योति ॥ यथास्त्रियः किमप्यद्भुतंकार्यंविधायस्वनायिकायैसहसमाभाषंतेखलुलोकेतथेयमवोचत ॥ यद्वायौत्वांपरदेवतांभुवनेश्वरींप्रागालोक्यगत्वाशुम्भायगृहाणेत्यकथयतांताविमौचण्डमुण्डौपुन र्द्रष्टुमागतौतावलोकयलोकमातारितिसोत्प्रासोहासोयुक्तएवेत्यलंविस्तरेण॥ २३ ॥कालीकिमब्रवीच्चंडिकामित्याह॥काल्युवाच ॥हेदेवितवमहापशूद्वौचण्डमुण्डौअत्रयुद्धयज्ञइ वतस्मिन्विषयेमयाकाल्योपहृतौसमर्पितावुपहारीकृतौस्तः । अतश्चयुद्धंयज्ञोयस्याःसाहेयुद्धयज्ञेदेवकार्यकारिणित्वंस्वयमेवशुम्भंनिशुम्भंचद्वौमहापशूदेवगणप्रीत्यैहनिष्यसि ॥ यद्वा ॥ युद्धयज्ञेविषयेतथादेवगणप्रीत्यैयज्ञेमहापशुर्नरः ॥ तथामयाऋत्विजेवचण्डमुण्डौनाममहापशूद्वौहतौ, ॥ अतःपरंशुंभं निशुम्भं च महापशू त्वमेवहंतुमर्हसीतिभावः ॥ २४ ॥ततोनंतरंकल्याणीकल्यांवाचंशुभामणंतीकथयंतीचंडिकाभगवतीतौमहासुरौचण्डमुण्डौकाल्याआनीतौदृष्ट्वाकालींदेवीललितमीप्सितंमनोहरंवचउवाचोचितमुक्तवती

शिरश्चंडस्यकालीसागृहीत्वामौंडमेवच॥प्राहप्रचंडाट्टहासमिश्रमभ्येत्यचंडिकाम्॥२३॥मयातवात्रोपहृतौचंडमुंडौमहापशू॥युद्धयज्ञेस्वयंशुंभंनि शुंभंचहनिष्यसि॥२४॥ऋषिरुवाच॥तावानीतौततोदृष्ट्वाचंडमुंडौमहासुरौ॥उवाचकालींकल्याणीललितंचंडिकावचः॥२५॥श्रीदेव्युवाच॥यस्मा च्चंडंचमुंडंचगृहीत्वात्वमुपागता॥चामुंडेतिततोलोकेख्यातादेवीभविष्यसि॥२६॥इतिश्रीमा॰पु॰चंडमुंडवधोनामचतुरशीतितमोऽध्यायः॥८४॥

॥ २५ ॥ हेकालि त्वंयस्मात्कारणाच्चण्डंमुण्डंचगृहीत्वामामुपागतासिततोलोकेभुवनेचामुंडेतिख्यातादेवीभविष्यसि ॥ हस्ताभ्यांचण्डमुण्डौ तु किलागृह्णादसौयतः ॥ मत्वर्थकेऽच्यतश्चण्डामुण्डादेव्येवकथ्यते ॥ ततःपृषोदरादित्वाच्छिष्टशब्दप्रयोगतः॥चंडशब्दस्यचात्वेनचामुण्डेतिप्रसिद्ध्यति ॥ अतश्चाहुः ॥ पृषोदरादित्वाच्चण्डमुण्डस्थाने चामुण्डासाध्येति ॥ यद्यस्यकरेस्तिततत्तस्यास्तीतितद्वान्सभवतिदंडीतिवत् ॥ यं करेणयागृह्णात्साचंडमुंडवतीकालीतिमत्वर्थेऽर्शआदित्वादच्स्त्रियांटापिचंडशब्दस्यपृषोदरा दित्वाच्चेत्यादेशेचण्डमुंडैवचामुंडेतिचंडिकाभिप्रायः ॥ यद्यपिशिरसीएवकाल्यागृहीत्वा आनीतेनतुचण्डमुण्डौ तथापिकापिग्रामैकदेशेदग्धेग्रामोदग्धइतिवच्चंडमुंडैकदे शयोः शिरसोश्चण्डमुंडौसमुदायौतयोःप्रयुक्तौशिष्टप्रयोगतः ॥ कश्चित्त्वाख्यत् ॥ चस्तस्करः समाख्यातोमाश्चंद्रश्चसमीरितः ॥ इत्यभिधानतः चान्तस्करान्मुण्ड यतिखंडयति चमुंडा ॥ चमुंडैवचामुण्डेत्यन्येषामपिदृश्यतइतिपूरुषवद्दीर्घत्वमिति ॥ तन्न ॥ यस्माच्चंडंचमुंडंचेतिचंडिकाभिप्रायतश्चामुंडेतिप्रकृतार्थहानादप्रकृ

तार्थाभ्यनुज्ञानात्परमर्षिप्रणीतरूढशब्दार्थविग्रहव्याकोपप्रसंगाच्च ॥ २६ ॥ इति श्रीमार्कंडेयमहापुराणे श्रीराजाधिराजतोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजशंतनुचक्रवर्ति
विरचितायां देवीमाहात्म्यटीकायांचंडमुंडवधोनाम चतुरशीत्यध्यायः ॥ ८४ ॥ अस्यश्लोकयुग्मस्यैकक्रियात्वादेककर्तृकत्वादेकान्वयताच ॥ तयाकाल्यादेव्याचंडे निह
तेसतितथामुंडेचविनिपातितेसतितथैवचसैन्येषुबहुव्वसंख्यातेषुक्षयितेषुसत्सुततोनंतरंकोपपराधीनचेताः क्रोधपरवशचित्तःप्रतापवान्व्यग्रोग्रतेजस्कश्चभूत्वाऽसुरेश्वरःशुम्भःदैत्या
नांसर्वसैन्यानामुद्योगंदेवींचंडिकांप्रतिप्रयाणोत्सुकतामादिदेश ॥ देवींप्रतिसेनाभिरभियातयूयमभिषेण्यतेत्यादिक्षत् ॥ देवींप्रत्यभिषेणयितुमुद्योगंकुरुतेत्याज्ञापयामा
सदैत्यसैन्यानीतिभावः ॥ उद्योगंसर्वसैन्यानामित्येवसिद्धेदैत्यानामितिप्राधान्यख्यापनार्थम् ॥ यद्वा ॥ सर्वाणिसैन्यानियेषांते सर्वसैन्याःरक्तबीजप्रभृतयःतेषामुद्योगमादि
देश ॥ क्षयोनाशःसंजातोयेषांतानिक्षयितानि ॥ यद्वाक्षपितेषु ॥ क्षपयेरणेज्वरादिः ॥ शेरितेपुत्रावितेपुप्राणेभ्योदूरीकृतेषुनाशितेष्वितियावत् ॥ कोपस्यपराधीनमधीनंचेतो
यस्यसः॥ यद्वाकोपेपरमतिशयितमधीनंचेतोयस्यसः ॥ असुराणामीश्वरः।यद्वा ॥ असून्प्राणान्रातिगृह्णात्यसुरःमृत्युरीश्वरोयस्यसआसन्नमृत्युरित्यर्थः॥ १ ॥ २ ॥शुम्भआदि

ऋषिरुवाच ॥ चंडेचनिहतेदैत्येमुंडेचविनिपातिते ॥ बहुलेषुचसैन्येषुक्षयितेष्वसुरेश्वरः ॥ १ ॥ ततःकोपपराधीनचेताः शुंभःप्रतापवान् ॥ उद्यो
गंसर्वसैन्यानांदैत्यानामादिदेशह ॥ २ ॥ अद्यसर्वबलैर्दैत्याःषडशीतिरुदायुधाः ॥ कंबूनांचतुराशीतिर्निर्यांतुस्वबलैर्वृताः ॥ ३ ॥ कोटिवीर्या
णिपंचाशदसुराणां कुलानिवै ॥ शतंकुलानिधूम्राणांनिर्गच्छंतुममाज्ञया ॥ ४ ॥

शति॥अद्यास्मिन्नहनीदानींवाममाज्ञयाषडशीतिर्दैत्याःप्रधानभूता उदायुधा उद्यतशस्त्राःसंतःसर्वैःबलैःसैन्यैश्चतुरंगैर्वृतावेष्टिता संतोनिर्यांतुदेव्यासमयोद्धुम् ॥ षड्भिरधिका
शीतिःषडशीतिःशाकपार्थिवादित्वात्समासः ॥ विंशत्याद्याःसदैकस्मिन्संख्याःसंख्येयसंख्ययोः ॥ कंबूनांकंबुनाम्नांदैत्यानांचतुराशीतिर्वृंदभेदाःस्वबलैर्वृताः निर्यांतु ॥
चतुर्भिरधिकाशीतिश्चतुरशीतिःपूर्ववदेकवचनम् ॥ यदिचतुराशीतीतिनिर्विसर्गःपाठः तदाचतस्रआशीतयःकंबूनांवक्तव्याःसमाहृताइतिविगृह्यसमाहारद्वंद्वः ॥ कंबूनांचतुरा
शीतिकर्तृस्वबलैर्वृतंसत् निर्यांत्वित्येकवचनांतत्वेनयोज्यम् ॥ एकत्वोक्तितोयथावृक्षःफलतिलताचफलतीत्येकवचनसंगतिः ॥ चतुराशीतिपाठे ॥ आन्महतइति
सूत्रेआदितियोगविभागः शिष्टप्रयोगतः ॥ प्रागेकादशभ्योछंदसीतिसूत्रकारव्यवहाराल्लिंगाद्योगविभागादिष्टसिद्धिरित्यात्वंतचरेफालपरतएव ॥ पृषोदरादित्वाद्वा । अन्ये
पामपिदृश्यतइतिच अशीतिशब्दादिकारस्यदीर्घत्वंद्रष्टव्यम् ॥ नैतत्सर्वत्रकर्तव्यमिति ॥ चतस्र अशीतय इत्यत्र दशांतैकादिकासंख्यासंख्येयेष्वेवचत्रिषु ॥ कंबुः
शंखः । चतुरशीतिशंखपरिमिताःसेनास्ताभिःसहितादैत्याः ॥ ३ ॥ वैप्रसिद्धानिकोटिवीर्यनामधेयानिकोटिगुणितवीर्याण्यसुराणांपंचाशत्कुलानिवृंदानिनिर्गच्छंतु ॥

ममाज्ञयादेव्यासमंयोद्धुम् ॥ कोटिसंख्यानिपंचाशदितितुपाठे ॥ असुराणांकुलानिनिर्गच्छंतु ॥ कति।पंचाशत्॥ पुनश्चकतितानि कोटिरितिसंख्यायेषांपंचाशतःकुलानांतानि कोटिसंख्यानि॥ एवंचैकत्रपंचाशत्कोटिसंख्यान्यसुराणांकुलानि॥धूम्राणांधूम्रनाम्नामसुराणांशतंकुलानि ॥ धौम्राणामितिपाठे धूम्रस्यापत्यानिपुमांसःधौम्राःशिवादित्वादण्॥ अतइञोपवादः ॥ ४ ॥ कालकाःकालकनामानोऽसुराःकालंयमरूपमात्मानंशत्रुभ्यःकायतिकथयतिकालकः ॥कालकस्यापत्यानिकालकाःशिवादित्वादण्॥ यद्वा॥कलंमंद्रं कायति कलकःतस्येमेकालकाःकलककुलोत्पन्नादैत्याः अयममाज्ञयात्वारिताः । ञित्वरासंभ्रमे । संभ्रमसहिताःसत्वराःसंतोदेव्यासमंयुद्धाययोद्धुंसज्जाःसायुधाःसंतोनिर्यांतु ॥ तथातद्वद्दौर्हृदाअसुराः दुष्टंहृदयंयस्यसदुर्हृद्दैत्यः॥ सुहृद्दुर्हृदौमित्रामित्रयोरितिनिपातः ॥ तस्यापत्यानिदौर्हृदाख्यादैत्याः ॥ तथामौर्याख्याः ॥ मुरस्यापत्यानिगोत्राणिगर्गादित्वाद्यञ् ॥ यञञोश्चेतिलुक्कुतोत्रन ॥ छांदसत्वाच्छंदोवत्पुराणानिभवंति ॥ यद्वा ॥ मुरस्यभावःमौर्यंतद्वंतोमौर्याःअर्शआदित्वादच् ॥ यद्वा ॥ मुरस्यभावःमौरी ॥ ष्यञ् षित्वात्ङीष् ॥ मौरीमर्हंतिमौर्याः । दंडादिभ्योयः।तेपिनिर्यांतु॥तथाकालकायाअपत्यानिकालकेयनामानोसुराः॥स्त्रीभ्योढक्॥कालकवंशजाताः।

कालकादौर्हृदामौर्याःकालकेयास्तथासुराः ॥ युद्धायसज्जानिर्यांतुआज्ञयात्वरितामम ॥ ५ ॥ इत्याज्ञाप्यासुरपतिःशुंभोभैरवशासनः ॥ निर्जगाममहासैन्यसहस्रैर्बहुभिर्वृतः ॥ ६ ॥ आयांतंचंडिकादृष्ट्वातत्सैन्यमतिभीषणम् ॥ ज्यास्वनैःपूरयामासधरणीगगनांतरम् ॥ ७ ॥

शुभ्रादिभ्यश्चेतिढक् ॥ ५ ॥ इत्येवमसुरानाज्ञाप्यादिश्यभैरवशासनःभैरवंभयंकरंशासनंयस्यसः ॥ यद्वा ॥ भैरवान्मृत्योः शासनं यस्यस आसन्नमरणत्वात् ॥असुरपतिः शुम्भःबहुभिर्दानवैर्वृतःसन्निर्जगामदेव्यासमंयोद्धुम् ॥ किंभूतैर्बहुभिर्महासैन्यसहस्रैर्महांतिसैन्यसहस्राणियेषुतैः ॥ ६ ॥ आयांतंशुम्भम् ॥यद्वा॥ सेनायांसमवेतायेसैन्यास्तेसैनिकाश्चते ॥ सैन्यःपुंसिसेनायांसमवेतः सेनायावेतिण्यः॥यद्वा॥आयांतंशुम्भंप्रतिस्थाने अपिशब्दश्चार्थे॥तथाचायमन्वयः—अतिभीषणमतिभयंकरंतत्सैन्यंयस्यशुंभस्यसतत्सैन्यः ॥यद्वा॥ तेसैन्याःसेनायांसमवेताः संमिलिताहस्त्यश्वरथपादातादिसमूहायस्यसतत्सैन्यस्तमायांतंशुम्भंदृष्ट्वाचंडिकादेवीज्यास्वनैर्धनुष्याकृष्टामौर्वीज्यातट्टंकारध्वनिभिर्धरणीगगनान्तरंद्यावापृथिव्यंतरालंपूरयामास ॥ अथद्वितीयोन्वयः--अतितरांभीषणोभयंकरःतत्सैन्यः तस्यशुंभस्यसैन्यःसेनायांसमवेतोहस्त्यश्वरथपादातसमूहः ॥ तमायांतंदृष्ट्वा ॥ अथतृतीयोन्वयः—अतिभीषणंशुंभमायांतंदृष्ट्वाऽतिभीषणंतत्सैन्यंतस्यशुम्भस्यसैन्यमपिसेनामायात् आगच्छद्दृष्ट्वा आयांतंशुम्भम् आयादागच्छत्तत्सैन्यंनपुंसकलिंगं

पूरीआप्यायने । व्यापयामास ॥ आयांतमितिशत्रंतम् । आयातमितिपाठेकर्तरिक्तः ॥ तंशुम्भंतत्सैन्यंच ॥ ७ ॥ सुमेधाऋषिःसुरथंराजानंसंबोधयति ॥ हेनृपदत्ताव धानोभव ॥ ततः धनुर्ज्यास्वनानंतरंससिंहश्चातीवसुतरांमहांतंनादंकृतवान् ॥ अंबिकापिघंटायाः स्वनेननादेनतन्नादंसिंहनादमबृंहयत् अवर्द्धयत् ॥ बृहिवृद्धौ । हेतौणिच्लङ् ॥अडागमः॥अंबिकाचोपबृंहयदितिपाठे आगमशासनानित्यत्वादडागमाभावः ॥ ततःसिंहइतिवापाठः ॥ ८ ॥ धनुर्ज्यानादेनसिंहनादेनघंटानादेनचआसमंतात्पू रितानिदिशांमुखानियया सा॥एवंविधाकालीतैस्त्रिविधैर्भीषणैःनिनादैःविस्तारिताननाविवृतास्यास्फारितमुखासतीजिग्ये॥ जिजये जि अभिभवे॥व्यत्ययोबहुलमितिकर्तर्यात्मने पदम्॥लोकोत्कर्षेणववृते॥यद्वा॥शत्रूनभिबभूव ॥ यद्वाजिग्येइतिकर्मणिप्रयोगः ॥ तथाहि॥एवंभूतायाकालीदेवीतयाभीषणैर्नादैः शत्रुवर्गोजिग्येअभिबभूवे ॥ जज्ञेइतिपाठेजनीं प्रादुर्भावेआत्मनेपदी।कालीभीषणैर्निनादैर्विस्तारिताननाजज्ञे॥दैत्यानत्स्यामीतिविवृतीकृतकरालवदनाजाता॥अथवाजज्ञेइति॥ज्ञाअवबोधनेकर्मणिलिडात्मनेपदम् ।भीषणैर्नि नादैर्याविस्तारिताननादैत्यसैन्यानिसर्वाणिअमूनिप्रत्यवस्यतीतिविकृतीकृतकरालवक्त्रादृश्यतेसाकालीतिदैत्यैःजज्ञेऽज्ञायि ॥ सासखीसमूहेवर्त्तमानाकावाकालीसखीतितत्सा

सचसिंहोमहानादमतीवकृतवान्नृप ॥ घंटास्वनेनतन्नादमंबिकाचाप्यबृंहयत्॥८॥धनुर्ज्यासिंहघंटानांनादापूरितदिङ्मुखा॥निनादैर्भीषणैःकाली जिग्येविस्तारितानना ॥ ९ ॥ तन्निनादमुपश्रुत्यदैत्यसैन्यैश्चतुर्दिशम् ॥ देवीसिंहस्तथाकालीशरौघैःपरिवारिताः ॥ १० ॥ एतस्मिन्नंतरेभूपवि नाशायसुरद्विषाम् ॥ भवायामरसिंहानामतिवीर्यबलान्विताः ॥ ११ ॥

दृश्यतःसंशयानैरथतैर्भीषणैर्निनादैर्विशेषचिह्नैर्विस्तारिताननासर्वसैन्यग्रासायविवृतास्याकालीतिदैत्यैरज्ञायीतिभावः ॥९ ॥ चतुर्दिशमित्येतत्पदंशकारांतंनिनादविशेषणंचैतत् अश्वचेत्परिवारणक्रियाविशेषणंस्यात्तदादिशाशब्देनटाबंतेनसाधनीयम् ॥ चतस्रःदिशोऽधिकरणभूतायस्यतन्निनादस्यसचतुर्दिशंचतुर्दिक्षुव्याप्तम् ॥ तासांधनुर्ज्यासिंहघंटानां निनादमुपश्रुत्याकर्ण्यकुपितैःदैत्यसैन्यैःदेवीआद्याशक्तिर्भगवती सिंहश्चवाहनीभूतः ॥ कालीचदेवीललाटोद्भवा ॥ तथाचएताःतिस्रोपिशरौघैःशरव्रातैश्चतुर्दिशंयथास्यात्तथाप रिवारिताःपरिवेष्टिताःक्कारिताःविद्धाइतियावत्॥हलंतादपिटापंचयथावाचानिशादिशेतिदिशाशब्दष्टाबंतोप्यस्ति । चतस्रोदिशाअधिकरणभूतायस्मिन्शरौघपरिवारणेकर्मणि तच्चतुर्दिशंक्रियाविशेषणानांकर्मत्वंनपुंसकैकत्वंचवक्तव्यम् ॥ १० ॥ युग्मम् ॥ हेभूपदत्तावधानोदेवीमहिमानमाकर्णय ॥ एतस्मिन्देवीदानवसंग्रामेप्रस्तुतेसत्यन्तरेअवकाशे समयेमध्येवा सुरद्विषांविनाशाय अमरसैन्यानाममरसिंहानांदेवश्रेष्ठानांवाभवायभूत्यैअभिवृद्ध्यैस्थितयेचातिवीर्यबलान्विताःशक्तयः सामर्थ्यलक्षणाः देवताश्चब्रह्मेशगुहवि

ष्णूनांतथैंद्रस्यचापिपंचानांतेषांशरीरेभ्योविनिष्क्रम्यनिर्गत्यतद्रूपैःब्रह्मादिरूपैः तदाकारैःतादृशरूपैःचंडिकांययुःप्रविष्टवत्यः ॥ ब्रह्माचईशश्चरुद्रःगुहश्चकुमारःविष्णुश्चनारायणः ॥ ब्रह्मणःशरीराद्ब्रह्माणीनिर्गता ॥ रुद्रस्यशरीरान्माहेश्वरी ॥ कुमारशरीरात्कौमारी ॥ विष्णशरीराद्वैष्णवी॥ इंद्रशरीरादैंद्री ॥ एताःदेवींप्रापुरित्यर्थः॥ भवःकल्याणसंसारसत्तावागीशजन्मसु ॥ अमरसिंहानामितिपाठे अमराःसिंहाइवश्रेष्ठाः तेषाम् ॥ उपमितंव्याघ्रादिभिःसामान्याप्रयोगेसमस्यते ॥ अभ्यधुश्च ॥ स्युरुत्तरपदेव्याघ्रपुंगवर्षभकुंजराः ॥ सिंहशार्दूलनागाद्याःपुंसिश्रेष्ठार्थगोचराः ॥ बृंहतिवर्द्धतेब्रह्मा ॥ ईष्टेईशः ॥ गूहतेसेनांसंवृणोतिगुहः॥वेवेष्टिव्याप्नोतिविशतिवाविश्वंविष्णुः ॥ इंदतिपरमैश्वर्येणराजतेइंद्रः ॥ शक्नोतिशाक्तिः क्तिच् ॥ शक्त्यतेकर्तुमनयावाशक्तिः क्तिन् ॥ ११ ॥ १२ ॥ तद्रूपैरितियदुक्तंतदेवव्यक्तीकरोति ॥ देवीदानवयुद्धंद्रष्टुमागतानांतेषांब्रह्मादीनांशरीरेभ्योविनिष्क्रम्यानुभावान्प्रकाश्यकायव्यूहेनप्रव्यक्ताकृतयोब्रह्माण्यादयःशक्तयः चंडिकांशभूताःचंडिकांयुद्धायउत्साहयितुंययुरितिप्रागुक्तंतदनेनस्पष्टयति ॥ यस्य देवस्यब्रह्मादेः यद्रूपंयआकारःयथाभूषणवाहनंभूषणवाहनान्यनतिक्रम्ययस्यदेवस्ययद्भूषणंयद्वाहनंतद्वदेवतादृशमेववाहनमारूढवतीतच्छक्तिः तस्यदेवस्यसाशक्तिर्ब्रह्माण्यादि

ब्रह्मेशगुहविष्णूनांतथेंद्रस्यचशक्तयः ॥ शरीरेभ्योविनिष्क्रम्यतद्रूपैश्चंडिकांययुः॥१२॥यस्यदेवस्ययद्रूपंयथाभूषणवाहनम् ॥ तद्वदेवहितच्छक्तिरसुरान्योद्धुमाययौ ॥ १३ ॥ हंसयुक्तविमानस्थासाक्षसूत्रकमंडलुः ॥ आयाताब्रह्मणःशक्तिर्ब्रह्माणीसाभिधीयते ॥ १४ ॥ माहेश्वरीवृषारूढात्रिशूलवरधारिणी ॥ महाहिवलयाप्राताचन्द्रलेखाविभूषणा ॥ १५ ॥

देवतातद्वदेवायुधानिबिभ्रतीसती । हिनिश्चये ॥ असुरान्योद्धुमाययौ ॥ देवीसान्निध्यंसंग्रामरंगस्थलींचाजगाम ॥ १३॥ हंसैःयुक्तोयोजितोविमानः तस्मिन् तिष्ठतिहंसयुक्तविमानस्थः ॥ अक्षाणांस्फटिकमणीनांसूत्रंजपमालाअक्षसूत्रंकमंडलुश्चताभ्यांसहवर्त्तमाना ॥ एवंविशेषेणब्रह्मणः शक्तिरसुरैःसहयोद्धुमायातासाखलुब्रह्माणीत्याभिधीयते ब्रह्मणःस्त्रीब्रह्माणी । अत्रानुगागमाभावाच्छैवागमप्रसिद्धंनामेदंकथ्यते ॥ अतएवनिरूढतामपेक्षितनियमासिद्धतामितिनारदर्षिः ॥ यद्वा ॥ वेदस्तत्त्वंतपोब्रह्मब्रह्माविप्रःप्रजापतिः ॥ अणशब्दे ॥ ब्रह्मअणतिकथयतिब्रह्माणी ॥ कर्मण्यणिस्त्रियांङीप् ॥ यद्वा॥ब्रह्माणमणतिमदीयोयमितिब्रह्माणी ॥ हंसोयतिविशेषेचप्राणश्वेतच्छदेषुना ॥ अतएवहंसैर्यतिविशेषैर्युक्तंविमानंविगतमानंपरंब्रह्मतत्रतिष्ठत्युपनिषद्रूपत्वादितिहंसयुक्तविमानस्था॥ब्राह्मीवाणीब्रह्माणीइत्यप्यर्थलेशः ॥१४॥ वृषंवृषभंधर्मंवारूढा ॥ त्रीणिशूलानिशृंगाणिव्यग्राणियस्यतत्श्रेष्ठंत्रिशूलंत्रिशूलवरंधरतितिशूलवरधारिणी ॥महांतःअहयःनागाःवलयायस्याःसाएवंलक्षणाशक्तिः॥महेश्वरस्येयंमाहेश्वरीप्राप्ताअसुरैः समंयोद्धु

मागता॥शुक्रलेमूपिकेश्रेष्ठेसुकृतेवृषभेवृषः॥अस्त्रीशूलंरुगायुधम्॥देवाद्दतेवरःश्रेष्ठेत्रिपुक्लीबंमनाक्प्रिये ॥ आवापकःपारिहार्यःकटकोवलयोस्त्रियाम्॥लेखाकला।प्रकृतौचित्यात् अन्यथालेखाराजिः॥ १५॥शक्तिरायुधंहस्तेयस्याःसाअजाद्यतष्टाप्॥प्रहरणार्थेभ्यःपरेनिष्ठासप्तम्यौभवतइतिवक्तव्यम्॥मयूरवरःश्रेष्ठमयूरःवाहनंयस्याःसा।वाहनमाहितादिति णत्वंनाशंकनीयम्।आहितत्वाभावात्॥नहिमयूरवरःवाहनमारोपितोस्तिवाहनेयदारोपितमुह्यतेतदाऐपितमाहितमुच्यते॥रूपरूपाक्रियायांचुरादिः ॥गुहं कुमारमाकारेणरूपयति दर्शयतिगुहरूपिणी ॥ यद्वा ॥ गुहस्यरूपमस्यामस्तीतिगुहरूपिणी ॥ अतइनिः ॥ ऋन्नेभ्योङीप् ॥ यद्वा गुहरूपंकरोत्यात्मनितदाचष्टेवातच्छीला ॥ गुहरूपयतेर्णिनिः॥ अंबिकामाता ॥ कुमारस्येयंकुमारी॥ १६ ॥ गरुडस्योपरि पूरणगुणेत्यादिनाषष्ठीसमासप्रतिषेधः॥कृदंताव्ययस्यतेनतदुपरिमद्युपरीतिवत्षष्ठीतिसमासः ॥ संस्थितासम्यक्स्थि ता ॥ शंखःपांचजन्यःचक्रंसुदर्शनंगदाकौमोदकीशार्ङ्गंधनुः ॥ हस्तिदंतःशृंगंतस्येदंशार्ङ्गंवैष्णवंधनुः ॥ अन्यदीयंतुचापोयंशृङ्गमाहिषमुच्यते ॥ गवयंमाहिषंशृंगंशार्ङ्गंचा पादियन्मयम् ॥ खड्गश्चनंदकस्तेषांसेनाङ्गत्वादेकवद्भावेननपुंसकत्वम्॥तच्छंखाद्यंहस्तेयस्याःसा॥विष्णोरियंवैष्णवीशक्तिर्देवतानारायणी॥तथैवतद्वदेवब्रह्माण्यादिवदेवयोद्धुम

कौमारीशक्तिहस्ताचमयूरवरवाहना ॥ योद्धुमभ्याययौदैत्यानंबिकागुहरूपिणी ॥ १६॥ तथैववैष्णवीशक्तिर्गरुडोपरिसंस्थिता ॥ शंखचक्रगदाशा र्ङ्गखड्गहस्ताभ्युपाययौ ॥ १७ ॥ जज्ञेवाराहमतुलंरूपंयाबिभ्रतीहरेः ॥ शक्तिःसाप्याययौतत्रवाराहींबिभ्रतीतनुम् ॥ १८ ॥ नारसिंहीनृ सिंहस्यबिभ्रतीसदृशंवपुः ॥ प्राप्तातत्रसटाक्षेपक्षिप्तनक्षत्रसंहतिः ॥ १९ ॥

भ्युपाययौ ॥ यद्वा ॥ तथैवविष्णुवदेववैष्णवीशक्तिरपिदैत्यान्प्रहर्तुंक्षमेतिभावः ॥ वैष्णव्याःशक्तेरायुधानिपंच ॥ बाहवस्तुचत्वारइतिवैषम्यम् .आहुरत्र ॥ शङ्खशार्ङ्गे एकस्मिन्बाहौ ॥ अंगुलिसक्तसूत्रलग्नःशंखोवादनार्थः ॥ शार्ङ्गंतुमुष्टौनिविष्टमित्यवैषम्यम् ॥ यद्वा ॥ युद्धेवादनार्थःशंखोवादनौचित्याद्बाहुमूलावलम्बीइतिअवैषम्यम् ॥ शंखोनायुधंतस्यवादनार्थत्वादितिकश्चिदाह ॥ तन्न शंखपाणिरित्यत्रपाणेःसप्तम्यंतस्यपरनिपातत्वाभावप्रसंगात् ॥ अस्तिचशंखस्यसंग्रामेस्वनिस्वनत्रासाकुलशत्रुत्वा दायुधत्वौचित्यमित्यलं विस्तरेण ॥ १७ ॥ पुनर्वैष्णवशक्त्यंतरमाविर्बभूवेत्याह ॥ हरेर्भगवतोविष्णोरतुलबलपराक्रमाभ्यामनुपमं चवराहस्येदंवाराहंरूपंयाबिभ्रतीसती भगवतीजज्ञे॥जनीप्रादुर्भावेअनुदात्तेत्कर्त्तरिलिट् ॥यद्वा॥ज्ञाअवबोधनेकर्मणिलिट् ॥ऋषिभिः शास्त्रेणजज्ञेअज्ञायि॥सापिहरेःशक्तिःनारायणीदेवता॥वराहस्येयंवाराही ॥तां तनुंशरीरंव्यक्तिंबिभ्रतीआययौ ॥ १८ ॥ पुनर्वैष्णवशक्त्यंतरंप्रापदित्याह ॥ सटानांस्कन्धकेसराणामाक्षेपेणकम्पनेनेतस्ततस्ताडनेनक्षिप्ताःप्रेरितादूरीकृतानक्षत्राणांसंहतयः

समूहाययासा ॥ अतएवनृसिंहस्यभगवतःसदृशंवपुःबिभ्रती॥ अतएवनृसिंहस्येयंनारासिंहीवैष्णवीशक्तिः योद्धुंतत्रप्राप्ता॥नाचासौसिंहश्चनृसिंहः॥यद्वा ॥ग्रामैकदेशेदग्धेग्रामो दग्धइतिवत्नुरेकदेशेनृशब्दः सिंहैकदेशेसिंहशब्दश्चवर्त्तते ॥ ततश्चनाचसिंहश्चनृसिंहौतौयस्मिन्भगवतोविष्णोरवतारेनृसिंहः॥मत्वर्थेऽर्शआदित्वादच् ॥ १९॥ वज्रमायुधंहस्ते यस्याः सा ॥ गजराजोपरिस्थिताऐरावताधिरूढा ॥ सहस्रनयनानियस्याःसा ॥ अतएवयथाशक्रइंद्रःसमवस्थितोभूदाकारादिनातथैवसाप्यैंद्रीशक्तिः ॥ इंद्रस्येयमैंद्री ॥ योद्धुंप्राप्ता ॥ यथासादृश्यइतिप्रतिषेधादव्ययीभावाभावेयथेतिपृथक्पदम् ॥ ॥ वज्रालंकृतहस्तावा॥वज्रोस्त्रीहीरकेपवौ॥इंद्रस्यस्त्रीइंद्राणी॥शक्तिस्त्वैंद्री॥ तदित्थंब्रह्माण्याद्या देवशक्तयः सप्तेहकथिताः ॥ २० ॥ ततोनंतरंताभिर्ब्रह्माण्यादिभिर्देवशक्तिभिःपरिवृतईशानोमहेशः ॥ चंडिकामाह ॥ किमिति ॥ ममशंभोःप्रीत्यास्नेहेनकारणेनासुरा हन्यंतांशीघ्रमिति ॥ केचित्तुचंडिकेतिपठंतितदापरिवृताईशानेतिचस्त्रीलिंगत्वेनचंडिकाविशेषणेद्वे ॥ ततश्चायमन्वयः॥ततोदेवशक्त्यागमानंतरंताभिर्देवशक्तिभिःपरिवृताईशा नाईशानशक्तिसंपन्नाचंडिकाभगवतीदेवशक्तीःप्रत्याह॥हेदेवेशशक्तयःभवतीभिःममचंडिकायाःप्रीत्यास्नेहेनकारणेनशीघ्रमसुराःसर्वेहन्यंतामिति॥ २१ ॥ततोनंतरंदेवीशरीरात्तु

वज्रहस्तातथैवैंद्रीगजराजोपरिस्थिता ॥ सहस्रनयनाप्राप्तायथाशक्रस्तथैवसा ॥ २० ॥ ततःपरिवृतस्ताभिरीशानोदेवशक्तिभिः ॥ हन्यंतामसु राःशीघ्रंममप्रीत्याहचंडिकाम् ॥ २१ ॥ ततोदेवीशरीरात्तुविनिष्क्रांतातिभीषणा ॥ चंडिकाशक्तिरत्युग्राशिवाशतनिनादिनी ॥ २२ ॥ साचा हधूम्रजटिलमीशानमपराजिता ॥ दूतत्वंगच्छभगवन्पार्श्वंशुंभनिशुंभयोः ॥ २३ ॥

चंडिकाशरीरादपिपुनःचंडिकाशक्तिःविनिष्क्रांताप्रादुरभूत्॥ चंडिकायाःदेव्याःशक्तिःकीदृशी॥अतिभीषणात्यर्थभयकारिणी॥अतिपाशिनीतिपाठेप्रशस्तःपाशोस्त्यस्याःपाशि नीअतिक्रूरापाशिन्यतिपाशिनी ॥ पुनःकीदृशीअत्युग्राऽतिरौद्रा ॥ पुनःकीदृशी ॥ शिवानांसृगालानांशतेनकृतोनिनादःसोस्त्यस्याःशिवाशतनिनादिनी ॥ यद्वा शिवेत्यने नपरमैश्वर्यंकथ्यते ॥ शक्तिशक्तिमतोरभेदोपचारात् ॥ तस्याविशेषणम् ॥ शतत्वसंख्ययानिनदतितच्छीलाशिवाशतनिनादिनी ॥शतमित्युपलक्षणम् ॥ सर्वतःशब्दायमाने त्यर्थः ॥ एतदुक्तंभवति ॥ यस्यदेवस्ययद्रूपमितिवचनाच्चंडिकाशक्तिर्विनिर्गता॥चंडिकाकृतिरेवशिवेतिनाम्नाप्रादुरभूदिति ॥ यद्वाशिवाशतेनसहनिनदतीति॥ अन्यथाउत्तरत्र तदागच्छततृप्यंतुमच्छिवाःपिशितेनवइतिशिवागतत्वंकथंस्यात् ॥ २२ ॥ अपराजितापरैःशत्रुभिरजितायद्वाअविद्यमानःपरउत्कृष्टःशत्रुर्वायस्याःसाअपराजयतिस्म जिताप्र मलोकोत्कर्षा ॥ यद्वा अजःसंजातोयस्याःसाअजिता ॥ पितामहमाताविष्णुमायेतियावत् ॥ साचंडिकायाःशक्तिर्देवताधूम्रजटिलमीशानंरुद्रमाह ॥ किम् । हेभगवन्

॥ योजनांतरेतु धूम्रजटिलमितिच्छेदः ॥ दूतत्वमिति दूतत्वंगच्छदूतभावंभज ॥ शुंभनिशुंभयोःपार्श्वंगच्छयाहि ॥ चःसमुच्चयार्थोभिन्नक्रमश्च ॥ दूतत्वंगच्छपार्श्वंचेति ॥ योजनांतरेतु धूम्रजटिलमितिच्छेदः ॥ दूतत्वमिति दूतत्वंगच्छदूतभावंभज ॥ शुंभनिशुंभयोःपार्श्वंगच्छयाहि ॥ चःसमुच्चयार्थोभिन्नक्रमश्च ॥ दूतत्वंगच्छपार्श्वंचेति ॥ योजनांतरेतु धूम्रजटिलमितिच्छेदः ॥ सांचंडिकायाः शक्तिरपराजितानामजटिलमीशानम् ॥ जटाःसंतियस्यसजटिलःतम् ॥ तुन्दादिभ्यइलच ॥ आह किमिति॥ असुरेषुक्रोधाग्निपूर्णत्वात्धूम्रःकृष्ण लोहितः ॥ हेधूम्रहेभगवन्त्वंदूत ॥ लोण्मध्यमपुरुषैकवचनांतमेतत् ॥ दूतइवाचरतिदूतति ॥ लोटस्तु-सेर्ह्यपिच ॥ अतोहेर्लुक् ॥ दूत दूतइवाचर ॥ सर्वप्रातिपदिकेभ्यः क्विब्वाचारेवक्तव्यः॥यदिदूतवदाचरदूतइतिउपमानादाचारेक्विबंततामनाश्रित्यमुख्यार्थेदूतशब्दात्त्वप्रत्ययःक्रियतेयैः येषाम् । हेभगवन्निति सैश्वर्याद्युपेतपूजितसंबोधनंदूतत्वे तिनीचत्वेप्रयुक्तमितिकेयंवाचोयुक्तिपटुत्वौचितीस्यात् ॥ धूम्रश्चासौजटिलश्चेत्येकपदत्वंवा ॥ ततोविशेषणसमासः ॥ धूम्राःजटाःयस्येतितुविगृह्यनकर्मधारयात्मत्वर्थीयप्र तिषेधादिलजभावाद्बहुव्रीहौधूम्रजटइत्येवस्यात् ॥ २३ ॥ तत्रगत्वाकिंब्रवाणीत्यतआह ॥ हेभगवन्हेरुद्रत्रिभुवनंविजित्यैवातिगर्वितावस्मत्समःकोपिनास्तीतिसंजाताहंकारौ

ब्रूहिशुम्भंनिशुम्भंच दानवावतिगर्वितौ ॥ येचान्येदानवास्तत्रयुद्धायसमुपस्थिताः ॥ २४ ॥ त्रैलोक्यमिंद्रोलभतांदेवाःसंतुहविर्भुजः ॥ यूयंप्रया तपातालंयदिजीवितुमिच्छथ ॥ २५ ॥ बलावलेपादथचेद्भवंतोयुद्धकांक्षिणः ॥ तदागच्छततृप्यंतुमच्छिवाः पिशितेनवः ॥ २६॥ यतोनियुक्तोदू त्येनतयादेव्याशिवःस्वयम् ॥ शिवदूतीतिलोकेस्मिंस्ततः साख्यातिमागता ॥ २७ ॥

अथयेचान्येदानवाःतयोःपक्षेसंग्रामशूरंमन्यतयागर्विताः युद्धाययुद्धंकर्तुंसमुपस्थिताःसंगताःस्युःतानपिहितंवक्ष्यमाणंब्रूहि ॥ शुंभंनिशुंभंचदानवौहितंवक्ष्यमाणंब्रूह्युपदिश ॥ अथयेचान्येदानवाःतयोःपक्षेसंग्राम ... हेशुम्भादयोदैत्याःयूयंसर्वेपियदिजीवितुमिच्छ ब्रुविर्द्विकर्मकः ॥ अकथितंचेत्यत्रब्रुञ्शास्वितिद्विकर्मकेषुपरिगणितत्वादस्य ॥ २४ ॥ अनेनहितमाहचंडिकायाःशक्तिः ॥ हेशुम्भादयोदैत्याःयूयंसर्वेपियदिजीवितुमिच्छ थतर्हिपातालंप्रयात ॥ ततश्चइंद्रःत्रैलोक्यंलभतांप्राप्नोतु ॥ इंद्रादयोदेवाःहविर्भुजःयज्ञेपुहवींपियथाभागंभुंजानाःसंतुः हवींषिभुंजताम् ॥ अग्निमुखेदेवतोद्देशेनहूयमानंहोतव्य द्रव्यंघृतादिकंहविराहुः ॥ अन्येतुहूयतेहविःसान्नाय्यमित्याहुः ॥ घृतमाज्यंहविःसर्पिर्हैविष्यंचतदुच्यते ॥ इच्छथ लटोमध्यमस्थः ॥ इषुगमियमांछःशिति ॥ २५ ॥ अथ चेद्भवंतोदानवाःबलावलेपाद्बलगर्वात्कारणाद्युद्धकांक्षिणःस्युःतदातर्हिमयासमंयोद्धुमागच्छत ॥ यूयंतत्फलंचावाप्स्यथ ॥ मच्छिवाश्चवःपिशितेनतृप्यंतु ॥ ममशक्तिपरिवाराः सृगालाश्चवःयुष्माकंयुधिखंडितानांपिशितेनमांसेनतृप्तिमाप्नुवंति॥कुक्कुराश्चसृगालाश्चमेषायाश्चतथावयः॥प्रियाभवंतिशक्तीनांभैरवाणांचवैतथा॥गर्वोभिमानोहंकारोमानश्चि त्तसमुन्नतिः । दर्पोवलेपोहंतापिस्यादहंयुत्वमेवच ॥ कांक्षिइच्छायांयुद्धंकांक्षतियुद्धकांक्षिणः ॥ तृपतृप्तौदिवादिःतृप्यंतु॥ पिशितंतरसंमांसम्॥ २६ ॥यतःकारणात्तयाशक्त्या स्वयंदेव्याशिवःशंभुःदूत्येनदूतभावेनदूतकर्मणावानियुक्तःप्रेरितोभूत् ॥ ततःकारणात्साचण्डिकायाःशक्तिःअस्मिन्मर्त्यानांलोकेशिवदूतीतिख्यातिंकीर्तिंप्रसिद्धिंचागवाप्राप्ता॥

सख्युर्यः दूतवणिग्भ्यांचेतिवक्तव्यम् ॥ दूतस्यभावःकर्मवेतियः ॥ दूतशब्दात्ष्यञ्तुनचात्समुच्चायितोयतः ॥ वणिज्यावाणिज्यमित्युक्तम् ॥ अयंतुब्राह्मणादिषुवणिक्शब्दस्यपाठात्सेत्स्यति ॥ दूतशब्दस्तुनद्दढादौनापिब्राह्मणादौपठितः ॥ यदभ्यधुः—दूत्यंतद्भावकर्मणीति ॥ कश्चिदाह—दूत्यंदौत्यमुभयमपिभवति॥वणिज्यावाणिज्यमितिवत् ॥ दूतवणिग्भ्यांचेतिचकारात्ष्यञपिभवतीति ॥ तन्न ॥ सख्युर्यःदूतवणिग्भ्यांच ॥ नकेवलंसख्युरेवयःअपितुदूतवणिग्भ्यांचयोभवतीतिचकारेणयएवसमुच्चीयतेनतुष्यञपि यदिष्यञपि चेत्समुच्चीयतेतदाब्राह्मणादौवणिक्शब्दपाठोनिरर्थकःस्यात् ॥ चकारेणैवष्यञःसिद्धत्वात् ॥ दौत्येमेतिपाठेदूत्यमेवदौत्यम् प्रज्ञादित्वादण् ॥ शिवदूतीति ॥ दुदुउपतापे दुतनिभ्यांदीर्घश्चेत्यौणादिकःक्तः ॥ शिवेनदूतयतीतिशिवदूती ॥ यद्वा शिवंदूतंप्रेर्यंकरोतिशिवदूती ॥ कर्मण्यणित्रियांङीप् ॥ शिवेकर्मणिदूतयतेण्यंतादणि रूपंशिवंदूतयतिदूतंकरोतितदाचष्टइतिणिजंतात्कर्मण्यण् ॥ शिवदूतेत्यपिसभ्यःपाठः ॥२७॥ तेशुंभादयःमहासुराःशर्वाख्यातंशृणोतिहिनस्तिशर्वःतेनकथितंदेव्याःशिवदूत्याः वचः संदेशंश्रुत्वाऽमर्षेणक्रोधेनापूरिताःजग्मुः । क । यत्रकात्यायनीस्थिता ॥ शर्वोक्तदेवीसंदिष्टसामवादोद्दीपितामर्षापूरिताःक्रियाकेवलमुत्तरमितिमन्वानाःसन्तस्तत्रययुः

तेपि श्रुत्वावचोदेव्याः शर्वाख्यातं महासुराः ॥ अमर्षापूरिताजग्मुर्यत्रकात्यायनीस्थिता ॥२८॥ ततःप्रथममेवाग्रेशरशक्त्यृष्टिवृष्टिभिः ॥ ववर्षुरुद्धतामर्षास्तांदेवीममरारयः ॥२९॥ साचतत्प्रहितान्बाणाञ्छूलशक्तिपरश्वधान् ॥ चिच्छेदलीलयाध्मातधनुर्मुक्तैर्महेषुभिः ॥३०॥ तस्याग्रतस्तथा कालीशूलपातविदारितान् ॥ खट्वांगपोथितांश्चारीन्कुर्वतीव्यचरत्तदा ॥ ३१ ॥

यत्रकतोनामर्षिःतस्यगोत्रस्त्रीकात्यायनी कात्यशब्दाद्गर्गादियञंतात्सर्वत्रलोहितादिकतंतेभ्यइतिस्त्रियांष्फः फस्यायनादेशःषित्वात्ङीष् ॥ उमाकात्यायनीगौरी ॥ यतःकात्यायनीस्थितेतिपाठेआद्यादित्वात्सप्तम्यर्थेतसिःयत्रेत्येवार्थः ॥२८॥ततोनंतरममरारयःशुंभादयःउद्धतामर्षाःप्रवृद्धरोषाःसंतःप्रथममेव॥कालाध्वनोरत्यंतसंयोगेइतिद्वितीया ॥ अस्यादेव्या अग्रभागेउरसिशरशक्त्यृष्टिवृष्टिभिःशरसंपातैःशक्तिसंपातैःऋष्टिपातैः खड्गाघातैश्चसाधनैः तांदेवींववर्षुः छादयामासुः ॥ वृषुसेचने ॥ असंयोगाल्लिडपित्कित् ॥ छंदोवत्पुराणानि ॥ अन्यथाववृषुरित्येवस्यात् ॥ कासूसामर्थ्ययोःशक्तिः ॥ कासूस्तोमराख्यमायुधम् । ऋष्टिःखड्गः ॥ २९ ॥ साचंडिकाचतत्प्रहितान्तैरसुरैःप्रयुक्तान्शरान् शूलान्शक्तीःपरश्वधान्परशून्कुठारान्अन्यान्यप्यायुधानिलीलयाऽनायासेनध्मातंमौर्वीटंकारेणशब्दितंधनुःततोमुक्तैःप्रेरितैःमहेषुभिः महद्भिः प्रशस्तैःइषुभिः शरैःचिच्छेद खंडयामास ॥ शूलचक्रपरश्वधामितिवापाठः ॥ ३० ॥ तदासंग्रामकालेतस्यादेव्याःचंडिकायाःअग्रतःपुरस्ताद्दृष्टिपथेकालीचण्डमुण्डमर्दनीतद्वत्तथाचंडिकेवयुध्यमाना

नरीन्शूलेनकृताःपाताःप्रहाराःतैर्विदारितान्खट्वांगपोथितांश्चकुर्वती असुरशरीरकंकालपंजरमयान् युद्धेनपोथितान्प्रहतान्कुर्वतीसतीव्यचरत् ॥ ३१ ॥ ब्रह्माणी शक्तिःब्राह्मीयेनयेनपथाधावतिस्मयोद्धुंगच्छतिस्मतत्रतत्रपथिशत्रून् कमंडलोर्जलं तस्याक्षेपादाकर्षणात् ॥ यद्वाकमण्डलोःसकाशादुद्धृतस्यजलस्याक्षेपात्प्रोक्षणाद्धेतोः हतवीर्यान्हतौजसश्चहतदीप्तिबलानकरोत् ॥ ओजोदीप्तिर्बलेपिस्यात् ॥ कमंडलुजलाक्षेपादितिवापाठः ॥ अथवा धावतीत्यत्रव्यत्ययेनबहुवचनम् ॥ येनयेनअन्या येनधावंतिस्मलोकानुपद्रवंतिस्मतान्दैत्यान् ॥ ३२ ॥ देव्याअग्रेमहेश्वरस्येयंशक्तिर्माहेश्वरीत्रिशूलेनदैत्याञ्जघान ॥ अतिकोपनेतिप्रत्येकंविशेषणम् । विष्णोरियंवैष्णवी चक्रेण दैत्यान्जघान ॥ तथाकुमारस्येयंकौमारीगुहशक्तिःशक्त्याआयुधेनेतिमाहेश्वर्यादिशक्तित्रयपराक्रमोवर्णितः ॥ अतिकोपना ॥ कुपक्रोधे क्रुधमंडार्थेभ्यश्चेतियच् ॥ ॥ ३३ ॥ इंद्रस्येयमैंद्रीशक्तिःतस्याःकुलिशंवज्रंतस्यपातेन॥ शतंशतं शतशः ॥ संख्यैकवचनाच्चवीप्सायांशस् ॥ दैत्यादानवाश्चविदारिताः । अतएवरुधिरौघप्रवर्षिणःसंतः पृथ्व्यांपेतुः पतिताः॥ विदारिताइति।दृविदारणे क्र्यादिः हेतुमतिकर्मणिक्तः ॥ अन्यथाविदीर्णाःस्युः।चुरादौचापि॥दारितेभिन्नभेदितौ॥यद्वाविदारणंविदारःसंजातएषांवि

कमंडलुजलाक्षेपहतवीर्यान्हतौजसः ॥ ब्रह्माणीचाकरोच्छत्रून्येनयेनस्मधावति ॥ ३२ ॥ माहेश्वरीत्रिशूलेनतथाचक्रेणवैष्णवी ॥ दैत्याञ्जघानकौमारीतथाशक्त्यातिकोपना ॥ ३३ ॥ ऐंद्रीकुलिशपातेनशतशोदैत्यदानवाः ॥ पेतुर्विदारिताः पृथ्व्यांरुधिरौघप्रवर्षिणः ॥ ३४ ॥ तुंडप्रहारविध्वस्तादंष्ट्राग्रक्षतवक्षसः ॥ वाराहमूर्त्यान्यपतंश्चक्रेणचविदारिताः ॥ ३५ ॥ नखैर्विदारितांश्चान्यान्भक्षयंतीमहासुरान् ॥ नारसिंहीचचाराजौनादापूर्णदिगंतरा ॥ ३६ ॥

दारिताः ॥ रुधिराणामोघाःतेषांप्रवर्षाणितद्वंतः ॥ ओघोवृंदेम्भसांरये ॥ यद्यप्यसुरादैत्यदैतेयदनुजेंद्रारिदानवाइतिभेदेनाभिदधुः।तथापिमातृभेदतोभेदोनास्ति ॥ अतएवसमानार्थत्वविवक्षणामपिसमानार्थानामेकशेषोनकृतः ॥ ३४ ॥ वराहस्यभगवतोविष्णोरियंवाराही मूर्तिःकायोयस्याःसातस्याः ॥ यद्वा वराहस्यायंवाराहोविष्णोरवतारः तस्येवमूर्त्तिःयस्याः सातस्याःवराहमूर्त्याःतुंडंमुखम् ॥ तुडितोडने ॥ तुण्डत्यनेनखंडयतीतितुण्डंतेनकृतःप्रहारःतेनविध्वस्ताःव्यसूकृताः असुराःतस्याःसंबंधिन्यौयेद्वेदंष्ट्रेतयोरग्रभागौताभ्यांक्षतानिवक्षांसियेषांतेदंष्ट्राग्रक्षतवक्षसः ॥ तस्याएवचक्रेणवैष्णवायुधेनविदारिताःसंतोन्यपतन्रणभुविपतिताः ॥ ३५ ॥ नादेनसिंहनादेनासमंतादभिव्याप्यपूर्णानिपूरितानिदिशामंतराण्यंतरालानिययासा॥नादापूरितदिङ्मुखेतिवापाठः ॥ वादांतशांतपूर्ण० इतिपूरितेतिनिपात्यते॥नरसिंहस्यभगवतोविष्णोरवतारस्येयंशक्तिर्नारसिंही आजौयुद्धेचचारविजहार ॥ किंकुर्वती । नखैरायुधैर्विदारितान्स्फुटितगात्रानन्यान्महासुरान्भक्षयंती ॥ अथवा च अ आन्यानितिच्छेदः॥अ इतिप्रतिषेधार्थकमव्ययम् ।

आन्यानिति ॥ अनप्राणनेणिच्यचोयत्आननीयाःआन्याःजीवयितुमर्हाः ॥ अआन्याःदुष्टत्वान्मारणीयाः ॥ तान्महतोऽसुरान्भक्षयंतीनारसिंहीखलुमारयतिखादतिच ॥ समित्याजिसमिद्युधः ॥ समेक्ष्मांशेरणेप्याजिः ॥युद्धमागक्षणेष्वाजिः ॥ अनेननारसिंहीपराक्रमःकथितः ॥ ३६ ॥ शिवदूत्याचंडिकोत्पन्नशक्त्याःचण्डाट्टहासैःभयंकरैः अभिदूषिताः प्रापितवैकत्याःप्रापितमूर्छाः असुराःपृथिव्यांपेतुः ॥ अथ तदापतितान्नसुरान्सैवशिवदूती चखादभक्षयामास ॥ चंडिकाशरीराद्विनिर्गतायाशिवंदूतमकरोत्साशिवदूती तत्पराक्रमउक्तः ॥ ३७ ॥ इत्युक्तरीत्या मातृणांब्रह्माण्यादीनांगणंसमूहंक्रुद्धंक्रोधाविष्टमतएवविविधैरभ्युपायैःसंग्रामसाधनैरमोघैः महासुरान्मर्दयंतंदृष्ट्वादेवानामरयोदैत्याःतेषांसैनिकाःसेनासमवेताःनेशुः । णशअदर्शने ॥ अदर्शनमगुः ॥ पलाय्ययुरितियावत् ॥ ब्रह्माणीवैष्णवीरौद्रीकौमारीशिवदूतिका ॥ ऐंद्रीच नारसिंहीचवाराहीचाष्टमातरः ॥ अणिमेत्यन्यामातरोष्टौ ब्राह्मीमाहेश्वरीचैंद्रीवाराहीवैष्णवीतथा ॥ कौमारीचर्ममुंडाचकालीसंकर्षणीतथेति ॥ ब्राह्मीमाहेश्वरीचैवकौमारी वैष्णवीतथा ॥ वाराहीचतथैंद्राणीचामुण्डाःसप्तमातरइत्यनेन ॥ अन्येत्वाहुः ब्राह्मीमाहेश्वरीचैवकौमारीवैष्णवीतथा ॥ वाराहीचैवमाहेंद्रीचामुंडा सप्तमातरः ॥ ३८ ॥

चंडाट्टहासैरसुराः शिवदूत्यभिदूषिताः ॥ पेतुःपृथिव्यांपतितांस्तांश्चखादाथसातदा ॥ ३७ ॥ इतिमातृगणंक्रुद्धंमर्दयंतंमहासुरान् ॥ दृष्ट्वाभ्युपायै र्विविधैर्नेशुर्देवारिसैनिकाः ॥ ३८ ॥ पलायनपरान्दृष्ट्वादैत्यान्मातृगणार्दितान् ॥ योद्धुमभ्याययौक्रुद्धोरक्तबीजोमहासुरः ॥ ३९ ॥ रक्तबिंदुर्यदा भूमौपतत्यस्यशरीरतः ॥ समुत्पततिमेदिन्यास्तत्प्रमाणोमहासुरः ॥ ४० ॥ युयुधेसगदापाणिरिंद्रशक्त्यामहासुरः ॥ ततश्चैंद्रीस्ववज्रेणरक्तबीजम ताडयत् ॥ ४१ ॥ कुलिशेनाहतस्याशुबहुसुस्रावशोणितम् ॥ समुत्तस्थुस्ततोयोधास्तद्रूपास्तत्पराक्रमाः ॥ ४२ ॥

रक्तंबीजंयस्यसरक्तबीजोमहासुरः ॥ दैत्यान्मातृगणेनब्रह्माण्यादिमातृसमूहेनार्दितानतएवपलायनपरान्दृष्ट्वाक्रुद्धःसन्कर्त्तरिक्तः ॥ देव्यासहयोद्धुमाययौ ॥ रक्तंबीजयति बीजंकरोतिरक्तबीजः । कर्मण्यण् ॥ अर्दहिंसायाम् ॥ ३९ ॥ अस्यरक्तबीजासुरस्यशरीरात्रक्तबिंदुःरक्तपृषतःयदाभूमौपतितितदातत्प्रमाणःरक्तबीजासुरशरीरपरिमाणःमहासुरःमेदिन्याःसकाशात्समुत्पततिसमुत्पद्यते ॥ अतश्च रक्तबीजोरक्तबिंदुबीजोरक्तबिंदुश्चेतिख्यातोभूत् ॥ रक्तबिंदुरित्येकवचनमुपलक्षणम् ॥ तेनयावंतःतद्राक्तबिंदवः पतंतितावंतएवतादृशाएवरक्तबीजासुरसमाएवमहासुराभूमितःसमुत्पद्यंते ॥ मेदिन्यामितिपाठेअधिकरणंविवक्षितम् ॥ ४० ॥ समहासुरोरक्तबीजोगदापाणिःसन्इन्द्रशक्त्या ऐंद्र्यासहयुयुधे ॥ ततःऐंद्रीस्ववज्रेणनिजायुधेनकुलिशेनरक्तबीजमताडयत् ॥ बधुंजीवप्रसूनेनसदृशाराक्तबिंदवः ॥ रक्तबिंदुःक्षितिस्पृक्सन्जायतेतत्समोऽसुरः ॥ ४१ ॥ ऐंद्र्याकुलिशेनवज्रेणाहतस्यरक्तबीजशरीरतःबहुलंशोणितम्आशुसुस्रावभूमौपपात ॥ ततःशोणितात्तस्येवरक्तबीजस्येवरूपमाकृतिर्येषांतेतद्रूपाःतस्यरक्तबीजस्येवपराक्रमोये

षांतेतत्पराक्रमाश्च योधायोद्धारःरक्तबीजरक्तजासुररक्तात्तुनोत्पद्यंतइत्यतउक्तंतद्रूपाइति ॥ स्तुगतौदंत्यादिः ॥ कुलिशेनाहतइतिप्रथमांतपाठे घटःस्रवतीतिवदकर्मकत्वेन शोणितंसुस्राव। जगामप्राप्तवानित्यर्थविवक्षायांसकर्मकतास्त्येव ॥ अहतस्यरक्तबिंदोःशरीरतःशोणितंकर्तृसुस्रावेत्यत्राकर्मकत्वंतुघटात्पयःस्रवतीतिवत्कर्मनिरपेक्षत्वादवसेयम् ॥ ४२ ॥ तस्यरक्तबीजस्यशरीरात्यावंतःयत्परिमाणाःयावत्संख्याकाःरक्तबिंदवःपृथिव्यांपतिताःतावंतएवतत्परिमाणाएवतत्संख्याकाएवपुरुषाःदैत्याःतस्यरक्तबीजस्यतुल्यबलाश्चतुल्यविक्रमाश्चजाताःसमजनिषतेत्यर्थः ॥ वीर्यंवीरस्यकर्मचबलंप्राणसामर्थ्यम् ॥ विक्रमस्तुपदाक्रांतौशौर्येचापिप्रकीर्तितः ॥ विक्रमस्त्वतिशक्तिता ॥ ४३ ॥ तत्रसंग्रामेतेरक्तबीजासुररक्तसम्भवाःपुरुषाःदैत्याः मातृभिःब्रह्माण्यादिभिःसमंसार्द्धमत्युग्रमतिदारुणंयथास्यात्तथाशस्त्राणांपातैरतिभीषणमतिभयंकरंचयथास्यात्तथायुयुधुः॥ व्यत्ययोबहुलमितिपरस्मैपदम् ॥ ४४ ॥ पुनश्चपुनरपिऐंद्र्याशक्त्याकृतेनवज्रपातेनास्यरक्तबीजस्यशिरोमस्तकंयदाक्षतंदलितंभग्नमभूत्तदाततःवज्रताडिताच्छिरसःसकाशान्निर्गलितंरक्तंकर्तृउवाहप्रवहतिस्मप्रवाहीबभूवेतियावत् ॥ ततःतस्माद्रक्तप्रवाहात्सहस्रंसहस्रंसहस्रशःपुरुषाःदैत्याःजाताः ॥ ववाहेति ॥ वहप्रापणेलिट्यभ्यासस्योभये

यावंतःपतितास्तस्यशरीराद्रक्तबिंदवः ॥ तावंतःपुरुषाजातास्तद्वीर्यबलविक्रमाः ॥ ४३ ॥ तेचापियुयुधुस्तत्रपुरुषारक्तसम्भवाः ॥ समंमातृभिरत्युग्रंशस्त्रपातातिभीषणम् ॥ ४४ ॥ पुनश्चवज्रपातेनक्षतमस्यशिरोयदा ॥ ववाहरक्तंपुरुषास्ततोजाताःसहस्रशः ॥ ४५ ॥ वैष्णवीसमरेचैनंचक्रेणाभिजघानह ॥ गदयाताडयामासऐंद्रीतमसुरेश्वरम् ॥ ४६ ॥

षामितिसंप्रसारणंतुसंज्ञापूर्वकोविधिरनित्यइतिनेत्याहुः ॥ बहिरसंप्रसारणप्रकृत्यंतरतयाऽदन्त्योष्ठ्यादिरस्तीत्यपरे ॥ वाहप्रयत्नेइत्यस्यात्मनेपदानित्यत्वाद्ववाहेत्यपरे ॥ चाक्षिङोङित्करणमनुदात्तेत्त्वलक्षणात्मनेपदानित्यत्वेज्ञापकमाहुः ॥ ववेत्यव्ययम् वव इतिप्रथमरक्तनिःसरणजनितध्वनिमाहेत्यन्ये ॥ ववइत्येवशब्दमाह रक्तंकर्तृ प्रथमतइत्यर्थः उवाहेत्यर्थेववइतिशब्दानुकरणम् ॥ तेनअनुकार्यानुकरणयोर्भेदस्याविवक्षितत्वादसत्यर्थवत्त्वेववेत्ययमाहेतिवद्विभक्त्युत्पत्त्यभावः । अन्यथाववमाहेतिस्यात् ॥ केचित्तुकृतसंप्रसारणमुवाहेत्येवपेठुः ॥ वयंतुब्रूमः—संप्रसारणमत्रकर्तव्यंकृतेतस्मिन्नसंसारणाच्चेत्यत्रपूर्वरूपत्वेनित्येप्राप्तेवाछंदसीत्यनुवृत्तौपूर्वरूपत्वाभावपक्षेमित्रावरुणौयज्यमानावितिवत्पुनःप्रसंगविज्ञानादिकोयणचीतियणादेशएवश्रूयते ॥ छंदोवत्पुराणानिचभवंतीति ॥ तदित्थं पाठव्याख्याश्चधातूनांहश्यंतेस्वैरिणः कचित् ॥ प्रयोगएवभगवांस्तानवस्थापयत्यपि ॥ ४५ ॥ समरेसंग्रामेविष्णोरियंवैष्णवीशक्तिरेनंरक्तबीजंचक्रेणअभिजघान अथचसाऐंद्रीएनंरक्तबीजमसुरेश्वरंगदयाताडयामास ॥ यद्वाऐंद्रीतमित्येकंपदम् ॥ प्राक्ऐंद्र्याशक्त्याइतःयोद्धुंप्राप्तःतंरक्तबीजं सावैष्णवीशक्तिः चक्रेणउरसिजघान ॥ नकेवलंचक्रेण गदयाताडयामास ॥ ४६ ॥

वैष्णव्याःचक्रेणभिन्नस्यविदारितस्यरक्तबीजस्यरुधिरस्रावसम्भवैःरक्तप्रवाहसमुद्भवैःतत्प्रमाणैःरक्तबीजशरीरपरिमितैःसहस्रंसहस्रंतेनसहस्रशः ॥ यद्वासहस्रेणसहस्रशः ॥ संख्यैकवचनाच्च वीप्सायांशस् ॥ महासुरैः जगद्भुवनंव्याप्तंव्याकीर्णम् ॥ अवर्णनीयैरसंख्याकैस्त्रैलोक्यंव्याप्तमितिभावः ॥ ४७ ॥ कुमारस्येयंकौमारीशक्तिः देवताशक्त्याआयुधेनरक्तबीजंमहासुरंजघान ॥ तथावाराहीअसिनाखड्गेनतंरक्तबीजंजघान ॥ तथामाहेश्वरीत्रिशूलेनतंजघान ॥ क्वचित्तुपाठः ॥ माहेश्वरीत्रिशूलेनरक्तबीजंमहासुरम्॥ ताडयामासहृदयेनचचालतथापिस इतिदृश्यते ॥ यद्यपिहृदयेसाताडयामासतम् । तथापिसःरक्तबीजः संग्रामान्नचचाल॥नापजगामेत्यर्थः ॥४८॥ सचापि रक्तबीजोमहासुरःकोपसमाविष्टःकोपानलज्वालाकुलःसन्गदयासर्वाएवमातृःब्रह्माण्यादीःशक्तीःपृथक्प्रत्येकमहनत्अताडयत्॥ दैत्यःमहासुरइत्युक्तेकुतोनपौनरुक्त्यंस्यात् ॥ ॥ सामान्यतो दैत्योसावित्युक्तासामर्थ्यंवोमहांश्चासावसुरश्चेत्यतिशयप्रदर्शनादपौनरुक्त्यम् ॥ यद्वा दितेरपत्यंदैत्यःअसून्रातिगृह्णातिअसुरः ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ महांश्चासावसुरश्चेति ॥ यद्वा महांतःअसुराःयस्य सः ॥ यद्वा मंमहादेवंजहातिमहः महश्चासावसुरश्च ॥ मःशिवश्चन्द्रमाश्चस्यात् ॥ ओहाक्त्यागे ॥

वैष्णवीचक्रभिन्नस्यरुधिरस्रावसम्भवैः ॥ सहस्रशोजगद्व्याप्तंतत्प्रमाणैर्महासुरैः ॥ ४७ ॥ शक्त्याजघानकौमारीवाराहीचतथासिना ॥ माहेश्वरी त्रिशूलेनरक्तबीजंमहासुरम् ॥ ४८ ॥ सचापिगदयादैत्यःसर्वाएवाहनत्पृथक् ॥ मातॄःकोपसमाविष्टोरक्तबीजोमहासुरः ॥ ४९ ॥ तस्याहतस्यबहुधाशक्तिशूलादिभिर्भुवि ॥ पपातयोवैरक्तौघस्तेनासञ्छतशोसुराः ॥ ५० ॥ तैश्चासुरासृक्संभूतैरसुरैःसकलंजगत् ॥ व्याप्तमासीत्ततोदेवाभयमाजग्मुरुत्तमम् ॥ ५१ ॥

आतोनुपसर्गेकः ॥ अहनदितिहनहिंसागत्योःलङ्स्तिप् ॥ अदिप्रभृतिभ्यःशपोलुक्संज्ञापूर्वकोविधिरनित्यइतिनेत्याहुः ॥ यद्वा ॥ हंतीतिहनःपचाद्यच् ॥ हनइवाचरत् ॥ सर्वप्रातिपदिकेभ्यःक्विब्वाचारेवक्तव्यः ॥ सनाद्यंतत्वाद्धातुत्वात्हनशब्दाल्लङ्स्तिप् ॥अडागमः ॥ ४९ ॥ शक्तिशूलादिभिरायुधैर्बहुभिःप्रकारैराहतस्यरक्तबीजस्य । वैभसिद्धयोरक्तौघःवेगवद्रुधिरप्रवाहःपपातबभ्रंश॥ तेनरक्तौघेनशतशःशतंशतमसुराआसन्॥ शतंशतमित्युपलक्षणम् ॥ सहस्रशःलक्षशःकोटिशःबहुशःअसुराःरक्तबीजसमानाआसन्॥शक्तीनांदेवीनांशूलादीन्यायुधानीत्यपियथायोग्यंव्याख्या ॥ ब्रह्माण्याआयुधंशत्रुघ्नोमंत्रः॥वैष्णव्याश्चक्रंमाहेश्वर्याःशूलंपिनाकाख्यंधनुश्च॥काल्याःशूलंचक्रंच ॥५०॥ असुरस्य रक्तबीजस्ययदसृक्रक्तंतस्माद्भूमिष्ठात्सकाशात्संभूतैरपिउद्दिष्टनामधेयैरसुरैःरक्तबीजसदृशैर्धातुकैःसकलंजगत्त्रैलोक्यंव्याप्तमासीत् ॥ ततोदेवाउत्तममत्यधिकंभयमाजग्मुः ॥ अहोकिमेतदासीदहोखल्वसौशांतिकर्मणिवेतालोदयः ॥ यज्जगद्रक्षणार्थो दैत्यक्षयार्थःसंग्रामःप्रारब्धोभगवत्यासतावन्नाभूत्प्रत्युतरक्तबीजरक्तजैरसंख्यातैर्घातुकैर्दैत्यै

टैकदेशेदग्धेपटोदग्धइतिवज्जगदेकदेशोपिजगदेवेतिसाकल्येनजगद्व्याप्तमित्युक्तम् ॥ सकलमित्येवोक्तेकिंत जगदापूर्णंपीडयते ॥ हंतैतदितिदेवाःसाध्वसमापुरतितमामितिभावः ॥ प
दितिसाकांक्षस्यात्ततउभयमप्युक्तम् ॥ ५१ ॥ चंडिकादेवीसुरान्देवान्विषण्णान्विषादसहितान्दृष्ट्वासत्वरासंभ्रमोपेतासतीतान्प्राह ॥ मायूयंविषीदतसुस्थाभवतेत्यब्रवीत् ॥
अधुनैववःशत्रून्छिनद्मीत्याश्वासयंतीदेवानुक्तवतीत्यर्थः ॥ अथदेवानित्थमाश्वास्यचंडिकादेवीकालीमुवाच ॥ हेचामुंडेत्वदीयंवदनंविस्तीर्णंविशालंकुरुरचयेतिकालीमादि
क्षत् ॥ इत्थंभिन्नकर्मत्वात्प्राहोवाचेत्यपौनरुक्त्यंद्रष्टव्यम् ॥ यद्वा अप्रा अहसत् त्वरेतिच्छेदः प्रापूरणे अदादिः ॥ अंविष्णुंप्रातैश्वर्येणपूरयत्यसौ ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥
विष्णुमायेत्यर्थः ॥ त्वरा ॥ ञित्वरासंभ्रमे । त्वरतेत्वरा पचाद्यच् त्वरमाणासती अहसत् ॥ एतावतैवरक्तबीजरक्तजंतुदर्शनेनैवैतेभीताइतिदेवानहसत् हसेहसनेलङिरूपम् ॥
प्राहसत्त्वरेत्यपिच्छेदेसएवार्थः ॥ त्वरतेइतित्वरा ॥ अतएवप्राहसत्तदेत्यपिपाठे तदादेवानांभयोदयकालेइतिसएवार्थोऽविशिष्टः ॥ यद्वा प्राहसत्वरेत्येकंपदम् ॥ प्राहस्तुरणमू
र्द्धनि । प्राहेयुद्धमूर्धनिसत्वरा ॥ यल्लक्ष्यंदेवीपुराणे—प्रथयौप्राकाम्ययेति ॥ ५२ ॥ देवीपुनःप्राह हेचामुंडेअनेनविस्तीर्णीकृतेनवेगिनावेगयुक्तेनत्वदीयेनवक्त्रेणमहासुरान्

तान्विषण्णान्सुरान्दृष्ट्वाचंडिकाप्राहसत्त्वरा ॥ उवाचकालींचामुंडेविस्तीर्णंवदनंकुरु ॥ ५२ ॥ मच्छस्त्रपातसम्भूतान्रक्तबिंदून्महासुरान् ॥ रक्त
बीजात्प्रतीच्छत्वंवक्त्रेणानेनवेगिना ॥ ५३ ॥ भक्षयंतीचररणेतदुत्पन्नान्महासुरान् ॥ एवमेषक्षयंदैत्यःक्षीणरक्तोगमिष्यति ॥ भक्ष्यमाणास्त्वया
चोग्रानैवोत्पत्स्यंतिचापरे ॥ ५४ ॥ ऋषिरुवाच ॥ इत्युक्त्वातांततोदेवीशूलेनाभिजघानतम् ॥ मुखेनकालीजगृहेरक्तबीजस्यशोणितम् ॥ ५५ ॥

रक्तबीजात्सकान्ममशस्त्रपातेभ्यः संभूतान्समुत्पन्नान्रक्तानांरुधिराणांबिंदून्प्रतीच्छगृहाणपिबेत्यर्थः ॥ इषुइच्छायांप्रतिपूर्वोग्रहणार्थः ॥ रक्तबीजादित्यपादानंयावत्तद्रक्त
बिंदवःक्षितिंनस्पृशंतितावदेवांतरिक्षेतान्मुखेनगृहाणेतिसूचनार्थम् ॥ अन्यथारक्तबिंदवः क्षितिंस्पृशंतस्तत्समानान्महासुरानुपजनयेयुरितिभावः ॥ ५३ ॥ हेचामुंडेत्वं
तस्माद्रक्तबीजरक्तादुत्पन्नान्महासुरान्भक्षयंतीरणेसंग्रामेचरविहर ॥ ततःकिंफलिष्यतीत्याह ॥ एवमनेनप्रकारेणएषरक्तबीजः क्षीणरक्तः सन्क्षयंनाशंपरासुतांगमिष्यति
प्राप्स्यति ॥ रक्तबीजरक्तजाःदैत्याःकिंकरिष्यंतीत्यतआह ॥ हे चामुंडेअपरेचयेरक्तबीजरक्तजामहासुरा उग्रा अतिरौद्राःसंतितेपिचत्वयाभक्ष्यमाणाःसंतःपुनर्नैवोत्पत्स्यं
ति ॥ पदगतौअनुदात्तेत्वादात्मनेपदी ॥ चक्षिङोङित्करणादनुदात्तेत्त्वनिमित्तात्मनेपदस्यानित्यत्वमवसीयतइतिपरस्मैपदंभवति ॥ अन्यथोत्पत्स्यंतेइत्येवस्यात् ॥ ५४ ॥
इत्युक्तप्रकारेणचंडिकादेवीविजिगीषुःसतीतांकालीमित्थंकुर्वित्युक्त्वातंरक्तबीजंशूलेनैकाग्रलोहदंडेनत्रिशूलेनवाभिमुख्येनोरसिजघान ॥ कालीचमुखेनरक्तबीजस्यशोणितंजगृहे

अभूमिष्ठमंतरिक्षेजग्राहअपिबत् ॥ ५५ ॥ तत्ररणेदेव्याशूलेप्रयुक्तेसतिततोनंतरमसौरक्तबीजः गदयाचंडिकादेवीमाजघान ॥ अथगदापातानंतरमसौगदापातःअस्याःदेव्याः अल्पिकामपिस्वल्पामपिवेदनांनचक्रेनैवचकार ॥ देव्याःपरमानंदब्रह्मत्वाद्दुःखलेशोपिकुतइतिभावः॥आङोयमहनइत्यात्मनेपदमकर्मकादेवभवति॥ अन्यथाआजघ्नइतिस्यात् ॥ वेदनापीडनंबाधाव्यथनंदुःखनंव्यथा ॥ ५६ ॥ चंडिकादेव्याशस्त्रैराहतस्यतस्यरक्तबीस्यदेहाद्यतोयतः यद्यद्यच्चबहुशोणितंसुस्रावततः तत्तत्तच्चशोणितंकर्मचामुंडाकालीविस्तीर्णीकृतेननतवदनेनसंप्रतीच्छतिजगृहे॥ पपावितिभावः ॥यतस्ततइत्याद्यादित्वात्तसिर्यथायोगम्॥ यद्वा तस्यदेहात्सकाशाद्यतोयतोद्वारतोद्वारात्सुस्राववततस्ततोद्वारात्सकाशात्स्ववक्त्रेणप्रतीच्छतिस्मचामुंडेत्यर्थः ॥ तद्वक्त्रेणेतिपाठे तेनविस्तारितेनवक्त्रेणेत्यर्थः ॥ यतस्ततइत्यर्थंप्रतिकेचिद्व्याचख्युः ॥ इतस्ततइतिकचित्पाठः ॥ ॥ ५७ ॥ अस्याः काल्यामुखेरक्तपाताद्रक्तबीजरुधिरपतनात्समुद्गताः समुत्पन्नायेमहासुराः तान्चामुंडाकालीचखाद ॥ अथतस्यरक्तबीजस्यशोणितंचपपौ ॥ ॥ ५८ ॥ देवीचंडिकाशूलेनचक्रेण क्वचिद्वज्रेणेतिपाठः ॥ बाणैःअसिभिःखड्गैःरिष्टिभिःखड्गप्रभेदैःतंरक्तबीजंजघान ॥ कीदृशम् । चामुंडयापीतंशोणितंयस्यतम् ॥ ननु

ततोसावाजघानाथगदयातत्रचंडिकाम् ॥ नचास्यावेदनांचक्रेगदापातोल्पिकामपि॥५६॥ तस्याहतस्यदेहात्तुबहुसुस्रावशोणितम् ॥ यतस्ततःस्ववक्त्रेणचामुंडासंप्रतीच्छति॥५७॥मुखेसमुद्गतायेस्यारक्तपातान्महासुराः॥ तांचखादाथचामुण्डापपौतस्यचशोणितम्॥५८॥ देवीशूलेनचक्रेणबाणैरसिभिरिष्टिभिः॥जघानरक्तबीजंतंचामुण्डापीतशोणितम्॥५९॥सपपातमहीपृष्ठेशस्त्रसंहतितोहतः ॥ नीरक्तश्चमहीपालरक्तबीजोमहासुरः ॥६०॥

बाणबाहुल्यंयुक्तमेव ॥ असिबाहुल्यंकिमर्थम्—उच्यते ॥ असिकृतप्रहाराअसयइत्युच्यंते ॥ एवंरिष्टयोपि ॥ असिभिरिष्टिभिरित्यत्रसंलोपेछान्दसत्वम् ॥ यद्वा रोरीतिरेफलोपे ढ्लोपेपूर्वस्यदीर्घोणइतिदीर्घाभावश्छांदसः ॥ ऋष्टिभिरितितिपाठेपिसलोपसमाधानंछांदसंज्ञेयम् ॥ यद्वा यष्टिभिरितिविवक्षायांसंप्रसारणपूर्वरूपत्वे इष्टिभिर्यष्टिभिरित्यर्थः ॥ तथाचसंधिर्युक्तएव ॥ ५९ ॥ हे महीपालसुरथ देव्याशस्त्रसंहतितःशस्त्रसमूहाद्धेतोःहतःताडितः ॥ यद्वा आद्यादित्वात्तसिः ॥ शस्त्रसंहत्याहतः ॥ यद्वा शस्त्रसंहतिमेत्यहतः ॥ कर्मणिल्यब्लोपेपंचमी ॥ चामुण्डया निःशेषपीतत्वात्नीरक्तश्चसन्रक्तबीजः मर्त्तुंमहीपृष्ठेभूमेरुपरिपपात ॥ शस्त्रसंघसमाहतइतिपाठे सप्तम्यांजनेर्डअन्येष्वपिदृश्यतइत्यपिशब्दःसर्वोपाधिव्यभिचारार्थः ॥ तेनधात्वंतरादपिडोभवतिकारकांतरेपिचेतिवचनात् । शस्त्राणिसंहंतिसमाहरतिराशीकरोतिशस्त्रसंहतिःयुद्धंतेनसमाहतः ॥ शस्त्रसंघसमाहतइत्यन्वयपाठः ॥ संघसार्थौतुजंतुभिरित्यभिधानात् प्राण्यारब्धःसमूहःसंघः ॥ यद्वा मेघसंघवदुपचारात्संघइवसंघःशस्त्राणांसंघःसमूहः ॥ शस्त्राणिजंतु

वक्ष्यते ॥ ६० ॥ हेनृप सुरथदत्तावधानःशृणु ॥ ततोरक्तबीजवधानंतरंतेप्राग्विषण्णाः त्रिदशाःदेवाःसंप्रतिअतुलमसदृशमपरिमितंहर्षमवापुः ॥ अथचतेपांरक्तबीजादि दैत्यानामसृङ्मदोद्धतः रुधिरपानमदोत्कटः ॥ अतएवमत्तःमदघूर्णितःमातॄणांब्रह्माण्यादीनांगणःसमूहः आनंदतः ननर्त्तनृत्यतिस्म ॥ एतेनयुद्धावसानेवीरपाणंसूचितम् ॥ वीरपाणंतुयत्पानंवृत्तेभाविनिवारणे ॥ रुधिरासृग्लोहितास्ररक्तक्षतजशोणितम् ॥ ६१ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेश्रीराजाधिराजतोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजशं तनुचक्रवर्तिविरचितायां देवीमाहात्म्यटीकायांरक्तबीजवधोनामपञ्चाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥ ॥ हेभगवन्हेसुमेधोमहर्षे हेअमम ममतारहितभवतात्वयाममं सुरथस्यशृण्वतः रक्तबीजवधाश्रितंतद्वधविषयंविचित्रमद्भुतमिदंदेव्याश्चरितस्यमाहात्म्यंमहात्मताआख्यातंकथितम् ॥ रक्तबीजवधस्तेनवाश्रितम् ॥ यद्वा रक्तबीजवधे नयेनविष्णुनाश्रितमाश्रितंरक्तबीजवधेनदुष्करेणसंतुष्टेनविष्णुनाअहोइदमद्भुतमितिश्लाघितमित्यर्थः ॥ यद्वा आकारस्तुपितामहः ॥ आब्रह्मणाश्रितम् आदृतंस्तुतमित्य

ततस्तेहर्षमतुलमवापुस्त्रिदशानृप ॥ तेषांमातृगणोमत्तोननर्त्तासृङ्मदोद्धतः ॥ ६१ ॥ इति श्रीमा०पु०देवीमाहात्म्येरक्तबीजवधोनामपञ्चाशीतितमोध्यायः ॥ ८५ ॥ राजोवाच ॥ विचित्रमिदमाख्यातंभगवन्भवताम ॥ देव्याश्चरितमाहात्म्यंरक्तबीवधाश्रितम् ॥ १ ॥ भूयश्चेच्छाम्यहंश्रोतुंरक्तबीजेनिपातिते ॥ चकारशुम्भोयत्कर्मनिशुम्भश्चातिकोपनः ॥ २ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ चकारकोपमतुलंरक्तबीजेनिपातिते ॥ शुम्भासुरोनिशुम्भश्चहतेष्वन्येषुचाहवे ॥ ३ ॥ हन्यमानंमहासैन्यंविलोक्यामर्षमुद्वहन् ॥ अभ्यधावन्निशुम्भोथमुख्ययासुरसेनया ॥ ४ ॥

र्थः ॥ रक्तबीजवधाश्रितमितिपाठे आब्रह्माअःविष्णुःउकारस्तुमहेश्वरःतेषांसमाहारद्वंद्वैकवद्भावौ ॥ द्वयोराययोः संधौसवर्णदीर्घः ॥ ततउनासहाऽद्गुणः ओइतिप्रा तिपदिकम् ॥ ह्रस्वोनपुंसकेप्रातिपदिकस्य ॥ उनाश्रितमुश्रितम् ॥ रक्तबीजवधेनातिदुःसाध्येनलीलयादेव्याकृतेनसंतुष्यताउनाब्रह्मविष्णुरुद्रेणाश्रितमादृतम् ॥ १ ॥ हेसु मेधः ऋपेदेव्यारक्तबीजेनिपातितेसत्यतिकोपनःशुम्भोनिशुम्भश्चभूयःअत्यधिकंच॥भूयःपुनःयत्कर्मसंग्रामलक्षणंकार्यंचकार ॥ तदहंसुरथोभूयोधिकंयथास्यात्तथाश्रोतुमिच्छा मि ॥ पुरुभूःपुरुभूयिष्ठंस्फिरंभूयश्चभूरिच ॥ २ ॥ हेराजन्देव्यारक्तबीजेनिपातितेसतिततोन्येषुचदानवेषुदेव्याहतेषुसत्सुशुंभासुरोनिशुम्भश्चासुरःअतुलमनुपममर्यादंकोपंक्रोधं चकार ॥ अभ्यामर्दसमाघातसंग्रामाभ्यागमाहवाः ॥ आह्वयंतेत्रस्पर्द्धयेत्याहवः ॥ ३ ॥ देव्याहन्यमानंहतंमहासैन्यंविलोक्याथअमर्षक्रोधमुद्वहन्उद्गिरन्क्रोधाविष्टः सन्॥ उद्वहन्नितिपाठेधारयन्सनिशुम्भःमुख्ययानिजयाअसुरसेनयाआसुरीयासेनातयासहाभ्यधावत् ॥ हन्यमानं वर्त्तमानसामीप्येवर्त्तमानवद्वेतिलटःकर्मणिशानच् ॥ यद्यप्युद्वहनं

पाणिपीडनम्॥ तथापिधात्वनेकार्थतयाधारणमर्थः॥ अन्यथासदृशीमुद्वहेत्कन्यामितिवदुद्वहनंपाणिपीडनंस्यात्॥ ४॥ तस्यनिशुम्भस्याग्रतःपुरस्तात्तथापृष्ठेपश्चाद्भागेतथापार्श्वयोर्वामदक्षिणभागयोःवर्त्तमानाःमहासुराःसंदष्टौष्ठपुटाःरोषदष्टाधरौष्ठाःसंतःदेवींहंतुमुपाययुःउपसमीपमाजग्मुः ॥ उत्तरौष्ठापेक्षयात्ररोषप्रकरणादोष्ठोऽधरोविवक्षितः ॥अन्यथाऽभिधानेओष्ठशब्दोऽधरपर्यायएव ॥अधरशब्दोप्योष्ठपर्यायएव ॥ यदाहुः ॥ ओष्ठाधरौतुरदनच्छदौदशनवाससीइति॥ ओष्ठमात्रेऽधरःस्मृतइतिच॥ ओष्ठशब्देनपरस्परसंसक्तपिधानंवस्तूच्यते ॥ ओष्ठःपुटइवओष्ठपुटःसंदष्टओष्ठपुटोयैस्ते ॥ पुटसंश्लेषणे ॥ पुटचतेसंश्लेष्यतेपुटः ॥ ५ ॥ स्वबलैर्वृतःस्वैरात्मीयैःसैन्यैर्वेष्टितःमहावीर्यःमहाप्रभावःशूरःशुम्भोपिप्रथमंमातृभिर्ब्रह्माण्यादिभिःसमंयुद्धंकृत्वाअथकोपात्क्रोधावेशाच्चंडिकांदेवींनिहंतुमाजगाम ॥ शुम्भोनजानातिचंडिकाभगवतीहंतुंनशक्येतिभावमावेदयितुंकोपादित्युक्तम् ॥ ६ ॥ ततोनंतरंतयोःअतीवात्यर्थमुग्रंरौद्रंशराणांवर्षंवृष्टिंवर्षतोःशुम्भनिशुम्भयोः देव्यासहयुद्धमासीत् ॥ कयोरिववर्षतोःमेघयोरिव ॥ यथामेघौपृथग्भूतौवर्षतः

तस्याग्रतस्तथापृष्ठेपार्श्वयोश्चमहासुराः ॥ संदष्टौष्ठपुटाःक्रुद्धाहंतुंदेवीमुपाययुः ॥ ५ ॥ आजगाममहावीर्यःशुंभोपिस्वबलैर्वृतः ॥ निहंतुंचंडिकांकोपात्कृत्वायुद्धंतुमातृभिः ॥ ६ ॥ ततोयुद्धमतीवासीद्देव्याःशुंभनिशुंभयोः ॥ शरवर्षमतीवोग्रंमेघयोरिववर्षतोः ॥७॥ चिच्छेदास्ताञ्छरांस्ताभ्यांचंडिकास्वशरोत्करैः ॥ ताडयामासचांगेषुशस्त्रौघैरसुरेश्वरौ ॥८॥ निशुंभोनिशितंखड्गंचर्मचादायसुप्रभम् ॥ अताडयन्मूर्ध्निसिंहंदेव्यावाहनमुत्तमम् ॥ ९ ॥ ताडितेवाहनेदेवीक्षुरप्रेणासिमुत्तमम् ॥ निशुंभस्याशुचिच्छेदचर्मचाप्यष्टचंद्रकम् ॥ १० ॥

वृष्टिधाराः तथा ॥ ७ ॥ ताभ्यांशुम्भनिशुम्भाभ्यामस्तान्क्षिप्तान्प्रेरितान्शरान्बाणान्चण्डिकादेवीस्वैःशराणामुत्करैःपुंजैः ॥ यद्वा स्वेषामात्मीयानांशराणामुत्करैःस्वस्याः आत्मनःशराणामुत्करैर्वा ॥ सर्वनाम्नोवृत्तिमात्रेपुंवद्भावः ॥ स्यान्निकायःपुंजराशीतूत्करःकूटमस्त्रियाम् ॥ कृविक्षेपेउत्कीर्यंतेउत्कराः ॥ कर्मणि ऋदोरप् ॥ स्तोमैः चिच्छेदखंडयामास ॥ अथचसातावसुरौशुम्भनिशुंभावपिकर्मभूतौअंगेषुतदीयेषुप्रत्यंगंप्रतिरोमकूपम् शस्त्रौघैर्बाणाद्यायुधव्यूहैस्ताडयामास ॥ ८ ॥ निशुंभः निशितंतीक्ष्णंखड्गंमंडलाग्रंसुप्रभं प्रभामंडलभास्वरंचर्मचफलकमादायगृहीत्वादेव्याःउत्तमंश्रेष्ठंवाहनंसिंहंमूर्ध्निमस्तकेअताडयत् ॥ तडआघातेचुरादिः ॥ निशितंक्ष्णुतंतेजितमितियावत् ॥ सुप्रभमितिखड्गस्यविशेषणंचर्मणश्च ॥ संभवेव्यभिचारेचस्याद्विशेषणमर्थवत् ॥ ९ ॥ निशुम्भेनवाहनेसिंहेताडितेसतिदेवीचंडिकाक्षुरप्रेणक्षुरप्रत्याकारेणपूरयतिमुखेनानुकरोतिक्षुरप्रोबाणविशेषः ॥ तेननिशुंभस्यउत्तमंश्रेष्ठमसिंखड्गंचिच्छेद ॥ आशुअविलंबेनाष्टचंद्रकंचतेनैवक्षुरप्रेणचिच्छेदैकप्रयत्नेनअसिंचर्मचविदारयामासेत्यर्थः ॥

अष्टौचंद्रायस्मिंस्तदष्टचंद्रकंलिखिताष्टचंद्रकमित्यर्थः ॥ यद्वा अष्टः व्याप्तः चंद्रः कर्पूरोयस्मिन्विलिप्तोस्तितदष्टचंद्रकम् ॥ अशून्याप्तौकर्त्तरिक्तः ॥ यद्वा अष्टौचंद्रांश्चित्रितान्कायतिअष्टचंद्रकम् ॥ अष्टानांचंद्राणांसमाहारोष्टचंद्रंतत्कायत्यात्मलक्ष्यत्वेनलिखितंकथयत्यष्टचंद्रकम् ॥ कर्पूरश्चंद्रसंज्ञकः ॥ १० ॥ देव्याचर्मणि द्विधाकृतेखङ्गेचच्छिन्नेद्विधाकृतेसतिनिशुंभोसुरोदेवींप्रतिशक्तिमायुधविशेषंचिक्षेपप्रयुयुजे । देवीअभिमुखागतांतामप्यस्यनिशुंभस्यशक्तिंचक्रेणद्विधाचक्रेचिच्छेद ॥ नक्के वलंतद्वयमेवापितुतदीयांशक्तिमपिचिच्छेद ॥ ११ ॥ अथानंतरंकोपेनाध्मातः कोपाविष्टः कोपाध्मातः कोपाग्नियुक्तः निशुंभः दानवःदेवीमुद्दिश्यशूलंजग्राहप्रयुयु जेइत्यर्थः ॥ अथदेवीमुखमायांतंतंचापिशूलंमुष्टिपातेनमुष्टेः प्रहारेणाचूर्णयत् ॥ सत्यापपाशसूत्रेणावध्वंसनेचूर्णप्रातिपदिकाण्णिच् ॥ अवध्वंसितवतीत्यर्थः ॥ अथवाचूर्ण प्रेरणसंप्रेरणयोः चुरादिः ॥ शूलंपुंस्यपि ॥ ध्माशब्दाग्निसंयोगयोः । कोपेनाध्मातः अग्निदीपितः ॥ कर्मणिक्तः ॥ स्त्रीपुंसयोः स्मृतोमुष्टिः ॥ १२ ॥ अथसोपिनिशुंभो पिगदामादायगृहीत्वाचंडिकांप्रतिचिक्षेप ॥ सापिनिशुंभप्रेरितागदादेव्याकर्तृभूतयात्रिशूलेनाग्निबीजगर्भेणकरणेनभिन्नाविदारितासतीभस्मत्वमागताभस्मीबभूवेत्यर्थः ॥ आ

छिन्नेचर्मणिखङ्गेचशक्तिंचिक्षेपसोसुरः ॥ तामप्यस्यद्विधाचक्रेचक्रेणाभिमुखागताम् ॥ ११ ॥ कोपाध्मातोनिशुम्भोथशूलंजग्राहदानवः ॥ आ यांतंमुष्टिपातेनदेवीतच्चाप्यचूर्णयत् ॥ १२ ॥ अथादायगदांसोपिचिक्षेपचण्डिकांप्रति ॥ सापिदेव्यात्रिशूलेनभिन्नाभस्मत्वमागता ॥ १३ ॥ ततःपरशुहस्तंतमायांतंदैत्यपुंगवम् ॥ आहत्यदेवीबाणौघैरपातयतभूतले ॥ १४ ॥ तस्मिन्निपतितेभूमौनिशुम्भेभीमविक्रमे ॥ भ्रातर्यतीवसंक्रुद्धः प्रययौहंतुमंबिकाम् ॥ १५ ॥

विध्याथगदांसोपीतिपाठेसोपिनिशुंभोपिचंडिकांप्रतिगदांचिक्षेपआविध्याथ॥ततश्चयदिगदयादेवींविध्याथनिशुम्भस्तर्हिदेवीप्रयुक्तत्रिशूलेनभस्मीकरणवर्णनंनिशुंभप्रयुक्तगदाया विफलंस्यात्॥देव्याउत्कर्षाभावात्॥ देवीविषयंव्यधनंगदायामेवेति॥त्रिशूलेनयागदाभस्मत्वमागतास्तुमावाभूत्किंतयाकृतंस्यात्॥पाटच्चरलुंठितवेश्मनियामिकजागरणसंतत्या पिवाकिंकृतंस्यादिति ॥ क्वचिदाविध्याथगदांसोपीतिपाठः ॥आविध्यभ्रामयित्वेत्यर्थः॥ अत्रापिपाठेगदांभ्रामयामासेत्यर्थाश्रयेणकिंचिद्दुष्यतिवैदुष्यमिष्यमाणार्थसिद्धेरितिचे न्मतमायुष्मतः ॥ मैवंमंस्थाः ॥ शब्दशक्तिस्वाभाव्यादाविद्धोमणिरित्यादौविध्यतिराङ्पूर्वोपिताडनार्थएवप्रसिद्धोनतुजातुपरिभ्रमणवृत्तिरित्यलंविस्तरेण। प्रकृतमनुसरामः॥ ॥ १३ ॥ ततःगदायांभस्मीकृतायांतदनंतरंपरशुहस्तंपरश्वधपाणिमभिमुखमायांतंतंनिशुंभंदेवीचंडिकाबाणौघैः शरव्यूहैः आहत्यताडयित्वाभूतलेऽवनितलेऽपातयत प्रभ्रंशया मास ॥ निशुम्भोमूर्च्छांप्रापितोनतावन्मारितोस्तिइदानीमग्रेततोनिशुम्भःसंप्राप्यचेतनामात्तकार्मुकइतिश्रवणात् ॥ १४ ॥ तस्मिन्भीमविक्रमेघोरपराक्रमेनिशुंभेभ्रातरिभूमौ

निपतितेमूर्च्छितेसतिभ्रातारिशुंभः अतीवसंक्रुद्धःअतितरांक्रोधाविष्टःसन्नंबिकांदेवींहंतुंप्रययौ॥ १५॥तथातेनप्रकारेणतदातस्मिन्कालेत्युच्चैरथस्थोरथारूढःसःशुंभोत्युच्चैर्गृहीतपर मायुधैरतुलैरनुपमैरष्टभिर्भुजैर्बाहुभिरशेषंकृत्स्नंनभःआकाशमंडलंव्याप्याक्रम्यबभौशुशुभे ॥ १६॥ देवीचण्डिकातंशुम्भंसंमुखमायांतमागच्छंतंविलोक्यशंखमवादयत्पूरयामास किंच अतीवातितरांदुःसहंसोढुमशक्यंधनुषः ज्यायाधनुरारोपेमौर्व्याःशब्दंटंकारस्वनंचकार ॥ शंखस्वनश्चापस्वनोयुद्धोत्साहंजनयति ॥ मौर्वीज्याशिंजिनीगुणः ॥ आरोपित ज्यास्वनार्थंधनुर्ग्रहणम् ॥ धनुःशब्दोर्द्धर्चादित्वात्पुंनपुंसकलिंगः ॥ धनुर्वंशविशुद्धोपिनिर्गुणः किंकरिष्यति ॥ दुःखेनसह्योदुःसहस्तम् ॥ स्वत्यतीवचनिर्भरे ॥ १७॥ समस्त दैत्यसैन्यानांसकलासुरसेनानांतेजसांवधंविनाशंविदधातिकरोतितेन ॥ यद्वा तेजसांवधस्यविधायः भावेघञ्सोस्त्यस्यसतथोक्तः ॥ तेननिजघंटास्वनेनचककुभोदशापि दिशःपूरयामाससंवर्द्धयामास ।। पूरीआप्यायनेदिवादिः।आप्यायनंवृद्धिःहेतुमतिचेतिणिच् ॥ कास्प्रत्ययादाममन्त्रेलिटि ॥ स्वनेनचेतिचकारेणशंखज्यानिजघंटास्वनैःदिशः पूरयामासेत्येतदुक्तंस्वनत्रयंसमुच्चीयते ॥ तेजःप्रभावेदीप्तौचबलेशुक्रेपिसंस्मृतौ ॥ अधिक्षेपावमानादेः प्रयुक्तस्यपरेणयत् ॥ प्राणात्ययेप्यसहनंतत्तेजः समुदाहृतम् ॥ १८ ॥

सरथस्थस्तदात्युच्चैर्गृहीतपरमायुधैः ॥ भुजैरष्टाभिरतुलैर्व्याप्याशेषंबभौनभः ॥१६॥ समायांतंतमालोक्यदेवीशंखमवादयत् ॥ ज्याशब्दंचापिध नुषश्चकारातीवदुःसहम् ॥ १७ ॥ पूरयामासककुभोनिजघंटास्वनेनच ॥ समस्तदैत्यसैन्यानांतेजोवधविधायिना ॥ १८ ॥ ततःसिंहोमहाना दैस्त्याजितेभमहामदैः ॥ पूरयामासगगनंगांतथैवदिशोदश ॥ १९ ॥ ततःकालीसमुत्पत्यगगनंक्ष्मामताडयत् ॥ कराभ्यांतन्निनादेनप्राक्स्व नास्तेतिरोहिताः ॥ २० ॥ अट्टाट्टहासमशिवंशिवदूतीचकारह ॥ तैःशब्दैरसुरास्त्रेसुःशुम्भःकोपंपरंययौ ॥ २१ ॥

ततःशंखादिस्वनानंतरंसिंहः केसरीत्याजिताः वर्जिताः इभानांगजानांमहांतोमदायैः तैस्तैःदूरीकृतमत्तेभमदप्रवाहैः । सिंहगर्जनश्रवणाद्गजाः खलुनिर्मदाः स्युः । महानादैः महद्भिःकंठीरवस्यनादैःकंठगर्जनैर्गगनमाकाशंपूरयामास ॥ तथैवतैर्महानादैः पृथ्वींपूरयामास ॥ तथैवदशदिशःपूरयामास ॥ क्वचित्तुगांतथोपदिशोदशेतिपाठः उपशब्दाधिक्ये पूरितशंखज्याघंटानांनादापेक्षयासिंहनादोधिकः ॥ यतोसौगगनादिकंसर्वंपूरयामास ॥ १९ ॥ ततःसिंहनादानंतरंकालीचामुण्डागगनमाकाशं समुत्पत्यगगनंक्ष्मामताडयत् ॥ कराभ्यांपाणिभ्यामाहतवती ॥ यद्वा समुत्पत्योड्डीयगगनंक्ष्मांचद्यावापृथिव्यौद्वेअपिकराभ्यामताडयत् । ततः तन्नि नादेनद्यावापृथिव्याघातजनितध्वनिनातेप्रागुक्ताः शंखज्याघंटासिंहस्वनाः तिरोहिताः आच्छादिताआसन् ॥ अल्पोध्वनिरधिकध्वनिनाहितिरोधीयते ॥ २० ॥ चंडिकाशरीरोत्पन्नाशिवदूतीदैत्यानामशिवंकर्णकटुस्यात्तथाऽट्टाट्टहासमत्युच्चहासंचकार ॥ हप्रसिद्धम् ॥ तैरट्टाट्टहासजनितैःशब्दैर्ध्वनिभिः सुरास्त्रेसुः ॥ त्रसउद्वेगे ॥ उद्वे

गमापुः ॥ एत्वाभ्यासलोपौ ॥ शुम्भस्तुपरमाधिकंकोपंययौप्राप ॥ अट्टअतिक्रमहिंसनयोः ॥ अट्टनमट्टः अतिक्रमउल्लंघनम् ॥ शत्रूनुल्लंघ्योल्लंघ्यहसनमट्टाट्टहासः ॥ यद्वा ॥ अट्टेननादेनातिक्रमेणहासः अट्टाट्टहासः ॥ नित्यवीप्सयोरितिवीप्सायांद्विर्वचनम् ॥ कर्मधारयवदुत्तरेष्वितिसुपोलोपः ॥ अट्टट्टहासमितिपाठे अट्टट्टहासः महाहासः शकंध्वादित्वात्पररूपत्वम् तन्न ॥ यद्वा अट्टेष्वट्टेपुहिंसकेपुहासः ॥ यद्वा अट्टेष्वट्टेपुअतिक्रामत्स्वतिक्रामत्सुहासः । इहकश्चित्त्वाह—अट्टःशकटध्वनिरिति ॥ तन्न ॥ प्रमाणाभावात् ॥ सएवाह अट्टोतिशयइति ॥ तच्चन ॥ वीप्सातोन्यत्राट्टशब्दस्यकेवलस्यातिशयार्थतायांप्रयोगाभावात् ॥ यच्चोक्तंतेनैवअट्टःशकटातिशयार्थेष्विति ॥ तच्चपापात्पापीयः ॥ प्रमाणानुपन्यासात् ॥ २१ ॥ हेशुम्भदुरात्मंस्त्वंस्वदूतंप्रत्यक्षिपः तिष्ठतिष्ठमावयासीः ॥ तत्फलमचपश्य ॥ किमतोनिष्ठुरालापेनप्रयत्नोदिता क्रियाकेवलमुत्तरमत्रेति यदांबिकादेवीव्याजहारतदातस्मिन्कालेआकाशसंस्थितैर्देवैराकाशस्थैः जयेत्यभिहितंजयशत्रूनभिभवेत्युक्तम् ॥ अथवा आजिंयुद्धंकुरुआजयेत्यर्थलेशोज्ञेयः ॥ तिष्ठतिष्ठेतिकोपेसंभ्रमेवाद्विरुक्तिः ॥ २२ ॥ शुम्भेनागत्यद्यौकित्वाज्वालयातेजसातिभीषणायाशक्तिः मुक्ताप्रेरिता ॥ साआयांतीसतीचंडिकयाकर्तृभूतयामहोल्कयासाधनीभूतयाशक्त्यानिरस्ता

दुरात्मंस्तिष्ठतिष्ठेतिव्याजहारांबिकायदा ॥ तदाजयेत्यभिहितंदेवैराकाशसंस्थितैः ॥ २२ ॥ शुम्भेनागत्ययाशक्तिर्मुक्ताज्वालातिभीषणा ॥ आयांतीवह्निकूटाभासानिरस्तामहोल्कया ॥ २३ ॥ सिंहनादेनशुम्भस्यव्याप्तंलोकत्रयांतरम् ॥ निर्घातनिःस्वनोघोरोजितवानवनीपते ॥ २४ ॥

निवारिताऽभूत् ॥ वह्निकूटाभाअग्निपुंजकांतिः ॥ महोल्कयाबृहदंगारकाष्ठंज्वालयेत्यपिकश्चिद्व्याख्यत् ॥ ज्वलदीप्तौ ॥ ज्वलितिकसंतेभ्योणः कर्त्तरि ॥ ज्वलतिज्वालेज्वालाच ॥ वह्नेर्द्वयोर्ज्वालकीलावर्चिर्हेतिः शिखास्त्रियाम् ॥ मायानिश्चलयंत्रेषुकैतवानृतराशिपु ॥ आयोघनेशैलशृंगेसीराङ्गेकूटमस्त्रियाम् ॥ महत्युल्काज्वालायस्याःसामहोल्कानामशक्तिःचंडिकायाआयुधम् ॥ निरस्तःप्रहितोयुक्तःप्रेरितःक्षिप्तउज्झितः ॥ विसृष्टोदवितोदूरीकृतोबाणादिमोक्षणे ॥ २३ ॥ हेअवनीपतेसुरथ ॥ यद्यपिशुंभस्यसिंहनादेनकंठगर्जनेनलोकत्रयांतरंव्याप्तमजनिष्ट ॥ तथापिसजितवान्शुम्भकृतसिंहनादमतिमहत्तरमपितत्सैनिकनिर्घातनिःस्वनएवततोप्यधिकतमत्वात्तमभिभूतवानितिभावः ॥ निर्हणनंनिश्चितोघातःमारणंनिर्घातःतस्यनिःस्वनःशब्दःयःखलुदेवींप्रतिशुम्भसैनिकैःसमरेरसावेशतःकंठतःकथितः—तांनिर्जहिनिर्जहिमारयमारयेतिशब्दः समभूत्सनिर्घातनिःस्वनोत्रविवक्षितः ॥ अथवानिश्चयेनघ्नंतिशत्रूनेभिरितिनिर्घाताः खड्गाद्यायुधसमूहाःतेषांनिःस्वनः परस्पराहतिजनितोध्वनिः ॥ अथवा आकस्मिकएवगगनादत्यायतःज्योतिःपातोयः सनिर्घातः सनिर्घोषः तस्य यः स्यान्निःस्वनोघोरः भयंकरः निर्घातनिःस्वनइवशुम्भस्यपातइवोत्पातः ॥ अतएवतमसुरंजितवान्जिगाय ॥

महाध्वनिर्घोवापृथिवीव्यापीनिर्घनगगनतः पततिसउत्पातोनर्थकरः सनिर्घातः ॥ पृषोदरादित्वात्साधुः ॥
शुंभोनजितवान् प्रकाशप्रकर्षमप्राप्यननाशेत्यर्थः ॥ महाध्वनिर्घोवापृथिवीव्यापीनिर्घनगगनतः पततिसउत्पातोनर्थकरः सनिर्घातः ॥ अघेनपापेनव्याप्तमुरः
अथवायस्यप्रथमतः सिंहनादेनलोकत्रयंव्याप्तंसशुम्भः पश्चान्निर्घातस्यदानवनाशकारिणउत्पातरूपस्येवनिर्गतोस्वनोयस्यसनिर्घातनिःस्वनः ॥ अघेनपापेनव्याप्तमुरः
प्रधानमंगंतेनोपलक्षितः सन् अजितवान्नाभिभूतवान्देवीमितिशेषः ॥ यद्वा ॥ येनासिंहस्यदेवीवाहनस्यनादेनकंठगर्जनेनलोकत्रयंव्याप्तम् ॥ सएवजितवान्सन्लो
केषूत्कृष्टः सन् शुम्भस्यघोरःनिर्घातनिःस्वनः बभूव ॥ महोत्पातः पापात्मनामनभ्युदयकारीत्याहुः ॥२४॥ अथदेवीउग्रैःस्वशरैःआत्मबाणैःशतशःशतंशतंसहस्रशःसहस्रं
सहस्रंशुम्भमुक्तान्शरांश्चिच्छेद ॥ शरान्स्वशरैरितिचोभयविशेषणंयथायोगंद्रष्टव्यम् ॥ अथशुम्भश्चउग्रैःस्वशरैःतत्प्रहितांस्तयादेव्याप्रहितान्प्रेरितानुग्रान्शतशःशतंशतंशरा
नूचिच्छेदचिच्छिदेचेतिसमत्वमनयोस्तावदित्यर्थः ॥ २५ ॥साचंडिकादेवीततःशुम्भेनसमरसाम्यतस्तदसहमानाअतएवक्रुद्धासतीतंशुम्भंदैत्यंशूलेनायुधेनाभिजघान॥शुम्भः
तदातस्मिन्कालेनिहतः ॥ यद्वा तदानिहतः तयादेव्याआनिहतआसमंतान्नितरांहतःअतएवमूर्छितः सन्भूमौनिपपात ॥ मूर्च्छासंजातास्यमूर्छितः॥सतदाअनिहत इतितुच्छे
तदातस्मिन्कालेनिहतः ॥ यद्वा तदानिहतः ॥ चिच्छेदस्वशरैरुग्रैः शतशोथसहस्रशः ॥ २५ ॥ ततःसाचंडिकाक्रुद्धाशूलेनाभिजघानतम् ॥ स
शुम्भमुक्ताञ्छरान्देवीशुम्भस्तत्प्रहिताञ्छरान् ॥ चिच्छेदस्वशरैरुग्रैः शतशोथसहस्रशः ॥ २५ ॥ ततःसाचंडिकाक्रुद्धाशूलेनाभिजघानतम् ॥ स
तदाभिहतोभूमौमूर्छितोनिपपातह ॥ २६ ॥ ततोनिशुंभः संप्राप्यचेतनामात्तकार्मुकः ॥ आजघानशरैर्देवींकालींकेसरिणंतथा ॥ २७ ॥ पुनश्चकृ
त्वाबाहूनामयुतंदनुजेश्वरः ॥ चक्रायुतेनदितिजश्छादयामासचंडिकाम् ॥ २८ ॥ ततोभगवतीक्रुद्धादुर्गादुर्गार्तिनाशिनी ॥ चिच्छेदतानिचक्रा
णिस्वशरैः सायकांश्चतान् ॥ २९ ॥
दे देव्याशूलेननिहतःसशुम्भःअनिहतःननिहतःनमारितः नपरासूकृतः॥ किंतर्हि॥मूर्छितःसन्भूमौनिपपातेत्यर्थः ॥२६॥ततःपरशुहस्तमित्यत्रप्राक्निशुम्भंदेवीभूतलेऽपातय
दित्युक्तम्॥ततः तस्यपुनरुज्जीवनपूर्वकंसंग्रामंप्रस्तोतुमाहर्षिः ततः भूतलेपतनादनंतरम् ॥ यद्वा ततःशुम्भेमूर्छितेसतिनिशुम्भः प्राङ्मूर्छितः पश्चाच्चेतनां संज्ञांप्राप्यआत्त
कार्मुकोगृहीतशरासनः सन्शरैर्देवींचण्डिकां तथाकालींचामुण्डां तथाकेसरिणंसिंहंचआजघान ॥ आङोयमहनइत्यात्मनेपदविधावकर्मकाधिकारात्सकर्मकत्वेतुनात्मने
पदम् ॥ आजघ्नेविषमविलोचनस्यवक्षइत्यत्रतुस्वांगकर्मकाचेतिवक्तव्यादात्मनेपदंवक्षसेत्यध्याहृत्यविषमविलोचनस्यवक्षसासहसंगत्यार्जुनः स्ववक्षःजघ्नइत्यर्थः ॥ यद्वा
विषमविलोचनस्यसमीपोभूत्वार्जुनः स्ववक्ष आजघ्नेआस्फोटितवानित्यर्थः ॥२७॥ दितेर्जातोदितिजः असुरः दनोर्जातादनुजाः तेषामीश्वरः स निशुम्भोमायावीपुनश्चबाहू
नामयुतंदशसहस्रींकृत्वाअयुतबाहुर्भूत्वाचक्राणामायुधानामयुतेनदशसहस्रयाचण्डिकांछादयामास । छदसंवरणे । ताडयामासेत्यर्थः ॥ रथांगायुधसैन्येषुचक्रंराष्ट्रसमूहयोः
॥ २८ ॥ ततोनंतरंदुर्गार्तिनाशिनीदुरुत्तरदुःखनाशिनी ॥ भगवतीदुर्गाचण्डिकादेवीक्रुद्धासतीस्वबाणैः तानिशुम्भेनप्रेरितानिचक्राणिचिच्छेद ॥ किंच निशुम्भप्रहि

पु० ॥

तान्सायकानाशुगांश्चचिच्छेद ॥ दुर्गागहनाकृतिरार्तिःपीडातांनाशयंती सुदुरोरधिकरणेचेतिगमेडः ॥ आर्तिःपीडाधनुष्कोट्योः ॥ शरेखड्गेचसायकः ॥ षोंतकर्मणि । स्यतिअंतंकरोतिसायकः ॥ २९ ॥ ततःचक्राशुगभंजनतः निशुम्भः वेगेनगदामादायगृहीत्वादैत्यानांसैन्यैःसमावृतः परिवृतःसंश्चण्डिकांहंतुंताडयितुमभ्यधावत् ॥ धावुगतिशुद्ध्योःस्वरितेत्त्वाल्लङ्आत्मनेपदम् ॥ जवाहवयोर्वेगः ॥ ३० ॥ आपततआद्रवतएवआगच्छतएवआपतनसमसमयएवतस्यनिशुम्भस्यगदां चण्डिकादेवीशितधारेणतीक्ष्णधारेण खड्गेनमण्डलाग्रेणआशुशीघ्रंचिच्छेद ॥ ततश्चसशुम्भःभग्नगदायुधः शूलमायुधंसमाददेजग्राह ॥ शूलंगृहीत्वाचंडिकांहंतुमाढुढौकेइतिभावः ॥ शितेनिशितेद्वेधारेयस्यसशितधारःसमाददे ॥ आङ्दोनास्यविहरणेआत्मनेपदम् ॥ यद्वा ञित्वादात्मनेपदम् ॥ ३१ ॥ चंडिकादेवीअमरार्दनम् ॥ अर्द हिंसायांचुरादिः ॥ अर्दयतेहिनस्तिअर्दनः नंद्यादित्वाल्ल्युः ॥ योरनोणिलोपश्च ॥ अमराणामर्दनःतंशूलहस्तंनिशुम्भम्आयांतमागच्छंतंवीक्ष्यवेगेनसंभ्रमेणस्वेनयथास्यात्तथा

ततोनिशुंभोवेगेनगदामादायचंडिकाम्॥अभ्यधावतवैहंतुंदैत्यसेनासमावृतः ॥३०॥तस्यापततएवाशुगदांचिच्छेदचंडिका॥खड्गेनशितधारेणसच शूलंसमाददे॥३१॥शूलहस्तंतमायांतंनिशुंभममरार्दनम्॥हृदिविव्याधशूलेनवेगाविद्धेनचंडिका ॥३२॥ भिन्नस्यतस्यशूलेनहृदयान्निःसृतोपरः॥ महाबलोमहावीर्यस्तिष्ठेतिपुरुषोवदन् ॥ ३३ ॥ तस्यनिष्क्रामतोदेवीप्रहस्यस्वनवत्ततः ॥ शिरश्चिच्छेदखड्गेनततोसावपतद्भुवि ॥ ३४ ॥

आविद्धेनउत्क्षिप्तेनागृहीतेनवाशूलेनायुधेनहृदिवक्षसिविव्याधताडयामास ॥ व्यधताडने ॥ लिट्यभ्यासस्योभयेषांसम्प्रसारणम् ॥ आविध्येत्युक्ते ग्रहिज्यादिनासंप्रसारणम्॥ हृदीतिप्रकरणान्निशुम्भस्येतिगम्यते ॥ क्रियावाचित्वमाख्यातुमेकोत्रार्थः प्रदर्शितः ॥ प्रयोगतोनुसर्त्तव्याअनेकार्थाहिधातवः ॥ तेनाविध्येतिविवक्षितार्थसिद्धिः ॥ ३२ ॥ देव्याशूलेनभिन्नस्यविद्धस्यतस्यनिशुम्भस्यहृदयाद्वक्षसः सकाशान्महाबलः महाप्राणसमर्थः महावीर्यः महत्तरवीरकर्मादेवींप्रतितिष्ठेतिवदन् अतः क्वयास्यसिमदग्रतोवेतिभाषमाण अपरः शूलिनो निशुम्भादन्यः पुरुषः पुमान्निःसृतः निरगात ॥ अपरइतिदेहभेदनंतुनिशुम्भरूपक्षेत्रज्ञत्वेन ॥ अतएवनपरः अपरइत्यर्थोनुसंधेयः ॥ क्षेत्रज्ञआत्मापुरुषः ॥ पुरुषावात्ममानवौ ॥ ३३ ॥ ततइतिच्छेदःखड्गेनततः असौआपतदितिच्छेदः ॥ ततोनंतरंदेवीस्वनवदुच्चैस्तरांसशब्दंयथास्यात्तथाप्रहस्यरेरेतिष्ठतिष्ठमायाशर्वाणीमन्मयीमायामुपेत्यमामेवहंतुंपुनरुदेष्यसिउदेहिपुनस्तर्हिंप्रहरिष्यामीतिहसित्वातस्यनिष्क्रामतः पुरुषस्यप्राक्तननिशुम्भशरीरान्निर्गच्छतः निशुम्भदैत्यावतारस्य

शिरः मस्तकंखड्गेनचिच्छेद ॥ ततोसौतुनिशुम्भोभुविरणक्षितावपतत् ॥ ३४ ॥ निशुम्भेमृतेतदन्यांस्तदीयानसुरान्किंचकारदेव्यतःपरमित्यतआहर्षिः ॥ ततोनिशुम्भपतनादनंतरम् ॥ यद्वा ततःनिशुम्भादपरान्कानप्यसुरान् सिंहःदेवीवाहनंपंचास्यःचखादभक्षयामास ॥ कथम्भूतान्उग्रान्रौद्रान् ॥ यद्वा उग्रदंष्ट्राभिःक्षुण्णाःसंपिष्टाः शिरोधराग्रीवायेषांतेतान् शिरोधरःशिरोधिः ॥ धरतीतिधरःपचाद्यच्शिरसोधरः ॥ शिरोधरतीतिविग्रहेकर्मण्यण् ॥ ततः सिंहभक्षितेभ्योपरांस्तानसुरान्कालीचामुण्डाचखाद॥तथापिसिंहकालीखादितशेषाःयेपरेऽसुराःदैत्याःतान्शिवदूतीचखाद ॥ चंडिकाशरीरतोनिष्क्रांताशक्तिःशिवदूतीत्युच्यते ॥ उग्रमितिपाठे ॥ रौद्रंभयंकरंयथास्यात्तथा दंष्ट्राक्षुण्णशिरोधरानसुरान्सिंहःकालीशिवदूतीचखादेत्यर्थः ॥ ३५ ॥ केचिन्महासुराःकौमार्याःशक्त्याआयुधेननिर्भिन्नाःताडिताःसंतःनेशुः॥ णशअदर्शने॥अत्यंतादर्शनमत्रादर्शनंनपश्यंति स्मप्राणानित्याहुः ॥ अन्येमहासुराःब्रह्माण्याःशक्तेःमंत्रःगुप्तभाषणीयोवर्णोद्भवोनिगमागमाद्युपदेशगम्यःप्रणवादिः तेनपवित्रीकृतेनतोयेनवारिणानिरा

ततःसिंहश्चखादोग्रदंष्ट्राक्षुण्णशिरोधरान् ॥ असुरांस्तांस्तथाकालीशिवदूतीतथापरान् ॥३५॥ कौमारीशक्तिनिर्भिन्नाःकेचिन्नेशुर्महासुराः ॥ ब्रह्माणीमंत्रपूतेनतोयेनान्येनिराकृताः ॥ ३६ ॥ माहेश्वरीत्रिशूलेनभिन्नाः पेतुस्तथापरे ॥ वाराहीतुंडघातेनकेचिच्चूर्णीकृताभुवि ॥ ३७ ॥ खंडंखंडंचचक्रेणवैष्णव्यादानवाः कृताः ॥ वज्रेणचैंद्रीहस्ताग्रविमुक्तेनतथापरे ॥ ३८ ॥

कृताःअन्येप्रमथादयोनिरस्ताः ॥ ३६ ॥ महेश्वरस्येयंमाहेश्वरीतस्याःशूलेनभिन्नाविदारिताःसंतःअपरेदैत्याःरणभूमौपेतुःपतंतिस्मवराहस्यभगवतोविष्णोःशक्तिर्वाराहीतस्याः तुंडंवक्त्रंतेनकृतोघातःताडनंप्रहारः ॥ तेनकेचिदसुराःचूर्णिताःभुविपेतुः॥ ३७॥ विष्णोरियंवैष्णवीशक्तिर्देवतातयाचक्रेणवैष्णवायुधेनकेचिद्दानवाःखंडखंडकृताःखंडत्वप्रकारंप्रापिताःखंडीकृताः।शकलीकृताइतियावत्॥ प्रकारेगुणवचनस्येतिद्विर्वचनम् ॥ खंडखंडमितिपाठेकर्मधारयवदुत्तरेष्वितिकर्मधारयत्वातिदेशात्सुपोलुक् ॥ खंडसदृशाःकृताइत्यर्थः॥ प्रकारोभेदःसादृश्यंच ॥ तदिहसादृश्यंगृह्यते ॥ नन्वत्रदानवइत्येकवचनेनभवितव्यं कर्मधारयवदित्यतिदेशेपिखंडाःकृताइतिभवितव्यंपुंलिंगेनच॥अत्राहुः॥खंडशब्दस्यगुणवचनत्वाद्गुणमुक्तागुणिनियोवर्ततेसगुणवचनइतिगुणवचनस्यलक्षणम् ॥ तस्माद्गुणवचनः विशेषणंचभवतिइतिक्रियाविशेषणानांकर्मत्वंनपुंसकैकत्वंभवतीतिवक्तव्यमितिनबहुवचनंनापिपुंल्लिंगमिति॥अन्येत्वाहुः-खंडखंडमितिचयोगोयंचतुरक्षरइति॥इंद्रस्यइयंशक्तिरैंद्रीतस्याहस्ताग्रंतेनविमुक्तंप्रेरितंवज्रंतेनअपरेदानवाःविनेशुःविनष्टाः॥ ३८॥

केचिदसुराःमहाहवंयुद्धंप्राप्यकर्मणिल्यब्लोपेपंचमी ॥ केचित्त्वसुराःमहतःआहवात्सकाशान्नष्टाःपलाय्यगताः ॥ अपरेनिशुम्भसैन्येऽवशिष्टाअसुरासर्वेपिकाल्याचामुण्डयाचण्डिकादेहनिष्क्रांताशिवदूतीतया मृगाधिपःदेवीवाहनंसिंहःतेनच भक्षिताःखादिताःकर्मणिक्तः ॥ कालीचशिवदूतीमृगाधिपश्च चार्थेद्वंद्वःपरवल्लिंगंद्वंद्वतत्पुरुषयोः॥एवंनिशुम्भोनिशुम्भसैन्यंचदेव्यासंग्रामेन्यपाति॥ ३९ ॥इति श्रीमार्कंडेयमहापुराण०राजाधिराजतोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजशंतनुचक्रवर्त्तिविरचितायांदेवीमाहात्म्यटीकायांनिशुम्भवधोनामषडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ ॥ अथशुम्भोदैत्येश्वरःप्राणसंमितंप्राणतुल्यंभ्रातरंनिशुम्भंदृष्ट्वादेव्यानिहतंबलंचसैन्यंहन्यमानम् ॥ वर्त्तमानसामीप्येवर्त्तमानवद्वेतिकर्मणिलटःशानच् ॥ हतंदृष्ट्वाक्रुद्धःसन्देवींवचनमब्रवीत्॥ब्रुविर्द्विकर्मकः ॥ देव्यानिशुम्भोनिपातितइतिव्यपदेशमात्रमेतत् । सखलुमेप्राणभूतःसचनिहतोहंतमेप्राणाएवहताःकिमतःपरमवशिष्टमिष्टमितिसूचयितुंप्राणसंमितमित्युक्तम् ॥ १ ॥ शुम्भोदेवीमाह॥हेदुर्गेदुष्टेसर्वदानवनाशिनि ॥ सात्वंगर्वमहंकारंमावहमाआश्रय ॥ कस्माद्गर्वंमाआवह ॥ बलावलेपात् ॥ अवलेपोत्रलेपनंलेपःसम्बंधःअवकृष्टआश्रितःसम्बंधःअवलेपःबलस्यसामर्थ्यस्यावलेपात्॥ अवलेपस्तुगर्वेस्याल्लेपनेभूषणेपिच॥अत्रसम्बंधार्थः ॥

केचिद्विनेशुरसुराःकेचिन्नष्टामहाहवात् ॥ भक्षिताश्चापरेकालीशिवदूतीमृगाधिपैः ॥ ३९ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणे देवीमाहात्म्येनिशुंभवधोनामषडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ निशुम्भंनिहतंदृष्ट्वाभ्रातरंप्राणसंमितम् ॥ हन्यमानंबलंचैवशुम्भःक्रुद्धोब्रवीद्वचः ॥ १ ॥ बलावलेपाद्दुष्टेत्वंमादुर्गेगर्वमावह ॥ अन्यासांबलमाश्रित्ययुध्यसेयातिमानिनी ॥ २ ॥

गर्वार्थेगृह्यमाणेबलावलेपाद्बलगर्वाद्गर्वंमाआवहेत्यनेनान्वयेनवियागर्वाद्गर्वंकरोतीतिवेदाधिक्यंदोषःस्यात् ॥ बलाद्गर्वंमावहेत्येतावतैवनिराकांक्षत्वस्यसिद्धत्वादवलेपादित्यस्याधिकत्वेनवैयर्थ्यंस्यात् ॥ सात्वमित्युक्तंसाकेत्याह ॥ यात्वमन्यासांब्रह्माण्यादीनांबलमाश्रित्यातिमानिनीसतीनितरामहंकारवतीसतीयुध्यसे ॥ तदित्थंकथमसित्वमतिमानिनीयदन्यबलेनयुध्यसेनतुस्वबलेनेतिशुम्भाभिप्रायः ॥ युध्यसेचेतिपाठेचशब्दः स्वव्याघातकतांसमुच्चिनोतिदेव्याः॥तथाहि॥त्वंबलस्यदर्पाद्दौद्धत्याद्गर्वंमाआवह ॥ अथचतेबलमेवनास्ति ॥ कुतस्तेबलावलेपःसंगतः॥बलंतुतदन्यदीयंसैषातेव्याहतिःअन्यासांबलमाश्रित्ययुध्यसेचअतिमानिनीचेति॥यद्यन्यबलेनयुध्यसेकुतस्तेतर्ह्यतिमानिनीत्वम्॥यद्यपिमानिनीत्वंकुतस्तेतर्हियोद्धुमन्यबलाश्रयणंयुज्यतेकर्तुम्॥ तस्मादस्माद्व्याघाताच्चतत्समुच्चयप्रसङ्गोमाभूदितिशुंभाभिप्रायांतरम् । अतिमानिनिइतिसंबुद्ध्यंतत्वपाठेतुसोल्लुंठनमेतत्॥त्वंखल्वखिलैरपिशूरमानिभिर्मुख्याक्रियसे ॥ अथतर्हिकथंत्वमन्यासांबलमाश्रित्ययुध्यसे॥अतस्तेकुतोमानः॥कुतस्तरांत्वंमानिनीकुतस्तमांचत्वमतिमानिनीत्याहूयसे॥ततस्तरांततस्तमांचमागर्वंमावहेतिशुम्भाभिप्रायांतरमेतत् ॥ अथवात्वमसत्यसंधाप्यसियतस्ततोदुष्टासि ॥ हेदुष्टेयदुक्तंत्वयायोमांजयतिसंग्रामेयोमेइतित्वयासंग्रामोकिंकृतं

किंचत्वमन्यासांबलमासाद्ययुध्यसे ॥ काल्याचण्डमुण्डौनिहतौ । तद्बलंत्वत्सिंहेनसंहतम् । रक्तबीजरक्तपानंकालीकिलकलयामास॥निशुंभोपित्रह्माण्यादीनांबलमाश्रित्य
निपातितः ॥ अस्मद्बलान्यपिताभिरेवनिहतानीतितस्मात्संग्रामप्रतिज्ञापिकदर्थितात्वयेतिसाधूक्तम् ॥ हेदुष्टेइतिशुम्भाभिप्रायांतरम् ॥ देवीपार्षदाभिप्रायस्त्वन्यः—बलाव
लेपादुष्टेइत्येकंपदंसंबुद्ध्यंतंचैतत् ॥ हेबलावलेपाद्दुष्टेहेदुर्गे सात्वंगर्वदर्पमावहआश्रय ॥ अवलेपोहंकारः ॥ अतसातत्यगनने ॥ आङ्पूर्वःक्विप् ॥ आसमंतादततिआ
त् ॥ बलेसैन्येसामर्थ्येचविषयेअवलेपोगर्वःतेनआत्सततमुपद्रोतुमागतामुपद्रोतायःसवलावलेपःदैत्यः उपद्रवकारीतस्मिन्विषयेदुष्टाहिंस्रा ॥ तस्याः संबोधनम् ॥ किंभूता
त्वंमालक्ष्मीर्लोकमाता ॥ किंविशिष्टंगर्वम् । अन्यासांद्वितीयांतमेतदाकारांतम् ॥ प्राणिहितमुत्पाद्यहिंसकम् । श्वसप्राणने अनचेत्यनइत्ययंधातुः ॥ अनिति अनःपचाद्यच्
अनायप्राणिनेहितः अन्यः ॥ पोअंतकर्मणि ॥ आदंतत्वाच्छांदसोविच्प्रयोगतोभापायांचस्यात् ॥ तमन्यंप्राणिहितंमुन्यादिनस्यतिनअंतंनयतिअसाः अन्यस्य
असाः अन्यासाः तमन्यासाम् ॥ आकारांतपुँल्लिंगद्वितीयैकवचनांतंपदं सोमपामितिवत् ॥ प्राणिहितंमुनिजनरक्षणमित्यर्थः ॥ येनगर्वेणसात्त्विकरक्षणंभवतितं
गर्वंकुर्वित्यर्थः ॥ यात्वंबलमाश्रित्ययुध्यसे ॥ किंविशिष्टात्वमतिमानिनी ॥ मानपूजायांमाननंमानः भावेघञ् ॥ सोस्त्यस्या मानिनी ॥ अतितरांमानिनीअतिमानिती ॥

श्रीदेव्युवाच ॥ एकैवाहंजगत्यत्रद्वितीयाकाममापरा ॥ पश्यैतादुष्टमय्येवविशंत्योमद्विभूतयः ॥ ३ ॥

अत्यर्थपूजायुक्तेत्यर्थः ॥ इत्थमयंदेवीष्टाभिप्रायोदेवीपार्षदैरूहितोवधारणीयः ॥ बलावलेपाद्दुष्टेत्वमितिपाठे बलेविषयेअवलेपेनगर्वेणआसमंतात्दुष्टाविकृताविरुद्धा
इतिशुंभानुकूलोप्यर्थः ॥ देव्यनुकूलोर्थस्त्वेषः—बलावलेपेनअदुष्टाअकृतेत्युभयत्राप्यर्थभेदोऽवगंतव्यः ॥ २ ॥ हेदुष्टहेअसूयकहेशुम्भ ॥ अत्रास्मिञ्जग
तिभुवनत्रयेपिअहमेकैव ॥ एकमेवाद्वितीयमितिश्रुतेः ॥ परमात्मरूपाहमेकैवास्मि ॥ यद्वा अहमहंकाररूपामायाकृतिःचण्डिकाख्ययाएकाहमस्मि ॥ ममदेव्याःद्वि
तीयापरानास्ति ॥ अस्तिचेत्कथंचनसामदन्यानैव ॥ हेशुम्भ इतःपश्य ॥ एताःब्रह्माण्याद्याः मद्विभूतयः मय्येवदेव्यामेवविशंत्यः संति ॥ ममदेव्याः विभूतयःकायव्यूहसृ
ष्टिसम्पदःपश्य ॥ मृगोधावतीतिवद्वाक्यार्थरूपंकर्मेहद्रष्टव्यम् ॥ एताः शक्तयः मत्कामव्यूहसिद्धिसंसिद्धसृष्टिसम्पदः मद्विभूतयः मदवताराः मय्येवविशंत्यः इतियत्तत्प
श्येत्यर्थः ॥ यद्वा जगदेवजगतीएकैवाहंजगती एकैवजगतीअहम् ॥ अत्रऐक्येसतिअत्रत्यायामेकस्यांमयिजगत्याऐक्येनस्थितायांसत्यांमत्तोजगतीतः सकाशाज्जगतीतोम
त्तःसकाशाच्चापराद्वितीयाव्यक्तिःका मम स्यात् ॥ नकापि॥ तस्मान्मज्जगत्योरैक्यात् हेदुष्टहेअसूयकइतःपश्यजगतोनाहमन्यास्यांस्यान्मदन्यज्जगच्चन॥जगतोमम्चाप्यै

क्याद्व्यक्तिरन्याततोस्तुका ॥ अहंचजगतीचैकाजगतीमन्मयीयतः ॥ दुग्धवद्धिचाप्येकंदधिदुग्धमयंयतः ॥दुष्टेति॥ परस्त्रीलोलुपत्वेनस्वस्त्रीत्यक्ताधवैर्यतः ॥ हंतिवैवस्वतोरा जानृणामायुःशतंचतत् ॥ मद्वाक्यंहिशिवेनोक्तंत्वयात्यक्तंदुरात्मना॥अतस्त्वांशुम्भहन्म्याजौहतदैवंहतप्रभम् ॥ इत्यभिप्रायतोदेव्याहेदुष्टेत्यभ्यभाषितः ॥ अथवैतन्नबोध्यं चेतफलव्यक्तिर्भविष्यति ॥ ३ ॥ हेसुरथततःमय्येवविशंत्यःसंतिशक्तयःइत्युक्तेरनंतरंताःसमस्ताःअष्टौब्रह्माणीप्रमुखाःशक्तयःदेव्यःदेवताःतस्याआद्यायाःदेव्याःचण्डिकाया एवतनौशरीरेलयमैक्यंजग्मुः तदाअम्बिकादेवीएकैवासीत्अद्वितीयांबिकैवातिष्ठत् ॥ एकैवजाता ॥ ४ ॥ हेशुम्भइहरणक्षितौअहंचण्डिकादेवीबहुभिरनेकैः यैः कलाविभूत्याविभवेनविभुत्वेनव्यापकत्वेनैवैश्वर्येणवायद्बहुत्वमास्थितांगीकृतवत्यस्मितद्बहुत्वं मया संहृतम् ॥ तस्मादहमेकैवतिष्ठामि त्वमाजौ युद्धे स्थिरोभव यत्तदितिबहुत्वसामान्यमपेक्ष्यैकवचनम् ॥ आस्थितेतिगत्यर्थाकर्मकसूत्रेण तिष्ठतेःकर्त्तरि क्तः ॥ आजावितिपदं काकाक्षिगोलकन्यायेनोभयत्रापिसम्बध्यते ॥

॥ ऋषिरुवाच ॥ ततः समस्तास्तादेव्योब्रह्माणीप्रमुखालयम् ॥ तस्यादेव्यास्तनौजग्मुरेकैवासीत्तदांबिका ॥ ४ ॥ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ ॥ अहंवि भूत्याबहुभिरिहरूपैर्यदास्थिता ॥ तत्संहृतंमयैकैवतिष्ठाम्याजौस्थिरोभव ॥ ५ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंदेव्याः शुम्भस्यचोभयोः ॥ पश्यतांसर्वदेवानामसुराणांचदारुणम् ॥६॥ शरवर्षैःशितैःशस्त्रैस्तथाचास्त्रैःसुदारुणैः ॥ तयोर्युद्धमभूद्भूयःसर्वलोकभयंकरम् ॥ ७ ॥ दिव्यान्यस्त्रा णिशतशोमुमुचेयान्यथांबिका ॥ बभंजतानिदैत्येंद्रस्तत्प्रतीघातकर्तृभिः ॥ ८ ॥

अहमेकैवतिष्ठाम्याजौआजौत्वंस्थिरोभवेति ॥ ५ ॥ ततोनंतरंदेव्याशुम्भस्यचउभयोः युद्धंप्रववृतेप्रावर्तिष्ट ॥ कीदृशम् । सर्वेषांदेवानामसुराणांचपश्यतामालो कयतामुभयेषांदारुणंभयंकरम् ॥ यदिशुम्भोजेष्यतितदादेवानांशुम्भतोभयंस्यात् ॥ यदिच देवीजेष्यतितदासुराणांदेवीतो भयंस्यात् ॥ तस्मादुभयेषांदारुणम् ॥ यद्वा पश्यतामित्युक्तत्वाद्द्रष्टृणांभयहेतुस्तद्युद्धमित्यर्थः ॥ उभयशब्दःसंख्यावाचित्वात्सर्वतोमत्वावाच्यलिंगतावगंतव्या ॥ ६ ॥ भूयःबहुतरमित्यर्थः ॥ भूपेतिपाठे सुरथस्यसम्बोधनम् ॥ हेभूपसुदारुणैःबाणवृष्टिभिःतयोर्देव्याःशुम्भस्यचयुद्धमभूत्॥ततश्चउभयोःदेव्याःशुम्भस्यचयल्लिंगंतदिहस्यादितीहोभशब्दस्यस्त्रीपुँल्लिंगत्वम्॥तथात द्वत्शितैःतेजितैःतीक्ष्णैःशस्त्रैःसुदारुणैःसुष्ठुभयंकरैःखड्गादिभिःहस्ताग्रग्राह्यैरायुधैःसर्वलोकभयंकरंयुद्धमभूत् ॥ तथाशितैःसुदारुणैःघोरतरैःअस्त्रैश्चमंत्रवद्भिःसायकैःक्षेपण्यैः ॥ आयुधभेदादेर्युद्धभेदः ॥ आयुधसाम्याद्युद्धसाम्यम् ॥ तथास्त्रैश्चैवेतिपाठेसएवार्थः ॥ तुल्यजातीयैरायुधैःतौयुयुधातेइत्यर्थः॥७॥अथअंबिकादेवीदैत्येंद्रविषयेयानिशतंशतंश

तत्रः दिव्यानिदिविभवानिदिव्यानिसमंत्राणिसदैवतानिअस्त्राणि मुमुचे प्रयुक्तवती तानिदैत्येंद्रः शुम्भःतत्प्रतीघातकर्तृभिः तत्तदस्त्रविध्वंसिभिरस्त्रैःबभंज ॥ भंजोआ मर्द्दने ॥ येगेनखंडयामास।आग्नेयास्त्राणिवारुणास्त्रैर्विघ्नितानिवारुणास्त्राणिवायव्यास्त्रैर्विघ्नितानिवायव्यास्त्राणिपवनाशनपन्नगास्त्रैर्विघ्नितानिपन्नगास्त्राणिगारुडास्त्रैः।इत्थमन्यान्यपिप्रत्यस्त्राण्यस्त्रशास्त्रसिद्धान्यवगंतव्यानि ॥ घुप्रागपागुदक्प्रतीचोयत् शैषिकः ॥ मुमुचे मुच्लृमोक्षणे ॥ तेषामंबिकाप्रयुक्तानांप्रतीघातःविघातः ॥ उपसर्गस्यघञ्यमनुष्ये बहुलंदीर्घः ॥ तस्यकर्तृणिप्रत्यस्त्राणि तैः॥जनिकर्तुःप्रकृतिरितिलिंगात्समासः॥८॥ परमेश्वरीचण्डिकातेनमुक्तानिप्रेरितानिदिव्यानिदिविभवानिउग्रहुंकारोच्चारणादिभिर्लीलयैवाप्रयत्नेनैवबभंजभनक्तिस्म ॥ आदिशब्दादस्त्रैश्च ॥ उग्रःरौद्रः सएवहुमितिरोषेणोच्चारणंशब्दः तदादिभिरस्त्रैः परमाईश्वरीपरमेश्वरी ॥ ९ ॥ ततःदिव्यास्त्रभंजनानंतरंसःअसुरःशुम्भःदेवींचण्डिकांशराणांशतैरसंख्यातैःशरसहस्त्रैश्चाच्छादयत ॥ छदसंवरणेचुरादिःआङ्पूर्वः लङ् । णिचश्चेत्यात्मनेपदम् ॥ साचदेव्यपितत्कुपितातदितिहेतौपृथक्पदम् ॥ तस्माच्छरशतैराच्छादनाद्धेतोःकुपितासती इषुभिर्बाणैःधनुश्चापंशुम्भस्यशरासनंचिच्छेद ॥ इषुभिरितिबहुवचनं पुनःपुनर्धनुच्छेदंपुनःपुनर्द्धनुर्ग्रहणं

मुक्तानितेनचास्त्राणिदिव्यानिपरमेश्वरी ॥ बभंजलीलयैवोग्रहुंकारोच्चारणादिभिः ॥ ९ ॥ ततःशरशतैर्देवीमाच्छादयतसोसुरः ॥ साचतत्कुपिता देवींधनुश्चिच्छेदचेषुभिः ॥ १० ॥ छिन्नेधनुषिदैत्येंद्रस्तथाशक्तिमथाददे ॥ चिच्छेददेवीचक्रेणतामप्यस्यकरेस्थिताम् ॥ ११ ॥ ततःखड्गमुपादाय शतचन्द्रंचभानुमत् ॥ अभ्यधावततांहंतुंदैत्यानामधिपेश्वरः ॥ १२ ॥ तस्यापततएवाशुखड्गंचिच्छेदचंडिका ॥ धनुर्मुक्तैःशितैर्बाणैश्चर्मचार्ककरामलम् ॥ १३ ॥

चसूचयितुमाश्रितम् । अन्यथैकस्यधनुषश्छेदेकर्तव्येधनुश्छेदंचेषुणेत्येवब्रूयादनंतामोघशक्तित्वाद्देवीषोः ॥ १० ॥ अथदैत्येंद्रःशुम्भःधनुषिशरासनेदेव्याछिन्नेसतितथातेनप्रकारेण शक्तिमायुधमाददेजग्राह ॥ अथदेवीअस्यशुम्भस्यकरेस्थितांप्रेषयितुंगृहीतांतांशक्तिमपिचक्रेणायुधेनचिच्छेद ॥ करोत्थितामितिपाठे करादुत्थितामुदयंयांतीम् ॥ अपिशब्दउक्तसमुच्चये ॥ प्राक्धनुः चिच्छेदतदनुशक्तिमपि । समाददेइत्यपिपाठेसएवार्थः ॥ ११ ॥ ततःशक्तिच्छेदनानंतरंदैत्यानामधिपाःधूम्रलोचनादयःतेषामीश्वरःशुम्भःखड्गंचंद्रहासमुपादायभानुमत्किरणयुक्तंशतचंद्रंशतंलिखिताःचंद्राःयस्मिन्फलकेतत्फलकंचगृहीत्वा तांदेवींहंतुमभ्यधावत् ॥ १२ ॥ चंडिकादेवीतस्यआपततएष्यत एवशुम्भस्यआशुतत्क्षणएवधनुर्मुक्तैःचापात्सकाशान्निर्गमितैःशितैःतीक्ष्णैःबाणैःअर्ककरामलमर्ककरैः संगतैरालिप्तत्वात्प्रतिफलितार्ककिरणत्वादमलंखड्गंचिच्छेद ॥ अथचबाणैरर्ककरामलंप्रतिफलितैरर्कस्यकरैःसहसंपर्कलाभादमलंफलकंचचिच्छेद ॥ बाणैरितिबहुवचनात् खड्गंचूर्णयांचकरेतिसूच्यते ॥ १३ ॥

तदासदैत्यःघोरंभयङ्करंमुद्गरंघनंजग्राह॥कीदृशः। सारथिनासहरथंचपातयामासव्यत्यस्तावयवंचकार॥ अपितुअश्वांश्चच्छित्त्वाशरैःपातयामास॥ नकेवलंखड्गंचर्मचचिच्छेद॥ अंबिकायानिधनेउद्यतःकृतोद्यमः ॥ १४ ॥ सादेवी विसारथिःसारथिरहितः ॥ छिन्नंधनुर्यस्य बहुव्रीहौ धनुषश्चेत्यनङ्समासांतः ॥ हताश्वःनिहतरथवाहनःछिन्नधन्वा सर्वेस्त्वरितायां वेगवान्वेगधारीमुष्टिमुद्यम्यऊर्ध्वीकृत्यतांदेवीमभ्यधावत्। तथापिछिन्नमुद्गरोपि मुद्गरमायुधविशेषंचिच्छेद॥ शुम्भस्य प्रहर्तुमिच्छतः आपततः शरैः तीक्ष्णैः निशितैः गोरतद्धितलुकीतिटच् ॥ पुमानूगौःपुंगवः । अक्लीबेमुष्टिरत्नीद्वौ ॥ सन्निवेशंपातयामास प्रयुक्तवान् सदैत्यपुंगवःशुम्भःदेव्यावक्षसिमुष्टिंरत्निबद्धांगुलि ॥ १५॥ गतौधावादेशः उपमितंव्याघ्रादिभिःसामान्याप्रयोगेसमस्यते ॥ सातदा ॥ सिंहशार्दूलनागाद्याःपुंसिश्रेष्ठार्थगोचराः ॥ स्युरुत्तरपदेव्याघ्रपुंगवर्षभकुंजराः ॥ दैत्यःपुंगवइवबलवान् ॥ समासांतः । सदैत्यानांराजाशुम्भः।राजाहः ॥ १६ ॥ वितस्तौचचपेटेचततोज्यारक्षणेतलम् ॥ अस्त्रीतलमधोदेशेस्वरूपेपृष्ठतस्तलम्॥ देवीतलेनकरतलेनतंशुम्भमपिउरसिवक्षस्यताडयत्॥

चिच्छेदा ॥ १४ ॥ जग्राहमुद्गरंघोरमंबिकानिधनोद्यतः ॥ हताश्वः सतदादैत्यश्छिन्नधन्वाविसारथिः ॥ अश्वांश्चपातयामासरथंसारथिनासह ॥ देव्यास्तंचापिसा ॥ समुष्टिंपातयामासहृदयेदैत्यपुंगवः ॥ १५ ॥ तथापिसोभ्यधावत्तांमुष्टिमुद्यम्यवेगवान् ॥ पततस्तस्यमुद्गरंनिशितैः शरैः ॥ १७ ॥ उत्पत्यचप्रगृह्योच्चैर्देवींगग ॥ सदैत्यराजः सहसापुनरेवतथोत्थितः ॥ देवीतलेनोरस्यताडयत्॥ १६ ॥ तलप्रहाराभिहतोनिपपातमहीतले ॥ चक्रतुःप्रथमंसिद्धमुनिविस्मयकारकम् ॥१९॥ नियुद्धंखेतदादैत्यश्चण्डिकाचपरस्परम्॥ नमास्थितः॥तत्रापिसानिराधारायुयुधेतेनचंडिका ॥१८॥

अथसदैत्यराजः सहसावेगेनअतर्क्येणबलेनचपुनःतथैवनिपतनात्प्रागिवउत्थितः सखिभ्यष्टच् ॥ देवीकृततलप्रहारेणचपेटघातेनअभिहतःवक्षसिताडितःमहीतलेनिपपात ॥ आङ्पूर्वात्तिष्ठतेःसकर्मकाद्गत्यर्थाकर्मकसूत्रेणकर्त्तरिक्तः ॥ गगनमाकाशमास्थितःआरूढः ॥ महीतलादुत्पत्यउड्डीयदेवींप्रगृह्यगृहीत्वाउच्चैः उदस्थादुच्चैःस्थितिमाप ॥ १७ ॥ यद्वा निर्निश्चयनिषेधयोः ॥ तत्रापिगगनेपिसाचंडिकानिराधारानिरधिकरणासत्येवतेनसहयुयुधे ॥ आङःस्थःप्रतिज्ञानमर्थः।गगनंस्थानत्वेनप्रतिज्ञातवान् ॥ आस्थितवान् । यद्वा चंडिकाशब्दब्रह्मरूपतयाआकाशस्थितयासाधारत्वादनिरा निराधाराअहमेवसर्वशक्तिसमन्विताशत्रुमुपसंहरिष्यामीतिनिश्चयज्ञानाधारा॥ निश्चयश्चाबाध्याध्यवसायः । सिद्धाश्चमुनयश्चसिद्धमुनयः ॥ तदागगनारोहणकालेप्रथमंखेआकाशेदैत्यःशुम्भःचंडिकाचदुर्गापरस्परंनियुद्धंबाहुयुद्धंनाप्रधनंचक्रतुःचक्राते॥कीदृशंनियुद्धम्॥ धारा ॥१८॥ इहके सिद्धैःसहितामुनयःतेषांविश्वावसुप्रभृतीनांमुनीनांनारदादीनांपश्यतांविस्मयस्याश्चर्यस्यकारकंजनकम्॥ नैतत्॥प्रातस्यचबाधास्थेयेति॥यद्वा ॥ ननुचद्वंद्वेघिपूर्वस्यात् ॥

चित्तिसिद्धमपनीययुद्धंपेठुः ॥ नियुद्धंनामयुद्धं प्रथमंचक्रतुरित्यर्थः ॥ केचित्तुप्रथममपनीयप्रधनंपेठुः ॥ कर्मव्यतिहारेसर्वनाम्नोद्वेभवतः समासवच्चबहुलमितिसुडमौ ॥ परस्य क्रियायांपरःकरोतिपरस्यापिपरःपरस्परम् ॥ १९ ॥ अंबिकादेवीतेनशुम्भेनसहसुचिरंचिरतकालंनियुद्धंकृत्वाततोनंतरंतंशुम्भमुत्पाट्यउत्क्षिप्यचरणमुद्धृत्यभ्रामयामास। ततोभ्रामयित्वातंशुम्भंवलयाकारेणोर्ध्वतःभ्रामयित्वाधरणीतलेचिक्षेपपातयामास ॥ इहभ्रमेर्णावमंतत्वान्मित्वान्मितांह्रस्वइतिह्रस्वत्वम् ॥ भ्रमयामासेतिसम्यःपाठः ॥ यद्वा भ्रमुअनव वेत्यनुवर्त्यमितांह्रस्वः । साचव्यवस्थितविभाषा ॥ तेनकचित्प्रयोगेपुराणादौसंक्रामयतीतिवद्भ्रामयामासेत्यपिसम्यएव॥ इहउत्पाद्यउत्पात्यउत्क्षिप्येतिपाठत्रयम् ॥ स्थानेणेरयादेशः ॥ क्षिपप्रेरणेलिट् ॥ २० ॥ देव्याक्षिप्तःसदुरात्माशुम्भःधरणींप्राप्यवेगितःसंजातवेगःसन् ॥ वेगतइतिपाठे वेगात् ॥ वेगवानितिवापाठः॥चण्डिकानि धनेच्छयामुष्टिमुद्यम्यउत्क्षिप्यउद्यतंकृत्वाभ्यधावत देवीमित्यर्थउच्यते ॥ चण्डिकायाःसकाशात्प्राप्तव्यंयत्निधनंमरणंतत्रेच्छयायतःअभ्यागच्छत् ॥ अथात्ययेपलाय्यचेद्र च्छेदसौनम्रियेतैवेति ॥ दुष्टआत्मास्वभावो यस्यसः। आत्मायत्नोधृतिर्बुद्धिःस्वभावोब्रह्मवर्ष्मंच ॥ २१ ॥ सर्वेषांदैत्यानांजनेश्वरंराजानंशुम्भंततोदेवीवक्षसिउरसिशूलेनभित्त्वा

ततोनियुद्धंसुचिरंकृत्वातेनांबिकासह ॥ उत्पात्यभ्रामयामासचिक्षेपधरणीतले ॥ २० ॥ सक्षिप्तोधरणींप्राप्यमुष्टिमुद्यम्यवेगितः ॥ अभ्य
धावतदुष्टात्माचण्डिकानिधनेच्छया ॥ २१ ॥ तमायांततत्तोदेवीसर्वदैत्यजनेश्वरम् ॥ जगत्यांपातयामासभित्त्वाशूलेनवक्षसि ॥ २२ ॥ सगता
सुःपपातोर्व्यांदेवीशूलाग्रविक्षतः ॥ चालयन्सकलांपृथ्वींसाब्धिद्वीपांसपर्वताम् ॥ २३ ॥

विदार्यजगत्यांभूमौपातयामास । जगतीजगतीच्छन्दोविशेषेपिक्षितावपि ॥ २२ ॥ देव्याःशूलमायुधंतस्याग्रंतेनविक्षतःहतः ॥ क्षिणुक्षणुर्हिंसायांद्वावपिणांतौतनादी ॥ तेनक्षितःक्षतइतिपाठद्वयम् ॥ कर्मणिक्तः ॥ अनुदात्तोपदेशवनतितनोत्यादीनामनुनासिकलोपोझलिक्ङिति ॥ सशुम्भो गतासुः निर्गतप्राणः सन् उर्व्यांभूमौप पात ॥ किंकुर्वन् ॥ सकलांपृथ्वींचालयन् ॥ कथंभूतांपृथ्वीम् । अब्धयश्चद्वीपाश्चतैः सहवर्त्तमानाम् ॥ पुनः कीदृशीम् । सपर्वतांपर्वतैः सहवर्त्तमानाम् ॥ चालय न्निति-चलकम्पनेणिचिकम्पनेचलिर्मित् ॥ वायुश्चलयतिवल्लीमीषत्कम्पयति ॥ अन्यत्रनमित्वायुश्चालयतिघनश्रेणींदेशांतरंप्रापयतीत्यर्थः ॥ अत्रतुस्थानांतरप्रा पणंधात्वर्थः॥ तेनात्रमित्त्वाभावात्ह्रस्वत्वाभावः ॥ कश्चिदाह-चलनंचालःतंकरोतिणिच्लटःशतृप्रत्ययः।प्रयोजकव्यापाराभावाण्णिचोत्रासंभवादिति॥तन्न ॥मृतस्यापिउप चारात्स्वाभाव्याद्वाप्रयोजकव्यापारसंभवात् ॥ मृतःपुत्रोमातरंरोदयतिधनमानंदयतीतिवन्मृताचेतनयोरप्यस्त्येवप्रयोजकव्यापारइतिप्रागुक्तएवमित्त्वभावाभावोपायआश्रयि

तव्यः॥२३॥देव्यातस्मिन्दुरात्मनिशुम्भेहतेसतिततोहेतुतःअखिलंविश्वंप्रसन्नमभवत् ॥तथाहि॥ जगल्लोकःस्वास्थ्यमनाकुलत्वमतीवअतितरामाप॥ नभःआकाशंचनिर्मलंनिष्पांसुअभवत्॥विश्वमशेषंकृत्स्नंसमस्तनिखिलाखिलानिनिःशेषम्।विष्टपंभुवनंजगत् ॥२४॥ प्राक्शुंभमरणात्पूर्वंसोल्काःउल्कासहिताःयेउत्पातमेघाःदेवलोकशुभायचागताःशांतिमगमन्निति भावः ॥ उल्काज्वाला ॥ यदाहुः-लंकाशेफालिकाटीकाधातकीपचकाढकी ॥ सिध्रकासारिकाहिक्काप्राचिकोल्कापिपीलिका ॥ देव्याशुंभेनिपातितेसतितथाअनाकुलाः सरितः नद्यः मार्गवाहिन्यःमार्गाददूरगाआसन् ॥ पूर्वमाकुलत्वादुत्पथगामिन्यःअधुनातुतद्वैपरीत्यमितास्ताइतिभावः ॥ २५ ॥ देव्यातस्मिन्शुम्भेनिहतेसतिततोहेतुतः सर्वेदेवगणाः इंद्रादयःहर्षनिर्भरमानसाःनिःशेषेणभरःपोषःपूर्णतायत्रतानिनिर्भराणिहर्षेणनिर्भराणिमानसानियेषांते बभूवुः ॥ अथचगंधर्वाःहाहाहूहूप्रभृतयःललितंमनोहरंयथास्यात्तथादेव्याः पराक्रमंजगुः गायंतिस्म ॥ २६ ॥ गीतमुक्त्वावाद्यंनृत्यंचाह ॥ देवगणविशेषाः अवादयन्तथान्यएवाप्सरोगणाः ननृतुःनृत्यंतिस्म ॥

ततःप्रसन्नमखिलंहतेतस्मिन्दुरात्मनि ॥ जगत्स्वास्थ्यमतीवापनिर्मलंचाभवन्नभः ॥ २४ ॥ उत्पातमेघाः सोल्कायेप्रागासंस्तेशमंययुः ॥ सरितो मार्गवाहिन्यस्तथाशुंभेनिपातिते ॥ २५ ॥ ततोदेवगणाः सर्वेहर्षनिर्भरमानसाः ॥ बंभूवुर्निहतेतस्मिन्गंधर्वाललितंजगुः ॥ २६ ॥ अवादयंस्तथैवान्येननृतुश्चाप्सरोगणाः॥ववुःपुण्यास्तथावाताःसुप्रभोभूद्दिवाकरः ॥२७॥ जज्वलुश्चाग्नयः शांताः शांतदिग्जनितस्वनाः ॥२८॥ इति श्रीमा०देवीमाहात्म्येशुम्भवधोनाम सप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ ऋषिरुवाच ॥ देव्याहतेतत्रमहासुरेंद्रेसेंद्राःसुरावह्निपुरोगमास्ताम् ॥ कात्यायनींतुष्टवुरिष्टलाभाद्विकाशिवक्त्राब्जविकाशिताशाः ॥ १ ॥

वाताः पुण्याःशैत्यमांद्यसौरभ्ययुक्ताःववुःवांतिस्मपुण्याः रजःशून्याश्च ॥ तथादिवाकरः सूर्यः सुप्रभःसुतेजस्कः अभूत् ॥ २७ ॥ अग्नयःआहवनीयादयःशांताःनिर्मलाःसंतःजज्वलुःज्वलंतिस्म॥ ज्वलदीप्तौ ॥ लिट्उस्॥ शुंभेनिहतेयज्ञाः प्रवृत्ताइत्यर्थः॥दिग्जनितस्वनाउत्पातशब्दाः शांताःउपशांतिमगुः ॥ यद्वा दैत्यार्दितदेवादिहाहाकारस्वनाःशांताइत्यर्थः ॥ २८ ॥ इति श्रीमार्कंडेयमहापुरा०राजाधिराजवोमरान्वयश्रीशंतनुविरचितायांदेवीमाहात्म्यटीकायांशुम्भवधोनामसप्ताशीतितमोध्यायः ॥ ८७ ॥ देव्याचण्डिकयातत्रसंग्रामेमहासुरेंद्रेशुम्भेहतेसतिसेंद्राइन्द्रसहिताःवह्निपुरोगमाःअग्न्यादयःसुरादेवाइष्टलाभात्शुम्भनिहतलक्षणात्संतुष्टाःअतएवविकाशिवक्त्राः दीप्तवदनाःप्रसन्नमुखाःसुष्ठुविकाशिताआशादिशोयेषांतेतांशुम्भमर्दिनींकात्यायनींचंडिकांतुष्टवुः ॥ ष्टुञ्स्तुतौ ॥ विकाशिवक्त्राब्जविकाशिताशाइतिपाठे-काशृदीप्तौ तालव्यांतः ॥

कशनंकाशःकाशोयेषांतानिकाशीनिविकाशीनिवक्त्राण्येवअब्जानिकमलानियासांताःविकाशिवक्त्राब्जाः काशःसंजातोयासांताः काशिताःविशेषेणकाशिताश्चताआशाश्चवि
काशिताशाः ॥ काशितांसाइतिपाठेसुराइष्टलाभाद्विकाशिवक्त्राब्जाः विकाशितांसाश्चभवंति॥अंसोभुजशिरः॥ततःकर्मधारयःमहांतोऽसुराःतेषामिंद्रेश्रेष्ठे ॥ कतोमहर्षिःतस्या
पत्यंस्त्री गर्गादिपाठात्कात्यशब्दाद्गर्गादियञंतात्सर्वत्रलोहितादिकतंतेभ्यइतिष्फः षित्वात्ङीष् ॥ फस्यायनादेशःकात्यायनी ॥ १ ॥ देवाऊचुःदेवींस्तोतुंस्तवोपयोगीनिवा
क्यानिउक्तवंतः ॥ प्रपन्नाअनन्यशरणाः शरणार्थिनः भक्तिनम्राःतेषाम्आर्त्तिपीडांहरतीतिप्रपन्नार्त्तिहरा ॥ हरतेरनुद्यमनेच्स्त्रियांटाप् ॥ हेप्रपन्नार्तिहरेदेवित्वंप्रसीदप्रसन्नाभव
॥ षाद्यादिनासदेः सीदभावः ॥ हे अखिलस्यजगतः मातः जननि त्वंप्रसीद॥हेविश्वस्यईश्वरिव्यापिकेत्वंप्रसीद॥हेदेवित्वंविश्वंपाहिलक्ष्मीरूपेणसर्वंजगद्रक्ष ॥हेदेवित्वंचरा
चरस्यजगतः ईश्वरीविष्णुमायात्मतयाव्यापिकासि ॥ चराश्चाचराश्चचराचरम् ॥ सर्वोद्वंद्वोविभाषयैकवद्भवति ॥ अन्यथाचरगतौपचाद्यच् ॥ चरिचलिपतिवदीनांवाद्वित्व
मच्याकूचाभ्यासस्येत्यनेनचराचरंजंगमात्मकमेवस्यान्नाजंगममपि ॥ यदाहुः-चरिष्णुजंगमचरंत्रसमिंगंचराचरम् ॥ २ ॥ हेदेवित्वंयतः हेवोः पृथिवीस्वरूपेणस्थिता

॥देवाऊचुः ॥ ॥ देविप्रपन्नार्तिहरेप्रसीदप्रसीदमातर्जगतोखिलस्य॥ प्रसीदविश्वेश्वरिपाहिविश्वंत्वमीश्वरीदेविचराचरस्य ॥२ ॥ आधारभूताजगत
स्त्वमेकामहीस्वरूपेणयतः स्थितासि ॥ अपांस्वरूपस्थितयात्वयैतदाप्याय्यतेकृत्स्नमलंघ्यवीर्ये ॥ ३ ॥ त्वंवैष्णवीशक्तिरनंतवीर्याविश्वस्यबीजं
परमासिमाया ॥ संमोहितंदेविसमस्तमेतत्त्वंवैप्रसन्नाभुविमुक्तिहेतुः ॥ ४ ॥

सि ॥ अतः जगतः विश्वस्याधारभूतात्वम् एकैवनान्या ॥ हेअलंघ्यवीर्येलंघितुमशक्यबले ॥ अपांस्वरूपस्थितयात्वयैवैकयाएतत्कृत्स्नंजगदाप्याय्यतेसर्वमाप्याय्यते ॥
प्यायीवृद्धौणिच्कर्मणिलट् ॥ अपांजलानांस्वरूपेणस्थितयात्वया ॥ ३ ॥ हेदेवित्वम्अनंतवीर्याअक्षयबला ॥ वैष्णवीविष्णुसंबंधिनीशक्तिरसिययाशक्त्याविष्णुर्भगवा
नशेषलोकान्पालयतिसाविष्णुसामर्थ्यलक्षणात्वमेवेतिभावः ॥ विश्वस्यबीजंकारणंयल्लोकवेदप्रसिद्धंसापरमाव्यापिनीमहामायात्वमेवासि ॥ परमाउत्कृष्टाद्दुस्तराशक्तिर्नत्वद
न्यासेतिभावः ॥ हेदेवित्वयामाययैतत्समस्तंविश्वंसंजातमोहंकृतंमोहितंममतायत्तंकृतम् ॥ देवित्वंवैप्रसिद्धाज्ञानवैराग्यरूपाउपनिषत्परमात्मतत्त्वावगमस्वभावाप्रसन्नासती
भवनंभूःपुनःपुनरुद्भवः।भुविरुत्पत्तिर्भूतप्रादुर्भावइतियावत्॥भूसंज्ञायांस्त्रियामिक्कृष्यादिभ्यइतिइक्प्रत्ययः॥उवङादेशः॥भुवेरुत्पत्तितोमोचनंमुक्तिःमुक्तेःहेतुःकारणमसीत्यर्थः।
भुविभूमौइत्युक्तेर्थपुष्ट्यभावस्तिष्ठतु।ब्रह्मलोकादौमुक्तिहेतुतानस्यादित्यव्याप्तिपारिजिहीर्षार्थोपलक्षणताश्रयेणजनितप्रतिपत्तिगौरवदौर्गुण्यात्भुविमुक्तिहेतुरित्येकंपदम् ॥ ४ ॥

हेदेविसमस्ताः श्रुत्यादयोविद्याः तथैवभेदास्त्वत्प्रकाराएवत्वदंशाएव ॥ तस्मात्तवविद्यानांपरस्परंपार्थक्याभावात्कोस्तुतिः प्रवर्तताम् नकापि ॥ कीदृशीस्तुतिः ॥ स्तवमर्हतिस्तव्यम् ॥ दंडादिभ्योयः ॥ अन्यथाअचोयतंबाधित्वाएतिस्त्विति सूत्रेणक्यपिसतिस्तुत्यमित्येवस्यात् ॥ स्तव्येस्वोत्रार्हेवस्तुनिविषयेपराचापराचेतिपृथग्भूतोक्तिर्यस्यांसास्तव्यपरापरोक्तिः ॥ स्तुतिस्तुत्ययोः पृथक्त्वेखलुस्तुतिः प्रवर्तते एकत्वेकातेस्तुतिरस्त्वितिभावः ॥ त हिंत्वंब्राह्मीत्वंलक्ष्मीरित्याद्यास्तुतिरपिदेव्याएकत्वेननघटतइत्याह ॥ समस्ताःसकलाःकलासहिताःचतुष्षष्टिकलोपेताःपातिव्रत्यादिधर्मोपेताःसृष्ट्यादिप्रतिनियतनैपुण्योपेताश्चब्रह्माण्याद्याःस्त्रियश्चतवैवांशाइतिकातेस्तुतिरेकस्वरूपत्वात् ॥ हेदेवित्वयाएकयैवांबयामात्राएतज्जगत्पूरितंपूर्णम्आप्यायितम् ॥ त्वमेवजगत्जगदेवत्वमितिकातेस्तुतिर्नकापि ॥ अन्यदीयगुणानामन्यत्रारोपणवर्णनंस्तुतिः॥अत्रतुसैवविद्येतिसैवब्राह्म्यादिस्त्रीतिभेदाभावात्स्तव्यपरापरोक्तिःपरमोक्तिरित्यर्थः ॥ देवीन्यूनानभवतीतिस्वभावतःश्रेष्ठोक्तिरेत्येवतस्यामितिकातेस्तुतिरित्युक्तम् ॥ न्यूनमाधिकीकृत्योक्तिःस्तुतिरित्यपिलक्षणम् ॥ न्यूनाभवतियतस्ततोधिका नैवेत्युक्तंकातेस्तुतिरिति ॥५॥पुनरपिदेव्याःस्तुतिर्नघटतइत्याह ॥ परमोक्तिःस्तुतिरितिस्तुतिलक्षणम् ॥ तत्रदेवीसर्वभू

विद्याःसमस्तास्तवदेविभेदाःस्त्रियः समस्ताः सकलं जगच्च ॥ त्वयैकयापूरितमंबयैतत्कातेस्तुतिःस्तव्यपरापरोक्तिः॥६॥सर्वभूतायदादेवीभुक्तिमुक्तिप्रदायिनी ॥ त्वंस्तुतास्तुतयेकावाभवंतिपरमोक्तयः ॥ ६॥ सर्वस्यबुद्धिरूपेणजनस्यहृदिसंस्थिते॥स्वर्गापवर्गदेदेविनारायणिनमोस्तुते ॥७॥

ताइतीदंस्तुतिपदम् ॥ एवंचसतिब्रूमः हेदेविभुक्तिमुक्तिप्रदायिनीत्वंयदासर्वभूतासिसर्वात्मासिविश्वरूपासीतिस्तुताभूः तदास्तुतयेस्तुत्यै स्तुत्यर्थाः कावानामपरमाः श्रेष्ठा उक्तयःवर्णनास्तुतयोभवंतिनकापि।परमाश्रेष्ठाउक्तिःवर्णनेस्तुतिरितिलक्षणम्। ततश्चयच्चाकिंचित्पदार्थरूपंभावाभावात्मकंसंभवेत्तन्नामसर्वमित्युच्यते ॥ सर्वभूतादेवीतियदास्तुता तदासर्वस्यचदेव्याश्चैक्यात्किंस्तुत्यंकावास्तुतिःस्यादितिभवत्यर्थादाह ॥ कावाभवंतिपरमोक्तयइति ॥ काः परमोक्तयःयाभिस्तूयतेदेवी नकापि ॥ युक्तेस्यादावृतेभूतंप्राण्यतीतेसमेत्रिषु ॥ सर्वभूतासर्वेणविश्वेनसमेत्यर्थः ॥ कीदृशीदेवी ॥ अयदाशुभावहविधिंदा ॥ भुज्यतेभोगःस्वर्गादिःमुक्तिर्मोक्षःतौप्रददातिभुक्तिमुक्तिप्रदा ॥ यद्वा भुक्तेर्मुक्तिर्वैराग्यंतांप्रददाति । प्रेदाज्ञःकः । अयतेगच्छतिव्याप्नोतीत्ययनी ॥ कृत्यल्युटोबहुलमितिकर्तरिल्युट् ॥ यद्वा दयदानेभुक्तिमुक्तीप्रदयतेभुक्तिमुक्तिप्रदायिनी॥णिनिः ॥ यद्वा प्रापूरणेभुक्तिमुक्तीप्रातिपूरयतिभुक्तिमुक्तिप्राः ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ दयिष्यतेरक्षिष्यतिदायिनी । भविष्यदाधमर्ण्ययोर्णिनिः ॥ भुक्तिमुक्तिप्राचासौदायिनीरक्षित्रीचेतिकर्मधारयःपुंवद्भावः ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदायिनी ॥ ६ ॥ हेदेविसर्वस्यजनस्यजंतोःहृदिचेतसि बुद्धिरूपेणसंस्थिते हेस्वर्गापवर्गदेदेविनारायणिनमोस्तुते ॥ हेदेविसं

स्थितेसम्यगवस्थिते ॥ संस्थाधारेस्थितौमृतौ ॥ स्वर्गंचापवर्गंचददातिस्वर्गापवर्गदा ॥आतोनुपसर्गेकः॥नरःकश्चिदृषिःनरस्यापत्यंनारायणः॥ नडादिभ्यःफक्फस्यायनः ॥ नारायणस्यस्त्रीमायोपचारात् ॥ नारायणीविष्णुमायेत्यर्थः ॥ यद्वा आपोनाराइतिप्रोक्ताः ॥ नारमम्मयमयनमस्यनारायणः ॥ संज्ञायांणत्वम् ॥ यद्वा नराणांस मूहोनारमयनमस्यनारायणःतस्यस्त्रीनारायणीलक्ष्मीः ॥ हेनारायणि कात्यायनींतुष्टुवुरितिकात्यायनीस्तुतौप्रकृतायांनारायणीनमस्कृतिःस्त्रियःसमस्तास्तदंशाएवेतिप्रागुक्तेः कार्यभेदमात्रत्वेपिवस्तुवस्तयोरैक्यादविरुद्धा॥ ७ ॥ अष्टादशनिमेषास्तुकाष्ठात्रिंशत्तुताःकलाइत्यभिधानात् काष्ठाकलातोन्यूनेतिकाष्ठाकलादिरूपेणेतिपाठःसभ्यः॥विश्वस्य खलुकाष्ठाकलान्यूनेतिकाष्ठाकला॥क्षणमुहूर्ताहोरात्रपक्षमासर्त्वयनसंवत्सरादिकालरूपेणपरिणामप्रदायिनी॥ बाल्यादिदिवसोवस्थाविशेषेणवातथाविश्वस्योपरतावुवसानेविषये याशक्तिःतत्संबुद्धौहेशक्तेरुद्ररूपत्वात्हेसमर्थे॥नारायणीति-अयगतौ-इण्गतौ-इगतौ-अय्यतेइयतेवाअयनःपरमात्माकर्मणिल्युट्पुंलिंगतानुप्रयोगतः। लिंगमशिष्यंलोकाश्रयत्वा ल्लिंगस्येतिवचनात्॥नाराणामयनःनारायणः॥पूर्वपदात्संज्ञायामगःइतिणत्वम्॥नारायणस्यपरमात्मनइयंमायानारायणी॥ अन्यथानारायणस्येयंनारायणीयेतिवृद्धाच्छःस्यात

कलाकाष्ठादिरूपेणपरिणामप्रदायिनि ॥ विश्वस्योपरतौशक्तेनारायणिनमोस्तुते ॥ ८ ॥ सर्वमंगलमंगल्येशिवेसर्वार्थसाधिके ॥ शरण्येत्र्यंबके गौरिनारायणिनमोस्तुते ॥ ९ ॥

तस्मात्संबंधेऽणेव॥परिणामःप्राणिकायावयवोपचयलक्षणावृद्धिः तांप्रददातिपरिणामप्रदायिनि ॥ सुप्यजातौणिनिः॥आतोयुक्चिण्कृतोः। ज्ञापकसिद्धमनित्यमितिकिंचित्सो पसर्गादपिणिनिः॥दुग्धंदधिरूपेणपरिणमतइत्यादौतुपरिणामोरूपांतरावाप्तिर्दुग्धादिस्वरूपाद्विवर्त्तः। परिमाणप्रदायिनीतिपाठे—परितोमानमियत्तापरिच्छेदः॥प्राणिकायादेःका लकृताशरीरावस्थायौवनादिवयःतस्यपरिच्छेदःपरिमाणम्एतावत्कालपरिमितमिदंबाल्यमिदंयौवनमित्यादितत्प्रददातिहेपरिमाणप्रदायिनि॥८॥ सर्वाणिमंगलानियतःस्युःस सर्वमंगलामंगलेभ्योहितामंगल्या॥उगवादिभ्योयत्॥सर्वमंगलाचासौमंगल्याच॥सर्वमंगलमंगल्येति ॥वृद्धिपाठपक्षेतु-मगिगतौ।मंग्यंतेमंगलानि । मंगलेभ्योहितामंगल्यामंगल्यै वमांगल्या ॥ अन्येषामपिदृश्यतइतिदीर्घःपूरुषवत् ॥ कश्चित्त्वाह—गुणवचनब्राह्मणादिभ्यः कर्मणिचेतिकर्मणिष्यञिति ॥ तत्र तस्यार्थसंगत्यभावस्तावदास्ताम् । स्त्रियांटापंबाधित्वाषित्वात्ङीषिमांगलीत्येवस्यात्तत्तुमांगल्येतिरूपासिद्धिरिततदुपेक्षणीयंप्रेक्षावद्भिः ॥ शिवाभवानीरुद्राणी ॥ हेशिवे ॥ यद्वा शिवामंगलोपेतेतिरमापि शिवाभवति ॥ हेशिवेहेरमेसर्वेषामर्थानांसाधयित्रीउमारमाच ॥ हेसर्वार्थसाधिके ॥ अर्थोभिधेयरैवस्तुप्रयोजननिवृत्तिषु ॥ शरणंगृहरक्षित्रोः ॥ शरणेषुसाधुः शरण्या

तत्रसाधुरितियत् ॥ हेशरण्ये ॥ सोमसूर्याग्निरूपाणि त्रीण्यंबकानिनेत्राण्यस्याः त्र्यंबका ॥ यद्वा त्रयोंबकाः उमारमाच ॥ हेत्र्यंबके ॥ त्रयाणांलोकानामंबकः पितेत्या गमः ॥ गौरीउमा॥यद्वा—गुङ्अव्यक्तेशब्दे॥गूयतेअव्यक्तंगुतंशब्दायतेमनसागृह्यतेधार्यतेगौरीउमारमाच॥ऋज्रेंद्राग्रवज्रादिसूत्रेण (उ—२—३०) रनिप्रत्ययेगुङोवृद्धिर्निपा त्यते ॥ गौरोरुणेसितेपीते ॥ गौरादित्वान्ङीष् ॥ अयःशुभावहोविधिर्यत्रपरमात्मनिसःअयनः । पामादित्वान्मत्वर्थीयोनः॥ नॄनये नयोनीतिः ॥ भावेऋदोरप्॥नरणंनरः नरेणनयेनअयनः नारायणः परमात्मा तस्येयंमायानारायणी ॥ हेनारायणिनमस्तेस्तु । नमःस्वस्तीतिचतुर्थी ॥ ९ ॥ जगतांसृष्टेःसर्गस्यस्थितेर्वर्त्तनस्यनाशनस्यप्रल यस्य । हेशक्तिभूते शक्तिरित्येवंभूताजाता ॥ हेशक्तिरूपे ॥ यद्वा ब्राह्मीशक्तिः सृष्टौ ॥ वैष्णवीशक्तिः स्थितौ ॥ रौद्रीशक्तिर्विनाशे ॥ तद्भूतात्रिशक्तिभूतायाशक्तिः तत्सामान्येनशक्तिभूता हेशक्तिभूते ॥ यद्वा शक्तीनांभुवापरमात्मनाउतासंगता ॥ वेञ्तंतुसंताने ॥ यद्वा शक्तीनांभूतिःअवताररूपा शक्तिभूतिः हेशक्तिभूते ॥ ॥ यद्वा शक्तीनांभुवः भूमयः ब्रह्मादयःतेषामूतिःसंघटना ॥ तंतुनेवगुंफनंसंतननंशक्तिभूतिः ॥ वेञः स्त्रियांक्तिन् ॥ हेसनातनि ॥ सायंचिरमित्यादिसूत्रेणल्युस्तुट्च

सृष्टिस्थितिविनाशानांशक्तिभूतेसनातनि ॥ गुणाश्रयेगुणमयेनारायणिनमोस्तुते ॥ १० ॥ शरणागतदीनार्त्तपरित्राणपरायणे ॥ सर्वस्यार्तिहरेदेविनारायणिनमोस्तुते ॥ ११ ॥

स्त्रियांटित्वान्ङीप् ॥ हेशाश्वति ॥ हेगुणाश्रये ॥ गुणाःसत्त्वादयःआश्रयोयस्याः सा ॥ यद्वा गुणानामाश्रयोयत्रसागुणाश्रया ॥ यद्वा सत्त्वादिगुणयुक्तागुणाः यथायोगंब्रह्मादयः तेआश्रयायस्याः सा ॥ हेगुणमये ॥मयगतौ॥मयतेगच्छतिलोकान्मया ॥ पचाद्यच्स्त्रियांटाप् ॥ गुणैर्मयागुणमया ॥ गुणैर्गतिमतीत्यर्थः ॥ यद्वा हेऽगुणमये ॥ अगुणंब्रह्ममयते ॥अगुणेनब्रह्मणामयागमनपराअगुणमया ॥ ब्रह्मतत्त्वेनमयस्रानेत्यर्थः ॥ गुणमयीतिपाठे—गुणानांविकारःगुणमयी ॥ यद्वाऽगुणमयी ॥ मयड्वैतयोर्भाषायामित्यादिनामयट् ॥ ङीप् ॥ यद्वा ॥ गुणेभ्योहेतुभ्यआगतागुणमयी ॥ हेतुमनुष्येभ्यइत्यविकल्पमयड्वेति ॥ यद्वा गुणाःप्राकृताउच्यंतेस्यांगुणमयी ॥ तत्प्रकृतवचनेमयट् ॥ अय्यतेईयतेगम्यतेअयनामुक्तिः ॥ऋशब्दःअदितिवाची ॥ उरपत्यानिआराः देवाः ॥ नशब्दोनञ्समानार्थोननुबंधकः॥ नसंत्ययाप्यारादेवाःसा धकत्वेनयत्रसानारा नाराचासौअयनीचेतिनारायणीमुक्तिर्देवैरयापिदुष्प्राप्येत्यर्थः ॥ तत्संबुद्धौ हेनारायणि ॥ १० ॥ शरणंरक्षितारम्।आगताःरक्षरक्षेतिप्रपन्नाःशरणाग ताःतएवदीनाआर्त्ताश्चदुःखितालोकास्तेषामापद्भ्योदुःखेभ्य.पारित्राणंतदेवपरंमुख्यमुद्देश्यमयनंवर्त्मयस्याःसातत्संबुद्धिः ॥ सर्वलोकस्यार्त्तिहरे ॥ हरतेरनुद्यमनेच्॥हेदुःखना

शनि ॥ हेदेविभगवति न आरायणिनमः अः स्तुतेइतिच्छेदः ॥ पूर्वमग्रेअः ॥ एङःपदांतादतीत्यकारलोपः ॥ प्रथमैकवचनस्यरोःरेफस्यश्रवणमेवतथाचसतिमोः इतिभवति ॥ अग्रेचस्तुते ॥ ऋइतिदेवमाता ॥ मःशिवः । अःविष्णुः । द्वौप्रतिषेधौप्रकृतमप्रतिषिद्धमर्थंगमयतः ॥ उदेवमातुरपत्यानिआराःऋभवःदेवाः ॥ अय्यतेईयतेवा अयनी आराणांअयनीआरायणी ध्यातव्यादेवता आरायणी ॥ पूर्वपदात्संज्ञायामगइतिणत्वं हेआरायणि त्वां मःशिवः अश्वविष्णुःननस्तुतेअपितुस्तुतेनौत्येव ॥ ष्टुञ्स्तुतौलडात्मनेपदम् ॥ ११ ॥ हंसैर्युक्तंविमानंतत्रतिष्ठतिहेहंसयुक्तविमानस्थे ॥ यद्वा हंसैः यतिविशेषैः मूर्तैःरूपैश्च्युक्तमाश्रितंविमानंविगताहंकारंपरब्रह्मतत्रतिष्ठति ॥ हंसःश्वेतगरुत्सूर्ययतिप्राणात्मसुस्मृतः ॥ हेब्रह्माणीरूपधारिणि । कुशोदर्भस्तस्येदंकौशं कौशंचतदम्भश्चकौशांभः ॥ क्षरसंचलने ॥ क्षरणंक्षरः ॥ घञिसंज्ञापूर्वको विधिरनित्यइत्यतउपधावृद्ध्यभावः घञर्थेकविधानंवा ॥ कौशांभसःक्षरःसेचनंतंकरोतीति णिचिण्वुल् ॥वोरकः । स्त्रियांटाप् । प्रत्ययस्थात्कात्पूर्वस्यातइदाप्यसुपइतीत्वम् ॥ हेकौशांभःक्षरिके ॥ शत्रुषु कुशोदकक्षेपणं कुर्वित्यर्थः यदुक्तं कमंडलुजलाक्षेपेइत्यादि ॥ यद्वा क्षरंकरोतिक्षरयतिक्षारिका आसेक्त्री कौशांभसःक्षारिका ॥ अजंतस्येति भावः ॥ क्षरतेस्तु ण्वुलि क्षारिका ॥ यद्वा कौशांभःक्षरी ॥ कर्मण्यण् ॥ ङीप् ॥ स्वार्थे कः ॥ केण इति ह्रस्वः ॥ यद्वा कुशसंवं

हंसयुक्तविमानस्थेब्रह्माणीरूपधारिणि ॥ कौशांभःक्षरिकेदेविनारायणिनमोस्तुते ॥ १२ ॥ त्रिशूलचन्द्राहिधरेमहावृषभवाहिनि ॥ माहेश्वरीस्व रूपेणनारायणिनमोस्तुते ॥ १३ ॥

ध्वंभसःक्षरःआयुधत्वेनयस्याःसाकौशांभःक्षरका ॥ शेषाद्विभाषाकप् अत्रपक्षेआप्सुपःपरइत्वंनभवति ॥ न अ आ ऋआ अयनि न मा उः स्तुत इतिच्छेदः ॥ नापुरुषः ॥ अकारोवासुदेवः स्यादाकारस्तुपितामहः ॥ ऋइतिदेवमाता ॥ ऋभुशब्दप्रयोगदर्शनात् ॥ आइतिआङुपसर्गः ॥ आयनीतिसंबुद्ध्यंतम् ॥ न मा इतिद्वौ प्रतिषेधौ ॥ उकारस्तुमहेश्वरः ॥ स्तुतेइतिष्टुञ्स्तुतावात्मनेपदम् ॥ अयगतौ ॥ कृत्यल्युटोबहुलमितिकर्मणिल्युट् ॥ आसमंतादय्यतेईयतेवाआयनीउपासनी इष्टदेवता ॥ उःदेवमातुः आयनी ॥ इकोयणचि ॥ रायनी ॥ पूर्वपदात्संज्ञायामगइतिणत्वं हेरायणि ॥ हेदेवमातुरदितेरभीष्टदेवते त्वम् ॥ आश्चब्रह्माअःविष्णुःउःरुद्रःइतित्रिमूर्तिल क्षणः नापुरुषः ॥ मा ना स्तुते न स्तुते इति मा अपितुस्तौत्येव ॥ १२ ॥ धृञ्धारणेभ्वादिः ॥ धरतीतिधरापचाद्यच् ॥ त्रिशूलचंद्राहीनांधरा ॥अन्यथाकर्मण्यण्यात्स्यात्॥ त्रिशूलादिधरतीतिविग्रहश्रवणात्॥त्रिशूलमायुधं चंद्रोत्रैककलात्मकः । किरीटभूषणौचित्यात् ॥ अहयःफणिनः ॥ द्वंद्वेपि॥बहुत्वनियमः॥ हेत्रिशूलचंद्राहिधरे ॥महान्वृष भः तेनवाहिनीवाहनवती ॥ ऋन्नेभ्योङीप् ॥ यद्वा महावृषभेणवाहयतीस्वंमहावृषभवाहिनी ॥ बहुव्रीहौमहावृषभवाहनेतिस्यात् ॥ हेमहावृषभवाहिनि ॥ महेश्वरस्येयंश

क्तिर्माहेश्वरी ॥ तस्याःस्वरूपमाकारस्तेनध्येयतयासंभाविते ॥ अनधातुःप्राणनार्थः । अननमनअनिः इक्कृष्यादिभ्यः स्त्रियाम् ॥ कृदिकारादक्तिनइतिङीष् ॥ अनीःइः कामः एःकामस्यतद्दैवतबीजस्यवाअनीप्राणरूपा यनी ॥ अंविष्णुंरातिरक्षकत्वेनगृह्णातिअरा त्रिलोकी । अराया यनी अरायणी हेअरायणि । त्वामुउःशिवःनापुरुषः न मा स्तुते अपितुस्तौति ॥ १३ ॥ हेअनघेकौमारीरूपसंस्थाने ॥ अतएवहेमहाशक्तिधरे ॥ अतएवमयूरकुक्कुटवृतेनमोस्तुते ॥ नारायणस्यभगवतोविश्वरूपस्येयमाकृतिः नारायणीमूर्तिः ॥ छांदसत्वाद्वृद्धाच्छमनाश्रित्यसामान्यतोऽणेव ॥ यद्वा-नराणामयनंनरायणंधर्मार्थकाममोक्षलक्षणंतस्येयंसा । द्विधा-तत्रजाताततसाधयितुंच ॥ शैषिको ण् नारायणी ॥ नविद्यतेअघंयतः हेअनघे ॥ यद्वा-नविद्यतेअः विष्णुः पूज्योयेषांतेअनादैत्याः तान्हंतीत्यनघा ॥ सप्तम्यांजनेर्डः ॥ अन्येष्वपिदृश्यते इत्यत्रापिश ब्दःसर्वोपाधिव्यभिचारार्थस्तेनधात्वंतरादपिकारकांतरेपिडोभवति ॥ डित्यभस्यापिटेर्लोपः ॥ पृषोदरादित्वात् हस्यवः ॥ संस्थितिः सम्यगवस्थानंसन्निवेशः संस्थान म् । कुमारस्य शक्तिधरस्येयं शक्तिर्देवताकौमारी । कौमार्याः सकाशाद्रूपसंस्थानं यस्याः सा ॥ यद्वा-कौमारीषण्मुखीरूपसंस्थानशरीरावयवसन्निवेशविशेषो यस्याः सा तत्संबुद्धौ ॥ महतीशक्तिरायुधंमहाशक्तिः तस्याःधरामहाशक्तिधरा अन्यथातुविग्रहेकर्मण्यणस्यात् ॥ यद्वा—महाशक्तिरतिसामर्थ्यम् ॥ मीञ्हिंसायांक्ङ्यादिः

मयूरकुक्कुटवृतेमहाशक्तिधरेनघे ॥ कौमारीरूपसंस्थानेनारायणिनमोस्तुते ॥ १४ ॥

मीनात्यहीन्मयूरः । मीनातेरूरन् । कुक्कुटश्चरणायुधः । कुगुचारणेनकुटतिकुक्कुटः ॥ कुटकौटिल्ये ॥ पचाद्यच् ॥ मयूरावाहनीभूताःक्रीडार्थाश्च ॥ कुक्कुटाश्चयुद्धचा तुर्यदिदृक्षौचित्योपार्जितास्तैर्वृतावेष्टिता । यतइयंकौमारीतेनबाल्योचिताकुक्कुटक्रीडोक्ता ॥ यद्वा—मयूरैः कुक्कुटैश्चवृतिरावरणंयस्याः सा ॥ यद्वा—क्रौंचवाराहचक्रादि व्यूहवत्मयूरकुक्कुटव्यूहौचसंग्रामोचितसैन्यसंनिवेशौज्ञेयौ ॥ यदाहुः—व्यूहस्तुबलविन्यासोभेदादंडादयोयुधि ॥ दंडोमंगलभागौचाप्युत्सन्नश्चाबलोहढः ॥ व्यूहस्तेषांविशे षाःस्युश्चक्रव्यूहादयोपिचेति ॥ ततश्च मयूरव्यूहकुक्कुटव्यूहाभ्यांवृता ॥ यद्वा—वाहनीभूतत्वान्मयूरैः कौमारीवृता ॥ अथचेयंकुक्कुटाख्यालंकारोपेतत्वात्कुक्कुटवृता ॥ यदाहुः कुक्कुटस्ताम्रचूडेचभूषायामपिदृश्यते ॥ यद्वा—मयूराः कुक्कुटाइवचित्रपुच्छवर्जितामयूरकुक्कुटास्तैर्वृते ॥ यदभ्यधुः—आरक्तनेत्रपिच्छाग्रोमयूरः कुक्कुटः स्मृतः ॥ बर्हेणवर्जितोबर्ही यः समयूरकुक्कुटइतियादवप्रकाशः ॥ कुमारोमयूरमारोहतिकौमारीतुमयूरीम् ॥ यद्वा—मालक्ष्मीः आः पितामहः इःकामः उःशिवः उत्वा तारक्षकोविष्णुः रोऽग्निः तैर्वृतामयूरवृता ॥ अथचसाकुक्कुटवृता ॥ कुकवृकआदाने ॥ भ्वादिरात्मनेपदी ॥ ततःकर्त्तरिक्विप् ॥ कोकंतेकौमार्याः आज्ञामाददतेदैत्यैःसह

संग्रामयितुंकुंकि देवसैन्यानि तान्येवकुटुंबिदैत्यैःसहविरुद्धबुद्धीनिकुटानिचकुक्कुटानिदेवसैन्यानिचतैर्वृता ॥ १४ ॥ हेवैष्णवीरूपेहेशंखादिगृहीतपरमायुधे ॥ हेदेवि प्रसीद ॥ हेनारायणिनमस्तेस्तु ॥ शंखश्चचक्रंचगदाचशार्ङ्गंचसेनांगत्वादेकवद्भावः ॥ तानिगृहीतानि परमाण्यायुधानिययासा ॥ विष्णोरियंशक्तिर्वैष्णवीतस्याइवरूपंयस्याःतत्संबुद्धिः ॥ १५ ॥ गृहीतमुग्रंरौद्रंचमहच्चक्रंययातत्संबुद्धिः ॥ दंष्ट्रयाउद्धृतावसुंधराभूमिर्ययातत्संबुद्धिः ॥ वराहस्यभगवतोविष्णोःरूपंतद्वतीवराहरूपिणी ॥ वराहसदृशरूपमात्मानं दर्शयंतीत्यर्थः ॥यद्वा सत्यापपाशसूत्रेण रूपाद्दर्शनेणिच् । वराहमेवात्मनोरूपंपश्यतिवराहरूपिणीतत्संबुद्धिः ॥ हेशिवेसर्वमंगलेनारायणि ॥ दर्शंतिययादंष्ट्रा ॥ दाम्नीशसेत्या दिनादशतेःकरणेष्ट्रन्॥षिद्गौरादिभ्यश्चेतिङीष्॥षिल्लक्षणोङीषूअनित्यः ॥ ततःस्त्रियांटाप् ॥ १६ ॥ उग्रेणनृसिंहरूपेणदैत्यान्हंतुंहेकृतोद्यमे ॥ त्रैलोक्यस्यत्राणेनरक्षणेनमहितेपूजिते ॥ त्रैलोक्यत्राणसहितेइतिवापाठः ॥ अयगतौ ॥ अय्यतेइत्ययनंचतुर्भद्रंनराणामयनंप्राप्तव्यंनरायणंतस्यप्रापयित्रीनारायणी ॥ चतुर्णांभद्राणांसमाहारश्चतुर्भद्रम् ॥ आहुश्चत्वारिभद्राणिबलं

शंखचक्रगदाशार्ङ्गगृहीतपरमायुधे ॥ प्रसीदवैष्णवीरूपेनारायणिनमोस्तुते ॥१५॥ गृहीतोग्रमहाचक्रेदंष्ट्रोद्धृतवसुंधरे ॥ वराहरूपिणिशिवेनाराय
णिनमोस्तुते॥१६॥ नृसिंहरूपेणोग्रेणहंतुंदैत्यान्कृतोद्यमे॥त्रैलोक्यत्राणसहितेनारायणिनमोस्तुते॥१७॥ किरीटिनिमहावज्रेसहस्रनयनोज्ज्वले॥
वृत्रप्राणहरेचैंद्रिनारायणिनमोतुस्ते ॥ १८ ॥ शिवदूतीस्वरूपेणहतदैत्येमहाबले ॥ घोररूपेमहारावेनारायणिनमोस्तुते ॥१९॥ दंष्ट्राकरालवदने
शिरोमालाविभूषणे ॥ चामुंडेमुंडमथनेनारायणिनमोस्तुते ॥ २० ॥

धर्मः सुखं धनम् ॥ १७ ॥ किरीटंमुकुटंतद्वतीहेकिरीटिनि महद्वज्रमायुधंयस्याः सा महावज्रा तत्संबुद्धिः ॥ सहस्रंनयनानिसमाहृतानिसहस्रनयनम् ॥ पात्रादित्वात्ङीप्नभवति ॥ तेनउज्ज्वलतिप्रकाशतेसहस्रनयनोज्ज्वला ॥ यद्वा—सहस्रनयनेज्वलेइतिपाठः ॥ सहस्रंनयनानियस्याः सासहस्रनयना ज्वलतीतिज्वला ॥ पचाद्यच् । हेज्वले ॥ अनुपसर्गादेवज्वलितिकसंतेभ्योणस्तुवा ॥ तेनमुक्तेसोपसर्गादनुपसर्गाच्चज्वलतेः पचाद्यच्भवत्येव ॥ वृत्रोनामदैत्यः कश्चित्तस्यप्राणान्हरति हेवृत्रप्राणहरे ॥ चकारःउक्तमनुक्तंचसमुच्चिनोति ॥ इंद्रस्येयम्ऐंद्रीहेऐंद्रि ॥१८॥ चंडिकाशरीरोत्थाशिवदूतीतस्याः स्वरूपेणहतादैत्यायया हेहतदैत्येमहद्बलंसामर्थ्यंसैन्यंचयस्याः हे महाबले ॥ यद्वा महान्बलिरुपहारःपूजोपकरणंयस्याःमहाबलिः हेमहाबले ॥ करोपकारयोःपुंसिबलिः प्राण्यंगजेस्त्रियाम् ॥ घोरंभयानकंरूपंयस्याः हेघोररूपे ॥ महाना रावःशब्दोयस्याःसृगालपरिवारत्वात्हेमहारावे ॥ १९ ॥ दंष्ट्राभिः करालंभयंकरंवदनंयस्याः हेदंष्ट्राकरालवदने ॥ करालोदंतुरेतुंगे ॥ शिरसांमालाविभूषणंयस्याः हे

२॥

हेचामुंडेकालि ॥ बाहुलकातङीषभावः हेमुंडमथने ॥ यद्वा कर्त्तरिबहुलंल्युट् ॥ मुंडदैत्यंमथ्नातिमुंडमथना । मथाविलोडने नंद्यादित्वात्ल्युः ॥ शिरोमालाविभूषणे ॥ हेश्रद्धेआस्तिक्यबुद्धिस्वभा ॥ यद्वा महाविद्येहेमहत्यविद्येपरमात्मेतरप्रपंचगोचरनानाज्ञानरूपे ॥ परमात्मगोचरज्ञानरूपे ॥ हेमहाविद्येमहतिविद्ये हेलज्जे हेलक्ष्मि ॥ २० ॥ हे अनन्यतमोधिकरण ॥ यद्वा महारात्रे हेमहारात्रेहिरण्यगर्भावसानकालरूपे ॥ हेध्रुवेशाश्वतिब्रह्मरूपे ॥ हेस्वधेपितृतृप्तिस्वरूपे ॥ हेपुष्टेशरीरावयवोपचयरूपे ॥ वे हेमहारात्रिइतिपाठेरात्रेश्चाजसावितिसंज्ञा ॥ यद्वा हेमहत्यमाये ॥ अतएवहेमहामायेसर्वजगत्कारणभूते ॥ यद्वा महारात्रिःसर्वप्राणिमोहकरीदेव्येवोच्यते ॥ कालरूपे अत्रिर्मुनिः बाहुलकात रातेरपित्रि ॥ उणादावदेस्त्रिन् ॥ यांङीप् छन्दस्येव । तिमिरपटलैरवगुंठितारात्र्यइतितुजसंतःप्रयोगः—बह्वादौकृदिकारादक्तिनोवाङीषुवक्तव्यः ॥ इक्कृष्यादिभ्यः कृदिकारादक्तिनो ॥ अण्यतेकथ्यतेअणिःमेधादिः ॥ धीर्धारणावतीमेधा ॥ हेनारायणि हेमेधेनमोस्तुते ॥ २१ ॥ रातिसुखंरात्रिः ॥ रात्रिःरात्रीच ॥ न् ॥ यद्वा भूतिर्भस्मनिस ॥ हेभूतेअतीते हेवरेश्रेष्ठे ॥ नराणांसमूहोनारंनारेणासमंतात्श्रितायणीनारायणी ॥ अणी मेधादिः ईइत्यस्याः लक्ष्म्याअणीमेधादिःयणी । वाङीषु ॥

मेधेसरस्वतिवरेभूतिबाभ्रवितामसि ॥ नियतेत्वंप्रसीदेशेना
लक्ष्मिलज्जेमहाविद्येश्रद्धेपुष्टेस्वधेध्रुवे ॥ महारात्रेमहामायेनारायणिनमोस्तुते ॥२१॥ सर्वस्वरूपेसर्वेशेसर्वशक्तिसम
रायणिनमोस्तुते ॥ २२ ॥ सर्वतःपाणिपादांतेसर्वतोक्षिशिरोमुखे ॥ सर्वतःश्रवणघ्राणेनारायणिनमोस्तुते ॥ २३ ॥
न्विते ॥ भयेभ्यस्त्राहिनोदेविदुर्गेदेविनमोस्तुते ॥ २४ ॥

हेतामसित ॥ विपुलेनकुलेविष्णौबभ्रुनाकपिलेत्रिषु ॥ हेबाभ्रवि विभर्तिबभ्रुर्विष्णुः तस्येयंभगिनीवैष्णवी हेबाभ्रवि ॥ हेसंपद्रूपे ॥ ऐश्वर्यादिरूपे ॥ भूतिर्जन्म च॥ म्पदि ॥ अन्तोनाशेस्वरूपेचनि ॥ २२ ॥ ईष्टेईशा पचाद्यच् ॥ हेईशेस्वामिनि ॥ यद्वा दैवंदिष्टंभागधेयंभाग्यंस्त्रीनियतिर्विधिः ॥ मोगुणसम्बंधिनि जगत्संहारकर्त्रिनियतायत्तहिनियते ॥ प्राण्यंगत्वादेकवद्भावः॥ पाणयश्चपादाश्चपाणिपादम्॥ सर्वतःसर्वत्रपाणिपादम्अंतोवयवोयस्याःहेसर्वतःपाणिपादान्ते ॥ समीपेवसितेवंधेयमेमृत्यावनेहसि॥ श्चयेऽवयवेवत्रौ ॥ नराणामय ॥ सातथोक्ताअयंतेयंतेयंतिवाअनयाज्ञानविशेषमितिअयनीपाणिपादाद्युपचितिः पादांत्रेइतिपाठेतुसर्वतःपाणयश्चपादाश्चअंत्राणिचपुरीतत्संज्ञानिप्राणसूत्राणियस्याः ॥ यद्वा सर्वस्वरू ॥ सर्वजगत्त्रयंस्वरूपंयस्याः साहेसर्वस्वरूपे ॥२३॥ सर्वतोक्षीणिचशिरांसिचमुखानिचयस्याःसा हेतथोक्ते ॥ नीनरायणीनरायण्याइयमधिदेवतानारायणी ॥ हेदेवित्वंभयेभ्यःनःदेवान्त्राहिछांदसम्परस्मैपदम् ॥ सर्वाःशक्तयःसामर्थ्यलक्षणाब्रह्मादिलक्षणाश्चताभिःसमन्विताहेसर्वशक्तिसमन्विते ॥ पंयस्याः सा हेसर्वस्यईशेसर्वेशे ॥ भिन्नवाक्यस्थ ॥ हेदुर्गेदेविनमस्तेतुभ्यमस्तु त्राहीत्यव्ययंवा ॥ सर्वप्रातिपदिकेभ्यः क्विब्वाचारेवा ॥ ताइवाचरत्राहिरक्षिकेवाचर ॥ यद्वा त्रायतेत्राः क्विपिरूपम् ॥

त्वाद्देवीतिपदद्वयंपौनरुक्त्येननदुष्यति ॥ २४ ॥ हेदेविएतत्प्रत्यक्षसिद्धंतेतववदनंसौम्यंसुंदरंलोचनत्रयेणसोमसूर्याग्निमयेनालंकृतं नः अस्मान् सर्वभीतिभ्यः समस्तभये भ्यः ॥ यद्वा—सर्वाभियोयाभ्यःताःसर्वभियश्चताईतयश्चताभ्यः पातु रक्षतु ॥ हेकात्यायनिनमस्तेतुभ्यमस्तु ॥ ईतितोप्योपध्यभावादन्नाभावायज्ञभागाभावायज्ञ भागभुजांभयाभावःप्रार्थनीयः ॥ कतःकश्चिदृषिःतस्यापत्यंस्त्रीतिगर्गादियञंतात्यञश्चप्राचांष्फताद्धितइत्यधिकृतसर्वत्रलोहितादिकतंतेभ्यइतिस्त्रियांष्फःफस्यायनादेशःषित्वा त्ङीषूकात्यायनी ॥ यद्वा—कश्चब्रह्माअश्चविष्णुः तौअततःसततंयथाक्रमंगच्छतः इतिकात्यौसरस्वतीचरमाच कर्मण्यण् ॥ अण्णंतात्ङीप् ॥ वाणीरमयोरासमंतादय नीपरमागतिःकात्यायनी ॥ सौम्यंस्यात्सुंदरेसोमदेवताकेबुधेग्रहे ॥ २५ ॥ भद्राचसाकालीचहेभद्रकालि ॥ ज्वालाभिःकरालंतुंगमत्युग्रमतिरौद्रमशेषाणामसुराणां सूदनंहिंसकं तेतवत्रिशूलंनोस्मान्भीतेर्भयात्पातुनमस्तेतुभ्यमस्तु ॥ षूदक्षरणेहिंसायाम्अनुदात्तेत् । सूदतेसूदनंनंद्यादित्वाल्ल्युः ॥ अन्यथाऽनुदात्तेतश्चहलादेरीतिप्राप्तस्ययुचः

एतत्तेवदनंसौम्यंलोचनत्रयभूषितम् ॥ पातुनःसर्वभीतिभ्यःकात्यायनिनमोस्तुते ॥ २५ ॥ ज्वालाकरालमत्युग्रमशेषासुरसूदनम् ॥ त्रिशूलंपा तुनोभीतेर्भद्रकालिनमोस्तुते ॥ २६ ॥ हिनस्तिदैत्यतेजांसिस्वनेनापूर्ययाजगत् ॥ साघंटापातुनोदेविपापेभ्योनः सुतानिव ॥ २७ ॥ असुरा सृग्वसापंकचर्चितस्तेकरोज्ज्वलः ॥ शुभायखड्गोभवतुचंडिकेत्वांनतावयम् ॥ २८ ॥ रोगानशेषानपहंसितुष्टादुदासिकामान्सकलानभीष्टान् ॥ त्वामाश्रितानां नविपन्नराणांत्वामाश्रिताह्याश्रयतांप्रयांति ॥ २९ ॥

सूददीपदीक्षश्चेतिप्रतिषेधात्सूदकमितिस्यात् ॥ २६ ॥ या तावकी घंटास्वनेननादेनजगदापूर्यपूरयित्वादैत्यतेजांसिहिनस्तिसानोस्मान्पापेभ्यो दैत्येभ्यश्चपातु ॥ कंकेभ्यःकमिव ॥ जगत्कर्तृलोकः अनोभ्यःसुतानिव ॥ अत्र छांदसत्वेनअनश्शब्दात्पंचम्याभ्यस् तस्यसुपांसुलुगित्यादिनालुक् ॥ यथालोकःशकटेभ्यःसुतान्पातितथा ॥ यद्वा जनन्यांश कटेप्यनः ॥ जनकेशकटेप्यनः ॥ यथाअनःमातापिताचपापेभ्येविघ्नेभ्यःपाति ॥ २७ ॥ हेचण्डिकेअसुराणाम्असृग्रुधिरंवसामेदःतद्रूपःपंकःतेनचर्चितःव्याप्तःतेतवकरेहस्तेउ ज्ज्वलः ॥ यद्वा करैःकिरणैरुज्ज्वलः खड्गःनोस्माकंजगतांवाशुभायभवतु ॥ हेदेवित्वांवयंनताःप्रणताःस्मः ॥ बलिहस्तांशवःकराः ॥ २८ ॥ नॄनये ॥ नॄणंतिन्यायेन व्यवहरंतीति नराः ॥ हेदेवित्वदाराधनेनतुष्टासतीत्वामाश्रितानांनराणामशेषान्रोगानपहंसितेषांचकाम्यकामान्कामानर्थान्ददासि ॥ रजकस्यवस्त्रंददातीतिवत्संप्रदा नाभावात्षष्ठ्येव ॥ हेदेवित्वामाश्रितानांनराणांनविपत्आपन्नवियते ॥ हिहेताववधारणे ॥ त्वामाश्रितानराःआश्रयताम्आश्रीयमाणतांप्रयांतिआश्रीयंते आश्रयाः

कर्मण्यच् ॥ अन्यैराश्रीयमाणतांसेव्यमानतांभजंतीत्यर्थः ॥ राजत्वंदेवत्वंवाप्राप्नुवंतीतिभावः ॥ २९ ॥ हेअंबिके देविअथेदानींत्वयाआत्मतनुंनिजतनुंबहुधाबहुप्रकारैः अनेकैःब्रह्माण्यादिशक्तिरूपैःकृत्वाधर्मद्विषांयज्ञादिकर्मद्रोहिणांमहासुराणांशुंभादीनांयत्कदनंविशसनंकृतंतदेवत्वदन्याऽऽत्री त्वत्तोपराकादेवताप्रकरोतिकाकर्तुंशक्तास्तिनकापि त्वमेकाकर्तुंशक्नोषि नान्येति भावः ॥ धर्मोत्र वैदिकः ॥ पारमर्षं सूत्रम्—अथातो धर्मजिज्ञासा ॥ चोदनालक्षणोर्थो धर्म इति ॥ ३० ॥ हे देवि विद्यासु चतुर्दशसु दीपायमानासु आन्वीक्षिक्यादिषु ॥ यद्वा विद्यासु ज्ञानप्रदमंत्ररूपासु विवेकाःयुक्तायुक्तविचाराः दीपाइवमहातमःपटलपाटनपटवःतेषु ॥ अनादरेसप्तमी ॥ तान्यनाहत्यतज्जन्यविवेकमपनीय ॥ अतिमहांधकारेममत्वगर्ते एतद्विश्वम्अतीव शास्त्रेषुमनुस्मृत्यादिषु तथाद्येषुवाक्येषुवैदिकेषुपुराणेषुविद्यमानेषु ॥ अनादरेसप्तमी ॥ तान्यनाहत्यतज्जन्यविवेकमपनीय ॥ यद्वा हे देवि आद्येषु विभ्रामयसि ॥ सा त्वदन्याका ॥ त्वमेवविष्णुमायाविश्वंमोहयसिममत्वेयोजयसि नान्या ॥ विभ्रामयसीत्यनित्योमितांह्रस्वः ॥ :यद्वा हे देवि आद्येषु विभ्रामयसि ॥ सा त्वदन्याका ॥ त्वमेवविष्णुमायाविश्वंमोहयसिममत्वेयोजयसि नान्या ॥

एतत्कृतंयत्कदनंत्वयाद्यधर्मद्विषांदेविमहासुराणाम् ॥ रूपैरनेकैर्बहुधात्ममूर्तिंकृत्वांबिकेतत्प्रकरोतिकान्या ॥ ३० ॥ विद्यासुशास्त्रेषुविवेकदीपेष्वाद्येषुवाक्येषुचकात्वदन्या ॥ ममत्वगर्तेतिमहांधकारेविभ्रामयस्येतदतीवविश्वम् ॥ ३१ ॥ रक्षांसियत्रोग्रविषाश्चनागायत्रारयोदस्युबलानियत्र ॥ दावानलोयत्रतथाब्धिमध्येतत्रस्थितात्वंपरिपासिविश्वम् ॥ ३२ ॥ विश्वेश्वरीत्वंपरिपासिविश्वंविश्वात्मिकाधारयसीतिविश्वम् ॥ विश्वेशवंद्याभवतीभवंतिविश्वाश्रयायेत्वयिभक्तिनम्राः ॥ ३३ ॥

वाक्येषु शास्त्रेषुशोभनेषुआर्षेषुशास्त्रेषु या वित्तंविद्विदुषीवा त्वद्देवीतः अन्याका नकापि ॥ त्वमेवविभ्रान्येतिभावः ॥ अथचहेदेविएतद्विश्वंकर्मअतिमहांधकारे तमोगुणरूपे ॥ ममेत्यव्ययम् ॥ ममत्वंगर्तइव तस्मिन्ममत्वगर्तेमोहकूपेअतीवविभ्रामयसिव्यालोडयसि या सा त्वदन्या नास्ति ॥ विभ्रामयतीतिअन्य शब्दस्यशेषत्वात्प्रथमपुरुषः ॥ त्वदन्यःकोभुंक्तेमदन्यःकोभुंक्तेमदन्योन्योभुंक्तेत्वदन्योन्योभुंक्तेइतिवत् ॥ ३१ ॥ हेदेवि त्वंतत्रचतत्रस्थितासती विश्वं परिपासि ॥ क्वचक्वचेति ॥ यत्रचरक्षांसिदैत्याःउग्रविषाःनागाःतक्षकादयः यत्रच अरयः शत्रवः यत्रचदस्युबलानि चोरसमूहाः यत्रचदावानलः तथायत्र चाब्धिमध्ये तत्रसर्वत्रउपद्रवप्रसंगेस्मृतासतीपतितान्रक्षसीत्यर्थः ॥ दवदावौवनारण्यवह्नी ॥ ३२ ॥ हेदेवित्वंविश्वेश्वरीइतियदतःत्वंविश्वंपरिपासि ॥ यद्वा विश्वेश्वरीविश्वव्यापिनीअसि अतःविश्वं परितोरक्षसि ॥ यद्वा हेविश्वेश्वरि इतिपाठः ॥ हेदेवि त्वंविश्वात्मिकासि इतिहेतोःविश्वंधारयसि ॥ भवती विश्वस्यईशः

स्रष्टारक्षितासंहर्ताचब्रह्मादिःतस्यवंद्याअभिवादनीयास्तुत्याचवर्तते ॥ हेदेवित्वत्त्वयित्वयिविषयेभक्तिनम्राःस्युःतेविश्वस्याश्रयाआधारभूताः जगतांधारयितारोभवंतीत्यर्थः
॥ ३३ ॥ हेदेवित्वंनोस्माकंप्रसीद ॥ यथैवाधुनाइदानींशुंभाद्यसुरवधाद्धेतोःपर्यपालयःतथैवाग्रेपिसंभावितायाअरिभीतेःनित्यंपरिपालय ॥ हेदेवित्वंसर्वजगतांपापानि प्रशमं
क्षयम्आशुक्षिप्रंनय ॥ नयतिर्द्विकर्मकः ॥ अथचलोकानाम् ॥ अत्रह्यधर्मउत्पातशब्देनविवक्षितः ॥ नाशहेतुत्वात्तस्यपाकः परिणामःतेनजनितानुपसर्गानुपसर्गानुपद्रवान्वध
पातादीनाशुप्रशांतिंप्रापयेतिवयंदेवाःत्वदेकशरणाःप्रार्थयामहे ततःप्रसीदेत्यर्थः ॥ आशुउत्पातेत्यत्रसंधिरविवक्षितः ॥ आशुह्युत्पातेतिवापाठः ॥ ३४ ॥ विश्वस्यार्तिंहरति
हेविश्वार्तिहारिणित्वंप्रणतानांभक्तिनम्राणांप्रसीद ॥ त्रयोलोकास्त्रैलोक्यंचातुर्वर्ण्यादित्वात्स्वार्थेष्यञ् ॥ तत्रवसंतियेतेषांतैर्वा हेईडचेस्तुत्ये॥कृत्यानांकर्तरिवाषष्ठी ॥ लोकानां
वरदाऽभीष्टदाभव ॥ ३५ ॥ हेसुरगणाः अहंयुष्माकंवरदास्मिप्रीतास्मियंवरंमनसाइच्छथ ॥ तंजगतामुपकारकंवरंवृणुध्वम्अहंप्रयच्छामि ॥ दाणोयच्छः ॥ वृञ्वरणे आ
त्मनेपदंध्वम् ॥ सवाभ्यांवामौ ॥ स्वादिभ्यःश्नुः ॥ वृणीध्वमितिपाठेक्र्यादिः लोटोध्वम् ॥ ईहल्यघोःप्वादीनांह्रस्वः॥यंतमितिपुंसि॥देवाद्वतेवरश्रेष्ठेत्रिषुक्लीबंमनाक्प्रिये ॥

देविप्रसीदपरिपालयनोरिभीतेर्नित्यंयथासुरवधादधुनैवसद्यः ॥ पापानिसर्वजगतांप्रशमंनयाशुउत्पातपाकजनितांश्चमहोपसर्गान् ॥ ३४ ॥ प्रण
तानांप्रसीदत्वंदेविविश्वार्तिहारिणि॥त्रैलोक्यवासिनामीडचेलोकानांवरदाभव ॥ ३५ ॥ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ ॥ वरदाहंसुरगणावरंयंमनसेच्छथ ॥
तंवृणुध्वं प्रयच्छामि जगतामुपकारकम् ॥ ३६ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ सर्वबाधाप्रशमनंत्रैलोक्यस्याखिलेश्वरि ॥ एवमेतत्त्वयाकार्यमस्मद्वैरिविना
शनम् ॥ ३७ ॥ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ ॥ वैवस्वतेंतरेप्राप्तेअष्टाविंशतिमेयुगे ॥ शुंभोनिशुंभश्चैवान्यावुत्पत्स्येतेमहासुरौ ॥ ३८ ॥

वृणुध्वंप्रार्थयध्वमित्यर्थः ॥ ३६ ॥ हेअखिलस्यविश्वस्येश्वरिव्यापिकेहेत्रैलोक्यस्वामिनित्वयात्रैलोक्यस्यसर्वबाधाप्रशमनंसर्वदुःखोपशमः॥सर्वाबाधेतिपाठे—आङभिव्याप्तौ॥
आसमंताद्बाधाआबाधा ॥ अस्माकंवैरिणःदैत्याःतेषांविनाशनमेवंविधंजगदुपकारकंकार्यंकर्तव्यमितिवरप्रार्थनम् ॥ यद्वा हेदेविअखिलेश्वरि त्वयात्रैलोक्यस्यउपकारकं
कर्मएतत्कार्यंकर्त्तव्यम् ॥ कीदृशंतत् ॥ सर्वबाधानांप्रशमनमस्मद्वैरिणांविनाशनम् ॥ ३७ ॥ हेदेवाःशृणुतपूर्वंजगदुपकृत्यैएतेपराक्रमामयाकृताः ॥ अतःपरम् एष्यतोपि
मत्कर्तव्यान्जगदुपकारान्भवतामपितोषायकथयामि ॥वैवस्वतमन्वन्तरेभविष्यत्यष्टाविंशतिमेयुगेप्राप्तेसतिशुम्भोनिशुम्भश्चान्यावेवनत्विदानींनिहतौयौ ॥ ततोन्यावेवशुम्भनि
शुम्भनामानौदैत्यौउत्पत्स्येतेउद्भविष्यतः॥अष्टभिरधिकाविंशतिःअष्टाविंशतिः ।द्व्यष्टनःसंख्यायामित्यात्वम्।अष्टाविंशतेर्युगानांकृतादीनांपूरणंयद्युगंविष्णोरष्टमावतारोपलक्षितं
तदष्टाविंशतितमम् ।तस्यपूरणेडडितिडट्प्रत्ययस्यविंशत्यादिभ्यस्तमडन्यतरस्यामितितमडागमः॥तत्रपृषोदरादित्वात्तशब्दलोपः॥ यत्तुकश्चिदाह-माङ्मानोस्त्रियांभावेसम्पदादि

स्तात्क्विप् ॥ मानंमाअष्टाविंशतिर्मानंयस्ययुगस्येतिवाष्टाविंशतेरेवमानंयस्ययुगस्येतिवा विग्रहबहुव्रीहौनपुंसकेह्रस्वत्वेअष्टाविंशतिमंयुगंतलःसप्तम्येकवचनेअष्टाविंशतिमेइति ॥ तावन्मात्रेःकिंपिघुमास्थादिनाइत्वप्रसंगोदुर्निवारस्तिष्ठतु ॥ युगमन्यपदार्थःकथंस्यात् ॥ यावतायुगानामष्टाविंशतिःतत्परिमितापियुगरूपाअष्टाविंशतिसंख्याका एवान्यपदार्थाइतिअष्टाविंशतितममेवयुगंद्वापरंतद्रूपंकलियुगादिरूपंनसेत्स्यतीति—यथापंचसुपांडवेषुपंचमः सहदेवःतत्रमडागमःपंचमाः मानंयस्यसइत्युक्तेपंचानांपूरणः सहदेवोन्यपदार्थत्वेननगृह्यते । किंतुपंचापितेमिलिताःपञ्चत्वसंख्यापरिमिताःइतिपञ्चपरिमिताःपञ्चमाइतियुधिष्ठिरादयःपञ्चाप्यन्यपदार्थतयागृह्यंते नतुसहदेवएव ॥ तस्मात्प्रागुक्तएवअष्टाविंशतिमेवाप्युत्पत्तिः । पृषोदरादित्वेनसैवसभ्या । अष्टाविंशतिमेयुगेद्वापरांतेकलियुगादौप्राप्ते ॥ यानाद्यंगेयुगः पुंसियुगंयुग्मेकृतादिषु ॥ ३८ ॥ ततोहंनन्दगोपस्यकुलेगृहे कुलंवंशेगृहेपितत्॥जाताउत्पन्ना यशोदायानंदगोपस्त्रियाःगर्भात्संभवोजन्मयस्याःसा॥विन्ध्याचलनिवासिनीसतीशुंभनिशुंभाख्यावसुरौनाशयिष्यामि ॥ ३९ ॥ अहंपुनरपिवैवस्वतमन्वंतरएवाष्टाविंशतिमेयुगेद्वापरेतीतेकलौयुगेप्राप्तेविरुद्धाप्रजासुचिंचिर्न्नानंयस्यविप्रचित्तिर्नामकश्चिद्दानवः तस्यापत्यानिवैप्रचित्ताः तानतिरौद्रेणरूपेणपृथ्वीतलेऽव

नंदगोपकुलेजातायशोदागर्भसंभवा ॥ ततस्तौनाशयिष्यामिविंध्याचलनिवासिनी ॥ ३९ ॥ पुनरप्यतिरौद्रेणरूपेणपृथिवीतले ॥ अवतीर्यहनिष्यामिवैप्रचित्तांस्तुदानवान् ॥ ४० ॥ भक्षयंत्याश्चतानुग्रान्वैप्रचित्तान्सुदानवान् ॥ रक्तादंताभविष्यंतिदाडिमीकुसुमोपमाः ॥ ४१ ॥ ततोमांदेवताःस्वर्गेमर्त्यलोकेचमानवाः ॥ स्तुवंतोव्याहरिष्यंतिसततंरक्तदन्तिकाम् ॥ ४२ ॥ भूयश्चशतवार्षिक्यामनावृष्ट्यामनंभसि ॥ मुनिभिः संस्तुताभूमौसंभविष्याम्ययोनिजा ॥ ४३ ॥ ततःशतेननेत्राणांनिरीक्षिष्यामियन्मुनीन् ॥ कीर्त्तयिष्यंतिमनुजाः शताक्षीमितिमांततः ॥ ४४ ॥

तीर्यप्रादुर्भावमुपेत्यहनिष्यामि ॥ तुस्याद्देवधारणे ॥४०॥ तान्वैप्रचित्तान्महासुरानुग्रान् रौद्रान्भक्षयंत्याः ममदंताःरक्ताआरक्ताएवभविष्यन्ति ॥ अतएवदाडिमीपुष्पवद्दरुणवर्णाः भविष्यंति ॥ ४१ ॥ ततोहेतोःमांस्तुवंत्यःदेवताःस्वर्गेसततंशश्वत्रक्तदंतिकासंज्ञयाव्याहरिष्यंतिकथयिष्यंतिदेवाएवदेवताः॥स्वार्थेतल्॥तथामानवाश्चमर्त्यलोकेभुविमांसततंस्तुवंतःरक्ताःदंतायस्याःसारक्तदन्तिकातांस्तोष्यंति ॥४२॥ भूयश्चपुनरपिशतंवर्षाणिपरिमाणंयस्याःशतवार्षिकी ॥ तदस्यपरिमाणमितिवुञ्॥तद्धितार्थेसमासः॥ वर्षास्याभविष्यतीत्युत्तरपदवृद्धिः ॥ वर्षाल्लुक्चेतिपाक्षिकोलुक् ॥ स्त्रियां ङीप् ॥ तस्यामनावृष्टौसत्यामनंभसिनदीतडागादावपिजलशून्यायांभूमौमुनिभिःसंस्तुता अयोनिजासम्भविष्यामिस्वयमेवाविर्भविष्यामि ॥ नआसमन्तादवृष्टिरनावृष्टिः ॥ यद्वा—नास्त्येवासमंताद्वृष्टिर्यस्यामीतौसाऽनावृष्टिःतस्याम् ॥ संस्तुतासंस्मृतेतिपाठद्वयम् ॥ ४३ ॥ ततःप्रादुर्भावानंतरंनेत्राणांशतेनस्तोतॄन्मुनीन्निरीक्षिष्यामीतियत्ततोहेतोर्मांमनुजाःशतमक्षीणियस्याःशताक्षीतामितीत्थमन्वर्थसंज्ञयाकीर्त्तयिष्यंति ॥ ईक्षदर्श

नेअनुदात्तेत्छादसंपरस्मैपदम् ॥ निरीक्षिष्येयतोऽस्मुनीनितिवापाठः ॥ ४४ ॥ हेसुराःततःशताक्षीतिसकीर्त्तनादनंतरमहमात्मदेहसमुद्भवैर्ममशरीरादुत्पद्यमानैः शाकैः प्राणधारकैर्हरितकैःपत्राद्यैःसाधनैराबृष्टेःभविष्यंतींवृष्टिमवधिंकृत्वायावद्वृष्टिर्भवतितावंतंकालमखिलंसमस्तंलोकंभरिष्यामिपोषयिष्याम । डुभृञ्धारणपोषणयोःऋद्धनोःस्ये इतीडागमः॥अस्त्रीशाकंहरितकम्॥शाकाख्यंपत्रपुष्पादि॥यदाहुः पत्रमूलकरीराग्रफलकांडास्थिरूढकाः॥त्वक्पुष्पंकवकंचेतिशाकंदशविधंस्मृतम् ॥ ४५॥ तदामुविशाकंभरीतिविख्यातिंसंज्ञांचयास्यामिप्राप्स्यामि ॥ तत्रैवतदैवचदुर्गमाख्यं महासुरं दुर्गमंनाममहांतमसुरंवधिष्यामि ॥ जनिवध्योश्चेतिनिर्देशाद्वधिः प्रकृत्यंतरमस्तीतिविज्ञेयम् ॥ वधहिंसायांभ्वादिःपरस्मैपदी॥हनिष्यामीतिवापाठः॥शाकमितिमांतमव्ययंचास्ति।बिभर्तीतिभारिः। सर्वधातुभ्यइःकृदिकारादक्तिनोवाङीषृवक्तव्यःसुप्सुपेतिसमासः॥शाकंभरिः ॥ यद्वा फलेग्रहिरात्मंभरिश्चेतिचकारोनुक्तसमुच्चयार्थः ॥ तेनलोकभरणार्थस्वशरीरोद्भवानिशाकानि बिभर्तिशाकंभरिः ॥ इप्रत्ययः उपपदस्यमुमागमश्च ॥ पाठान्या

ततोहमखिलंलोकमात्मदेहसमुद्भवैः ॥ भरिष्यामिसुराः शाकैरावृष्टेः प्राणधारकैः॥४५॥ शाकंभरीतिविख्यातिंतदायास्याम्यहंभुवि॥तत्रैवचवधिष्यामिदुर्गमाख्यंमहासुरम् ॥दुर्गादेवीति विख्यातं तन्मे नाम भविष्यति ॥ ४६ ॥ पुनश्चाहंयदाभीमंरूपंकृत्वाहिमाचले ॥ रक्षांसिभक्षयिष्यामि मुनीनांत्राणकारणात् ॥४७॥तदामांमुनयःसर्वेस्तोष्यंत्यानम्रमूर्तयः॥भीमादेवीतिविख्याततन्मेनामभविष्यति ॥ ४८ ॥ यदारुणाख्यस्त्रैलोक्ये महाबाधांकरिष्यति ॥ तदाहंभ्रामरंरूपंकृत्वासंख्येयषट्पदम् ॥ ४९ ॥

ख्याश्चधातूनांदृश्यंतेस्वैरिणः क्वचित् ॥ तस्माद्दुर्गासुरवधाद्धेतोर्विख्यातंप्रसिद्धंमेदुर्गादेवीतिविख्यातंनामधेयंभविष्यति ॥ दुर्गासुरोहंतव्यत्वेनयस्याः सादुर्गा ॥ अर्शआदित्वान्मत्वर्थीयोऽच्स्त्रियांटाप् ॥ ४६ ॥ हेदेवाःपुनश्चयदाहिमाचलेभीमंघोररूपंकृत्वारक्षोभ्यस्त्रस्तानांमुनीनांत्राणकारणाद्धेतोः रक्षांसिराक्षसान्भक्षयिष्यामि ॥ क्षययिष्यामीतिपाठेक्षयंप्रापयिष्यामीतिप्रातिपदिकाद्धात्वर्थेबहुलमिष्ठवच्चेतिणिच् । अथवाक्षयप्रेरणेचुरादिः । प्रेरयिष्यामीत्यर्थः ॥ ४७ ॥ तदामांदेवीमानम्रमूर्त्तयः भक्तिप्रह्वकायाःसन्तःसर्वेऽपिमुनयोवसिष्ठादयःस्तोष्यंति ॥ तत्ततोभीमरूपेणरक्षोभक्षणाद्धेतुतःविख्यातंप्रसिद्धंभीमादेवीतिविश्रुतंनामभविष्यति ॥ बिभ्यत्यस्मादितिभीमम् ॥ भीमादयोपादानेनिपातितः ॥ ४८ ॥ हेदेवायदात्रैलोक्येऽरुणोनाममहासुरोमहाबाधांमहतींपीडांकरिष्यति ॥ लोकान्वधिष्यतेअतितरांतदाहमसंख्येयषट्पदंभ्रामरंरूपंभ्रमरसम्बंधिनींमूर्त्तिंकृत्वात्रैलोक्यस्यहितार्थायारुणमहासुरं वधिष्यामि तदा लोकाः सर्वत्र मांभ्रामरीत्येवंस्तोष्यंतिभ्रमरस्येयमाकृत्याभ्रामरी

देवी ॥ असंख्येयाः संख्यातुमशक्याः॥षट्पदाःभ्रमरमूर्तिर्भूत्वाअरुणासुरंहनिष्यति ॥ ततःसाभ्रामरीतिनाम्नालोकैःसंकीर्तिष्यतेसर्वत्रेत्यर्थः अरुणस्यापत्यंपुमानारुण
इतिच्छेदेअतइञंबाधित्वाशिवादित्वादण्वा ॥ ४९ ॥ ५० ॥ इदानींदेव्यवताराणांतत्कार्याणांचानंत्यात्साकल्येनवक्तुमशक्यत्वात्संक्षिप्यतत्कथामुपसंहरति ॥
हेदेवाःइत्थमुक्तानुसारेणप्रकारेणयदायदादानवेभ्यउत्तिष्ठतिउत्थास्यतिवादानवोत्थादानवेभ्यः समुद्भवाबाधापीडालोकानांभविष्यतिउत्पत्स्यते तदातदाऽहंतत्तत्कार्यानुरूप
मवतीर्यप्रादुर्भावमवाप्यअरिसंक्षयंशत्रुविनाशंकरिष्यामि ॥ दानवोत्थेतिसुपिस्थःकःकर्तरि ॥ ५१ ॥ इतिमा० रा०श्रीमदु०शन्तनु०देवीमा०टीकायांनारायणीस्तुतिर्ना
माष्टाशीतितमोध्यायः ॥८८॥ श्रीदेव्युवाच ॥ यद्यपिप्रागपिदेवान्देव्येवोवाच ॥ तथाप्यध्यायादौदेवीवचनस्यप्राधान्यंध्वनयितुं देवीमहात्म्याध्ययनश्रवणादिफलप्राप्तिप्राभा
ण्यंचदर्शयितुंदेव्येवोचितांवाचं देवानुक्तवती ॥ यःपुरुषःसमाहितः भक्तिश्रद्धान्वितोभूत्वाएभिः प्रागुक्तैःस्तवैःस्तोत्रैःपुनःपुनःनित्यमविकल्पितंयथाभवतितथाशब्दा मां दे
वींस्तोष्यतेतस्यपुंसःसकलांबाधां शमयिष्यामि असंशयंसंशयाभावः । अर्थाभावेव्ययीभावः ॥ यद्वा असंशयंयथास्यात्तथास्तोष्यते क्रियाफलेकर्तृगते ञित्वादात्मनेपदम् ॥

इत्थंयदायदाबाधादानवोत्थाभविष्यति॥ तदा तदावतीर्याहंकरिष्याम्यरिसंक्षयम् ॥५१॥ ॥ इतिश्रीमार्कंडेयपु० दे० नारायणीस्तुतिर्नामाष्टाशीतितमोऽध्यायः॥८८॥ श्रीदेव्युवाच ॥ एभिः स्तवैश्चमांनित्यंस्तोष्यतेयःसमाहितः ॥ तस्याहंसकलांबाधांनाशयिष्याम्यसंशयम् ॥ १ ॥ मधुकैटभनाशंचमहिषासुरघातनम् ॥ कीर्त्तयिष्यं

त्रैलोक्यस्यहितार्थायवधिष्याममिहासुरम् ॥ भ्रामरीतिचमांलोकास्तदास्तोष्यंतिसर्वतः ॥ ५० ॥

तियेतद्वद्वधंशुम्भनिशुंभयोः ॥ २ ॥

एभिरितिब्रह्मकृतैरिन्द्रादिदेवकृतैश्च ॥ हंसःसूर्यःपरमात्मा । असावादित्योब्रह्मेतिश्रुतेः । हंसस्यकलाहंसकला ॥ बाध्यंते प्राणिनोनया बाधासंसृतिः ॥
अविद्यमानाहंसकलाब्रह्मविद्यायस्यांसाअहंसकलाबाधामोहरूपाममतासंसृतिःतांबाधामसंशयंशमयिष्यामीत्यपिमुक्तिकामैरवगंतव्यम् । रविश्वेतच्छदौहंसौ ॥ यद्वा एभिः
स्तवैर्मांयःस्तोष्यतेतस्याहंकारकृतांसकलांबाधांसंसृतिंशमयिष्यामि ॥ १ ॥ त्रयाणामन्वयैक्यम् ॥ येपुरुषाएकचेतसः संतः सावधानाःसंतोष्टम्यांनवम्यांचतुर्दश्यांच
पक्षद्वयेपिविशेषानुक्तितः यथाक्रममनपेक्ष्यमधुकैटभनाशंचमहिषासुरघातनंचतद्वच्छुंभनिशुम्भयोर्वधंचभक्त्याकीर्त्तयिष्यंतिपठिष्यंतितद्वदेवयेश्रोष्यंतिभक्त्याममामाहात्म्य
मुत्तमं पुण्यदमंसर्वकामदुघं तेषांदुष्कृतंदुरितंसर्वसंचितंनकिंचिदपिभविष्यतिदुष्कृतोत्थाआपदश्चनभविष्यंतिविनंक्ष्यंतीत्यर्थः ॥ न तेषांदारिद्र्यंभविष्यति आढ्यतैवभवि
ष्यतीत्यर्थः नचतेषामिष्टैः सहचेतनैरचेतनैश्चपुत्रादिभिर्द्धनादिभिश्चावियोजनंवियोगोभविष्यति ॥ मधुकटभयोर्नाशोयस्मिन्ग्रन्थेसतथोक्तः ॥ हननंघातःतस्यकरणंघातनं

ण्यंताल्ल्युट् ॥ महिषासुरस्यघातनम्॥सूदनमितिवापाठः॥षूदक्षरणेहिंसायांच ॥ वधोयस्मिन्ग्रंथेप्रतिपाद्यते सवधः ॥ अर्शआदित्वादच्तम्॥शुम्भनिशुम्भयोरितिद्विवचनेन वधद्वयंसूच्यते ॥ तेनवधानांवैषम्यादष्टम्यादिदिनत्रयेणयथाक्रमकीर्तनशंकापिदूरीकृता ॥ एकमनन्यवृत्तिचेतोयेषांते ॥ भजनंभाक्तिरनन्यशरणतयाश्रयणम्॥महांतआत्मानः अवतारायस्याःसामहात्मादेवीतस्याभावःमाहात्म्यम् ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ येमममाहात्म्यंकीर्तयिष्यंतिस्तोष्यंतिचतेषांकदाचिदपिशत्रुतोभयंनसंभविष्यति॥दस्युतःतस्कर तोपिवान॥राजतोपिनृपान्न नशस्त्रतःआयुधतःनअनलतोग्नितःनतोयौघात्जलप्रवाहात्।नसम्भविष्यतीत्यनेनसर्वत्रसम्बध्नाति ॥५॥ तस्माद्वांछितार्थसाधनत्वाद्धेतोःसमाहितैः सावधानैःकृतप्रयत्नैःपुंभिःपरंप्रकृष्टंमहत्पूजनीयं स्वस्त्ययनंक्षेमकरमयनंवर्त्ममममदेव्याःएतन्माहात्म्यंग्रन्थसंदर्भरूपंभक्त्यापठितव्यंश्रोतव्यंच ॥ एतन्माहात्म्य मितिबहुव्रीहिः ॥ ग्रन्थसंदर्भरूपोऽन्यपदार्थः ॥ शब्दस्यैवपठनश्रवणयोग्यत्वेनविषयभावात् ॥ एतदितितुपृथक्पदत्वेमाहात्म्यंप्रतिपाद्यंतद्यत्रास्तिग्रन्थबंधेसोप्युपचारा

अष्टम्यांचचतुर्दश्यांनवम्यांचैकचेतसः ॥ स्तोष्यंतिचैवयेभक्त्याममममाहात्म्यमुत्तमम् ॥३॥ नतेषांदुष्कृतंकिंचिद्दुष्कृतोत्थानचापदः ॥ नभविष्य तिदारिद्र्यंनचैवेष्टवियोजनम् ॥ ४ ॥ शत्रुतोनभयंतेषांदस्युतोवानराजतः ॥ नशस्त्रानलतोयौघात्कदाचित्संभविष्यति ॥ ५ ॥ तस्मान्ममैतन्मा हात्म्यंपठितव्यंसमाहितैः ॥ श्रोतव्यंचसदाभक्त्यापरंस्वस्त्ययनंमहत् ॥ ६ ॥ उपसर्गानशेषांस्तुमहामारीसमुद्भवान् ॥ तथात्रिविधमुत्पातंमाहा त्म्यं शमयेन्मम ॥ ७ ॥ यत्रैतत्पठ्यतेसम्यङ्नित्यमायतनेमम ॥ सदानतद्विमोक्ष्यामिसांनिध्यंतत्रमेस्थितम् ॥ ८ ॥

न्मत्वर्थीयेनअर्शआद्यचावामाहात्म्यशब्देनोच्यतइतिपठनश्रवणयोग्यंद्रष्टव्यम् ॥ स्वस्त्याशीःक्षेमपुण्येषुमंगलेचाव्ययंस्मृतम् ॥ ६ ॥ ममदेव्याःमाहात्म्यं कर्तृ भक्तितः पठतांभक्तितःशृण्वतांचपुंसांमहामारीसमुद्भवान्सर्वानुपसर्गानुपद्रवान् शमयेद्दूरीकुर्यात् ॥ तथातेषांपुंसांत्रिविधमुत्पातमाध्यात्मिकमाधिदैविकमाधिभौतिकम् ॥ आध्यात्मिकं शरीरोत्पन्नंरागद्वेषादिकंव्याध्यादिकंच ॥आधिभौतिकंभूतप्रेतादिकजनितंभयभ्रमादिकम् ॥आधिदैविकंदैवकृतंवज्रपातादिकंदारिद्र्यादिकंच ॥ यद्वा भूर्भुवःस्वःसम्भवमुत्पा तत्रयंशमयेत् ॥ भौमंभूकंपादिकमांतरिक्षमनभ्रगर्जनादि स्वर्लोकजनितमसकृदनेकोडुपतनम् ॥ महामारीति ॥ मृङ्प्राणत्यागेस्त्रियामिक्कृष्यादिभ्यःछांदसोगुणः ॥ यद्वा औणादिकःसर्वधातुभ्यइन् ॥ स्त्रियांकृदिकारादक्तिनोवाङीप् ॥ महतीमारीमहामारी ॥ अन्येषामपिदृश्यतइतिपूरुषवद्दीर्घः ॥ महामार्याःसमुद्भवाः ॥ यद्वा मरणंमरः ऋदो रप् ॥ मरस्येयं प्रवृत्तिर्मारी ॥ यद्वामारयतिमारःकालःमारस्यभावःमार्यभावेष्यञ् ॥ मार्यमेवमारीस्त्रियांषित्वान्ङीष् ॥ ७ ॥ यत्रममायतनेगृहेप्रतिमादिमंदिरेएतत्प्रागु

क्चरितत्रयोपेतंमाहात्म्यंनित्यंप्रतिदिनंसम्यगर्थतःपदतश्चशुद्धंपठ्यतेभक्तितःपुंभिःतदायतनंसदानविमोक्ष्यामिनत्यक्ष्यामि।।तत्रगृहेखलुमेदेव्याःसान्निध्यंसान्निध्यानंसमवस्थानं
स्थितंस्थितिमदभूत् ॥ ८ ॥ तस्मात्बलिप्रदानेपूजायामग्निकार्येमहोत्सवेचसर्वमेतन्ममचारितमुच्चार्यमवश्यंपठनीयम् ॥ ऋहलोर्ण्यत्।श्राव्यमवश्यंश्रोतव्यंच।ओरावश्यकेण्यत् ॥
यद्वाण्यंतादचोयत्॥श्राव्यंश्रावयितव्यंसर्वंजपनीयम्॥एकदेशजपेतुछिद्रतास्यात्॥ महानवम्यादौछागमेषमहापशुभिर्बलिदानंदेवतोद्देशेनपशुसमर्पणम्॥ददातेर्ल्युट्॥पूजापुष्पोप
हारदीपादिसमर्पणम्॥यद्वा अलंकारवस्त्रस्रक्चन्दनवाहनच्छत्रचामरादिभिः कुमारीसुवासिनीसमर्चनंपूजा ॥ अग्निकार्यंफाल्गुनेमासिअग्निज्वालार्चनंदेवीमाहात्म्यरूपमालाम
न्त्रपुरश्चरणांतेविहितहोमोऽग्निकार्यम् ॥ एतत्त्रयलक्षणोमहोत्सवः ॥ यद्वा चैत्रेवसंतोत्सवः ॥ वैशाखेवारणपुष्पप्रचायिकोत्सवः ॥ ज्येष्ठेजलक्रीडोत्सवः ॥ आषाढेइन्द्रध्व
जोत्थानोत्सवः ॥ श्रावणेदोलोत्सवः ॥ भाद्रपदेइन्द्रपाणिधनुरर्चनोत्सवः ॥ आश्वयुजिशारदोत्सवः ॥ कार्त्तिकेदीपोत्सवः । मार्गशीर्षेमनूदयोत्सवः।पौषेनिधिपूजोत्सवः ॥
माघेमेरूत्सवः ॥ फाल्गुनेगन्धर्वोत्सवः ॥ एतेषुसंपूर्णंदेवीचारितंपठनीयमितिभावः ॥ यद्वा—महोत्सवः सर्वश्रुतिपारायणम्॥यद्वा—वदतेः कर्त्तरिक्विप् । वदतीष्टदेवतामितिउद्व

बलिप्रदानेपूजायामग्निकार्येमहोत्सवे ॥ सर्वंममैतच्चारितमुच्चार्यंश्राव्यमेवच ॥ ९ ॥ जानताजानतावापिबलिंपूजांतथाकृताम् ॥ प्रतीच्छिष्याम्यहंप्री
त्यावह्निहोमंतथाकृतम् ॥ १० ॥

देवीप्रणवः ॥ महान्उत्मन्त्रोयत्रसमहोत्सचासौसवश्चेतिमहोत्सवः।मन्त्रदीक्षाख्योयज्ञःतस्मिन्॥यद्वा-उन्दीक्लेदने।उन्दनम्उत्।स्त्रियांभावेसम्पदादिभ्यःक्विब्वावक्तव्यः ॥उदः
सवोदीक्षायज्ञः उत्सवःसुधोत्सवः सुधोत्सवोयत्रमन्त्रग्रहेसमहोत्सवःतस्मिन्॥ ९॥तथातेनप्रकारेणइतिकर्त्तव्यतांगुरूपदिष्टेष्टदेवताराधनसामग्रीभावनीयोपक्रमोपसंहृतिक्रियाक
मंजानताअजानतावापिभक्तिमतापुंसाकृतंबलिंबलिप्रदानंतथातेनकृतांपूजांच ॥ तथातेनकृतंवह्नौहोमतिलमध्वादिहोमद्रव्यप्रक्षेपंचप्रीत्याहंप्रतीच्छिष्यामिस्वीकरिष्यामि ॥
पतच्छ्रितंप्रतीच्छंस्यात् ॥ पतच्छ्रयणंप्रतीच्छा ॥ प्रतीच्छास्त्यस्यप्रतीच्छः कश्चित् ॥ अर्शआदित्वादच् ॥ ततःतद्वदाचरतीत्याचारेक्विप् ॥ सनाद्यंतत्वाद्धातुत्वात्प्रतीच्छ
धातोर्भविष्यतिकालेलृट्स्यप्रत्ययः।मि इडागमः । अतोलोपः । इणुकोः । आदेशप्रत्यययोः षत्वम् ॥ प्रतीक्षिष्यामीतिपाठेईक्षदर्शनेअनुदात्तेत्त्वनिबंधनमात्मनेपदविधानमनि
त्यमितिचक्षिङोङित्करणंज्ञापकमित्युक्तत्वात्परस्मैपदम् ॥ बलिपूजामित्येकपदत्वेतु बलिनापशुविशसनेनसहकृतापूजाबलिपूजा ॥ बलिरूपावापूजासत्कारःताम् ॥ १० ॥

युग्मम् ॥ याचप्रसिद्धावार्षिकीमहापूजाशरत्कालेक्रियतेतस्यांविषयेममएतन्माहात्म्यंचारित्रत्रयलक्षणंभक्तिसमन्वितः मनुष्यः पठित्वाश्रुत्वाचयथायोगंमत्प्रसादेनसर्वबाधावि निर्मुक्तःधनधान्यसमन्वितःभविष्यतिसंशयोनात्रकर्तव्यः ॥ वर्षेणनिर्वृत्तावार्षिकीसांवत्सारिकी । तेननिर्वृत्तमितिठक् ॥ स्त्रियांङीप् ॥ सर्वाबाधेतिपाठेआसमंताद्वाआबाधा॥ ॥११॥१२॥एतच्चारित्रत्रयलक्षणंममामाहात्म्यंभक्तितः श्रुत्वागुरुतोगृहीत्वार्थावबोधपर्यंतमधीत्यचपुमान्युद्धेनिर्भयोजायते ॥तथाममशुभाः जगदभ्युदयकरीःपृथगुत्पत्तीः ब्रह्माण्यादिमहाशक्तिरूपप्रादुर्भूतीः श्रुत्वाहृद्याकलय्ययुद्धेनिभयोजायते । तथाममपराक्रमांश्चवीरकर्माणिचश्रुत्वा ॥ यद्वा-युद्धेषुममपराक्रमांश्चश्रुत्वानिर्भयोजायतेपुमान् ॥ तथाचोत्पत्तयः शुभाइतिपाठेव्यत्ययोबहुलमितिशसः प्रसंगेजसः प्रयोगः छांदसः ॥ युद्धेष्वितिबहुवचनमन्येष्वपिभयकारणेपुनिर्भयत्वार्थम् ॥ युमिश्रणेअदादिः।सम्पदादि त्वाद्भावेस्त्रियांक्विप् ॥ यवनंयुत्मिश्रणंपापसम्पर्कः तस्यांयुति ॥ यद्वा-युज्बन्धनेक्र्यादिः ॥ यवनंयुद्बंधनंतस्यांयुति ॥ ओहाङ् गतौ सम्पदादित्वात्क्विप् ॥हानंहाःनिरया

शरत्कालेमहापूजाक्रियतेयाचवार्षिकी ॥ तस्यांममैतन्माहात्म्यंश्रुत्वाभक्तिसमन्वितः ॥ ११ ॥ सर्वबाधाविनिर्मुक्तोधनधान्यसमन्वितः ॥ मनु-
ष्योमत्प्रसादेनभविष्यतिनसंशयः ॥ १२ ॥ श्रुत्वाममैतन्माहात्म्यंतथोत्पत्तीःपृथक्शुभाः॥पराक्रमांश्चयुद्धेषुजायतेनिर्भयः पुमान् ॥१३॥ रिपवः
संक्षययांतिकल्याणंचोपपद्यते ॥ नन्दतेचकुलंपुंसांमाहात्म्यंममशृण्वताम् ॥ १४ ॥ शांतिकर्मणिसर्वत्रतथादुःस्वप्नदर्शने ॥ ग्रहपीडासुचोग्रासु
माहात्म्यंशृणुयान्मम ॥ १५ ॥ उपसर्गाः शमंयांतिग्रहपीडाश्चदारुणाः ॥ दुःस्वप्नंचनृभिर्दृष्टंसुस्वप्नमुपजायते ॥ १६ ॥

दिगतिः तस्याम् ॥ इःकामःतत्रविषये ॥ युचहाश्चइश्चयुद्ध्यः।तेषुयुद्धेषु ॥ १३॥ भक्तितःममाहात्म्यंशृण्वतांपुंसांरिपवःशत्रवःसंक्षयंयांति ।कल्याणंचमंगलमुपपद्यते ॥ पदगतौदिवादिः ॥ उपसमीपंगच्छति । उपजायतेइतिवापाठः । कुलंगोत्रंचनंदते । टुनदिसमृद्धौपरस्मैपदी । कर्त्तरिकर्मव्यतिहारेइत्यात्मनेपदम् ॥ यद्वा—ण्यंतात्कर्मकर्त्तरि यगात्मनेपदंच । संततिर्गोत्रजननकुलान्यभिजनान्वयौ ॥ कुलंगृहेचतालांकेभूमिग्राहिणितुत्रिषु ॥ १४ ॥ उत्पातादिसूचितोपद्रवाणांसर्वत्रसर्वस्मिन्शांतिकर्मणितथादुःस्व प्नदर्शनेदुष्टफलस्वप्नदर्शने । उग्रासुअत्यनिष्टफलासुग्रहकृतासुपीडासुममाहात्म्यंशृणुयात्पुरुषः । ततःसर्वबाधोपशांतिर्भवतिसर्वेष्टार्थसिद्धिश्चेतिभावः ॥ १५ ॥पूर्वोक्तंपुनर्व्यन क्ति ॥ ममाहात्म्यश्रवणादुपसर्गाःबाधाःअतिवृष्ट्यादयःशमंयांति ॥ यद्वा उपसर्गाउत्पाताःप्रकृतिविरुद्धेतयः ॥ अजन्यंक्लीबउत्पातउपसर्गःसमंत्रयम् ॥ तथाततएवदारु णाःभयानकाःग्रहपीडाःशन्यादिकृताबाधाःशमंशांतिंयांति ॥ नृभिर्दृष्टंदुःस्वप्नंसुस्वप्नमुपजायते ॥ दुःस्वप्नसूचितंयद्दुष्टफलंतत्सुस्वप्नसूचितमिवफलंसंपद्यतइतिभावः ॥

अतर्कितप्राप्यफलोहिमणिमंत्रौषधदेवताप्रभावः । दुःस्वप्नसुस्वप्नयोर्नियतेपुंल्लिंगत्वेपिबहुव्रीहौफलेन्यपदार्थेविवक्षितेनपुंसकतोपपत्तिः ॥ अर्द्धर्चादौस्वप्नशब्दोनास्त्येव॥अ न्यथास्यपुंनपुंसकतोपपद्येत ॥ दुःस्वप्नश्चेतिपाठोवा ॥ १६ ॥ बालानांशिशूनांग्रहाःपीडकाःपूतनादयःश्मशानादिवासिनोदृष्टिबंधिगलबंध्यंत्रबंधिनाभिबंधिशुक्रबंध्युपस्थबं धिरुधिरशोषिपिशितशोषिमूत्रशोषिलालाशोषिप्रभृतयश्चतैरभिभूतानामाक्रांतानांशांतिकारकमुपशमनकारणंममभाहात्म्यश्रवणाद्युत्तममाश्रयणीयम् ॥ किंच नृणामेककार्यका रिणांकथंचित्परकृतोच्चाटनप्रयोगतःसंघातभेदेप्रसक्तेसतिमन्माहात्म्यश्रवणमेवोत्तमंमैत्रीकरणंमित्रत्वकरणसाधनम् ॥ १७॥ दुष्टंवृत्तंचरितंयेषांतेदुर्वृत्ताःतेषामशेषाणांपरंश्रेष्ठंबल हानिकरंबलनाशहेतुः मन्माहात्म्यम् ॥ क्तोहेतौटः ॥ किंचरक्षसांमायोपजीविनांभूतानांबालग्रहादीनांपिशाचानांपिशिताशनानांतामसानांचपीडकानामदृश्यरूपाणांमम माहात्म्यस्यपठनादेवनाशनंदूरीकरणंभवति॥ १८॥ममसांनिध्यकारकंनैकट्यकारकम् ॥ संनिधिकारकमितिपाठेपिसंनिधिःसंनिधानमितिव्याख्याश्रयणात्सएवार्थः॥ यद्वा॥ संनिधिःमहानिधिःमहापद्मादिःतस्यकारकंप्रापकंपठ्यमानंसदितिभावः ॥ १९ ॥ युग्मम् ॥ पुंभिरेभिःप्रकारैर्वत्सरेणयाक्रियतेमेमह्यंप्रीतिःसास्मिन्मन्माहात्म्येसकृदेकवारमे

बालग्रहाभिभूतानांबालानांशांतिकारकम् ॥ संघातभेदेचनृणांमैत्रीकरणमुत्तमम् ॥ १७ ॥ दुर्वृत्तानामशेषाणांबलहानिकरंपरम् ॥ रक्षोभूतपि शाचानांपठनादेवनाशनम् ॥१८ ॥ सर्वंममैतन्माहात्म्यंममसंनिधिकारकम् ॥ १९ ॥ पशुपुष्पार्घ्यधूपैश्चगन्धदीपैस्तथोत्तमैः ॥ विप्राणांभोजनै र्होमैः प्रेक्षणीयैरहर्निशम् ॥ २० ॥

वउच्चारितेपठितेश्रुतेवाभक्तिमद्भिःसर्वकामदुघोपार्जितेवस्यात् ॥ पशुभिःचतुष्पद्भिःछागमेषमहिषमातंगादिभिःद्विपाद्भिर्महापशुभिश्चनरैःपुष्पैःसुरभिसंभृतैःअर्घ्यैः पूजांगैर्मधुघृता दिभिःधूपैःकर्पूरागरुमृगमदादिगर्भितैर्बहुरूपादिभिर्नानाकृतिगन्धादिभिः।चशब्दात् श्रीवासादिर्धूपागृह्यते ॥ तैर्गंधैःगन्धसारघनसाररक्तचन्दनमृगमदकंकोलकालागरुकुंकुमा दिभिः दीपैःकर्पूरघृतादिप्रवर्तितैर्माणिक्यमहोभिरुपकल्पितैःसूर्यमहोभिश्चन्द्रमहोभिरुडुमहोभिःपरमात्मपरज्योतिर्भिश्चोपकल्पितैः । अतएवैवंविधैरुत्तमैःश्रेष्ठतमैः । तथा उत्तमैर्विविधैर्विप्राणांकर्तव्यैर्भोजनैःषड्रसोपेतैर्भोज्यैरन्नादिभिरुचितैः ॥ तथाविविधैर्होमैः । तथाऽहर्निशंदिवानिशंविविधैःप्रेक्षणीयैर्दर्शनीयैर्नृत्यगीतवाद्यैः ॥ तथान्यैश्चवि विधैर्भोगैः । तथादानैर्मत्प्रीत्यर्थैर्विविधैः चशब्दाद्वस्त्रालंकारपूजादिभिःसाधनैर्वत्सरेणयामेप्रीतिःसकलकामदुघाभक्तैः क्रियते सास्मिन्प्राक्प्रपंचितेममभाहात्म्येसकृदेकवारं भक्त्याउच्चारितेपठितेश्रुतेवासाधयितुंसुगमेत्यर्थः ॥ यद्वा सकृत्सहद्वित्रैःपुंभिःपंचषैःसप्ताष्टभिरेकाद्वित्रिचतुरैरेकतयोच्चारितेश्रुतेवेत्यर्थः ॥ सहार्थेचैवकारेचसदार्थेवाव्ययंस

कृत् ॥ सकृत्सुचरितेश्रुतइतिपाठेश्रुतशब्दतःश्रवणप्राधान्यम्।सुचारितेशोभनेचारिते । प्रोक्षणीयैरहर्निशामितिपाठेतुकश्चिदाह—मन्त्रपूतजलोक्षणसंस्कृतहतच्छागादिपशुबलिरिति॥ तन्न ॥ पशुपुष्पार्घ्यधूपैरितिपशुग्रहणेनपौनरुक्त्यप्रसंगात् ॥ ततइत्थंत्वर्थोत्रवक्तव्यः । उक्षासिंचने । प्रत्यहंपंचामृताभिषेकैरविच्छिन्नपीयूषधाराभिषेकैर्वेति ॥ २० ॥ ॥ २१ ॥ ममदेव्यामाहात्म्यस्यश्रुतंश्रवणं कर्तृपापानिहरति अपनयति । नपुंसकेभावेक्तः ॥ तद्योगेषष्ठ्येव ॥ यद्वा—ममभाहात्म्यंश्रुतंसत्पापानिहरति ॥ तथाभजतामारोग्यंप्रयच्छतिदानप्रतिग्रहाभावात्षष्ठ्येव ॥ ममजन्मनामुत्पत्तीनांब्रह्माण्यादिरूपतयाप्रादुर्भावानांकीर्तनंकथनंभूतेभ्यःहिंस्रेभ्यःभूतप्रेतपिशाचसिंहव्याघ्रग्रहादिभ्यःभक्तानांरक्षांकरोति ॥ २२ ॥ युद्धेषुयद्दुष्टदैत्यनिबर्हणंमेदेव्याःचरितंशस्त्रप्रयोगलक्षणंसंग्रामकौशलमभूत्तस्मिञ्छ्रुतेसतिश्रुतवतांपुंसांयुद्धेपुततोन्यत्रचवैरिकृतंभयंनजायते। निबर्हयतिनिबर्हणम् । नन्द्यादित्वाल्ल्युः । दुष्टानां दैत्यानांनिबर्हणं चारित्रम् ॥ २३ ॥ सुमेधसामार्कंडेयेनचततःपूर्वैश्चब्रह्मर्षिभिःयाःस्तुतयःकृताःतथापिममतावर्तेमोहगर्तेनिपातिताःमहामायाप्रभावेणेत्यादयःताश्चशुभांगतिंप्रयच्छन्ति । पठ्यमानाःपठद्भ्यःपुंभ्यःयाश्चब्रह्मणामधुकैटभभीतेनकृताःस्तुतयःविश्वेश्वरींजगद्धात्रीमित्यादयः । अथ

अन्यैश्चविविधैर्भोगैः प्रदानैर्वत्सरेणया ॥ प्रीतिर्मेक्रियतेसास्मिन्सकृदुच्चरितश्रुते ॥ २१ ॥ श्रुतंहरतिपापानितथारोग्यंप्रयच्छति ॥ रक्षांकरोतिभूतेभ्योजन्मनांकीर्तनंमम ॥ २२ ॥ युद्धेषुचरितंयन्मेदुष्टदैत्यनिबर्हणम् ॥ तस्मिञ्छ्रुतेवैरिकृतंभयंपुंसांनजायते ॥ २३ ॥ युष्माभिःस्तुतयोयाश्चयाश्चब्रह्मर्षिभिःकृताः ॥ ब्रह्मणाचकृतायास्ताः प्रयच्छंतिशुभांगतिम् ॥ २४ ॥ अरण्येप्रांतरेवापिदावाग्निपरिवारितः ॥ दस्युभिर्वावृतः शून्येगृहीतोवापिशत्रुभिः ॥ २५ ॥

चयुष्माभिरेवकृताःस्तुतयःदेव्यायययाततमिदंजगदात्मशक्त्येत्यादयः—नमोदेव्यैइत्यादयश्च—देविप्रपन्नार्तिहरेप्रसीदेत्यादयश्च-तास्त्रिविधाःस्तुतयः ॥ २४ ॥ एकान्वयमिदंश्लोकचतुष्टयम् ॥ अरण्येविपिनेवावर्त्तमानःममदेव्याएतच्चरितंस्मरन्नरःसंकटाद्दुःखघटनान्मुच्येतस्वयमेव । संकटंनातुसंबाधः । कर्मकर्त्तरिमुचेर्लिङ् ॥ तथाप्रांतरेवापिदूरेजनशून्यमार्गे ॥ प्रांतरंदूरशून्योध्वा ॥ तथादावाग्निपरिवारितःसन्नपिवा ॥ तथादस्युभिस्तस्करैर्वृतोवेष्टितोवा ॥ तथाशून्येनिर्जनप्रदेशेशत्रुभिर्गृहीतोवा ॥ तथासिंहेनव्याघ्रेणवानुयातोनुद्रुतः ॥ तथावनहस्तिभिर्वृतोवाहंतुमनुयातः ॥ तथाक्रुद्धेनराज्ञावध्योयंवधार्होयमित्याज्ञप्तः हंतुमाज्ञापितोवा ॥ तथाबन्धगतोपिवा ॥ तथावातेनघूर्णितोव्याकुलितःबाधितोपास्तोवा ॥ महार्णवेसमुद्रेपोतेनौकाविशेषे । सांयात्रिकाःपोतवणिजःकथ्यंते । तत्रस्थितोवा।पानपात्रेशिशौपोतः ॥ तथाभृशदारुणेत्यर्थभीषणेसंग्रामेशस्त्रेष्वायुधेषुपतत्सु । सर्वाबाधासु सर्वाआसमंताद्बाधाःमहाबाधास्तासु ॥ सर्वबाधास्वितिपाठेसएवार्थोभवत्यदूरविकर्षात् ॥ घोरासुव्रणपीडासुवर्त्तमानोवा ॥

तथावेदनासुतत्तदुःखानुभवेष्वभ्यर्दितोवर्तमानः ॥ यद्वा-तीव्रवेदनयाऽभ्यर्दितोहिंसितोपिवासर्वत्रैतन्ममचारितंस्मरन्नरःसंकटान्मुच्येतस्वयमेवेतियोजनीयम् ॥ इहारण्येप्रांतरेवापी स्यतःश्लोकात्पूर्वंसिंहव्याघ्रानुयातोवेतिपठंतिकेचित् ॥ अतश्चममप्रभावात्सिंहाद्याइत्युपपन्नंभवति ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ ममप्रभावात्सामर्थ्यात्सिंहाद्यास्त थादस्यवस्तस्करास्तथावैरिणश्चशत्रवःचारितंस्मरतःपुरुषात्सकाशाद्दूरादेवपलायंते ॥ २९ ॥ इत्थमुक्त्वासाभगवतीचंडविक्रमाप्रगल्भवीर्याचंडिकादेवीपश्यतामेवदेवानांतत्रै वपुरोभागएवांतरधीयत अंतर्धानमगात् ॥ श्वदंतरोरुपसर्गवद्वृत्तिर्व्याख्येया ॥ अंतःपूर्वाद्दधातेःकर्मकर्त्तरिलिङ् ॥ यद्वा तान्देवांस्त्रायतेइतितत्राणालयंतीसत्येवस्वस्यमंतर धीयत ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ यद्वा तत्रैवदेवशरीरेष्वेवांतरधीयत । स्वयमेवशरीरेष्वेवांतर्व्यलीयतेत्यर्थः ॥ पश्यतामित्यनादरेषष्ठीतिपक्षेयथाजननीसुतान्व्याजतोनादृत्या लोकनादन्तर्धत्तेतथेयमपिसर्वजननीदेवदर्शनतोंतरधीयतस्वयमेवेतिभावः ॥ ३० ॥ अथतेदेवाअपिदेव्याविनिहतारयःनाशितशत्रवःअतएवयथापुरापूर्वकालइवनिरातंकाःकृच्छ्र

सिंहव्याघ्रानुयातोवावनेवावनहस्तिभिः ॥ राज्ञाक्रुद्धेनचाज्ञप्तोवध्योबन्धगतोपिवा ॥२६॥ आघूर्णितोवावातेनस्थितः पोतेमहार्णवे ॥ पतत्सुचापि शस्त्रेषुसंग्रामेभृशदारुणे ॥२७॥ सर्वाबाधासुघोरासुवेदनाभ्यर्दितोपिवा ॥ स्मरन्ममैतच्चरितंनरोमुच्येतसंकटात् ॥२८॥ ममप्रभावात्सिंहाद्यादस्यवो वैरिणस्तथा ॥ दूरादेवपलायंतेस्मरतश्चरितंमम ॥ २९ ॥ ऋषिरुवाच ॥ इत्युक्त्वासाभगवतीचण्डिकाचण्डविक्रमा ॥ पश्यतामेवदेवानांतत्रैवां तरधीयत ॥ ३० ॥ तेपिदेव्यानिरातंकाः स्वाधिकारान्यथापुरा ॥ यज्ञभागभुजःसर्वेचक्रुर्विनिहतारयः ॥ ३१ ॥ दैत्याश्चदेव्यानिहतेशुम्भेदेव रिपौयुधि ॥ जगद्विध्वंसकेतस्मिन्महोग्रेतुलविक्रमे ॥ निशुंभेचमहावीर्येशेषाः पातालमाययुः ॥ ३२ ॥ एवंभगवतीदेवीसानित्यापिपुनःपुनः ॥ सम्भूयकुरुतेभूपजगतः परिपालनम् ॥ ३३ ॥ तयैतन्मोह्यतेविश्वंसैवविश्वंप्रसूयते ॥ सायाचिताचविज्ञानंतुष्टाऋद्धिंप्रयच्छति ॥ ३४ ॥

जीवनतोनिर्भयायज्ञभागभुजःयज्ञांशान्भुंजानाःसंतःस्वाधिकारान्स्वव्यापारांश्चक्रुःकृतवन्तः ॥ ३१ ॥ युधिसंग्रामेदेव्यातस्मिञ्जगद्विध्वंसिनित्रैलोक्यभंजिनिमहोग्रेऽतुलविक्रमे अनुपमशक्तौदेवारिपौससैन्येशुम्भेमहावीर्येनिशुम्भेचनिहतेसतिशेषाःदैत्याःपातालमाययुःबलिसद्मप्राविशन् । चशब्देनससैन्येइतिविशेषणंलभ्यते । पतंत्यस्मिन्निति पातालम् ॥ ॥ ३२ ॥ हेभूप । एवमुक्तरीत्यासाभगवतीनित्यापिध्रुवाअविनश्वराअविकारापिसतीपुनःपुनःसंभूयप्रादुर्भावमवाप्यजगतःपारिपालनंकुरुते ॥ उक्तंचप्रागपि—नित्यैवसाजगन्मूर्ति रितिदेवानांकार्यसिद्ध्यर्थमितिच ॥ ३३ ॥ सैवदेवीविश्वंप्रसूयतेजनयति ॥ पूङ्प्राणिप्रसवेदिवादिः ॥ तयैवहेतुभूतयाएतद्विश्वंमोह्यते ॥ मुहवैचित्येदिवादिः ॥ अविवेकेनयोज्यते ममतासहितंक्रियते ॥ सादेवीभक्तैर्याचितासतीविज्ञानंचप्रयच्छति । सैवदेवीतुष्टासतीतपसाजनितसंतोषासतीवृद्धिंचसंपदंचमहतींप्रयच्छतिददाति । तुष्टाऋद्धिमितितुपाठे

असंहितया निर्देशः कृतः ॥ ऋत्यकइतितुप्रकृतिभावेतस्याकःस्थानेह्रस्वत्वेचसतितुग्रक्द्धिमिति स्यात् ॥ खट्वऋश्य इतिवत् ॥ सायाचितार्थविज्ञानमितिपाठे अर्थेषुविज्ञानमिति विग्रहः ॥ एतत्प्रागप्युक्तं—तन्नात्रविस्मयःकार्योयोगनिद्राजगत्पतेः । महामायाहरेरेपातयेति ॥ ३४ ॥ हेमनुजेश्वरसुरथ महामारीस्वरूपया तयामहाकाल्यामहातामस्यामहादेव्याएतत्सकलंब्रह्मांडंत्रैलोक्यगर्भकं स्थानं व्याप्तम् ॥ महाकाले प्रलयसमये ॥ महांश्चासावकालश्चेति महाकालोऽनिष्टकालः ॥ यद्वा—महांश्चासौ कालश्च महाकालःकालाग्निरुद्रस्तस्मिन्नुपस्थितेमहाकालेमहतिप्रलयसमये ॥ महांश्चासौकालःकालाग्निरुद्रस्तस्येयंस्त्रीमहाकालीतया मारयतिसं हरतिमारःमहांश्चासौमारश्चमहामारःरुद्रस्तस्यस्त्रीमहामारीसास्वरूपंयस्याःसादेवीमहामारीस्वरूपातया ॥ यद्वा—महउद्भवउत्सवः ॥ महानुत्सवानासमंतान्मारयतिनाशय तिमहामारीमहाप्रलयानलज्वालातस्याइवरूपंयस्याःसातया ॥ मृत्युजिह्वामहामारीजगत्संहारकारिणी ॥ महारात्रिर्महानिद्रामहाकाल्यतितामसी ॥ सैवकालानलज्वाला सैवाविद्यातमःप्रसूः ॥ सैवमोहप्रसूर्मृत्युःसैवसर्वाधिदेवता ॥ ३५ ॥ अजाजन्मरहितासनातनीनित्यादेवीकालेभूतानांप्रलयसमयेतमोगुणमयीसतीमहामारीतिकथ्यते ॥ तथा

व्याप्तंतयैतत्सकलंब्रह्माण्डंमनुजेश्वर ॥ महाकाल्यामहाकालेमहामारीस्वरूपया ॥ ३५ ॥ सैवकालेमहामारीसैवसृष्टिर्भवत्यजा ॥ स्थितिंकरो तिभूतानांसैवकालेसनातनी ॥ ३६ ॥ भवकालेनृणांसैवलक्ष्मीर्वृद्धिप्रदागृहे ॥ सैवाभावेतथालक्ष्मीर्विनाशायोपजायते ॥ ३७ ॥ स्तुतासंपूजि तापुष्पैर्गंधधूपादिभिस्तथा ॥ ददातिवित्तंपुत्रांश्चमतिंधर्मेगतिंशुभाम् ॥३८॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेसा० देवीमाहात्म्येशुंभनिशुंभवधो नामैकोननवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ ऋषिरुवाच ॥ एतत्तेकथितंभूपदेवीमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ एवंप्रभावासादेवीययेदंधार्यतेजगत् ॥ १ ॥

कालेउत्पत्तिसमयेसैवभूतानांसर्गसमयेरजःप्रधानास्थितिंकरोति ॥ ३६ ॥ भवकालेदेवीसान्निध्यभवकालेनृणांगृहेसैवलक्ष्मीर्वृद्धिप्रदा सम्पद्भावप्रदाभवति प्रेदाज्ञःकः ॥ तथा सैवदेवीअभावेदेवीसान्निध्याभावेऽलक्ष्मीःसम्पदः विनाशायाभवायोपजायते॥यत्रलक्ष्मीःतत्रदेव्याःसान्निध्यंनतत्रसम्पदपिनेत्यन्वयव्यतिरेकौवेदितव्यौ ॥ ३७ ॥ नित्यंदेवीसा न्निध्यकारणंतत्फलंचोपादिशतिसुमेधाऋषिः ॥ हेनृप सादेवीस्तुतास्तावकैःपदैःसंकीर्तिताचतथापुष्पैःसंपूजिताचतथागन्धैःकर्पूरचन्दनमृगमदादिभिर्विलिप्तातथाधूपैर्बहुविधै र्धूपिता ॥ तथाआदिग्रहणाद्वस्त्रालंकारतांबूलादिभिरानंदिताभक्तैःप्रणताचसतीअप्रार्थितैवभक्तेभ्यःवित्तंधनंपुत्रांश्चआयुरारोग्यमैश्वर्यंचशब्दसूचितम् ॥ धर्मेमतिंचशुभांगतिं चददाति॥यदुक्तंप्राक्-साविद्यापरमामुक्तेर्हेतुभूतासनातनी।संसारबंधहेतुश्चसैवसर्वेश्वरेश्वरी ॥ ३८ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुरा० राजाधिराजतोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजशंतनु चक्रवर्तिरचितायांदेवीमाहात्म्यटीकायांदी०शुम्भनिशुम्भवधोनामैकोननवतितमोध्यायः ॥ ८९ ॥ ऋषिरुवाच-सुमेधाभगवानृषिःसुरथं राजानमुचितांवाचमूचेहेसुरथएतदुक्तं

श्रेष्ठतमंसर्वार्थसाधनं तेतुभ्यंकथितम् ॥ साचदेवीएवंप्रभावाईदृग्विधसामर्थ्यावर्तते ॥ साका यथादेव्यासर्वजनन्यासर्वपोषिण्यासर्वसंहारिण्येदंजगद्विश्वंधार्यतेसृज्यतेपाल्यते प्रत्यवसीयतेच यथाकालम्॥ धृङ्अवस्थानेणिच् ॥ कर्मणियक् ॥ आत्मनेपदंचलटःक्रियावाचित्वमाख्यातुमेकोत्रार्थःप्रदर्शितः ॥ प्रयोगतोनुसर्त्तव्याअनेकार्थाहिधातवः ॥ महात्मनोमहामूर्त्तेर्देव्याभावेकर्मणिब्राह्मणादित्वात्ष्यञिनस्तद्धितइतिटिलोपेमाहात्म्यमितिसिद्धम् ॥ १ ॥ भगवद्विष्णुमाययातयैवचंडिकयैवविद्याज्ञानंक्रियतेउत्पाद्यते । परमात्मज्ञानसाधनं देव्येवोपनिषद्रूपेतिभावः ॥ विष्णोर्मायाविष्णुमायाभगवतीविष्णुमायाभगवद्विष्णुमायातया ॥ यद्वा—भगवान्विष्णुः भगवद्विष्णुः तस्यमाययायद्वक्तं—साविद्यापरमामुक्तेर्हेतुभूताइति ॥ ऐश्वर्यस्यसमग्रस्यधर्मस्ययशसःश्रियः ॥ ज्ञानवैराग्ययोश्चैवषण्णांभगइतीरणा ॥ हेराजन्तयामोहरूपयादेव्यात्वंविवेकीसन्नपिसंप्रतिमोह्यसेप्राङ्मोहितोभूः भविष्यतिचकालेमोहमेष्यसिच ॥ तथातथैवएषवैश्यश्चसमाधिर्नाममोह्यतेमोहितश्चमोहमेष्यतिच ॥ तथैवतथैवयुवाभ्यामन्येपिविवेकिनः पुमांसोधिगतशास्त्राःसंतोप्यपरेचतेभ्यश्चान्येचसर्वेतथैवदेव्यामोह्यंतेमोहिताश्चमोहमेष्यंतिच ॥ यदुक्तंप्राक्—तथापिममतावर्त्तेमोहगर्त्तेनिपातिताइत्यादि ॥ २ ॥ प्राक्तुरा

विद्यातथैवक्रियतेभगवद्विष्णुमायया ॥ तथात्वमेषवैश्यश्चतथैवान्येविवेकिनः ॥ मोह्यंतेमोहिताश्चैवमोहमेष्यंतिचापरे ॥ २ ॥ तामुपैहिमहाराज शरणंपरमेश्वरीम् ॥ आराधितासैवनृणांभोगस्वर्गापवर्गदा ॥ ३ ॥मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचः श्रुत्वासुरथः सनराधिपः ॥ प्रणिपत्यमहाभागंतमृषिंसंशितव्रतम् ॥ ४ ॥

ज्ञाभगवंस्त्वामहंप्रष्टुमिच्छाम्येकंवदस्वतत्इतियद्रहस्यंपृष्टंहेमहाराजसुरथत्वंतांपरमेश्वरींदेवींशरणमुपेहि उपइहिआद्गुणःउपगच्छशरणंव्रज ॥ सैवदेवीभगवत्येवाराधितातपसातोषितासतीनृणांपुंसांभोगस्वर्गापवर्गदा—भुविभोगदा जन्मान्तरेस्वर्गदा ततोपवर्गदामोक्षदाभवतियतोज्ञानदा । ततएवमोक्षदा ॥ ज्ञानादेवतुकैवल्यमितिसिद्धांततः ॥ संप्रदानाभावाद्रजकस्यवस्त्रंददातीतिवत्संबंधेषष्ठ्येव—नृणामिति॥उपपूर्वइण्गतौ॥सेर्ह्यपिच्च।उपइहीतिस्थिते॥एत्येधत्यूठ्सुइतिवृद्धिर्नतद्विधावेचीत्यनुवर्त्तते ॥ ततआद्गुणः।एवंचबाधकाभावः ॥ आङ्पूर्वत्वेपिआइहीतिस्थिते वृद्धिंबाधित्वाओमाङोश्चेतिपररूपत्वेसतिउपेहीत्येवरूपम् । उपैहीतिवृद्धिकृतःपाठःछांदसःकाचित्कः।सर्वेविधयश्छंदसिविकल्पन्तेइतिवचनात्॥यद्वा-एहीत्येतद्विभक्तिप्रतिरूपकमव्ययंपृषोदर।दित्वात्साधुः॥उपएहिउपैहि॥महाराज।राजाहःसखिभ्यष्टच्।नपूजनात् पूजायांस्वतिग्रहणम्॥अथोतेराशुकर्मणिवरट्चेच्चोपधायाःपरमामीश्वरीम्॥ ३ ॥युग्मम् ॥ ऋषिरुवाच ॥ मार्कंडेयोभगवान्मुनिःस्वशिष्यंक्रौष्टुकिंमुनिंवाचमुचितामूचे।हेक्रौष्टुकिमुनेआकर्णयइतिप्रागुक्तप्रकारेणतस्यसु

मेधसोब्रह्मर्षेः वचः श्रुत्वादेवीमाराधयेतिउपदेशवाक्यमाकर्ण्यसुरथोनामनराधिपः तंमेधसंमहाभागंसंशितव्रतमृषिंप्रणिपत्यप्रणामैराराध्य पुत्रमित्रकलत्रादावतिममत्वेनअति मोहेनशत्रुभिः राज्यापहरणेनचहेतुनानिर्विण्णःदुःखितमानसःसन्स्वयःसपदितपसेजगाम ॥ तथासमाधिर्नामवैश्यश्चतपसेजगाम ॥ भगस्यऐश्वर्यादेरिदंभागंमहद्भागंयस्य महाभागःतम् ॥ संशितंयत्नेनप्रतिपादितंव्रतंयस्ययेनसःसंशितव्रतःतम् ॥ शोतनूकरणे ॥ कर्मणिक्तः ॥ शाच्छोरन्यतरस्याम् । शातेरित्त्वंव्रतेनित्यमितिवक्तव्यम् ॥ शंसितव्र तमितिपाठेशंसतेःकर्मणिक्तःशंसावासंजातायस्य शंसितंव्रतंशास्त्रोक्तमुपवासादियस्यतम् ॥ शंसुस्तुतौ ॥ निर्विण्णस्योपसंख्यानमितिणत्वम् ॥ विद्लृलाभेविदविचारणेवाक्तः निष्ठानत्वम् ॥ ४ ॥ ५ ॥ अम्बायाःजगज्जनन्यादेव्याःसंदर्शनार्थं प्रत्यक्षीकरणाय ॥ नद्याःपुलिनेद्वीपेतटविशेषेवा संस्थितःसैकतेदेशेसम्यगवस्थितःसराजाच सुरथःसवैश्यश्चसमाधिर्नामपरंश्रेष्ठंसर्वार्थप्रदंकेवलंदेवीसूक्तंवैदिकमृग्विशेषंमन्त्रंदेव्याधिदैवतंदेव्यांसुष्ठुशोभनमुक्तंमणीतम् । देव्यांवाविषयेसूक्तमुपदिष्टमाचार्यैरागमीयंदेवीप्र णवमग्निगर्भंवा एतदेववाचरित्रत्रयंजपन्तपःतेपे । केचित्तु वाग्रहणादंबामातामातृकेतिमातृकामंत्ररूपं देवीसूक्तमाहुः । अपरेतुदेवीसूक्तं पृथगस्ति रहस्येतज्जपमि

निर्विण्णोतिममत्वेन राज्यापहरणेनच ॥ जगामसद्यस्तपसे सचवैश्योमहामुने ॥ ५ ॥ संदर्शनार्थमंबाया नदीपुलिनसंस्थितः ॥ सचवैश्यस्त पस्तेपेदेवीसूक्तंपरंजपन् ॥ ६ ॥ तौतस्मिन्पुलिनेदेव्याः कृत्वामूर्तिंमहीमयीम् ॥ अर्हणांचक्रतुस्तस्याः पुष्पधूपाग्नितर्पणैः ॥ ७ ॥ निराहारौयता त्मानौतन्मनस्कौसमाहितौ ॥ ददतुस्तौबलिंचैवनिजगात्रासृगुक्षितम् ॥ ८ ॥

त्याहुः । अन्येत्वाहुः श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तानिदेवीसूक्तानीति ॥ संस्थाधारेस्थितौमृतौ ॥ तपस्तपःकर्मकस्यैवेति तपःकर्त्ताकर्मवद्भवति । उपवासादीनितपांसि तापसंतपंतिदुःखयंतिसतापसः । त्वगस्थिभूतःस्ववांछितस्वर्गाद्यर्थंतपःतप्यते ॥ तपसंतापेलिट्तिपःतेपेतपोर्जितवानित्यर्थः ॥ अन्यकर्मकत्वेतुउत्तपतिस्वर्णंसुवर्ण कारः ॥ ६ ॥ तौद्वौराजासुरथःवैश्यश्चसमाधिः तस्मिन्नद्याःपुलिनेतटविशेषे ॥ तोयोत्थितंतत्पुलिनम् । तत्रदेव्याःमूर्तिमाकृतिंमहीमयींमृन्मयींप्रतिमांविधाय ॥ मयड्वैतयोर्भाषायामभक्ष्याच्छादनयोरितिविकारावयवयोर्वायाःमह्याःमयट् ॥ तस्याःदेव्याःअम्बिकायाःपुष्पधूपाग्नितर्पणैःपुष्पैःधूपैःअग्निकार्यैर्होमैःतर्पणैश्चविहितैःतैरुचितैः अर्हणांपूजामाराधनंचक्राते पृथक् पृथक्विदधाते ॥ मूर्तिःकाठिन्यकाययोः ।पूजानमस्यापचितिःसपर्यार्चार्हणाःसमाः ॥ पुष्पाणिधूपा अग्नयःतर्पणानिचतैः ॥ ७ ॥ निर्निश्चयनिषेधयोः ॥ निराहारौहविष्यादिनातावन्निश्चिताशनौ ॥ ततःक्रमशोमूलाशनौ ॥ यतात्मानौविषयेभ्योव्यावर्त्तितमनोनेत्रादिज्ञानेंद्रियौनिर्जितेंद्रियग्रामौ ॥ तावज्जितेंद्रियोनस्यात् विजितान्येंद्रियःपुमान् ॥ नजयेद्रसनंयावज्जितंसर्वंजितेरसे ॥ तन्मनस्कौतस्यामेवाध्यातुंमनोययोस्तौ तथोक्तौदेवीध्यानपरौ।समाहितौ ॥

गुरूपदिष्टार्थसावधानौ निरस्तसंशयौ बहुविघ्नपरिहारपरौ तौ सुरथवैश्यौ निजगात्रासृगुक्षितम् ॥ तपश्चरणकाले परहिंसापराङ्मुखौ । ईषच्छरीरोद्भवरक्त
सिक्तमेवान्नमयं बलिंचददतुः ॥ तुण्डजं बाहुजं वापिरक्तमांससमयं बलिम् ॥ भक्त्यावेशान्महाशूरोमहामायार्थमुत्सृजेत् ॥ चशब्दान्निजशरीरजरुधिरचन्दनविले
पनंचदेव्यैददाते ॥ एतेनशरीरंवापातयामिमंत्रंवासाधयामीतिहठयोगःसूचितः ॥ ८ ॥ एवमुक्तप्रकारेणसमाराधयतोःत्रिभिर्वर्षैःयतात्मनोःदेव्यामवहितचेतसोःतयोःक्षत्रिय
वैश्ययोःपरितुष्टा तत्कृतेन तपसाऽतिप्रीता ॥ जगतांधात्रीचण्डिकादेवीप्रत्यक्षीभूय प्राहकथयामास । प्राहेतिविभक्तिप्रतिरूपकमव्ययम् ॥ यतःचण्डिकाजगद्धात्री
ततःतयोः तापसयोःप्रत्यक्षीबभूव ॥ अन्यथातत्कृतेनघोरेणतपसाअग्निनेवजगंतिदह्येरन्नेवेतिभावः ॥ जगंति दधातिजगद्धा ॥ आतोनुपसर्गे कः ॥ अद्भक्षणे
तृन्तृज्वा अत्रीसंहर्त्री ॥ यद्वा ओहाङ्त्यागे ॥ अतोपिके–जगंतिजहातिजगद्धा ॥ ततोत्रीभोक्त्री ॥ ९ ॥ श्रीदेव्युवाच । देवीचंडिकाराजानंसुरथं
वैश्यंचसमाधिनामानं वाचमूचे । यत्प्रार्थ्यंत इति । हेभूप त्वया यत्प्रार्थ्यते हेकुलनन्दनकुलवर्द्धन वैश्यत्वयायत्प्रार्थ्यते याच्यते तत्वसुसर्वमत्तःदेवीतःसकाशा

एवंसमाराधयतोस्त्रिभिर्वर्षैर्यतात्मनोः ॥ परितुष्टाजगद्धात्रीप्रत्यक्षंप्राहचंडिका ॥९॥ श्रीदेव्युवाच ॥ यत्प्रार्थ्यतेत्वयाभूपत्वयाचकुलनंदन ॥ मत्त
स्तत्प्राप्यतांसर्वंपरितुष्टाददामितत् ॥१०॥ मार्कण्डेयउवाच॥ततोववेनृपोराज्यमविभ्रंश्यग्रजन्मनि ॥ अत्रैवचनिजंराज्यंहतशत्रुबलंबलात् ॥११॥
सोपिवैश्यस्ततोज्ञानंववेनिर्विण्णमानसः ॥ ममेत्यहमितिप्राज्ञः संगविच्युतिकारकम् ॥ १२ ॥

त्प्राप्यतां लभ्यताम् ॥ अहं परितुष्टास्मि ॥ तत्तत्तच तेच तेच ददामिच ॥ कुलस्यनन्दनःवैश्यःयतोसौकुलात्सकाशाल्लक्ष्मींनग्रहीष्यतिमोक्षकामत्वाद्वैराग्यभा
क्त्वादिति भावः ॥ द्वितीयार्द्धे प्रार्थ्यतामितितुकचित्पाठःसपुनरुक्तः ॥ प्राप्यतामिति तु पठ्यताम् ॥ यद्वा वैश्यापेक्षयानपौनरुक्त्यं त्वयाचप्रार्थ्यतामिति ॥
वदामितत् ददामितेचइतिपाठद्वयं क्वापिदृश्यते ॥ १० ॥ मार्कंडेयमुनिःस्वशिष्यंवाचमूचे ततःदेवीतः ततः देव्युक्त्यनन्तरंवा नृपः सुरथः अन्यजन्मनिएतज्जन्मापे
क्षया अन्यदग्रिमंभावियज्जन्म तस्मिन् अविभ्रंशिअचलं राज्यं राज्ञोभावः कर्मवाराज्यं ववे प्रार्थयामास मन्वन्तरत्वरूपम् ॥ अथच अत्रअस्मिन्नपिजन्म
न्यविभ्रंशि ॥ भ्रंशुअधःपतनेणिनिः ॥ नाविभ्रंशः अविभ्रंशः तद्युक्तंवा ॥ अत्रैवनिजेनगरेहतशत्रुबलं निजमात्मीयंराज्यमेवववे प्रार्थयामास ॥ हतंशत्रुबलंयत्रत
थोक्तम् ॥ वृञ्वरणेकर्तरिलिडात्मनेपदं–ववे ॥ स्थौल्यसामर्थ्यसैन्येषुबलंनाकाकसीरिणोः ॥ ११ ॥ ततोनन्तरम् ॥ प्राज्ञः मोक्षकांक्षित्वादतितरांबुद्धिमान्
निर्विण्णमानसः संसारदुःखोद्विग्नचेतस्कः ससमाधिर्नामवैश्योप्यतिविरक्तः सन् ज्ञानंमोक्षबुद्धिंववे ॥ कीदृशम् ॥ ममेत्यहमित्येवंसंगविच्युतिकारकम् ॥ ममायं

पुत्रोऽहंपिता ममेदंकुलमहंभर्ता ममेदंधनमहंस्वामीतस्येत्याद्यध्यासजनितः यः संगः तस्यविच्युतिः विलयः तस्याः कारकंकारणम् ॥ ममत्वंनाममोहः संसृतिः अहंताच संसृतिःतद्विलयकारकंज्ञानमितिभावः ॥ अतस्मिंस्तद्बुद्धिरध्यासः ॥ तेननिःसंगस्यैवात्मनोममत्वमहंत्वंसर्वदुःखावहः संगः सर्वात्मनाभाव्यते ॥ तस्यसंगस्यपरमात्मरूपब्रह्मज्ञानंविच्युतिकारकंभवति ॥ ममताचाहंताचसंगः संसर्गोपेक्षाबुद्धिःद्वैतज्ञानंभेदनिबंधनंतस्यविच्युतिकारकंविच्छेदजनकंमोक्षोपयोगिज्ञानम् ॥ १२ ॥ हेनृपतेहेसुरथ भवान् ङसःसुः स्वल्पैरहोभिः दिवसैःकतिपयैर्वासरैः रिपून्हत्वास्थितवतःअस्खलितमचलितंतवराज्यंभविष्यति ॥ तवराज्यं--तच्च तत्रेतिपाठद्वयम् ॥ तत्रांतरेराज्यांतरेच ॥ १३ ॥ श्रीदेव्युवाच । हेभूपभवान्मृतः सन्नपिएतच्छरीरंपरित्यक्तवानपिभूयः पुनरपिविवस्वतः सूर्याद्देवात्सवर्णायाश्चतत्पत्न्याः जन्मउत्पत्तिंसंप्राप्य सावर्णिकोनाममनुः राजाभुविभविष्यति ॥ सावर्णिरेवसावर्णिकःसंज्ञायांकन् । वर्णेनसहितः सवर्णः ततः स्त्रीभ्योढकंबाधित्वाबाह्वादिपाठादिञिसावर्णिः । सूर्यतनयोयोमनुः कथ्यतेष्टमः ॥ १४ ॥ हेवैश्यहेवर्य ॥ यद्वा—हेवैश्येषुवर्यश्रेष्ठ त्वयाअस्मत्तः देवीतः यः वरः अभिवांछितः अस्ति तंवरंसंसिद्धयैपरमात्मरूपसंगत्यैप्रयच्छामि ॥ ततश्चवरदानतः तवज्ञानंभविष्यति ॥ मोक्षधीर्ज्ञानमुच्यते ॥ अस्मत्तइतिपंचमीबहुवचनंतस्मिन् ॥ अतश्चैकत्वाभावात् प्रत्ययोत्तरपदयोश्चेति मादेशाभावः ॥ ननुचअस्मत्तइतिबहुवचनौपक्रमात्प्रयच्छामइतिबहुवचनेनभाव्यम् ॥ तत्कथंप्रयच्छामीत्येकवचनंस्यात् ॥ एवंतर्हिअस् मत्तः इतिच्छेदः । असुक्षेपणे ॥ अस्यतिक्षिपतिसंसारंनिराकरोति । अस्, क्विपिरूपं वरस्यविशेषणम् ॥ एकत्वात्मादेशः ॥ अयस्मयादित्वात्भत्वात्पदत्वाभावाद्रुत्वाद्यभावः ॥ क्वचित्तु वैश्यवर्यत्वयामत्तोवरोयश्चाभिवांछितइतिवापाठः ॥ यद्वा—व्यत्ययोबहुलमितिएकवचनस्यबहुवचनम् ॥ ततश्चास्मत्तइत्येवपाठः ॥ वरणार्होवर्यः ॥ क्लीबेप्रधानंप्रमुखप्रवेकानुत्तमोत्तमाः ॥ मुख्यवर्यवरेण्याश्चप्रवर्होनवराद्ध्यवत् ॥ १५ ॥ मार्कंडेयःमुनिःस्वशिष्यंवाचमूचिवान् हेक्रोष्टुकिमहर्षेइतिउक्तप्रकारेणतयोःक्षत्रियवैश्ययोःसुरथस्यचसमाधेश्चतथाभिलषितमभिवांछितमनतिक्रम्यअभीष्टंवरंदत्त्वाभक्त्यातांभ्यांलब्धवराभ्यामभिष्टुतात्वंजगतांस्रष्ट्रीरक्षित्रीसंहर्त्रीजननीत्यभिष्टुतासंस्तुतासतीसद्यः सादेवीभगव

श्रीदेव्युवाच ॥ स्वल्पैरहोभिर्नृपतेस्वंराज्यंप्राप्स्यतेभवान् ॥ हत्वारिपूनस्खलितंतवतत्रभविष्यति ॥ १३ ॥ मृतश्चभूयः संप्राप्यजन्मदेवाद्विवस्वतः ॥ सावर्णिकोनाममनुर्भवान्भुविभविष्यति ॥ १४ ॥ वैश्यवर्यत्वयास्मत्तोवरोयश्चाभिवांछितः ॥ तंप्रयच्छामिसंसिद्धयैतवज्ञानंभविष्यति ॥ १५ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ इतिदत्त्वातयोर्देवीयथाभिलषितंवरम् ॥ बभूवांतर्हितासद्योभक्त्यातांभ्यामभिष्टुता ॥ १६ ॥

तीचण्डिकासपद्यंतर्हितावभूव । अदृश्याभूत ॥ १६ ॥ हेक्रोष्टुकिमहर्षेएवंप्रागुक्तप्रकारेणसुरथःक्षत्रियर्षभःश्रेष्ठःक्षत्रियःदेव्याभगवत्याःसकाशाद्वरंलब्ध्वाप्राप्य इहराज्य मनुभूय ततःतनुंत्यक्त्वा सवर्णायांसूर्याद्देवाज्जन्मसमासाद्यसम्प्राप्यसावर्णिर्नाममनूराजाभुविभविता ॥ कर्त्तरिभविष्यदनद्यतनेलुट् ॥ भविष्यतीत्यर्थः ॥ मनुरित्ययंसप्तश तिकास्वरूपोमहामालामन्त्रः।सर्वेषामधीयतांसर्वकामधुगितिसूचयितुमवसानेप्रायोजिभगवताश्रीमार्कंडेयेनेतिसिद्धम् ॐ ॥ १७ ॥ सन्तःसन्तुपरप्रयोजनकृतःकल्पद्रुमाभाः सदास्वस्मिन्नेवपथिप्रवर्त्तनपराःसत्कीर्त्तयश्चापरे ॥ अन्येनिःस्पृहणाश्रितश्रुतिपथा दीव्यंतुभव्याशयाःकोकंतःकलहप्रियाःखलजनाजायंतुजीवंतुते ॥ १ ॥ सत्कृति बालदिवाकरबिंबंसज्जनमानसराजसरोजम् ॥ संविकसेदभिपश्यद्दवश्यंनश्यतिदुर्जनवत्कुमुदंतत् ॥ २ ॥ यावद्भूमिमुदित्वरद्युतिमणिश्रेणीस्फुरन्मूर्द्धसुयत्फूत्कारपयोब्धिक

एवंदेव्यावरंलब्ध्वासुरथः क्षत्रियर्षभः ॥ सूर्याज्जन्मसमासाद्यसावर्णिर्भवितामनुः ॐ ॥ १७ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेसूर्यसावर्णिकेमन्वंत रेदेवीमाहात्म्येनवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ संपूर्णदेवीमाहात्म्यम् ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ननगिरिव्रातोल्लसत्सत्फलाम् ॥ धत्तेशेषइहेयमद्भुतवचोऽस्वस्थीकृताशेषगीस्तावच्छांतनवीतदा जयतुचश्रीचण्डिकादीपिका ॥ ३ ॥ इतिश्रीमार्कंडेयमहापुराणेश्रीराजाधि राजतोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजशन्तनुचक्रवर्तिविरचितायांदीपिकाख्यायांटीकायांसुरथवैश्ययोर्वरप्रदानंनामनवतितमोध्यायः ॥ ९० ॥ श्रीचामुण्डापरमेश्वरीचरणारविन्दा र्पणमस्तु ॥ श्रीरस्तु ॥ समाप्तेयंशांतनवीटीकासप्तशतिकायाः ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अपरंपुस्तकंवीक्ष्यशोधनीयंसदाबुधैः ॥ हीनाधिकेभ्यो वर्णेभ्योनास्माकं दूषणंततः ॥ १ ॥

॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ सावर्णिकमिदंसम्यक्प्रोक्तंमन्वन्तरंतव ॥ तथैवदेवीमाहात्म्यंमहिषासुरघातनम् ॥ १ ॥ उत्पत्तयश्चयादेव्यामातॄणाञ्चमहाह
वे ॥ तथैवसंभवोदेव्याश्चामुण्डायायथाभवः ॥ २ ॥ शिवदूत्याश्चमाहात्म्यंवधःशुंभनिशुंभयोः ॥ रक्तबीजवधश्चैवसर्वमेतत्तवोदितम् ॥ ३ ॥ श्रूयतां
मुनिशार्दूलसावर्णिकमथापरम् ॥ दत्तपुत्रश्चसावर्णिर्भावीयोनवमोमनुः॥४॥कथयामिमनोस्तस्ययेदेवामुनयोनृपाः॥ पारामरीचिभर्गाश्चसुधर्माणस्त
थासुराः ॥ ५ ॥ एतेत्रिधाभविष्यन्तिसर्वेद्वादशकागणाः ॥ तेषामिंद्रोभविष्यस्तुसहस्राक्षोमहाबलः॥६॥ साम्प्रतंकार्तिकेयोयोवह्निपुत्रःषडाननः॥अ
द्भुतोनामशक्रोऽसौभावीतस्यान्तरेमनोः॥७॥मेधातिथिर्वसुःसत्योज्योतिष्मान्द्युतिमांस्तथा॥सप्तर्षयोऽन्यःसबलस्तथान्योहव्यवाहनः॥८॥धृष्टकेतु
र्बर्हकेतुः खड्गहस्तोनिरामयः ॥ पृथुश्रवास्तथार्चिष्मान्भूरिद्युम्नोबृहद्रथः ॥९॥ एतेनृपसुतास्तस्यदत्तपुत्रस्यवैनृपाः ॥ मनोस्तुदशमस्यान्यच्छृणुमन्व
न्तरंद्विज ॥ १० ॥ मन्वन्तरेचदशमेब्रह्मपुत्रस्यधीमतः ॥ सुखासीनानिरुद्धाश्चद्विप्रकाराःसुराःस्मृताः ॥ ११ ॥शतसंख्याहितेदेवाभविष्याभाविनो
मनोः ॥ यत्पुत्राणांशतंभावितद्देवानांतदाशतम् ॥ १२ ॥ शान्तिरिन्द्रस्तथाभावीसर्वैरिन्द्रगुणैर्युतः ॥ सप्तर्षींस्तान्निबोधत्वंयेभविष्यन्तिवैतदा ॥
॥ १३ ॥ आपोमूर्तिर्हविष्मांश्चसुकृतीसत्यएवच ॥ नाभागोऽप्रतिमश्चैववासिष्ठश्चैवसप्तमः ॥ १४ ॥ सुक्षेत्रश्चोत्तमौजाश्चभूरिषेणश्चवीर्यवान् ॥
शतानीकोऽथवृषभोह्यनमित्रोजयद्रथः ॥ १५ ॥ भूरिद्युम्नःसुपर्वाचतस्यैतेतनयामनोः ॥ भविष्याधर्मपुत्रस्यसावर्णस्यान्तरंशृणु ॥ १६ ॥
विहंगमाः कामगाश्चनिर्माणरतयस्तथा ॥ त्रिःप्रकाराभविष्यन्तिएकैकस्त्रिंशकोगणः ॥ १७ ॥ मासर्तुदिवसायेतुनिर्माणपतयस्तुते ॥ विहङ्गमारा
त्रयोऽथमौहूर्त्ताःकामगागणाः ॥ १८ ॥ इन्द्रोवृषाख्योभवितातेषांप्रख्यातविक्रमः ॥ हविष्मांश्चवरिष्ठश्चऋष्टिरन्यस्तथारुणिः ॥ १९ ॥ निश्चरश्चान
घश्चैवविष्टिश्चान्योमहामुनिः ॥ सप्तर्षयोऽन्तरेतस्मिन्नग्नितेजाश्चसप्तमः ॥ २० ॥ सर्वत्रगःसुशर्माचदेवानीकःपुरूद्वहः ॥ हेमधन्वादृढायुश्चभाविनस्त
त्सुतानृपाः ॥ २१ ॥ द्वादशेरुद्रपुत्रस्यप्राप्तेमन्वन्तरेमनोः ॥ सावर्णाख्याश्चयेदेवामुनयश्चशृणुष्वतान् ॥२२॥ सुधर्माणःसुमनसोहरितोरोहितस्तथा॥
सुवर्णाश्चसुरास्तत्रपञ्चैतेदशकागणाः ॥ २३ ॥ तेषामिन्द्रस्तुविज्ञेयऋतधामामहाबलः ॥ सर्वैरिन्द्रगुणैर्युक्ताःसप्तर्षीनपिमेशृणु ॥२४॥ द्युतिस्तपस्वी
सुतपास्तपोमूर्तिस्तपोनिधिः॥तपोरतिस्तथैवान्यःसप्तमस्तुतपोधृतिः ॥२५॥ देववानुपदेवश्चदेवश्रेष्ठोविदूरथः ॥ मित्रवान्मित्रविन्दश्चभाविनस्तत्सुता
नृपाः॥२६॥त्रयोदशस्यपर्य्यायेरौच्याख्यस्यमनोःसुरान्॥सप्तर्षींश्चनृपांश्चैवगदतोमेनिशामय॥२७॥सुधर्माणःसुरास्तत्रसुकर्माणस्तथापरे सुशर्माणः

१ पंचहस्तोपा० । २ बृहद्रथः पा० । ३ सुकर्माणःपा० ।

सुराह्येतेसमस्तास्मुनिसत्तम ॥ २८ ॥ महाबलोमहावीर्य्यस्तेषामिन्द्रोदिवस्पतिः ॥ भविष्यानथसप्तर्षीन्गदतोमेनिशामय ॥ २९ ॥ धृतिमानव्य
यश्चैवतत्त्वदर्शीनिरुत्सुकः ॥ निर्मोहः सुतपाश्चान्योनिष्प्रकम्पश्चसप्तमः ॥ ३० ॥ चित्रसेनोविचित्रश्चनियतिर्निर्भयोदृढः ॥ सुनेत्रः क्षत्रबुद्धिश्च
सुव्रतश्चैवतत्सुताः ॥ ३१ ॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेरौच्यमन्वन्तरएकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ रुचिः
प्रजापतिःपूर्वंनिर्ममोनिरहंकृतः ॥ यत्रास्तमितशायीचचचारपृथिवीमिमाम् ॥ १ ॥ अनग्निमनिकेतन्तमेकाहारमनाश्रमम् ॥ विमुक्तसङ्गंतंदृष्ट्वा
प्रोचुस्तत्पितरोमुनिम् ॥ २ ॥ पितरऊचुः ॥ ॥ वत्सकस्मात्त्वयापुण्योनकृतोदारसंग्रहः ॥ स्वर्गापवर्गहेतुत्वाद्बन्धस्तेनानिशंविना ॥
॥ ३ ॥ गृहीसमस्तदेवानांपितॄणाञ्चतथार्हणाम् ॥ ऋषीणामतिथीनाञ्च कुर्वंल्लोकानुपाश्नुते ॥ ४ ॥ स्वाहोच्चारणतोदेवान्स्वधोच्चारणतःपितॄन् ॥ विभज
त्यन्नदोनूनंभूताद्यानतिथीनपि ॥ ५ ॥ सत्वंदैवादृणाद्बन्धंबन्धमस्मदृणादपि ॥ अवाप्नोषिमनुष्यर्षिभूतेभ्यश्चदिनेदिने ॥ ६ ॥ अनुत्पा
द्यसुतान्देवानसन्तर्प्यपितॄंस्तथा ॥ भूतादींश्चकथंमौढ्यात्सुगतिंगन्तुमिच्छसि ॥ ७ ॥ क्लेशमेवैहिकंपुत्रमन्यामोऽत्रभवेत्तव ॥ मृतस्यनरकं
तद्वत्क्लेशमेवान्यजन्मनि ॥ ८ ॥ रुचिरुवाच ॥ परिग्रहोऽतिदुःखायपापायाधोगतेस्तथा ॥ भवत्यतोमयापूर्वंनकृतोदारसंग्रहः ॥ ९ ॥
आत्मनः संयमोयोऽयंक्रियतेक्षनियन्त्रणात् ॥ समुक्तिहेतुर्नभवत्यसावपिपरिग्रहात् ॥ १० ॥ प्रक्षाल्यतेऽनुदिवसंयदात्मानिष्परिग्रहैः ॥
ममत्वपङ्कदिग्धोऽपिचित्ताम्भोभिर्वरंहितत् ॥ ११ ॥ अनेकभवसंभूतकर्मपङ्काङ्कितोबुधैः ॥ आत्मासद्वासनातोयैःप्रक्षाल्योनियतेन्द्रियैः ॥ १२ ॥
॥ ॥ पितरऊचुः ॥ ॥ युक्तंप्रक्षालनंकर्तुमात्मनोनियतेन्द्रियैः ॥ किन्तुलेपायमार्गोऽयंयत्रत्वंपुत्रवर्तसे ॥ १३ ॥ पंचर्णदीनैरशुभंनुद्यतेऽनभिस
न्धितैः ॥ फलैस्तथोपभोगैश्चपूर्वंकर्मशुभाशुभैः ॥ १४ ॥ एवंनबन्धोभवतिकुर्वतःकारणात्मकः ॥ नचबन्धायतत्कर्मभवत्यनभिसन्धितम् ॥
॥ १५ ॥ पूर्वकर्मकृतंभोगैःक्षीयतेऽहर्निशंतथा ॥ सुखदुःखात्मकैर्वत्सपुण्यापुण्यात्मकैर्नृणाम् ॥ १६ ॥ एवंप्रक्षाल्यतेप्राज्ञैरात्माबन्धाच्चरक्ष्यते ॥
नत्वेवमविवेकेनपापपङ्केनलिप्यते ॥ १७ ॥ रुचिरुवाच ॥ अविद्यापठ्यतेवेदैःकर्ममार्गःपितामहाः ॥ तत्कथंकर्मणोमार्गेभवन्तोयोजयन्तिमाम् ॥ १८ ॥
॥ पितरऊचुः ॥ अविद्यासत्यमेवैतत्कर्मनैतन्मृषावचः ॥ किन्तुविद्यापरिप्राप्तौहेतुःकर्मनसंशयः ॥ १९ ॥ विहिताकरणात्पुंभिरसद्भिःक्रियतेतुयः ॥
संयमोमुक्तयेनासौप्रत्युताऽधोगतिप्रदः ॥ २० ॥ प्रक्षालयामीतिभवान्वत्सात्मानन्तुमन्यते ॥ विहिताकरणोद्भूतैःपापैस्त्वन्तुविलिप्यसे ॥ २१ ॥ अवि

१ एकाहावसथाश्रयमितिपाठांतरम् ।

व्याप्युपकारायविषवज्जायतेनृणाम् ॥ अनुष्ठिताभ्युपायेनबन्धायान्यायतोहिंसा ॥ २२ ॥ तस्माद्वत्सकुरुष्वत्वंविधिवद्दारसंग्रहम् ॥ माजन्मविफलं
तेऽस्तुअसम्प्राप्यतुलौकिकम् ॥ २३ ॥ ॥ रुचिरुवाच ॥ वृद्धोऽहंसाम्प्रतंकोमेपितरःसम्प्रदास्यति ॥ भार्य्यांतथादरिद्रस्यदुष्करोदारसं
ग्रहः ॥ २४ ॥ ॥ पितरऊचुः ॥ ॥ अस्माकंपतनंवत्सभवतश्चाप्यधोगतिः ॥ नूनंभाविभविन्नोचनाभिनन्दसिनोवचः ॥ २५ ॥ ॥ मार्कण्डेयउ
वाच ॥ ॥ इत्युक्त्वापितरस्तस्यपश्यतोमुनिसत्तम ॥ बभूवुःसहसाऽदृश्यादीपावाताहताइव ॥२६॥ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेरुच्युपाख्यानेद्वि
नवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ सतेनपितृवाक्येनभृशमुद्विग्नमानसः ॥ कन्याभिलापीविप्रर्षिःपरिबभ्राममेदिनीम् ॥ १ ॥
कन्यामलभमानोऽसौपितृवाक्याग्निदीपितः ॥ चिन्तामवापमहतीमतीवोद्विग्नमानसः ॥ २ ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिकथंमेदारसंग्रहः ॥ क्षिप्रंभवेत्पि
तॄणांयोममाभ्युदयकारकः ॥ ३ ॥ इतिचिन्तयतस्तस्यमतिर्जातामहात्मनः ॥ तपसाराधयाम्येनंब्रह्माणंकमलोद्भवम् ॥ ४ ॥ ततोवर्षशतंदिव्यंतप
स्तेपेसवेधसम् ॥ दिदृक्षुःसुचिरंकालंपरंनियममास्थितः ॥ ५ ॥ ततःस्वंदर्शयामासब्रह्मालोकपितामहः ॥ उवाचतंप्रसन्नोऽस्मीत्युच्यतामभिवाञ्छि
तम् ॥ ६ ॥ ततोऽसौप्रणिपत्याहब्रह्माणंजगतोगतिम् ॥ पितॄणांवचनात्तेनयत्कर्तुमभिवाञ्छितम् ॥ ब्रह्माचाहरुचिंविप्रंश्रुत्वातस्याभिवाञ्छि
तम् ॥ ७ ॥ ॥ब्रह्मोवाच ॥ ॥ प्रजापतिस्त्वंभवितास्रष्टव्याभवताप्रजाः ॥ सृष्ट्वाप्रजाःसुतान्विप्रसमुत्पाद्यक्रियास्तथा ॥ ८ ॥ कृत्वाकृताधिकारस्त्वं
ततः सिद्धिमवाप्स्यसि ॥ सत्वंयथोक्तंपितृभिः कुरुदारपरिग्रहम् ॥ ९ ॥ कामंचेममभिध्याय्यक्रियतांपितृपूजनम् ॥ तएवतुष्टाःपितरःप्रदास्यन्तित
वेप्सितान् ॥ पत्नींसुतांश्चसन्तुष्टाःकिंनदद्युःपितामहाः ॥ १० ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ इत्यृषेर्वचनंश्रुत्वाब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः ॥ नद्याविविक्तेपुलिने
चकारपितृतर्पणम् ॥ ११ ॥ तुष्टावचपितॄन्विप्रः स्तवैरेभिस्तथाहतः ॥ एकाग्रःप्रयतोभूत्वाभक्तिनम्रात्मकन्धरः ॥ १२ ॥ ॥ रुचिरुवाच ॥ ॥ नम
स्येऽहंपितॄञ्छ्राद्धेयेवसन्त्यधिदेवताः ॥ देवैरपिहितर्प्यन्तेयेचश्राद्धेस्वधोत्तरैः ॥ १३ ॥ नमस्येऽहंपितॄन्स्वर्गेयेतर्प्यन्तेमहर्षिभिः ॥ श्राद्धैर्मनोमयैर्भ
क्त्याभुक्तिमुक्तिमभीप्सुभिः ॥ १४ ॥ नमस्येऽहंपितॄन्स्वर्गेसिद्धाः सन्तर्पयन्तियान् ॥ श्राद्धेषुदिव्यैःसकलैरुपहारैरनुत्तमैः ॥ १५ ॥ नमस्येऽहंपितॄ
न्भक्त्यायेऽर्च्यन्तेगुह्यकैरपि ॥ तन्मयत्वेनवाञ्छद्भिर्ऋद्धिमात्यन्तिकींपराम् ॥ १६ ॥ नमस्येऽहंपितॄन्मर्त्यैरर्च्यन्तेभुवियेसदा ॥ श्राद्धेषुश्रद्धयाभी
ष्टलोकप्राप्तिप्रदायिनः ॥ १७ ॥ नमस्येऽहंपितॄन्विप्रैरर्च्यन्तेभुवियेसदा ॥ वाञ्छिताभीष्टलाभायप्राजापत्यप्रदायिनः ॥ १८ ॥ नमस्येऽहंपितॄन्येवै
तर्प्यन्तेऽरण्यवासिभिः ॥ वन्यैःश्राद्धैर्यताहारैस्तपोनिर्धूतकिल्बिषैः ॥१९॥ नमस्येऽहंपितॄन्विप्रैर्नैष्ठिकव्रतचारिभिः॥येसंयतात्मभिर्नित्यंसंतर्प्यन्तेस
माधिभिः॥२०॥नमस्येऽहंपितॄञ्छ्राद्धैराजन्यास्तर्पयन्तियान्॥कव्यैरशेषैर्विधिवल्लोकत्रयफलप्रदान्॥२१॥नमस्येऽहंपितॄन्वैश्यैरर्च्यंतेभुवियेसदा॥स्व

सन्तर्प्यन्तेजगत्यत्रनाम्नाख्याताःसुकालिनः ॥ २३ ॥ नम
कर्माभिस्तैर्नित्यंपुष्पधूपान्नवारिभिः ॥ २२ ॥ नमस्येहंपितॄञ्छ्राद्धैर्येशूद्रैरपिभक्तितः ॥ सन्तर्प्यन्तेजगत्यत्रनाम्नाख्याताःसुकालिनः ॥ २३ ॥ नम
स्येऽहंपितॄञ्छ्राद्धैःपातालेयेमहासुरैः ॥ सन्तर्प्यन्तेस्वधाहारास्त्यक्तदम्भमदैःसदा ॥ २४ ॥ नमस्येऽहंपितॄञ्छ्राद्धैरर्च्यन्तेयेरसातले ॥ भोगैरशेषैर्विविधि
स्येऽहंपितॄञ्छ्राद्धैःसर्पैःसन्तर्पितान्सदा ॥ तत्रैवविधिवन्मन्त्रभोगसम्पत्समन्वितैः ॥ २६ ॥ पितॄन्नमस्येनि
वन्नागैःकामानभीप्सुभिः ॥ २५ ॥ नमस्येऽहंपितॄञ्छ्राद्धैःसर्पैःसन्तर्पितान्सदा ॥ तत्रैवविधिवन्मन्त्रभोगसम्पत्समन्वितैः ॥ २६ ॥ पितॄन्नमस्येनि
वसन्तिसाक्षाद्येदेवलोकेचतथान्तरिक्षे ॥ महीतलेयेचसुरादिपूज्यास्तेमेप्रतीच्छन्तुमयोपनीतम् ॥ २७ ॥ पितॄन्नमस्येपरमात्मभूता येवैविमानेनिव
सन्तिमूर्त्ताः ॥ यजन्तियानस्तमलैर्मनोभिर्योगीश्वराः क्लेशविमुक्तिहेतून् ॥ २८॥ पितॄन्नमस्येदिवियेचमूर्त्ताः स्वधाभुजः काम्यफलाभिसन्धौ ॥ प्रदान
शक्ताःसकलेप्सितानां विमुक्तिदायेऽनभिसंहितेषु ॥ २९ ॥ तृप्यन्तुतेऽस्मिन्पितरःसमस्ता इच्छावतांयेप्रदिशन्तिकामान् ॥ सुरत्वमिन्द्रत्वमतोऽधिकं
वा सुतान्पशून्स्वानिबलंगृहाणि ॥ ३० ॥ सोमस्ययेरश्मिषुयेऽर्कबिम्बे शुक्केविमानेचसदावसन्ति ॥ तृप्यन्तुतेऽस्मिपितरोऽन्नतोयैर्गन्धादिनापुष्टिमितो
व्रजन्तु ॥ ३१ ॥ एषांहुतेऽग्नौहविषाचतृप्तिर्येभुञ्जते विप्रशरीरसंस्थाः ॥ येपिण्डदानेनमुदंप्रयान्ति तृप्यन्तुतेऽस्मिन्पितरोऽन्नतोयैः ॥ ३२ ॥ येखड्गिमांसेन
सुरैरभीष्टैः कृष्णैस्तिलैर्दिव्यमनोहरैश्च ॥ ॥ कालेनशाकेनमहर्षिवर्यैः संप्रीणितास्तेमुदमत्रयान्तु ॥ ३३ ॥ कव्यान्यशेषाणिचयान्यभीष्टान्यतीवते
षाममरार्चितानाम् ॥ तेषांतुसान्निध्यमिहास्तुपुष्पगन्धान्नभोज्येषुमयाकृतेषु ॥ ३४ ॥ दिनेदिनेयेप्रतिगृह्णतेऽर्चां मासांतपूज्याभुवियेऽष्टकासु ॥
येवत्सरांतेऽभ्युदयेचपूज्याः प्रयान्तुतेमेपितरोऽत्रतृप्तिम् ॥ ३५ ॥ पूज्याद्विजानांकुमुदेन्दुभासो येक्षत्रियाणांचनवार्कवर्णाः ॥ तथाविशांयेकन
कावदाता नीलीनिभाःशूद्रजनस्ययेच ॥ ३६ ॥ तेऽस्मिन्समस्तामम पुष्पगंधधूपान्नतोयादिनिवेदनेन ॥ तथाग्निहोमेनचयांतुतृप्तिं सदापि
तृभ्यःप्रणतोऽस्मितेभ्यः ॥ ३७ ॥ येदेवपूर्व्वाण्यतितृप्तिहेतोरश्नन्तिकव्यानिशुभाहुतानि ॥ तृप्ताश्चयेभूतिसृजोभवंति तृप्यन्तुतेऽस्मिन्प्रणतोऽ
स्मितेभ्यः ॥ ३८ ॥ रक्षांसिभूतान्यसुरांस्तथोग्रान्निर्नाशयन्तस्त्वशिवंप्रजानाम् ॥ आद्याः सुराणाममरेशपूज्यास्तृप्यंतुतेऽस्मिन्प्रणतोऽस्मिते
भ्यः ॥ ३९ ॥ अग्निष्वात्ताबर्हिषदआज्यपाःसोमपास्तथा ॥ व्रजंतुतृप्तिंश्राद्धेऽस्मिन्पितरस्तर्पितामया ॥ ४० ॥ अग्निष्वात्ताः पितृगणाःप्राचींरक्षन्तुमेदिशम् ॥
तथाबर्हिषदःपान्तुयाम्यांयेपितरःस्मृताः ॥ ४१ ॥ प्रतीचीमाज्यपास्तद्वदुदीचीमपिसोमपाः ॥ रक्षोभूतपिशाचेभ्यस्तथैवासुरदोषतः ॥ ४२ ॥ सर्वतश्चाधिप
स्तेषांयमोरक्षांकरोतुमे ॥ विश्वोविश्वभुगाराध्योधर्म्मोधन्यःशुभाननः ॥ ४३ ॥ भूतिदोभूतिकृद्भूतिःपितॄणांयेगणानव ॥ कल्याणःकल्यतांकर्त्ताकल्यःक
ल्यतराश्रयः ॥ ४४ ॥ कल्यताहेतुरनघःषडिमेतेगणाःस्मृताः ॥ वरोवरेण्योवरदःपुष्टिदस्तुष्टिदस्तथा ॥ ४५ ॥ विश्वपातातथाधातासप्तैवैतेतथागणाः ॥ महान्महा
त्मामहितोमहिमावान्महाबलः ॥ ४६ ॥ गणाःपञ्चतथैवैतेपितॄणांपापनाशनाः ॥ सुखदोधनदश्चान्योधर्मदोऽन्यश्चभूतिदः ॥ ४७ ॥ पितॄणांकथ्यतेचैतत्तथाग

णचतुष्टयम्॥एकत्रिंशत्पितृगणायैर्व्याप्तमखिलंजगत्॥तेमेऽनुतृप्तास्तुष्यंतुयच्छन्तुचसदाहितम् ॥ ४८ ॥इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेरौच्यमन्वन्तरे
रुच्युपाख्यानेपितृस्तवनंनामत्रिनवतितमोऽध्यायः ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ एवंतुस्तुवतस्तस्यतेजसोराशि
रुच्छ्रितः ॥ प्रादुर्बभूवसहसागगनव्याप्तिकारकः ॥ १ ॥ तद्दृष्ट्वासुमहत्तेजःसमासाद्यस्थितंजगत् ॥ जानुभ्यामवनिंगत्वारुचिःस्तोत्रमिदंजगौ ॥२॥
॥रुचिरुवाच॥अमूर्त्तानांचमूर्त्तानांपितॄणांदीप्ततेजसाम्॥नमस्यामिसदातेषांध्यानिनांदिव्यचक्षुषाम्॥३॥इन्द्रादीनांचनेतारोदक्षमारीचयोस्तथा॥सप्त
र्षीणांतथान्येषां तान्नमस्यामिकामदान् ॥४॥ मन्वादीनांमुनीन्द्राणांसूर्याचन्द्रमसोस्तथा ॥ तान्नमस्याम्यहंसर्वान्पितरश्चार्णवेषुये ॥५॥नक्षत्राणांग्रहा
णांचवाय्वग्न्योर्नभसस्तथा॥द्यावापृथिव्योश्चतथानमस्यामिकृतांजलिः ॥६॥देवर्षीणांग्रहाणांचसर्वलोकनमस्कृतान्॥अक्षय्यस्यसदादातॄन्नमस्येऽहं
कृताञ्जलिः॥७॥प्रजापतेःकश्यपायसोमायवरुणायच॥योगेश्वरेभ्यश्चसदानमस्यामिकृताञ्जलिः॥८॥ नमोगणेभ्यःसप्तभ्यस्तथालोकेषुसप्तसु॥स्वयंभु
वेनमस्यामिब्रह्मणेयोगचक्षुषे॥९॥सोमाधारान्पितृगणान्योगमूर्तिधरांस्तथा॥नमस्यामितथासोमंपितरंजगतामहम्॥१०॥ अग्निरूपांस्तथैवान्यान्नम
स्यामिपितॄनहम्॥अग्नीषोममयंविश्वंयतएतदशेषतः॥११॥येतुतेजसियेचैतेसोमसूर्याग्निमूर्त्तयः॥जगत्स्वरूपिणश्चैवतथाब्रह्मस्वरूपिणः॥१२॥तेभ्यो
ऽखिलेभ्योयोगिभ्यःपितृभ्योयतमानसः॥नमोनमोनमस्तेमेप्रसीदंतुस्वधाभुजः॥१३॥मार्कण्डेयउवाच॥एवंस्तुतास्ततस्तेनतेजसामुनिसत्तम॥ निश्च
क्रमुस्तेपितरोभासयन्तोदिशोदश ॥१४॥निवेदितंचयत्तेनपुष्पगन्धानुलेपनम्॥तद्भूषितानथसतान्ददृशेपुरतःस्थितान् ॥१५॥ प्रणिपत्यपुनर्भक्त्या
पुनरेवकृतांजलिः॥नमस्तुभ्यंनमस्तुभ्यमित्याहपृथगादृतः॥१६॥ततःप्रसन्नाःपितरस्तमूचुर्मुनिसत्तमम्॥वरंवृणीष्वेतिसतानुवाचानतकंधरः ॥१७॥
रुचिरुवाच ॥ साम्प्रतंसर्गकर्तृत्वमादिष्टंब्रह्मणाम॥सोऽहंपुत्रीमभीप्सामिधन्यांदिव्यांप्रजावतीम्॥१८॥पितर ऊचुः॥ अद्यैवसद्यःपत्नीतेभवत्वतिमनो
रमा ॥ तस्यांचपुत्रोभविताभवतोमनुरुत्तमः॥१९॥मन्वन्तराधिपोधीमांस्त्वन्नाम्नैवोपलक्षितः॥रुचेरौच्यइतिख्यातिंयोयास्यतिजगत्त्रये॥२०॥ तस्या
पिबहवःपुत्रामहाबलपराक्रमाः॥भविष्यन्तिमहात्मानः पृथिवीपरिपालकाः॥२१॥त्वंचप्रजापतिर्भूत्वाप्रजाःसृष्ट्वाचतुर्विधाः॥ क्षीणाधिकारोधर्मज्ञततः
सिद्धिमवाप्स्यसि॥२२॥स्तोत्रेणानेनचनरोयोऽस्मान्स्तोष्यतिभक्तितः॥तस्यतुष्टावयंभोगानात्मज्ञानंतथोत्तमम्॥२३॥शरीरारोग्यमर्थंचपुत्रपौत्रादि
कन्तथा॥प्रदास्यामोनसंदेहोयच्चान्यदभिवांछितम्॥२४॥तस्मात्पुण्यफलंलोकेवांछद्भिःसततंनरैः॥पितॄणांचाक्षयांतृप्तिंस्तव्याःस्तोत्रेणमानवैः॥२५॥
वांछद्भिः सततंस्तव्याःस्तोत्रेणानेनवैयतः॥श्राद्धेचयइमंभक्त्याअस्मत्प्रीतिकरंस्तवम्॥२६॥पठिष्यंतिद्विजाग्र्याणांभुंजतांपुरतःस्थितः॥स्तोत्रश्रवण

न्तभाग्याद्दीयतेस्वाप्स्यहंभृशम्॥यद्यप्यश्रोत्रियंश्राद्धंयद्यप्युपहतंभवेत्॥२८ ॥ अन्यायोपात्तवित्तेनयदिवाकृ
संप्रीत्यासन्निधानेपरेकृते॥२७॥अस्माकमक्षयंश्राद्धंतद्भविष्यत्यसंशयम्॥यद्यप्यश्रोत्रियंश्राद्धंयद्यप्युपहतंभवेत्॥२८॥अश्रद्धयावापुरुषैर्दम्भमाश्रित्यवाकृतम्॥२०॥अस्मा
तमन्यथा॥अश्राद्धार्हैरुपहतैरुपहारैस्तथाकृतम्॥२९॥अकालेऽप्यथवाऽदेशेविधिहीनमथापिवा॥अश्रद्धयावापुरुषैर्दम्भमाश्रित्यवाकृतम्॥३०॥अस्मा
कंतृप्तयेश्राद्धंतथाप्येतदुदीरणात्॥यत्रैतत्पठ्यतेश्राद्धेस्तोत्रमस्मत्सुखावहम्॥३१॥अस्माकंजायतेतृप्तिस्तत्रद्वादशवार्षिकी ॥हेमंतेद्वादशाब्दानितृप्तिमे
तत्प्रयच्छति॥३२॥शिशिरेद्विगुणाब्दांश्चतृप्तिस्तोत्रमिदंशुभम्॥वसंतेषोडशसमास्तृप्तयेश्राद्धकर्मणि॥३३॥ग्रीष्मेचषोडशैवैतत्पठितंतृप्तिकारकम्॥वि
कलेऽपिकृतेश्राद्धेस्तोत्रेणानेनसाधिते॥३४॥वर्षासुतृप्तिरस्माकमक्षयाजायतेरुचे॥शरत्कालेऽपिपठितंश्राद्धकालेप्रयच्छति॥३५॥ अस्माकमेतत्पुरुषै
स्तृप्तिंपंचदशाब्दिकीम्॥यस्मिन्गृहेचलिखितमेतत्तिष्ठतिनित्यदा॥३६॥सन्निधानकृतेश्राद्धेतत्रास्माकंभविष्यति॥तस्मादेतत्त्वयाश्राद्धेविप्राणांभुंजतां
पुरः॥३७॥श्रवणीयंमहाभागअस्माकंपुष्टिहेतुकम्॥इत्युक्त्वापितरस्तस्यस्वर्गंतामुनिसत्तम ॥ ३८ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयपुराणेरौच्येमन्वन्तरेपितृवर
प्रदानंनामचतुर्नवतितमोऽध्यायः॥९४॥ ॥ ७ ॥मार्कण्डेयउवाच॥ ततस्तस्मान्नदीमध्यात्समुत्तस्थौमनोरमा॥प्रम्लोचानामतन्वङ्गीतत्समीपेवराप्स
राः ॥ १॥ साचोवाचमहात्मानंरुचिंसुमधुराक्षरम्॥प्रश्रयावनतासुभ्रूःप्रम्लोचावैवराप्सराः॥२॥अतीवरूपिणीकन्यामत्सुतातपतांवर॥जातावरुणपुत्रे
णपुष्करेणमहात्मना ॥३॥ तांगृहाणमयादत्तांभार्य्यार्थेवरवर्णिनीम् ॥ मनुर्महामतिस्तस्यांसमुत्पत्स्यतितेसुतः ॥४ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥तथेति
तेनसाऽप्युक्तातस्मात्तोयाद्वपुष्मतीम्॥उज्जहारततःकन्यांमालिनींनामनामतः॥५ ॥नद्याश्चपुलिनेतस्मिन्सरुचिर्मुनिसत्तमः ॥ जग्राहपाणिंविधिवत्स
मानाय्यमहामुनीन् ॥६॥ तस्यांतस्यसुतोजज्ञेमहावीर्य्योमहामतिः॥रौच्योऽभवत्पितुर्नाम्नाख्यातोऽत्रवसुधातले॥७॥तस्यमन्वन्तरेदेवास्तथासप्तर्षय
श्चये ॥ तनयाश्चनृपाश्चैवतेसम्यक्कथितास्तव ॥ ८ ॥ धर्मवृद्धिस्तथारोग्यंधनधान्यसुतोद्भवः ॥ नृणांभवत्यसन्दिग्धमस्मिन्मन्वंतरेश्रुते॥ ९॥पितृ
स्तवंतथाश्रुत्वापितॄणांचतथागणान्॥ सर्वान्कामानवाप्नोतितत्प्रसादान्महामुने ॥१० ॥ इतिश्रीमार्कंडेयमहापुराणेमालिनीपरिणयोनामपंचनवतित
मोऽध्यायः॥९५॥इतिरौच्यमन्वन्तरंसमाप्तम्॥मार्कण्डेयउवाच॥ततःपरंतुभौत्यस्यसमुत्पत्तिंनिशामय॥देवानृषींस्तथापुत्रांस्तथैववसुधाधिपान्॥ १॥
बभूवाङ्गिरसःशिष्योभूतिर्नाम्नातिकोपनः॥चण्डशापप्रदोऽल्पेऽर्थेमुनिरागस्यसौम्यवाक्॥२॥ तस्याश्रमेमातरिश्वानववावतिनिष्ठुरम् ॥ नातितापंरवि
श्चक्रेपर्ज्जन्योनातिकर्दमम्॥३ ॥ नातिशीतंचशीतांशुःपरिपूर्णोऽपिरश्मिभिः॥चकारभीत्यावैतस्यकोपनस्यातितेजसः ॥ ४ ॥ ऋतवश्चक्रमंत्यक्त्वावृ
क्षेष्वाश्रमजन्मसु॥तस्यपुष्पफलंचक्रुराज्ञयासार्वकालिकम्॥५॥ऊहुरापश्चच्छन्देनतस्याश्रमसमीपगाः॥कमण्डलुगताश्चैवतस्यभीतामहात्मनः ॥ ६॥

नातिक्लेशसहोविप्रःसोऽभवत्कोपनोभृशम्॥अपुत्रश्चमहाभागःसतपस्यकरोन्मनः ॥७॥पुत्रकामोयताहारःशीतवातानलाहतः॥तपस्यामिविचिन्त्येति
तपस्येवमनोदधे॥८तस्येन्दुर्नातिशीतोऽभूनातितापायभास्करः॥अभवन्मातरिश्वाचववौनातिमहामुने॥९॥आपीड्यमानोद्वन्द्वैश्चसभूतिर्मुनिसत्तमः॥
अनवाप्याभिलाषंतंतपसःसन्यवर्त्तत॥१०॥तस्यभ्रातासुवर्चाऽभूद्यज्ञेतेनाभिमन्त्रितः॥यियासुःशान्तिनामानंशिष्यमाहमहामतिम्॥ ११ ॥प्रशान्त
मक्षप्रतिमंविनीतंगुरुकर्मणि॥सदोद्युक्तंशुभाधारमुदारंमुनिसत्तमम्॥ १२ ॥ ॥भूतिरुवाच ॥अहंयज्ञंगमिष्यामिभ्रातुःशान्तेसुवर्चसः॥ तेनाहूतस्त्वया
चेहयत्कर्त्तव्यंशृणुष्वतत्॥१३॥अतिजागरणंवह्नेस्त्वयाकार्य्यंममाश्रमे॥तथातथाप्रयत्नेनयथाग्निर्नशमंव्रजेत् ॥ १४ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥इत्या
ज्ञाप्यतथेत्युक्तोगुरुःशिष्येणशान्तिना॥ जगामयज्ञंतंभ्रातुराहूतःसयवीयसः॥१५॥सचशान्तिर्वनाद्यावत्समित्पुष्पफलादिकम्॥उपानयतिभूत्यर्थंगुरोः
स्तस्यमहात्मनः॥१६ ॥अन्यच्चकुरुतेकर्मगुरुभक्तिवशानुगः॥ प्रशान्तस्तावदनलोयोऽसौभूतिपरिग्रहः ॥ १७ ॥तंदृष्ट्वासौऽनलंशान्तंशान्तिरत्यन्त
दुःखितः॥भीतश्चभूतेर्बहुधाचिन्तामापमहामतिः॥१८॥किंकरोमिकथंवात्रभवितागमनंगुरोः॥मयाद्यप्रतिपत्तव्यंकिंकृतेसुकृतंभवेत्॥१९॥ प्रशान्ताग्नि
मिमंधिष्ण्येयदिपश्यतिमेगुरुः॥ततोमांविषमेह्यद्यव्यसनेसन्नियोक्ष्यति॥२०॥यद्यन्यमग्निमत्राहमग्निस्थानेकरोमितत्॥सर्वप्रत्यक्षदृग्भस्मसोऽवश्यंमां
करिष्यति॥२१॥सोऽहंपापोगुरोस्तस्यनिमित्तंकोपशापयोः॥तथात्मानंनशोचामियथापापंकृतंगुरोः॥२२॥दृष्ट्वाप्रशान्तमनलंनूनंशप्स्यतिमांगुरुः॥य
थावापावकःक्रुद्धस्तथावीर्य्योहिसद्विजः॥२३॥यस्यप्रभावाद्बिभ्यन्तोदेवास्तिष्ठन्तिशासने॥कृतागसंसमांयुक्त्याकयानोधर्षयिष्यति॥२४॥मार्कण्डेय
उवाच॥ ॥बहुधैवंविचिन्त्यासौभीतस्तस्यसदागुरोः॥ययौमतिमतांश्रेष्ठःशरणंजातवेदसम्॥२५॥सचकारतदास्तोत्रंसत्तचैर्यतमानसः॥ सचैकचित्तोमे
दिन्यांन्यस्तजानुःकृताञ्जलिः॥२६॥शान्तिरुवाच ॥ ॥ ॐनमःसर्वभूतानांसाधनायमहात्मने॥एकद्विपञ्चधिष्ण्यायराजसूयेषडात्मने॥२७॥नमःसम
स्तदेवानांवृत्तिदायसुवर्चसे॥शुक्ररूपायजगतामशेषाणांस्थितिप्रदः॥२८॥त्वंमुखंसर्वदेवानांत्वयात्तंभगवन्हविः॥प्रीणयस्यखिलान्देवांस्त्वत्प्राणाःस
र्वदेवताः॥२९॥हुतंहविस्त्वय्यनलमेधत्वमुपगच्छति॥ततश्चजलरूपेणपरिणाममुपैतियत्॥३०॥तेनाखिलौषधीजन्मभवत्यनिलसारथे॥ओषधीभिर
शेषाभिःसुखंजीवन्तिजन्तवः॥३१॥वितन्वतेनरायज्ञांस्त्वत्सृष्टास्वोषधीषुच॥यज्ञैर्देवास्तथादैत्यास्तद्वद्रक्षांसिपावक॥३२आप्याय्यन्तेचतेयज्ञास्त्वदा
धाराहुताशन॥अतःसर्वस्ययोनिस्त्वंवह्नेसर्वमयस्तथा॥३३॥देवतादानवायक्षादैत्यागन्धर्वराक्षसाः॥मानुषाःपशवोवृक्षामृगपक्षिसरीसृपाः॥३४आप्या
य्यन्तेत्वयासर्वेसंवर्ध्यन्तेचपावक॥त्वत्तएवोद्भवंयान्तित्वय्यन्तेचतथालयम्३५ अपःसृजसिदेवत्वंत्वमत्सिपुनरेवताः॥पच्यमानास्त्वयाताश्चप्राणिनां

पुष्टिकारणम्॥३६॥देवेषुतेजोरूपेणकान्त्यासिद्धेष्ववस्थितः॥विषरूपेणनागेषुवायुरूपःपतत्रिषु॥ ३७॥मनुजेषुभवान्क्रोधोमोहःपक्षिमृगादिषु ॥ अव
ष्टम्भोऽसितरुषुकाठिन्यंत्वंमहींप्रति॥३८॥जलेद्रवस्त्वंभगवाञ्जवरूपीतथाऽनिले॥व्यापित्वेनतथैवाग्नेनभसित्वंव्यवस्थितः ॥३९॥ त्वमग्नेसर्वभूतानाम
न्तश्चरसिपालयन्॥त्वामेकमाहुःकवयस्त्वामाहुस्त्रिविधंपुनः॥४०॥त्वामष्टधाकल्पयित्वायज्ञवाहमकल्पयन् ।त्वयासृष्टमिदंविश्वंवदन्तिपरमर्षयः॥४१॥
त्वामृतेहिजगत्सर्वंसद्योनश्येद्धुताशन॥तुभ्यंकृत्वाद्विजःपूजांस्वकर्मविहितांगतिम्॥४२॥प्रयातिहव्यकव्याद्यैःस्वधास्वाहाभ्युदीरणात्॥परिणामात्मवी
र्य्याणिप्राणिनाममरार्चित॥४३॥दहन्तिसर्वभूतानिततोनिष्क्रम्यहेतयः॥जातवेदस्त्वयैवेदंविश्वंसृष्टंमहाद्युते॥ ४४॥तवैववैदिकंकर्मसर्वभूतात्मकंजगत
नमस्तेऽनलपिङ्गाक्षनमस्तेऽस्तुहुताशन॥४५॥पावकाद्यनमस्तेऽस्तुनमस्तेहव्यवाहन॥त्वमेवसर्वभूतानांपावनाद्विश्वपावनः॥ त्वमेवभुक्तपीतानांपाच
नाद्विश्वपाचकः॥४६॥सस्यानांपाककर्त्तात्वंपोष्टात्वंजगतस्तथा॥त्वमेवमेघस्त्वंवायुस्त्वंबीजंसस्यहेतुकम्॥४७॥पोषायसर्वभूतानांभूतभव्यभवोह्यसि॥
त्वंज्योतिःसर्वभूतेषुत्वमादित्योविभावसुः॥४८॥त्वमहस्त्वंतथारात्रिरुभेसन्ध्येतथाभवान्॥हिरण्यरेतास्त्वंवह्नेहिरण्योद्भवकारणम्॥४९॥हिरण्यगर्भश्च
भवान्हिरण्यसदृशप्रभः॥त्वंमुहूर्त्तंक्षणश्चत्वंत्वंत्रुटिस्त्वंतथालवः॥५०॥कलाकाष्ठानिमेषादिरूपेणासिजगत्प्रभो ॥त्वमेतदखिलंकालःपरिणामात्मकोभ
वान्॥५१॥याजिह्वाभवतःकालीकालनिष्ठाकरीप्रभो॥तयानःपाहिपापेभ्यऐहिकाच्चमहाभयात्॥५२॥करालीनामयाजिह्वामहाप्रलयकारणम्॥तयानः
पाहिपापेभ्यऐहिकाच्चमहाभयात्॥५३॥मनोजवाचयाजिह्वालघिमागुणलक्षणा॥तयानःपाहिपापेभ्यऐहिकाच्चमहाभयात्५४॥करोतिकामंभूतेभ्योयाते
जिह्वासुलोहिता॥तयानःपाहिपापेभ्यऐहिकाच्चमहाभयात्५५सधूम्रवर्णायाजिह्वाप्राणिनांरोगदायिका॥तयानःपाहिपापेभ्यऐहिकाच्चमहाभयात्॥५६॥
स्फुलिङ्गिनीचयाजिह्वायतःसकलपुद्गलाः।तयानःपाहिपापेभ्यऐहिकाच्चमहाभयात्॥५७॥यातेविश्वसृजाजिह्वाप्राणिनांशर्मदायिनी॥तयानःपाहिपापे
भ्यऐहिकाच्चमहाभयात्॥५८॥पिङ्गाक्षलोहितग्रीवकृष्णवर्त्मंहुताशन॥त्राहिमांसर्वदोषेभ्यःसंसारादुद्धरेहमाम्॥५९॥ प्रसीदवह्नेसप्तार्चिःकृशानोहव्यवा
हन॥अग्निपावकशुक्रादिनामाष्टभिरुदीरितः॥ ६०॥अग्नेऽग्रेसर्वभूतानांसमुत्पत्तिर्विभावसो॥प्रसीदहव्यवाहाख्यअभिष्टुतमयाव्यय॥६१॥त्वमक्षयोवह्नि
रचिन्त्यरूपःसमृद्धिमन्दुष्प्रसहोऽतितीव्रः॥तवाव्ययंभीममशेषलोकसंवर्धकंहन्त्यथवातिवीर्य्यम्॥६२॥त्वमुत्तमंतत्त्वमशेषसत्त्वहृत्पुंडरीकस्थमनन्त
मीड्यम्॥त्वयाततंविश्वमिदंचराचरंहुताशनैकोबहुधात्वमत्र॥६३॥त्वमक्षयःसगिरिवनावसुन्धरानभःससोमार्कमहर्दिवाखिलम्॥महोदधेर्जठरगतश्चवा
डवोभवान्विभुःपिबतिपयांसिपावक६४ हुताशनस्त्वमितिसदाभिपूज्यसेमहाक्रतौनियमपरैर्महर्षिभिः॥अभिष्टुतःपिबसिचसोममध्वरेवषट्कृतान्य

पिचहवींषिभूतये ॥ ६५ ॥ त्वंविप्रैःसततमिहेज्यसेफलार्थंवेदाङ्गेष्वथसकलेषुगीयसेत्वम् ॥ त्वद्धेतोर्यजनपरायणाद्विजेन्द्रावेदाङ्गान्यधिगमयन्तिस
र्वकाले॥६६॥त्वंब्रह्मायजनपरस्तथैवविष्णुर्भूतेशःसुरपतिरर्य्यमाजलेशः ॥सूर्येन्दूसकलसुरासुराश्चहव्यैःसन्तोष्याभिमतफलान्यथाप्नुवन्ति ॥ ६७॥
अर्चिर्भिःपरममहोपघातदुष्टंसंस्पृष्टंतवशुचिजायतेसमस्तम्॥स्नानानांपरममतीवभस्मनासत्सन्ध्यायांमुनिभिरतीवसेव्यसेतत् ॥६८॥ तत्कृत्वात्रिदिव
मवाप्नुवन्तिलोकाःसद्वृत्त्यासुखनियताःसमूहगीतम्॥६९॥प्रसीदवह्नेशुचिनामधेयप्रसीदवायोविमलातिदीप्ते॥प्रसीदमेपावकवैद्युताभप्रसीदहव्याशन
पाहिमांत्वम्॥७०॥यत्तेवह्नेशिवंरूपंयेचतेसप्तहेतयः॥तैःपाहिनःस्तुतोदेवपितापुत्रमिवात्मजम्॥७१॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेभौत्यमन्वंतरेग्निस्तोत्रं
नामषण्णवतितमोऽध्यायः॥९६॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ एवंस्तुतस्ततस्तेनभगवान्हव्यवाहनः॥ ज्वालामालावृततनुस्तस्यासीदग्रतोमुने ॥ १॥ देवो
विभावसुःप्रीतस्तोत्रेणानेनवैद्विज ॥तंशान्तिमाहप्रणतंमेघगम्भीरवागथ॥२॥॥ अग्निरुवाच॥ परितुष्टोऽस्मितेविप्रभक्त्यायातेस्तुतिःकृता॥वरंददामि
भवतेप्रार्थ्यतांयत्तवेप्सितम्॥३॥ शान्तिरुवाच ॥भगवन्कृतकृत्योऽस्मियत्त्वांपश्यामिरूपिणम्॥तथापिभक्तिनम्रस्यभवताश्रूयतांमम॥४॥ भ्रातृयज्ञं
गतोदेवममाचार्य्योनिजाश्रमात्॥आगतश्चाश्रमंधिष्ण्यंत्वत्सनाथंसपश्यतु॥५॥ममापराधात्सन्त्यक्तंधिष्ण्यंयत्तेविभावसो ॥तत्त्वयाधिष्ठितंसोऽद्यपूर्व
वत्पश्यतुद्विजः॥६॥तथान्यदपिमेदेवप्रसादंकुरुषेयदि॥पुत्रोविशिष्टोभवतुतदपुत्रस्यमेगुरोः॥७॥तथाचमैत्रींतनयेसकरिष्यतिमेगुरुः॥तथासमस्तसत्त्वे
षुभवत्वस्यमनोमृदु॥८॥यश्चत्वांस्तोष्यतेऽनेनप्रीतिंयातोऽसिमेऽव्यय॥स्तोत्रेणतस्यवरदोभवेथामत्प्रसादितः॥९ ॥ ॥मार्कण्डेयउवाच॥एतच्छ्रुत्वाव
चस्तस्यतमाहद्विजसत्तमम् ॥ स्तोत्रेणाराधितस्तेनगुरुभक्त्याचपावकः ॥ १०॥ ॥अग्निरुवाच॥गुरोरर्थेयतोब्रह्मन्याचितंतेवरद्वयम्॥नात्मार्थंतेनमेप्री
तिस्त्वय्यतीवमहामुने॥११॥भविष्यत्येतदखिलंगुरोर्यत्प्रार्थितंत्वया॥मैत्रीसमस्तभूतेषुपुत्रश्चास्यभविष्यति॥१२ ॥मन्वन्तराधिपःपुत्रोभौत्योनामभ
विष्यति॥महाबलोमहावीर्य्योमहाप्राज्ञोगुरुस्तव॥१३॥अनेनयश्चस्तोत्रेणस्तोष्यतेमांसमाहितः॥तस्याभिलषितंसर्वंपुण्यंचास्यभविष्यति॥१४॥ य
ज्ञेषुपर्वकालेषुतीर्थेज्याहोमकर्मसु॥धर्मायपठतामेतन्ममपुष्टिकरंपरम्॥ १५॥अहोरात्रकृतंपापंश्रुतमेतत्सकृद्द्विज॥नाशयिष्यत्यसन्दिग्धंममतुष्टिकरंप
रम्॥१६॥अहोमकालदोषादीनयोग्यैरपितत्कृतैः॥येदोषास्तानिदंसद्यःशमयिष्यतिसंश्रुतम्१७॥ पौर्णमास्याममावास्यांपर्वस्वन्येषुचस्तवः॥ममैषसं
श्रुतोमर्त्यैर्भवितापापनाशनः ॥१८॥ मार्कण्डेयउवाच॥इत्युक्त्वाभगवानग्निःपश्यतस्तस्यवैमुने।बभूवादर्शनःसद्योदीपस्थोनिर्वृतोयथा॥१९॥सचशा
न्तिर्गतेवह्नौपरितुष्टेनचेतसा॥हर्षरोमाञ्चिततनुःप्रविवेशाश्रमंगुरोः ॥२०॥ जाज्वल्यमानंतत्रासौगुरुधिष्ण्येहुताशनम्॥ ददर्शपूर्ववत्प्रापततःसपरमांमु

दन्न॥२१॥एतस्मिन्नन्तरेसोऽपिगुरुस्तस्यमहात्मनः॥आतुर्यवीयसोयज्ञादाजगामस्वमाश्रमम्॥२२॥तस्याग्रतश्चशिष्योऽसौचक्रेपादाभिवन्दनम्॥गृही
तासनपूजश्चतमाहसतदागुरुः॥२३॥वत्सातिहार्दंत्वयिमेतथान्येषुचजन्तुषु॥नवेद्मिकिमिदंत्वञ्चेद्वेत्स्येतत्कथयाशुभे॥२४॥ततःसशान्तिस्तत्सर्वमाचा
च्यौयमहामुने॥अग्निनाशादिकंविप्रःसमाचष्टेयथातथम् ॥ २५॥ तच्छ्रुत्वासपरिष्वज्यस्नेहार्द्रनयनोगुरुः ॥ शिष्यायप्रददौवेदान्साङ्गोपाङ्गान्महामुने
॥२६॥भौत्योनाममनुस्तस्यपुत्रोभूतेरजायत॥तस्यमन्वन्तरेदेवानृषीन्भूपांश्चमेशृणु॥२७॥भविष्यस्यभविष्यांस्तुगदतोममविस्तरात्॥देवेन्द्रोयश्चभ
वितातस्यविख्यातकर्मणः॥२८॥चाक्षुषाश्चकनिष्ठाश्चपवित्राभ्राजिरास्तथा॥धरावृकाश्चेत्येतेवैपञ्चदेवगणाःस्मृताः॥२९ ॥शुचिरिन्द्रस्तदातेषांत्रिदशा
नांभविष्यति॥महाबलोमहावीर्य्यःसर्वैरिन्द्रगुणैर्युतः॥३०॥आग्नीध्रश्चाग्निबाहुश्चशुचिर्मुक्तोऽथमाधवः॥ शुक्रोऽजितश्चसप्तैतेतदासप्तर्षयःस्मृताः॥३१॥
गुरुर्गभीरोब्रध्नश्चभरतोऽनुग्रहस्तथा॥श्रीमानीचप्रतीरश्चविष्णुःसंक्रन्दनस्तथा॥३२॥तेजस्वीसुबलश्चैवभौत्यस्यैतेमनोःसुताः॥चतुर्दशंमयैतत्तेमन्वन्त
रमुदाहृतम्॥३३॥ श्रुत्वामन्वन्तराणीत्थंक्रमेणमुनिसत्तम॥पुण्यमाप्नोतिमनुजस्तथाऽक्षीणांचसन्ततिम्॥३४॥श्रुत्वामन्वन्तरंपूर्वंधर्ममाप्नोतिमानवः॥
स्वारोचिषस्यश्रवणात्सर्वकामानवाप्नुते॥३५॥औत्तमेधनमाप्नोतिज्ञानमाप्नोतितामसे॥रैवतेचश्रुतेबुद्धिंसरूपांविन्दतेस्त्रियम्॥३६॥आरोग्यंचाक्षुषेपुंसां
श्रुतेवैवस्वतेबलम् ॥गुणवत्पुत्रपौत्रांस्तुसूर्य्यसावर्णिकेश्रुते ॥ ३७ ॥माहात्म्यंब्रह्मसावर्णेर्धर्मसावर्णिकेशुभाम् ॥ मतिमाप्नोतिमनुजोरुद्रसावर्णिकेजयम्
॥३८ ॥ज्ञातिश्रेष्ठोगुणैर्युक्तोदक्षसावर्णिकेश्रुते॥निशातयत्यरिबलंरौच्यंश्रुत्वानरोत्तम॥३९॥देवप्रसादमाप्नोतिभौत्येमन्वन्तरेश्रुते॥तथाग्निहोत्रंपुत्रांश्चगु
णयुक्तानवाप्नुते॥४०॥सर्वाण्यनुक्रमाद्यश्चशृणोतिमुनिसत्तम॥ मन्वन्तराणितस्यापिश्रूयतांफलमुत्तमम् ॥४१॥ तत्रदेवानृषीनिन्द्रान्मनूंस्तत्तनयान्नृपा
न्॥श्रुत्वावंशांश्चसर्वेभ्यःपापेभ्योविप्रमुच्यते॥४२॥देवर्षीन्द्रनृपाश्चान्येयेतन्मन्वन्तराधिपाः॥तेप्रीयन्तेतथाप्रीताःप्रयच्छन्तिशुभांमतिम्॥४३॥ततःशु
भांमतिंप्राप्यकृत्वाकर्मतथाशुभम्॥शुभांगतिमवाप्नोतियावदिन्द्राश्चतुर्दश॥४४॥सर्वेस्युर्ऋतवःक्षेम्याःसर्वेसौम्यास्तथाग्रहाः॥भवन्त्यसंशयंकृत्वाक्रमा
न्मन्वन्तरस्थितिम्॥४५॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेचतुर्दशमन्वन्तरवर्णनसमाप्तिर्नामसप्तनवतितमोऽध्यायः ॥९७॥क्रौष्टुकिरुवाच ॥ ॥भगवन्क
थितासम्यक्त्वयामन्वन्तरस्थितिः ॥क्रमाद्विस्तरतस्त्वत्तोमयाचैवावधारिता॥१॥ब्रह्माद्यमखिलंवंशंभूभुजांद्विजसत्तम ॥ श्रोतुंममेच्छतःसम्यग्भगवन्प्र
ब्रवीहिमे ॥२॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ शृणुवत्सनृपाणांत्वमशेषाणांसमुद्भवम् ॥ चरितंचजगन्मूलमादौकृत्वाप्रजापतिम् ॥३॥ अयंहिवंशोभूपालै
रनेकक्रतुकर्तृभिः ॥ संग्रामजिद्भिर्धर्मज्ञैःशतसंख्यैरलंकृतः॥४॥श्रुत्वाचैषांनरेन्द्राणांचरितानिमहात्मनाम् ॥उत्पत्तयश्चपुरुषःसर्वपापैःप्रमुच्यते॥५॥

मनुर्यत्रतथेक्ष्वाकुरनरण्योभगीरथः॥अन्येचशतशोभूपाःसम्यक्पालितभूमयः॥६॥धर्मज्ञायज्विनःशूराःपरमार्थार्थवेदिनः॥श्रुतेतस्मिन्पुमान्वंशेपापौ
घाद्विप्रमुच्यते॥७॥तदयंश्रूयतांवंशोयतोवंशाःसहस्रशः॥भिद्यन्तेमनुजेन्द्राणामवरोहायथावटात् ॥८॥ब्रह्माप्रजापतिःपूर्वंसिसृक्षुर्विविधाःप्रजाः॥अङ्गु
ष्ठाद्दक्षिणाद्दक्षमसृजद्द्विजसत्तम॥९॥वामाङ्गुष्ठाच्चतत्पत्नींजगत्सूतिकरोविभुः॥ससर्जभगवान्ब्रह्माजगतांकारणंपरम् ॥१०॥ अदितिस्तस्यदक्षस्यकन्या
जायतशोभना॥तस्यांचकश्यपोदेवंमार्तण्डंसमजीजनत्॥११॥ब्रह्मास्वरूपंजगतामशेषाणांवरप्रदम्॥आदिमध्यान्तभूतंचसर्गस्थित्यंतकर्मसु ॥१२॥
यतोऽखिलमिदंयस्मिन्नशेषंचस्थितंद्विज ॥ यत्स्वरूपंजगच्चेदंसदेवासुरमानुषम्॥१३॥यःसर्वभूतःसर्वात्मापरमात्मासनातनः ॥ अदित्यामभवद्भास्वा
न्पूर्वमाराधितस्तया ॥ १४ ॥ क्रौष्टुकिरुवाच ॥ भगवञ्छ्रोतुमिच्छामियत्स्वरूपंविवस्वतः ॥ यत्कारणंचादिदेवः सोऽभवत्कश्यपात्मजः ॥१५॥
यथाचाराधितोदेव्यासोऽदित्याकश्यपेनच ॥ आराधितेनचोक्तंयत्तेनदेवेनभास्वता॥१६॥प्रभावंचावतीर्णस्ययथावन्मुनिसत्तम ॥ भवताकथितंसम्य
क्छ्रोतुमिच्छाम्यशेषतः ॥ १७ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ विस्पष्टापरमाविद्याज्योतिर्भाशाश्वतीस्फुटा ॥ कैवल्यंज्ञानमाविर्भूःप्राकाम्यंसंविदेवच ॥१८॥
बोधश्चावगतिश्चैवस्मृतिर्विज्ञानमेवच॥इत्येतानीहरूपाणितस्यारूपस्यवास्वतः ॥ १९ ॥ श्रूयतांचमहाभागविस्तराद्वदतोमम ॥ यत्पृष्टवानसिरवेरावि
र्भावोयथाभवत्॥२०॥निष्प्रभेऽस्मिन्निरालोकेसर्वतस्तमसावृते॥बृहदण्डमभूदेकमक्षरंकारणंपरम् ॥ २१ ॥ तद्विभेदतदन्तःस्थोभगवान्प्रपितामहः ॥
पद्मयोनिःस्वयंब्रह्मायःस्रष्टाजगतांप्रभुः ॥२२॥तन्मुखादोमितिमहानभूच्छब्दोमहामुने॥ततोभूस्तुभुवस्तस्मात्ततश्चस्वरनन्तरम् ॥ २३ ॥ एताव्याहृत
यस्तिस्रःस्वरूपंतद्विवस्वतः ॥ ओमित्यस्मात्स्वरूपात्तुसूक्ष्मरूपंरवेःपरम्॥२४॥ततोमहरितिस्थूलंजनंस्थूलतरंततः॥ ततस्तपस्ततःसत्यमितिमूर्तानि
सप्तधा॥२५॥स्थितानितस्यरूपाणिभवन्तिनभवन्तिच॥ स्वभावाभावयोर्भावंयतोगच्छन्तिसंशयम् ॥२६॥ आद्यन्तंयत्परंसूक्ष्ममरूपंपरमंस्थितम् ॥
ओमित्युक्तंमयाविप्रतत्परंब्रह्मतद्वपुः॥२७॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेवंशानुकीर्त्तनंनामाष्टनवतितमोऽध्यायः॥९८॥मार्कण्डेयउवाच॥तस्मादण्डाद्वि
भिन्नात्तुब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः॥ऋचोबभूवुःप्रथमंप्रथमाद्वदनान्मुने॥१॥जपापुष्पनिभाःसद्यस्तेजोरूपाह्यसंहताः॥ पृथक्पृथग्विभिन्नाश्चरजोरूपवहास्त
तः॥२॥यजूंषिदक्षिणाद्वक्त्रादनिरुद्धानिकानिचित्॥यादृग्वर्णंतथावर्णान्यसंहतिधराणिच ॥३॥ पश्चिमंयद्विभोर्वक्त्रंब्रह्मणःपरमेष्ठिनः॥ आविर्भूतानिसा
मानितत्तच्छन्दांसितान्यथ॥४॥अथर्वणामशेषंचभृङ्गाञ्जनचयप्रभम्॥ यावद्घोरस्वरूपंतदाभिचारिकशान्तिकम् ॥५॥उत्तरात्प्रकटीभूतंवदनात्तस्यवेध
सः॥सुखसत्त्वतमःप्रायंसौम्यासौम्यस्वरूपवत् ॥६॥ ऋचोरजोगुणाःसत्त्वंयजुषांचगुणामुने॥तमोगुणानिसामानितमःसत्त्वमथर्वसु॥७॥एतानिज्वल

मानानितेजसाऽप्रतिमेनवै॥पृथक्पृथगवस्थानभाञ्जिपूर्वमिवाभवन्॥८॥ततस्तदाद्यंयत्तेजओमित्युक्ताभिशब्द्यते॥तस्यस्वभावाद्यत्तेजस्तत्समावृत्यसं
स्थितम् ॥ ९॥ यथायजुर्मयंतेजस्तद्वत्साम्नांमहामुने॥एकत्वमुपयातानिपरेतेजसिसंश्रये॥१०॥शान्तिकंपौष्टिकंचैवतथाचैवाभिचारिकम्॥ऋगादिषुल
यंत्रयंत्रितयंत्रिष्वथागमत्॥११॥ततोविश्वमिदंसद्यस्तमोनाशात्सुनिर्मलम्॥विभावनीयंविप्रर्षेतिर्य्यगूर्ध्वमधस्तथा॥१२॥ततस्तन्मण्डलीभूतंछान्द
संतेजउत्तमम्॥परेणतेजसाब्रह्मन्नेकत्वमुपगम्यतत् ॥१३॥आदित्यसंज्ञामगमदादावेवयतोऽभवत्॥विश्वस्यास्यमहाभागकारणञ्चाव्ययात्मकम्॥१४॥
प्रातर्म्मध्यन्दिनेचैवतथाचैवापराह्णिके॥त्रयीतपतिसाकालेऋग्यजुःसामसंज्ञिता ॥१५॥ ऋचस्तपंतिपूर्वाह्णेमध्याह्नेचयजूंषिवै॥ सामानिचापराह्णेवैतप
न्तिमुनिसत्तम॥१६॥शान्तिकमृक्षुपूर्वाह्णेयजुःष्वेवचपौष्टिकम्॥विन्यस्तंसाम्निसायाह्नेह्याभिचारिकमन्ततः॥१७॥मध्यन्दिनेऽपराह्णेचसमेचैवाभिचा
रिकम्॥अपराह्णेपितॄणान्तुसाम्नाकार्य्याणितानिवै॥१८॥विसृष्टौऋङ्मयोब्रह्मास्थितौविष्णुर्यजुर्मयः ॥ रुद्रःसाममयोऽन्तेचतस्मात्तस्याशुचिर्ध्वनिः
॥ १९ ॥ तदेवंभगवान्भास्वान्वेदात्मावेदसंस्थितः ॥ वेदविद्यात्मकश्चैवपरःपुरुषउच्यते ॥ २० ॥ सर्गस्थित्यन्तहेतुश्चरजःसत्त्वादिकान्गुणान् ॥
आश्रित्यब्रह्मविष्ण्वादिसंज्ञामभ्येतिशाश्वतः॥ २१॥देवैःसदेड्यःसतुवेदमूर्तिरमूर्तिराद्योऽखिलमर्त्यमूर्तिः॥विश्वाश्रयंज्योतिरवेद्यधर्मावेदान्तगम्यःपर
मःपरेशः ॥ २२ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेमार्त्तण्डमाहात्म्येनवनवतितमोध्यायः ॥ ९९ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ तस्यसन्ताप्यमानेतुतेजसोर्द्ध्व
मधस्तथा ॥ सिसृक्षुश्चिन्तयामासपद्मयोनिःपितामहः ॥१॥सृष्टिःकृतापिमेनाशंप्रयास्यत्यभितेजसा॥भास्वतःसृष्टिसंहारस्थितिहेतोर्महात्मनः॥२॥
अप्राणाःप्राणिनःसर्वआपःशुष्यन्तितेजसा॥नचाम्भसाविनासृष्टिर्विश्वस्यास्यभविष्यति॥३॥ इतिसञ्चिन्त्यभगवान्स्तोत्रंभगवतोरवेः ॥ चकारतन्म
योभूत्वाब्रह्मालोकपितामहः ॥ ४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ नमस्येयन्मयंसर्वमेतत्सर्वमयश्चयः॥विश्वमूर्तिःपरंज्योतिर्यत्तद्ध्यायन्तियोगिनः॥५॥यऋङ्मयोयो
यजुषांनिधानंसाम्नांचयोयोनिरचिन्त्यशक्तिः॥त्रयीमयःस्थूलतयार्धमात्रापरस्वरूपोगुणपारयोग्यः ॥६॥ त्वांसर्वहेतुंपरमंचवेद्यमाद्यंपरंज्योतिरवेद्यरू
पम्॥स्थूलञ्चदेवात्मतयानमस्येभास्वन्तमाद्यंपरमंपरेभ्यः॥७॥ सृष्टिंकरोमियदहंतवशक्तिराद्यातत्प्रेरितोजलमहीपवनाग्निरूपाम ॥ तद्देवतादिविषयां
प्रणवाद्यशेषांनात्मेच्छयास्थितिलयावपितद्वदेव॥८॥ वह्निस्त्वमेवजलशोषणतःपृथिव्याःसृष्टिंकरोषिजगतांचतथाद्यपाकम् ॥ व्यापीत्वमेवभगवन्गग
नस्वरूपत्वंपञ्चधाजगदिदंपरिपासिविश्वम्॥९॥यज्ञैर्यजन्तिपरमात्मविदोभवन्तंविष्णुस्वरूपमखिलेष्टिमयंविवस्वन् ॥ ध्यायन्तिचापियतयोनियता
त्मचित्ताःसर्वेश्वरंपरममात्मविमुक्तिकामाः॥१०॥नमस्तेदेवरूपाययज्ञरूपायतेनमः॥ परब्रह्मस्वरूपायचिन्त्यमानाययोगिभिः ॥११॥ उपसंहरतेजोय

त्तेजसःसंहतिस्तव ॥ सृष्टेर्विघातायविभोसृष्टौचाहंसमुद्यतः ॥१२॥ मार्कण्डेयउवाच॥इत्येवंसंस्तुतोभास्वान्ब्रह्मणासर्गकर्तृणा॥उपसंहृतवांस्तेजःपरंस्व
रूपमधारयत्॥१३॥चकारचततःसृष्टिंजगतःपद्मसम्भवः॥तथातेषुमहाभागःपूर्वकल्पान्तरेषुवै॥१४॥देवासुरादीन्मर्त्यांश्चपश्वादीन्वृक्षवीरुधः॥ससर्जपू
र्ववद्ब्रह्मानरकांश्च महामुने॥१५॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणआदित्यस्तवोनामशततमोऽध्यायः॥१००॥मार्कण्डेयउवाच ॥ सृष्ट्वाजगदिदंब्रह्माप्रविभा
गमथाकरोत्॥वर्णाश्रमसमुद्रादिद्वीपानांपूर्ववद्यथा॥१॥देवदैत्योरगादीनांरूपस्थानानिपूर्ववत्॥वेदेभ्यएवभगवानकरोत्कमलोद्भवः॥२॥ब्रह्मणस्तनयो
योऽभून्मरीचिरितिविश्रुतः॥कश्यपस्तस्यपुत्रोऽभूत्काश्यपोनाममनामतः॥३॥दक्षस्यतनयाब्रह्मंस्तस्यभार्य्यास्त्रयोदश ॥ बहवस्तत्सुताश्चासन्देवदैत्योर
गादयः॥४॥अदितिर्जनयामासदेवांस्त्रिभुवनेश्वरान्॥दैत्यान्दितिर्दनुश्चोग्रान्दानवानुरुविक्रमान्॥५॥गरुडारुणौचविनतायक्षरक्षांसिवैखसा॥कद्रूःसुषा
वनागांश्चगन्धर्वान्सुषुवेमुनिः॥६॥क्रोधायाजज्ञिरेकुल्यारिष्टायाश्चाप्सरोगणाः॥ऐरावतादीन्मातङ्गानिराचसुषुवेद्विज ॥७॥ताम्राचसुषुवेश्येनीप्रमुखाः
कन्यकाद्विज॥यासांप्रसूताःखगमाःश्येनभासशुकादयः ॥ ८॥ इलायाःपादपाजाताःप्रधायायादसांगणाः ॥ अदित्यांयासमुत्पन्नाकश्यपस्येतिसन्त
तिः॥९॥ तस्याश्चपुत्रदौहित्रैःपौत्रदौहित्रिकादिभिः॥व्याप्तमेतज्जगत्सूत्यातेषांतासाञ्चवैमुने॥१०॥ तेषांकश्यपपुत्राणांप्रधानादेवतागणाः॥सात्त्विका
राजसास्त्वेतेतामसाश्चमुनेगणाः ॥११॥ देवान्यज्ञभुजश्चक्रेतथात्रिभुवनेश्वरान् ॥ ब्रह्माब्रह्मविदांश्रेष्ठः परमेष्ठी प्रजापतिः ॥१२॥ तानबाधन्तसहिताः
सपत्नादैत्यदानवाः ॥ राक्षसाश्चतथायुद्धंतेषामासीत्सुदारुणम्॥१३॥दिव्यंवर्षसहस्रन्तुपराजीयन्तदेवताः ॥ जयिनश्चाभवन्विप्रबलिनोदैत्यदानवाः॥
॥ १४ ॥ ततोनिराकृतान्पुत्रान्दैतेयैर्दानवैस्तथा ॥ हृतत्रिभुवनान्दृष्ट्वाह्यदितिर्मुनिसत्तम ॥ १५ ॥ आच्छिन्नयज्ञभागांश्चक्षुचासंपीडिताभृ
शम् ॥ आराधनायसवितुः परंयत्नंप्रचक्रमे ॥ १६ ॥ एकाग्रानियताहारापरंनियममास्थिता ॥ तुष्टावतेजसांराशिंगगनस्थंदिवाकरम् ॥ १७ ॥
अदितिरुवाच ॥ नमस्तुभ्यंपरांसूक्ष्मांसौवर्णींबिभ्रतेतनुम् ॥ धामधामवतामीशधाम्नामाधारशाश्वत ॥ १८ ॥ जगतामुपकारायतथापस्तवगोपते ॥
आददानस्ययद्रूपंतीव्रंतस्मैनमाम्यहम् ॥१९॥ ग्रहीतुमष्टमासेनकालेनेन्दुमयंरसम्॥बिभ्रतस्तवयद्रूपमतितीव्रंनतास्मितत्॥२० ॥ तमेवमुञ्चतःसर्वरसं
वैवर्षणाययत्॥रूपमाप्यायकंभास्वंस्तस्मैमेघायतेनमः ॥२१॥ वायुत्सर्गविनिष्पन्नमशेषञ्चौषधीगणम्॥पाकायतवयद्रूपंभास्करंतंनमाम्यहम् ॥२२॥
यच्चरूपंतवातीतंहिमोत्सर्गादिशीतलम् ॥ तत्कालसस्यपोपायतरणेतस्यतेनमः ॥ २३ ॥ नातितीव्रंचयद्रूपंनातिशीतंचयत्तव ॥ वसन्ततौरवेसौम्यं
तस्मैदेवनमोनमः॥२४॥ आप्यायनमशेषाणांदेवानांचतथापरम्॥पितॄणांचनमस्तस्मैसस्यानांपाकहेतवे ॥ २५ ॥ यद्रूपंजीवनायैकंवीरुधाममृतात्म

कम् ॥ पीयतेदेवपितृभिस्तस्मैसोमात्मनेनमः ॥ २६ ॥ आप्यायदाहरूपाभ्यांरूपंविश्वमयन्तव ॥ समेतमग्नीषोमाभ्यांनमस्तस्मैगुणात्मने ॥ २७ ॥
यद्रूपमृग्यजुःसाम्नामैक्येनतपतेतव ॥ विश्वमेतत्त्रयीसंज्ञंनमस्तस्मैविभावसो॥२८॥यत्तुतस्मात्परंरूपमोमित्युक्त्वाभिशब्दितम्॥अस्थूलानन्तममलंनम
स्तस्मैसदात्मने ॥२९॥ मार्कण्डेयउवाच॥ एवंसानियतादेवीचक्रेस्तोत्रमहर्निशम्॥निराहाराविवस्वन्तमारिराधयिषुर्मुने॥३०॥ततःकालेनमहताभग
वांस्तपनोऽम्बरे॥प्रत्यक्षतामगादस्यादाक्षायण्याद्विजोत्तम॥३१॥साददर्शमहाकूटंतेजसोम्बरसंश्रितम्॥जगादमेप्रसीदेतिनत्वांपश्यामिगोपते ॥३२॥
यथादृष्टवतीपूर्वमम्बरस्थंसुदुर्दृशम्॥निराहाराविवस्वन्तंतपन्तंतदनन्तरम्॥३३॥ संघातंतेजसांतद्वदिहपश्यामिभूतले॥प्रसादंकुरुपश्येयंयद्रूपन्तेदिवा
कर ॥ भक्तानुकम्पकविभोभक्ताहंपाहिमेसुतान्॥३४॥त्वंधाताविसृजसिविश्वमेतत्त्वंपासिस्थितिकरणायसंप्रवृत्तः॥त्वय्यन्तेलयमखिलंप्रयातितत्त्वंत्व
त्तोऽन्यानहिगतिरस्तिसर्वलोके॥३५॥त्वंब्रह्माहरिरजसंज्ञितस्त्वमिन्द्रोवित्तेशःपितृपतिरप्पतिःसमीरः ॥ सोमोऽग्निर्गगनपतिर्महीधरोऽब्धिःकिंस्तव्यं
तवसकलात्मरूपधाम्नः३६॥ यज्ञेशत्वामनुदिनमात्मकर्मसक्ताःस्तुन्वन्तोविविधपदैर्द्विजायजन्ति॥ध्यायन्तोविनियतचेतसोभवन्तंयोगस्थाःपरमप
दंप्रयान्तिमर्त्याः॥३७॥तपसिपचसिविश्वंपासिभस्मीकरोषिप्रकटयसिमयूखैर्ह्लादयस्यम्बुगर्भैः ॥ सृजसिकमलजन्मापालयस्यच्युताख्यःक्षपयसिचयु
गांतेरुद्ररूपस्त्वमेकः॥३८॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेदिवाकरस्तुतिर्नामैकाधिकशततमोऽध्यायः॥१०१॥मार्कण्डेयउवाच ॥ ततःस्वतेजसस्तस्मा
दाविर्भूतोविभावसुः॥अदृश्यततदादित्यस्तप्तताम्रोपमप्रभः॥१॥अथतांप्रणतांदेवींतस्यसंदर्शनान्मुने ॥ प्राहभास्वान्वृणुष्वेष्टवरंमत्तोयमिच्छसि ॥२॥
प्रणताशिरसासाचजानुपीडितमेदिनी॥प्रत्युवाचविवस्वन्तंवरदंसमुपस्थितम् ॥३॥ देवप्रसीदपुत्राणांहृतंत्रिभुवनंमम ॥ यज्ञभागाश्चदैत्यैश्चदानवैश्चब
लाधिकैः ॥४॥ तन्निमित्तंप्रसादंत्वंकुरुष्वममगोपते॥अंशेनतेषांभ्रातृत्वंगत्वानाशयतद्रिपून्॥५॥यथामेतनयाभूयोयज्ञभागभुजः प्रभो॥भवेयुरधिपाश्चै
वत्रैलोक्यस्यदिवाकर॥६॥तथानुकम्पांपुत्राणांसुप्रसन्नोरवेमम॥कुरुप्रपन्नार्तिहरस्थितिकर्त्तात्वमुच्यसे॥७॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ततस्तामाहभगवान्भा
स्करोवारितस्करः॥प्रणतामदितिंविप्रप्रसादसुमुखोविभुः॥८॥सहस्रांशेनतेगर्भेसम्भूयाहमशेषतः॥ त्वत्पुत्रशत्रून्दितेनाशयाम्याशुनिर्वृतः ॥९॥ इत्यु
क्त्वाभगवान्भास्वानन्तर्द्धानमुपागमत्॥निवृत्तासापितपसःसंतृप्ताखिलवाञ्छिता॥१०॥ ततोरश्मिसहस्रात्तुसौसुम्नाख्योरवेःकरः ॥ विप्रावतारंसंचक्रे
देवमातुरथोदरे॥११॥कृच्छ्रचांद्रायणादीनिसाचचक्रेसमाहिता॥ शुचिःसंधारयामासदिव्यंगर्भमितिद्विज ॥१२॥ ततस्तांकश्यपःप्राहकिञ्चित्कोपप्लु
ताक्षरम्॥ किम्मारयसिगर्भाण्डमितिनित्योपवासिनी ॥१३॥ साचतंप्राहगर्भाण्डमेतत्पश्येतिकोपना॥नमारितंविपक्षाणांमृत्यवेतद्भविष्यति ॥१४॥

मार्कंडेयउवाच॥इत्युक्त्वातंतदागर्भमुत्ससर्जसुरारणिः॥जाज्वल्यमानंतेजोभिःपत्युर्वचनकोपिता॥१५॥तंदृष्ट्वाकश्यपोगर्भमुद्यद्भास्करवर्चसम्॥तुष्टा
वप्रणतोभूत्वाऋग्भिराद्याभिरादरात्॥१६॥संस्तूयमानःसतदागर्भाण्डात्प्रकटोभवत्॥ पद्मपत्रसवर्णाभस्तेजसाव्याप्तदिङ्मुखः॥१७॥अथान्तरिक्षादाभा
ष्यकश्यपंमुनिसत्तमम्॥सतोयमेघगम्भीरवाग्उवाचाशरीरिणी॥१८॥मारितंतेयतःप्रोक्तमेतदंडंत्वयामुने ॥ तस्मान्मुनेसुतस्तेऽयंमार्तंडाख्योभविष्य
ति॥१९॥ सूर्याधिकारंचविभुर्जगत्येषकरिष्यति ॥ हनिष्यत्यसुरांश्चायंयज्ञभागहरानरीन् ॥२०॥ देवानिशम्येतिवचोगगनात्समुपागमन् ॥ प्रहर्षमतु
लंयातादानवाश्चहृतौजसः ॥२१॥ ततोयुद्धायदैतेयानाजुहावशतक्रतुः॥सहदेवैर्मुदायुक्तोदानवाश्चसमभ्ययुः॥२२॥तेषांयुद्धमभूद्घोरंदेवानामसुरैःसह ॥
शस्त्रास्त्रदीप्तिसंदीप्तंसमस्तभुवनान्तरम्॥२३॥तस्मिन्युद्धेभगवतामार्त्तण्डेननिरीक्षिताः॥तेजसादह्यमानास्तेभस्मीभूतामहासुराः ॥२४॥ ततःप्रहर्षमतु
लंप्राप्ताःसर्वेदिवौकसः॥तुष्टुवुस्तेजसांयोनिंमार्त्तण्डमदितिंतथा॥२५॥स्वाधिकारांस्तथाप्राप्तायज्ञभागांश्चपूर्ववत्॥भगवानपिमार्तण्डःस्वाधिकारमथा
करोत्॥२६॥कदम्बपुष्पवद्भास्वानधश्चोर्ध्वंचरश्मिभिः॥वृत्ताग्निपिण्डसदृशोदध्रेनातिस्फुरद्वपुः ॥२७॥ इतिश्रीमार्कंडेयमहापुराणेमार्त्तण्डोत्पत्तिर्नाम
द्व्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ अथतस्मैददौकन्यांसंज्ञांनामविवस्वते ॥ प्रसाद्यप्रणतोभूत्वाविश्वकर्माप्रजापतिः॥१॥ वैवस्वत
स्तुसम्भूतोमनुस्तस्यांविवस्वतः॥पूर्वमेवतथाख्यातंतत्स्वरूपंविशेषतः॥२॥(क्रौष्टुकिरुवाच॥भूयस्तच्छ्रोतुमिच्छामिमार्तण्डस्यमहात्मनः॥ चरितंहंति
यत्पापंकलौसंशृण्वतांनृणाम्॥१॥) मार्कंडेयउवाच ॥ त्रीण्यपत्यान्यसौतस्यांजनयामासगोपतिः॥ द्वौपुत्रौसुमहाभागौकन्यांचयमुनांमुने॥३॥मनुर्वै
वस्वतोज्येष्ठः श्राद्धदेवःप्रजापतिः॥ततोयमोयमीचैवयमलौसंबभूवतुः॥४॥यत्तेजोऽभ्यधिकंतस्यमार्तण्डस्यविवस्वतः॥ तेनातितापयामासत्रींल्लोका
न्सचराचरान्॥५॥ गोलाकारन्तुतद्दृष्ट्वासंज्ञारूपंविवस्वतः॥ असहन्तीमहत्तेजःस्वांछायांप्रेक्ष्यसाऽब्रवीत्॥ ६ ॥ संज्ञोवाच ॥ अहंयास्यामिभद्रंतेस्वमे
वभवनंपितुः॥निर्विकारंत्वयाप्यत्रस्थेयंमच्छासनाच्छुभे॥७॥ इमौचबालकौमह्यंकन्याचवरवर्णिनी ॥संभाव्यौनैवचाख्येयमिदंभगवतेत्वया॥८॥ छा
योवाच ॥ आकेशग्रहणाद्देविआशापान्नैवकर्हिचित्॥ आख्यास्यामिमतंतुभ्यंगम्यतांयत्रवांछितम् ॥ ९ ॥ इत्युक्ताछाययासंज्ञाजगामपितृमन्दिरम् ॥
तत्रावसत्पितुर्गेहेकंचित्कालंशुभेक्षणा॥१०॥भर्तुःसमीपंयाहीतिपित्रोक्तासापुनःपुनः॥अगच्छद्वडवाभूत्वाकुरून्विप्रोत्तरांस्ततः॥११॥ तत्रतेपेतपःसा
ध्वीनिराहारामहामुने॥पितुःसमीपंयातायाःसंज्ञायावाक्यतत्परा॥१२॥ तद्रूपधारिणीछायाभास्करंसमुपस्थिता॥तस्यांचभगवान्सूर्यःसंज्ञेयमितिचि
न्तयन् ॥१३॥तथैवजनयामासद्वौसुतौकन्यकांतथा॥पूर्वजस्यमनोस्तुल्यः सावर्णिस्तेनसोऽभवत्॥१४॥ यस्तयोःप्रथमंजातःपुत्रयोर्द्विजसत्तम ॥ द्वि

॥ संज्ञातुपार्थिवीतेषामात्मजानांयथाऽकरोत् ॥१६॥ स्नेहान्नपूर्वजा
तीयोयोऽभवच्चान्यःसग्रहोऽभूच्छनैश्वरः॥१५॥कन्याभूत्तपतीयातांवव्रेसंवरणोनृपः ॥ सवैकोपाच्चबाल्याच्चभावि
तानांतथाकृतवतीसती॥मनुस्तत्क्षान्तवांस्तस्यायमश्चास्यानचक्षमे ॥१७॥ बहुशोयाच्यमानस्तुपितुःपत्न्यासदुःखितः ॥ छायोवाच॥पदातर्जयसेयस्मा
नोऽर्थस्यवैबलात् ॥ १८ ॥ पदासन्तर्जयामासछायासंज्ञांयमोमुने ॥ ततः शशापचयमंसंज्ञासामर्षिणीभृशम् ॥१९॥ मनुनासहधर्मात्मासर्वंपित्रेन्यवेद
त्पितृभार्यांङ्गरीयसीम् ॥ तस्मात्तवैवचरणः पतिष्यतिनसंशयः ॥ २० ॥ यमस्तुतेनशापेनभृशंपीडितमानसः ॥ तस्यांमयोद्यतःपादोनतुदेहेनिपाति
यत् ॥२१॥यमउवाच ॥ स्नेहेनतुल्यमस्मासुमातादेवनवर्तते ॥ विसृज्यज्यायसोऽप्यस्मान्कनीयांसौबुभूर्षति॥२२॥तस्यांमयोद्यतःपादोनतुदेहेनिपाति ॥ २४ ॥ विगुणेष्वपि
तः ॥बाल्याद्वायदिवामोहात्तद्भवान्क्षन्तुमर्हति॥२३॥शप्तोऽहंतातकोपेनजनन्यातनयोयतः॥ततोनमन्येजननीमिमांवैतपतांवर ॥ २४ ॥ विगुणेष्वपि ॥२६॥
पुत्रेषुनमाताविगुणापितः॥पादस्तेपततांपुत्रकथमेतत्प्रवक्ष्यति॥२५॥तवप्रसादाच्चरणोनपतेद्भगवन्यथा॥मातृशापादयंमेऽद्यतथाचिन्तयगोपते॥२६॥नतुमात्रा
रविरुवाच॥ असंशयमिदंपुत्रभविष्यत्यत्रकारणम्॥येनत्वामाविशत्क्रोधोधर्मज्ञंसत्यवादिनम् ॥ २७॥सर्वेषामेवशापानांप्रतिघातोहिविद्यते॥नतुमात्रा
भिशप्तानांक्वचिच्छापनिवर्तनम् ॥२८॥ नशक्यमेतन्मिथ्यातुकर्तुंमातुर्वचस्तव॥किञ्चित्तवविधास्यामिपुत्रस्नेहादनुग्रहम्॥२९॥कृमयोमांसमादायप्र
यास्यन्तिमहीतलम्॥कृतंतस्यावचःसत्यंत्वंचत्रातोभविष्यसि॥३०॥मार्कण्डेयउवाच॥आदित्यस्त्वब्रवीच्छायांकिमर्थंतनयेषुवै॥तुल्येष्वप्यधिकःस्ने
हएकत्रक्रियतेत्वया॥३१॥नूनंनैषांत्वंजननीसंज्ञाकापित्वमागता॥विगुणेष्वप्यपत्येषुकथंमाताशपेत्सुतम् ॥३२॥ मार्कण्डेयउवाच॥सातत्परिहरन्तीच
नाचचक्षेविवस्वतः॥सचात्मानंसमाधाययुक्तस्तत्त्वमपश्यत॥३३॥तंशप्तुमुद्यतंदृष्ट्वाछायासंज्ञादिवस्पतिम्॥भयेनकंपिताब्रह्मन्यथावृत्तंन्यवेदयत्॥३४॥
विवस्वांस्तुततःक्रुद्धःश्रुत्वाश्वशुरमभ्यगात्॥ सचापितंयथान्यायमर्चयित्वादिवाकरम्॥निर्दग्धुकामंरोषेणसान्त्वयामाससुव्रतः॥३५॥विश्वकर्मोवाच॥
तवातितेजसाव्याप्तमिदंरूपंसुदुःसहम् ॥ असहन्तीततःसंज्ञावनेचरतिवैतपः ॥३६॥ द्रक्ष्यतेतांभवानद्यस्वभार्यांशुभचारिणीम्॥रूपार्थंभवतोऽरण्येचर
न्तीसुमहत्तपः ॥ ३७ ॥ स्मृतंमेब्रह्मणोवाक्यंयदितेदेवरोचते ॥ रूपंनिवर्तयाम्येतत्तवकान्तंदिवस्पते ॥ ३८ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ यतोहिभास्वतो
रूपंप्रागासीत्परिमण्डलम्॥ततस्तथेतितंप्राहत्वष्टारंभगवान्रविः ॥ ३९ ॥ विश्वकर्मात्वनुज्ञातःशाकद्वीपेविवस्वतः ॥भ्रमिमारोप्यतत्तेजःशातनायोपच
क्रमे॥ ४० ॥भ्रमताऽशेषजगतांनाभिभूतेनभास्वता॥समुद्राद्रिवनोपेतासारुरोहमहीनभः॥४१॥गगनञ्चाखिलंब्रह्मन्सचन्द्रग्रहतारकम् ॥ अधोगतंमहा
भागवभूवाक्षिप्तमाकुलम्॥४२॥ क्षिप्तसलिलाःसर्वेबभूवुश्चतथाब्धयः॥व्यभिद्यन्तमहाशैलाःशीर्णसानुनिबन्धनाः ॥ ४३ ॥ ध्रुवाधाराण्यशेषाणिधि

ष्ण्यानिमुनिसत्तम॥त्रुटचद्रश्मिनिवन्धानिद्यायोजग्मुःसहस्रशः॥४४॥वेगभ्रमणसंजातवायुक्षिताःसमन्ततः॥व्यशीर्य्यंतमहामेघाघोरशवविराविणः॥
॥४५॥भास्वद्भ्रमणविभ्रान्तंभूम्याकाशरसातलम्॥जगदाकुलमत्यर्थंतदासीन्मुनिसत्तम ॥४६॥ त्रैलोक्येसकलेविप्रभ्रममाणेसुरर्षयः॥देवाश्चब्रह्मणासा
र्द्धंभास्वन्तमभितुष्टुवुः॥४७॥आदिदेवोऽसिदेवानांज्ञातमेतत्स्वरूपतः॥स्वर्गस्थित्यन्तकालेषुत्रिधाभेदेनतिष्ठसि॥४८॥स्वस्तितेऽस्तुजगन्नाथघर्मवर्षा
हिमाकर ॥ जुषस्वशान्तिंलोकानांदेवदेवदिवाकर॥४९ ॥इन्द्रश्चागत्यतंदेवंलिख्यमानंयथाऽस्तुवत्॥जयदेवजगद्व्यापिञ्जयाशेषजगत्पते ॥५०॥ ऋष
यश्चततःसप्तवसिष्ठात्रिपुरोगमाः॥तुष्टुवुर्विविधैःस्तोत्रैःस्वस्तिस्वस्तीतिवादिनः॥५१॥वेदोक्ताभिरथाग्र्याभिर्वालखिल्याश्चतुष्टुवुः॥भास्वन्तमृग्भिराबा
भिर्लिख्यमानंसुदायुताः॥५२॥त्वंनाथमोक्षिणांमोक्षोध्येयस्त्वंध्यानिनांपरः ॥ त्वंगतिःसर्वभूतानांकर्मकाण्डेऽपिवर्त्तताम्॥५३॥शंप्रजाभ्योऽस्तुदेवेश
शन्नोऽस्तुजगताम्पते॥शन्नोऽस्तुद्विपदेनित्यंशन्नश्चास्तुचतुष्पदे ॥ ५४ ॥ ततोविद्याधरगणायक्षराक्षसपन्नगाः ॥ कृताञ्जलिपुटाःसर्वेशिरोभिःप्रणतार
विम्॥५५॥ ऊचुरेवंविधावाचोमनःश्रोत्रसुखावहाः ॥ सह्यंभवतुतेतेजोभूतानांभूतभावन ॥५६॥ ततोहाहाहुहूश्चैवनारदस्तुम्बुरुस्तथा ॥ उपगायितु
मारब्धागान्धर्वकुशलारविम् ॥ ५७ ॥ षड्जमध्यमगान्धारग्रामत्रयविशारदाः ॥ मूर्च्छनाभिश्चतानैश्चसंप्रयोगैःसुखप्रदम् ॥ ५८ ॥ विश्वाचीचघृ
ताचीचउर्वश्यथतिलोत्तमा ॥ मेनकासहजन्याचरम्भाचाप्सरसांवरा ॥५९॥ननृतुर्जगतामीशेलिख्यमानेविभावसौ॥ज्ञानभावविलासाढ्यान्कुर्वन्तो
ऽभिनयान्बहून्॥६०॥प्रावाद्यन्तततस्तत्रवेणुवीणादिझर्झराः॥पणवाःपुष्कराश्चैवमृदङ्गाःपटहानकाः॥ ६१॥ देवदुन्दुभयःशङ्खाःशतशोऽथसहस्रशः ॥
गायद्भिश्चैवगांधर्वनृत्यद्भिश्चाप्सरोगणैः ॥ ६२ ॥ तूर्यवादित्रघोषैश्चसर्वंकोलाहलीकृतम् ॥ ततःकृताञ्जलिपुटाभक्तिनम्रात्ममूर्तयः ॥६३॥ लिख्यमा
नंसहस्रांशुंप्रणेमुःसर्वदेवताः॥ततःकोलाहलेतस्मिन्सर्वदेवसमागमे॥तेजसःशातनञ्चक्रेविश्वकर्माशनैःशनैः॥६४॥ इतिहिमजलघर्मकालहेतोर्हरकमला
सनविष्णुसंस्तुतस्य॥तनुपरिलिखनंनिशम्यभानोर्व्रजतिदिवाकरलोकमायुषोऽन्ते॥६५॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेभानुतनुलेखनेत्र्यधिकशततमो
ऽध्यायः ॥ १०३ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ लिख्यमानेततोभानौविश्वकर्माप्रजापतिः ॥ उद्भूतपुलकःस्तोत्रमिदंचक्रेविवस्वतः॥१॥विवस्वतेप्रणतहितानु
कम्पिनेमहात्मनेसमजवसप्तसप्तये॥सुतेजसेकमलकुलावबोधिनेनमस्तमःपटलपटावपाटिने॥२॥ पावनातिशयपुण्यकर्मणेनैककामविषयप्रदायिने ॥
भास्वरानलमयूखशायिनेसर्वलोकहितकारिणेनमः॥३॥ अजायलोकत्रयकारणायभूतात्मनेगोपतयेवृषाय॥नमोमहाकारुणिकोत्तमायसूर्य्यायचक्षुःप्र
भवालयाय॥४॥ विवस्वतेज्ञानभृतेंतरात्मनेजगत्प्रतिष्ठायजगद्धितैषिणे॥ स्वयम्भुवेलोकसमस्तचक्षुषेसुरोत्तमायामिततेजसेनमः ॥५॥ क्षणमुदयाच
लमौलिमणिःसुरगणमहितहितोजगतः॥त्वमुमयूखसहस्रवपुर्जगतिविभासितमांसिनुदन्॥६॥भवतिमिरासवपानमदाद्भवतिविलोहितविग्रहता ॥ मि

हिरविभासियतःसुतरांत्रिभुवनभावनभानिकरैः ॥७॥ रथमधिरुह्यसमावयवंचारुविकम्पितमुरुरुचिरम्॥सततमखिन्नहयैर्भगवंश्चरसिजगद्धितायवित
तम्॥८॥अमृतमयेनरसेनसमंविबुधपितॄनपितर्पयसे॥अरिगणसूदनतेनतवप्रणतिमुपेत्यलिखामिवपुः॥९॥ शुकसमवर्णहयप्रथितंतवपादपांसुपवित्रत
मम्॥नतजनवत्सलमांप्रणतंत्रिभुवनपावनपाहिरवे॥१०॥इतिसकलजगत्प्रसूतिभूतंत्रिभुवनभावनधामहेतुमेकम्॥रविमखिलजगत्प्रदीपभूतंत्रिदशव
रप्रणतोऽस्मिसर्वदात्वाम्॥११॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेसूर्यस्तवनंनामचतुरधिकशततमोऽध्यायः॥१०४॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ एवंसूर्यस्तवंकुर्व
न्विश्वकर्मादिवस्पतेः॥तेजसःपोडशंभागंमण्डलस्थमधारयत्॥१॥शातितैस्तेजसोभागैर्दशभिःपञ्चभिस्तथा॥ अतीवकान्तिमच्चारुभानोरासीत्तदाव
पुः॥२॥ शातितंचास्ययत्तेजस्तेनचक्रंविनिर्मितम्॥विष्णोःशूलंचशर्वस्यशिविकाधनदस्यच॥३॥ दंडःप्रेतपतेःशक्तिर्देवसेनापतेस्तथा॥अन्येषांचैवदे
वानामायुधानिसविश्वकृत् ॥४॥ चकारतेजसाभानोर्भासुराण्यरिशान्तये॥ इतिशातिततेजाःसशुशुभेनातितेजसा॥ ५॥ वपुर्दधारमार्त्तण्डःसर्वावयव
शोभनम्॥सददर्शसमाधिस्थःस्वांभार्य्यांवडवाकृतिम्॥६॥अधृष्यांसर्वभूतानांतपसानियमेनच॥ उत्तरांश्चकुरून्गत्वाभूत्वाऽश्वोभानुरागमत्॥७॥सा
चदृष्ट्वातमायान्तंपरपुंसोविशङ्कया॥जगामसंमुखेतस्यपृष्ठरक्षणतत्परा॥८॥ततश्चनासिकायोगंतयोस्तत्रसमेतयोः॥ वडवायांचतत्तेजोनासिकाभ्यां
विवस्वतः॥९॥देवौतत्रसमुत्पन्नावश्विनौभिषजांवरौ॥नासत्यदस्रौतनयावश्विवक्राद्विनिर्गतौ॥१०॥मार्त्तण्डस्यसुतावेतावश्वरूपधरस्यहि॥ रेतसोऽन्ते
चरेवन्तःखड्गीधन्वीतनुत्रधृक्॥ ११॥अश्वारूढःसमुद्भूतोबाणतूणसमन्वितः॥ ततःस्वरूपममलंदर्शयामासभानुमान्॥ १२॥ तस्यशान्तंसमालो
क्यसारूपंमुदमाददे॥ स्वरूपधारिणींचेमांसनिनायनिजालयम्॥ १३॥ संज्ञांभार्य्यांप्रीतिमतींभास्करोवारितस्करः॥ ततःपूर्वसुतोयोऽस्याःसोऽभूद्वै
वस्वतोमनुः॥१४॥ द्वितीयश्चयमःशापाद्धर्मदृष्टिरनुग्रहात्॥ यमस्तुतेनशापेनभृशंपीडितमानसः॥ १५॥ धर्मोभिरोचतेयस्माद्धर्मराजस्ततःस्मृतः॥
कृमयोमांसमादायपादतस्तेमहीतलम्॥१६॥ पतिष्यन्तीतिशापान्तंतस्यचक्रेपितास्वयम्॥धर्मदृष्टिर्यतश्चासौसमोमित्रेतथाऽहिते॥१७॥ ततोनियो
गेतंयाम्येचकारतिमिरापहः॥ तस्मैददौपिताविप्रभगवाँल्लोकपालताम्॥१८॥ पितॄणामाधिपत्यञ्चपरितुष्टोदिवाकरः॥ यमुनांचनदींचक्रेकलिंदान्त
रवाहिनीम्॥१९॥अश्विनौदेवभिषजौकृतौपित्रामहात्मना॥गुह्यकाधिपतित्वेचरेवन्तोविनियोजितः॥२०॥ एवमप्याहचततोभगवाँल्लोकभावितः॥त्व
मप्यशेषलोकस्यपूज्योवत्सभविष्यसि॥२१॥आरण्यादिमहादाववैरिदस्युभयेषुच॥ त्वांस्मरिष्यन्तियेमर्त्यामोक्ष्यन्तेतेमहापदः॥२२॥ क्षेमंबुद्धिंसुखं
राज्यमारोग्यंकीर्तिमुन्नतिम्॥नराणांपरितुष्टस्त्वंपूजितःसंप्रदास्यसि॥ २३॥ छायासंज्ञासुतश्चापिसावर्णिःसुमहायशाः॥ भाव्यःसोऽनागतेकालेमनुः

सावर्णिकोऽष्टमः ॥२४॥ मेरुपृष्ठेतपोघोरमद्यापिचरतिप्रभुः॥भ्राताशनैश्चरस्तस्यग्रहोऽभूच्छासनाद्रवेः ॥२५॥ यवीयसीतुयाकन्याऽऽदित्यस्याभूद्द्विजो
त्तम॥अभवत्सासरिच्छ्रेष्ठातपतीलोकपावनी ॥ २६ ॥ यस्तुज्येष्ठोमहाभागःसर्गोयस्येहसाम्प्रतम् ॥ विस्तरंतस्यवक्ष्यामिमनोर्वैवस्वतस्यह ॥ २७ ॥
इदंयोजन्मदेवानांशृणुयाद्वापठेतवा॥ विवस्वतस्तनूजानांरवेर्माहात्म्यमेवच ॥२८॥ आपदंप्राप्यमुच्येतप्राप्नुयाच्चमहायशः ॥ अहोरात्रकृतंपापमेतच्छ्र
मयतेश्रुतम्॥माहात्म्यमादिदेवस्यमार्तण्डस्यमहात्मनः॥२९॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेरवेर्माहात्म्यवर्णननामपंचाधिकशततमोऽध्यायः ॥१०५॥
क्रौष्टुकिरुवाच ॥ भगवन्कथितःसम्यग्भानोःसन्ततिसंभवः ॥ माहात्म्यमादिदेवस्यस्वरूपञ्चातिविस्तरात् ॥ १ ॥ भूयोऽपिभास्वतःसम्यङ्माहात्म्यं
मुनिसत्तम ॥ श्रोतुमिच्छाम्यहंतन्मेप्रसन्नोवक्तुमर्हसि ॥ २ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ श्रूयतामादिदेवस्यमाहात्म्यंकथयामिते ॥ विवस्वतोयच्चकारपूर्व
माराधितोजनैः ॥ ३ ॥ दमस्यपुत्रोविख्यातोराजाभूद्राज्यवर्धनः ॥ ससम्यक्पालनंचक्रेपृथिव्याःपृथिवीपतिः ॥ ४ ॥ धर्मतःपाल्यमानंतुतेनराष्ट्रंमहा
त्मना ॥ ववृधेऽनुदिनंविप्रजनेनचधनेनच ॥ ५ ॥ हृष्टपुष्टमतीवासीत्तस्मिन्राजन्यशेषतः ॥ निर्भयःसकलश्चोर्व्यांपौरजानपदोजनः ॥ ६ ॥ नोपसर्गो
नचव्याधिर्नचव्यालोद्भवंभयम् ॥ नचावृष्टिभयन्तत्रदमपुत्रेमहीपतौ ॥ ७ ॥ सईजेचमहायज्ञैर्ददौदानानिचार्थिनाम् ॥ सुधर्मस्याविरोधेनबुभुजेविषया
नपि ॥८॥ तस्यैवंकुर्वतोराज्यंसम्यक्पालयतःप्रजाः॥सप्तवर्षसहस्राणिजग्मुरेकमहर्यथा॥९॥विदूरथस्यतनयादाक्षिणात्यस्यभूभृतः॥ तस्यपत्नीबभूवा
थमानिनीनाममानिनी ॥ १० ॥ कदाचित्तस्यसासुभ्रूःशिरसोऽभ्यञ्जनादृता॥पश्यतोराजलोकस्यमुमोचाश्रूणिमानिनी ॥ ११ ॥ तदश्रुबिन्दवोगा
त्रेयदातस्यमहीपतेः॥तदावीक्ष्याश्रुवदनांतामपृच्छतमानिनीम् ॥१२॥ निःशब्दमश्रुमोक्षेणरुदन्तींतांविलोक्यवै ॥ किमेतदितिपप्रच्छमानिनींराज्य
वर्धनः ॥ १३ ॥ पृष्टासातुततस्तेनभर्त्राप्राहमनस्विनी ॥ नकिंचिदितितांभूयःपप्रच्छसमहीपतिः ॥ १४ ॥ बहुशःपृच्छतस्तस्यभूभृतःसासुमध्यमा ॥
(नकिंचिदितिहोवाचसाभूयोराज्यवर्धनम्॥किमेतदितिपप्रच्छमानिनींपार्थिवःपुनः ॥ बहुशःप्रेरितातेनसाभर्त्रातत्रभामिनी) दर्शयामासपलितंकेश
भारान्तरोद्भवम् ॥ १५ ॥ एतत्पश्येतिभूपालकिमन्यन्मन्युकारणम् ॥ ममातिमन्दभाग्यायाजहासाथनृपस्ततः ॥१६॥ सविहस्याहतांपत्नींशृण्वतां
सर्वभूभृताम् ॥ पौराणांचमहीपालायेतत्रासन्समावृताः ॥ १७ ॥ शोकेनालंविशालाक्षिरोदितव्यंनतेशुभे ॥ जन्मर्द्धिपरिणामाद्याविकाराःसर्व
जन्तुषु ॥ १८ ॥ अधीताःसकलावेदाइष्टायज्ञाःसहस्रशः ॥ दत्तंद्विजानांपुत्राश्चसमुत्पन्नावरानने ॥१९॥ मुक्ताभोगास्त्वयासार्द्धं यैर्मर्त्यैरतिदुर्लभाः ॥
सम्यक्चपालितापृथ्वीशौर्यंयुद्धेष्वनुष्ठितम् ॥ २० ॥ मित्रैःसहेष्टैर्हसितंविहृतंचवनान्तरे ॥ किमन्यन्नकृतंभद्रेपलितेभ्योबिभेषियत् ॥ २१ ॥ भव
न्तुकेशाःपलितावलयःसन्तुमेशुभे ॥ शैथिल्यमेतुमेकायःकृतकृत्योऽस्मिमानिनि ॥ २२ ॥ मूर्ध्नियद्दर्शितंभद्रेभवत्यापलितंमम॥चिकित्सामेवतस्याहं

करोमिवनसंश्रयात्॥२३॥बाल्येबालक्रियापूर्वंतद्वत्कौमारकेचया॥यौवनेचापियायोग्यावार्द्धकेवनसंश्रया॥२४॥एवंमत्पूर्वजैर्भद्रेकृतंत्वत्पूर्वजैश्चयत् ॥
अतोनतेश्रुपातस्यकिंचित्पश्यामिकारणम् ॥ २५ ॥ अलन्तेमन्युनाभद्रेनन्वभ्युदयकारिमे ॥ दर्शनंपलितस्यास्यमारोदीर्निष्प्रयोजनम् ॥ २६ ॥
॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ततःप्रणम्यतंभूपाःपौराश्चैवसमीपगाः ॥ साम्नाप्रोचुर्महीपालामहर्षेराज्यवर्धनम् ॥२७॥नरोदितव्यमनयातवपत्न्यानराधिप ॥
रोदितव्यमिहास्माभिरथवासर्वजन्तुभिः ॥२८॥ त्वंब्रवीषियथानाथवनवासाश्रितंवचः॥ पतन्तितेननःप्राणालालितानांत्वयानृप ॥२९॥ सर्वेयास्या
महेभूपयदियातिभवान्वनम् ॥ ततोऽशेषक्रियाहानिःसर्वपृथ्वीनिवासिनाम् ॥३०॥ भविष्यतिनसन्देहस्त्वयिनाथवनाश्रये ॥ साचधर्मोपघातायदि
तत्प्रविमुच्यताम् ॥३१॥ सप्तवर्षसहस्राणित्वयेयंपालितामही॥तत्समुत्थंमहापुण्यमालोकयनराधिप ॥३२ ॥वनेवसन्महाराजत्वंकरिष्यसियत्तपः ॥
तन्महीपालनस्यास्यकलांनार्हतिषोडशीम् ॥३३ ॥ राजोवाच ॥ सप्तवर्षसहस्राणिमयेयंपालितामही ॥ इदानींवनवासस्यममकालोयमागतः॥३४ ॥
ममापत्यानिजातानिदृष्टामेऽपत्यसन्ततीः ॥ स्वल्पैरेवमहोभिर्मेह्यन्तकोनसहिष्यति ॥३५॥ यदेतत्पलितंमूर्ध्नितद्विजानीतनागराः ॥ दूतभूतमनार्य्यं
स्यमृत्योरत्युग्रकर्मणः ॥३६॥ सोऽहंराज्येसुतंकृत्वाभोगांस्त्यक्त्वावनाश्रयः ॥ तपस्तप्स्येसमायान्तिनयावद्यमसैनिकाः ॥३७॥ मार्कण्डेयउवाच ॥
ततोयियासुःसवनंदैवज्ञानवनीपतिः ॥ पुत्रराज्याऽभिषेकायदिनलग्नान्यपृच्छत ॥३८॥ श्रुत्वाचतेतुनृपतेर्वचोव्याकुलचेतसः॥ दिनंलग्नंचहोराश्चनवि
दुःशास्त्रदृष्टयः ॥३९॥ ऊचुश्चतंमहीपालंदैवज्ञाबाष्पगद्गदम् ॥ ज्ञानानिनःप्रनष्टानिश्रुत्वैतत्तेवचोनृप ॥४०॥ ततोऽन्यनगरेभ्यश्चभृत्यैराष्ट्रेभ्यएवच ॥
ततस्तस्माच्चनगरात्प्राचुर्येणाभ्युपागमन् ॥ ४१ ॥ समुत्पत्यमहीपालंतंयियासुंसुनेवनम् ॥ प्रकम्पिशिरसोभूत्वाप्रोचुर्ब्राह्मणसत्तमाः ॥४२॥ प्रसीदपा
हिनोराजन्पालिताःस्मयथापुरः॥ सीदिष्यत्यखिलोलोकस्त्वयिभूपवनाश्रये॥४३॥त्वंकुरुष्वतथाराजन्यथानोसीदतेजगत्॥यावज्जीवामहेवीरस्वल्प
कालमिमेवयम्॥नेच्छामश्चभवच्छून्यंद्रष्टुंसिंहासनंविभो ॥४४ ॥मार्कण्डेयउवाच॥ इत्येवंतैस्तथान्यैश्चद्विजैःपौरपुरःसरैः॥भूपैर्भृत्यैरमात्यैश्चराजाप्रो
क्तःपुनःपुनः ॥ ४५ ॥ वनवासविनिर्बन्धंनोपसंहरतेयदा ॥ क्षमिष्यत्यन्तकोनेतिददौसचतदोत्तरम् ॥ ४६ ॥ ततोऽमात्याश्चभूपाश्चपौरवृद्धास्तथाद्वि
जाः॥समेत्यमन्त्रयामासुःकिमत्रक्रियतामिति॥४७॥तेषांमन्त्रयतांविप्रनिश्चयोऽयमजायत॥अनुरागवतांतत्रमहीपालेऽतिधार्मिके॥४८॥ सम्यग्ध्यान
पराभूत्वाप्रार्थयामःसमाहिताः॥तपसाराध्यभास्वन्तमायुरस्यमहीपतेः॥४९॥तत्रैकनिश्चयाःकार्य्येकेचिद्गेहेचभास्करम्॥ सम्यगर्घोपचाराद्यैरुपहारैरपू
जयन्॥५०॥अपरेमौनिनोभूत्वाऋग्जापेनतथाऽपरे॥यजुषामथसाम्नाचतोपयाञ्चक्रिरेरविम्॥५१॥अपरेचनिराहारानदीपुलिनशायिनः॥ तपांसिचक्रु
रिच्छंतोभास्कराराधनंद्विजाः॥५२॥अग्निहोत्रपराश्चान्येरविसूक्तान्यहर्निशम्॥जेपुस्तत्रापरेतस्थुर्भास्करेन्यस्तदृष्टयः ॥ ५३ ॥ इत्येवमतिनिर्बन्धंभा

स्कराराधनंप्रति ॥ बहुप्रकारंचक्रुस्तेतंतंविधिमुपाश्रिताः ॥५४॥ तथातुयततांतेषांभास्कराराधनंप्रति ॥ सुदामानामगन्धर्वस्तेउपगम्येदमब्रवीत् ॥५५॥
यद्याराधनमिष्टंवोभास्करस्यद्विजातयः ॥ तदेतत्क्रियतांयेनभानुःप्रीतिमुपैष्यति ॥ ५६ ॥ तस्माद्गुरुविशालाख्यंवनंसिद्धनिषेवितम् ॥ कामरूपेमहा
शैलेगम्यतांतत्रवैलघु ॥ ५७ ॥ तस्मिन्नाराधनंभानोःक्रियतांसुसमाहितैः ॥ सिद्धक्षेत्रंहितंतत्रसर्वकामानवाप्स्यथ ॥ ५८ ॥मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इतिते
तद्वचःश्रुत्वागत्वातत्काननंद्विजाः ॥ ददृशुर्भास्वतस्तत्रपुण्यमायतनंशुभम् ॥ ५९ ॥ तत्रतेनियताहारावर्णाविप्रादयोद्विज ॥ धूपपुष्पोपहाराढ्यांपूजां
चक्रुरतन्द्रिताः ॥६०॥पुष्पानुलेपनाद्यैश्चधूपगन्धादिकैस्तथा॥जपहोमान्नदानाद्यैःपूजनंतेसमाहिताः॥कुर्वन्तस्तुष्टुवुर्ब्रह्मन्विवस्वन्तंद्विजातयः ॥६१॥
॥ ब्राह्मणाऊचुः ॥ ॥देवदानवयक्षाणांग्रहाणांज्योतिषामपि ॥ तेजसाभ्यधिकंदेवंव्रजामशरणंरविम् ॥ ६२ ॥ दिविस्थितंचदेवेशंद्योतयन्तंसमन्ततः ॥
वसुधामन्तरिक्षंचव्याप्नुवन्तंमरीचिभिः ॥ ६३ ॥ आदित्यंभास्करंभानुंसवितारंदिवाकरम् ॥ पूषाणमर्यमाणंचस्वर्भानुंदीप्तदीधितिम् ॥ ६४ ॥ चतुर्युगा
न्तकालाग्निंदुष्प्रेक्ष्यंप्रलयान्तगम् ॥ योगीश्वरमनन्तंचरक्तंपीतंसितासितम् ॥६५॥ ऋषीणामग्निहोत्रेषुयज्ञदेवेष्ववस्थितम् ॥व्रजामशरणंदेवंतेजोराशिं
तमच्युतम् ॥ अक्षरंपरमंगुह्यंमोक्षद्वारमनुत्तमम् ॥ ६६ ॥ छन्दोभिरश्वरूपैश्चसकृद्युक्तैर्विहङ्गमम् ॥ उदयास्तमनेयुक्तंसदामेरोःप्रदक्षिणे ॥ ६७ ॥ अनृतं
चऋतंचैवपुण्यतीर्थंपृथग्विधम्॥विश्वस्थितिमचिन्त्यंचप्रपन्नाःस्मप्रभाकरम्॥६८ ॥योब्रह्मायोमहादेवोयोविष्णुर्यःप्रजापतिः॥ वायुराकाशमापश्चपृथि
वीगिरिसागराः॥६९ ॥ग्रहनक्षत्रचन्द्राद्यावानस्पत्यंद्रुमौषधम्॥व्यक्ताव्यक्तेषुभूतेषुधर्माधर्मप्रवर्त्तकः॥७०॥ब्राह्मीमाहेश्वरीचैववैष्णवीचैवतेतनुः॥ त्रिधा
यस्यस्वरूपन्तुभानोर्भास्वान्प्रसीदतु ॥ ७१ ॥ यस्यसर्वमयस्येदमङ्गभूतंजगत्प्रभोः॥सनःप्रसीदतांभास्वाञ्जगतांयश्चजीवनम्॥७२॥ यस्यैकमक्षरंरू
पंप्रभामण्डलदुर्दृशम्॥द्वितीयमैन्दवंसौम्यंसनोभास्वान्प्रसीदतु॥७३॥ताभ्यांचतस्यरूपाभ्यामिदंविश्वंविनिर्मितम्॥ अग्नीषोममयंभास्वान्सनोदेवः
प्रसीदतु ॥ ७४ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ इत्थंस्तुत्यातदाभक्त्यासम्यक्पूजाविधानतः ॥ तुतोषभगवान्भास्वांस्त्रिभिर्मासैर्द्विजोत्तम॥७५ ॥ ततःसमण्डला
दुद्यन्निजबिंबसमप्रभः॥ अवतीर्यददौतेभ्योदुर्दृशोदर्शनंरविः ॥ ७६ ॥ ततस्तेस्पष्टरूपंतंसवितारमजंजनाः ॥ पुलकोत्कम्पिनोविप्राभक्तिनम्राः प्रणे
मिरे ॥७७॥नमोनमस्तेस्तुसहस्ररश्मेसर्वस्यहेतुस्त्वमशेषकेतुः ॥ पातात्वमीड्योऽखिलयज्ञधामध्येयस्तथायोगविदांप्रसीद॥७८॥ इति श्रीमार्कण्डेय
महापुराणेभानुस्तवोनामषडधिकशततमोध्यायः ॥ १०६ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःप्रसन्नोभगवान्भानुराहाखिलाञ्जनान् ॥ व्रियतांयदभिप्रे
तंमत्तःप्राप्तुंद्विजादयः ॥ १॥ ॥मार्कण्डेयउवाच ॥ ततस्तेप्रणिपत्योचुर्विप्रक्षत्रादयोजनाः ॥ ससाध्वसमशीतांशुमवलोक्यपुरःस्थितम् ॥ २ ॥

॥ प्रजाऊचुः ॥ भगवन्यदिनोभक्त्याप्रसन्नस्तिमिरापह ॥३॥ दशवर्षसहस्राणिततोनोजीवतांनृपः॥निरामयोजितारातिःसुकोशःस्थिरयौवनः ॥४॥
॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ तथेत्युक्त्वाजनान्भास्वानदृश्योऽभून्महामुने ॥तेऽपिलब्धवराहृष्टाःसमाजग्मुर्जनेश्वरम् ॥५॥ यथावृत्तंचतेतस्मैनरेन्द्रायन्य
वेदयन्॥ वरंलब्ध्वासहस्रांशोःसकाशादखिलंद्विज ॥६॥ तच्छ्रुत्वाजहृषेतस्यसापत्नीमानिनीद्विज ॥ (प्रहर्षपरमंयाताहर्षोद्धततनूरुहा) ॥सचराजाचि
रंदध्यौनाहकिंचिच्चतंजनम् ॥७॥ ततःसामानिनीभूपंहर्षापूरितमानसा ॥ दिष्ट्याऽऽयुषामहीपालवर्द्धस्वेत्याहतंपतिम् ॥८॥तथातयामुदाभर्त्तामानिन्या
थसभाजितः॥नाहंकिंचिन्महीपालश्चिन्ताजडमनाद्विज ॥९॥ सापुनःप्राहभर्त्तारंचिन्तयानमधोमुखम् ॥ कस्मान्नहर्षमभ्येषिपरमाभ्युदयेनृप॥१०॥
दशवर्षसहस्राणिनीरुजःस्थिरयौवनः ॥ भावीत्वमद्यप्रभृतिकिंतथापिनहृष्यसे ॥ ११ ॥ किन्तुतत्कारणंब्रूहियच्चिन्ताकृष्टमानसः ॥ परमाभ्युदयेऽपि
त्वंसंप्राप्तेपृथिवीपते॥१२॥ राजोवाच ॥ कथमभ्युदयोभद्रेकिंसभाजयसेचमाम् ॥ प्राप्तोदुःखसहस्राणांकिंसभाजनमिष्यते॥१३॥दशवर्षसहस्राणिजी
विष्याम्यहमेककः ॥ नत्वंतवविपत्तौमेकिन्नदुःखंभविष्यति ॥ १४ ॥ पुत्रान्पौत्रान्प्रपौत्रांश्चतथान्यानिष्टबान्धवान् ॥ पश्यतोमेमृतान्दुःखंकिमल्पं
हिभविष्यति ॥ १५ ॥ भृत्येषुचातिभक्तेषुमित्रवर्गेतथामृते ॥ भद्रेदुःखमपारंमेभविष्यतितुसन्ततम् ॥१६॥ यैर्मदर्थंतपस्तप्तंकृशैर्धमनिसन्ततैः ॥ तेम
रिष्यन्त्यहंभोगीजीविष्यामीतिधिक्करम् ॥१७॥ सेयमापद्वरारोहेप्राप्तानाभ्युदयोमम॥कथंवामन्यसेनत्वंयत्सभाजयसेऽद्यमाम्॥१८॥मानिन्युवाच ॥
महाराजयथात्थत्वंतथैतन्नात्रसंशयः ॥ मयापौरैश्चदोषोऽयंप्रीत्यानालोकितस्तव ॥ १९ ॥एवंगतेऽत्रकिंकार्य्यंनरनाथविचिन्त्यताम्॥नान्यथाभावि
यत्प्राहप्रसन्नोभगवान्रविः॥२०॥ ॥ राजोवाच ॥ उपकारःकृतःपौरैःप्रीत्याभृत्यैश्चयोमम ॥कथंभोक्ष्याम्यहंभोगान्गत्वातेषामनिष्कृतिम् ॥ २१ ॥
सोऽहमद्यप्रभृत्यद्रिंगत्वानियतमानसः॥ (पौरलोकहितार्थंचतोषयिष्यामिभास्करम्॥यथापौराममकृतेबान्धवाश्चसमन्ततः ॥ आराधनायदेवेशंतथा
हमपिसांप्रतम्) ॥ तपस्तप्स्येनिराहारोभानोराराधनोद्यतः ॥ २२ ॥ दशवर्षसहस्राणियथाहंस्थिरयौवनः ॥ तस्यप्रसादाद्देवस्यजीविष्यामिनिरा
मयः॥२३॥तथायदिप्रजाःसर्वाभृत्यास्त्वंचसुताश्चमे॥पुत्राःपौत्राःप्रपौत्राश्चसुहृदश्चवरानने॥२४ ॥जीवन्त्येतंप्रसादंचकरोतिभगवान्रविः ॥ ततोऽहंभ
विताराज्येभोक्ष्येभोगांस्तथामुदा॥२५॥नचेदेवंकरोत्यर्कस्तदाद्रौतत्रमानिनी ॥तपस्तप्स्येनिराहारोयावज्जीवितसंशयः॥२६॥मार्कण्डेयउवाच॥ इत्यु
क्तासातदातेनतथेत्याहनराधिपम्॥जगामतेनचसमंसाऽपितंधरणीधरम्॥२७॥ सतदायतनंगत्वाभार्यय्यासहपार्थिवः॥भानोराराधनंचक्रेशुश्रूषानिरतो
द्विज॥२८॥निराहाराकृशासाचयथासौपृथिवीपतिः॥तेपेतपस्तथैवोग्रंशीतवातातपक्षमा॥२९॥तस्यपूजयतोभानुंतप्यतश्चतपोमहत्॥ साग्रेसंवत्सरेया
तेततःप्रीतोदिवाकरः॥ ३०॥ समस्तभृत्यपौरादिपुत्राणांचकृतेद्विज ॥ ददौयथाभिलषितंवरंद्विजवरोत्तम॥३१॥ लब्ध्वावरंसनृपतिःसमभ्येत्यात्मनः

पुरम् ॥ चकारमुदितोराज्यंप्रजाधर्मेणपालयन् ॥ २२ ॥ ईजेयज्ञान्सचबहून्ददौदानान्यहर्निशम् ॥ मानिन्यासहितोभोगान्बुभुजेचसधर्मवित् ॥
॥ २३ ॥ दशवर्षसहस्राणिपुत्रपौत्रादिभिःसह ॥ भृत्यैः पौत्रैः प्रमुदितःसोऽभवत्स्थिरयौवनः ॥ २४ ॥ तस्येतिचरितंदृष्ट्वाप्रमतिर्नामभार्गवः ॥ विस्म
याकृष्टहृदयोगाथामेतामगायत॥२५॥भानुभक्तेरहोशक्तिर्यद्राजाराज्यवर्द्धनः ॥आयुषोवर्द्धनेजातःस्वजनस्यतथात्मनः ॥२६॥ इतितेकथितंविप्रयत्पृ
ष्टोऽहंत्वयादितः ॥ आदिदेवस्यमाहात्म्यमादित्यस्यविवस्वतः ॥२७॥ विप्रैतदखिलंश्रुत्वाभानोर्माहात्म्यमुत्तमम् ॥ पठंश्चमुच्यतेपापैःसप्तरात्रकृतैर्नरः
॥२८॥अरोगीधनवानाढ्यःकुलेमहतिधीमताम्॥जायतेचमहाप्राज्ञोयश्चैतद्धारयेद्बुधः ॥२९॥(यजतेचमहायज्ञैःसमाप्तवरदक्षिणैः॥ श्रुत्वाचरितमेतद्धि
समानंलभतेफलम् ॥)मन्त्राश्चयेऽत्राभिहिताभास्वतोमुनिसत्तम ॥ जपःप्रत्येकमेतेषांत्रिसंध्यंपातकापहः ॥४०॥ समस्तमेतन्माहात्म्यंयत्रचायतनेर
वेः ॥ पठ्यतेतत्रभगवान्सान्निध्यंनविमुंचति ॥ ४१ ॥ तस्मादेतत्त्वयाब्रह्मन्भानोर्माहात्म्यमुत्तमम् ॥ धार्य्यंमनसिजाप्यंचमहत्पुण्यमभीप्सता॥४२ ॥
सुवर्णशृङ्गीमतिशोभनाङ्गींपयस्विनींगांप्रददातियोहि॥ शृणोतिचैतत्र्यहमात्मवान्नरःसमंतयोःपुण्यफलंद्विजाग्र्य ॥ ४३ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणे
भानोर्माहात्म्यंनामसप्ताधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥ एवंप्रभावोभगवाननादिनिधनोरविः॥यस्यत्वंक्रौष्टुकेभक्त्यामाहात्म्यंपरिपृच्छसि ॥ १ ॥
परमात्मासयोगिनांयुंजतांचेतसांलयम् ॥ क्षेत्रज्ञःसांख्ययोगानांयज्ञेशोयज्विनामपि ॥ २ ॥ सूर्य्याधिकारंवहतोविष्णोरीशस्यवेधसः ॥ मनुस्तस्या
भवत्पुत्रश्छिन्नसर्वार्थसंशयः ॥ ३ ॥मन्वन्तराधिपोविप्रयस्यसप्तममन्तरम्॥इक्ष्वाकुर्नाभगोरिष्टोमहाबलपराक्रमः॥४॥नरिष्यन्तोऽथनाभागःपृषध्रोधृ
ष्टएवच॥एतेपुत्रामनोस्तस्यपृथग्राज्यस्यपालकाः ॥५ ॥ विख्यातकीर्त्तयःसर्वेसर्वेशस्त्रास्त्रपारगाः ॥ विशिष्टतरमन्विच्छन्मनुःपुत्रंतथापुनः॥ ६ ॥मि
त्रावरुणयोरिष्टिंचकारकृतिनांवरः ॥ यत्रचापहुतेहोतुरपचारान्महामुने॥ ७॥ इलानामसमुत्पन्नामनोःकन्यासुमध्यमा ॥ तांदृष्ट्वाकन्यकांतत्रसमुत्पन्नां
ततोमनुः॥८॥तुष्टावमित्रावरुणौवाक्यंचेदमुवाचह॥भवत्प्रसादात्तनयोविशिष्टोमेभवेदिति ॥९॥ कृतेमखेसमुत्पन्नातनयाममधीमतः ॥यदिप्रसन्नौवर
दौतदियंतनयामम॥१०॥प्रसादाद्भवतोःपुत्रोभवत्वतिगुणान्वितः ॥ तथेतिचाभ्यामुक्तेतुदेवाभ्यांसैवकन्यका ॥ ११॥ इलासमभवत्सद्यःसुद्युम्नइतिवि
श्रुतः॥पुनश्चेश्वरकोपेनमृगयामटतावने॥१२॥स्त्रीत्वमासादितंतेनमनुपुत्रेणधीमता॥पुरूरवसनामानंचक्रवर्तिनमूर्जितम् ॥१३॥ जनयामासतनयंयत्र
सोमसुतोबुधः॥जातेसुतेपुनःकृत्वासोऽश्वमेधंमहाक्रतुम्॥१४॥पुरुषत्वमनुप्राप्तःसुद्युम्नःपार्थिवोऽभवत्॥सुद्युम्नस्यत्रयःपुत्राउत्कलोविनयोगयः॥१५ ॥
पुरुषत्वेमहावीर्य्यायज्विनःपृथुलौजसः॥पुरुषत्वेतुयेजातास्तस्यराज्ञस्त्रयःसुताः॥१६॥बुभुजुस्तेमहीमेतांधर्मेनियतचेतसः॥ स्त्रीभूतस्यतुयेजातास्तस्य

राज्ञः पुरूरवाः॥१७॥नसलेभेमहीभागंयतोबुधसुतोहिसः॥ततोवसिष्ठवचनात्प्रतिष्ठानंपुरोत्तमम् ॥ तस्मैदत्तंसराजाभूत्तत्रातीवमनोहरे॥१८॥इतिश्री
मार्कण्डेयमहापुराणेवंशानुक्रमोनामाष्टाधिकशततमोऽध्यायः॥१०८॥मार्कण्डेयउवाच॥पृषध्राख्योमनोःपुत्रोमृगयामगमद्वनम्॥ तत्रचंक्रममाणोऽसौ
विपिनेनिर्जनेवने॥१॥नाससादमृगंकश्चिद्वातुदीधितितापितः॥क्षुत्तृट्तापपरीताङ्गइतश्चेतश्चचंक्रमन्॥२॥सददर्शतदातत्रहोमधेनुंमनोहराम्॥लतान्तर्दे
हच्छन्नार्धांब्राह्मणस्याग्निहोत्रिणः॥३॥समन्यमानोगवयमिषुणातामताडयत्॥पपातसापितद्बाणविभिन्नहृदयाभुवि ॥४॥ ततोऽग्निहोत्रिणःपुत्रोब्रह्मचा
रीतपोरतिः॥शप्तवान्सपितुर्दृष्ट्वाहोमधेनुंनिपातिताम्॥५॥गोपालःप्रेषितःपुत्रोबाभ्रव्योनामनामतः॥कोपामर्षपराधीनचित्तवृत्तिस्ततोमुने ॥६॥ क्षुको
पविगलत्स्वेदजललोलाविलेक्षणः॥तंक्रुद्धंप्रेक्ष्यसनृपःपृषध्रोमुनिदारकम्॥७॥ प्रसीदेतिजगौकस्माच्छूद्रवत्कुरुषेरुषम्॥नक्षत्रियोनवावैश्यएवंक्रोधमुपै
तिवै॥यथात्वंशूद्रवज्जातोविशिष्टेब्रह्मणःकुले ॥८॥ मार्कण्डेयउवाच॥॥इतिनिर्भर्त्सितस्तेनसराज्ञामौलिनःसुतः ॥ शशापतंदुरात्मानंशूद्रएवभविष्यसि
॥९॥प्रयास्यतिक्षयंब्रह्मन्यत्तेऽधीतंगुरोर्मुखात्॥होमधेनुर्ममगुरोर्यदियंहिंसितात्वया॥१०॥एवंशप्तोनृपःक्रुद्धस्तच्छापपरिपीडितः॥ प्रतिशापपरोविप्र
तोयंजग्राहपाणिना ॥११॥ सोऽपिराज्ञोविनाशायकोपंचक्रेद्विजोत्तमः ॥ तमभ्येत्यत्वरायुक्तोवारयामासवैपिता॥१२॥ वत्सालमलमत्यर्थंकोपेनाती
ववैरिणा॥ऐहिकामुष्मिकहितःशमएवद्विजन्मनाम् ॥१३॥ कोपस्तपोनाशयतिक्रुद्धोभ्रश्यत्यथायुषः ॥ क्रुद्धस्यगलतेज्ञानंक्रुद्धश्चार्थाच्चहीयते ॥१४॥
नधर्मःक्रोधशीलस्यनार्थंचाप्नोतिरोपणः॥नालंसुखायकामास्तिःकोपेनाविष्टचेतसाम् ॥१५॥ यदिराज्ञाहताधेनुरियंविज्ञानिनासता ॥ युक्तमत्रदयांक
र्तुमात्मनोहितबोधिना॥१६॥ अथवाऽजानताधेनुरियंव्यापादितामम ॥ तत्कथंशापयोग्योऽयंदुष्टंनास्यमनोयतः॥१७॥ आत्मनोहितमन्विच्छन्बा
धतेयोऽपरंनरः॥कर्तव्यामूढविज्ञानेदयातत्रदयालुभिः॥१८॥अज्ञानतःकृतेदण्डंपातयन्तिबुधायदि॥बुधेभ्यस्तमहंमन्येवरमज्ञानिनोनराः॥१९॥ ना
यंशापस्त्वयादेयःपार्थिवस्यास्यपुत्रक ॥ स्वकर्मणैवपतितागौरेषादुःखमृत्युना॥२०॥॥ मार्कण्डेयउवाच॥ पृषध्रोऽपिमुनेःपुत्रंप्रणम्यानम्रकन्धरः॥
प्रसीदेतिजगादोच्चैरज्ञानाद्घातितेतिच॥२१॥मयागवयबुद्ध्यागौरवध्यावातितामुने॥अज्ञानाद्धोमधेनुस्तेप्रसीदत्वंचनोमुने॥२२॥॥ ऋषिपुत्रउवाच॥
आजन्मनोमहीपालनमयाव्याहृतंमृषा॥क्रोधश्चाद्यमहाभागनान्यथामेकदाचन॥२३॥तन्नाहमेनंशक्नोमिशापंकर्तुंनृपान्यथा॥यस्तेसमुद्यतःशापोद्वितीयःसनिवर्तितः॥२४॥इत्युक्तवन्ततंबालमादायसपितातततः॥जगामस्वाश्रमंसोऽपिपृषध्रःशूद्रतामगात्॥२५॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेवंशानुचरिते
पृषध्रोपाख्यानेनवाधिकशततमोऽध्यायः॥१०९॥ मार्कण्डेयउवाच॥कारुषाःक्षत्रियाःशूराःकरूषस्याभवन्सुताः ॥ तेतुसप्तशतंवीरास्तेभ्यश्चान्येसहस्र
शः॥१॥दिष्टपुत्रस्तुनाभागःस्थितःप्रथमयौवने॥ददर्शवैश्यतनयामतीवसुमनोहराम्॥ २ ॥ तस्यांसंदृष्टमात्रायांमदनाक्षितमानसः॥बभूवभूपतनयो

निःश्वासाक्षेपतत्परः ॥३॥ तस्याःसगत्वाजनकंत्वेतांवैश्यकन्यकाम् ॥ ततोऽनङ्गपराधीनमनोवृत्तिंनृपात्मजम् ॥४॥ तंचाहसपितातस्याराजपुत्रंकृतां
जलिः ॥ बिभ्यत्तस्यपितुर्विप्रप्रश्रयावनतंवचः ॥५॥ भवन्तोभूभुजोभृत्यावयंवःकरदायकाः॥कथंसम्बन्धमसमैरस्माभिरभिवाञ्छसि ॥ ६ ॥ ॥ रा
जपुत्रउवाच ॥ साम्यंमानुषदेहस्यकाममोहादिभिःकृतम् ॥ तथापिकालेतैरेवयोज्यतेमानुषंवपुः ॥७॥ तथैवचोपकारायजायन्तेतस्यतान्यपि ॥ अन्या
निचान्येजीवन्तिभिन्नजातिमतांसताम्॥८॥ तथान्यान्यप्ययोग्यानियोग्यतांयान्तिकालतः॥ योग्यान्ययोग्यतांयान्तिकालवश्याहियोग्यता ॥ ९॥
आप्याय्यतेयच्छरीरमाहारादिभिरीप्सितैः ॥ कालंज्ञात्वातथाभुक्तंतदेवपरिशिष्यते॥१०॥इत्थंममैषाभिमतातनयादीयतांत्वया॥अन्यथामच्छरीरस्य
विपत्तिरुपलक्ष्यते॥११॥ ॥ वैश्यउवाच ॥ ॥परतन्त्रावयंत्वंचपरतन्त्रोमहीभुजः ॥ पित्रातेनाभ्यनुज्ञातस्त्वंगृहाणददाम्यहम् ॥ १२ ॥राजपुत्रउवाच ॥
प्रष्टव्याःसर्वकार्य्येषुगुरवोगुरुवर्तिभिः॥नत्वीदृशेस्वकार्य्येषुगुरूणांवाक्यगोचरः॥१३॥क्वमन्मथकथालापोगुरूणांश्रवणंक्वच॥विरुद्धमेतदन्यत्रप्रष्टव्या
गुरवोनृभिः ॥१४॥ वैश्यउवाच ॥ ॥ एवमेतत्स्मरालापस्तवायंपृच्छमागुरुम् ॥ अहंपृच्छामिनालापोममकामकथाश्रयः ॥ १५ ॥ ॥ मार्कण्डेयउ
वाच ॥ ॥ इत्युक्तः सोऽभवन्मौनीराजपुत्रः सचापितत् ॥ तत्पित्रेसर्वमाचष्टराजपुत्रस्ययन्मतम्॥१६॥ततस्तस्यपिताविप्रान्नृचीकादीन्द्विजोत्तमान्॥
प्रवेश्यराजपुत्रंचयथाख्यानंन्यवेदयत् ॥१७॥ निवेद्यचततःप्राहमुनीनेवंव्यवस्थिते ॥ यत्कर्तव्यंतदादेष्टुमर्हन्तिद्विजसत्तमाः ॥१८॥ ॥ ऋषयऊचुः॥ ॥
राजपुत्रानुरागस्तेयद्यस्यांवैश्यसन्ततौ ॥तदस्तुधर्मएवैषकिन्त्वन्यायक्रमेणसः॥१९॥मूर्धाभिषिक्ततनयापाणिग्राहोत्सवःपुरा ॥ भवत्वनन्तरंचेयंतवभा
र्याभविष्यति ॥ २० ॥ एवंनदोषोभवतितथेमामुपभुञ्जतः ॥ अन्यथाऽभ्येतितेजातिरुत्कृष्टाबालकानयात् ॥ २१ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥
इत्युक्तस्तदपास्यैववचस्तेषांमहात्मनाम् ॥ विनिष्क्रम्यगृहीत्वातामुद्यतासिरथाब्रवीत् ॥ २२ ॥ राक्षसेनविवाहेनमयावैश्यसुताहृता ॥ यस्यसा
मर्थ्यमत्रास्तिसएतांमोचयत्विति ॥ २३ ॥ ततः सवैश्यस्तांदृष्ट्वागृहीतांतनयांद्रुतम् ॥ त्राहीतिपितरंतस्यप्रययौशरणंद्विज ॥ २४ ॥ ततस्तस्य
पिताक्रुद्धआदिदेशबलंमहत् ॥ हन्यतांहन्यतांदुष्टोनाभागोधर्मदूषकः ॥ २५ ॥ ततस्तद्युयुधेसैन्यंतेनभूभृत्सुतेनवै ॥ कृतास्त्रेणतदास्त्रेणतत्प्राचु
र्य्येणपातितम् ॥ २६॥ सश्रुत्वानिहतंसैन्यंराजपुत्रेणभूपतिः ॥ स्वयमेवययौयोद्धुंस्वसैन्यपरिवारितः ॥ २७ ॥ ततोयुद्धमभूत्तस्यभूभुजः
स्वसुतेनयत् ॥ राजपुत्रेणशस्त्रास्त्रैस्तत्रातिशयितः पिता ॥ २८ ॥ ततोऽन्तरिक्षादागत्यपरिव्राट्समहामुनिः ॥ प्रत्युवाचमहीपालंविरमस्वेतिसंयुगात्
॥ २९ ॥ त्वत्पुत्रस्यमहाभागविधर्मोऽयंमहात्मनः ॥ तवापिवैश्येनसहनयुद्धंधर्मवन्नृप ॥ ३० ॥ ब्राह्मण्यांब्राह्मणःपूर्वंकुर्वन्दारपरिग्रहम् ॥ ब्राह्मण्यात्सर्वव
र्गेषुनहानिमुपगच्छति ॥३१॥ तथैवक्षत्रियसुतांक्षत्रियःपूर्वमुद्वहन् ॥ इतरेचततोराजंश्च्यवतेनस्वधर्मतः ॥३२॥ पूर्ववैश्यस्तथावैश्यांपश्चाच्छूद्रकुलोद्भ

वाम्॥नह्रीयतेवैश्यकुलादयंन्यायःक्रमोदितः॥२३॥ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःसवर्णापाणिसंग्रहम् ॥ अकृत्वाऽन्यभवापाणेःपतन्तिनृपसंग्रहात् ॥ २४ ॥
यस्यायस्याहिहीनायाःकुरुतेपाणिसंग्रहम्॥अकृत्वावर्णसंयोगंसोऽपितद्वर्णभाग्भवेत्॥२५॥सोऽयंवैश्यत्वमापन्नस्तवपुत्रःसुमन्दधीः॥नास्याधिकारोयु
द्धायक्षत्रियेणत्वयासह ॥२६॥ वयमेतन्नजानीमःकारणंनृपनन्दन ॥ यथाभविष्यतीदंचनिवर्त्तरणकर्मतः ॥२७॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेवंशानुच
रितेनाभागाख्यानंनामदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११० ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ निवृत्तोसौततोभूपःसंग्रामात्स्वसुतेनवै॥ उपयेमेचतांवैश्यतनयांसो
ऽपितत्सुतः ॥ १ ॥ ततःसवैश्यतांप्राप्तःसमुपेत्याहपार्थिवम् ॥ भूपालयन्मयाकार्य्यतत्समादिश्यतांमम ॥ २ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ धर्माधिकरणे
युक्ताबाभ्रव्याद्यास्तपस्विनः ॥ यदस्य कर्मधर्मायतद्वदंतुतथाचर ॥ ३ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ततस्तेमुनयस्तस्यपाशुपाल्यंतथाकृषिम् ॥ वाणिज्यंच
परंधर्ममाचचख्युःसभासदः॥४॥तथैवचक्रेससुतस्तस्यराज्ञोयथोदितम् ॥ तैर्धर्मवादिभिर्धर्मच्युतस्यनिजधर्मतः॥५॥तस्यपुत्रस्ततोजातोनाम्नाख्यातो
भलन्दनः॥समात्राप्रहितोगच्छद्गोपालोभवपुत्रक॥६॥मात्रातथानियुक्तोऽथप्रणिपत्यस्वमातरम्॥ राजर्षिमगमन्नीपंहिमवत्पर्वताश्रयम् ॥७॥ तंसमेत्य
चजग्राहतस्यपादौयथाविधि॥प्रणिपत्याहचैवैनंराजर्षिंसभलन्दनः॥८॥आदिष्टोभगवन्मात्रागोपालस्त्वंभवेतिवै॥मयाचपालनीयाक्ष्मातस्याःस्वीकर
णंकथम्॥९॥मयाहिगौःपालनीयासायदास्वीकृताभवेत्॥आक्रान्ताबलवद्भिःसादायादैःपृथिवीमप ॥१०॥तांयथाप्राप्नुयांपृथ्वींत्वत्प्रसादादहंविभो ॥
तथादिशकरिष्यामितवाज्ञांप्रणतोऽस्मिते ॥ ११ ॥ ॥ मार्कण्डेउवाच ॥ ॥ ततःसनीपोराजर्षिस्तस्मैनिरवशेषतः ॥ भलन्दायददौब्रह्मन्नस्त्रग्रामंमहा
त्मने॥१२॥प्राप्तास्त्रविद्यःसययौपितृव्यतनयान्द्विज॥वसुरातादिकान्पुत्रानादिष्टःसमहात्मना॥१३॥अयाचतसराज्यार्धंपितृपैतामहोचितम्॥तेचोचुर्वै
श्यपुत्रस्त्वंकथंभोक्ष्यसिमेदिनीम्॥१४॥ततस्तैर्युद्धमभवद्भलन्दस्यात्मवंशजैः॥वसुरातादिभिःक्रुद्धैःकृतास्त्रस्यास्त्रवर्षिभिः॥१५॥सजित्वातानशेषांस्तु
शस्त्रविक्षतसैनिकान्॥जहारपृथिवींतेषांधर्मयुद्धेनधर्मवित्॥१६॥सनिर्जितारिःसकलांपृथ्वींराज्यंतथापितुः॥निवेदयामासततस्तत्पिताजगृहेनच॥प्रत्यु
वाचसतंपुत्रंभार्य्यायाःपुरतस्तदा॥१७॥नाभागउवाच ॥ भलन्दराज्यमेतत्तेक्रियतांपूर्वजैःकृतम्॥१८॥ अहंनकृतवान्राज्यंनासामर्थ्ययुतःपुरा॥वैश्यतां
तुपुरस्कृत्यतथैवाज्ञाकरःपितुः॥१९॥कृत्वाऽप्रीतिंपितुरहंवैश्यकन्यापरिग्रहात्॥नपुण्यलोकभाग्राजा॥यावदाभूतसंप्लवम्॥२०॥ उल्लंघ्याज्ञांपुनस्तस्यपाल
यामिमहींयदि॥नास्तिमोक्षस्ततोनूनंममकल्पशतैरपि ॥२१॥नचापियुक्तंत्वद्बाहुनिर्जितंममानिनः॥राज्यंभोक्तुमनीहस्यदुर्बलस्येवकस्यचित् २२॥
राज्यंकुरुस्वयंपुत्रदायादेभ्योविमुंचवा॥ममाज्ञापालनंशस्तंपितुर्नक्षितिपालनम्॥२३॥मार्कण्डेयउवाच॥ततःप्रहस्यतद्भार्य्यासुप्रभानामभामिनी॥प्रत्यु

वाचपतिंभूपगृह्यतांराज्यमूर्जितम्॥२४॥नत्वंवैश्योनचैवाहंजातावैश्यकुलेनृप॥क्षत्रियस्त्वंतथैवाहंक्षत्रियाणांकुलोद्भवा॥२५॥ पूर्वमासीन्महीपालःसुदे
वइतिविश्रुतः॥ तस्याभूच्चसखाराज्ञोधूम्राश्वस्यसुतोनलः॥२६॥सतेनसख्यासहितोजगामात्रवनंवनम्॥पत्नीभिःससमंरन्तुंमाधवेमासिपार्थिव॥२७॥
ततःपानान्यनेकानिभक्ष्याणिबुभुजेतदा॥भार्य्याभिःसहितस्ताभिस्तेनसख्यासमन्वितः॥२८॥ततःपुष्करिणीतीरेददर्शातिमनोरमाम्॥ पत्नींच्यवनपु
त्रस्यप्रमतेःपार्थिवात्मजाम्॥२९॥सखातस्यनलोमत्तोजगृहेतांचदुर्मतिः॥पश्यतस्तस्यराज्ञश्चत्रातत्रातेतिवादिनीम्॥ ३० ॥ आक्रन्दितंनिशम्यैवसत
स्याःप्रमतिःपतिः॥आजगामत्वरायुक्तःकिमेतदितिवैवदन्॥३१॥ततोददर्शराजानंसुदेवंतत्रसंस्थितम्॥गृहीतांचतथापत्नींनलेनसुदुरात्मना॥३२॥ततः
सुदेवंप्रमतिःप्राहायंशास्यतामिति॥त्वंचशास्ताभवद्राज्येदुष्टश्चायंनलोनृप॥३३॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥तस्यातस्यवचःश्रुत्वासुदेवोनलगौरवात्॥
प्राहवैश्योऽस्मिगच्छान्यंक्षत्रियंत्राणकारणात्॥३४॥ततःसप्रमतिःक्रुद्धस्तेजसानिर्दहन्निव॥प्रत्युवाचाथराजानंवैश्योऽस्मीत्यभिभाषिणम् ॥३५॥ ॥
प्रमतिरुवाच॥ ॥ एवमस्तुभवान्वैश्यःक्षत्रियःक्षतरक्षणात्॥क्षत्रियैर्धार्य्यतेशस्त्रंनार्त्तशब्दो भवेदिति॥सत्वंनक्षत्रियोभावीवैश्यएवकुलाधमः ॥३६॥इति
श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेनाभागचरितएकादशाधिकशततमोऽध्यायः॥१११॥मार्कण्डेयउवाच॥ ॥ तस्मैदत्त्वाततःशापंनलंक्रुद्धोऽब्रवीद्द्विज॥प्रमतिर्भा
र्गवःकोपात्त्रैलोक्यंनिर्दहन्निव ॥१॥ मदोन्मत्तोयतोभार्य्यांभवानत्रममाश्रमे॥बलाद्धृत्वातिभस्मत्वंतस्माद्व्रजतुमाचिरम् ॥२॥ तेनोदाहृतमात्रेचवाक्येत
स्मिंस्तदानलः॥देहजेनाग्निनासद्योभस्मपुञ्जस्तदाऽभवत् ॥ ३॥ दृष्ट्वाप्रभावंतंतस्यसुदेवोविमदस्ततः॥प्रणामनम्रः प्राहेदंक्षम्यतांक्षम्यतामिति ॥४॥
यदुक्तवांस्त्वांभगवन्सुरापानमदाकुलम्॥तत्क्षम्यतांप्रसीदत्वंशापोऽयंविनिवर्त्यताम्॥५॥एवंप्रसादितस्तेनप्रमतिः प्राहभार्गवः॥ गतकोपोनलेदग्धेना
वनीतेनचेतसा ॥ ६ ॥ नान्यथाभावितद्वाक्यंयन्मयासमुदीरितम् ॥ तथापितेकरिष्यामिप्रसन्नोऽनुग्रहंपरम् ॥७॥ भवितावैश्यजातीयोभवान्नास्त्यत्रसं
शयः ॥ भविताक्षत्रियोवैश्यस्तस्मिन्नेवाशुजन्मनि॥८॥ग्रहीष्यतिबलात्कन्यांयदातेक्षत्रसम्भवः ॥ तदात्वंक्षत्रियोवैश्यःस्वगृहीतोभविष्यसि ॥९॥एवं
सवैश्योभूपालसुदेवोऽस्मत्पिताभवत्॥अहंचयामहाभागतत्सर्वंश्रूयतांत्वया॥१०॥सुरतोनामराजर्षिःप्रागासीद्गन्धमादने॥ तपस्वीनियताहारस्त्यक्तस
ङ्गोवनाश्रयः॥११॥ततःश्येनमुखभ्रष्टांदृष्ट्वैकांशारिकांभुवि॥कृपाऽभूज्जनितामूर्च्छांतथातस्यमहात्मनः॥१२॥ततोमूर्च्छावसानेऽहंतस्योत्पन्नाशरीरतः ॥
समांदृष्ट्वाचजग्राहस्निग्धमानेनचेतसा ॥१३॥ यस्मात्कृपाभिभूतस्यममजातेयमात्मजा॥तस्मात्कृपावतीनाम्नाभविष्यत्याहसप्रभो ॥१४॥ ततोऽहमाश्र
मेतस्यवर्धमानादिवानिशम्॥सखीभिःसहतुल्याभिर्विचरामिवनानिच॥१५॥ततोमुनेरगस्त्यस्यभ्रातागस्त्यइतिश्रुतः॥सचिन्वन्काननेवन्यंसखीभिः

कोपितोऽशपत्॥यस्मान्मांवैश्यइत्याहभवतीतेनतेशपे॥१६॥वैश्याभविष्यसीत्युक्तेप्रसाद्योक्तोमयामुनिः॥नापराधंकृतवतीतवाहंद्विजसत्तम ॥अन्या
सामपराधेनकिमर्थंशप्तवानसि॥१७॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥दुष्टतादुष्टसंसर्गाददुष्टमपिगच्छति॥ सुराबिंदुनिपातेनपञ्चगव्यघटोयथा ॥१८॥प्रणिपत्यह्य
निष्टोपियत्त्वयाहंप्रसादितः॥तस्मादनुग्रहंबालेशृणुष्वचकरोम्यहम्॥१९॥ वैश्ययोनौयदाजातात्वंपुत्रंबोधयिष्यसि॥राज्यायजातिस्मरतांतदात्वंसम
वाप्स्यसि॥२०॥ततोभूयःक्षत्रजातिंप्राप्तात्वंपतिनासह॥दिव्यानवाप्स्यसेभोगान्गच्छभीतिरपैतुते॥२१॥एवंशप्तास्मिराजेन्द्रतेनपूर्वंमहर्षिणा॥पिताच
मेपूर्वमेवंशप्तःप्रमतिनाऽभवत्॥२२॥एवंवैश्योनराजंस्त्वंनचवैश्यःपितामम॥नत्वंहिमय्यदुष्टायामदुष्टोदुष्यसेकथम्॥२३॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणे
द्वादशाधिकशततमोऽध्यायः॥११२॥मार्कण्डेयउवाच ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वापुत्रस्यसचपार्थिवः॥पुनःप्रोवाचधर्मज्ञस्तांपत्नींतनयंतथा॥१॥यन्मया
पितुरादेशात्त्यक्तंराज्यंनतत्पुनः॥ग्रहीष्यामिवृथोक्तेनकिमात्माक्लिश्यतेत्वया॥२॥अहंतेसम्प्रदास्यामिकरंवैश्यव्रतेस्थितः॥भुङ्क्ष्वराज्यमशेषंत्वमिच्छ
यावापरित्यज॥३॥इत्युक्तःसतदापित्राराजपुत्रोभलन्दनः॥चकारराज्यंधर्मेणतद्दारपरिग्रहम्॥४॥अव्याहतंतस्यचक्रंपृथिव्यामभवद्द्विज ॥ नचाधर्मेम
नोभूपास्तस्यसर्वेऽभवन्वशे॥५॥तेनेष्टोविधिवद्यज्ञःसम्यक्शास्तिवसुन्धराम्॥ सएवैकोऽभवद्भर्त्तापृथिव्यामरिशासनः ॥६॥ अजायतसुतस्तस्यवत्सप्री
तिस्तुनामतः॥पितातिशयितोयेनगुणौघेनमहात्मना॥७॥तस्यापिभार्य्यासौनन्दाविदूरथसुताऽभवत्॥पतिव्रतामहाभागासाप्राप्तातेनशौर्य्यतः॥हत्वा
पुरन्दरारिंपुंकुजृंभंदितिजेश्वरम् ॥८॥ क्रौष्टुकिरुवाच॥भगवंस्तेनसंप्राप्ताकुजृंभनिधनात्कथम्॥ एतदाख्यानमाख्याहिप्रसन्नेनान्तरात्मना ॥९॥ ॥
मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ विदूरथोनामनृपःख्यातकीर्तिरभूद्भुवि॥तस्यपुत्रद्वयंजातंसुनीतिःसुमतिस्तथा॥१०॥एकदातुवनंयातोमृगयांसविदूरथः ॥ ददर्श
गर्तंसुमहद्भूमेर्मुखमिवोद्गतम्॥११॥ तंदृष्ट्वाचिन्तयामासकिमेतदितिभैरवम् ॥ पातालविवरंमन्येनैतद्भूमेश्चिरन्तनम्॥१२॥चिन्तयन्नितितत्रासौददर्श
विजनेवने ॥ ब्राह्मणंसुव्रतंनामतपस्विनमुपागतम् ॥ १३ ॥ सतंपप्रच्छचनृपःकिमेतदितिविस्मितः ॥ अतिगम्भीरमवनेर्दर्शितांतर्गतोदरम् ॥
॥ १४ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ किन्नवेत्सिमहीपालवागर्थस्त्वंहिमेमतः ॥ ज्ञेयंसर्वंनरेन्द्रेणवर्ततेयन्महीतले ॥ १५ ॥ दानवःसुमहावीर्य्योवसत्युग्रो
रसातले ॥ सजृम्भयतियत्पृथ्वींकुजृम्भःप्रोच्यतेततः ॥ १६ ॥ क्रियतेतेनयत्किञ्चिद्रत्नभूतंमहीतले ॥ त्रिदिवेवानरपतेतंकथंवेत्तिनोभ
वान् ॥ १७ ॥ सुनन्दंनाममुशलंत्वष्ट्रायन्निर्मितंपुरा ॥ तज्जहारसदुष्टात्मातेनहन्तिरणेरिपून् ॥ १८ ॥ पातालान्तर्गतस्तेनभिनत्तिवसुधामिमाम् ॥
ततोऽसुराणांसर्वेषांद्वाराणिकुरुतेऽसुरः ॥ १९ ॥ तेनभिन्नात्रवसुधासुनन्दमुशलेनतु ॥ भोक्ष्यतेवसुधामेतांतमजित्वाकथंभवान् ॥ २० ॥

यज्ञान्विध्वंसयत्युग्रो देवानामुपरोधकः ॥आप्याययति दैतेयान्सबलीमुशलायुधः ॥२१॥ यद्यरिं घातयस्येनं पातालान्तरगोचरम् ॥ततःसमस्तवसुधाप
तिस्त्वंपरमेश्वरः ॥२२॥ मुशलन्तस्यबलिनःसौनन्दंप्रोच्यतेजनैः ॥ तथाबलाबलञ्चैवतंवदन्तिविचक्षणाः ॥२३॥ तत्तुनिर्वीर्य्यतांयातिसंस्पृष्टंयोषिता
नृपः ॥ तस्मिन्दिनेद्वितीयेऽह्निवीर्य्यवत्तदुदीर्य्यते ॥२४॥ नसवेत्तिदुराचारःप्रभावंमुशलस्यतम् ॥ योषित्कराग्रसंस्पर्शेदोषंवीर्यविशातनम् ॥२५॥एवंत
स्यबलंभूपदानवस्यदुरात्मनः ॥ मुशलस्यचतेप्रोक्तंयद्युक्तंतत्समाचर ॥२६॥ आसन्नमेतद्भवतःपुरस्यपृथवीपते॥ कृतंतेनमहारंध्रन्निश्चिन्तःकिंभवान्वृ
था॥२७॥इत्युक्तातुगतेतस्मिन्पुरंगत्वामहीपतिः॥मन्त्रयामासमन्त्रज्ञैःपुरमध्येतुमन्त्रिभिः॥२८॥यथाश्रुतमशेषन्तत्कथयामाससमन्त्रिणाम्॥मुशलस्य
प्रभावञ्चवीर्यशातनमेवच ॥२९॥ तंमन्त्रंक्रियमाणन्तुमन्त्रिभिस्तेनभूभृता ॥ तत्पार्श्ववर्तिनीकन्याशुश्रावाथमुदावती ॥३०॥ ततःकतिपयाहेतुतांकन्यां
वयसान्विताम् ॥ जहारोपवनाद्दैत्यःकुजृम्भःससखीवृताम् ॥ ३१ ॥ तच्छ्रुत्वासमहीपालःक्रोधपर्य्याकुलेक्षणः ॥ पुत्रावुवाचत्वरितंगच्छतंवनकोविदौ
॥३२॥ निर्विन्ध्यायास्तटेगर्तस्तेनगत्वारसातलम् ॥ सहन्यतांयोपहर्तामुदावत्याःसुदुर्मतिः ॥ ३३ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ततस्तौतत्सुतौप्राप्यतंग
र्तंतत्पदानुगौ ॥ युयुधातेकुजृम्भेणस्वसैन्येनातिकोपितौ ॥३४॥ततःपरिघनिस्त्रिंशशक्तिशूलपरश्वधैः ॥ बाणैश्चाविरतंयुद्धंतेषामासीत्सुदारुणम् ॥३५॥
ततोमायाबलवतातेनदैत्येनतावुभौ ॥ राजपुत्रौरणेबद्धौनिहताशेषसैनिकौ ॥३६॥ तच्छ्रुत्वासमहीपालःप्राहेदंसर्वसैनिकान् ॥ बद्धपुत्रःपरामर्तिमुपेतो
मुनिसत्तम॥३७॥यस्तंनिहत्यदैतेयंमोचयिष्यतिमेसुताम्॥तस्याहंसंप्रदास्यामितामेवायतलोचनाम्॥३८॥इत्येवंघोषयांचक्रेसराजास्वपुरेतदा॥ निरा
शःपुत्रतनयाबन्धमोक्षायवैमुने॥३९॥ततःशुश्राववत्सश्रीर्भलन्दनसुतोहितत्॥आघोष्यमाणंबलवान्कृतास्त्रःशौर्य्यसंयुतः॥४०॥ सचागम्याभिवाद्यैनं
प्राहपार्थिवसत्तमम्॥विनयावनतोभूत्वापितुर्मित्रमनुत्तमम्॥४१॥ आज्ञापयाशुमामेवतनयौमोचयामिते॥ तवैवतेजसाहत्वातंदैत्यंतनयांचते॥४२॥मा
र्कण्डेयउवाच॥सतंमुदापरिष्वज्यप्रियसख्युरथात्मजम्॥गम्यतामितिसंसिद्ध्यैवत्सेत्याहसपार्थिवः॥४३॥स्थानेस्थास्यतिमेवत्सोयद्येवंकुरुतेविधिम्।
वत्सैतत्क्रियतामाशुयद्युत्साहिमनस्तव॥४४॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ततःसखड्गःसधनुर्बद्धगोधाङ्गुलित्रवान् ॥ जगामवीरःपातालंतेनगर्तेनसत्वरः॥४५॥
ततोज्यास्वनमत्युग्रंसचक्रेपार्थिवात्मजः ॥ येनपातालमखिलमासीदापूरितान्तरम् ॥४६॥ततोज्यास्वनमाकर्ण्यकुजृम्भोदानवेश्वरः॥ आजगामातिको
पेनस्वसैन्यपरिवारितः ॥४७॥ ततोयुद्धमभूत्तस्यतेनपार्थिवसूनुना ॥ ससैन्यस्यससैन्यनबलिनोबलशालिना॥४८॥दिनानित्रीणिसयदायोधितस्तेन
दानवः॥ ततःकोपपरीतात्मामुसलायाभ्यधावत॥४९॥गन्धैर्माल्यैस्तथाधूपैःपूज्यमानःसतिष्ठति ॥ अन्तःपुरेमहाभागप्रजापतिविनिर्मितः ॥ ५० ॥

ततोविज्ञातमुशलप्रभावासामुदावती ॥ पस्पर्शमुशलश्रेष्ठमतिनम्रशिरोधरा ॥ ८१॥ पुनर्यावत्सगृह्णातिमुशलंतंमहासुरः ॥ तावत्सावन्दनव्याजात्प
स्पर्शानेकशःशुभा ॥८२॥ ततःसगत्वायुयुधेमुशलेनासुरेश्वरः ॥ व्यर्थामुशलपातास्तेसंजग्मुस्तेषुशत्रुषु॥८३॥परमास्त्रेतुनिर्वीर्येसोनन्देमुशलेमुने॥अस्त्रै
श्शस्त्रैश्चदैतेयःसोयुध्यतरणेऽरिणा॥८४॥शस्त्रास्त्रैर्नसमस्तस्यराजपुत्रस्यसोसुरः॥मुशलेनबलन्तस्यतच्चतन्व्यानिराकृतम्॥८५॥ततःपराजित्यसभूपसू
नुरस्त्राणिशस्त्राणिचदानवस्य ॥ चकारसद्योविरथंततश्चसचर्मखड्गःपुनरप्यधावत् ॥८६॥ तमापतन्तंरभसाऽभ्युदीर्णंविस्पष्टकोपंत्रिदशेन्द्रशत्रुम्॥ शस्त्रै
णवन्हेर्मुविराजपुत्रोजघानकालानलसप्रभेण॥८७॥सपावकास्त्रेणहृदिक्षतोभृशंतत्याजदेहंत्रिदशारिरात्मनः॥बभूवसर्वश्चमहोरगाणांरसातलान्तेषुमहा
नथोत्सवः ॥८८॥ ततोपतत्पुष्पवृष्टिर्महीपालसुतोपरि ॥ जगुर्गन्धर्वपतयोदेववाद्यानिसस्वनुः ॥८९॥ सचापिराजपुत्रस्तंहत्वातोनृपतेःसुतो॥ मोच
यामासतन्वङ्गींताश्चकन्यांसुदावतीम् ॥९०॥ तच्चापिमुसलंतस्मिन्कुजृम्भेविनिपातिते ॥जग्राहनागाधिपतिरनन्तःशेषसंज्ञितः ॥९१॥तस्याश्चपरितु
ष्टोऽसौशेषःसर्वोरगेश्वरः॥ मुदावत्यामुदाध्यातमनोवृत्तिस्तपोधनः ॥९२॥ सुनन्दमुशलस्पर्शंयच्चकारपुनःपुनः ॥ योषित्करतलस्पर्शप्रभावज्ञातिशो
भना ॥९३॥ मुदावत्यास्ततोनामनागराजस्तदाकरोत्॥सुनन्दामितिसानन्दंसौनन्दगुणजंद्विज ॥९४॥ सचापिराजपुत्रस्तांभ्रातृभ्यांसहितांपितुः ॥
समीपमानिनायाशुप्रणिपत्याहचैवतम् ॥९५॥ आनीतौतनयौताततथैवेयंमुदावती ॥ तवाज्ञयामयान्यद्यत्कर्तव्यंतत्समादिश ॥ ९६ ॥ मार्कण्डेय
उवाच ॥ ततः प्रहर्षसंपूर्णहृदयःसमहीमतिः॥साधुसाध्वित्यथाहोच्चैर्वत्सवत्सेतिशोभनम्॥९७॥सभाजितोस्मित्रिदशैर्वत्साहंकारणैस्त्रिभिः॥त्वंजामा
ताचयत्प्राप्तोयच्चारिर्विनिपातितः ॥९८॥ आगतान्यक्षतान्यत्रयच्चापत्यानिमेपुनः ॥ तद्ब्रह्मणाद्यशस्तेऽह्निपाणिमस्यामयोदितम् ॥९९॥ त्वंराजपुत्र
चार्वङ्ग्याःकन्यायादुहितुर्मम ॥ मुदावत्यामुदायुक्तःसत्यवाक्यंकुरुष्वमाम् ॥ ७० ॥ ॥ राजपुत्रउवाच ॥ तातस्याज्ञामयाकार्य्यायद्ब्रवीषिकरोमि
तत् ॥ त्वमेवताततजानीषेनैवात्राधिकृतावयम् ॥ ७१ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततस्तयोःसराजेन्द्रश्चक्रेवैवाहिकंक्रमम् ॥ मुदावत्याश्चदुहितु
र्भलन्दनसुतस्यवै ॥ ७२ ॥ ततःसहतयारेमेवत्सप्रीर्नवयौवनः ॥ रमणीयेषुदेशेषुप्रासादशिखरेषुच ॥ ७३ ॥ कालेनगच्छतावृद्धःपितात
स्यभलन्दनः ॥ वनंजगामवत्सप्रीःसबभूवमहीपतिः ॥ ७४ ॥ इयाजयज्ञान्सततंप्रजाधर्मेणपालयन् ॥ पुत्रवत्पाल्यमानास्तुप्रजास्तेनमहात्म
ना ॥ ७५ ॥ ववृधुर्विपयेतस्यनचाभूद्वर्णसङ्करः ॥ नदस्युव्यालदुर्वृत्तभयमासीच्चकस्यचित् ॥ नोपसर्गभयंचैवतस्मिञ्छासतिभूपतौ ॥
॥ ७६ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेभलन्दनवत्सप्रीचरितंनामत्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ तस्यतस्यां
सुनन्दायांपुत्राद्वादशजज्ञिरे ॥ प्रांशुःप्रवीरःशूरश्चसुचक्रोविक्रमःक्रमः ॥ १ ॥ बलीबलाकश्चण्डश्चप्रचंडश्चसुविक्रमः ॥ सुनयश्चमहाभागःसर्वेसंग्राम

जित्तमाः ॥ २ ॥ तेषांज्येष्ठोमहावीर्य्यःप्रांशुरासीन्नराधिपः ॥ इतरेभृत्यवत्तस्यबभूवुर्वशवर्त्तिनः ॥३॥ तस्ययज्ञेद्विजत्यक्तैरनेकैर्द्रव्यराशिभिः ॥ न्यूनव
र्णविसृष्टैश्चसत्यनामावसुन्धरा ॥ ४ ॥ सम्यक्पालयतस्तस्यप्रजाः पुत्रानिवौरसान् ॥ योऽभूद्धनचयः कोशेतेननिष्पादितास्तुये ॥ ५ ॥ क्रतवः शतं
सहस्रास्तेतेषांसंख्यानविद्यते ॥ अयुताद्येनकोटीभिर्नचपद्मादिभिर्मुने ॥ ६ ॥ प्रजातिस्तस्यपुत्रोऽभूद्यस्ययज्ञेशतक्रतुः ॥ अवाप्यतृप्तिमतुलांयज्ञभागैः
सुरैः सह ॥ ॥ ७ ॥ दानवानांसुवीर्य्याणांजघाननवतीर्नव ॥ बलंचबलिनांश्रेष्ठोजम्भंचासुरसत्तमम् ॥ ८ ॥ अन्यांश्चसुमहावीर्य्यानाजघानामरद्विषः॥
प्रजातेस्तनयाःपंचखनित्रप्रमुखामुने॥ ९॥तेषांखनित्रोराजाभूत्प्रख्यातोनिजविक्रमैः ॥सशान्तःसत्यवाक्छूरःसर्वप्राणिहितेरतः॥१०॥स्वधर्माभिरतो
नित्यंवृद्धसेवीबहुश्रुतः॥ वाग्मीविनयसंपन्नः कृतास्त्रोऽप्यविकत्थनः॥११॥सर्वलोकप्रियोनित्यमुवाचैतदहर्निशम्॥नन्दन्तुसर्वभूतानिस्निह्यन्तुविजने
ष्वपि॥१२॥स्वस्त्यस्तुसर्वभूतेषुनिरातङ्कानिसन्तुच॥माव्याधिरस्तुभूतानामाधयोनभवन्तुच॥ १३॥मैत्रीमशेषभूतानिपुष्यन्तुसकलेजने॥ शिवमस्तु
द्विजातीनांप्रीतिरस्तुपरस्परम्॥१४॥समृद्धिःसर्ववर्णानांसिद्धिरस्तुचकर्मणाम् ॥ भोलोकाःसर्वभूतेषुशिवावोऽस्तुसदामतिः॥१५॥यथात्मनियथापुत्रे
हितमिच्छथसर्वदा॥तथासमस्तभूतेषुवर्त्तध्वंहितबुद्धयः॥१६॥एतद्वोहितमत्यन्तंकोवाकस्यापराध्यते॥यत्करोत्यहितंकिंचित्कस्यचिन्मूढमानसः१७
तंसमभ्येतितत्न्यूनंकर्तृगामिफलंयतः॥ इतिमत्वासमस्तेषुभोलोकाहितबुद्धयः॥१८॥ सन्तुमालौकिकंपापंलोकाःप्राप्स्यथवैबुधाः ॥ यामेऽद्यस्निह्यतेत
स्यशिवमस्तुसदाभुवि ॥१९॥यश्चमांद्वेष्टिलोकेऽस्मिन्सोऽपिभद्राणिपश्यतु॥एवंस्वरूपःपुत्रोऽभूत्खनित्रस्तस्यभूपतेः ॥२०॥ समस्तगुणसम्पन्नःश्रीमा
नब्जदलेक्षणः॥तेनतेभ्रातरःप्रीत्यापृथग्राज्येषुयोजिताः॥२१॥स्वयंचपृथिवीमेतांबुभुजेसागराम्बराम्॥प्राच्यांतेनकृतःशौरिर्दक्षिणस्यामुदावसुः॥२२॥
दिशिप्रतीच्यांसुनयउत्तरस्यांमहारथाः॥तेषांतस्यचभूपस्यपृथग्गोत्राःपुरोहिताः ॥२३॥बभूवुर्मुनयश्चैवमन्त्रिवंशक्रमागताः ॥ शौरेरत्रिकुलोद्भूतःसुहो
त्रोनामवैद्विजः॥२४॥उदावसोःकुशावर्त्तोगौतमान्वयजोऽभवत्॥काश्यपःप्रमतिर्नामसुनयस्यपुरोहितः॥२५महारथस्यवासिष्ठःपुरोधाऽभून्महीभृतः॥
बुभुजुस्तेस्वराज्यानिचत्वारोऽपिनराधिपः॥२६॥खनित्रश्चाधिपस्तेषामशेषवसुधाधिपः॥ तेषुभ्रातृष्वशेषेषुखनित्रःसमहीपतिः ॥२७॥ प्रजासुचसम
स्तासुपुत्रेष्विवसदाहितः॥एकदामन्त्रिणाशौरिःसप्रोक्तोविश्ववेदिना॥२८॥विविक्तेपृथिवीपालकिंचिद्वक्तव्यमस्तिनः ॥ यस्येयंपृथिवीकृत्स्नायस्यभूपा
वशानुगाः॥२९॥सराजातस्यपुत्रश्चतत्पौत्राश्चान्वयस्ततः॥इतरेभ्रातरस्तस्यप्राक्स्वल्पविषयाधिपाः ॥३०॥ तत्पुत्राश्चाल्पकास्तस्मात्तत्पौत्राश्चाल्पका
ल्पकाः॥कालेनह्रासमासाद्यपुरुषात्पुरुषान्तरम्॥३१॥कृष्योपजीविनोभूपभवन्तीतितदन्वयाः॥नोद्धारंकुरुतेभ्राताभ्रातृस्नेहबलार्पणः॥३२॥स्नेहःकःपृ

थिवीपालपरयोर्भ्रातृपुत्रयोः ॥ तत्पुत्रयोःपरतरामतिर्मत्रतिपार्थिव ॥३३॥तत्पुत्रःकेनकार्य्येणप्रीतियुक्तोभविष्यति॥ अथवायेनतेनैवसंतोषंकुरुतेनृपः
॥३४॥क्रियतेतत्किमर्थन्तुभूपैर्मंत्रिपरिग्रहः॥भुज्यतेसकलंराज्यंमयातेमंत्रिणासता॥३५॥तत्किंमुधाधारयसेसंतोषंकुरुतेयदि॥कार्यंनिष्पादकंराज्यंक
रणंकर्तुरिष्यते॥३६॥राज्यलब्धुश्चतेकार्यंत्वंकर्त्ताकरणंत्रयम्॥सोऽस्माभिःकरणैराज्यंपितृपैतामहंकुरु॥फलप्रदाभविष्यामःपरलोकेनतेवयम्॥३७॥राजो
वाच॥ज्येष्ठोभ्रातामहीपालोवयंतस्यानुजायतः॥ततःसभुंक्तेपृथिवींवयंचाल्पवसुंधराम्॥३८॥वयन्तुभ्रातरःपंचपृथ्वीचैकामहामते॥अतोऽस्याःपृथगैश्व
र्य्यंकथंकृत्स्नंभविष्यति॥ ॥३९॥ ॥विश्ववेद्युवाच॥ ॥एवमेतद्भवत्वत्रयद्येकावसुधानृप॥तांत्वमेवाभिपद्यस्वज्येष्ठःशास्तुयथाभवान् ॥४०॥ सर्वाधिपत्यः
सर्वेभ्योभवत्वमखिलेश्वरः॥यतन्तेचयथाहंतेतेषामपिहिमन्त्रिणः॥४१॥ ॥राजोवाच ॥ ज्येष्ठोराजायथाप्रीत्याभजतेऽस्मान्सुतानिव ॥ कथंतस्यकरि
ष्यामिममत्वंजगतीगतम्॥४२॥विश्ववेद्युवाच॥ ॥राज्येस्थितःपूजयेथाज्येष्ठंभूपार्हणैर्धनैः॥कनिष्ठज्येष्ठताकेयंराज्यंप्रार्थयतांनृणाम् ॥४३॥ मार्कण्डेय
उवाच॥तथेतिचप्रतिज्ञातेभूभुजातेनसत्तम॥विश्ववेदीततोमन्त्रीतद्भ्रातॄननयद्वशम्॥४४॥तेषांपुरोहितांश्चैवआत्मनःशांतिकादिषु ॥ नियोजयामासत
तःखनित्रस्याभिचारके॥४५॥बिभेदतस्यनिभृतान्सामदानादिभिस्तथा॥चक्रेचपरमोद्योगंनिजदंडप्रभावने॥४६॥ आभिचारिकमत्युग्रमहन्यहनिकुर्व
ताम् ॥ पुरोधसांचतुर्णांचजज्ञेकृत्याचतुष्टयम्॥४७॥विकरालंमहावक्रमतिभीषणदर्शनम्॥समुद्यतमहाशूलंप्रभूतमतिदारुणम् ॥४८॥ ततस्तदागतन्त
त्रखनित्रोयत्रपार्थिवः॥निरस्तंचाप्यदुष्टस्यतस्यपुण्यचयेनतत्॥४९॥कृत्याचतुष्टयन्तेषुनिपपातदुरात्मसु ॥पुरोहितेषुभूपानांतथावैविश्ववेदिनि ५०॥
ततोनिहन्त्यानिर्दग्धाःकृत्ययातेपुरोहिताः॥विश्ववेदीतथामन्त्रीसशौरेर्दुष्टमन्त्रदः॥५१॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेखनित्रचरित्रेचतुर्दशाधिकशतत
मोऽध्यायः ॥ ११४॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ततःसमस्तलोकस्यविस्मयःसोऽभवन्महान् ॥यदेककालंनेशुस्तेपृथक्पुरनिवासिनः॥१॥ततःशुश्रावनिधनं
यातान्भ्रातृपुरोहितान्॥मन्त्रिणश्चतथाभ्रातुर्दग्धंतंविश्ववेदिनम्॥२॥किमेतदितिसोऽतीवविस्मितोमुनिसत्तम ॥ खनित्रोऽभून्महाराजोनाजानात्तच्चका
रणम्॥३॥ततोवसिष्ठंपप्रच्छसराजागृहमागतम्॥यत्कारणंविनेशुस्तेभ्रातृमन्त्रिपुरोहिताः॥४॥ तेनपृष्टस्तदाप्राहयथावृत्तंमहामुनिः॥ यच्छौरिमन्त्रिणा
प्रोक्तंयच्चशौरिरुवाचतम्॥५॥यथाचानुष्ठितन्तेनभ्रातॄणांभेदकारिणे॥मन्त्रिणातेनदुष्टेनयच्चक्रुश्चपुरोहिताः ॥६॥ यन्निमित्तंविनेशुस्तेअपापस्यापकारि
णः॥ पुरोहितास्तस्यराज्ञःशत्रावपिदयावतः ॥७॥सतच्छ्रुत्वाततोराजाहाहतोऽस्मीतिवैवदन्॥निनिन्दात्मानमत्यर्थंवसिष्ठस्याग्रतोद्विज ॥ ८॥ राजो
वाच ॥ धिङ्मामपुण्यसंस्थानमल्पभाग्यमशोभनम् ॥ दैवदोषकृतंपापंसर्वलोकविगर्हितम्॥ ९ ॥ मन्निमित्तंविनष्टंतत्तद्ब्राह्मणचतुष्टयम् ॥ मत्तः

कोऽन्यःपापतरोभविष्यतिपुमान्भुवि॥१०॥नाभविष्यंयदिपुमानहमत्रमहीतले॥ततस्तेनविनश्येयुर्ममभ्रातृपुरोहिताः॥११॥ धिग्राज्यंधिक्चमेजन्मभू
भुजांमहतांकुले॥कारणत्वंगतोयोऽहंविनाशस्यद्विजन्मनाम्॥१२॥ कुर्वन्तःस्वामिनांतेऽर्थंभ्रातॄणांममयाजकाः।नाशंययुर्नदुष्टास्तेदुष्टोऽहंनाशकारणे
॥१३॥किंकरोमिक्वगच्छामिनान्योमत्तोहिपापकृत्॥पृथिव्यामस्तिहेतुत्वंद्विजनाशस्ययोगतः॥१४॥इत्थमुद्विग्नहृदयःखनित्रःपृथिवीपतिः॥ वनंयियासुःपुत्रस्यकृतवानभिषेचनम्॥१५॥अभिषिच्यसुतंराज्येक्षुपसंज्ञंमहीपतिः॥ भार्य्याभिस्तिसृभिःसार्धंतपसेसवनंययौ॥१६॥ तत्रगत्वातपस्तेपेवानप्र
स्थविधानवित्॥शतानित्रीणिवर्षाणांसाग्राणिनृपसत्तमः॥१७॥तपसाक्षीणदेहस्तुराजवर्य्योद्विजोत्तम॥निगृह्यसर्वस्रोतांसितत्याजासून्वनेचरः॥१८॥
ततःपुण्यान्ययौलोकान्सर्वकामदुहोऽक्षयान्॥अश्वमेधादिभिर्यज्ञैरवाप्यायेनराधिपैः॥१९॥भार्य्याश्चतस्यतास्तिस्रःसमन्तेनैवतत्यजुः॥ प्राणानवापुः
सालोक्यंतेनैवसुमहात्मना॥२०॥एतत्खनित्रचरितंश्रुतंकल्मषनाशनम्॥ पठताश्चमहाभागक्षुपस्यातोनिशामय॥२१॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणे
खनित्रचरितसमाप्तिर्नामपंचदशाधिकशततमोऽध्यायः॥११५॥ मार्कण्डेयउवाच॥ क्षुपःखनित्रपुत्रस्तुप्राप्यराज्यंयथापिता॥ तथैवपालयामास
प्रजाधर्मेणरञ्जयन्॥१॥सदानशीलोयष्टाचयज्ञानामवनीपतिः॥समःशत्रौचमित्रेचव्यवहारादिवर्त्मनि॥२॥एकदासमहीपालोनिजस्थानगतोमुने॥ सू
तैरुक्तोयथापूर्वंक्षुपोराजातथाऽभवत्॥३॥ ब्रह्मणस्तनयःपूर्वंक्षुपोऽभूत्पृथिवीपतिः॥यादृक्चरितमस्यासीत्तादृक्तस्यैवचेष्टितम्॥ ४॥ ॥ राजोवाच॥
श्रोतुमिच्छामिचरितंक्षुपस्यसुमहात्मनः॥ यदितादृक्तथाशक्यंचेष्टितुंतत्करोम्यहम्॥५॥सूताऊचुः॥सचकाराकरान्भूपराजागोब्राह्मणान्पुरा॥ षष्ठांशे
नकृताचोर्व्यामिष्टिस्तेनमहात्मना॥ ६॥ ॥राजोवाच॥ तेषांमहात्मनांराज्ञांकोऽनुयास्यतिमद्विधः॥ तथाप्युत्कृष्टचेतानांचेष्टासूद्यमवान्भवेत्॥७॥त
च्छ्रूयतांप्रतिज्ञायासाम्प्रतंक्रियतेमया॥क्षुपस्यानुकरिष्यामिमहाराजस्यचेष्टितम्॥८॥त्रींस्त्रीन्यज्ञान्करिष्यामिसस्यापातेगतागते॥पृथिव्यांचतुरन्ता
यांप्रतिज्ञेयंकृतामया॥ ९॥ यच्चगोब्राह्मणाःपूर्वमददन्भूभृतेकरम्॥ तमेवप्रतिदास्यामिब्राह्मणानांतथागवाम्॥ १०॥ ॥मार्कण्डेयउवाच॥ इतिप्र
तिज्ञायवचःक्षुपस्तत्कृतवांस्तथा॥सस्यापातेसयज्ञांस्त्रीनयजद्यजतांवरः॥११॥गोब्राह्मणाःपुराराज्ञामददद्यंचवैकरम्॥तावत्संख्यमदाद्वित्तमन्यद्गोब्राह्म
णायसः॥१२॥तस्यपुत्रोऽभवद्वीरःप्रमथायामनिन्दितः॥यस्यप्रतापशौर्य्याभ्यांकृतावश्यामहीभृतः॥१३॥तस्यापिनन्दिनीनामवैदर्भीदयिताऽभवत्॥
विविंशंतनयंतस्यांजनयामाससप्रभुः॥१४॥विविंशेशासतिमहींमहीपालेमहौजसि॥महीतलमभूद्व्याप्तंनिरन्तरतयानरैः॥१५॥ववर्षकालेपर्जन्योमहीस
स्यवतीतथा॥सुफलानिचसस्यानिरसवन्तिफलानिच॥१६॥ रसापुष्टिकराश्चासन्पुष्टिर्नोन्मादकारिणी॥नवित्तनिचयानृणांप्रभूतामदहेतवः॥१७॥त

त्प्रतापेनरिपवोभयमापुर्महामुने॥स्वास्थ्यंजनःसुहृद्वर्गोमुदमापसुपूजितः॥ १८॥इष्टवांसयज्ञान्सुबहून्सम्यक्सम्पाल्यमेदिनीम् ॥ संग्रामेनिधनंप्राप्यशक्र
लोकमितोगतः॥ १९ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेविविंशचरितंनामषोडशाधिकशततमोऽध्यायः॥ ११६ ॥ ॥मार्कण्डेयउवाच ॥ तस्यपुत्रःख
नीनेत्रोमहाबलपराक्रमः॥ यस्ययज्ञेष्वगायन्तंगन्धर्वाविस्मयान्विताः ॥ १ ॥ खनीनेत्रसमोनान्योभुवियज्वाभविष्यति ॥ तेनयज्ञायुतेपूर्णेदत्ता पृथ्वी
ससागरा॥२॥दत्त्वाचसकलांपृथ्वींब्राह्मणानांमहात्मनाम् ॥ तपसाद्रव्यमासाद्यमोदयन्साधितेनयः ॥३॥ यतश्चप्राप्यवित्तर्द्धिमतुलांदात् प्रत्तमात् ॥
जगृहुर्ब्राह्मणाविप्रनान्यराज्ञःप्रतिग्रहम्॥४॥सप्तषष्टिसहस्राणिसप्तषष्टिशतानिच॥सप्तषष्टिंचयोयज्ञानयजद्भूरिदक्षिणान्॥५॥अपुत्रःसमहीपालोमृगया
मुपचक्रमे॥पुत्रार्थंपितृयज्ञायमांसकामोमहामुने॥६॥अश्वारूढोविनासैन्यमेकएवमहावने॥बद्धगोधांगुलित्राणोबाणखड्गधनुर्धरः॥७॥तंवाहयन्तंतुरग
मन्यतोगहनाद्वनात्॥विनिष्क्रम्यमृगःप्राहमांहत्वाभिमतंकुरु ॥ ८ ॥ ॥ राजोवाच ॥ अन्येमृगाःपलायन्तेमहाभीत्याविलोक्यमाम् ॥ कथमात्म
प्रदानंत्वंमृत्यवेकर्तुमिच्छसि ॥ ९ ॥ ॥ मृगउवाच ॥ ॥ अपुत्रोऽहंमहाराजवृथाजन्मप्रयोजनम्॥विचारयन्नपश्यामिप्राणानामिहधारणम् ॥ १० ॥
॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ अथाभ्येत्यमृगःप्राहतमन्योवसुधाधिपम्॥मृगस्यतस्यप्रत्यक्षमलमेतेनपार्थिव॥ ११ ॥ घातयस्वेतिमांमांसैर्मर्मकर्मसमाचर ॥
यथाकृतार्थतातेस्यान्ममचाप्युपकारितत् ॥१२॥पुत्रार्थंत्वंमहाराजस्वपितॄन्यष्टुमिच्छसि॥अपुत्रस्यास्यमांसेनलप्स्यसेवाञ्छितंकथम्॥ १३॥यादृक्कर्म
विनिष्पाद्यंतादृग्द्रव्यमुपाहरेत्॥दुर्गन्धैर्नसुगन्धानांगंधज्ञानविनिर्णयः॥ १४॥राजोवाच॥ वैराग्यकारणंप्रोक्तमनेनापुत्रताभम॥कथ्यतांप्राणसंत्यागेयं
त्वेवैराग्यकारणम्॥१५॥मृगउवाच॥बहवोमेसुताभूपबह्व्योदुहितरस्तथा॥यच्चिन्तादुःखदावाग्निज्वालामध्येवसाम्यहम् ॥ १६ ॥सर्वसाध्यानरेन्द्रेयंमृ
गजातिःसुकातरा॥तेष्वपत्येषुमेचातिममत्वंतेनदुःखितः॥१७॥मनुष्यसिंहशार्दूलवृकादिभ्योबिभेम्यहम् ॥ विहीनात्सर्वसत्त्वेभ्यःश्वशृगालादपिप्रभो
॥१८॥सोऽहंनिमित्तंबन्धूनामिमांशून्यांवसुन्धराम्॥नृसिंहादिभयात्सर्वामिच्छामिसुनृशंसकृत्॥१९॥तृणान्यन्येऽपिखादन्तिगोऽजावितुरगादिकाः॥
तांस्तेषांपोषणायाहमिच्छामिनिधनंगतान्॥२०॥निष्क्रान्तेषुततस्तेषुममापत्येषुवैपृथक्॥भवन्तिचिन्ताःशतशोममत्वावृतचेतसः २१॥ किंकूटपाशं
किंवज्रंवागुरांकिंसुतोमम॥प्राप्तश्चरन्वनेकिंवानृसिंहादिवशंगतः॥२२॥प्राप्तोऽयमेकःसंप्राप्तास्तेवस्थांकीदृशींमम॥साम्प्रतंतेचिरायंतेयेगताःसुमहावनम
॥२३॥दृष्ट्वाप्राप्तान्समाभ्याशमहन्तानात्मजान्नृप॥ईषदुच्छ्वसितःक्षेममिच्छामिरजनींपुनः२४ प्रभातेदिवसंक्षेममस्तगेऽर्कैनिशामपि ॥ वाञ्छाम्यहंकदा
क्षेमंसर्वकालंभविष्यति॥२५॥एतत्ते भूपममोद्वेगस्यकारणम्॥अतःप्रसादंकुरुमेबाणोऽयंपात्यतांमयि २६॥इतिदुःखशताविष्टःप्राणान्नाहंत्यजामि

यत्॥तत्कारणंनिबोधत्वंब्रुवतोममपार्थिव॥२७॥असूर्य्यानामतेलोकायान्गच्छन्त्यात्मघातकाः ॥ यज्ञोपयुक्ताःपशवःसम्प्रयान्त्युच्छ्रितीःप्रभो॥२८॥
अग्निःपशुरभूत्पूर्वंपशुरासीज्जलाधिपः ॥ भास्वानथोच्छ्रितीःप्रातायज्ञेनिष्ठामुपागताः॥२९॥तन्ममैतांकृपांकृत्वानयमामुच्छ्रितिंनृप ॥ आत्मनश्चेप्सितं
कामंपुत्रलाभादवाप्स्यसि ॥ ३०॥ ॥ पूर्वमृग उवाच ॥ राजेन्द्रनैषहन्तव्योधन्योऽयंसुकृतीमृगः ॥ वहवस्तनयाह्यस्यहन्तव्योऽहमसन्ततिः ॥३१॥ ॥
॥ उत्तरमृगउवाच ॥ ॥ एकदेहभवंयस्यदुःखंधन्यःसवैभवान् ॥ बहूनियस्यदेहानितस्यदुःखान्यनेकधा ॥ ३२ ॥एकोयदाहमासंतुप्राक्तदादेहजंमम॥
दुःखमासीन्ममत्वेतुभार्य्यायास्तदभूद्द्विधा ॥३३यदाजातान्यपत्यानितदायावन्तिनानिवै॥तावच्छरीरभूमीनिममदुःखान्यथाभवन्॥३४॥नकृतार्थोभ
वाम्यस्यनातिदुःखायसम्भवः ॥ इहदुःखायमत्सूतिःपरत्रचविरोधिनी॥३५॥यतोरक्षणपोषार्थमपत्यानांकरोमितत्॥चिन्तयामिचसंभूतिस्तेनमेनरके
ध्रुवम्॥॥३६॥ ॥राजोवाच॥ ॥नवेद्मिकिंसन्ततिमान्धन्योऽपुत्रोऽत्रकिंमृग॥पुत्रार्थश्चायमारम्भोममदोलायतेमनः ॥३७॥दुःखायसन्ततिःसत्यमैहिका
मुष्मिकायतत्॥तथाप्यतनयान्यान्तिऋणानीतिश्रुतंमया॥३८॥सोऽहंयतिष्येपुत्रार्थंमृतेप्राणिवधंमृग॥तपसैवप्रचण्डेनयथापूर्वंमहीपतिः ॥ ३९॥ ॥
इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेखनित्रचरितेसप्तदशाधिकशततमोध्यायः॥११७॥ मार्कण्डेयउवाच॥ ततःसनृपतिर्गत्वागोमतींपापनाशिनीम्॥तत्रतुष्टा
वनियतोभूत्वादेवंपुरन्दरम्॥१॥तप्यमानस्तपश्चोग्रंयतवाक्कायमानसः॥तुष्टावप्रयतः शक्रमपत्यार्थंमहीपतिः ॥२॥ तस्यस्तोत्रेणतपसाभक्त्याचापिसु
रेश्वरः ॥ तुतोषभगवानिन्द्रः प्राहचैनंमहामुने॥३॥अनेनतपसाभक्त्यास्तोत्रेणोच्चारितेनच ॥परितुष्टोऽस्मितेभूपव्रियतांभवतावरः ॥ ४॥ ॥ राजो
वाच ॥ ॥ अपुत्रस्यसुतोमेऽस्तुसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ सदाचाव्याहतैश्वर्योधर्मकृद्धर्मवित्कृती ॥ ५ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ तथेतिचोक्तः शक्रेणरा
जाप्राप्तमनोरथः ॥ प्रजाः पालयितुंभूपआजगामनिजंपुरम् ॥ ६ ॥ तत्रास्यकुर्वतोयज्ञंसम्यक्पालयतःप्रजाः ॥अजायतसुतोविप्रतदाशक्रप्रसादतः ॥
॥७॥ तस्यनामपिताचक्रेबलाश्वइतिभूपतिः॥अस्त्रग्राममशेषंचग्राहयामासतंसुतम् ॥ ८ ॥ पितर्युपरतेविप्रसोऽधिराज्येस्थितोनृपः ॥ सबलाश्वोवशं
निन्येभुविसर्वंमहीक्षितः ॥ ९॥ करंचदापयामाससारग्रहणपूर्वकम् ॥ ससर्वभूमिपान्राजापालयामासचप्रजाः ॥१० ॥ अथाखिलनरेन्द्रास्तेदायादस्त
स्यदुर्मदाः ॥ नचाभ्युत्थायसततंतेचास्मैप्रददुः करान् ॥११॥ व्युत्थिताः स्वेषुराष्ट्रेषुनसन्तोषंपरास्ततः ॥ भुवंतस्यनरेन्द्रस्यजगृहुस्तेनराधिपाः ॥
॥ १२ ॥ सगृहीत्वास्वकंराज्यंपृथिवीशोबलान्मुने ॥ तस्थौस्वनगरेभूपैर्विरोधोबहुभिः कृतः॥ १३ ॥समेत्यसुमहावीर्य्याःससाधनधनास्ततः॥रुरुधु
स्तंमहीपालंपुरेतत्रनरेश्वराः॥१४॥पुररोधेनतेनाथकुपितः समहीपतिः॥स्वल्पकोशोल्पदण्डश्चवैक्लव्यंपरमंगतः ॥१५॥ अपश्यमानःशरणंसबलोद्वि

जसत्तम ॥ करौमुखाग्रतःकृत्वानिशश्वासार्तमानसः॥१६॥ततोऽस्यहस्तविवरान्मुखानिलसमाहताः॥निर्जग्मुःशतशोयोधारथनागतुरङ्गमाः॥१७॥
ततःक्षणेनतत्सर्वंनगरंतस्यभूपतेः॥व्याप्तमासीद्बलौघेनसारेणातिबलान्मुने॥१८॥अथसोऽतिबलौघेनमहतातेनसंवृतः ॥ निर्मथ्यनगरात्तस्मात्तान्वि
जिग्येनराधिपः ॥१९॥ जित्वाचवशमानीयचकारकरदान्पुनः॥यथापूर्वंमहाभागमहाभाग्योनरेश्वरः॥२०॥धुतयोःकरयोर्जज्ञेयतस्तस्यारिदाहदम् ॥
बलंकरन्धमस्तस्मात्सबलाश्वोऽभिधीयते॥२१॥सधर्मात्मामहात्माचसमैत्रःसर्वजन्तुषु॥करन्धमोऽभवद्भूपस्त्रिषुलोकेषुविश्रुतः॥२२॥सम्प्राप्तस्यपरा
मार्त्तिंददावरिविनाशनम् ॥ बलन्धर्मेणचाक्षितमभ्युपेत्यस्वयंनृपम्॥२३॥इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेकरन्धमचरितंनामाष्टादशाधिकशततमोऽध्या
यः ॥ ११८ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ वीर्य्यचन्द्रसुतासुभ्रूर्वीरानामशुभव्रता ॥ स्वयंवरेसाजगृहेमहाराजंकरन्धमम् ॥ १ ॥ तस्यांपुत्रंसराजे
न्द्रोजनयामासवीर्यवान् ॥ अविक्षितमितिख्यातिमुपेतंजगतीतले ॥ २ ॥ जातेतस्मिन्सुतेराजासदैवज्ञानपृच्छत ॥ कच्चित्प्रशस्तनक्षत्रेशस्तलग्नेसु
तोमम ॥ ३ ॥ कच्चिच्चालोकितंजन्ममममपुत्रस्यशोभनैः ॥ ग्रहैःकच्चिन्नदुष्टानांग्रहाणांदृक्पथंगतम् ॥४ ॥ इत्युक्तास्तेनदैवज्ञास्तमूचुर्नृपतिंततः ॥ श
स्तेमुहूर्तेनक्षत्रेलग्नेचैवसुतस्तव ॥ ५ ॥ समुत्पन्नोमहावीर्योमहाभागोमहाबलः ॥ भविष्यतिमहाराजमहाराजस्तवात्मजः ॥६॥ अवैक्षतेमंदेवानांगुरुः
शुक्रश्चसप्तमः ॥ सोमश्चतुर्थस्तनयंतवैनंसमवैक्षत ॥ ७ ॥ उपान्तसंस्थितश्चैवसोमपुत्रोप्यवैक्षत ॥ नावैक्षतेमंसवितानभौमोनशनैश्चरः ॥ ८ ॥ त
वपुत्रंमहाराजधन्योऽयंतनयस्तव ॥ सर्वकल्याणसम्पत्तिसमवेतोभविष्यति॥ ९॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इतिदैवज्ञवचनंनिशम्यवसुधाधिपः॥
हर्षपूर्णमनाःप्राहनिजस्थानगतस्तदा ॥ १० ॥ अवैक्षतेमंदेवानांगुरुःसोमःसितोबुधः ॥ नावैक्षतैनमादित्योनार्कसूनुर्नभूमिजः ॥ ११ ॥ अवै
क्षतेतियत्प्रोक्तंभवद्भिर्बहुशोवचः ॥ अविक्षितेतितेनास्यख्यातंनामभविष्यति॥ १२ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ अविक्षितःसुतस्तस्यवेदवेदाङ्गपा
रगः ॥ अस्त्रग्राममशेषंसकण्वपुत्रादथाग्रहीत् ॥ १३ ॥ सरूपेणातिभिषजौदेवानांपार्थिवात्मजः ॥ बुद्ध्यावाचस्पतिंकान्त्याशशाङ्कंतेजसार
विम् ॥ १४ ॥ धैर्येणाब्धिंतथोर्वींचसहिष्णुत्वेनवीर्यवान् ॥ शौर्येणनसमस्तस्यकश्चिदासीन्महात्मनः ॥ १५ ॥ स्वयंवरेतंजगृहेहेमधर्मात्मजावरा ॥
सुदेवतनयागौरीसुभद्राबलिनःसुता॥१६॥लीलावतीवीरसुतावीरभद्रसुतानिभा॥भीमात्मजामान्यवतीदम्भपुत्रीकुमुद्वती ॥१७॥याश्चैनंनाभिनन्दन्तिस्व
यंवरकृतक्षणाः॥ताश्चापिसबलाद्वीरोजग्राहनृपतेःसुतः॥१८॥निराकृत्यनृपान्सर्वांस्तासांपितृकुलानिच॥स्वयंहिवीर्यमाश्रित्यबलवान्सबलोद्धतः १९
एकदातुविशालस्यविशालाधिपतेःसुताम्॥वैशालिनींसमुदतींस्वयंवरकृतक्षणाम्॥२०। परिभूयाखिलान्भूपान्स्वेच्छयानवृतस्तया॥बलाज्जग्राहविप्रर्षे
यथान्याबलगर्वितः।२१॥ततस्तेभूभृतःसर्वेबहुशस्तेनमानिना॥निराकृताःसुनिर्विण्णाःप्रोचुरन्योन्यमाकुलाः २२क्षमतांवंचनामेतामेकस्माद्बलशालि

नाम्॥बहूनामेकवर्णानांजन्मधिग्वोमहीभृताम्॥२३ ॥क्षत्रियोयःक्षतात्राणंवध्यमानस्यदुर्मदैः॥करोतितस्यतन्नामवृथैवान्येहिविभ्रति॥२४॥आत्मनो
ऽपिक्षतत्राणंदुष्टादस्मादकुर्वताम्॥ भवतांक्षत्रियकुलेजातानांकीदृशीमतिः॥२५॥उच्चार्यतेस्तुतिर्योवःसूतमागधबन्दिभिः॥सासत्यामावृथावीराभवत्व
रिविनाशनात्॥२६॥चरतांसातथैवैषाभूपाश्चारैर्दिगन्तरे॥पौरुषाश्रयिणःसर्वेविशिष्टकुलसम्भवाः॥२७॥बिभेतिकोनमरणात्कोयुद्धेनविनाऽमरः। विचि
न्त्यैतन्नहातव्यंपौरुषंशस्त्रवृत्तिभिः।२८एतन्निशम्यतेभूपाविस्पष्टामर्षपूरिताः।ऊचुःपरस्परंसर्वेसमुत्तस्थुश्चसायुधाः२९केचिद्रथानारुरुहुःकेचिन्नागांस्त
थाहयान्॥ अन्येऽमर्षपराधीनास्तमुपेताःपदातयः ॥३०॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेऽविक्षिच्चरितंनामैकोनविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥११९॥
॥मार्कण्डेयउवाच॥ ॥ इतिसंग्रामसज्जास्तेभूपाभूपसुतास्तथा ॥ निराकृताःसुबहुशस्तत्कालश्चाप्यविक्षिता ॥१॥ ततोवभूवसंग्रामस्तस्यतैःसहदा
रुणः॥एकस्यबहुभिर्भूपैर्भूपपुत्रवरैर्मुने ॥२॥तेऽसिशक्तिगदाबाणपाणयस्तंसुदुर्मदाः॥अभिघ्नन्तोयुयुधिरेतैःसमस्तैरसावपि॥३॥सताञ्छरशतैरुग्रैर्बिभे
दनृपनन्दनः॥कृतास्त्रोबलवान्बाणैस्तेचतंबिभिदुःशितैः॥४॥ कस्यचिच्चिच्छेदबाहुमन्यस्यचशिरोधराम्॥हृदिविव्याधचैवान्यमन्यंवक्षस्यताडयत
॥५॥करञ्चिच्छेदकरिणस्तुरगस्यतथाशिरः॥रथस्येपान्तथैवाश्वान्रथस्यान्यस्यसारथिम्॥६॥बाणानापततश्चक्रेद्विधाबाणैस्तथाद्विषाम्। चिच्छेदान्य
स्यखड्गञ्चधनुरन्यस्यलाघवात्॥७॥तनुत्रेऽपहृतेतेननननाशान्योनृपात्मजः॥ अविक्षिताहतश्चान्यःपदातिःप्रजहौरणम्८॥ इत्याकुलीकृतेतस्मिन्समग्रे
राजमण्डले॥तस्थुःसप्तशतंवीरामरणेकृतनिश्चयाः॥९।आभिजात्यवयःशौर्य्यलज्जाभारसमन्विताः।निर्जितेसकलेसैन्येपलायनपरायणे॥१०॥ तैःसमे
त्यमहीपालैःसतुपुत्रोमहीभृतः॥युयुधेधर्मयुद्धेनतेनतंनातिकोपितः।११॥विच्छिन्नयन्त्रकवचान्सतानपिमहाबलः॥कर्त्तुंव्यवस्थितस्तेचततःक्रुद्धामहा
मुने ॥१२॥ धर्ममुत्सृज्ययुयुधुर्युध्यमानेनधर्मतः ॥ नरेन्द्रपुत्राःप्रस्वेदजलक्लिन्नाननाः समम् ॥१३॥ विव्याधकश्चिद्बाणौघैःकश्चिच्चिच्छेदकार्मुकम् ॥
ध्वजमस्यापरोबाणैश्छित्त्वाभूमावपातयत् ॥ १४॥ जघ्नुरन्येतथैवाश्वान्बभञ्जुश्चापरेरथम् ॥ गदापातेनाथचान्येबाणैः पृष्ठमताडयन् ॥१५॥ छिन्नेध
नुषिसक्रोधःसतदानृपतेः सुतः ॥जग्राहासिंतथाचर्मतदप्यन्योन्वपातयत् ॥ १६॥ च्छिन्नासिचर्माजग्राहसगदांगदिनांवरः॥तामप्यन्यः क्षुरप्रेणचिच्छे
दकृतहस्तवत् ॥ १७ ॥ अन्येशरसहस्रेणशतेनान्येनराधिपाः ॥ विव्यधुः कोष्ठकीकृत्यधर्मयुद्धपराङ्मुखाः ॥ १८ ॥ सविह्वलः पपातोर्व्यामेको
बहुभिरर्दितः ॥ राजपुत्रामहाभागाबबन्धुस्तेचतंततः ॥१९॥ तमधर्मेणतेसर्वेगृहीत्वानृपतेःसुतम् ॥ विशालेनसमंराज्ञावैदिशंविविशुः पुरम् ॥२० ॥
हृष्टाः प्रमुदिताबद्धंसमादायनृपात्मजम् ॥ स्वयंवराचसाकन्यान्यस्तातेनततः पुरः ॥२१॥ पुनः पुनश्चपित्रोक्तातथापिचपुरोधसा ॥ आलम्ब्यता

मितिवरोयस्तेराजसुरोचते ।।२२।। यदासामानिनीकश्चिन्नजग्राहवरंमुने ॥ तदापप्रच्छदैवज्ञंविवाहार्थंनरेश्वरः ॥ २३ ॥ विशिष्टतरमेतस्या विवाहा
यदिनंवद ।।अद्यैतदीदृक्संजातंयुद्धंविघ्नोपपादकम् ।।२४।। ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ इतिपृष्टोनरेन्द्रेणसदैवज्ञोविमृश्यतत् ॥ दुर्मनाःप्रा
हविज्ञातपरमार्थोमहीपतिम्।२५।भविष्यन्त्यपराणीहदिनानिपृथिवीपते।प्रशस्तलग्नयुक्तानिशोभनान्यचिरेणवै।२६।करिष्यसिविवाहंत्वंतेषुप्राप्तेषुमा
नद ॥ अलमेतेनयत्रायंमहाविघ्नउपस्थितः ।।२७।। इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेऽविक्षिच्चरितंनामविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः।।१२०।। मार्कण्डेय
उवाच ॥ ततःशुश्रावतंबद्धंतनयंसकरन्धमः।।तस्यपत्नीतथावीराअन्येचापिमहीभृतः।।१।। तमधर्मेणतनयंबद्धंश्रुत्वामहीपतिः।।समन्तैःपृथिवीपालैश्चि
रन्दध्यौमहामुने।।२।।केचिदूचुर्महीपालावध्याःसर्वेमहीभृतः।।यैरेकःसंयुगेबद्धःसमस्तैस्तैरधर्मतः।।३।।युज्यतांवाहिनीशीघ्रमूचुरन्येकिमास्यते।। वि
शालोबध्यतांदुष्टस्तत्रयेऽन्येसमागताः।।४।।अन्येतथोचुधर्मोऽत्रत्यक्तःपूर्वंमहीक्षिता।।अन्यायेनबलाद्येनगृहीतातमवांछती।।५।।स्वयंवरेष्वशेषेषुतेनरा
जसुतास्तदा।।खिलीकृतास्ततःसर्वेसमेत्यसवशीकृतः ।।६।। तेषामेतद्वचःश्रुत्वावीरावीरप्रजावती ॥ वीरगोत्रसमुद्भूतावीरपत्नीप्रहर्षिता ॥ ७॥ उवाच
भर्तुःप्रत्यक्षमन्येषांचमहीक्षिताम्।।भद्रंकृतंभद्रभुजाममपुत्रेणपार्थिवाः।।८।।गृहीतायद्बलात्कन्याजित्वासर्वंमहीक्षितः ॥ तदर्थंयुध्यमानोऽयंबद्धएकोन
धर्मतः ।।९।। तदप्यस्मत्सुतस्याजौमन्येनापचयप्रदम् ॥ एतदेवहिपौरुष्यंयदमर्षवशान्नरः ।।१०।। नीतिंनगणयत्येवंजिघांसुरिवकेसरी।।स्वयंवराय
विन्यस्ताममपुत्रेणकन्यका।।११।।बह्वयोगृहीताभूपानांपश्यतामतिमानिनाम्।।क्षत्रियकुलेजन्मकयाञ्चाहीनसेविता।।१२बलादेवसमादत्तेक्षत्रियो
बलिनांपुरः।।लोहशृङ्खलबद्धावानवशंयान्तिकातराः।।१३।।प्रसह्यकारिणोयान्तिराजानोधर्मशालिनः ।।तदलन्दौर्मनस्येनश्लाघ्यमेवास्यबन्धनम् ॥
।।१४।।युष्माकमपियेपूर्वंकृत्वारीणांनिपातनम्।।हृत्वैवपृथिवीशानांपृथ्वीपुत्रादिकंवसु।।१५।।भार्य्यावीर्यनिमित्तानिततोयातातिगौरवम् ।।तत्त्वर्य्यतां
रणायाशुस्यन्दनान्यधिरोहत।।१६।।सज्जीकुरुतनागाश्वमचिरेणससारथिम्।।मन्यध्वंकिंमहीपालैर्बहुभिःसहविग्रहम् १७प्रभूताएवतोषायशूरस्याल्प
रणेक्रियाः।।कस्यनाल्पेषुसामर्थ्यंनरेन्द्रादिषुजायते।१८।येभ्योनविद्यतेभीतिर्विक्रांतस्यापिशत्रुषु।व्याप्यलोकान्समस्तान्योह्यभिभूयततोनरः।।व्यरो
चतेतिशूरःसतमांसीवदिवाकरः ॥ १९ ॥।।मार्कण्डेयउवाच।। ॥ इत्थमुद्धर्षितोराजाऽनयापत्न्याकरन्धमः ॥ चकारसबलोद्योगंहन्तुंपुत्राहितान्मुने
।।२०।। ततस्तस्यसमंभूपैर्विशालेनचसङ्गरः।।बभूवबद्धपुत्रस्यतैरशेषैर्महामुने।।२१।। दिनत्रयमभूद्युद्धंतेनराज्ञासमंतदा।।करन्धमेनभूपानांविशालस्या
नुकुर्वताम्।।२२।।यदापराजितप्रायंतत्सर्वंभूपमण्डलम्।।तदाविशालोऽर्घ्यकरःकरन्धममुपस्थितः।।२३।।करंधमोऽपिसंप्रीत्यातेनराज्ञाभिपूजितः।। वि

मुक्तेतनयेतत्रनिशांतांसुखमावसत् ॥२४॥ तांचकन्यामुपादायविशालंसमुपस्थितम् ॥ अविक्षित्प्राहविप्रर्षेविवाहार्थंपितुःपुरः ॥२५ ॥ नाहमेतांग्रही
ष्यामिनचान्यांयोषितंनृप॥ परैर्यस्यानिरीक्षन्त्याःसंग्रामेऽहंपराजितः॥२६॥अन्यस्मैसंप्रयच्छेमामियञ्चान्यंवृणोतुतम् ॥अखण्डितयशोवीर्य्योयःप
रैर्नोपमानितः।॥२७॥परैःपराजितोऽहंयत्कातरेयंयथाऽबला।किमत्रमानुषत्वंमेनैतस्याममचान्तरम्॥२८॥स्वतन्त्रतामनुष्याणांपरतन्त्रासदाऽबला॥
नरोऽपिपरतन्त्रोयस्तस्यकीदृङ्मनुष्यता ॥२९॥ सोऽहमस्यामुखंभूयोदृष्टंदर्शयिताकथम्॥ योऽहमस्याःपुरोभूमौपरैर्भूपैःखिलीकृतः ॥३०॥ इत्युक्तेतेन
तनयामुवाचजगतीपतिः॥श्रुतंतेवचनंवत्सेवदतोऽस्यमहात्मनः॥वरयान्यंपतिंयत्रमनस्तेरमतेशुभे ॥३१॥वयंवासंप्रयच्छामोयस्मिंस्तस्मिंस्तवाहृतिः
॥ एतयोर्द्वैकमातिष्ठमार्गयोरुचिरानने ॥ ३२ ॥ ॥ कन्योवाच ॥ ॥ पराजितोऽयंबहुभिर्नसम्यक्सम्यगाचरन् ॥ संग्रामेतद्यशोवीर्य्यहानिका
रिनपार्थिव ॥ ३३ ॥ एकोबहूनांयुद्धायगजानामिवकेसरी ॥ यत्संस्थितःपरंशौर्य्यंतेनास्यप्रकटीकृतम् ॥ ३४ ॥ नकेवलमयंतस्थौयुद्धेतेऽप्यखिला
जिताः॥बहुशोऽनेनयत्नेनविक्रमोऽपिप्रकाशितः॥३५॥शौर्य्यविक्रमसंयुक्तमिमंसर्वमहीक्षितः॥धर्म्मयुद्धमधर्मेणजितवन्तोऽत्रकात्रपा ॥ ३६ ॥ नचा
पिरूपमात्रेऽहंलोभमस्यगतापितः ॥ शौर्य्यविक्रमधैर्य्याणिहरन्त्यस्यमनोमम ॥ ३७॥ तत्किमुक्तेनबहुनायाच्यतांमत्कृतेनृपः ॥त्वयामहानुभावोऽयं
नान्योमेभवितापतिः ॥ ३८ ॥ विशाल उवाच ॥ ॥राजपुत्रसुताप्राहममैतच्छोभनंवचः ॥ एवंचैवत्वयातुल्यःकुमारोनमहीतले ॥ ३९ ॥ अ
विसंवादितेशौर्य्यमतीवचपराक्रमः ॥ पावयास्मत्कुलंवीरदुहितुर्मेपरिग्रहात् ॥ ४० ॥ ॥ राजपुत्र उवाच ॥ ॥ नाहमेतांग्रहीष्यामिनचा
न्यांयोषितंनृप॥ आत्मन्येवहिमेबुद्धिःस्त्रीमयीमनुजेश्वर ॥ ४१ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःकरन्धमःप्राहपुत्रेयंगृह्यतांत्वया ॥ विशाल
तनयासुभ्रूस्त्वयिहार्दवतीदृढम् ॥ ४२ ॥ ॥ राजपुत्रउवाच॥ ॥ नाज्ञाभङ्गःकदाचित्तेकृतःपूर्वंमयाप्रभो ॥ तथाऽऽज्ञापयमांतातयथाज्ञांकरवा
णिते॥४३॥ ॥मार्कण्डेयउवाच॥ अत्यन्तनिश्चितमतौतस्मिन्राजसुतेसुताम्॥तामुवाचविशालोऽपिव्याकुलीकृतमानसः॥४४॥ निवर्त्यतांमनःपुत्रि
एतस्माद्भप्रयोजनात्॥अन्यंवरयभर्त्तारंसन्त्यनेकेनृपात्मजाः॥४५॥ कन्योवाच॥वरंवृणोम्यहंतातमामेषयदिनेच्छति॥ तपसाऽन्योनमेभर्त्ताजन्मन्य
स्मिन्भविष्यति॥४६॥ ॥मार्कण्डेयउवाच॥ ॥ततःकरन्धमोराजाविशालेनसमंमुदा॥स्थित्वादिनत्रयंतत्रनिजमभ्याययौपुरम् ॥ ४७ ॥ अविक्षितो
पितेनैवपित्राऽन्यैश्चनराधिपैः ॥निदर्शनैःपुरावृत्तैःसान्त्वितोऽभ्यागमत्पुरम् ॥४८॥ सापिकन्यावनंगत्वानिसृष्टानिजबान्धवैः ॥ तपस्तेपेनिराहारावै
राग्यंपरमास्थिता॥४९॥निराहारायदासातुमासत्रयमवस्थिता॥संप्रापपरमामार्तिंकृशाधमनिसन्तता ॥५०॥ मन्दोत्साहातितन्वङ्गीमुमूर्षुरपिबालि

का ॥ देहत्यागायसाचक्रेतदाबुद्धिंनृपात्मजा ॥ ५१॥ आत्मत्यागायतांज्ञात्वाकृतबुद्धिंसुरास्ततः ॥ समेत्यप्रेषयामासुर्देवदूतन्तदन्तिकम् ॥ ५२ ॥
समुपेत्यसतांप्राहदूतोऽहंपार्थिवात्मजे ॥ प्रेषितस्त्रिदशैस्तुभ्यंयत्कार्यंतन्निशामय ॥५३ ॥ नभवत्यापरित्याज्यंशरीरमतिदुर्लभम् ॥ त्वंभविष्यसिक
ल्याणिजननीचक्रवर्तिनः ।।५४ ॥ पुत्रेणचमहाभागेभोक्तव्यानिहतारिणा ॥ अव्याहताज्ञेनचिरंसप्तद्वीपवतीमही ॥५५ ॥ हन्तव्यस्तेनतरुजिद्देवा
नांपुरतोरिपुः ॥अयःशंकुस्तथाक्रूरोधर्मेस्थाप्यास्ततःप्रजाः ॥५६॥ परिपालनीयमखिलंचातुर्वर्ण्यंस्वधर्मतः ॥ हन्तव्यादस्यवोम्लेच्छायेचान्येदुष्ट
चेष्टिताः ॥ ५७ ॥ यष्टव्यंविविधैर्यज्ञैःसमाप्तवरदक्षिणैः ॥ वाजिमेधादिभिर्भद्रेषट्सहस्रैश्चसंख्यया ॥ ५८ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ तंदृष्ट्वा
साऽन्तरिक्षस्थंदिव्यस्रगनुलेपनम्॥देवदूतमुवाचेदंराजपुत्रीततोमृदु॥५९॥सत्यंत्वमागतःस्वर्गाद्देवदूतोनसंशयः ॥ किन्तुभर्त्राविनापुत्रःसकथंमेभवि
ष्यति ॥६०॥ अविक्षितमृतेभर्त्ताममनान्योऽत्रजन्मनि॥भवितेतिप्रतिज्ञातंमयैतत्सन्निधौपितुः॥६१॥सचनेच्छतिमांप्रोक्तोमत्पित्राजनकेनच ॥कर
न्धमेनाथसम्यग्याचितश्चमयातथा॥ ६२ ॥ ॥ देवदूतउवाच ॥ ॥ किमनेनमहाभागेबहुनोक्तेनतेसुतः ॥ समुत्पत्स्यतिमात्याक्षीस्त्वमात्मा
नमधर्मतः ॥ ६३ ॥ अत्रैवकाननेतिष्ठतनुंक्षीणांचपोषय ॥ तपःप्रभावादेतत्तेसर्वंसाधुभविष्यति ॥ ६४ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ इत्युक्त्वादेवदूतोऽ
सौयथागतमगच्छत॥ चकारानुदिनंसुभ्रूःसाप्यात्मतनुपोषणम्॥६५॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेऽविक्षिच्चरितंनामैकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥
॥१२१॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ अथसाऽविक्षितोमातावीरावीरप्रजावती ॥पुण्येऽहनिसमाहूयप्राहपुत्रमविक्षितम् ॥ १॥ पुत्राहमभ्यनुज्ञातात
वपित्रामहात्मना॥उपवासंकरिष्यामिदुष्करोऽयंकिमिच्छकः ॥२॥संचायत्तस्तवपितुस्त्वयासाध्योमयापिच॥प्रतिज्ञातेत्वयापुत्रततस्तत्रयताम्यहम्॥
॥३॥द्रव्यस्यार्द्धंमहाकोशात्तवदास्याम्यहंपितुः॥धनंतेपितुरायत्तमनुज्ञाताऽस्मितेनच ॥४॥ क्लेशसाध्योमदायत्तःसहिश्रेयोभविष्यति॥साध्योभवेद्राय
दितेकश्चिद्बलपराक्रमैः॥५॥सतेऽसाध्योह्यन्यथावादुःखसाध्योभविष्यति॥तत्त्वंप्रतिज्ञांकुरुषेयदिपुत्रात्रचैवते॥तदैतदहमावाप्स्येकथ्यतांयन्मतंतव६॥
॥ अविक्षिदुवाच ॥ वित्तंमेपितुरायत्तंमत्स्वामित्वंनतत्रवै॥यन्मच्छरीरनिष्पाद्यंतत्करिष्येत्वयोदितम्॥७॥ किमिच्छकंव्रतंमातर्निश्चिन्ताभवनिर्व्यथा ॥
राज्ञापित्राऽभ्यनुज्ञातंयदिवित्तेश्वरेणमे ॥ ८॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ततःसाराजमहिषीतद्व्रतंसमुपोषिता ॥यथोक्तंसाऽकरोत्पूजांराजराजस्यसंयता९॥
निधीनामप्यशेषाणांनिधिपालगणस्यच ॥ लक्ष्म्याश्चपरयाभक्त्यायतवाक्कायमानसा॥ १० ॥ विविक्तेतुगृहस्थोऽयमथराजाकरन्धमः ॥आसीनउक्तः
सचिवैर्नीतिशास्त्रविशारदैः ॥ ११ ॥ ॥ सचिवाऊचुः ॥ ॥ राजान्वयःपरिणतस्तवैतच्छासतोमहीम्॥ एकस्तेतनयोऽविक्षित्त्यक्तदारपरिग्रहः॥१२॥

अपुत्रःसचतेनिष्ठांयदाभूपगमिष्यति ॥ तदारिपक्षंपृथिवीनिश्चितंतवयास्यति ॥१३॥ वंशक्षयस्तेभवितापितृपिण्डोदकक्षयः ॥ एतन्महत्तेऽरिभयंकि
याहान्याभविष्यति ॥१४॥ तस्मात्कुरुतथाभूपयथातेतनयःपुनः ॥ करोतिसततंबुद्धिंपितॄणामुपकारिणीम् ॥ १५ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ एतस्मि
न्नन्तरेशब्दंशुश्रावजगतीपतिः ॥ पुरोहितस्यवीरायागदतोह्यर्थिनंप्रति ॥१६॥ कःकिमिच्छतिदुःसाध्यंकस्यकिंसाध्यतामिति ॥ करन्धमस्यमहिषी
किमिच्छिकमुपोषिता।१७॥राजपुत्रोऽप्यविक्षित्तुश्रुत्वापौरोहितंवचः॥प्रत्युवाचार्थिनःसर्व्वान्राजद्वारमुपागतान् ॥१८॥ मयासाध्यंशरीरेणयस्यकि
ञ्चिद्ब्रवीतुसः ॥ ममातामहाभागाकिमिच्छिकमुपोषिता॥१९॥ शृण्वन्तुमेऽर्थिनःसर्वेप्रतिज्ञातंमयातदा ॥ किमिच्छथददाम्येषक्रियमाणेकिमिच्छके
॥ २० ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच॥ ॥ ततोराजानिशम्यैतद्वाक्यंपुत्रमुखाच्छ्रुतम् ॥ समुत्पत्याब्रवीत्पुत्रमहमर्थीप्रयच्छमे ॥ २१ ॥ अविक्षिदु
वाच ॥ ॥ दातव्यंयन्मयातात भवतेतद्ब्रवीहिमाम् ॥ कर्तव्यंदुष्करंवातेसाध्यंदुःसाध्यमेववा ॥ २२ ॥ राजोवाच ॥ ॥ यदिसत्यप्रतिज्ञ
स्त्वंददासिचकिमिच्छकम्॥पौत्रस्यदर्शयमुखंममोत्सङ्गगतस्यतत् ॥२३ ॥ ॥अविक्षिदुवाच॥ ॥ अहन्तवैकस्तनयोब्रह्मचर्य्यंचमेनृप ॥ नमेपुत्रोऽ
स्तिपौत्रस्यदर्शयामिकथंमुखम् ॥२४॥ ॥ राजोवाच ॥ पापायब्रह्मचर्य्यन्तेयदिदंधार्य्यतेत्वया ॥ तस्मात्त्वंमोचयात्मानंममपौत्रंचदर्शय ॥२५॥
॥अविक्षिदुवाच॥ विषमंस्यान्महाराजयदन्यत्तत्समादिश॥वैराग्येणमयात्यक्तःस्त्रीसंभोगस्तथास्तुसः॥२६॥ राजोवाच ॥ बहुभिर्युध्यमानानांदृष्टो
वैवैरिणांजयः।तत्रापियदिवैराग्यमुपैषितदपण्डितः।२७।किंवानोबहुनोक्तेनब्रह्मचर्य्यंपरित्यज॥मातुस्त्वमिच्छयावक्त्रंपौत्रस्यममदर्शय॥२८॥मार्कण्डे
यउवाच॥यदासबहुशस्तेनप्रोक्तःपुत्रेणपार्थिवः॥नान्यत्प्रार्थयतेकिंचित्तदापुत्रोऽब्रवीत्पुनः॥२९॥दत्त्वाकिमिच्छकंतुभ्यंप्राप्तोऽहंतातसङ्कटम् ॥ तत्करि
ष्यामिनिर्लज्जोभूयोदारपरिग्रहम्॥३०॥स्त्रियाःसमक्षंविजितःपतितोधरणीतले॥स्त्रीपतिर्भविताभूयस्तातैतदतिदुष्करम् ॥३१॥ तथापिकिंकरोम्येषस
त्यपाशवशङ्गतः॥करिष्यामियथाऽऽत्थत्वंभुज्यतांनिजशासनम्॥३२इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेऽविक्षिच्चरितेद्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१२२॥
मार्कण्डेयउवाच॥कदाचिद्राजपुत्रोऽसौमृगयामचरद्वने ॥ मृगान्विध्यन्वराहांश्चशार्दूलादींश्चदंष्ट्रिणः ॥१॥ शुश्रावसहसाशब्दंत्राहित्राहीतियोषितः ॥
विक्रोशन्त्याःसुबहुशोभयगद्गदमुच्चकैः॥२॥माभैर्माभैरितिवदन्राजपुत्रःसवेगितः ॥ चोदयामासतुरगंयतःशब्दःसमागतः ॥३॥ ततश्चसापिचुक्रोशक
न्यकाविजनेवने॥गृहीतादनुपुत्रेणदृढकेशेनमानिनी॥४॥करन्धमसुतस्याहंभार्य्यांचाहमविक्षितः॥हरत्यनार्य्योविपिनेपृथिवीशस्यधीमतः॥५॥ यस्य
सर्वेमहीपालास्तथागन्धर्वगुह्यकाः॥नसमर्थाःपुरःस्थातुंतस्यभार्याहृतास्म्यहम्॥६॥यस्यमृत्योरिवक्रोधःशक्रस्येवपराक्रमः ॥ करन्धमसुतस्यैषातस्य

भार्य्याहृतास्म्यहम्।७।मार्कण्डेयउवाच॥इत्याकर्ण्यमहीपालतनयःसशरासनी।चिन्तयामासकिमिदंममभार्य्यात्रकानने८मायेयंरक्षसांनूनंदुष्टानांका
ननौकसाम्॥अथवागतएवाहंसर्वंवेत्स्यामिकारणम्।९।मार्कण्डेयउवाच॥त्वरितःसततोगत्वाददर्शातिमनोरमाम् ॥काननेकन्यकामेकांसर्वालङ्कारभू
षिताम्॥१०॥गृहीतांदनुपुत्रेणदृढकेशेनदण्डिना॥त्राहित्राहीतिकरुणंविक्रोशन्तींपुनःपुनः॥११॥माभैरितिसतामाहहतोऽसीतिचतंवदन्॥शास्तीमां
महींदुष्टःकोद्रूयेतकरंधमे॥१२॥यस्यप्रतापावनतासुविसर्वेमहीक्षितः॥ततस्तमागतंदृष्ट्वागृहीतवरकार्मुकम्॥१३॥मांत्राहीत्याहतन्वङ्गीहृतास्म्येयेतिचा
सकृत्॥राज्ञःकरन्धमस्याहंस्नुषाभार्य्याप्यविक्षितः॥हृतास्म्येतेनदुष्टेनसनाथाऽनाथवद्वने१४॥मार्कण्डेयउवाच॥ ततोविमम्रृशेवाक्यमविक्षित्सतथोदि
तम्॥कथमेषाहिमेभार्य्यास्नुषातातस्यवाकथम्॥१५॥अथवामोचयाम्येतांतन्वीवेत्स्यामितत्पुनः॥ क्षत्रियैर्धार्य्यतेशस्त्रमार्त्तानांत्राणकारणात् ॥१६॥
ततःकुद्धोऽब्रवीद्वीरोदानवंतंसुदुर्मतिम् ॥जीवन्गच्छविमुच्यैनामन्यथानभविष्यसि॥१७ ॥ ततःसतांविहायोच्चैर्दण्डमुत्क्षिप्यदानवः॥तमभ्यधावत्सो
ऽप्येनंशरवर्षैरवाकिरत्॥१८॥सवार्य्यमाणोबाणौघैर्दानवोऽतिमदान्वितः॥राजपुत्रायचिक्षेपदण्डंशंकुशतावृतम् ॥१९॥ तमापतन्तंचिच्छेदशरैर्भूपसुत
स्ततः॥सोऽप्यासन्नंवृहीत्वोच्चैर्द्रुममाजौव्यवस्थितः॥२०॥ सृजतःशरवर्षाणितंचिक्षेपततोद्रुमम्॥ सचतंतिलसश्चक्रेभल्लैःकार्मुकमोचितैः ॥ २१ ॥
ततश्चिक्षेपचशिलांराजपुत्रायदानवः ॥ सापिमोघापपातोर्व्यामुज्झितातेनलाघवात् ॥ २२ ॥ राजपुत्रायकुपितोयद्यच्चिक्षेपदानवः ॥ तत्तच्चिच्छेद
बाणौघैर्भूभृत्सूनुःसलीलया ॥ २३ ॥ ततोविच्छिन्नदंडोसौविच्छिन्नसकलायुधः ॥ मुष्टिमुद्यम्यसक्रोधोराजपुत्रमधावत ॥ २४ ॥ तस्यापततएवासौ
करन्धमसुतःशिरः ॥ छित्त्वावेतसपत्रेणपातयामासवैभुवि ॥ २५ ॥ तस्मिन्विनिहतेदेवैर्दानवेदुष्टचेष्टिते ॥ करन्धमसुतः सर्वैःसाधुसाध्विति
भाषितः ॥ २६ ॥वरंवृणीष्वेतितदादेवैरुक्तोनृपात्मजः ॥ वव्रेपुत्रंमहावीर्य्यंपितुःप्रियचिकीर्षया ॥२७॥ देवाऊचुः ॥ भविष्यतिहितेपुत्रश्चक्रव
र्त्तीमहाबलः ॥ अस्यामेवहिकन्यायांमोक्षितायांत्वयानघ ॥ २८ ॥ ॥ राजपुत्रउवाच ॥ पित्राहंसत्यपाशेनबद्धइच्छाम्यहंसुतम् ॥ राजभिर्नि
र्जितेनाजौत्यक्तोमेदारसंग्रहः ॥ २९ ॥ साचमेयावतात्यक्ताविशालनृपतेःसुता ॥ तयाचमत्कृतेत्यक्तोमामृतेनरसङ्गमः ॥ ३० ॥ तत्कथंतामपा
स्याद्यविशालतनयामहम् ॥ नृशंसात्माकरिष्यामिअन्यनारीपरिग्रहम् ॥ ३१ ॥ देवाऊचुः ॥ इयमेवहितेभार्य्याश्लाघ्यतेयात्वयासदा ॥ विशाल
स्यसुतासुभ्रूस्त्वत्कृतेयाऽऽश्रितातपः ॥ ३२ ॥ अस्यामुत्पत्स्यतेवीरःसप्तद्वीपप्रसाधकः ॥ यष्टायज्ञसहस्राणांचक्रवर्त्तीसुतस्तव ॥ ३३ ॥ मार्क
ण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्युच्चार्य्ययथुर्देवाःकरन्धमसुतंद्विज ॥ सोऽप्याहतांतदापत्नींकथ्यतांभीरुकिंत्विदम् ॥ ३४॥ साचास्मैकथयामासत्यक्ता
हंभवतायदा ॥ त्यक्तबन्धुजनाऽरण्यंनिर्वेदात्समुपागता ॥३५॥ अत्राहंतपसावीरक्षीणप्रायंकलेवरम् ॥ त्यक्तुकामासमभ्येत्यदेवदूतेनवारिता ॥ ३६ ॥

भविष्यतिचपुत्रस्तेचक्रवर्त्तीमहाबलः ॥ प्रीणयिष्यतियोदेवानसुरांश्चहनिष्यति ॥३७॥ इतिदेवाज्ञयातेनदेवदूतेनवारिता॥नसत्यक्तवतांदेहंत्वत्सङ्गमम
नोरथा ॥३८॥परश्वश्चमहाभागस्नातुंगङ्गाह्रदंगता॥अवतीर्णाविकृष्टास्मिवृद्धनागेनकेनचित्॥३९॥ततोरसातलंनीतातेनतत्रचमेपुरः॥नागासहस्रशस्त
स्थुर्नागपत्न्यःकुमारकाः॥४०॥ तुष्टुवुर्मांसमभ्येत्यमामन्येऽपूजयंस्तथा॥ययाचिरेसविनयंनागामामङ्गनास्तथा ॥४१॥प्रसादंकुरुसर्वेषांत्वमस्माकंसु
तस्त्वया ॥ अपराधमुपेतानांसंनिवार्य्योवधोन्मुखः ॥४२॥अपराधंकरिष्यन्तित्वत्पुत्रस्यानिलाशनाः॥तेन्निमित्तंनिवार्योऽसौप्रसादःक्रियतामिति४३
तथेतिचमयाप्रोक्तेदिव्यैःपातालभूषणैः ॥ भूपिताहंतथापुष्पैर्गन्धवासोभिरुत्तमैः ॥४४॥ समानीतातथालोकमिमन्तेनानिलाशिना ॥पुरायथाकान्ति
मतीपूर्ववद्रूपशालिनी ॥ ४५ ॥ इतिरूपवतींदृष्ट्वासर्वालङ्कारभूषिताम् ॥ जग्राहदृढकेशोऽयंहर्तुकामः सुदुर्मतिः ॥ ४६ ॥ युष्मद्बाहुबलेनाहंरा
जपुत्रविमोक्षिता ॥ तत्प्रसीदमहाबाहोमाप्रतीच्छत्वयासमः ॥ भूलोकेराजपुत्रोऽन्योनास्तिसत्यंब्रवीम्यहम् ॥ ४७ ॥ इति श्रीमार्कण्डेमहापुराणेऽविक्षि
च्चरितंनामत्रयोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१२३॥मार्कण्डेयउवाच ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वास्मृत्वापितृवचःशुभम्॥किमिच्छकेप्रतिज्ञातेयदुक्तंतेनभू
भृता ॥१॥ प्रत्युवाचसतांकन्यामविक्षिन्नृपतेःसुतः ॥ सानुरागमनाःकन्यांत्यक्तभोगाश्चतत्कृते ॥२ ॥ यदाहंत्यक्तवांस्तन्वींत्वामरातिपराजितः ॥ विजि
त्यशत्रून्संप्राप्तात्वंमयात्रकरोमिकिम् ॥ ३ ॥ ॥ कन्योवाच ॥ ॥ ममपाणिंगृहाणत्वंरमणीयेऽत्रकानने ॥ सकामायाःसकामेनसङ्गमोगुणवान्भवेत् ॥
॥४॥ ॥ राजपुत्र उवाच ॥ ॥ एवंभवतुभद्रन्तेविधिरेवात्रकारणम् ॥ अन्यथाकथमन्यत्रत्वामहञ्चसमागतः ॥५ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ एतस्मिन्नन्त
रेप्राप्तोगन्धर्वतनयोमुने॥वराप्सरोभिःसहितोगन्धर्वैरपरैर्वृतः॥६॥॥गन्धर्व उवाच॥ ॥ राजपुत्रसुतेयम्मेभामिनीनाममानिनी॥अभिशापादगस्त्यस्य
विशालतनयाऽभवत्॥७॥बालभावेनयोऽगस्त्यःकोपितःक्रीडमानया॥ततस्तेनतदाशप्तामानुषीत्वंभविष्यसि ॥८॥ प्रसादितःसचास्माभिर्बालेयमवि
वेकिनी ॥ तवापराद्धाविप्रर्षेप्रसादःक्रियतामिति॥९॥प्रसाद्यमानःसोऽस्माभिरिदमाहमहामुनिः॥ बालेतिमत्वाशापोऽल्पोदत्तोऽस्यानान्यथैवतत् ॥
॥१०॥ इतिशापादगस्त्यस्यविशालभवनेशुभा॥जातेयंमत्सुतासुभ्रूर्भामिनीनामनामतः ॥११ ॥ तदस्याःहंकृतेप्राप्तोगृहाणेमांनृपात्मजाम्॥ममात्मजां
सुतस्तेऽत्रचक्रवर्तीभविष्यति ॥१२॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ तथेत्युक्तेतितस्याश्चसपाणिंपार्थिवात्मजः॥जग्राहविधिवद्धोमंचक्रेतत्रचतुम्बुरुः॥ १३ ॥
प्रजगुर्देवगन्धर्वाननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ पुष्पाणिससृजुर्मेघादेववाद्यानिसस्वनुः॥ १४ ॥ विवाहेराजपुत्रस्यतयातत्रसमेयुषः ॥ समस्तंवसुधात्राणकर्त्तृ
कारणभूतया ॥ १५ ॥ ततोगन्धर्वलोकन्तेसहतेनमहात्मना॥निःशेषेणययुःसाचसचराजसुतोमुने ॥१६॥ भामिन्यामुमुदेसार्द्धमविक्षिन्नृपनन्दनः॥

साचतेनसमंतत्रभोगसम्पत्समन्विता ॥ १७ ॥ कदाचिदतिरम्येऽसौगगनोपवनेतया॥ विक्रीडतिसमंतन्व्याकदाचिदुपपर्वते ॥ १८ ॥ कदाचित्पु
लिनेनद्याहंससारसशोभिते ॥ कदाचिद्भवनस्यान्तेप्रासादेचातिशोभने ॥१९॥ विहारदेशेष्वन्येषुरमणीयेष्वहर्निशम्॥ सरेमेसहितस्तन्व्यासाचतेनम
हात्मना ॥२०॥ भक्ष्यानुलेपनंवस्त्रंस्रक्पानादिकमुत्तमम् ॥ उपाजह्रुस्तयोस्तत्रमुनिगन्धर्वकिन्नराः ॥ २१ ॥ तयाचरमतस्तस्यभामिन्यासहदुर्लभे ॥
गन्धर्वलोकेवीरस्यपुत्रंसासुषुवेशुभा ॥ २२ ॥ तस्मिञ्जातेमहावीर्येगन्धर्वाणांमहोत्सवः ॥ बभूवमनुजव्याघ्रेतेनकार्य्यमवेक्षताम् ॥ २३ ॥ जगुःकेचित्त
थैवान्येमृदङ्गपटहानकान् ॥ अवादयन्तचैवान्येवेणुवीणादिकांस्तथा ॥ २४ ॥ ननृतुश्चतथातत्रबहवोऽप्सरसांगणाः ॥ पुष्पवृष्टिमुचोमेघाजगर्जुर्मृदुनि
स्वनाः ॥२५॥ तथाकोलाहलेतस्मिन्वर्तमानेऽथतुम्बुरुः ॥ प्रणयेनस्मृतोभ्येत्यजातकर्माकरोन्मुनिः ॥२६॥ देवाःसमाययुःसर्वेतथादेवर्षयोऽमलाः ॥
पातालात्पन्नगेन्द्राश्चशेषवासुकितक्षकाः॥२७॥ तथादेवासुराणांचयेप्रधानाद्विजोत्तम ॥ यक्षाणांगुह्यकानांचवायवश्चतथाऽखिलाः॥२८॥तदाऽऽगतैरशे
षैर्देवदानवपन्नगैः॥ मुनिभिश्चाकुलमभूद्गन्धर्वाणांमहत्पुरम् ॥२९॥ततःसतुम्बुरुःकृत्वाजातकर्मादिकाःक्रियाः ॥ चक्रेस्वस्त्ययनंतस्यबालस्यस्तुति
पूर्वकम् ॥३०॥ चक्रवर्त्तीमहावीर्य्योमहाबाहुर्महाबलः ॥ महान्तंकालमीशित्वमशेषायाःक्षितेःकुरु ॥ ३१ ॥ इमेशक्रादयःसर्वेलोकपालास्तथर्षयः ॥
स्वस्तिकुर्वन्तुतेवीरवीर्यंचारिविनाशनम् ॥३२॥ मरुत्तवशिवायास्तुवातिपूर्वेणयोरजाः॥ मरुत्तेविमलोऽक्षीणोऽवैषम्यायास्तुदक्षिणः॥३३॥पश्चिमस्ते
मरुद्वीर्य्यमुत्तमंतेप्रयच्छतु ॥ बलंयच्छतुचोत्कृष्टंमरुत्तेचतथोत्तरः ॥ ३४ ॥ इतिस्वस्त्ययनस्यान्तेवागुवाचाशरीरिणी ॥ मरुत्तवेतिबहुशोयदिदं
गुरुरब्रवीत् ॥३५ ॥ मरुत्तइतितेनायंभुविख्यातोभविष्यति ॥ भुविचास्यमहीपालायास्यन्त्याज्ञावशायतः ॥३६ ॥ एषसर्वक्षितीशानांवीरःस्थास्य
तिमूर्द्धनि ॥ चक्रवर्त्तीमहावीर्य्यःसतद्वीपवतींमहीम् ॥३७ ॥ आक्रम्यपृथिवीपालानयंभोक्ष्यत्यवारितः ॥ प्रधानःपृथिवीशानांभविष्यत्येषयज्विना
म् ॥ आधिक्यंशौर्य्यवीर्य्येणभविष्यत्यस्यराजसु ॥ ३८ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यवचःसर्वेकेनाप्युक्तंदिवौकसाम् ॥ तुतुषुर्विप्रगन्ध
र्वाश्चास्यमातातथापिता ॥ ३९ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेऽविक्षिच्चरितेऽविक्षितो मरुत्तपुत्रोत्पत्तिवर्णननामचतुर्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥
॥ १२४ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततःसराजपुत्रस्तमादायदयितंसुतम् ॥ पत्नीश्चानुगतोविप्रगन्धर्वैरापयौपुरम् ॥ १ ॥ सपितुर्भवनंप्राप्यवव
न्देपितुरादरात् ॥ चरणौसाचतन्वङ्गीह्रीमतीनृपतेः सुता ॥ २ ॥ तथाहराजपुत्रोऽसौगृहीत्वाबालकंसुतम् ॥ धर्मासनगतंभूपंराज्ञांमध्ये
करन्धमम् ॥ ३ ॥ मुखंपौत्रस्यपश्यैतदुत्सङ्गस्थस्ययन्मया ॥ किमिच्छकेप्रतिज्ञातंतुभ्यंमातुःकृतेपुरा ॥ ४ ॥ इत्युक्त्वापितुरुत्सङ्गेतंकृत्वातनयंत
तः ॥ यथावृत्तमशेषंसकथयामासतस्यतत् ॥ ५ ॥ सपरिष्वज्यतंपौत्रमानन्दास्राविलेक्षणः ॥ सभाग्योऽस्मीत्यथात्मानंप्रशशंसपुनःपुनः॥६॥ततःसो

र्व्यादिनासम्यग्गन्धर्वान्समुपागतान्॥संमानयामासमुदाविस्मृतान्यप्रयोजनः॥७॥ततःपुरेमहानासीदानन्दःपौरवेश्मसु॥अस्माकंसन्ततिर्जातानाथ
स्येतिमहामुने॥८॥हृष्टपुष्टेपुरेतस्मिन्गीतवाद्यैर्वराङ्गनाः॥विलासिन्योऽतिचार्वङ्ग्योननृतुर्लास्यमुत्तमम्॥९॥राजाचद्विजमुख्येभ्योरत्नानिचवसूनिच॥
गावोवस्त्राण्यलङ्कारानददाद्धृष्टमानसः॥१०॥ततःसबालोववृधेशुक्लपक्षेयथाशशी॥पितॄणांप्रीतिजनकोजनस्येष्टश्चसोऽभवत् ॥११॥ आचार्य्याणांस
काशात्सप्राग्वेदाङ्गगृहेमुने॥ततःशास्त्राण्यशेषाणिधनुर्वेदंततःपरम्॥१२॥ कृतोद्योगोयदासोऽभूत्खड्गकार्मुककर्मणि ॥ अन्येषुचतथावीरःशस्त्रेषुविजि
तश्रमः॥१३॥ततोऽस्त्राणिसजग्राहभार्गवाद्भृगुसंभवात् ॥ विनयावनतोविप्रगुरोःप्रीतिपरायणः ॥१४॥ गृहीतास्त्रःकृतीवेदेधनुर्वेदस्यपारगः ॥ निष्णा
तःसर्वविद्यासुनबभूवततःपरः ॥ १५ ॥ विशालोऽपिसुतावार्त्तामुपलभ्याखिलामिमाम् ॥ हर्षनिर्भरचित्तोऽभूद्दौहित्रस्यचयोग्यताम् ॥ १६ ॥ अथ
राजासुतसुतंदृष्ट्वाप्राप्तमनोरथः॥यज्ञाननेकान्निष्पाद्यदत्त्वादानानिचार्थिनाम्॥१७॥कृतशेषक्रियोयुक्तःसवर्णैर्धर्मतोमहीम्॥ परिपाल्यारिविजयीबलबु
द्धिसमन्वितः॥१८॥सयियासुर्वनंपुत्रमविक्षितमभाषत ॥ पुत्रवृद्धोऽस्मिगच्छामिवनंराज्यंगृहाणमे ॥१९॥ कृतकृत्योऽस्मिनास्त्यन्यत्किञ्चित्त्वदभि
षेचनात् ॥ सुनिष्पन्नमतोराज्यंत्वंगृहाणमयार्पितम्॥२०॥इत्युक्तःपितरंप्राहसोऽविक्षिन्नृपनन्दनः॥प्रश्रयावनतोभूत्वायियासुस्तपसेवनम् ॥२१॥नाहं
तातकरिष्यामिपृथिव्याःपरिपालनम्॥नापैतिह्रीर्मेमनसिराज्येऽन्यंत्वंनियोजय॥२२॥तातेनमोक्षितोबद्धोनस्ववीर्य्याद्दहंयतः ॥ततःकियत्पौरुषंमेपु
रुषैःपाल्यतेमहीम्॥२३॥योऽहंनपालनायालमात्मनोऽपिवसुन्धराम्॥सकथंपालयिष्यामिराज्यमन्यत्रविक्षिप ॥२४॥ सस्त्रीसधर्मापुरुषोयश्चान्येना
वद्ध्यते॥ आत्माऽमोहायभवताबन्धनाद्येनमोक्षितः॥२५॥सोऽहंकथंभविष्यामिस्त्रीसधर्मामहीपतिः॥स्त्रियःपुमान्भवेद्भर्तायःशूरःसमहीपतिः ॥२६॥
॥ पितोवाच ॥नभिन्नएवपुत्रस्यपितापुत्रस्तथापितुः ॥ नान्येनमोक्षितोवीरयस्त्वंपित्राविमोक्षितः॥२७॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ हृदयंनान्यथानेतुंमयाशक्यं
नरेश्वर॥हृदयेह्रीर्ममातीवयस्त्वहंमोक्षितस्त्वया॥२८॥पित्रोपात्तांश्रियंभुङ्क्तेपित्राकृच्छ्रात्समुद्धृतः॥विज्ञायतेचयःपित्रामानवःसोस्तुनोकुले ॥२९॥ स्व
यमर्जितवित्तानांख्यातिंस्वयमुपेयुषाम्॥स्वयंनिस्तीर्णकृच्छ्राणांयागतिःसाऽस्तुमेगतिः॥३०॥ ॥मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इत्याहबहुशःपित्रायदाप्युक्तो
ऽप्यसौमुने॥तदातस्यसुतंराज्येमरुत्तमकरोन्नृपः॥३१॥सपित्रासमनुज्ञातंराज्यंप्राप्यपितामहात्॥चकारसम्यक्सुहृदामानन्दमुपपादयन्॥३२॥ राजा
करन्धमश्चापिवीरामादायतान्तथा ॥ वनंजगामतपसेयतवाक्कायमानसः ॥ ३३॥ तत्रवर्षसहस्रंसतपस्तप्त्वासुदुश्चरम् ॥ विहायदेहंनृपतिःशक्रस्याप
सलोकताम् ॥ ३४ ॥ सास्यपत्नीतदावीरावर्षाणामपरंशतम् ॥ तपश्चचारविप्रर्षेजटिलामलपंकिनी ॥ ३५ ॥ सालोक्यमिच्छतीभर्त्तुःस्वर्गतस्यम

इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेमरुत्तचरितेपञ्चविंश
हात्मनः ॥ फलमूलकृताहाराभार्गवाश्रमसंश्रया ॥ द्विजातिपत्नीमध्यस्थाद्विजशुश्रूषणादृता॥२६॥ आविक्षितस्यनृ
त्यधिकशततमोध्यायः॥१२५॥क्रौष्टुकिरुवाच॥ ॥भगवन्विस्तरात्सर्वंममैतत्कथितंत्वया॥करन्धमस्यचरितमविक्षिच्चरितंचयत्॥१॥आविक्षितस्यनृ
पतेर्मरुत्तस्यमहात्मनः ॥श्रोतुमिच्छामिचरितंश्रूयतेसोऽतिचेष्टितः ॥२॥चक्रवर्तीमहाभागःशूरःकान्तोमहामतिः ॥ धर्मविद्धर्मकृच्चैवसम्यक्पालयिता
भुवः॥३॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ सपित्रासमनुज्ञातंराज्यंप्राप्यपितामहात्॥धर्मतःपालयामासपितापुत्रानिवौरसान् ॥४॥ इयाजसुबहून्यज्ञान्यथा
वत्स्वाप्तदक्षिणान्॥ ऋत्विक्पुरोहितादेशादनिर्विण्णोमहीपतिः ॥५॥ तस्याप्रतिहतंचक्रमासीद्द्वीपेषुसप्तसु॥गतिश्चाप्यनवच्छिन्नास्वःपातालजलादिषु
॥६॥ततःप्राप्यधनंविप्रयथावत्स्वक्रियापरः॥अयजत्समहायज्ञैर्देवानिन्द्रपुरोगमान्॥७॥इतरेचयथावर्णाःस्वेस्वेकर्मण्यतन्द्रिताः ॥ तदुपात्तधनाश्चक्रु
रिष्टापूर्तादिकाःक्रियाः॥८॥पाल्यमानामहीतेनमरुत्तेनमहात्मना॥योस्पर्द्धत्रिदशावासवासिभिर्द्विजसत्तम॥९॥तेनातिशयिताःसर्वेकेवलंनमहीक्षितः ।
यज्विनादेवराजोऽपिशतयज्ञाभिसन्धिना ॥१०॥ ऋत्विक्तस्यतुसंवर्त्तोबभूवाङ्गिरसःसुतः ॥ भ्राताबृहस्पतेर्विप्रमहात्मातपसांनिधिः॥११॥ सौवर्णोमु
ञ्जवान्नामपर्वतःसुरसेवितः ॥ पातितंतेनतच्छृङ्गंकृतेतस्यमहीपतेः ॥१२॥तेनयस्याखिलंयज्ञेभूमिभागादिकंद्विज॥प्रासादाश्चकृताःशुभ्रास्तपसासर्वका
ञ्चनाः॥१३॥गाथाश्चाप्यत्रगायन्तिमरुत्तचरिताश्रयाः ॥ सातत्येनर्षयःसर्वेकुर्वन्तोऽध्ययनंयथा॥१४॥मरुत्तेनसमोनाभूद्यजमानोमहीतले॥सदःसम
स्तंयद्यज्ञेप्रासादाश्चैवकांचनाः ॥ १५ ॥ अमाद्यदिन्द्रःसोमेनदक्षिणाभिर्द्विजातयः ॥ विप्राणांपरिवेष्टारःशक्राद्यास्त्रिदशोत्तमाः ॥१६॥ यथायज्ञेम
रुत्तस्यतृप्ताःसर्वेमहीपतेः ॥ सुवर्णमखिलंत्यक्तंरत्नपूर्णगृहेद्विजैः ॥ १७ ॥ प्रासादादिसमस्तंचसौवर्णंतस्ययत्क्रतौ ॥ त्रयोवर्णाह्यलभ्यन्ततस्मात्केचि
त्तथाददुः ॥ १८ ॥ (तेनत्यक्तेनशिष्टायेजनाःपूर्णमनोरथाः ॥ तेपियज्ञान्यजंतेस्मदेशेदेशेपृथक्पृथक् ॥)तस्यैवंकुर्वतोराज्यंसम्यक्पालयतःप्रजाः ॥
तपस्वीकश्चिदभ्येत्यतमाहमुनिसत्तम ॥ १९ ॥ पितुर्मातातवाहेदंदृष्ट्वातापसमण्डलम् ॥ विषाभिभूतमुरगैर्मदोन्मत्तैर्नरेश्वर ॥ २० ॥ पितामहस्तेस्व
र्यातःसम्यक्संपाल्यमेदिनीम् ॥ पितातवतथाशक्तोहित्वाग्रामंवनंगतः ॥ (तपश्चरणशक्ताहमिहचौर्वाश्रमेस्थिता) ॥ २१ ॥ साऽहंपश्यामि
वैकल्यंतवराज्यंप्रशासतः ॥ पितामहस्यतेनाभूद्यत्पूर्वेषांचतेनृप ॥ २२ ॥ नूनंप्रमत्तोभोगेषुसक्तोवाऽविजितेन्द्रियः ॥ चारान्धतायतोस्तीयं
दुष्टादुष्टंनवेत्सियत् ॥ २३ ॥ पातालादभ्युपेतैस्तुभुजगैर्दशशालिभिः ॥ दष्टामुनिसुताः सप्तदूषिताश्चजलाशयाः ॥ २४ ॥ स्वेदमूत्रपु
रीषेणदूषितंसुशृतंहविः ॥ अपराधंसमुद्दिश्यदत्तोनागबलिश्चिरात् ॥ २५ ॥ एतेसमर्थामुनयोभस्मीकर्त्तुंभुजंगमान् ॥ किन्त्वेषांनाधिकारोऽ
त्रत्वमेवात्राधिकारवान् ॥२६॥ तावत्सुखंभूपतिजैर्भोगजंप्राप्यतेनृप ॥ अभिषेकजलंयावन्नमूर्ध्निविनिपात्यते ॥२७॥ कानिमित्राणिकःशत्रुर्ममशत्रोर्ब

लंकियत्॥कोऽहंकेमन्त्रिणःपक्षेकेवाभूपतयोमम ॥२८॥ (कियान्कोशोबलंकिंवाकोनुरक्तोजनोमम) ॥ विरक्तोवापरैर्भिन्नःपरेषामपिकीदृशः ॥ कःसम्य
गत्रनगरेविषयेवाजनोमम॥२९॥ धर्मकर्माश्रयोमूढःकःसम्यगपिवर्त्तते॥कोदण्ड्यःपरिपाल्यःकःकेचोपेक्ष्यानरामया ॥३०॥ सामभेदतयादम्यादेशका
लमवेक्षता॥ चाराश्चचारयेदन्यैरज्ञातान्भूपतिश्चरैः ॥ ३१ ॥ सचिवादिषुसर्वेषुचरान्दद्यान्महीपतिः ॥ इत्यादौभूपतिर्नित्यंकर्मण्यासक्तमानसः ॥३२॥
नयेद्दिनंतथारात्रिंनतुभोगपरायणः॥राज्ञांशरीरग्रहणंनभोगायमहीपते॥३३॥क्लेशायमहतेपृथ्वीस्वधर्मपरिपालने॥ सम्यक्पालयतःपृथ्वींस्वधर्मंचमही
पतेः ॥३४॥ इहक्लेशोमहान्स्वर्गेपरमंसुखमक्षयम्॥तदेतदवबुध्यस्वहित्वाभोगान्नरेश्वर ॥ ३५ ॥ पालनायक्षितेःक्लेशमङ्गीकर्तुमिहार्हसि ॥ इतिवृत्तमृषी
णांयद्वचसनंत्वयिशासति ॥३६॥ भुजङ्गहेतुकंभूपचारान्धोनापिवेत्सितत्॥बहुनात्रकिमुक्तेनदुष्टेदण्डोनिपात्यताम्॥३७॥ शिष्टान्पालयराजंस्त्वंधर्म
षड्भागमाप्स्यसि ॥ अरक्षन्पापमखिलंदुष्टैरविनयात्कृतम् ॥ ३८ ॥ समवाप्स्यस्यसन्दिग्धंयदिच्छसिकुरुष्वतत् ॥ एतन्मयोक्तंसकलंयत्तवाहंपिता
महः ॥ कुरुष्वैवंस्थितेयत्तेरोचतेवसुधाधिप॥३९॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेमरुत्तचरितेषड्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१२६॥मार्कण्डेयउवाच॥
इतितापसवाक्यंसश्रुत्वालज्जापरोनृपः॥ धिङ्मांचारान्धमित्युक्त्वानिःश्वस्यजगृहेधनुः ॥ १ ॥ ततःसंत्वरितंगत्वातमौर्वस्याश्रमंप्रति ॥ ववन्देशिरसा
वीरांमातरंपितुरात्मनः ॥ २ ॥ तापसांश्चयथान्यायंतैश्चाशीर्भिरभिष्टुतः ॥ दृष्ट्वाचतापसान्सत्तनागैर्दष्टान्मृतान्भुवि ॥ ३॥ निनिन्दात्मानमसकृत्पुरस्ते
षांमहीपतिः ॥ उवाचचैतदद्याहंमद्वीर्य्यमवमन्यताम् ॥४ ॥ यत्करोमिभुजङ्गानांदुष्टानांब्राह्मणद्विषाम् ॥ तत्पश्यतुजगत्सर्वंसदेवासुरमानुषम् ॥५॥
मार्कण्डेयउवाच ॥ इत्युक्त्वाजगृहेकोपादस्त्रंसंवर्तकंनृपः ॥ नाशायाशेषनागानांपातालोर्व्वीविचारिणाम् ॥ ६ ॥ ततोजज्वालसहसानागलोकःसम
न्ततः ॥ महास्त्रतेजसाविप्रदह्यमानोनिवारितः ॥७॥ हाहातातेतिहामातर्हाहावत्सेतिसंभ्रमे ॥ तस्मिन्नस्त्रकृतेवाचःपन्नगानामथाभवन् ॥ ८ ॥ केचि
ज्ज्वलद्भिःपुच्छाग्रैःफणैरन्येभुजङ्गमाः ॥ गृहीतपुत्रदाराश्चत्यक्ताभरणवाससः॥९॥पातालमुत्सृज्यययुःशरणंभामिनींतदा॥मरुत्तमातरंपूर्वंययप्दत्तंतदाऽ
भयम् ॥ १० ॥ तामुपेत्योरगाःसर्वेसप्रणाममभयातुराः ॥ सगद्गदमिदंप्रोचुःस्मर्यतांनःपुरोदितम् ॥ ११ ॥ प्रणम्याभ्यर्थितंपूर्वंयदस्माभी रसातले ॥
तस्यकालोऽयमायातस्त्राहिवीरप्रजायिनि ॥१२॥ पुत्रोनिवार्य्यतांराज्ञिप्राणैःसंयोज्यमस्तुनः ॥ दह्यतेसकलोलोकोनागानामस्त्रवह्निना ॥ १३ ॥
एवंसंदह्यमानानामस्माकंतनयेनते ॥ त्वामृतेशरणंनान्यत्कृपांकुरुयशस्विनि ॥ १४ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥इतिश्रुत्वावचस्तेषांसंस्मृत्या
दौचभाषितम् ॥ भर्तारमाहसासाध्वीससंभ्रममिदंवचः ॥ १५ ॥ पूर्वमेवतवाख्यातंपातालेयद्भुजङ्गमैः ॥ प्रोक्तमभ्यर्थनापूर्वममासीत्तनयंप्रति ॥
॥ १६ ॥ तइमेऽभ्यागताभीतादह्यन्तेतस्यतेजसा ॥ मामेतेशरणंपूर्वंदत्तमेभ्योमयाऽभयम् ॥ १७ ॥ येमांशरणमापन्नास्तेत्वांशरणमागताः ॥ अ

पृथग्धर्मंचरणायाताहंशरणंतव ॥ १८ ॥ तन्निवारयपुत्रत्वंमरुत्तंवचनात्तव ॥ मयाचाभ्यर्थितोऽवश्यंशममभ्युपयास्यति ॥ १९ ॥ राजोवाच ॥ महा
पराधेनियतंमरुत्तःक्रोधमागतः ॥ दुर्निवर्त्यमहंमन्येतस्यकोधंसुतस्यते ॥ २० ॥ नागाऊचुः ॥ शरणागतास्तववयंप्रसादःक्रियतांनृप ॥ क्षत्रस्यार्ते
परित्राणनिमित्तंशस्त्रधारणम् ॥ २१ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ नागानांतद्वचःश्रुत्वाभूतानांशरणैषिणाम् ॥ तयाचाभ्यर्थितःपत्न्याप्राहाविक्षिन्महा
यशाः ॥२२ ॥ गत्वाब्रवीमितंभद्रेतनयंत्वरयातव ॥ परित्राणायनागानांनत्याज्याःशरणागताः ॥ २३ ॥ नोपसंहरतेसोऽस्त्रंयदिमद्वचनान्नृपः ॥
तदास्त्रैर्वारयिष्यामितस्यास्त्रंतनयस्यते ॥ २४ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ततोगृहीत्वासधनुरविक्षित्क्षत्रियोत्तमः भार्य्ययासहितःप्रायात्त्वरावान्भा
र्गवाश्रमम्॥२५॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेमरुत्तचरितेसप्तविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥१२७॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ सतुतत्रसुतंदृष्ट्वागृहीतवरकार्मु
कम् ॥ धनुःशस्त्रंचतस्योग्रंज्वालाव्याप्तदिगन्तरम् ॥ १ ॥ उद्गिरन्तंमहावह्निंदीपिताखिलभूतलम् ॥ पातालान्तगतंप्राप्तमसह्यंघोरभीषणम् ॥
॥ २ ॥ सतंदृष्ट्वामहीपालंभ्रुकुटीकुटिलाननम् ॥ माक्रुधस्त्वंमरुत्तास्त्रमुपसंह्रियतामिति ॥ ३ ॥ प्राहासकृच्चातुलुत्तवर्णक्रमसुदारधीः ॥ सनिशम्यगु
रोर्वाक्यंदृष्ट्वातंचपुनःपुनः ॥ ४ ॥ गृहीतकार्मुकःपित्रोःप्रणिपत्यसगौरवम् ॥ प्रत्युवाचापराद्धामेसुभृशंपन्नगाःपितः ॥ ५ ॥ शासतीमांमयिमहींपरि
भूयबलंमम ॥ सप्ताश्रमसुपागम्यदष्टामुनिकुमारकाः ॥ ६ ॥ ऋषीणामाश्रमस्थानाममीषामवनीपते ॥ मयिशासतिदुर्वृत्तैर्दूषितानिहवींषिच ॥७॥
जलाशयास्तथाप्येतैःसर्वएवहिदूषिताः ॥ तदेत्कारणंकिञ्चिन्नवक्तव्यंत्वयापितः ॥ ननिवारयितव्योऽहंब्रह्मघ्नान्प्रतिपन्नगान् ॥ ८॥ अविक्षिदुवाच॥य
द्येभिर्निहताविप्रायास्यन्तिनरकंमृताः ॥ ममैतत्क्रियतांवाक्यंविरमास्त्रप्रयोगतः ॥ ९ ॥ ॥ मरुत्तउवाच ॥ ॥ नाहमेषांक्षमिष्यामिदुष्टानामपराधि
नाम् ॥ अहमेवगमिष्यामिनरकंयदिपापिनाम् ॥ ननिग्रहेयताम्येषांमांनिवारयमापितः ॥ १० ॥ ॥ अविक्षिदुवाच ॥ ॥ मामेतेशरणंप्राप्ताःपन्नगा
ममगौरवात् ॥ उपसंह्रियतामस्त्रमलंकोपेनतेनृप ॥ ११ ॥ मरुत्तउवाच ॥ ॥ नाहमेषांक्षमिष्यामिदुष्टानामपराधिनाम् ॥ स्वधर्ममुल्लंघ्यकथंकरि
ष्यामिवचस्तव ॥ १२ ॥ दण्ड्येनिपातयन्दण्डंभूपःशिष्टांश्चपालयन्॥पुण्यलोकानवाप्नोतिनरकांश्चाप्युपेक्षणात् ॥१३॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ एवंसबहु
शःपित्रावार्य्यमाणोम्बयासह॥नोपसंहरतेसोऽस्त्रंततोऽसौपुनरब्रवीत् ॥१४॥ हिंससेपन्नगान्भीतान्ममैताञ्छरणंगतान्॥वार्यमाणोऽपितस्मात्तेकरिष्या
मिप्रतिक्रियाम्॥१५॥मयाप्यस्त्राण्यवाप्तानिनत्वमेकोऽस्त्रविद्भुवि॥ममाग्रतःसुदुर्वृत्तपौरुषञ्चकियत्तव॥१६॥ ततःकार्मुकमारोप्यकोपताम्रविलोचनः॥
अविक्षिदस्त्रंजग्राहकालस्यमुनिपुङ्गवः॥१७॥ततोज्वालापरीवारमरिसंवघ्नमुत्तमम्॥ कालास्त्रंतुमहावीर्य्ययोजयामासकार्मुके॥१८॥ततश्चुक्षोभजगती

संवर्त्तास्त्रप्रतापिता ॥ साब्धशैलाऽखिलाविप्रकालस्यास्त्रेसमुद्यते ॥ १९ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ कालास्त्रमुद्यतंपित्रामरुत्तःसोऽपिवीक्ष्यतत् ॥ प्रा
होचैरस्त्रमेतन्मेदुष्टशास्तिसमुद्यतम् ॥ २० ॥ नत्वद्वधायकालास्त्रंमयिमुंचतिकिंभवान् ॥ स्वधर्मचारिणिसुतेसदैवाज्ञाकरेतव ॥ २१ ॥ मयाकार्यम
हाभागप्रजानांपरिपालनम् ॥ त्वयैवंक्रियतेकस्मान्मद्वधायास्त्रमुद्यतम् ॥ २२ ॥ अविक्षिदुवाच ॥ शरणागतसंत्राणंकर्तुंव्यवसितावयम् ॥ तस्य
व्याघातकर्त्तात्वंनमेजीवन्विमोक्ष्यसे ॥ २३ ॥ मांवाहत्वास्त्रवीर्येणजहिदुष्टानिहोरगान् ॥ त्वांवाहत्वाऽहमस्त्रेणरक्षिष्यामिमहोरगान् ॥ २४ ॥ धिक्त
स्यजीवितंपुंसःशरणार्थिनमागतम् ॥ योनार्तमनुगृह्णातिवैरिपक्षमपिध्रुवम् ॥ २५ ॥ क्षत्रियोऽहमिमेभीताःशरणंमामुपागताः ॥ अपकर्त्तात्वमेवैषां
कथंवध्योनमेभवान् ॥ २६ ॥ मरुत्तउवाच ॥ ॥ मित्रंवाबान्धवोवाऽपिपितावायदिवागुरुः ॥ प्रजापालनविघ्नाययोहन्तव्यःसभूभृता ॥ २७ ॥
सोऽहन्तेप्रहरिष्यामिनक्रोद्धव्यंत्वयापितः ॥ स्वधर्मःपरिपाल्योमेनमेक्रोधस्तवोपरि ॥ २८ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ततस्तौनिश्चितौदृष्ट्वाप
रस्परवधंप्रति ॥ समुत्पत्यान्तरेतस्थुर्मुनयोभार्गवादयः ॥ २९ ॥ ऊचुश्चैनंनमोक्तव्यंत्वयास्त्रंपितरंप्रति ॥ त्वयाचनायंहन्तव्यःपुत्रःप्रख्यातचेष्टितः ॥
॥ ३० ॥ ॥ मरुत्तउवाच ॥ ॥ मयादुष्टानिहन्तव्याःसन्तोरक्ष्यामहीक्षिता ॥ इमेचदुष्टाभुजगाःकोऽपराधोऽत्रमेद्विजाः ॥ ३१ ॥ ॥ अविक्षि
दुवाच ॥ ॥ शरणागतसन्त्राणंमयाकार्यमयञ्चमे ॥ अपराध्यःसुतोविप्रायोहन्तिशरणागतान् ॥ ३२ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥इमेवदन्तिभुजगास्त्रा
सलोलविलोचनाः ॥ संजीवयामस्तान्विप्रान्येदष्टादुष्टपन्नगैः ॥ ३३ ॥ तदलंविग्रहेणोभौराजवर्यौप्रसीदताम् ॥ उभावपिविनिर्व्यूढप्रतिज्ञौधर्मकोवि
दौ ॥ ३४ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ सातुवीरासमभ्येत्यपुत्रमेतदभाषत ॥ मद्वाक्यादेषतेपुत्रोहन्तुंनागान्कृतोद्यमः ॥३५॥ तन्निष्पन्नंयदाविप्रास्ते
जीवन्तितथामृताः ॥ संजीवन्तश्चमुच्यन्तेयद्युष्मच्छरणंगताः ॥३६॥ ॥ भामिन्युवाच ॥ ॥ अहमभ्यर्थितापूर्वमेभिःपातालसंश्रयैः॥तन्निमित्तमयंभ
र्त्तामयात्रविनियोजितः॥३७॥तदेतदार्यैर्निवृत्तमुभयोरपिशोभनम्॥ममभर्तुश्चपुत्रस्यत्वत्पौत्रस्यात्मजस्यच ॥३८॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ततःसंजी
वयामासुस्तान्विप्रांस्तेभुजङ्गमाः॥दिव्यैरोषधिजातैश्चविषसंहरणेनच ॥३९॥पित्रोर्ननामचरणौसततोजगतीपतिः॥मरुत्तश्चसतंप्रीत्यापरिष्वज्येदमब्र
वीत् ॥४०॥ मानहाभवशत्रूणांचिरंपालयमेदिनीम् ॥ पुत्रपौत्रैश्चमोदस्वमाचतेसन्तुविद्विषः ॥४१॥ ततोद्विजैरनुज्ञातौवीरयाचनरेश्वरौ ॥ समारूढौ
रथंसाचभामिनीस्वपुरङ्गता ॥४२॥ वीराऽपिकृत्वासुमहत्तपोधर्मभृतांवरा ॥ भर्तुःसलोकतांप्राप्तामहाभागापतिव्रता ॥४३॥ मरुत्तोऽपिचकारोर्व्यांधर्म
तःपरिपालनम् ॥ विनिर्जितारिषड्वर्गोभोगांश्चबुभुजेनृपः ॥४४॥ तस्यपत्नीमहाभागाविदर्भतनयातथा॥प्रभावतीसुवीरस्यसौवीरीचाभवत्सुता॥४५॥
सुकेशीकेतुवीर्य्यस्यमागधस्यात्मजाऽभवत् ॥सुताचसिन्धुवीर्य्यस्यमद्रराजस्यकेकयी॥४६॥केकयस्यचसैरन्ध्रीसिन्धुशर्तुर्वपुष्मती॥चेदिराजसुताच॥

भद्रार्य्यातस्यशुशोभना॥४७॥तासांपुत्रास्तस्यनाम्नांऽभूतोऽष्टादशद्विज॥तेषांप्रधानोज्येष्ठश्चनरिष्यन्तः सुतोऽभवत्॥४८॥एवंवीर्य्योमरुत्तोऽभून्महा
राजोमहाबलः॥तस्याप्रतिहतंचक्रमासीद्वीपेषुसप्तसु॥४९॥यस्यतुल्योऽपरोराजानभूतोनभविष्यति॥सत्त्वविक्रमयुक्तस्यराजर्षेरमितौजसः॥५०॥त
स्येतच्चरितंश्रुत्वामरुत्तस्यमहात्मनः॥जन्मचाग्र्यंद्विजश्रेष्ठमुच्यतेसर्वकिल्बिषैः॥५१॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेमरुत्तचरितेऽष्टाविंशत्यधिकशततमो
ऽध्यायः॥१२८॥ ७॥ क्रौष्टुकिरुवाच॥ मरुत्तचरितंकृत्स्नंभगवन्कथितंत्वया॥ तत्संततिमशेषेणश्रोतुमिच्छाप्रवर्तते ॥१॥ तत्संततौक्षितीशायेराज्यं
वीर्यशालिनः॥ तानहंश्रोतुमिच्छामित्वयाख्यातान्महामुने ॥२॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ नरिष्यन्तइतिख्यातोमरुत्तस्याभवत्सुतः॥अष्टादशान
पुत्राणांसज्येष्ठःश्रेष्ठएवच॥३॥वर्षाणांचसहस्राणिसप्ततिंदशपंचच॥बुभुजेपृथिवींकृत्स्नांमरुत्तःक्षत्रियर्षभः॥४॥ कृत्वाराज्यंस्वधर्मेणइष्ट्वायज्ञाननुत्तमा
न्॥ नरिष्यंतसुतंज्येष्ठमभिषिच्ययशौवनम् ॥५॥ एकाग्रचित्तःसनृपस्तप्त्वातत्रतपोमहत्॥ आक्रोहद्दिवंविप्रयशसावृत्यरोदसी॥६॥नरिष्यंतः सुतः
सोऽस्यानिंतयामासबुद्धिमान्॥पितुर्वृत्तंसमालोक्यतथान्येषांचभूभृताम्॥७॥अत्रवंशेमहात्मानोराजानोममपूर्वजाः॥यज्विनोधर्मतःपृथ्वींपालयामासु
रूर्जिताः॥८॥ दातारश्चाभिवित्तानांसंग्रामेष्वनिवर्तिनः॥ तेषांकश्चरितंशक्तस्त्वनुयातुंमहात्मनाम्॥९॥किन्तुतैर्यत्कृतंकर्मश्लाघ्यमाहवनादिभिः॥त
दहंकर्तुमिच्छामितच्चनास्तिकरोमिकिम्॥१०॥धर्मात्पालयतःपृथ्वींकोगुणोत्रमहीपतेः॥असम्यक्पालनात्पापीनरकेनरकंव्रजेत्॥११॥सतिवित्तेम
हायज्ञाःकर्तव्याएवभूभृता॥दातव्यंनात्रकिंचित्रंसीदतामीश्वरोगतिः॥१२॥आभिजात्यंतथालज्जाकोपश्चारिजनाश्रयः॥कार्यंतिस्वधर्मश्चसंग्रामात्प
लायनम्॥१३॥एतत्सर्वंयथासम्यङ्मत्पूर्वैःपुरुषैःकृतम्॥पित्राचमेमरुत्तेनतथातत्केनशक्यते॥१४॥तदहंकिंकरिष्यामियच्चतैःपूर्वजैःकृतम्॥येयज्विनो
वदान्याःसंग्रामाच्चानिवर्तिनः॥१५॥महत्संग्रामसंमर्देष्वविसंवादिपौरुषाः॥कर्मणाहंयतिष्यामिकर्मतानभिशंसितम्॥१६॥अथवातैःस्वयंयज्ञाः
कृताःपूर्वजनेश्वरैः॥अथिथपद्भिर्नान्यैस्तुकारितास्तत्करोम्यहम् ॥१७॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ इतिसंचिन्त्ययज्ञंसचकारेतिनरेश्वरः ॥ यादृशंनचका
रान्योवित्तोत्सर्गोपशोभितम्॥१८॥द्विजानांजीवनायालंदत्त्वातुसुमहाधनम्॥ततःशतगुणंतेषांयज्ञार्थमददान्नृपः॥१९॥गावोवस्त्राण्यलंकारंधान्यागा
रादिकंतथा॥ प्रत्येकमददात्तेषांसर्वपृथ्वीनिवासिनाम् ॥ २० ॥ ततस्तेनयदायज्ञःप्रारब्धोभूभुजापुनः ॥ प्रारब्धेसमवेयंतुततोनालभतद्विजान् ॥
॥२१॥ यान्यान्वृणोतिसनृपोविप्रानार्त्विज्यकर्मणि ॥ तेतेतमूचुर्यज्ञायवयमद्यनदीक्षिताः ॥२२॥ अन्यंवरयद्वित्तंत्वयास्माकंविसर्जितम्॥ तस्यां
तोनास्तियत्नेपृथ्वास्तवंनृपतेकथम् ॥ २३ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ नचापक्षत्रिजोविप्रास्तदाशेषक्षितीश्वरः ॥ नवित्तैर्याताःदाचानंसदातुसु

पचक्रमे ॥२४॥ तथापिजगृहुर्नैवधनसंपूर्णमंदिराः ॥ द्विजायदातुंभूयोऽसौनिर्विण्णइदमब्रवीत्॥२५॥अहोतिशोभनंपृथ्व्यांयद्विप्रोनाधनःक्वचित् ॥
अशोभनंचयत्कोशोविफलोयमयज्विनः ॥ २६ ॥ नार्त्विज्यंकुरुतेकश्चिद्यजमानोखिलोजनः ॥ द्विजानांनचनोदानंददतांसंप्रतीच्छते ॥ २७ ॥
मार्कण्डेयउवाच॥ततःकांश्चिद्द्विजान्भक्त्याप्रणिपत्यपुनःपुनः ॥ स्वयज्ञेऋत्विजश्चक्रेतेप्रचक्रुर्महामखम्॥२८॥अत्यद्भुतमिदंचासीद्यदातस्यमहीपतेः॥
सयज्ञोभूत्तदापृथ्व्यांयजमानोऽखिलोजनः ॥२९॥ द्विजन्मनामभून्नासीत्सदस्यस्तत्रकश्चन ॥ यजमानाद्विजाःकेचित्केचित्तेषांतुयाजकाः ॥३०॥
नरिष्यंतोनरपतिरियाजसयदातदा ॥ तत्प्रदातुर्धनैर्यागंकुर्युःपृथ्व्यामशेषतः ॥३१॥ प्राच्यांकोट्यस्तुयज्ञानामासन्नष्टादशाधिकाः ॥ प्रतीच्यांसप्तवैको
ट्योदक्षिणस्यांचतुर्दश॥३२॥उत्तरस्यांचपंचाशदेककालंतदाभवन् ॥ मुनेब्राह्मणयज्ञानांनरिष्यंतोयदाऽयजत् ॥३३॥ एवंसराजाधर्मात्मानरिष्यंतोऽ
भवत्पुरा॥मरुत्ततनयोविप्रविख्यातबलपौरुषः॥३४॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेनरिष्यंतचरितंनामैकोनत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः॥१२९॥ मार्क
ण्डेयउवाच॥नरिष्यंतस्यतनयोदुष्टारिदमनोदमः॥शक्रस्येवबलंतस्यदयाशीलंमुनेरिव॥१॥ बाभ्रव्यामिंद्रसेनायांसजज्ञेतस्यभूभृतः ॥ नववर्षाणिजठरे
स्थित्वामातुर्महायशाः॥२॥यद्दाहयामासदमंमातरंजठरेस्थितः॥दमशीलश्चभवितायतश्चायंनृपात्मजः॥३॥ततस्त्रिकालविज्ञानःसहितस्यपुरोहितः ॥
दमइत्यकरोन्नामनरिष्यंतसुतस्यतु॥४॥सदत्तोराजपुत्रस्तुधनुर्वेदमशेषतः॥जगृहेसुरराजस्यसकाशाद्वृषपर्वणः॥५॥ दुन्दुभेर्दैत्यवर्य्यस्यतपोवननिवासि
नः॥सकाशाज्जगृहेकृत्स्नमस्त्रग्रामश्चतत्त्वतः॥६॥शक्तेःसकाशाद्वेदांश्चवेदाङ्गान्यखिलानिच॥ तथार्ष्टिषेणाद्राजर्षेर्जगृहेयोगमात्मवान्॥७॥तंसुरूपंमहात्मा
नंगृहीतास्त्रंमहाबलम्॥स्वयंवरेकृतापित्राजगृहेसुमनापतिम्॥८॥सुतादशार्णाधिपतेर्बलिनश्चारुवर्मणः॥पश्यतांसर्वभूतानांयेतदर्थमुपागताः॥९॥तस्यां
चसानुरागोऽभून्मद्रराजस्यवैसुतः॥सुमनायांमहानादोमहाबलपराक्रमः॥१०॥ तथाविदर्भाधिपतेःपुत्रःसंक्रन्दनस्यच॥वपुष्मान्राजपुत्रश्चमहाधनुरुदा
रधीः॥११॥तेतदातंवृतंदृष्ट्वादुष्टारिदमनंदमम्॥मन्त्रयामासुरन्योऽन्यंतत्रानङ्गविमोहिताः॥१२॥ एतामस्यबलात्कन्यांगृहीत्वारूपशालिनीम्॥गृहंप्रया
मस्तस्येयमस्माकंयंग्रहीष्यति॥१३॥ भर्तृबुद्ध्यावरारोहास्वयंवरविधानतः ॥ तस्येच्छयानोभवित्रीभार्य्याधर्मोपपादिता॥१४॥अथनेच्छतिसाकश्चि
दस्माकंमदिरेक्षणा॥ततस्तस्यभवित्रीसायोदमंघातयिष्यति॥१५॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ इतितेनिश्चयंकृत्वात्रयःपार्थिवनन्दनाः ॥ जगृहुस्तांसुचार्वङ्गीं
दमपार्श्वानुवर्त्तिनीम्॥१६॥ततःकेचिन्नृपास्तेषांयेतत्पक्षाविचुक्रुशुः॥चुक्रुशुश्चापरेभूपाःकेचिन्मध्यस्थतांगताः॥१७॥ ततोदमस्तान्भूपालानवलोक्य
समन्ततः ॥ अनाकुलमनावाक्यमिदमाहमहामुने ॥ १८ ॥ दमउवाच ॥ भोभूपाधर्मकृत्येषुयद्वदन्तिस्वयंवरम् ॥ दशार्णपतिनाभूपाःकृतेधर्म्येस्वयं

वरे॥अधर्मोवाऽथवाधर्मोयदेभिर्गृह्यतेबलात्॥ १९॥यद्यधर्मोनमेकार्यंमन्यभार्य्याभविष्यति॥धर्मोवातदलंप्राणैर्येरक्ष्यन्तेऽरिलंवने॥२०॥ ततोदशार्णा
धिपतिश्चारुवर्मानराधिपः॥निःशब्दंकारयित्वातत्सदःप्राहमहामुने॥२१॥दमेनयदिदंप्रोक्तंधर्माधर्माश्रितंनृपाः ॥तद्वदध्वंयथाधर्मोममास्यचनलुप्यते
॥२२॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ततःकेचिन्महीपालास्तमूचुर्वसुधाधिपम् ॥ परस्परानुरागेणगान्धर्वोविहितोविधिः ॥२३॥ क्षत्रियाणांपरमयंनविट्शूद्रद्वि
जन्मनाम्॥दममाश्रित्यनिष्पन्नःसचास्यादुहितुस्तव ॥२४॥ इतिधर्मोदमस्यैषादुहितातवपार्थिव॥योऽन्यथावर्त्ततेमोहात्कामात्मासम्प्रवर्त्तते ॥२५॥
तथाऽपरेतदाप्रोचुर्महात्मानोहिभूभृताम॥पक्षेयेभूभृतोविप्रदशार्णाधिपतिंवचः॥२६॥मोहात्किमाहुर्धर्मोऽयंगान्धर्वःक्षत्रजन्मनः ॥ नत्वेपशास्तानान्यो
हिराक्षसःशस्त्रजीविनाम्॥२७॥बलादिमांयोहरतिहत्वातुपरिपन्थिनः॥तस्यैपास्याद्राक्षसेनविवाहेनावनीश्वराः॥२८॥ प्रधानतरएपोऽत्रविवाहद्वितयेम
तः॥क्षत्रियाणामतोधर्मोमहानन्दादिभिःकृतः॥२९॥ मार्कण्डेयउवाच॥अथप्रोचुःपुनर्भूपायैः पूर्वमुदितोनृपः॥ परस्परानुरागेणजातिधर्माश्रितंवचः॥
॥ ३० ॥ सत्यंशस्तोराक्षसोऽपिक्षत्रियाणांपरोविधिः ॥ किन्त्वसौजनकस्वाम्येकुमार्य्यानुमतोवरः ॥३१॥ हत्वातुपितृसम्बन्धंबलेनह्रियतेह्रिया॥
सराक्षसोविधिःप्रोक्तोनात्रभर्तृकरेस्थिता ॥ ३२ ॥ पश्यतांसर्वभूपानामनयायद्वृतोदमः ॥ गान्धर्वस्येहनिष्पत्तौविवाहोराक्षसोऽत्रकः ॥ ३३ ॥
विवाहितायाःकन्यायाःकन्यात्वंनैवविद्यते ॥ कन्यायाश्चविवाहेनसम्बन्धःपृथिवीश्वराः ॥ ३४ ॥ तइमेयेबलादेनांदमादादातुमुद्यताः ॥ बलिन
स्तेयदिततःकुर्वन्तुनतुसाधुतत् ॥ ३५ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ तच्छ्रुत्वाऽसौदमःकोपकपायीकृतलोचनः ॥ आरोपयामासधनुर्वचनंचेदमब्रवीत् ॥
॥ ३६ ॥ ममापिभार्य्यांबलिभिःपश्यतोह्रियतेयदि ॥ तत्कुलेनभुजाभ्यांवाकोगुणःक्लीबजन्मनः ॥ ३७ ॥ धिङ्ममास्त्राणिधिक्छौर्य्यंधिक्छ
रान्धिक्छरासनम् ॥ धिग्व्यर्थं मे कुलेजन्ममरुत्तस्यमहात्मनः ॥ ३८ ॥ यदिभार्य्यामिमेमूढाःसमादायबलान्विताः ॥ प्रयान्तिजीवतो
धिक्तांममव्यर्थमनुष्यताम् ॥ ३९ ॥ इत्युक्त्वातान्महीपालान्महानन्दमुखान्बली ॥ अथाब्रवीत्तदासर्वान्महारिदमनोदमः ॥ ४० ॥ एषा
तिशोभनाबालाचार्वङ्गीमदिरेक्षणा ॥ किन्तस्यजन्मनाभार्य्यांनयस्येयंकुलोद्भवा ॥ ४१ ॥ इतिसंचिन्त्यभूपालास्तथायततसंयुगे ॥
यथानिर्जित्यमामेतांपत्नींकुरुतमानिनः ॥ ४२ ॥ इत्याभाष्यततस्तत्रशरवर्षममुंचत ॥ छादयन्पृथिवीपालांस्तमसेवमहीरुहान् ॥ ४३ ॥तेऽपिवी
रामहीपालाःशरशक्त्यृष्टिमुद्गरान् ॥ मुमुचुस्तत्प्रयुक्तांश्चदमश्चिच्छेदलीलया ॥ ४४ ॥ तेऽपितत्प्रहितान्बाणांस्तेषांचासौशरोत्करान् ॥ चिच्छेदपृथि
वीशानांनरिष्यन्तात्मजोमुने॥४५॥ वर्त्तमानेतदायुद्धेदमस्यक्षितिपात्मजैः ॥ प्रविवेशमहानन्दःखड्गपाणिर्यतोदमः ॥४६॥ तमायान्तंदमोदृष्ट्वाखड्ग
पाणिंमहामृधे॥मुमोचशरवर्षाणिवर्षाणीवपुरन्दरः॥४७॥तदस्त्राणिततस्तानिशरजालानितत्क्षणात्॥महानन्दःप्रचिच्छेदखड्गेनान्यानवंचयत्॥४८॥

ततोरोषात्समारुह्यतंदमस्यतदारथम् ॥ महानन्दोमहावीर्योदमेनयुयुधेसह ॥ ४९ ॥ बहुधायुध्यमानस्यमहानन्दस्यलाघवात् ॥ दमोमुमोचहृदयेशरं
कालानलप्रभम् ॥ ५० ॥ तंलग्नमात्मनोत्कृष्यविभिन्नेनततोहृदा ॥ दमंप्रतिविचिक्षेपमहानन्दोऽसिमुज्ज्वलम् ॥ ५१ ॥ पतन्तंचैनमुल्काभंश
त्त्याचिक्षेपतंदमः॥शिरोवेतसपत्रेणमहानन्दस्यचाच्छिनत्॥५२॥ तस्मिन्हतेमहानन्देप्राचुर्य्येणपराङ्मुखाः ॥ बभूवुःपार्थिवास्तस्थौवपुष्मान्कुण्डि
नाधिपः ॥ ५३ ॥ दमेनयुयुधेचासौबलगर्वमदान्वितः ॥ दाक्षिणात्यमहीपालतनयोरणगोचरः ॥ ५४ ॥ युध्यमानस्यतस्योग्रंकरवालंसवैलघु ॥
चिच्छेदसारथेश्चैवशिरःसंख्येतथाध्वजम् ॥ ५५ ॥ छिन्नखड्गोगदांसोऽथजग्राहबहुकण्टकाम् ॥ तामप्यस्यसचिच्छेदकरस्थामेवसत्वरः ॥ ५६ ॥
यावदन्यत्समादत्तेसवपुष्मान्वरायुधम् ॥ तावच्छरेणतंविद्धादमोभूमावपातयत् ॥ ५७ ॥ सपातितस्ततोभूमौविह्वलाङ्गःसवेपथुः ॥ विनिवृत्तमति
र्युद्धाद्बभूवक्षितिपात्मजः ॥ ५८ ॥ तमालोक्यतथाभूतमयुद्धमतिमात्मवान् ॥ उत्सृज्यादायसुमनांसुमनाःप्रययौदमः॥ ५९ ॥ ततोदशार्णाधिपतिः
प्रीतिमानकरोत्तयोः ॥ दमस्यसुमनायाश्चविवाहंविधिपूर्वकम् ॥ ६० ॥ कृतदारोदमस्तत्रदशार्णाधिपतेःपुरे ॥ स्थित्वाऽल्पकालंप्रययौसभार्योनि
जमन्दिरम् ॥ ६१ ॥ दशार्णाधिपतिश्चासौदत्त्वानागांस्तुरङ्गमान् ॥ रथगोऽश्वखरोष्ट्रांश्चदासीदासांस्तथाबहून् ॥ ६२ ॥ वस्त्रालङ्कारचापादिवरो
पस्करमासनम् ॥ अन्यैस्तैश्चतथाभाण्डैः परिपूर्णंव्यसर्जयत् ॥ ६३ ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेदमचरितेत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥१३०॥
मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ सतांलब्ध्वातथापत्नींसुमनांसुमहामुने ॥ प्रणम्यसपितुः पादौमातुश्चक्षितिपात्मजः ॥ १ ॥ साचतौश्वशुरौसुभ्रूर्ननामसु
मनातदा ॥ ताभ्यांतौचतदाविप्रआशीर्भिरभिनन्दितौ ॥ २ ॥ महोत्सवश्चसंजज्ञेनरिष्यंतस्यवैपुरे ॥ कृतदारेचसंप्राप्तेदशार्णाधिपतेः पुरात् ॥ ३ ॥
सम्बन्धिनंदशार्णेशंजितांश्चपृथिवीश्वरान् ॥ श्रुत्वापुत्रेणमुमुदेनरिष्यन्तोमहीपतिः ॥ ४ ॥ सोऽपिरेमेसुमनयामहाराजसुतोदमः ॥ वरोद्यानवनो
द्देशप्रासादगिरिसानुषु ॥ ५ ॥ अथकालेनमहतारममाणादमेनसा ॥ अवापगर्भंसुमनादशार्णाधिपतेः सुता ॥ ६ ॥ सोऽपिराजानरिष्यन्तोभुक्तभो
गोमहीपतिः ॥ वयःपरिणतिंप्राप्यदमंराज्येऽभिषिच्यच ॥ ७ ॥ वनंजगामेंद्रसेनापत्नीचास्यतपस्विनी ॥ वानप्रस्थविधानेनसतत्रसमतिष्ठत ॥ ८ ॥
दाक्षिणात्यः सुदुर्वृत्तः संक्रन्दनसुतोवने ॥ वपुष्मान्समृगान्हन्तुंययावल्पपदानुगः ॥ ९ ॥ सतंदृष्ट्वानरिष्यन्तंतापसंमलपङ्किनम् ॥ इन्द्रसेनांचत
त्पत्नींतपसातिसुदुर्बलाम् ॥ १० ॥ पप्रच्छकस्त्वंभोविप्रः क्षत्रियोवावनेचरः ॥ वानप्रस्थमनुप्राप्तोवैश्योवाममकथ्यताम् ॥ ११ ॥ ततोमौनव्रती
भूपोनहितस्योत्तरंददौ ॥ इन्द्रसेनाचतत्सर्वमाचष्टास्मैयथातथम् ॥ १२ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ ज्ञात्वातश्चनरिष्यन्तंवपुष्मान्पितरंरिपोः ॥
प्राप्तोऽसीतिवदन्कोपाज्जटासुपरिगृह्यच ॥ १३ ॥ हाहेतिचन्द्रसेनायांरुदन्त्यांबाष्पगद्गदम् ॥ चकर्षकोपात्खड्गंचवाक्यंचेदमुवाच ह ॥ १४ ॥ निर्जे

तःसमरेयेनयेनमेसुमनाहता ॥ दमस्यतस्यपितरंहनिष्येऽवतुतन्दमः ॥ १५ ॥ येनाखिलमहीपालपुत्राःकन्यार्थमागताः ॥ अवधूताहनिष्येऽहंपितरं
तस्यदुर्मतेः ॥ १६ ॥ यौवनाश्वस्वरूपेषुमदोयस्यदुरात्मनः ॥ सदमोवारयत्वेषहन्मितस्यारिपोर्गुरुम् ॥ १७ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ इत्युक्त्वासदुरा
चारोवपुष्मानवनीपतिः ॥ क्रंदन्त्यामिन्द्रसेनायांशिरश्चिच्छेदतस्यच ॥ १८ ॥ ततोधिग्धिङ्मुनिजनाअन्येचवनवासिनः ॥ तमूचुःसचतंहत्वा
जगामस्वंपुरंवनात् ॥ १९ ॥ गतेतस्मिन्विशिश्वस्यसेन्द्रसेनावपुष्मती ॥ प्रेषयामासपुत्रस्यसमीपंशूद्रतापसम् ॥२०॥ गच्छेथाआशुमेपुत्रंदमंब्रूहि
वचोमम ॥ अभिज्ञोह्यसिमद्भर्तृवृत्तान्तंप्रोच्यतेऽत्रकिम् ॥ २१ ॥ तथापिवाच्यःपुत्रोमेयद्ब्रवीम्यतिदुःखिता ॥ लंघनामीदृशींप्राप्तांविलोक्यैतांमही
पतेः ॥२२॥ मद्भर्त्ताऽधिकृतोराजाचतुर्णांपरिपालकः ॥ त्वमाश्रमाणांकिंयुक्तंतापसान्यन्नरक्षसि ॥२३॥ भर्तामिमनारिष्यन्तस्तापसस्तपसिस्थितः ॥
विलपन्त्यास्तथानाथोयथानासितथात्वयि ॥ २४ ॥ आकृष्यकेशेषुबलादपराधंविनाततः ॥ हतोवपुष्मताख्यातिमितितेभूपतिर्गता ॥ २५ ॥ एवं
स्थितेतत्क्रियतांयथाधर्मोनलुप्यते ॥ तथाचनैववक्तव्यंमाताहंतापसीयतः ॥२६॥ पितावृद्धस्तपस्वीचनापराधेनदूषितः ॥ निहतोयेनयत्तस्यकर्तव्यं
तद्विचिन्त्यताम् ॥२७॥ सन्तितेमन्त्रिणोवीराःसर्वशास्त्रार्थवेदिनः ॥ तैःसहालोच्ययत्कार्य्यमेवंभूतेकुरुष्वतत् ॥ २८ ॥ नास्माकमधिकारोऽत्रतापसा
नांनराधिपः ॥कुरुष्वैतदितीत्थंत्वमेवंभूपतिभाषितम् ॥२९॥ विदूरथस्यजनकोयवनेनयथाहतः ॥तथायंतवपुत्रस्यकुलंतेनविनाशितम् ॥ ३० ॥ जम्भ
स्यासुरराजस्यपितादष्टोभुजङ्गमैः ॥तेनाप्यखिलपातालवासिनःपन्नगाहताः ॥३१॥पराशरेणपितरंशक्तिंतंरक्षसाऽऽहतम् ॥ श्रुत्वाऽग्नौपातितंकृत्स्नंरक्षसा
मभवत्कुलम् ॥३२॥अन्यस्यापिस्ववंशस्यलंघनाक्रियतेहिया ॥तांनालंक्षत्रियःसोढुंकिंपुनःपितृमारणम् ॥३३॥ नायंपितातेनिहतोनास्मिञ्छस्त्रंनिपा
तितम् ॥त्वामत्रनिहतंमन्येत्वयिशस्त्रंनिपातितम् ॥३४॥बिभेत्यस्यहिकःशस्त्रंन्यस्तंयेनवनौकसाम् ॥तवभूपस्यपुत्रस्यमाबिभेतुबिभेतुवा ॥३५॥ तवेयं
लंघनायुक्तायदस्मिंस्तत्समाचर ॥ वपुष्मतिमहाराजसभृत्यज्ञातिबान्धवे ॥३६॥ मार्कण्डेयउवाच ॥इतिसंक्रान्तसन्देशमिन्द्रसेनाविसृज्यतम् ॥पतिदे
हमुपाश्लिष्यविवेशाग्निंमनस्विनी ॥३७॥इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेदमचरितएकत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥१३१॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ इन्द्रसेनास
माज्ञतःसगत्वाशूद्रतापसः ॥समाचष्टयथापूर्वंदमायनिधनंपितुः ॥१॥तापसेनसमाख्यातेदमस्तेनपितुर्वधे ॥क्रोधेनातीवजज्वालहविषेवाग्निरुद्धतः ॥२॥
सतुक्रोधाग्निनाधीरोदह्यमानोमहामुने ॥करंकरेणनिष्पिष्यवाक्यमेतदुवाचह ॥३॥अनाथइवमेतातोमयिपुत्रेतुजीवति ॥ घातितःसुनृशंसेनपरिभूयकुलंम
म ॥४॥ तापंकरोम्यहंकिंवाप्येषक्लैब्यात्क्षमाम्यहम् ॥दुर्वृत्तशान्तौशिष्टानांपालनेऽधिकृतावयम् ॥५॥पितरंचापिनिहतंदृष्ट्वाजीवन्तिशत्रवः ॥तत्किमेतेन

बहुनाहातातेतिचकिंपुनः ॥६॥ विलापेनात्रयत्कृत्यंतदेषोऽत्रकरोम्यहम् ॥ यद्यहंतस्यरक्तेनदेहोत्थेनवपुष्मतः ॥ नकरोमिगुरोस्तृप्तिंतत्प्रवेक्ष्येहुताशनम् ॥
॥७॥ तच्छोणितेनोदककर्मतस्यमांसेनसम्यग्द्विजभोजनंच ॥ कुर्यांपितुस्तस्यचपिंडदानंनचेत्प्रवेक्ष्यामिहुताशनंतत् ॥ ८ ॥ साहाय्यमस्यासुरदेव
यक्षगन्धर्वविद्याधरसिद्धसंघाः ॥ कुर्वन्तिचेत्तानपिचास्त्रपूगैर्भस्मीकरोम्येषरुषासमेतः ॥ ९ ॥ निःशूरमाधार्मिकमप्रशस्तंतंदाक्षिणात्यंसमरे
निहत्य ॥ भोक्ष्ये ततोऽहंपृथिवींचकृत्स्नांवह्निंप्रवेक्ष्याम्यनिहत्यतंवा ॥ १० ॥ सुदुर्मतिंतापसवृद्धघातिनंवनस्थगंसाधुविधिंविदग्धगम् ॥ हन्ता
हमद्याखिलबन्धुमित्रपदातिहस्त्यश्वबलैःसमेतम् ॥११॥ एषोऽहमादायधनुःसखड्गोरथीतथैवारिबलंसमेत्य ॥ करोमिवैयत्कदनंसमस्ताःपश्यन्तुमेदे
वगणाःसमेताः ॥१२॥ योयःसहायोभविताद्यतस्यमयासमेतस्यरणायभूयः ॥ तस्यैवनिःशेषकुलक्षयायसमुद्यतोऽहंनिजवाहुसैन्यः ॥१३॥ यदिकुलशि
खरोऽस्मिन्संयुगेदेवराजःपितृपतिरथचोग्रंदण्डमुद्यम्यकोपात् ॥ धनपतिवरुणार्कारक्षितुन्तंयतन्तेनिशितशरवरौघैर्घातयिष्येतथापि ॥१४॥ नियत
मतिरदोषः काननाखण्डलोकानिपतितफलभक्षःसर्वभूतेषुमैत्रः ॥ प्रभवतिमयिपुत्रेहिंसितोयेनतातः पिशितरुधिरतृप्तास्तस्यसन्त्वद्यगृध्राः ॥ १५ ॥
इतिश्रीमार्कण्डेयमहापुराणेदमचरितेद्वात्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३२ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ इतिप्रतिज्ञायतदानरिष्यंतसुतोदमः ॥ कोपाम
र्षविवृत्ताक्षःश्मश्रुमावृत्यपाणिना ॥ १ ॥ हाहतोऽस्मीतिपितरंध्यात्वादेवंविनिंद्यच ॥ प्रोवाचमंत्रिणःसर्वानानिनायपुरोहितम् ॥ २ ॥ ॥ दमउ
वाच ॥ यदत्रकृत्यंतद्ब्रू ततातेप्रातेसुरालयम् ॥ श्रुतंभवद्भिर्यत्प्रोक्तंतेनशूद्रतपस्विना ॥३॥ वृद्धस्तपस्वीसनृपोवानप्रस्थव्रतेस्थितः ॥ मौनव्रतधरो
शस्त्रोमन्मात्राचेंद्रसेनया ॥ ४ ॥ प्रोक्तंसंसृष्टयास्वात्म्याद्याथातथ्यंवपुष्मते ॥ तेनापिखड्गमाकृष्यजटांसव्येनपाणिना ॥ ५ ॥ धृत्वाजघानदुष्टात्म
लोकनाथमनाथवत् ॥ माताचसंदिश्यहिमांधिक्छब्दंब्रुवतीसती ॥६॥ मंदभाग्यंचनिःश्रीकंप्रविष्टाहव्यवाहनम् ॥ तमालिंग्यनरिष्यंतंप्रयातात्रिदशा
लयम् ॥७॥ सोऽहमद्यकरिष्यामियन्मेमातुरुदीरितम् ॥ हस्त्यश्वरथपादातंसैन्यंचपरिकल्प्यताम् ॥८॥ अनिर्याप्यपितुर्वैरमहत्वापितृघातकम् ॥ अकृत्वाच
वचोमातुर्जीवितुंकिमिहोत्सहे ॥ ९ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ मंत्रिणस्तद्वचःश्रुत्वाहाहेत्युक्तातथाचतत् ॥ कृतवंतोविमनसःसभृत्यबलवाहनाः ॥१०॥
निर्ययुःसपरीवाराःपुरस्कृत्यदमंनृपम् ॥ गृहीत्वाचाशिषोविप्रात्त्रिकालज्ञात्पुरोधसः ॥११॥ अहिराडिवनिःश्वस्यदमःप्रायाद्वपुष्मतम् ॥ सीमापालादिसा
मंतान्निघ्नन्याम्यांदिशंत्वरा ॥१२॥ निरीक्ष्यतंसमायांतंवपुष्मान्मर्षपूरितः ॥ संक्रंदनसुतेनापिदमोज्ञातोवपुष्मता ॥ आयातःसपरीवारःसामात्यःस
परिच्छदः ॥१३॥ अकंपितेनमनसाससैन्यांनिदिदेशह ॥ दूतंचप्रेषयामासनिर्गम्यनगराद्बहिः ॥१४॥ त्वंशीघ्रतरमागच्छनरिष्यंतःप्रतीक्षते ॥ सभार्यक्षत्रबं
धोत्वंसमायाहिममांतिकम् ॥१५॥ इमेमद्बाहुनिर्मुक्ताःशिताबाणाःपिपासिताः ॥ भित्त्वाशरीरंसंग्रामेपास्यंतिरुधिरंतव ॥१६॥ श्रुत्वादमस्तुतत्सर्वंदूत

ततोयुद्धमतीवासीद्दमस्यचवपुष्मतः॥१८॥
प्रोक्तंयथौत्वरन्॥ स्मृत्वाप्रतिज्ञांपूर्वोक्तांनिःश्वसन्नुरगोयथा ॥१७॥आहूतःसमरेचैववपुमान्सेनाविकत्थनः॥ततोयुद्धमतीवासीद्दमस्यचवपुष्मतः॥१८॥
रथीचरथिनानागीनागिनाहयिनाहयी ॥ अयुध्यंतचविप्रर्षेतद्युद्धंतुमुलंह्यभूत् ॥१९॥ पश्यतांसर्वदेवानांसिद्धगंधर्वरक्षसाम् ॥ चकंपेवसुधात्रह्मन्युध्य
मानेदमेयुधि॥२०॥नगजोनरथीनाश्वस्तस्यबाणसहस्तुयः ॥ ततोदमेनयुयुधेसेनाध्यक्षोवपुष्मतः ॥२१॥ हृदिविव्याधचदमइषुणागाढमांतिकम् ॥ त
स्मिन्निपतितेसैन्यंपलायनपरंह्यभूत् ॥२२॥ सस्वामिनंततःप्राहदमःशत्रुंदमस्तथा ॥ क्वयासिदुष्टपितरंघातयित्वातपस्विनम् ॥२३॥ अशस्त्रंचतपस्यंतं
क्षत्रियोसिनिवर्तताम् ॥ ततोनिवृत्यसदमंयोधयामाससानुजः ॥२४॥ सपुत्रःसहसंबंधिबांधवैर्युयुधेरथी ॥ ततःशरासनान्मुक्तबाणैर्व्याप्तास्ततोदिशः ॥
॥२५॥ दमंचसरथंचाशुशरजालैरपूरयत् ॥ ततःपितृवधोत्थेनकोपेनसदमस्तथा ॥२६॥ चिच्छेदतांञ्छरांस्तेषांविव्याधान्यैश्चतानपि॥ एकेनैकेनबाणे
नसतपुत्रांस्तथाद्विज ॥२७॥ संबंधिबांधवान्मित्रान्निनाययमसादनम् ॥ वपुष्मान्सरथीक्रोधान्निहतात्मजबांधवः ॥२८॥ युयुधेचसतेनाजौशरैराशीवि
षोपमैः॥ चिच्छेदतस्यतान्बाणान्सदमश्चमहामुने॥२९॥युयुधातेचसंरब्धौपरस्परजयैषिणौ ॥ परस्परशराघातविच्छिन्नधनुषौत्वरा॥३०॥गृहीतखड्ग
चर्माणौयुद्धेचिक्रीडातेमहाबलौ ॥ दमःक्षणंनृपंध्यात्वापितरंनिहतंवने॥३१॥केशेष्वाकृष्य चाक्रम्यनिपात्यधरणीतले॥शिरोधरायांपादेनभुजमुद्यम्यचाब्रवी
त ॥३२॥ पश्यंतुदेवताःसर्वामानुषाःपन्नगाःखगाः ॥ पाट्यमानंचहृदयंक्षत्रबंधोर्वपुष्मतः ॥ ३३॥ एवमुक्त्वाचसदमोहृदयंचव्यदारयत् ॥ पातुकामश्चससु
रैःक्षतजेननिवारितः ॥३४॥ततश्चकारतातस्यरक्तेनैवोदकक्रियाम् ॥ आनृण्यंप्राप्यसपितुःपुनःप्रायात्स्वमंदिरम्॥३५॥वपुष्मतश्चमांसेनपिंडदानंचका
रह॥ब्राह्मणान्भोजयामासरक्षःकुलसमुद्भवान्॥३६॥एवंविधाहिराजानोबभूवुःसूर्यवंशजाः॥ अन्येपिसुधियःशूरायज्विनोधर्मकोविदाः॥३७॥वेदांतपा
रगांस्तांश्चनसंख्यातुमिहोत्सहे॥एतेषांचरितंश्रुत्वानरःपापैःप्रमुच्यते॥३८॥ इतिश्रीमार्कंडेयमहापुराणेदमचरितेवपुष्मद्वधोनामत्रयस्त्रिंशदधिकशत
तमोऽध्यायः॥१३३॥पक्षिणऊचुः॥एवमुक्त्वाजैमिनेयंमार्कण्डेयोमहामुनिः॥ विसृज्यक्रौष्टुकिमुनिंचक्रेमाध्याह्निकींक्रियाम्॥१॥अस्माभिश्चश्रुतंतस्मा
द्यथेप्रोक्तंमहामुने ॥ अनादिसिद्धमेतद्धिपुराप्रोक्तंस्वयंभुवा ॥२॥ मार्कण्डेयायमुनयेयत्तेस्माभिरुदाहृतम् ॥ पुण्यंपवित्रमायुष्यंधर्मकामार्थसिद्धिदम् ॥
॥३॥ पठतांशृण्वतांसद्यःसर्वपापप्रमोचनम्॥आदावेवकृतायेचप्रश्नाश्चत्वारएवहि॥४॥पितुःपुत्रस्यसंवादस्तथासृष्टिःस्वयंभुवः॥ तथामनूनांस्थितयोरा
ज्ञांचचरितंमुने॥५॥ अस्माभिरेतत्तेप्रोक्तंकिमद्यश्रोतुमिच्छसि ॥ एतान्सर्वान्नरःश्रुत्वापठतेवासभासुच ॥६॥ विधूयसर्वपापानिब्रह्मणोंतेलयंव्रजेत् ॥
अष्टादशपुराणानियानिप्राहपितामहः ॥ ७ ॥ तेषांतुसप्तमंज्ञेयंमार्कंडेयंसुविश्रुतम् ॥ ब्राह्मंपाद्मंवैष्णवंचशैवंभागवतंतथा ॥ ८ ॥ तथान्यन्नारदीयंचमा

र्कंडेयंचसप्तमम्॥आग्नेयमष्टमंप्रोक्तंभविष्यंनवमंतथा॥ ९॥दशमंब्रह्मवैवर्त्तंलैंगमेकादशंस्मृतम्॥वाराहंद्वादशंप्रोक्तंस्कांदमत्रत्रयोदशम्॥ १०॥चतुर्दशंवा
मनंचकौर्मंपंचदशंतथा॥मात्स्यंचगारुडंचैवब्रह्मांडंचततःपरम्॥ ११॥अष्टादशपुराणानांनामधेयानियःपठेत्॥ त्रिसंध्यंजपतेनित्यंसोऽश्वमेधफलंलभे
त्॥ १२॥ सर्गश्चप्रतिसर्गश्चवंशोमन्वंतराणिच॥वंशानुचरितंचैवपुराणंपंचलक्षणम्॥ १३॥चतुःप्रश्नसमोपेतंपुराणंह्येतदुत्तमम्॥श्रुत्वापुनश्चतेपापंकल्प
कोटिशतैःकृतम् ॥१४॥ ब्रह्महत्यादिपापानियान्यन्यान्यशुभानिच ॥ तानिसर्वाणिनश्यंतितृणंवातहतंयथा ॥१५॥ पुष्करेदानजंपुण्यंश्रवणादस्य
जायते ॥ सर्ववेदाधिकफलंसमाप्त्याचाधिगच्छति ॥ १६ ॥ यःश्रावयेत्पूजयेत्तंयथादेवंपितामहम् ॥ गंधपुष्पैस्तथावस्त्रैर्ब्राह्मणानांचतर्पणैः ॥ १७ ॥
यथाशक्त्याचदातव्यंनृपैर्ग्रामादिवाहनम् ॥ एतत्पुराणमखिलंवेदार्थैरुपबृंहितम् ॥ धर्मशास्त्रैकनिलयंश्रुत्वासर्वार्थमाप्नुयात् ॥ १८ ॥ श्रुत्वापुराणम
खिलंव्यासंसंपूजयेद्बुधः॥धर्मार्थकाममोक्षाणांयथोक्तफलहेतवे॥ १९॥दद्याद्गांगुरवेस्वर्णवस्त्रालंकारसंयुताम्॥श्रवणस्यफलावाप्त्यैदानैःसंतोषयेद्गुरुम्॥
॥ २० ॥ अपूज्यपाठेकर्तारंश्लोकमेकंशृणोतियः ॥ नासौपुण्यमवाप्नोतिशास्त्रचोरःस्मृतोहिसः ॥२१॥ नतस्यदेवाःप्रीणंति पितरो नैव पुत्रकान् ॥
दत्तंश्राद्धंतथेच्छंतितीर्थस्नानफलंनच ॥ २२ ॥ लभतेशास्त्रचोरश्चनिंदांसज्जनसंसदि ॥ अवज्ञयानश्रोतव्यंशास्त्रमेतद्विचक्षणैः ॥२३ ॥ पठ्यमानेत्ववि
ज्ञातेसाधुभिः शास्त्रउत्तमे ॥ मूकोभवतिजन्मानिसप्तमूर्खःप्रजायते ॥ २४ ॥ श्रुत्वातत्पूजयेद्यस्तुपुराणंसत्तमंपुनः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः पुनात्येव
निजंकुलम् ॥२५॥ पूतोयातिनसंदेहोविष्णुलोकंसनातनम्॥च्युतस्ततःपुनर्नैवसभविष्यतिमानवः ॥२६॥ पुराणश्रवणाद्देवपरंयोगमवाप्नुयात् ॥ ना
स्तिकायनदातव्यंवृषलेवेदनिंदके॥२७॥गुरुद्विजातिनिंदायतथाभग्नव्रतायच॥मातापित्रोर्निंदकायवेदशास्त्रादिनिंदिने॥२८॥भिन्नमर्यादिनेचैवतथावै
ज्ञातिकोपिने॥एतेषांनैवदातव्यंप्राणैःकंठगतैरपि॥२९॥लोभाद्वायदिवामोहाद्भयाद्वापिविशेषतः॥पठेद्वापाठयेद्वापिसगच्छेन्नरकंध्रुवम्॥३०॥ मार्कण्डे
यउवाच॥एतत्सर्वमुपाख्यानंधर्म्यंस्वर्गापवर्गदम्॥यःशृणोतिपठेद्वापिसिद्धंतस्यसमीहितम् ॥३१॥ आधिव्याधिजदुःखेनकदाचिन्नाभियुज्यते॥ब्रह्मह
त्यादिपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः॥३२॥संतःस्वजनमित्राणिभवंतिहितबुद्धयः॥नारयःसंभविष्यंतिदस्यवोवाकदाचन॥३३॥ सदर्थोमिष्टभोगीचदुर्भि
क्षैर्नावसीदति॥परदारपरद्रव्यपरहिंसादिकिल्बिषैः॥३४॥मुच्यतेनेकदुःखेभ्योनित्यंचैवद्विजोत्तम॥ऋद्धिर्वृद्धिःस्मृतिःशांतिःश्रीःपुष्टिस्तुष्टिरेवच ॥ नि
त्यंतस्यभवेद्विप्रयःशृणोतिकथामिमाम्॥३५॥मार्कण्डेयपुराणमेतदखिलंशृण्वन्नशोच्यःपुमान्योवासम्यगुदीरयेद्रसमयंशोच्योनसोपिद्विज ॥ योगज्ञा
नविशुद्धसिद्धिसहितःस्वर्गादिलोकेप्यसौशक्राद्यैश्चसुरादिभिःपरिवृतःस्वर्गेसदापूज्यते॥ ३६॥पुराणमेतच्छ्रुत्वाचज्ञानविज्ञानसंयुतम्॥विमानवरमारुह्य

पुराणाक्षरसंख्याचप्रख्याताताच्वबुद्धिना ॥ श्लोकानांषट्सहस्राणितथाचाष्टशतानिच ॥ ३८॥ श्लोकास्तत्रनवाशीतिरेका
स्वर्गलोकेमहीयते ॥ ३७॥ पुराणाक्षरसंख्याचप्रख्याताताच्वबुद्धिना ॥ जैमिनिरुवाच ॥ भारतेनाभवद्यन्मेसंशयस्फोटनंद्विजाः ॥ तद्भवद्भिःकृतंयन्नकश्चि
दशसमाहिताः ॥ कथितामुनिनापूर्वंमार्कण्डेयेनधीमता ॥ ३९॥ जैमिनिरुवाच ॥ भारतेनाभवद्यन्मेसंशयस्फोटनंद्विजाः ॥ पितृशापकृताद्दुःखाद्दौर्मनस्यं
दद्यकरिष्यति ॥ ४० ॥ यूयंदीर्घायुषःस्यातप्रज्ञाबुद्धिविशारदाः ॥ सांख्ययोगेतथाचास्तुबुद्धिरव्यभिचारिणी ॥ ४१ ॥ पितृशापकृताद्दुःखाद्दौर्मनस्यं
व्यपैतुवः ॥ एतावदुक्त्वावचनंजगामस्वाश्रमंमुनिः ॥ चिंतयन्परमोदारंपक्षिणांवाक्यमीरितम् ॥ ४२ ॥ इति श्रीमार्कण्डेयमहापुराणेएतत्पुराणमाहा
त्म्यश्रवणपठनफलंनामचतुस्त्रिंशदधिकशततमोध्यायः ॥ १३४ ॥ सम्पूर्णंमार्कण्डेयमहापुराणम् ॥ श्रीशःपायात् ॥ ॥ छ ॥

इदं श्रीमन्मार्कण्डेयमहापुराणं मुम्बय्यां क्षेमराज–श्रीकृष्णदासश्रेष्ठिना स्वकीये
“श्रीवेङ्कटेश्वर” (स्टीम्) मुद्रणयन्त्रालये मुद्रयित्वा प्रकाशितम्।
संवत् १९६७, शके १८३२.

॥ इति श्रीमन्मार्कण्डेयमहापुराणं समाप्तम् ॥